

AMMIANI MARCELLINI

QVAE SVPERSVNT

CVM NOTIS INTEGRIS

FRID. LINDENBROGII,

HENR. ET HADR. VALESIORVM

ET IAC. GRONOVII

QVIBVS

THOM. REINESII QVASDAM ET SVAS

ADIECIT

IO. AVGVSTIN. WAGNER

EDITIONEM ABSOLVIT

CAR. GOTTLOB AVG. ERFVRDT

TOMVS SECVNDVS

LIPSIAE CIƆIƆCCCVIII.

IN LIBRARIA WEIDMANNIA

LONDINI APVD I. PAYNE ET MACKINLAY

ET W. H. LVNN

IN

AMMIANVM MARCELLINVM

NOTAE INTEGRAE

FRID. LINDENBROGII

HENR. ET HADR. VALESIORVM

ET IAC. GRONOVII

QVIBVS

THOM. REINESII QVASDAM ET SVAS

ADIECIT

IO. AVGVSTIN. WAGNER

EDITIONEM ABSOLVIT AC NOTAS PASSIM ADDIDIT

CAR. GOTTLOB AVG. ERFVRDT

TOMVS PRIOR

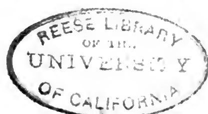
AD LIBR. XIV — XXII.

LIPSIAE CIƆIƆCCCVIII.

IN LIBRARIA WEIDMANNIA

LONDINI APVD I. PAYNE ET MACKINLAY

ET W. H. LVNN

COMMENTARIUS
IN
AMMIANUM MARCELLINUM.

LIB. XIV. C. I.

1. *Post emensos insuperabilis expeditionis eventus*] Intelligit bellum, quod cum Magnentio, vario Marte in partibus Galliae gestum fuit. Etenim *ingentis Romani Imperii vires ea dimicatione consumtae sunt, ad quaelibet externa idoneae.* Eutrop. lib. x. c. 12. Qui tandem diversis praeliis victus, καὶ πανταχόθεν ἀπορούμενος θάνατον ἐθελούσιον σωτηρίας αἰσχρᾶς ἔμπροσθεν ἐποιήσατο. Zosim. lib. II. 53. Socrat. Histor. Eccles. lib I. cap. XXXVII. Sozom. lib. IV. cap. VI. Nicephor. Callist. lib. IX. cap. XXXIII. Qua victoria pop. Rom. laetus publice honorem Constantio habitum ivit; uti id in partem indicat haec Inscriptio vetus: RESTITUTORI URBIS ROMAE ATQUE ORBIS ET EXSTINCTORI PESTIFERAE TYRANNIDIS D. N. FL. IUL. CONSTANTIO VICTORI AC TRIUMFATORI SEMPER AUGUSTO NERATIUS CEREALIS V. C. PRAEFECTUS URBI VICE SACRA IUDICANS D. N. M. QUE EIUS. LINDENBROGIUS. Ultimum, quo debellatus Magnentius est, praelium consertum est A. C. 353. ad montem Seleucum, Galliae Narbonensis (Departement de l'Ain) urbem, cuius urbis nuper rudera, inter quae egregia optimeque conservata musivi operis lithostrota, detecta sunt. v. Leipz. gel. Anz. 1804. Intellig. n. 41. S. 654. W.

Per stationes hibernas] Ita Ms. ut et lib. 16. *Milite disperso per stationes hibernas.* LINDENBROGIUS. Nam praelium ad montem Seleucum commissum erat die 10. Augusti. W.

rebus communibus] i. e. rei publicae. τῷ κοινῷ. Sic XXVI, 6, 3. ad *communia* regenda evectus Iovianus. W.

Caesaris Galli, qui ex squalore nimio miseriarum] Notat hic Zosimus vafritiem Constantii Imp. qui Gallum specie quidem Persis resistendi, reapse autem, ut eo facilius eum e medio tolleret, in participatum Imperii vocavit. Idem de Iuliano Amm. lib. XVI. 11. 13. *Rumore tenus ubique iactabatur, quod Iulianus non levaturus incommoda Galliarum electus est, sed ut possit per bella deleri saevissima.* Eunapius Sard. in Maximo: (p. 94. Commelin.) πεμφθεὶς δὲ Καῖσαρ (*Iulianus*) ἐπὶ Γαλατίας, οὐχ ἵνα βασιλεύῃ τῶν ἐκείνῃ μόνον, ἀλλ' ἵνα ἐν τῇ βασιλείᾳ διαφθαρῇ. Sozomen. lib. 5. cap. 2. *Zonar. tom. 3. pag 18. Καίσαρα δὲ τοῦτον ἀναγορεύσας ὁ αὐτοκράτωρ Κωνστάντιος, εἰς Γαλλίας ἐξέπεμψε μετ' ὀλίγων πάνυ στρατιωτῶν, ὡς ὑπόνοιαν ἐντεῦθεν ἐγγίνεσθαι, ὅτι οὐ κοινωνὸν τῆς

ἀρχῆς τὸν Ἰουλιανὸν ὁ Κωνστάντιος εἵλετο, ἀλλ' εἰς ἐπιβουλῆς αὐτῷ πρόφασιν τὸ σχῆμα περιέβαλε τὸ τοῦ Καίσαρος, ἵν' ὑπὸ τῶν πολεμίων διαφθαρῇ, μὴ ἔχων δύναμιν πρὸς τὸν κατ' ἐκείνων πόλεμον ἀξιόχρεων. *Constantius Imper. eum (Iulianum) iam Caesarem, cum paucis omnino militibus in Gallias ablegavit: ut inde suspicio nasceretur, Iulianum non delectum esse Imperii collegam, sed ad dissimulandas insidias habitu Caesareo ornatum esse, ut paribus tanto bello copiis non instructus, ab hostibus caederetur.* Sic Nero Rubellium Plautum in Asiam specie tutioris iuventae: Othonem in Lusitaniam per speciem honoris seposuit: et Galba Virginium ab exercitibus Germaniae secum abduxit. Vid. Tacit.* Sic Rufinus Galli Caesaris avunculus ad sedandos ob annonae caritatem tumultuantes milites missus fuit, ut hoc insidiarum genere periret. Amm. lib. XIV. 10. 5. Et Ursicinus contra Silvanum mittebatur, ut ita interimeretur, ne superesset scrupulus impendio formidandus. Ammian. lib. XV. 5. 19. Sane non raro ludunt hunc lusum viri magni, ut exemplis aliis antiquis et novis doceri posset, nisi periculosum. Vide Gruteri Discurs. Polit. lib. 2. pag. 124. etc. LINDENBR. Reinesio notante pro *nimio* (squalore) Accursius habet *imo*, Boxhornius *infimo;* Cod. Vatic. ex *immo.* Squalor autem de eo intelligendus, quod, exstincta Constantiniana omni familia, solus cum fratre Iuliano servatus, illiberaliter tamen habitus, et ab omni hominum consortio exclusus, cum solis magistris delituerat in fundo Macelli, in Cappadocia sito. v. XV. 2. 7. W.

aetatis adultae] Annos fere 26. natus ad dignitatem Caesaris, et Orientis imperium provectus, undetricesimo vitae anno occisus. v. infra c. 11. §. 27. W.

Principale culmen] Sic *principalis cognitio*, apud Tryphoninum l. fin. ff. ubi pup. educ. *Principalis auctoritas*, Papinian. l. 50. ff. de heredib. *Principalia arma,* Vell. Paterc. lib. 2. LINDENBR.

Gentilitate Constantini nominis] Legendum *Constantii nominis.* Aurel. Vict. c. 42. *Magnentius fratri Decentio Gallias: Constantius Gallo, cuius nomen suo mutaverat, Orientem Caesaribus commiserant.* Cedren. p. 246. Κωνστάντιος τὸν ἀνεψιὸν Γάλλον Καίσαρα ἀναγορεύσας, καὶ Κωνστάντιον μετονομάσας, ἐν τῇ ἀνατολῇ ἀπέστειλεν. Socrat. Histor. Eccles. lib. 1. cap. 27. *Gentilitate* autem dixit, ut inf. c. 9. §. 4. *Epigonius et Eusebius ob nominum gentilitatem oppressi.* Lib. XXV. 5. 6. *Gentilitate prope perciti nominis.* Cicero in Topicis 29. 6. *Gentiles sunt qui inter se eodem nomine sunt.* IDEM.

Gentilitateque etiamtum Constantini nominis efferebatur in fastus.] Legendum puto *Constantii nominis,* aut potius *Constantiani nominis.* Gallus enim Caesar dictus est *Constantius Gallus,* quum a Constantio Aug. Caesar factus est: ita ut non solum propinquitate Constantii Aug. et dignitate Caesaris, sed etiam matrimonio sororis Imperatoris, ac eiusdem appellatione, sive *Constantii* nomine gloriaretur ac tumeret. A Constantio autem non fit *Constantinus,* sed *Constantianus.* VALESIUS. Constantius erat, qui et affinitate et cognatione Gallo erat iunctus. Itaque Constantiniano nomini per Constantium et Constantinam iunctissimus. Quod ideo monendum, ne viri doctissimi, qui mutant hic aliquid, audiantur. Ideo enim Constantinianum, non Constantianum nomen posuit solertissimus auctor, ut utrumque simul complecteretur. Accedit liber scriptus, cuius varias olim Ioanni Opsopoeo

ſtudioſiſſime enotatas poſſidemus. CASP. BARTHIUS lib. XLV. adverſar. c. 11. Ita vero eſt: non tam enim propinquitate Conſtantii elatus fuit, quam quod ad magnum illum Conſtantinum, patruum, genus referre poſſet. Hoc Ammianum voluiſſe, τὸ *etiam tum* iubet ſuſpicari. v. etiam Tillemont Hiſt. des Empereurs edit. Brux. 1709. T. IV. P. 2. p. 1108. W.

2. *Cuius acerbitati uxor grave acceſſerat incentivum.*] Idem de hac foemina ſcribit Zonaras his verbis, quae prope putes ex Marcellini hiſtoria translata. τὰ δὲ τῆς ἑῴας ἐταράττετο μοίρας, ὁ Γάλλος γὰρ τῷ εὐτυχήματι ἐπαρθεὶς ἐπεὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐγένετο, βαρὺς τοῖς ὑπ' αὐτὸν προσεφέρετο, κακουμένοις πολυειδῶς πρὸς αὐτοῦ, ἔχοντος καὶ τὴν ὁμόζυγον πρὸς τοῦτο αὐτὸν ἐρεθίζουσαν. Id eſt: *At Orientis partes erant afflictae. Quippe Gallus rebus ſecundis elatus, cum Antiochiam veniſſet, in ſubditos ſaevire coepit, eosque multifariam divexare: quam ad rem coniux etiam ei ſtimulos admovebat.* VALES. *Incentivum* de perſonis et alibi. XXII, 11. 5. XXVI, 6. 7. W.

Hannibaliano Regi] Regem vocat Amm. quem alii *Nobiliſſimum*. Ad quam dignitatem qui promoti, participes quodammodo Imperii erant, et iam Caeſarianae maieſtatis velut deſignati heredes. Itaque purpurea quoque veſte, quae ſolum Principem decet, utebantur. Zoſim. lib. II. c. 39. συνῆρχον αὐτοῖς (puta Conſtantino, Conſtanti, atque Conſtantio) τρόπον τινὰ Δαλμάτιος Καῖσαρ ὑπὸ Κωνσταντίνου κατασταθεὶς, ἔτι δὲ καὶ Κωνστάντιος ἀδελφὸς ὢν αὐτοῦ καὶ Ἀναβαλλιανὸς ἐσθῆτι χρώμενοι κοκκοβαφεῖ καὶ περιχρύσῳ, τῆς τοῦ λεγομένου Νωβελισσίμου παρ' αὐτοῦ Κωνσταντίνου τυχόντες ἀξίας αἰδοῖ τῆς συγγενείας. Conſentanea his Photius C P. in Bibliotheca ſua ex Olympiodoro ſcribit: Οὐαλεντιανὸς, ὃς ζῶντος μὲν Ὀνωρίου Νωβελίσσιμος γίνεται. Et pag. 114. (edit. Aug. Vindel. 1601.) Ἐπιλαμβάνει αὐτὴ (Placidia μὲν τὸ τῆς Αὐγούστης, ὁ δὲ Οὐαλεντινιανὸς τὸ τοῦ Νωβελισσίμου ἀξίωμα. * Marcellinus Comes Indictione v. Mavortio ſolo Coſ. anno Regiae urbis conditae CXCVII. *Iuſtinus Imp. Iulianum ex ſorore ſua nepotem, iamdudum a ſe Nobiliſſimum deſignatum, regni quoque ſui ſucceſſorem creavit.* Nobiliſſimi hi aequiparari poſſunt iis, quos Galli vocant *Princes du Sang.* * Apud Scaevolam l. 3. ff. de natal. reſtit. *Sanctiſſimus et Nobiliſſimus Imperator* vocatur M. Antoninus: l. 11. C. de Transactionib. *Impp. Valerianus, Gallienus, A. A. et Valerianus Nobilis Caeſar:* l. 4. C. de privileg. eor. *Honorio N. B. P. et Evodio Coſs.* Inſcriptio vetus in Britann. OB HONOREM PHILIPPI IMPERATORIS NOBILISS. SEMPER AUGUSTI ET PHILIPPI CAESARIS NOBILISSIMI. Quo titulo etiam gaudebant Principum filiae et ſorores, l. fin. C. Theod. de luſtr. conl. *Si ad domum Dominae ac venerabilis Auguſtae Pulcheriae germanae noſtrae, ſeu Nobiliſſimarum ſororum pietatis noſtrae pertineat.* Et in alia Inſcriptione: IULIAE NOBILISS. PUELLAE FILIAE GALLIENI AUG. LINDENBR.

Hanniballiano Regi] (cf. Gibbon 4, 178. ff.) Regis vocabulum non hic nudam Nobiliſſimi dignitatem ſignificat, ut putavit Lindenbrogius. Hanniballianus enim revera Rex Ponti, Cappadociae et Armeniae minoris a Conſtantino eſt creatus, indutusque chlamyde coccinea, Caeſaream Cappadociae miſſus eſt Iulio Conſtantio et Rufio Albino Coſſ. ut Auctor Chronici Alexandrini memorat. Κωνσταντίου καὶ Ἀλβίνου. καὶ Ἀνιβάλιον ῥῆγα προχειρισάμενος ἐνέδυσε κοκκηρὰν χλαμύδα, καὶ κατὰ Καισάρειαν τῆς

Καππαδοκίας ἀπέστειλε. Idem refertur in Excerptis MSS. de Gestis Constantini. infra ad calcem §. 35. quorum exemplar mihi communicavit Iacobus Sirmundus, vir de sanctioribus iuxta et humanioribus literis optime meritus. *Dalmatium filium fratris sui Dalmatii Caesarem fecit: eius fratrem Anniballianum, data ei Constantiana filia sua, Regem Regum et Ponticarum gentium constituit.* In Victoris autem Epitome 61. sic habetur: *Delmatius Thraciam Macedoniamque, et Achaiam habebat: Annibalianus Delmatii Caesaris consanguineus Armeniam, nationesque circumsocias.* Accedunt et nummi veteres, in quibus Hannibalianus Rex nuncupatur, quorum unum penes se habet vir Cl. doctissimusque Iohannes Tristanus Sanctamantius: alterum nobis ostendit R. P. Iacobus Sirmundus, in quo sculptum erat: FL. HANNIBALLIANO REGI. VALES.

Fratris filio] Fuit Hanniballianus filius Dalmatii, qui frater erat Constantini Magni: quod, praeter Excerpta illa de Gestis Constantini quae proxime adduxi, docet Ausonius de Professoribus Burdigalens. Carmine 18. de Exsuperio, 17, 8. edit. Floridi:

Narbo inde recepit.
Illic Dalmatio genitos, fatalia Regum
Nomina, tum pueros, grandi mercede docendi,
Formasti Rhetor metam prope puberis aevi:
Caesareum qui mox indepti nomen, honorem
Praesidis, Hispanumque tibi tribuere tribunal.

Fl. Iulium Dalmatium Nob. Caesarem, et Fl. Hanniballianum Regem intelligit, qui erant Dalmatii Censoris filii. Sic enim Auctor Chronici Alexandrini: καὶ Δαλμάτιον τὸν υἱὸν ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δαλματίου τοῦ Κένσωρος Καίσαρα ἀνηγόρευσε. Id est: *Dalmatium, fratris sui Dalmatii Censoris filium, Caesarem creavit.* Athanasius quoque in Apologia ad Constantium Aug. pagina 782. Dalmatium hunc Censorem vocat his verbis: γράφει δὲ Κωνσταντῖνος εἰς Ἀντιόχειαν Δαλματίῳ τῷ Κήνσωρι ἀκοῦσαι περὶ τῆς τοῦ φόνου δίκης. ὁ τοίνυν Κήνσωρ ἐπιστέλλει μοι παρασκευάσασθαι πρὸς ἀπολογίαν. Quae Athanasii verba Socrates lib. 2. Hist. Eccl. et Theophanes de Dalmatio Caesare perperam accepit. Nam Dalmatius tum quidem temporis nondum Caesaris dignitatem acceperat. Quae enim eo loci ab Athanasio referuntur de iudicio caedis et calumnis Eusebianorum, gesta sunt, antequam Synodus haberetur in urbe Tyro. Ea autem Synodus habita est consulatu Constantii et Albini: sub cuius anni exitum Dalmatius a patruo Caesar est declaratus. Quare quae ibi ab Athanasio memorantur, de Dalmatio Caesare nullatenus intelligi possunt. Ceterum et illud notandum est, Dalmatium eum, qui cum Zenophilo Consul fuit, non esse hunc Censorem, sed eius filium, qui tertio post anno Caesar est factus: ut didici ex Itinerario Burdigalensi, in quo ita scriptum est. *Item ambulavimus Dalmatio f. Dalmatii et Zenofilo Coss. 3. Kal. Iunias a Calcedonia.* Idque plane confirmat Chronicum Alexand. ἦν δὲ Δαλμάτιος ὁ υἱὸς Δαλματίου τοῦ ἀδελφοῦ Κωνσταντίνου στρατηγὸς Ῥωμαίων καὶ ὕπατος πρὸ τοῦ αὐτὸν ἀναγορευθῆναι Καίσαρα. IDEM.

Constantinus iunxerat pater.] Operae pretium facturus mihi videor, si ad illustrationem non huius modo loci, sed et aliorum omnium, qui passim in his historiis occurrent, totam seriem generis Constantini ob oculos proposuero. Igitur Constantius Chlorus Helenam primum coniugem aut pro coniuge habuit, ex qua

Constantinum Magnum sustulit. Hac deinde repudiata cum Caesar esset adscitus, Flaviam Maximianam Theodoram duxit, Maximiani Herculii privignam; ex qua sex liberos suscepit, ut testatur Eutropius lib. 9. 22. Constantinum scilicet, Dalmatium, (quem Hannibaliianum Zonaras aliique appellant) et Iulium Constantium: filias Anastasiam, Flaviam Valeriam Constantiam, et Eutropiam. Dalmatio Censori Dalmatius et Hannibaliianus, ut dixi, filii fuere. Iulius Constantius ex Galla uxore Gallum Caesarem; ex Basilina, quam postea duxit, Iulianum Augustum genuit. De Constantino, quem primo loco posui, secutus auctoritatem Zonarae, nihil ab auctoribus traditum comperi. Eum tamen esse puto, qui cum Maximo Consul fuit. Iam ex filiabus Constantia quidem nupsit Licinio, ex quo Licinius Caesar natus est: Anastasiam Bassianus Caesar uxorem est sortitus, ut docent Excerpta illa de gestis Constantini. Eutropiae maritus ignoratur, sed filius proditur Nepotianus, qui Romae imperium arripuit. Constantinus autem Magnus prius Minervinam concubinam habuit, ex qua natus est Crispus. Deinde Fl. Maximianam Faustam duxit, Maximiani Herculii filiam: ex qua Constantinum, Constantiumque et Constantem filius sustulit; filias Constantinam et Helenam. Quarum Constantina quidem primum Hannibaliiano Regi, postea Gallo Caesari nuptui data est (v. infra XXI, 1. 5. cf. Tzschucke ad Eutrop. X, 9. W.); Helena vero Iuliano. Constantinus primo quidem uxorem a patre Constantino sibi desponsam duxit, ut ait Eusebius lib. 4. de vita Constantini. Postea iam Augustus virginem ex Hispania nobilissimam sibi missa legatione despondit, ut est in Monodia, quam de eius interitu scripsit Auctor incertus. Constanti desponsa erat Olympias Ablabii filia. At Constantius primum Constantii patrui filiam, Galli sororem, a Constantino patre sibi traditam duxit uxorem; deinde Eusebiam; ac postremo Faustinam, ex qua Constantia postuma nata est, quae postea Gratiano nupsit. VALES.

Megaera quaedam mortalis] Latin. Pacat. in Panegyr. Theodosii c. 35: *Belli civilis Megaera.* IDEM.

nihil mitius] Exquisitius hoc visum Ammiano, pro simpliciori *non minus,* quod placuit Boxhornio. W.

Rumigerulos] Gloss. *Rumigerulus,* θρυλλητής. * Ivo Carnot. Ep. 87. *Monachos rumigerulos, de loco ad locum discursantes.* Ioh. Sarisber. Epist. 167. *Non facile rumigerulo credidi:* et alibi apud eumdem in Epistolis. Adam. Brem. c. 165. *Accesserunt cotidie alii Gnathones, parasiti, somniatores, et rumigeruli.* LINDENBR. homines otiosi, famigeratores, subrostrani, rumorum aucupes. XV, 3. 3. W.

Sibi discentes.] Ita quidem Valesiana male, atque ex Lindenbrogiana (sed haec habet *dicentes.* W.) restitui, quod verum erat. Non enim tam ex aliis discebant, quam fingebant ipsi, ac Caesari dicebant tum, quae ipsis erant placentia. GRONOV. Gronovio accedit Ernesti in Glossario, et contextum hanc interpretationem requirere opinatur, cui veritas conciliari sic possit, ut dicatur Ammianus *discere,* ut Graeci μανθάνειν, pro *docere* posuisse. Vix equidem credo, mihique plana omnia videntur, si verba *sibi placentia discentes* non ad rumigerulos, sed Gallum et Constantinam referas. W.

Artium nefandarum] Vid. Tit. Cod. de mal. et mathem. GRONOV.

Calumnias insontibus adfingebant.] Malim *adfigebant*, ut habent codices Regius, *Tolosanus, Vaticanus,* ac Florentinus, quibus subscribunt Editio Romana et Augustana. Sic enim locutos esse animadverti Arnobium lib. 6. Hieronymum in Ep. ad Praesidium, Facundum lib. 1. et Boëthium lib. 1. de Consolatione, et Hegesippum saepissime. Vulgata tamen lectio auctoritate non caret. Nam et apud Propertium legitur 1, 12.

Quid mihi desidiae non cessas fingere crimen?

et in Arnobii libro 1. *Summo servientibus regi crimen impietatis affingit.* VALES. Non secus ac censores, a quibus etiam *notas alicui adfigi* vel *adfictas esse* dixit Macrobius lib. VII. Saturn. cap. 2. GRON. *Adfingebant* recte monente Ernestio in Gloss. friget post *insontes* et *calumnias.* W.

3. *Potentia*] Possis etiam legere *impotentia,* ut prima syllaba praecedente *iam* absorpta sit. W.

Clematii cuiusdam Alexandrini.] De cuius caede loquitur Libanius in Epistola 315. ad Chromatium his verbis: Ἐγὼ δέ σε ἐξ ἐκείνων καὶ φιλῶ καὶ θαυμάζω τῶν χρόνων, ἐν οἷς ἀπὸ τῆς παρ' ὑμῖν ἀρχῆς ἥκων Κλημάτιος ἐκεῖνος, ὃς ἐπὶ δικαίῳ βίῳ τελευτὴν οὐ δικαίαν ἐδέξατο, πολλὰ μὲν τὴν Παλαιστίνην ἐπῄνει, etc. Id est: *Ego vero te iam inde ab eo tempore et amo et suspicio, quum Clematius (is qui post vitam iustissime actam iniusta morte periit) administrata provincia vestra huc veniens, ipsam quidem Palaestinam multum praedicabat.* Ex quibus verbis apparet, hunc Clematium Consularem fuisse Palaestinae: quod etiam clarius affirmat idem Libanius in Epist. ad Clematium, qua ei Rhetorium quemdam commendat. VALES.

Cuius socrus cum commisceri sibi generum.] Huius loci emendatio codici Regio debetur, in quo ita plane exaratus est, ut edidimus. Primus autem hunc locum corruperat Petrus Castellus auctor Editionis Bononiensis, cuius audaciam et imperitiam in Proloquio ad lectorem satis notavimus. Certe in Editione Romana scriptum erat, *non impetraret,* perinde ut in Regio codice; ut iam de hac emendatione dubitari non debeat. Tantum mallem sic legi: *cum misceri sibi generum, flagrans eius amore, non impetraret.* Nec dubito quin ita scripserit Marcellinus. Ceterum de hoc socrus amore in Clematium videtur aliquid elici posse ex Epistola 315. Libanii ad Clematium: in cuius fine haec leguntur. ἡ πενθερὰ δέ σοι τίμιος ὥσπερ ἡ μήτηρ ἔστω. Φρένες τε γὰρ ἀγαθαὶ, καί σε παῖδα μᾶλλον ἢ κηδεστὴν ἡγεῖται. καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος, ἣν ἔπεισιν, ἄξιον αἰδεσθῆναι. καὶ τὸ μέγιστον ἄνδρα γὰρ αὐτῆς δεόμενον, καὶ οἶκον ἀφεῖσα, σοὶ τὴν θυγατέρα ἄγουσα ἔρχεται, τερπομένη τε οἷς ἐπαινῇ, καὶ τὸ τοιαῦτα ἀκούειν τοῦ πολλὰ κεκτῆσθαι πρότερον ποιουμένη. Id est: *Socrum vero non secus ac matrem observa. Nam et prudentia valet, et te non tam generum, quam filium suum ducit. Atque, ut caetera omittam, ipsa itineris, quod suscepit, longinquitas reverentiam meretur. Et quod praecipuum est, viro, qui ipsius opera indiget, et lare suo relictis, filiam suam ad te ducens proficiscitur, et delectatur laudibus tuis, easque multis divitiis anteponit.* IDEM.

Palatii pseudothyrum] Utitur hac voce auctor Comoediae, cui Querolus nomen: *Eamus ad pseudothyrum quam bene nosti.* ARB. *Quid si illic clausum est?* * Sulpicius Severus Dial. XVI. Vide locum. Cicero Verrin. 2. 20. *Per pseudothyron revertan-*

*tur.** Orofius lib. 7. cap. 6. de Claudio Imp. *Per pfeudothyrum in palatium refugiens.* Id Sueton. dixit eamdem hiftoriam narrans, cap. 18. lib. 5. *Poftico evadere in palatium.* Tacit. III. Annal. *Per averfam palatii portam:* ut et Livius lib. x. *Nocte per averfam portam filentio exceſſerunt.* Galli dicunt, *une fauſſe porte.* LINDENBR.

Honoratum tum Comitem Orientis.] Paullo ante fuerat Confularis Syriae, tefte Libanio in Epift. 240. ad Honoratum, qua Olympium Antiochenum, Senatorem novae Romae ei commendat. Ὀλύμπιος οὗτος, ὃν δὶς εὖ πεποίηκας. δὶς γὰρ ἡμῶν ἦρξας. Id eft: *Olympius hic, de quo bis bene meritus es. bis enim nobis praefuifti.* Et in Epift. 376. ad eumdem Honoratum γενομένης γὰρ σοὶ μὲν τῆς ἐνταῦθα ἀρχῆς, τῆς μείζονος λέγω. Comitivam Orientis intelligit, quam ἀρχὴν μείζονα vocare folet. Idem poftea Praefectus Praetorio Galliarum, ac deinde Praefectus urbi Conftantinop. primus fuit Eufebio et Hypatio Coff. ut fcribit Hieronymus in Chronico, et Idatius in Faftis. Praefecturam quidem Galliarum etiam Libanius commemorat in Epift. 376. Γαλατῶν ἀρχὴ τῶν ἑσπερίων καὶ Κυρίνου κλῆσις εἰς κοινωνίαν πόνων. De Praefectura autem urbana idem Libanius loquitur in Epift. 240. πολλὰ τῇ πόλει νῦν ἐπὶ τὸ βέλτιον μετέστη. τί δὲ οὐκ ἔμελλε σοῦ γε ἐφεστηκότος; σχῆμα ἀρχῆς, οἰκοδομημάτων κάλλη, etc. VALES.

Comitem Orientis.] Comes Orientis erat vir Spectabilis, fub cuius difpofitione erant Orientis provinciae, quas Marcellinus nofter infra in hoc libro, et Notitia Imperii recenfent: eaque civilis, non militaris dignitas fuit. Eius officium fic defcribit Zofimus in lib. v. c. 2. ὁ δὲ Κόμητα τῆς ἑῴας πεποίηκεν. αὕτη δὲ ἡ ἀρχὴ βούλεται τὸν προβεβλημένον αὐτῆς, ἐφεστάναι πᾶσι τοῖς τὰς τῆς ἑῴας ἐπαρχίας ἰθύνουσι, καὶ ἐπὶ τοῖς οὐ κατὰ τὸ δέον πραττομένοις εὐθύνειν. Id eft: *Hic vero eum Comitem Orientis fecit. qua dignitate qui praeditus eft, is omnibus qui Orientis provincias adminiftrant, praeeſſe debet, et fi quid ab illis fecius geftum eft, inquirere.* Ex quibus apparet, cur μείζονα ἀρχὴν eam dignitatem Libanius vocaverit in loco quem proxime laudavi: et in Oratione de vita fua, (T. I. p. 129. Reisk.) cum dicit: Φιλάγριος δὲ ἀνὴρ ἐνδοξότατος τὸν μείζω θρόνον ἥκων, etc. Scholia in Novellam 17. Iuliani Antecefforis ad illa verba: *Velut Comes Orientis fedet in Antiochena, et habet fub fe multas provincias.* Ceterum cum haec civilis, ut dixi, poteftas fuerit, miror S. Ambrofium in Epift. 29. ad Theodofium haec dixiffe: *Relatum eft a Comite Orientis militarium partium, incenfam eſſe Synagogam.* Sed hunc nodum folvent peritiores. IDEM.

Formula miſſa letali.] Formula proprie eft norma, quam Magiftratus iudici praefcribit. Sic apud Ambrofium in Epift. 24. *Duobus arbitris Sacerdotibus, te qui formam prior dedifti, me qui fententiam promfi.* Et in Epift. 64. *Ergo iudicandi accepifti formulam. Quales illi, qui volunt praefcribere Sacerdotibus, quid fequi debeamus? Liberavimus itaque te a cognitionis graviſſimae neceſſitate, ne neceſſe habeas formulam mandatam exfequi.* Hinc etiam interdum pro fententia fumitur, ut apud eumdem Ambrofium in epift. 20. *Ex te forma iudicii in te procedit.* et apud Facundum Hermian in lib. 2. cap. 3. *Ab illorum enim damnatione procedere debet forma iudicii, a quorum errore proceſſit forma peccati.* Valerius quoque Maximus in lib. 8.

cap. 2. *formulam* pro sententia usurpat. In Suidae Lexico legitur *Φορμαρία παρὰ Ῥωμαίοις ἀπόφασις θανάτου.* IDEM.

contactus] Poëtis magis, quam historicis sollemne. v. Burmann ad Propert. p. 5. est et infra XXIX, 2. 3. *contacti* delicto. — *idem Clematius.* uncinis includere debebam, est enim Glossema. W.

4. *Tamquam licentia crudelitati indulta.*] Locus hic unicus est, quem huius auctoris ab antiquis laudari memini. Adducit autem illum Priscian. Gramm. lib. IX. p. 870. Putsch. hisce verbis: *Indulsi, indulsum vel indultum. Unde Marcellinus rerum gestarum* XIV. *Tamquam licentia crudelitati indulta.* Cui consimilis alius locus inf. c. 6. *Indulta licentia vitiis.* lib. XXVII. 9. *Tamquam peccatis indulta licentia.* LINDENBR.

nullo sibi relicto] ut nihil sibi relinqueretur. Sic nullo impetrato XVII, 5. 15. nullo tentato XXVIII, 6. 6 W.

5. *Nec vox accusatoris ulla, licet subditicii, in his malorum quaerebatur acervis*] Vulg. *licet subditi*, male Ipse Ammian. infra c. 9. §. 1. it. c. 6 §. 15. *Cum accusatores quaesitoresque subditicios sibi consociatos ex iisdem foveis cerneret emergentes.* LINDENBR. Wakefield Silva Crit. P. V. p. 104. malit acerBis; haud inscite, nihil tamen mutandum, quum et acervos curarum XXVI, 2. 8. et aerumnarum XXVIII, 1. 24. — *impleri,* effici. Sic saepe Noster. XVIII, 2. 3. XXVI, 1. 7. XXVIII, 1. 19. cet. W.

6. *Super his*] ἐπὶ τούτοις, praeterea. — *vilitate ipsa parum cavendi,* quos, quod ex infima plebe essent, nemo suspectos haberet. — *latera,* regiones urbis infra c. 6. 16. W.

Excogitatum est super his, ut homines quidam ignoti.] Id ipsum de Tarquinio Superbo narrant Historiae. Dionys. Halicarn. lib. IV. c. 43. ἦσαν δ' αὐτῷ (Tarquinio) πολλαχῆ διεσπαρμένοι κατόπται τινὲς, καὶ διερευνηταὶ τῶν λεγομένων τε καὶ πραττομένων, λεληθότες τοὺς πολλούς. οἱ συγκαθιέντες εἰς ὁμιλίαν τοῖς πέλας, καὶ ἔστιν ὅτε κατὰ τοῦ τυράννου λέγοντες αὐτοὶ πεῖραν τῆς ἑκάστου γνώμης ἐλάμβανον. ἔπειτα οὓς ᾔσθοντο τοῖς καθεστηκόσι πράγμασιν ἀχθομένους, κατεμήνυον πρὸς τὸν τύραννον. αἱ δὲ τιμωρίαι κατὰ τῶν ἐλεγχθέντων ἐγίνοντο πικραὶ καὶ ἀπαραίτητοι. Similia fere de Tiberio scribit Xiphilin. pag. 233. De Alexandro Severo Lampridius c. 23. *De omnibus hominibus per fideles suos semper quaesivit, et per eos, quos nemo nosset hoc agere.* Sic Hadrianus per frumentarios sermones secretos expiscabatur. LINDENBR.

Peragranter] Sic inf. lib. 28, 1, 14. *Transeunter.* * Cassiodor. de divin. lect. c. 28. p. 244. b. August. de Civit. lib. 15. c. 23. *Quaestionem transeunter commemoratam.* * IDEM.

7. *In penetrali secreto*] Glossar. vet. *Penetrale secretum, secretarium,* ἀπόῤῥητον. IDEM.

Nullo citerioris vitae ministro.] Vita citerior Ammiano alias est *ante acta.* XVI, 10. [illegible] XXVIII, 4. 2. quod tamen huic loco non convenit. Citerior hic est propior, interior, uti XXV, 4. 3. qui locus nostro plane est παράλληλος. cf. et XXVII, 10. 4. et XVIII, 4. 4. ministeria *secretioris* vitae. W.

Amphiarao] Oiclei filius Amphiaraus, rudis et idiota initio, καὶ οὐ μάντις: qui cum apud Phliasios obdormivisset, repente vates prodiit. Pausan. in Corinth. c. 13. Ὄπισθεν τῆς ἀγορᾶς ἐστὶν οἶκος ὀνομαζόμενος ὑπὸ Φλιασίων μαντικός. ἐς τοῦτον

Ἀμφιάρεως ἐλθὼν, καὶ τὴν νύκτα ἐγκατακοιμηθεὶς, μαντεύεσθαι τότε πρῶτον, οἱ Φλιάσιοί φασιν, ἤρξατο. Templum et ara illius apud Oropios fuit. Pausan. in Attic. c. 34. Vide Theodoret. de Oraculis, Serm. x. LINDENBR.

Marcia] Livius lib. xxv. 12. Plin. lib. VII. cap. XXXIII. Arnob. adverſ. Gentes lib. I. Symmach. lib IV. Epiſt. XXXIV. * Macrob. Saturn. I. c. 17.* Iſidor. Hiſpal. Etymol. lib. VII. IDEM. V. et Ciceronem de Divin. I, 40. 50. W.

Etiam parietes arcanorum ſoli conſcii timebantur.] Eamdem atrocitatem temporum ſimili figura deſcripſit Tacitus in libro 4. Annalium c. 69. *Non alias magis anxia et pavens civitas egere: adverſum proximos congreſſus, colloquia, notae ignotaeque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum et parietes circumſpectabantur.* Eadem quoque figura, licet in re longe diſpari, utitur Euripides in Hippolyto coronato. Loquitur enim de mulieribus quae fidem tori prodiderunt. v. 415—418.

Αἳ πῶς ποτ', ὦ δέσποινα ποντία Κύπρι,
Βλέπουσιν εἰς πρόσωπα τῶν ξυνευνετῶν,
Οὔτε σκότον φρίσσουσι τὸν ξυνεργάτην,
Τέρεμνά τ' οἴκων, μή ποτε φθογγὴν ἀφῇ;
Quae quo modo, o Regina ponto proſata
Venus, virorum adſpicere vultum ſuſtinent,
Nec extimeſcunt conſciam noctem ſtupri,
Nec ipſa domuum tecta, ne rem detegant?

Nec diſſimile eſt illud Ciceronis in lib. 2. Ep. xx. ad Atticum. *Iam enim charta ipſa ne nos prodat pertimeſco.* VALES.

Parietes arcanorum ſoli conſcii] Cicero pro Cluent. c. 6. *Parietes nuptiarum teſtes.* LINDENBR.

8. *Erga*] Melius abeſſet, ſed et aliis locis a conſueto vocis uſu recedit Ammianus. v. c. XVI, 10. 17. XXI, 16. 1. W.

Quae abrupte mariti fortunas trud.] Hanc lectionem, quae veriſſima eſt, e veſtigiis Mſ. cod. eruimus: ante corrupte admodum legebatur: *Abrupta e mariti fortuna ſtridebat.* Sic alibi auctor noſter loquitur, lib. XV. c. 2. *Damnabantur abrupte.* *Lib. 20. et lib. 28. C. Theod. de petit. vel ultro dat. *Lucrum abruptum.* L. I. §. 4. ff. Quar. rer. actio non detur: **Periculum abruptum.* Aurel. Vict. in Alexand. *Romanum ſtatum quaſi abrupto praecipitavere.* LINDENBR.

Lenitate feminea ad veritatis humanitatisque viam] Ut Livia Auguſti coniux fecit, de qua Dio Caſſ. lib. LV. et Plotina Traiani apud Sext. Aur. Victor. IDEM.

Maximini truculenti illius Imp. coniugem.] Eius praeſtantiſſimae feminae hodie nomen latet. Nam quod Ioach. Camerarius in Notis ad Nicephori Patriarchae Chronologiam ſcribit, Maximini coniugem fuiſſe Calpurniam lectiſſimam feminam; fraudi fuit viro erudito locus Pollionis in libro de 30. Tyrannis: ubi de Tito id intelligendum eſt, non de Maximino. Quod ſi coniecturam eorum qui veteres nummos tractarunt, ſequi placet, Paullina erit uxor Maximini, quam is mortuam conſecravit. In nummis enim legitur DIVA PAULLINA. VALES. V. Vaillant in numismat. Imperatorum praeſtantioribus T. II. p. 307. ſ. cf. Spanhem. de Uſu et Praeſt. Numiſm. T. II. p. 300. W.

9. *Gallienus*] V. Trebell. Pollio in Gallieno c. 3. Script. Hiſt. Aug. T. II. p. 252. ed. Hack. Praeeuntes vero in eo habuerat

Caligulam, Neronem, Heliogabalum. Tillemont. T. III. P. 3. p. 932. W.

Vesperi per tabernas palabatur.] Paul. Diacon. Hist. Long. lib. VI. c. XXXV. de Ariperto: *Hic in diebus quibus regnum tenuit, noctu egrediens, et hac illacque pergens, quid de eo a singulis civitatibus diceretur per semet ipsum explorabat: ac diligenter qualem iustitiam singuli iudices populo suo facerent, investigabat.* Recentius huius rei exemplum habemus in Friderico Seniore Imp. LINDENBR.

impendio] Pro impense, valde, rarius alii, Plautus, Terentius, et ipse Cicero ad Attic. X, 4. ad fastidium usque usurpat Noster. W.

In urbe ubi pernoctantium luminum splendor dierum] Idem de hac urbe testatur quoque Libanius in fine Antiochici. (T. I. p. 363. Reisk.) καὶ τὴν ἡλίου λαμπάδα λαμπτῆρες ἕτεροι διαδέχονται τὴν Αἰγυπτίων λυχνοκαΐαν παριόντες. Sic enim legendum est, non περιόντες, ut vulgata habet Editio. Id est: *Solis porro facem aliae faces excipiunt, quae illam Aegyptiorum in Minervae Saiticae festo lucernarum accensionem longe superant.* Addit ibidem Libanius, tota nocte operari solitos in tabernis opifices, cum interim saltantium et canentium vocibus compita personarent; macellum ipsum aeque ac interdiu pateret, in eoque omnis generis edulia essent proposita. Idem in Oratione adversus Tisamenum ait, miseros opifices a Curatoribus regionum cogi solitos, ut ea lumina accenderent, oleumque lucernis infunderent. Erant autem haec lumina inter ornamenta civitatum, ut idem Libanius scribit in Orat. gratulatoria ad Ellebichum. (T. II. p. 3. Reisk.) ἐλθόντες ἐπὶ τὸ πλησιάζον βαλανεῖον, κάλωας, ὧν ἐξήρτηντο τὰ τὸ φῶς ἐν νυκτὶ παρέχοντα, μαχαίραις ἀπέκοπτον, δεικνύντες ὅτι δεῖ τὸν ἐν τῇ πόλει κόσμον ταῖς αὐτῶν βουλήσεσιν ὑποχωρεῖν. Id est: *Cum venissent ad vicinum balneum, funes, quibus appensae sunt lucernae quae noctu lucere solent, gladiis praeciderunt, ut ostenderent ornamentum civitatis suo furori cedere debere.* Hinc est, quod Basilius Magnus in Epist. 379. ad Martinianum, qua calamitates patriae suae deplorat, hoc inter caetera recenset: γυμνάσια δὲ κεκλεισμένα καὶ νύκτες ἀλαμπεῖς. Et Procopius in Anecdotis (p. 142. Eichel.) Iustinianum accusat, qui omnes civitatum reditus sustulerit: quo factum est, ut nec lumina in publico singulae haberent, nec solatium ullum ac delenimentum incolis reliquum esset: οὔτε λύχνα ταῖς πόλεσιν ἐν δημοσίῳ ἑκάστῃ, οὔτε τις ἦν ἄλλη παραψυχὴ τοῖς ταύτας οἰκοῦσι. Itaque in publico luctu ac maerore haec lumina vel penitus, vel magna ex parte removebantur. Sic Libanius in Orat. ad Antiochenses de Imperatoris ira, (T. I. p. 500. Reisk.) suadet civibus, ut has lucernas tantisper seponant, aut rariores accendant. τὸ πολὺ καὶ μάταιον τοῦτο φῶς καὶ τρυφὴν ἄχρηστον βαλανείων δεικνύον, τὸ πρὸ τῶν βασιλείων κρεμάμενον εἰς πολλοστὸν τοῦ νῦν ὄντος καταστήσωμεν. * De his luminibus loquitur B. Hieronymus initio Dialogi adversus Luciferianos: *Dum audientiam et circulum lumina iam in plateis accensa solverent, et inconditam disputationem nox interrumperet; consputa paene invicem facie recesserunt.* VALES.

Pernoctantium luminum claritudo] D. Hieronym. Epist. XIV. *Dum audientiam et circulum lumina iam in plateis accensa solverent, et inconditam disputationem nox interrumperet.* *Sumtus in haec luminaria de publico praestiti, l. 19. C. de

oper. pub.* Mos bono publico introductus, et nunc in multis recte constitutis Rebuspublicis frequens. LINDENBR. Plura vide apud *Becmannum Geschichte der Erfindungen* B. 1. S. 62. ff. it. B. 2. S. 520. contra quem tamen disputat *Aug. Ern. Zinserling* in *Zeitung für die elegante Welt* 1807. n. 11. et 12. qui loca *omnia* quae huc adferri solent, non de perpetua urbium collustratione, sed de lucernis in sollemnitatibus publicis (Illuminationen) intelligenda putat. Nescio, an recte. W.

10. *Thalassius vero ea tempestate Praefectus Praetorio Praesens.*] Haec vera distinctio est, ut inf. lib. 23. *Praefectus Sallustius Praesens.* *Concil. Constantinop. Act. 5. p. 724. 725. τῷ πανευφήμῳ μαγίστρῳ τῶν θείων ὀφφικίων καὶ τοῖς ἀνδρειοτάτοις στρατηγοῖς τοῦ θείου πραισέντου ἑκατέρων δυνάμεων. *Illustrissimo Magistro sacror. officiorum, ac strenuissimis Magistris militum sacrae praesentiae utriusque exercitus.** Dignitas Praesentis ἔνοπλος fuit. Theophylact. Simocat. lib. 1. τὴν τοῦ πρεσεντίου τὴν παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένην ἔνοπλον ἡγεμονίας τιμήν. Lamprid. in Alex. Severo c. 32: *Si unquam alicui Praesentium successorem dedit, semper illud addidit: Gratias tibi agit Resp.* *Iordanes de regnor. successione in fine: *Artabanes evocatus, Magistri militum Praesentis accepit dignitatem.** Viri illustris Magistri militum Praesentalis, et magisteriae in Praesenti potestatis, mentio in Notitia Imperii. LINDENBR.

Thalassius vero Praefectus Praetorio.] In Codice Regio, et in Editione Romana atque Augustana Thalassus legitur: sed paullo post in iisdem libris Thalassius scribitur. Hic antea Comes fuerat, teste Athanasio in Epistola ad solitariam vitam agentes, et a Constantio ad Constantem fratrem missus erat Poetobionem, ut ait idem Athanasius in Apologia ad Constantium initio: καὶ ὅτε οἱ περὶ Θάλασσον ἦλθον ἐπὶ τὴν Ποιτοβίωνα. De eiusdem apud Constantium auctoritate et gratia Zosimus scribit lib. 2. c. 48. in praelii Mursensis descriptione: μόνοι Λατῖνος καὶ Θάλασσος τὰ πρῶτα παρὰ βασιλεῖ φέροντες. Idem Synodo Sirmiensi et disputationi Basilii cum Photino interfuit una cum Datiano et Cereale et Tauro, ut testatur Epiphanius in haeresi 71. Quo maxime argumento refellitur opinio Illustr. Card. Baronii, qui illam Synodum anno Domini 357. celebratam esse contendit: cum Thalassius qui iussu Constantii ei Synodo interfuit, mortuus sit anno 353. teste Marcellino nostro. (infra c. 7.) VALES.

Praefectus Praetorio Praesens.] Lindenbrogius hoc loco Praesentis dignitatem intelligit, quae tamen in Praefectis quidem Praetorio nulla fuit. Fuit quidem inter Magistros militum unus, qui Praesens dictus est seu Praesentalis, propterea quod in procinctu seu comitatu Principis ageret, et Praesentalibus numeris praeesset, ut docet Notitia Imperii Romani. Iordanes de successione regnorum in Iustino: (p. 62. edit. Lindenbr.) *Vitalianum ad se evocatum Magistrum militum Praesentem, et Consulem ordinarium fecit.* In Scholiis Iuliani Antecessoris Magister militum Praesentum dicitur, et apud Evagrium lib. 4. cap. 2. [*Theodoricus Valamer Magister Praesentis militiae factus esse* dicitur in Marcellini Comitis Chronico: et in eius Appendice, *Artabanes evocatus Praesentale accepit magisterium.* Apud Malchum quoque legimus, τὸν Θευδέριχον καθίστασθαι στρατηγὸν δύο στρατηγιῶν τῶν ἀμφὶ βασιλέα, αἵπερ εἰσὶ μέγισται.] Et sic intelligendus est locus Theophylacti Simocati in lib. 1. de Comentiolo, qui a

Mauricio Magister militum Praesentalis est constitutus. *στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὖθις χειροτονηθεὶς ἀποστέλλεται, τήν τε τοῦ πρεσεντίου τὴν παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένην. ἔνοπλον ἡγεμονίας τιμὴν ἀποφέρεται.* Praesens enim, cum dignitatis nomen significat, de Magistro militum intelligitur qui in praesenti erat, cum alii per Thracias, alii in Oriente constituti essent armorum Magistri. At cum de Praefecto Praetorio aliisque Magistratibus dicitur, nihil addit dignitati. IDEM.

Celsae potestates] Inf. cap. 10. *Circumdatus potestatum coetu celsarum.* Lib. XVI. cap. 12. *Celsarum potestatum assensus.* Ita *sublimes potestates*, l. 2. C. de his quae ex pub. *Illustres potestates*, l. 2. C. de execut. et exact. *Saeculi potestates*, Hieron. ad Nepotian. LINDENBR.

Eum ad rabiem potius evibrabat.] Sic ex Regio codice et Editione Augustana hunc locum et emendavi, et interpunxi: *quibus subscribunt mss. codices Vaticanus et Tolosanus.* VALES. Cf. Gellius Noct. Att. I, 11. W.

suppositu] obvia quaeque. Forsan et h. l. Ammianus scripserat *apposita*, quod est XIV, 2. 9. XVII, 7. 2. XX, 3. 5. cet.. W.

CAPUT II.

1. *Isauri, quibus usitatum est.*] Isaurorum latronum meminit l. *Provinciarum.* C. de feriis. Gloss. Nomic. *Ἴσαυροι οἱ ἅρπαγες, οἱ φονεῖς, καὶ οἱ χοσιάριοι. ἴσ. κουρσάριοι.* Vid. Strab. lib. XII. (p. 568. Almelov.) LINDENBR. *Καλοῦσι δὲ αὐτοὺς οἱ μὲν Πισίδας, οἱ δὲ Σολύμους, ἄλλοι δὲ Κίλικας ὀρείους.* Zosimus IV, 20. et ibi Ritter p. 587. Natio rapinis terra marique infamis, quae cum a Servilio Isaurico Pompeioque M. ad montes suos repressa esset, labente tamen sensim imperio Romano vires ita receperat, ut Ammiani aetate non ex agris tantum praedas agerent, sed urbes adeo adoriri auderent. v. *Mannert Geogr. d. Griechen u. Römer* Th. VI. Heft 2. S. 182. ff. W.

Iconium Pisidiae oppidum.] Antea Lycaoniae fuerat, teste Strabone et Plinio ac Ptolemaeo: sic dictum ab imagine Medusae, quam ibi suspendit in columna Perseus, ut ait Eustathius in Dionysium. *τῶν Λυκαόνων ἐστὶ καὶ τὸ Εἰκόνιον τῇ εἰκόνι τῆς Γοργόνος παρονομαζόμενον, ἣν αὐτόθι ἀναστηλῶσαι λέγεται Περσεύς.* Sed Stephanus aliam eius nominis affert originem. Postea rursus Lycaoniae metropolis facta. * Basilius Ep. 8. et 397. Basilius Seleucensis in lib. I. de Vita Theclae, loquens de Iconio: *Πόλις δὲ αὕτη Λυκαονίας, τῆς μὲν ἑῴας οὐ πολὺ ἀπέχουσα, τῇ δὲ Ἀσιανῶν μᾶλλόν τι προσεγγίζουσα, καὶ τῆς Πισιδῶν καὶ Φρυγῶν χώρας ἐν προοιμίῳ κειμένη.** VALES.

In amphitheatrali spectaculo feris.] Moris huius origo apud Tertull. de spectac. cap. XII. exempla vero apud Historicos passim. Eutrop. lib. X. c. 3. de Constantio: *In Galliis et militum et provincialium ingenti iam favore regnabat, caesis Francis atque Alemannis, captisque eorum Regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, obiecit.* Eleazarus apud Egesipp. lib. 5. in illa ad Iudaeos Oratione, qua in proprias necessitudines ac viscera saeviendi auctor illis est, ne per

ludibrium pompae reserventur spectaculo, dum mala captivitatis recenset, inter alia sic ait: *Subeundi quoque morsus ferarum ad victorum spectaculum, quod diversis iam celebratur arenis urbium, vel exemplo nobis debet esse pudendum, vel visu miserabile, ut reservemur aut bestiis, aut fratribus praeliaturi.* Cum ergo tale Romanor. institutum, non video cur praeter morem Ammianus Isauros feris obiectos dicat. LINDENBR.

Feris obiecti sunt praeter morem.] Certum est moris olim fuisse, ut hostes Populi Rom. bello capti feris obiicerentur: idque praeter Hegesippi locum a Lindenbrogio hic laudatum, docet Seneca in Epist. 70. *Nuper in ludo bestiariorum unus e Germanis, etc.* Unde et Constantinus Ascaricum Regaisumque Francorum Reges captos in acie, bestiis obiecisse dicitur ab Eutropio in Breviario 10. 3. et ab Eumenio in Panegyrico c. 10 Sed et latrones, quales erant Isauri verius quam iusti hostes, feris in amphitheatro obiiciebantur, teste Athenaeo lib 3. Cur ergo id factum esse praeter morem ait Marcellinus? an quia Isauri non solebant bestiis obiici, sed potius ad gladium damnari? quod quidem etiam hostium fuisse supplicium docet Florus lib. 3. cap. 12. Dio Cocceianus in Fragmentis, quae nuper vulgavimus, pag. 674. Vopiscus in Probo, c. 19. et Symmachus lib. 2. Ep. 46. Certe Cilices finitimi Isauris, lanistae ministrabant, ut testis est Iuvenalis IV, 121.

pugnas Cilicis laudabat et ictus.

An potius praeter morem fieri dixit, quod fieret malo et improbato more? Est enim prorsus inhumanum saevissimis cruciatibus illudere, et quasi insultare hostibus in acie captis. An denique Isauri isti quos bestiis obiectos prodit Marcellinus, non in praelio capti fuerant, sed pacis tempore? Potest etiam subaudiri ἀπὸ κοινοῦ, *ut iactitabant.* Sic lib. 28. 6. 4. de Austurianis: *Huius necem ulcisci, ut propinqui damnatique iniuste causantes, ferarum similes exsiliere.* VALES. Ego quidem de Isauris intellexerim, qui iniuriam sibi fieri immeritis scilicet et innoxiis (praeter ius fasque, vel, ut Ernestio placet, pessimo more, immani) *iactitabant,* clamitabant, fremebant. W.

2. *Ut etiam ferae fame monitae.*] In Editione Rom. et Aug. adeoque in codice Regio deest vox *ferae.* Unde adducor, ut credam legendum esse: *ut etiam bestiae fame monitae.* Sic enim legitur apud Tullium in Cluentiana c. 25. *Iam hoc non ignoratis, iudices, ut etiam bestiae fame domitae ad eum locum, ubi pastae aliquando sint, revertantur.* VALES.

adpeterent noctes] instarent, adpropinquarent. Nec aliter Livius VIII, 38. W.

Ancoralia.] Funes sunt quibus ancora religatur. Graeci ἐπίγυια dicunt et πρυμνήσια. Latinam vocem usurpat Livius lib. 22. 19. et 37. 30. Plinius lib. 16. 8. Apuleius lib. XI. Metam. p. 379. ed. Floridi stroppos ancorales dicit: *Navis absoluta stroppis ancoralibus, peculiari serenoque flatu pelago redderetur.* Sic enim malo, quam strophiis, ut vulgo legitur. VALES. Malim ego de stationibus navium (Ankerplätze) intelligere, quod *repentes — quadrupedus gradus, suspensique passus* suadent. W.

Merces avertebant.] Plaut. Trinum. *Praedam avertere.* Livius lib. 37. *Ingentem praedam intra paucos dies avertebant.* LINDENBR.

3. *Pilatorum caesorumque funeribus.*] Ita edidi ex auctoritate Scriptorum codicum, quibus Editio quoque Romana et Augustana subscribit. (et Boxhorn. v. Gronov. Praef. p. XXXII.) Sic Marcellinus in lib. ultimo c. 5. loquitur de Hunnis: *Nec castra inimica pilantes.* et rursus c. 2. *Pilando villas et incendendo.* Eamque vocem ab antiquis usitatam fuisse testis est Festus in v. *Pilare:* quae et in idiomate nostro adhuc manet, *Piller.* VALES.

Scironis praerupta letalia.] Pomp. Mela lib. II. c. III. *Scironia saxa saevo quondam Scironis hospitio etiamnunc infamia.* Stat. Papin. Thebaid. lib. I. v. 333. *Infames Scirone petras.* Fabularem historiam explicant Hygin. fabul. XXXVIII. Lactant. in Stat. LINDENBR. Plutarch. Thes. c. 10. Ovid. Metam. VII, 444 Scironides petrae. W.

controversa] e regione posita. Debebat esse utique contrAversa, etiam ubi de disceptationibus litibusque adhibetur. Sed lectio est constans pluribus locis, XXVII, 8. 6. XXII, 8. 2. XXII, 15. 7. (excepto XVIII, 9. 2. ubi contrAversa). cf. Salmasium, ad Solin. c. 27. et 32. Vossium de L. L. 4, 4. W.

4. *Advecticium nihil.*] Inf. cap. 8. §. 8. *advecticiis adfluere copiis.* In Ms. tamen *adventicium* legitur. Sic lib. XV. 11, 4. *adventiciis effeminati deliciis.* Et mox, *merces adventiciae.* Sic *species adventiciae*, l. unic. C. Theodos. De soccar. per port. Rom. LINDENBR.

Densis intersaepientes itinera praetenturis.] Corruptissimus est locus, ut vulgo legitur: *Densis inter obsidentium itinera praetent.* Tendere, praetendere, praetenturae, tensurae, vocabula sunt castrensia. Glossar. vet. *Praetentura*, προβολή, ἐπιτείχισμα. Προβολή, *obiectus, obtentus.* Valer. Max. lib. 2. cap. 8. *Neve quis intra castra tenderet, neve locum extra assignatum vallo aut fossa cingeret.* Egesipp. lib 5. cap. 20. *Castellum in quo praetendebant.* Eod. lib. c. 24. *Subtraxerunt sese insidiis latrocinantium, et custodiis praetendentium.* Ita enim ex Ms. cod. hic locus restituendus est. Hyginus Gromaticus in lib. de castrametatione, (v. ibi Schelium p. 30. 31. et Intt. ad Frontin. p. 187. ed. Oudend. W.) quem nondum typis publicatum Ms. habeo: *Exploratores in striga cohortis primae praetendunt.* Inde ergo *praetenturae* et *tensurae,* quarum in eodem lib. mentio frequens. Ipse Ammian. lib. 25. 4. 11. *Praetenturae stationesque agrariae totis rationibus ordinatae.* Lib. 31. 8. 5. *Praetenturas stationesque disponebat agrarias.* IDEM.

5. *Globis confertos.*] Vel *confertos:* ut Curtius Ruf. lib. III. 11. 4. *Conferti et quasi cohaerentes tela vibrare.* *Ammian. lib. 16. cap. 12. *In laevo cornu locavere confertum.* Lib. 19. cap. 6. *Conferti valido cursu.* Vid. lib. XXIV. cap. 1. et 7. *confertius resistentes,* et XXVII, 1.* IDEM.

8. *Cum se impares nostris fore congressione stataria.*] Lib. XX. 8. 1. *Legionesque augens iuventutis validae supplementis, quarum statariae pugnae per Orientales saepius emicuere procinctus.* Graecis σταδιαία μάχη. Pollux. ut in Antholog. lib. I.

Ἔγνως ἐν σταδίῃσιν ὅσον σθένος Ἕκτορός ἐστι.

Zosimus lib. IV. c. 20. de Hunnis: μάχην μὲν σταδίαν οὔτε δυνάμενοι τὸ παράπαν, οὔτε εἰδότες ἐπαγαγεῖν. Stataria ergo pugna est, cum pede collato vir virum legit, nec quisquam loco recedit: uti eam optime describit Plautus in Amphitr. Act. I. Sc. I.

— — — fugam in se tamen nemo convortitur,
Nec recedit loco, quin statim rem gerat.
Animam amittunt prius, quam loco demigrent:
Quisque uti steterat iacet, obtinetque ordinem.

Ita gradariae pugnae mentio apud Diomed. lib. 3. cap. 2. *Iambicum gressum prisci Apuli Daunium a duce suo Daunio prodiderunt, quod is, cum primus adversus acrem Diomedis pugnam bellum asperum iniisset, gradali pugna duos dimicare instituit, ut collato pede assequente paulatim dextero, distentoque et progrediente laevo, et brevi successu et longo distentu gradus simul et visus firmaretur.* Aliarum pugnarum appellationes, velut Planariarum, Concursatoriarum, Expeditionalium, apud hunc nostrum Ammian. in facili erit observare. IDEM.

Congressione stataria.] Conflictus planarios alibi vocat Marcellinus. 19, 5. 2. Graeci σταδίαν μάχην dicunt, ut saepe Zosimus, et Strabo in lib. x. Sed frequentius Graeci τὴν συστάδην καὶ ἐκ χειρὸς μάχην dicere solent. Eodem sensu statarius miles dicitur a Tito Livio in lib. 9. c. 19. ubi militem Romanum cum Macedonico comparat: *Statarius uterque miles, ordines servans.* Et lib. 22. 18. *Hostem gravem armis statariumque pugnae genere facile elusit.* VALES. Cf. pugna concursatoria XVI, 9. 1. XXXI, 16, 5. W.

9. *Supercilia fluvii.*] Infr. c. 8. *supercilia Nili. supercilia fluminis Rheni.* 16, 12. 10. *Supercilia Rheni.* Lib. 17. c. 9. *Superciliis imposita fluminis Mosae.* Graeci ὀφρὺν τοῦ ποταμοῦ dicunt. Polyb. lib. 2. (c. 33. cf. Ind. Schweighaeus.) παρ' αὐτὴν τὴν ὀφρὺν τοῦ ποταμοῦ ποιησάμενος τὴν ἔκταξιν. LINDENBR.

Melanis] quem fluvium magnum et navigabilem Strabo etiam Pamphyliae adsignat, quamquam antiquioribus temporibus Ciliciae fines constituisse traditur a Plinio Hist. Nat. V, 27. *Mannert Klein-Asien* T. II. p. 87. et 121. W.

10. *Magnitudine angusti gurgitis et profundi.*] Eodem modo infr. lib. 24. 2. *Angusta fluminis interluvies et praealta transiri vado non potuit.* LINDENBR.

Piscatorios quaerunt lenunculos.] Non. Marcell. *Lenunculus, navigium piscatorium.* Gloss. *Lenunculus*, πῖτυλος, σκαφίδιον. *Vid. Gellium lib. x. c. 25. Tacit. Annal. 14. 5. *Occursu lembunculorum Lucrinum in lacum vectam.* Dubio procul legend. *Lenunculorum.* Caesar de bello Civili lib. 3. cap. 43. *Pauci lenunculi ad officium imperiumque conveniebant.** Sallust. (Hist. 2. ap. Nonium in *lenunculus*) *Primo indicit forte super noctem in lenunculo piscantis.* Amm. lib. XVI. c. 10. *Lenunculo se commisisse piscantis:* quod idem narrens Sueton. lib. 1. c. 58. dixit: *Parvulum navigium obvoluto capite conscendisse.* Florus 4, 2. *Speculatorium navigium.* Ab hisce lenunculis corpus lenunculariorum, ad similitudinem naviculariorum, aliorumque corporum. Inscript. vet. Romae: PATRONO CORPORIS LENUNCULARIORUM AUXILIARIORUM OSTIENSIUM. Et in tabula marmorea: ORDO CORPORATORUM LENUNCULARIOR. TABULARIORUM AUXILIARES OSTIENSES. IDEM.

Temere contextis ratibus.] Ut * Auson. Perioch. v. Odyss. *Contextu ratis temere properatae navigationem solus aggreditur.** Sallust. *Castella et oppida temere munita.* Apul. *Domus temere contecta.* *Temere* est σχεδίως: unde navigia ipsa, de quibus hic agitur, *schediae* vocantur. Festus Pomp. lib. XVII. Ulpian. l. 1. §. 6. ff. de exercit. action. Suid. σχεδία, ἡ ἐκ τῶν παρατυ-

χόντων, ἢ εἰκαίως πεποιημένη ναῦς. Hefych. et Theophylact. Simocat. lib. VIII. *τὰς λεγομένας σχεδίας συῤῥάψαντες, ὁμοθυμαδὸν τὸν ποταμὸν διενήξαντο.* IDEM.

Legiones quae hiemabant tunc apud Siden, iisdem.] Antea legebatur, *apud Sidenistem.* Sed cum in Mſ. Florentino ac Regio *Sidenisdem* exſtare vidiſſem, non dubitavi, quin duae voces male in unam coaluiſſent ex pravo uſu ſcribendi veterum illorum, qui nobis codices ſuis manibus ſcriptos reliquerunt. Ii enim nullas inter ſingula vocabula diſtinctiones adhibebant: unde multi errores propagati ſunt, cum in aliis auctoribus multis, tum etiam in Marcellino quem prae manibus habemus. Ita igitur nullo negotio hunc locum diſtinxi: *Legiones quae hiemabant tunc apud Siden, iisdem impetu occurrere veloci.* Eſt autem Side urbs Pamphyliae notiſſima, quam quidem Pamphyliam tum petebant Iſauri, ut Marcellinus ſupra retulit: Cumaeorum colonia teſte Strabone: de qua Avienus in deſcriptione orbis loquitur his verſibus: v. 1013—16.

Pamphyliae in fines. hoc idem Cragus habetur
Nomine ſub gentis: prope celſam ſurgit in arcem
Priſca Side. fomes calidis adoletur in aris
Saepe Dioneae Veneri.

Quamquam Dionyſius *ὁ περιηγητὴς*, quem Avienus interpretatur, Aſpendum dicit, non Siden. VALES.

11. *Tentatis ad discrimen ultimum artibus multum.*] Legendum eſſe arbitror, *artibus multis,* rectius. VALESIUS. Immo Ammiani ſtilus tuetur vulgatam, ut cap. 1. §. 9. *Et haec quidem medullitus multum gementibus agebantur*, ut in Mſ. illic legi teſtatus fuit Lindenbrogius: et praetulerim vulgato *multis,* quod ſumpſerunt, qui *τῷ gementibus* per apoſiopeſin addere nequibant *τὸ* Antiochenſibus, vel illis, de quibus ante narravit. GRONOV.

Oppidum Laranda.] Strabo in lib. 12. p. 391. Caſaub. *τὰ Λάρανδα* urbem Iſauriae facit; Ptolemaeus et Stephanus Lycaoniae. VALES. Hod. Larenda. W.

12. *equeſtrium cohortium*] Cohortes alias peditum, uti turmae equitum ſunt. Sed hoc militiae genus demum ſub Imperatoribus inſtitutum peditibus equitibusque commixtis conſtabat. Ern. in Gloſſar. Haud raro occurrunt in Inſcriptionibus, vocanturque etiam equitatae. v. omnino Scheelium ad Hyginum p. 86. W.

Relictum in ſedibus.] Saepiſſime haec vox apud Ammian. Veget. et eius ſaeculi Scriptores. Inf. lib. 17. 8. *Militares numeri deſtinatas remearunt ſedes.* *cap. 8. *Frumentum in ſedibus conſumendum.** Lib. 20. c. 4. *Redite nunc ad ſedes. Sedes* autem ſive *ſedeta* ſunt loca, in quibus milites citra expeditionum neceſſitatem commorantur. Unde in l. fin. C. Quib. non obſt. long. temp. et Inſtitutor. Iuſtinian. lib. 2. Tit. de milit. teſtam. illa verba, *citra expeditionum neceſſitatem, in aliis locis, vel ſuis aedibus degunt,* corrupte hactenus ſic legi certum eſt. Reſtituenda autem hoc modo, *in aliis locis, vel ſuis ſedibus:* quod Theophili confirmatur auctoritate, ſic vertentis, *ἐν τοῖς λεγομένοις αὐτοῖς σεδέτοις*: ut etiam l. 18. C. de Epiſc. audient. *In ſuis ſedetis ſive ſtationibus.* In Gloſſario nomico *ſedeta* interpretantur *προσέδραι.* Et in aliis Gloſſ. *σεδέτοις, καθέδραις, προαστείοις.* LIND.

13. *Paleas*] Sine nota dimiſerunt interpretes, nec apud Cellarium Anvilliumve inveni. Hunc locum ex Actis S. Barnabae

(in

(in Actis Sanctor. Iunio T. II. p. 432.) tribuit Isauriae Wesseling ad ineraria p. 709. rectius tamen scribi existimat *Palaeas.* Non tam urbs fuisse videtur quam castellum: Ammianus enim nonnisi *locum,* paullo post *munimentum* vocat in *acclivitate* positum. W.

Militibus omne latus Isauriae defendentibus.] Pollio in triginta Tyrannis c. 26: *Denique post Trebellianum,* ait, *pro barbaris habentur: et cum in medio Romani nominis solo regio eorum sit, novo genere custodiarum quasi limes includitur, locis defensa, non hominibns, etc.* VALES.

Triduum et trinoctium.] Similiter Fest. Avien. in Descript. orae maritumae: *Cursus carinae biduo et binoctio est.* Tacit. Annal. 3. c. 71. *Dum ne plus quam binoctium abesset.* LIND.

14. *Comes tuebatur Castricius, tresque legiones.*] Comes militaris per Isauriam memoratur in Notitia Imperii Romani, sub cuius dispositione erat legio 2. et legio 3 Isaurica. (Occurrit et infra XIX, 13. W.) Ex quo apparet primam legionem Isauricam post obitum Constantii alio abductam fuisse. VALES.

15. *tessera sollemni*] expeditionali XXIII, 2. 2. W.

Calycadni fluminis ponte.] Seleucia enim caput Isauriae supra Calycadnum amnem posita est, teste Strabone ac Plinio: quem Calydnum alii etiam dixere, ut scribit *Basilius Seleucenus in lib. I. de Thecla* et Stephanus in *ὑρία. ἔστιν ὑρία καὶ ἡ κατὰ ἰσαυρίαν σελεύκεια: ἣ παραῤῥεῖ ὁ Καλυκάδνος, ὃν Καλυδνόν τινες καλοῦσι.* Sic legendus est hic locus Stephani ex Eustathio in lib. 3. Iliados. Seleucia enim prius dicebatur Hyria, et Olmia, postea a Seleuco Nicatore condita, et a mari remota, nomen conditoris accepit, ut tradit idem Stephanus in v. *σελεύκεια.* Fuit autem primo quidem Ciliciae Trachiae civitas, unde et Tracheotis cognominata teste Plinio, Strabone, ac Stephano. VALES. Wesseling ad Itineraria p. 700. Etiamnum Seleucie dicta. Mannert Klein-Asien II, 78. W.

17. *bene pertinax*] *τὸ bene* sic adiectivis iunctum valet ad augendum, uti Francogallorum *bien.* v. Salmas. ad Solinum p. 36. W.

Hastisque feriens scuta, qui habitus iram pugnantium concitat.] Mos militaris, diverso gestu vel strepitu diversas quoque animorum affectiones notans. Inf. lib. 15. 8. 15. *Militares omnes horrendo fragore scuta genibus illidentes, quod est prosperitatis indicium plenum: nam contra cum hastis clypei feriuntur, irae documentum est et doloris.* Lib. 16. 12. 13. *Ardoremque pugnandi hastis illidendo scuta monstrantes.* Lib. 21. 5. 9. *Unanimanti consensu voces horrendas inmani scutorum fragore miscebat.* Eodem lib. 13. *Hastasque vibrantes irati, post multa quae benevole responderant, petebant se duci protinus in rebellem.* Lib. 23. *Sublatis altius scutis nihil periculosum fore vel arduum clamitabat.* Curt. lib. X. *Nulli placebat oratio: itaque suo more hastis scuta quatientes, obstrepere perseverabant.* Et post alia: *Sequitur phalanx hastis clypeos quatiens, expletura se sanguine illorum, qui affectaverant nihil ad ipsos pertinens regnum.* Vide Livium lib. XXXVIII. c. 17. Caesar. de bello Gall. lib. VII. Tacit. Histor. lib. V. et in lib. de morib. Germ. * Polybius lib. XV. 12. Οἱ *ῥωμαῖοι κατὰ τὰ πάτρια συναλαλάξαντες, καὶ συμψοφήσαντες τοῖς ξίφεσι τοὺς θυρεοὺς, προσέβαλον τοῖς ὑπεναντίοις. Romani more patrio clamorem tollentes, et gladiis*

ſcuta quatiendo perſtrepentes, irruunt in adverſos. Idem xi, 30. *Sono armorum tripudiisque (ita illis Germanis mos) approbata ſunt dicta.** LINDENBR. Cf. Salmaſ. ad Scriptt. H. A. T. II. p. 600. W.

In ſolido] i. e. in tuto. cf. XVII, 5. 11. W.

18. *Hac icti perſuaſione.*] Sic habet Editio Romana, quam ceterae deinceps ſecutae ſunt. ſed in Mſſ. Florentino, *Toloſano ac Vaticano* legitur, *hac uti:* ex quo conieceram legendum eſſe, *hac utili perſuaſione:* *ut in codice Toloſano adſcriptum poſtea reperi. In margine tamen emendatur alia manu *utique.** ſed magis placet lectio quam in codice Regio poſtea reperi, *hac ita,* niſi malis *itaque.* VALESIUS. Vera eſt Scriptorum Codicum lectio *hac uti perſuaſione,* qua imitatur Ammianus Tacitum ſuum, apud quem 6. ann. 30. *Firmarent velut foedus.* 15. 69. *Occupare velut arcem.* Et ſaepius. GRONOV.

Propugnaculis inſiſtebant et pinnis.] Inf. lib. XVI. 4. 2. *Inter propugnacula viſebatur et pinnas.* Propugnacula ſunt *προμαχῶνες*, pinnae *ἐπάλξεις*. Syneſ. Conſtit. II. *μέχρι πότε παρ' ἔπαλξιν στήσομαι; μέχρι πότε τηρήσω τὸ μεταπύργιον;* LINDENBR.

Seſe proripuiſſet interius.] Antea legebatur *ulterius* ex coniectura P. Caſtelli, qui, cum in Editione Romana haberetur, *proripuiſſet .... terius,* ita excudit, ut dixi: quod tamen ferri omnino non poteſt. Emendationem vero noſtram confirmat ſimilis locus in lib. xx. 6. 4. *Telorumque genere omni ad interiora ferocius ſe proripientes arcebant.* VALES. Recte vir doctiſſimus. Sic apud Livium Valerius *toto corpore interior periculo vulneris factus* inſinuaſſe inter corpus armaque Galli dicitur VII. 10. Etiam naves *interiores ictibus tormentorum* XXIV. 34. Sed dubito, primo an lacuna in MSS. etiam ſit, aeque ac in editione Romana exhibetur; deinde utrum ex comparatione alterius loci, an ex contemplatione ſcripturae veteris ſuppleri debeat. Nam certe quum praecedens verbum deſinat in *et,* quam facile per eas literas intercidere potuerunt *ci,* ut ſcripſiſſe videatur auctor *proripuiſſet citerius,* quum et cap. I. dixerit *nullo citeriore eis vitae miniſtro praeſente.* GRONOV. At vero eandem vocem alibi eademque ſignificatione adhibuit Ammianus, ut 23, 6. §. 50. *interius pergenti.* Vid. quem Erneſtius in Gloſſar. laudat Salmaſ. ad Scrr. Hiſt. Aug. Tom. II. p. 181. W.

20. *Comes Orientis Nebridius.*] Is Honorato ſucceſſerat, ut docet Epiſtola Libanii 390. ad Mantitheum. Idem poſtea Quaeſtor Palatii Iuliano Caeſari datus eſt a Conſtantio, tandemque Praefectus conſtitutus Praetorii, cum ſacramentum Iuliano praeſtare adverſus Conſtantium recuſaſſet, privatus in Tuſciam, quod ei natale ſolum erat, receſſit, ut eſt in lib. xx. 9. *Exſtat Epiſtola Libanii ad hunc Nebridium 202. libri IV. in qua Comitivam Orientis, et Praefecturam Praetorii Galliarum eum geſſiſſe ſignificat his verbis. *Ἀρχὴ γὰρ ἡ μεγάλη μέν σοι παρ' ἡμῖν, ἡ μεγίστη δὲ ἐπὶ τῆς ἑσπέρας.** VALES.

Comes Orientis] Magiſtratus erat non militaris, ſed civilis, v. Valeſ. ſupra ad c. I. quod patet etiam ex hoc loco: militares enim copias contraxit, quoniam Magiſter equitum longius diſtinebatur. W.

CAPVT III.

1. *Mente quadam versatili.*] ισ. *versabili:* ut inf. *versabilis motus, versabilis Princeps, versabiles Sarmatae, etc.* LINDENBR.

2. *Praetenturis et stationibus servabantur agrariis.*] Praetenturae sunt praesidia militum, quae pro castris securitatis causa collocantur: sunt enim dictae a praetendendo, id est, ante tendendo, tamquam quaedam castra antetendentia, ut recte explicat Turnebus lib. 2. Adv. cap. 7. Sic praetendere sumitur ab Auctore Panegyrici, qui dictus est Constantino Aug. c. 21. *Iam obliti deliciarum circi Maximi, et Pompeiani theatri, et nobilium lavacrorum, Rheno Danubioque praetendunt.* Claudianus quoque de bello Gothico, 416.

Venit et extremis legio praetenta Britannis.

Hanc vocem videtur mihi Zosimus exprimere voluisse, cum scribit in lib. 4. c. 10. τὸ μὲν στρατόπεδον τῇ ὄχθῃ τοῦ ἴστρου συμπαρατείνας. Sed unus hac voce mirum in modum delectatus est Ambrosius. Nam praeter illos locos quos laudavit Turnebus, utitur etiam in Epist. 16. *Postremo quasi bonum bellatorem sumere arma, Dei ac praetendere semper non solum adversus carnem,* etc. Et in Epist. 26. ad Gratianum Augustum: *Nocte ac die in tuis castris cura et sensu locatus, orationum excubias praetendebam.* Item in Ep. 27. ad Valentinianum Iuniorem: *Dum tu militem Rom. occupas, dum is adversum se utrimque praetendit in medio Rom. Imperii sinu, Iuthungi populabantur Raetias.* Denique in Ep. 82. *Stat autem speculator providus, pervigil custos qui praetendit in castris.* Et in libris de Excidio Hierosol. qui Hegesippo tribuuntur, cum sint Ambrosii. Veteres Latini *praesidere* dicebant, ut apud T. Livium crebro occurrit, et *praesidia,* quas postea *praetenturas* sequior aetas appellavit. Sic enim scribit Varro in lib. 1. de lingua Lat. *Praesidium est dictum, quia extra castra praesidebant in loco aliquo, quo tutior regio esset.* Non omiserim, praetenturam olim proprie dictum esse locum in castris ad vallum, ubi cohortes primae, et Exploratores, et Classici cum Auxiliariis equitibus praetendebant, teste Hygino. VALES.

Stationibus servabatur agrariis.] Inf. lib. 16. 11. *Stationes praetendit agrarias.* Liber de reb. bell. cap. de limit. munit. *Munitione possessorum distributa sollicitudo sine publico sumtu constituat, vigiliis in his et agrariis exercendis.* Veget. lib. 1. c. 3. *Si longior expeditio emergit, in agrariis plurimum detinendi sunt, proculque habendi a civitatis illecebris.* LINDENBR.

Stationibus agrariis.] Stationes agrariae sunt praesidia militum, quae in castellis, aut aggeribus publicis explorandi gratia constituuntur. Moris enim fuit Romanis, cum hostis non procul abesset, ex omni exercitu certos milites deligere, quos in castellis tumultuariis, aut aggeribus publicis collocabant, partim ut commeatuum subvectioni securitas praestaretur, partim ne inopinato hostium incursu turbaretur exercitus: idque etiam pacis tempore observabatur circa limitem, unde hostium excursus timebantur. Has Vegetius lib. 3. cap. 8. et Auctor vetus post Notitiam Imperii editus, simpliciter *agrarias* appellant. Sic autem dictas existimo, ad differentiam castrensium, quae fiunt in castris, de quibus loquitur Tacitus in lib. 1. Annalium c. 25. *Portas stationi-*

bus firmant. * et Lipſius in libri v. de militia Rom. capite VIII. * Ceterum agrarias a praetenturis parum differre exiſtimo, niſi quod praetenturae fere de peditibus tantum dicuntur. Itaque Marcellinus ſupra de Iſauris, quos pedites fuiſſe conſtat, ſcribit variis eis interſaepſiſſe itinera praetenturis. Poſt etiam id discrimen fuiſſe, ut praetenturae quidem ſub dio, agrariae vero etiam in oppidis et caſtellis muro cinctis agerentur: quod et Vegetius docet in loco citato. VALES.

Stationibus agrariis] Reineſius mavult *aggerariis*. Parum eas differre a praetenturis praeter Valeſium exiſtimat Gesnerus h. v. Forſan tamen ita poſſint discerni, ut praetenturis aliquid munimenti additum fuerit (Verhau), ſtationes vero nonniſi militum numeris conſtiterint (Vorpoſten). W.

Osdroenae ſubſederat extimas partes.] Ita hunc locum corrigendum putavi, qui antea turpiſſimo mendo laborabat: legebatur enim *aeſtimans partes.* Meam coniecturam viri Cl. et doctiſſimi Ant. Loiſelli auctoritas mihi poſtea confirmavit, qui ad oram codicis ſui ita emendaverat: an coniectura, an ex fide Valentini codicis quem contulerat, incertum eſt. Eſt autem *ſubſidere* quod Graeci ἐφεδρεύειν dicunt, cum manus militum poſt virgulta, aut maceriam, aut collem inſidias ſtruens occultatur: unde et ſubſeſſae dicuntur a Vegetio. VALES. Ad exemplar Hamburgenſe ab Lindenbrogio ſic adſcriptum vidi. Loiſel. *ſubſederat extimas partes.* ut p. 27. *extimarum* pro *extremarum.* Sic enim MSS. ſic p. 55. *ab inſulis extimis.* p. 102. *gentium extimarum.* p. 386. *extima parte,* et alibi. GRONOV.

Osdroena] Meſopotamiae pars ab Arabum quodam vicino rege Osdroe occupata, ab Imperatoribus, Traiano, Dio Caſſ. XL. 19. Severo et Caracalla Romanorum imperio ſubiecta, Dio Caſſ. LXXV, 1. LXXVII, 12. Poſt Conſtantinum videtur a Meſopotamia divulſa. Weſſeling. ad Itineraria p. 713. W.

Cuncta vaſtarat.] Sic reſtitui ex codice Regio et Editione Romana, cum antea legeretur *vaſtaret.* Valet autem *vaſtarat* idem quod *vaſtaſſet:* eaque locutio Graecanica eſt, et familiaris Marcellino, non infrequens tamen apud alios quoque Latinos Auctores. Sic enim Ambroſius in Sermone 87. *Si enim tardius hoc feciſſet, interveniente ſterilitate civitas ſine habitatore remanſerat.* VALES.

3. *Batne municipium.*] In Editione Auguſtana legitur πληϑυντικῶς Batnae: et ita fere id oppidum efferri ſolet cum ab aliis Auctoribus, tum ab ipſo Marcellino. Sed tamen nihil hoc loco mutandum eſſe exiſtimavi, cum ſcirem apud Procopium lib. 2. Perſicorum hoc idem oppidum βάτνην vocari: quod quidem oppidum Procopius ibidem exiguum eſſe dicit, et ab Osdroenae metropoli Edeſſa abeſſe diei itinere. VALES.

Batne] Locus de ea Ammiani claſſicus. *Septembris*, quo menſe mercatorum commeatus ex India redibant. Heyne in Proluſ. p. CXXXVIII quae Ammianus narrat, ſeriora Palmyrae calamitate eſſe notat. Vide omnino *Huet* Hiſt. du Commerce et de la Navigation des anciens. p. 320. *Weſſeling* l. l. p. 190. ſ. *Mannert Perſien* B. 5. Heft 2. S. 274. W.

In Anthemuſia.] Anthemuſiam Strabo lib. 16. p. 748. Almel. τόπον τῆς Μεσοποταμίας appellat. Plinius oppidum Meſopota-

miae facit, cui subscribit Isidorus Characenus, qui et χάρανα σίδου dici ab incolis scribit. Tacitus lib. 6. c. 41. Anthemusiada urbem nominat, quam et a Macedonibus positam esse testatur. Proinde nomen ei inditum videtur ab Anthemunte urbe Macedoniae. Ptolemaeus tamen cum Strabone consentit, et Anthemusiam ait esse regionem Mesopotamiae, qua contingit Armeniam. Falluntur itaque Eutropius ac Rufus Festus, qui Anthemusiam opimam Persidis regionem vocant, quasi eadem sit Persis ac Mesopotamia. VALES. Cf. Interpretes ad Eutrop. VIII, 3. p. 543. Tzschuck. W.

Aboraeque amnis.] Hunc per Anthemusiam fluere atque in Euphratem egeri Strabo ac Isidorus Characenus auctores sunt. Sed Isidorus ἀβούραν nominat. Straboni XVI. p. 747. est ἀβόῤῥας. Zosimus in lib. 3. c. 13. ἀβώραν appellat. In Procopii exemplaribus modo ἀβόῤῥας, modo ἀβώρας scribitur. Ptolemaeo est χαβώρας, quem e Masio ac Singara montibus fluere testatur. Postremo Theophylactus Simocatus lib. 3. cap. X. ἀββοράν ποταμὸν vocat: *Geographus Nubiensis exemplo Ptolemaei cum adspiratione *Alchabur*, ut et sacra Scriptura *Chobar*, Ezech. 1, 1. Aelianus in lib. 12. de Animalibus capite 30. βούῤῥας. VALES.

CAPVT IV.

1. *Saraceni nec amici nobis umquam, nec hostes optandi.*] Qui tamen foederis vinculo in Romanam postea convenere societatem. Novell. XXXI. Imp. Theodos. LINDENBR.

Saraceni nec amici nobis umquam, nec hostes optandi.] Perfidiam genti insitam tangit his verbis. de qua etiam Menander Protector pag. 125. paria sentit, cum ait: ὅταν δὲ λέγω Σαρακηνοὺς, ἀναλογίζεσθε τὸ ἀλλόκοτον καὶ παλίμβολον τοῦ ἔθνους. et supra de iisdem, πλεονεκτικώτατον γὰρ τὸ φῦλον. *cui adde Theophylactum Simocatum in fine lib. III.* Huiusmodi autem hominum neque amicitia, neque odium optandum est, quippe qui et amicitiae specie plus noceant, et grassandi occasionem nanciscantur, et in bello infestissimi hostes sint. Accedit, quod amicitia Saracenorum oneri ac damno cedebat Romanis, qui grave stipendium quotannis eis donabant, ut docet Marcellinus lib. XXV. 6. VALES.

Saraceni] Sunt Arabes Nomades, Scenitae, uti ipse Ammianus XXII, 15. 2. XXIII, 6. 13. dicit. cf. tamen Salmas. ad Solinum 344. Alii, Assanitae, occurrunt XXIV, 2. 4. Quos si Ammianus vocat *nec amicos unquam nec hostes optandos*, eadem iisdem verbis laus etiamnunc in proverbio est. vid. *Volney Reisen* II. 305. Amici nihil magnopere iuvabant, annua ipsis stipendia erant solvenda, munera praeterea, si quam operam praestitissent insignem, danda, XXIV, 1. 10. disciplinam omnem militarem aversantes; hostes autem rapinis omnia caedibusque foedabant. Ammianum laudat *Mannert* Th. VI. S. 297. Plura dabunt Volneius, Brucius, et, quem primo loco nominare debebam, Niebuhrius. W.

Milvorum rapacium similes.] Huius loci emendatio codici Regio debetur: antea enim excusum erat, *rapaci vitae similes*,

inepte, ut apparet. Paulo poſt legendum videtur, *aut niſi impetraverint, non immorantur.* VALES.

2. *In actibus Principis Marci.*] At Scriptorum, qui res Marci nobis reliquerunt, nemo Saracenorum aut Arabum meminit. Quo magis deſiderare mihi ſubit libros illos Hiſtoriarum Marcellini, qui antiquitatis incuria perierunt. Illos enim quanta diligentia contexuerit, teſtes eſſe poſſunt ii qui ſuperſunt etiamnum. Ceterum quod commercium, aut quando habuerit cum Saracenis Marcus, coniicere difficile eſt. Videtur tamen id ei contigiſſe, cum occiſo Caſio Syriam et Aegyptum perluſtraret. Tum enim, ut ait Capitolinus, multa egit cum Regibus, et pacem confirmavit, ſibi occurrentibus cunctis Regibus et Legatis Perſarum: inter quos etiam Phylarchos Saracenorum fuiſſe credibile eſt. IDEM.

3. *Has gentes quarum exordiens initium ab Aſſyriis.*] Arabiae gentes omnes Saracenorum vocabulo complecti videtur Marcellinus. Arabia enim usque ad Babyloniam (quam hic Aſſyriam vocat) pertingit, teſte Strabone ac Ptolemaeo: habetque ab occaſu Aegyptum, et Nili cataractas. Proprie tamen Saraceni ſunt Arabes Scenitae, ſeu Nomades: atque initio quidem portio exigua Arabiae Felicis Saraceni dicebantur, ut teſtis eſt Plinius lib. 6. et Ptolemaeus: poſtea vero in maximam potentiam aucti, omnibus Scenitis Arabibus nomen ſuum dedere, perinde ut Lazi Colchicae. Nihilo tamen minus praeter commune vocabulum Saracenorum, ſingulae gentes propriam appellationem quoque retinebant. Alii enim Maaddeni dicebantur, alii Aſſanitae, alii Anthropophagi, alii aliter, ut Nonnoſus in Legatione, Procopius in Perſicis, et Marcellinus noſter affirmant. Ex quibus alii Perſas, alii Romanos colebant. Menander Protector p. 124. *τὰ γὰρ σαρακηνικὰ φῦλα, μυρία δὴ ταῦτα, καὶ τὸ πλεῖστον αὐτῶν ἐρημονόμοι εἰσὶ καὶ ἀδέσποτοι. καὶ μὴν οὖν τῶν ῥωμαίων ἐστὶν ἃ καὶ τῆς περσῶν ὑπήκοα πολιτείας.* IDEM.

Ad Nili cataractas et confinia Blemmyarum.] Blemmyes enim ad Nili cataractas ſedes habebant, Nubis proximi, ut praeter ceteros teſtatur Dionyſius Characenus de ſitu Orbis his verſibus, v. 220.

> Τῶν πάρος αἰθαλέων Βλεμύων ἀνέχουσι κολῶναι,
> Ἔνθεν πιοτάτοιο κατέρχεται ὕδατα Νείλου.

Ad quem locum recte Euſtathius annotat *κολώνας* eſſe Nili cataractas ſeu catadupos. Idem confirmat Procopius lib. 1. Perſic. ubi et limitem Romanum ea parte Nubis ac Blemyis confinem fuiſſe prodit. Claudianus de Nilo v. 18. 19.

> *populisque ſalus ſitientibus errat*
> *Per Meroem, Blemyasque feros, atramque Syenem.*

Blemyas autem dictos eſſe a Blemye quodam, Deriadis Indorum Regis Legato, fabulantur poëtae, qui victus a Baccho in eam partem Libyae ſe contulit, ut ex Dionyſio in Baſſaricis ſcribit Stephanus. Nonnus lib. 17. in fine:

> Καὶ Βλέμυς ὠκὺς ἵκανεν ἐς ἑπταπόρου στόμα Νείλου,
> Ἐσσόμενος σκηπτοῦχος ὁμόχρονος [*lege* ὁμόχροος] Αἰθιοπήων.
> Καί μιν ἀειθερέος Μερόης ὑπεδέξατο πυθμὴν
> Ὑψιγόνοις Βλεμύεσσι παρώνυμον ἡγεμονῆα.

Ex quo patet ſcribendum eſſe Blemyas cum unico m. Strabo tamen, ac Ptolemaeus, et Heliodorus, et Ammiani noſtri exempla-

ria *Blemmyas* tuentur. *Sic etiam Ammonius Monachus in libro de caede SS. Patrum in monte Sina' et in Raithu, ubi illos modo Mauros, modo *Blemmyas* vocat.* VALES.

Seminudi, coloratis ſagulis pube tenus amicti.] Hunc habitum fuiſſe Saracenorum teſtis eſt Hieronymus de vita Malchi: *Et ecce ſubito equorum camelorumque ſeſſores Iſmaelitae irruunt, crinitis vittatisque capitibus, pallia et latas caligas trahentes.* Strabo autem in commune de Arabibus dicit, eos nudos et ſubligaculo cinctos, ac ſandaliis calciatos inceſſiſſe: ἀχίτωνες δ' ἐν περιζώμασι καὶ βλαυτίοις προϊᾶσι. Et Euſtathius in Dionyſium refert, quosdam nomen Arabum, quod geminata canina littera ſcribebant, inde deduxiſſe ἀπὸ τοῦ μὴ ῥάπτειν τὰ ἱμάτια, ἀλλὰ περιτυλίσσεσθαι τὰ ὑφάσματα: quod tunicas et pallia non conſuerent, ſed texta corpori circumiicerent. IDEM.

4. *Poſt ſtatum diem, ſi id elegerit, discesſura*] ut ne dieculam quidem ultra pactum tempus in familia maneret mariti. W.

Alibi mulier nubat, in loco pariat alio.] Ita de Hunnis lib. XXXI. 2. 10. *Nullus apud eos interrogatus reſpondere unde oritur poteſt, alibi conceptus, natusque procul, et longius educatus.* LINDENBR.

6. *plerosque nos vidimus — uſum vini penitus ignorantes.*] Apte confert *Weſſeling* in Obſervatt. p. 140. locum Spartiani in Peſcennio c. 7. ubi Peſcennius Niger ſalſe militibus, qui in proelio cum Saracenis victi disceſſerant, cum importunius vinum expoſtularent, *erubescite*, inquit, *illi, qui vos vincunt, aquam bibunt.* Nec temere idem vir olim doctiſſimus colligit, inde factum, ut Mohamedes ipſe Arabs ſectatoribus vini uſu interdixerit. W.

C A P V T   V.

1. *Die* VI. *Idus Octob. qui imperii eius annum* XXX. *terminabat.*] Anno Chriſti 324. Criſpo 3. et Conſtantino 3. Coſſ. Caeſar a patre creatus fuerat Conſtantius VI. Idus Novembres, ut ſcribit Idatius in Faſtis, et Auctor Chronici Alexandrini: a quo anno ad Conſulatum Conſtantii Auguſti 6. et Conſtantii Caeſaris 2. anni ſunt viginti novem ſolidi. Itaque memoria lapſus videtur hic Marcellinus, qui pro nono ac viceſimo triceſimum poſuit. Ac vereor ne et VI. Idus Octob. pro Novemb. poſuerit. Certe Idatius et Chronicum Alex. VI. Idus Novemb. Caeſaris dignitatem delatam eſſe Conſtantio narrant. (cf. Tillemont T. IV. P. 1. p. 602. ſſ. W.) Ceterum hos ludos theatrales ac circenſes tanto apparatu editos, ad tricennalia referendos eſſe non dubito, quae hoc anno exhibuit Conſtantinus ineunte anno imperii triceſimo. Quod fortaſſe erroris anſam praebuit Marcellino. VALES. Sic utraque editio, et tamen voluit *Conſtantius*, certe debuit. GRON.

inſolentiae pondera gravius librans, et paullo poſt: *exſulari moerore multavit*, ſimplicius efferre poterat: inſolentior in dies eſſe coepit, et in exſilium egit. Sed in talibus ſibi placet Ammianus. W.

2. *Utque aegrum corpus quassari etiam levibus solet.*] Eadem similitudine utitur Seneca in libro 1. de Ira sub finem: *Ut exulcerata et aegra corpora ad ictus levissimos gemunt; ita muliebre maxime et puerile vitium est iracundia.* VALES.

animus angustus et tener] (parvus angustusque animus XVIII, 6. 7. – angustum minutumque pectus XIX, 12. 5.) qui altius sese erigere non potest, demissus, timidus est. *tener*, ima auricula mollior XIX, 12. 7. quem locum omnino conferas velim. W.

3. *Si quis enim Militarium vel Honoratorum.*] Militares sunt viri militari dignitate praediti, ut Tribuni, Duces, Comites rei militaris, et Magistri militum. Ita Ammianus Marcellinus cum alibi, tum in libro 21. (16. 1. cui loco addi iubet Tacitum Hist. 1, 77. Davis. ad Cicer. Tusc. 1, 35. W.) de Constantio: *Numquam erigens cornua militarium. nec sub eo Dux quisquam cum Clarissimatu provectus est: nec occurrebat Magistro equitum provinciae rector.* Honorati vero sunt qui civiles dignitates gessere vel in urbe vel in provinciis. Sic in lege 8. de privilegiis eorum qui in sacro Palatio militant, Codice Theod. *Qui vel post administratam provinciam Honorati auctoritate fulcitur:* et lege 1. 2. et 3. ne quid publicae laetitiae nuntii. Marcellinus quoque noster in lib. 29. 1. *Abundeque Honoratum. Asiam quippe rexerat pro Praefectis.* Porro ut in antiquis Inscriptionibus saepissime Honorati et Decuriones coniunctim occurrunt, ita et Libanius in Orat. ad Theodosium de seditione, (T. I. p. 637. Reisk.) *τοὺς ἐν ἀρχαῖς γεγενημένους*, id est Honoratos, et *τοὺς πολιτευομένους*, id est Decuriones coniungit. Et rursus in Oratione in laudem Ellebichi, (T. II. p. 11. Reisk.) *εἰσεκαλεῖτο μὲν οὔπερ ὁ δικαστὴς κατήγετο, τῶν τε ἀρξάντων οὐκ ὀλίγοι καὶ τῆς βουλῆς ὁπόσον οὐκ ἐπιφεύγει.* id est: In Praetorium Iudicis, Honorati et Decuriones qui nondum fugerant, vocabantur. Et in Epistola 187. ad Modestum Praefectum Praetorio: *ἡ βουλὴ μὲν ὑπηρετεῖ σιγῇ· τῶν δ' ἐν ἀρχαῖς γεγενημένων οἱ μὲν ταὐτὸν ἐκείνοις ποιοῦσιν, εἰσὶ δὲ οἷς δοκεῖ τὸ πρᾶγμα δεινὸν, οἷς ἀξία μὲν ἔστι, δύναμις δὲ οὐκ ἔστι.* *Theodoritus lib. IV. capite XVII. *τῶν ἐν τέλει καὶ ἀξιώμασι.** Postremo Gregorius Nazianzenus in Orat. I. quae *στηλιτευτικὸς* inscribitur, utrosque iungit: *ὅσοι τε τὰ πολιτικὰ διώκουν καὶ ὅσοι τῶν ἐπ' ἀξίας.* *et in Oratione XX. pag. 337. *ὅσοι τῶν ἐπ' ἀξίαις.** Sunt igitur Honorati, *οἱ ἐν ἀρχαῖς γεγενημένοι, οἱ ἄρξαντες, οἱ ἐπ' ἀξίας*; seu *οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν*, ut loquitur Libanius in Oratione in Lucianum initio. Dicebantur etiam *ἀξιωματικοὶ*, ut videre est in Glossario Meursii. *Ita Gregorius Nazianzenus in Epistola 22. ad Caesarienses, *τοῖς ἐκ τοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ βουλευτικοῦ τάγματος*: et in Epistola 49.* Hi autem multis et magnis privilegiis fruebantur. Nam et iudicibus occurrere eosque salutare, eorumque secretaria ingredi, et cum iis residere poterant, ut docet lex 1. Codice Theod. de officio Iudicum Civilium, et lex 5. et 7. de proximis, et Comitibus dispositionum: quae quidem plebeiis hominibus non licebant. Unde Severus, cum eum plebeius quidam municeps Leptitanus tum legatum Procos. praecedentibus fascibus esset amplexus, fustibus hominem caedi iussit sub hoc elogio: Legatum Procos. homo plebeius temere amplecti noli: ut refert Spartianus c. 2. Plebeio quidem opponitur Honoratus, ut apud Ambrosium in Ep. 82. *Quanto magis in Ecclesia, ubi et dives et pauper, et servus et liber,*

et Honoratus et plebeius, omnes in Christo unum sumus. In Notis Valerii Probi plebs urb. et hon. v. explicatur, *et honoribus usi.* * Vetus inscriptio. DIVISIT. OB. DEDICATIONEM. BIGAE. DECURION. SINGUL. X. V. COLLEGIS. OMNIBUS. VII. PLEBEI. ET. HONORE. USIS. XIII. * Ceterum etsi proprie Honorati dicantur ii qui civiles dignitates gessere: tamen non negaverim etiam sumi posse de iis qui militari dignitate perfuncti sunt: quod evincit vel unus Marcellini locus ex lib. 21. 6. 2. *Inter alios honore conspicuos adoraturi Imperatorem peregre venientem ordinantur etiam ex Tribunis insignibus.* VALES.

Quod nominatus esset, aut delatus, aut postulatus.] Nominatum dicit eum, qui rumore tenus insimulatus est, ut paullo ante dixerat: delatum vero, qui aut ad Iudicem, aut ad Imperatorem alicuius indicio denuntiatus est. At postulatus is dicitur, qui legibus inter reos est receptus, subscribente adversario. Postulationem sequebatur interrogatio, in qua accusator reum interrogabat coram Praetore hoc modo: *Aio te Siculos spoliasse.* Quod si reus tacebat, lis ei aestimabatur ut victo. Sin negabat, petebatur a magistratu dies inquirendorum eius criminum, et instituebatur accusatio, ut ait Asconius in 4. Verrinam; quod *inquisitionem postulare* dicit Plinius in lib. 5. Epist. 20. ad Ursum. Interrogatio igitur in criminalibus causis plane respondebat litis contestationi in civilibus. IDEM.

insulari solitudine damnabatur] in insulam desertam deportatus, *Gyari clausus scopulis, parvaeque Seriphi,* Iuvenal. x, 170. cf. ad XXVIII, 1. 23. W.

4. *Accedebant enim eius asperitati.*] (Pro *enim* mavult *etiam* Vonkius in Lectt. latinis p. 38. W.) Hunc locum foede conspurcaverat Petrus Castellus. Ac nescio utrum magis mirari debeam, an hominis illius impudentiam, qui tam secure ac confidenter lectoribus ausus sit illudere, an potius patientiam doctorum virorum, qui Marcellini historias postea edidere. Editio Romana hunc locum sic exhibet: *Accidebant enim eius asperitate ubi imminuente . . . . . amplitudo imperii dicebatur, et iracundiae suspicionum quantitati.* Neque aliter MSS. Florentinus et Regius * ac Tolasanus *: nisi quod in Regio et * Tolos. ac Vatic. * legitur *imminutae.* Ex quo proclive erat veram lectionem elicere: quam confirmat alter locus plane geminus ex libro 21. 16. sub finem: *Addebatur miserorum aerumnis qui rei maiestatis imminutae vel laesae deferebantur, acerbitas eius et iracundae suspiciones.* VALES.

imminuta amplitudo imperii] maiestas. cf. XXI, 16. 9. pulsata maiestas imperii XIV, 7. 7. XIX, 12. 17. — *iracundae suspicionum quantitati,* nimis quaesite pro multis ex animi vehementia ortis suspicionibus. — *principis perditur vita.* malim cum Valesio *proditur* — *revocari,* denuo in iudicium vocari, in causam denuo inquiri, poenam remitti, vel mitigari. Locus simillimus est XXX, 8. 3. ubi *eriperet morte subscriptionis elogio leni.* W.

A Principis salute velut filo pendere statum orbis terrarum.] Prudenter hoc quidem et laudandum Ut enim inquit Egesipp. lib. 5. cap. 30. *in milite unius sors est, in Imperatore universorum periculum.* Unde in acclamationibus sollemnis haec vox est: SALVA ROMA, QUIA SALVUS IMPERATOR. Lamprid. in Alex. Sever. c. 57. L. 2. C. Theod. de veteranis, quae est l. 1. lib.

XII. Tit. XLVII. C. Iustin. *Cum introisset principia, et salutatus esset a Praefectis et Tribunis, et viris eminentissimis, adclamatum est: Auguste Constantine, Dii te nobis servent, vestra salus, nostra salus, vere dicimus, iurati dicimus.* Phaedrus lib. V. fab. 7, 27.

Laetare incolumis Roma, salvo Principe.

Locutus autem Ammian. ad imitationem Val. Max. lib. VI. cap. IV. §. 1. *Cum admodum tenui filo suspensa Reip. salus ex sociorum fide penderet.* LINDENBR.

Si Principis perditur vita.] Mallem *proditur.* Idem error insederat quemdam locum in fine lib. 25. *Nisibi perdita:* ubi Regius codex habet *prodita.* VALES.

5. *Oblato de more elogio.*] Elogia damnatorum interdum offerebantur Principibus, puta si Iudici sententiae pro criminis merito ferendae ius non esset, leg. 6. D. de interdictis: aut si forte damnatus nomen Principis appellasset: aut si a Iudicibus Consistorianis causa esset cognita Principe absente ac iudicata. Fere tamen antequam sententiam ferrent, Principem consulebant, ut patet ex lib. 29. 1. in causa Theodori, et ex libro X. Epist. Symmachi. Est autem elogium proprie quidem brevis adnotatio criminis, seu titulus criminis, ut dicitur in lege 3. D. Stellionatus: Graece ἔλεγχος καὶ ἀναγραφή, ut est in veteribus Glossis. Sic elogium sumitur apud Suetonium in Caligula, c. 24 et 27. et lege ult. Codice Th. de naviculariis. Interdum tamen pro sententia et condemnatione sumitur quae caussam criminis habet adiunctam. Ita Marcellinus tum hic, tum infra in hoc libro 7. 2. *Multos sub uno elogio iussit occidi.* quod in libro 29. 1. 38. dicit: *Cunctos sub uno proloquio iubet occidi.* Et rursus in libro 19. 12. 9. *Perque Principis elogium torqueri praeceptus,* Hieronymus quoque in Epistola ad Paulum Concordiensem ita usurpat, cum dicit: *Maledicti hominis distulerat elogium.* * Glossae, elogium, διάταγμα. Rufinus in tractatu 1. de Fide, quem ex Graeco Gregorii in Latinum vertit: *Ab his* (inquit) *qui nunc elogio Arianae labis addicti sunt.* Et Zeno Veronensis in sermone de Martyrio Isaïae Prophetae: *Isaïas cum Christum praedicaret, vel cum futurae damnationis elogium Israëlitico populo nuntiaret.* Et in sermone de Psalmo centesimo ait: *Gradatim et pro meritis, quasi cum quibusdam elogiis, paucissimis verbis totius humani generis iudicium designavit.* Denique Petrus Chrysologus in sermone 121. *Sed requiramus, fratres, quae divitis culpa, quod crimen, quod scelus reum suppliciis addixit inferni, et ante iudicium, damnationis eius elogium tot saeculis fecit ipso iudice referente cantari.* * IDEM. Cf. Perizonius ad Aeliani V. H. XIV, 45. W.

Propositum accendente adulatorum cohorte.] Notat hoc vitium in Constantio Iulianus in Epist. et Ammian. lib. 18. LINDENBR.

6. *ortus in Hispania*] Sed, notante etiam Reinesio, XV, 3. 4. Dacia eidem patria tribuitur. vide ibi Valesium. W.

Glabro quidam sub vultu latens.] In Regio ac Florentino codice legitur *glaber quidam;* neque aliter Editio Romana et Augustana. Est autem Graecismus, Marcellino nostro utpote homini Graeco familiaris, ψιλός τις. VALES. Sic et XXVI, 5. 7.

iracundo *quodam* et ſaevo. Sed τὸ *quidam* nimis remotum a nomine Pauli, ideoque malim *quidem*, quod et habet Lindenbrògiana. W.

Auſos conſpiraſſe Magnentio, cum reniti non poſſent.] Arguit his verbis atrocitatem Conſtantii, qui ſine ullo diſcrimine cunctos qui Magnentium erant ſecuti, damnavit: neque ullum diſcrimen habuit eorum, qui ſuopte motu, et eorum, qui coacti id feciſſent. Etenim in bellis civilibus praeſidia militum arci impoſita, praeoccupata itinera, aliaeque eiusmodi neceſſitates invitos plerumque ad partes trahunt. Eorum hominum fortuna magis eſt miſeratione quam ſupplicio digna: ut de Athenienſibus qui a Sulla oppugnabantur, Velleius ſcribit II, 23. *Oppreſſi Mithridatis armis, homines miſerrimae conditionis, cum ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis: et animos extra moenia; corpora neceſſitati ſervientes intra muros habebant.* Itaque Severi inhumanitas omnibus ſaeculis deteſtanda habebitur: qui, *cum quidam hoſtium, quem tamen, ut bellis civilibus ſolet, conditio loci ad Albinum detulerat, cauſa expoſita noviſſime concluſiſſet: Quid, quaeſo, faceres ſi tu eſſes? Reſpondit: Ea perferrem, quae tu,* *ut ſcribit Aur. Victor c. 20.* Quanto clementius Aurelianus, Princeps alioquin aſperioris ingenii? Is enim Antiochenſes, qui a partibus Zenobiae ſteterant, eaque capta ſe ad barbaros receperant, propoſitis edictis promiſſa impunitate revocavit, τῷ ἀκουσίῳ καὶ ἀναγκαστῷ πλέον ἢ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀνατιθεὶς, ut ait Zoſimus Lib. I, 51. Praeclare etiam Iulianus Auguſtus, qui capta Aquileia ipſos quidem tumultus auctores extremo ſupplicio affecit: reſiduis autem omnibus pepercit, quos in certaminum rabiem neceſſitas egerat, non voluntas, ſicut loquitur Marcellinus lib. 21. c. 12. Denique Themiſtius in Orat. 9. Valentem laudat, qui prudenter ſcelus ab errore et calamitate diſtinxerit: οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξίους ᾠήθης τούς τε ἐξαρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δοκοῦντι κρατεῖν ὑποκύψαντας· ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω· τοῖς δὲ συνήλγησας. VALES. *Inuſſerat.* Erneſt. in Gloſſ. conferri iubet Drakenborch. ad Livii IX. 3, 13. W.

7. *Martinus agens illas provincias pro Praefectis.*] Antea legebatur, *regens illas provincias pro Praefecto.* Sed lectionem quam vulgavimus, tuentur codex Regius et Florentinus cum Editione Rom. et Auguſtana. Et ita loqui ſolet Marcellinus: ut in lib. 21, 8. 1. de Gumoario: *Quem, cum Scutarios ageret, latenter prodidiſſe Vetranionem ſuum principem audiebat.* Et in lib. 26, 1. 5. *Agens ſcholam Scutariorum ſecundam.* Neque aliter Capitolinus in geſtis Albini c. 6.: *Egit Tribunus equites Dalmatas, egit et legionem Primanorum.* Et Aurelius Victor in Diocletiano c. 39. de Iuliano quodam: *Cum Venetos Correctura ageret.* Denique Anaſtaſius Aug. in Epiſtola ad Hormisdam Papam: *Theopompum virum inluſtrem, agentem ſacri noſtri Palatii ſcholam.* VALES.

Pro Praefectis.] Id eſt, Vicarius Britanniarum: unde Marcellinus paullo poſt eumdem Martinum Vicarium vocat. Sic lib. 23. 1. 2. de Alypio Antiochenſi: *Qui olim Britannias curaverat pro Praefectis.* Hanc poteſtatem deſcribit etiam Rutilius libro 1. Itinerarii his verſibus, 499.

Conscius Oceanus virtutum, conscia Thule,
Et quaecumque ferox arva Britannus arat:
Qua Praefectorum vicibus fraenata potestas
Perpetuum magni fenus amoris habet.

Aliud est agere pro Praefecto, aliud agere pro Praefectis. Agere enim pro Praefecto dicitur is, cui Praefectus Urbi seu Praefectus Praetorio in speciali negotio vices suas mandavit. At vero pro Praefectis agere dicitur, qui ordine codicillorum Vicariam potestatem exercet. Constantinus in Epist. ad Macarium: Δρακιλλιανῷ τῷ διέποντι τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων μέρη, apud Eusebium et Theodoritum, * id est, *Dracilliano agenti vices Praefectorum Praetorio*, ut legitur in lege 1. Codicis Theodosiani de usuris.* Sic apud Marcellinum tum in locis supra citatis, tum in lib. 29. 1. *Asiam quippe rexerat pro Praefectis.* et in lege 4. Codice Th de Proximis et Comitib. *Proximos ita Vicariorum honore cumulamus, ut inter eos habeantur, qui pro Praefectis dioeceses sibi creditas temperarunt.* Eleganter Cledonius Senator Romanus: *Saepe quaesitum est*, inquit, *utrum Vicarius dici debeat etiam is cui magnificentissimi Praefecti vices suas in speciali causa mandaverunt. Nequaquam. Nam Vicarius dicitur is, qui ordine codicillorum vices agit amplissimae Praefecturae. Ille vero cui vices mandantur propter absentiam Praefectorum, non Vicarius, sed vices agens; nec Praefecturae, sed Praefectorum dicitur tantum.* Ita Cassiodorus Praef. Praet. Ambrosium, cui vices suas delegarat, *agentem vices* vocat, non vicarium in lib. XI. Neque tamen negaverim Vicarium dici posse pro Praefecto agere. Sane Aurelius Victor in Diocletiano ita dicit: *Ea tempestate apud Poenos Alexander pro Praefecto gerens.* quod Zosimus in lib. 2. c. 12. sic expressit: Ἀλέξανδρος τόπον ἐπέχειν τοῦ ὑπάρχου τῆς αὐλῆς ἐν Λιβύῃ καθεσταμένος. * De his Vicariis Praefectorum intelligendus est locus Ambrosii, seu potius Hilarii in Commentariis Epistolae ad Colossenses: *Numquid aliquis vicem domini agens, ipso praesente, dominatur? Si Perfectorum Vicarii, praesentibus eis, privati sunt; quanto magis servi, praesente domino, etiam ipsi in obsequio debent videri?* VALES.

8. *Ad Comitatum Imperatoris.*] Id Galli dicunt, *à la Cour de l'Empereur.* Constantius Imp. in rescripto ad Taurum l. 7. C. de malef. et mathem. *Qui in Comitatu nostro sunt, ipsam pulsant propemodum maiestatem.* L. 6. 7. C. Theod. de leg. et decret. legat. *Perducere ad Comitatum.* Plura de hac locutione iam notata ad Symmach. LINDENB.

Exitio urgente abrupto.] Antea legebatur: *exitio urgente: abrepto ferro eumdem adoritur Paulum.* Sed cum in Ms. Florentino et Editione Romana legeretur *abrupto*, locum sic interpungendum esse existimavi. Codex Regius scriptum habet *rupto.* In eodem codice et in Editione Rom. legitur, *quae percitus ille:* et ad oram codicis Regii emendatum est ex coniectura, *quare.* Ceterum abruptum exitium, et periculum, et discrimen, voces sunt Marcellino nostro familiares, adeo ut exempla afferre supervacuum sit. Sic etiam loquuntur Imperatores in lege 28. Cod. Th. de petitionibus. VALES. Cf. infra XVI, 8. abruptum necessitatis. XXXI, 1. abruptum discrimen. Ruhnken. ad Vellei. p. 79. W.

Remora ausus mis. casus levare multorum.] Editio Romana, quae prima recens tum inventa arte typographica prodiit, hoc loco habet, *remota:* neque aliter codex Regius, ad cuius interiorem marginem ex coniectura emendatum est, *revera:* quod quidem mihi quoque in mentem venerat, antequam eum codicem nactus essem. Sed minime satisfacit. Possit etiam legi, ac melius fortasse, *remoto*, supple Paulo. VALESIUS. Henr. Ernstius lib. 5. Obser. 5. cogitabat *iustissimus rector, ausus.* GRONOV. Reinesius *temere.* Ego vero nil mutandum censeo. Remora, Plauto usurpata, est *mora;* eo igitur, quod moram iniiceret cruenti Pauli consiliis, quamdiu posset, et sese opponeret. W.

9. *eculei.*] De his vide Valesium ad XXVI. 10. effigiem apud Magium de tintinnabulis et equuleo. Amst. 1664. 12. W.

Proscripti sunt plures, actique in exsilium alii.] Proscripti sunt, quorum bona publicata sunt, seu deportati, ut in Codice, toto titulo de bonis proscriptorum: acti autem in exsilium, sunt relegati. Ita Marcellinus noster haec distinguere solet. Ut, exempli gratia, in lib. 26. sub finem: *Exin cum superata luctibus ferocia deflagrasset, proscriptiones et exsilia quae leviora videntur, quamquam sint aspera, viri pertulere summates.* et Prosper in Chronico haec perinde distinxit, cum ait Aëtio et Sigisvulto Coss. *Primum proscripti, deinde in exsilium acti, tum atrocissimis suppliciis excruciati.* Glossae veteres: δημεύω proscribo; δήμευσις proscriptio. Capitolinus in Antonino Pio c. 7. *Publicatio, inquit, bonorum rarior quam umquam fuit, ita ut unus tantum proscriberetur.* VALES.

CAPVT VI.

1. *Orfitus Praefecti potestate.*] Memmius Vitrasius Orfitus V. Cl. Praefecturam Urbanam iniit 6. Idus Decembris, Constantio Aug. 6. et Constantio Gallo 2. Coss. ut est in libro Fastorum urbis Romae, quem primus edidit Cuspinianus. VALES.

Orfitus] Praefectus Urbi A. C. 354. cuius in honorem Inscriptiones leguntur apud Gruterum et Muratorium. cf. etiam Prosopographiam Codicis Theodos. et *Corsinum* de Praeff. Urbis. Pis. 1766. 4. p. 213. et 220. W.

Urbem aeternam.] Sic locis infinitis appellatur, non solum ab Amm. sed ab ipsis etiam Impp. ut ex illorum Constitutionibus notum. In nummis quoque antiquis, insidens scuto Roma, victoriam dextra, scipionem sinistra gerens, cum hac inscriptione videtur: ROMAE AETERNAE. Alia ambitiosae huius urbis elogia alibi congessimus. Lubet nunc tantum pauca ex aliis Auctoribus collecta huc apponere. Et quidem Romae urbis laudes elegantissimis versibus canit Lesbia Erinna apud Stobaeum cap. XLVIII. de Fortitudine, p. 166. et Aristid. Orat. de ea integra. * Claudian. lib. 3. de laud. Stilicon. * Marcian. Heracleota, pag. 10. ἄστρον τι κοινὸν τῆς ὅλης οἰκουμένης. Polemon: ἐπιτομὴ τῆς ὅλης οἰκουμένης. Eunapius Sardian. in Proaeres. βασιλεύουσα ῥώμη. Rutil. Numat. lib. 1. 47.

— — *Regina tui pulcherrima mundi,*
Inter sidereos Roma recepta polos.

Aeth. Cosmog. *Domina totius mundi Roma.* Solin. *Caput orbis.* Iul. Frontin. *Regina et Domina orbis.* * Marinus in vita Procli, βασιλὶς πόλις, p. 165. * Marti. *terrarum Dea, cui par est nihil, et nihil secundum.* * Cicero Catilin. IV, c. 6. eam vocat lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium. * LINDENBR.

Seditiones ob inopiam vini.] Praefectus Urbi annonam populi Rom. curabat, non tantum ut panes civiles singulis civibus gratis erogarentur ex more: sed etiam ut frumentum vaenale in foro ad populi usus abunde suppeteret. Neque enim panis gradilis ad integram familiam pascendam sufficere poterat. Oleum praeterea ac porcinam carnem idem curabat et vinum. Unde in Notitia Imperii sub eius administratione Praefectus annonae, et Tribunus fori Suarii, et Rationalis vinorum fiscalium recensetur. Vinum igitur, perinde atque oleum ac porcina, gratuito erogabatur populo Rom. ex instituto Constantini Magni, teste Suida in v. παλατῖνοι, et Codino in libro de Originibus Constantinop. Mansitque ea sollemnis erogatio vini diu post Constantinum: ut docet lex 3. Codicis Th. tributa in ipsis speciebus inferri, et lex 4. de pistoribus. Porro annonam iam inde ab Augusti temporibus populus Rom. gratuitam accipiebat: sed initio quidem menstruam tantum et in frumento, ut testis est Dionysius Halic. lib. 4. (c. 24. p. 698. Reisk.) οἱ δὲ ἵνα τὸν δημοσίως διδόμενον σῖτον λαμβάνοντες κατὰ μῆνα: et Suetonius in Augusto c. 40. Hinc tesserae frumentariae dicuntur in lege 52. D. de iudiciis. Postea vero panes quotidie distribui coepere, ut docet Vopiscus in Aureliano, Themistius in Orat. 4. et lex 4. Cod. Th. de annonis civicis et pane gradili. Codinus ἄρτους ἡμερησίους appellat. Porcinam autem primus gratuitam populo Rom. praeberi constituit Aurelianus, teste Vopisco c. 4. Oleum vero gratuitum praebuit Severus, ut auctor est Spartianus 18. At vinum primus, ut dixi, Constantinus gratis erogari statuit, cum id Aurelianus tantum cogitavisset. VALES.

2. *Lecturos, forsitan si contigerit.*] Ferri potest, mallem tamen *contigerint.* — *vilitates* minutias, res leviores. — *sponte propria* XVII, 2. 3. XXVIII, 4. 16. XXXI, 12. 15. W.

3. *Virtus convenit atque Fortuna.*] Mutuatus est haec, ut et alia quae sequuntur, a Luc. Floro Prooem. *Tot laboribus periculisque iactatus* (pop. Rom.) *ut ad constituendum eius Imperium contendisse* VIRTUS *et* FORTUNA *videantur.* * Imitatus est Arnulfus Lexoviens. Episc. pag. 44. b. *Ut ad constitutionem Ecclesiae illius contendere Virtus et Fortuna viderentur.* * Ita de Alex. Mag. Curtius lib. x, 5. *Fatendum est, cum plurimum Virtuti debuerit, plus debuisse Fortunae, quam solus omnium mortalium in potestate habuit.* LINDENBR.

4. *Ab incunabulis primis.*] Flor. Prooem. *Si quis pop. Rom. quasi hominem consideret, totamque eius aetatem percenseat, ut coeperit, utque adoleverit, ut quasi ad quemdam iuventae florem pervenerit, ut postea velut consenuerit, quatuor gradus processusque eius inveniet.* * Videndus omnino Lactantius de divino praemio c. 15. p. 420. * IDEM.

Ab incunabulis primis adusque pueritiae tempus.] Praeter locum Flori, quem hic attulit Lindenbrogius, alter est Senecae apud Lactantium in lib. 7. c. 15. quem ob elegantiam integrum adscribam. *Non inscite Seneca Romanae urbis tempora dividit per aetates. Primam enim dicit infantiam sub Rege Romulo fuisse, a quo et genita et quasi educata sit Roma. Deinde pueritiam sub ceteris Regibus, a quibus et aucta sit, et disciplinis pluribus institutisque formata. At vero Tarquinio regnante cum iam quasi adulta esse coepisset, servitium non tulisse, et reiecto superbae dominationis iugo, maluisse legibus obtemperare quam Regibus. Cumque esset adolescentia eius fine Punici belli terminata, tum denique confirmatis viribus coepisse iuvenescere. Sublata igitur Carthagine, quae diu aemula Imperii Rom. fuit, manus suas in totum orbem terra marique porrexit, donec Regibus cunctis et nationibus subiugatis, cum iam bellorum materia deficeret, viribus suis male uteretur, quibus se ipsa confecit. Haec fuit prima eius senectus, cum bellis lacerata civilibus, atque intestino malo pressa, rursus ad regimen singularis imperii recidit, quasi ad alteram infantiam revoluta. Amissa enim libertate, quam Bruto duce et auctore defenderat, ita consenuit, tamquam se ipsa sustentare non valeret, nisi adminiculo regentium niteretur.* VALES.

Circummurana] Vix alibi invenias. Semel tamen adhuc infra occurrit XXI, 13. 2. W.

Nomine solo aliquoties vincens.] Fama et nominis auctoritas, maximum in bello pondus. Iustin. lib. 42. *Plus Caesar magnitudine nominis sui fecit, quam armis alius Imp. facere potuisset.* Livius lib. 27. c. 45. *famam*, inquit, *conficere bella.* Curt. lib. 3. 8. *fama bella constare.* * Lib. 4. 4. *Famam quoque, qua plura quam armis everterat, ratus leviorem fore, si Tyrum, quasi testem se posse vinci, reliquisset.* Lib. 5. 13. *Sed nomen Alexandri et fama maximum in bello utique momentum.* Vid. Plin. lib. 4. Epist. 11. LINDENBR.

5. *Leges fundamenta libertatis.*] Respexit ad Ciceronis locum in Or. pro A. Cluentio (c. 53.) *Tu mihi concedas necesse est, multo esse indignius in ea civitate, quae legibus teneatur, discedi a legibus. Hoc enim vinculum est huius dignitatis, qua fruimur in rep. hoc fundamentum libertatis. — Legum denique idcirco omnes servi sumus, ut liberi esse possimus.* Plane ut versus antiquus in lib. Epigram. pag. 23. *Iuri servitium defer, sic liber haberis.* Leges enim timere, maxima est securitas. Synes. Epist. 2. Ἀφοβία μεγίστη, τὸ φοβεῖσθαι τοὺς νόμους. IDEM.

Caesaribus tamquam liberis suis regenda.] Puta cum populus in eos omne imperium suum potestatemque contulit, l. 1. ff. de Constit. Imp. Instit. de iur. natur. gent. Idque ex lege Regia, lata olim de potestate Romuli, et relata de Imperio Octavii: ut ex Dione constat lib. LIII. Cuius quidem legis mentio iterum l. 1. ff. de mort. infer. l. 1. §. 2. de vet. iur. enucl. l. 3. C. de testam. IDEM.

6. *Olim licet otiosae sint tribus pacataeque centuriae.*] Quia scilicet nullae tum erant tribus, nullae centuriae. Neque enim ex eo quod otiosas tribus pacatasque centurias iamdudum fuisse

ait Marcellinus, tunc tribus ac classes fuisse putandum est. Nam centuriae quidem diu ante Marcellini aetatem esse desierant, ut testis est Arnobius in lib. 2. *Qui in mores alios atque alios ritus priorum condemnatione transistis. Numquid enim quinque in classes habetis populum distributum, vestri olim ut habuere maiores?* Tribus quoque paullatim sub imperio Caesarum collapsae, tandem penitus desierunt paullo post tempora Antonini Caracallae, ut opinor, cum is omnibus in orbe Rom. degentibus civitatem dedisset. Sane post ea quae dixi tempora, rara ac prope nulla tribuum mentio fit in vetustis inscriptionibus, cum antea passim cognomen tribuum adscribi videamus. Nec me movet, quod Iulianus Aug. in Oratione 3. ad Eusebiam Augustam (p. 129. Spanh.) τῶν Φυλῶν ἐπιστάτας Romae commemorat. Non enim tribuum Praefectos, sed Curatores regionum intelligit, ut et Libanium loqui saepissime deprehendi. VALES.

Pompiliani securitas temporis.] Numae Pompilii. Claudian. IV. Consulatu Honor. v. 491.

— — notis regimur fruimurque quietis
Militiaeque bonis, ceu bellatore Quirino,
Ceu placido moderante Numa. LINDENBR.

Ut domina suspicitur et Regina.] Non is sum, qui vulgatas Editiones temere damnem. Sed tamen consensus librorum admonet me, ut scriptam lectionem non dissimulem. Codex certe Florentinus ac Regius cum Editione Rom. et Augustana scriptum exhibent: *ut domina suscipitur,* quae fortasse verior lectio est. Sic in lib. 15. 8. *Caesarem admiratione digna suscipiebant.* Sane apud Graecos ἀποδέχεσθαι, quod proprie significat suscipere, fere de venerantibus dicitur. ut apud Polybium in lib. 5. c. 12. τὸν δὲ Φίλιππον ἀποδέχεσθαι καὶ θαυμάζειν. et apud Diodorum Siculum lib. 16. c. 90. de Timoleonte Corinthio: οἱ δὲ Συρακούσιοι μεγάλως ἀποδεδεγμένοι τὸν ἄνδρα διά τε τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ μέγεθος τῶν εὐεργεσιῶν. Sic etiam apud Artemidorum in lib. 3. p. 188. Rigalt. et apud Iulianum in Misopogone, (p. 344. Spanh.) VALES.

Populique Romani nomen circumspectum et verecundum.] Hic aperte graecissat Marcellinus. Est enim Graece τὸ περίβλεπτον ὄνομα καὶ αἰδέσιμον. Circumspectum quidem eo sensu usurpat etiam in lib. 27. 3. 14. *procedantque vehiculis insidentes, circumspecte vestiti:* et in lib. 28. 4. 12. *parietes lapidum circumspectis coloribus nitidos.* Verecundum vero occurrit quoque eodem quo hic sensu in lib. 21. 16. 11. *Marci illius dissimilis Principis verecundi:* et in lib. 30. 8. 4. de Artaxerxe: *quae temperantia morum ita tolerabilem eum fecit et verecundum.* *Sed et Zeno Veronensis perinde loquitur in sermone 2. de Abraham: *Sarrae uterum filius aperit primo vocabulo, cui iam aviae reverentiam senectus verecunda detulerat.* Et paullo post: *Ad huius ergo personam, Christi refertur verecunda nativitas:* id est verenda, reverenda.* Ita Hesiodus Reges αἰδοίους appellat, et Homerus αἰδοίους vocat τοὺς ἱκέτας supplices: quod idem valet atque αἰδεσίμους, id est, venerabiles. VALES. Cf. Gronov. Praef. p. XXII. W.

7. *indulta licentia*] v. supra c. 1. 4. W.

Ut

Ut Simonides Lyricus dicit.] Eamdem ſententiam Euripidi tribuit Plutarchus in vita Demoſthenis initio. ὁ μὲν γράψας τὸ ἐπὶ τῇ νίκῃ εἰς Ἀλκιβιάδην ἐγκώμιον, εἴτ' Εὐριπίδης, ὡς ὁ πολὺς κρατεῖ λόγος, εἴθ' ἕτερός τις ἦν, φησὶ χρῆναι τῷ εὐδαίμονι πρῶτον ὑπάρχειν τὴν πόλιν εὐδόκιμον. Id eſt: *Is qui Epinicium in Alcibiadem ſcripſit, ſive Euripides, ut vulgo exiſtimant, ſive quis alius fuit, viro ait felici patriam primum illuſtrem eſſe oportere.* Eo reſpexit etiam Themiſtius in Orat. 19. ἀνδρὶ μὲν γὰρ οἶμαι πολιτικῷ δεῖν γενέσθαι πρῶτον κατὰ τὸν ποιητὴν τὴν πόλιν εὐδόκιμον. Ceterum ex eo quod Plutarchus ſcribit, de eius carminis auctore inter veteres fuiſſe dubitatum, non ſine ratione fortaſſe quis coniiciat, Marcellinum noſtrum eos ſequi maluiſſe, qui Simonidi tribuerent. Sed aetas Simonidis id videtur refellere. Vixit enim longe ante Alcibiadem. VALES. In paucis, quae ſuperſunt, Simonidis fragmentis haec ſententia non legitur. cf. Spanhem. ad Iulian. p. 29. W.

Patriam eſſe convenit glorioſam.] Magna laus, patria laude digna: unde quorum vitas extollere volumus, eorum patriam et originem praedicare quoque ſolemus. Hilar. in vita Honorati. Inde Libanius Sophiſta cum Philippum Regem vituperare vellet, patriam quoque eius depreſſit, p. 105. τί γὰρ ἄν τις εἴποι περὶ αὐτοῦ καλόν; τὴν πατρίδα; βάρβαρος ἦν. τὸ τῆς πόλεως μέγεθος; καὶ τί φαυλότερον τῆς πόλεως; *Ecquisnam aliquid praeclari de illo dicat? patriamne laudabit? atqui barbarus fuit. Urbis magnitudinem? at quid illa vilius fuit?* LINDENBR.

8. *Aeternitati commendari per ſtatuas.*] Ob merita vitae imagines, ſtatuae et tituli rependuntur, inquit Tertull. de anim. cap. XXXIII. Qui ſane honor ut non vulgaris eſt, ita ambitioſe nimis eum multi affectabant: adeo ut legibus cavere neceſſum fuerit, ne inconſulto Principe, vel ſacra vice iudicante, alicui concederetur, l. 1. et ult. C. de ſtat. et imag. Itaque cum Berenice Chriſto ſalvatori ſtatuam ponere vellet, ab Herode veniam prius impetravit, ut id ſcriptum reliquit Iohannes Antiochenus, ex cuius Chronographia haec verba adducit Io. Damaſcenus Or. 3. pro imaginib. Βουλομένη (Berenice) ὡς ἰασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ στήλην αὐτῷ ἀναστῆσαι, καὶ μὴ τολμῶσα δίχα βασιλικῆς κελεύσεως τοῦτο ποιῆσαι, δέησιν δέδωκε τῷ βασιλεῖ Ἡρώδῃ αἰτοῦσα στήλην χρυσῆν τῷ σωτῆρι Χριστῷ ἐν τῇ αὐτῆς πόλει στῆσαι. Sic Titinnius Capito ab Imp. Traiano impetraverat, ut ſibi liceret ſtatuam L. Syllani in foro ponere, Plin. l. 1. Ep. 17. Et Aemilius Strabo V. C. cum L. Apuleio ſtatuam de ſuo (nec enim ex deſcriptione publica id fieri leges ſinebant, l. fin. C. de ſtat.) ponere vellet, ad principes Africae viros libello miſſo locum eidem poſtulabat. De ſtatuis alia multa Plinius lib. XXXIV. IDEM.

Ex conſcientia honeſte recteque factorum.] * Cic. in Somn. Scip. *Sapientibus conſcientia ipſa factorum egregiorum ampliſſimum virtutis eſt praemium.* Cicero Philipp. 5. 13. *Neque enim ullam mercedem tanta virtus praeter hanc laudis gloriaeque deſiderat: qua etiamſi careat, tamen ſit ſe ipſa contenta, etc.* Somm. Scip. 2. c. 10. Macrob. Seneca de Clement. lib. 1. cap. 1. *Recte factorum verus fructus ſit feciſſe, nec ullum virtutum pretium dignum illis extra ipſas.** Symmach. lib. IX. Epiſt. CV. *In ſola conſcientia eſt fructus et ratio virtutis: nihil moror ſtatuas et publica falſa titulorum.* Plin. lib. 1. Ep. 8. *Memi-*

nimus, quanto maiore animo honestatis fructus in conscientia, quam in fama reponatur. * Nec male Arnulfus Lexoviens. Episcopus p. 100. *Quod si aliena bene merentibus gratia non respondet, merces tamen sua virtuti non deerit, quae potius interioris fructus lucra considerans, satis habet simpliciter apud se de bono felicis conscientiae testimonio gloriari.* * LINDENBR.

Auro curant imbracteari.] Inf. lib. 17. c. 4. §. 15. *auro imbracteatum. Bractea* est πέταλον. Plin. lib. XXXIII. cap. III. *Bracteatores*, πεταλοποιοί. Iul. Firm. Astron. lib. VIII. *Aurificem faciet, bracteatorem, vel certe marmorarium. Bractearii*, id est πεταλουργοὶ, l. 1. C. de excus. artif. IDEM.

Acilio Glabrioni delatum est primo.] Livius lib. XL. 34. *Aedem* (Pietatis) *dedicavit M. Acilius Glabrio Duumvir, statuamque auratam, quae prima omnium in Italia statuta auratu est, patri Glabrioni posuit.* Val. Max. lib. 2. cap. 5. IDEM.

exigua et minima] Sic ipse Cicero aliquoties. v. Davis. ad Academ. p. 248. (*Rath*) ubi et alia eiusmodi afferuntur, v. c. *malus et pessimus.* W.

Ut memorat vates Ascraeus.] Nobilem illum Hesiodi locum indicat ἐν ἔργοις α. 289.

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν, etc.

LINDENBR.

Censorius Cato.] * Plutarch. in Apophthegmatib. * et in Catone c. 19.: πρὸς τοὺς θαυμάζοντας, ὅτι πολλῶν ἀδόξων ἀνδριάντας ἐχόντων, ἐκεῖνος οὐκ ἔχει, μᾶλλον, ἔφη, βούλομαι ζητεῖσθαι, διὰ τί μου ἀνδριὰς οὐ κεῖται, ἢ διὰ τί κεῖται. Talis fere mens Stiliconi, de quo lectissimis versibus Claudian. lib. II. de laudib. Stilicon. 178. ss.

— — quis devius esset
Angulus aut regio, quae non pro numine vultus
Dilectos coleret, talem ni semper honorem
Respueres? decus hoc rapiat, quem falsa timentum
Munera decipiunt, qui se diffidit amari:
Hic solus sprevisse potest, qui iure meretur. IDEM.

9. *In carrucis solito altioribus.*] Editio Romana habet *caruchis*: quam scripturam tuetur Hesychius et vetus Glossarium. In Pandectis Florentinis carrucha semper scribitur, quomodo etiam in hoc loco codicem suum habuisse, testis est Lindenbrogius. Est autem carrucha, τετράκυκλον ὄχημα, seu reda. Hesychius: ῥηδίων, καρούχων. Glossae Graecolatinae: καρούχιον: reda. Galli aliquantum corrupto vocabulo carrocas vocamus: in quibus eamdem ambitionem hominum nostrorum hodie cernimus, quam apud Romanos sui saeculi fuisse testatur Marcellinus. VALESIUS. Haec examinat Io. Schefferus de re vehicularia lib. II. cap. 27. GRONOV.

Carrucae solito altiores.] Magnus in carrucis luxus Romanorum, quas et auratas et argenteas habuisse Martial. indicat lib. 3. Epig. 63. Lamprid. in Alex. Sever. c. 43. Iulianus Novel. XVII. Pont. Paulin. Episcop. Nolan. Epist. x. ad Sever. - - *viliore asellis burico sedentem tota huius saeculi pompa, qua honorati et opulenti poterant circumflui Senatores, prosequebatur carrucis nitentibus, phaleratis equis, auratis pilentis, et carpentis pluribus gemente Appia atque fulgente.* Hunc fastum frugaliores Principes uti reprimerent, Imperiali edicto solis Honoratis intra

urbem carrucarum usum concesserunt, l. unic. C. Theod. et Iustinian. de honorat. vehiculis. LINDENBR.

carrucis altioribus] quam altitudinem ad sedilia magis, quam rotas referendam esse recte credit *Beckmann Gesch. der Erfindd.* B. 1. S. 391. W.

Quae sequuntur de vestibus, quanquam ita comparata sunt, ut, fatente Gronovio, totus locus depositus sit, et ne ab Apolline quidem sanandus; ego et ipse quidem nonnisi codicum ope sanitatem loco reddi posse existimo plenam, idem tamen constitutum a Valesio contextum tueri tentabo. Omnino res veterum vestiaria, etsi satis multos de ea et libros habemus et libellos, nondum ita expedita est, ut accuratam de singulis animo informare notionem possimus. Etenim, quod nostra aetate fit cummaxime, ut singulis mensibus belluli nostri bellulaeque novas ornatuum comminiscantur formulas, id et Romae factum historiae testantur. Materiam variarunt et formam vestium, nova nomina paullulum mutatis imposuerunt, excogitarunt novas. *Lacernae* igitur, de quibus hic sermo est, quae olim vestes crassiores pinguioresque, tunicisque superinductae ad frigus pluviamque defendendam fuissent, eae sub Imperatoribus in locum togarum cessere: (cf. Ruperti ad Iuvenal. 1, 95.) easdem vero serioris aetatis luxuries e tenuiori materia et ad ornatum confecit, iisque aestate etiam usa est. Vide Intt. ad Iuvenalis Sat. 1, 27. *Crispinus Tyrias humero revocante lacernas.* cf. eundem Sat. VI, 259. *hae sunt, quae tenui sudant in cyclade,* et Claudianum in Eutrop. II, 337. *onerique vel ipsa serica:* idemque fere dicit Ammianus ipse XXVIII, 4. 18. ubi solis ita impatientes Romanos pingit suos, ut querantur, *quod non sint apud Cimmerios nati.* — *quas collis insertas,* caput enim solum eminebat; quod uti commune erat lacernis priscis et recentioribus, in eo tamen discrepasse videntur, ut, cum illae rotundae fuerint et undique clausae, humerosque et pectus ventriculumque texerint ad genua fere protensae, hae contra apertae paterent et explicari possent. — *cingulis ipsis adnectunt nimia subteminum tenuitate perflabiles*, quia ob texturae subtilitatem perflabiles sunt, ideo cingulis adeo firmant atque adstringunt, ne ventis ludibrio sint. — *exspectantes*, tempus observantes (melius tamen, quod Valesius suadet, *expandentes*) *crebris agitationibus*, gesticulationibus, *maximeque sinistra, ut longiores fimbriae perspicue lucerent.* Fimbrias intellexerim vel de limbis, clavisve, vel de duabus longioribus laciniis, in acutum, ut muliercularum nostrarum collaria, desinentibus, quales in Iconismo Mercurii apud Ferrarium de re vestiar. P. 2. p. 79. conspiciuntur. — *tunicaeque varietate liciorum effigiatae in species animalium multiformes.* Licia sunt fila, quibus in telis textrices implicant tramas staminis, quorum ope distrahi eae possint, et subtemen radio immitti. Graece πολύμιτα. v. Schneider in Ind. scriptorum rei rust. v. Tela p. 371. Tunicis istis igitur areolae rotundae vel quadratae erant intextae, in quibus variae animalium figurae, uti in Babylonicis acu pictis vestibus conspiciebantur. Cf. et Salmasius ad Scriptt. Hist. Aug. T. II. p. 296. et 300. et Alb. Ruben. in Sylloge epistolar. claror. viror. a Burmanno edita T. II. p. 753. W.

Sudant sub ponderibus lacernarum.] Ironice id dictum accipio in homines delicatos, quibus oneri erant lacernae sericae. Simili sensu Claudianus lib. 2. in Eutropium v. 337.: *onerique*

vel ipsa serica. * Ita Plinius in lib. 9. capite 23. Iuvenalis sat. VI. v. 259. et Hieronymus in consolatione ad Pammachium de obitu Paulinae: *Quibus serica vestis oneri erat, et Solis calor incendium; nunc sordidatae et lugubres, et sui comparatione forticulae pavimenta verrunt.* * VALES.

Quas in colli exerta.] Locus foede corruptus, cui neque a Mſ. medela: proponam tamen ut ibi legitur: — *quas in collis inserta singulis ipsis adnectant, ne una subtegminum tenuitate perpiavilis expectantes . . . . crebris a cogitationibus maximeque.* Viderint alii, an quid inde expiscari possint. LINDENBR.

Quas collis insertas cingulis ipsis adnectunt.] Editio Romana, cui adstipulantur scripti omnes codices, scriptum habebat: *quas in collis inserta.* Ex quo Petrus Castellus excogitavit eam lectionem quam ceteri Editores secuti sunt. Sed non dubito, quin Marcellinus ita scripserit uti edendum curavi. Sic enim in lib. 31. c. 2. de Hunnis: *Sed semel obsoleti coloris tunica collo inserta, non ante deponitur quam in pannos diffluxerit defrustata.* Quod vero attinet ad alteram emendationem, qua *cingulis* restituimus pro *singulis*, de eius veritate non dubitabit, qui meminerit in omnibus fere omnium Auctorum scriptis exemplaribus singula pro cingulis perperam scribi. Vulgata certe lectio nullum habet sensum. Itaque P. Faber in lib. 1. Semestrium emendaverat *fibulis ipsis adnectunt.* In codice autem Regio ex coniectura exscriptoris emendatum est, *insertas iugulis ipsis adn.* * atque ita in codice Tolosano scriptum etiam inveni.* VALESIUS. Oct. Ferrarius, quum libro I. partis II. de re vestiaria voces has citasset ita, *quas in colli exserta singulis ipsis adnectant*, pronuntiat: sed locus ille, licet Cl. Valesius medicinam facere conetur, depositus est, et ne ab Apolline quidem sanandus. Et certe facilius quam oportebat, doctissimus Valesius se addicit simili loquutioni auctoris, ut quoniam alibi dicitur *tunica collo inserta*, idcirco nunc contemnat voculam *in* vel tres lineas concordi veterum librorum fide servatas; quod etiam alibi facit in imminuta vel laesa maiestate. Interim et ante hos Io. Meursius lib. III. Animadv. Miscell. cap. 27. tentaverat *ligulis spissis.* Crediderim iugulas fuisse aliquid in vestitu huc pertinens, atque adeo proxime ad priscam scripturam legendum, *quas cucullis, insertas iugulis ipsis, adnectunt.* Iam enim et Martialis (quem vide XIV. 129 et 132.) tempore cum lacernis incipiebant sumere cucullos, quod propediem magis invaluit, quum deliciis fracti Iovem Solemque nudo capite excipere degeneres Urbis incolae non tolerarent. GRONOV.

Nimia subteminum tenuitate perflabiles.] Ita hunc locum emendavi ex vestigiis veterum exemplarium, in quibus legitur, *tenuitate perpiavilis.* Corruptioni ansam dederat literarum affinitas. Sic supra, ubi legitur *per flexuosas*, scripti codices habent *per plexuosas.* VALES.

Filis exstantes crebris a locis omnibus.] Multum sibi indulsit hoc in loco P. Castellus. In Editione enim Romana, quam corrigere erat aggressus, sic legebatur: *Perpianlis expectantes crebris cogitationibus.* Et ita fere reliqui codices scripti, nisi quod post τὸ *expectantes* lacullam exhibent, quae in Regio exemplari denotari videtur uno puncto. Etsi autem in tam corrupto loco difficile est veram emendationem assequi, videtur ta-

men legi commode posse: *Expandentes eas crebris agitationibus.* Quod sequentibus verbis confirmatur. sequitur enim: *Ut longiores fimbriae tunicaeque perspicua luceant varietate liciorum.* Homines enim delicati cum lacernas e serico haberent perlucidas, eas insuper crebris motibus agitabant, ut tunicae eorum opere plumario textae ab omnibus conspicerentur. VALES.

Ut longioris fimbriae tunicae.] In editione Romana erat: *Ut longiores fimbriae tunicaeque.* Quod cur Petro Castello placuerit corrigere, non video. Editioni certe Romanae subscribunt codex Regius, * Tolosanus * et Florentinus cum editione Frobeniana. Fimbriae igitur ad lacernas referendae sunt, quas fimbriatas fuisse, docet vetus interpres Persii, et ex illo Isidorus in Originum libris. Possunt etiam de tunicis intelligi, et sic erit figura quam Graeci ἓν διὰ δυοῖν vocant, non infrequens Marcellino nostro, ut cum ait infra in hoc libro: *Cum glorioso Marte Mediam urgeret et Parthos.* et clarius in lib. 16. *Ingenti praelio superatus a Romanis et Pompeio Rex praedictus.* denique in fine lib. 23. *Post Lydiam victam et Croesum.* * Sane tunicas Romanorum veterum fimbriatas fuisse, docet Suetonius in Iulio Caesare c. 45., quum dicit: *Lato clavo usus est, ad manus fimbriato.* Et priscis quidem Romanis manuleatas ac talares tunicas gestare, probro erat. Verum processu temporis eiusmodi tunicae invaluere: quod testatur Augustinus in lib. 3. de doctrina Christiana capite 12. *Sicut enim talares et manicatas tunicas habere, apud Romanos veteres flagitium erat: nunc autem honesto loco natis, cum tunicati sunt, non eas habere flagitium est.* * IDEM.

Effigiatae in species animalium multiformes.] Asterius Amasiae Episcopus in Homilia de Divite et Lazaro ait, novam quamdam texendi rationem sua aetate inventam fuisse, qua in connexione staminis cum subtemine picturae virtus exprimeretur, omnisque generis animalium formae vestibus intexerentur: addit etiam a pueris mirantibus digito monstrari solitas huiusmodi animantium figuras, leonum puta, pardorum, ursorum; silvas quoque, et canes, et rupes, et venatores tunicis et palliis intextos: qui autem religiosi prae ceteris videri vellent, historias ex Evangelio sumtas simili arte vestibus inlusisse. Idem scribit Prudentius in Hamartigenia his versibus, 288.

Vellere non ovium, sed Eoo ex orbe petitis
Ramorum spoliis fluitantes sumere amictus
Gaudent, et durum scutulis perfundere corpus.
Additur ars, ut fila herbis saturata recoctis
Illudant varias distincto stamine formas.

* Exstat etiam hac de re Theodoriti locus insignis in sermone IV. de Providentia p. 361. Ex quibus intelligendus est Chrysostomus in Homilia 50. in Matthaeum, ubi adversus superfluas artes pictorum et plumariorum invehitur. τὸ δὲ ζώδια γίνεσθαι ἢ ἐν τοίχοις, ἢ ἐν ἱματίοις, ποῦ χρήσιμον; * IDEM.

10. *Alii nullo quaerente patrimonia sua in imm. extollunt, etc.*] Cur dixit *nullo quaerente?* Neque enim temere et sine caussa id adiectum est. Nimirum perstringit Marcellinus his verbis importunam vanitatem quorundam Nobilium sive Senatorum, qui possessiones suas per universum orbem diffusas, nullis ipsos interrogantibus, assidue praedicabant, earumque immensos reditus non sine mendacio interdum referebant. Sic quippe interpre-

tor proxime ſequentia verba haec: *Cultorum, ut putant, feracium multiplicantes annuos fructus.* ubi ſcribendum exiſtimo, *ut puta feracium*, vel *utpote. Multiplicantes* igitur idem valet, atque augentes et amplificantes mendacibus verbis. Neque enim de uſuris hunc locum placet intelligi: praeſertim cum Senatoribus eo tempore non licuerit fenus exercere. Certe Chryſoſtomus legibus Romanis interdictam eſſe uſuram Senatoribus adhuc ſua aetate prodit in Homilia LVII. in Matthaeum: *τοὺς γοῦν ἐν ἀξιώμασιν ὄντας, καὶ εἰς τὴν μεγάλην τελοῦντας Βουλὴν ἣν σύγκλητον καλοῦσιν, οὐ θέμις τοιούτοις κέρδεσι καταισχύνεσθαι· ἀλλὰ νόμος ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ὁ τὰ τοιαῦτα ἀπαγορεύων κέρδη.* Id et diſerte confirmat lex tertia et quarta in Codice Theodoſ. de uſuris. Idem docet Auguſtinus, ſeu quis alius, in quaeſtionibus ex utroque Teſtamento miſtis capite CII. *Dignitatis enim homini negotiari deforme eſt: Senatoribus quoque fenus diffamia eſt.* Olim quidem poſſidendi modus praefinitus erat Senatoribus Rom. cautumque erat ne extra Italiam poſſiderent, neve navem haberent niſi ad fructus ex agris deportandos; ut docent Cicero in libro V. in Verrem, et Livius in fine libri XXI. Quas leges prae vetuſtate neglectas ac mortuas, ſicuti loquitur Cicero, retulit poſtea Caeſar Dictator, teſte Tacito in lib. VI. Hiſt. Ea lege modus credendi poſſidendique intra Italiam praeſcriptus eſt Patribus, vetitumque ne Senatores pro arbitrio fenus exercerent. * VALES.

Cultorum ut putant feracium.] Sic *pinguia culta.* Feſt. Avien. in Deſcript. orb. terrae, 1022:

Tunc Piſida ferox exercet pinguia culta.

* Caſſiod. lib. 4. Var. 36. *Iſtorum culta vaſtavit.* Lib. 12. Variar. 5. *Exercitus Lucaniae Brutiorumque dicitur culta vaſtaſſe.* Paulinus in natali Felicis II. *Quique colunt rigui felicia culta Galeſi.* Claud. de bello Gild. n. 103. *Sufficerent Etruſca mihi, Campanaque culta.* * LINDENBR.

11. *Ex collaticia ſtipe Valerius.*] Quae hic ſtrictim tanguntur, ea uberius narrant T. Livius lib. 2. Plutarch. in vita Valerii, Dionyſ. Halicarn. lib. 5. et 6. * Seneca ad Helviam matrem lib. de conſolat. * cap. XII. Salvian. Maſſ. de provid. lib. 1. IDEM.

Subſidiis amicorum mariti.] Valerius Max. in lib. 4. cap. 4. non ſubſidiis amicorum Reguli, ſed decreto Senatus alimenta coniugi eius ac liberis praebita eſſe ſcribit. Cui ſubſcribit Dio in Fragmentis 44, quae nuper vulgavimus. *ὁ γὰρ Ῥηγοῦλος ἐν τοσαύτῃ πενίᾳ ἦν, ὥστε μήτε τὴν ἀρχὴν ῥαδίως ἐθελῆσαι δι' αὐτὴν ὑποστῆναι, καὶ τῇ γυναικὶ τοῖς τε παισὶν αὐτοῦ τὴν τροφὴν ἐκ τοῦ δημοσίου δίδοσθαι ψηφισθῆναι.* Id eſt ad verbum: *Regulus enim tanta premebatur inopia, ut eius cauſa Magiſtratum ſuffragiis populi ſibi delatum ſuſcipere vix ſuſtinuerit: utque coniugi eius ac liberis alimenta ex aerario decreta ſint.* VALES. Cf. Perizon. Animadv. hiſt. p. 29. W.

Cum nobilitas florem adultae virginis, diuturnam abſentiam.] In codice Regio et Editione Romana reperi, *diuturnum:* unde quis coniicere poſſit legendum eſſe: *Cum nobilitas florem adultae virginis diuturnum abſentia pauperis erubeſceret patris.* Et ita diuturnus flos erit, quem alii obſoleſcentem dicerent. Nolim tamen quidquam temere mutari, praeſertim cum diuturna

absentia Cn. Scipionis iure dicatur, qui octo annis Proconsul bellum in Hispania gessit, teste Livio in lib. 25. Ceterum de hac liberalitate Senatus eleganter Valerius Max. lib. 4. cap. 4. et Zonaras ex Dione: mirumque est, id a Tito Livio praetermissum fuisse. VALES. Cf. Perizonii Animadv. hist. p. 83. Harles. et Gronov. Praef. p. XXXI. ubi contra Pricaeum disputat. W.

12. *interrogatus multa, et coactus mentiri,*] tot obtusus interrogantiunculis, ut, cum non habeas, quod statim respondeas, ut tamen respondeas, fingere plura cogaris. W.

Ut poeniteat ob haec bona.] Hic locus ex MSS. codicum auctoritate sic a nobis est restitutus: tantum emendavimus, *ob haec bona*, cum in MSS. et in Editione Romana legeretur, *ut haec bona.* VALESIUS. Ex quo quis non videt audacius certe *ob* fieri ex *ut*, quum propinquius sit ac proclivius *in haec bona?* GRONOV.

13. *Ut incognitus haerebis.*] Sic habet Editio Augustana a Mariangelo Accursio viro doctissimo emendata. In Editione Romana *haeredis* legebatur; unde Petrus Castellus emendaverat *haeres.* Nos lectionem Augustanae Editionis sequi maluimus, quippe quae et ad scriptum codicem propius accederet, et cum antecedenti oratione melius conveniret. * Neque aliter in codice Tolos. scriptum inveni. * In Regio exemplari tria haec vocabula omissa erant. Ceterum quod incognitum et repentinum iungit hic Marcellinus, videtur sumtum ex Cicerone in Bruto, c. 69. qui sic dicit: *Ignoti homines et repentini, Quaestoras celeriter facti sunt.* VALES.

Hortatore illo hesterno . . . numerando.] Ita primus hunc locum edidit Sig. Gelenius, vir exacti iudicii, cui uni plurimum debet noster Marcellinus. Neque aliter habuit Editio Romana, quae omnes lacunas scripti exemplaris fideliter exhibuerat. Sed Petrus Castellus sine ullo codice scripto, sola fretus non dicam coniectura, sed audacia, omnes lacunas explevit. Atque hunc quidem locum sic suppleverat: *Illo hesterno dies numerando.* IDEM. Exemplari Lindebrogiano adscriptum vidi [MS. *die numerando.* leg. *demirando.* Loisel.] GRON. Lacunulam fortasse expleveris, si legas *varia enumerando*; quod si mecum feceris, et verba recte ordinaveris, sensum habebis hunc: Qui heri, ut crebro reviseres, hortatus erat, dum varia enumerat, varias tricas nectit, affertque suspiciones, diutius hodie, qui sis, vel unde venias, ambigit. Alia tamen postea temporis medela aptior visa est, si scribas: *foenora numerando*, quod bene convenit *homini bene nummato* (de hoc enim sermo est. §. 12.) qui, cum totus occupatus sit in computandis sortibus atque usuris, quid praeterea agat, vel dicat, nescit ipse. W.

Per totidem defueris tempus.] Non dubitavi hanc scripturam hic restituere, quam praeter Florentinum codicem Regius quoque servavit. Existimo tamen quiddam adhuc deesse, *dierum* puta, aut *mensium.* Arguit enim superbiam et iniquitatem illorum Nobilium, quos cum adsiduo officio per triennium colueris, si forte triduo, aut trimestri spatio absis, prioris obsequii tui oblivio subit. Et sic tollitur barbarismus, qui vulgatam lectionem inquinat. VALES. An *tot dierum defueris tempus?* GRON.

Aetatem omnem frustra in stipite conteres submittendo.] *Alludit Marcellinus, ut opinor, ad haec Senecae in libro de brevitate vitae capite XIV. *Nemo horum annos tuos conteret.** Stipitem autem vocat hominem stupidum, et in quo nullus residet sensus non magis, quam in stipite. Sic Terentius in Heautontimor. Actu 5. Sc. 1. v. 4.

— — *in me quidvis harum rerum convenit,*
Quae sunt dictae in stultum: caudex, stipes, asinus, plumbeus.

Et Cicero de Haruspicum responsis, Aelium quemdam Ligurem vocat stipitem. Claudianus quoque in Eutropium lib. I. 126.

Et nihil exhausto caperent in stipite lucri. VALES.

Stipitem Valesius et cum eo Ernesti exponunt stupidum. Ammianus autem cum paullo ante Romanum illum *tumentem* nominaverit, equidem locum ita intellexerim: tempus operamque perdes, si rigidam prae fastu cervicem flectere et mollire coneris. W.

14. *Cum autem intervallata temporibus.*] Hoc loco MSS. codices omnes, et Editio Romana atque Augustana vocem interferunt hoc modo: *Cum autem commotus intervallata temporibus.* Unde non absurde quispiam legendum esse coniecerit: *Cum autem commodis intervallata temporibus.* VALES.

Distributio sollemnium sportularum] Exempla huius rei apud Symmach. LINDENBR. Cf. Plin. Epp. X, 117. W.

Exceptis iis quibus vicissitudo debetur.] Id est, praeter eos quibus vicem reddere oportet, cum ab iis aut convivio exceptus prior, aut sportula honoratus sis. Sic Marcellinus in lib. 16. c. 12. *Armatorumque millia triginta et quinque partim mercede, partim pacto vicissitudinis reddendae quaesita.* *Ambrosius, seu quis alius Auctor in caput XIII. Epistolae ad Romanos: *Comessationes* (inquit) *sunt luxuriosa convivia, quae aut collatione omnium celebrantur, aut vicibus solent a contubernalibus exhiberi.** VALES.

digesto plene consilio] Cf. XXVIII, 4. 17. ubi de eadem re sermo est, aliquoties libratis sententiis. W.

Pro domibus excubat aurigarum] Claud. lib. 2. de laud. Stilic. 114.

— — *vestibulis foribusque potentum excubat.* LINDENBR.

Qui pro domibus excubat aurigarum.] Viles de plebe homines intelligit, qui totos dies in Circo perstabant, de equis circensibus, et de agitatoribus satagentes, ut scribit Marcellinus infra, ubi de plebis Romanae studiis agit. Quinetiam pro domibus aurigarum factionis eius quam fovebant, excubare erant soliti. Quod quidem in plebeiis hominibus mirum videri non debet, cum Caius Caligula prasinae factioni ita deditus fuisse dicatur a Suetonio, ut cenaret assidue in stabulo, et maneret. Marcellinus in lib. 28. 4. de iisdem: *Eisque templum, et habitaculum, et concio, et cubitorium, et spes omnis Circus est Maximus.* VALES.

qui pro domibus excubat aurigarum] Ex q o sub Imperatorum potestate coepit esse populus Romanus, rerum omnium securus nihil sibi deesse putavit, si panem haberet et Circenses. In his aurigandi inprimis studium ad insaniam usque processerat, et

in quatuor coloribus distinctas factiones abierant aurigae, quarum unaquaeque suos habuit fautores. W.

artem tesserariam profitentur.] Cf. et hic XXVIII, 4. 21. W.

secretiora quaedam] artes magicas. XXVI. 3. 3. secretiora legibus interdicta. W.

15. *inutiles*] „i. e. perniciosos, ἀλυσιτελεῖς. cf. Livius 6, 40. Nisi forte vocabulum ἀχρήσιμος expressum est. Vid. Salmas. ad Scrr. Hist. Aug. Tom. I. p. 416." Sic *Ernest.* in Glossario. Hemsterhusius ad Luciani Timonem T. I. p. 344. Bipont. malit *mutilos*, eorum enim, qui non integri corporis erant, ut ait Seneca, malum omen faciebat occursus. Non magis mihi tamen, fateor, persuasit, quam Abreschio ad Thucydidem p. 199. nec ipse multum tribuit huic emendationi vir olim egregius. W.

Eo quoque accedente, quod et nomenclatores.] In hoc loco emendando quid et quantum licentiae mihi sumserim, nolo dissimulare. Cum igitur in Regio codice et in Editione Romana scriptum esse vidissem: *Vitant e quoque accedente, quod et nomenculatores, etc.* unius literae adiectione locum sic sanavi. Ceterum id nomenclatorum officium fuisse docet Seneca in Epist. 19. *Habebis convivas, quos ex turba salutantium nomenclator digesserit.* Athenaeus lib. 2. p. 47. E. μετὰ ταῦτα κατεκλίθημεν ὡς ἤθελεν ἕκαστος, οὐ περιμείναντες ὀνομακλήτορα τὸν τῶν δείπνων ταξίαρχον. Neque vero solum digerebant eos, qui venturi essent ad cenam, sed etiam eos, qui sportulam accepturi essent; ut testatur Marcellinus verbis quae proxime sequuntur: *Mercede accepta lucris quosdam, et prandiis inserunt subditicios ignobiles et obscuros.* Lucra enim sunt sportulae quae in auro, aut argento dabantur. De hac autem nomenclatorum avaritia, qui infimis hominibus operam suam venditabant, loquitur Lucianus in dialogo περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων, (T. III. Bipont. p. 530.) his verbis: περιμένειν ὠθούμενον καὶ ἀποκλειόμενον· καὶ ἀναίσχυντον ἐνίοτε καὶ ὀχληρὸν δοκοῦντα ὑπὸ θυρωρῷ κακῶς συρίζοντι, ἢ ὀνομακλήτορι λιβυκῷ ταττόμενον, καὶ μισθὸν τελοῦντα τῆς μνήμης τοῦ ὀνόματος. [Hosce nomenclatores Suetonius in C. Caes. Caligula capite XXXIX. vocatores appellat, ut et Plinius in lib. XXXV. cap. X.] VALES.

16. *Subversasque silices sine periculi metu properanter.*] Vias Urbis intelligit quae silice stratae erant. Sic Iuvenalis in Satyra 6. 350.

Nec melior, pedibus silicem quae conterit atram.

Et Prudentius in lib. I. contra Symmachum v. 583.

Quique terit silicem variis discursibus atram.

*Porro scribendum heic videtur, *properantes.** IDEM. Cf. XXVI, 3. §. 5. Liv. XLI, 27. XXIX, 37. W.

Equos velut publicos signatis, quod dicitur, calceis agitant.] Equos publicos vocat animalia cursus publici. Quia vero sine diplomatis cursum publicum usurpare non licebat, teste Capitolino in Pertinace, c. I. et l. 2. de curiosis, et l. 3. Cod. de cursu publico; idcirco signati calcei dicebantur eorum, qui eiusmodi diplomata seu evectiones habebant, aut tractorias, aut angariales: tot enim nominibus dicuntur. Graeci συνθήματα appellant. Vetus Glossarium, *Evectio* σύνθημα. Item σύνθεμα *sigillum, evectio.* Iulianus Augustus in Epistola nondum edita ad Libanium Quaesto-

rem: Ὡς ὠνητέ γε τὸ σύνθημα ἡμῖν μελλήσαν. ἀντὶ γὰρ τοῦ τρέμειν καὶ δεδιέναι φερόμενον ἐπὶ δημοσίας ἀπήνης, etc. Hieronymus quoque in Ep. ad Iulianum: *Iam dimiſſo ſynthemate equus publicus ſternebatur.* VALES.

equos publicos vocant, qui per ſtationes erant diſpoſiti, vel ſinguli, vel plures curribus iungendi, ut in promtu eſſent, ſi quando ex aulis principum mandata erant in provincias perferenda, vel ex his ad Imperatores nuntianda. / Saepius huius curſus publici meminit Ammianus, cuius loca congeſta vide in Ind. II. v. Curſus clabularis. W.

Familiarum agmina.] Contra hanc ambitionem graviter invehitur Chryſoſtomus in Homilia 40. in Epiſtolam priorem ad Corinthios: ubi divites illos qui ſervorum greges ubique circumducebant cum in foro tum in balneis, eleganter comparat venaliciariis et ovium venditoribus: lictores quoque eos habuiſſe ſcribit, qui ſcilicet turbam ſubmoverent, et ſervorum aciem inſtruerent. τί δὲ καὶ παῖδας ῥαβδούχους ἔχεις, ὡς δούλοις κεχρημένος τοῖς ἐλευθέροις. Hi ſunt, quos *praepoſitos urbanae familiae* Marcellinus noſter infra appellat, et virgas manibus geſtaſſe, ſicuti Chryſoſtomus dicit.* VALES.

Ne Sannione quidem, ut ait Comicus] Terent. in Eunucho Act. IV. Scen. VII. v. 10. LINDENBR.

Quos imitatae matronae complures.] Huius loci emendatio codici Regio debetur, in quo prius quidem ſcriptum erat, *quos emitate,* prout Editio quoque Romana exhibet: ſed eadem manu ita emendatum eſt, ut edidimus. Obſervavi autem in manuſcriptis exemplaribus fere ſcribi *emitari* pro *imitari.* *In Mſ. Toloſano plane ſcriptum eſt, *quos imitatae.** VALES. Sic iam divinavit Salmaſ. ad Scrr. H. A. T. I. p. 846. W.

Opertis capitibus et baſternis.] Baſternae enim matronales erant opertae, planeque ſimiles earum quas hodie lecticas vocamus, ut docet vetus Epigramma:

Aurea matronas claudit baſterna pudicas,
Quae radians patulum geſtat utrimque latus.

*Auratas fuiſſe eiusmodi baſternas teſtatur etiam Ioh. Chryſoſtomus in Homilia II. in Epiſtolam Pauli ad Romanos. αἱ δὲ ὄψεις τῶν ἡμιόνων, τῶν τὴν γυναῖκα φερουσῶν τὴν σήν, πολλῷ καταλάμπονται χρυσίῳ, καὶ τὰ δέρματα, καὶ τὰ ξύλα τὰ τὴν στέγην ἐκείνην ὑφαίνοντα. Et Paulinus de matronis Rom. loquens, quae obviam Melaniae proceſſerant, in Epiſtola X. *Auratis pilentis et carpentis pluribus gemente Appia atque fulgente.** VALES.

Baſternis] Gloſſar. Nomicum: Λεκτίκιον, βάστερνα, κράβατον. Martyrolog. Graecum de D. Eugenia: ἦν ἀναγινώσκουσα ἔνδον τοῦ βαστερνίου. Et: προσέταξε στῆναι τὸ βαστέρνιον. Hieronym. ad Euſtoch. Aldhelm. de Virginit. LINDENBR. Baſternae erant genus lecticae, ita tamen differunt, ut lecticae portarentur ab hominibus, baſternae autem a iumentis, mannis, burdonibus, mulis, quorum unus antecedebat, alter ſequebatur. Porro lecticae erant vel clauſae, vel opertae, baſternae ſemper clauſae; illis et viri et feminae utebantur, his feminae ſolae. v. *Salmaſ.* ad Scriptt. Hiſt. Aug. T. I. p. 845. *Scheffer* de re vehiculari Lib. II. c. 6. p. 115. ſſ. *Alſtorph* de lectis et lecticis p. 310. W.

17. *Praepositis urbanae familiae suspensae digerentibus.*] Sensus est, servos praepositos urbanae familiae, quae tunc suspensa est, et otiosa ab omni opere vacat, ordines curare. VALES. Urbana familia, opposita rusticanae, constabat servis artis cuiusdam honestioris peritis, vel literatis, quos *suspensos*, consuetis quotidianis laboribus abiectis ad deducendum dominum dominamve evocatos *praepositi*, liberti plerumque, tanquam designatores ordinant et suum cuique locum in pompa adsignant. W.

Digerentibus sollicite.] Sumtum videtur ex Senecae libro de Constantia c. 15 *Turbam venali fastidio digerentibus.** VALES.

Quos insignes faciunt virgae dextris aptatae] *Asterius Episcopus Amaseae in Homil. de oeconomo iniquitatis pag. 20. Τί δὲ τῆς τῶν ὑπαρχόντων ἀξίας ἡ σκηνή; τὸ ἀργύρεον ὄχημα, καὶ καλαμὶς ἡ χρυσῆ. *Quid autem et quanti tota illa quam Praesides obtinent scena; argenteum vehiculum, et virga aurea?* Seneca de Tranquil. initio: *Placet honos fascesque, non purpura aut aureis virgis adductus* (ita lego: vulgo *adductum* male) *capessere, sed ut amicis propinquisque et omnibus civibus, omnibus deinde mortalibus paratior utiliorque sim.* Eaeque virgae in nummis antiquis in manibus magistratus apparent.* *In virga potestatem intelligi convenit, insigne enim potestatis est,* inquit Hilarius Episc. Pict. in Psal. 2. et 124. Unde Curopalates aurea virga decoratus ante pedes regios primus incedebat. Cassiodor. lib. 7. Var. 5. Vid. Petr. Fabri V. C. Agonisticon lib. 1. cap. 22. LINDENBR.

Multitudo spadonum coloris obluridi] Hunc sequioris sexus fastum multis reprehendit D. Chrysostom. cuius Homil. xx. in Paul. ad Ephes. v. haec verba sunt: ἡ γυνὴ χρυσοφορεῖ, καὶ ἐπὶ ζεύγους λευκῶν πρόεισι, περιφέρεται πανταχοῦ, οἰκετῶν ἀγέλας ἔχει, καὶ εὐνούχων ἑσμόν. Hieron. ad Eustoch. *Praecedit caveas basternarum ordo semivirorum, et rubentibus buccis cutis farta distenditur.* IDEM. Hoc hominum genus, in quod et alibi invehitur Ammianus, v. Ind. v. Eunuchus, ad lecticam dominae incedit *a senibus in pueros desinens*, ut seniores praecedant, iuniores sequantur. *obluridi*, quibus, ut vetulae ap. Horatium Epod. XVII, 22. *pelle lurida amicta ossa.* qui et alio *rugosorum* elogio eosdem ornat. Epod. V, 9. 13. — *agmina.* Libanius oratione parentali in Iulianum T. I. Reisk. p. 565. numerum Eunuchorum maiorem fuisse ait, quam muscarum verno tempore greges circumvolantium. Plura de his hominibus, ut alios taceam, vide apud Gibbonum T. IV. p. 255. ss. et T. V. p. 284. ss. W.

Obluridi, dist. lin. compage deformes.] Sic habent codex Regius ac Florentinus, et Editio Romana. Sed Petrus Castellus, cum eam locutionem contra leges Grammaticae peccare existimaret, correxit: *oblurida, distortaque lin. compage deformis.* Exstitit postea Sigismundus Gelenius, qui Frobenianam curavit Editionem. Is audacter satis vocem addidit hoc modo: *coloris obluridi, distortaque lin. compage deformis.* Quod equidem institutum probare non possum, cum ea vox absit tum a codice Regio, tum ab Editione Romana. Quinetiam in Romana Editione legitur, *a senibus in pueros desinetis.* Unde suspicari quis possit legendum esse *desinentes.* Cuiusmodi locutio Marcellino est familiaris. VALES.

Mutilorum hominum agmina.] De hac matronarum ambitione loquitur Hieronymus in Epiſtola ad Furiam: *Noli in publicum ſubinde procedere, et ſpadonum exercitu praeeunte, viduarum circumferri libertate.* VALES.

Deteſtetur memoriam Semiramidis.] Incertum, Semiramis-ne prima evirari mares iuſſerit, an vero Perſarum id iam olim inſtitutum ſit. Claudian. lib. 1. in Eutrop. v. 339.

— — — Seu prima Semiramis aſtu
Aſſyriis mentita virum, ne vocis acutae
Mollities, levesque genae ſe prodere poſſent,
Hos ſibi coniunxit ſimiles: ſeu Perſica ferro
Luxuries vetuit naſci lanuginis umbram.

Certe de Semiramide nil tale Diodorus Sicul. vel Trogus, ſed tantum veſtitu eam ſexum mentitam aſſerunt: *στολὴν ἐπραγματεύσατο, δι' ἧς οὐκ ἦν διαγνῶναι τὸν περιβεβλημένον, πότερον ἀνὴρ ἐστὶν ἢ γυνή.* Perſis vero id numero multi ſunt qui adtribuunt. Petron. Donat. Stephan. Cuius deteſtandi facinoris invectivam vide apud Suid. ex Cyrillo in voce *σπαδόνες.* LINDENBR.

Semiramidis Reginae, quae ten. mares caſtravit omnium prima.] Conſentit quidem Claudianus in Eutropium, ut iampridem notavit Delrio. Sed Clearchus Solenſis Ariſtotelis diſcipulus in lib. 4. de moribus gentium, praclarum hoc inventum Medis tribuit, teſte Athenaeo in lib. 12. p. 514. D. *Κλέαρχος δὲ ὁ Σολεὺς ἐν τετάρτῳ βίων προειπὼν περὶ τῆς Μήδων τρυφῆς, καὶ ὅτι διὰ ταύτης πολλοὺς εὐνουχίσαιεν τῶν περιοικιδίων.* Mulieres vero caſtrare primi coeperunt Lydi, ut docet idem Athenaeus in libro cit. et Conſtantinus Manaſſes. Gyges enim Lydorum Rex primus puellas caſtraſſe dicitur, ut iis adoleſcentibus diutius uteretur, quemadmodum ſcribit Xanthus Lydus in 2. rerum Lydicarum apud Suidam in *Ξανθός.* At Graeci hanc foedam inhumanitatem ſemper deteſtati ſunt. Argumento ſit Periander Corinthius, qui cum Corcyrenſibus infenſus eſſet, Principum liberos ad Regem Lydorum Alyattem caſtrandos miſit Sardes, ut narrat Herodotus lib. 3. c. 49. et Diogenes Laërtius l. 7. 2: quippe cum nullus eſſet in tota Graecia, nedum Corinthi Medicus, qui id facinus ſuscipere auderet. VALES. *Semiramidis.* Cui tamen fortaſſe fit iniuria. *Gesnerus* certe ad locum Claudiani a Lindenbrogio et Valeſio excitatum, praeter Claudianum et Ammianum ſe non reperiſſe ait, qui hanc Semiramidi notam inureret. Nuper *Heerenius* in *Bibl. d. alten Literatur u. Kunſt.* B. VI. inter inedita p. 18. aliquot paginarum ſcriptiunculam protulit e bibliotheca Eſcorialenſi, ſchedisque Holſtenii, ubi et haec evirationis inventio, et alia Semiramidi vulgo adſcripta reginae cuidam *Lyttuſae* tribuuntur. Auctor iſtius fragmenti ex Hellanico ſua deſumſit. Ceterum ipſo Moſe antiquiorem fuiſſe morem iſtum patet ex Deuteron. XXIII, 1. v *Goguet Origine des Loix etc.* T. 1. L. 1. c. 3. verſionis Hamberger. p. 365. et Beckmann Geſch. d. Erfindd. B. 5. St. 4. S. 472 et 476. W.

velut vim iniectans naturae — vias propagandae poſteritatis ostendit.] Exquiſitioribus verbis ornare ſibi viſus eſt Ammianus ſententiam, quam brevius et ſimplicius ita poterat efferre: Vim inferens naturae, quae puerulis adeo ſemen ad propagandam aliquando ſubolem indidit. De voc. *crepundia* Erneſtius conferri

iubet Clav. Ciceron. in h. v. it. Salmaſ. ad Scrr. Hiſt. Aug. Tom. II. p. 421. W.

18. *Vocali ſono, perflabili tinnitu fidium.*] Sic reſtitui ex fide codicum ſcriptorum, Regii et Florentini: quibus Editio Rom. et Auguſtana adſtipulantur. Sed nondum mihi perſanatus locus videtur. Ac niſi me coniectura fallit, ſic ſcripſerat Marcellinus: *Vocali ſono ac perflabili, tinnituque fidium reſultantes.* Eodem enim modo loquitur initio libri 30 (c. 1. §. 20.) *Et aedes pulſu nervorum, et articulato flatilique ſonitu reſultarent.* Quibus verbis duas Muſicae ſpecies complectitur, organicam et vocalem. Sed organica duplex eſt: quarum altera in percuſſione conſiſtit, altera in flatu. Organorum quippe alia ſunt ἐντατὰ καὶ καθαπτὰ, alia, ἐμπνευστὰ, quibus etiam hydraulica continentur, ut ait Athenaeus L. IV. p. 174. B—E. Omnia haec complexus eſt Cicero in Orat. pro Sexto Roſcio Amerino c. 46. his verbis: *Ut quotidiano cantu vocum, et nervorum, et tibiarum tota vicinia perſonaret.* Nec ſecus Marcellinus noſter in locis quos adduximus. Sed et Caſſiodorus in libro de Muſica: *Symphonia,* inquit, *eſt temperamentum ſonitus gravis ad acutum, et acuti ad gravem, modulamen efficiens ſive in voce, ſive in percuſſione, ſive in flatu.* Graeci perinde ὀργανικὴν καὶ ᾠδικὴν μοῦσαν diſtinguunt, ut videre eſt apud Dionyſium Halic. in libro de compoſitione vocabulorum, (T. V. p. 57. Reiske) et nominatim apud Auctores, qui de Muſica ſcripſerunt Graece, Gaudentium, Ariſtidem, et ceteros: apud quos nihil frequentius occurrit quam haec λέξεως καὶ κρούσεως diſtinctio, id eſt vocalis et organicae Muſicae: ac ſeorſum utrique proprias notas adſignant, quarum ſuperiores quidem vocalem, inferiores organicam metiebantur: in uſum, ut equidem iudico, auloedorum, citharoedorum, eorumque qui ad lyram canebant. VALES.

organa hydraulica.] Haec iam ante Neronem in uſu fuiſſe diſcimus ex Suetonio c. 41. qui eiusmodi novi generis inſtrumenta monſtraſſe Romae Imperatorem narrat. cf *Spanhem.* ad Iulian. p. 118. inprimis vero *Wernsdorf* ad poëtas minores T. II. p. 400. ſſ. W.

19. *Cum peregrini ob formidatam haud ita dudum alim. inopiam.*] Sic Octavianus Auguſtus magna quondam ſterilitate ac difficili remedio omnes peregrinos, exceptis medicis et praeceptoribus, Urbe expulit; ut ait Suetonius c. 42. Cuius exemplum ſecuti deinceps Romani, crebro id uſurpaverunt, adeo ut urbs aeterna hanc ob cauſam male audiret. *Teſtantur id Symmachus in lib. II. Epiſt. VIII. et Ambroſius in lib. III. de Officiis, cap. VII. ubi in eam Romanorum conſuetudinem graviter invehitur.* Libanius in Antiochico (T. I. p. 329. Reiske) de fecunditate agri Antiocheni loquens ſic ait: οὕτω τῇ τε γῇ πρέπων ὄχλος ὁ παρ' ἡμῖν, τῷ τε ὄχλῳ τῆς γῆς ἡ φύσις. δι' ἣν οὐδεπώποτε τὸν ξένιον ἠναγκάσθημεν ἀδικῆσαι Δία διὰ τῆς περὶ τοὺς ξένους ὠμότητος· καίτοι παράδειγμα τῆς Ῥώμης ἔχοντες, ἣ τὴν τῶν ἀναγκαίων σπάνιν, ἡνίκα ἂν τοῦτο συμπέσῃ, τῇ τῶν ξένων ἐλάσει πρὸς ἀφθονίαν μεθίστησι. Id eſt: *Ita et agro conveniens incolarum multitudo apud nos eſt, et multitudini incolarum bonitas agri reſpondet: cuius ope numquam coacti ſumus ſaevitia in peregrinos Iovem hoſpitalem offendere: tametſi nobis exemplum ſuppeteret urbis Romae, quae quoties inopia premitur annonae, peregrinorum expulſione huic malo mederi ſolet.* Themiſtius quoque in Orat. 6.

ubi Theodoſium Imperatorem Orientis ab annonae ſollicitudine commendat. οὐκοῦν, inquit, δεῖ ἡμῖν ξενηλασίας συνεχοῦς καθάπερ τῇ μητροπόλει, Φαρμάκου τῆς ἐνδείας χαλεπωτέρου. Id eſt: *Quare nihil nobis continua ac prope aſſidua peregrinorum expulſione opus eſt perinde ac Origini noſtrae: quod quidem omni penuria atrocius remedium eſt.* Quibus verbis Romam innuit, quam μητρόπολιν quoque appellat in Orat. 4. *Eumdem Romanorum morem perſtringit Libanius in lib. IV. Epiſtola 268. ad Rufinum Comitem Orientis, qui ob annonae penuriam decreverat, ut peregrini Antiochia pellerentur. τὰ δ' αὖ περὶ τὸν σῖτον· σοῦ μὲν καὶ ταῦτα ἄξια τῆς ῥώμης τετόλμηκας.* Ceterum peregrinos aliter ſumit Marcellinus, quam in dicto loco Suetonius. Apud Suetonium enim, et illius aevi Scriptores, peregrini opponuntur civibus Romanis. Poſt legem autem illam Caracallae, qua omnibus in orbe Rom. agentibus civitas data eſt, peregrini Romae dicti ſunt, qui non eſſent oriundi ex urbe Roma. VALES.

Peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab urbe.] Non novum id Romae, et quod Auguſtum etiam feciſſe, cum gravior Urbem annona flagellaret, ſcribit Sueton. Octav. 42. Oroſius lib. 7. cap. 3. C. Papius quoque Tribunus pl. lege lata peregrinos urbe expulerat, ſed alia de cauſa: ἐπειδὴ ἐπεπόλαζον, καὶ οὐκ ἐδόκουν ἐπιτήδειοι σφίσιν εἶναι συνοικεῖν. Dio Caſſ. lib. XXXVII. 9. LINDENBR.

ſine ulla reſpiratione] uti erant, ita ut ſarcinulas vix poſſent colligere. W.

Tria millia ſaltatricum ne interpellata quidem.] Quae ſcilicet veterum fabularum exitus in ſcenis ſaltantes imitarentur, ut loquitur Iul. Firmic. lib. 6. Quippe ſat non fuit corruptis ſeverioribus P. R. moribus inter privatos parietes hanc artem continuaſſe: ſed eo quoque luxuriarum ventum, ut parum putarent commode mimum egiſſe, ni ſaltationum etiam obſcenis geſtibus oculi inquinarentur. Cuius moris praecipui auctores tempore Auguſti fuere Pylades et Bathyllus. Zoſim. lib. 1. c. 6. ἡ γὰρ παντόμιμος ὄρχησις ἐν ἐκείνοις εἰσήχθη τοῖς χρόνοις, οὔπω πρότερον οὖσα, Πυλάδου καὶ Βαθύλλου πρῶτον αὐτὴν μετελθόντων. Quos mox ſecuti Mneſter, Paris, Phabaton, Caramallus, multos invenere diſcipulos. Seneca Natural. Quaeſtion. lib. VII, 32. 1. *Stat per ſucceſſores Pyladis et Bathylli domus. Harum artium multi ſunt diſcipuli, multique doctores, privatim urbe tota ſonat pulpitum.* Et quidem quanto quisque formoſior, tanto penſiore cura huic ſtudio incumbebat, qui magis ſaltando placeret. Inſcriptio vetus in Tranſilvania: DIS MANIBUS. MEMORIAE C. REGULI MORIBUS DECORE NATALIBUS D. D. HYACINTHO VEL NARCISSO COMPARANDI. QUI VIXIT AN. XII. M. III. TER IN PUBLICO. SPECTANT. S. P. Q. TRAIANEN. QUATER IN CURIA SPECTANTE IMP. M. ANTONINI PROCOS. SALTAVIT. CANTAVIT. IOCIS OMNES OBLECTAVIT. CUNCTIS PLACUIT. FELIX REGULUS PATER INFELIX ANIMAE INNOCENTISSIMAE. L. H. L. D. Cui conſentiunt alia monumenta Neapoli, Romae, Antipoli reperta. Denique in tantum excreverat numerus ſaltatorum, ut remedium malo quaerentes viri ſanctiores infamiae metu impetum eius frangere conati ſint, l. 24. ff. ad L. Iul. de adult. Sed verum hic quod P. Syrus ait: *Aegre reprehendas, quod ſinis conſueſcere:* eoque ventum, ut remanerent ſaltatores, exſularent philoſophi. LINDENBR.

Cum choris totidemque remanerent magiſtris.] Choros intelligo, qui ſaltatricibus, ſeu pantomimis praecinebant, de quibus praeter Hieronymum in Chronico loquitur et Libanius in Orat. adverſus Tiſamenum initio (T. II. p. 240. Reiske): ἀποκλίνας δὲ ταχέως εἰς ὀρχηστὰς, καὶ μακαρίσας αὐτούς τε καὶ ὅσοι περὶ αὐτοὺς, ἥδιστα μὲν ἂν ἡγεμὼν ἐγένετο τοῦ χοροῦ· τούτου δὲ πολλοῖς εἰργόμενος αἰτιάμασι, δι' ᾀσμάτων, ἃ ποιῶν παρεῖχεν αὐτοῖς, ἦν ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Quibus in verbis ἡγεμὼν τοῦ χοροῦ is eſt, qui Magiſter chori dicitur in hoc Marcellini noſtro loco, et a Philargyro in Eclogam 6. Virgilii. Apud Philonem de vita contemplativa ἡγεμὼν καὶ ἔξαρχος vocatur. Hi Magiſtri in medio chori ſtantes complosione pedum ac ſtrepitu cymbalorum, aut manus percuſſione modos dabant: unde et Meſochori ſunt dicti. Philo in lib. de mercede meretricis, ὧν ἐν μέσῳ καθάπερ ἡγεμὼν χοροστατοῦσα. De cymbalorum ſtrepitu locus eſt elegans apud Arrianum in Indicis (c. 49. p. 79. Schmieder.) εἶδον δὲ ἔγωγε καὶ κυμβαλίζοντα ἤδη ἐλέφαντα, καὶ ἄλλους ὀρχεομένους· κυμβάλοιν τῷ κυμβαλίζοντι πρὸς τοῖν σκελοῖν τοῖσιν ἔμπροσθεν προσηρτημένοιν, καὶ πρὸς τῇ προβοσκίδι ἄλλο κύμβαλον. ὁ δὲ ἐν μέρει τῇ προβοσκίδι ἔκρουε τὸ κύμβαλον ἐν ῥυθμῷ πρὸς ἑκατέροιν τοῖν σκελοῖν. οἱ δὲ ὀρχεόμενοι ἐν κύκλῳ τε ἐχόρευον ἐν ῥυθμῷ, καθότι ὁ κυμβαλίζων σφίσιν ὑφηγέετο. Id eſt: *Vidi ego aliquando elephantum cymbalum pulſantem aliis ſaltantibus, duobus cymbalis ad anteriora crura, alio ad proboſcidem appenſo. Ipſe alternatim proboſcide cymbalum in numerum ad utrumque crus pulſabat: reliqui circumſtantes choreas ducebant, ac procedebant in numerum, prout ille cymbalo praeibat.* Ut plurimum tamen ferream regulam habebant Meſochori ex crepidis prominentem, qua et chori cantum, et Pantomimi ipſius geſtum ac ſaltationem regebant, quemadmodum docet Libanius in Orat. pro ſaltatoribus adverſus Ariſtidem (T. III. p. 385. Reiske), ubi inter cetera ſic ait: κτύπου δεῖ τοῖς ὀρχησταῖς, ὦ δαιμόνιε, μείζονος, ὃς τά τε τοῦ χοροῦ διοικήσεται πρὸς τὴν χρείαν, καὶ τοῖς ὀρχησταῖς συμβαλεῖ πρὸς εὐρυθμίαν· οὗτος δὲ ἀπὸ ψιλοῦ τοῦ ποδὸς οὐκ ἂν ἀποχρῶν εἴη. δεῖ δή τινα κανόνα σιδηροῦν ἀπὸ τῆς βλαύτης ὁρμώμενον ἀρκοῦσαν ἠχὴν ἐργάσασθαι. Ceterum ſaltante Pantomimo pauci chori canticis attendebant, nec niſi paſtores, nautae, eiusque farinae homines: unius Pantomimi ſchemata ac geſtus conſpiciebantur: quem quidem ita moderari geſtum oportebat, ut ſimul cum chori cantico procederet, ſimul inciperet, ſimulque deſineret: quod συγκαταλῦσαι τῷ ᾄσματι dicit Libanius in Orat. citata. VALES.

20. *Et licet feminas multas ſpectare cirratas, quibus, ſi nupſiſſent, per aetatem ter iam nixus poterat ſuppetere liberorum.*] Ridiculum eſt dicere, plurimas tum Romae fuiſſe ſaltatrices, virgines grandes ad tria millia, quae ſi nupſiſſent, per aetatem iam trinos liberos ſingulae domi habere potuiſſent: quaſi eiusdem omnes aetatis, parium omnes eſſent in concipiendo, et in perferendo enitendoque partu virium: aut quaſi etiam aetate ac viribus pares, etiam eodem (ſi placet) nuptas tempore, eumdem quoque ſingulas ac univerſas numerum liberorum, nec plus aut minus trinis neceſſario parere, aut apud ſe habere oporteret. Praeterea *nixum liberorum* pro liberis quis umquam dixit? *Nixus* eſt conatus et labor parturientis. Et poſt partum quidem conatus ille, vel labor aut nixus conquieſcit evaneſcitque, nec de eo quidquam ſupereſt: ſupereſt autem aut *ſuppetit* tantum infans,

quem mulier enixa eſt. Si igitur emendandum Ammianum exiſtimo: *Quibus, ſi nupſiſſent, per aetatem iam nidus poterat ſuppetere liberorum:* ſublato *ter*, quod ex ultima ſyllaba praecedentis vocabuli *aetatem* inepta repetitione ortum eſt, et nomine *nixus* in *nidus* unius litterae mutatione converſo. Senſus eſt, haſce ſaltatrices viragines, ſi mature nupſiſſent, per aetatem domi iam habituras fuiſſe multitudinem parvulorum liberorum, quam, metaphora ducta ab avibus, *nidum liberorum* Ammianus vocat. Sic Plinius in capite III. libri XXXV. quam *liberorum turbam* dixit, mox *nidum ſobolis* appellat his verbis: *Quorum vero clypeos in ſacro, vel publico privatim dicare primus inſtituit Appius Claudius. Decora res, utique ſi liberorum turbam parvulis imaginibus ceu nidum aliquem ſobolis pariter oſtendant: quales clypeos nemo non gaudens ſavensque adſpicit.* Iuvenalis in Sat. v. v. 150. imitatus Virgilium, qui garrulas aviculas in nido cubantes, *nidos loquaces* dixerat, tres infantes *nidum loquacem* nuncupat.

Sed tua nunc Mycale pariat licet, et pueros treis
In gremium patris fundat ſimul: ipſe loquaci
Gaudebit nido. VALES. Non tamen nec in his locis, nec in aliis, quae collegit Nic. Heinſius ad Claudiani praefationem de III Conſulatu Honorii, nidus notat multitudinem, nec notare poteſt, ut cuilibet facile patet. Neque declamatio, quae ab viro doctiſſimo adverſus vulgatam lectionem inſtituitur, iuſta eſt. Dicit vero Ammianus *nixus liberorum* pro puerperiis legitimis, eoque determinare videtur in numero ternario, reſpiciens ad ius trium liberorum, de quo multi multa, et praecipue nummus Aelii Ceeſaris et Antonini Pii apud Angelomum. GRON. Ter potuerat eſſe puerpera. Contra Valeſium, qui *nixus* mutare voluerat in *nidos*, recte diſputat Gronovius, in eo tamen nimis doctus, quod ad ius trium liberorum reſpici putat, de quo Ammianus h. l. non cogitavit. W.

Feminas ſpectare cirratas.] *Cirri* ſunt cincinni et crines oblongiores, proprii puerorum et virginum. Gloſſ. Μαλλὸς παιδίου καὶ ἀθλητοῦ, *Cirrus.* *Veget. de mulomed. 51. de articulis: *Reſecandi ſunt cirri.* 94. Tertull. de virgin. veland. cap. 10. *Cirros Germanorum.** In lib. Notar. *Cirrus, Cirritus, Cirritudo.* Iuvenal. XIII. 165. — *madido torquentem cornua cirro.* Aldhelm. de Virginit. *Formoſam vultus venuſtatem non ſtibio confectam, vel calamiſtro cirris criſpantibus adeptam, ſed ingenitam.* Inde cirratae puellae, et pueri cirrati apud Perſium et D. Ambroſ. LINDENBROG.

21. *Homerici lotophagi.*] Homer. Iliad. x. Odyſſ. IX, 94.

— — ὅστις λωτοῖο φάγοι μελιηδέα καρπὸν,
Οὐκ ἔτ' ἀπαγγεῖλαι πάλιν ἤθελεν, οὐδὲ νέεσθαι,
Ἀλλ' αὐτοῦ βούλοντο μετ' ἀνδράσι λωτοφάγοισι
Λωτὸν ἐρεπτόμενοι μενέμεν, νόστου τε λαθέσθαι. LINDENBR.

Lotus arbor (non confundenda illa cum Loto, planta Aegyptiaca) eſt *Rhamnus Lotus* Linnaei. Etiamnum baccis eius in regionibus illis pro cibis utuntur, vinumque inde vel mulſum conficiunt, quod tamen nonniſi aliquot dierum eſt. Lotophagi ſedem habuerunt ad mediam Tripoleos oram. v. *Heeren Ideen über die Politik, den Verkehr u. den Handel der vornehmſten Völker d. alten Welt.* Th. I. S. 64. W.

Pedibus

Pedibus pavimenta tergentes.] Restitui scripturam veterum librorum, quam Editio quoque Romana ac Frobeniana confirmant. Primus Mariangelus Accursius *terentes* ediderat vitiose: tergere enim pavimentum saltantes proprie dicuntur, quod prae nimia corporis agilitate vix tangunt, nedum terunt. Pavimentum autem Scenae hic intelligi clarum est, quae tessellato opere sternebatur. * Glossae veteres, πούλπιτον, pulpitum, pavimentum.* VALES.

Iactari volubilibus gyris.] In codice Regio reperi *volvetur cyris;* neque secus in Editione Rom. nisi quod *tyris* in ea legitur. Vulgata lectio est ex emendatione P. Castelli, quam equidem non damno. Malim tamen legere: *Iactari volucribus gyris.* IDEM. Gronov. in Praef. p. XXV. mavult *velocriter.* W.

22. * *Vile esse quidquid extra Urbis pomoerium nascitur, aestimant.*] Idem dicit Themistius pag. 129 * VALES.

Praeter orbos et caelibes: neque credi potest.] Petron. Arbit. p. 151. ed. Frf. 1621. 8. *In hac urbe nemo liberos tollit. Quia quisquis suos habet heredes, nec ad cenas, nec ad spectacula admittitur, sed omnibus prohibetur commodis, inter ignominiosos latitat. Qui vero nec uxores umquam duxerunt, nec proximas necessitudines habent, ad summos honores perveniunt.* De orbis exstat locus apud Tacit. in Dialogo de orat. c. 6. * Tertull. de Patient cap. ult. *Aucupandis orbitatibus omnem coacti obsequii laborem mentitis adfectionibus tolerat.* Horat. in Satyr. II, 5. ubi Ulyss. et Tiresias colloquuntur. Seneca de Consolat. ad Marciam cap. 19. * LINDENBR.

23. *adminiculum sospitale*] remedium adversus morbos. Sic sospitales aquae XVIII, 9. 2. sospitalis temperies coeli XXIII, 6. 46. W.

24. *Ubi aurum dextris manibus cavatis offertur.*] Sportulam nuptialem intelligit. Plin. libr. X. Epistol. CXVII. *Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam bulen, atque etiam e plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare.* Vide Apul. Apolog. Symmach. lib. 3. Epist. 24. lib. 4. Epist. 55. LINDENBR.

25. *Velabris umbraculorum theatralium.*] Apud Valerium Maximum II, 4. 6., ex quo haec desumta sunt, legitur *velorum umbraculis.* magis Latine. Ceterum de his theatralibus velis loquitur Propertius lib. 4. Elegia 1.

Nec sinuosa cavo pendebant vela theatro.
Pulpita sollemnes non oluere crocos.

Quod distichon imitatus videtur Ovidius in Arte amandi lib. I.

Tum neque marmoreo pendebant vela theatro,
Nec fuerant liquido pulpita rubra croco.

Plura de his velis notavit Lipsius in lib. de Amphitheatro cap. 17. VALES. Melius inverse Val. Max. loco a Valesio laudato. Velabra ista praetendebantur amphitheatris ad ictus solis defendendos. Carbasis constitisse dicuntur, ad quae explicanda et revolvenda nautis utebantur. In ambitu superiori amphitheatri Ti-

tiani, conspiciuntur etiamnum foramina, ad hunc usum sine dubio destinata. W.

Catulus in aedilitate.] Valer. Maxim. lib. 2. cap. 4. *Religionem ludorum crescentibus opibus secuta lautitia est: eius instinctu Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam, primus spectantium consessum velorum umbraculis texit.* De Campana luxuria idem Valer. lib. 9. cap. 1. LINDENBR.

Catulus in aedilitate sua.] Valerius Maximus id a Q. Catulo in aedilitate factum esse non dicit. Itaque id de suo admensus est noster Marcellinus: in quo vereor ne eum ratio fugerit. Plinius enim lib. 19. initio Catulum scribit primum omnium velis texisse theatrum, cum Capitolium dedicaret. Dedicavit autem Capitolium Catulus Q. Metello et Q. Hortensio Coss. Olympiadis 177. anno ultimo, ut scribit Cassiodorus in Chronico, et Phlegon in Olympiadum fragmento apud Photium; quod confirmat Cicero in Verrem de signis c. 31., quam orationem habuit Pompeio et Crasso Coss. sub anni finem, cum Metellus et Hortensius iam Consules designati essent. *Hoc loco*, inquit, *Q. Catule, te appello: tuus est enim honos in illo templo, Senatus populique R. beneficio: tui nominis aeterna memoria simul cum templo illo consecratur, etc.* Quibus verbis satis innuit Cicero nondum eo tempore quo agebat, Capitolium dedicatum fuisse: quod sequentibus demum Coss. ut dixi, a Catulo dedicatum est. At eo anno Catulus et Consularis erat, et Censorius, nedum Aedilis: immo et Princeps civitatis, ut scribit Valerius Max. lib. 6. cap. 9. Agellius lib. 2. cap. 10. hunc Catulum Curatorem Capitolii reficiundi nominat. VALES. Gellio dicitur *curator restituendi Capitolii.* At verbum reficere in eo usurpat Suetonius Iulio 15. *de refectione Capitolii.* GRON.

In aedilitate.] Nempe cum Capitolium dedicaret. Plin. lib. 19. cap. 1. IDEM.

* *Pugnaciter aleis certant.*] Vide Chrysostomum in Homilia XV. ad populum Antiochensem pag. 197. et in Homilia VI. in Genesim sub finem. * VALES.

turpi sono fragosis naribus introrsum reducto spiritu concrepantes.] Aliis verbis: auribus molesto sono reductum paullatim spiritum per nares cum impetu (fragosam orationem leni opponit Quintilianus IX, 4.) stridentem, acutum emittunt. W.

* *Sole fatiscunt vel pluviis.*] Quanto ardore ad spectacula populus conveniret, illud vel maxime indicio est, quod totos dies nudo capite in Circo vel in Theatro perstabat, Solis aestum aut imbrem excipiens. Quippe haec spectaculorum lex erat, ut spectatores nudis capitibus essent; quemadmodum scribit Basilius in Homilia VI. in Hexameron: Καὶ τοῦτο ἐκ τῶν πανηγυρικῶν θεσμῶν ἄν τις κατίδοι, οἳ τοὺς συγκαθεζομένους εἰς τὸ στάδιον γυμνῇ καθῆσθαι τῇ κεφαλῇ διαγορεύουσιν. Idem frequenter inculcat Chrysostomus, ut auditores suos ad audiendum excitet. Sic in Homilia IV. de verbis Esaiae pag. 871. οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἐν θεάτρῳ καθημένους, πῶς ἱδρῶσι, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὴν ἀκτῖνα δέχονται, ἵνα γένωνται θανάτου αἰχμάλωτοι, ἵνα πόρνης δοῦλοι. Et in oratione III. adversus Iudaeos, de Olympiis quae Antiochiae celebrabantur, tomo I. p. 485. Καὶ γὰρ ἄτοπον, ἐν Ὀλυμπιακοῖς μὲν καθημένους θεάτροις ἐκ μέσων νυκτῶν εἰς μεσημβρίαν μέσην καρτερεῖν ἀναμένον-

τας ἰδεῖν, εἰς τίνα ὁ στέφανος περιστήσεται, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ θερμὴν δέχεσθαι τὴν ἀκτῖνα. Et hoc quidem in gymnicis dumtaxat et ſacris certaminibus ſtatutum ac uſitatum fuiſſe, indicare videntur ipſi ambo Baſilius et Chryſoſtomus. Sed tamen idem de Circenſibus ac de ceteris theatralibus ſcribit Chryſoſtomus in Homilia VI. in Geneſim, et in Homilia IV. de Anna, non procul ab initio. *

[Sed quomodo plebs Romana in ſpectaculis *ſole fatiſcere vel pluviis* potuit, ſi (ut docet ibidem ipſemet Ammianus) etiamtum vela Romae in uſu erant, quibus adductis ſolis ardor refringebatur, ne apertis capitibus ſpectatorum noceret? An ſoli Senatores, ſoli optimates et divites Romae ſub velis et in umbra ſpectabant, plebe excluſa, et radiis ſolis ac imbribus expoſita? Caeſareae quidem Cappadociae, et Antiochiae, atque etiam Conſtantinopoli vela theatralia uſui fuiſſe non puto: ita ut Baſilius et Chryſoſtomus iure ſcribere potuerint, his in urbibus ſpectatores ſedentes usque ad meridiem nudis capitibus radios ſolis excipere conſueviſſe.] VALES. *Sole fatiſcunt vel pluvia*, ad laſſitudinem usque perdurantes ſub dio, ſoli et pluviis expoſiti, cum nudis capitibus ſpectaculis intereſſe ex lege theatrali deberent. Vitio verterat Valeſius Ammiano, quod velabrorum paullo ante memoratorum immemor fuiſſet, quem tamen Erneſti in Gloſſ. v. Fatiſcere ita defendit, ut non de ipſis ludis circenſibus dicat locum explicandum eſſe, ſed tantum de praeparationibus et exercitationibus in curuli certamine, quae ante ſollemnes concertationes ſusceptae ſint, ita ut fere idem h. l. dicere voluerit Ammianus, quod ſupra in hoc capite per vocem *excubare* extulerat. W.

per minutias] ad minutias usque. W.

Equorumque praecipua vel delicta ſcrutantes.] Sic inf. lib. 30. 7. *Intra probra medium et praecipua.* Lib. 21. 16. *Praecipua prima conveniet expediri.* Multo autem aliter in retro Editionibus, ut in Collectaneis variar. lectionum notatum. LINDENBR.

26. * *Et eſt admodum mirum, videre plebem.*] Quae hoc loco graviter ab Ammiano de inſano Circenſium ludorum populi ſtudio narrantur, cum iis graphice conveniunt, quae Tertull. eandem in rem narrat, de Spectaculis cap. 16. *Aſpice populum ad id ſpectaculum cum furore venientem.* IDEM.

cum dimicationum curulium eventu pendentem.] Mire dictum pro ſuſpenſum et anxie exſpectantem, quem curule quodque certamen eventum habiturum ſit. W.

CAPVT VII.

1. *Latius iam diſſimulata licentia.*] Facilius ſenſum intelligas quam verba. Immo verba ſenſum plane ſubvertunt: quid enim ſibi volunt haec? *diſſimulata licentia.* Omnino *diſſeminata* voluit dicere. VALES. Sic repoſui, ſuadentibus Valeſio, Grutero et Boxhornio, nec invito Gronovio, quem vide in Praef. p. XXII. W.

2. *Antiochensis ordinis vertices.*] Ut Romae et Constantinopoli erat album Senatorium, in quo Senatorum omnium erant nomina perscripta, ita et in civitatibus reliquis erat album Decurionum, cuius mentio fit apud Iulianum in Misopogone, et in Iure creberrime. Qui Primores erant in hoc albo, ii *ordinis vertices* dicuntur hoc loco. Procopius in Anecdotis sub finem: Ἀνατόλιός τις ἦν ἐν Ἀσκαλωνιτῶν λευκώματι τὰ πρωτεῖα ἔχων. Id est: *Anatolius erat quidam inter Primores curiae Ascalonitarum.* Hos *primarios curiarum* vocat lex 39. Cod. Theod. de Decurionibus, his verbis: *Tam primarios curiarum, quam hos qui Magistratus gerunt atque gesserunt, sinceritas tua incitare debebit.* Vide titulum in Pandectis de albo scribendo. * Chrysostomus in Homilia XXXVIII. in Epistolam priorem ad Corinthios, τοὺς τὰ πρῶτα πολιτευομένους appellat. * VALES. Vid. Misc. Obss. Bat. T. 9. p. 301. 307. W.

Antiochensis ordinis vertices.] Ita ex MS. vulgo, *denique Antiochiae ordinis verendi duces.* Confirmant ipsissima Ammiani verba nostram emendationem. Sic enim infr. *honorum vertices* 15, 3. 3., et *principiorum vertices* 15, 5. 16. Historiam tangit Hieronym. in Chron. *Nonnulli Nobilium Antiochiae a Gallo interfecti.* LINDENBR.

sub uno elogio] una sententia condemnatoria, formula letali, supra c. 1. 3. proloquio XXIX, 1. 38. — *celebrari vilitatem intempestivam urgenti*, h. e. (si lectio tamen sana) ut edicto pretia rerum minuerent, quod intempestive factum caritatem annonae augere magis, quam minuere solet, vel, ut ipsius Ammiani verbis utar: *vilitas nonnunquam secus, quam convenit, ordinata, inopiam gignere solet et famem* XXII, 14. 1., quem locum omnino conferas velim. v. et Casaubonum ad Scriptt. H. A. T. 1. p. 512. et 914. Fortasse autem scripserat Ammianus *celerari*, quod librarii alicuius stupor mutavit in *celebrari*, uti *celeber* rursus pro *celeri* obtrusus est Ammiano XXI, 13. 6. — *gravius rationabili*, quam ipsi aequum videretur. W.

Et perissent ad unum, etc.] De hac Galli Caesaris crudelitate intelligendus est Libanius in Orat. de vita sua, T. 1. Reisk. p. 68. cum ait: ζάλη τις κατειλήφει τὸ κοινὸν, ὀργὴ βασιλέως εἰς φόνον προελθοῦσα· καὶ οἱ μὲν ἔκειντο, τοὺς δὲ ὡς κτείνοιεν ἔδησεν, ἅπαντας ἀγαθούς. Inter quos et magistrum suum fuisse dicit: quem qua arte ex Galli manibus servaverit, ibidem docet. VALES.

3. *Vetitis certaminibus pugilum.*] Lipsius lib. 1. Saturnalium cap. 12. haec verba de gladiatoribus accepit, quorum cruenta spectacula lege Constantini Magni vetita fuerant. Equidem gladiatores πύκτας dici et πυκτεύειν libens concesserim, quippe cum et Artemidori locus ille quem indicat Lipsius, id probet; et alter eiusdem Auctoris in lib. 5. cap. 59. ἀπεγράψατο εἰς μονομαχίαν, καὶ πολλοῖς ἔτεσιν ἐπύκτευσεν ἀπότομον πυγμήν. et Eusebius lib. 8. Hist. cap. 17. et 18. Sed tamen gladiatores Latine pugiles dici, vix in animum meum inducam. Nec quidquam obstat, quominus hic locus intelligatur de pugilibus qui caestibus dimicabant. Nam cruenta huiusmodi pugilum fuisse certamina, satis constat ex Poëtis: apud quos victus, semper male mulcatus et cruentus abit ex certamine. IDEM.

Vetitis certaminibus pugilum.] Non sine ratione vetita certamina vocat τοῦ μονομάχων: quippe quae Constantinus Imp. sustulerat. Euseb. et Sozom. in Histor. Eccles. L. 1. C. Theodos. de gladiator. quae nunc unica est in C. Iustin. eod. Tit. Cui tamen legi patientiam populus haud praebuit; tanta insania ferebatur invicem se conficientes spectare gladiatores. Quare insecuti Impp. Constantius, Iulianus, Arcad. et Honor. ut tam cruenta spectacula penitus abolerentur, sub comminatione maioris poenae eadem interdicere necessum habuere, l. 2. 3. C. Theod. de gladiatorib. LINDENBR.

4. *Insidias ei latenter obtendi.*] Codex Regius habet, *insidias in eum latenter obtendi.* In Editione Rom. *ein latenter obtendi.* Ceterum hanc historiam fusius enarratam apud Zonaram unum reperi. Is in gestis Constantii scribit, Magnentium post Mursense praelium rebus iam fere desperatis quemdam ex familiaribus clam misisse, qui Gallum Caesarem Antiochiae interficeret: eo consilio, ut Constantium variis curis distineret, et ad Orientis tutelam averteret. Miles igitur cui caedes Galli mandata fuerat, quo occultior esset, apud anum quamdam divertit iuxta fluvium Orontem. Iamque structis insidiis, ac multis militibus ad societatem adiunctis, vesperi inter coenam cum quibusdam consciis de ea re apertius loqui coepit coram hospita anu, quam ob senium facile contemnebant. Sed illa perceptis omnibus, cum hospitem vino gravem obdormisse sensisset, clam tugurio egressa urbem petit, remque omnem Caesari aperit. Missi ilico milites Magnentianum illum corripiunt: atque ille tormentis admotis insidias confessus est: de confesso et consciis omnibus supplicium sumtum. Haec Zonaras. VALES.

5. *Affore iam sperabatur.*] Pluries hoc significatu utitur Ammian. τῷ *sperare:* *XVI, 12. XXVIII, 1. XXX, 5. cet. Vid. Tertull. p. 317. n. 11. et de Poenit. c. 12. *Idem sibi de die sperent.* * Firmic. lib. VIII. *Imminentium culminum speret ruinas ac metuat.* Panegyr. Constantino dictus: *Quid aliud illum sperasse credendum est, qui iam ante biduum palatio emigraverat?* Vetus Ms. Scholiast. Lucan. lib. IV. *Sperare salutem. Proprie dixit sperare: speramus enim bona. Sic ipse alibi: - - Liceat sperare timenti. Virgil. autem improprie dixit: Si potuit tantum sperare dolorem.* LINDENBR. *Sperare*, uti Graecorum ἐλπίζειν, in malam aeque ac bonam sumitur partem; ergo h. l. timebatur, uti saepius apud Nostrum, et melioris notae scriptores. Cf. Davisius ad Ciceronis Academ. II, 1. p. 69. Rath. W.

Localibus subinde medetur aerumnis.] Locales aerumnas dixit, ut Orosius *locales miserias*, lib. 1. cap. 2. * Tertull. Apolog. cap. 20. *Fames et lues, et locales quaeque clades, et frequentiae plerumque mortium vastant.* Idem ad Scapulam cap. 3. *Ira Dei localis*, cui opponitur *universalis et summa.* * IDEM.

disponi] De annona praesertim usurpatum esse Ammiani aetate docet Casaubonus ad Gordianum III. Hist. Aug. T. II. p. 123. et 306. W.

Consularem Syriae Theophilum.] Tres omnino erant provinciae Syriarum aetate Marcellini, ut ipse infra testatur, Phoenice, Coele, et Palaestina: quarum singulae Consularem habuere, ut est in Notitia Imperii Romani. Sed Coele proprie Syria dicta est, teste Ammiano Marcellino infra in hoc libro, ubi Orien-

tis provincias describit, et Itinerario Burdigalensi. Ex quo apparet, aliter apud veteres Syriam Coelen, aliter posteriori aetate terminatam fuisse. Nam antiqui Syriam Coelen vocabant, proprie quidem eam, quae Libano atque Antilibano montibus concludebatur: latius vero sumto vocabulo omnem eam regionem, quae supra Seleucidem in Aegyptum et Arabiam usque protenditur, ut docet Strabo lib. 16. Posteriores vero etiam Seleucidem ipsam usque ad Commagenem Coeles Syriae nomine complexi sunt: eiusque caput fuit Antiochia. Eunapius in vita Libanii, p. 166. Commelin. Λιβάνιον δὲ Ἀντιόχεια μὲν ἤνεγκεν ἡ τῆς κοίλης καλουμένης Συρίας πρώτη πόλεων. In Tabula Peutingerorum *Syria Colle* perperam nominatur. Sed haec, ut dixi, proprie et κατ' ἐξοχὴν Syria dicebatur: ut apud Spartianum in Hadriano c. 14: *Antiochenses inter haec ita odio habuit, ut Syriam a Phoenice separare voluerit, ne tot civitatum metropolis Antiochia diceretur.* Aetate quippe Hadriani unus legatus Syriae omnibus Syriarum provinciis praeerat, isque Antiochiae sedebat: sed postea id quod Hadrianus cogitarat, impletum fuit. Syria enim a Phoenice separata est, seu potius Syriaca iurisdictio a iurisdictione Phoenices disiuncta. Utraque enim proprium Consularem habuit: sed Consularis Coeles Syriae proprie et ἐξόχως Consularis Syriae dictus. Hanc Consularis Syriae dignitatem ita describit Marcellinus in lib. 23. 2. *Antiochiam egressurus Heliopoliten quemdam Alexandrum Syriacae iurisdictioni praefecit.* Consulares autem hi senis fascibus ornabantur, ut docet Rutilius Numatianus lib. 1. Itinerarii v. 579.

Namque pater quondam Tyrrhenis praefuit arvis,
Fascibus et senis credita iura dedit.

Hinc Consularitatis fasces in Cod. Theod. dicuntur, lege ult. ad legem Iul. de ambitu. Nec solum fasces, sed et secures habebant, teste Cassiodoro lib. 6. formula 20. VALES. Reinesius ad oram adscripserat, hunc virum L. 8. Cod. Theod. quorum adpell. non recip. vocari *Theodorum.* W.

6. *Famis et furoris impulsu, Eubuli cuiusdam,* etc.] Ita hunc locum et emendavi et interpunxi, partim ex MSS. codicibus, partim ex Editione Augustana. Emendationem vero hanc nostram egregie confirmat Libanius in Oratione de vita sua, Reisk. T. 1. p. 72, ubi hanc Antiochensis plebeculae seditionem sic perstringit: ἀναβὰς οὑμὸς ἀνεψιὸς ἀσθμαίνων τὸν μὲν ἄρχοντα ἔφη τεθνεότα ἕλκεσθαι, παιδιὰν ποιουμένων τῶν κτεινάντων τὸν νεκρόν. Εὔβουλον δὲ σὺν τῷ παιδὶ δρασμῷ τοὺς ἐκείνων ἀποφυγόντα λίθους εἰς ὀρῶν πη κορυφὰς ἀναφυγεῖν. τοὺς δὲ ἁμαρτόντας τῶν σωμάτων, εἰς οἰκίαν τὴν ἐκείνων ἀφεῖναι τὸν θυμὸν, καὶ καπνὸς οὑτοσὶ τοῦ πυρὸς ἄγγελος. Id est: *Cognatus meus anhelans Consularem quidem occisum per summum ludibrium ab interfectoribus trahi nuntiat. Eubulum vero una cum filio evitatis furentis populi lapidibus ad montium vertices evasisse: at populum, cui corpora illorum elapsa essent, in aedes eorum effudisse iram: et hic, inquit, fumus incendii index est.* Iulianus quoque in Misopogone ad calcem, eamdem tangit historiam his verbis: οὐδὲν ὑμᾶς ὑπομνήσας ὧν ἐνιαυτοῖς ἔμπροσθεν ἐννέα δίκαια δρῶντες εἰς ἀλλήλους εἰργάσασθε· φέρων μὲν ὁ δῆμος ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν δυνατῶν τὴν φλόγα, καὶ ἀποκτιννὺς τὸν ἄρχοντα. VALES.

Domum ambitiosam.] Ovid. Trist. 1. Eleg. 8. *Nota quidem, sed non ambitiosa domus.* Ammian. inf. *ambitiosum*

templum. — *ambitiosus magister.* — *ambitiosa mensa, etc.* LINDENBR.

sibi iudicio imperiali addictum,] quem ex malitioso antea memorato Caesaris responso suo permissum arbitrio autumabant. W.

Calcibus incessens et pugnis, conculcans seminecem.] Sic interpungendum esse hunc locum existimavi. Ceterum Libanius in Orat. ad Theodosium A. de seditione Antiochena ait, hunc Theophilum, optimum alioquin Rectorem, dum Circenses spectaret, a quinque aut sex fabris aerariis proturbatum atque humi afflictum fuisse: ac Constantium eo facinore graviter commotum, ilico misisse Strategium Praefectum Praet. (quem Musonianum aliter dictum fuisse, testatur Marcellinus in fine libri 15.) ut in caedis auctores animadverteret. Venit igitur Antiochiam Strategius post Thalassii Praef. obitum, antequam Domitianus successor in locum Thalassii missus fuisset. Theophilo autem Consulari Syriae successit Nicentius, ut scribit Libanius in Orat. de vita sua: quamquam ibi Νοκέντιος exaratum est: et in Ms. codice quem vidi, ἰνοκέντιος legitur. Sed Nicentium malo ex Libanii Epistolis, quas aliquando, si Deus iuverit, in lucem edemus. VALES.

7. *Serenianus ex Duce.*] Ex Duce Phoenices intellige: quod confirmant ea quae sequuntur. *Cuius ignavia populatam in Phoenice Celsen ante retulimus.* IDEM. Cf. Ind. hist. W.

In Phoenice Celsen.] Restituimus hoc loco Regii codicis * et Tolosani * scripturam, quam Editio quoque Romana agnoscit. P. Castellus *Coelen* ediderat, imperite, ut solet. Nam Coele pars est Syriae, ut et Phoenice. Celse igitur castellum fuit in Phoenice, cuius tamen nulla, quod sciam, mentio fit apud veteris. Nisi forte eadem sit Thelsea, castellum in Phoenice, cuius mentio fit in Notitia Imperii Romani, * et in Antonini seu Aethici Itinerario. * VALES. Cf. Wesseling ad Anton. Itiner. p. 196. W.

pulsatae maiestatis imperii reus.] XXI, 16. 9. sunt rei maiestatis imminutae vel laesae. Amat omnino vocem *pulsare* Ammianus. cf. Cod. Theod. l. 6. de malef. Lib. IX. tit. 16. W.

Iure postulatus ac lege.] Sic correxi ex codice Regio, * et Tolosano. * VALES.

templi fatidici mentionem factam miretur fortasse, qui oraculorum consultationem inde a Constantino M. vetitam fuisse meminerit; sed ad Theodosium usque fana eiusmodi durasse videntur. v. van Dalen de oraculis p. 529. ubi nec Ammianus neglectus. W.

Firmum portenderetur imperium, ut cup. et cunctum.] In omnibus exemplaribus hic locus prava interpunctione corruptus erat. Primus Sigismundus Gelenius, quem Frobenianae Editioni praefuisse monuimus, emendavit: *Et iunctum duplexque iisdem, etc.* contra fidem omnium librorum, et sine ratione. Cur enim iunctum diceret Marcellinus utrumque facinus? Nos sola interpunctione commutata locum pristino nitori restituimus. * Emendationem vero nostram Codex Tolosanus nobis postea confirmavit. * VALES. *cunctum*, totum, indivisum. W.

8. *Modo non reclamante publico vigore.*] *Modo non* idem alet ac *tantumnon*, quae ὑφ' ἓν scribi ac legi debent. Ut apud Graecos μονονοὺχ, et ὀπονοὺχ apud Thucydidem. VALES.

9. *Referente Thalaſſio doctus, quem moviſſe iam compererat lege communi.*] Forte ſcripſit Ammian. *quem obiſſe iam comp. l. c.* id eſt, quem communi lege vivendi iam defunctum eſſe intellexerat, LINDENBR.

Ne quod militare otium fere tumultuoſum.] In Editione Romana inter primam ac tertiam vocem relicta erat lacuna. Sed P. Caſtellus, cui id propoſitum erat, ut nullam in Editione ſua lacunam relinqueret, inſerto eo vocabulo, quod hactenus retinuere Editiones omnes, lacunam explevit prorſus infeliciter. Nam et dictio illa ſenſum hic nullum habet, et a ſcripta lectione nimium quantum diſcedit. In Regio enim codice *et Tololano* legitur: *Ne vitiaet militare otium.* Neque aliter habuit codex Florentinus quo uſus eſt Lindenbrogius. Unde non abſurde quis coniiciat ita legendum eſſe: *Ne, uti eſt militare otium fere tumultuoſum, etc,* VALES.

Militare otium fere tumultuoſum.] Veget. lib. III, cap. IV. *Interdum movet tumultum ex diverſis locis collectus exercitus, et cum pugnare nolit, iraſci ſe ſimulat, cur non ducatur ad bellum; quod ii praecipue faciunt, qui in ſedibus otioſe delicateque vixerunt.* LINDENBR.

Soliſque Scholis iuſſit eſſe contentum Palatinis.] Scholae generaliter dicuntur aedificia, ubi convenire ſolent homines plurimi, aut ſtudendi, aut praeſtolandi, aut conferendi, aut alterius rei gratia. Sic Scholae in balneis dicebantur, ubi poſteriores occupato a prioribus labro conſiſtebant, teſte Vitruvio in lib. 5. cap. 10 Eadem ratione Schola Quaeſtorum, Schola Galli, Schola Capulatorum, Schola Caſſii, et Schola Xantha dicuntur apud Rufum et Victorem deſcriptione urbis Romae. Erant enim loca, in quae conveniebant Scribae, Praecones Quaeſtorii, aut Aedilicii, aut aliorum Magiſtratuum. Verbi gratia, Schola Quaeſtorum erant aedes in quas Scribae Librarii Quaeſtorii coibant. Plerumque autem eae Scholae a Curatoribus aut Inſtauratoribus nomen ſumebant, ut Schola Xantha dicta eſt, quam A. Fabius Xanthus Curator Scribis, Librariis, et Praeconibus Aedilium Curulium refecerat, ſignisque et marmoribus ornaverat de ſua pecunia, quemadmodum eſt in veteri Inſcriptione apud Philandrum. Hae Scholae fere porticibus adiungebantur, ut praeter Plinium lib. 36. docent Feſtus et Victor ſupra citati: ſolebantque ſtatuis et imaginibus ornari. Vetus Inſcriptio: SCHOLA. CUM. STATUIS. ET. IMAGINIBUS. ORNAMENTISQUE. Habuerunt et milites Scholas ſuas. Nam Scholae Speculatorum mentio fit in veteri Inſcriptione. SCHOLA *Speculatorum Legionum* I. *et* II. *Adiutricum P. F. refecta per eosdem, quorum nomina infra ſcripta ſunt.* Ab hac origine Scholae Palatinae dictae videntur, cohortes militum qui pro Palatio excubabant: eo quod ſcilicet Scholas ſeu aedes haberent iuxta Palatium. Quo referre ſoleo locum veteris Scriptoris apud Suidam in διέδριον. ὡς δὲ οὐκ ἴσχυον τῇ εἰσόδῳ χρήσασθαι, ἄραντες αὐτὸν διεδρίῳ κατα τοὺς οἴκους τῶν λεγομένων σχολῶν εἰσεκόμιζον. Harum Scholarum meminit iterum Marcellinus infra in hoc libro, cum dicit: *Palatinarum primos Scholarum allooutus eſt mollius.* Erant autem omnes ſub diſpoſitione Magiſtri Officiorum, ut docet Notitia Imperii Romani, ubi ordine recenſentur. Singulae tamen Scholae Tribunos atque etiam Comites habuerunt, ut patet ex lege unica Cod. de Comitibus et Tribunis Scholarum, lege 3. Cod. de Ma-

giſtro Officiorum, lege 8. de erogatione militaris annonae. Marcellinus Comes in Chronico: *Romanus*, inquit, *Comes Domeſticorum, et Ruſticus Comes Scholariorum.* Denique Procopius in lib. 4. Gothicorum, pag. 363. de Indigiſal qui ad Iuſtinianum confugerat loquens, ſic ait: *ἄρχοντά τε κατεστήσατο ἑνὸς τῶν ἐπὶ τῇ παλατίου φυλακῇ τεταγμένων λόχων, οὕσπερ σχολὰς ὀνομάζουσι. Eum Iuſtinianus Tribunum ſeu Comitem conſtituit unius ex cohortibus, quae ad Palatii cuſtodiam deputatae ſunt, quas vulgo Scholas appellant.* Atque hae proprie Scholae et ſimpliciter dicuntur, et milites qui in iis militant, Scholares, lege 1. Cod. Th. qui a praebitione tironum, et in Codice Iuſtiniani non ſemel. Procopius in Anecdotis et Agathias in lib. ult. *σχολαρίους* appellant, eosque ter mille ac quingentos numero fuiſſe, et ampliora ceteris militibus accepiſſe ſtipendia teſtantur. Praeter has Scholas, variae quoque Scholae fuerunt: ſed eae nonniſi cum additamento Scholae dicebantur, ut Scholae Domeſticorum, Scholae Protectorum, Scholae Exceptorum, Singulariorum, Chartulariorum in utroque codice. Eſt et Schola Palatina in Codice Iuſtiniani lege 2. de Iudiciis: Schola ſcilicet Palatinorum, qui ſacris largitionibus miniſtrabant: de quibus infra dicturi ſumus: ſed haec Palatinorum Schola nihil ad hunc Marcellini noſtri locum. Quippe conſtat Caeſares eo tempore nec privatum aerarium, nec largitiones habuiſſe: ut docet Marcellinus lib. 22. c. 3. his verbis: *Cum enim Caeſar in partes mitteretur occiduas, nulla poteſtate militi quidquam donandi data, Urſulus datis literis ad eum qui Gallicanos tuebatur theſauros, quidquid poſceret Caeſar, iuſſerat dari.* VALES.

Scholis iuſſit eſſe contentum Palatinis.] De hiſce ſcholis quaedam notamus ad lib. XXV. LINDENBR.

Et Protectorum.] Praeter Scholares, de quibus modo dixi, erant in Palatio dignioris ordinis milites alii, qui maiora quoque ſtipendia merebant, utpote qui maiore pretio eam dignitatem aſſequerentur. Ii Domeſtici ac Protectores dicebantur, ut Procopius ſcribit in Anecdotis. Ac de Domeſticis quidem dicemus infra, c. 11. Protectores autem dicti ſunt, ex eo quod Principis latus protegerent, ut docet lex 9. Codicis Theod. de Protectoribus. In Gloſſis Graecis *ὑπασπισταὶ* et *ὑπερασπισταὶ* dicuntur. Hegeſippus lib. 1. cap. 44. *Hic erat Protector meus, cui credebam corporis ſenilis cuſtodiam:* quae converſa ſunt ex his Ioſephi: *ὁ ὑπερασπιστὴς ὁ ἐμὸς, ὁ σωματοφύλαξ.* Horum alii in comitatu manebant; alii in provincias cum Comitibus et Magiſtris militum mittebantur, ut ex variis Marcellini noſtri locis colligitur: idque diſerte teſtatur Procopius loco citato: quidam etiam ad cuſtodiam limitis ex ea Schola erant deputati. Menander Protector lib. 8. Hiſtoriae: *ὁ δέ γε τῶν μεθορίων λεγόμενος προτέκτωρ, (δηλοῖ δὲ παρὰ Ῥωμαίοις τὸν ἐς τοῦτο καταλεγόμενον ἀξίας τὸν βασίλειον προσκεπαστὴν)* etc. Id eſt: *Protector autem limitis, (quo nomine appellant Romani eum qui Principis latus protegit) etc.* Addit Menander Protectorum limitis iam inde a priſcis temporibus id officium fuiſſe, ut tabernacula appararent, in quibus Legati Rom. ac Perſarum congrederentur. Huiusmodi Protectorum qui limites et itinera cuſtodiebant, mentio fit lege 1. Cod. Theod. de Protectoribus, et lege 3. de litorum et itinerum cuſtodia. Horum Schola videtur fuiſſe ſub diſpoſitione Comitis Domeſticorum. Pri-

mus autem eam inſtituit Gordianus iunior, ſi Cedreno credimus. Sane ante Conſtantinum eam fuiſſe, docent Excerpta de geſtis Conſtantini, §. 1. in quibus Conſtantius eius pater, primum Protector, dein Tribunus fuiſſe dicitur: et vetus Inſcriptio ante Conſtantini tempora: FLORIO. BAUDIONI. VIRO. DUCENARIO. PROTECTORI. Spartianus in Caracalla Protectorum meminit. *Hos Protectores deſcribit Prudentius in Apotheoſi his verbis v. 495.

Armiger e cuneo puerorum flavicomantum,
Purpurei cuſtos lateris, deprenditur unus:
Nec negat: et gemino gemmata haſtilia ferro
Proiicit. VALES.

Cum Scutariis et Gentilibus.] Hi inter Palatinas Scholas fuerunt, ut conſtat ex Notitia Imperii. Eſt itaque hic figura, ἓν διὰ δυοῖν, quam Marcellino familiarem fuiſſe ſupra monuimus. Ac Scutariorum quidem duas Scholas recenſet Marcellinus. Nam lib. 26. 1. 4. meminit Equitii Scholae primae Scutariorum Tribuni: libro autem 25. 10. 9. Valentinianum memorat agentem Scholam Scutariorum ſecundam. Utriusque meminit Zoſimus lib. 3. c. 29. τῶν ἀμφὶ τὸν βασιλέα δύο ταγμάτων οὓς σκουταρίους προσαγορεύουσι. Praeter has fuit etiam Schola Scutariorum clibanariorum, cuius meminit lex 9. Codicis Theod. de annona civica; et Schola Scutariorum ſagittariorum. IDEM.

Et Gentilibus.] Et hi in comitatu Principis inter Scholares militabant, ut dixi. Sic autem appellati videntur, quod ex gentilibus, ſeu barbaris conſcripti eſſent. Sane Procopius in Anecdotis ſcholares omnes fere ex barbaris, Armeniis puta et Iſauris conſcriptos fuiſſe teſtatur. Gentiles autem proprie dicuntur barbari: et ſic in Codice Theod. ſumuntur lege unica de nuptiis Gentilium, et lege 1. de terris limitaneorum, et apud Auſonium in gratiarum actione ad Gratianum, p. 526. ed. Floridi: *Voca Germanicum deditione Gentilium: Alamannicum traductione captorum.* Huius autem Scholae vetus et Conſtantino anterior appellatio eſt. Nam in Menologio Graecorum de Sergio et Bacchio legimus: ὁ μὲν Σέργιος πριμμικήριος ἦν τῆς σχολῆς τῶν γεντηλίων. IDEM.

Domitiano ex Comite Largitionum Praefecto.] Mſ. *Domitiano ex Comite Largitionum Praefecto provecto.* Quod videtur dictum ut illud lib. XXII. *Salluſtio promoto Praefecto Praetorio.* Et *provectus*, ut lib. XXII. *Magiſtro equitum per Illyricum recens provecto.* LINDENBR.

Gallum, quem crebro acceperat.] Hunc locum mendoſum eſſe arbitror. Sic autem eſſe legendum exiſtimo: *Gallum, quem crebro acciverat, ad Italiam properare blande hortaretur et verecunde* VALES.

10. *Contempto Caeſare, quem videri decuerat.*] Videri in hoc loco idem eſt ac ſalutari. Ita etiam Marcellinus uſurpavit ſupra, c. 6. cum dixit: *Excogitatum eſt adminiculum ſoſpitale, ne quis amicum perferentem ſimilia videat.* Neque aliter ἰδεῖν ſumitur a Dione in Fragmentis quae nuper edidimus, pag. 722. de Marco: ἠσπάζετό τε τοὺς ἀξιωτάτους ἐν τῇ Τιβεριανῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ ᾤκει, πρὶν τὸν πατέρα ἰδεῖν. et apud Socratem lib. 6. cap. 20. Hiſt. eccl. IDEM.

Relationibus quas ſubinde dimittebat.] Sic emendavi ex Codice Regio, cui Editio Rom. et Aug. ſubſcribunt. De omnibus autem maioris momenti negotiis referre ad Principem iudices et rectores ſolebant: eaque relatio proprie dicebatur. Exempla paſſim apud Marcellinum, et Symmachum, et priorem iis Plinium lib. ult. Epiſt. et in Codice exſtant. Graecis ἀναφορὰ dicitur. Gloſſae. ὑποβολὴ ἢ ἀναφορὰ πρὸς βασιλέα ἢ ἄρχοντα, *ſuggeſtio*. Suggeſtio tamen proprie ſumta in hoc differt a relatione, quod relatio eſt actorum et geſtorum inſinuatio: ſuggeſtio autem eſt, cum Magiſtratus quilibet Principi ſalubre conſilium ſuggerit. De his relationibus Domitiani loquitur Iulianus in Epiſtola ad Athen. VALES.

11. *conſiſtorium*] θεῖον συνέδριον, conclave, ubi principes negotia publica cum amicis tractarent, legatos admitterent, cet. Primum fuiſſe Ammianum, qui hoc vocabulo uteretur, didici ex claſſica *Hauboldi* Diſſ. de Conſiſtorio principum Spec. 1. p. 6. W.

Et tuas et Palatii tui auferri iubebo prop. annonas.] Miniſtris ac Palatio Caeſaris annonae et ſalaria ab Auguſto dabantur. Ipſe etiam Caeſar non ſecus ac apparitor aliquis annonas ab Auguſto accipiebat: quod praeter hunc locum docet Marcellinus in lib. XVI, 5. 3. de Iuliano loquens adhuc Caeſare: *Cum enim legeret libellum, quem Conſtantius deſcripſerat, praelicenter disponens, quid in convivio Caeſaris impendi deberet.* Porro palatinam annonam curabat Praefectus Praetorio, ut teſtatur Caſſiodorus in formula Praefecturae Praetorianae. Inde eſt, quod Domitianus Praefectus Praet. minatur Caeſari, niſi quamprimum proficiſcatur, annonas ipſius Palatio ſe ademturum. Quod etiam refert Zonaras his verbis, quae cum Marcellino unice conſentiunt. ὁ δὲ εἰς Ἀντιόχειαν παραγεγονὼς, πάνυ ἀδεξίως τὸ πρᾶγμα μετεχειρίσατο, ἀναφανδὸν ἐπιτάξας τῷ καίσαρι πορεύεσθαι πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἀπειλήσας, εἰ μὴ πείθοιτο, τὰς σιτήσεις τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισχεῖν. Notetur interim inſcitum et illiberale Domitiani ingenium, planeque origini ſuae reſpondens. Fuit enim vilis operarii filius, ut Libanius docet in Orat. pro Thalaſſio nondum edita, Reiske T. II. p. 401. ὁ δὲ Δομιτιανὸς ὁ κάλοις μὲν ἀποθανὼν ἀδίκοις καὶ ἕλξεσιν· ὧν δὲ καὶ αὖ τοῦ πατρὸς ἀπὸ τῶν χειρῶν ζῶντος. VALES.

12. *Montius*] Reineſius: „eum ἀνθυπάτων κράτιστον vocat Libanius, et ei argumenta orationum Demoſthenis, uti petierat, elaboravit." — *vaſer quidem, ſed ad lenitatem propenſior.* *Vaſer* ex editione prima Romana et ex Codice regio reſtituit *Valeſius*, cum in vulgatis editionibus propagatum eſſet *aſper*, quod cum ſequente *lenitate* haud facile conciliari poteſt. *Iac. Gronovius* maluit *acer*, quod, quacunque ſignificatione accipias, non ſatis placet. Pro *lenitate Gibbonus* P. IV. p. 270. reponi iubet *levitate*, ſed nec hoc tibicine opus eſt. Ego vero Valeſianam lectionem recte habere exiſtimaverim, ſi ita mecum intelligas: *Vaſer* dicitur Montius, quod medius eſſe inter Conſtantium Aug. et Gallum Caeſarem, neutri diſplicere vellet, omnino tamen ad *lenitatem* magis erat proclivis, cui igitur Galli vehementia, qua Praefectum Praetorio in cuſtodiam dari iuſſiſſet, probari non poſſet. Igitur *in commune conſulens*, ut litem componeret, utrique principi, totique adeo rei publicae damnoſam futuram, leniorem viam excogitavit atque rationem eam, ut *Palatinarum ſcho-*

larum primos arcesseret. Hos adlocutus est primo *mollius*, placidisque verbis *docens, nec decere haec fieri,* quoniam Praefecti Praetorio non a Caesaribus, sed Augustis solis penderent, *nec prodesse*, nihilque profici, immo Constantium eo magis exasperatum iri; deinde *obiurgatorio vocis sono*, gravioribus verbis *addens, quod si ita placeret, post statuas Constantii deiectas* h. e. post apertam rebellionem *super adimenda Praefecto vita securius cogitari posse.* W.

Asper quidem, sed ad lenitatem propensior.] Si ad lenitatem propensior fuit, qua ratione asper dicitur? et si asper fuit, quomodo idem ad lenitatem propensior? Sunt haec plane ἀσύστατα. In Editione Romana legebatur, *Asen quidem:* neque aliter in codice Regio prius scriptum fuerat. Sed emendatum est eadem manu, *vafer quidem:* quam emendationem longe praeferendam existimavimus vulgatae lectioni, quae P. Castellum habet auctorem VALES. Vafritiei tamen nihil cum lenitate, et semper credidi scripsisse *acer.* Id convenit Quaestori. GRON.

Addensque voces obiurgatorio sono.] Coniecturae nostrae hic aliquantum indulsimus. Edi enim curavimus, *vocis obiurgatorio sono:* quod et longe elegantius est, et Marcellini ipsius auctoritate firmatur. Nam in lib. 18. ad finem similiter loquitur: *Antoninus ambitiose praegrediens agmina, ab Ursicino agnitus, et obiurgatorio sono vocis increpitus, etc.* et in lib. 27. initio. VALES.

Post statuas Constantini deiectas.] Id est, post apertam ac professam rebellionem. Nam perduelles fere a deiectione statuarum et imaginum Augusti defectionem auspicabantur. Sic apud Capitolinum in Maximino c. 23. *In oppido vicino statim Maximini statuae atque imagines depositae sunt.* et in Gordianis c. 9. *Appellato igitur Gordiano Imp. iuvenes, qui auctores eius facinoris erant, statuas Maximini deiecerunt, imagines perfregerunt, nomen publicitus eraserunt.* Nihil frequentius occurrit apud historiarum scriptores, ut id exemplis firmare, pene idem sit, quod meridie facem accendere. Ceterum ex his, quae diximus, satis perspicuum fit legendum esse, *post statuas Constantii deiectas:* quod confirmat Zonaras his verbis: Μοντίου δὲ τοῦ Κοιαίστορος αἰτιωμένου τὴν πρᾶξιν καὶ εἰς σαφῆ τυραννίδα ταύτην ἀνάγεσθαι λέγοντος, ἔτι χαλεπήνας ὁ Καῖσαρ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τῆς γυναικὸς εἰς ὀργὴν ἐξαφθεὶς, καὶ αὐτὸν ὑπὸ δεσμοῖς ἐποιήσατο, καὶ τοῖς στρατιώταις καὶ ἄμφω παρέδωκε. Id est: *Cum autem Montius Quaestor factum reprehenderet, et in apertam tyrannidem id erumpere diceret, indignatus magis Caesar, et ab uxore quoque incitatus, eum in vincula compegit, ac brevi ambos militibus tradidit.* IDEM.

13. *spes extremas*] i. e. pericula summa opperiens. — *districta dentium acie stridens,* labiis diductis subsannans, stridula, acuta voce proclamavit. W.

15. *Adorti sunt Montium primum, qui divert.*] Non Montium hunc Quaestorem vocat Histor. Eccles. sed Magnum. Epiphan. Scholast. lib. 5. cap. 12. *Quaestorem vocabulo Magnum, et Domitianum Praefectum Orientis* (Callus Caes.) *occidit.* Socrat. lib. 2 cap. 34. Δομετιανὸν τὸν τότε ἔπαρχον τῆς ἑῴας, καὶ Μάγνον κυαίστωρα αὐθεντήσας ἀνεῖλε. Sozom. lib. 4. cap. 7. Μά-

γνον τε τὸν κοιαίστορα καὶ τῆς ἔω τὸν ὕπαρχον Δομετιανὸν ἀνεῖλεν. LINDENBR.

16. *Domitianum praecipitem per scalas.*] Scalae sunt gradus, quibus ad superiora aedium adscenditur: quam vocem hodie quoque vernacula Gallorum lingua retinet, *Escalier.* Graeci quoque a similitudine κλίμακας vocant. Artemidorus lib. 4. cap. 48. τὸν δὲ ἱπποκόμον δύο κλίμακας ἀναγαγόντα τὸν ἵππον, εἰς τὸν κοιτωνίσκον εἰσαγαγεῖν. Id est: *Equisonem vero duabus scalis perductum equum in cubiculum induxisse.* Sic etiam loquitur Martialis in eo versiculo:

Et scalis habito tribus, sed altis. VALES.

Reines. adscripsit: i. e. κλιμακίδας, βαθμίδας, gradus chori, sedis tribunalis Praef. Praet. Philostorg. 3, 28. κατασπάσαντες τοῦ θρόνου. v. ibi Gothofredum. W.

17. *Luscus quidam Curator urbis.*] Curator est is, qui pecuniam Reipublicae et generaliter quidquid ad rem civitatis pertinet administrat, ut notum est ex Pandectis Iuris: qui Graeco vocabulo Logista nuncupatur, quemadmodum est in lege 3. Cod. de modo multandi. Glossae veteres de Magistratibus: *Curator,* φροντιστὴς καὶ λογιστής. Eorum officium λογιστεία dicitur in lege 15. D. de excusatione tutorum. λογιστεία πόλεως οὐδὲ εἰς ἀριθμὸν μιᾶς ἐπιτροπῆς προχωρεῖ. quae minus recte interpretatus est doctissimus vir Ant. Augustinus: *Rationes civitatis ne pro una quidem tutela cedunt.* cum vertere debuisset: *Curatio civitatis ne pro una quidem tutela cedit.* Et λογιστεύειν Curatoris officio fungi dixit *Philostratus de vitis Sophistarum in Nicete,* et Eusebius lib. 9. cap. 2. Horum Curatorum non mediocrem fuisse dignitatem vel illud evincit, quod Marcus Curatores multis civitatibus e Senatu dedit, quo latius Senatorias tenderet dignitates, teste Capitolino. Et alioquin mos fuit Curatores ab Imperatoribus dari, ut docet vetus Inscriptio: *Curator. Reip. Bergomensium. Datus. ab. Imp. Traiano. Curator. Reip. Comensium. Datus. ab. Imp. Hadriano.* Certe Curator cessae Carthaginis, vir Clarissimus dicitur in Collatione Carthaginensi. Sic explicare soleo locum illum Procopii in lib. 2. Gothic. pag. 266. ἦν δέ τις Δημήτριος Κεφαλλὴν τὸ γένος· ἐπίτροπον βασιλεὺς αὐτὸν τῆς Νεαπόλεως κατεστήσατο: et in Anecdotis, pag. 55. ὁ δὲ τὴν πόλιν Δάρας ἐπιτροπεύων. Sane in lege xx. Codice Theod. de Decurionibus, Procuratores civitatum cum Curatoribus iunguntur: *Nullus Decurionum ad procurationes vel curas civitatum accedat, nisi omnibus omnino muneribus satisfecerit patriae, vel aetate, vel meritis.* Curatores Kalendarii Reip. cum his aut iidem fuerunt, aut sane iis subditi. Eorum mentio in lege ult. D. de muneribus et honoribus. ubi Curatores Calendarii distinguuntur a Curatoribus, qui ad colligendos publicos civitatum reditus eligi solent. VALES. Cur hos eosdem fuisse suspicari velit doctissimus vir, causas eum non habere putat Th. Reinesius epistol. XXII. GRON.

Eos ut eiulans baiulorum praecentor.]Princeps Editio Romana hunc locum sic exhibet: *Eoque ut enilaus bai. praecentor.* Ex quo P. Castellus audacter eam lectionem exsculpserat: *Cumque eo ut enilaus.* Secuta est Editio Augustana quae portentum nominis *Utenilaum* nobis prodidit. Sed Sigismundus Gelenius, qui id nomen merito reiiciendum censebat, edere maluit: *Cum-*

que eo Stenelaus. Nos in codice Regio *et Tolosano* diserte scriptum reperimus: *Eosque ut eiulans baiulorum praecentor.* Quam veram esse scripturam minime dubitamus. Haec enim cuncta referuntur ad Curatorem illum urbis nomine Luscum. (nisi tamen Luscus ibi μονόφθαλμον significat,) [aut nisi Lusius legendum est.] VALES.

Baiulorum praecentor.] Baiuli videntur hic esse νεκροφόροι, qui vespillones dicuntur. Glossae veteres, *bispillo* νεκροφόρος. Fulgentius Planciades in expositione sermonum antiquorum, *Vispillones,* inquit, *dicti sunt baiuli.* *Sic apud Augustinum in Epistola XIX. ad Hieronymum: *Non erit pius deductor et baiulus corporis, sed impius sepulturae violator.** Denique Petrus Chrysologus sermone 121. *In obsequium divitis migrat hic tota civitas, cum funus effertur: pauper vadit solus: pauperem duorum portat ministratio baiulorum.* Itaque baiulorum eiulans praecentor, erit tibicen qui vispillonibus praecinebat. Nam funera olim efferebantur ad tibiam, ut notum est: unde Antigenidas celebris tibicen nihil aeque se laborare, et animo angi dicebat, quam quod monumentarii choraulae tibicines dicerentur, ut ait Apuleius in Florida I. quamquam Dio in Orat. 49. Reiske T. II. p. 251. id dictum Ismeniae tribuit. ἔφη δέ τις τῶν ὀλίγῳ πρότερον φιλοσόφων τὸν Ἰσμηνίαν τοῦτο μάλιστα ἀγανακτεῖν, τὸ καλεῖσθαι αὐλητὰς τοὺς τυμβαύλας. Hanc explicationem confirmat vox *eiulans,* quae additur praecentori. Aliter quoque explicari potest hic locus, ut praecentores baiulorum sint ii, qui Graece ἐργοδιῶκται dicuntur, qui baiulos seu ἀχθοφόρους ad opus excitant, non secus ac portisculi seu celeustae remiges, qualis Meriones apud Homerum Iλ. ψ. et hanc explicationem confirmant ea quae sequuntur. IDEM.

eiulans baiulorum praecentor.] Reines. lectionem *cumque eo Sthenelaus baiulor.* probans amandat ad Meursii Glossar. Graecobarbarum v. βάιουλος, ubi tamen nihil, quod ad Ammianum explicandum faciat. Ceterum duarum, quas Valesius attulit, interpretationum posteriorem, qua mercenarias operas ad labores exhortantem, ἐργοδιώκτην, κελευστὴν intelligendum esse existimat, mihi prae priori placere fateor. W.

18. *Inter dilaniantium manus.*] Ms. *dilacinantium:* scrib. *dilancinantium*, ut lib. XXII. *Vitalibus dilancinatis erumpit.* Seneca lib. I. Nat. Quaest. cap. 26. *Foeda dictu sunt, quae portentum illud ore suo lancinandum dixerit feceritque.* Simili errore et hic quoque in vett. lib. *lacinandum* scriptum fuit. *Lancinare* est κατακνίζειν. Gloss. vet. Catullus: *Lancinata sunt bona.* et alibi apud Sallust. Symmach. Prudent. LINDENBR.

Nec professionem, nec dignitatem ostendens.] Montius Quaestor paullo antequam extremum spiritum redderet, Epigonium et Eusebium saepius nominaverat: sed cuius professionis aut dignitatis essent, non addiderat. Professio igitur est conditio seu ars cuiusque: dignitas vero honores, et locum, et natales quoque comprehendit, ut apparet ex Gestis purgationis Caeciliani, ubi legitur: *Zenophilus V. C. Consularis dixit: Cuius conditionis es? Victor dixit: Professor sum litterarum Romanarum. Zenophilus V. C. dixit: Cuius dignitatis es? Victor dixit: Patre Decurione Constantinensium, avo milite: in Comitatu militaverat.** VALES.

Epigonius e Lycia philosophus.] Regii codicis auctoritatem secutus Epigonium ubique scribendum curavi, quomodo et Rom. Editio habet interdum. Fuit et quidam Epigonus philosophus paullo post haec tempora, Lacedaemone oriundus, teste Eunapio in vitis Sophistarum p. 209. Commelin. nisi etiam Ἐπιγόνιος ibi scribendum est. In Concilio Carthaginensi Ἐπιγόνιος ἐπίσκοπος memoratur, qui in veteri versione Latina fere Epigonus dicitur. VALES.

Eusebius e Mysia pietatis cognomento concit.] Ita. *Pictates cognom.* quod innuere videtur Ms. in quo legitur *pictacas cognom.* Eusebii cuiusdam Rhetoris eloquentissimi meminit Eunap. in Maximo, quem tamen hunc ipsum esse non facile dixerim. IDEM.

Eusebius e Mysia pietatis cognomento.] Longe variant Mss. codices, quos et Lindenbrogius et Gruterus viderunt. In iis enim legitur: *Eusebius ad dimissa pictacas cognomento.* Regius codex semper reliquis fidelior habet: *Eusebius ad dimissa pithacas cognomento.* Ex quibus legendum esse apparet: *Eusebius ab Emissa Pictacas cognomento.* Quod et viro doctissimo in Notis ad historiam Augustam placuisse postea animadverti. *Pictacas* autem non dubito quin perperam scriptum sit pro *Pittacas*, eodem errore quo pictacium vulgo scribi solet pro pittacio. Tractumque illud cognomentum videtur a pittaciis, quae secum forte Eusebius semper circumferebat. *In Ms. Tolosano reperi *Pictas.** LIND.

Eusebius ab Emissa Pittacas cognomento.] Spanhem. ad Iulian. p. 86. Emisam scribendum iubet, non Emesam, quoniam Graeci ubique τὸ I. servent. Alii duo Eusebii occurrunt apud Eunapium: unus p. 85. Commelin. ex urbe Cariae, Myndo oriundus, qui et infra ap. Nostrum XXII, 9. 4. ut Iuliani cognatus et praeceptor memoratur; alter Alexandrinus p. 161. Commelin. In cognomento Emiseni dissentiunt libri. Priores editiones pro *Pittacas* habent *Pietatis*, quod retineri posse putat *Perizonius* in Animadvv. histor. p. 68. ed. Harles. non, quod is ipsum illud cognomen habuerit *Pietas*, ut C. Antonius Marci frater, sed quod nomen ipsius Eusebii a pietate, vel pietatis Graeco vocabulo εὐσέβεια fuerit inclinatum. — *concitatus* orator. *Henr. Ernst* Obss. I, 5. mavult *vocitatus.* Nil opus: concitatus est vehemens. W.

Tribunos Fabricarum insimulasset.] Antiochiae erant Fabricae scutorum et armorum, ut docet Notitia Imperii Romani, sub dispositione Magistri Officiorum. His Fabricis praeerant Tribuni: ut praeter hunc locum docet alter in libro 15. *Ad Tribunum miserat Fabricae Cremonensis.* Fabricae Antiochensis mentio est quoque in lege 1. Codicis Theod. de Fabricensibus, et in lege 8. de Metatis. VALES.

Promittentes armorum, si novae res agitari comperissent.] Duplici barbarismo foedatus est hic locus, qui fortasse sic supplendus est: *Adminicula promittentes armorum, si novas res agitari comperissent.* IDEM. Quod etsi non dicat, patet tamen vocem quam inculcat, petitam ex sequentibus in cap. IX. *His vocabulis appellatos fabricarum culpasse tribunos, ut adminicula futurae molitioni pollicitos.* Verum calida existimatio simul et suppletio. Nam *promittentes armorum* docta et plena loquutio est, similis illi, qua utitur Tacitus German. cap. 15. *Mos est civitatibus,*

ultro ac viritim conferre principibus armentorum vel frugunt, ubi, si placet, vide paterna. Nam et similiter haesitatum est. GRON.

19. *Per militares numeros.*] *Numeri* sunt cohortes, vel ut Graeci vocant σπεῖραι. Theophyl. in Acta Apost. Σπεῖρα ἐστὶν ὃ καλοῦμεν νῦν Νούμερον. Cassiodor. in Histor. Tripart. lib. I. cap. 9. *Romanorum cohortes nunc Numeri vocantur.* Acta martyrii B. Georg. Τριβοῦνος ἐπισημοτάτου νουμέρου. Novell. LXXXV. *in numeris constituti:* ἐν ἀριθμοῖς καταλεγόμενοι. *In numeris vel limitibus militare*, l 17. C. de re militari. Inscript. vetus Romae: D. M. C. ANNIO VALENTI VET. EX NUM FRUM. LEG. IIII. FL. HONORATI ET DECURIONES ET NUMERUS MILITUM CALIGATORUM. LINDENBR. Non cohortes tantum, sed *legiones* etiam hoc nomine appellantur Ammiano XX, I. 3. XXIII, 2. 5. Ernesti. quibus add. XXXI, II. 2. et omnino Salmas. ad Scriptt. H. A. T. II. p. 714. W.

21. *Carnifex rapinarum sequester.*] Id est internuntius. Videtur enim Marcellinus ex Cicerone id mutuatus esse, qui in Oratione de suppliciis in Verrem sic dicit c. 6. *Quis dubitet, quin servorum animos summa formidine oppresserit, cum viderent ea facilitate Praetorem, ut ab eo servorum sceleris coniurationisque damnatorum vita, vel ipso carnifice internuntio redimeretur.* Atque ita apud Lucanum sumitur sequester in lib. X. v. 472. *Orator Regis pacisque sequester.* VALES.

Et obductio capitum.] Obductionem pro obnuptione posuit. Alludit enim ad illud antiquum: I, lictor, caput obnubito. IDEM.

Et Aegypto.] Miror certe Aegyptum inter provincias Orientis recenseri: quippe cum et ex Notitia Imperii, et ex innumeris Auctoribus constet Aegyptum ab Orientis provinciis seiunctam fuisse. *Sed mirari tandem desii, postquam didici Aegyptum et Mesopotamiam olim sub dispositione Comitis Orientis fuisse. Id me docuit vetus Inscriptio, quae sic habet: M. MAECIO MEMMIO. FURIO. BALBURIO. CAECILIANO. PLACIDO C. V. COMITI. ORIENTIS. AEGYPTI. ET. MESOPOTAMIAE. CONSULI ORDINARIO, etc. Consul hic Placidus fuit cum Romulo, principatu Constantii Aug. anno Christi 343. hoc est eisdem temporibus, quae heic describit Marcellinus.* IDEM.

CAPVT VIII.

1. *Superatis Tauri montis verticibus.*] Conferenda cum hac Ciliciae descriptione, quae de eadem narrat Strabo lib. XIII. Pomp. Mela lib. I. cap. XII. et XIII. Iul. Solin. LINDENBR. (Xenophon Anabas. I, 2. 22. W.)

2. *Seleucia, opus Seleuci regis*] Nicatoris. Vocatur etiam *Trachea, Tracheotis*, celeberrima ob amplitudinem et pulchritudinem, quam urbium matrem appellat ipse Ammianus supra c. 2 Etiamnum *Seleukie.* Mannert VI, 2. p. 79. W.

Claudiopolis.] Huius civitatis mentio apud Constantinum Porphyrogennetum in libro I. περὶ θεμάτων cap. X. Et inter Episcopos, qui Nicaeno et Chalcedonensi Conciliis subscripsere, Etesius et Theodorus recensentur Episcopi Claudiopolis in Isauria. *Denique in Actis Martyrum Tarachi, Probi et Andronici: *Tarachus dixit: Militaris sum, Romanus: natus autem Claudiopoli civitate*

civitate Syriae. Scribe, *civitate Isauriae.* Meminit eius et Socrates in lib. 3. capite 21.* VALES. Distinguenda ab alia eiusdem nominis ab eodem condita in Bithynia, proprie ad Cataoniam pertinens, sed postero tempore Isauriae adnumerata. Hodie *Erekli.* Mann. VI. 2. p. 231. cf. etiam *Wesseling.* ad Itiner. p. 709. — *Isaura,* nunc Serki-Serail. Mann. ib p. 189. W.

Isaura enim antehac nimium potens.] Ex provinciae nomine urbem fecimus. Nam cum *Isauria* prius legeretur, restituimus *Isaura,* quae urbs fuit Isauriae. Atque haec emendatio debetur codici Valentino, a quo non multum discrepat codex Regius. In eo enim scriptum reperi *Isaurenim.* Editio Romana habebat *Isaurmin.* Sed vera lectio est *Isaura*, de qua haec scribit Stephanus Byzantius: Ἴσαυρα οὐδετέρως πόλις Ἰσαυρίας· ἡ δὲ Ἰσαυρία μεταξὺ Λυκαονίας καὶ Κιλικίας πρὸς τῷ Ταύρῳ. Χάραξ δὲ θηλυκῶς. τὸ ἐθνικὸν ἰσαυρεὺς καὶ ἴσαυρος. Sic enim eum locum legimus *Isaura*, inquit, *in neutro genere urbs Isauriae est. Est autem Isauria Lycaoniam inter et Ciliciam Tauro monti acclinis. Charax tamen Isauram in feminino dixit. Incolae Isaurenses dicuntur, et Isauri.* Sane Strabo τὰ ἴσαυρα semper appellat in neutro. Ptolemaeo quoque Ἴσαυρα ambigua generis notatione dicitur. Florus Isaurum vocat lib. 3. cap. 6. Diodorus Siculus lib. 18. τὴν ἰσαυρέων πόλιν. Apud Plinium in lib. 5. 23. Isaura Ciliciae mediterranea urbs ponitur. Bis autem eversam olim hanc urbem in historiis legimus: primum a Perdicca sub Alexandri Magni obitum, ut narrat Diodorus lib. 18. postea a Servilio Isaurico, ut testatur Strabo lib. 14. et Florus, cuius haec erant verba: *Validissimas urbes eorum, et diutina praeda abundantes, Phaselin, et Olympon evertit; Isaurumque ipsam arcem Ciliciae: unde conscius sibi magni laboris, Isaurici cognomen adamavit.* Huius urbis meminit etiam Pollio in Trebelliano T. II. p. 324. *Palatium sibi in arce Isaurae constituit.* vulgo legitur *Isauriae.* VALES.

3. *Tarsus. hanc condidisse Perseus memoratur.*] Idem scribit Solinus cap. 41. et Credrenus ac Suidas in μέδουσα. Vetus scholiastes Iuvenalis ad illum versum Satyrae 3. 118.

— — ripa nutritus in illa,
Ad quam Gorgonei delapsa est pinna caballi.

sic annotat: *Apud Tarsum civitatem Ciliciae, quam praeterfluit amnis Cydnus: cuius urbis conditor Perseus, qui nomen civitati ex facto dedit, quia ibi una ex talaribus pinnis ei excidit.* Docte quidem, nam ταρσὸς talum significat Graece: sed praeter mentem Iuvenalis, qui de pinna Pegasi, non Persei loquitur, ut satis patet. Et vero a Pegasi pinna denominatam Tarsum prodit Dionysius de situ Orbis. Sed a talaribus Persei ita dictam celebrior ac testatior fama est: unde Persea Tarsos a Lucano dicitur in libro 3. 225. Et Nonnus in lib. 18. Dionysiac. de Perseo Tarsi conditore canit his versibus, 292—295.

— — εὔπτερος ἤλυθε Περσεὺς
Γείτονα κωρυκίοιο διαυγέα Κύδνον ἐάσσας,
Ὧι σὺ φίλος, καὶ ἔφασκεν ἐπώνυμον ὠκέϊ ταρσῷ
Ἀνδράσι πὰρ Κιλίκεσσι νεόκτιτον ἄστυ χαράξαι.

Idem in libro 41. 85. inter antiquissimas urbes memorat Tarsum:

Οὐ τότε Τάρσος ἔην τερψίμβροτος.

Et paullo post:

Τάρσος ἀειδομένη πρωτόπτολις.

Ex quibus interpretandus videtur locus Basilii Seleuceni in libro II. de Thecla capite XIII. Μαριανός τις Ταρσῶν τῶν κατὰ Κιλικίαν ταύτην ἐπίσκοπος, πόλεως ἐπί τε κάλλει καὶ μεγέθει καὶ οἷς ἂν ἁπλῶς ἡ πόλις λαμπρὰ καὶ εὐδαίμων γνωρισθείη πᾶσιν ἐπιγαυρουμένης, καὶ τῷ πρώτην μάλιστα τῆς ἑῴας ἀνίσχειν, καὶ πρώτην πάλιν προβάλλειν τοῖς ἐξ ὁποίας οὖν γῆς ὁρμωμένοις πρὸς τὴν ἑῴαν. VALES. *Tarsus* urbs *perspicabilis*. Vox alibi vix invenienda, cuius loco Salmasius ad Solinum p. 568. reponi iubet *perspicue nobilis*. De conditore *Perseo*, vel *Sandane* fusius egerunt Valesius et Gronovius, quibus tamen litem haud temere movet *Wesseling* ad Itiner. p. 710. et ad Diodor. Sic. II, 39. De Tarso omnino vide Mann. p. 105. ss. W.

Ex Aethiopia profectus Sandan.] Sane Sandan nomen usitatum fuit apud Tarsenses. Sic enim dictus est pater Athenodori Tarsensis illius philosophi, qui Augusti praeceptor fuit teste Strabone in lib. 14. A Plutarcho in Poplicola Ἀθηνόδωρος ὁ σάνδων dicitur, eo more quo Apollodorus Molo, et Herodes Atticus, et Apion Plistonices dicti fuere. Ceterum σάνδων, an σάνδαν dixeris, parum refert. Sunt enim hae litterae apud Graecos permutabiles, ut παιὼν et παιὰν, θῶκος et θᾶκος, ac similia. Ceterum hunc Sandonem unus, quod sciam, commemorat Basilius Seleucenus in lib. 2. de Thecla capite 15. his verbis: καὶ γὰρ ἐκ μιᾶς πόλεως ὥρμηντο τῆς Δαμαλίδος τε καὶ Σάνδα τοῦ Ἡρακλέους τοῦ Ἀμφιτρύωνος. Quibus verbis Tarsum significari aio, a Sanda Herculis filio conditam. Quod si Sandan Herculis filius fuit, quomodo ex *Aethiopia* profectus heic dicitur? In optimis codicibus Regio et Vaticano scriptum est *ex AEchio profectus*. Unde suspicor legendum esse, *Ex Chio profectus Sandan*, etc. *Praeter hunc Sandonem fuit et quidam affinis nominis Sandocus Assyrius, qui in Cilicia Celenderim condidit, teste Apollodoro in Bibliotheca. VALES. In animo habuit vir maximus *Apollonius Molo*. Quid autem putaverit Chio esse et Herculis posteritati, nullus adsequor, multo minus, cur spreverit notabiles in MSS. literas AE, quae profecto cum reliquis videntur lectorem ducere, ut credat Ammianum, si quid et ipse de Sanda Herculis filio, et Amphitryonis utique nepote, atque adeo ex Graecia profecto inaudivisse supponi debet, scripsisse *ex Metachio*, vel *Metachoio*, ut proprie vocatur apud Stephanum Byzantium: Μετάχοιον φρούριον Βοιωτίας, ubi videnda Holsteniana. GRON.

Anazarbus auctoris vocabulum referens.] Azarbas enim eius urbis conditor fuisse dicitur a Stephano Byzantio: Ἀνάζαρβος πόλις Κιλικίας ἀπὸ Ἀζάρβα τοῦ κτίσαντος. In Suidae Lexico Zarbas nominatur. Hanc prius Cyindam ac deinde Diocaesaream appellatam, ait vetus Scriptor apud Suidam: eaque terrae motu subversa Nervae temporibus, Anazarbum quemdam Senatorem eo missum a Principe, urbem instaurasse, ac suo nomine appellasse. Sed haec futilia sunt, cum satis constet Anazarbum ante Nervae tempora vocitatam fuisse. Nam et Dioscorides ἀναζαρβεὺς indigitatur: et Plinius in lib. 5. 22. eius urbis meminit: *Intus*, inquit, *dicendi Anazarbeni, qui nunc Caesaraugustani*. Taceo quod Diocaesaream ab Anazarbo distinguit Ptolemaeus in Ciliciae descriptione. Duas enim urbes Ciliciae ponit, διοκαισάρειαν, et

καισαρείαν τὴν πρὸς ἀναζάρβῳ. Haec urbs, postquam Cilicia in duas provincias discissa est, metropolis fuit Ciliciae secundae, ut docet Evagrius lib. 4. et Hierocles in Itinerarii Comite: ἐπαρχία Κιλικίας δευτέρας ὑπὸ ἡγεμόνος· πόλεις θ. Ἀνάζαρβα μητρόπολις. Anazarba quoque dicitur in Suidae Lexico, et apud Zonaram in Nicephoro Phoca, ubi Ἀνάβαρζαι habent vulgatae Editiones. VALES.

Mopsuestia vatis illius domicilium Mopsi.] Steph. Μόψου ἑστία, ἀπὸ τοῦ Μόψου τοῦ μάντεως. In Constantini lib. περὶ θεμάτων, vitiose editum est: Τάρσος καὶ ἡ Μόμψου ἑστία, cum Μόψου ἑστία vera sit lectio. Procop. περὶ κτισμάτων, lib. v. pag. 48. πόλις δέ που ἐστὶν ἐν Κίλιξιν, ἡ Μοψουεστία, τοῦ μάντεως, ὥς φασιν, ἐκείνου τοῦ παλαιοῦ ἔργον. Vid. Strab. lib. IX. Mopsi vatis meminit Cicero de Divinat. Plutarch. de defect. Oracul. Origenes contra Celsum lib. III. Tertull. de Anima cap. 46. Apul. de Deo Socrat. *Placidus Lactant. in Stat. Thebaid. 3. p. 107.* LINDENBR.

Mopsuestia, vatis illius dom. Mopsi, quem] Hic sine dubio fallitur Marcellinus, qui duos Mopsos inter se confudit: Mopsum scilicet Mantus et Apollinis filium, cum altero Mopso Ampyci filio, et Chloridis Orchomeni filiae. Prior Argivus, alter Titaresius, seu Titaronius fuit, qui locus est in Thessalia. Et hic Argonautarum comes extitit, ut canit Apollonius Rhodius in lib. I. 65.

Ἤλυθε δ' αὖ Μόψος Τιταρήσιος, ὃν περὶ πάντων
Λητοΐδης ἐδίδαξε θεοπροπίας ἀνθρώπων.

De quo etiam Hesiodus in hoc versu (Scuto Herc. 181.)

Μόψον τ' Ἀμπυκίδην Τιταρήσιον, ὄζον Ἄρηος.

Uterque porro vates fuit, teste Strabone in fine libri 9. sed Mopsuestiam non hic Thessalus Mopsus, verum alter ille Argivus condidit: qui post Troiae excidium una cum Amphilocho in Ciliciam profectus, Mallum, et alias urbes in ora Ciliciae condidit: ut scribit Strabo in lib. 14. p. 676. et Euphorion poëta apud scholiastem Lycophronis pag. 78. Cicero lib. I. de Divinatione c. 40. *Amphilochus,* inquit, *et Mopsus Argivorum reges fuerunt; sed iidem augures: iique urbes in ora maritima Ciliciae Graecas condiderunt.* Unde et Mopsi oraculum in Cilicia fuisse dicitur a Tertulliano in lib. de Anima. VALES.

Mopsuestia.] Μόψου ἑστία, domicilium, sedes, refugium Mopsi, hod. *Messis*, pagus. *Mann. Klein-Asien* T. II. p. 94. De confusis, uti ab Ammiano, ita et aliis Mopsis duobus vide *Burmann* in Catal. Argonautar. — *cespite Punico tecti manes — medentur.* Reinesius orae adleverat: E sepulcro patris eius Ampyci nata rhododaphne, quam quicunque gustasset, pugilatus amore incendebatur. Ptolem. Heph. l. 3. καινῆς ἱστορίας. W.

Cum aureo vellere direpto redirent.] Primus Sig. Gelenius hunc locum interpolaverat. In Romana enim Editione legebatur, *direptore diem terrore abstractum.* Quod mutare minime ausus erat P. Castellus. Sed Gelenius cum nullum in his verbis sensum esse cerneret, ita emendavit: *Quem a commilitio Argon. cum aureo vellere direpto reducem, et errore abstractum, etc.* Quod equidem probare non possum: hi enim reduces dicuntur, qui salvi et incolumes in patriam reversi sunt. At Mopsus tempestate abreptus in Africam, ibi periit, ut subiicit noster Marcelli-

nus. Quo modo igitur eumdem reducem appellaret? Sed omnino vera est lectio, quam ex optimo codice Regio restituimus. In eo enim legitur: *Cum aureo vellere direpto redirem, terrore abst. etc.* Unde nos nulla propemodum mutatione veram illam lectionem exsculpsimus. *Vaticanus codex plane consentit cum Regio. In Ms. autem Tolosano emendatum est: *rediret, errore abstractum, etc.* VALES.

Delatumque ad Africae litus mors rep. consumpsit.] De Mopso Lapitha Ampyci filio, Argonautarum comite, id verissimum est; non de illo Mopsuestiae conditore. Apollonius lib. 1. Argonaut. 80.

— — αἶσα γὰρ ἦεν
Αὐτὸν ὁμῶς Μόψον τε δαήμονα μαντοσυνάων
Πλαγχθέντας Λιβύης ἐνὶ πείρασι δῃωθῆναι.

Et lib. 4. v. 1501. eum a serpente percussum in Africa periisse memorat, atque ibidem sepultum. Lycophron in Cassandra, in Pentapoli iuxta urbem Teuchira humatum perhibet his versibus, 877. ss.

Ἄλλους δὲ θῖνες, οἵ τε Τευχείρων πέλας
Μύρμηκες αἰάζουσιν ἐκβεβρασμένους·
Μόψον Τιταιρώνειον ἔνθα ναυάται
Θανόντα ταρχύσαντο.

Idque confirmat Clemens Alex. in lib. 1. Stromatum, cuius locum mox producemus. Quod si ita est, male hic Africae litus, et caespitem Punicum posuit Marcellinus. Sed aliorum auctoritate facile defenditur, qui in Africa Mopsum periisse prodiderunt; inter quos est Apuleius, et Tertullianus. Apollonius certe in Libya dixit itemque Seneca in Medea Actu 3. 653.

— — *Libycis arenis*
Omnibus verax, sibi falsus uni,
Concidit Mopsus. VALES.

Manes eius Heroici morborum varietati medentur.] Mopsi templum oraculo celebre fuit in Cyrenaica provincia, quod oraculum primus composuisse dicitur Battus Cyrenaeus, ut tradit Clemens Alex. in lib. 1. Strom. ubi Mopsum Argivum cum Thessalo confundit. Ait enim Mopsum et Amphilochum floruisse belli Troiani temporibus: Mopsum tamen paullo antiquiorem videri, quippe qui comes fuerit Argonautarum: additque, quod ad hunc locum facit: Φασὶ δὲ τὴν Μόψου καλουμένην μαντικὴν πρῶτον συντάξαι τὸν Κυρηναῖον Βάττον. Apuleius in libro de Deo Socratis Mopsum passim in Africa cultum perhibet: *Quippe cum eos Deos appellent, qui ex eodem numero iuste ac prudenter vitae curriculo gubernato, praenomine postea ab omnibus praediti, fanis et cerimoniis vulgo advertuntur, ut in Boeotia Amphiaraus, in Africa Mopsus.* Tertullianus denique in lib. 2. ad Nationes cap. 7. inter heroas numerat Mopsum Africanum, et Boeotum Amphiaraum. Ceterum Mopsi quoque alterius Argivi oraculum fuit in Cilicia, ut scribit Tertullianus in lib. de Anima: *Nam et oraculis hoc genus stipatus est orbis, ut Amphiarai apud Oropum, Amphilochi apud Mallum, Mopsi in Cilicia.* Vulgo *in Sicilia* legitur mendose. IDEM. An causa est alia, cur ὁ πάνυ citet *morborum,* quam lapsus calami? GRON.

4. *A Servilio Procons. missae sub iugum.*] Strabo lib. XII. Flor. lib. 3. cap. 5. LINDENBR.

* *Factae sunt vectigales.*] Id est stipendiariae vel tributariae. Sic C. Memmius in oratione sua apud Sallustium in Iugurtha c. 31. *Reges et populos liberos paucis nobilibus vectigal pendere.* Idem Sallustius in coniuratione Catilinae c. 20. *Semper illis Reges, Tetrarchae vectigales esse; populi, nationes stipendia pendere.** VALES. Iustinus lib. 2. cap. 3. *His igitur Asia per mille quingentos annos vectigalis fuit. Pendendi tributi finem Ninus rex Assyriorum imposuit.* GRON.

Et hae regiones velut in prominenti terrarum lingua.] Lingua dicitur promuntorii genus non excelsi, sed molliter in planum devexi, ut ait Festus Pompeius. Sic Pacuvius in Chryse apud Agellium in lib. 4. cap. 17. *Id promuntorium, cuius lingua in altum proiicit.* Livius lib. 37. c. 31. ubi Phocaeae situm describit: *Inde,* inquit, *in altum lingua mille passuum excurrens, medium fere sinum velut nota distinguit.* Et lib. 44. c. 11. de Cassandrea: *Eminet namque in altum lingua, in qua sita est.* Eodem sensu sumitur apud Caesarem B. G. 3, 17. et Lucanum in lib. 2. 613. VALES.

In prominenti terrarum lingua.] Quod hic *linguam* Ammian. vocat, id *mucronem* dixit Pomp. Mela lib. II. cap. 1. *Paulatim se ipsa fastigat, et quasi in mucronem longa colligens latera, facie positi ensis arrecta est.* LIND.

Ab orbe Eoo.] Sic correxi, cum prius legeretur, *ab orbe eo:* quam emendationem in Loiselli quoque codice *et in Tolosano* postea reperi. VALES. Itaque adscriptum codici Lindebrogiano: [Loisel. *orbe Eoo:* mihi perplacet.] GRON.

5. *Supercilia Nili.*] Sic Graeci ὀφρὺς de rebus adhibent prominentibus, vel limborum instar alias res cingentibus. v. c. de montibus Strabo XVII. p. 1172. Polybius. v. Ind. Schweighaeuser. — Schneideri Lex. Omnino fluvios ut personas considerans antiquitas membra iis tribuit: *caput, cornua, brachia* cet. *Labrum* fluminis est ap. Sisennam in quarto historiar. libro ap. Nonium. W.

Nicanor Seleucus.] In Editione Hier. Frobenii legitur *Nicator,* rectius sine dubio: ut patet ex iis quae sequuntur. Subiicit enim Marcellinus: *Efficaciae impetrabilis Rex, ut indicat cognomentum.* Et rursus in libro 23. 6. de Arsace Partho: *Superato Nicatore Seleuco eiusdem Alexandri successore, cui victoriarum crebritas hoc indiderat cognomentum.* Strabo certe et Appianus in Syriacis, Stephanusque Byzantius et Eunapius νικάτορα eum appellant. In nummis quoque ΣΕΛΕΥΚΟΥ ΝΙΚΑΤΟΡΟΣ legitur: quamquam Goltzius in Thesauro NIKANOPOC posuit, vulgi errorem secutus: cum constet Nicanorem nomen proprium esse ducis cuiusdam inter successores Alexandri, non vero cognomen. VALES.

Efficaciae impetrabilis.] Impetrabiles eos vocant Latini, quos Graeci δραστηρίους, et πρακτικοὺς, ac δεινοὺς dicere solent. Sic apud Plautum in Mercatore Actu 3, 4. 20.

— — *pulchre os sublevit patri,*
Impetrabilior qui vivis nullus est.

Et apud eumdem in Epidico Actu 3, 2. 6.

Proh Dii immortales! mihi hunc diem dedistis luculentum,
Ut facilem atque impetrabilem.

Et impetrare in veteribus Glossis redditur ἀνύσαι, quod est perficere: eoque sensu Plautus in Poenulo dixit:

Incipere multo est quam impetrare facilius.

Et in veteri Inscriptione: VETTIO. AGORIO. PRAETEXTATO. LEGATO. AMPLISSIMI. ORDINIS. ET. AD. IMPETRANDUM. REBUS. ARDUIS. SEMPER. OPPOSITO. VALES., Reinesius: qui nihil adgreditur, quod virtute sua non det effectum. cf. et XV, 8. 21. XVII, 8. 3. XXXI, 11. 5. W.

6. *abusus.*] Boxhorn. *abundans*. Sed *abusus* recte habet, et in bonam partem accipienda vox est, pro *frequenter usus*, quo sensu Cicero ipse non uno loco usurpavit. Infra 24, 4. 19. *abusive* pro vehementer. W.

7. *Commagena, nunc Euphratensis.*] Eadem et Augusteuphratensis dicta, ut praeter Victoris Epitomen docet notitia Episcoporum, qui Chalcedonensi Synodo subscripserunt: quamquam ibi corruptum est id vocabulum. Nam *Augustus Euphratensis* vulgo legitur, quasi Episcopi nomen sit, cum sit provinciae, ut dixi. VALES.

Commagena, nunc Euphratensis.] Procop. Caesariens. Persicor. lib. I. τὴν πάλαι Κομμαγηνὴν, τὰ νῦν δὲ καλουμένην Εὐφρατησίαν. Idem Persicor. lib. II. et περὶ κτισμάτων lib. II. Notit. Provinciar. Orient. *Mesopotamia inter Tigrim et Euphratem. Euphratesia, Osdroëne.* Aliter paullo Aur. Victor in Vespasiano: *Commagene, quam hodie Augusteuphratensem nominamus*, quae eadem Histor. Miscel. lib. IX. LINDENBR. *Euphratensis*. Quod nomen accepit Ammiani demum aetate, ubi Syria a Constantino M. in primam et secundam divisa, Commagene, adiuncta vicina Cyrrestica, singularem provinciam nomine Euphratensis l. Euphratesiae constituere coepit. *Mannert* VI. I. 490. W.

Hierapoli, vetere Nino.] Scribendum est absque virgula: *Hierapoli vetere Nino*. Sic in lib. 22. 8. *Constantinopolis vetus Byzantium*, et rursus in eodem libro c. 2. *Philippopolim petiit Eumolpiadem veterem.* Ceterum Hierapolim prius dictam esse Ninum, aegre mihi persuaserim. Bambyce quidem proprio nomine dicta est, et Magog a Syris; ut scribit Plinius in lib. 5, 19. Plutarchus in Antonio, et Strabo lib. 14. Ninus vero a nemine, quod sciam, appellata est. Quippe Ninus sita olim fuit in Assyria trans Euphratem, teste Strabone ac Plinio, cum Hierapolis in Commagene posita sit cis eumdem fluvium. Sed fortasse alios Auctores secutus est Marcellinus, qui Ninum cis Euphratem ponebant. Sane eam cis Euphratem ponit Philostratus lib. I. 19. de vita Apollonii: ait enim e Nino profectum cum Damide Apollonium, ad Zeugma venisse, ac traiecisse in Mesopotamiam. Igitur ex Philostrati sententia nihil obstat, quo minus Hierapolis sit eadem cum Nino. VALES. *Hierapoli, vetere Nino,* totius Euphratensis metropoli, *capacissima* dicta infra XXIII, 2. 6. templo inprimis Deae Syriae insigni. Quod paullo ante Ammianus monuerat, Seleucum Graeca urbibus nomina dedisse, id et Hierapoli accidit, quae antea Bambyce, Syris Magog dicta. *Wesseling* ad Itiner. p. 192. non autem, uti Ammianus vult, *Ninus*. v. praeter Valesium *Wesseling* ad Diod. Sic. II. 3. Omnium optime *Mannert* V, 2. p. 440-444. W.

8. *interpatet.*] Vox nec aliis sequioris aetatis scriptoribus inusitata. v. Gesner. h. v. W.

Antiochia mundo cognita civitas.] Eunap. in Liban. p. 166. Commelin. *Ἀντιόχεια τῆς κοίλης καλουμένης συρίας πρώτη πόλεων, Σελεύκου τοῦ Νικάτορος ἐπικληθέντος ἔργον.* Huius civitatis laudes non vulgares recitat Ioh Chryſoſt. *ἐν ἐγκωμίῳ τῆς Ἀντιοχείας.* Dio Pruſ. Orat. XLVII. Eamque, ut ſuo tempore fuit, copioſe deſcribit Baldricus Dolenſium Epiſc. Hiſtor. belli ſacri lib. IV. LINDENBR.

Antiochia mundo cognita] i. e. generi humano, quae ſane nova eſt ſignificatio, et procul dubio ducta ex more loquendi Chriſtianorum, qui traxerunt eam formam e verſione bibliorum latina. Haec Ern. in Glöſſ. Antiochia hod. *Antakia.* Plura vide apud *Mannert* VI, 1. 467. ſſ. — *Laodicea* a Seleuco Nicatore condita, et in matris honorem appellata. Nunc *Latikia. Mann.* p. 450. — *Apamea.* hod. *Aphamiat.* Mann. p. 463. — *Seleucia,* ad mare, non tam ampla, quam Antiochia, firmius tamen munita. Hodie pagus *Kapſe.* Mann. p. 478. W.

Seleucia, inde a primis.] In Regio codice reperi, *Seleuciam inde, etc.* Ex quo effeci, *Seleucia iam inde, etc.* Sic enim loqui ſolet Marcellinus. VALES.

9. *Tyrus.*] Ezechieli prophetae *Zor,* hodie Sor. *Mann.* VI, 1. 360. *Sidon,* nunc *Sayda,* antiquior Tyro, quae fuit eius colonia. *Mann.* 372. — *Berytus* antiquitate non minus inſignis, ſub Auguſto Imp. Colonia Romana, nomine *Felicis Iuliae.* Plin. V. 20. Seculo tertio ibi florere coepit ſchola iuridica, de qua vide *Heineccii* hiſt. iuris Lib. I. §. 366. ſſ. Hod. *Beiruth, Baeruth.* Mann. p. 378. — *Emiſſa,* infra XXVI, 6. extr. Emeſa, hod. *Hems, Hims,* Syriae urbibus antea adnumerata, ex nova provinciarum Conſtantiniana aetate facta deſcriptione ad Phoeniciam Libaneſiam pertinuit. *Mann.* p. 457. ſſ. — Eidem Phoeniciae Libaneſiae attributa eſt *Damaſcus,* urbs antiquiſſima, ubi Diocletianus primum armorum fabricas inſtituit, etiamnum florentes. W.

10. *Imosque pedes Caſſii montis.*] Ut humano corpori ſuas partes, ſic montibus ſua velut membra ſunt, vertex, ſupercilia, latera, ſcapulae, pedes. Suid. *εἰς τρία διήρηται τὸ ὄρος, εἰς ἀκρώρειαν, εἰς ὑπώρειαν, εἰς τέρμα. Καὶ ἀκρώρεια μέν ἐστιν ἡ κορυφὴ, ὑπώρεια δὲ τὰ πλευρὰ τοῦ ὄρους, τέρμα δὲ τὰ τελευταῖα καὶ πόδες.* Euſtath. 1. Iliad. *Ὀφρῦς ὄρους, διὰ τὰς τῶν ζώων ὀφρῦς, καὶ πόδες διὰ τοὺς πόδας.* Idem Iliad. 2. *ὄρους τὰ μὲν κατωτάτω πόδες, τὰ δὲ ἀνωτέρω, κνημοὶ ἐκ μεταφορᾶς τῆς ἐν ἡμῖν κνήμης.* Gloſſar. *Vertex montis, κεφαλὴ ὄρους, ἀκρώρεια. Scapulae montium* apud Tertull. de Pall. cap. 2. *Κάρηνα ὄρους,* Homer. Iliad. 1. LINDENBR. *Caſſii montis.* Rectius Caſii. Diſtinguendus ab alio eius nominis in Aegypto. — *Parthenium mare,* al. ſinus Iſſiacus. v. infra XXII, 15. 2. cap. 16. 9. W.

11. *Caeſaream in honorem Octaviani aedificavit Herodes.*] Burgus enim Stratonis antea vocabatur, *ἣ, κτίσαντος αὐτὴν Ἡρώδου μεγαλοπρεπῶς, καὶ λιμέσι τε καὶ ναοῖς κοσμήσαντος αὐτὴν, μετονομάσθη καισάρεια.* Ioſeph. lib. XIV. cap. VIII. (Plinius V, 13. W.) Quem etiam vide *ἀρχαιολ.* lib. XVI. cap. IX. Egeſipp. lib. II. cap. VII. lib. III. cap. XIX. Novel. Iuſtin. Imp. CIII. LINDENBR.

Eleutheropolis, recentior, et ſeculo demum tertio a C. n. condita. Mentionem eius facit etiam Itinerar. Antonini Weſſel. p. 200. *Mann.* p. 285. W.

Afcalonem, Gazam, et Iuliam aevo fup.] Editio Steph. *Afcal. Gazam, aevo fup.* Iuliam omittens, quam neque Anton. in Itinerario pônit. A Conftantinopoli usque Antiochiam: — *Afcalonem, Gazam, Raphiam.* Item a Neapoli Afcalonem: — *Aeliam, Eleutheropolim, Afcalonem.* LINDENBR.

Gazam et Iuliam.] Duas ultimas voces expunxi, quippe quae a codice Regio abeffent In Editione Romana legebatur: *Gazam . . . . . . fuperiore extructas* Sed P. Caftellus qui nullam lacunam pati poterat, eam fic explevit *Gazam et Iuliam a parte fuperiore exftructas.* Ineptiffime, ut folet. Secutus eft Mariangelus Accurfius, qui recte quidem ex fcripto codice emendavit, *aevo fuperiore exftructas,* fed Iuliam ex fide Caftelli, boni imprimis Auctoris, retinuit. At Gelenius eam ex Editione fua audacter expunxit: quod et nos fecimus iure merito: cum nulla eius nominis urbs in Palaeftina referatur. VALES.

12. *Pompeius Iudaeis domitis.*] Fl. Iofephus Antiquit. lib. XIV. cap. VIII. LINDENBR.

In provinciae fpeciem.] Antonio et Cicerone Coff. Iudaea a Pompeio capta, et in provinciae fpeciem redacta eft, et impofito tributo parere Magiftratui Rom. iuffa: quod Iofephus tam diferte, ac toties inculcat, ut mirer virum doctum nuper in Variis fuis Lectionibus id negare aufum fuiffe. De tributo fic Iofephus in lib. 1. belli Iudaici: *τῇ τε χώρᾳ καὶ τοῖς ἱεροσολύμοις ἐπιτάττει φόρον.* Idem dicit in lib. 14. Antiquitatum, ubi haec amplius addit· *τήν τε γὰρ ἐλευθερίαν ἀπεβάλομεν καὶ ὑπήκοοι ῥωμαίων κατέστημεν*: quibus verbis nihil clarius dici poteft. Vide eundem in lib. 2. belli Iudaici cap. XVI. *Omitto Eufebium in lib. 1. Hift. Eccl. cap. 7.* VALES.

In provinciarum fpeciem rectori delata iurisdictione.] Editio Rom. hunc locum fic praeferebat: *In provincias reciem delata iurisd. etc.* Neque aliter codex Regius, et Vaticanus. Primus P Caftellus locum ita emendavit; cuius emendationem ceteri poftea amplexi funt· neque equidem damno: quamquam mallem, *in provinciae fpeciem.* Emendatio tamen Caftelli confirmari poteft altero loco, qui eft in lib. 24: *Sic in provinciarum fpeciem redactam videam Daciam.* Vox *rectori* abeft quidem a codicibus fcriptis, fed fine ea fenfus vacillat. Huc autem tranftuliffe eam videtur P. Caftellus ex fequenti loco de Arabia: *Hanc provinciae impofito nomine rectoreque attributo, etc.* IDEM. Sane nec hic indulgeri Caftello debuit, ut contra arbitria vetuftorum codicum retineretur vox *rectori.* Quid enim manifeftius eft, quam Ammianum loquentem ita, *in provinciae fpeciem delata iurisdictione,* fubintellexiffe *his regionibus,* quae in quarto cafu praeceflerant, hoc eft, iuffa in eis adminiftrari iurisdictione, ut folet ab Romanis in provincia fieri. Sententia eft utique pleniffima; et ideo vocem fupervacuam eiice. GRON. Hoc falfum pronuntiat Reinef. in nota adfcripta, provocans ad Petiti Var. Lectt. Lib. 2. c. 1. Sed hic idem ille vir doctus eft, quem Valefius in nota refutavit. Sunt tamen, qui Reinefio accedant. v. Interpretes ad Eutropium VI, 14. p. 357. Tzfchuck. W.

Rectori delata iurisdictione.] Egefipp. lib. 1. cap. 17. *Tributum quoque victis* (Pomp.) *impofuit, ftatuit ducem, Iudaeae fines determinavit.* LINDENBR.

13. *per opportunos saltus et cautos.*] Haud inepte Reinesius ad oram exemplaris sui coniecerat *cautEs*. Sed nihil mutandum, cautus enim Ammiano est et aliis locis *cui cautum est, tutus*. v. lineolis aliquot interiectis: murorum firmitate *cautissimas*. inpr. XXIV, 4. 31: ubi tamen vide Valesium. cf. et Ern. Glossar. W.

Bostra] Tunc temporis primaria urbs Arabiae — *Gerasa* et *Philadelphia*. Utraque pertinet ad sic dictam Decapolim Palaestinae v. *Mannert* VI, 178. 320. s. W.

Et Gerasam.] Huius urbis meminit D. Hieronymus in interpretatione locorum Hebraicorum: *Gargazi civitas trans Iordanem iuncta monti Galaad, quam tenuit tribus Manassae: et haec esse nunc dicitur Gerasa, urbs insignis Arabiae.* Et in Catalogo Episcoporum qui Chalcedonensi Synodo subscripserunt, recensetur Flaccus Gerasorum provinciae Arabiae Episcopus. Stephanus in Coele Syria locat. *γέρασα*, inquit, *πόλις τῆς κοίλης συρίας*. Sed ex Ptolemaeo discimus duas eo nomine urbes fuisse: alteram in Syria Coele, cuius meminit Stephanus; alteram in Arabia Petraea. VALES.

Provinciae imposito nomine, Rectoreque.] Dio lib. LXVIII. Eutrop. lib. VIII. LINDENBR.

Traianus] v. Dio Cass. LXVIII. 32. *Tillemont* T. II. P. I. p. 333. W.

14. *Cyprus*] *Fertilitate omnium rerum*, in quibus et cuprum, unde nomen habet. Inprimis vero large omnia profert, quae ad rem nauticam pertinent, uti Ammianus ipse dicit, — ligna et carbasa, et picem et aes, omnisque generis armamenta. W.

Aedificet onerariam navem.] Idem legitur in Expositione totius mundi, quam Iac. Gothofredo viro doctissimo debemus: *Dicitur non indigens alterius provinciae quidquam pro fabrica navium. Necessaria ipsa insula habet omnia inferius declarata, ligna, aeramentum, ferrum, picem, necnon linteamen pro velaria, et funium usu.* VALES.

15. *Avide magis hanc insulam.*] Strabo in extremo lib. XV. Flor. lib. III. cap. IX. Sed omnium copiosissime Plutarch. in Catone minore c. 34. ss. LINDENBR. Indignitatem rei ipse agnovit Cicero pro Sextio c. 26—29. ubi etiam de calumnia Clodii, qui, ut Catoni tam invidiosa provincia demandaretur, a Senatu impetraverat. *Ptolemaeo*, fratre regis Aegypti, Ptol. Auletae — *foederato et socio*, accuratius Cicero: *si nondum socius, at non hostis.* W.

Ptolemaeo Rege foederato nobis et socio.] Ita quoque eum appellant Florus in lib. 4. 2. et Rufus Festus in Breviario 13. Sed Cicero in Orat. pro Sextio c. 26. diserte affirmat, nondum a Senatu socium appellatum fuisse Ptolemaeum, cum publicatus est. *Rex*, inquit, *et Ptolemaeus, qui si nondum erat ipse a Senatu socius appellatus, erat tamen frater eius Regis, qui cum esset in eadem causa, iam erat a Senatu honorem eum consecutus: erat eodem genere, iisdemque maioribus, eadem vetustate societatis: denique erat Rex, si nondum socius, at non hostis, etc.* Prorsus admirabili gravitate, plena miserationis, plena invidiae in Clodium. Porro hunc Ptolemaeum nullo iure a Romanis esse proscriptum narrant Historici. Strabo in fine lib. 14. et Appianus in lib. 2. c. 23. Civilium, id per vindictam a Clodio

Trib. pl. factum esse commemorant. Captus enim a piratis Clodius Calpurnio Pisone, et Acilio Glabrione Coss. anno V. 587. teste Dione lib. 35. in fine, et Cicerone de Haruspicum responsis, ad Ptolemaeum Cypri Regem miserat quosdam e suis, petens ut pecuniam ad se quamprimum mitteret, qua se a piratis liberaret. Qui cum modicam summam, ac vix duo talenta dedisset, Cilices Clodium gratis dimittere maluere. Is igitur postea Tribunus pl. cum esset infensus Ptolemaeo, rogationem tulit ad populum, ut Cyprus insula cum omni pecunia regia publicaretur. Quod ubi Ptolemaeo nuntiatum est, omni pecunia in naves imposita procedere in altum statuit, ut classe perforata, et pecuniam mergeret, et ipse suo arbitrio periret. Sed homo avarissimus simul et ignavissimus, cum mergere opes suas non sustinuisset, mutato consilio in aulam reversus, hausto veneno mortem sibi conscivit, ut refert Valerius Max. lib. nono cap. 14. VALES.

CAPVT IX.

1. *A Nisibi quam tuebatur accitus Ursicinus.*] Ultimam vocem ex codice Fauchetii addidimus, quae in reliquis codicibus deerat. In Editione Romana legebatur, *a Nisibi quam tuebatur acrius:* confusis in unum duobus vocabulis, ut coniicere est. VALES.

Vrsicinus.] Ad disquirenda crudeliter ab Antiochensibus facta c. 7. *Ursicinus* magister equitum Orientis excitus, quanquam serio recusaret, *forensibus quippe iurgiis longe discretus*, a tricis disceptationibusque civilibus abhorrens — *metu sui discriminis* a Gallo Caesare impendentis, *e cuius foveis* accusatores, iudicesque videret emergere, *occultis* literis Constantii Imp. opem imploravit, *ut tumor notissimus Caesaris exhalaret.* Sensus facilis, sed *exhalat* non satis respondet *tumori*, quem residere potius dicunt. W.

Quaesitoresque subditicios.] Inf. lib. 20. *Quaesitores dederat spectaturos, quas ob res oppidum sit excisum.* Moschopul. Κοιαισίτωρ, ὁ ἐπ' ἐγκλήμασι τιμωρός. Manil. — *Quaesitor scelerum veniet, vindexque reorum.* L. 2. C. Theod. de postul. *Non idem in eodem negotio quaesitor sit et defensor:* id est, iudicis et assertoris habeat personam, ut vet. Scholiast. interpretatur. LIND.

2. *in peiores haeserat plagas*] More Graecorum, qui εἰς pro ἐν ponunt. — *ut narrabimus postea* c. 11. et XV, 2. — *medium,* nec malum omnino, nec bonum *principem.* cf. XXI, 16. 8. ubi itidem de Constantio sermo est. — *in hoc caussarum titulo,* in eiusmodi caussis. W.

Cetera medium Principem.] Infra lib. 21. *Principibus mediis comparandus.* Flav. Vopisc. in Caro c. 4. *Veniamus ad Carum medium, ut ita dixerim, virum, inter bonos magis, quam inter malos Principes collocandum.* Spartian. in Aelio Vero c. 3. *Etsi non summi, medii tamen obtinuit ducis famam.* LINDENBR.

3. *imaginarius* ad speciem *iudex,* cuius tamen nihil valeret auctoritas. — *regina exertante aurem subinde per aulaeum.* In

Consistorio nempe erant cancelli et vela expansa, post quae sedebant principes ita, ut non conspici quidem ipsi, audire tamen omnia, quae agerentur, possent. De his cancellis et aulaeo, si plura cupis, vide Casaubonum et Salmasium ad Scriptt. Hist. Aug. Carino c. 2. T. II. p. 796. ss. fusius disserentes. Eandem licentiam sibi iam olim sumserat mater Neronis, Agrippina. v. Tac. Annal. XIII, 5. W.

Adsistebant hinc inde Notarii.] Intelligo Notarios, quos alii *Exceptores* vocant, l. 19. §. 9. ff. loc. cond. Iul. Firm. Astron. lib. 3. c. 6. Horum officium cursim et per notarum signa excipere, quae utrimque secus in iudicio dicerentur; qui sane plures simul uni negotio saepe adhibiti. Ita collatio Catholicorum et Donatistarum velitata fuit, excipientibus Hilario et Praetextato Exceptoribus D. N. V. C. et Spectabilis Proconsulis: Fabio Exceptore D. N. V. C. et Spectabilis Vicarii: et Romulo V. C. legat. AK. Excipientibus quoque Ianuario et Vitale Notariis Ecclesiae Donatistarum. LIND.

Adsistebant hinc inde Notarii.] Notarios et Tribunos intelligo, qui erant in comitatu Caesaris Galli. Habebant enim Caesares Notarios aliquot, ab Augusto tamen attributos, ut docet Zosimus lib. 3. c. 4. in rebus Iuliani Caesaris, et Marcellinus in lib. 17. c. 9. *Calumniis appetitus est a Gaudentio tunc Notario, ad explorandos eius actus diu morato per Gallias.* Longe autem differunt Notarii ab Exceptoribus. Nam Notarii sunt βασιλικοὶ ὑπογραφεῖς, ut passim Zosimus appellat, qui in Consistorio acta excipiebant: et ita semper apud Marcellinum sumuntur. At vero Exceptores sunt ταχυγράφοι, qui notis scribunt acta Praesidum, ut dicitur in lege 33. D. ex quibus causis maiores. De his Eunapius in Proaeresio p. 145. Commelin. ἀξιῶ, φησὶ, δοθῆναί μοι τοὺς ταχέως γράφοντας καὶ στῆναι κατὰ τὸ μέσον, οἳ καθ' ἡμέραν μὲν τὴν τῆς θέμιδος γλῶτταν ἀποσημαίνονται, σήμερον δὲ τοῖς ἡμετέροις ὑπηρετήσονται. Quae verba quopiam ab interprete parum intellecta sunt, hic vertere operae pretium fuerit: *Peto, inquit, ut Exceptores mihi dentur, atque in medio consistant: qui quotidie quidem Themidis oracula notis excipiunt, hodie vero nobis ministrabunt.* De iisdem loquitur Damascius in Isidori vita, quod neque interpres animadvertit. ὑπηρεσίαν ἐτέλει ἣ πρὸς τάχος ἐπετέτακτο γράφειν τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων πραττόμενα. Ceterum cur hunc Marcellini locum de Notariis et Tribunis potius quam de Exceptoribus accipi malim, duplex ratio est: prima, quod haec causa Antiochiae in Consistorio ventilata est iussu Caesaris Galli; in Consistorio autem non Exceptores, sed Tribuni et Notarii acta excipiebant, ut dicemus in libris sequentibus: deinde quod Marcellinus noster Notarii nomine semper Notarium Principis intelligit. VALES.

Cuius imperio trucis tum a stimulis Reginae,] Huius lectionis auctor est Sig. Gelenius. In MS. codice Regio legitur: *truces tima stimulis Reginae.* Atque ita fere in Editione Romana, nisi quod *cruces* habet. Mariangelus Accursius ediderat: *Cuius imperio, trucis cum stimulis Reginae:* in parte Editionem P. Castelli secutus. Mihi sic legendus is locus videbatur: *Cuius imperio truci, ac stimulis Reginae;* refectis aliquot vocibus, ab imprudente, ut videtur, antiquario male repetitis. IDEM.

Exertantis aurem per aulaeum.] Quae de hoc aulaeo ſive velo dici poſſunt, iam ab aliis curate notata ſunt: quo etiam haec Lucif. Calar. ad Conſtantium Imp. verba pertinent: *In tuo palatio, intra velum licet ſtans, tuliſti reſponſum a me ad conſervandam ſalutem.* LIND.

4. *Ob nominum gentilitatem,*] communionem, ſimilitudinem. W.

Futurae molitioni.] Id eſt, quod ſupra dixit, *Si novae res agitari coepiſſent:* unde in vulgatis Editionibus *ultioni* perperam legi conſtat. LIND.

5. *amictu tenus philoſophus*] qui nihil philoſophi praeter pallium haberet. — *ſuſpenſus* in equuleo *in eodem gradu conſtantiae ſtetit* non potuit cogi ad fatendum. W.

Suſpenſus in eodem gradu conſtantiae ſtetit.] Vulg. *ſuſpenſus in eodem gradu cunctatus eſt.* Germana lectio eſt, quam ex Mſ. inveſtigavimus. Sic lib. XVI. 12. *Faſtus barbaricos ridens, in eodem gradu conſtantiae ſtetit immobilis.* Et τὸ *ſuſpenſus* ad equuleum refertur, ut inf. *ſuſpenus Euſebius.* Prudentius περὶ στεφάνων in Romano Martyre v. 451. *Scindunt utrumque milites taeterrimi Mucrone hiulco penſilis latus viri.* Beda in Martyrolog. *In equuleo ſuſpenſa et exungulata.* LIND.

6. *ſollemnia,*] conſuetum, legitimum procedendi modum. *ita eviſceratus eſt, ut cruciatibus membra deeſſent,* ut ipſi tortores non haberent, ubi uncos adplicarent. *torvum renidens,* ut vultu ad ſimulatum riſum compoſito iudicibus inſultaret. Locus geminus eſt apud Tacitum Annal. IV, 60. *Tiberius torvus, aut falſum renidens vultu.* — *fundato pectore,* firmo, conſtanti. Sic XXIX, 5. 46. *fundata mente intuens torvum.* — *Zenonem Stoicum.* Poſteriorem vocem delendam eſſe putat Valeſius, cuius et Lindenbrogii notas conſulas. Simile aliquid de femina adeo philoſophante Timycha, Pythagorae ſectatrice narrat Iamblichus in vita Pythagorae p. 161. ed. Kueſteri. Ceterum Zenones, quorum octo ad minimum memorantur, etiam ab aliis confuſi. v. Perizonii Animadv. hiſt. p. 88. et Daviſ. ad Cic. Tuſcul. II. 21. W.

Nec confeſſus nec confutatus.] Id eſt, nec confeſſus nec convictus. Sic confeſſus atque convictus iungi ſolent, ut in lege 7. Codice Theod. quorum appellat. non recipiantur; et in lege 31. de Epiſcopis et Eccleſiis. Certe apud Marcellinum confutatus ſemper pro convicto ſumitur. VALES.

Zenonem illum veterem.] Memoriae lapſus eſt. Non enim cum Cyprio Rege Nicocreonte negotium habuit Zeno, ſed Anaxarchus: utriusque autem fortuna conſimilis plane. Nam εἰς ὄλμον ambo coniecti, et σιδηροῖς ὑπέροις tuſi, aliaque dira perpeſſi, noviſſime in os tyranni mordicus abſciſſam linguam exſpuere. Diogenes Laert. in Zenone et Anaxarcho. Theodoret. Serm. de Martyr. Ζήνων ὁ ἐλεάτης, ἀναγκαζόμενος κατειπεῖν τι τῶν ἀποῤῥήτων, ἀνέσχε πρὸς τὰς βασάνους, οὐδὲν ἐξομολογούμενος. ὡς δέ φησιν Ἐρατοσθένης ἐν τῷ περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, δείσας οὗτος, μὴ τῇ τῶν παθῶν ὑπερβολῇ βιασθεὶς ἐξείπῃ τι τῶν συγκειμένων, καὶ τοὺς στασιώτας μηνύσῃ, τὴν γλῶτταν τοῖς ὀδοῦσι τεμὼν, προσέπτυσε τῷ τυράννῳ, et quae ſequuntur. Vide Plutarch. περὶ ἀδολεσχ. Cic. Tuſcul. II. 22. Val. Max. lib. 3. cap. 3. Plin. lib. 7. cap. 23. lib. 8. cap. 22. Tertullian. Apolog. LIND.

Zenonem illum veterem Stoicum.]. Ultima vox delenda est, aut Marcellinus memoriae vitio laboraverit necesse est, qui Zenoni Stoico tribuit, quod Eleatae Zenoni contigisse ceteri testantur: Cicero lib. 2. Tusculanarum 22. Philo in libro, quod omnis probus liber, et Diogenes Laërtii f. in Zenone Eleate IX. 5. Sed nec in eo solum labitur Marcellinus, quod Zenonem Stoicum cum Eleate confundit, verum insuper alterum errorem adiungit, cum dicit eum linguam in oculos Cyprii Regis praecisam conspuisse. Neque enim a Cyprio Rege tortus est Zeno, sed a Nearcho Myso Eleatarum tyranno, seu, ut alii dicunt, Demylo: quemadmodum tradit Clemens Alex. lib. 4. Strom. Sane Plutarchus hunc Demylum vocat in libro *περὶ στωϊκῶν ἐναντιωμάτων* et adversus Colotem Epicureum. Quare apud Diogenem, ubi legitur, *καθελεῖν δὲ θελήσας Νέαρχον τὸν τύραννον (οἱ δὲ Διομέδοντα) συνελήφθη*, rescribendum putaverim, *οἱ δὲ Δημύλον*. Sed Nearchum plures eum vocant, inter quos est Diodorus Siculus in Excerptis quae nuper publicavi, Philostratus initio lib. 7. et Valerius Maximus in lib. 3. cap. 3. qui tamen ex uno Zenone Eleate duos perperam fecit. VALES.

7. *indumentum regale*] c. 7. purpuram. *pectoralem*, pectus tantum tegentem *sine manicis* colobion. Hoc genus vestium sub Imperatoribus demum in usu esse coepit. v. *Oct. Ferrarium* de re vestiar. P. I. L. 3. p. 97. ss. Clericis tamen, inprimis episcopis non in quotidianum usum, sed in sacris publicis eiusmodi tunicas concessas fuisse, scriptores ecclesiastici docent. Talem igitur *Diaconus* quidam *Maras* Tyri texendam mandaverat; cuius literae ad *Tyrii textrini Praepositum*, nam textores ibi corpus atque sodalitatem conficiebant, quibus praeerant Procuratores Baphiorum, de quibus v. Notitiam Dignit. Imp. p. m. 121. W.

Ministris fucandae purpurae.] Corpora erant baphiorum tingendae purpurae, l. 2. C. de murileg. Et *ἐπιτρόπου τῆς κατὰ τύρου ἀλουργοῦ βαφῆς* mentio apud Euseb. Ut et tinctorum eorumque qui magnificas vestes texunt, apud Firmic. Astron. lib. III. cap. VII. Dictum autem *fucandae purpurae*, ut in l. I. C. quae res ven. non poss. *Fucandae vel distrahendae purpurae*. Auson. in Panegyr. — *Praetextam meam purpurae tuae luce fucatam.* LIND.

Pectoralem tuniculam sine manicis.] Hanc ad colobium referunt viri doctissimi; cuiusmodi tunica Diaconi in Ecclesia etiamnum utuntur. Ita P. Pithoeus lib. I. Adversariorum c. 16. Laur. Pignorius in Syntagmate de servis, p. 105. ed. Amst. 674. 12. et Dionys. Petavius in Notis ad Themistium. Postea dalmaticarum usus ac nomen invaluit, ut docet Anselmus: quas a colobiis in hoc diversas fuisse volunt, quod erant manuleatae, cum in colobiis vel nullae essent manicae, vel admodum breves, citra cubitum desinentes, quales in Aegypti Monachorum colobiis fuisse, testis est Cassianus. Existimo tamen laicorum tam colobia quam dalmaticas vulgo manuleatas fuisse: idque suadere videtur Dorotheus in doctrina I. *διὰ τί φοροῦμεν κολόβιον μὴ ἔχον χειρίδια, τῶν ἄλλων ἐχόντων πάντων χειρίδια.* Sed Monachorum et Diaconorum tam colobia quam dalmaticae, absque manicis fuerunt cum clavis purpureis. VALES.

Tyrii textrini praepositum.] Iul. Firm. Astron. lib. III. *Quod si sic ♀ positum ♃ bona radiatione respexerit, Regiis tex-*

trinis faciet praepositos, vel praefectos. L. 14. C. de murileg. *textrinorum procuratores.* LIND.

Celerari speciem.] More sui saeculi vocavit *speciem τὸ ἔνδυμα.* Capitolin. in Anton. Pio c. 7.: *Species Imperatorias superfluas et praedia vendidit*, ut l. fin. C. de vest. mil. l. 4. C. de vest. holob. IDEM.

Celerari speciem perurgebat.] Ergo summa accusationis qua Maras Diaconus pulsabatur, haec erat: quod vestem sibi a Tyrii textrini ministris parari iusserat, purpuream scilicet, ut suspicari dabatur. Eam enim ne quis privatus propria auctoritate usurparet, (quippe quod tyrannidis affectationem indicat) severissimis legibus interdictum fuit L. 4. C. de vestib. holob. *Temperent universi, cuiuscunque sunt sexus, dignitatis, artis, professionis, generis, ab huiusmodi speciei possessione, quae soli Principi, eiusque domui dedicatur. Nec pallia tunicasque domi quis serica contexat, aut faciat, quae tincta conchylio nullius alterius permixtione subtexta sunt.* D. Iohan. Chrysost. in Orat. de anathemate: Ὁ περιθεὶς ἑαυτῷ ἁλουργίδα βασιλικὴν ἰδιώτης τυγχάνων αὐτός τε καὶ οἱ αὐτῷ συνεργήσαντες, ὡς τύραννοι ἀναιροῦνται. * Et Dio Cassius lib. 49. c. 16. scribit, Octavianum Augustum prohibuisse, ne quis praeter Senatores vel Magistratum gerentes, purpuram gestaret. * Unde Suetonius in Nerone c. 32. scribit, matronam quamdam, quod purpura usa esset, non veste tantum, sed bonis cunctis exutam fuisse. Posteriores tamen Principes aequiores hac in parte fuere: segmentorumque purpureorum usum Leo Imp. cunctis indifferenter concessit, Novell. LXXX. Id ipsum de Tiberio Iuniore Cedrenus. LIND.

speciem.] Species est ipsum indumentum, frequentatur enim illa vox de rebus omnibus, quarum peculiare aliquod genus cogitandum est, (*Sorte, Gattung*) saepius apud Nostrum, v. c. XXIII, 6. 38. de naphtha XXVII, 3. 10. de rebus venalibus, XXIX, 3. 4. de thorace. v. omnino Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. T. I. p. 265. Diacono igitur illi procul dubio antea de veste tali conficienda cum textoribus convenerat, in literis autem de citius mittenda monuerat, speciem autem formamque iudicare necesse non habuerat, ideoque nihil inde ad accusandum eum poterat confici. W.

nihil fateri compulsus est.] Mire dictum, quocunque sensu sumas. Est enim vel compulsus est ad fatendum, quod non ita esset, vel, uti Ern. in Gloss. cui et ipse accedo, intelligit, eo compelli non potuit, ut fateretur. W.

CAPVT X.

1. *coeli reserato tepore,*] vere ineunte. cf. XXI, 6. 7. *Alamanni*, quorum bella cum Romanis Ammianus in sequentibus libris commemorat crebro, ex interioribus Germaniae populis sese consociaverant (unde et nomen accepisse creduntur: *Alle Mannen*) Alsatiam tenuerunt, Sueviam partemque Helvetiae. v. omnino *Mannert* Germania p. 36. 270. 291. ss. W.

Consulatu suo septies, et Caesaris iterum.] Scribendum ex Fastis; *Consulatu suo* VII. *et Caesaris* III. quod est Consulatu suo

ſeptimo, et Caeſaris tertio: ſeu Conſulatu ſuo ſepties, et Caeſaris ter. Sic enim loquuntur Imperatores in lege 8. et 9. Codice Theod. de Indulgentiis debitorum: *Conſulatus noſtri ſepties, et Theodoſii iterum.* VALES.

2. *Translationem ex Aquitania.*] Inf. § 4. *Convectio annonae.* L. 9. C. de ann. et trib. *Plus haberet diſpendii translatio,* (annonae) *quam devotionis illatio.* L. unic. C. Theod. de luſor. Danubii: *Transvectio ſpeciei annonariae.* De commeatu qui ex Aquitania adferri ſolitus, etiam inf. mentio. LINDENBR.

discerpti.] Si, quos Valeſius laudavit, auctores ad manus non ſint, evolve Gibbonum v. p. 190. — *angorem animi emendabat,* reprimebat. W.

Herculanus Hermogenis filius.] In Editione Romana *Arculanus* ſcribitur. Mariangelus Accurſius *Hirculanus* ex ſuo codice emendavit. Sed vera lectio eſt *Herculanus,* quam codex Regius ſervat, ſeu *Herculianus.* Fuit hic Libanii diſcipulus, cui uxorem ducenti Libanius carmen nuptiale cecinit, tametſi ad eiusmodi ſcribenda carmina aegre admodum impelli poſſet, ut ipſemet dicit in Epiſtola 724. ad Gaianum Conſularem Phoenices: Ἅπασι μὲν τοῖς τῶν ἐμῶν μετεσχηκόσι διατριβῶν, ὅσα οἷός τε ἦν συνεπηνώρθωσα τῶν πραγμάτων. Ἑρκουλιανὸν δὲ τὸν Ἑρμογένους οὕτω δὴ βέλτιστον ἡγησάμην, ὥστε αὐτῷ καὶ ᾆσμα ἐποίησα γαμοῦντι, φεύγων ἀεὶ δή ποτε τὸ τὰ τοιαῦτα ᾄδειν. * Uxorem autem duxerat Nicoclis Spartani filiam, eius qui Iuliani Caeſ. praeceptor fuit: ut docet Epiſtola 7. lib. 4. Epiſtolarum Libanii, quae ſcripta eſt ad Nicoclem. * VALES.

Protector Domeſticus.] Hi Domeſtici ſimpliciter dicuntur haud raro: et a Protectoribus, de quibus ſupra dixi, diſtinguendi ſunt, ut docet lex 6. et 9. Codice Theod. de Protectoribus et Domeſticis. Eorum duae Scholae fuerunt: altera Domeſticorum equitum; altera Domeſticorum peditum: quarum utraque ſuum Comitem habuit, ut docet Notitia Imperii Romani. Porro inter Domeſticos alii in praeſenti erant, ut dicitur in lege 1. Codicis citati: qui Praeſentales vocantur in lege 6. Codicis de Advocatis diverſorum iud. *Inſerendos Praeſentalibus Domeſticis, alterum equitum, alterum Scholae peditum:* et in lege 4. Codicis de Domeſticis. Alii vero certis officiis deputati publicas exſequebantur iuſſiones, ut dicitur in lege 5. Codicis Theod. de Protectoribus. Nam praeter certum numerum eorum qui in comitatu eſſe debebant, reliqui in Galatia aut in limite ac terminis ſibi adſignatis manebant perinde ac Protectores, teſte Procopio in Anecdotis. Unde intelligenda ſunt verba Imperatoris, in lege 1. Cod. Th. de Protectoribus: *Ceteris qui ultra numerum in praeſenti eſſe voluerint, ſcias neque annonas, neque capita eſſe danda, ſed omnes cogendos ad manipulos ſuos ac terminos redire.* Sic enim legendus eſt hic locus. Interdum etiam pro neceſſitatibus publicis in provincias cum Comitibus ac Magiſtris militum mittebantur, ut teſtatur Marcellinus lib. 15. 5. *Protectoribus Domeſticis x. ad iuvandas neceſſitates publicas ſecum iunctis:* qui locus mirifice emendationem legis ſupradictae confirmat. Nam x. Domeſtici manipulum efficiunt, teſte Vegetio in lib. 2. Sed et in libro 16. idem teſtatur Marcellinus, cum dicit: *Provectis e conſortio noſtro ad regendos milites natu maioribus, adoleſcentes*

eum sequi iubemur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi. Ex his intelligenda est lex 27. Cod. Theod. de erogatione militaris annonae. VALES.

Populari quondam turbela discerpti.] Anno Domini 342. Constantio 3. et Constante 2. Augg. Consulibus Hermogenes Magister equitum, qui a Constantio Aug. Constantinopolim missus fuerat, ut Paulum Episcopum sua sede exturbaret, a populo interfectus et tractus est, ut scribit Socrates lib. 2. Hist. Eccl. et Sozomenus lib. 3. Hieronymus in Chronico, et Idatius in Fastis. Exstantque acta Pauli Constantinop. Episcopi in Bibliotheca Photii, quibus tota res fuse memoratur. Hanc seditionem intelligit Libanius in Oratione quae *βασιλικὸς* inscribitur, cum ait: *κατεῖχε ταραχή τις οὐ μετρία τὴν μεγίστην μὲν τῶν τῇδε πόλεων, τῆς δὲ ἁπασῶν μεγίστης δευτέραν*, etc. IDEM.

4. *Rufinus Praefectus Praetorio ad discrimen trusus.*] Quippe militaris annonae cura ad Praefectum Praetorii pertinebat, ut docent Pollio in Macriano T. II. p. 287. Hack. et Vopiscus in vita Probi 10. Zosimus in lib. 2. 33. hanc dignitatem a Constantino Maximo valde imminutam esse scribit. Nam cum ad Praefectos Praetorii non modo annonae militaris cura, sed etiam delictorum militarium castigatio pertineret, eamque ob caussam miles peccare dubitaret, ne annona multaretur, Constantinus Magistros militum primus creavit, iisque militare forum attribuit: quo facto Praefectura Praetoriana contemni a militibus coepit. Eius verba sunt inter cetera: *τῶν ὑπάρχων τοὺς ἁπανταχοῦ φόρους διὰ τῶν ὑπηρετουμένων αὐτοῖς εἰσπραττόντων, καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἐκ τούτων ποιουμένων δαπάνην*, etc. Ex quibus intelligendus est locus Procopii in 1. Vandalicorum: *Ἀρχέλαος ἤδη μὲν τῆς αὐλῆς ὕπαρχος ἔν τε Βυζαντίῳ καὶ Ἰλλυριοῖς γεγονώς, τότε δὲ τοῦ στρατοπέδου καταστὰς ὕπαρχος (οὕτω γὰρ ὁ τῆς δαπάνης χορηγὸς ὀνομάζεται.)* Et in lib. 2. Vandal. de Symmacho: *ὕπαρχός τε καὶ χορηγὸς τῆς δαπάνης ἐσόμενος.* Neque aliter apud eumdem Procopium in lib. 1. Persicorum sub initium: *χορηγὸς δέ τις τοῦ στρατοπέδου δαπάνης Ἀπίων αἰγύπτιος ἐστάλη.* Et in libro 2. de Tatiano. Non solum autem annonae militaris curam gerebat Praefectus Praetorii, sed Civicae etiam ac Palatinae. Ac de Civica quidem annona, testis est Cassiodorus in formula Praefecturae annonae. De Palatina vero illustre testimonium Marcellini nostri supra vidimus, ubi Domitianus Praef. Praet. minatur Gallo Caesari, se palatii eius annonas sublaturum. Iulianus Imp. in lege 1. Cod. Theod. de Protectoribus mandat Secundo Praefecto Praet. ne annonas neve capita det Domesticis iis qui ultra numerum in comitatu manere voluerint. Postremo Cassiodorus in formula Praefecturae Praet. id diserte affirmat his verbis: *Palatium sua provisione sustentat; servientibus nobis procurat annonas.* IDEM.

In ordinarias dignitates.] Id est civiles. Ordinarias enim dignitates militaribus solet opponere Marcellinus, ut in lib. 16. 8. cum dicit: *Sub hoc enim ordinum singulorum auctores infinita cupidine divitiarum arserunt: inter ordinarios iudices Rufinus primus Praef. Praetorio; inter militares equitum Magister Arbetio.* Et in fine libri 21. *Sed cunctae castrenses et ordinariae potestates ut honorum omnium apicem priscae reverentiae more Praefectos semper suspexere Praetorio.* Alias ordinarii iudices strictius sumuntur, et maioribus potestatibus opponuntur: ut nominatim

minatim in lege 3. Codicis Theod. de suariis et pecuariis, ubi Imperator sic dicit: *Nam quia maiorum potestatum officiales solent esse provincialibus perniciosi, per ordinarios iudices atque Curias etiam hanc exactionem convenit celebrari.* Eoque semper sensu ordinarii iudices accipiuntur in Codice utroque: pro Consularibus scilicet et Correctoribus ac Praesidibus, qui sunt dumtaxat Clarissimi. Proconsules autem ac Praefecti, qui sunt Spectabiles et Illustres, eo nomine haudquaquam continentur, ut diserte docet lex 7. Cod. Th. de honorariis codicillis, et Novella Theodosii de tributis fiscalibus. Et ita quidem in Codice. Sed in hoc Marcellini loco, quem prae manibus habemus, ordinariae dignitates pro civilibus sumuntur, ut dictum est. Nec obstat, quod de Praefectis Praet. hic sermo est. Nam Praefectura Praetorii iam inde a temporibus Constantini Maximi civilis dignitas haberi coepta est. Ante Constantinum quidem negari non potest, quin ea dignitas fuerit militaris: quippe cum Praefectus Praetorio Praetorianis cohortibus cunctisque per Italiam militibus praeesset, ut docet Dio in lib. 52. Sed Constantinus primus Praetoriarum cohortium nomen exstinxit, ut docet Aurelius Victor, omnemque rei militaris potestatem ad Magistros militum transtulit, quemadmodum ex Zosimo adnotavi. Merito itaque queritur Aurelius Victor in Tito: *Moxque victorem Titum Vespasianus Praefectura Praet. extulerat. Unde etiam honos is ingens a principio, tumidior et alter ab Augusto imperio fuit. Verum hac tempestate dum honorum honestas despectatur, mistique bonis indocti ac prudentibus inertes sunt; fecere nomen plerique potentia vacuum, insolens per iniurias, et annonae specie rapax.* VALES.

5. *Opera consulta*] de industria, consulto. Infra c. 11. est adeo *consulto consilio.* — *hoc dilato*, masculine sumas, nempe ipso Romano dilato, nunc saltem non amplius insidiis adpetito. Sic saepe optimi scriptores *differre* de personis. — *tumor consenuit.* Reines. malit *consedit*, quod uti aptius sine dubio, ita tamen Ammiani non est, qui et aliis locis exquisita tumori iungit verba: *exhalare, contundi, deflagrare.* W.

Galli periret avunculus.] Gallus enim Caesar matre natus erat Galla, sorore Rufini, ut scribit Marcellinus in calce huius libri. Huius, ni fallor, Rufini meminit Petrus Patricius in Excerptis legationum, inter legatos qui a Magnentio et Vetranione ad Constantium missi erant: quos omnes Constantius praeter Rufinum Praef. Praet. in vincula compegit. Causam hinc discimus, quia scilicet affinis erat Constantii. Idem videtur esse, cuius mentio fit in lege 6. Cod. Theod. de annona et tributis, et qui Consul cum Eusebio fuit anno Domini 347. Vide Marcellinum infra cap. ult. Dicebatur autem Vulcatius Rufinus, teste Marcellino in sequentibus libris. * Ex eadem domo videtur fuisse Vulcatius Gallicanus, qui Consul fuit cum Basso Constantini Magni temporibus, inter Historiae Augustae Scriptores numerandus.* VALES.

Hocque delato.] Non sine causa rescribendum censeo *dilato.* Sic enim in lib. xv. 2. ubi de Ursicino quem clam e medio tollere decreverant, ait Marcellinus: *Facinus impium ad deliberationem secundam differri praeceptum est:* quo in loco Regius codex et Editio Romana atque Augustana scriptum habent *deferri*, eodem errore. VALES.

6. *Rauracum,*] Augusta Rauracorum prope Basileam, hod. *Augst.* — *pontem suspendere navium compage,* placet *τὸ suspendere,* quamquam poetae magis, quam historico conveniat, pro simpliciori, iunctis navibus pontem construere. — *cogitationibus magnis,* i. e. imminentibus periculis. Ern. — W.

7. *Honoratioris militiae cura commissa.*] Regius codex habet *honoratioris militis:* cui subscribunt Editiones optimae, Romana et Augustana. Itaque non dubito, quin vulgata lectio ab emendatione Gelenii sit profecta. VALES. Alamannis nempe, quorum aliqui in ipso Romano exercitu ordines ducebant. W.

8. *Latinum Domesticorum Comitem.*] Huius Latini meminit quoque Zosimus in lib. 2. c. 48. ubi praelium Mursense describit, eumque in aula Constantii plurimum valuisse commemorat: μόνοι Λατῖνος καὶ Θάλασσος τὰ πρῶτα παρὰ βασιλεῖ φέροντες. Scudilonis quoque Scutariorum Tribuni ibidem mentionem facit Zosimus Lib. 2, 50. sed nomen aliquantisper depravatum est. legitur enim Σχολιδώαν καὶ Μάναδον ταξιάρχους, cum legi debeat Σκοδίλωνα. VALES.

Domesticorum Comitem.] De Domesticis abunde dictum est supra, ubi et de Comite Domesticorum nonnulla. Unum dumtaxat hic addemus, hanc scilicet dignitatem diu ante Constantini tempora institutam fuisse. Etenim Diocletianus ex Comite Domesticorum ad Imperium evectus esse dicitur. Zonaras in Diocletiano: ἐξ εὐτελῶν στρατιωτῶν δοὺξ Μυσίας ἐγένετο· ἄλλοι δὲ κόμητα δομεστίκων αὐτὸν γενέσθαι φασί. Sane Aurelius Victor c. 39. id scriptum reliquit: *Ducum consilio Tribunorumque Valerius Diocletianus Domesticos regens ob sapientiam eligitur.* Sed et imperante Aemiliano, tanto ante Diocletianum Paullinus quidam Comes fuit Domesticorum, ut docet vetus Inscriptio: D. N. C. AEMILIANO. FORTISSIMO. PRINCIPI. HERCULI. CONSERVATORI. L. VIRIUS. PAULLINUS. V. C. COMES DOMESTICORUM. VALES.

Ut dextris suis gestantes Remp.] Valer. Max. lib. 2. cap. 8. §. 5. *Humeris suis salutem patriae gestantes.* LIND.

9. *Dirimentibus forte auspiciis.*] Alamanni auspiciis admodum dediti fuere, iisque praecipue in bello utebantur. Cuius rei insigne exemplum est apud Agathiam in lib. 2. Nam cum Buccellinus in Italia cum Narse pugnaturus consisteret, vates Alamannorum ne eo die praelium committeret edixerunt: alioqui exercitum internecione deletum iri. προειρημένων αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Ἀλαμαννικῶν μάντεων μὴ δεῖν ἐκείνης τῆς ἡμέρας διαμάχεσθαι, ἢ γινώσκειν ὡς ἄρδην ἅπαντες ἀπολοῦνται. Paullo post idem Agathias eos χρησμολόγους Ἀλαμαννικοὺς appellat. Porro hunc morem Alamanni a Germanis utpote maioribus suis hauserant: de quorum religione in auspiciis maxime per bella observandis scribit Tacitus in libro de moribus Germanorum: adeo ut etiam virginum vaticiniis fidem adhibuerint. Notae enim sunt Veleda et Ganna, de quibus Tacitus Germ. 8. et Statius in Silvis, 1, 4. 90. et Suidas in θειάζουσα ex Dionis libro 67. Pene omiseram hunc Marcellini nostri locum in Editione Rom. et in codice Regio sic scribi, *dirimentibus forte auspicibus.* VALES.

Vel congredi prohibentibus.] Haec verba glossae, quod aiunt, cuiuspiam potius quam Marcellini esse, iure quis suspicetur. Sed alio nos trahunt scripti codices, Editio scilicet Romana ac liber Regius. In utroque enim scriptum reperi, *vel congredi prohi-*

bentia. Unde non dubito, quin totus locus ita legi debeat: *Dirimentibus forte auspicibus, vel congredi prohibente auctoritate sacrorum, mollito vigore quo fidentius resistebant, optimates misere, etc.* Causam enim subitae mutationis Alamannorum exponit Marcellinus, qui cum antea acerrime resisterent Romanis, repente missis legatis pacem expoposcerint. Ait igitur eos religione motos id fecisse, religionem autem eorum animis iniectam sive ab auspiciis, sive ab sacrificiis. * Certe in Ms. Tolosano legitur, *vel congredi prohibente auctoritate sacrorum, etc.* * VALES. Cum monerentur a vatibus, nec in sacrificiis litarent. W.

10. *sententiarum via concinens adprobasset*] Quidni simplicius: omnes in eo consentere? *potestatum celsarum*, aulae procerum. v. supra c. 1. W.

12. *Miles ubique — se solum — circumspicit et defendit — Imperator vero officiorum, dum aequis omnibus alienae custos salutis, nihil non ad sui spectare tutelam rationes populorum cognoscit.* Locus, ut ait Valesius, pessime adfectus, ac tum mendis, tum lacuna deformis. Sensus loci, si cum praecedentibus contendas, non alius esse potest, nisi hic: Imperatoris officium est, non tam suae salutis, quam totius exercitus rationem habere; sed hanc simplicem sententiam suo more Ammianus adornando obscuravit, librarii novas tenebras adfuderunt, quas dissipare quidem Gronoviis et Valesius adnisi sunt, nubeculas tamen plures reliquisse videntur. Et Gronovii quidem medela nimis quaesita; Valesius autem primis verbis *Imperator officiorum* quid agat, se nescire, ideoque plane non attigisse fatetur; in sequentibus nimis liberalis in explenda lacuna post *rationes* fuisse possit videri. Ego vero, cum ante hos quindecim annos popularibus legendum darem Ammianum, ita in animum induxeram, ut scriberem: *Imperator vero* officii memor *aequis omnibus* (omisso *cum* vel *dum*, quae optimae notae Codd. non habent) *alienae custos salutis* i. e. ita custos, ut omnes eodem loco habeat, eandem omnibus curam impendat, *nihil* (eiecto sequente *non*, quod, facilius quippe, pro *nihil* margini lector aliquis adscripserat) *ad sui spectare* (pro quo nunc malim *spectans*) *tutelam*, *rationes populorum* (exercitus sui XVIII, 10. 1. XIX, 9. 9.) *cognoscit, et remedia arripere debet.* — sed mihi ipse non facio satis, nedum aliis. — W.

Rationes populorum cognoscit.] Haec quam insulsa sint, nemo non videt. In Romana Editione legebatur *ratio* . . . deinde relicta erat lacuna paullo plus quam dimidiatae lineae: neque aliter in exemplari Regio, nisi quod brevior erat lacuna unius voculae capax. Est quidem totus hic locus pessime affectus, ac tum mendis, tum lacuna deformatus. Sed coniectura Petri Castelli quasi tertia quaedam labes accessit. Quod si quid in loco tam desperato coniicere licet, sic commodius legi posse existimo: *Imperator vero officiorum dum aequis omnibus, ut alienae custos salutis, nihil ad sui spectare tutelam, sed rationes rerum ac temporum ponderare, et remedia cuncta quae status negotiorum admittit, arripere debet, etc.* Ac prima quidem illa ut erant mendosa reliquimus. Quid enim illud est, *Imperator officiorum?* Sequentia ex codice Regio, et Editione Romana sunt emendata: in iis enim legitur *aequis omnibus*, melius, ut puto, quam in Editione Petri Castelli, *dum aequus omnibus*. quamquam, ut ingenue fatear, neque illud satisfacit. Sed in loco corrupto satius

ſemper eſt ſcriptorum codicum lectionem exprimere. Paullo poſt ſcripſi, *nihil ad ſui ſpectare tutelam*, expuncta altera negativa particula, quae gloſſa erat praecedentis. Certe ſenſus et collationis ἀκολουθία ita poſtulat. VALES. Mirum eſt poſt adeo ſeriam Caſtelli et multiplicem obiurgationem placuiſſe viro maximo hiſtoriam alienam ita interpolare, tot ſuis verbis Ammiano admiſcendis, quae nunquam ſciebat vel ab ſcriptis libris vel ab polito lectore probatum iri. Lacunam opinor feciſſe, qui loquutionem auctoris non adſequebantur, quam vide an tetigerim. Lego enim: *Imperator vero, officiorum aequis omnibus alienae cuſtos ſalutis, dum nihil non ad ſui ſpectare tutelam ratio eſt, remedia* etc. Officiorum aequa vocat, quae aliis *iuſta* dicuntur. h. e. per omnia, quae arripere poteſt non tam ad ſuam, ſed potius communem ſalutem pertinentia, circumſpiciens eam et curans. Huic Imperatori ratio eſt nihil non ad ſui ſp. tutelam. GRON.

13. *Veritatis enim abſolutus ſermo ac ſemper eſt ſimplex.*] Haec verior lectio, quam quae in retro Editionibus: *Veritatis enim ſermo eſt ſimplex.* Sic namque lib. 21, 16. 2. *Chriſtianam religionem abſolutam ac ſimplicem.* Lib. 28. *textus abſolutus.* Lib. 22. 5. *planis abſolutisque decretis.* Lib. 29. 1. *abſolute confeſſus.* Lib. 17. 5. *Veritatis oratio ſoluta eſſe debet et libera.* Eodem modo *abſolutum ingenium,* Aur. Vict. in Aurel. Anton. 15. *Neque iugi pace ac longo otio abſoluta ingenia corrumpi.* *Bene ad Ammiani phraſin Auguſtin. in Sententiis a Proſpero collectis, n. 66. *Abſolutiora ſunt verba veracium, quam commenta fallacium.* Seneca Epiſt. 49. *Ut ille ait Tragicus, Veritatis ſimplex oratio eſt.* Euripides in Phoeniſſ. v. 472. ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ. Vid. Ciceron. Κοὐ ποικίλων δεῖ τἄνδιχ᾽ ἑρμηνευμάτων. ἔχει γὰρ αὐτὰ καιρόν, ὁ δ᾽ ἄδικος λόγος νοσῶν ἐν αὑτῷ, φαρμάκων δεῖται σοφῶν. LIND. Abſolutus Ammiano et aliis locis eſt planus atque perſpicuus. Sic *plana et abſoluta decreta* iunguntur XXII, 5. 2. — *Chriſtiana religio abſoluta et ſimplex* XXI, 16. 18. — *abſolute*, i. e. aperte, confeſſus XXIX, 1. 7. Sed video, Lindenbrogium plura occupaſſe. W.

14. *Cunctator.*] Boxhorn *percunctator,* cui ſuffragatur *Reineſius:* nihil enim, inquit, aliud hac perſona agit Imperator, quam ut militum de pace cum barbaris firmanda conſilium exquirat. Vix credo. W.

Si veſtra voluntas adeſt.] Animadverte quanta civilitate et modeſtia, quamque aequo propemodum iure cum militibus agat Imperator populi Romani. Qui non contentus eos *commilitones* appellare, infra etiam *arbitros* vocat. Quippe Imperatores Rom. pacem cum hoſtibus ferire niſi conſulto prius milite non ſolebant. Cuius rei celebre exſtat exemplum in hiſtoria Dexippi de Aureliano Aug. qui Vandalos devicerat. τῇ δὲ ὑστεραίᾳ τό τε πλῆθος τῶν ῥωμαίων στρατιωτῶν αὖθις ἠθροίσθη· καὶ ἐρομένου βασιλέως, ὅ τι σφίσι περὶ τῶν παρόντων λῷον εἶναι δοκεῖ, βοῇ τὸ βουλόμενον σημαίνοντες σύμπαντες εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου ἐχώρησαν. Apud Malchum quoque in Hiſtoria Byzantina Zeno Aug. cum militibus et ſcholaribus de inferendo bello deliberat, et his ad eos verbis utitur: ἣν οὖν ἔχετε γνώμην, παρ᾽ ὑμῶν ἀκοῦσαι βουλόμενος νυνὶ παρεκάλεσα· εἰδὼς τῶν βασιλέων τούτους ἀσφαλῶς πράττειν, οἳ ἂν τὰ βουλεύματα τοῖς στρατιώταις κοινώσουσι. Id eſt: *Nunc igitur ut ſententiam veſtram de hoc negotio intelligerem,*

huc vos convocavi. Scio enim eos demum Imperatores tuto agere, qui consilia sua cum militibus communicant. Plura exempla suppeditabit Marcellini nostri Historia, quae studioso lectori notanda relinquimus. VALES.

16. *Mox dicta finierat.*] Magis perspicuum foret *vix*, quem sensum tamen in animo habuisse videtur Ammianus. Ern. etiam exponit: *vixdum*. — *Fortuna.* Sic reposui litera maiuscula, nam est h. l. Genius, cuique homini additus, ut xx, 11. extr. xxi, 1. 1. xxx, 5. 18. W.

Fortunam in malis civilibus vigilasse.] Inf. c. 11. *Fortunam* (Constantii) *in discordiis civilibus formidabant.* Aur. Vict. de eod. Epit. 42. *Felix bellis civilibus, externis lacrimabilis.* Eutrop. lib. x. 15. *Cuius in civilibus magis, quam in externis bellis sit laudanda fortuna.* Vide lib. xxi. 16, 15. LIND.

Icto foedere gentium ritu.] Fortassis-an eo ritu quem Tacitus notat lib. xii. Annal. 47. *Mos est Regibus, quoties in societatem coëant, implicare dextras, pollicesque inter se vincire, nodoque perstringere. Mox ubi sanguis in artus extremos se effuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt. Id foedus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum.* Non absimili modo Isacius Imp. cum Saracenis foedus iniit. Nicet. Choniat. lib. 11. *μετὰ τοῦ τῶν Σαρακηνῶν ἄρχοντος σπείσασθαι, καὶ κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς περὶ φιλίας κρατοῦν ἔθιμον ἀμφοτέρους σχάσαι φλέβα τὴν ἐπιστήθιον, καὶ τὸ ἐκεῖθεν ἐκρυὲν αἷμα ἑκάτερον εἰς πόσιν ἀλλήλοις ἀντιπροπίνασθαι.* *Tertull. Apolog. cap. 9. Et apud Herodotum opinor desusum brachiis sanguinem, ex alterutro degustatum nationes quasdam foederi comparasse.* Iul. Solin. de Scythis loquens: *Haustu mutui sanguinis foedus sanciunt, non suo tantum more, sed Medorum quoque usurpata disciplina.* Pomp. Mela lib. ii. cap. 1. IDEM.

CAPUT XI.

1. *Tanquam nodum Gordium.*] Foede hic locus antea corruptus, sic certe legi debet, ut edidimus. Proverbium autem unde natum sit, satis constat ex Plutarch. in Alex. Arrian. *περὶ ἀναβάσ.* lib. 2. c. 3. Quint. Curt. lib. 3. c. 1. *Senec. Epist. 88. Fest. in Cingulo.* LINDENBR.

Tamquam nodum Gordium difficillimum] Sic primus edidit Lindenbrogius, cum anteriores Editiones ac princeps omnium Romana, *nodum et odium*, haberent. In Regio codice scriptum reperi, *nodum et odiem*, perinde ut erat in Ms. Florentino. sed coniecturam Lindenbrogii libens sequor: hoc tantum addo, vocem, *difficillimum*, glossam videri, quae a nescio quo scholiaste ad marginem adscripta, in textum irrepsit. VALES.

effundendis rebus pertinacius incumberet confidentia] antequam Galli insolentia ad proferendos potentiae fines progrederetur. — *tractatus publici*, rei gravioris, quae communem consultationem postularet. W.

Per simulationem tractatus publici.] Glossar. Nomicum: Τρακτάτος, σκόπος. Et alibi: Τρακτάτος, ἀνακάθαρσις, σύνοψις.

Tractatum habere. l. 4. 7. 9. 12. Cod. Theod. de legat. et decret. leg. 15. C. Theod. de Epifcop. LINDENBR.

Per fimulationem tractatus publici, minis abiectis.] Aliter in Editione Romana et Auguftana excufus hic locus habetur: *tractatus publici nimis arguentis.* Ex quo dudum conieceram fcribendum effe *nimis urguentis.* Coniecturam meam codex Regius *et Tolofanus* mihi poftea confirmavit, in quo diferte fcriptum reperi, *nimis urgentis.* Proinde non dubitavi eam lectionem hic reftituere, eiecta illa Gelenii coniectura. VALES.

2. *Praepofitus cubiculi.*] v. Ind. II. — *id occurrebat* dubium obortum eft. W.

3. *Spadones, quorum ea tempeftate plus habendi cupiditas.*] Alente nimirum eorum avaritiam audaciamque Conftantio, cui in deliciis erant, ut Aurel. Vict. ait. Inoleverat enim foedillimus ifte mos, a Perfis perlatus ad Romanos, ut non folum gynaeceis adhiberetur tertium hoc genus hominum, fed Imperii quoque et aulae curis. Ita de Eutropio Eunucho Claudian. lib. 1. 142.

— — qui fervi non eft admiffus in ufum,
Sufcipitur regnis: et quem privata miniftrum
Dedignata domus, moderantem fuftinet aula.

Horum infenfiffimus hoftis erat Alex. Sever. in cuius vita haec Lamprid. c. 17. et 34. *Eunuchos de minifterio fuo abiecit, et uxori ut fervos fervire iuffit. Et quum Heliogabalus mancipium eunuchorum fuiffet, ad certum numerum eos redegit, nec quidquam in palatio curare voluit, nifi balneas feminarum: cum plerosque eunuchos rationibus et procurationibus praepofuiffet Heliogabalus, hic illis et veteres fuftulit dignitates.* Eadem mens Licinio. Aur. Vict. Epit. 41. 10. p. 572. Arntzen. *Spadonum et aulicorum omnium vehemens domitor, tineas foricesque palatii eos appellans.* LINDENBR.

fpadones.] Quod hominum in genus, ut peftem aularum, non uno loco invehitur Ammianus. v. Ind. hift. Eunuchi. — *inter minifteria vitae fecretioris*, interioris quippe admiffionis. — *per multiplicem armaturae fcientiam.* Nimis arcte accipere Valefius videtur de *faltatione in armis*, uno verbo *Pyrrhicha;* cui fententiae tamen h. l. obeffe videtur τὸ *multiplicem;* armorum igitur varii generis tractandorum erant peritiffimi. — *inter quotidiana proludia*, exercitationes militares. W.

Subolefcere imperio adultos eius filios — per multiplicem armaturae fcientiam.] Non vanus hic metus, et fufpecta merito in eminentiori fortuna curiofa nimis armaturae exercitatio. LIND.

Per multiplicem armaturae fcientiam.] Armatura fpecies fuit exercitii militaris, quo milites a Campidoctoribus inftituebantur in campo, ut docet Vegetius in lib. 1. et 2. feu, ut ad rem propius accedam, Armatura fcientia eft faltandi in armis; uno verbo Pyrricha. Vetus interpres in Ptolemaei Tetrabiblum lib. 4. ὁπλοϱχησταὶ, οἱ πέϱ[illegible]ισιν οἱ μεϑ' ὅπλων ὀϱχούμενοι, οὓς καλοῦσιν ἀϱματούϱας. Armaturas intelligit milites, qui fub Campidoctore erant, et armaturae artem difcebant. Nam olim quidem cuncti milites armaturae artibus inftituebantur. Poftea vero foli ex eo dicti Armaturae (ii erant inter principia legionis) ea exercitatione imbui coepere, tefte Vegetio. Duplex porro erat armatura: altera pedeftris, de qua Marcellinus nofter loquitur lib. 21. 16. §. 7. de

Constantio: *artiumque armaturae pedestris perquam scientissimus:* altera equestris, quam egregie describit Procopius in lib. 4. Gothic. sub finem, de Totila loquens moras pugnandi nectente, diemque consulto terente. *καὶ αὐτὸς ὑπερφυεῖ ὀχούμενος ἵππῳ παιδιὰν ἐν μεταιχμίῳ ἔπαιζε τὴν ἐνόπλιον ἐπισταμένως· τόν τε γὰρ ἵππον ἐν κύκλῳ περιραίσσων, ἐπὶ θάτερά τε ἀναστρέφων κυκλοτερεῖς ἐποιεῖτο δρόμους· καὶ ἱππευόμενος μεθίει ταῖς αὔραις τὸ δόρυ, ἀπ' αὐτῶν δὲ κραδαινόμενον ἁρπασάμενος, εἶτα ἐκ χειρὸς ἐς χεῖρα παραπέμπων συχνὰ ἐφ' ἑκάτερα καὶ μεταβιβάζων ἐμπείρως ἐφιλοτιμεῖτο τῇ περὶ τὰ τοιαῦτα μελέτῃ, ὑπτιάζων καὶ ἰσχιάζων καὶ πρὸς ἑκάτερα ἐγκλινόμενος, ὥσπερ ἐκ παιδὸς ἀκριβῶς τὰ ἐς τὴν ὀρχήστραν δεδιδαγμένος.* Id est: *Ipse generoso insidens equo, in planitie quae inter castra sita erat, militari proludio ludebat perite. Namque et equum in orbem agitans, et altrinsecus reflectens, cursus in orbem ciebat. Et inter equitandum iactabat in auras hastam, eamdemque vibratam rapiens, tum de manu mittens in manum ac crebro permutans cum singulari peritia, dexteritatem suam ostentabat: corpus resupinans, lumbos flectens, et hac illac inclinans, utpote qui a puero Pyrricham accurate esset edoctus.* *Utramque armaturam tam pedestrem quam equestrem intelligit Themistius in oratione Ms. quae inscribitur Constantius seu de humanitate. *οἱ δὲ ἔτι καὶ μᾶλλον, οἷον ἤδη σου θιγγάνειν δοκοῦσιν, οἱ τὴν ἐνόπλιον χορείαν διεξιόντες, καὶ τὰ κοῦφα ἐν πολλῷ σιδήρῳ σκιρτήματα, καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν ἵππων ἐξελιγμούς, καὶ ἐξυμνοῦσιν εἰκότως σῶμα οὕτω διακείμενον πρὸς τοὺς πόνους ἐκ τριγονίας βασιλικῆς.** De hac equestri armatura sensit Firmicus in Sphaera barbarica, cum dicit: *Aut qui saltu quadrigas transeat, aut apprime vectus equo militares armaturas exerceat.* Itaque Scaliger in librum v. Manilii Firmicum immerito reprehendit, quod ex equo militares armaturas exerceri dixerit. Ipse potius Scaliger armatura quid esset penitus ignoravit, ut ex eius verbis liquido apparet. Ait enim: *Armatura est ὁπλοδιδαξία, et a Campidoctore in castris docebatur diebus festis.* Primo confundit armaturam cum exercitatione armorum: isque error iam notatus est a Cl. Salmasio in Notis ad Historiam Augustam. Deinde armatura non tradebatur in castris, sed in campo a Campidoctoribus: neque diebus festis, sed quotidie, ut docet Vegetius lib. 2. cap. 23. Exhibebatur quidem ab Impp. in Circo diebus festis, ut ibi Vegetius dicit, et Spartianus in Hadriano aliique testantur: sed quotidiana meditatione a militibus discebatur. Addit paullo post Scaliger: *Armaturae etiam dicebantur, cum armati currebant.* et ad eius rei confirmationem affert primo testimonium veteris Interpretis, quem quidam Proclum existimant, in Tetrabiblum Ptolemaei, quem nos supra explicavimus; deinde locum Artemidori. Quae omnia in gratiam Scaligeri una litura vellem esse deleta. Neque enim Interpres ille Tetrabibli de alio genere armaturae loquitur, quam de eo quod a Campidoctore tradebatur, ut supra ostendi. Et locus Artemidori longe alio spectat. Loquitur enim Artemidorus de sacris certaminibus, quibus Athletae certabant: eorumque certaminum ultimum esse dicit ὅπλον, id est: ὁπλίτην δρόμον, ut loquitur Pausanias in Eliacis. *Hunc Scaligeri errorem secutus est Lipsius in libro v. de militia capite XIV.* VALES.

Inter quotidiana proludia.] Proludiorum nomine omnes exercitationes militares complectitur Marcellinus. Sic in lib. 16. 5.

10. de Iuliano: *Cum exercere proludia disciplinae castrensis philosophus cogeretur ut Princeps, artemque modulatius incedendi per Pyrricham concinentibns disceret fistulis.* Et in libro 23. 6. 83. de Persis: *Militari cultu ac disciplina, proludiisque continuis rei castrensis et armaturae, quam saepe formavimus, metuendi.* Eodem sensu Vegetius prolusiones sumit in lib. 1. cap. 13. et in lib. 2. cap. 23. Hae porro exercitationes armorum quotidie fiebant, ut idem Vegetius passim inculcat. Petrus Patricius et Magister de Tullio Menophilo duce Moesiae, *οὗτος δὲ δοὺξ ἦν Μυσίας, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸν στρατὸν ἐγύμναζε.* Narses quoque Eunuchus quotidie militem exercebat, teste Agathia in lib. 2. quo fortiore animo ad pugnam accederent. *καὶ ἐπεῤῥώννυε τὸν θυμὸν ταῖς καθ' ἡμέραν μελέταις.* VALES.

Proludia exercitus.] Restitui scripturam codicis Regii *ac Tolosani* et Rom. Editionis: *Inter quotidiana proludia exercitus consulto consilio cognitos:* quomodo hic locus laudatur alicubi a Iacobo Cuiacio V. Cl. IDEM.

4. *Aures verberarent.*] Plaut. *Amphitr. I, 1. 177.* *Dextera mihi vox aureis verberat.* LINDENBR.

Varia animo tum miscente consilia.] Huius loci emendatio cum aliis compluribus codici Regio debetur, in quo ita diserte scriptus est: *Vario animo tum miscente consilia, tandem ut optimum factum elegit.* Sed eadem manu emendatum est *varia.* In Editione Romana legebatur: *Vario animo tumescente consilia tandem dot optimum factum olegit.* Neque dubito, quin etiam in eo exemplari ex quo codex Regius est descriptus, ita exaratum fuerit. Observavi enim virum doctum, qui eum codicem descripsit, coniecturae saepius indulsisse. Proinde non veritus sum unius literulae adiectione locum hunc pristinae integritati restituere hoc modo: *Tandem id ut optimum factu elegit.* VALES.

5. *Prosper*] Et alibi apud Nostrum obvius, male inprimis audit. xv, 13. 3. — *copia rei vehicularlae data*, de qua publicis curribus, clavulari cursu utendi facultate v. supra c. 6. et Ind. W.

Copia rei vehicularis.] Inf. *Vehiculis publicis usus.* — *τῷ δημοσίῳ δρόμῳ χρησάμενος.* Procop. Persic. 11. *ἵπποις τοῖς δημοσίοις ὀχούμενος, οὓς δὴ βερέδους καλεῖν νενομίκασι.* Germ. *Herrnfuhr.* LINDENBR.

Itineribus properavit magnis.] In Ms. Florentino scribitur *properamus*, teste Lindenbrogio. Ego veram lectionem esse non dubito, *properavimus*, quam in Editione Rom. et codice Regio *ac Tolosano* postea reperi. Ammianus enim noster iamtum cum Ursicino in Oriente versabatur, ut ipsemet docet paullo supra his verbis: *Interea a Nisibi quam tuebatur Ursicinus accitus, cui nos obsecuturos iunxerat imperiale praeceptum.* Eundemque haud multo post secutus est in Gallias, cum ad opprimendum Silvanum illuc a Constantio missus esset. Inde cum eodem rursus ad Orientem transivit. Hinc est, quod tantopere illum ubique laudat. VALES.

6. *Caenos Gallicanos.*] Huius stationis mentio fit in Itinerario Antonini: *Totaio m. passuum* 28. *Dablis m. p.* 28. *Caenum Gallicanum m. p.* 18. *Dadastana m. p.* 21. Ex Galatia igitur in Bithyniam venientibus prima haec statio occurrebat. IDEM.

Caenos Gallicanos.] Itinerar. Anton. ap. Wesseling. p. 141. habet Coenon Gallicanon (quae et aliis in locis scribendi diversitas occurrit, v. ad Eutropium IX, 6. p. 687. Tzschuck.) estque, uti ex Ammiano ipso videre licet, prima statio e Galatia in Bithyniam proficiscentibus. — *febrium.* Plur. Sic semper et aliis locis Noster, more illius aetatis, scriptorum inprimis ecclesiasticorum. W.

7. *satisfactionem*] excusationem. cf. XX, 4. 16. competenti satisfactione purgabo. W.

8. *Perfidia proximorum ratione bifaria deferebatur, quod,* etc.] Huius lectionis auctor fuit Sig. Gelenius. Nam in Editione Rom. et Regio codice legitur: *Perfidiam prox. ratione bifaria ferebatur.* Unde non dubito, quin verissima sit ea lectio, quam ex Mar. Accursii Editione restitui. VALES.

9. *mente obliqua*] non recta et aperta, sed maligna, suspiciosa, insidiarum plena. Sic verba obliqua XV, 5. 4. literae per ambages obliquas scriptae XXIX, 1. 35. — *vastitas* devastatio, uti XXX, 9. 1. W.

10. *Diocletiano et eius collegae*] Maximiano Herculio. *Caesares ut adparitores,* ministri, satellites, XVII, 11. 1. XX, 8. 6. XXVI, 4. 3. (cf. Spanhem. ad Iuliani Opera 146. 290.) *ultro citroque discurrentes,* promte et alacriter, quocunque mitterentur, properantes — *in Syria Diocletiani irascentis* — *Galerius purpuratus* (nam et Caesaribus purpura licuit uti). Idem narrat Eutropius IX, 24. irae quoque causam addens, quod inconsulte magis, quam ignave dimicasset Galerius. cf. et Tillemont IV. p. 60. W.

Ut apparitores Caesares.] Inf. lib. 17. 11. *Erat enim necesse tanquam Apparitorem Caesarem super omnibus gestis ad Augusti referre scientiam.* Sic enim locum illum ex Ms. restituimus. Lib. 26. 4. de Valente in participatum Imperii adsumto: *In eodem vehiculo secum reduxit, participem quidem legitimum potestatis, sed in modum Apparitoris morigerum.* Lib. XX. 8. Iulianus iam Augustus a militibus appellatus, sic ad Constantium scribit: *Currentium ex voto prosperitatum nuntiis crebris, ut Apparitor fidus aures implevi.* LIND.

Augusti vehiculum irascentis per spatium mille passuum fere pedes antegressus est; Galerius.] Ruf. Fest. in Breviar. c. 25. *Maximianus Caesar, prima congressione cum contra innumeram multitudinem cum paucis acriter dimicasset, pulsus recessit. Hoc tanta a Diocletiano indignatione susceptus est, ut ante carpentum eius per aliquot milia passuum cucurrerit purpuratus.* Eutrop. lib. IX. 24. LINDENBR.

Augusti vehiculum pedes antegressus est Galerius.] Galerius Maximianus inter Callinicum Carrasque congressus cum Persis, longe militum numero superioribus, victus recessit. Et ad Diocletianum profectus, cum ei in itinere occurrisset, tanta insolentia fertur a Diocletiano exceptus, ut per aliquot passuum millia purpuratus tradatur ad vehiculum eius cucurrisse, ut scribit Eutropius et Rufus Festus c. 25. Et hoc primum fuit praelium quo Galerius cum Persis dimicavit, teste Rufo Festo ac Zonara atque Eutropio. Sed Eutropii verba aliquantisper obscura sunt, unde erroris ansam tum Orosio, tum auctori Miscellae historiae praebuere. Sic enim se habent: (cf. ibi Tzschuckium) *Galerius Ma-*

ximianus primo adversum praelium, exin secundum habuit: inter Callinicum Carrasque congressus, etc. Quibus verbis Eutropius primum illud praelium describit, ut dixi: tum deinde alterum subiicit, quo Galerius in Armenia maiore Persas debellavit. At Orosius quidem in libro 7. 25. haec Eutropii verba sic accepit, ut quater cum Persis conflixerit Galerius: auctor vero historiae Miscellae verbis Eutropii interpolatis, tria Galerii adversus Persas praelia posuit, cum tamen duo tantum fuerint. VALES.

11. *Advenit post multos Scudilo.*] In Codice Regio prius quidem scriptum fuit: *Post multos Cudiculo.* Sed emendatum est eadem manu: *Post multo Scudilo.* Quae lectio minime displicet, ita tamen, ut vulgatam non damnem. IDEM.

velamento subagrestis ingenii] rusticitatis morumque inconditorum. — *adulabili*, cf. XXXI, 12. 7. — saepius *replicando* i. e. repetendo, quo sensu pluribus locis ap. Nostrum. — *Arctoae.* Amat in his Graeca verba Ammianus, uti *Eoa* pro orientali. W.

12. *Utque solent manum iniectantibus fatis hebetari sensus.*] * Velleius Paterc. lib. 2. c. 51. *Ineluctabilis fatorum vis, cuius fortunam mutare constituit, consilia corrumpit.* Vide ipsum locum. lib. 2. c. 118. *Ita se res habet, ut plerumque fortunam mutaturus Deus consilia corrumpat.* Mar. Victor. Massil. in Genes. lib. 3. p. 69.

*Servavit morem iuris sententia recti.**

Lycurgus contra Leocrat. p. 219. ed. Hauptm. Οἱ θεοὶ οὐδὲν πρότερον ποιοῦσιν, ἢ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων τὴν διάνοιαν παράγουσι. In quam rem sequentes laudat versus:

Ὅταν γὰρ ὀργὴ δαιμόνων βλάπτῃ τινὰ,
Τοῦτ' αὐτὸ πρῶτον ἐξαφαιρεῖται φρενῶν
Τὸν νοῦν τὸν ἐσθλὸν, εἰς δὲ τὴν χείρω τρέπει
Γνώμην, ἵν' εἰδῇ μηδὲν ὧν ἁμαρτάνει.

Pub. Syrus in Iamb. *Stultum facit fortuna quem vult perdere.* LINDENBR.

Utque solent manum iniectantibus fatis hebetari sensus.] Haec fuit opinio veterum pene omnium, quae multis exemplis, tum ex sacra, tum ex profana historia petitis confirmari potest. Eleganter Velleius in lib. 2. *Sed profecto ineluctabilis fatorum vis cuiuscunque fortunam mutare constituit, consilia corrumpit.* et multo post c. 118. de Quintilio Varo: *Sed praevalebant iam fata consiliis, omnemque animi eius aciem praestinxerant. Quippe ita se res habet, ut plerumque fortunam mutaturus Deus, consilia corrumpat.* VALES.

manum iniectantibus fatis.] Mire dictum, ait Ernesti in Gloss. sed cum apud Ciceronem pro Sextio 43. (et alibi) etiam homines *fata* (i. e. pestes, pestiferi) dicantur, eo minus mirum, talia fatis attribui. Docte quidem, sed brevius defungi possis ita: *Fata* sunt *Parcae*, Μοῖραι. Sic *tria fata* apud Appuleium de mundo, extr. Gellium III, 16. *Spanhem.* Preuves de Remarques sur les Césars de l'Empereur Iulien p. 59. *Ruhnken.* ad locum Velleii a Valesio laudatum, et *Manso Versuche über einige Gegenstände aus der Mythologie* S. 505. ff. W.

De fumo in flammam.] Idem proverbium lib. XXVIII. 1. * Epiphan. contra Haereses lib. 2. tom. 2. γέγονε αὐτοῖς τοῦτο

κατὰ τὴν παροιμίαν, ὅτι φεύγοντες τὸν καπνὸν εἰς πῦρ ἐνέπεσον. Suid. in τεφρώσας· μὴ τὴν τέφραν φεύγων εἰς ἀνθρακιὰν πέσῃς. Consimile Germanor. proverbium *aus der asche ins feur.** Leo Imp. Homilia de resurrect. Καὶ φεύγοντες ἄνθρακας, τὸ τῆς παροιμίας, φλογὶ περιπίπτουσι. Eustath. Philos. de amoribus Ismen. et Leucip. Diogenianus in Collectione proverb. Cent. 8. LIND.

De fumo, ut proverbium loquitur, in flammam.] Huius proverbii meminit Diogenianus, τὸν καπνὸν φεύγων εἰς τὸ πῦρ ἐνέπεσον: cui affine est illud Germanici Caesaris in lib. 1. Anthologiae: (in ed. Iacobsiana reperire non potui. W.) Ἐκ πυρὸς, ὡς αἶνος, πέσεις ἐς φλόγας. VALES.

Capiti Coracis aurigae coronam imposuit.] Moris fuit, ut agitatores qui ludis Circensibus vicerant, ab editore coronarentur. Quare et Imperatores quoties equestres ludos edebant, victores aurigas coronabant. *Ita Chrysostomus Homilia 12. in cap. 3. Epistolae Pauli ad Philippenses. οὐχ ὁρᾶτε καὶ ἐνταῦθα, ὅτι τοὺς μάλιστα τετιμημένους τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν ἡνιόχων οὐ στεφανοῦσι κάτω ἐν τῷ σταδίῳ, ἀλλ' ἄνω καλέσας ὁ Βασιλεὺς ἐκεῖ στεφανοῖ. Et in Homilia 5. in Genesim sub finem, denique in Homilia 2. de Davide, p. 1026. Themistius in oratione MS. quae inscribitur Constantius seu de humanitate, sub finem ait, Regis nomen vel Imperatoris praemia potius quam supplicia designare; atque idcirco leges praemia quidem Imperatorum manibus, supplicia autem aliorum ministerio reservavisse.* Ex his intelligendus est locus Libanii in Oratione funebri de obitu Iuliani, Reiske T. 1. p. 592. ubi Saporem cum Constantio componit. ὁ μὲν (Sapor scilicet) αἰχμαλώτων ἠβρύνετο πλήθεσιν· ὁ δὲ (Constantius) τῶν ἵππων ἁμίλλαις· τὸν μὲν ἐστεφάνουν αἱ πόλεις· ὁ δὲ τοὺς ἡνιόχους. IDEM.

13. *civitatibus perviis*] insolite pro iis, per quas iter faciendum esset. Laudat Ern. Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. T. 1. p. 929. W.

14. *Taurus.*] v. Ind. hist. *Quaestor*, h. l. militaris, qui annonas militum distribuit, sed iurisdictionem etiam et adparitionem habuit. Plura vide ap. Vicat Vocabular. iuris p. 231. *Leontius.* XV, 7. 1. — *Lucillianus.* cf. Ind. histor. *Heynium* ad Zosimum III, 8. *Wesseling.* Obss. p. 108. W.

15. *Hadrianopolim introisset urbem Aemimontanam Uscudamam antehac.*] Ruf. Fest. c. 9. *Uscudamam, quae modo Hadrianopolis nominatur, in deditionem nostram redegit* Vitiose admodum Iordanes de Regnor. Success. p. 40. Lindenbr. *Aemimontiosque debellans, Pulendenam, quae nunc Philippopolis, et Ustudamam, quae Hadrianopolis vocatur, in Romanorum redegit dominium.* Legendum autem, *Aemimontiosque debellans Eumolpiadam, quae nunc Philippopolis, et Uscudamam, quae Hadrianop. etc.* LINDENBR. v. et infra XXVII, 4. 12. Eutrop. VI, 10. et ibi Tzschuck. W.

Thebaeas legiones.] Mentio huius legionis in Notit. Imperii, Bedae Martyrologio VII. Kal. Septembr. VI. Id. Octob. Gregor. Turon. de Miracul. lib. 1. cap. LXII. et LXIII. *Acta Martyrii S. Mauricii: *Erat eodem tempore in exercitu legio militum, qui Thebaei appellabantur — Ii in auxilium Maximiano ab Orientis partibus accersiti venerant, viri in rebus bellicis strenui, vir-*

tute nobiles, sed fide nobiliores, etc. Vide Herod. lib. 3. pag. 8. LINDENBR.

Per stationes locat confines.] Hic locus procul dubio corruptus est. Neque enim Gallus Caesar Thebaeas legiones in stationibus proximis collocavit, quippe cum ante Galli adventum in vicinis oppidis hiemarent teste Marcellino. Adde quod Marcellinus subiungit, Gallum Caesarem nullam videndi, vel audiendi eos facultatem furari potuisse. Itaque rescribendum puto: *Sui fiducia abunde per stationes locati confines.* Ut ad milites Thebaeos haec referantur, qui consortes suos ad Gallum miserant, hortaturos eum, ut fretus ipsorum fide ac numero inibi remaneret. *fiducia* igitur *sui locati*, idem valet ac *fiducia ipsorum locatorum.* Quae locutio durior quidem est, ut fateor, sed nihilominus videtur vera. *Notitia Imperii sub Magistro militum per Thracias Thebaeos collocat. VALES.

16. *decem vehiculis publicis.*] Eo, quod tam pauca vehicula non suppetebant ad totum Galli comitatum avehendum, Constantius tacite innuere voluit hoc, ut maxima pars relinqueretur, uti recte monet Ritter ad Guthrium T. v. p. 36. *relicto palatio omni* palatinis — *tori ministros et mensae,* qui, quae ad victum nocturnaque deverticula necessaria essent, curarent. W.

17. *per inducias naturae conquiescentis.*] Haud inepta translatio: dum mentem aliquantisper colligeret. W.

18. *Solutus enim corporeis nexibus animus.*] Hoc Peripateticorum dogma est. Aiunt enim Peripatetici, animum interdiu quidem circumplexum corpori ministrare, nec veritatem sincere intueri posse: noctu vero solutum a corporis ministerio, ac veluti in orbem collectum circa pectus, prospicere futura, unde et somnia existunt, teste Aeliano in lib. 3. Variae Hist. cap. XI. Sane haec opinio fuit Aristotelis, ut docet Sextus in lib. 8. adversus dogmaticos initio: ὅταν γάρ, φησὶν, ἐν τῷ ὑπνοῦν καθ' ἑαυτὴν γενήσεται ἡ ψυχὴ, τότε τὴν ἴδιον ἀπολαβοῦσα φύσιν προμαντεύεταί τε καὶ προαγορεύει τὰ μέλλοντα. Id est: *Nam cum in somnis animus liber est ac sui iuris, tum propria quasi postliminio recuperata natura praesagit, ac praedicit multo ante ventura.* Id autem explicabat Aristoteles ac Peripatetici, non ut somniandi causa extrinsecus immitteretur a Deo, sed ut in animis nostris quiddam natura inesse diceret, quod eos ita afficeret, ac moveret. Quippe omnem a Deo profectam vaticinationem removebat Aristoteles, ut docet Origenes contra Cellum. Vide Artemidorum in libro I. cap. 7. ab iis verbis, θεόπεμπτα δὲ λέγω, οὐχ ὡς Ἀριστοτέλης, etc. sic enim emendanda sunt: et in libro 4. cap. 3. et 61. ubi somnia animi opus esse, inde ait apparere, quod sapientibus quidem sapientia ac φιλόλογα, contraria autem idiotis eveniunt. *Eadem est opinio Xenophontis in libro VIII. de institutione Cyri pag. 237. (c. 7, §. 21.)* IDEM. Cf. Wopkens. Lectt. Tullian. p. 253. W.

Animus semper vigens motibus indefessis.] Eamdem causam somniorum affert Philo in lib. 2. allegoriarum his verbis: πολλάκις νύκτωρ οὐδεμιᾷ τῶν αἰσθήσεων ἐνεργοῦντες, ἀτόπους περὶ πολλῶν καὶ διαφερόντων λαμβάνομεν ἐννοίας, τῆς ψυχῆς ἀεικινήτου ὑπαρχούσης καὶ μυρίας τροπὰς ἐνδεχομένης. *Saepenumero noctu cunctis sensibus quietis ac tacitis, mirae quaedam de multis rebus atque diversis cogitationes subeunt, idcirco quod animus*

noster semper in motu est, et innumerabiles suscipit conversiones. Unde et Artemidorus somnium definit, motum aut conformationem animi multiplicem, significantem futura: ὄνειρος κίνησις ἢ πλάσις ἐστὶ τῆς ψυχῆς πολυσχήμων, σημαντικὴ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν ἢ κακῶν. VALES.

Cogitationibus subiectus et curis.] Codex Regius *et Tolosanus* cum Editione Rom. habent, *subiectis,* unde libens efficerem *abiectis.* IDEM.

Visa nocturna quas phantasias.] *A. Gellius lib. 19. cap. 1. ex Epicteto Arriani: *Visa animi, quas φαντασίας Philosophi appellant.** Boëtius Dialog. II. in Porphyr. *Has mentis considerationes, quae a rerum sensu ad intelligentiam profectae, vel intelliguntur, vel certe finguntur, φαντασίας Graeci dicunt, a nobis visa poterunt nominari.* Quam *phantasiam* Ammianus et Boëtius vocant, Macrobius *phantasma* dixit: cuius verba commode huc pertinent, lib. 1. cap. 3. in Cicer. φάντασμα, *hoc est visum, cum inter vigiliam et adultam quietem, in quadam (ut aiunt) prima somnii nebula adhuc vigilare se existimans qui dormire vix coepit, adspicere videtur irruentes in se vel passim vagantes formas, a natura seu magnitudine seu specie discrepantes.* Suid. sic distinguit: φάντασμα μὲν γάρ ἐστι δόκησις διανοίας, οἷα γίνεται κατὰ τοὺς ὕπνους, φαντασία δὲ τύπωσις ἐν ψυχῇ. Vid. Nemes. Episc. περὶ φύσεως ἀνθρώπου, cap. VII. LIND.

19. *Itineribus rectis per mutationem iumentorum emensis.*] In Editione Rom. legitur: *itineribus eiectis permutationem ium. em.* neque aliter Regius codex. At Sigis. Gelenius qui Basiliensi praefuit Editioni, sic edidit hunc locum: *Itineribus interiectis per mutationem ium. emensis.* Cui longe meo quidem iudicio praeferenda est lectio Editionis Augustanae, quae est huiusmodi: *Itineribus interiectis permutatione ium. emensis.* Nam et in libri 15. initio Marcellinus sic loquitur: *Raptos eius calceos vehens equorum permutatione veloci.* Et Synesius in Epistola ad Petrum Presbyterum: καὶ ἀμοιβῇ ζώων ἐφ' ἑκάτερα πέμψατε. Id est: *Equorum permutatione ultro citroque mittite.* διαδοχὰς ὀρέων appellat Libanius in tomo 2. Orationum non semel. VALES. Quanto simplicius, *Itineribus electis per mutationem iumentorum emensis?* GRONOV.

* *Petobionem opidum Noricorum.*] Nunc dictum *Pettavv* ad flumen Dravum. * VALES.

Petobionem (Pettau in Stiria) *Noricorum,* quorum fines inde a Stiria meridiem versus ad Savum, ad Orientem usque ad lacum Poiso in Hungaria, versus Occidentem ad Rhaetos et Vindelicos, septentrionem versus ad Boios usque patebant. v. *Mannert* T. III. p. 605. W.

20. *Armatis omnes circumsedit.*] Emendatum est ex codice Regio, *omne circumdedit:* cui lectioni in parte subscribit Editio Rom. et Augustana; quae sic habent: *Armatis omne circumsedit.* VALES.

carpento privato,] nam cursus publicus Polam non tetigit. — *Pola* hodie *Fiannone* in Istria, qua Venetis nuper paruit. Ceterum de tempore, quo Gallus interfectus, accuratius egit Tillemontius T. IV. P. 2. p. 1121. — *Crispum, Constantini*

filium, ex Minervina concubina susceptum. Rem omnem ex variis scriptoribus uberius exposuit *Gibbon* IV. 163-172. W.

Ad Istriam duxit prope oppidum Polam.] *Vid. Scalig. ad Euseb. p. 234.* In insula Flanone, vel, ut alii legunt, Flavone, interfectum scribunt. Socrates lib. 2. cap. 34. περὶ Φλάνωνα τὴν νῆσον. Sozom. lib. 4. cap. 7. ἤδη δὲ παρὰ Φλάβωνα τὴν νῆσον γενόμενος ἀνῃρέθη. Cassiodor. Histor. Trip. lib. v. cap. x. *Cum contra insulam Flaconensem venisset, eum illic Constantius praecepit interimi.* Historia Miscell. Falconensem vocat lib. xi. Polae civitatis meminit Stephanus et Strabo lib. vii. LINDENBR.

Prope opidum Polam.] Iuxta insulam Flanonam sive Flavonam occisum esse Gallum scribit Socrates ac Sozomenus. Idatius in ipsa insula Flanona peremptum prodit. Auctor Chronici Alexandrini ἐν ἴσῳ τῇ νήσῳ id accidisse dicit. (Issam forte voluit dicere.) Est autem Flanona non insula quidem, sed maritima civitas, in ora Liburniae posita non procul a Nesactio. Nesactium autem iuxta Polam teste Plinio ac Ptolemaeo. Unde Italiae finem alii Polam esse dicunt, inter quos est Strabo; alii Nesactium, ut Ptolemaeus. VALES.

Opidum Polam.] Pola colonia Iulia pietas dicta est teste Plinio: quod confirmat etiam auctor Panegyrici Flaviensium nomine Constantino dicti in fine: *Bibracte quidem hucusque dicta est Iulia, Pola, Florentia: sed Flavia est civitas Aeduorum.* In vulgatis Editionibus legitur confuse, *Iulia, Polla, Florentia*: quasi Bibracte hic omnibus cognominibus affecta esset. IDEM.

Ubi peremptum accepimus Crispum.] Hunc a Fausta noverca delatum, quasi ipsam de stupro sollicitasset, insontem occidi iussit Constantinus anno Christi 326. Constantino VII. et Constantio Caesare Coss. ut ait Idatius in Fastis, cum ipse Romae resideret, teste Zosimo lib. 2. c. 29. Moxque ob id scelus ab Helena matre increpitus, Faustam balneo calenti inclusam necavit, ut refert Zosimus et Sidonius. At Chrysostomus in Homilia 15. in Philippenses, Constantinum ait uxorem quidem adulterii suspectam, ex qua multos liberos Caesares habebat, in montibus alligasse, ac bestiis vorandam obiecisse: filium quoque ab eodem occisum esse, seu potius ab eius fratre. Nam licet eo loci neminem nominet, constat tamen eum de Constantino loqui. IDEM.

21. *propinquantis exitus.*] Quoniam *exitum* sic absolute nec Ammianus (nam xix, 2. 4. est exitus *vitae*) nec alii usurpant, Gronovius Praef. p. xxv. mavult exitii. — *praesepultus* est etiam ap. Quintilianum Declam. ix, 23. — *Pentadius* eam ipsam ob caussam postea in iudicium vocatus. xxii, 3. 5. W.

Armaturarum Tribunus.] Armaturae milites fuere in comitatu Imperatoris. Horum duae Scholae in Notitia Imperii recensentur, sub dispositione Magistri Officiorum: Armaturae scilicet seniores, et Armaturae iuniores. Ab his distinguendi sunt Armaturae, quos Vegetius inter principia legionum, seu principales milites numerat in lib. 2. cap. 7. de quibus supra aliquid memini dicere. VALES.

22. *Adrasteo pallore.*] Adrasteum pallorem dixit ab Adrasto Talai filio Argivorum Rege, qui omnium mortalium infelicissimus fuit, utpote qui ambos generos in bello occidi vidit. Alii for-

tasse pallorem Adrasteum ab Adrastea dictum esse existimabunt, de qua Marcellinus noster inferius differit: sed alteram explicationem magis probo. VALES. Non erat necessaria huius ambiguitatis doctrina. Nam Marcellinus finxit hunc suum sermonem ex Virgilio VI. Aeneid. 480. *Hic illi occurrit Tydeus, hic inclytus armis Parthenopaeus, et Adrasti pallentis imago.* quem locum video ab patre etiam hic adnotatum. GRONOV.

Alexandrum Magnum cet. Totam narratiunculam fortasse non ipsius Ammiani, sed interpolatoris cuiusdam esse suspicari possis, cum omnia tam laevia atque facilia sint, nihilque Ammianei habeant tumoris, eaque resecta sequentia cum antecedentibus aptius nectantur. W.

Eum se per novem menses.] Adsimile, quod narrat Arrian. Expedit. lib. VII. p. 290. ed. Gronov. Ἐπεὶ οὐδὲ ἐπαύοντο Ἀλεξάνδρῳ γράφοντες, ὁ μὲν τήν αὐθάδειάν τε τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ ὀξύτητα, καὶ πολυπραγμοσύνην, ἥκιστα τῇ Ἀλεξάνδρου μητρὶ εὐσχήμονα., ὥστε καὶ λόγος τις τοιόσδε ἐφέρετο Ἀλεξάνδρου, ἐφ' οἷς ὑπὲρ τῆς μητρὸς αὐτῷ ἐξηγγέλλετο, βαρὺ δὴ τὸ ΕΝΟΙΚΙΟΝ ΤΩΝ ΔΕΚΑ ΜΗΝΩΝ εἰσπράττεσθαι αὐτοῦ τὴν μητέρα. LIND.

23. *Eum capitali supplicio destinavit.*] Zonaras citra iussum Constantii occisum esse Gallum memorat. Nam cum eum Caesaris dignitate spoliatum primo tantum relegasset, postea incitatus a proximis misit, qui eum interficerent. Mox poenitentia ductus datis literis interfectores revocavit. Sed Eusebius Cubiculi Praepositus, ut literae caede demum peracta redderentur, curavit. Ceterum de hac Constantii crudelitate sic Chrysostomus in eo loco quem supra notavi: τῶν παίδων δ' αὐτοῦ ὁ μὲν ἑαυτὸν ἀνεῖλεν· ὁ δὲ τὸν ἀνεψιὸν τὸν αὐτοῦ, κοινωνοῦντα τῆς βασιλείας αὐτῷ, ἣν αὐτὸς ἐνεχείρισε. VALES.

cervice abscissa.] Arntzenius ad Aur. Victor. p. 288. malit *abscisa.* Rectius omnino, sed voces istae innumeris locis permutatae. W.

24. *Gallum actus oppressit crudelis.*] Emendavi ex codice Regio *et Tolosano,* *actus oppressere crudeles.* Cui lectioni favet Editio Romana, in qua scriptum est, *actus oppresse crudelis.* Petrus Castellus ediderat: *Gallum obitu oppressit crudeli.* Quam eius coniecturam et Accursius, et Gelenius amplexi sunt. VALES.

Cruciabili morte absumti sunt, qui eum l. n. blandis palpantes periuriis.] Discant hinc parcius fallere, qui fidem suam sacramenti religione obligatam, ridendo violare non verentur, ut alios pedicis luctuosis illigent. Quod licet pro Principis salute fiat, res ipsa tamen clamat iurisiurandi contemtam sanctitatem Deum severissimum ultorem habere. LIND.

destillatione iecoris,] quo eodem morbo laboravit Octavianus Aug. Sueton. c. 81. eumque arthritidem ad interiores partes reiectam fuisse existimat *Moehsen* de archiatris primorum Imperatorum in *Beschr. einer Berlinischen Medaillen - Sammlung* S. 246. — *pulmones vomitans.* Reinesius adscripserat: „Forte melius *et pulmonis vomica,* vel *pulmonem vomicans.* Chifletius Daedalmatum Lib. 1. c. 14. mavult *ichoris.*" W.

Anima in lacrimoso obitu parentavit.] Vox *anima* videtur esse glossema vocis antecedentis. Ita scribendum puto: *Ex-*

ſtincti per fallacias Caeſaris manibus lacrymoſo obitu parentavit. ſic in libro 15. 8, 6. *Velut impiis eorum manibus Rom. ſanguine parentantes.* Apuleius in lib. 8. p. 206. l. 37. Elmenh. *Et ſanctis manibus eius iſtis oculis parentabo.* Denique Hyginus in Aſtronomico Poëtico: *Cui mortuae canis ſpiritu ſuo parentavit.* In Regio * et Toloſano * codice totus hic locus legitur hoc modo: *Animam lacrymoſo obitu parentavit.* VALES. Latinae linguae ratio manifeſta eſt. Sed ita leviter eiicere per cauſam gloſſae, quicquid ſanare nequeas, non placet. Video patrem adſcripſiſſe editioni Lindenbrog. f. *non minus ludibrioſo.* Hanc enim vocem habet Lindenbrogius et alii ante eum, in qua miror Valeſium tacere nil niſi *lacrimoſo* agnoſcentem. Sed ſtilus Ammiani eſt et omnium huius temporis, *extincti per fallacias Caeſaris manibus, nimium ludibrioſo,* vel *lacrimoſo*, ſi ita eſt in antiquis libris, *o. p.* GRONOV.

25. *Adraſtria — quam vocabulo duplici etiam Nemeſin.*] Ariſtot. de Mundo p. 293: Νέμεσιν ἀπὸ τῆς ἑκάστῳ διανεμήσεως, Ἀδράστειαν δὲ, ἀναπόδραστον αἰτίαν οὖσαν. Quae ſic interpretatur Apuleius p. 75. l. 36. Elmenh.: *Nemeſin, quod unicuique adtributio ſua ſit adſcripta. Adraſtia eadem, quaſi ineffugibilis neceſſitas ultionis.* Vide Phornut. περὶ θεῶν φύσεως cap. VIII. Suid. in Ἀδράστεια. *De Adraſtia multis agit Proclus in Theolog. Platon. lib. 4. cap. 6. p. 205. etc.* LIND.

Humanarum mentium opinione Lunari circulo ſuperpoſitum.] Ocellus Lucan. περὶ τῆς τοῦ παντὸς φύσεως cap. 2. Euſeb. de Praepar. lib. 3. cap. 3. IDEM.

Subſtantialis tutela.] Sic lib. XXI, 1, 8. *Subſtantiales poteſtates.* Intelligit utrobique daemonia ſive angelos. Chalcidius in Platon. Timaeum, p. 97. *Poteſtatibus abſequium caeli praebentibus, etiam terrena curantibus, quae Poteſtates aetherei aëreique ſunt daemones, remoti a viſu noſtro et ceteris ſenſibus.* Neque aliter Graeci, qui ἀοράτους οὐσίας et δυνάμεις ἀοράτους καὶ ἐπουρανίους poteſtates haſce vocant. Theodoret. contra Graecos Orat. III. de Angelis. *Iſidorus lib. VII. cap. proprie Poteſtates de bonis Angelis intelligit. *Poteſtates ſunt, quibus virtutes adverſae ſubiectae ſunt, et inde Poteſtatum nomine nuncupantur, quia magni ſpiritus eorum poteſtate coërcentur, ne tantum mundo noceant, quantum cupiunt.** IDEM.

Partilibus praeſidens fatis.] Varie hunc locum alii, qua emendare, qua interpretari conati ſunt, quorum errorem tacere, quam repetere ſatius eſt. Certum enim *partilia fata* Ammian. vocare, *quod fatum, prout Mars vel Saturnus Mercuriusve in horoſcopo partiliter conſtitutus eſt, vires quoque ſuas inde accipiat:* vel etiam quod tria cum ſint fata, partiliter quoque ſingulis diviſa ſint et diſtributa: ut μοῖραι a Graecis, ἀπὸ τοῦ μεμερίσθαι καὶ καταvενεμῆσθαί τινα ἡμῶν ἑκάστῳ, ut ex Chryſippo refert Theodoret. contra Gent. Orat. de Provident. Vide Phornut. περὶ θεῶν, cap. XIII. Fulgent. Mytholog. lib. 1. IDEM.

Theologi veteres.] Etiam libro XXI. (14, 3. XVI, 5, 5.) Theologicae doctrinae, et Poëtae veteres Theologique laudantur. Theologiam Graecus error eam Philoſophiae partem vocabat, quae ad contemplationem Dei, atque ad animi incorporalitatem indagatione componitur. Boëth. in Porphyr. lib. 1. Et a Porphyrio ipſo non

non raro adducuntur τὰ τῶν Θεολόγων: *a quo etiam Seleucus Theologus laudatur περὶ ἀποχῆς ἐμψ. lib. 2. p. 34. Democritus quoque ad Magos profectus fuerat, Theologiae mystica ab eis ut addisceret. Diogenes in Democrito IX, 7.* Hinc Orpheus, Musaeus, Linus Theologi audiebant, quia in operibus suis secretiora quaedam de Diis et rebus sacris tractabant. Vide August. de Civit. Dei lib. 18. cap. 14. Euseb. Pamph. de Praeparat. Evang. qui copiose paganam Theologiam impugnant. LINDENBR.

Fingentes Iustitiae filiam.] Hesiodus in Theogonia 223. Nemesin Noctis filiam facit.

> Τίκτε δὲ καὶ Νέμεσιν πῆμα θνητοῖσι βροτοῖσι
> Νὺξ ὀλοή.

Smyrnaei quoque, apud quos Nemeses praecipuo honore cultas accepimus, eas Nocte satas esse dicebant, ut testatur Pausanias in Achaicis VII, 5. Fac. T. II. p. 250. quod quidem idcirco veteres Theologi videntur mihi finxisse, quod fata hominum in abstruso latent. Nemesis enim nihil aliud est quam sors cuiusque. Unde etiam idem Hesiodus Parcas, quas Latini quoque Fata appellabant, Noctis filias fingit. Nihil tamen obstat, quo minus etiam Iustitiae filia dicta sit Nemesis. Etenim prisci illi Theologi, qui per ambages et allegorias loquebantur, uni eidemque numini diversos saepe parentes assignabant, quemadmodum apparet in libris Tullii de natura Deorum. Et Hesiodus in Theogonia cum Parcas Noctis filias dixisset, nihilo minus easdem paullo post Themidis filias facit. In quo minime putandum est, eum sui oblitum pugnantia loqui: sed potius diversam vim numinis ea re significari. Nam quod Noctis filias fecit, occultam esse mortalibus providentiam numinis denotat, ut supra dixi. Quod vero Themidis filiae postmodum dicuntur, significat iustitiam numinis, singulis pro merito cuiusque poenas aut praemia tribuentem. Idem sentiendum est de Nemesi, cum Iustitiae filia dicitur. νέμεσις enim dicta est ex eo quod suum cuique tribuat. ἀπὸ τοῦ τὰ ἴσα νέμειν ἑκάστῳ: unde Iustitiae nuntia vocatur a Platone in lib. 4. de rep. Eleganter Dio Chrysostomus in Orat. 64. de Fortuna Reiske II, 330. ὠνόμασται δὲ, inquit, ἡ τύχη πολλοῖς τισιν ἐν ἀνθρώποις ὀνόμασι· τὸ γὰρ ἴσιν αὐτῆς Νέμεσις, τὸ δὲ ἄδηλον ἐλπὶς, τὸ δὲ ἀναγκαῖον μοῖρα, τὸ δὲ δίκαιον θέμις. *Fortuna autem variis nominibus a nobis appellatur: aequitas enim eius Nemesis dicta est; incertitudo Spes; necessitas Parca; iustitia Themis.* VALES.

Iustitiae filiam ex abdita quadam aeternitate tradunt despectare terrena.] Demosth. κατ' Ἀριστογείτ. Orat. I., τὴν ἀπαραίτητον καὶ σεμνὴν δίκην, ἣν ὁ τὰς ἁγιωτάτας ἡμῖν τελετὰς καταδείξας Ὀρφεὺς παρὰ τὸν τοῦ Διὸς θρόνον φησὶ καθημένην, πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐφορᾷν. Aristid. in Legat. Orpheus carm. in Nemesin. LINDENBR.

Inserit Ammianus philosophema de *Adrastea* s. *Nemesi*, in quo si elocutionis obscuritate philosophi laus censenda est, profecto haud infimum inter aetatis nostrae philosophantes locum obtinuisset. Tenebras istas an ubique feliciter dissipaverim, ipse, fateor, dubito. Ut vero taedium et mihi et lectoribus minuerem, praestantissimum illum *Mesomedis* hymnum contuli in Anthologia Graeca (*Brunck* T. II. p. 292. *Iacobs* T. III. p. 6.) servatum, ab

Herdero in commentatione de Nemesi (zerstreute Blätter Th. 2. S. 238.) in linguam Teutonicam conversum, doctiori vero Commentario illustratum a Cel. Iacobs Animadv. Vol. II. P. 2. p. 341. ff. — Sed audiamus Ammianum: *Adrastia* ab Adrasto, rege Argivorum, quem primum aram ei constituisse ex Antimacho narrat Strabo XIII. p. 588. alii tamen aliter. — *praemiatrix*, qua voce Latium donavit Ammianus — *vocabulo duplici* alio *appellamus Nemesin.* — *ius quoddam sublime* coeleste (uti XXVI. 1. 8. sol perenni rerum *sublimium* lege ad eundem redit ordinem) *numinis efficacis* Deae potentis *lunari circulo superpositum* (nam cum genus humanum ad summam sensim improbitatem esset prolapsum, *Nemesis* cum Pudore terram reliquisse, et in altioris aetheris regiones (Olympum) avolasse dicitur. Hesiod. Ἔργα v. 198.). Si inutilium demas verborum involucra, nihil habebis, nisi hoc: Nemesis est Dea coelestis, iustitiam potenter administrans. — *Vel*, pergit Philosophus, *ut alii definiunt, substantialis tutelae* (cf. XXI. 1. 8. substantiales potestates) *generali potentia partilibus praesidens fatis*, h. e. natura intelligens, daemon, genius aeque omnibus, quod iustum est, dispensans. (De partilibus fatis vide notam Valesii, Salmasium ad Solinum 788. et Iac. Gronovium ad Gellium III, 16.) *Iustitiae filiam* (Mesomedes θυγάτηρ Δίκης) *ex abdito aeternitate* solio Iovis adsidens *despectare terrena omnia*. W.

26. *Mortalitatis vinciens fastus tumentes incassum.*] Crediderunt veteres quamdam esse numinis vim, quae superbos frangeret, et excelsa quaeque convelleret. φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν, ut ait eleganter Artabanus apud Herodotum in lib. 7. c. 10. eamque numinis vim φθόνον vocabant, seu νέμεσιν. Nam νέμεσις invidiae affinis est, eamque inter φθόνον, et ἐπιχαιρεκακίαν mediam locat Aristoteles in lib. 2. Ethic. Itaque Solon a Croeso interrogatus apud Herodotum in 1. c. 32. quid de ipsius felicitate sentiret, sic respondet: ὦ Κροῖσε, ἐπιστάμενόν με τὸ θεῖον πᾶν ἐὸν φθονερόν τε καὶ ταραχῶδες ἐπειρωτᾷς ἀνθρωπηΐων πρηγμάτων πέρι; *Quid me interrogas, Croese, de rebus humanis, qui sciam omne numen invidum esse ac turbulentum?* Et Artabanus apud eumdem Herodotum in lib. 7. c. 46. iisdem verbis alloquitur Xerxem: ὁ δὲ θεὸς γλυκὺν γεύσας τὸν αἰῶνα, φθονερὸς ἐν αὐτῷ εὑρίσκεται ἐών. *At Deus qui suavi perfruitur aevo, invidus ipse esse deprehenditur.* Quae quidem Herodoti verba immerito reprehendit Plutarchus in libro quem de malitia Herodoti conscripsit. Nam si Nemesis recte dicitur de Deo, cur non et φθόνος dicetur? Utraque enim in hominibus aeque vitiosa est. Sed cum haec et similia Deo tribuuntur, quidquid adiunctum habent vitii, statim exuunt; ac proinde benigne sunt interpretanda. Alioquin ipse Plutarchus eadem culpa tenebitur, qui in Aemilio haec dicit: οὐδενὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐπίφθονον, πλὴν εἴ τι δαιμόνιον ἄρα τῶν μεγάλων καὶ ὑπερόγκων εἴληχεν εὐτυχιῶν ἀπαρύτειν καὶ μιγνύναι τὸν ἀνθρώπινον βίον, etc. VALES.

Tumentes incassum.] Codex Regius cum Editione Romana habet, *tumentis incassum:* ut referatur ad *mortalitatis*. IDEM.

Pinnas ideo fabulosa vetustas aptavit.] Alatae Nemesis statuam apud Smyrnaeos se vidisse ait Pausanias, cuius rei hanc rationem adfert in Atticis: ἐπιφαίνεσθαι γὰρ τὴν θεὸν μάλιστα ἐπὶ

τοῖς ἐρᾷν ἐθέλουσιν, ἐπὶ τούτων Νεμέσει πτερὰ ὥσπερ ἔρωτι ποιοῦσι. LINDENBR.

Eadem *retinaculo* freno (*ἀδάμαντι χαλινῷ*) *fastus tumentes incassum compescens* (*κοῦφα φρυάγματα ἐπέχει*) Herder: *Du, die der Sterblichen leicht hinschnaubenden Lauf Mit ehernem Zügel lenkst,* ut ad gryphos currui eius iunctos respiciatur, quod mihi quidem nimis doctum videtur. — *momenta versans* (*βίου ῥοπή*) — *ut novit,* novit enim, *erectas mentium* (Reines. *regentium,* felicius Iacobs *mortalium**) reponi iubet *cervices opprimit* (*γαυρούμενον αὐχένα κλίνει*) — *Pinnas* (*πτερόεσσα*) cf. *Voss mythol. Briefe* B. II. p. 32. *et praetendere gubernaculum* (*ζυγόν.* cf. Anthol. Vol. III. p. 170.) *rotam* (*τροχόν*) *ut per elementa discurrens omnia* ubique praesens. — — Haec igitur Ammianus, quem tamen Nemesin cum Fortuna confudisse recte monet Cl. Iacobs, quem eundem et conferas Animadv. Vol. II. P. 2. p. 79. et Vol. III. P. 1. p. 297. W.

27. *Cum quadriennio imperasset.*] Consentit et Victoris Epitome, et annorum ratio. Nam Fl. Constantius Gallus, Caesar a Constantio creatus est post Consulatum Sergii et Nigriniani, Idibus Martiis, teste Idatio in Fastis, et Chronico Alexandrino: id est anno Christi 351. Caesus autem est anno 354. Constantio VII. et Constantio III. Coss. VALES.

quadriennio.] De quo vide Tillemont P. IV. T. 2. p. 1122. *Massa Veternensi.* Massam vocabant posterioris aevi scriptores *fundum,* v. Lindenbrog. Sed revera nomen proprium urbis est, quae etiamnum hoc nomen habet, haud procul a Siena sita. De Galli caede vide etiam Iul. Pollucis hist. ed. Hardt. p. 362. W.

Apud Tuscos in massa Veternensi.] *Quid massa hoc loco notet, ex Cassiodor. Variar. lib. IX. Epist. 3. constat, cuius locum omnino vide. Gregor. PP. Epist. 28. lib. 10. *De massa iuris Ecclesiae nostrae quae Vitelas dicitur.* Postea vocatur possessio. *Massae Dioecesium,* Concil. African. cap. 23.* *Massam* vocabant posterioris aevi Scriptores fundum, vel certam agri partem. Glossae vett. *σύγκτησιν* interpretantur. Sic *massa Caesiana*, in Constit. Leon. et Anthem. Impp. in Cod. Theod. *massa Varroniana,* Gregor. PP. lib. 1. Epist. 42. pag. 612. *massa Palentiana* apud Cassiod. Var. V. Epist. 12. *Conductores massarum* apud eumdem lib. 12. Var. 5. Et *massarius* in LL. Longobard. lib. 1. Tit. 8. §. 32. Tit. 11. §. 3. lib. 2. Tit. 33. §. 3. Italorumque *Massaro,* id est villicus, hinc appellationem invenit. LINDENBR.

Patre Constantio.] Is Iulius Constantius est dictus. Fuit autem Patricius, et Consulatum gessit cum Rufio Albino, anno Christi 335. ut docet Athanasius in Apologia ad Constantium Aug. *ὑπατείᾳ ιουλίου Κωνσταντίου τοῦ λαμπροτάτου πατρικίου, ἀδελφοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου Βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Αὐγούστου, καὶ Ρουφίνου* (lege *Ῥουφίου*) *Ἀλβίνου τοῦ λαμπροτάτου.* VALES.

Sorore Rufini et Cerealis.] De Vulcatio Rufino supra c. 10. dictum est. Neratius autem Cerealis Praefectus Urbi fuit Constantio V. et Constantio Caesare Coss. ex ante diem 6. Cal.

---

*) Mihi scripsisse videtur Ammianus *amentium.* ERF.

Octobris, eumque magiſtratum geſſit usque ad 6. Idus Decembres anni ſequentis. Eius Praefecturam Urbanam memorat etiam vetus Inſcriptio, quam protulit Lindenbrogius initio Obſervationum, et vetus Interpres Iuvenalis ad illa ex Satyra 10, 25.

— ut maxima toto
Noſtra ſit arca foro.

Usque ad Cerealem, inquit, *Praefectum in foro Traiani arcas habuerunt Senatores, in quibus argentum aut pecunias tutius deponebant.* Idem poſtea Conſul fuit cum Datiano, anno Chriſti 358. Exſtat eius elogium apud Hieronymum in Epitaphio Marcellae his verbis: *Cumque eam Cerealis, cuius clarum inter Conſules nomen eſt, propter aetatem, et antiquitatem familiae, et inſignem, quod maxime viris placere conſuevit, decorem corporis, ac morum temperantiam ambitioſius peteret, etc.* VALES.

Et Praefecturae provinciarum, forma, etc.] In Editione Romana hic locus ſic legebatur: *Et Praefecturae . . . autem forma conſpicuus.* Quam lacunam Petrus Caſtellus ita ſupplevit: *Et Praefecturae provinciarum. Forma conſpicuus, etc.* Eius emendationem ſecuti ſunt Gelenius et Accurſius, niſi quod Accurſius ex Mſ. ſuo addidit: *Fuit autem forma conſpicuus.* Nos ex Regii *et Toloſani* codicis auctoritate locum purgavimus, eiecta voce inſiticia quam Caſtellus intruſerat imperite. Praefecturae nomine tam Urbana, quam Praetoriana intelligitur Praefectura. Et Cerealis quidem Praefectura Urbana multis ſupra teſtimoniis confirmata a nobis eſt. De Rufino autem Praefecto Praet. loquitur Marcellinus tum in hoc, tum in 16. libro c. 8. IDEM.

28. *decente filo corporis.*] Haud displicet translatio: per totum corpus procedens aequaliter decor. — *membrorum recta compage.* locus ſimillimus XXV, 4. 22. *ab ipſo capite usque unguium ſummitates lineamentorum recta compage.* cf. et XXIV, 2. 10. XXX, 9. 6. W.

**Flavo capillo et molli, barba licet recens emergente lanugine tenera: ita tamen, etc.*] Sic in Regio ac Toloſano codice ſcriptum inveni.* VALES.

Temperatis moribus.] Inſ. *Cuius temperati mores laudandi potius ſunt, quam imitandi.* LINDENBR.

30. *Fortuna mutabilis et inconſtans fecit Agathoclem.*] Exempla quae hic quaſi per ſatyram congeruntur, facile erit curioſo plenius explicata reperire apud Livium, Trog. Pomp. lib. 44. Val. Max. lib. 2. cap. 7. lib. 6. cap. 9. Plutarch. in Apophtheg. et Parall. Tacit. Annal. 3. Flor. lib. 3. cap. 19. Auſon. in Epigr. Hiſtor. Miſcell. lib. 4. De iis vero, qui humili loco nati ad ſummas dignitates pervenere, vel qui contrario luſu ex magna fortuna deiecti miſeram atque aerumnabilem vitam vixere, vide Hellan. in Bibliothec. Photii, pag. 866. Tzetz. Hiſtor. Chiliad. 4. pag. 72. 73. * Vide etiam Rittersh. ad Malchum p. 37. verſ. 22.* IDEM.

Agathoclem.] quem ſi propius noſſe cupis, evolve Polybium XV, 35. Diod. Sic. XIX, 1. Iuſtinum XXII, 1. — *Dionyſium,* iuniorem nempe, *Corinthi literario ludo praefecit.* Iuſtinus XXI, 1. 5. Cicero Tuſcul. III, 12. W.

31. *Adramytenum Andriscum*] Florus II, 14. Adramytenum eum fuisse testatur etiam Zonaras T. II. p. 114. *fullonem* Lucianus adv. indoctum c. 20. T. VIII. Bipont. p. 20. W.

In fullonio.] Ita Ms. al. *fullonia.* *Laberius fullonicam vocavit apud Gellium lib. 16. cap. 7. *Conticior in fullonicam.* Ulpian. lib. 53. ad Edictum l. 3. ff. de aqua et aqua fluv. *Fullonicas circa fontem instituisse.* Vide Frontinum pag. 57.* Glossar. Κναφεῖον, *fullonium:* eadem inflexione, κουρεῖον, *tonsorium.** et εἰδωλεῖον, Paul. 1. Corinth. 8. vers. 10. Tertull. de Coron. mil. c. 10. *In idolio recumbere, alienum est a fide.* LINDENBR.

Ob pseudo-Philippi nomen evexit.] Quanto elegantius *codex Tolosanus* et Editio Augustana, quae sic habet: *ad pseudo-Philippi nomen evexit:* et ita quoque ad oram Regii codicis emendatum est. In textu enim scriptum est: *A pseudo-Philippo nomen evexit.* Hunc porro pseudo-Philippum in fullonio natum fuisse testatur et Lucianus πρὸς ἀπαίδευτον Bip. VIII, 20. his verbis: καθάπερ ὁ ψευδαλέξανδρος καὶ ψευδοφίλιππος γναφεύς. VALES.

Persei legitimum filium artem ferrariam.] De quo sic Orosius in lib. 4. cap. 20. *Filius eius iunior fabricam aerariam ob tolerandam inopiam Romae didicit, ibique consumptus est.* Plutarchus in vita Aemilii c. 37. cum Alexandrum nominat, aitque egregium artificem fuisse in tornando, et eiusmodi tenui opere elaborando: Romanis quinetiam literis ac lingua perceptis, scribae operam Magistratibus cum summa industria praebuisse. τὸν δὲ τρίτον Ἀλέξανδρον εὐφυῆ μὲν ἐν τῷ τορεύειν καὶ λεπτουργὸν γίνεσθαί φασιν· ἐκμαθόντα δὲ τὰ ῥωμαϊκὰ γράμματα καὶ τὴν διάλεκτον, ὑπογραμματεύειν τοῖς ἄρχουσιν, etc. Quo in loco deesse videtur quidpiam. Neque enim Alexander Rom. Magistratibus, sed Albanis scribae ministerium exhibuit, teste Zonara his verbis: μόνος δὲ ὁ νεώτατος τοῖς τῶν Ἀλβανῶν ἄρχουσιν ὑπογραμματεύων ἐπί τινα χρόνον διήρκεσεν. Quod etiam confirmat Tzetzes Chil. 6. hist. 41.

Ὁ τούτου παῖς δ' Ἀλέξανδρος, οἶμαι, τὴν κλῆσιν φέρων,
Τινὸς λατίνου γραμματεὺς γίνεται, πλὴν τῶν κάτω.

VALES.

32. *Mancinum post imperium dedit Numantinis.*] Malim *dedidit.* De deditione Mancini nota res est, et ab Historicis omnibus celebrata. Qui cum a Numantinis receptus non esset, a genero in castra reductus est, et lege lata, ut civis Romanus esset, Praeturam postea gessit, ut Pomponius in lege ult. D. de legationibus, et Aurelius Victor in libro de viris inlustribus scribunt. Ceterum hanc deditionis ignominiam adeo despexit Mancinus, ut statuam sibi eodem habitu instituerit, quo erat deditus, teste Plinio in lib. 34. cap. 5. Sed ex verbis Victoris ac Pomponii nascitur non levis difficultas, quomodo Mancinus Praetor factus sit, qui iam Consul fuerat. Hanc quaestionem solvit Plutarchus in vita Ciceronis c. 17. Ait enim id moris fuisse apud Romanos, quoties vir Consularis, aut Praetorius Senatu motus, in pristinum locum restitueretur, ut is denuo Praetor fieret. Loquitur autem de Cornelio Lentulo Sura: ἀνὴρ γένους μὲν ἐνδόξου, βεβιωκὼς δὲ φαύλως, καὶ δι' ἀσέλγειαν ἐξεληλαμένος τῆς βουλῆς πρότερον, τό-

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XV. C. I.

1. *Quaeque videre non licuit per aetatem.*] Totum initium huius libri multis et maximis mendis foedatum erat: in quo emendando Sig. Gelenius citra controversiam palmam tulit. Unum in eo damno, quod contra fidem omnium librorum negationem huic loco inseruit: quae quantum aliena sit ab Auctoris nostri sententia, nemo non videt. Etenim Ammianus Marcellinus cum sub initium Constantii Aug. militiam auspicatus esset, rerum aliquam notitiam hauserat, sed eam confusam et imperfectam, utpote qui adhuc adolescens esset. Postea vero cum virilem aetatem attigisset, iam firmiore iudicio cuncta dispexit. Itaque cum ad scribendam Historiam se contulisset, res quidem Romanas ab exordio Nervae ad Constantini Magni obitum ex Annalibus et Historiis et Fastis publicis conscripsit. Cum vero ad Constantii tempora pervenisset, ea quae se adolescente gesta erant, prout viderat ipse aut ab aliis in medio versatis acceperat, commemoravit, verbi caussa bellum Magnentii, facinora et caedem Caesaris Galli. Nunc vero inchoans narrationem earum rerum quas ipse virilem ingressus aetatem spectaverat, uberiorem et accuratiorem rerum gestarum descriptionem lectori promittit. VALES.

Perplexe interrogando — scire.] Ernesti τὸ *perplexe* exponit *diligentius*. Non uno quidem sensu accipit hanc vocem Ammianus, ita tamen, ut *obscuritatis, difficultatis* notio ubique dominari videatur; ego itaque malim: non sine ambagibus, et aliud quasi agendo, percontando ex aliis elicui. W.

Nihil subtrahit cognitioni iustorum.] Mallem legi *gestorum*. VALES.

2. *Igneus turbarum incentor.*] Oros. lib. VII. cap. 21. *civilis belli incentor.* *Festus Avienus: *Incentore canam Phoebo.** LIND. *Apodemius*, Agens in rebus XIV. 11. *quoad vixerat* (Gallus) *turbarum incentor* (incentivum XIV, 1, 2. Sic *nefarius belli totius incentor* XVI, 12, 24.) W.

Ad sententiam totam facilitate completam.] Scribe, *tota facilitate completam*, quae locutio sollemnis fuit apud Auctores illius saeculi. Sic enim loquuntur Imperatores in lege 80. Codicis Theod. de Decurionibus, et in lege 33. de Haereticis, et D. Ambrosius in sermone 62. 77. 83. VALES. *Ad sententiam* ex animi sententia. *Tota facilitate* i. e. facillime (sic *tota celeritate* XVI, 12. §. 51.) correxerat iam Salmasius ad Scriptt. H. A. Tom. II. p. 636. W.

Veteranio.] Hic Fl. Vetranio in nummis antiquis dicitur: atque ita scribi solet tum apud Latinos, tum apud Graecos Auctores: nisi quod apud Graecos interdum transpositis elementis Βρετανίων exaratur. Sed Veteranio scribi debet, ut testatur Themistius in Orat. 14. (II. p. 38. A. ed. Hard.) his verbis: *ὁπόσον δέ ἐστιν ὑπ' ἀληθινοῦ φιλοσόφου λόγῳ ἁλῶναι, ᾔσθετο ἀκριβῶς ὁ καὶ τοὔνομα καὶ τὴν τύχην πάλαι στρατιώτης.* Id est: *Quantum vero sit a germano philosopho oratione superari, sensit is qui et nomine erat et loco Veteranus.* Vides hic Themistium aperte ad Veteranionis nomen alludere. Est enim *παλαιστρατιώτης* Veteranus; ut est in Glossis Latino-Graecis, et apud ipsum Themistium orat. 6. in calce, (XVIII. p. 224. A.) et Herodianum in fine libri 7. (c. 10.) cum dicit: *οἱ δὲ Βαλβῖνος καὶ Μάξιμος ἐκ τοῦ ἱππικοῦ τάγματος τοὺς νεανίας, πάλαι στρατιώτας τε, οἳ ἐν ῥώμῃ διέτριβον, περιστήσαντες*: quod minime intellexit Politianus, qui Urbanos milites interpretatur, cum vertere debuisset, *Veteranos qui Romae agebant.* Appianus quoque *πάλαι ἐστρατευμένους* appellat Veteranos.

[Annon tamen potius dicendum est, *Vetranionis* quidem nomen a *Veterano* deduci, cum id Themistius disertis verbis asserat: sed nihilo minus tamen *Vetranionem* elisa littera *e* scribi sine dubitatione oportere, cum ita in omnibus codicibus priscis, in omnibus nummis, ita apud omnes Graecos ac Latinos Auctores nomen hoc scriptum reperiatur; nusquam *Veteranio?* Errant autem Graeci nonnulli, qui Vetranionem Βρετανίωνα appellant: cum haec duo diversa sint nomina. Nam qui Graecis est Βρετανίων, idem Latinis est *Britannio. Britannio* autem a *Britannus* derivatur, ut a *Gallus Gallio*, a *Burgundus Burgundio* apud Gregorium Turonicum Episcopum, a *Francus Francio* apud Fredegarium.] VALES. *Exauctoratos* dignitate exutos. Alias nonnisi milites dicuntur *exauctorati. Vetranio*, nomine Augusti adsumto, caussam Magnentii tueri visus, mox ad partes Constantii transiit, sed a militibus nomen atque dignitatem Augusti deponere coactus, reliquam vitam privatus transegit. v. Spanhem. ad Iuliani Opp. p. 206. et Ritterum ad Guthrium T. v. p. 22. ss. W.

3. *Ut aeternitatem eam aliquoties assereret, et ipse.*] Hunc locum ex fide Regii codicis restituimus, cui subscribit Editio Romana et Augustana: nisi quod in Romana *subseret* perperam scriptum est. Ceterum hinc Constantium egregie reprehendit Athanasius, quod aeternitatem sibi quidem arrogabat, Dei autem Filio detrahebat. Sic enim loquitur in tractatu de Synodis Arimini et Seleuciae adversus Arianos, quorum partes Constantius fovebat: *πρὸς τούτοις περὶ τοῦ κυρίου προσποιούμενοι γράφειν, ἄλλον δεσπότην ὀνομάζουσι Κωνστάντιον· καὶ αἰώνιον δὲ αὐτὸν βασιλέα εἰρήκασιν οἱ τὸν υἱὸν ἀΐδιον ἀρνούμενοι.* Id est: *Ad haec de Domino fingentes scribere, alium sibi dominum nominant Constantium: et qui Filium Dei negant aeternum, ipsum aeternum Augustum dixerunt.* Sic enim Chartula Valentis et Ursacii in Ariminensi Synodo habuit: *ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ καλλινίκου βασιλέως Κωνσταντίου αὐγούστου τοῦ αἰωνίου σεβαστοῦ.* VALES. Gronovius in Praef. p. XXV. legendum putat *aeternitatem meam.* Ceterum conferri possunt quae habet Ritterus T. v. p. 38. W.

Ad aemulationem civilium Principum.] Qualis fuit Octavianus, Tiberius, Hadrianus, Alexander Severus. Eſt autem civilitatis in Principe ſignum, Domini appellationem recuſare, ſine lictore deambulare, officia humanitatis mutua exercere. Ut de Auguſto Tacit. Annal. lib. 1. c. 54. *Civile rebatur miſceri voluptatibus.* Sueton. in Auguſt. cap. 52. 53. in Tiber. cap. 2. Spartian. in Hadrian. Lamprid. in Alex. Sever. Contra vero Claudio vitio verſum fuit, *quod iactator civilitatis neque convivia inire auſus eſt, niſi ut ſpiculatores cum lanceis circumſtarent, militesque vice miniſtrorum fungerentur.* Ergo etiam Conſtantius, qui civilis videri voluit, in eo incivilissimus fuit, quod Dominum totius orbis ſe nominare non erubuerit: qua voce ne appellarentur alii, vix ſeveriſſimis prohibere potuerunt edictis. LINDENBR.

4. *Mundorum infinitates Democritus.*] Veterum Philoſophorum variae de mundo opiniones fuere: quem cum ex atomis conſtare putarent, ut illae innumerae ſunt, ſic mundorum quoque infinitates ſomniabant. Leucippus dicebat, *κόσμους γίνεσθαι σωμάτων εἰς τὸ κενὸν ἐμπιπτόντων, καὶ ἀλλήλοις περιπλεκομένων.* Democritus, *ἀπείρους εἶναι κόσμους, καὶ γενητοὺς καὶ φθαρτούς.* Zeno, Epicurus, Anaximander idem adſerebant, et totum hoc quod circum ſupraque cernimus, infinitum putabant. Pythagorici, Orpheus, Heraclides, aliique exiſtimabant, *ἕκαστον τῶν ἀστέρων κόσμον ὑπάρχειν.* Horum omnium vanitatem ſupergreſſus Seleucus Philoſophus, non ſolum pluralitatem mundorum defendere voluit, verum etiam unumquemque illorum infinitum eſſe dixit. Haſce erraticas forte cum audiret ſententias Alexander ille Magnus, lacrumas miſiſſe dicitur, indoluiſſeque, quod poſt tot exantlatos labores, e tantis ne unius quidem mundi Dominus eſſet. Aelian. lib. IV. cap. ult. (ubi vid. Perizon. W.) Mich. Glycas Annal. lib. II. *ὅτι καὶ φιλοσόφου τινὸς ἤκουσεν εἰπόντος, ἀπείρους εἶναι κόσμους, καὶ μέγα στενάξας, ἔφη· ἀπείρων ὄντων, μηδενὸς ἐγὼ κεκράτηκα.* Vide Cicer. Acad. lib. 4. cap. 17. Val. Max. lib. 8. cap. 14. Plutarch. in Alex. Diogen. Laert. Theodoret. contra Gentes lib. 4. Philaſtr. de Haereſib. IDEM.

Inſtar brevis obtinet puncti.] Cleomed. lib. 1. cap. 2. *ὅτι ἡ γῆ σημείου λόγον ἐπέχει πρὸς τὸν οὐρανόν.* Ammian. lib. XX. c. 3. §. 12. *Rerumque magnitudini inſtar exigui ſubdita puncti.* *Marc. Capella lib. 6. *Tellus, quae rapidum conſiſtens ſuſcipit orbem, Puncti inſtar medio haeſerat una loco.* Ariſtarch. in lib. de magnitud. Solis pag. 1. ſcribit Terram puncti ac centri habere rationem ad ſphaeram Lunae. Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. 16. *Phyſici Terram ad magnitudinem circi, per quem volvitur Sol, puncti modum obtinere docuere.** IDEM.

CAPUT II.

1. *Poſt horrendam deleti Caeſaris cladem.*] Mire hoc in loco variant ſcripti codices. Florentinus et Vaticanus habent, *poſt petiſerandam;* Regius, *poſt deſiderandam:* Fauchetii liber, *poſt peſtiſeram.* In Editione Romana reperi, *poſt petis errandam.* Unde Petrus Caſtellus vulgatam lectionem exſculpſit. VALES. Ex ea varietate ſatis elucet legi debere *exſecrandam.* GRON.

accidentia] fortunae quemque casum (*mutationes varias accidentium* XXVI, 2, 8.) W.

medullitus gemens] cf. XIV, 1, 9. W.

4. *Impugnabat eum per fictae benign. illecebras collega.*] Scribo, *collegam et virum fortem saepe prop. appellans Arbetio.* Notae sunt autem hae aulicoruum artes, palam laudare eum quem clam oppugnent, ut de Fabio Valente scribit Tacitus in lib. 1. Hist. c. 64. *Secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum, et quo incautius deciperetur, palam laudatum.* Quae artes praecipue in aula Constantii viguerunt, ut praeter Marcellinum nostrum docet Iulianus Aug. in Epistola 12. (p. 381. Spanh.) his verbis. *σύνεσμεν γὰρ ἀλλήλοις οὐ μετὰ τῆς αὐλικῆς ὑποκρίσεως, ἧς οἶμαί σε μέχρι τοῦ δεῦρο πεπειρᾶσθαι, καθ' ἣν ἐπαινοῦντες μισοῦσι τηλικοῦτον μῖσος, ἡλίκον οὐδὲ τοὺς πολεμιωτάτους.* Id est: *A congressibus autem et colloquiis nostris omnis abest aulica simulatio, quam te hactenus expertum esse credo: qua quidem ii qui laudant, eos ipsos quos laudant, maiore odio prosequuntur quam inimicissimos.* Et Mamertinus in Panegyrico, quem Consul Iuliano dixit c. 4. ab eiusmodi calumniatoribus vexatum esse ait Iulianum tum Caesarem: *Et cum sancti Principis mores atque instituta falsarum opinionum vituperationumque licentiam submoverent, callido nocendi artificio accusatoriam diritatem laudum titulis peragebant; in omnibus conventiculis quasi per benevolentiam illa iactantes: Iulianus Alamanniam domuit, etc.* non vulgaris elegantiae. Quibus addi debet locus Polybii ex lib. 4. c. 87. sane illustris: *Καινὸς γὰρ δή τις οὗτος εὕρηται τρόπος διαβολῆς, τὸ μὴ ψέγοντας, ἀλλ' ἐπαινοῦντας λυμαίνεσθαι τοὺς πέλας. εὕρηται δὲ μάλιστα καὶ πρῶτον τοιαύτη κακεντρέχεια καὶ βασκανία καὶ δόλος ἐκ τῶν περὶ τὰς αὐλὰς διατριβόντων καὶ τῆς τούτων πρὸς ἀλλήλους ζηλοτυπίας καὶ πλεονεξίας.* VALES.

vitae simplici] quam vivit, qui, altiora non appetens, facit, quod suum est. W.

Ita ille addens etiam potestati laedendi militiae munus.] Haec spuria esse satis per se apparet. In Editione Rom. legebatur: *Ita ille ad diem e fortes etiam post ..... militiae munus.* Unde P. Castellus hanc lectionem effinxit: *Ita ille addens etiam post laedendi militiae munus.* Sed cum in ea lectione sensum esse nullum videret Gelenius, emendavit, *addens etiam potestati laedendi*, haud multo meliore sensu. Ego ex codice Regio verae lectionis vestigia mihi videor deprehendisse. Sic enim habet: *Ita ille ad imae fortis etiam post . . . . militiae munus.* * Neque aliter Ms. Tolosanus.* Ex quibus hanc scripturam elicio: *Ita ille ab imae sortis gregario ad summum evectus militiae munus.* quae quidem emendatio non mediocriter confirmatur altero loco qui est in lib. 16. c. 6. §. 1. *Instabatque ei (Arbetioni) strepens immania Comes Verissimus nomine, arguens coram quod a gregario ad magnum militiae culmen evectus, etc.* Et in libro 22. c. 3. §. 12. de Eusebio Praeposito Cubiculi: *Quem ab ima sorte adusque iubendum Imperatori pene elatum, etc.* VALES. Et quis, quaeso, acquiescere tali spissationi poterit *gregario ad summum evectus*, pro quibus omnibus in Mss. tantum invenitur *etiam post?* An in loco libri XVI. dicit *gregario imae sortis?* an in libro 22. vocibus *ab ima sorte* addit *gregarium?* Sese profecto his citationibus refutat Valesius, quum talia non con-

iungat Ammianus. Videns igitur in capite IV fcribi in Editione Romana et codice Tolofano *poterat ad primigenio*, ubi *τὸ ad* eft fupervacuum, et fufpicans inde id nunc quoque fuppofititicium effe poffe, collegi fcripfiffe auctorem, *ita ille ima e forte*, vel, *ita ille ab ima forte, fed iam poft militiae munus.* ORONI *Summum militiae munus*, erat enim magifter equitum. W.

Confcientiam polluebat.] Chriftianum magis loqui, quam gentilem putes; fed Tacitus Ann. III, 50. itidem: *polluere mentem.* W.

5. *Cum Imperatore fententiam rogante id egerat.*] Hunc locum primus ita edidit Sig. Gelenius, five quis alius auctor fuit Editionis tertiae Bafilienfis. In Editione Romana perinde ut in ceteris MSf. codicibus legitur, *fententia . . . . . id federat.* Mariangeli quoque Editio agnofcit *id federat.* quod probo. Sic enim Marcellinus nofter in lib. 18. c. 2. §. 2. loquitur: *Seditque tandem multa et varia cogitanti, id tentare.* Valerius Argonaut. I. 555.

Hinc Danaum de fine fedet.

et lib. 2. 383.

Si fedet Aegaei fcopulis habitare profundi. VALES.

Domitius Corbulo dicitur caefus.] Dio lib. LXIII. 17. LIND.

Perductum.] tanquam reum. Paullo poft de *Gorgonio* eodem fenfu. W.

7. *A Marcelli fundo.*] Sic primus edidit Mariangelus Accurfius. Nam in Editione Rom. et Bononienfi legitur, *a Macelli fundo*, quo modo in codice quoque Regio *ac Tolofano* reperimus fcriptum. Neque aliter hunc fundum appellat Sozomenus in lib. 5. c. 2. et poft eum Cedrenus ac Nicephorus Calliftus in lib. x. In eo fundo Iulianus quafi in carcere inclufus, fex annos cum fratre manfit, ab omni aequalium congreffu feiunctus, cum nulli ex aequalibus, aut paternis amicis ad ipfos vifendos introire finerentur, ut ipfe Iulianus memorat in Epiftola ad ordinem et populum Athenienfem. Ubi etiam feritatem illam et afperitatem ingenii quae erat in fratre Gallo, agrefti ac montanae illi educationi adfcribendam effe afferit: a qua feritate ipfe fe philofophiae ope liberavit. VALES. *Macelli fundo.* Iulio Polluci in Chronico ab Ignatio Hardt Monachii 1792. edito p. 362. Μακελλικὸν χωρίον πρὸς Καισαρείαν ἐν Καππαδοκίᾳ. Ex hoc igitur quafi carcere emiffi, Gallus Ephefi, Iulianus primum Conftantinopoli, deinde Nicomediae iuffu Imperatoris ftudiis liberalibus operam dederunt. W.

Ad Afiam demigravit liberalium defiderio doctrinarum.] Greg. Nazianz. in Iulian. Orat. I. p. 281. Ἐπεὶ δὲ τὸν μὲν ἀδελφὸν ἡ φιλανθρωπία τοῦ αὐτοκράτορος ἀποδείκνυσι βασιλέα, καὶ μέρος οὐκ ὀλίγον ἐγχειρίζεται τῆς οἰκουμένης, τῷ δὲ ὑπῆρχε κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν καὶ ἄδειαν, καὶ λόγων καὶ διδασκάλων τοῖς ὀλεθριωτάτοις προσομιλεῖν, Ἀσία δὲ ἦν αὐτῷ τὸ τῆς ἀσεβείας διδασκαλεῖον, ὅση τε περὶ ἀστρονομίαν καὶ τὰς γενέσεις καὶ φαντασίαν προγνώσεως τερατεύεται, καὶ τὴν ἑπομένην τούτοις γοητικήν. LINDENBR.

Per Conftantinop. transeuntem viderat fratrem.] Iulianus a Macelli fundo digreffus, lenita iam adverfus eos Imperatoris ira, Conftantinop. petiit, ibique pergulas magiftrales privato habi-

tu frequentavit: poſtea Imperatoris iuſſu Nicomediam translatus eſt. Interea Gallus qui poſt Macellianam cuſtodiam Epheſi degebat, ſtudiis liberalibus operam navans, a Conſtantio evocatus, Caeſar creatur in Illyrico; qui cum Orientem peteret, Iulianum fratrem Nicomediae in Bithynia convenit, ut narrat Libanius in oratione funebri in laudem Iuliani (Reisk. T. 1. p. 527.) *ἐκεῖνος μετὰ οὖν καὶ διὰ τῆς Βιθυνίας δορυφορούμενος ἐχώρει, καὶ εἶδον ἀλλήλους.* Idem ſcribit Socrates in lib. 3. et ex eo Nicephorus Calliſtus in lib. x. Sed Marcellinus Conſtantinopoli, non autem Nicomediae Gallum a fratre Iuliano viſum eſſe commemorat. Poſt hunc congreſſum Iulianus fratrem non vidit, ut ipſe in Epiſtola ſupradicta teſtatur his verbis: *κάτοι μὰ τοὺς θεοὺς οὐδὲ ὄναρ μοι φανεὶς ἀδελφὸς ἐπεπράχει ὅσα γε ἐπεπράχει· καὶ γὰρ οὐδὲ συνῆν αὐτῷ, οὐδὲ ἐφοίτων παρ' αὐτόν.* quibus verbis crimen indicat quod ipſi imponebatur. Arceſſebatur enim conſcius fuiſſe facinorum fratris Galli. VALES. — *adſpiratione* favore. cf. XXVI, 1. 5. W.

8. *Euſebia ſuffragante Regina.*] Non novum hoc in huius aevi Scriptoribus, Reginas vocare Imperatorum uxores. Sic lib. 14. *Trucis a ſtimulis Reginae.* Inf. *Opponebat ſe ſola Regina.* L. 26. C. de donat. int. vir. et ux. Lampr. in Alex. LINDENBR. — *ſuffragante* cf. c. 8, 3. et XXI, 6, 4. Zoſim. III, 1. Euſebia ſine dubio cognatione attigit Iulianum, ſaltem Euſebius Epiſc. Nicomedienſis cognatus vocatur XXII, 9. 4. W.

Pro colendi ingenii cauſa.] Mſ. *pro candenti ingenii cauſa.* Puto Ammianum ſcripſiſſe, *procudendi ign. cauſ.* Ut lib. 16. c. 4. §. 6. *ad procudendum ingenium vertebatur.* Lib. 31. extr. *procudere linguas.* LIND.

Ad Graeciam ire permiſſus eſſet.] Libanius in Oratione quae *προσφωνητικὸς* inſcribitur, (Reisk. T. 1. p. 410.) Athenas relegatum eſſe Iulianum, eaque urbe digredi prohibitum ſcribit: idemque dicit in Oratione Conſulari ad Iulianum. At Iulianus in Epiſtola ad Athen. ait, Conſtantium audita hinc ſeditione quadam in Pannonia, illinc defectione Silvani in Galliis, mandaſſe ſibi, ut paulliſper in Graeciam* ſecederet. Eumdem vide in Orat. 3. ad Euſebiam Auguſtam. VALES.

**Permiſſus eſſet.*] Sic primus Gelenius emendavit, cum in omnibus tam editis quam Mſſ. codicibus legeretur, *permiſſus eſt:* quod certe ad claudendam periodum longe modulatius ſonat. Nec movere Gelenium debuit huius phraſeos inſolentia. Nam infra c. 5. eodem modo loquitur Auctor noſter: *Ni fortuna motum eventu celeri conſummavit.* Sic enim ſcribitur in codice Regio [et in Colbertino,] ac in Editione Romana.* IDEM.

9. *Quae diſpiceres ſecundis avibus contigiſſe.*] In Editione Rom. legitur: *quae diſpice ſecundis auribus contigiſſe*: quemadmodum etiam codex Regius et Vaticanus ſcriptum habent. Proinde non dubitavi quin locus ita emendandus eſſet ut edidimus. VALES.

Pulſantes.] ingenti pecunia redimentes. W.

Quibus exiguae res erant ad tuendam ſalutem.] Tota haec linea in Editione Romana deerat: quam partim Sig. Gelenius ex Hirsfeldenſi codice, partim Mariangelus Accurſius ex fide ſcripti exemplaris explevit. Ego Editionem Accurſii hoc in loco ſequi malui, quippe quae auctoritate Regii codicis confirmaretur.

Sic enim in eo ſcribitur: *quibus exiguaeve res erant ad redimendam ſalutem aut nullae.* [Ita et in Mſ. Colbertino.] VALES.

10. *Gorgonius, cui erat thalami Caeſariani* (Galli) *cura commiſſa* (Kammerherr) alias Praefectus cubiculi, quod idem eſt cum thalamo. v. Ind. II. v. Cubiculum. W.

Fuiſſe participem.] Fortaſſe ſcripſerat Ammianus *fuiſſe ſemper participem,* ob ſequens *interdum.* quae vocula quomodo excidere potuerit, facile eſt ad intelligendum. *ex confeſſo,* manifeſte, uti infra c. 5. §. 11. W.

CAPVT III.

1. *Militarium.*] i. e. ducum, quod patet ex ſtatim ſequentibus *ad infimam truſi militiam — membris fluentibus,* tabeſcentibus. W.

Domitianus et Montius.] Vide XIV, 7. W.

2. *Ad quos audiendos Arbora miſſus eſt.*] Romana Editio [et codex Colbertinus] hunc locum ſic praeferebant: *ad quos avodos Arborum miſſus eſt:* neque aliter Regius codex, niſi quod *Arborus* habet. Equidem crediderim *Arborius* ſcribendum eſſe: *ſicut in Mſ. Toloſano exaratum eſt.* Arborii cuiusdam viri Praefectorii meminit Sulpicius in lib. 1. c. 20. de vita Martini: *ad quem miſſa eſt lex XVI. Codicis Theodoſiani de Piſtoribus. De eodem Paulinus in fine libri II. de vita Martini. Atque in nomen per Gallias nobiliſſimum fuiſſe, teſtatur Auſonius in Parentalibus, Carmine IV.* VALES. *Arborius* in primi ordinis proceribus aulae fuiſſe videtur, qui ante *Cubiculi Praepoſitum, Euſebium* nominetur. Non infrequens eſt virorum huius gentis mentio, de quibus vide inprimis *Wernsdorfium* ad poetas Lat. minor. T. III. p. 140. ſ. W.

Nulla perſpicacitate.*] Sic correxit Accurſius, cum in Editione Romana reperiſſet, *nullo perſpicaciter.* Ego vero cum Editionis Romanae ſcripturam reliquorum Mſſ. [in primis Colbertini] conſenſu firmatam videam, malim legere, *nullo perſpicaciter inquiſito,* ut loquitur A. Marcellinus libro 29. c. 1. §. 38. *queis omnibus perſpicaciter inquiſitis. IDEM.

Quosdam ad infimam truſere militiam.] Inter poenas militares fuit olim gradus deiectio, ut ait Modeſtinus in lege 3. D. de re militari: quae uno verbo regradatio dicitur Latine, Graecis καταβιβασμὸς, ut eſt in veteribus Gloſſis. Eam regradationem intelligit noſter Marcellinus in lib. 24. c. 5. §. 10. cum dicit: *Reliquos ex ea cohorte qui abiecte ſuſtinuerant impetum graſſatorum, ad pedeſtrem compegit militiam, quae oneroſior eſt, dignitatibus imminutis.* Ubi non ſolum regradatio, ſed et militiae mutatio eſt. Sed ſollemnem regradationis morem nemo luculentius explicat, quam D. Hieronymus in Epiſtola ad Pammachium contra Origenis ſectatores. *Finge,* inquit, *aliquem Tribuniciae poteſtatis ſuo vitio regradatum, per ſingula militiae equeſtris officia ad tironis vocabulum devolutum. Non ex Tribuno ſtatim fiet tiro: ſed ante Primicerius, deinde Senator, Ducenarius, Biarchus, Circitor, Eques, deinde tiro. Et quamquam Tribunus quondam miles gregarius ſit, tamen ex Tribuno*

non tiro, sed Primicerius factus est. Haec autem regradationis poena Impp. rescriptis addi solebat: ut nominatim in lege 2. Cod. Theod. de cursu publico: *Promotus regradationis humilitate plectetur.* VALES.

Insidiantibus multis.] Haec verba primo intuitu de insidiis ipsi Constantio ex illo tempore structis videri possunt intelligenda; nexus tamen cum antecedentibus et sequentibus hoc voluisse Ammianum docet: Ita crevit ex eo Constantii immanitas, ut quasi terminum vitae civibus a natura constitutum praeventurus, aures animumque praeberet insidiosis delatoribus. Locus fere geminus est XXIX, 1, 20. *Erat expositus accessu insidiantium et reclusus* cet. W.

3. *Cibyratae illi Verrini.*] Tlepolemus puta et Hiero fratres Cibyratae, rapinarum odorisequi miri, quos ideo Verres secum in Siciliam duxerat. Cicer. 4, 13. Verrin. LIND.

Cibyratae illi Verrini, tribunal unius legati lambentes.] Imitatur Ciceronem, qui in actione 3. 11. in Verrem sic ait: *Quid ista cohors, quorum hominum est? Volusii haruspicis, et Cornelii medici, et horum canum, quos tribunal meum vides lambere.* Ubi canum nomine Tlepolemum et Hieronem intelligit fratres Cibyratas, quos etiam Cibyraticos canes appellat in lib. 4. 13. in Verrem, his verbis: *Simul atque in opidum aliquod venerat, immittebantur illi continuo Cibyratici canes, qui investigabant et perscrutabantur omnia.* et alio loco: (ibid. paullo post) *Mirum in modum canes venaticos diceres: ita odorabantur omnia et pervestigabant.* VALES.

4. *Ille natus in Dacia.*] Paulus scilicet Notarius. Atqui in lib. 14. c. 5. §. 6. hunc eumdem Paulum in Hispania natum esse dixerat: ut in altero horum locorum mendum esse necesse sit. *Certe in actis passionis magni Martyris Artemii hic Paulus Notarius Hispanus dicitur.* IDEM. Gronovius in Praef. p. XXVIII. eam ob causam, quod Paulus XIV, 5. 6. Hispanus vocetur, τὸ *ille* iubet deleri, ita ut de solo *Mercurio* sermo sit; qui parentes quidem habuerit Persas, casu tamen a peregrinante forte matre in Dacia natus sit; sed idem potuit matri accidere Pauli, et, quum bis repetitis pronominibus *hic* — *ille* istos viros et ratione patriae, et munerum, quibus functi sunt, distinguere Ammianus voluerit, τὸ *ille* eiici non potest, nisi hiulcam facere orationem velis. W.

Ille minister triclinii Rationalis.] Mſ. *Ille a ministro.* ls. *a ministerio tricl.* LIND.

Ille minister triclinii Rationalis.] Restituimus hic lectionem Editionis Romanae, cui codex Vaticanus et Valentinus [Colbertinusque] subscribunt: ea est huiusmodi: *Notarius ille, hic a ministro triclinii Rationalis.* Ait enim Marcellinus Mercurium hunc Rationalem fuisse, cum primus minister fuisset sacri triclinii: idque sibi volunt haec verba, *a ministro triclinii:* ut apud Tacitum in lib. 2. Hist. c. 92. de Vitellio: *Praeposuerat Praetorianis P. Sabinum a Praefectura cohortis.* Malim tamen scribi, *ex ministro triclinii:* neque aliter a Marcellino scriptum fuisse existimo. Sed corruptioni causam dedit *a* et *x* literarum quaedam inter se affinitas. Eodem enim errore in lib. 14. c. 11. §. 25., ubi de Adrastia sermo est, in codice Regio et Editione

Rom. ſcriptum offendi, *ultra facinorum impiorum*, pro *ultrix*: et *diſceptatria*, pro *diſceptatrix*: et initio huius libri, *perpleae*, pro *perplexe*. VALES.

A miniſtro triclinii.] Hi Miniſteriani dicuntur in Codice, et cum Caſtrenſianis iunguntur in Titulo de Caſtrenſianis et Miniſterianis.] In Notitia Imperii Rom. Miniſteriales Dominici appellantur ſub diſpoſitione viri Spectabilis Caſtrenſis ſacri Palatii. De iisdem loquitur Marcellinus in lib. 14. c. 11. §. 16. cum dicit: *Relicto palatio omni praeter paucos tori miniſtros et menſae.* Horum officium Corippus in lib. 3. deſcribit his verſibus (v. 214. — 17.)

Adſuit obſequio caſtorum turba virorum.
Illis ſumma fides et plena licentia ſacris
Deſervire locis, atque aurea fulcra parare,
Regales menſas epulis onerare ſupernis. IDEM.

Catenae cognomentum] XIV, 5, 8. W.

Taetra venena ferens, varieque disperdens.] Huius lectionis primus auctor fuit P. Caſtelius. Nam in Editione Rom. ſcriptum erat: *Intra invenerunt ſeſe varietate dispendens.* neque aliter in Vaticano ac Florentino codicibus: niſi quod hi habent *invenerum.* Antiquarius qui codicem Regium deſcripſit, cum hunc locum nimis depravatum videret, lacunam relinquere maluit: duas tantum ultimas voces diſtincte retinuit, prout in ſcriptis exemplaribus legi diximus. Quod ſi quis noſtram de huius loci emendatione ſententiam, aut potius coniecturam requirit, ſic commode legi poſſe arbitramur integrum locum: *Et Paulo quidem, ut relatum eſt ſupra, Catenae inditum eſt cognomentum, eo quod in complicandis calumniarum nexibus erat indiſſolubilis, taetra inventorum ſeſe varietate diſtendens; ut in colluctationibus callere nimis quidam ſolent artifices palaeſtritae.* VALES. Non intelligo unde viro ſummo ſic placuerit Caſtellanum *taetra*, quum utique litterae ſcripturae veteris iſtuc minime vergant; ſed *intra* apparet poſitum loco τοῦ *mira.* Totidem vides apices. Et ſane hanc vocem quoque attendebat Salmaſius, quum ante Valeſium ſignificaret e veſtigiis ſcripturae ſe elicuiſſe hanc lectionem, *miram in nodorum varietatem ſeſe diſpendens, ut, in colluctationibus callere nimis quidam ſolent art. pal.* ad Solinum p. 291. (p. m. 206. W.) GRON. In eandem cum Salmaſio coniecturam incidit Reineſius, niſi quod *varietate* retinuit. Valeſium ſecutus eſt Erneſti, qui tamen *disperdens* mutari maluit in *diſpergens*, quod eodem fere tempore in mentem venit Puettmanno in Probabb. I. p. 43. W.

Calce tenere quidam ſolent.] Haec eſt coniectura P. Caſtelli, quam ceterae deinceps Editiones amplexae ſunt. At in Romana Editione longe aliter ſcriptum erat: ſic enim habet: *calce renem. is quidam ſolent.* neque aliter codex Vaticanus et Florentinus. In Regio legitur, *calce et . . . . . quidam ſolent.* *In Toloſano, *calce et Harenis.** Nobis coniectura noſtra quam ſupra propoſuimus, non diſplicet. Comparat enim hic Marcellinus nodoſos calumniarum nexus cum palaeſtricis nexibus luctatorum, quae Graece ἅμματα dicuntur. Apollodorus in Bibliotheca. II, 5. p. 137. Heyne, de lucta Herculis cum Antaeo: τούτῳ δὲ παλαίειν ἀναγκαζόμενος Ἡρακλῆς, ἀράμενος ἅμμασι μετέωρον κλάσας ἀπέκτεινε. Libanius in eiusdem luctae deſcriptione δεσμοὺς et συμπλο-

συμπλοκὰς vocat. Latini nodos vocant. Sic enim Aurelius Victor in Commodo (Caes. XVII, 9.): *Ibi per ministrum ungendi faucibus, quasi arte exercitii, brachiorum nodo validius pressis exspiravit.* et Statius in lib. 6. Thebaïdos de Tydeo 884 — 887.

Mox latus et firmo celer implicat ilia nexu.
Poplitibus genua inde premens, evadere nodos
Nequidquam, et lateri dextram insertare parantem
Sustulit, etc.

Calcis quoque in lucta usum fuisse non ignoro. Nam et σφυρῷ προσπαλαίειν, id est, calce luctari solitos docet Philostratus in Arrichione, et ὑποσκελίζειν id proprie dictum esse docet Pollux, et Lucianus in Anacharsi. Sed si calcis solius mentio hic fiat, quomodo stare possit Marcellini nostri similitudo, non video. VALES. In Pancratio, quod vocant, volutatorio humi stratum adversarium genubus calcibusque ad artem motis ita constringebant, ut ne pedum quidem liberum ei usum relinquerent. v. Mercurialis de arte gymnast. p. 147. W.

Artifices palaestritae.] Palaestritas dixit improprie pro luctatoribus, quos Graeci παλαιστὰς dicunt. Palaestritae vero ministri sunt palaestrae, qui athletas curabant et ungebant. Sic apud Ciceronem lib. 2. in Verrem c. 54. *Numquam vos Praetorem tam palaestricum vidistis. Verum ita palaestritas defendebat, ut ab iis ipse unctior discederet.* Sane in Victoris Epitome 17, 16. Narcissus palaestrita dicitur, quem Aurelius Victor 17, 19. ministrum ungendi dixerat. Neque alio sensu palaestritas sumit Persius hoc versu Sat. IV, 39.

Quinque palaestritae licet haec plantaria vellant,
Haud tamen ista filix ullo mansuescet aratro.

Lampridius tamen in Alex. Severo c. 27. palaestritam perinde ut Marcellinus usurpat. *Palaestrites*, ait, *primus fuit.* Sed *palaestes* legendum est ex MSS. VALES.

5. *Mercurius solemniorum appellatus Comes.*] Exercere lectorem haec scriptura merito potest. Nam quid sibi vult haec solemniorum Comitis appellatio, et quam habet connexionem cum αἰτιολογίᾳ, quae mox subiungitur? Scripti quidem codices nihil hic variant. Sed nihil certius est quam legendum esse, *Somniorum appellatus comes.* Hic enim Mercurius ita facete cognominatus est, eo quod aliena somnia ita perspicue noverat, et Imperatori narrabat, ut somniorum quidam quasi comes videretur ac socius.

[Annon tamen potius Mercurius Comes somniorum vulgo per iocum appellitatus est, tamquam novo officii genere ab Imperatore somniis praepositus, quae notissima haberet, et quorum ipsi esset rationem redditurus? uti Comites Privatarum, Comites Sacrarum Largitionum, Comites sacri Patrimonii, Comites Thesaurorum per provincias vocabantur, qui his erant rebus a Principe praepositi. Praeterea lusisse in nomine Mercurii mihi videtur populus, Comitem somniorum seu Praefectum appellando, quod Mercurium credidere veteres virgae suae tactu somnos et somnia mortalibus immittere consuevisse.] IDEM.

* *Ut clam mordax canis.*] Graeci dicerent eleganter: καθάπερ οἱ λαθροδῆκται τῶν κυνῶν. Sic loquitur Chrysostomus in Homilia XV. in Epistolam Pauli ad Ephesios: sic et Palladius in vita

Chryſoſtomi, de Theophilo loquens: καὶ μικρὸν ἐφησυχάσας χρόνον, καθάπερ λαθροδάκτης κύων.* VALES. Conf. Brunckii Lexicon Sophocl. in Λαίθαργος. ERF.

Interno vitio ſubmiſſus.] Sic primus correxit Gelenius, cum prius legeretur, *interna vitia:* ut in MSſ. codicibus, Vaticano, Regio, Toloſ. [Colbert.] et in priſca Editione Romana ſcriptum inveni. Proinde non dubito, quin hic locus emendandus ſit hoc modo: *Ut clam mordax canis, inter initia ſubmiſſius agitans caudam.** VALES. *Interno vitio.* Vix, fateor, haec intelligo, niſi pro Ablativis velim abſolutis ſumere hoc ſenſu; quamquam intus malignitatem alat. W.

Ubi fuſius natura vagatur] ubi vis imaginandi liberius exſpatiatur (*varietas ſomniorum* eſt XXXI, 2, 6.). *mole criminis pulſabatur.* Sic infra c. 5. *vitam inſontis pulſare.* W.

6. *Tantum aberat, ut — cum.*] Nota miram inſolentiam particulae *cum* pro ſecundo *ut* poſitae. W.

Apud Atlanteos nati non eſſent.] *Herodotus in Melpomene (IV, 184.) ſcriptum reliquit, in terra Africa populos eſſe, qui ad Atlantem incolunt, eos nulla ſomnia videre: λέγονται δὲ οὔτε ἔμψυχον οὐδὲν σιτέεσθαι, οὔτε ἐνύπνια ὁρᾶν. Ex eo* Plin. lib. 5. cap. 8. *Atlantes degeneres ſunt humani ritus, ſi credimus: nam neque nominum illorum inter eos appellatio eſt, et ſolem Orientem Occidentemque dira imprecatione contuentur, ut exitialem ipſis agrisque. Neque inſomnia viſunt, qualia reliqui mortales.* *Marcian. Capella lib. 6. p. 252. *Inter ſolitudines degunt, qui neque ulla inter ſe nomina habent, et Soli imprecantur, quod eos cum meſſibus ſemper amburat. Hi numquam ſomniare videntur.* Vide Aldret. Antiquit. p. 559. 560.* Quod tamen an verum ſit, disputat Tertullianus lib. de Anima pag. 369. LINDENBR. Herodotum ſecutus eſt etiam Mela I, 8, 11. Cf. Salmaſ. ad Solin. p. 410. W.

7. *In convivio Africani.*] Huius rei hiſtoriam perſtringit Iulianus in Epiſtola ad Curiam et populum Athenienſem, p. 273. Spanh. his verbis: συκοφάντης τις ἀνεφάνη περὶ τὸ Σίρμιον, ὃς τοῖς ἐκεῖ πρᾶγμα συνέῤῥαψεν ὡς νεώτερα διανοουμένοις. ἴστε δήπουθεν ἀκοῇ τὸν Ἀφρικανὸν καὶ τὸν Μαρῖνον, οὔκουν ὑμᾶς οὐδὲ ὁ Φῆλιξ ἔλαθεν, οὐδὲ ὅσα ἐπράχθη περὶ τοὺς ἀνθρώπους. Sic enim legendus eſt hic locus, qui in Editione ultima corruptus eſt. ubi συκοφάντης eſt Gaudentius, quem delatorem etiam Marcellinus appellat: Africanus et Marinus a Marcellino quoque nominantur. Sed Felicis nulla ſit mentio. VALES. *Africani.* Occurrit iterum XVI, 8, 3. ubi eadem, quae h. l. brevius narrantur. *Rectoris.* i. e. Proconſulis. *Pannoniae ſecundae.* De hac Ammiani aetate recepta Pannoniae diviſione vide Mannert German. T. III. p. 612. W.

Poculis amplioribus madefacti.] Lucian. in Deor. Dialogo XXIII. T. II. Bip. p. 324.: ἐν τῷ συμποσίῳ ἱκανῶς ὑποβεβρεγμένοι. Crobylus apud Athenaeum VI. p. 258. C.: τὴν ἀσωτίαν ὑγρότητα νῦν προσαγορεύουσι. Ita *madidus vino* Plaut. in Aulul. III, 6, 37. *Ego te hodie reddam madidum, ſi vivo prober* et alibi apud eumdem, et Iuvenal. Martial. LINDENBR.

Imperium praeſens ut moleſtiſſimum accuſabant.] Obtrectatione temporum pulſae maieſtatis crimen contrahi, ex L. unic. C.

si quis Imp. maled. et quae ad eam a me dicta, constat. LIND.

8. *Gaudentius magnis in rebus.*] Emendatum a nobis est *Agens in rebus.* quae emendatio, cum ipsa per se clara est, tum mirifice confirmatur ex alio loco libri 16. c. 8. §. 3. ubi noster Marcellinus hanc eamdem perstringit historiam: *Quo indicante quaedam cognita per Gaudentium Agentem in rebus: Consularem Pannoniae tunc Africanum cum convivis retulimus interfectum.* Quid, quod et in Editione Romana [et in Mſ. Colbertino] ac Vaticano legebatur, *Gaudentius magis in rebus?* VALES.

Agens in rebus.] Agentum in rebus munus id fuit, ut Consulum nomina, victorias Augustorum, et edicta provincialibus nuntiarent, ut docet Libanius in Oratione pro Aristophane Corinthio, p. 203. (Reisk. T. I. p. 429.) et in Oratione funebri in laudem Iuliani, p. 305. (Reisk. T. I. p. 567.) Hinc ἀγγελιαφόροι fere dicuntur a Graecis Agentes in rebus, ut apud Libanium in Orat. funebri citata, pag. 249. et apud Priscum Rhetorem in excerptis legationum, p. 26. et 36. Aliud etiam vel praecipuum munus eorum fuit, ut in provinciis positi explorarent ac scrutarentur, si quod adversus Principem nefarium consilium iniretur. Atque hi proprie Curiosi dicebantur; qui erant e Schola Agentum in rebus, ut docet Imperii Notitia: a Graecis πευθῆνες eleganter appellati. Sic Libanius in Orat. adversus Florentium, pag. 425. (Reisk. T. II. p. 470. 471.) et adversus Icarium, p. 472. (Reisk. T. II. p. 133.) Denique in Oratione funebri iam laudata, his verbis: εἰς ἀγγελιαφόρους τελέσαντες ἐπονοῦντο μετὰ πευθῆνες καταστῆναι· καὶ τὸ σχῆμα ἦν Φυλάκων, ὅπως μηδὲν ἀγνοοῖ βασιλεὺς τῶν ἐπ' αὐτὸν συντιθεμένων. Id est: *Relati in Scholam Agentum in rebus, enitebantur ut Curiosi fierent. ac specie quidem ipsa custodes erant, ne quidquam eorum quae adversus Principem ineuntur consilia, ipsum lateret: reipsa autem calumniis et concussionibus omne genus mortalium vexabant.* Quibus simillima sunt, quae Aurelius Victor in Diocletiano c. 39. de iisdem prodit: *Remoto pestilenti Frumentariorum genere; quorum nunc Agentes rerum simillimi sunt: qui cum ad explorandum adnuntiandumque qui forte in provinciis motus exsisterent, instituti viderentur; compositis nefarie criminationibus, iniecto passim metu, cuncta foede diripiebant.* Ex his Curiosis videtur fuisse Gaudentius, quem hoc loco commemorat Marcellinus: quod et sequentibus verbis apertius confirmatur: *Quo facto,* inquit, *delator funestus biennio id quod agebat, ut postularat, continuare praeceptus est.*, id est enim, Curiosi officio in iis partibus fungi. IDEM.

Ultimorum semper avidum hominem.] Id est, sanguinis ac suppliciorum. quo sensu dixit in lib. 14. c. 11. §. 8. *Eo necessitatis adductus, ultimaque ni vigilasset opperiens, principem locum, si patuisset copia, affectabat.* Et in lib. 30. *Quosdam ultimorum metu exagitatos, etc.* IDEM. *Rapi sublimes.* corripi et equuleo imponi. cf. XXVIII, 1, 56. W.

vetita ex more humano.] (nitimur enim in vetitum semper. Ovid. Amor. III, 4. 17.) Praecedens *delator funestus* non est Gaudentius, de quo quis forte intelligere possit, sed *Rufinus*, quod patet ex *biennio continuato.* cf. XVI, 8, 3. W.

10. *Teutomeres Protector Domesticus.*] Ad hunc Teutomerem scripta est Epistola Libanii v. libri IV. ex qua discimus Teutomerem comitatum esse Imperatorem Iulianum in expeditione Persica. [*Teutomeres* autem, et *Theodomeres*, vel *Theudemeres*, quod nomen apud Gregorium Regis Francorum fuit, unum idemque nomen est. Ex quo intelligitur Teutomerem hunc Protectorem Domesticum, natione Francum fuisse. *Francorum* quippe *ea tempestate in Palatio multitudo florebat*, ut loquitur Marcellinus in hoc ipso libro.] VALES. Reinesius adscripserat: *Teutomeres*, dux Daciae Ripensis. Ad eum Valens et Valentinianus AA. scripsere Mediolano Coss. Ioviano et Varroniano legem 13. Cod. Theod. de operibus publicis. W.

Marinus ex Campiductore.] Hoc loco vocem inserui necessariam, ut arbitror. Nam cum in Mss. codicibus Florentino ac Regio, et in Editione Rom. post vocem *Marinus* vacuum spatium esse relictum viderem, non dubitavi quin locus ita explendus esset, ut edidi: *Marinus Tribunus ex Campidoctore eo tempore vacans.* Sic enim Marcellinus loquitur in fine lib. 16. c. 12. §. 63. *Et vacans quidam Tribunus, cuius non suppetit nomen.* Et in lib. 18. c. 2. §. 2. *Hariobaudem Vacantem Tribunum.* Denique in libri 31. c. 13. §. 18. *Vacantes* porro Tribuni dicuntur, qui honorem quidem Tribunorum et annonas ac salaria accipiunt, sed nullum habent certum numerum quem regant. Unde Vacantes numerorum Rectoribus opponit Marcellinus in lib. 31. c. 13. citato: *Triginta quinque oppetivere Tribuni Vacantes, et numerorum Rectores.* Fere tamen milites ex aliis cohortibus lecti et in subsidiis locati, Vacantibus Tribunis regendi committebantur, quemadmodum docet Vegetius in lib. 3. cap. 17. Ut autem Tribuni Vacantes, ita et Comites, et Praefecti, et ceteri Vacantes dicebantur, qui codicillos quidem earum dignitatum a Principe acceperant, sed in actu minime erant positi. quare praecincti honore otiosi cinguli dicuntur in lege ult. Cod. de primiceriis et sec. Ita *ἔπαρχον μέχρι προσηγορίας* Praefectum Praet. Vacantem dixit Eunapius in Libanio p. 174. Commelin. *τῶν δὲ μετὰ ταῦτα βασιλέων καὶ τῶν ἀξιωμάτων τὸ μέγιστον αὐτῷ προσθέντων, τὸν γὰρ τῆς αὐλῆς ἔπαρχον μέχρι προσηγορίας ἔχειν, αὐτὸν ἐκέλευον.* Id est: *Cum vero subsecuti Principes amplissimum dignitatis gradum ei tribuissent, (nam Praefecturae Praet. honorarios codicillos ei offerebant) ipse recusavit.* Vacantes tamen ab Honorariis distingui videntur in Novella Theodosii de Metatis. VALES.

Ex Campiductore] Inf. lib. XIX. 6, 12. *Campiductoribus ut fortium virorum antesignanis.* Chrysostomus ad Innocent. Episcopum: *Καμπιδούκτορας ἀντὶ διακόνων προηγουμένους ἔχοντες.* *Urbicius in Tacticis: *ὅτε θέλει κινῆσαι σημαίνει ἢ βουκίνῳ ἢ τῇ ταυρέᾳ ὁ καμπιδούκτωρ.* Acta Martyrii S. Mauricii, a Simlero edita p. 138. *Cum Exsuperio, quem exercitus appellat Campiductorem.** Vid. Veget. de re milit. Gloss. et Schol. Iuvenal. Inscript. vet. Romae: NEMESI SANCTAE CAMPESTRI. PRO. SALUTE. DOMINORUM N. N. AUGG. P. AEL. P. F. AELIA. PACATUS. SCUPIS. QUOD. COH. DOCTOR. VOVERAT. NUNC CAMPI DOCTOR COH. I. PR. P. V. SOMNIO. ADMONITUS POSUIT. L. L. LINDENBR.

Ex Campiductore.] Regius liber scriptum habet *ex Campidoctore:* quae scriptura magis placet, tum quia in Glossis vete-

ribus, et apud Lampridium in Alexandro c. 53. ac Vegetium ita appellantur: tum maxime propter auctoritatem antiquae inscriptionis, quam hic profert Lindenbrogius. Sunt autem Campidoctores, qui scientiam armorum, et omnes armaturae numeros militibus tradunt; unde ὁπλοδιδάκται in Glossis veteribus appellantur. Casaubonus tum ad Theophrasti Characteres, tum in Polybii lib. 2. pag. 150. ὁπλομάχους Campidoctores vertit, quod equidem probare non possum. Quippe ὁπλομάχοι artem tractandorum armorum ephebis tradebant in Graecia, ut docet Teles apud Stobaeum: ἔφηβος γέγονε· τὸν κοσμητὴν φοβεῖται, τὸν παιδοτρίβην, τὸν ὁπλομάχον, τὸν γυμνασίαρχον. Sextus Empiricus lib. 2. de Philosophia, cap. de Demonstratione (p. 535. Fabric.): ὥσπερ, inquit, ὁ παιδοτρίβης καὶ ὁ ὁπλομάχος ἔσθ' ὅτε μὲν λαβόμενος τῶν χειρῶν τοῦ παιδὸς ῥυθμίζει καὶ διδάσκει τινὰς κινεῖσθαι κινήσεις· ἔσθ' ὅτε δ' ἄπωθεν ἑστὼς καί πως κινούμενος ἐν ῥυθμῷ παρέχει ἑαυτὸν ἐκείνῳ πρὸς μίμησιν. Id est: *Ut exercitator, et doctor armorum interdum quidem apprehensis pueri manibus eum format, certosque motus quosdam corporis edens, imitandum se ei proponit.* Denique Theophrastus in descriptione τῆς ἀρεσκείας, ὁπλομάχους in palaestris specimen sui edidisse testatur. Quare armorum doctores, seu magistros cum Vegetio libentius verterim. Differunt autem armorum doctores a Campidoctoribus, ut genus a specie. Certe Vegetius in lib. 1. cap. 5. Campidoctores ab armorum doctoribus videtur distinguere. quippe armorum doctores tractandorum armorum scientiam solis fere tironibus tradebant: at Campidoctores armaturae numeris ac motibus milites imbuebant, ut in libro superiore dixi. *Erant autem ut plurimum veterani milites, ut docet Plinius in Panegyrico c. 13. qui eorum loco postea adscitos esse ex Graecia magistros queritur.* VALES. Conf. Besselii Miscell. p. 154. et 255. W.

extractis vitalibus] i. e. intestinis. cf. XVI, 12. XXII, 15, 52. XXIV, 4, 30. W.

11. *Iussi sunt attineri.*] Sic loquitur Symmachus in Epistola 36. libri 10.* VALES. *Poenalibus claustris*, carceribus, XIX, 12, 7. ferrum poenale XXVIII, 1, 7. gladius XIV, 5, 9. mors XIV, 9, 6. *pronuntiati*, publice condemnati. W.

CAPVT IV.

1. *Lentiensibus Alemannicis pagis.*] Infr. lib. 31. c. 10. §. 2. *Lentiensis Alemannicus populus, tractibus Raetiarum confinis.* Videtur esse locus quem hodie Germani *das linkgavv* vocant. De pagis vero, quorum hic et alibi apud Ammian. mentio, erudite multa ex veterum scriptis, quae secretis dispersa monumentis latent, collegit V. Cl. Marq. Freherus in Originib. Palatinis cap. v. LINDENBR. *Alamannos*, a pluribus coeli plagis Romanis conterminos L. XIV, 10. vidimus ad Basileam post cladem Romanis inlatam fusos et ad petendam pacem compulsos. Iam vero alia huius populi pars, *Lentienses* dicti (in Curia Rhaetorum, ubi etiamnum pagus Lens est) in fines Romanorum incursiones fecerunt. Cf. Mannert Germ. p. 296. W.

In Raetias composque venit Caninos.] Sunt qui tractum illum designari putant, quem hodie *Churvvalhen* appellant. Et Campos Caninos recte dici posse *der Gravven Beldboden.* *Vide Tschudum p. G. 2. Simler. 103.* Unde et Raetos ipsos a cano colore *Grisones*, et a confoederatione mutua *Gravvpundter* etiamnunc vocari scimus. *Sidon. Apollin. Carm. 5. v. 377. *Perque canis quondam dictos de nomine campos.* Gregor. Turon. lib. 10. c. 3. optime loci situm notat: *Ad Mediolanensem urbem advenit; ibique eminus in campestria castra posuerunt. Olo autem Dux ad Bilitionem huius urbis castrum, in campis situm caninis, importune accedens, iaculo sub papilla sauciatus cecidit et mortuus est.** LINDENBR.

Arbetio.] XIV, 11. XV, 2. W.

2. *Extenditur penes Lepontios.*] Totus hic locus mirifice interpolatus erat. In editione quidem Romana legebatur: *Inter montium celsorum anfractus impulsu immani Rhem. . . . . . pulos extenditur . . . . , nes adoptas, ut . . . . cataractas inclinatione praeteriti funditur Nilus . . . . , ab ortu poterat ad primogenio copiis . . . . propriis inruenti curreret sim . . . . , Iamque ad . . . . , solutus altaque divortia riparum arradens, etc.* Has omnes lacunas Petrus Castellus prorsus infeliciter expleverat hoc modo: *Impulsu immani Rheni discurrentis extenditur penes Lepontios, ut per deciduas cataractas inclinatione pernici funditur Nilus, torrente ab ortu protinus primigenio copiis aquarum propriis inruenti cursu simplici. Iamque aditus nivibus liquatis ac solutis, altaque divortia, etc.* Secuti deinde Accursius et Gelenius hanc stupidissimi hominis emendationem retinuerunt, quod equidem satis mirari non possum. Ego vero scriptae lectionis vestigiis insistens, huius loci verissimam emendationem deprehendisse mihi videor. VALES. *Rhenus immani pulsu exoriens,* magno cum impetu aquarum ex ipsis fontibus molem emittit, cf. XXII, 13, 4. ubi *pulsus* itidem de fonte. W.

Rhenus exoriens per praeruptos scopulos extenditur.] Lacunam quae tum in Editione Romana, tum in MSS. codicibus, Vaticano, Florentino, ac Regio exstat, supra exhibui. Eam autem aliter expleri non posse, quam eo modo quo a nobis expleta est, quisquis animum intenderit confitebitur. Quid enim, hi apices scriptae lectionis, ... *pulos extenditur*, nonne aperte significant *scopulos* prius scriptum fuisse? quod clarius etiam demonstrat sequens Rheni comparatio cum cataractis Nili. VALES. Haec summi viri ratiocinatio procedit quodammodo in literis *pulos*, sed non etiam probat adiectionem *praeruptos*, quam vocem mutuatus ὁ πάνυ videtur ex loco libri XXII, quem mox citat. Et sane tales eos fuisse, quid erat necesse scribi, quum mox dicat ruenti currere similem potius, quam fluenti? unde satis colligitur tales fuisse. Quin etiam an non *populos* suppleri posset, et si lacunae spatium ita indicaret *per Alpinos populos*, Vennonetas scilicet ac Sarunetes, in quibus in ortu prolabi Rhenum testatur Plinius, ac Tulingos. Considerent spatium lacunae, quibus ea felicitas est; nam et in prima Valesii editione longe est amplius. GRON.

Nullis aquis externis adoptatis.] Sic fere a Marcellino scriptum fuisse, tum vestigia veteris scripturae testantur, tum aliorum locorum collatio, ubi Marcellinus eodem modo locutus est.

Nam in fine capitis 7. lib. 18. ita dicit: *Ubi tenuis fluvius prope originem et angustus, nullisque adhuc aquis advenis adolescens, facile penetrari poterit, ut vadosus.* Et in libro xv. c. 11. §. 18. de Rhodano: *Hinc Rhodanus aquis advenis locupletior.* Ceterum adoptatae aquae eleganti metaphora dicuntur, quae in potioris fluvii nomen transeunt: quo etiam sensu infra xv, 11, 17.) de Rhodano scribit: *Ararim quem Sauconnam appellant, inter Germaniam primam fluentem, suum in nomen adsciscit.* VALES. Quid certius est, quam ex lectione scripta duntaxat legi debere *nullos externos* vel potius *advenas amnes adoptans?* An respexit auctor Ovidium, apud quem Achelous ad Oeneum lib. IX. Metam. v. 19. *Nec gener, externis hospes tibi missus ab oris, Sed popularis ero et rerum pars una tuarum.* GRON.

Ut per . . . . cataractas inclinatione praecipiti funditur Nilus.] Non placet, immo displicet prorsus coniectura Castelli, qui *deciduas* supplevit: quod Latinum non est. Quod si coniecturae locus esset, mallem equidem *declines*: sed cum absque hac voce constet sensus, nihil hic coniectura opus esse existimavi. Restitui autem, *inclinatione praecipiti*, explosa illa Castelli emendatione: cum hanc scripturam et elegantiorem esse intelligerem, et propius ad veterum exemplarium lectionem accedere. Nam in vetustis codicibus observavi, plerumque caninam literam scribi instar *p* seu ῥῶ Graecanici. VALES. Nisi vetus lectio indicet *praeceleri*. Praecipitium enim per inclinationem designari satis videtur. GRON. Illustr. *Muellerus* Gesch. d. schweizer. Eidgenossensch. B. 1. S. 65. ed. Lips. catarrhactam prope Scaphusiam in hoc Ammiani loco invenisse sibi visus, ad hanc suam sententiam tuendam nonnulla mutavit; nam pro *exoriens* mavult *discurrens*, et paullo post: per praeruptos scopulos, (omisso *extenditur*) perque *deciduas* cataractas inclinatione *pernici* funditur, ut Nilus. Dissentientem tamen in eo habet vir praestantiss. popularem, qui post eum scripsit, *Franc. Lud. Hallerum* in *Vers. einer Gesch. d. Helvetier unter den Römern. Zür.* 1793. S. 264. qui, uti scriptores priscos omnino, ita et Ammianum catarrhactam Scaphusiensem, quae serius demum viam sibi aperuerit, ignorasse contendit. W.

Et navigari ab ortu poterat primigenio.] Haec quidem et sequentia ita a Marcellino, ut edidimus, scripta fuisse, quovis pignore contenderim. Nec magnae difficultatis erat veram huius loci scripturam ex his vestigiis elicere. Sic enim habent scripti codices, Regius, Vaticanus ac Florentinus: *Et . . . . . . gari ab ortu poterat primigenio copiis eduerans propriis inruenti curreret sim . . . . . . s quam fluenti.* In Ms. codice Tolosano hunc locum ita scriptum inveni: *Et Navigari ab ortu poterat ad primigenios copiis se duerans propriis, ni ruenti curreret similis . . . . . . quam fluenti. Iamque absolutus,* etc.* Etsi autem haec emendatio adeo illustris est, ut nullam auctoritatem desideret; tamen Marcellini ipsius testimonio a me confirmabitur. Is enim in lib. 22. c. 15. §. 9. de Nilo perinde locutus est: *Exundatione ditissima ad cataractas, id est, praeruptos scopulos venit, unde praecipitans ruit potius quam fluit.* Quemadmodum Plinius etiam ac Solinus de Nilo dixerunt. VALES.

3. *Iamque absolutus.*] In Editione Romana perinde ut in ceteris MSS. exemplaribus scriptum est: *Iamque ad . . . . . solutus.* Unde Petrus Castellus egregiam hanc nobis lectionem effinxit: *Iamque adiutus nivibus liquatis ac solutis.* Quasi vero ea sit mens Marcellini, hinc augeri flumen Rhenum, quippe qui ante dixerat eum ab ipso statim fonte grandem fluere, ac copiis propriis exuberare: sed id tantum dicit, postquam confragosa loca permeavit, per valles eum tantisper fluere, ac mox in Brigantinum lacum ferri. Rectius ergo hic rescripsi: *Iamque absolutus, etc.* Quod quidem ad veterum codicum scripturam propius accedit. Ac fortasse etiam aliquot praeterea desunt vocabula, (est enim maior lacuna) quae suppleri possunt in hunc fere modum: *Iamque angustiis absolutus, etc.* VALES. Atqui lacuna est inter literas *ad* et *solutus*, non inter *iamque* et *ad*, in qua parte supplet vir Clarissimus. Quod nescio utrum magis improbem, quam quum in prima coniectura lacunam pro vana ac temeraria habet. Certe utrumque non illi ingenio ac doctrinae conveniens. Itaque ut Mela scribit de Nilo, *usque ad Elephantidem urbem Aegyptiam atrox fervensque decurrit; tum demum placidior et iam bene navigabilis*, eandem rationem in Rheno suo observari ab Ammiano existimans collegi servatis scriptorum codicum literis supplendum esse *iamque ad Coriam solutus.* Coria vetusta et primaria urbs est fere media inter ortum Rheni et lacum Brigantiam, hodieque nota. Ibi solutus ab illis celsorum montium anfractibus, ut docet geographia. GRON. *Iamque absolutus* montium anfractibus, et in iustum flumen abiens; (paullo post: *vocabulo et viribus absolvitur integris*, quae confert etiam Ernesti in Gloss.) *alta divortia riparum adradens*, alveum sibi quasi eruens. W.

Altaque divortia riparum adradens.] Sic *divortium itineris*, lib. 28, c. 5. §. 6. Fest. Avien. in Ora marit. *Ostiorum divortia.* Epigramma vetus:

— — ad divortia Rheni
Pervasi, hostiles depopulatus agros. LINDENBR.

Quem Brigantiam accola Raetus appellat.] Hodie lacus Constantiensis dicitur, ab urbe Constantia. Brigantinum lacum vocat Solinus in cap. 24. *lacum Raetiae Brigantium Plinius libri 9. cap. 17.* Qui sic dictus videtur a Brigantiis populis, quos Vindelicis proximos facit Strabo, urbesque habere dicit Brigantiam et Campodunum. *Vulgo dici hunc lacum *Der Bodensee*, ait Cluverius in lib. 1. pag. 64. et in lib. 2. capite ultimo, in quo etiam affirmat, eius lacus summam longitudinem esse millium 40. latitudinem maximam sex; arguitque Strabonem et Marcellinum.* VALES.

Squalentium.] paludibus distinctarum. W.

Vetus illa Rom. virtus et sobria.] Sobrios eo saeculo dicebant viros prudentes et graves ac moderatos. Sic Atilius Fortunatianus in lib. de metris: *Hexametrum autem et Heroum volunt quidam ab eo dictum, quod hoc magna et sobria canantur, ut Heroes magni et sobrii.* Et Arnobius in lib. ult. adversus gentes: *Vir alioqui gravis, et sobriae religionis.* Iosippus, quem vulgo Hegesippum vocant, in lib. 1. de excidio Hierosol. de Hyrcano: *Moderator egregius, et pulcre sobrius.* Et in lib.

4. cap. 2. *Itaque ille praestantissimus, qui inter adversa sobrius colluctatur casibus.* Quod Iosippus ex quo haec conversa sunt, ita scribit Graece: κἀκεῖνος ἄριστος, ὁ κἀν τοῖς εὐτυχήμασι νήφων. Quomodo et Antoninus Aug. loquitur in lib. 1. de vita sua, (sect. 16. p. 12. Wolle) cum ait: μήτε περὶ τοὺς θεοὺς δεισίδαιμον, μήτε περὶ ἀνθρώπους δημοκοπικὸν ἢ ὀχλοχαρὲς, ἀλλὰ νῆφον ἐν πᾶσι καὶ βέβαιον. et paullo post ἐννήφειν ἑκατέρῳ dicit, quod est moderate in utroque se gerere et sobrie. Ac quemadmodum Antoninus τὸ νῆφον opponit τῷ δημοκοπικῷ ἤθει; ita D. Ambrosius in Ep. 6. sobrium populari. sic enim dicit: *Nihil in Sacerdotibus plebeium requiri, nihil populare, nihil commune cum studio atque usu, et moribus inconditae multitudinis. Sobriam in turbis gravitatem, singulare pondus dignitas sibi vindicat Sacerdotalis.* *Eodem sensu Agellius in lib. 1. cap. 10. *antiquitatem sobriam* cognominat: quem imitatus est Ammianus in libro 31. c. 10. §. 6. et 19.* VALES.

4. *Velut finali intersecat libramento.*] Antonius Loisellus ad oram codicis sui adnotarat legendum videri *funali:* ut funale libramentum idem sit quod libella, quae Graece στάθμη. Potest tamen vulgata lectio defendi. IDEM. *Finali libramento.* Est punctum, quo motus fit in libra; *finali*, quod fines praescribit, ultra quos progredi non liceat, si aequilibrium servandum sit. — Melius tamen videtur *funali libramento.* W.

Elementum] eo sensu, quo philosophi principia rerum στοιχεῖα adpellare solent, (v. Dorville ad Charit. p. 579. ed. Lips.) ergo h. l. *aqua perenni discordia separata,* quae aliis nunquam se miscet elementis, *vocabulo et viribus absolvitur integris*, nec nomen amittit nec vim aquarum, *nec contagia* (metaphora prope poetica) *patiens,* i. q. paullo superius: *nullis aquis externis adoptatis.* — *intimatur.* Verbum cadentis latinitatis, effunditur, exoneratur. W.

Subluvie] Reinesius adscripserat: veteres libri Appuleii Lib. 9. *ad viam prodimus sub* (distincte, ut duae voces sint) *luvie coenosa lubricam.* Rectum tamen *subluvie* (una voce). Gloss. H. Stephani: ὑπόκλυσις, subluvies. v. Pricaeum ad App. p. 495. W.

5. *Et confusum misceri non potest corpus.*] Editio Romana hunc locum sic exhibet, *Flumens et confusum:* neque aliter in exemplari Bibliothecae Reg. prius scriptum erat: sed ab exscriptore ultimum illud σίγμα erasum est; quod tamen ad sententiam huius loci necessarium esse existimo. Scribo itaque: *Sed confusum misceri non potest corpus.* VALES.

Nulla vi.] summa adeo attentione, acie oculorum, adhibita, nullo modo. W.

6. *Alpheus oriens in Arcadia cupidine fontis Arethusae.*] Theon Sophista, pag. 112. Ἔρως ἅπτεται ποταμοῦ· πόθον οὖν ἐμβέβληκεν Ἀλφειῷ Σικελικῆς πηγῆς Ἀρεθούσης τοὔνομα. πληγεὶς δὲ ἔρχεται δι' Ἰονίου παρ' αὐτὴν, φυλάττων ἀμιγὲς καὶ ἐν θαλάττῃ τὸ ῥεῖθρον. Vide Plutarch. de Fluminib. Fulgent. Mythol. lib. III. fab. ultima. Placid. Lactant. Theb. lib. 1. ad illum versum — *Sicanios longe relegens Alpheus amores.* Serv. in Virgil. Aen. III, 694. LINDENBR.

Adusque amatae confinia progreditur.] In Editione Romana sic legitur hic locus: *Adusque amatae confinia progrontusque*

barbaros. Sequitur deinde lacuna quatuor linearum. Petrus autem Castellus partim supplevit, partim emendavit hoc modo: *Adusque amatae confinia proruit nymphae. Arbetio qui adventus barbarorum nuntiarent, non expectans*. Quae quidem spuria ac temere insita esse nemo est qui non videat. Ac profecto maior huius loci lacuna est, quam ut coniectura cuiusquam suppleri possit. Ceterum τὸ *progreditur* est ab emendatione Sig. Gelenii profectum, quam tamen proprietas Latini sermonis refutat. In codice Regio ea vox deest: *in Tolosano legitur, *progressusque barbaros*.* VALES.

7. *Aspera orsa bellorum*.] Quod unum in tam foede corrupto loco possum, id sedulo facio, ut lectorem admoneam, quid genuinum, quid spurium, et a correctoribus insertum sit. In Editione igitur Rom. et in Regio *Tolosanoque* codice ita scribitur hic locus: *Dum adessent licet sciret ...... orta bellorum, in occultas delatus insi ..... immobilis malo repentino perculsus ...... visi e latebris hostes exiliunt, et sine pars ...... nia quidquid offendi poterat, etc*. Quae quidem hoc modo edi cum lacunis scriptorum codicum praestabat, quam suppleri adeo infeliciter, ut a Castello factum est. IDEM. *Aspera orsa bellorum* sibi in montium angustiis atque difficultatibus bellum incipiendum. *in occultas delatus insidias*. ubi nunc est *Luciensteig*. Mueller l. l. W.

Insidias veluti immobilis.] Recte, ut arbitror, et certissima coniectura sic restitui: *In occultas delatus insidias stetit immobilis*. Ita enim loqui solet noster Marcellinus omnibus propemodum paginis. VALES.

8. *Et sine aliqua intermissione*.] Ex lectionis scriptae vestigiis, quam supra proposuimus, apparet legendum esse: *Et sine parcimonia*. Quae phrasis Marcellino nostro familiaris est, adeo ut exempla congerere, putidae et odiosae diligentiae sit. VALES.

10. *Et in tuto fore residua credens*.] Sic primus edidit Sigism. Gelenius. Nam Castellus locum suo more corruperat. Videndum est tamen, ne satius sit sic legere: *Et intuta fore residua credens*. In Ms. enim codice Regio, [et Colbertino,] et in Editione Rom. scriptum reperi: *In tota fore residua*. IDEM. *Intuta fore residua credens*. residuis militibus haud satis tuto confidens. W.

Qui equestrem turmam Comitum tuebatur.] Hi Comites diversis cognominibus appellati, inter vexillationes militabant sub Magistris militum. Alii enim Comites seniores, alii iuniores, alii Comites Clibanarii, alii Sagittarii, alii aliter dicebantur. De Comitibus Sagittariis loquitur Marcellinus noster in fine lib. 18. c. 9. §. 4. his verbis: *Aderat Comitum quoque Sagittariorum pars maior, equestres videlicet turmae, ubi merent omnes ingenui barbari*. VALES.

Et Bappo ducens Promotos.] Promoti quoque inter vexillationes merebant. Equites Promoti in Notitia Imperii Rom. appellantur: eorumque iterum meminit Marcellinus in lib. ult hisce verbis: *Inter hos etiam Promotorum Tribunus Potentius cecidit*. Ceterum quod ad Bapponis ipsius nomen attinet, nescio an idem sit, qui postea Praefectus urbi Constantinop. fuisse dicitur Modesto et Arinthaeo Coss. in leg. 21. Codicis Th. de Praeto-

ribus. VALES. Praefectus fuit non Conſtantinop., ſed Romae. v. Corſini de Praeff. urbis p. 251. W.

Cum commiſſis ſibi a Principe.] In huius loci corruptione apparet praecipue temeritas Petri Caſtelli. Nam cum in Editione Rom. quam velut archetypum habebat, ſic legeretur perinde ut in codice Regio: *Et Bappo ducens promoto .... miſſis ſibi .... cauſa communis velut propria .... veterum exemplo uſuentere fulminis hoſtibus ſuperfuſi, etc.* Caſtellus hoc edidit modo: *Et duces Promotorum cum miſſis ſibi a Principe ruebant auxiliis. Urgebat cauſa communis velut propriam viri cunctis arcentibus, veterum exemplo accolarum fluminis hoſtibus ſuperfuſi.* Quae quidem delirantis hominis ſomnia eſſe nemo erit, qui non fateatur. Ita Gelenius, cui de correctoris facinore aliquid ſuſpicionis obvenerat, nonnulla ex his reſecuit, alia in meliorem ſenſum planioremque reformavit. Sed vir doctiſſimus in eo quidem luſit operam. VALES.

11. *Cauſa communis velut propria.*] Huius loci licet mutili ſenſum deprehendere facile eſt: vult enim dicere Marcellinus, milites ducum exemplo incitatos, publicum dedecus, cladem ſcilicet Arbetionis temeritate acceptam ulciſci properaſſe, non ſecus ac ſi privata ipſorum res ageretur. Quo ſenſu Nazarius in Panegyrico in Conſtantini quinquennalibus dicto: *Secuti,* inquit, *hunc ardorem fortiſſimi milites, et dignos ſe ductu eius imperioque teſtati, ſic viritim laboraverunt, quaſi ſumma res ſingulorum manu niteretur.* Eodemque pene modo Pacatus in Panegyrico: *Milites,* ait, *priſtinae virtutis, Romani nominis, Imperatorum denique memores, cauſam publicam manu agere.* *In eam ſententiam eleganter Chryſoſtomus in Homil. LX. in Matthaeum: ἐν πολέμου παρατάξει ὁ πρὸς τοῦτο μόνον ὁρῶν στρατιώτης, ὅπως ἑαυτὸν διασώσειε φεύγων, καὶ τοὺς ἄλλους μεθ' ἑαυτοῦ προσαπολλύει· ὥσπερ οὖν ὁ γενναῖος καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων τὰ ὅπλα τιθέμενος, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἑαυτὸν διασώζει. Eadem dicit Xenophon in lib. II. de inſtitutione Cyri pag. 51.* VALES.

Vim cunctis arcentibus veterum exemplo accolarum fluminis.] Nihil potuit ineptius excogitari. Nam primo Romani non iam vim arcent, ſed ipſi ultro laceſſunt barbaros: deinde quid ſibi volunt hic exempla accolarum fluminis? Quod ſi nobis hic ariolari licet, ſic fere ſcriptum eſſe a Marcellino cenſeo: *Et Bappo ducens Promotos. Iamque propilatis miſſilibus ac verutis cum urgeret cauſa communis velut propria, animati milites rectorum exemplo, inſtarque fluminis hoſtibus ſuperfuſi, etc.* Extrema quidem ita ab Marcellino conſignata fuiſſe non dubito. Sic enim loqui ſolet, ut in lib. 14. c. 5. §. 6. de Paulo: *Iuſſa licentius ſupergreſſus, fluminis modo fortunis complurium ſeſe repentinus infudit.* VALES. Cf. Dorvill. ad Charit. p. 551. W.

Non iuſto praelio, ſed diſcurſionibus praedatoriis.] Extrema vox a P. Caſtello ex coniectura ſuppleta eſt, cum in Editione Rom. vacuum ſpatium eſſet relictum, quemadmodum etiam in exemplari Regio deprehendi. VALES.

Corpora nudantes intecta.] „Nihil inſulſius. Quid huc facit *intecta?* cum nudata corpora dicat. Scribe igitur *interea.*“ Haec ex Boxhornio adſcripſit Reineſius. Nihil vero mutandum, nec aliter XIX, 11, 15. *latera nudantes intecta.* Corpora intecta ſunt

corporis partes, clypeis ocreisve non munitae; poplites, ſurae, dorſa, uti eſt XXVII, 10, 15. W.

*12. *Eorum dorſis videbantur innixi.*] Emendavi, *Eorum dorſis videbantur innexi*, ut codex Regius [et Colbertinus,] ac Editio Romana praeferebant.* VALES.

CAPVT V.

1. *Extincturus.*] Malim *deſtructurus*, quod *turbini* magis aptum, et a Codice antiquo firmatur. W.

2. *Pedeſtris militiae rector iratus.*] Etiam tacente me facile coniiciat lector ultimam vocem a Caſtello huc intruſam fuiſſe: quid enim ſibi vult iratus hic Silvanus? Sane nec Editio Rom. nec Regius codex eam vocem agnoſcunt. Sic enim Rom. praefert Editio: *Pedeſtris militiae rector id efficax ad haec corrigenda.* [uti et codex Colbertinus.] Regius autem liber, *rector in efficax, etc.* VALES.

Efficax.] idoneus, ſtrenuus. cf. XVI, 12. efficaciſſ. Caeſar XVI, 4. W.

Primum ipſis ſupervenit.] Longe aliam lectionem ſervant manuſcripti codices Regius, Florentinus, Vaticanus, Fauchetii, quibus conſentit etiam Editio Romana. Sic enim habent: *Primum ipſius ſuperrexit.* Ex quibus licet corruptiſſimis veram huius loci emendationem elicui: *Principis iuſſu perrexit.* VALES.

Gravabatur, periculoſae molis onus impingeret.] Et haec ſpuria ſunt, ex Caſtelli coniectura profecta. In Editione enim Rom. perinde ut in ceteris codicibus MSſ. legitur hoc modo, *grav* ..... Sequitur deinde lacuna trium circiter linearum. VALES.

3. *Actuarius ſarcinalium Principis inmentorum.*] Nomen quidem huius Actuarii ſupplere nequaquam difficile eſt, quippe cum ex ſequentibus appareat Dynamium intelligi: cuius etiam meminit Iulianus in Epiſt. ad Curiam et populum Athen. p. 273. Spanh. his verbis: *ἀλλ' ὡς τοῦτο αὐτῷ κατεμηνύθη τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐξαίφνης Δυνάμιος ἄλλος συκοφάντης ἐκ Κελτῶν ἤγγειλεν, ὅσον οὔπω τοῦ Νείλου κἂν ἐν αὐτῷ πολέμιον ἀναφανεῖσθαι.* Quae ſic emendanda ſunt: *ὅσον οὔπω τὸν Σιλουανὸν αὐτῷ πολέμιον ἀναφανεῖσθαι.* Eiusdem Dynamii meminit Zoſimus in fine lib. 2. (c. 55.) Sed halucinari idem videtur, qui Galli Caeſaris caedem Dynamio adſcribat. Silvanum enim, non Gallum is calumnia perculit. Ceterum Actuarius ſarcinalium Principis iumentorum is dicitur, qui curam gerebat deſcribendi equos ſarcinales Principis. Eodem modo Actuarius Thymelae equorumque curulium dicitur in lege 21. et 22. Codicis Th. de diverſis officiis. Gloſſae veteres *ὑπομνηματογράφον* Actuarium, et Memoralium vertunt. Haec autem iumenta Principis ſarcinalia ad Baſtagam referre ſoleo, ita ut Actuarius ſarcinalium iumentorum nihil aliud ſit, quam Actuarius Baſtagae, ſeu largitionalis, ſeu privatae, de quibus mentio ſit in Notitia Imperii, et in Codice. Petrus Patricius in Hiſtoria Rom.: *οἱ τοῦ Λικιννίου ἐφόδῳ λανθανούσῃ χρησάμενοι, τὸν βαστάγην αὐτοῦ μετὰ βασιλικῆς ὑπηρεσίας κατέσχον.* Id eſt: *Liciniani ſubita incurſione nec opinantes aggreſſi, ſarcinalia Principis iumenta, cum omni Regio miniſterio ceperunt.* VALES.

Ut quasi.] Alterutrum abundat. W.

simpliciter.] i. e. lubenter, bono animo. Quod praecedit *nihil suspicans,* fortasse glossema est. W.

4. *Lampadio Praefecto Praet.*] Cuius meminit Zosimus lib. 2. ubi eum cum Dynamio et Picentio caedis Galli Caesaris auctorem fuisse prodit; sed, ut supra dicebam, fallitur graviter. VALES.

**Eusebio, cui cognomentum erat inditum Mattiocopae*] Sic Polemon apud Athenaeum Stelocopas dictus est Deipnosophistῶn lib. VI. In quem vide Casaubonum capite v. Itaque Matiocopas dictus est παρὰ τὸν κόπτον τὸν περὶ τὰ μάτια: quod nimium diligens esset circa res minutas et parvas. Antonius Oisellus V. Cl. I. C. in suis ad me litteris datis Lutecia anno 1611. scripsit, *Mattiocopam* cognomen ioculare et ridiculum sibi videri, compositum ut *artocopa:* quo significetur *cassemiette,* aut *brisemie:* μάτιον enim micam significat; κόπτειν, scindere, secare.* LINDENBR.

Mattiocopae.] D. Petavius vir longe doctissimus in Notis ad orat. 4. Themistii emendat, ματιοκόπτῃ, ut parcus ac sordidus quidam intelligatur Eusebius: quos Graeci ματιολοιχοὺς (rectius ματτυολοιχοὺς, uti apud Aristoph. Nub. 451. cf. Lexic. Schneideri. W.) appellant, hoc est χρυσιμέτρας, ut explicant Grammatici, seu ζυγοκρούστας, ut loquitur Artemidorus in lib. 4. cap. 59. In Regio codice (et in Colbertino) scribitur *Mattiocobae:* neque secus in Editione Romana, Augustana, et Basiliensi. *In Ms. Tolosano *Mathiochobae.** Quare quis primus vulgatae scripturae auctor fuerit, incompertum habeo. *Forte *Himatiocopae* scribendum est: ut significetur Eusebium, qui Comes fuerat Privatarum, vestem Imperatoris privatam diripuisse et dilacerasse.* VALES. Wesseling Obss. p. 46. emendat ματυοκόπην, a ματύα, rect. ματτύα, quae cupediorum genus est. cf. et Heynium ad Apollodor. p. 1145. In eandem, ut videtur, sententiam Reinesius adscripserat: Lego *mattyocopae,* et ita cognominatum fuisse puto, quod esset ganeo et cupediarius. ματτύα enim quilibet cibus delicatus. W.

Aedesio ex-Magistro Memoriae.] Videtur is esse, cuius mentio exstat in veteri Inscriptione huiusmodi. SEXTILIUS. AGESILAUS. AEDESIUS. V. C. CAUSARUM. NON. IGNOBILIS. AFRICANI. TRIBUNALIS. ORATOR. ET. IN. CONSISTORIO. PRINCIPUM. ITEM. MAGISTER. LIBELLORUM. ET. COGNITIONUM. SACRARUM. MAGISTER. EPISTULARUM. MAGISTER. MEMORIAE. VICARIUS. PRAEFECTURAE. PER. HISPANIAS, etc. Posita autem haec statua est Valente V. et Valentiniano iuniore A. Coss. ut subditum habet Inscriptio: cum ea quae narrat hic Marcellinus, gesta sint Consulatu Arbetionis et Lolliani, id est, anno 22. ante huius statuae dedicationem. VALES.

Ex-Magistro Memoriae.] Magister Memoriae adnotationes omnes, id est, breves Principis manu subscriptos dictabat et emittebat, ut est in Notitia Imperii Romani. Unde ἀντιγραφεὺς τῆς μνήμης dicitur a Petro Patricio in Excerptis legationum; id est ad verbum, qui dictat ad memoriam, ut loquitur Vopiscus in Caro c. 8. Similiter apud Socratem in lib. 5. Hist. Eccles. Eugenius tyrannus ἀντιγραφεὺς τοῦ βασιλέως fuisse dicitur, hoc est, Magister scrinii sacri, Epistolarum ut opinor. Sozomenus lib. 7. cap. 13. officium Magistri Memoriae describit his verbis: μετακαλεσαμένη τοίνυν βενίβολον τὸν ἐπὶ τοῖς γραμματεῦσι τῶν θεσμῶν

τότε τεταγμένον. Benivolum eum Magistrum Memoriae tum fuisse et Rufinus, et Gaudentius Brixiensis affirmant: quem Iustina evocatum adversus fidem Catholicam legem dictare compellebat. At id potius erat officium Quaestoris, sub cuius dispositione erant leges dictandae, ut scribitur in Notitia Imperii Romani. Proinde auctor Historiae tripertitae cum supradicta Sozomeni verba interpretaretur, Quaestorem vertit, docte quidem, sed parum vere: fuit enim tum Benivolus, ut dixi, Magister Memoriae. VALES.

Ad Consulatum, ut amicos iunctissimos idem curarat subrogari.] Veterem scripturam quam Castellus temere reiecerat, hic quasi postliminio restituimus: praesertim cum et Regius codex, et Florentinus *Tolosanusque* [et Colbertinus] Editioni Romanae subscriberent. Sed antiqui moris ignoratio Castellum induxit, ut locum prava correctione interpolaret. Sciendum igitur est moris fuisse, ut Consules designati amicos suos ad officium Consulare, quod erat Kalendis Ian. evocarent: quod dicebant rogare ad Consulatum. Pollio in Gallieno (c. 16.): *Matronas ad Consulatum suum rogavit, iisdemque manum sibi osculantibus quaternos aureos dedit.* Et Symmachus in lib. 6. Ep. 10. et 37. Atque interdum Consules designati non suis dumtaxat literis amicos evocabant, sed etiam Principis ipsius literis per Agentem in rebus eos ad Consulatum suum rogari curabant: quem honorem sibi primo delatum esse scribit Libanius in Oratione de vita sua pag. 67. (Reisk. T. 1. p. 137.) de Richomere Consule loquens: *καὶ μέλλων τελεῖν εἰς τὸν τῶν ὑπάτων χορὸν διπλοῖς με ἐκάλει γράμμασι· τοῖς μὲν αὐτοῦ, τὸ τῶν ἄλλων ποιῶν· τοῖς δὲ τοῦ βασιλέως, ὃ οὔπω πρόσθεν ἐγεγόνει.* Id est: *Et cum Consulatum esset initurus, duplicibus me literis evocavit; cum suis, in quo consuetudinem aliorum secutus est: tum Augusti, quod quidem nemini antea contigerat.* Sed an primum id Libanio tributum sit, aliis disquirendum relinquo. Sub ea autem tempora id frequentissime usurpatum esse, docent Symmachi Epistolae in lib. 5. et 6. Eiusdem generis est Epist. 20. Iuliani Augusti ad Eustochium, in qua haec leguntur inter cetera: *ἧκε τοίνυν μεθέξων τῆς ὑπατείας αὐτός.* Id est: *Venito igitur, ut sportulam Consularem ipse accipias.* Ex his patere existimo, quis sit sensus eius loci, quem prae manibus habemus. Ait enim Marcellinus Lampadium Praefectum Praet. curasse, ut Eusebius et Aedesius sibi amicissimi ad officium Consulare, Arbetionis ut puto, (is enim hoc anno Consul fuit) seu si mavis, Lolliani, evocarentur. *Ceterum quod de Consulibus dixi, idem etiam de reliquis magistratibus sentiendum est, qui amicos suos ad officium suum et solemnem auspicandi diem invitare consueverant, ut testatur Chrysostomus in sermone de sanctis Berenice et Prosdoce pag. 634. *καθάπερ οὖν ἄνθρωποι ἀρχὴν λαμβάνοντες πολλοὺς καλοῦσι τοὺς κοινωνήσοντας αὐτοῖς τῆς εὐφροσύνης.** VALES.

Verbis obliquis] obscurioribus, ambiguis, infra XXIX, 1. *literae per ambages obliquas scriptae.* W.

Propediem solium Principis aditurum iuvarent.] Et hanc lectionem excogitavit Castellus, cum in Editione Romana legeretur hoc modo: *Propediem locis principalis aditurum:* absque extrema voce, quam neque Regius codex, [nec Colbertinus,] neque ceteri, ut opinor, agnoscunt. Quocirca sic legendum puto: *Ut se altiora coeptantem, et propediem loci principalis adiuva-*

rent. Ita in lib. 16. c. 6. §. 1. de Arbetione: *Hoc quoque non contentus, ut parvo, locum appeteret principalem.* et supra in lib. 14. c. 11. §. 8. de Gallo: *Principem locum si copia patuisset affectabat.* Sane in Regio codice et Valentino distincte scriptum erat, *loci principalis.* VALES. *Altiora coeptantem et propediem solium Principis aditurum.* Salmas. ad Scriptt. H. A. T. 1. p. 221. ex vestigiis antiquae scripturae mavult legi *captantem et propediem loci principalis potiturum.* Verissime, ni fallor: sic enim oratio est obliqua, quod secus esset in solio Principis adeundo. W.

Ad arbitrium figmenti commisit.] Totus hic locus non minus ad arbitrium figmenti interpolatus est a Castello, quam illae Silvani epistolae a Dynamio interpolatae sunt. Romanae quidem Editionis scriptura haec est: *Hunc fascem ad arbitrium figmenti co . . . . sit vitam pulsaturus insontes Adynamus coeptum Praefectus Imperatori avide scrutari haec et similia censue terreret e . . . . . . id sole ingressus intimum caperem tempore, deinde sperans, ut pervigilem salutis custodem.* Atque ita prorsus habet Regius codex, [et Colbertin.] nisi quod *pulsaturum* scribit, et *salutis eius custodem.* Mihi in tam desperato loco, ut vulgo dicitur, aqua haeret. Priora tamen sic videntur legi posse commodius: *Hunc fascem ad arbitrium figmenti compositum, multos pulsaturum insontes, a Dynamio susceptum Praefectus Imperatori avido scrutari haec et similia censuit offerendum.* Quae emendatio firmatur ex iis, quae paullo post sequuntur: *Dynamius compositas literas his concinentes, quas obtulerat Principi per Praefectum.* VALES. *Hunc fascem* (erant enim plures epistolae. v. supra.) *ad arbitrium figmenti commisit* cet. Totus locus, usque ad verba: *salutis imperatoriae custodem*, mire depravatus, ex quo nec, uti Valesio constituere eum placuit, idoneum sensum elicio. Lucem olim, quum Ammianum in linguam vernaculam converterem, tentavi adfundere, nec operae etiamnunc poenitet omnino, quamquam in ultimis vineta ipse mea caedere non erubesco. Sic igitur legendum esse putem: *Hunc fascem ad arbitrium figmenti* (arbitrariam, pro lubitu excogitatam fraudem: paullo inferius: ex libidine consarcinatae falsitatis.) COMPOSITUM *commisit, vitam pulsaturus* (sic existimationem pulsare XVIII, 4.) *insontis* (Silvani) *Dynamius PraefectO,* (haec firmantur paullo inferius sequentibus: *quas obtulerat Dynamius principi per Praefectum) ut pro Imperatore scrutaretur. HIc et similia cum astu texeret* (Silvano et ipse nocere machinaretur) *Consistorium solus* (quod licebat Praefectis Praetorio. v. Haubold de Consistorio Principum Diss. 1. p. 48.) *ingressus* EST *intimum, captato tempore* SISTERE (probare) SE *sperans pervigilem salutis imperatoriae custodem.* Possis etiam propius ad literas legere EXHIBERE SE vel EVINCERE SE, i. e. praestare, qua significatione occurrit ap. Val. Flaccum 1, 248. W.

Vitam pulsaturus insontis.] Multis de caussis displicet haec lectio. Primo enim parum Latina huiusmodi locutio est: deinde non solius Silvani vita calumniis appetebatur, sed eorum quoque omnium ad quos scriptae erant epistolae. Quare potior videtur Regii codicis scriptura, ac Rom. Editionis. Sic Marcellinus noster infra c. 6. §. 2. de Proculo Silvani domestico: *Memor*, inquit, *somnii quo vetitus erat per quietem pulsare quemquam insontem.*

Et in lib. 29. c. 2. §. 8. de Heliodoro: *Quam praecipiti confidentia Patriciatus columina ipsa pulsavit.* VALES. Ammianus 18. 4, 4. habet *existimationem* pulsare. Quidni ergo et *vitam?* W.

5. *Consistorium solus ingressus intimum.*] Ita supplevit P. Castellus, inepte, ut solet: quasi haec de Dynamio intelligerentur, homine vilissimo, ac non potius de Lampadio, Praefecto Praetorii, qui fascem epistolarum a Dynamio susceptum ipse Principi obtulit, ut supra notavi. Quod si coniecturae locus esset, sic fere scriptum esse existimarem: *Et illucescente vix sole conclave ingressus est intimum, etc.* ut in fine lib. 30. c. 6. §. 3. de Valentiniano ictu sanguinis percito scribit: *Concursu ministrorum vitae secretioris ad conclave ductus est intimum.* VALES.

Ut pervigilem salutis imp. custodem.] Non assentior Castello, qui haec ad Silvanum retulit. Mihi non dubium est, quin de Dynamio aut potius Lampadio intelligenda sint, qui de industria in palatium diluculo venerat, Silvani literas Principi oblaturus, ut pervigil ipse salutis imperatoriae custos haberetur. Sic Marcellinus in lib. 16. c. 8. §. 7. de Rufino delatore quodam Dynamii simillimo; *Quo cognito,* inquit, *Constantius gemens, et tamquam vindicem salutis suae lugens exstinctum.* VALES.

6. *Homines dicatos Imperio.*] Imperatores, quibus commissi exercitus. — *necessitudinibus suis* coniuge et liberis, uti XVII, 1, 6. — *Mallobaude,* idem qui XIV, 11, 21. MEllobaudes, quae librariorum inconstantia et alibi in hoc viro occurrit. vid. Ind. I. W.

7. *Composita forte turbabit.*] seditionem excitabit, de qua antea ne cogitaverat quidem. W.

8. *Qui incidens Principi in Galliis.*] Longe aliter scriptum erat in Editione Romana. Sic enim habet: *Qui incidentis...... cum ventis et in Gallias diffidens a mandatis qui proficiscenti sunt data:* eodemque plane modo scriptum est in Regio [et in Colbertino] *ac Tolosano* exemplari. At Castellus, vir ad delirium usque fatuus, locum sic pro libidine refinxit: *Qui incidens Principi in Galliis diffidens a mandatis conventis quae proficiscenti, etc.* Quanto sapientior Gelenius, qui in Editione Basiliensi sic edi iussit: *Qui incidentis .... cum venisset in Gallias, diffidens a mandatis conventis, etc.* Equidem si quid mei iudicii est, sic a Marcellino nostro scriptum fuisse censeo: *Qui incidentia parviducens, cum venisset in Gallias, diffidens a mandatis quae, etc.* explosa illa insiticia voce *conventis,* quam Castellus ex corrupta Editionis Rom. scriptura *cum ventis* temere huc intruserat. Coniecturae autem nostrae suffragatur ipsemet Marcellinus, qui in lib. 31. c. 10. §. 19. de Gratiano sic ait: *Incidentia multa parviducebat et seria.* IDEM. Cur igitur aut unde editum *parvi pendens?* ORON.

Adscitoque Rationali.] Rationales in provinciis bona caduca et vacantia fisco vindicabant. Horum duo genera fuere: alii Rationales rerum privatarum, alii Largitionum sacrarum, ut patet ex lege 4. Cod. Theod. de appellationibus, lege 6. de diversis officiis et apparitionibus. Hi sub dispositione Comitis Largitionum: illi sub Comite rei privatae, ut declarat Imperii Notitia. Utrum vero Rationalis rei privatae, an Largitionum hic intelligatur, difficile est dicere. Observavi tamen fere fundos ac praedia rei privatae applicari solita, aurum vero et argentum Largitionibus. Iulianus in

in Epiſt. 43. ad Ecebolum: *τὰ χρήματα τῆς Ἐδεσσηνῶν ἐκκλησίας ἅπαντα ἐκελεύσαμεν ἀναληφθῆναι δοθησόμενα τοῖς στρατιώταις, καὶ τὰ κτήματα τοῖς ἡμετέροις προστεθῆναι πριουάτοις*: atque hinc intelligenda eſt lex 7. et lex 20. Codicis Theod. de bonis proſcriptorum. Inde etiam eſt, quod *Comes Gildoniaci patrimonii*, et *Procurator rerum* Iuliani ſub dispoſitione Comitis rei privatae ponuntur in Imperii Rom. Notitia. Praeter Rationales erant et Magiſtri rei privatae, de quibus lex 2. et 4. Cod. Th. de iure fiſci, et lex 14. de Decurionibus. De his intelligendus eſt Euſebius in lib. 8. Hiſt. cap. 13. de Adaucto: *διὰ πάσης προελθὼν ἀνὴρ τῆς παρὰ βασιλεῦσι τιμῆς, ὡς καὶ τὰς καθόλου διοικήσεις τῆς παρ' αὐτοῖς καλουμένης μαγιστρότητός τε καὶ καθολικότητος διελθεῖν.* et Athanaſius in Apologia ad Conſtantium pag. 679. *ῥουφῖνος καὶ στέφανος, ὧν ὁ μὲν καθολικὸς, ὁ δὲ μάγιστρος ἦν ἐκεῖ.* ubi vides Magiſtros ſemper Rationalibus adiungi. Unde adducor ut credam mendoſam eſſe legem 26. Cod. Theod. de Decurionibus, in qua legitur: *Cunctos ex Comitibus et ex Praeſidibus et Rationalibus et Magiſtris ſtudiorum, etc.* Scribendum enim videtur, *et Magiſtris privatae*, ut plane confirmat lex 14. eodem titulo. VALES.

9. *Ad Tribunum miſerat Fabrica Cremonenſis.*] Huius Fabricae item mentio in Notitia Imp. Occid *Sub dispoſitione viri illuſtris Magiſtri Officiorum Cremonenſis ſcutaria.* LINDENBR. Vid. Ind. II. v. Fabricae. W.

10. *baiulum*] Pr. uſurpatur de iis, qui onera portant, ſed literarum baiulus eſt etiam ap. Symmachum Epp. V, 7. et infra 28, 1, 33. W.

11. *adhibitis Francis*] Barbaros enim iam Conſtantinus M. (ut ipſe Ammianus dicit XXI, 10, 8.) omnium primus ad usque faſces auxerat et trabeas conſulares. W.

Tumultuabaturque factis inſidiis.] Sic primus edidit Gelenius, ex coniectura, ut videtur. In codice enim Regio *ac Toloſano* atque in Editione Auguſtana legitur hoc modo: *Tumultua . . . . . factis inſidiis.* Mihi non dubium eſt, quin legendum ſit, *tumultuando patefactis inſidiis.* VALES.

12. *Conſiſtorianis et Militaribus univerſis.* Conſiſtorium locus eſt in quo Princeps conſultat aut iudicat: *θεῖον συνέδριον* eleganter interpretatur Heſychius. Quotiescumque autem Princeps in Conſiſtorio ſedebat, adſiſtebant fere Praefectus Praet. Praeſens, Quaeſtor Palatii, Magiſter Officiorum cum Comitibus ac Tribunis ſacri Conſiſtorii. Hi omnes Conſiſtorianorum nomine continentur. Neque enim ſolos Comites ac Tribunos Conſiſtorianos hic intelligi crediderim umquam: praeſertim cum Florentius Agens tunc pro Magiſtro Officiorum in hoc ſediſſe negotio paullo poſt referatur. Ceterum etſi Conſiſtoriani iudices in hac cauſa fuerunt, non tamen in Conſiſtorio rem actam eſſe exiſtimandum eſt. Etenim, ut ſupra dixi, Conſiſtorium non dicitur, niſi ubi Princeps eſt. Et acta in Conſiſtorio ita concipiebantur: *Acta habita apud Imp. N. Auguſtum, N. et N. Conſulib. x. Kal. April. Conſtantinop. in Conſiſtorio, etc,* ut apparet ex lege 5. et 8. Cod. Theod. de fide teſtium. Huic autem iudicio, quod refert Marcellinus noſter, non interfuit Conſtantius Aug. ſicuti ex ſequentibus apparebit, ubi ait: *Imperator doctus geſta relatione*

fideli, etc. VALES. Cf. Haubold de Consistorio Principis Sect. II. p. 29—32. W.

Praeterinquiri] denuo inquiri (*Process revidieren*). Verbum, quod vix alibi reperias. W.

Florentius.] Quum plures eiusdem nominis apud Ammianum occurrant, hunc, patris nomine addito, ab aliis discriminat. v. Ind. I. W.

Tum factum ex priore textu.] Hic locus beneficio Regii codicis a nobis est emendatus, quem Gelenius antea et Castellus corruperant: sed et coniectura nostra nonnihil est adiutus. Nam cum in exemplari Regio *Tolosanoque* [et Colbertino,] perinde atque in Editione Rom. scriptum esset, *longe alr quam dictarat Silvanus*, emendavi, *longe alia quam dictarat Silvanus*. VALES.

13. *Statui sub quaestione praecipit.*] In Augustana Editione Mar. Accursii reperi, *praecepit:* quod magis probo. IDEM.

Suspensus autem Eusebius.] Suspensum in eculeo intellige: ut *supra lib. 14. cap. 9.* et infra cap. 9. quod cum non intelligeret Castellus, vocem temere inseruerat hoc modo: *Suspensus autem Eusebius ex-Comite Privatarum, qui se conscio haec dixerat concitata.* IDEM.

Cum Correctoris dignitate abiit, nec non corrigere, etc.] Multa hic mala fide interserat P. Castellus, quae hactenus pro veris ac probis retenta sunt in omnibus Editionibus. Nos, resectis hominis deliri somniis, veram germanamque scripturam ex fide scriptorum codicum Regii, Vaticani, *Tolosani* et Fauchetii, quasi postliminio restituimus: quam Editio quoque Romana ex parte servaverat: sic enim habet: *Correctoris dignitate regere iussus est Tuscus.* deinde a capite, *Agens inter haec, etc.* Haec autem lacuna, quae et in scriptis codicibus reperitur, Castello persuaserat quidpiam hic deesse, cum tamen revera nihil desit. Solent enim tum in Editione Rom. tum in exemplari Regio eiusmodi intervalla relinqui, praesertim ubi nova narratio a capite instituitur, ut observavi non semel. VALES.

15. *Sciens animum tenerum versabilis Principis in dicta causa timens*] l. *Principis, indicta causa timens, etc.* LINDENBR.

Principis in dicta causa, timens ne absens.] Aliter codex Regius *Tolosanusque,* scilicet hoc modo: *Principis ...... aretur absens, et indemnatus in difficultate positus maxima, etc.* Atque ita quoque habet Editio Romana, nisi quod extrema illa vocis exesae portio deest. Mihi quidem sic commode legi posse hic locus videtur: *Et sciens animum tenerum versabilis Principis, timens ne proscriberetur absens et indemnatus.* aut quod equidem verius puto: *timens ne damnaretur absens et inauditus.* Sic in lib. 26. c. 6. §. 3. de Procopio: *Veritus,* inquit, *ne hac ex causa indemnatus occideretur, e medio se conspectu discrevit.* VALES. Quaeso, unde habet τὸ *proscriberetur?* Immo reliquiae veteris scripturae oggerunt, *ne trucidaretur absens et indemnatus.* GRON. Gronovii emendationi favet 15, 2, 5. monente Ernest. in Gloss. v. *indemnatus.* W.

16. *Dum militaret Candidatus.*] Duae erant Scholae Candidatorum: alii enim Candidati seniores, alii iuniores dicebantur: hi septimae, illi sextae erant Scholae. At seniores quidem Gordianus senior instituit, lectis e Scholarium ordine fortissimis ac

maximae proceritatis: iuniores autem Gordianus iunior, ut Cedreno placet, aut iunior Philippus, ut est in Chronico Alexandrino. De his Candidatis intelligendus est locus D. Hieronymi de vita Hilarionis, ubi dicit: *Namque Candidatus Imperatoris Constantii, rutilus coma, et candore corporis indicans provinciam*, *etc.* et Victor Turonensis in Chronico: *Cui nepos Iustinianus vocabulo fuit, Candidati militia functus.* et paullo post: *Ex Candidato Magister militum ordinarius constituitur.* Nec omittenda est vetus Inscriptio, quam Romae in aede S. Petri ad vincula abs se descriptam, mihi communicavit Iacobus Sirmundus quem honoris caussa nomino. HIC. POSITUS. EST. ANTIOCHOS. CANDIDATUS. PRIMICER. Vide Cuiacium ad legem 5. Codicis, qui militare possunt. Ab his autem Candidatis distinguendi sunt Candidati ii, quos inter principia legionum recenset Vegetius in lib. 2. [Distinguendi sunt et *Candidati Caesaris*, qualem se ac fratrem suum fuisse in Praetura petenda ac consequenda, scribit Velleius in Histor. libro II. c. 124. *Candidati* autem *Caesaris* erant ac vocitabantur, qui commendatione ipsius Imperatoris, et suffragiis tribuum populi Rom. ad Magistratus dignitatesque perveniebant: ut nos docet Suetonius in Iulio Caesare cap. 41.] VALES. Vid. Ind. II. W.

Solum adfuisse morituro Constanti.] Constans Aug. factione Magnentii circumventus, apud Helenam oppidum a Gaisone cum lectissimis misso caesus est Sergio et Nigriniano Coss. ab omnibus militibus suis destitutus ac proditus: ut testatur Zosimus in lib. 2. c. 62. his verbis: *καταληφθεὶς δὲ ὑπὸ Γαΐσωνος εἰς τοῦτο μετά τινων ἐπιλέκτων σταλέντος ἀνῃρέθη, πάσης αὐτὸν βοηθείας ἀπολιπούσης.* Solus Laniogaisus qui tunc Candidatus militabat, Principem suum non deseruit, ut scribit hic Marcellinus. Turbat tamen Regius codex, in quo scriptum reperi, *morituræ Constantiae.* [In Colbertino codice legi, *moriturae Constanti.*] In Editione certe Romana legitur *moriture.* Sed hanc scripturam non probo. Porro Constantem, cum a Magnentio comprehendendus esset, sibi manus intulisse, ait Chrysostomus Homilia 15. in Philipp. *τῶν παίδων δ' αὐτοῦ ὁ μὲν ἑαυτὸν ἀνεῖλεν ὑπὸ τυράννου καταληφθείς*: quod omnium Historicorum consensu refellitur, et auctoritate S. Athanasii in Apologia ad Constantium, ubi et Constantem paullo post susceptum Baptismum ait occisum fuisse. VALES.

Supra retulimus] in libro deperdito. W.

Accepto praemio prodituros.] Male hinc audiebant Franci: quibus familiare ait fuisse Vopiscus in Proculo. (Scr. H. A. T. II. p. 762. Hack) ridendo fidem frangere. Idemque scribit scriptor morosus ac querulus, Salvianus in lib. 7. de gubernat. et Procopius, ut notat Casaubonus ad Vopiscum. Iidem tamen constantissimi fuerunt in servanda fide, postquam Gallis permisti humaniorem cultum induerunt. VALES.

Cum principiorum verticibus.] Principia sunt principales milites, qui privilegiis muniuntur. Principiorum igitur vertices sunt Tribuni, Centuriones, Ordinarii, Draconarii, et similes, ut optime declarat Vegetius in lib. 2. cap. 13. Eosdem Proceres appellare videtur Marcellinus noster lib. 20. c. 4. §. 13. cum dicit: *Ad convivium Proceribus corrogatis, petere iure si quid in promptu esset edixit.* Libanius vero in Oratione funebri de laudibus Iu-

liani, eamdem rem narrans: τοὺς ἄκρους τῶν λόχων appellat, ὧν ἐξήρτηται τὸ λοιπόν. VALES.

Cultu purpureo a draconum et vexillorum insignibus.] Cum imperii παράσημον esset purpura, quam conficere sub poena capitis interdictum erat; qui tyrannidem arripiebant, purpuram de signis aut vexillis ac statuis detrahere necesse habebant: donec imperio confirmato confici sibi purpuream vestem iuberent. De vexillis testatur Capitolinus in Gordianis (c. 8.): *Sublata de vexillis purpura Imperatores eos dicemus.* De statuis auctor est Vopiscus in Saturnino (c. 9.): *Deposita purpura ex simulacro Veneris, cyclade uxoria militibus circumstantibus amictus et adoratus est.* Et Pollio in Celso Tyranno p. 326. Libanius quoque in Antiochensi pag. 363. de Eugenio quodam Tribuno, qui Diocletiani temporibus tyrannidem arripuit: τυραννίδος ἐρᾷ καὶ οὐκ ἔμελλε· καὶ ἦν γὰρ ἁλουργὶς ἀγάλματι περικειμένη, ταύτην ἐνδὺς ἔργου εἴχετο. Interdum etiam ex gynaeceo segmentum aliquod rapiebant purpurae. Sic Procopius a Faustina Constantii quondam uxore purpuram accepisse dicitur in lib. 26. c. 7. §. 10. Et Iulianus in Oratione 1. et 2. ad Constantium, Silvanum ait non ex signis, sed ex gynaeceo purpuram sumpsisse: quod quidem in contemptum tyranni probabiliter ab oratore confictum existimo. IDEM. Nuspiam pannuli purpurei quidquam, nisi in signis militaribus vel statuis Deorum reperiri poterat, monente Ernest. v. Purpureus. De *Draconibus* locus classicus est XVI, 10, 7. W.

18. *Submissis verbis perstringebatur mentio.*] leviter et timidiuscule iniecta est. W.

Per Admissionum Magistrum.] Magister Admissionum is erat, qui viros honoratos in Consistorium introducebat. Huius meminit Vopiscus in Aureliano, et lex 12. Cod. Theod. de glaebali onere; et alibi mentio eius dignitatis occurrit. Sub eo fuit officium Admissionum, qui Admissionales dicuntur in lege 3. et 7. Cod. de privilegiis eorum qui in palatio militant. Fuit et Proximus Admissionum, cuius meminit Marcellinus in lib. 22. c. 7. §. 2. *Manumittendis ex more inductis per Admissionum Proximum.* Is erat primus post Magistrum: unde intelligitur, quare honoratius fuisse dicat Marcellinus, per Magistrum accersiri. Ab his Admissionalibus non multum diversi sunt invitatores, qui admittendos ultro invitabant, de quibus loquitur lex ultima, Cod. de diversis officiis. Hi porro omnes erant sub dispositione Magistri Officiorum, ut ex Notitia Imperii constat, ad quem spectabat viros clarissimos et legatos omnium gentium in Consistorium inducere, ut testis est Cassiodorus lib. 6. in formula Magisteriae dignitatis. VALES.

Ingresso Consistorium offertur purpura.] Quam adorare more novo cogebatur. Inf. *adorare solenniter anhelantem celsius purpuram.* Quo modo etiam ipsi Impp. loquuntur, L. 4. C. de Consulib. et non sparg. L. 1. C. de Praepos. Cub. L. unic. C. de Comit. et Tribun. L. 1. C. de Silentiar. L. fin. C. de Palat. sacrar. Larg. L. 2. C. de privil. Schol. Graeci dicunt, χλαμύδος προσκυλινδεῖσθαι. Themist. Orat. XIII. LINDENBR. *Consistorium.* Cf. Haubold de Consist. Principum Sect. 1. p. 48. 49. W.

Offertur purpura.] Id est, adorandae sacrae purpurae copia datur. Solebant enim Imperatores ultro ipsi venientibus chlamy-

dis laciniam porrigere, quo maiore animo accederent. Unde Iulianus Aug. Lucilliano ait: *Maiestatis insigne non ut consiliario tibi, sed ut desinas pavere, porrexi.* Infra in lib. 21. c. 9. §. 8. Adorandae autem purpurae ritus erat eiusmodi, ut Patricii quidem ad dextram Principis papillam adorarent, Princepsque eorum caput deoscularetur: Senatores vero ac ceteri genu dextro ante Principem flexo abscederent, quemadmodum scribit Procopius in Anecdotis sub finem: quem habitum exprimit Marcellinus paullo post, (§. 27.) cum de Ursicino haec dicit: *Adactusque inclinante negotio ipso cervices adorare solemniter anhelantem celsius purpuratum.* Vide Suidam in προκυλινδεῖσθαι, et Eusebium lib. 4. de vita Const. cap. 57. *Cum autem purpura ab Imperatore esset oblata, tunc is qui erat admissus, purpuram manu apprehensam deosculabatur, ut indicat Chrysostomus in oratione xi. ad populum Antiochensem: εἰ γὰρ πορφυρίδα τὶς βασιλικὴν οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο χερσὶ δέξασθαι μεμιασμέναις.* VALES.

Omnium primus extero ritu.] Ante haec verba lacuna est in omnibus codicibus scriptis, adeoque in Editione Romana: quam quidem lacunam P. Castellus infeliciter supplere tentaverat hoc modo: *Offertur purpura multa, quam ante Principis pedes explicitam straverunt.* Sed Sigismundus Gelenius haec deliramenta ex Editione sua expunxit. Exstitere postea qui illam Castelli coniecturam teconcinnarent, ut videre est in Editione Lindenbrogii. Sed haec utpote spuria, et ex ea, quam dixi, officina profecta nos quoque delevimus. Deest autem in hac lacuna, ut equidem iudico, unum aut alterum vocabulum hoc modo: *Diocletianus Augustus omnium primus, etc.* Certe id Diocletiano tribuunt Eutropius, et Aurelius Victor (de Caesar. 39, 4.), Eusebius in Chronico, et Zonaras in tomo 2. Annalium, (12, 31. extr.) his verbis: *οὐκέτι προσαγορεύεσθαι παρὰ τῆς γερουσίας ἠνείχετο, ἀλλὰ προσκυνεῖσθαι ἐθέσπισε· καὶ τὰς ἐσθῆτας ἑαυτοῦ, καὶ τὰ ὑποδήματα χρυσῷ καὶ λίθοις καὶ μαργάροις ἐκόσμησε, καὶ πλείονα πολυτέλειαν τοῖς βασιλικοῖς παρασήμοις ἐνέθετο· οἱ πρώην γὰρ βασιλεῖς κατὰ τοὺς ὑπάτους τετίμηντο, καὶ τῆς βασιλείας παράσημον μόνον εἶχον πορφυροῦν περιβόλαιον.* Id est: *Non iam amplius a Senatu salutari sustinuit, sed adorari se iussit: vestesque et calciamenta auro et lapillis et margaritis ornavit: ac regiis insignibus plus magnificentiae addidit. Nam superiores Principes instar Consulum observabantur, et imperii insigne purpuream tantum chlamydem habebant,* Ceterum integra haec de Diocletiano seu quovis altero periodus per me quidem expungi potest: a Grammatico enim quopiam ad oram libri adnotata, ac postea in contextum irrepsisse videtur. IDEM.

Ante Principis pedes.] Ritus hic προσκυνήσεως non a Constantio primum introductus, sed iam olim ab Impp. Romanis usurpatus fuit. De Diocletiano scribit Eutrop. lib. ix. c. 26. quod *Imperio Romano primus Regiae consuetudinis formam magis, quam Romanae libertatis invexit; adorarique se iussit, cum ante eum cuncti salutarentur.* Trebell. Pollio de Zenobia (Scr. H. A. T. ii. p. 331. Hack.): *Adorata est more Persarum.* Et iam ante monstrum illud hominis Heliogabalus adorari se ritu eo iusserat. Sed Alex. Sever. optimus Princeps, continuo ubi ad Augustam dignitatem evectus, id ne frequentaretur iussit. Lamprid. (in Alex. Severo c. 18.) *Adorari se vetuit,* (Alex. Sever.) *cum*

tam coepiſſet Heliogabalus adorari, Regum more Perſarum. Quo autem geſtu haec adoratio peracta, et quid a ſalutatione differat, multis declarat V. Cl. Barnab. Briſſon. de ritu Perſar. lib. I. LINDENBR.

Iudicum.] Iudices h. l. ſunt poteſtates ſublimes, excelſae, ſummi magiſtratus, uti alibi ap. Noſtrum, v. c. XX, 8, 14. 9, I. et Salmaſ. ad Scr. H. A. T. II. p. 731. Sed totum locum inde a verbis *omnium primus* usque ad *legerimus* cum Valeſio ſpurium arbitror. W.

19. *Vorago Orientis*] qui totum Orientem in partes ſuas trahere, ſibi filiisque ſubiicere vellet. cf. c. 2. et XIV, II, 2. W.

Conſtantini M. fuerat commilito.] Id eſt, fuiſſe praedicabatur. Simili idiotiſmo Gallicanus in Caſſio dixit: *Qui ſi obtinuiſſet imperium, fuiſſet non modo clemens, ſed bonus, ſed utilis, ſed optimus Imperator.* VALES. Et haec gloſſematica eſſe vel ex addito cognomine *Magni* colligo, quod, niſi fallor, Conſtantino ſerius dari coepit. W.

Solus petebatur.] Iniuriam igitur Urſicino facit Gibbonus T. IV. p. 291. ed. Lipſ. iudicans illum eo conſilio, ut amiſſam Imperatoris gratiam recuperaret, iniuſtum ac turpe negotium vel ultro ſuſcepiſſe vel ſibi iniungi paſſum eſſe. *Exculceratum* calumniis iam adpetitum et oppreſſum, uti exponit Erneſt. in Gloſſ. W.

20. *Praegreſſus*] praeveniens. Sic XXI, 5, 13. anteverſio et praegreſſus. *Controverſa defenſio* ad quam excutiendam multum temporis requireretur, *Partes* litigantes, Urſicinum et accuſatores eius, W.

22. *Publicas . . . . coniunctis.*] In Mſ. Florentino *ac Toloſano* [Colbertinoque] atque in Editione Auguſtana legitur, *publicas . . . . . . et coniunctis.* Neque aliter Regius codex, niſi quod lacunam habet nullam. Equidem non dubito, quin legendum ſit ut edidi *Protectoribus Domeſticis decem ad iuvandas neceſſitates publicas ei coniunctis.* Nam et ſenſus ita poſtulat, et obſervavi hanc particulam *et* poni ſolere pro *ei*, tum in codice Regio, tum in Editione Romana. VALES.

Veriniano] Idem ſine dubio, qui XVIII, 8, II. Verennianus domeſticus protector. W.

Reſidui omnes propinqui et familiares.] Tres poſtremae voces additae ſunt a P. Caſtello. Nam in Mſſ. codicibus Regio et Florentino, [Colbertinoque,] *ac Toloſano*, atque in Editione Rom. legitur tantum: *reſidui omni . . . . . . iamque, etc.* quod monitum volui, ne quis ſpuria pro legitimis acciperet. VALES.

23. *De ſe metu quisque.*] Hunc locum ſic lego et interpungo: *Iamque cum egreſſum, ſolum de ſe metuens quisque per longa ſpatia deducebat.* Certe in exemplari Regio *Toloſanoque* legitur *metum.* IDEM.

In locis ſuis ſecunda conſtituunt] verum iis pretium attribuunt, Sic Erneſt. in Gloſſ. v. *locus.* W.

Ex internis veritatis ipſius promulgatam.] Haec eſt ſcriptura Regi codicis [et Colbertini,] et omnium, ut opinor, ſcriptorum exemplarium. Editio Rom. habet: *in externis Ver. ipſ. promulgatam.* Unde P. Caſtellus hanc lectionem effinxerat, *in aeternis veritatis ipſius adytis prom.* Mihi potior ſcriptorum

codicum lectio visa est: quae confirmatur ex lib. 31. (c. 16. §. 1.) Ceterum haec Tulliana sententia hodie in libris Ciceronis non reperitur. [Petrus quidem Pithoeus ad oram Ammiani sui manu sua notavit, hunc locum sumptum esse ex Ciceronis oratione post reditum in Senatu habita: sed eam sententiam diu multumque ibi frustra quaesivi.] Altera tamen similis legitur in oratione ad Pontifices, his verbis: *Nam etsi optabilius est cursum vitae conficere sine dolore et sine iniuria: tamen ad immortalitatem gloriae plus affert, desideratum esse a suis civibus, quam omnino numquam esse violatum.* VALES. Et certe vulgo solet in Ciceronis editionibus inter fragmenta ex incertis libris reponi, etiam Nizolio bis inter incerta id referente. Sed mirum est, quum sic se quaesivisse testetur vir doctissimus, non obvenisse illi locum ex oratione, quam habuit Tullius ad Quirites post reditum, (c. 1.) prorsus eadem sententia et verbis etiam propinquioribus. *Etsi homini nihil est magis optandum, quam prospera, aequabilis, perpetuaque fortuna, secundo vitae sine ulla offensione cursu; tamen si mihi tranquilla et placata omnia fuissent; incredibili quadam, et paene divina, qua nunc vestro beneficio fruor, laetitiae voluptate caruissem.* GRON.

Saevis.] Reinesius malebat *scaevis.* W.

24. *Erratica quaedam antevolans p. fama.*] In Editione Rom. excusum est *erraria.* In Regio autem codice [et in Colbertino] scriptum inveni *aeraria:* proinde legendum esse arbitror *aëria,* * prout in Mſ. Tolosano exaratum est.* Sic infra in libro 18. c. 6. §. 3. *Credimus, neque enim dubium est, per aërios tramites famam praepetem volitare:* quo in loco Editio Romana habet, *per errarios tramites,* plane simili errore. VALES.

25. *Convena.*] Adiectivum, uti aquae convenae XXIII, 3, 8. *Novelli* contemtim. cf. XXVII, 6, 15. *Per ludibriosa auspicia virium accessu firmandi,* cui fortuna nunc quidem accessione virium favere videretur, eundem tamen mox ludibrio habitura. *Dux flebilis* misellus, cum imperatore scil. comparatus Ursicinus. W.

26. *Sub elogio uno*] cf. XIV, 7, 2. W.

27. *Anhelantem celsius purpuram.*] Non intelligo, qua ratione dicatur anhelans celsius purpura. Etenim celsius anhelare nonnisi de homine dici potest, qui ad maiora adspiret, ut in lib. 26. c. 6. §. 1. de Procopio: *Velut Imperatoris cognatus altius anhelabat.* et in lib. 27. c. 9. §. 4. *Qui ex eo anhelantes, ex nutu suo indistanter putant omnium pendere fortunas.* (et XXVIII, 1, 31. *Anhelans flatu superbo Maximinus.* W.) Quocirca saniorem esse existimavi scripturam codicis Vaticani, qui sic habet: *Anhelantem celsius purpuratum.* Accedit, quod in Editione Rom. et Regio *Tolosanoque* [ac Colbertino] codice legitur *purpuratam.* VALES.

28. *Per quaestiones familiarium*] ob suppositas a Dynamio supra memoratas epistolas. W.

29. *Angustias Alpium perrumpere Cottiarum*] castra movere, et in Italiam proficisci adversus ipsum Constantium. W.

30. *Cautis spei ministris.*] In exemplari Regio [et in Colbertino] est scriptum, *cauti spei ministris:* atque ita in reliquis exemplaribus scriptum esse non dubito. Legendum igitur est, *cautis rei ministris.* Nam ut omnes sciunt, *p* pro *r* in libris

manu exaratis saepissime visitur; quod in codice Regio frequentissime deprehendi. VALES.

31. *Sequestres*] internuntios. cf. XIV, 7, 21. W.

Conventiculum ritus Christiani] templum. Cf. XXVII, 3, 13. W.

Gladiorum ictibus trucidarunt.] De caede Silvani sic loquitur Zonaras: σταλεὶς γὰρ Οὐρσικῖνος ἐκεῖ καὶ χρήμασι τῶν ἐκείνου στρατιωτῶν τινὰς ὑποφθείρας, δι' ἐκείνων ἀνεῖλε τὸν Σιλβανόν. Id est: *Missus enim illuc Ursicinus, Silvanum corruptis pecunia ipsius militibus interemit.* Quem quidem locum eo libentius adscripsi, quod Ursicini in eo fit mentio, de quo apud ceteros Scriptores altum silentium est. Haec Silvani defectio simul ac caedes contigit Arbetione et Lolliano Coss. ann. Domini 355. Exstantque nummi, in quibus DN. FL. SILVANUS. P. F. AUG. appellatur, teste Goltzio. VALES.

33. *Cum Armaturis proditionem ante Mursense pr.*] Silvanus Armaturarum Tribunus paullo ante Mursense praelium a Magnentio ad Constantium una cum militibus suis transiefat: quo facto Constantius ad persequendum Magnentium longe alacrior est factus, ut narrat Iulianus in Orat. I. ad Constantium (p. 48. Spanh.): τῶν στρατευμάτων δὲ τὴν εὔνοιαν τίς ἂν ἀξίως διηγήσαιτο; τάξις μὲν ἱππέων πρὸ τῆς ἐν Μύρσῃ παρατάξεως μεθειστήκει. et Orat. 2. in fine: ἴλη τε τῶν ἱππέων σὺν τοῖς σημείοις καὶ τὸν συστρατηγὸν ἄγουσα, τούτῳ τοῦ κινδύνου ξυμμετέχειν μᾶλλον ἢ ἐκείνῳ εὐτυχίας ἠξίου. Quibus in locis notandum est Iulianum eius defectionis gloriam Silvano, quippe ob perduellionis crimen occiso, adimere, et ad milites ipsos transferre. Zonaras tamen, *uti Ammianus,* Silvano eam proditionem assignat: Σιλβανὸς εἷς τῶν αὐτοῦ ταξιαρχῶν μετὰ πλήθους ὁπλιτῶν ἐκεῖνον λιπὼν, Κωνσταντίῳ προσῆλθε τῷ αὐτοκράτορι. Et Aurelius Victor (c. 42.): *Is namque Silvanus ortus in Gallia barbaris parentibus, ordine militiae, simul a Magnentio ad Constantium transgressu, pedestre ad magisterium adolescentior meruerat.* Ex Iuliani verbis supra allatis Armaturas equites fuisse apparet: quamquam Zonaras pedites videtur vocare. VALES.

Patris quoque Boniti.] In Editione Romana legitur *Poniti.* Regius codex [et Colbertinus] habet *Boniti*: quod praetulerim equidem. Nam et apud Pollionem in Regilliano Bonitus quidam stipator Gallieni memoratur: et apud Paulum in lib. 5. historiae Longob. Bonitus recensetur, quintus a Benedicto Abbas montis Callini. IDEM.

34. *Silvanus devictus est*] Mutare nolui, fateor tamen praeplacere, quo ducere Codices nonnulli videntur: *Silvanus desiit est.* Vid. Gronovii Praef. p. XXXI. W.

35. *Quacunque arte contraria*] opposita fortiter factis, ergo ignavia, desidia. W.

36. *De Gallicanis intercepta thesauris.*] Hi thesauri ad sacras Largitiones pertinebant: unde Praepositi thesaurorum per Gallias sub dispositione Comitis Largitionum in Notitia Imperii recensentur. Eorum meminit Marcellinus in lib. 22. c. 3. §. 7. *Datis litteris ad eum qui Gallicanos tuebatur thesauros, quidquid posceret Caesar, proculdubio iusserat dari.* Loquitur de Ursulo Largitionum Comite. Erant autem duo genera Largitionum seu thesaurorum. Alii enim Comitatenses dicebantur the-

ſauri, qui ſcilicet in comitatu Principis una cum ipſo Comite verſabantur: alii provinciarum ſeu urbium ſingularum, ut patet ex lege 2. et 3. Codicis Theod. de privilegiis eorum qui in ſacro pal. Unde pari ratione Palatini ſacrarum Largitionum alii Comitatenſes, alii Mittendarii dicebantur, ut ſcriptum eſt in Gloſſis Nomicis. Comitatenſium Largitionum meminit Petrus Alexandrinus in Epiſtola quadam apud Theodoritum lib. 4. Hiſt. ὁ τῶν κομιτατησίων δὲ λαργιτιόνων κόμης. Et Marcellinus in lib. 31. c. 12. §. 10. cum dicit: *Theſauri enim et fortunae principalis inſignia cum Praefecto et Conſiſtorianis ambitu moenium tenebantur.* VALES.

Etiam tum] nam poſtea temporis Magiſter Officiorum exſtitit. v. XXVII, 9, 2. W.

Rationario apparitionis armorum Magiſtri.] Id eſt, Officialis Magiſtri militum, qui militarium numerorum rationes tractabat. Sic Marcellinus lib. 26. c. 1. §. 6. *Leo adhuc ſub Dagalaipho Magiſtro equitum rationes militarium numerorum tractans.* Et in lib. 18. c. 5. §. 1. de Antonio quodam ſic ait: *Rationarius Apparitor Meſopotamiae Ducis:* ſtatimque id officium ita deſcribit: *Et utriusque linguae litteras ſciens, circa ratiocinia verſabatur, qui quarumve virium milites ubi agant, etc.* Hi aliter et communiori vocabulo Numerarii dicebantur. Nam in Imperii Notitia in officio Magiſtri militum Numerarii ponuntur ſtatim poſt Principem totius Officii ſeu Apparitionis. Et ita quoque Marcellinus noſter in lib. 19. c. 9. §. 2. *Iacobus*, inquit, *et Caeſius Numerarii Apparitionis Magiſtri equitum.* Vide titulum in Cod. de Numerariis et Actuariis. Hos Graeci ψηφιστὰς ſeu διαψηφιστὰς vocant. Baſilius in Epiſt. 250. ad Dorotheum, τῷ διαψηφιστῇ τῆς τάξεως τῶν ἐπάρχων ἔδωκα τὴν ἐπιστολήν, vertendum eſt: *Numerario Officii Praefecturae Praet.* Et Sozomenus in lib. 4. cap. 26. de Marathonio quodam: ὃς ἀπὸ ψηφιστοῦ δημοσίου τῶν ὑπὸ τοὺς ὑπάρχους στρατιωτῶν: quae eodem modo vertenda ſunt. Eunapius λογιστὰς eos appellat, ubi de Harbazacio, qui in Chronico Marcellini Comitis et Iordanis corrupte Narbazaicus nominatur: καὶ οἵ γε προσήκοντες αὐτῷ λογισταὶ τῶν στρατιωτικῶν ἔργων, τὸν μὲν ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν ᾔδεσαν· τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἑταιρῶν καὶ τὸν ἐκ χειρῶν ἀριθμὸν αὐτῶν διέφυγεν. Id eſt: *Ac Numerarii qui illi apparebant ex more, militum quidem numerum norant: meretricum vero copia omnem eorum calculum ſuperabat.* Exſtat illuſtris hic locus apud Suidam in Ἀρβαζάκιος. Quibus adde *Vegetium in capite XIX, libri II.* et Themiſtium in oratione 17. VALES.

Laqueus vitam eripuit] v. XXX, 2, 12. W.

Vitam in cauſa Trip. legat. rupit.] Scripti codices uno omnes conſenſu habent, *erupit.* Auguſtana Editio, *eripuit:* quod huic clauſulae convenientius eſſe exiſtimavi. VALES.

In cauſa Tripolitanae legationis.] Inf. lib. XXVIII. 6. LIND. Conf. et 30, 2. W.

37. *Croeſum legimus Solonem.*] Vid. Herodot. lib. I. c. 33. Diogen. Laërt. in Solone, Plutarch. lib. de Diſcrim. adulat. et amici. LINDENBR. Reineſius adſcripſit: Negat Meurſius in Solone c. 26. p. 108. W.

Dionyſium intentaſſe Philoxeno mortem.] In latomias Syracuſanas coniectum Philoxenum ſcribunt, ubi et Cyclopem fabulam compoſuit. Aelian. Variar. lib. XII. cap. XLIV. Carmen vero

Dionysii tragoediam fuisse Plutarch. ait, de Fort. Alexand. Διονύσιος ὁ τὸν ποιητὴν Φιλόξενον εἰς τὰς λατομίας ἐμβαλὼν, ὅτι τραγῳδίαν αὐτοῦ διορθῶσαι κελευσθεὶς, εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅλην μέχρι τῆς κορωνίδος αὐτὴν περιέγραψεν. Vide Suid. in Philoxeno. LINDENBR.

Absurdos et inconcinnos.] ἄμετρα καὶ κακοσύνθετα Lucian. de non cred. calumnia c. 14. Vide incundissime haec narrantem Diodor. Siculum xv, 6. et ibi Wesselingium T. vi. Bip. p. 604. Nec poenitebit contulisse quae Davisius monuit ad Ciceron. Tusc. v, 22. p. 428. ed. Rath. W.

CAPUT VI.

1. *Tartareus*] sceleratus, exsecrandus. Cf. xxviii, 1, 10. xxix, 2, 6. W.

Silvani Domesticus.] Domestici erant Apparitores, seu Officiales Iudicum, tam civilium, quam militarium, in lege 3. Cod. Th. de assessorib. lege 16. et 17. de numerariis et actuar. et lege 8. de principib. Agentum in reb. Et ita apud Symmachum Domestici sumuntur aliquoties. Domestioi officium dicitur in * novella Theodosii de Scholaribus, et in lege 1. Cod. de privilegiis Scholarum: Domestici militia in lege 17. citata Cod. Th. de numer. et apud Cassiodorum in Epist. 6. lib. xi. Iidem et Cancellarii dicebantur, nec ordine militiae, sed lectione Iudicis ad eum locum veniebat, teste Cassiodoro, et lege 3. Cod. Theod. de assess. Eorumque videtur honoratior fuisse militia. Nam Heraclianus Comes Africae Sabinum, Domesticum suum, generum sibi elegisse dicitur ab Orosio in lib. 7. Et Imperatores in lege 3. Cod. Th. ad legem Iul. repetund. satis innuunt, altissimum hunc fuisse militiae gradum, his verbis: *Natalem quondam Ducem ad provinciam quam nudaverat, ire praecipimus, ut non solum quod eius non dicam Domesticus, sed manipularius ac minister accepit, etc.* Basilius in Epist. 285. ad Iulittam: ἐπέστειλα δὲ καὶ Ἑλλαδίῳ τῷ οἰκείῳ τοῦ ἐπάρχου. Id est: *Scripsi etiam ad Helladium Domesticum Praefecti:* eumdemque maxima libertate cum Praefecto agere testatur. Isidorus Pelusiota epist. 300. lib. 1. δομέστικον τοῦ ἐπάρχου dicit Latino vocabulo. Ceterum hi Domestici omnium fere consiliorum participes erant: quare periclitantibus Iudicibus ipsi quoque in periculum rapiebantur, quemadmodum docent leges supra laudatae, et Orosius in libro citato. Marcellinus noster in lib. 30. c. 2. §. 11. *Caesarium*, inquit, *antehac eius Domesticum, quae Remigius egerit, vel quantum acceperit, ut Romani iuvaret actus infandos, per quaestionem cruentam interrogabat.* Hinc Malchus in historia Byzantiaca conciliatores ac Ministros furtorum Domesticos Iudicum dici notat: καὶ τοὺς προσαγωγέας τῶν λημμάτων τῆς ἀρχῆς, οὓς δομεστίκους καλοῦσι ῥωμαῖοι, ἐκπέμπειν ὡς τάχιστα λόγον διδόντας ὧν ἔλαβον. Id est: *Et ministros atque interpretes furtorum, quos Romani Domesticos vocant, ad se mitti, rationem reddituros eorum quae acceperant.* Non sunt autem confundendi hi Officiales cum Domesticis Protectoribus, neque item cum Domesticis thematis et cohortis, ut fecit Lindenbrogius ad hunc locum. VALES.

Silvani domesticus.] Bene de hac dignitate Glossarium Nomic. Δομέστικος τοῦ θέματος, ὃς μετὰ κόμητος κοόρτης εἰς τὴν προσέλευσιν τοῦ στρατηγοῦ τέτακται. Sic Solomon quidam Belisarii, et Praesentinus Petri, Imp. Mauricii fratris, Domestici fuere. Procopius Vvandalicor. lib. I. Σολόμων ὃς τὴν Βελισαρίου ἐπετρόπευε στρατηγίαν· δομέστικον τοῦτον καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Sic enim locus hic legendus. Theophylact. Simocat. lib. VIII. pag. 396. Πραισεντῖνος, ὁ τὰς τοῦ Πέτρου πεπιστευμένος φροντίδας, ὃν δομέστικον εἰώθασιν οἱ Ῥωμαῖοι ἀποκαλεῖν. Et de Romani, deque Remigii Domesticis Ammian. lib. XXVIII. c. 6. et XXX. Sic *consortium et schola Domesticorum*, Ammian. lib. XXV. et XXVIII. L. 38. de Decurionib. L. unic. de Praepos. labor. alibique in Cod. Theodos. et Iustinian. locis permultis. LIND.

Levi corpore] imbecillo. Locus plane huic geminus est XIV, 7, 15. — *Citari faceret* more sequioris aetatis: faceret ut citarentur. Eodem modo *remitti fecit* XXVII, 7, 3. introire fecit XXVIII, 1, 55. W.

3. *Infulas.*] „Proprie dependent infulae a vittis, quae sunt sacra quasi diademata; unde factum esse putem, ut infulae pro insignibus imperatoriis dicerentur: quamquam etiam de omnium magistratuum et dignitatum ornamentis et insignibus dicuntur. vid. Gothofred. Glossar. Nom. Cod. Theodos. in h. v. cf. Drakenborch. ad Livii 2, 54, 4.“ Sic Ernest. W.

Fortis esset et fidus.] Formula solennis, qua alloqui milites soliti sunt Impp. inf. lib. XX. c. 5. §. 3. in oratione Iuliani: *Propugnatores mei Reique publicae fortes et fidi.* Unde in Nummis veteribus, qui hasce allocutiones exhibent, haec verba leguntur, FIDES MILITUM, vel FIDES EXERCIT. In vett. Inscriptionib. LEGIONES PIAE FIDELES. Traianus Imp. in fragmento Mandati apud Ulpian. lib. 45. ad Edict. L. 1. ff. de testam. mil. *optimos fidelissimosque commilitones* appellat, *quemadmodum Constantius Imp. milites suos *Romanae rei fidissimos defensores* lib. XVII. c. 13. §. 26. Etiam Christiani in suis supplicationibus sic orabant: Fortis esset exercitus et fidus.* Tertull. Apolog. pag. 30. *Precantes sumus semper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam,* EXERCITUS FORTES, *Senatum fidelem, populum probum, orbem quietum.** Prudentius in Martyr. Roman. v. 426.

— — *numquam pro salute et maximis*
Fortissimisque Principis cohortibus
Aliter precabor, quam FIDELE UT MILITENT.

LINDENBR. v. Glossar. Nomicum Cod. Theodos. s. v. Fortis. W.

Pondus expenderet ut suum.] Sic primus edidit Gelenius, cum Castellus excudi fecisset hoc modo: *Pondus repeteret ut suum.* In Editione Rom. perinde atque in Ms. Florentino [et in Colbertino] legitur, *pondus giretur.* in Regio modicum spatium inter has duas voces relictum: ut appareat legendum esse, ut edidi. VALES.

4. *Decentio Caesari*] fratri Magnentii. Libri, ubi haec fusius exposuerat Ammianus, periere. v. tamen Iulianum Or. 1. p. 40. et ibi Spanhemium p. 263. Zosimum II, 45. Ritterum ad

Guthrii Hiſt. univ. T. v. P. 1. p. 21. Gibbonum T. iv. p. 251. W.

[*Et Lutto, et Maudio Comites interemti ſunt.*] in Mſ. Cod. Colbert. licet recenti, optimae tamen notae, quem exactiſſime evolvi, *Mandio* legitur: quam veram eſſe lectionem et probam puto. Erant autem ambo hi Comites, ut Silvani Franci amici ac conſiliorum participes, ſic et ipſi natione Franci: ut vel eorum nomina docent. *Lutto* enim, vel *Hluto* praeclarum ſignificat veteri lingua Francica, ſicuti ſcribit Hermoldus Nigellus in lib. 1. de geſtis Ludovici Pii Imper. *Mancionem* autem Comitem ac conſobrinum Waifarii Aquitanorum Ducis, hominem utique Francum, et Mancionem alterum circa annum DCCCC. Epiſcopum Catalaunorum fuiſſe reperio: quae Mancionis appellatio mihi videtur a Mandionis nomine non differre.] VALES.

Perplexe] diligenter, uti ſupra c. 1. *temporis obſtinatione* nimio rigore atque ſeveritate. W.

CAPVT VII.

1. *Turbo*] Turbinem aliosque ſimiles tropos amat Noſter. Sic paullo ante c. 5. calamitatum turbo. XIV, 1. init. fortunae ſaevientis procellae cet. W.

Urbem aeternam.] v. quae ad XIV. 6. init. notavimus. *regens* Praefectus urbi. Corſini p. 214. W.

In audiendo celer] facile admittens, affabilis. — *in disceptando* litibus dirimentis. Erneſt. in Gloſſ. laudat Livii 1, 50. disceptatorem iuſtiſſimum. W.

Ad amandum.] Mallem aliud verbum perſonae iudicis magis aptum; ſed nil variant libri, ideoque alterius ſexus amator ſit. W. Equidem certa correctione locum reſtitui poſſe arbitror, ſi ſcribas *ad damnandum*, quod quomodo potuerit in *ad amandum* tranſire, nil eſt quod explicem. ERF.

2. *Sequuta plebs omnis velut defenſura*] Populus nempe turbellas dare ſolitus, et contradicere ius dicenti, vel precibus inſtare, cum ſecius quam placeret, aliquis damnatus vel abſolutus eſſet. Ioh. Chryſoſt. Hom. 3. de Dei natura. *p. 364. Πρὸ δέκα τούτων ἐτῶν ἑάλωσαν ἐπὶ τυραννίδι τινές· εἶτα τῶν ἐν δυναστείᾳ τις ὄντων ὑπεύθυνος τοῖς ἐγκλήμασι φανεὶς, σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος λαβὼν ἐξήγετο τὴν ἐπὶ θανάτου ὁδόν. τότε δὴ πᾶσα ἡ πόλις ἐπὶ τὸν ἱππόδρομον ἔτρεχε, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἐργαστηρίων ἐξῆγε, καὶ κοινῇ πᾶς ὁ δῆμος ἀνελθὼν ἐξήρπασε τῆς βασιλικῆς ὀργῆς τὸν καταδικασθέντα, καὶ οὐδεμίας ὄντα συγγνώμης.* *Cum damnatus capite ad ſupplicium duceretur, populus motus miſericordia univerſus Praetorem adiit, et deprecandi communi opera efficere potuit, ut reus ille venia nulla dignus liberaretur.* Ad quam infrenatam audaciam viri religioſi et ſacri interdum quoque proſiliebant, ut patet ex L. 6. C. de Epiſcop. audient. Itaque ſevere legibus id vetare neceſſum fuit, L. 29. C. de appellat. L. 12. C. de poenis. LIND. *Proprium pignus* cariſſimum κειμήλιον. W.

3. *Vini cauſando inopiam.*] Cf. quae ad XIV, 6. init. adſcripſimus. W.

Septizonium.] In codice Regio [et Colbertino,] et in Editione Rom. legitur *Septemzodium.* Apud Capitolinum quoque in Severo, et apud Hieronymum in Chronico, *Septizodium* in MSS. legi, Scaliger Salmasiusque testantur. Proinde verior ac melior mihi videtur haec scriptura, quam aut *Septenzonium,* ut edidit Castellus, aut *Septizonium,* ut Gelenius: quamquam haud ignarus sum haec confundi solere. Nam Beda in lib. de Embolismorum ratione, et in Ephemeride laterculum feriarum hebdomadae Septizodium vocat, quod Graeci ἑπτάζωνον dicunt, teste Scaligero in lib. 3. Isagogic. canonum. VALES.

Septemzodium.] (al. Septizonium.) Aedificium fuit septem exstructum columnarum ordinibus, ita sese excipientibus praecinctionibus, ut ex infimo ambitu sensim contraherentur, et supremus omnium ambitus brevissimus esset. Non aedificium tantum, sed regionem ubi stetit, totam hoc nomine insignem fuisse, patet ex hoc nostro Ammiani loco, comprobante Victore de regionibus urbis. Plures huius nominis moles Roma habuit. Ammianus sine dubio in mente habuit antiquius illud, quod Imperatoris Titi iamiam aetate memorat Suetonius c. 1. Aliud Septimius Severus erexisse dicitur. v. Capitolinum c. 19. Praeterea in Italia aliisque terris eiusmodi aedificia exstitere, ad similitudinem celeberrimi illius exstructa, quod olim Deioces, nisi fallor, erexerat. Cf. Scaligeri Thes. temporum p. 229. Casaub. ad Scriptt. H. A. T. I. p. 630. et 640. it. Salmas. p. 642. Tillemont T. III. P. I. p. 95. W.

Nymphaeum Marcus condidit.] Ex his verbis apparet Septemzodium vetus hic intelligi, quod in 12. Urbis regione collocant Victor, aliique. In eadem regione fuere et Thermae Antoninianae, quas fortasse hic intelligit Marcellinus. Nolim id tamen pertinaciter affirmare, cum sciam Nymphaea a Thermis esse diversa. Sunt enim proprie Nymphaea aedes Nymphis sacratae, marmorum varietate, et columnarum altitudine, ac pictis tabulis, aquarum denique copia spectabiles. Ita Libanius in Antiochico, pag. 372. Nymphaeum Antiochiae *cuius meminit Evagrius in lib. 3. cap. 12.* describit. Νυμφῶν ἱερὸν οὐρανόμηκες, λίθων αὐγαῖς καὶ κιόνων χρόαις καὶ γραφῆς αἴγλῃ καὶ ναμάτων πλούτῳ πάντα ὀφθαλμὸν ἐπιστρέφον. Et Philostratus cap. 4. libri 8. de Nymphaeo Puteolano: ἐκάθηντο, inquit, ἐς τὸ Νυμφαῖον, ἐν ᾧ ὁ πίθος λευκοῦ λίθου, ξυνέχων πηγὴν ὕδατος. Id est: *Sederunt in Nymphaeo, in quo dolium erat ex lapide candido, fontem aquae continens.* Aliam eius nominis originem afferunt Zonaras et Cedrenus in Leonis Augusti vita. Aiunt enim Nymphaeum dici aedem publicam, ubi nuptias celebrarent, qui domos non satis capaces haberent: τὸ καλούμενον Νύμφαιον, οἶκον εἰς τὸ τοὺς γάμους γίνεσθαι ἐν αὐτῷ χρηματίζοντα τῶν μὴ κεκτημένων οἴκους χωροῦντας πλῆθος ἐν ἑαυτοῖς, ait Zonaras. Potuerunt quidem Nymphaea huic rei inservire. Sed tamen ab hoc usu ita appellata esse, nec Zonaras nec Cedrenus umquam mihi persuaserint. Scio virum doctissimum in Notis ad Capitolinum in Gordianis, Nymphaea cepisse pro salientibus seu fontibus manu structis, qui aquam eiaculantur in publicum, sed sine auctore. VALES. Aliquoties in Roma sua hunc locum tetigit Nardinus, ante quem alii praeteribant taciti; sed nihil adfert, quod non Valesianis cedat, aut ex iis translatum videatur. GRON.

Marcus] nempe Aurelius, Philosophus dictus, unde colligi fortasse possit, intelligendas esse Thermas Antoninianas. Donatus in Roma p. 267. habet Caracallam, qui et ipse Marci Aurelii praenomina habuit. Cf. Corsini de Praeff. Urbi p. 320. W.

de industria,] fortiter, μετὰ σπουδῆς. Sic industrie gesta c. 6. §. 36. W.

Ab omni toga Apparitioneque.] Id est, ab omnibus Togatis et Apparitoribus. Togati autem hoc in loco dupliciter accipi possunt: vel pro Advocatis Praefecturae Urbanae: Advocati enim Togati frequenter appellantur, ut notum est; vel sane pro viris honoratis, qui officii causa Praefectum Urbis prosequebantur. Sic Mamertinus in Panegyrico ad Iulianum, de officio Consulari loquens (c. 30.): *Missus*, inquit, *agmini Togatorum praeire coepit pedes, gradum moderans pene ad lictoris nutum et viatoris arbitrium.* De Apparitoribus seu Officialibus Praefecturae Urbanae consulenda est Imperii Notitia. Hos obsequentes infra vocat Marcellinus noster his verbis: *Adeo ut eum obsequentium pars desereret; licet in periculum festinantem abruptum.* et Salvianus in lib. 3. *Et hoc non summi solum, sed etiam infimi; non Iudices solum, sed etiam Iudicibus obsequentes.* VALES. De clientibus tamen potentiores deducentibus intelligit Ferrarius part. 1. lib. 1. rei vestiariae cap. 33. GRON.

Ex commotione pristina] modo memorata ob Philoromum orta seditione. W.

Difficilisque ad pavorem recti.] Codex Florentinus teste Lindenbrogio habet: *Difficilis ad pavorem recte tetendit.* *Neque aliter Tolosanus,* [et Colbertinus.] Certe particula copulativa deest in omnibus exemplaribus, et a Gelenio primum inserta est, ad sensum, ut opinari datur, explendum. Sed commodius, ut arbitror, locus ita suppleri potest: *Sed ille difficilis ad pavorem, recte tetendit. Recte* idem valet ac *recta.* ut apud Apuleium in lib. 9. Miles. *Hortulanus inscenso me, concito gradu recte festinat ad civitatem.* VALES. Mirum viro maximo, et tanto omnium interpolationum hosti, hanc potuisse placere, cuius utique nulla in tot scriptis libris vestigia; et quasi non interdum ita loquantur veteres, ut nobis videantur nimium abrupti. GRON.

Difficilis ad pavorem] „h. e. gravis, constans, inmotus ad pavorem. Facilis, levis et dissolutus." Sic Reines. *Recte* i. e. recta, ut XXI, 1. 12. quo in loco, monente Ernest., *rectissime cernere* pro directe cernere positum est. Sic etiam *rectus pergeret* XVIII, 7. 10. W.

4. *speciosa*] manifesta, munere, quo fungeretur, digna *fiducia.* W.

suspendi] h. l. non de equuleo cogitandum, sed de columna, ad quam sursum trahi solebant flagellis caedendi. — *tribulium* sociorum omnino. W.

5. *Urbis membra*] Inf. lib. XVI. c. 10. §. 14. *Urbis membra collustrans.* Lib. XX. *Cuncta oppidi membra compleverunt.* Prudent. contra Symmach. *Perque omnia membra urbis.* Sic *membra domus*, Vitruvius, Ulpianus, Apuleius. *Membra moenium*, Ammian. lib. XX. c. 7. §. 9. Idem *membra Reipublicae*, lib. XV. c. 3. §. 3. *membra Philosophiae*, lib. XVI. c. 5. §. 6. LINDENBR.

Tamquam in iudiciali secreto.] Secretum seu secretarium, locus est in quo sedent Iudices pro tribunali. Hesychius in Lexico σέκρετον συνέδριον reddit. Suidas in στήλη, ἔνθα, inquit, Ζήνων ἔκρινε τοὺς μετὰ Βασιλίσκου, καὶ σέκρετον τὸν τόπον ἐποίησε. Et in codice Canonum Ecclesiae Africanae cap. 97. Patres postulant ab Imperatoribus, ut Defensoribus ecclesiarum liceat ingredi Iudicum secretaria: εἰς τὰ σήκρητα τῶν δικαστηρίων εἰσιέναι: quod quidem Honoratis tantum licebat, ut notavimus supra. Ab hoc Iudicum saecularium more manasse videtur, ut secretaria in Ecclesiis haberent Episcopi ac Presbyteri, ubi audiendis ac dirimendis laicorum negotiis vacabant. De quibus elegans est locus Severi Sulpicii in lib. 3. de vita Martini, (imo in Dialogo 2. p. 544. ed. Horn. Cf. et Epist. 1. W.) quem hic ponam: *Deinde secretarium ingressus (Martinus Episcop.) cum solus, ut erat ei consuetudo, resideret. Hanc enim sibi etiam in Ecclesia solitudinem permissa Clericis libertate praestabat, cum quidem in alio secretario Presbyteri sederent, vel salutationibus vacantes, vel audiendis negotiis occupati, etc.* Nempe Martinus Missarum sollemnia acturus cum ad Ecclesiam venerat, amore solitudinis se in secretarium recipiebat, dimissis Clericis ac Presbyteris. Cumque moris esset, ut populus, praesertimque Honorati, qui ad Missarum sollemnia veniebant, Episcopum osculo salutarent; ipse eiusmodi salutationum officiis Presbyteros delegaverat; ut Sacris mox celebrandis totus animum intenderet. De hoc autem more, ne quid sine teste affirmare dicamur, loquitur Ambrosius in Sermone 34. *Interrogo vos, qui in Quadragesima prandetis, si non vobis rubor est, cum exitis in publicum, ne quis vobis ieiunus occurrat; aut si non cogitatis, cum ad Ecclesiam proceditis, quemadmodum pacem Episcopo porrigatis, ne forte ipso spiritu osculi vestri vos reprobet.* Et Salvianus in lib. 8. *Ipsam quodammodo Ecclesiae salutationem idolo praestiterunt.* *Denique Constantius in vitae S. Germani libro 1. postquam dixit, eum *ad Missarum sollemnia agenda in Ecclesiam venisse,* subdit: *Praemissaque in populo salutatione sollemni,* etc.* Inde locus in quo salutationibus audiendis vacabant Episcopi aut Presbyteri, salutatorium dicitur in Hist. tripartitae lib. 9 cap. 30. Quem ἀσπαστικὸν οἶκον Graece dixerat Theodoritus in lib. 5. cap. 17. Ita accipe salutatorium apud Gregorium Turon. lib. 2. hist. Franc. cap. 21. et lib. 6. cap. 11. Scio Scaligerum in lib. 2. Ausonian. Lectionum cap. 23. de ἀσπαστικῷ οἴκῳ aliter sentire. Sed qui haec legerit, is, ut opinor, sententiam illius non magni faciet. Porro salutatorium an a secretario distinctum fuerit, ignotum habeo. Certe ex loco illo Severi consequi videtur, unum idemque fuisse. Ceterum etsi secretariorum in Ecclesiis mos est antiquissimus; initio tamen non fuisse docet Epistola Patrum Concilii Antiocheni adversus Paulum Samosat. Antiochiae Episcopum: βῆμα μὲν καὶ θρόνον ὑψηλὸν ἑαυτῷ κατασκευασάμενος, οὐχ ὡς Χριστοῦ μαθητὴς, σήκρητον δὲ ὥσπερ οἱ τοῦ κόσμου ἄρχοντες ἔχων τε καὶ ὀνομάζων, apud Eusebium lib. 7. Id est: *Qui tribunal et sublime solium sibi non ut Christi discipulus constituit, et secretarium perinde ac saeculi magistratus habet nominatque.* *Rufinus vertit: *In Ecclesia vero tribunal sibi, multo altius quam fuerat, exstrui, et thronum in excelsioribus collocari iubet; secretarium quoque sterni ac parari, sicut Iudicibus saeculi solet.** Quanto modestius Martinus, qui in secretario se-

dens, numquam cathedra usus est, teste Severo in lib. cit. VALES.

In iudiciali secreto] Glossar. Nomicum: Σεκρέτον, δικαστήριον. *Philostr. lib. 4. cap. 15. τὸν Ἀπολλώνιον ἤνεγκεν ἐς τὸ ἀπόῤῥητον δικαστήριον, ἐν ᾧ περὶ τῶν μεγίστων ἡ ἀρχὴ αὕτη ἀφανῶς δικάζει. Idem lib. 2. cap. 9. pag. 342. τὸ ἀπόῤῥητον δικαστήριον, ἐν ᾧ τὰ μεγάλα καὶ ἐλέγχεται καὶ σιωπᾶται.* Theophylact. Simocat. lib. VIII. p. 398. ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιτείνας τὸ βάδισμα, μεθίσταται τοῦ παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένου σεκρέτου. In secreto enim Palatii Imp. Mauricius socero suo Germano sententiam pronunciarat: οὐδὲν ἡδύτερον τοῦ διὰ ξίφους τεθνάναι. Vocatur etiam *secretarium* in Collat. Carthag. et L. 3. C. ubi Senator. vel Clariss. L. 16. C. de accusationib. *L. 1. C. Theod. de offic. Rector. Provinc. Donatus lib. 1. Aeneid. ad illum versum, (505.) *tum forib. Divae.* Zonar. in Concilio Carth. can. 108. τὰ σήκρητα τῶν δικαστηρίων. σήκρητα δὲ τὰ κριτήρια τοῖς λατίνοις ὠνόμασται. σεκέρνω γὰρ παρ' ἐκείνοις τὸ διακρίνω. *Secreta iudiciorum. Est autem secretum Latinis exercendi iudicii locus: nam secernere apud illos diiudicare significat.** LINDENBR.

Exaratis lateribus] Prudent. περὶ στεφάνων in Eulaliam v. 147 — 150.

Non laceratio vulnifica,
Crate tenus nec arata cutis;
Flamma sed undique lampadibus
In latera stomachumque furit.

Idem in Romanum v. 172.

— — sponte nudas offerens
Costas bisulcis exarandas ungulis. IDEM.

Eripere virginis non obscurae pudorem, Patruini Consularis sententia supplicio ob id capitali addictus] Hoc quidem ex iure antiquo, et ad praescriptum Legis Iuliae, L. 6. ff. ad Leg. Iul. de adult. Recentiorum Impp. Constitutionibus varie id interpolatum. Si quis enim per vim puellam depudicasset iam alii pactam, ut adulter puniebatur, qui facinus perpetrarat: si vero ἀμνήστευτον, tum ducere eam licet pauperrimam cogebatur. Quod si vero nuptias illa stupratoris non optaret, naribus abscissis triente bonorum reus multabatur. At vero si solis blandimentis in fraudem pellecta, in venerem consensisset, aut ducebat eam, aut suarum facultatum partem dabat: sin secus, verberatus et tonsus relegabatur. Zonar. et Balsam. in Canon. Apost. LXVII. Ecloga Basilicῶn lib. LX. Harmenop. lib. VI. Tit. VII. Non absimile Graecorum scitum, ἢ γάμος, ἢ θάνατος, apud Aphthon. Sopatr. et Quintilian. in Controvers. IDEM.

Consularis] rector provinciae. v. Ind. II. W.

Supplicio ob id capitali addictus.] Nescio quid in mente habuerit Lindenbrogius, cum ad hunc locum notavit, id ex iure antiquo, et ad praescriptum legis Iuliae factum fuisse. Immo vero stupri poena lege Iulia capitalis non fuit, ut satis constat. Non ego ex praescripto legis Iuliae fecit Patruinus Consularis Piceni, sed Iulianus, de quo sic narrat Marcellinus noster in lib. 16. c. 5. §. 12. *Aditus a parentibus virginis raptae, eum qui violarat, convictum relegari decrevit.* Revera enim poena legis Iuliae fuit relegatio, ut docuit V. Cl. B. Brissonius in libro

libro ad legem Iuliam de adult. Quae tamen poena a ſequentibus Impp. pro arbitrio aucta eſt. Unde ſubiicit Marcellinus in loco citato lib. 16. *Hisque indigna pati querentibus, quod non ſit morte multatus, etc.* VALES.

6. *Liberius Chriſtianae legis antiſtes*] Vid. Theodoret. Hiſtor. Eccleſ. lib. 2. cap. 16. Lucif. Calaritan. ad Conſtantium Imp. pro Athanaſio. LINDENBR.

Chriſtianae legis antiſtes.] epiſcopus. Lex pro religione poſita, de quo plura exempla ex Cod. Theodoſ. adlegavit Vicat in Vocabulario iuris utriusque v. Lex p. 300. cf. et Miſc. Obſſ. T. v. p. 134. W.

Ad Comitatum mitti.] Mediolanum ſcilicet, ubi tunc temporis agebat Conſtantius, teſte Sulpicio Severo in lib. 2. Hiſtoriae ſacrae. VALES.

7. *Sciſcitari conatum externa*] rebus ſeſe immiſcentem, quae ſui iuris non eſſent, ἀλλότρια curantem. *Eiusdem loci* conditionis, dignitatis, i. e. epiſcoporum. W.

Synodus ut appellant, removit a ſacramento.] Metaphora eſt ducta ab exauctoratione militari. Tribus autem in Synodis exauctoratus fuerat Athanaſius: primum in Synodo Tyri habita, ſuperſtite adhuc Conſtantino Magno, Conſulatu Conſtantii et Albini, qui annus erat 335 Natalis Dominici: iterum in Concilio Antiocheniſi, quod in Encaeniis magnae Eccleſiae celebratum eſt, Marcellino et Probino Coſſ. anno Domini 341. Poſtremo in Synodo Mediolanenſi, quae Mediolani coacta eſt praeſente Conſtantio, anno Chriſti 355. Conſulatu Arbetionis et Lolliani. VALES.

8. *Fatidicarum ſortium fidem — callens.*] Idem XXIII, 6, 25. ſic effertur: apud quos veridica vaticinandi fides eluxit. W.

Quaeve augurales portenderent.] Videtur id intelligi, quod narrat Sozomenus in lib. 4. hiſt. Eccl. cap. 9. et poſt eum Nicephorus in lib. 9. cap. 35. Athanaſium ſcilicet, cum et futura multo ante proſpiceret, et imminentia pericula ſumma dexteritate vitaret, Arianis iuxta atque Gentilibus magicarum artium ſuſpectum fuiſſe. Cumque eum Alexandriam aliquando ingredientem Graeci, qui tum forte aderant, de quadam cornice quae ſupra modum crocitabat, per ludibrium interrogaſſent ecquid praediceret, craſtinum, inquit, diem vobis male ceſſurum: quod perinde accidit. Nam craſtino allatae ſunt Principis litterae, quibus Gentiles qui illum diem feſtiſſimum erant habituri, templa deorum adire vetabantur. VALES.

9. *Iubente Principe*] qui Arianis favebat. W.

Nec viſum hominem, nec auditum damnare nefas.] Ipſiſſima Liberii Epiſcopi verba ad Conſtantium Imp. adiecit Theodoret. Hiſtor. lib. 2. cap. 16. οὐδὲ γὰρ οἷόν τε καταψηφίσεσθαι ἀνδρὸς ὃν οὐκ ἐκρίναμεν. Quo etiam pertinent, quae Lucifer Calaritanus pro Athanaſio ſcripſit. Sciebant illi non divina ſolum lege, ſed etiam XII. Tab. vetitum, indicta cauſa quemquam occidere. Salvian. Maſſilienſ. lib. VIII. Baſil. Magn. Epiſt. LXX. pag. 318. κακοῦργος μὲν οὐδεὶς ἄνευ ἐλέγχων καταδικάζεται. Lactant. lib. v. cap. 1. *Sacrilegis, et proditoribus, et veneficis poteſtas defendendi ſui datur, nec praedamnari quemquam incognita cauſa licet.* LINDENBR.

10. *Licet sciret impletum*] Quamquam vel sic Athanasii condemnationem ratam reliquorum episcoporum subscriptione habendam nosset. W.

Auctoritate quoque qua potiores Rom. urbis Episcopi.] Melius meo quidem iudicio Regius codex sic habet, *auctoritate quoque potiore, etc.* Atque ita fere Romana Editio, *et Tolos. codex,* [ac Colbert.] nisi quod *potiores* scriptum habet. Ceterum hic locus notabilis est de auctoritate Pontificis Rom. vel maxime ob testimonium hominis ethnici. VALES.

Absportari] Mediolanum, ubi cum coram principe Liberius esset locutus, Beroeam Thraciae relegatus est. Plura vide ap. Gibbonum T. v. p. 129. ss. inprimis p. 157. 161. 185. W.

CAPVT VIII.

Iulianus in societatem imperii adsciscitur. cf. omnino Zosimum Lib. III, c. 1. 2. W.

1. *Deploratas*] Haec vox, uti *deflere, conclamare,* proprie de modo mortuis usurpata, quos in vitam revocare clamore, lacrimisque largiter effusis frustra tentaverant, deinde de rebus desperatis. Deplorata igitur Gallia est, cuius servandae vix spes esset, ad tristiorem conditionem redacta. — *Barbaris.* Francis, Alamannis, Saxonibus. v. Zos. l. c. W.

Ab Achaia contractum accitu] MS. *contractu accitu. lg. ab Achaico tractu accitum:* idque verum putamus. LINDENBR.

Iulianum ab Achaia contractum accitu.] In Regio codice [et in Colbertino] reperi, *contractu accitum:* quare amplexus sum emendationem Lindenbrogii, qui in Notis monuerat legendum sibi videri, *ab Achaico tractu accitum.* Iulianus ipse in Orat. 3. ad Eusebiam Aug. *ἀπὸ τῆς* 'Ελλάδος evocatum se esse testatur, id est, ex Achaia. Zosimus in lib. 3. c. 2. et Libanius in Oratione Consulari ex ipsa urbe Athenis accitum esse memorant: quod confirmat Eunapius in Maximo, et Iulianus ipse in Epist. ad ordinem et populum Atheniensem (p. 274. Spanh.); ubi se Athenis discedentem ubertim flesse, ac prae discessu mortem optavisse dicit. Addit Libanius in Oratione funebri, pag. 268. sanguinem ei quoque ex naribus effluxisse prae metu ac pavore. VALES. Cf. supra c. 2. *Palliatum* Graeco habitu incedentem. W.

2. *Infatuabant hominem.*] Verbo usus est admodum proprio. Revera enim nihil tam infatuat Principes quam adulatio. Nam cum praecipua pars sapientiae sit seipsum nosse, adulator maxime id agit mendaciis et assentationibus suis, ne nos ipsi nosse possimus. *Recte Parmeno in Eunucho actu 2. scena 2. v. 23. *Scitum hercle hominem! Hic homines prorsus ex stultis insanos facit.* Et Hieronymus in Epistola ad Rusticum Monachum: *Ne credas* (ait) *laudatoribus tuis, immo irrisoribus: qui cum te adulationibus foverint, et quodammodo impotem mentis effecerint, etc.* Eleganter Iohannes Chrysostomus in Matthaeum Homilia LXXXVIII. de adulatoribus loquens, eos magis fugiendos esse ait, quam vituperatores: *ἐκεῖνοι δὲ τὸν τύφον ἡμῶν ἐπαίρουσιν, ἀλαζονίας καὶ κενοδοξίας καὶ βλακείας ἡμᾶς πληροῦσι, καὶ μαλακωτέραν*

ἡμῶν ἐργάζονται τὴν ψυχήν.* Proinde adverſus adulationes unicum remedium eſt, quod ait Seneca in Ep. 59. eis nihil credere. *Idem*, inquit, *nos faciamus, cum pro ſua quemque portione adulatio infatuat: dicamus. Vos quidem dicitis, me prudentem eſſe. Ego vero video, quam multa inutilia concupiſcam, etc.* Eodem verbo utitur Hirtius lib. 5. de bello Afric. c. 16. *Quid tu*, inquit, *miles tiro, tam feroculus es? vos quoque iſte verbis infatuavit?* Sed et Cicero id verbum ita uſurpat in Orat. pro Flacco c. 47. et in Philipp. 3. c. 9. Recte itaque Sulpicius Severus adulantium verba fatua appellat in lib. 3. de vita Martini, (imo in Dial. XIV. p. 535. ed. Horn.) *Quis enim noſtrum eſt*, inquit, *quem ſi unus homunculus vilis ſalutaverit, aut fatuis atque adulantibus verbis femina una laudaverit, non continuo elatus ſit in ſuperbiam? etc.* VALES.

3. *Pro nativa prudentia*] Conſentit in hac laude Zoſimus III, 1. Φρονήσει τὴν γυναικείαν ὑπεραίρουσα φύσιν. W.

4. *Tribunali ad altiorem ſuggeſtum erecto, quod aquilae circumdederunt et ſigna*] Mos hic Impp. Romanorum, cum vel armatos pro concione alloqui, vel legatos exterarum gentium audire vellent, tribunal ſignis et aquilis circumdare, quo auguſtior eorum maieſtas appareret: quod ex Livio, Tacito, aliisque Hiſtoricis notum. Ammian. lib. XVII. c. 13. §. 25. *Conſtantius iam metuente ſublimior, militarique conſenſu ſecundo Sarmaticus appellatus ex vocabulo ſubactorum; iamque diſceſſurus convocatis cohortibus, et centuriis, et manipulis omnibus, tribunal inſiſtens, ſignisque ambitus et aquilis, et agmine multiplicium poteſtatum, his exercitum allocutus eſt, ore omnium favorabilis, ut ſolebat.* *Lib. XX. c. 5. §. 1. *Tribunal aſcendit ſignis aquilisque circumdatus et vexillis, ſaeptusque totis armatorum cohortium globis.** Huius moris inſignis exſtat locus apud Iohannem Conſtantinopolitanum in Eclogis legationum ex Dexippo, pag. 3. ubi Aurelianus Imp. Iuthungorum Oratores ad ſe admittere volens, hoc modo tribunal praeſtruxit: Διέταττε τοὺς στρατιώτας ὡς ἐς μάχην, ἐκπλήξεως ἕνεκα τούτων ἐναντίων. ἐπεὶ δὲ καλῶς εἶχεν αὐτῷ ἡ διακόσμησις, ἐπὶ ὑψηλοῦ βήματος μετέωρος βέβηκε, καὶ ἁλουργίδα ἀμπέχων, τὴν πᾶσαν τάξιν ἐποίει ἀμφ' αὐτὸν μηνοειδῆ. παρεστήσαντο δὲ καὶ τῶν ἐν τέλει, ὅσοι ἀρχάς τινας ἐπιτετραμμένοι, σύμπαντες ἀφ' ἵππων. κατόπιν δὲ βασιλέως τὰ σήματα ἦν τῆς ἐπιλέκτου στρατιᾶς. τὰ δέ εἰσιν ἀετοὶ χρυσοῖ, καὶ εἰκόνες βασίλειοι, καὶ στρατοπέδων κατάλογοι, γράμμασι χρυσοῖς δηλούμενοι. ἃ δὴ σύμπαντα ἀνατεταγμένα προὔφαίνετο ἐπὶ ξυστῶν ἠργυρωμένων. ἐπὶ δὲ τούτοις ὧδε διακοσμηθεῖσιν, Ἰουθούγγους ἠξίου. LINDENBR.

Auguſtus inſcendens, eumque manu retinens.] Sic primus hunc locum edidit Gelenius. In Editione Rom. legebatur, *Auguſtus inſigmenſiumque manu, etc.* [In Mſ. Colbertino, *Auguſtus inſiginens, eumque manu retinens dextera, etc.*] At in codice Regio ita ſcriptum reperi: *Auguſtus inſignens emque manu retinens dextra.* Mendoſe. Sed amplector emendationem Gelenii; tantum mallem legere, *Auguſtus inſiſtens*, ut loqui ſolet Marcellinus. Sic in lib. 14. c. 10. §. 10. *Tribunali adſiſtens.* Et in lib. 21. c. 5. §. 1. *Saxeo ſuggeſtu inſiſtens.* Et iterum in eodem libro: *Tribunali celſo ſiſtens.* Denique in lib. 23. c. 5. §. 15. *Ipſe aggere glaebali adſiſtens.* [Vel legendum, *inſiliens*,

quod ad *insiginens* magis accedit.] VALES. Apparet pro fortuna dierum τῷ πάνυ varia venisse in mentem, quum sibi conscius esset occultari etiamnum aliquid. Plana sunt autem vestigia verae lectionis in omnibus codicibus, si modo recognoscas. Eam esse opinor *Augustus, insigne ensemque manu retinens dextra.* Id insigne quid fuerit, mox interpretatur, *Indutum avita purpura Iulianum.* Illam enim in promptu habebat et manu dextra retinebat post finita verba iniecturus Iuliano. GRON. Acute Gronovius et proxime ad literas; nec tamen persuasit, cum purpura manu retenta non minus, quam ensis liberam oratoris actionem impedivisset, ac, monente Ernest., obstare videatur locus parallelus XXVII, 6. 5. ubi haec sunt: tribunal adscendit: splendoreque nobilium potestatum, dextera puerum adprehensum productumque in medium, oratione concionaria destinatum imperatorem exercitui commendavit. Malim igitur accedere Gelenio, ita tamen, ut cum Valesio reponam *insistens* et τὸ *eum* referam ad Iulianum. Boxhornius, teste Reinesio, malebat *insignia tenens.* W.

5. *succinctius.*] accuratius, diligentius. XIV, 10. XXVIII, 1. cet. W.

6. *rebellium tyrannorum*] Maxentii, Magnentii rel. W.

7. *ultra adposita*] i. e. fines. Sic adposita quaeque vastare XIV, 2. XXVIII, 1. 38. W.

Restat ut rerum spem quam gero.] Codex Regius habet: *Restat ut vestram spem, etc.* In Editione Romana scriptum erat, *restiturum*, [in Colbertino *restituiturum.*] Primusque Gelenius vulgatam lectionem ex coniectura, ut videtur, restituit. VALES.

Etiam vestra concessione firmandis.] Legendum arbitror, *vestra consensione.* IDEM.

10. *Vigoris tranquilli.*] Placent sic iuncta. Alacritas inest, non impetuosa tamen, sed prudentia, consilioque temperata. Cf. laudatus ab Ernestio Livius VII, 4. W.

Ad honorem prosperatum exsurgat.] Heic mendam subesse nemo non videt. Quid est enim honor prosperatus, aut quis umquam ita locutus est? In codice Colbertino lego: *Ad honorem prope speratum exsurgat.* Unde coniicio scribendum esse: *Ad honorem prope desperatum exsurgat,* id est, vix aut numquam sibi speratum: aut certe, *ad honorem properatum:* quia Iulianus adhuc erat iuvenis, et tantae dignitati paene immaturus, natus annos 24. VALES. In his nihil adfertur ab viro summo, quod non in Lindenbrogii variis lectionibus exstet. Nec difficile foret lepidiora formare. Sed quis negavit aut negabit Ammianum non ita interdum loqui, ut non alius unquam locutus fuit. GRON. Ernest. arbitratur, cum *exta prosperantia* XVIII, 7. dixerit noster, etiam *honores prosperatos* dici ab eo potuisse. Ego vero illius aetatis Latinitatem talia omnino haud spernere animadvertisse videor. Gesnerus h. v. ex Tertulliano Apolog. c. 6. *prosperatam* adeo laudat *felicitatem.* W.

11. *purpura avita*] Avum enim habuit Iulianus Constantium Chlorum. W.

12. *Primaevus*] admodum iuvenis, in primo aetatis flore constitutus XVI, 1. XXII, 12. W.

deferenda superiori potestate] Spanhem. ad Iuliani opera p. 292. ed. Lipf. mavult pro *iustus* legere *iustius* vel *magis iustus* et potestate *inferiori* i. e. Caesaris, ut opponatur statim sequenti *potestati*, i. e. Augusti, ut sensus sit: non tam laetor suprema mea Augusti potestate, quam quod tam egregium dignumque propinquum Caesarem mihi sumam. Nihil tamen opus est mutare. W.

13. *tutelam ministerii suscipe Galliarum.*] Hoc equidem, fateor, non intelligo. Intelligerem, si invertere liceret: ministerium tutelae. W.

14. *Mecum ubique videberis praesens.*] Haec idcirco dici videntur, quia Caesarum imagines una cum imaginibus Augustorum, tum in signis militaribus, tum per civitates et oppida poni mos erat. In rescriptis etiam ac legibus Caesaris nomen simul cum Augusti nomine apponebatur, ut apparet in Codice Theodosiano. [Annon potius haec quomodo accipienda sint, explicat Ammianus ipse in fine libri XVI. (c. II. §. 68.) quum ait, Imper. Constantium *suopte ingenio nimium* et adulationibus corruptum, *quidquid per omnem terrae ambitum agebatur, felicibus suis auspiciis adsignavisse:* et cum Mediolani moraretur in Italia, edictis propositis, aut litteris laureatis in provincias missis, nonnumquam falso scripsisse, *se solum* in Gallia *pugnasse et vicisse, et supplices Reges Gentium erexisse;* se apud Argentoratum aciem instruxisse, *stetisse inter signiferos, et Barbaros fugasse praecipites, ac sibi oblatum esse Chnodomarium Regem;* et in pugna adversus Persas, *se inter primores versatum* fortiter fecisse.] VALES.

Ad summa mihi propera.] Longe melius meo quidem iudicio legeretur: *Ad summam i, i, propera.* Certe in Editione Augustana legitur, *Ad summam*, et in codice Regio. Sic autem loquitur Marcellinus in lib. 23. c. 5. §. 22. *Ad summam polliceor universis, etc.* (etiam XX, 3, 4. W.) Et ne quis parum Latine dictum putet, Horatius lib. 1. Epist. 1, 106. [Iuvenalis Sat. 3. 79. ac Petronius] Apuleius 3. Florid. Ambrosius in Epist. 22. aliique sic loquuntur. VALES.

15. *scuta genibus illidentes.*] cf. XVI, 12. *prosperitatis indicium plenum*, certum. Vi oppositionis *prosperitas* h. l. nihil aliud esse potest, quam *adsensus*, uti recte explicat Heynius in Prolus. de Ammiano p. CXXXIX. nostrae ed. nam opponuntur *ira et dolor*. W.

16. *Oculos cum venustate terribiles.*] De eodem Iuliano lib. XXV. c. 4. §. 22. *Venustate oculorum micantium flagrans.* De hisce vero corporis signis longe diversum iudicium Gregor. Nazianz. Orat. 2. in Iulian. pag. 106. οὐδενὸς ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηστοῦ, αὐχὴν ἀπαγής, ὦμοι παλλόμενοι καὶ ἀνασηκούμενοι, ὀφθαλμὸς σοβούμενος καὶ περιφερόμενος, καὶ μανικὸν βλέπων, etc. LINDENBR.

Vultum excitatius gratum] ita gratum, ut caperet omnes et ad amorem excitaret. W.

Velut scrutatis veteribus libris.] Physiognomonicos intelligit libros. Nam ut nihil incognitum relinquerent prisci illi sapientes, etiam huius artis, si tamen ars dicenda est, non vanae ludibrium hariolationis, praecepta tradere conati sunt. *Georg. Δικαιοφύλαξ τοῦ παχυμέρους, in Epitome Aristot. Logic. Prior. Ana-

lytic. cap. 19. p. 37. τὸ φυσιογνωμονεῖν γίνεται, ὅταν ἀπό τινος σωματικοῦ ψυχῆς σημείου ἰδίωμα χαρακτηρίζομεν· οἷον, σκληροὶ τὴν γνώμην οἱ πλαταιόνυχες, πονηροὶ οἱ συνόφρυες, εὐφυεῖς οἱ εὐρυμέτωποι. *Mores naturamque cognoscimus, quando ab aliquo corporeo signo animae proprietatem formamus, ut ungues lati pinguem Minervam indicant: et mali sunt, quibus supercilia iunguntur: bonae indolis, qui frontem latam habent.* *Quae licet saepe fallant, constat tamen non raro signa rebus ipsis examussim convenire. Sane de Socrate ex habitu corporis quale iudicium olim factum, ex Cicerone scimus de Fato c. 5. *Quid? Socratem nonne legimus quemadmodum notavit Zopyrus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere? Stupidum esse Socratem dixit, et bardum, quod iugula concava non haberet, obstructas eas partes et obturatas dicebat. Addidit etiam mulierosum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse.* Et Martial. cum in Zoilum scriberet lib. XII. Epigram. LIV.

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine luscus,
Rem magnam praestas, Zoile, si bonus es,

Nihil aliud quam physiognomica signa posuit, qualia etiamnunc vulgo iactari solent in ahenobarbos, luscos, aliove corporis vitio insignitos. Quare Pythagoras in explorandis discipulorum ingeniis haec quoque inprimis observabat: τοῖς τε τῆς φύσεως γνωρίσμασι φυσιογνωμονῶν αὐτοὺς, σημεῖα τὰ φανερὰ ἐποιεῖτο τῶν ἀφανῶν ἠθῶν ἐν τῇ ψυχῇ. Vide Philostr. p. 89. Rittersh. ad Malchum de vita Pythag. p. 10. vers. 5.* Iamblich. de vita Pythag. c. 17. Id quod Indi sapientes in uxoribus ducendis factitarunt: αἱ γὰρ δὴ ὄψεις αἱ χρησταὶ ἔχοιεν ἄν τι πλεῖστον τοῦ κάλλους τῆς ψυχῆς. Nicostratus apud Stob. Serm. CLXXXIX. Hoc genus argumenti apud Graecos curate tractarunt Zopyrus, Loxus, Polemon, ut Origen. *lib. 1. pag. 26.* contra Celsum testatur. Neque id Latinis intentatum fuisse, indicat fragmentum Trogi Pomp. Auctoris gravissimi, apud Plinium lib. XI. cap. LII. At nunc praeter Aristotelis, Polemonis, et Adamantii Sophistae φυσιογνωμονικὰ, nihil ad manus nostras pervenit: quibus tamen curiosus quisque satis superque sitim exstinguere poterit. LINDENBR. Physiognomonicos veterum libros edidit Franzius Altenb. 780. W.

Potiori] sc. Augusto. W.

17. *Homerico carmine.*] Iliad. v. 83. LINDENBR.

Haec die octavo Id. Novemb.] Consentit Idatius in Fastis, et Socrates in lib. 2. cap. 27. τῇ ἕκτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, quod idem est. Male in Fastis Siculis legitur. πρὸ ή ἰδῶν ὀκτωβρίων, cum νοεμβρίων legi debeat. Porro id gestum esse Mediolani docet Hieronymus in Chronico: *Anno Domini 355. Iulianus frater Galli Mediolani Caesar appellatur.* Quod ex praecedenti Marcellini narratione, et ex Sulpicio Severo satis colligitur. VALES.

Cum Arbetionem Consulem ann. hab. et Lollianum.] Socrates: ὑπατείᾳ Ἀρβιτίωνος καὶ Λολλιανοῦ. Arbitionem quoque eum appellat Zosimus IV, 7. Neque aliter praeferunt hoc in loco codex Regius [et Colbertinus,] et Editio Romana. Apud Athanasium tamen in Epistola ad Solitarios Arbaethio perscribitur, pag. 868. τοῖς μετὰ τὴν ὑπατείαν Ἀρβαιθίωνος καὶ Λολλιανοῦ

ἀποδειχθησομένοις ὑπάτοις. Idem in Apologia 2. Episcopum quemdam eiusdem nominis memorat Arbethionem. VALES.

18. *Comitatu parvo suscepto.*] Trecentis ac sexaginta militibus, ut docet Zosimus III, 3. Quod etiam confirmat Libanius in Oratione Consulari ad Iulianum: (Reisk. I. p. 379.) ὁρμηθεὶς τοίνυν ἐξ Ἰταλίας σὺν ὁπλίταις ἐλάττοσιν ἢ τετρακοσίοις ἐν ἀκμῇ τοῦ χειμῶνος. Id est: *Profectus ex Italia cum militibus minus quam quadringentis hieme adulta.* Idem in Oratione funebri in laudem Iuliani, (Reisk. I. p. 535.) trecentos tantum ponit, eosque nullius pretii Iuliano datos. Sed numerum a Zosimo memoratum firmat Iulianus ipse in Epistola ad curiam et populum Atheniensem. (p. 275. Spanh.) IDEM.

Adusque locum duabus columnis insignem, qui Laumellum interiacet et Ticinum.] Nulla huius loci indicia in vett. Itinerariis. Nam et Antoninus Aug. et Tabula antiqua sic tantum habent, *Ticinum, Laumellum, Cottias.* LINDENBR.

Adusque locum qui Laumellum interiacet.] Videtur intelligi mutatio, quae Duriae a duobus eius nominis fluviis dicebatur. Nam in Itinerario Burdegalensi legitur: *Mansio Laumello millia* x. *mutatio Duriis m.* IX. *Civitas Ticino m.* XII. VALES. Nollem ab viro doctissimo ita palam describi Cluverium et huius coniecturam ita inverecunde sine ulla mentione ad ipsum raptam. Videsis Cluverium in Italiae descriptione pag. 233. GRON. Cf. Wesseling. Itineraria p. 340. et 557. *Laumellum* (Lumello in ducatu Mediolanensi.) *Ticinum* (Paviam.) *Taurinos* (Turin.) W.

ne parata diffluerent] apparatus bellici in vulgus emanarent. W.

19. *Coloniam Agrippinam ampli nominis urbem.*] Zosim. lib. I. 38. Ἀγριππίναν πόλιν ἐπικειμένην τῷ Ῥήνῳ μεγίστην. LINDENBR.

Secunda Germania] vel inferior, pars Galliae quae tum erat. vid. c. 11. *Referatam* expugnatam. cf. XXI, 12. XXVI, 10. W.

21. *Viennam* (Guienne) — *impetrabilem,* strenuum. vide ad XIV, 8. W.

CAPVT IX.

1. *Mantuanus vates*] Virgilius Aen. VII, 44. 45. — *procinctus* pro bellis omnino saepius ponit noster. *nauticos.* Simile nimis quaesitum. W.

2. *Ambigentes super origine prima Gallorum.*] Conferenda cum hac Galliarum descriptione, quae multo copiosius tractarunt Strabo lib. IV. Caesar, Plinius, Paul. Orosius, Aimoinus. LINDENBR.

Semiplenam.] Vox proba, in Livio etiam et Cicerone obvia. W.

Timagenes.] Suid. Τιμαγένης ἱστορικὸς, περίπλουν πάσης θαλάσσης ἐν βιβλίοις ιϛ. Eius saepe auctoritate utuntur Plinius in Histor. Plutarch. et alii. LINDENBR.

Timagenes.] Alexandrinus Rhetor, Regii nummularii filius. Hic captus a Gabinio, Romam perductus est. Ex captivo deinde coquus, ex coquo lecticarius, ex lecticario denique us-

que ad amicitiam Augusti felix, usque eo utramque fortunam contempsit, ut cum illi multis de causis iratus Caesar interdixisset domo, combureret historias rerum ab illo gestarum: ut scribit Seneca lib. x. Controvers. 5. Idem postea in contubernio Asinii Pollionis consenuit, a tota civitate dilectus, teste altero Seneca in lib. 3. de Ira c. 23. De hoc Quintiliani iudicium est in lib. x. c. 1. *Longo post intervallo natus Timagenes, vel hoc est ipso probabilis, quod intermissam historias scribendi industriam nova laude reparavit.* Laudatur a Q. Curtio in lib. 9. c. 5. et a Iosepho in lib. 2. contra Apionem. Horatius in Epist. 3. ad Maecenatem, (1, 19, 15.) urbanum et disertum appellat. De eo Suidas in Τιμαγένης accurate scribit. VALES. v. omnino *Bonamy recherches sur l'historien Timagenes. Memoires des Inscriptions* T. XIII. W.

3. *Aborigines primos.*] Aborigines hic sunt indigenae, quemadmodum in veteribus Glossis legitur: *Aborigines* αὐτόχθονες. Sic etiam Aborigines eos qui primi Romam habuisse dicuntur, quidam ideo sic appellatos esse scribunt, quod essent indigenae, ut ait Dionysius Halic. lib. 1. c. 10. καὶ τὴν ὀνομασίαν αὐτοῖς τὴν πρώτην φασὶ τεθῆναι διὰ τὸ γενέσεως τοῖς μετ' αὐτοὺς ἄρξαι, ὥσπερ ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν γενάρχας ἢ πρωτογόνους. Proprie tamen Aborigines sunt, qui ab origine seu patriis sedibus profecti, exteras regiones occupaverunt, sicut indicat Festus Pompeius. Et ita loquitur Tertullianus in lib. de Anima, his verbis: *Invenimus autem apud commentarios etiam humanarum antiquitatum, humanum genus paullatim exuberasse, dum aborigines, vel vagi, vel extorres, vel gloriosi quique occupant terras, ut Scythae Parthicas, ut Athenienses Asiam, ut Phryges Italiam, ut Phoenices Africam: dum sollemnes etiam emigrationes, quas* ἀποικίας *appellant, consilio exonerandae popularitatis in alios fines examina gentis eructant. Nam et origines nunc in suis sedibus permanent, et alibi amplius gentilitatem feneraverunt.* Locum integrum adscripsi, prout ex Agobardi codice legi debet. Aborigines Tertullianus vocat eos, qui e sedibus suis migrant. Eos autem aut vagando terras occupare dicit, quo referendi sunt Phryges: aut extorres, id est, pulsos patria; quales fuere Scythae, qui Parthos condidere, ut ad lib. 31. dicam; atque Phoenices a Iesu filio Nave expulsi teste Procopio: aut denique gloriosos, ut Athenienses, qui Imperii propagandi studio Asiam frequentarunt coloniis. Expunximus autem illa verba, quae in omnibus Editionibus habentur, *Ut Amyclaei Peloponesum,* quae sunt certe ineptissima.*) Neque enim Amyclaei Peloponnesum occuparunt umquam. Nec verius est, quod ex vestigiis codicum Rhenani substituunt viri doctissimi: *Ut Temenidae Peloponnesum.* Nam Temenidae Peloponnesum minime occuparunt, sed Heraclidae ducibus Temeno ac Cresphonte et Aristodemo. In illis vero postremis verbis: *Nam et origines, etc.* assentior viro Cl. doctissimoque Nic. Rigaltio, qui *origines* recte dici ipsos, ex quibus profecti sunt, conditores ad-

---

*) Reines. adscripsit: Non erunt inepta, si veram lectionem constitueris: *ut* HERACLIDAE *Peloponnesum.* Idque verissimum est. Relinquenda igitur, praesertim cum in *omnibus* edd., quod ipse fatetur Valesius, exstent, non expungenda. W.

notavit. Sic enim Latini vocabant, ut Salluſtius in bello Iugurthino c. 19. *Urbes in ora maritima condidere. Haeque brevi multum auctae, pars originibus ſuis praeſidio, aliae decori fuere.* Livius in lib. 26. c. 13. *Albam unde oriundi erant, a fundamentis proruerunt, ne ſtirpis, ne memoria originum ſuarum exſtaret.* Et in lib. 38. c. 39. *Ilienſibus Rhoeteum et Gergithum addiderunt, non tam ob recentia ulla merita, quam originum memoria.* [Aborigines eadem qua origines ſignificatione nonnumquam uſurpari a veteribus doctisque Scriptoribus obſervo. Certe Plinius in lib. IV. cap. XXIII. *Tyrios* vocat *aborigines Gaditanorum,* id eſt, auctores generis eorum. Verba Plinii ſunt: *Erythraea dicta eſt,* (inſula Gadis) *quoniam Tyrii ab origine eorum orti ab Erythraeo mari ferebantur.* Quae verba ita emendanda puto: *Erythia dicta eſt, quoniam Tyrii, aborigines eorum, orti ab Erythraeo mari ferebantur.* Hoc eſt, Gadis inſula dicta eſt et Erythia, *ἐρύθεια*, nomine ipſo originem ſuam indicans, quoniam Tyrii, Gaditanorum generis auctores, ex locis Erythraeo mari proximis profecti eſſe dicuntur.] VALES.

Celtas nomine Regis amabilis, et matris eius vocabulo Galatas dictos.] De Galate Diodor. Sicul. lib. V. c. 24. *περιβόητος γενόμενος ἐπ' ἀνδρείᾳ τοὺς ὑπ' αὐτὸν τεταγμένους ὠνόμασεν ἀφ' ἑαυτοῦ Γαλάτας, ἀφ' ὧν ἡ σύμπασα Γαλατία προσηγορεύθη.* Aliter D. Eucherius Epiſcop. Lugdunenſ. cap. 4. de Gentib. *Galli a candore corporis primum Galatae appellati ſunt, e quibus populi quondam in Orientis longinqua migrantes primum Gallo-Graeci, nunc antiquo Gallorum nomine Galatae vocantur.* LINDENBR.

Celtas nomine Regis.] Parthenius in Eroticis cap. 30. ſcribit, Herculem, cum ab Erythia rediret, regionem quam nunc Celtae habitant, peragraſſe, et ad Bretannum quemdam veniſſe: cuius filia Celtine amore Herculis capta, boves Geryonis ei occultavit, nec reddere prius voluit, quam Hercules ſecum coiſſet. Ex hoc coitu natus Celtus, a quo Celtae dicti fuere. VALES.

Gallos.] Hoc nomen poſtea Gallis Romani dedere. Caeſar I, 1. cf. omnino Mannert Gallia p. 19. W.

4. *Draſidae memorant.*] Scribendum videtur *Dryſidae*, quod idem valet ac Druidae. Sane in antiquis Plinii editionibus *Dryſidae* ſcribitur: et apud Aurelium Victorem in Claudio (de Caeſ. 4, 2.) codex Mſ. ſic habet, teſte Schotto: *Compreſſa per eum vitia, ac per Galliam Dryſudarum famoſae ſuperſtitiones.* In ſecunda quoque eiusdem nominis ſyllaba variatum eſſe comperio. Nam Origenes in lib. I. contra Celſum, *τοὺς Γαλατῶν* ΔΡΥΑΔΑΣ vocat. Porro emendationem hanc noſtram confirmat C. Caeſar in lib. 6. de bello Gallico c. 18. *Galli ſe omnes a Dite patre prognatos praedicant, idque a Druidibus proditum dicunt.* VALES.

Dryſidae a Graeca voce *δρῦς*. Nam „roborum eligunt lucos, nec ulla ſacra ſine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Graeca poſſint Druides videri," Plin. XVI, 44. Formam Graecam inveniſſe apud Timagenem ſuum videtur Ammianus. Romani deinde, mutato, ut ſaepe, y in u, ex Dryſidis fecere Druidas. W.

Alluvione fervidi maris sedibus suis expulsos.] Id quidem de Cimbris et Ambronibus veteres prodiderunt, teste Strabone in lib. 7. et Festo Pompeio. Sed eas fabulas iampridem refutavit Posidonius. Nam cum mare quotidie et accedere et recedere soleat, idque statis horis, et huiusmodi aestus omnibus oceani accolis sollemnes sint atque innoxii; nequaquam credibile est, non dico gentem universam, sed ne unum quidem hominem tam stupidum exstitisse, qui patriam idcirco relinquendam sibi putaverit. VALES.

Adluvione] qua terrae continentis partes abriperentur et submergerentur. W.

5. *Post excidium Troiae.*] Aimoinus Histor. Francor. lib. 1. LINDENBR.

6. *Geryonis et Taurisci saevorum tyrannorum.*] Ab hoc ergo Taurisco quondam Taurisci populi, qui postea Norici dicti, appellationem invenere. Plin. lib. 3. cap. 20. LINDENBR. Citat Lindenbrogius, ut ipsius tempore legebatur. Sed Valesius ad librum XX. cap. 6. docet praeclare, cur sic mutaverit in tertiam declinationem. GRONOV. Sic XXIX, 5, 48. *saevium* suppliciorum. W.

7. *Harpali inclementiam.*] Nil variant vett. codd. et tamen certum est legendum *Harpagi inclem.* sic enim constanter eum vocant Paul. Orosius, Iustinus, Herodotus, qui multa de eo, et Phocensibus novas sedes quaerentibus, lib. 1. 166. sqq. narrat. LINDENBR. Eidem Harpago exponendus traditus fuerat recens natus puerulus Cyrus, Iustin. 1, 4. 5. HarpaLum Ammianus sumsisse videtur ex Gellio, quem omnino saepius sequitur. x, 16. W.

Veliam] quae et Helia s. Eleia dicitur, (hodie Castello a Mare della Brucca) in Neapoli. W.

Pars Veliam, alia condidit in Vien. Massiliam.] De Veliae conditu consentit Herodotus in lib. 1. 167. et Antiochus Xenophanis filius apud Strabonem in principio lib. 6. (p. 214. Tzschuck.) φησὶ δ' Ἀντίοχος Φωκαίας ἁλούσης ὑφ' Ἁρπάγου τοῦ Κύρου στρατηγοῦ, τοὺς δυναμένους ἐμβάντας εἰς τὰ σκάφη πανοικίᾳ, πλεῦσαι πρῶτον εἰς Κύρνον καὶ Μασσαλίαν μετὰ Κρεοντιάδου, ἀποκρουσθέντας δὲ τὴν Ἐλέαν κτίσαι. Id est: *Antiochus vero scribit, Phocaea capta ab Harpago,* (Marcellinus Harpalum vocat) *Cyri Praefecto, cives omnes quibus copia erat, cum familia universa conscensis navibus, primum in Corsicam, et Massiliam navigasse duce Creontiade; deinceps expulsos inde, Veliam condidisse.* De Massiliae autem conditu duplex opinio est. Alii enim a Phocensibus Harpali vim ac dominationem Persarum fugientibus conditam scribunt, inter quos est Isocrates in Archidamo, et Hyginus apud Agellium in lib. x. cap. 16. his verbis, quae imitatus esse videtur Marcellinus noster: *Nam qui ab Harpalo,* inquit, *Regis Cyri Praefecto ex terra* PHOCIDE *fugati sunt, alii Veliam, partim Massiliam condiderunt.* Aitque id gestum esse Ser. Tullio regnante Romae, post annum amplius sexcentesimum quam Aeneas in Italiam venit; hoc est, Olympiade circiter 57. Alii autem affirmant Massiliam a Phocensibus mercatoribus longe antea conditam fuisse. Et ita sentit Aristoteles in Rep. Massiliensium, teste Harpocratione in Μασσαλία. Ἰσοκράτης μέν φησιν ἐν Ἀρχιδάμῳ ὡς ΦΩΚΑΕΙΣ φυγόντες τὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως δεσποτείαν, εἰς Μασσαλίαν ἀπῴκισαν· ὅτι δὲ πρὸ τούτων τῶν χρόνων

ἤδη ὑπὸ ΦΩΚΑΕΩΝ ᾤκιστο ἡ Μασσαλία, καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Μασσαλιητῶν πολιτείᾳ δηλοῖ. Verba ipſa Ariſtotelis habemus apud Athenaeum in lib. 13. Ἀριστοτέλης, inquit, ἐν τῇ Μασσαλιωτῶν πολιτείᾳ γράφει οὕτως. ΦΩΚΑΕΙΣ οἱ ἐν Ἰωνίᾳ ἐμπορίᾳ χρώμενοι ἔκτισαν Μασσαλίαν, etc. quae operae pretium fuerit legere, et cum narratione Iuſtini in lib. 43. componere. Tempus huius coloniae fuit Olympias 45. Tarquinio Priſco Romae regnante, ut tradunt Timaeus apud Marcianum Heracleotam in Deſcriptione orbis, Solinus cap. 8. et Iuſtinus in lib. cit. Quamquam Solinus pugnantia inter ſe dicit atque contraria. PHOCENSES, ait, *quondam fugati Perſarum adventu, Maſſiliam urbem Olympiade 45. condiderunt.* Atqui Phocenſes Perſarum adventu fugati non ſunt niſi Olymp. 57. ut dixi. Olympiade autem 45. nondum inſtitutum erat Perſarum Imperium. Itaque Solinus duas de Maſſiliae conditu veterum ſententias confudiſſe deprehenditur. VALES. Utique in loco Ariſtotelis et Harpocrationis non debuit ΦΩΚΑΕΙΣ vertere Phocenſes, dum ſcribit *Maſſiliam a Phocenſibus mercatoribus* etc. Nec ſane credibile eſt Henricum ita negligenter ſcriptitaſſe, quum ſane in prima editione legatur clare *a* PHOCAENSIBUS. Debuit igitur Hadrianus honori fratris conſulere cautius. Et quis mutavit? GRONOV.

virium] i. e. iuventutis ſubole, uti exponit Ruhnken. ad Vellei. Pat. 1, 4. p. 17. — *varietas*, variarum opinionum enumeratio. W.

8. *Bardi, Euhages, Druidae.*] Strabo lib. IV. (p. 59. Tzſchuck.) de Gallia: παρ' ἅπασι ὡς ἐπίπαν τρία φῦλα τῶν τιμωμένων διαφερόντως ἐστί. Βάρδοι τε καὶ Οὐάτεις, καὶ Δρυΐδαι. Βάρδοι μὲν ὑμνηταὶ καὶ ποιηταί. Οὐάτεις δὲ ἱεροποιοὶ καὶ φυσιολόγοι. Δρυΐδαι δὲ πρὸς τῇ φυσιολογίᾳ καὶ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν ἀσκοῦσι. De Druidibus haec porro Plin. lib. 16. cap. 44. *Iam per ſe* (Druides) *roborum eligunt lucos, nec ulla ſacra ſine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Graeca poſſint Druides videri.* Lucanus lib. 1. 452.

Solis noſſe Deos, et caeli numina vobis,
Aut ſolis neſcire datum.

Atque ideo σεμνόθεοι a Graecis vocantur. Diogen. Laërt. in Prooemio Vit. Stephan. de Urbib. Suid. Quin etiam feminae eorum divinipotentes, et fatidicae. Easque de rebus ſuis Aurelianum et Numerianum Impp. conſuluiſſe: Alex. quoque Severo *in bellum proficiſcenti mulierem Druidam Gallico ſermone vaticinatam,* Flav. Vopiſc. et Ael. Lampr. in Hiſtor. Augg. (P. II. p. 653. 794. P. 1. p. 1029. Hack.) ſcribunt. Vide Diodor. Sicul. lib. v. 31. Iuſtin. lib. 24. Ciceron. de Divinat. 1. et de Legib. v. Plin. lib. 30. Feſt. Pomp. lib. 2. *Origenes contra Celſum lib. 1. pag. 14. γαλατῶν δρυάδας vocat.* LINDENBR.

Bardi quidem.] In Manuſcripto Regio [et Colbertino] *ac Toloſano*, et Editione Romana *Vardi* legitur utrobique. Graeci Βάρδους vocant. Poſidonius apud Athenaeum in lib. 6. p. 246. D. ait, Celtas ſecum in exercitu circumducere paraſitos, qui ſuas laudes ubique decantent: τὰ δὲ ἀκούσματα αὐτῶν εἰσὶν οἱ καλούμενοι Βάρδοι· ποιηταὶ δ' οὗτοι τυγχάνουσι μετ' ᾠδῆς ἐπαίνους λέγοντες. Eosdem Bardos memorat etiam Diodorus Siculus in lib. 5. c. 31. his verbis: εἰσὶ παρ' αὐτοῖς καὶ ποιηταὶ μελῶν, οὓς Βάρ-

δους ὀνομάζουσιν· οὗτοι δὲ μετ' ὀργάνων ταῖς λύραις ὁμοίων οὓς μὲν ὑμνοῦσιν, οὓς δὲ βλασφημοῦσι. Id eſt: *Sunt etiam apud eos Melici poetae quos Bardos nominant: hi ad inſtrumenta quaedam lyris ſimilia, horum laudes, illorum vituperationes decantant.* Quippe dominos ſuos, ac Reges, quorum menſas ſectabantur, Bardi laudabant: inimicos vero hoſtesque Regum ſuorum conviciis inceſſebant. Cuius rei exemplum illuſtre eſt apud Athenaeum in lib. 4. p. 152. E. ex Poſidonii hiſtoriis, ubi Poſidonius de Luernio Bituiti patre narrans, ſic ait: ἀφορίσαντος δ' αὐτοῦ προθεσμίαν ποτε τῆς θοίνης, ἀφυστερήσαντά τινα τῶν βαρβάρων ποιητῶν ἀφικέσθαι· καὶ συναντήσαντα μετὰ ᾠδῆς ὑμνεῖν αὐτοῦ τὴν ὑπεροχὴν, ἑαυτὸν δ' ὑποθρηνεῖν ὅτι ὑστέρηκε. Id eſt: *Cum aliquando tempus certum conſtituiſſet ad epulum, quidam ex poëtis barbaris cum ſerius veniſſet, illum adiit: et eius quidem maieſtatem cantu celebravit; ſuam vero calamitatem deflevit, qui tardius adfuiſſet.* Appianus etiam in Celtico c. 12. p. 85. Schweigh. id ipſum confirmat, de Bituiti Regis Arvernorum Legato loquens: μουσικός τε ἀνὴρ εἵπετο, βαρβάρῳ μουσικῇ τὸν βασιλέα Βιτύϊτον, εἶτε Ἀλλόβριγας, εἶτε τὸν πρεσβευτὴν αὐτὸν ἐπαινῶν, εἴς τε γένος καὶ ἀνδρίαν καὶ περιουσίαν ὑμνῶν. οὗ δὴ καὶ μάλιστα ἕνεκα αὐτοὺς οἱ τῶν πρεσβευτῶν ἐπιφανεῖς ἐπάγονται. Id eſt: *Sequebatur et Muſicus quidam, barbaro cantu Bituitum Regem, ſeu Allobrogas, ſeu Legatum ipſum celebrans, tum a ſplendore generis, tum ab opibus ac fortitudine. Cuius rei cauſa nobiliores Legati eos ſecum circumducere ſolent.* Ex his patet Bardos nil aliud fuiſſe quam paraſitos, planeque ſimiles eorum, quos Latini Scurras vocabant. Ut enim ſcurrae exercitum ſequebantur, iocis ac geſticulationibus milites inter convivia delenire ſoliti, ita etiam Bardi. De his ſcurris ſic Spartianus in Septimio Severo ſcribit 22. *Aethiops quidam e numero militari, clarae inter ſcurras famae et celebratorum ſemper iocorum, etc.* Et Plautus in Truculento Act. 2. Sc. 6. v. 10.

Non placet quem ſcurrae laudant, manipulares muſſitant.

De iisdem intelligere ſoleo Ciceronis locum in Epiſt. 20. libri 9. et Hieronymi in lib. 2. contra Iovinianum cap. 49. Eos eleganter depingit Gregorius Nazianzenus in Invectiva 2. in Iulianum: ὡς δὲ ἄλλοι τῶν γελοιαστῶν βαρβάρων τινὰ τοῦτο τολμῆσαι, οἳ τοῖς στρατιώταις ἕπονται λύπης τε ψυχαγωγία, καὶ πότοις ἥδυσμα. De his ſcurris loqui videtur Marcellinus in lib. 29. cap. 4. VALES.

Druidae.] Cf. de his Ritterus ad Guthrium T. v. P. III. p. 277. ſſ. W.

Illuſtrium facta heroicis compoſita verſibus.] Lucan. lib. 1. v. 447.

Vos quoque, qui fortes animas, belloque peremptos,
Laudibus in longum vates dimittitis aevum,
Plurima ſecuri fudiſtis carmina Bardi.

Vide quae olim ad Hiſtoriam Langobard. notavi. LINDENBR.

Heroicis compoſita verſibus.] Non videtur probabile, Bardos hexametris verſibus ceciniſſe: neque id veterum quisquam ſcripſit. Itaque id admenſus de ſuo videtur noſter Marcellinus. Niſi forte heroicos verſus appellavit, quibus heroum praeclare facta canebantur a Bardis, non autem hexametros. VALES.

Eubages vero scrutantes summa.] In Regio exemplari [et in Colbertino] *ac Tolosano Vaticanoque* scriptum reperi *Euhagis* utrubique, prout in Editione Romana legitur. Proinde non dubitavi eam scripturam hic restituere, praesertim cum a Strabone in lib. 4. (p. 59. Tzschuck.) dicantur οὐάγεις. οὐάγεις δὲ, inquit, ἱεροποιοὶ καὶ φυσιολόγοι: quod praeclare convenit cum his, quae habet Marcellinus: *Euhages vero scrutantes seriem et sublimia naturae pandere conabantur.* Sic enim legitur in Regio codice. Editio Romana habet, *scrutantes serviani,* ut et MS. Florentinus, [et Colbertinus.] VALES. Recte *Euhages* εὐαγεῖς (i. q. ἅγιοι, ὅσιοι, sancti). Mirum tamen, quod eorum loco Strabo habeat Οὐάτεις h. e. *Vates,* fortasse librarii antiquioris incuria, qui latine magis, quam graece doctus literulas ο et ε mutaverat. Eosdem a Diogene Laertio Semnotheos, a Diodoro Siculo Lib. v. c. 31. Saronidas appellari docuit me Pithoeus in Adversar. p. 17. (Imo Druidae sic dici videntur. ERF.) Reinesius adscripsit: „οὐάγεις vox corrupta ex οὐατεῖς, nam τ et γ scriptores saepe permutarunt. Sic ουιτον et ουιγον in Theophrasto, et in Hesychio ἰσγίον pro ἰστίον. v. Salmas. Plin. Exercitt. p. 700. Diod. Sic. Lib. 5. μάντεις." Accuratius omnia exposita sperabam in libro, quem in supellectili mea servo: *Taillepied hist. de l'etat et republique des Druides, Eubages, Sarronides, Bardes, Vacies. Par.* 585. 8. a cuius lectione nihilo doctior discessi. Diligentissime autem de Euhagibus egit Ritterus ad Guthrium T. v. P. III. p. 294. ss. in emendando Strabone mecum, quod laetor, consentiens, Etymon tamen vocis non e Graeca, sed Celtica lingua derivans. W.

Ut auctoritas Pythagorae decrevit.] Haec Marcellini verba sic intelligenda sunt, quasi diceret Druidas ex praecepto Pythagorae non modo sodaliciis adstrictos vivere, sed etiam animas immortales affirmare: utrumque enim pariter a Pythagora decretum est. Ac de sodaliciis quidem Pythagoreorum Iustinus in lib. 20. 4. *Sed triginta ex iuvenibus, cum sodalicio iure sacramento quodam nexi, separatam a ceteris civibus vitam exercerent, etc.* et Agellius in lib. 1. cap. 9. De iisdem multa dixerat Cicero in Oratione pro Vatinio, ea (ut opinor) causa, quod Vatinius Pythagoreum se esse jactabat, sicut testis est idem Tullius in Oratione contra Vatinium. Hieronymus in lib. 2. adversus Rufinum in fine, *Lege,* inquit, *pro Vatinio oratiunculam, et alias, ubi sodalitiorum mentio fit: revolve dialogos Tullii: respice omnem oram Italiae, quae quondam Magna Graecia dicebatur: et Pythagoreorum dogmatum incisa publicis litteris aera cognosces.* Huius porro Orationis pro Vatinio meminit Valerius Max. in lib. 4. cap. 2. Haec Pythagoreorum collegia Polybius in lib. 2. 39. συνέδρια vocat, Strabo in lib. 6. (p. 243. Tzschuck.) συσσίτια: scribitque Iamblichus in lib. 1. de vita Pythagorae cap. 6. κοινοβίους ob id dictos esse Pythagorae sectatores. VALES.

Sodaliciis adstricti consortiis.] *Sodaliciis* hic sumitur adiective, ut apud Iustinum in eo loco quem supra laudavimus, *sodalicio iure.* Sic enim habent omnes MSS. codices. Et similiter in lege 1. D. de collegiis, *Collegia sodalitia.* Quae quidem locutio Marcellino nostro familiaris est: ut cum in calce lib. 21. c. 15. §. 6. dicit: *Matrimonio iure copulata est Gratiano.* et in lib. 22. c. 15. §. 31. *Dein Syene, in qua solstitio tempore,*

etc. Sic enim habet utrubique codex Regius. Denique in lib. 23. c. 6. §. 12. *Mari iunguntur oceano.* VALES.

Pronuntiarunt animas immortales] Pomp. Mela lib. 3. cap. 1. *Hi* (Druidae, *terrae mundique magnitudinem et formam, motus caeli et siderum, ac quid Dii velint, scire profitentur. Docent multa nobilissimos gentis clam et diu, vicenis annis in specu, aut in abditis saltibus. Unum ex iis quae praecipiunt in vulgus effluit, videlicet ut forent ad bella meliores, aeternas esse animas, vitamque alteram ad manes.* Diodor. Sicul. Biblioth. lib. v. c. 28. ἐνισχύει παρ' αὐτοῖς ὁ Πυθαγόρου λόγος, ὅτι τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἀθανάτους εἶναι συμβέβηκε, καὶ δι' ἐτῶν ὡρισμένων πάλιν βιοῦν, εἰς ἕτερον σῶμα τῆς ψυχῆς εἰσδυομένης. Strabo lib. iv. (p. 60. Tzschuck.) Caesar lib. vi. c. 14. LINDENBR.

Pronuntiarunt animas immortales.] Singulare eius rei testimonium est, quod refert Valerius Max. de externis instit. 2, 10. *Gallos,* inquit, *memoriae proditum est, pecunias mutuas, quae sibi apud inferos redderentur, dare: quia persuasum habuerint animas hominum immortales esse. Dicerem stultos, nisi idem Bracati sensissent, quod palliatus Pythagoras sensit.* [Idem de Gallis dicit Mela in cap. 2. lib. 3.] VALES.

CAPVT X.

1. *Alpium Cottiarum*] a monte Viso usque ad montem Cenis pertinentium. Altmann Beschreibung der Helvetischen Eisberge p. 235. W.

2. *In amicitiam Octaviani receptus.*] Atque haec causa est, cur Octavius Imp. civitates xii. Cottianas non addiderit Inscriptioni e trophaeo Alpium. Quas etiam non nisi defuncto Cottio Rege, Nero in provinciae formam redactas Imperio adiecit. Eutrop. lib. vii. c. 14. Aurel. Victor in Nerone (de Caes. 5, 2.) LINDENBR. Conf. etiam Plinius iii, 24. (20.) et Messalla Corvinus c. 34. p. 87. Tzschuck. W.

Ad vicem memorabilis muneris] ut gratum animum testificaretur. W.

3. *Initium est a Segusione*] (Susa) in Pedemontio. Wesseling ad Itinerar. p. 341 et 556. W.

4. *Devolvuntur*] Vox bene delecta, rem enim quasi pingit. Omnino totam harum viarum descriptionem recte laudat Gibbonus T. iii. p. 56. ut lucidam, vividam et accuratam. W.

5. *Humus crustata frigoribus*] Lib. xvii. c. 2. §. 3. *Crustae pruinarum.* * Virgil. Georgicor. 3. v. 360. *Concrescunt subitae currenti in flumine crustae.* Sidon. Apollin. lib. 4. Epist. 6. *crustis glacierum.* * Et *concrustare,* Ammian. lib. (xvii, 7, 11. et) xxx, 6, 5. Hinc Italorum *la fredda crusta.* LINDENBR.

Labilis] lubrica. xxvii, 10. *Incessum praecipitantem impellit* eo celeriorem facit. W.

Montanis] Ante hanc vocem addere malim *vel.* W.

[*Agrestibus praeviis difficile pervaduntur.*] De Alpibus loquitur Ammianus. Hi *agrestes praevii, locorum callidi* ibidem dicti sunt quos *Marrones* vel *Marrunos* nostri postea vocavere; nos

vulgo *les Marrons* appellamus. Iohannes in Vitae Odonis Abbatis Cluniacensis libro 3. ante annos 750. *Marrones, genus quoddam hominum,* ei per Alpes nivosas hieme ex Italia redeunti, accepta mercede ducatum praebuisse scribit. Et Odo ipse in Vita Geraldi Aureliacensis Comitis tradit, *Marrunos, rigentes Alpium incolas, supellectilem Geraldi* Romam petentis saepe *per iuga montis Iovini* magno quaestu *transvexisse:* sicut apud Ammianum legimus, vehicula funibus illigata, pone cohibentibus laboriose eiusmodi viris, tutius per Alpes devolvi solere. Rodulfus qui Gesta Abbatum Trudonensium et sua ante annos 560. scripsit, *Marones montis Iovis* seu summi Pennini memorat in lib. XII. et ita vocari ait *viarum praemonstratores*, ac *peregrinorum duces*, quorum pilea, chirothecas, cothurnos, et hastas longas graphice depingit. Marrones montis Cinisii seu Alpis Cottiae, Novalicium, Ferrariam, et Annaeburgum incolunt, montis sui tempestates praenuntiant viatoribus, eosque ex summo Cinisio in Galliam descendentes, cratibus impositos dirigunt.] VALES.

6. *Stationem nomine Martis*] Anton. Aug. in Itinerar. (p. 341. ed. Wessel.) *A Mediolano Arelate per Alpes Cottias. — Segusionem, ad Martis, Brigantionem.* Tabula antiqua: *Segusione, Martis, Gadaone, Brigantione.* LINDENBR. Cluverius *ad Martis* hodie esse oppidum *Orsi,* Bouche *Oulx* fani huius sedem fuisse crediderunt. Wessel. l. l. et p. 556. W.

Adusque stationem nomine Martis.] Mansio Martis dicitur in Itinerario Burdigalensi. Sed Marcellinus stationem indistincte tam pro mansione militari quam pro mutatione cursus publici usurpare solet. Sic Dadastanam vocat stationem, quae in illo Itinerario mansio est: et Arethusam stationem, quae ibidem mutatio dicitur. Statio igitur nomen generale est, ut σταθμὸς Graece. Scribit enim Eustathius in Iliad. β sub finem, σταθμὸν dici τὴν μονὴν καὶ τὴν λεγομένην ἀλλαγήν. VALES.

Matronae] hodie *Genevre.* Wessel. p. 556. W.

7. *Castellum Virgantiam.*] Legendum est *Brigantiam.* In Tabula Peutingerorum, et Itinerario Antonini, et apud Ennodium in Itinerario Alpium dicitur *Brigantio.* In Burdigalensi vero Itinerario *Byrigantum* corrupte. Sed locum integrum hic adscribere operae pretium fuerit.

Mansio Hebriduno m. 16. *Inde incipiunt Alpes Cottiae.*
Mutatio Rame m. 17.
Mansio Byrigantum m. 17. *Inde adscendis Matronam.*
Mansio ad Marte m. 19.
Civitas Secussione m. 16. *Inde incipit Italia.*

Lego *Brigantium.* Ptolemaeo enim βριγάντιον dicitur in Alpibus Graiis, itemque a Strabone in lib. 4. (p. 75. Tzschuck.) Hodie *Briançon* vocamus opidum in Delfinatu nostro, ut notavit vir praefata reverentia nominandus Iac. Sirmundus in Notis ad Ennodium. Iulianus in Epistola ad ordinem et populum Athen. (p. 286. Spanh.) βριγαντίαν appellat, perinde ac Marcellinus: ἐν τῇ βριγαντίᾳ τοσοῦτον ἕτερον ἐπὶ (lege περὶ) τὰς Κοττίας ἄλπεις, etc. VALES.

9. *Thebanus Hercules ad Geryonem.*] Mamertinus idem tangit in Panegyr. c. 9. *Vos invictissimi Impp. prope soli Alpium vias, hibernis nivibus obstructas, divinis vestigiis aperuistis: ut*

quondam Hercules per eadem illa culmina Iberiae ſpolia incomitatus abduxit. LINDENBR.

Maritimas] Meſſala Corvinus p. 88. habet Cottias, Penninas, Graecas et *Romanas*, quas fortaſſe cum Maritimis easdem eſſe putat Tzſchuck. W.

Hicque harum indidit nomen.] Graias ſcilicet vocavit, teſte Plinio in lib. 3. cap. 16. et Cornelio Nepote in Hannibalis Vita, qui ſic ait c. 3. *Ad Alpes poſteaquam venit quae Italiam ab Gallia ſeiungunt, quas nemo umquam cum exercitu ante eum traiecerat: quo facto is hodie ſaltus Graius appellatur.* Quare in hoc Marcellini loco melius legeretur: *Hisque Graiarum indidit nomen.* VALES. *Graiarum* ego fidenter in textum recepi. Quid enim? *harum* referri non poſſet, niſi ad praecedentes *Maritimas*, quibus hoc nomen dederit Hercules, de quo ſilent omnes, qui de Alpibus ſcripſere. Abeſſe contra non poterant *Graiae*, quas omnes commemorant. Hae dicuntur hodie *der kleine Bernhardsberg*. W.

Monoeci ſimiliter arcem et portum.] Strabo lib. IV. p. 140. (p. 75. Tzſchuck.) ὁ δὲ τοῦ Μονοίκου λιμὴν ὅρμος ἐστὶν, οὐ μεγάλαις, οὐδὲ πολλαῖς ναυσὶν, ἔχων ἱερὸν Ἡρακλέους Μονοίκου καλουμένου. * Lucanus lib. I. 405.

Quaque ſub Herculeo ſacratus nomine portus
Urget rupe cava pelagus. Non Corus in illum
Ius habet, aut Zephyrus: ſolus ſua littora turbat
Circius, et tuta prohibet ſtatione Monoeci. * LINDENBR.

Nomen ad noſtram adeo aetatem propagatum. Eſt enim Monaco vel Mourguez. Weſſel. Itin. p. 503. Vid. praeter Strabonem a Lindenbrogio laudatum Plinius III, 7. et Tacit. Hiſt. III, 42. W.

Alpes Poeninae] hodie *der groſse Bernhardsberg. ſunt excogitatae* i. q. antea *conſtructae.* Sic XXII, 16, 9. *excogitavit* i. e. reſtauravit, inſtruxit, in portu Cleopatra turrim excelſam. Communi cum aliis errore Ammianus habet *Poeninas,* quod nomen ab tranſitu Hannibalis *Poeni* iſtas Alpes traxiſſe falſo crederent. Rectius *Peninae* a Deo *Pen* vel *Penino,* cuius mentionem facit Livius XXI, 38. et Inſcriptio apud Gudium p. LIV. 6. v. Altmann p. 243. ſſ. W.

10. *Superioris Africani pater Pub. Corn. Scipio.*] Flor. lib. II. cap. VI. LINDENBR.

Deſtinatione] obſtinatione, pertinacia, XVI, 12, 37. XIX, 3, 1. — *intercurſo* percurſo, ſuperato. W.

11. *Per Tricaſſinos et oram Vocontiorum.*] [In Mſ. Colbert. legitur, *per Tricaſinos.*] Reſcripſi *per Tricaſtinos*, ut Auguſtana ac Baſilienſis Editiones praeferunt: firmatque T. Livius in lib. 21. c. 31. his verbis quae Marcellinus noſter exſcripſit: *Cum Alpes peteret, non iam recta regione iter inſtituit; ſed ad laevam in Tricaſtinos ſlexit: inde per extremam oram Vocontiorum agri tetendit in Tricorios, etc.* Manetque etiamnum Tricaſtinorum appellatio in Delfinatu noſtro. De Tricoriis loquitur Plinius in lib. 3. c. 5. (4) p. 555. Franz. et Appianus in Celticis I, 3. Strabo in lib. 4. (p. 25. 26. Tzſchuck.) eos ſupra Cavares locat cum Vocontiis ac Medullis. VALES. Etiam *Tricaſtinos* iam citat Hier. Surita ad itinerarium Antonini p. 506. GRON. *Per Trica-*

Tricaſtinos, aliquot milliaria ad orientem a Valentia (Valence) usque ad Gratianopolin, (Grenoble) in parte auſtrali Iſarae fluvii. Mannert, quem omnino, fidiſſimum quippe ducem, ubique ſequor, T. II. P. 2. p. 89. Cf. et Salmaſ. Epiſt. L. 1. 4. W.

Oram Vocontiorum] in montibus per medium Delphinatum, partemque Provinciae. Mannert p. 92. — *ad ſaltus Tricorios,* in ditione *Brigantiae* (Briançon). ib. p. 95. W.

Vi magna flammarum, acetoque.] Livius lib. XXI. 37. *Herricus Altiſſiod. de Vita S. Germani lib. 5. p. 52.

Hinc ſubit aërias meritis ſublimior Alpes.
Limes hic Auſonias Gallis diſterminat oras,
Aeternis nivibus, aeterno frigore torpens,
Humano generi non ante meabilis umquam,
Hannibal Hiſpana remeans quam victor ab ora
Diduxit ſcopulos, et montem rupit aceto.

Acetum ſolum ex omnibus humoribus flammam violentam exſtinguit, dum per frigus ſuum calorem vincit elementi. *Acetum igni exſtinguendo.* Vid. L. 3. §. 5. ff. de penu legata. L. 12. §. 18. de inſtr. vel inſtr. legat. Vid. Livium lib. 21. p. 502. 566. Macrob. Saturnal. 6.* LINDENBR. Eadem praeter Livium habet Appian. de B. Hannib. c. 4. et Iuvenal. 10, 153. ubi alii laudantur. Inde refert Servius ad Virgil. Aen. 10, 13. et narrationem *putri mole* innuit Sil. Ital. 3, 643. Duriores rupes ferro ſubigendi morem non Hannibalis primum commentum fuiſſe, ſed inde ab antiquiſſimis temporibus invaluiſſe ipſum Iobum Cap. 28. teſtem advocat *Comes Velthemius vom Feuerſetzen der Alten im Goett. Magaz. d. Wiſſenſch. u. Literatur Jahrg. III. S.* 658. *ff.* Hic vir, dum viveret, non rei metallicae tantum, ſed literaturae fere omnis peritiſſimus, omnem hanc rationem emolliendi igne duriſſimas cautes accurate exponit, nec in eo refragatur Livio et Ammiano. Magnam inprimis vim eſſe venti, qui ſi ad ſtruem lignorum apte dirigatur, lapides ſenſim emolleſcere, aceto vero adfuſo, magis etiam macerari, quamquam ſola aqua ob ſubitam refrigerationem ad rumpenda ſaxa valeat. Iam vero etſi eandem aceto vim tribuit Plinius 23, 27. (1.) Eleutherarum muros eo ſolutos refert Dio Caſſius 36, 1. et Guiſius princeps noſtro aevo in Neapolitana expeditione eadem arte uſus eſt, quod ipſe in commentariis rerum a ſe geſtarum ſcribit (vid. Harduin. ad Plin. l. c.) alii tamen negant, quod Polybius nullam eius rei faciat mentionem, nec intelligi poſſit, unde tantam aceti copiam in Alpibus ſumſerit Hannibal. cf. Duker. ad Liv. l. c. Docte illuſtratur haec narratio in diſputatione Boettigeri, quam inſertam exhibet Schleswigiſches Journal ann. 1793. Februario menſe p. 201—221. v. Tzſchuck. ad Eutrop. p. 142. W.

[*Per Druentiam flumen gurgitibus vagis intortum.*] Quid ſit flumen *gurgitibus vagis intortum*, quidve haec verba ſignificent, fateor me ignorare. In codice Colbertino, qui eſt optimus, ſcriptum reperio, *gurgitibus vagis intotum:* ex quo facillime iudicari poteſt, legendum eſſe *intutum.* Certe Livius in lib. XXI. c. 31. *Druentiam Alpinum amnem, omnium Galliae fluminum difficillimum tranſitu eſſe* ſcribit, *nova ſemper vada, novosque gurgites, ac plures ſimul alveos facientem; ad haec ſaxa glomeroſa volventem, nihil ſtabilis nec tuti ingredienti praebere.*

Silius Italicus in libro III. v. 472. eadem omnia, quae Livius, de Druentia dicit.

Ac vada translato mutat fallacia cursu,
Non peditt fidus, patulis non puppibus aequus.

Ausonio in Mosella v. 479. dicitur ob id Druentia *ripis sparsis incerta.*] VALES. *Druentia* hod. Durance. W.

CAPVT XI.

1. *Laterent ut barbarae*] Nihil enim antiquissimis temporibus notum fuit, nisi orae maritimae. W.

2. *Et Gallos quidem qui sunt Celtae.*] Caesaris locum imitatus est, lib. 1. de Bell. Gall. c. 1. *Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. Horum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate Provinciae longissime absunt, minimeque ad eos mercatores saepe commeant, atque ea quae ad effeminandos animos pertinent, important.* LINDENBR.

3. *Post circumclausum ambitu ins. Parisiorum castellum.*] Atqui paullo supra Parisios Matrona in Sequanam influit; ut Marcellinum falli necesse sit, qui infra Luteciam influere scribit. Tamen si propius attenderis, nihil hic peccat Marcellinus. Neque enim negat, supra Luteciam Parisiorum Matronam misceri Sequanae: immo idipsum tacite significat, cum dicit hos duos amnes post circumclausam ambitu insulari Luteciam sociatim meare: proxime enim supra Parisios coniuncti, Parisiorum insulam cingunt, deinde sociatim meant. Verum illud aeque excusari non potest, quod subiicit, *prope castra Constantia* in mare evolvi. VALES.

Parisiorum castellum, Luteciam nomine.] De Parisiorum antiqua conditione inprimis praeclare egit *Bonamy* in Memoires des Inscriptt. T. XV. p. 656. et Oberlinus ad Vibium Sequestrem p. 183. cf. Ritterus ad Guthrium T. V. sect. 3. p. 67. W.

Castra Constantia] (civitas Constantia Notit. Gall.) Nomen habent a conditore, Constantio Chloro. Cellarius non habet, Danvilius (et Oberlinus l. l.) putant esse, quae hodie vocatur *Coutances.* Fortasse est *Carocotinum* (Itin. Antonini p. 381.) prope urbem *Harfleur.* Mannert p. 140. W.

6. *Regebantur Galliae, iam inde uti cessere Iulio Dict. potestate in partes divisa IV, quarum Narbonensis una Viennensem intra se continebat, et Lugdunensem: altera Aquitanis praeerat universis: superiorem et inferiorem Germaniam, Belgasque duae Iurisdictiones eisdem rexere temporibus.*] Si de Iulii Caesaris temporibus intelligitur hic locus, quo modo ferri possit nescio. Tunc enim Galliae omnes unica iurisdictione regebantur ab eo, cui Senatus eam provinciam decreverat. Postea Augustus nova Galliae divisione facta quatuor iurisdictiones constituit. Sed ne tum quidem Belgicae iurisdictio a iurisdictione utriusque Germaniae separata est, ut docet Dio in lib. 53. 12. nec diu postea: quod ex Plinio et Ptolemaeo colligitur, qui sub Belgica provincia utramque Germaniam comprehendunt.

[Iulius Caesar tres Galliae partes, Belgicam, Celticam, quae postea Lugdunensis dicta est, et Aquitaniam fere totam, in provinciarum formam redegit, ac tributarias fecit. Nam quarta pars Galliarum, seu provincia Narbonensis pridem Romanis parebat. Sed uni, an quatuor rectoribus Galliam is omnem attribuerit, scire non possumus. At sub Augusto Iulii successore, a quo Aquitania perdomita et cum Belgica aucta, atque Celtica seu Lugdunensis imminuta est, constat quatuor summis totius Galliae partibus, nimirum Belgicae, Celticae vel Lugdunensi, Aquitaniae, ac Galliae Narbonensi (ne de Germania Cisrhenana loquar) suum cuique rectorem praefuisse. Unde alium *Belgicae provinciae Legatum;* alium *Lugdunensis Galliae Legatum,* Suetonio *Propraetorem* dictum; hunc *Legatum Aquitaniae,* alias Praesidem; illum *Galliae Narbonensis rectorem* a Tacito, Suetonio, Spartiano, Eutropio, aliisque Historicis nuncupari videmus. Ex quo intelligitur, quatuor istas Galliae partes non modo sub Augusto, sed etiam sub Severo, Gallieno, et Aureliano Principibus suos sibi ac seorsum rectores habuisse. Non igitur sub C. Iulio Caes. Dictatore, ut asserit Ammianus, ac ne sub Augusto quidem insequentibusve Principibus provincia Narbonensis Viennensem Lugdunensemque continebat, et Narbonensis, Viennensis ac Lugdunensis uni eidemque rectori parebant: cum Viennensis provincia nulla tum esset. Quippe tractus omnis terrarum, qui provinciae Viennensis nomine diu post censeri coepit, tum Narbonensis Galliae pars erat, ac eumdem quem ipsa rectorem habebat. Celtica vero vel Gallia Lugdunensis tum suum sibi Legatum habuit, a provinciae Narbonensis rectore diversum: ut docui in mea Notitia Galliarum in disceptatione de variis Galliae divisionibus pag. 298. et 299. Denique (qui est tertius error Ammiani Marcellini, non ut Belgicae unus Legatus praeerat; ita et superioris inferiorisque Germaniae, a corpore Belgicae circa Augusti Principatum avulsae, rector unus ac unicus fuit: sed superior Germania vel prima Legatum sibi suum habuit; inferior aut secunda similiter suum: utrumque a Belgicae Legato diversum. Unde Suetonius Tranquillus Vitellium c. 7. *Legatum a Galba in inferiorem Germaniam missum esse* tradit; et in Domitiano c. 6. *Lucium Antonium superioris Germaniae Praesidem* nuncupat: Tacitus quoque *Visellium Varronem inferioris Germaniae Legatum* vocat in libro III. Annalium c. 41. et Spartianus scribit c. I. *Didium Iulianum Germaniam inferiorem rexisse.* Ut appareat Legatos illos utriusque Germaniae partim militares, partim etiam civiles Magistratus exstitisse, nec tantum Germanicis exercitibus seu legionibus superioris inferiorisque Germaniae, ad ripam Rheni hiberna habentibus, sed etiam alterum provinciae Germaniae superiori, alterum inferiori praefuisse: cum Lucius Antonius *superioris Germaniae Praeses* fuisse, Iulianus Germaniam inferiorem rexisse dicatur. Non ergo (uti ait Ammianus) quatuor primum fuere toti Galliae iurisdictiones aut potestates, una Narbonensi simul et Lugdunensi, una Aquitaniae, una Belgicae, una ambabus Germaniis. Sed sex omnem Galliam tum rexere Magistratus, Narbonensem provinciam unus, Aquitanicam alter, tertius Celticam vel Lugdunensem Galliam, quartus Belgicam, quintus superiorem Germaniam, sextus ac ultimus inferiorem.] VALES. Uberius de Galliarum diversis temporibus facta divisione egit vir κριτικώτατος Ritterus ad Guthrium T. v. sect. 3. p. 136. ss. 154. ss. Cf. etiam Mannert P. II. p. 33—35. W.

Inde uti] ex quo. cf. XXII, 16, 6. W.

Duae iurisdictiones tenuere] Mannert p. 208. hoc ita vult intelligi, ut Proconsules res civiles, exercituum praefecti res bellicas administrasse putentur. W.

7. *At nunc numerantur provinciae per omnem ambitum Galliarum, secunda Germania*] Accurate haec tractantur in Notitia Provinciarum atque Urbium Gallicanarum, quae cum iam edita sit, supervacaneum hic singula repetere. LINDENBR. Notitia Provinciarum Galliae, quae, quum Theodosii M. vel Honorii aetate demum perscripta sit, Ammiano nondum cognita fuit, XVII. habet provincias, quam divisionem Gratiano demum deberi putat Ritterus l. l. p. 158. Ammianus nonnisi XII. ignorat enim Narbonensem secundam, Alpes Maritimas, Aquitaniam secundam, Lugdunensem tertiam et quartam. Alii aliter numerant. Sic Sextus Rufus in Breviario habet XIV. v. omnino Mannert p. 38. W.

Secunda Germania] Continebat Belgium nuper Austriacum, Iuliacum, Coloniam usque ad Bingium. *Tungri* (Tongern) Wesseling ad Itiner. p. 378. Semel hic monuisse sufficiat, et urbium et populorum idem saepe nomen fuisse. *Amplis et copiosis* ob frequentiam civium. Tungrorum tamen civitas paullo post Ammianum a Francis diruta. W.

8. *Prima Germania*] a Bingio ultra Argentoratum porrecta. *Mogontiacus* (Mainz) Wesseling p. 355. Reise auf den Harz p. 253. *Vangiones* Wesseling l. l. Dicta urbs est etiam Borbetomagus, unde contr. Wormats-Worms. Ritter. l. l. p. 114. *Nemetae* Wessel. p. 253. a rivulo praeterfluente Spira, Speier. *Argentoratus barbaricis cladibus nota.* v. XVI, 12. et Wernsdorf. Poet. lat. minor. Vol. 1. p. 192. W.

9. *Belgica prima*] Treviros, partem Lucemburgi, Lotharingiam et tres episcopatus continens. *Mediomatrici* (Metz) *Treviri* (Trier) *domicilium principum* nempe a Constantino M. usque ad Valentem: v. XXVII, 10. et Wernsdorf Poet. min. Vol. 1. p. 194. W.

Treviros domicilium Principum.] Zosim. lib. III. c. 7. vocat πόλιν μεγίστην τῶν ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἐθνῶν, regiique palatii, cum alii Scriptores, tum quoque D. Ambros. meminit lib. V. Epist. XXVII. *Cum pervenissem Treviros, postridie processi ad palatium.* Eius etiam nunc rudera exstant. LINDENBR.

10. *Belgica secunda*] Ad meridiem constabat inde a *civitate Catelaunorum* (Chalons sur Marne) terris omnibus, Sequanam inter et Mosam sitis usque ad Oceanum. Mannert p. 160. *Ambiani* (Amiens) *Remi* (Rheims). W.

11. *Sequani*] Maxima Sequanorum, hodie Franche-Comté (Burgundia) Helvetia occidentalis et Alsatia australis. Mannert p. 41. *Bisontii* al. Vesontienses, infra XX, 10. Besantio (Besançon). v. Wesseling ad Itiner, p. 349. *Rauraci* (Augst ad Basileam). W.

Lugdunensis prima] Hod. Bourgogne et Nivernois. *Lugdunus* (Lyon) *Cabillonus* (Chalons sur Saone) *Senones* (Sens) *Biturigae* (Bourges) Wesseling p. 460. *Augustodunum* (Autun) de quo vide XVI, 12. et Wesseling p. 360. W.

12. *Secundam enim Lugdun. Rotomagi et Turini.*] Hunc locum sic legendum atque distinguendum esse existimo: *Et Turo-*

ni, Mediolanum ostendunt et Tricassini. Turoni enim in tertia Lugdunensi locantur in Notitia provinciarum Galliae. Mediolanum vero quod in Lugdunensi etiam Ptolemaeus ponit, intelligo Mediolanum Aulercorum, cuius mentio fit in Itinerario Antonini. Porro duas tantum Lugdunenses agnoscit noster Marcellinus, perinde ac Rufus Festus in Breviario c. 6. qui iisdem fere temporibus scripsit. Postea quatuor sunt factae. VALES.

Lugdunensis secunda] Nunc Normannia. *Rotomagi* (Rouen) *Turini,* rectius, quod in textum recepi, *Turones* (Tours) Mannert p. 40. cf. etiam Salmas. Epist. 6. *Mediolanum* (Evreux) quod nomen deinde Galli Italiam occupantes in Italiam etiam transtulerunt. Mannert p. 142. Wesseling p. 384. *Tricasini* (Troyes). Qui quatuor Lugdunenses statuunt, Turones tertiae, Senones quartae civitates primarias faciunt. W.

Alpes Graiae et Poeninae] Hodie Valesia (Wallis) et orientalis plaga Sapaudiae. *Aventicum* Mannert p. 192. In anno diruti Aventici non consentiunt ipsi Helvetii. v. *Müller Schweizergesch.* p. 70. *Haller Geschichte d. Helvetier* inpr. p. 245. et 255. W.

Habent et Aventicum.] Immo Aventicus est in Sequanis, ut docet Notitia provinciarum et civitatum Galliae, [non in Alpibus Graiis et Peninis. Pari errore Ammianus *Biturigas* metropolim Aquitaniae in Lugdunensi prima collocat; et Narbonensi attribuit *Elusam,* quae tum erat metropolis civitas prov. Novempopulanae.] VALES. Cf. tamen Wesseling. p. 352. W.

13. *In Aquitania.*] Ex his verbis apparet, Marcellinum Gallias omnes in duas partes distinguere, Galliam scilicet, et Aquitaniam. Ac Galliae quidem septem provincias supra recensuit. Nunc provincias Aquitaniae aggreditur, primamque ex his ponit Aquitanicam: quod quidem nemini mirum videri debet. Nam et Rufus Festus in Breviario eamdem distinctionem agnoscit, cum ait c. 6. *Sunt Galliae cum Aquitania et Brittaniis provinciae septemdecim.* et Ausonius in Arelate v. 8.

populosque alios et moenia ditas:
Gallia queis fruitur, gremioque Aquitania lato.

et Maximus Aug. in Epistola ad Valentinianum Iuniorem, relata a Baronio anno Chr. 387. Denique Sulpicius Severus in lib. 3. de vita Martini: *Sed dum cogito me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, etc.* et in lib. 2. Historiae sacrae: *Sed nostris, id est, Aquitanis, Gallis, Britannis indecens visum est, etc.* Apparet igitur Galliae et Aquitaniae nomen modo strictius, modo latius sumi. Ceterum miror, a Marcellino unicam provinciam Aquitanicam poni: quippe cum Rufus Festus qui ante eum scripsit, duas iamtum Aquitanias agnoscat c. 6. VALES.

Aquitania] Fines ipse Ammianus satis clare determinat. — *Burdegala* (Bourdeaux) *Arverni* (Auvergne et ibi Clermont) *Santones* (Saintes) *Pictavi* (Poitiers). W.

14. *Novem populi*] Aquitania sensu strictiori, inter Garumnam et Pyrenaeos. Populos novem, unde nomen traxerit provincia, ignorat Mannertus (p. 39.) ideoque et ego. — *Ausci* (Auch) Wesseling p. 550. *Vasatae* (Bazas) Mannert p. 120. W.

Narbonensis] Ammianus nonnisi unam habet, alii primam et secundam nominant, quae comprehendunt provincias Languedoc,

Roussillon, Provence, Alpium orientalium partem urbesque ad Rhodanum sitas, Massilia tamen excepta. Mannert p. 38. — *Elusa* v. Wesseling. v. 550. Reinesius adscripsit: „Qui sic legunt, errorem adfingunt Ammiano. Elusa non est in Narbonensi, sed in Novempopulana.“ Mannertus p. 64. reponi iubet *Nemausum*, quum tam celebris urbs praeteriri non potuerit, Elusa vero ad hanc provinciam non pertineat. *Narbona* (Narbonne) *Tolosa* (Toulouse). W.

In Narbonensi clusa est Narbona et Tolosa] Placet ex emendatione viri diligentissimi Hieronymi Suritae ita legere: *In Narbonensi Elusa est et Narbona et Tolosa*. Elusae mentio in Itinerario Burdigal. et apud Cl. Claudian. qui ex ea nefandissimum illum Rufinum eunuchum (v. Hadr. Vales. Praefat. p. LXVII. W.) originem duxisse putat. Sever. Sulpic. Histor. sacrae lib. 2. *Iter eis praeter interiorem Aquitaniam fuit; ubi tum ab imperitis magnifice suscepti, sparsere perfidiae semina: maximeque Elusanam plebem, sane tum bonam et religioni studentem, pravis praedicationibus pervertere.* *Vide Scalig. Ausonian. Lect. lib. 7. cap. 7. Sirmond. ad Sidon. p. 123.* LINDENBR.

In Narbonensi clusa est Narbona.] Editio Romana habet, *clusa et Narbona et Tolosa et principatum urb. tenent.* Primus Sigism. Gelenius vulgatam lectionem commentus est. Sed non dubito, quin ita scripserit Marcellinus, prout in Regio codice [et Colbertino,] et in Augustana Editione scriptum reperi: *in Narbonensi Elusa et Narbona et Tolosa princip. etc.* quomodo etiam in Valentino codice Ms. exaratum fuisse vir Cl. Antonius Loisellus ad oram libri sui adnotaverat. In Tabula quoque Itineraria Peutingerorum *Clusa* legitur pro *Elusa*, eodem errore. Scio quidem Elusam fuisse in Novempopulania, olim etiam metropolim, mediam inter Auscos et Vasatas, ut docent Notitia provinciarum Galliae, et Burdigalense Itinerarium. Sed nihilominus ita hic scriptum fuisse, tot codicum testimoniis non possum non credere; et Marcellinum in hoc lapsum esse facile concedam. VALES.

Viennensis.] Occidentalis Sapaudia, Delphinatus, Avenio, *Arelate* (Arles) *Massilia* (Marseille) *Vienna* (Guienne) *Valentia* (Valence). W.

Massilia iungitur, cuius societate et viribus in discriminibus arduis fultam aliquoties legimus Romam] Strabo lib. III. de Massiliens. Ῥωμαίους ἐκτήσαντο φίλους, καὶ πολλὰ καὶ αὐτοὶ χρήσιμοι κατέστησαν ἐκείνοις, κἀκεῖνοι προσελάβοντο τῆς αὐξήσεως αὐτῶν. Ideo Vell. Patercul. lib. II. 15. *Massiliam fide meliorem, quam consilio prudentiorem* vocat. *Cicero Philipp. 13. c. 15. *Romanae Reip. semper fuisse amicissimam.* Lucan. lib. 3. v. 308.

Semper in externis populo communia vestro
Massiliam bellis testatur fata tulisse,
Comprensa est Latiis quaecumque annalibus aetas.

Civitatem fidissimam atque amicissimam, Flor. lib. II. cap. 2. *Foederatam civitatem*, Plin. lib. III. cap. 4. appellat. LINDENBR. *Fultam* praesertim in bello Punico secundo. De origine foederis illius firmissimi v. Iustin. XLIII, 3. et Mannert p. 75. ss. W.

15. *Salluvii sunt.*] Quos Saluvios vocat Prologus libri 60. Titi Livii, Strabo σάλυες, Ptolemaeus σάλικες, corrupte ut videtur. In Regio exemplari *Saluvii* dicuntur. VALES.

Salluvii] rectius *Salyes,* Livio Epit. 61. a Druentia usque ad mare habitaverunt. *Nicaea* (Nice) *Antipolis* (Antibes) *Insulae Stoechades* hodie Porquerolles — Porto-Cros et du Levant, et duae minores: Ribaudas et Bagueaux. Mannert p. 99. W.

16. *A Poeninis Alpibus*] haud procul a fontibus Istri et Rheni. *Proprio agmine* (cf. xv, 4, 4.) *ripas occultat* iustum flumen esse incipit, ita tamen, ut inter montes fluens non conspiciatur. *Paludi Lemanno* (Genfer-See) — *Nusquam aquis miscetur externis,* non suis, quod ita positum, verum non est, licet prisci omnes in eo consentiant. Ex ea tamen parte, ubi primum in lacum Lemanum incidit, aquae eius satis diu integrae discerni possunt. Mannert p. 66. W.

Summitates undae praeterlabens, quaeritans exitus.] Cum in omnibus scriptis exemplaribus, Regio, Vaticano ac Florentino, adeoque in Editione Rom. legeretur, *praeterlabens segniores;* non sum veritus sic emendare: *Summitates undae praeterlabens segnioris.* Sic supra de Rheno in Constantiensem lacum immeante dixit: *Et undarum quietem permeans pigram, etc.* Mox pro *quaeritans exitus,* in Editione Romana excusum erat, *eritans exitus,* quemadmodum etiam in uno e Vaticanis codicibus sequioris notae. Sed in vetustissimo codice Vaticano legitur, *entans exitus, i* litera inter *n* ac *t* suprapicta. In exemplari Regio reperi, *eruptans exitus.* Unde quis coniicere possit, legendum esse *scrutans exitus,* aut sane, *tentans exitus.* VALES.

17. *Per densa paludium fertur et Sequanos.*] Nihil hac coniectura Castelli excogitari potuit infelicius aut ineptius. Nam cum in Editione Romana legisset. *per pensa paudium fertur, etc.* quemadmodum etiam in MSS. Regio, *Tolosano,* [Colbertino.] et Vaticano legitur, nec quid haec sibi vellent intelligeret, suo more interpolavit. Ego vero primum coniectura ductus ex lectionis scriptae vestigiis, emendavi, *per Sapaudiam fertur et Sequanos.* Deinde vero cum eam coniecturam a clarissimis et doctissimis viris Iac. Sirmundo et Nicolao Rigaltio, quibus eam communicaveram, valde probari intellexissem, non dubitavi eam in textu ipso restituere, explosa illa Castelli παραδιορθώσει. Neque ambigo lectores, qui rem attente perpenderint, tantorum virorum auctoritati libenter accessuros. Etenim Sapaudia olim dicta est tractus ille Galliae Riparensis, quem olim Allobroges habuere: in eaque Ebrudunum et Cularonem, quae nunc Gratianopolis dicitur, ponit Imperii Notitia. Eadem postea Burgundionibus data est cum indigenis dividenda anno xx. Theodosii, ut scribit Prosper in Chronico. Maior difficultas est in Sequanis, per quos ferri Rhodanum ait Marcellinus, postquam e lacu Lemano erupit. HENR. VALES.

[Immo nulla heic est difficultas. Recte ait Ammianus Marcellinus Rhodanum, etiam postquam Lemanum exiit, *per Sapaudiam et Sequanos ferri,* id est, inter Sapaudiam et provinciam Maximam Sequanorum fluere. Quippe tum Rhodanus sinistra ripa Sapaudiam, dextra Sequanos stringit, videlicet Brexiam, in qua est Belica vel Bellica civitas cum Sesselio, Vesontioni metropoli Sequanorum hodieque subiecta: sicuti docui in Notitia Galliarum pag. 79. et 475.] HADR. VALES.

[*Ararim inter Germaniam* I. *fluentem.*] Cluverius in libro 2. de Germania mendosum hunc locum esse suspicatur. Quomodo enim dicere potuit Marcellinus, *Ararim inter Germaniam primam*

fluere, ac non potius per Germaniam? Rescribit igitur Cluverius, *inter Germaniam* 1. *fluentem et Sequanos.* Sed ne sic quidem errore vacabit Marcellinus. Quippe Arar inter Lugdunensem primam et Maximam Sequanorum fluit, Sequanosque a Lingonibus et Aeduis provinciae Lugdunensis primae populis dividit. Sed forte deceptus est Marcellinus a pastore, apud Virgilium Ararim in Germania ponente Ecloga 1. ut docui in Notitia Galliarum in pag. 34.] HADR. VALES.

Ararim, quem Sauconnam appellant] (Saone) Mannert p. 69. *Suum in nomen adsciscit* in alveum suum recipit prope Lugdunum. W.

Qui locus exordium est Galliarum. Exindeque non millenis pass.] A Lugduno quod est ad confluentes Rhodani et Araris, leugis itinera, non milliaribus metiri incipiebant Unde in Itinerario Antonini post Lugdunum leugae coniunctim cum milliaribus ad intervalla notanda ponuntur. Et in Tabula Itineraria Peutingerorum id sic notatum est: *Lugdunum caput Galliarum: Usque hic leugas.* Est autem id vocabulum mere Gallicum, 1500. passuum spatium significans, teste Iordane et aliis. Hesychius, λεύγη, inquit, μέτρον τι γαλατικόν. VALES.

Non millenis passibus, sed leugis itinera metiuntur.] Viarum distantiae pro situ gentium aliis atque aliis nominibus appellantur. Et leucarum Gallicarum mentio iterum lib. XVI. 12, 8. apud Iordanem et alios: itaque lubet tantum D. Hieronymi locum adscribere cap. 3 in Ioel. *In Nilo flumine sive in rivis eius solent naves funibus trahere, certa habentes spatia, quae appellant funiculos, ut labori defessorum recentia trahentium colla succedant. Nec mirum si unaquaeque gens certa viarum spatia suis appellet nominibus, cum et Latini mille passus, et Galli leucas, et Persae parasangas, et rastas universa Germania, atque in singulis nominibus diversa mensura sit.* Addi his possunt et *dextri*: sic enim dicuntur passus mensurandi apud quosdam, ut Papias interpretatur. Quam vocem apud Florentium reperi in Actis Mss. martyrii B. Felicis: *A loco illo usque ad castrum Toringum habentur dextri ducenti.* Ceterum leugae vox etiamnunc Gallis atque Hispanis in usu est. *Rasta* autem Germanorum plane Lazorum respondet ἀναπαύλαις: de quibus Agathias de bellis Iustiniani Imp. lib. 11. pag. 55. *Moscovitae non per miliaria, sed per *verst* computant, quae pars quarta miliaris Germanici, ut Michevvs notat in Descriptione Sarmatiae lib. 2. cap. 1.* Reliquae viarum dimensiones iam ab aliis explicatae sunt. LINDENBR. Cf. omnino Wesseling ad Itinerar. p. 251. et 547. atque inprimis Heringae Obss. p. 36. ss. W.

18. *Concorporatur*] XXII, 8. miscet, exonerat se, effunditur. W.

Per patulum sinum quem vocant Ad Gradus.] Quia scilicet plures erant gradus in eo sinu, per quos adscensio et exscensio fiebat in naves. Ac Gradus quidem Massilitanorum, qui unus erat ex illis gradibus, et quidem, ut credere est, notissimus, mentio fit in Itinerario Antonini. Sed praeter hunc multi alii erant, quorum nomen etiamnum manet, ut videre est in Tabulis Geographicis. Gradum eo sensu sumpsit Valerius Max. lib. 3. cap. 6. *P. Scipio*, inquit, *cum in Sicilia augendo exercitum, traiiciendoque in Africam opportunum quaereret gradum.* Posteriores Graeci σκάλαν

ſcalam Latino vocabulo dixerunt, ut eſt in Chronico Alexandrino et in Deſcriptione urbis Conſtantinop. Ceterum non tacendum eſt, hanc adnotationem debere me ſuggeſtioni fratris mei Hadriani Valeſii, quod quidem libenti animo profiteor. Inde etiam dicta videtur Gradus inſula et urbs Venetiae. HENR. VALES. [Cauſam nominis eius ſinus, numerum et nomina vetera ac nova Graduum ad oſtia Rhodani, et quid ſit Gradus, diſce ex Notitia mea Galliarum pag. 475.] HADR. VALES.

Ad Gradus] Anton. Aug. (p. 507. Weſſeling.) *A Foſſis Ad Gradum. — — A Gradu per fluvium Rhodanum Arelatum.* LINDENBR. Hodie *Gras.* W.

CAPVT XII.

1. *Celſioris ſtaturae, et candidi paene Galli.*] Diodor. Sicul. lib. v. c. 28. Οἱ γαλάται τοῖς μὲν σώμασίν εἰσιν εὐμήκεις, ταῖς δὲ σαρξὶ κάθυγροι καὶ λευκοί. De iisdem Livius lib. XXXVIII. c. 21. *Sunt fuſa et candida corpora, ut quae numquam niſi in pugna nudentur.* Id quod non de Gallis tantum, ſed de Germanis quoque in univerſum intelligendum: ὡς ἂν γνησίοις τοῖς Γαλάταις, οἷς ἐοίκασιν ἐν μορφαῖς, καὶ βίοις, καὶ ἤθεσι· πλεονάζοντες μόνον ἀγριότητι, μεγέθει καὶ ξανθότητι. Euſtath. in illum Dionyſ. verſ. Λευκά τε φῦλα νέμονται. *Lucanus lib. 10. v. 128.

— — — tam flavos gerit altera crineis,
Ut nullas Rheni Caeſar ſe dicat in arvis
*Tam rutilas vidiſſe comas.**

Vide Petron. et Adamant. LINDENBR.

Sublatius inſoleſcentes] ſuperbia nimis intumeſcentes. Ern. — *adhibita* ſocia *ulnas admiſtis calcibus* πὺξ καὶ λάξ. W.

Emittere coeperit pugnos, ut catapultas tortilibus nervis excuſſas.] Elegans imitatio Plautina in Captivis Act. IV. Sc. 2. v. 15.

Ne quis in hac platea negotii conferat quidquam ſui:
Nam meus eſt balliſta pugnus, cubitus catapulta eſt,
Humerus aries: tum genu ut quemque icero, ad terram dabo. LINDENBR.

2. *Nec in tractibus illis, maximeque apud Aquitaniam, poterit aliq. vid. — fruſtis ſqualere pann.*] Φιλοκόσμους Gallos eſſe Strabo ait lib. IV. (p. 60. Tzſchuck.) χρυσοφοροῦσί τε γὰρ περὶ μὲν τοῖς τραχήλοις στρεπτὰ ἔχοντες, περὶ δὲ τοῖς βραχίοσι καὶ τοῖς καρποῖς ψέλλια, καὶ τὰς ἐσθῆτας βαπτὰς φοροῦσι καὶ χρυσοπάστους οἱ ἐν ἀξιώματι. LINDENBR.

Ut alibi] in Italia. W.

3. *Munus Martium pertimeſcens pollicem ſibi praecidit.*] Chir. Fortunat. *Rhetor. lib 1. p. 40.* *Decem milites belli tempore pollices ſibi amputarunt.* *Rei ſunt laeſae Reipubl.* Quod ipſi quoque parentes, teneriore affectu moti, in liberis ſuis factitare ſoliti, ne dubio illos Marti exponerent. Menander L. 3. ff. de re milit. *Eum qui filium debilitavit, delectu per bellum indicto, ut inhabilis militiae ſit, praeceptum D. Traiani deportavit.* Rufus in LL. militarib. §. 47. Εἰ δέ τις τὸν υἱὸν ἐν καιρῷ πολέμου ἀχρειώσει, ἵν' ἀνεπιτήδειος εὑρεθῇ πρὸς τὴν στρατείαν, ἐξορίζεται. Auguſtus Imp. Equitem Romanum, quod duobus filiis adoleſcentibus, cauſa detrectandi *militaris* ſacramenti,

pollices amputaſſet, ipſum bonaque ſubiecit haſtae. Sueton. in Auguſt. c. 24. Mentio porro huius indevotionis in L. 4. 5. 10. C. Theod. de Tironib. Truncabant vero pollices ſibi meticuloſi, ne ad nomen reſpondere, cum haſtas ex uſu vibrare nequirent, cogerentur. Itaque Iuſtinianum Imp. ſeditioſis quibusdam Conſtantinopolim concitantibus ideo pollices abſcidiſſe facile apparet, ut eos armis movendis inhabiles redderet. Landulf. Sag. in Hiſtor. Miſcel. lib. XVI. Velut iam olim Philocles auctor fuerat Athenienſib. uti bello captis amputarent τῆς χειρὸς δάκτυλον τῆς δεξιᾶς, ἵνα δόρυ μὲν βαστάζειν μὴ δύνωνται, κώπην δὲ ἐλαύνειν δύνωνται. Plutarch. in Lyſandro, Aelian. Variar. lib. II. cap. IX. LINDENBR.

Quos iocaliter Murcos appellant.] In Editione Romana ac Mſ. Regio. *Vatic. Toloſ.* [et Colbert.] ſcriptum reperi, *localiter:* quod equidem vulgatae lectioni, quae ex Caſtelli coniectura nata eſt, praetulerim. Sic enim Marcellinus in fine lib. 19. c. 12. § 3. *Hic*, inquit, *Beſae Dei localiter appellati oraculum quondam futura pandebat.* Porro *Murcus* vox Latina videtur eſſe, non Gallica: idque indicat Marcellinus, cum ait, in Italia multos ſibi pollicem praecidere ſolitos, quos localiter appellant Murcos. Ab eadem origine Murcidum dixit Pomponius et Plautus, id eſt, deſidem et ignavum, ut Feſtus explicat, et Auguſtinus in lib. 4. de Civitate Dei. VALES. *Localiter* ego in textu exhibendum putavi. W.

Iocalariter Murcos appellant.] Liutprandus in Hiſtor. PP. in Innocent. *De indulgentia Clericorum querimoniam facienti, cum aliquos murcos, aliquos digamos habere diceret, reſpondit, illum qui volens partem digiti ſui abſciderit, iuxta canones non poſſe admitti ad Clerum.* Gloſſ. Lat. *Murcinarius, mutilus.* Germani in quibusdam provinciis vocem retinent, licet alio nunc fere ſignificatu. Et quos Itali ac Galli *Poltrones* vocant, ab hac pollicum truncatione nomen invenere. *Murcare, id eſt, mutilare, in Chronico Sangall. p. 391. Ab eadem origine *Murcia* ſegnium Dea, apud Arnob. lib. 2. appellata videtur.* LINDENBR. Murcis poenae ſemper propoſitae graves. v. Sueton. Aug. c. 27. Cod. Theodoſ. Lib. VII. Tit. 13. 4. 10. Tit. XXII, 1. 2. et ibi not. Apud nos ad ergaſtula ſolent iidem damnari. De toto loco dignus eſt, qui conferatur, Menagius in Amoenitatt. iuris civilis edit. Frf. et Lipſ. 1738. p. 12 ſſ. W.

4. *Vini avidum genus, affectans ad vini ſimilitudinem multiplices potus.*] Diodor. Sicul. lib. V. 25. Διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ψύχους διαφθειρομένης τῆς κατὰ τὸν ἀέρα κράσεως, οὔτε οἶνον, οὔτε ἔλαιον φέρει· διόπερ τῶν Γαλατῶν οἱ τούτων τῶν καρπῶν στερισκόμενοι πόμα κατασκευάζουσιν ἐκ τῆς κριθῆς, τὸ προσαγορευόμενον ζῦθον, καὶ τὰ κηρία πλύνοντες, τῷ τούτων ἀποπλύματι χρῶνται. Κάτοινοι δὲ ὄντες καθ' ὑπερβολὴν τὸν εἰσαγόμενον ὑπὸ τῶν ἐμπόρων οἶνον ἄκρατον ἐμφοροῦνται, καὶ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν λάβρῳ χρώμενοι τῷ ποτῷ, καὶ μεθυσθέντες, εἰς ὕπνον ἢ μανιώδεις διαθέσεις τρέπονται. Non autem Galli tantum, ſed fere omnes populi, qui vite carent, ex frumento conficere ſolent quod bibant, vel pomorum ſucco: aut favos decoquunt, aut palmarum fructus exprimunt in liquorem, coctisve frugibus aquam pinguius colorant, ut inquit D. Hieronym. part. 3. Epiſt. 58. D. Baſilius lib. de Ebrietate, et Caſſian. Baſſus de Agricult. lib. VII. c. 34. apud barbaros potiſſimum in uſu eſſe ſcribit, ἀπὸ τοῦ σίτου καὶ

τῶν κριθῶν γινόμενα πόματα. Plin. lib. XIV. cap. XXII. *Est et Occidentis populis sua ebrietas: fruge madida pluribus modis per Gallias Hispaniasque nominibus aliis, sed ratione eadem. Hispaniae iam et vetustatem ferre ea genera docuerunt. Aegyptus quoque e fruge sibi potus similes excogitavit, nullaque in parte mundi cessat ebrietas.* Ubi quod de Aegyptiis ait, Herodotus quoque confirmat lib. II, 77. οἴνῳ δὲ ἐκ κριθέων πεποιημένῳ διαχρέονται. Οὐ γάρ σφί εἰσι ἐν τῇ χώρῃ ἄμπελοι. De Hispanis Florus, Orosius, alii. LINDENBR.

Vini avidum — potus] Hoc de Gallia, quam Transalpinam nominabant Romani, et de antiquioribus intelligendum est temporibus, ubi Gallia ob silvas immensas et paludes vino procreando parum commoda erat. Vini cultura in Gallia Transalpina Imperatoris demum Probi aetate fuit concessa. v. Flav. Vopiscum in Probo c. 18. W.

Furoris voluntariam speciem.] Ambros. de Helia cap. XIV. *Quis tale miscuit furoris poculum? quis tantum infudi mentibus venenum? Periclitatur homo actum esse de corpore, et ipse sibi reus est insaniae voluntariae.* Alia in hanc sententiam iam alibi congessimus. LINDENBR.

Ebrietate, quam furoris voluntariam speciem esse.] Eamdem sententiam Graece expressit Isidorus Pelusiota in Epistola 203. libri I. cum αὐθαίρετον μανίαν appellat ebrietatem. *Nec alio sensu Iohannes Chrysostomus in Sermone I. ad populum Antiochensem, et in Homilia 29. in Genesin, ebrietatem vocat δαίμονα αὐθαίρετον. Quod idem est, ac si dixisset, ebrium esse daemoniacum voluntarium. Idem in Homilia LVIII. in Matthaeum ebrios nihil differre ab daemoniacis ait: sed daemoniacos quidem miseratione omnium dignos, ebrios vero cunctis odiosos esse, ὅτι αὐθαίρετον ἐπισπάζονται μανίαν. Et Homilia 28. in Epistolam Pauli ad Romanos asserit, peccatum generaliter esse spontaneum furorem, aut daemonem voluntarium; item in Sermone, Quod nemo regitur nisi a seipso, pag. 580. VALES.

defendens Fonteium Tullius.] Haec Ciceronis oratio nonnisi manca ad nos pervenit, et laudata ab Ammiano verba ad lacunam pertinent post caput 5. obviam. Hoc sine dubio voluit Fonteius: Gallos, meri antea potatores, quique vinum aqua dilutum ut venenum abhorruissent, nunc aquam tamen adfusuros, indeque lucraturos esse hoc, ut placidiores, minus rixosi, sanioresque mentis compotes essent. W.

5. *Paulatim levius odere sub Imperium venire Rom.*] Ms. Flor. *levis odore sub.* Verosimile est Ammian. scripsisse: *Paulatim levi sudore* (Sic et Salmas. ad Solin. 26. W.) *sub Imp. venere Rom.* itaque sequitur, *praeliis parvis quassatae.* Et frequens haec locutio, *Martius sudor, belli sudor.* Valentinian. et Valens L. 7. C. Theod. de lustral. conl. *Sudore bellandi stipendiorum gradus usque ad Protectores meruerunt.* Capitolin. in Maximin. *Sedecim lixas uno sudore devicit.* LINDENBR.

Paulatim levius odere.] Coniecturam Lindenbrogii confirmat codex Regius, in quo distincte scriptum inveni, *paullatim levi sudore:* *ut et in Tolosano.* Unde bonitatem eius codicis agnoscere licet, quae et aliis multis, iisque illustribus argumentis testata est. [In Colbertino legi, *levi sodore*, id est, *sudore.*] VALES.

Primo tentatae per Fulvium.] Livii Epitom. LX. LXI. LIND.

Tentatae per Fulvium.] M. Fulvius Flaccus is dictus eſt, M. Plautii Hypſaei in Conſulatu collega (A. U. 629. W.), qui de Gallis triumphavit, ut eſt in Prologo 60. libri Titi Livii, apud Velleium in lib. 2. c. 6. Plutarchum in Gracchis. Sextius vero, quem ſecundum nominat Marcellinus, eſt C. Sextius Calvinus, qui cum C. Caſſio Longino Conſul fuit (A. U. 630. W.): de quo Srabo in lib. 4. Velleius in 1. 15. et Prologus 61. Titi Livii. De Quinto Fabio Maximo Allobrogico (A. U. 632. W.) loquitur Caeſar in lib. 1. 45. Appianus in Celtico, (p. 73. Schweigh.) aliique. Conſule Faſtos Sigonii. VALES. Qui recte percepiſſe mentem Ammiani in eo, quod de Fabii cognomento ſcribit, quum anno XXXVI. huius ſaeculi iam oſtenderet; ſane ſerum eſt fere L annis poſt incuſare Carrionis ἀβλεψίαν, haeſitantis in cognomine Maximi: utique citari non debuit, ac ſi Ammianus ſcripſiſſet *cum* vel *cui negotii plenior effectus*, quod ex nullo codice affers, ὦ φιλότης. GRON.

Fabio Maximo Allobroges devicti agnomen non *Maximi*, ſed *Allobrogici* dedere. v. Perizonii Animadv. hiſtor. p. 65. ed. Harles. W.

6. *Salluſtio auctore.*] Fragmentum Salluſtii exſtat apud Mar. Victorin. Commentat. in Ciceron. de Invent. lib. 1. *Res Romana plurimum imperio valuit Ser. Sulpicio et M. Marcello Coſſ. omni Gallia cis Rhenum atque inter mare noſtrum atque Oceanum, niſi qua a paludibus invia fuit, perdomita.* LINDENBR. Cf. Crenii Animadv. Philol. hiſt. T. 9. p. 213. W.

Poſt decennalis belli mutuas clades.] Ruf. Feſt. in Breviario c. 6. *C. Caeſar cum decem legionibus, quae trecena milia militum Italorum habuerunt, per annos octo ab Alpibus ad Rhenum usque Gallias ſubegit. Cum barbaris ultra Rhenum poſitis conflixit, in Britanniam tranſivit, decem annis Gallias et Britannias tributarias fecit.* LINDENBR.

Subegit Caeſar.] Reſpexit ad verſum vulgo iactatum, apud Sueton. lib. 1. 49. *Gallias Caeſar ſubegit, Nicomedes Caeſarem.* LINDENBR.

CAPVT XIII.

1. *Domitiano crudeli morte conſumto*] XIV, 7. W.

Muſonianus] Is eſt Arianus, cuius meminit Athanaſius in Epiſtola ad Solitarios, ubi ait Euſebianos Sardicenſe ad Concilium venientes, ſecum adduxiſſe Comitem Muſonianum, Heſychiumque Caſtrenſem: de eodem loquitur in Apologia ad Conſtantium. Idem poſtea Proconſul Achaiae a Conſtantio factus eſt, exſtincta iam Magnentii factione: ut ſcribit Libanius in Orat. de vita ſua: ubi etiam eius πραότητα et χρηστότητα commendat, quemadmodum Marcellinus noſter. Eumdem denique Praefectum Praet. Orientis fuiſſe teſtatur his verbis: πρότερον δὲ ἦν ἀφιγμένος ἀρχὴν ἔχων ἢ τῶν ἄλλων ἄρχει στρατήγιος. Fuit autem domo Antiochenus, teſte eodem Libanio in Epiſtola 384. et 451. qui quidem ſemper eum Strategium nominat priſtino nomine. Sunt ad eum ſcriptae lex 14. Cod Theod. de naviculariis, et lex 5. de curſu publico, Conſtantio Aug. VII. et Conſtantio Caeſare Coſſ. VALES.

2. *Sectas Manichaeorum et similium.*] De Manichaeorum haeresi copiose Euseb. Pamph. Eccles. Histor. lib. VII. cap. XXV. Socr. lib. I. cap. XVII. Theodoret. in Epitom. Haeresiar. lib. I. cap. ult. *Cyrill. Hierosol. Catechef. 6.* Philastrius Episc. in lib. de Haeresib. Petrus Siculus in Histor. p. 42. Suidas in voce *Μάνης*, et Titulus Codicis de Mânichaeis. LINDENBR.

Interpres idoneus] qui controversiarum illius aetatis tricas optime expedire posset. W.

Lucrandi aviditate sordescens] Libanius tamen laudis non minus, quam pecuniae cupidum fuisse dicit. W.

In quaestionibus super morte Theophili.] Libanius in Oratione ad Theodos. de seditione Antiochena, Constantii in castigandis civitatum seditionibus clementiam valde laudat: aitque eum Theophili Consularis caedem graviter et moleste tulisse: Strategio tamen Praefecto quem ad puniendos tumultus auctores miserat, mandasse ut id facinus quam fieri posset mitissime vindicaret: cuius mandatis Praefectum paruisse subiungit. Sed Iulianus in Misopogone sub finem inclementius animadversum innuit his verbis: δίκην δ' ἀποτίνων αὖθις ὑπὲρ τούτων ὧν ὀργιζόμενοι δικαίως ἔπραξαν, οὐκέτι μετρίως. VALES.

Theophili — impetu plebis promiscuae discerpti,] de quo vide XIV, 7. Pro *promiscuae* Ruhnken. ad Rutil. Lupum p. 19. e Cod. Vaticano reponi iubet *promiscae.* coll. XX, 6. uti *promisce* pro *promiscue.* cf. et I. Fr. Gronovium ad Praef. Gellii p. 2. W.

Pro Magistro equitum,] Ursicino. *agente etiam tum in Galliis.* cf. XVI, 2. et 10. *militem regens* Comes Vicarius, XIV, 11. ubi de eodem Prospero sermo est. W.

Ut ait Comicus, arte desp. furt. rapiens propalam.] Intelligit Plauti locum in Epidico Act. I. Sc. I. v. 10. ubi Terpsio ait:

Minus iam furtificus sum quam antehac.
Ep. Quid ita? Terp. Rapio propalam.

Eadem venustate dicit Cicero in Pisonem c. 27. *Olim furunculus, nunc vero etiam rapax.* Sed ad Marcellini mentem magis apposite Plutarchus in Ciceronis Vita: ἐν ᾧ καιρῷ τῆς φιλοπλουτίας ἀκμαζούσης καὶ τῶν πεμπομένων στρατηγῶν καὶ ἡγεμόνων, ὡς τοῦ κλέπτειν ἀγεννοῦς ὄντος, ἐπὶ τὸ ἁρπάζειν τρεπομένων, οὐ τὸ λαμβάνειν ἐδόκει δεινὸν, ἀλλ' ὁ μετρίως τοῦτο ποιῶν ἠγαπᾶτο. Id est: *Quo tempore vigente avaritia, cum Praetores ac Proconsules qui in provincias mittebantur, prorsus quasi furari pusilli animi foret, ad rapiendum incumberent; non videbatur grave esse accipere: sed qui id moderate faceret, laudabatur.* VALES.

[4. *Ad colligendas obeuntium exuvias occupatis.*] Editio Romana, et Codices MSS. Regius, Tolosanus, ac Colbertinus habent, *obedientium exuvias,* optime. *Obedientes* appellavit Marcellinus Romanos, et Imperio Romano subiectos. Sic in lib. XXI. c. 12. §. 25. de Iuliano Aug. loquitur: *Tunc ut securitatem trepidis rebus afferret, et obedientium nutriret fiduciam,* etc. (Cf. etiam XXX, 5, 6. et 8, 14. W.) Vult igitur dicere Marcellinus, Duces Romanos in Oriente magis de spoliandis Romanis popularibus suis, quam de reprimendis Persis tum fuisse sollicitos.] VALES.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XVI. C. I.

1. *In collegium fastorum a Consule VIII. Augusto adscitus*] Infrequens locutio, et Romanis auribus delicatioribus inusitata: unde foede lapsi sunt, qui dum eam non intelligebant, corrigere conati sunt. Vocat autem Ammianus *collegium fastorum*, collegium Consulum, quorum nomina fastis inferebantur, unde etiam fasti Consulares appellantur: quales Capitolini illi sunt, ante annos aliquammultos reperti, et Siculi, nec non etiam quos Cassiodorus Senator urbis Romae conscripsit. Pari modo idem Ammian. dixit, *in collegium trabeae adsciscі*. Lib. XXIII. c. 1. §. 1. *Iuliano vero iam ter Consule, adscito in collegium trabeae Sallustio.* Lib. XXX. c. 3. §. 1. *Gratiano adscito in trabeae societatem Equitio Consule.* LINDENBR. Addo XXV, 10, 11. W.

Vigore genuino] innato sibi et proprio, XVI, 5, 13. XVII, 5, 2. et saepius. Ea significatione usurpare etiam solet Ammianus voc. *nativus*. W.

Si adfuisset flatu tandem secundo.] Vix commodum sensum eruo; fortasse librariorum incuria excidit *Fortuna;* quod coniici possit ex gemino loco XIX, 6, 1. *adspiravit auram quandam salutis fortuna.* W.

2. *Res magnae, quas per Gallias virtute felicitateque correxit.*] Quid? correxit res magnas? immo vero Gallias magis correxisse, in meliorem statum redegisse possit videri. Sed nihil mutandum: Ammianus enim Graecum κατορθοῦν in animo habuit, quod est recte atque feliciter aliquid agere. cf. XXV, 4, 25. et XXX, 7, 7. W.

Singula serie etc.] An non dedit auctor *singulas?* Certe cap. 5. ubi ait similiter, suo quaeque loco singula demonstrabuntur, praemiserat neutrum. GRON.

3. *Falsitas arguta*] si quis in historia scribenda ingenii magis atque ornatae dictionis laudem sectatur. W.

Ad laudativam paene materiam] genus demonstrativum, uti Rhetores dicere solebant. Cf. de Iuliani moribus XXV, 4. et Heynii Prolus. p. CXXX. W.

4. *Vespasiani filius.*] Haec uncinis inclusi ut ab Ammiano vix profecta. W.

Bellorum gloriosis cursibus Traiani simillimus] Ita de Claudio Imp. Trebellius Poll. c. 1. *Quid in illo non mirabile? quid non conspicuum? quid non triumphalibus vetustissimis praeferendum? in quo Traiani virtus, Antonini pietas, Augu-*

ſit moderatio, et magnorum Principum bona ſic ſuerunt. LINDENBR.

Clemens ut Antoninus] Antoninus cognomine Pius, moribus clemens, ac tantae bonitatis, ut haud dubie ſine exemplo vixerit. Aurel. Victor et Capitolin. LINDENBR

Rectae perfectaeque rationis indagine] h. e. philoſophiae ſtudio. W.

Congruens Marco, ad cuius aemulationem actus ſuos effingebat] Eutrop. lib. x. 16. (8.) et Landulf. Sagax in Hiſtor. Miſcell. *Marco Antonino non abſimilis*, (Iulianus) *quem etiam aemulari ſtudebat.* Sic fere ſemper ſibi aliquem Principes proponunt, ad cuius aemulationem mores ſuos effingant. De Alexand. Severo Lamprid. c. 30. *Legit et vitam Alexandri*, (Magni) *quem praecipue imitatus eſt, etſi in eo contemnebat ebrietatem.* De Conſtantio Ammian. lib. xv. c. 1. §. 3. *Ad aemulationem civilium Principum vitam formare moresque ſuos diligentia laborabat enixa.* Sic Antonin. Caracalla Alexandrum Magn. eiusque geſta ſemper loquebatur; Tiberium et Syllam in conventu plerumque laudabat. Nec alias fabulas Peſcennius Niger umquam habuit, niſi de Hannibale ceterisque talibus, ut Spartian. ſcribit c. 11. Atque hoc eſt, quod Lucillium monet Seneca Epiſt. xi. *Aliquis vir bonus nobis eligendus eſt, et ſemper ante oculos habendus, ut ſic tamquam illo ſpectante vivamus, et omnia tamquam illo vidente faciamus. — Elige itaque Catonem: ſi hic videtur tibi rigidus, elige remiſſioris animi virum Laelium, elige eum cuius tibi placuit et vita et oratio; et ipſius animum ante te ferens et vultus, ſemper tibi oſtende vel cuſtodem, vel exemplum.* Bono itaque publico Plutarchus, Aemil. Probus, Aurel. Victor, et ex recentioribus nonnulli vitas magnorum virorum edidere, ut ſemper in numerato ſit, quod eligere et imitari poſſimus. LINDENBR.

Marco, ad cuius aemulationem.] Cui magis hac potiſſimum de re credi par eſt quam Iuliano ipſi? Is igitur in Epiſtola ad Themiſtium (p. 253. Spanh.) ſibi cum Alexandro Macedone et Marco Aurelio certamen quoddam virtutis et gloriae ait eſſe ſusceptum: *καί μοι πάλαι μὲν οἰομένῳ πρός τε τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Μάρκον, καὶ εἴ τις ἄλλος γέγονεν ἀρετῇ διαφέρων, εἶναι τὴν ἅμιλλαν, φρίκη τις προσῄει μὴ τοῦ μὲν ἀπολείπεσθαι τῆς ἀνδρείας δόξῃ, τοῦ δὲ τῆς τελείας ἀρετῆς οὐδὲ ἐπ' ὀλίγον ἀφίκωμαι.* VALES.

5. *Tulliana auctoritas.*] Reſpexit ſine dubio ad Ciceron. de Oratore Lib. iii. c. 46. ubi eadem fere leguntur. W.

Ut Erechtheus in ſeceſſu Minervae nutritus.] Hic eſt qui vulgo Erichthonius dicitur a Mythologis: quem Homerus in Catalogo Erechtheum appellat his verſibus (v. 547.)

> Δῆμον Ἐρεχθῆος μεγαλήνορος, ὅν ποτ' Ἀθήνη
> Θρέψε Διὸς θυγάτηρ, τέκε δὲ ζείδωρος ἄρουρα,
> Καδδ' ἐν Ἀθήνῃσ' εἷσεν ἑῷ ἐνὶ πίονι νηῷ.

Hunc Minerva occultatum in ciſta cum geminis ſerpentibus Cecropis filiabus commendaverat: unde mos manavit, ut omnes eius poſteri alerentur in cunis, quae auro ductos angues haberent appoſitos, quemadmodum ſcribit Euripides in Ione ſub initium. Eidem Erechtheo templum fuit Athenis in arce poſitum, cuius meminit Herodotus in 8. lib. ubi et ſerpentes illi erant duo

custodes arcis, quibus mellita quotidie apponebatur placenta, ut notat Hesychius ad illa verba ex Aristoph. Lysistrata, οἰκουρὸν ὄφιν. Ab hoc Erechtheo distinguendus alter Erechtheus Pandionis filius, Erichthonii seu Erechthei prioris nepos: a quo denominatos Ἐρεχθείδας tribules scribit Pausanias et Demosthenes ἐν ἐπιταφίῳ λόγῳ. VALES.

Erichtheus in secessu] Logistorici Erichthonium vocant. Apollod. Biblioth. lib. III. c. 14. (ubi vid. Heynius p. 833. sqq. W.) Hygin. fabul. CLXVI. Fulgent. Mythol. lib. II. Placid. Lactant. in Stat. lib. II. LINDENBR. Conf. etiam Ovid. Metam. II, 555. sqq. et Hermann. Mythol. B. 3. S. 309. W.

Germania] Ab hac discernit Ammianus Rheni *meatus*, i. e. Alamannos, recte. Cf. inprimis Trivorium p. 77. 81. seqq. *Rigentem* vocat Rhenum ob frigidum olim Germaniae coelum. Pariter *pruinae* iunguntur et *Rhenus* XXV, 4, 13. W.

CAPVT II.

1. *Agens negotiosam hiemem*] Cf. omnino Ritter. ad Guthrium T. V. Sect. 3. p. 575. ss. *Militum* iuniorum. Opponuntur enim veterani. W.

Veteranos concursatione perv. defendisse.] Narrat id quoque Libanius in Orat. funebri pag. 271. (Reisk. I. p. 536.) καί τινα καὶ νυκτερινὴν ἐπιδρομὴν νεανίσκων ἀπεκρούσαντο πολλῶν γέροντες ὀλίγοι γήρᾳ τῶν ὅπλων ἀφειμένοι· quod facinus cum Myronidis Athen. victoria confert. VALES.

Solet abrupta saepe discrimina salutis ultima desperatio propulsare] Militare praeceptum est, cum desperatis arma non conferenda: ubi enim evadendi spes nulla, ibi ignaviam quoque metus acuit, et de necessitate virtutem facit. In bello Crotoniensium contra Locrenses, hi quod longe maiore numero militum vincebantur: *Omissa spe victoriae* (inquit Trog. Pomp. lib. XX. c. 3.) *in destinatam mortem conspirant, tantusque ardor ex desperatione singulos cepit, ut victores se putarent, si non inulti morerentur. Sed dum honeste mori quaerunt, feliciter vicerunt. Nec alia causa victoriae fuit, quam quod desperaverunt.* Vide Fl. Veget. de Re milit. lib. III. cap. 21. lib. IV. cap. 25. *Comm. ad Ligurin. p. 190. 191.* LINDENBR. *Abrupta*, periculosissima. Sic saepe Ammianus, aliique optimae notae scriptores. v. Ruhnken. ad Vellei. Paterc. II, 2. p. 79. W. Graeci sic adhibent voc. ἀπότομος. ERF.

Adulatione ancillari] servili, sordida. cf. XXVI, 6, 16. nam ancillarum et ancillularum nomine infamabantur adulatores sordidi, inprimis in ambiendis honoribus. v. interpretes ad Scriptt. Hist. Aug. T. II. p. 360. laudante Ernesti, qui et recte *amoenitatem* exponit: cultum amoeniorem, vitamque luxuriosam. W.

Octavo Kal. Iulias.] Ita iusserat Constantius Augustus teste Iuliano in Epistola ad ordinem et populum Atheniensem (p. 277. Spanh.) his verbis: τούτων δὲ ὃν ἔφην τρόπον γενομένων, περὶ τὰς τροπὰς τὰς θερινὰς ἐπιτρέπει μοι βαδίζειν εἰς τὰ στρατόπεδα. ὄχημα καὶ τὴν εἰκόνα περιοῖσοντι τὴν ἑαυτοῦ. Id est: *His ad eum quem*

quem dixi modum perfectis, circa aestivum solstitium proficiscendi ad Gallicanos exercitus facultatem mihi concedit, habitum et imaginem ipsius circumlaturo. Nec assentiri possum doctissimo Interpreti, qui pro aestivo solstitio hibernum legendum affirmat. Etenim hic locus Iuliani non de eo intelligendus est anno, sub cuius exitum Iulianus in Gallias est missus: sed de anno subsequente, quo primum iniit Consulatum cum Constantio: qui fuit annus Christi 356. Ab aestivo solstitio Gallicani milites in expeditionem proficisci solebant, ut docet Marcellinus noster in lib. 17. c. 8. §. 1. his verbis: *Opperiensque Iulium mensem, unde sumunt Gallicani procinctus exordia.* Et Iulianus in Epist. citata: καὶ στρατεύω μὲν ἀκμάζοντος τοῦ σίτου. Denique Cassiodorus in lib. 1. Ep. 24. Paene omiseram, in superiore Iuliani loco pro ὄχημα legendum esse σχῆμα. VALES.

Velut dux diuturnus.] Nove dixit *diuturnum ducem*, id est, usu castrensis negotii diuturno firmatum, ut loquitur lib. XXX. c. 7. §. 11. Sic *diuturnior*, id est, senior. Inf. lib. XXIII. c. 1. §. 6. *E Sacerdotum consortio quidam ceteris diuturnior nullo pulsante repente concidit.* LINDENBR.

3. *Aliis per Arborosam.*] Ita quidem primus edidit Castellus: sed in Editione Rom. atque in codice Regio [et Colbertino] legitur, *per Arbor* .... quod equidem retinere satius esse duxi, quam Castelli somnium lectori obtrudere. VALES. Cf. Pithoei Advers. II, 1. p. 75. ss. W.

Quibusdam per sedes Leucorum.] Huius lectionis auctor est Gelenius. Nam Castellus ediderat hoc modo: *Quibusdam de lacu et corbitis iri debere firmantibus;* foede prorsus ac monstrose. In Editione Romana sic legebatur: *Quibusdam de lauc. et orairi debere firm.* At codex Regius [et Colbertinus] veram nobis scripturam conservavit huiusmodi: *Quibusdam per Sedelauco et Cora iri debere firmantibus.* Nam ab Augustoduno Autisiodorum petentibus per Sedelaucum iter est, ut patet ex Antonini Itinerario (p. 360. ed. Wesseling.) sic

Augustoduno millia plus minus 33. *leugae* 22.
Sidoloucum m. p. m. 27. *leugae* 18.
Aballone m. p. m. 24. *leugae* 16.
Autisiodorum m. p. m. 33. *leugae* 22.

Ita enim eum Antonini locum restituimus, cum vulgatae Editiones pro leugis legiones ubique praeferant contra scriptorum codicum auctoritatem: quod Hieronymi Suritae commentum est. In Tabula quoque Peutingerorum eadem leugarum spatia notata sunt hoc modo. *Autessioduro* 22. *Aballo* 16. *Sidoloco* 18. *Augustodunum* 29. In Epistola Amulonis Lugdun. Episcopi ad Theodboldum Sedelocus dicitur: manetque hodie nomen *Saulieu.* De Cora autem maior difficultas est. In Notitia quidem Imperii legitur *Praefectus Sarmatarum Gentilium a Chora Parisios usque.* *Sed non dubito, quin Marcellinus Coram fluvium intelligat, qui est inter Augustodunum et Autissiodorum. Certe Ionas in Vita S. Columbani capite 22. Choram fluvium in eodem itinere commemorat. *Per urbem* (inquit) *Bisontionum Augustudunumque ad Avallonem castrum pervenit: deinde ad Chorum fluvium properans, etc. exin Autissiodorum properavit.* Aimoinus Monachus in libro de translatione et miraculis Aurelii,

Georgii et Nataliae, pagum ibidem fuiſſe teſtatur, de nomine fluvii ita appellatum, his verbis: *In Ecclesia pagi Autiſiodorenſis Cora nuncupati cum fuiſſent ſancti Martyres Altario impoſiti, etc.* HENR. VALES.

[De Chora fluvio, et de Chora vico ei appoſito fratrem meum pridem monui: de eorum ſitu et nomine primus multa obſervavi, quae Notitiae Galliarum inſerui. Sed omnino Marcellinus ſupra Chorae nomine vicum deſignare voluit, non fluvium. HADR. VALES.]

Sedelaucum eſt *Saulieu*, *Cora* vero vicus prope *Autoſidorum (Auxerre). W.

5 **Et Balliſtariis.*] Lipſius in lib. 3. Poliorcetici funditores fuiſſe putat, aut fundibularios. Sane in Gloſſis vett. *Baliſtarii*, σφενδονῆται exponuntur; et a Vegetio in lib. 2. cap. 2. inter levem armaturam recenſentur, et a funditoribus diſtinguuntur. Sed heic *Balliſtarii* nomen eſt numeri militaris. Eorum mentio fit in Notitia Imperii Rom. ſub Duce Mogontiacenſi.* HENR. VALES. Equidem h. l. ubi de obſidione urbis ſermo non eſt, funditores cum Lipſio intellexerim. W.

6. *Tricaſſinos* (Troyes) Weſſel. ad Itiner. p. 361. — *ampliores*, numeroſiores — *pavore traditos*, qui paventes ſe ipſi tradiderant. W.

8. *Remos* (Rheims). W.

Exercitum Veſuntii iuſſerat opperiri.] Hanc ſcripturam excogitavit P. Caſtellus, cum in Editione Rom. legeretur, *exercitum vehentem iuſſerat opperiri.* Sed in Mſſ. Regio ac Florentino, et in Editione Baſilienſi, inter *vehentem*, et *iuſſerat*, aliquantulum interiectum eſt ſpatii. Equidem vulgatam lectionem prorſus ferre non poſſum, cum Marcellini ſententiae repugnet. Neque enim Veſuntii, ſed Remis milites in unum coacti Caeſarem exſpectare erant iuſſi, ut per Decem-pagos (quod opidum eſt in agro Mettenſi, 30. millibus diſtans a Mettis, teſte Paulo Warnefrido de Mettenſibus Epiſcopis) proficiſceretur adverſus Alamannos. Cui conſilio quid magis contrarium eſt, quam Veſuntii milites Imperatorem opperiri? Adde quod ſaltem Veſuntione diceret, non Veſuntii: ſic enim Caeſar, et Xiphilinus in Nerone, et Antoninus eam appellant in Itinerario. Ammianus in lib. ſuperiore Biſontios vocat, in lib. 20, 10, 3. *Beſantionem.* Sed ut coniecturam meam proponam, ſic fere a Marcellino ſcriptum puto: *Ubi in unum congregatum exercitum vehentem menſis* (in menſem? W.) *cibaria iuſſerat opperiri praeſentiam ſuam.* VALES. Quidni brevius et ad modulum ſpatii relicti: *vehentem commeatus?* W.

9. *Per Decem-pagos Alamannam aggredi.*] Antonin. in Itinerar. *Iter de Pannoniis in Gallias per mediterranea loca, id eſt, a Sirmio per Soppianas, Treveros usque. Tabernas, Decem-pagos, Divodorum.* Tabula Itiner. *Tabernis, Ponteſaravi, Ad Decem-pagos, Ad Duodecimum.* LINDENBR. *Per Decem pagos* (Dieuſe) prope Metas (Metz) et Sarburg. Mannert p. 180. W.

10. *Humectus dies et decolor*] pluviis et nebulis foedus. W.

Legiones duas arma cogentes.] Sic Latini vocant quos Graeci οὐραγοὺς et ὀπισθοφύλακας. Et ſic loquitur ſaepiſſime Marcel-

linus. Livius lib. 37. c. 29. *Ita et explicuere ordinem primae in conspectu Praetoris, et coactum agmen ab Rhodiis est.* VALES. Si modo Ammianus eo sensu voluerit dicere *arma cogere*, quo Livius *agmen cogere*. Utique longe alio sensu sic loquitur libro xx. cap. 8. §. 1. *arma quoque et tirocinia cogens, legionesque augens.* Isto autem sensu usurpat *agmina cogere* in libro xxiv. c. 1. §. 2. praeferens pluralem, ubi antiquiores singularem, etsi eadem loquutio iterum occurrat libro xxv. c. 3. §. 2. et xxviii. c. 4. §. 8. non sine suspicione vitii, ut probabiliter disputat pater in cap. xix. Observationum ad Ecclesiasticos scriptores. GRON. Livii locus a Valesio citatus Ernestio non videtur commode huc facere, quoniam ibi de classe sit sermo. Equidem etsi non infitior apud alios magis in usu esse *agmen cogere*, nihil tamen mutandum existimo, maxime ob xxv, 3, 2. *invasa subito terga poneversus arma cogentium.* W.

12. *Brocomagum*] (Brumat) *Tabernas* (Rhein-Zabern) *Salisonem* (Selz) *Nemetas* alias Noviomagus, hodie Speyer. *et Vangionas*, alias *Borbetomagus*, hodie Worms. v. ad xv, 11, 8. W.

* *Tabernas.*] Tabernas Rhenanas heic intelligi asserit Cluverius in libri 2. de antiqua Germania capite 12. Cui non accedo Nam cum Ammianus heic singula opida suo ordine recenseat, si Tabernas ad Rhenum sitas dicere voluisset, Salisoni profecto eas postposuisset. Quod cum ille non fecerit, sed ante Salisonem posuerit, apparet eum Tabernas Alsaticas intellexisse. Opinionem nostram confirmat Iulianus in epistola ad Senatum populumque Atheniensem pag. 512. ad quem locum vide quae notavit Dionysius Petavius. HENR. VALES.* [Tabernas numero tres fuisse, alias ad Rhenum flumen, alias in Alesatia inferiore prope Pontem Saravi, tertias flumen Navam inter ac Nivomagum Mosellanum, docui nuper in Notitia Galliarum pag. 542. HADR. VALES.]

Nam ipsa oppida, ut circumdata retibus lustra declinant.] Libanius in Oratione Consulari ad Iulianum 45. urbes a barbaris captas esse dicit: quarum agros barbari arabant, cum ipsa opida diruissent. Idem scribit Iulianus in Epist. ad Athenienses (p. 278. Spanh.): πολλῶν πάνυ Γερμανῶν περὶ τὰς πεπορθημένας ἐν Κελτοῖς πόλεις ἀδεῶς κατοικούντων· πέντε που καὶ τεσσαράκοντά ἐστι τείχη δίχα τῶν πύργων, etc. Zosimus initio lib. 3. quadraginta tantum ponit urbes, ad Rhenum sitas, quas Alamanni, et Franci et Saxones everterant. Huiusce porro Galliarum vastationis caussam Libanius in Oratione funebri confert in Constantium: qui ut Magnentium tyrannum distineret, datis ad barbaros litteris ultro erat adhortatus, ut Rom. limitem irrumperent: quod et Zosimus in lib. 2. et Socrates Sozomenusque confirmant. IDEM.

Ut circumdata retibus lustra.] Quis hanc scripturam vel suspicetur de vitio? Eam tamen ut vitiosam et a Mar. Accursio primum fabricatam audacter expunxi, (v. Gronov. Praef. p. xxii. W.) restituta MSS. codicum omnium lectione, quam Editio quoque Romana servaverat. Confirmatur autem haec scriptura simili quoque loco, qui est in lib. 31. c. 2. §. 4. de Hunnis: *Aedificiis nullis umquam tecti: sed haec velut ab usu communi discreta sepulcra declinant.* Eadem sententia Carolus IX. Francorum Rex, cum esset suopte ingenio actuosus, nec morari sub tecto eodem diutius posset, dicere solebat aedes sepulcra esse vivorum hominum, ut in eius Vita proditum est a P. Masone. IDEM.

M 2

Lycurgi leges, Axones Solonis. Suid. Παρὰ Λακεδαιμονίοις ῥήτρα Λυκούργου, νόμος ὡς ἐκ χρησμοῦ τιθέμενος. Idem: Ἄξονες, οὕτως ἐκάλεσαν Ἀθηναῖοι τοὺς Σόλωνος νόμους, διὰ τὸ ἐγγραφῆναι αὐτοὺς (sc. βουστροφηδὸν W.) ἐν ξυλίνοις ἄξοσι. Vide Valer. Harpocrat. Magni Etymolog. Scholiast. Apollon. lib. IV. tmemate 24. LINDENBR. v. Gronov. Praef. p. XXVI. Equidem vereor, ut *Lycurgi* ex glossa sit additum. Plura de rhetris et axonibus (s. axibus, quod sincerius videtur Gesnero in Thes. v. Assis) si quis forte desideret, is adeat Potteri Archaeol. Graecam P. 1. p. 403. Rambach. W.

Romam translatas] Perizon. ad Aelian. 3, 34. vide Fr. Platnerum de legibus Romanorum sumtuariis Lips. 751. W.

Senescentes paulatim reparavit Sylla Dictator.] A. Gell. lib. II. cap. 24. Tentarunt quoque idipsum Pompeius et Crassus Coss. sed frustra: et causam addit Dio lib. XXXIX. c. 37. quod et obstaret ὁ φιλανάλωτος Hortensius, et quod ipsi ἐς πᾶν καὶ τρυφῆς καὶ ἁβρότητος προκεχωρηκότες. LINDENBR. Ob oculos habuisse, ut saepe, ita et hic videtur Ammianus Gellium II, 24. nam quae illi sunt *senescentes*, eas hic *situ atque senio obliteratas* vocat. W.

Ex praedictis Democriti.] Cuius summa laudatur ab antiquis frugalitas, quod et agros et paterna bona reliquerit lautissima, ut divinae sapientiae se totum daret. Diogen. Laërt. in eius Vita IX, 34. Cicer. Tuscul. v, 39. Val. Max. lib. VIII. cap. 7. LINDENBR.

Ex praedictis] Possis proprie sumere de iis, quae ante eum dicta essent, quas legere meminisset; melius tamen exponas per *praecepta, placita.* Sic apud Livium 23, 19. est *praedictum dictatoris* pro imperio d., monente Ernestio. W.

2. *Tusculanus Cato, cui cogn. Censorii castior vita indidit.*] M. Porcius Cato, ortus Tusculo municipio, ad summos honores virtute sua aditum sibi patefecit: Censuram quoque gessit, qui honorum omnium apex tum habebatur. Unde Censorius cognominatus. Non enim assentior Marcellino, qui a castitate et sanctitate vitae id ei cognomentum inditum esse pronuntiat. Fefellit Marcellinum, quod sua aetate *Censorios* dici audiebat homines qui castius viverent. Sic Pollio in Valeriano et in Censorino, et Marcellinus ipse in lib. 25. c. 4. §. 7. de Iuliano Principe: *Censoriis moribus.* VALES. Pariter *Censorio vigore* XVIII, 1, 4. W.

Cultus: magna, inquit, cura tibi.] Sic corruperat hunc locum P. Castellus, cum in Editione Romana legeretur: *Cui cogn. Censorii castior vitae indidit cultus. Magna,* inquit, *cura tibi.* Neque aliter codex Regius, [et Colbertinus,] et Editio Augustana, nisi quod scriptum habent: *Magna,* inquit, *cura cibi, etc.* Eleganter: hic enim non de cultu ac vestitu, sed de cibis loquitur Marcellinus. VALES. Voce *cultus* interdum ad periphrasin utitur Ammianus: sic XXX, 9, 2. *pudicitiae cultus* pro pudicitia. W.

3. *Cum legeret libellum adsidue.*] Libellum pro epistola ponit, qua Constantius Imp. annonas et salaria tam Iuliano Caesari, quam palatio eius constituerat. Similes Imperatorum epistolas refert Pollio in Claudio c. 14. Vopiscus in Aureliano c. 9. et 13. ac Probo c. 5. Ne quis autem miretur libellum hic pro epistola sumi: cum apud Suidam in Lexico legatur, βιβλίον. ἐπιστο-

λή: et Themiſtius in Orat. 14. *βιβλίον* appellet epiſtolam Conſtantii ad Senatum. Denique Marcellinus noſter in lib. xx. cap. 9. *volumen edicti* dicit, *et Rufinus in lib. 8. cap. 5. *librum legis.** VALES. *Libellum* Valeſ. interpretatur epiſtolam. Nil opus; eſt ſcida, ſchedula. — *Ut privignum* vitricus aliquis *ad ſtudia* Athenis proſequenda. Sic *in ſtudia Apolloniam* ap. Vellei. Paterc. II, 59. ubi vid. Ruhnken. W.

Phaſianum, vulvam, ſumen.] Ex LL. cenſoriis, Plin. lib. 8. cap. 51. *Interdicta cenis abdomina, glandia, teſticuli, vulvae, ſincipita verrina.* *Tertull. Apologetici cap. 6. *Quoniam illae leges abierunt, ſumtum et ambitionem comprimentes, quae centum aera non amplius in cenam ſubſcribi iubebant; nec amplius quam* UNAM *inferri* GALLINAM, *et eam non ſaginatam.** LINDENBR. *Phaſianum* notam avem, a Phaſi dictam, flumine Colchidis, unde primum in Graeciam migravit, et in deliciis habita eſt. Sobrii tamen principes vel plane ea abſtinebant, ut Iulianus, vel ſolis diebus feſtis ſibi apponebant, ut Alexander Severus et Tacitus. v. Caſaubonus ad Scriptt. H. A. T. 1. p. 565. ed. Hack. W.

Exigi] anquiri *vetuit* ſc. Iulianus *et inferri,* apponi. Haud recte cepiſſe mentem Ammiani videtur Gibbonus T. IV. p. 288. nam in Conſtantii libello exquiſitiores iſti cibi profecto non erant permiſſi, ſed rei culinariae magiſtri, ſpreta Auguſti ſchedula Caeſaris gratiam inire cupientes, quae ſuaviora ad palatum eſſent, indagabant. W.

Munificis militis vili et furtuito cibo contentus.] Munifices dicuntur milites gregarii, qui munia facere coguntur, et diſtinguuntur a Principalibus qui privilegiis muniuntur, et immunes ſunt, teſte Vegetio in lib. 2. VALES. *Munifici gregario* iunxit Noſter xxv, 2, 2. W.

Vilis cibus et fortuitus] Uno verbo Gr. *τυχών.* W.

4. *Ille namque aenea concha ſuppoſita.*] De Ariſtotele idem ſcribit Diogenes L. v. p. 310. ed. Steph. *ὁπότε κοιμῷτο σφαῖραν χαλκῆν βάλλεσθαί αὐτῷ εἰς τὴν χεῖρα, λεκάνης ὑποκειμένης, ἵν᾽ ἐκπεσούσης τῆς σφαίρας εἰς τὴν λεκάνην, ὑπὸ τοῦ ψόφου ἐξέγροιτο.* *De Lycurgo Plutarchus in eius Vita. De Ulpio Marcello Dio in Vita Commodi 72, 8. Suidas in *Μάρκελλος.** LINDENBR.

Aenea concha.] Gloſſ. *Concha, κόγχη.* In vett. Colloquiis: *Ἔνεγκε ὕδωρ πρὸς χεῖρα κόγχῃ. Adfer aquam manibus concha.* *Paul. I. C. lib. III. Tit. VII. de uſufructu: *Argento potorio legato, omnia quae ad poculorum ſpeciem comparata ſunt, debebuntur, velut paterae, calices, ſcyphi, urceoli, oenophoria, et conchae.* Scholiaſt. Iuven. *Conchae, in quibus pedes lavabant.* Marcellus Empir. p. 956. *Concham aeream de melle albo ab intus perunge totam.** Anaſtaſ. in Vitis P. P. *Concha aurochalca. Lacus et conchas triantas, cum columnis porphyreticis. Concham ac ſpongiam pro nocturnis diligentiis.* Acta MSſ. Martyrii D. Claudii Nicoſtrati: *Cavare conchas, pegas et lacus cum ſigillis et cantharis:* et alibi in iiſdem Actis, et Gregor. Turonenſ. de Miraculis lib. 1. cap. 5. 12. 31. LINDENBR.

Vigorem] v. Hadr. Valeſ. in Praef. p. LIV. — *Sopor infuſus.* Sollemne inprimis poëtis eſt, in ſomno deſcribendo vocabulis ut

ab *humoribus* desumtis. Vide, si tanti est, quae notavimus ad Valer. Flacc. IV, 16. W.

5. *Ex plumis et stragulis sericis.*] Iam id quoque inter luxuriae notas posuere frugalioris vitae magistri. Plin. Histor. Natur. lib. x. cap. 22. de pluma ganzarum Germanicarum loquens, sic ait: *Eoque deliciae processere*, (apud Romanos) *ut sine hoc instrumento durare iam ne virorum quidem cervices possint.* Apul. Miles. x. (p. 844. edit. in us. Delph.) *Lectus disternebatur Indica testudine pellucidus, plumea congerie tumidus, veste serica floridus.* Accubita haec Graeci posteriores χηνοπλούματα vocarunt: nam et πλούμη illis est *pluma.* D. Chrysostomus in Homil. de Decollat. Iohann. Μαλακὰ χηνοπλούματα ἐκλύοντα καὶ χαυνοῦντα τῶν ἀνδρογύνων τὰ σώματα. Zeno Veronens. eleganter dixit *plumeum sepulcrum.* Orat. de spiritu et corp. pag. 367. *Reflabilis tori plumeo sepulcro superba.* LINDENBR.

Sericis] non e bombyce confectis, seiden: sed ex arborum apud Seras, unde nomen, lanugine. (baumwollen) cf. inprimis infra XXIII, 6, 67. XXVIII, 4, 18. *Ambiguo fulgore*, quia versicolores sunt. Reinesius: ut peculiarem nullum colorem posses dignoscere. W.

Sed ex tapete et ΣΙΣΥΡΑ.] Tapetem hoc in loco Marcellinus plumis opponit: sisurnam vero stragulis sericis diversicoloribus. Huiusmodi erant militum lecti. Stramentum et algam colligabant; super iis tapetem ponebant villosum, ut docet Varro in lib. 4. de lingua Lat. (p. 39. ed. Scaligeri) et Plinius in lib. 8. Qui lecti a Graecis dicebantur χαμεῦναι et στιβάδες: unde adagium στιβάδες Φορμίωνος apud Suidam. *Plutarchus c. 37. de Camillo, in castris cubante: ἀλλ' ἀναθορὼν ἐκ τῆς στιβάδος. Xenophon in lib. VII, 1, 5. VII, 2, 22. rerum Graecarum.* Et ob hanc causam Synesius in Orat. de regno milites χαμευνοῦντας appellat. Ovidius in lib. 1, 9. 7. Amorum, ubi militiam amantum cum armata comparat:

Pervigilant ambo: terra requiescit uterque.

De hac porro Iuliani humicubitione Mamertinus in Gratiarum actione c. 11. sic loquitur: *Neque enim comparandae sunt picturatae marmorum crustae, et solido auro tecta laquearia ei, qui maiorem anni partem in nuda humo cubet, et caelo tantum tegatur.* Et Iulianus ipse de se in Antiochico (p. 340. Spanh.) τὰ δὲ ἔνδον, ἄγρυπνοι νύκτες ἐν στιβάδι, καὶ τροφὴ παντὸς ἥττων κόρου, πικρὸν ἦθος ποιεῖ. Denique Libanius in Oratione funebri, (Reisk. I. p. 613.) de Iuliano loquens letaliter vulnerato, κομίζεσθαι πρὸς τὴν σκηνὴν καὶ τὴν μαλακὴν εὐνήν, τὴν λεοντῆν καὶ τὸν Φορυτόν· αὕτη γὰρ ἡ κείνου στρωμνή. Id est: *Defertur ad tabernaculum et mollem lectum: pellem scilicet leoninam et stoream. hoc enim stratum erat illius.* Postremo Marcellinus noster in lib. 25. c. 2. §. 4. *Relictoque humi strato cubili, adulta iam excitus nocte, etc.* VALES.

Ex tapete et σισύρᾳ.] Iulianus in Misopog. de seipso: (p. 340. Spanh.) ἄγρυπνοι νύκτες ἐν στιβάδι. Ceterum τῶν σισυρῶν crebra mentio apud veteres. Herodot. lib. VII. Κάσπιοι σισύρας ἐνδεδυκότες. Dio Chrysostom. Orat. XXXV. (Reisk. II. p. 167.) Ταῖς δὲ κεφαλαῖς πλέκομεν σισύρας καὶ πίλους. Aristophan. in Ἐκκλησιάζ. v. 835. Κλίναι τε σισυρῶν καὶ δαπίδων νενασμέναι. Differunt autem

δάπιδες et sisyrae. Δαπίδες ψιλαὶ sunt καὶ μὴ μαλλωταὶ, quibus in lectis utebantur. Plutarch. in Alexand. c. 52. Ἐκεῖ μὲν ἐν τρίβωνι διεχείμαζες, ἐνταῦθα δὲ τρεῖς ἐπιβεβλημένος δαπίδας κατάκεισαι. Sisyra vero villosa est καὶ μαλλωτή. *Vide Primas.* Melotae vox apud Hieronym. Epist. 65. *Tanta erat deformitas in melotis.* Hesych. Μηλωτὴ διφθέρα. Ulpian. *pellem lanatam* vocat, L. 70. §. 8. ff. de legat. 3. Glossar. vet. *Pellis lanata*, μηλωτὴ, ἀρνακίς. De sisyra iam Aristophanis locum laudavimus: eius et hic est in Nubib. v. 10. ἐν πέντε σισύραις ἐγκεκορδυλημένος. Idem in Ranis: ubi Scholiast. copiose hanc vocem interpretans addit, ἔν τισι καὶ σισύρα, σισύρνα. Plane ad Ammiani mentem. Ita eam profert Theophyl. Simocat. lib. VII. σισύρναν ἐξ ἐρίου. Eamdem quoque *syram* dictam apud eumdem Schol. Aristoph. in Nubib. reperitur. Atque ita in Ms. cod. Ammian. legitur, *ex tapete et syra.* Moschop. περὶ σχεδ. etiam *gunam* vocat: σισύρα, ἡ γοῦνα. διφθέρα, ἡ γοῦνα. Μηλωτὴ, ἡ παρὰ τοῖς κοινοῖς γοῦνα. *Distincte de his singulis Tzetzes in Lycophronem: Σισυρνοδῦται καρκῖνοι — διαφέρει σίσυς, σισύρα, καὶ σισύρνα. Σίσυς μὲν γὰρ λέγεται πᾶν εὐτελὲς ἱμάτιον — σισύρα δὲ, τὸ ἐκ δέρματος ἔντριχον, ὅπερ καὶ γοῦναν καλοῦσιν, ἢ τὸ ἁπλῶς ἐξ ἐρίου ἱμάτιον· σισύρνα δὲ τὸ ἄτριχον δερμάτιον, p. 105.* Atque haec de sisyra et sisurna in praesentiarum dicta sunto. LINDENBR. Ea laudat Oct. Ferrarius parte secunda rei vestiariae lib. III. cap. 9. GRON.

Σισύρᾳ] Pelles erant villosae, animalibus vel feris vel cicuribus detractae. Plura qui cupit, consulat interpretes ad Herodotum IV. 109. Valckenar. ad Ammonium p. 205. et Ruhnkenium ad Timaeum p. 231. ed. sec. W.

Vulgaris simplicitas sisurnam app.] Grammatici tamen, plerumque nimis scrupulosi, σισύραν et σίσυρναν distinguunt. Nam σισύραν quidem pellem esse dicunt: σίσυρναν vero tunicam ex pellibus caprinis consarcinatam; ut videre est apud Hesychium et Ammonium: et scholiastes Lycophronis σίσυν, et σισύραν, ac σίσυρναν differre scribit: ac σίσυν esse quodvis vile amiculum; σισύραν vero gunam, seu amiculum e pelle villosa; σίσυρναν denique pellem absque villis. Sed hanc Grammaticorum distinctionem saepe auctores negligunt. Certe Polyaenus in lib. ult. c. 16. σισύραν γαλατικὴν dixit sagum Gallicum, ubi de Scipione loquitur. Porro sisurnam veteres Latini appellabant Segestre, ut docet Varro in lib. citato. VALES.

Mundi velociorem sensum] animam quasi mundi, qui maximam vim habeat ad actiones mortalium. *Motumque mentium suscitantem* cui Iulianus ipse acceptum referebat, quidquid praeclare agere sibi videretur, quemque ut genium sibi proprium venerabatur, quod ex quibusdam Iuliani ipsius locis monstrat Spanhemius ad Iuliani Caesarum ed. Francogall. p. 283. *In tanto rerum defectu* in tantis reipublicae necessitatibus. W.

Exploranter curabat.] Cum in Ms. Florentino Lindenbrogius sic legi monuisset, *exploranter ei p. m. curabat*, conieceram ita a Marcellino scriptum fuisse, *explorate Remp. curabat.* Dixit enim Marcellinus Iulianum Caesarem tripertita habuisse noctis officia: quietis scilicet, Reipublicae, et Musarum: quod etiam repetit in lib. 25. c. 4. hisce verbis: *Ubi vero exigua dormiendi quiete recreasset corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat per semetipsum vigiliarum vices et stationum, post haec*

ſerias ad artes confugiens doctrinarum. Senſum itaque coniectura aſſecutus fueram. Sed cum in Regio codice longe optimo ſcriptum offendiſſem ſic, *exploranter eip. munera curabat*, et ſupraſcriptum eadem manu, *explorate rei;* non ſum veritus praeeunte eius libri auctoritate locum hunc emendare. *Acceſſit poſtea codicis Toloſ. ſuffragium.* In libro quoque Ant. Loiſelli ad oram ſcriptum erat, *explorate*, ex codice Valentino. [In codice Colbertino, *exploranter ei p̃. m. curabat.* Ita etiam P. Pithoeus ad oram Ammiani ſui adnotavit.] VALES.

6. *Procudendum*] acuendum. cf. xv, 2, 8. *rerum principalium* quae primas tenent, philoſophiae. W.

7. *Effecte pleneque*] perfecte et ita, ut omnes philoſophiae partes animo complecteretur. Cf. xxii, 8, 6. W.

Poeticam mediocriter.] Nonniſi tria ſuperſunt eius epigrammata, quae inveniuntur in Anthologia Iacobſ. T. iii. p. iii. et Animadv. Vol. ii. P. iii. p. 188. Ceterum totus locus non ſatis placet, quandoquidem verbum *deſpexit* ad *poeticam* et *rhetoricam* referri ob interpoſitam voculam *mediocriter* nullo modo poſſe videtur. Cui incommodo ut medelam afferrem, vernaculae Ammiani olim editae interpretationi adſperſeram notulam, et verbum *amavit* excidiſſe credideram, quod praecedentis vocabuli literis finalibus et ſequente VT facile potuit abſorberi. Nec nunc poenitet me coniecturae ideoque recepi in contextum. W. Equidem pro tempore finito malim participium. ERF.

Orationum epiſtolarumque.] Ex Iuliani ſcriptis ad noſtram memoriam pervenere Caeſares, Περὶ βασιλείας, Εἰς τὸν βασιλέα ἥλιον, Miſopogon et Epiſtolae. Alias eius vigilias recenſet Suid. in Iuliano. LINDENBR.

Latine quoque differendi.] Emendavi ex coniectura, *differenti*, quia ſenſus omnino ita poſtulabat. Vide Libanium pag. 248. VALES.

8. *Cyrum Regem et Simonidem, etc.*] Aelian. de Animalib. lib. vi. cap. 10. Plin. lib. vii. cap. 24. Cicer. Tuſcul. lib. i. c. 24. *de Oratore lib. 2, 2.* Chirius Fortunat. lib. iii. *Artem memoriae quis primus oſtendit? Simonides. Ex Simonidis facto de convivio quid aſſumimus? Iuvari memoriam ſignatis animo ſedibus.* Vide Solin. pag. 21. Marcianum Capell. lib. 5. cap. de Memoria.* LINDENBR.

Cyrum Regem] (maiorem) qui, uti Plin. H. N. vii, 24. ait, omnium militum ſuorum nomina reddidit. Ita plures ſcriptores Romani. Xenophon tamen Cyrop. Lib. v. c. 3. §. 47. nomina tantum τῶν ὑπ' αὐτὸν ἡγεμόνων eum tenuiſſe refert. *Simonidem*, qui, cum magna convivarum multitudo domo collapſa ita eſſet oppreſſa atque comminuta, ut ipſa oris lineamenta confuſa eſſent, ex locis tamen, ubi ſinguli ad menſam ſediſſent, ſepeliendos propinquis tradidit. Plura vide apud Quinctilianum xi, 2. W.

Hippiam Eleum.] Hic artem memoriae quamdam excogitaſſe dicitur a Xenophonte in Convivio, et a Platone in Hippia minore (T. iii. Bip. p. 209.): ubi Socrates vanam circumforanei Sophiſtae περιεργίαν deridens, ſic ait: καίτοι τό γε μνημονικὸν ἐπελαθόμην σου, ὡς ἔοικε, τέχνημα, ἐν ᾧ σὺ οἴῃ λαμπρότατος εἶναι. Idem tradit Philoſtratus in Hippia. De Simonidis autem excellenti memoria Quintilianus in lib. xi, 2. accurate tractat; ſuam-

que ipſemet memoriam diſticho teſtatus eſt, quod refert Ariſtides περὶ τοῦ παραφθέγματος.

Μνήμῃ δ' οὔτινα φημὶ Σιμωνίδῃ ἰσοφαρίζειν
Ὀγδωκονταετεῖ παιδὶ Λεωπρέπεος.

Et in Marmoribus Arundellianis de eo ſic ſcribitur: Ἀφ' οὗ Σιμωνίδης ὁ Λεωπρέπους, ὁ Κεῖος, ὁ τὸ μνημονικὸν εὑρών, ἐνίκησεν Ἀθήνησιν διδάσκων. VALES.

Epotis quibusdam remediis] Haec unde reſciverit Ammianus, equidem non magis ſcire me fateor, quam quid memoriae dolium ſibi velit, cuius fortaſſe vietor ipſe eſt. W.

Memoriae dolium.] Videtur alludere ad dolium Pandorae, de quo Heſiodus Ἔργ. v. 98. LINDENBR.

10. *Artemque modulatius incedendi per pyrricham.*] Inter exercitationes militares fuit olim pyrricha, quam χορείαν ἐν τοῖς ὅπλοις Iulianus appellat in Orat. 1. ad Conſtantium. Aliter etiam dicebatur armatura, ut ad lib. 14. notavi. Armatura enim generaliter quidem vocatur omnis armorum exercitatio: unde et Semiarmatura dicebatur dimidiata quaedam proluſio. Gloſſae Iuris: σημίζιον. ἥμισυ μέρος· ὅθεν σημιζιάνεια ἀρματοῦρα ἡ ἡμίσεια μελέτη τῶν ὅπλων. Proprie tamen et ſpecialiter ſic dicta eſt pyrricha. Unde cum Vegetius in lib. 2. cap. 23. armaturam feſtis diebus exhibitam eſſe dicit in Circo, de pyrricha id accipiendum eſt. Sic enim Hadrianus, referente Spartiano c. 19. *militares pyrrichas populo frequenter exhibuit.* Ad quem Spartiani locum Caſaubonus notat, *militares* ſuperflue additum eſſe. Sed pace eius dixerim, aliter ſe habet. Nam militares pyrrichae in eo loco ſunt militum pyrrichae, quas milites armati ſaltabant: ita dictae ad diſtinctionem aliarum, quas pueri ac puellae e Graecia, aut ex Aſia in theatro ſaltabant, de quibus Suetonius, Dio, et vetus Epigramma, quod Vir Cl. Salmaſius protulit ad dictum Spartiani locum; vel quas damnati coram populo ſaltabant, in veſte purpurea ſtatim arſuri: de quibus loquitur *Iuriſconſultus* in lege 8. §. 9. D. de poenis. *Quicumque*, inquit, *in ludum venatorium fuerint damnati, magis eſt, ut hi quoque ſervi efficiantur. Hoc enim diſtant a ceteris; quod inſtituuntur venatores, aut pyrricharii, aut in aliam quam voluptatem, geſticulandi, aut aliter ſe movendi gratia.* Et Plutarchus in lib. de fera numinis vindicta (p. 34. Wyttenb.): ἀλλ' οὐδὲ ἔνιοι διαφέρουσι παιδαρίων, ἃ τοὺς κακούργους ἐν τοῖς θεάτροις θεώμενα πολλάκις ἐν χιτῶσι διαχρύσοις καὶ χλαμυδίοις ἁλουργοῖς ἐστεφανωμένους καὶ πυῤῥιχίζοντας, ἄγαται καὶ τέθηπεν ὡς μακαρίους, ἄχρις οὗ κεντούμενοι, καὶ μαστιγούμενοι, καὶ πῦρ ἀνιέντες ἀπὸ τῆς ἀνθινῆς ἐκείνης ἐσθῆτος ὀφθῶσι. *Sed nonnulli plane ſimiles ſunt pueris, qui ſaepenumero in theatris cum vident noxios tunicis auratis, et purpureis veſtibus amictos, et coronatos pyrricham ſaltantes, mirantur ut beatos: donec illos compungi, et flagellis caedi, et ex florida illa veſte flammam emittere videant.* VALES.

Modulatius incedendi per pyrricham.] Militaris pyrricha, quam Troiam vocant, inventa atque ſic dicta fuit a Pyrrho Achillis filio, vel a Pyrricho Cretenſi ſive Lacedaemone: mire enim hic variant Athenaeus lib. XIV. p. 630. E. Proclus in Chreſtomat. Iul. Solinus cap. XVII. Marius Plotius lib. de Metris, Diomedes Grammat. lib. III. (p. 472. Putſch.) Cauſa cur inſtituta haec fuit: uti

iuvenes bellicis sudoribus per huiusmodi simulacra indurati, redderentur ad arma habiliores. Ideo Lacedaemoniorum pueri quinquennes et hanc, et τὰ ἐμβατήρια μέλη addiscebant, quo modulatius, ut loquitur Ammianus, incederent. Athenaeus lib. I. p. 14. D. 22. B. et XIV. p. 631. F. Dio Chrysost. Orat. II. de regno. *Marius Victorinus de Metris lib. 2. p. 102. *Embaterion dicitur, quod est proprium carmen Lacedaemoniorum. Id in praeliis ad incentivum virium per tibias canunt, incedentes ad pedem ante pugnae initium.** Eoque exercitio Narses quoque milites suos confirmabat: de quo Agathias Histor. Iustinian. lib. II. Ναρσῆς δὲ ἐξασκεῖν γε ἐπὶ πλεῖον αὐτοὺς (στρατιώτας) ἐκέλευσε τὰ πολέμια, καὶ ἐπεῤῥώννυε τὸν θυμὸν ταῖς καθ' ἡμέραν μελέταις, τροχάζειν τε ἀναγκάζων, καὶ ὑπὲρ τῶν ἵππων ἐν κόσμῳ ἀναπάλλεσθαι, ἔς τε πυῤῥίχην τινὰ ἐνόπλιον περιδινεῖσθαι, καὶ θαμεῖ τῇ σάλπιγγι καταβομβεῖσθαι τὸ ἐνυάλιον ἐπηχούσῃ. A Martio postea pulvere in theatri arenam pyrrichae traductae. Spartian. in Hadriano c. 19. *Militares pyrrichas populo frequenter exhibuit.* Dio Cass. in Claudio, lib. LX. c. 23. Πυῤῥίχην τε Ἀσιανοὶ παῖδες μετάπεμπτοι ὠρχήσαντο. Quo etiam referenda sunt, quae de Troiae lusu leguntur apud eumdem lib. 43, 23. 48, 20. 51, 22. Tacit. Annal. lib. XI. c. II. Sueton. in libro de Lusu pueror. apud Servium ad v. Aeneid. 113. Unde Marcian. Capella lib. IX. (post med. p. 328. et 33. Grot.) *Pyrrichus, id est proceleusmaticus, quia hic assiduus vel in certamine, vel in ludo quodam puerili.* Cuius lusus forma ac modus satis superque percipi potest ex Apul. Miles. x. (p. 253, 18. Elmenh.) Cl. Claud. Panegyr. in VI. Consulat. Honorii: cuius haec verba sunt v. 621. ff.

Hic et belligeros exercuit area lusus,
Armatos hic saepe choros, certaque vagandi
Textas lege fugas, inconfusosque recursus,
Et pulchras errorum artes, iucundaque Martis
Cernimus, insonuit cum verbere signa magister.
Mutatosque edunt pariter tunc pectora motus,
In latus allisis clypeis: vel rursus in altum
Vibratis, grave parma sonat, mucronis acutum
Murmur; et umbonum pulsu modulante resultans
Ferreus alterno concentus plauditur ense. LINDENBR.

Omnium optime de pyrrhicha egisse dicitur *le Beau* in Memoires de l'Academie des Inscriptions T. XXXV. p. 262. W.

Concinentibus disceret fistulis.] Pyrrichae ad signum tubae committi ac finiri solebant, ut docet Apuleius in lib. x. (p. 253. 22. Elmenh.) et Vegetius in lib. 2. cap. 22. Virgilius in lib. 5. 113.

At tuba commissos medio canit aggere ludos.

Ubi Servius notat: *Sane istae sunt prolusiones bellorum; unde etiam ad tubam geruntur.* Et in dialogo Hadriani et Epicteti tuba dicitur arenae admonitio, scenae commissio. Videntur tamen tubis additae esse fistulae in pyrrichae saltatione, atque etiam tibiae: quod praeter hunc Marcellini locum ostendit alter in lib. 18. c. 7. §. 7. de Sabiniano: *Militari pyrricha sonantibus modulis pro histrionicis gestibus in silentio summo delectabatur.* et vetus Epigramma de pyrricha:

Nam remeare iubent organa blanda pares. VALES.

Clitellae bovi.] Proverbialis sermo. Cicero ad Attic. lib. v. Epist. xv. *Clitellae bovi impositae, Cillane, non est nostrum onus.* Qui locus corrupte sic hactenus legitur: restituendus autem ut in Ammiano habebatur: *Clitellae bovi imp. plane non est nostr. onus.* Vide Quintilian. lib. v. cap. XI. LINDENBR.

11. *Expansa chlamyde.*] Is erat habitus Agentum in rebus, ut docet Libanius in Apologia adversus eos, qui suam docendi methodum accusabant (Reisk. T. III. p. 438.): ἀναξυρὶς καὶ ζωστὴρ ὁ τῶν διακονούντων ταῖς βασιλέως ἐπιστολαῖς, ἃς ἐκ βασιλείων ἀνάγκη φέρεσθαι πανταχοῦ τῆς γῆς. Id est: *Bracae et balteus eorum qui Principis epistolis ministrant, quas ex Palatio per orbem terrarum ferri necesse est.* Agentes in rebus intelligit, ad quorum militiam utpote quaestuosam, plerosque sua aetate deposito philosophico pallio adspirasse scribit. Idem in Orat. contra Florentium, pag. 426. (Reisk. T. II. p. 472.) χλαμύδας καὶ ἀναξυρίδας tribuit militantibus. Et Paulinus in Carmine ad Licentium, in palatio militantes chlamydem et balteum gestasse dicit, quemadmodum et Hieronymus de obitu Nepotiani. VALES.

Quod non sit morte multatus] quae poena, una cum publicatione bonorum, virginum raptoribus erat praestituta. Vide l. 5. §. fin. D. ad legem Iuliam de vi public. l. 54. W.

12. *Hactenus incusent iura clementiam.*] Hunc locum sic legendum et interpungendum puto: *Responderat hactenus: Incusent iura clementiam, etc.* Ita enim in lib. 30. cap. 5. *Quibus saepe eadem iterantibus, hactenus perpensa deliberatione respondit:* *et lib. 24. cap. 2.* VALES. *Incusent iura clementiam* dicant homines me clementiorem esse iusto, migrare leges, ut clemens habear, *sed Imperatorem mitissimi animi legibus,* hanc sibi legem scribere ipsum, ut non potestate, sed miti animo *praestare* aliis videatur. W.

14. *Exceptis victoriis*] „i. e. quum victori sibi hostes sese subiecissent. Sic Tacitus Hist. 2, 52." Ernest. nimis, ut videtur, artificiose. — *Cadentes saepe incolumi contumacia* qui, quamquam saepius devicti, nihil tamen a pertinacia remiserunt. W.

Pro capitibus singulis tributi nomine.] Imitatus videtur Iulianus in tributario onere adlevando optimum Principem Alex. Sever. de quo Lamprid. c. 39. *Vectigalia publica ita contraxit, ut qui decem aureos sub Heliogabalo praestiterant, tertiam partem auri praestarent.* Et *tributum pro capitibus* dixit, ut Arcadius in lib. 18. §. 8. de muneribus, *Pecuniam pro capitibus.* Gloss. *Tributum capitulare,* ἐπὶ κεφαλαίου φόρος. Alii *censum capitis* vocant: Graeci κεφαλιτιόνα, ut in Constitutione Graeca Βασιλικῶν lib. LVI. quae prima esse debet Cod. de ann. et trib. Xiphilinus κεφαλήνιαν, in Hadriano: χρήματά τε πολλὰ, καὶ σῖτον ἐτήσιον, τήν τε κεφαλήνιαν ὅλην. Atque ita de nomine quidem constat, sed indictionis ratio intricatior: quam tamen explicare conati sunt VV. Cll. Barn. Brisson. Explicationum quae ad Ius pertinent verbor. lib. III. et Iust. Lipsius in Admirand. lib. II. cap. 2. et 3. Sed quam bene, nunc non disputo; et res est alterius atque maioris tractationis, quam ut hic expediri possit. LINDENBR.

Pro capitibus singulis tributi nomine.] Ea pecunia pro capitibus dicitur ab Arcadio in lege 18. de muneribus, itemque ca-

pitatio: quam ſolvebant plebeii tantum; Honorati vero et Decuriones ab hac praeſtatione erant immunes, ut docet lex 2. de Protoſtaſia, lex 36. de Decurionibus, in Codice Theod. Quinetiam in Orientalibus provinciis plebs urbana a capitatione erat immunis: et ruſticana plebs ſola pro capitatione ſua conveniebatur, ut eſt in lege 2. Cod. Th. de cenſu. Hinc lucem accipit Tertulliani locus in Apologetico. *Sed enim,* inquit, *agri tributo onuſti viliores: hominum capita ſtipendio cenſa ignobiliora.* Soli enim plebeii ac viles capitis tributum pendebant, non pro ſuis dumtaxat capitibus, ſed etiam pro uxoribus et adultis liberis, ut docet lex 4. et 6. Cod. Th. de cenſu et adſcript. et lex 4. de excuſatione artificum, Cod. eodem. Auctor Panegyrici Flavienſium *nomine* Conſtantino dicti (p. 220. edit. le Baune), *Certe,* inquit, *et nunc liberi parentes ſuos cariores habent, et mariti uxores non gravate tuentur, et parentes adultorum non poenitet filiorum, quorum onera ſibi remiſſa laetantur.* Adde legem x. in Cod. Iuſt. de agricolis etcenſitis. Ceterum non diſſimulandum eſt in Mſſ. Regio et Fauchetiano, [Vaticano et Colbertino ac Valentino] et in Editione Romana legi, *pro capitulis ſingulis.* In Regio tamen exemplari ſuprafcripta eſt vulgata lectio. VALES. Et hanc ſcriptam lectionem defenſam eſſe ab eruditiſſimo Iureto in notis ad Symmachum lib. IX. epiſt. 10 miror aut ignorari ab Valeſiis aut pro nihilo praetermitti. GRON.

Vicenos quinos aureos.] Si, quod Valeſius affert, hanc capitationem ſoli plebeii ſolvebant, vix a me impetrare poſſum, ut miſeros illos homines credam tam iniuſte habitos, ut ultra centum noſtrae monetae imperiales pendere debuerint. Erat igitur, ubi mitius tractari Gallos putarem, ſi pro *aureis* ponas *denarios,* quorum quinque et viginti conficiebant aureum; ſed nunc nihil muto. Nimis exigua fuiſſet iſta exactio viginti quinque denariorum, quatuor circiter noſtris Imperialibus aequalium, praeſertim ſi non pro ſuis tantum capitibus, verum etiam pro uxoribus et adultis liberis ſolverent. Nec deſunt exempla Verris et aliorum eius ſimilium, qui provincias ſociorum adeo ſuae curae traditorum exſugere ſolebant ideoque repetundarum arceſſebantur. De valore aurei, qui non ſemper idem fuit, vide, ut alios taceam, I. F. Gronovium de pecunia vet. IV. 13. et Gibbonum T. IV. p. 138. ſ. W.

15. *Ne per indulgentias rei trib. concederet reliqua.*] Mos fuit Principibus Romanis, ut tributorum reliqua ſubditis indulgerent: idque non ſemel, ſed iterum ac ſaepius ſinguli factitabant, ne inopes provinciales qui ſolvendo non erant, perpetuo metu cruciarentur: neve ſuſceptoribus occaſio daretur adverſus eos qui ſolverant, calumnias ſtruendi, ut ſcribit Procopius in Anecdotis pag. 100. quae Indulgentiae dicebantur. Gloſſae veteres: *θεία δωρεὰ, indulgentia.* Auſonius in Gratiarum actione ad Gratianum (p. 549. ed. Floridi): *Indulgentias ſaeculares per ſingula horarum momenta multiplicas: vel illud cuiusmodi eſt de condonatis reſiduis tributorum?* VALES.

Per indulgentias quas appellant.] Gloſſar. *Συγχώρησις, Concedentia, Conceſſio, Indulgentia, Remiſſio:* ut in Cod. Theod. Lib. XI. Tit. 28. de indulgentiis reliquorum, et Iuſtiniani Imp. Novella ρμη. περὶ συγχωρήσεως λοιπάδων δημοσίων. Aliud eſt *Relevatio:* ut *relevatio rei tributariae,* κουφισμὸς τῶν δημοσίων, in Panegyr. Flavienſ. et Auſon. ad Gratian. *Relevatio canonis, iugationis,* L. 5. C. Theod. de conlat. donat. vel relevatar. poſſeſſion.

Indulgentiae ſunt τοῦ προλαβόντος χρόνου. *Relevationes* vero τῆς εἰσελευσομένης ἐπινεμήσεως. LINDENBR. *Quas appellant.* Hoc adiectum, monente Meurſio in Auctario philol. p. 174. quod iſtud verbum hac ſignificatione Ammiani demum aetate in uſu eſſe coeperit. W.

Concederet reliqua.] Rei tributariae locutio, ut in Panegyr. Flavienſ. *Quinque annorum nobis reliqua remiſiſti.* Graecis λοιπάδες. Theophil. Inſtit. Tit. de legat. §. 10. τὰς λοιπάδας καταβάλλειν. Iuſtinianus dixerat, *reliqua inferre.* Ammian. lib. XXXI. c. 14. §. 2. *In requirendis reliquorum debitis non moleſtus.* Gloſſar. Λοιπαδάριον, ἔκθεσις λοιπάδος, *reliquarium:* eam enim veriorem lectionem cenſeo prae illa, quae in vulg. *reliquiarium.* Inde *reliquatio,* λοιπογραφία. Tertull. de Anima cap. 56. *Donec reliquatio compleatur aetatis.* Et *reliquatores vectigalium* apud Paulum I. C. L. 9. §. 2. ff. de publican. *Reliquatrix debitorum,* Tertull. de Anima cap. XXXV. LINDENBR.

Se aliquid locupletibus additurum] ſe ſolis gratificaturum divitibus, qui indulgentiis iſtis abuti ſoliti minus quam poſſent ac deberent, ſolverent. W.

Cum conſtet ubique pauperes inter ipſa dictorum exordia ſolvere.] Gravis hac de re querela Salviani Maſſilienſ. de Gubernat. Dei lib. V. (p. 94. ed. Brem. 1688.) *Sicut ſunt in aggravatione primi pauperes, ita in relevatione poſtremi. Siquando enim, ut nuper factum eſt, defectis urbibus minuendas in aliquo tributarias functiones poteſtates ſummae exiſtimaverunt, ilico remedium cunctis datum ſoli inter ſe divites partiuntur. Quis tunc pauperum meminit? quis ad communionem beneficii humiles et egeſtoſos vocat? quis eum qui primus eſt ſemper in ſarcina, vel ultimo eſſe loco patitur in medela? Et quid plura? Tributarii omnino pauperes non putantur, niſi cum his tributi cumulus imponitur. Extra numerum autem tributariorum ſunt, cum remedia dividuntur.* Huc ſpectant Impp. Theodoſ. et Valentin. verba, Novell. Conſtit. XXI. *Neque ultra valebit perpetuitas eorum manere, paucis atque defeſſis impoſita ſarcina, quam potior detrectat, locupletior recuſat, et validiore recedente ſolus agnoſcit infirmior.* LINDENBR.

Pauperes ubique inter ipſa dictorum exordia.] Idem queritur Salvianus in lib. 4. de Gubernatione Dei, (p. 63.) his verbis: *Ecce enim remedia pridem nonnullis urbibus data quid aliud egerunt, quam ut divites cunctos immunes redderent, miſerorum tributa cumularent? etc.* Quibus iungi poteſt alter eiusdem Salviani locus ex lib. 5. quem affert Lindenbrogius. Notum porro eſt tributa fiſcalia per anni curriculum tripertita penſione inferri conſueſſe, ut eſt in lege 15. et 16. Cod. Th. de annona et tributis. [Petrus Pithoeus ad oram libri ſui adnotavit, forte *Indictorum* legendum eſſe: quod et mihi antea in mentem venerat. Indicta autem pro Indictionibus poſuit Ammianus.] VALES.

Dictorum exordia.] *Dicta* ſunt, quae lib. XXV. c. 4. §. 15. *tributorum indicta.* Maiorian. Imp. Novell. IV. *In remediandis attenuatur indictis. Indictiones* apud Paul. I. C. L. 28. ff. de uſu et uſufr. *Fundo indictiones temporariae indictae ſunt.* Fulgent. Mytholog. lib. I. *Nova indictionum ac momentanea genera:* et *Condicta* apud eumdem: *Pactoli ipſius fluenta condictis frequentibus deſiccaſſent.* LINDENBR. *Dictum* apud Livium etiam pro *edictum,* ſ. imperium occurrit monente Erneſt. W.

Sine laxamento] dilatione. Laxamentum (ad modicum tempus) vox in hac re ICtis sollemnis. Vide Emundi Merillii Obſervatt. p. 57. ed. Neap. 1720. et Vicat Vocabular. iuris utriusque h. v. W.

16. *Barbarica*] Alamannorum. W.

17. *Utque beſtiae cet.*] Comparatio haud inepta. Uti beſtiae cuſtodum negligentia rapinae adſueti, appoſitis adeo fortioribus *abſceſſerunt* (abſcedere ſolent, Graeco more) — ſed *tumeſcentes* efferati *inedia* cet. ſic igitur et Alamanni, qui cum ſub Imperatoribus ante Iulianum multa feciſſent licenter, ipſo Iuliano, quamquam vigilantiore, regnante, nihil a rapina remitterent, *interdum antequam contingerent, oppetebant*, quamquam nulla ſpes eſſet obtinendi, cupidinem tamen ſatis aperte prae ſe ferrent. W.

CAPVT VI.

1. *Arbetionem*] gregarium antea militem, deinde Magiſtrum equitum. v. et XIV, 11. XV, 2. W.

Decora cultus Imperatorii praeſtruxiſſe] omnia, quae ad ſplendorem Principum faciant, praeparaſſe. *immania* Adverbial. uti Graeci. W.

2. *Specialiter.*] Aurea, quam vocant, aetas ignorat, eſt tamen apud Quintilianum. W.

Ex-Medico Scutariorum.] Singulae Legiones ac Scholae ſuos Medicos habuere. Sic Medici II. Legionis Adiutricis mentio fit in Codice Iuſt. lege 1. de Profeſſoribus et Medicis: et in veteri Inſcriptione memoratur MEDICUS. COHORTIS. V. PR. Plura vide in Theſauro Goltzii, et Inſcriptionibus Gruteri. VALES.

Nitentium rerum Centurionem ſub Magnentio Romae provectum.] Optime ita in Mſ. ut in Notitia Imperii: *Sub diſpoſitione viri Illuſtris PR. Urb. Tribunus rerum nitentium.* Magno in lib. Notar. C. R. N. *Comes rerum nitentium.* LINDENBR.

Nitentium rerum Centurionem.] Sic diſerte ſcriptum Romana habet Editio et Auguſtana, ut de Regio codice nihil dicam. Centurio autem rerum nitentium is dicebatur, qui ſignorum ac ſtatuarum ex aere ac marmore in Urbe curam gerebat: noctuque cum militibus obſervabat, ne quis ea confringeret aut mutilaret. Pro Centurione poſtea Tribunus rerum nitentium factus eſt, eratque ſub diſpoſitione Praefecti Urbis, ut eſt in Imperii Notitia. Tandemque pro Tribuno Comes huic officio praefectus, ut praeter Magnonem a Lindenbrogio citatum docet Caſſiodorus in lib. 7. Ep. 13. quae eſt formula Comitivae rerum nitentium urbis Romae: ubi inter cetera id legitur: *Iuſte tales perſequitur publicus dolor, qui decorem veterum foedant detruncatione membrorum: faciuntque illa in monumentis publicis quae debent pati.* VALES.

Adelphium Urbi Praefectum.] Clodius Adelphius is dicebatur, qui Praefectus Urbi fuit poſt Conſulatum Sergii et Nigriniani, anno Domini 351. ut docet fragmentum vetus Faſtorum, quod

primus

primus edidit Cuspinianus: *Magnentio et Gaisone Coss.* VII. *Idus Iunias Clodius Adelphius Praef. Urbi.* XV. *Cal. Ianuarias Valerius Proculus Praef. Urbi.* VALES. v. Corsinus de Praef. Urb. p. 209. W.

3. *Necessariis negotio*] ad negotium, inquisitionem. *tentis* dilatis, procrastinatis. W.

Tamquam per satiram.] * Vide Casaub. de Satirica Graecor. etc. lib. 2. cap. 4. p. 318. 319. et seqq. Lactant. lib. 1. cap. 21. *Pescennius Festus in libris Historiarum per satiram refert.** Unice huic loco explicando faciunt, quae scribit Diomed. lib. III. p. 483. Putsch. *Lege Satira, quae uno rogatu multa simul comprehendit, cuius legis Lucillius meminit lib.* I. *Per satiram Aedilem factum,* et quae sequuntur. Charis. Sosipat. lib. II. p. 1·5. Putsch. *πανδέκτην vocant: nam omnia in se capit quasi collata per satiram, concessa sibi rerum varia potestate.* LINDENBR.

Tamquam per satyram.] Id est, tumultuarie et confuse. Sic Eumenius in Gratiarum actione ad Constantinum c. 11. *Separate,* inquit, *itaque dicam: neque enim quasi per satyram confundenda sunt tanta beneficia.* VALES. Reliqui libens viro summo manum, prout eam chartae commisit. Sed nimis perspicue demonstrata est origo huius loquutionis, ut veteres ita non scripsisse arbitremur, atque adeo nec Ammianum, ex quo literam Graecam delevi. Quis vero notam Lindenbrogii ita correxerit, ignoro, quum in Hamburgensi editione pateat y et quidem ubique. GRON. Satura proprie lanx erat, in qua poma sine ordine, et promiscue apponerentur. Hoc deinde translatum ad leges: lex satura enim dicta, quae de pluribus rebus simul loquatur, sive, ut Diomedes ait, quae uno rogatu multa simul comprehendat. Plura vide ap. Gesnerum Thes. h. v. Hoc loco igitur, uti recte exponit Valesius, est: confuse et tumultuarie. W.

Velut aulaeo deposito] Iuvenal. Satir. VI. 67.

— — quoties aulaea recondita cessant,
Et vacuo clausoque sonant fora sola theatro.

De aulaeis theatralibus vide Donati Prolegomena in Terent. et quae ibi porro notata. LINDENBR.

CAPUT VII.

1. *Adlapsorum ore.*] Haud facile dixeris, scriptumne fuerit, *adlapsorum ore,* vel *adlapso rumore,* adeo confusa lineamenta erant. LINDENBR.

Marcellum auxilium non tulisse.] Vide supra c. 4. *In larem,* Serdicam, v. c. 8. W.

2. *Cum motu quodam corporis*] ut ipse quasi sursum volare velle videretur. W.

3. *Magistro enim armorum.*] Marcellum Magistrum militum intelligit. Sic supra in lib. 15. c. 5. §. 36. *Interrogato Remigio etiamtum Rationario apparitionis armorum Magistri:* et alibi saepe. Cassiodorus etiam in lib. 6. Hist. trip. cap. 1. et lib. 10. cap. 24. quos *στρατηγοὺς* Socrates ac Sozomenus dixerant, *Ma-*

gistros interpretatur *armorum*. Haec autem dignitas a Constantino Maximo primum instituta est: qui teste Zosimo in lib. 2. c. 33. duos Magistros militum creavit, alterum peditum, equitum alterum: quem numerum postea filii eius auxere. Quatuor enim Magistros militum eodem tempore Marcellinus memorat in hoc libro: Arbetionem in Praesenti constitutum c. 6. Ursicinum per Orientem c. 10. Severum in Galliis successorem Marcelli c. 10. Barbationem denique Silvano suffectum c. 11. Sed Theodosius Aug. quinque et amplius Magistros militiae constituit: quo facto Rempub. annonis gravavit, ut ei semper infestus obiicit Zosimus in lib. 4. c. 27. Et hic quidem eos semper *στρατηλάτας*, aut *στρατηγοὺς* appellat. Recteque in veteribus Glossis *στρατηλάτης* vertitur Magister militum. Sic apud Basilium in Epistolis, *οὐίκτορι στρατηλάτῃ*; in Epistolis Gregorii Nazianzeni, *μοδαρίῳ στρατηλάτῃ*. Et in Actis Pauli Constantinopolit. apud Photium Hermogenes *στρατηλάτης* dicitur, et alibi sexcentis in locis, in quibus Latine vertendis omnes paene Interpretes labi solent. Eunapius in vita Aedesii p. 53. Commel. *στρατοπεδάρχας* vocat, et in Proaeresio p. 157. his verbis: *ὁ δὲ Κώνστας καὶ ταῦτα ἔδωκε, καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἀξιωμάτων στρατοπεδάρχην ἐπιτρέψας καλεῖσθαι*, etc. ubi *castrorum Praefectum* male vertit Had. Iunius. Sic et Iosippus (quem vulgo Hegesippum vocant, cum sit Iosippus, ab S. Ambrosio versus in Latinum sermonem) lib. 1. de excidio urbis Hier. cap. 41. *Missoque*, ait, *Volumnio militiae Magistro, et Olympio*: quod Iosippus in lib. 1. Graece dixerat: *πέμπει οὐολόμνιόν τε στρατοπεδάρχην καὶ τὸν φίλον Ὀλύμπιον*. Ceterum quod dixi, Magistros militum a Constantino Magno primum institutos, refelli videtur ex eo quod Modestus de vocabulis rei militaris ad Tacitum Augustum qui Constantinum antecessit, eorum meminit: et quod Hieronymus in Chronico, ac Iordanes de successione regnorum, Saturninum qui regnante Probo arripuit Imperium, *Magistrum militum* vocant. Sed Modestum quidem, quisquis sit, (nam suppositicium esse equidem suspicor) post Constantinum scripsisse non dubito, cum et *Comitivam ordinis primi* memoret, et nihil aliud sit quam exscriptor Vegetii. Hieronymum autem ex more aetatis suae locutum esse palam est, quippe qui Vespasianum *Magistrum militiae* in eodem Chronico appellet, quem Legatum dicere debuerat, si proprie et convenienter aetati Vespasiani loqui voluisset. Idem de Hegesippo, seu potius Iosippo supra citato sentiendum est. Certe Vegetius in lib. 2. de re militari, recte notavit in locum Legatorum Caesaris viros illustres Magistros militum successisse. Idem de Vopisco quoque censeo, qui in Aureliano c. 18. Magistros equitum commemorat. *Equites*, ait, *omnes sub Claudio Aurelianus gubernaverat, cum offensam Magistri eorum incurrissent, quod temere Claudio non iubente pugnassent.* VALES.

Adparitorem fidum.] Ministrum in administranda republica obedientissimum, XIV, 11, 10. *Auctori suo* cui Caesaris dignitatem deberet. v. XIV, 1, 1. XXI, 10, 7. XXV, 8, 11. Spartian. Hadrian. c. 10. W.

4. *Si*] etiamsi, ut interdum *εἰ* apud Graecos. W.

Descivisse arguerentur.] Ita exhibet Valesiana prior, et Lindenbrogiana, aliaeque anteriores; unde peccaverunt Parisini, qui in nuperrima ediderunt *arguebantur*, contra sensum, et mutavi. GRON.

Carptim praecipua.] Hoc in loco codex Regius vocem inserit necessariam, ut arbitror: *Carptim eius praecipua*, id est, dotes atque virtutes: ut in lib. 14. c. 6. §. 25. *equorumque praecipua vel delicta scrutantes.* Et paullo post in hoc libro (c. 7. §. 8.) *Inter praecipua enim quae eorum quisque studio possederat vel ingenio:* et alibi saepius. VALES.

5. *Abstractis geminis.*] Sic restitui, auctoritatem secutus Editionis Romanae *et codicis Tolos.* [ac Colbert.] Geminos autem vocat testes, more Graecorum, qui *διδύμους* nominant. Sed et Solinus c. XIII. ita appellat, cum de fibro dicit: *Ne captus prosit, ipse geminos suos devorat.* VALES. In antiquioribus editionibus fuit *abstractus*, Salmas. ad Solin. p. 132. W.

Ubi paullatim arte curaque.] Hanc scripturam commentus est P. Castellus, cum in Editione Rom. excusum esset hoc modo: *Ubi paullatim.... acules...... irationem recte vivendi, etc.* nec ab Editione Romana quidquam discrepat codex Regius et Florentinus, [Tolosanus item ac Colbertinus.] Itaque scriptae lectionis vestigiis insistens, sic a Marcellino scriptum fuisse existimavi: *Ubi paullatim adulescens rationem recte vivendi sollertiamque ostendebat:* qua coniectura equidem nihil certius esse duco. Dixit enim Marcellinus ea quae Eutherius etiamtum parvulus tulit tum subiicit de eodem adulescente: deinde ea subiicit quae *ex adulto*, id est, virilem ingressus aetatem factitavit in aula Constantis Augusti. VALES.

Ex adulto spectasset, pluraque tamquam maturum.] Et hic locus a Castello inquinatus est, quem nos, quod praefiscine dictum sit, pristino nitori restituimus. In Rom. Editione legitur, *ex adulto....... tamquam maturum.* In Regio autem codice [ac Colbertino,] *tamque maturum.* Ergo unius litterae mutatione sic locum emendavi: *Quem si Constans Imperator olim ex adulto iamque maturum audiret, honesta suadentem et recta; nulla vel venia certe digna peccasset.* Ex quibus patet, Eutherium Cubicularium fuisse Constantis. VALES. *Ex adulto iamque maturum* qui exacta adolescentia ad virilem aetatem pervenerat. cf. Ruhnken. ad Vell. Paterc. II, 99. *Audiret* audivisset. W.

Venia certe digna peccasset.] Male audierat Constans ob pueros cubicularios nimis comptos cultosque, ut testatur Aurelius Victor c. 41. his verbis: *Quarum gentium obsides pretio quaesitos, pueros venustiores, quod cultius habuerat, libidine eiusmodi arsisse pro certo habetur.* et Zosimus in lib. 2. c. 42. cuius verba non pigebit adscribere, ut obiter emendentur. Βαρβάρους γὰρ εὐπροσώπους ὠνούμενος καὶ ἔχων ἐν ὁμήρων τάξει παρ' ἑαυτῷ, πάντα δὲ πράττειν ἐφιεὶς κατὰ τῶν ὑπηκόων αὐτοῖς οἷα τὸ ὁρᾷν ἐπιδιδοῦσιν αὐτῷ πρὸς διαφθοράν, etc. lege meo periculo, οἷα τὴν ὥραν ἐπιδιδοῦσιν, etc. Id est: *Barbaros enim pretio quaesitos, obsides iuxta se habens, eisdemque in provinciales impune grassandi licentiam tribuens, quippe qui florem aetatis sibi polluendum darent.* Denique Zonaras, qui in Constantini filiorum historia solito diligentior fuit, haec de Constante narrat (XIII, 6.) eum supra modum venationi deditum fuisse: ac per speciem venationis solitum se in silvas abdere una cum formosis adolescentibus, quos undique conquisitos cultosque elegantissime, in deliciis habebat. Eoque diutius in silvis morabatur, quo modestiorum hominum congressum effugeret. Vexabatur autem adsidue articulari

morbo, quem ex immoderatis libidinibus vitaeque intemperantia contraxerat. VALES.

6. *Asiaticis coalitum moribus, ideoque levem*] Asiam hic capio, quae scilicet Graeciae quamproxime conterminat: levitas enim Graecis tribuitur, luxuria vero Asianis. Iul. Firmic. Astron. lib. 1. cap. 1. *Cur quaedam gentes sunt sic formatae, ut propria sint morum quodammodo unitate perspicuae? Scythae soli immani feritatis crudelitate grassantur, Itali sunt regali semper nobilitate praefulgidi, Galli stolidi, leves Graeci, Afri subdoli, avari Syri, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiani et voluptatibus occupati.* Vid. eumdem lib. 1. cap. 4. Cicero pro Muraena c. 5. *Etsi habet Asia suspicionem luxuriae quamdam, non Asiam nunquam vidisse, sed in Asia continenter vixisse laudandum est.* *Tertull. de Anima cap. 20. *Thebis hebetes et brutos nasci relatum est, Athenis sapiendi dicendique acutissimos, ubi penes Colytum pueri mense citius eloquuntur. procace lingua Comici Phrygas timidos illudunt; Sallustius vanos Mauros, et feroces Dalmatas pulsat; mendaces Cretas etiam Apostolus inurit.** LINDENBR.

In primis consistens.] Legendum videtur, *inprimis constans*. Ait enim Marcellinus: *Semper sobrius et inprimis constans, ita fidem continentiamque virtutes coluit amplas, etc.* Itaque ut sobrius ad continentiam refertur; constans referri debet ad fidem. VALES. Modo non illo ipso sensu Ammianus dixerit consistentem, ex imitatione veteris Latinitatis, ubi nunc *mente*, nunc *animo consistere* apud optimos scriptores occurrit. Certe quum Henricus hanc tantum ut coniecturam proposuerit in notis primae editionis, non sustinens in contextu aliquid temere mutare, quippe retenta illic lectione veteri *consistens;* iuvenile hoc et anceps Parisiensium novellorum, qui Henricianum *constans* contra omnes scriptos adoptaverunt, nequaquam probaverim. GRON.

8. *Antiquitatem replicando*] Historicos priscos evolvens. W.

Aut feritate contentior] Ernest. exponit intentior, nec melius ego scio; est ergo proclivior ad crudelitatem. W.

Vel diligentibus nimium blandus.] Huius scripturae auctor est Gelenius. Nam in anterioribus Editionibus perinde ut in codice Regio ac Florentino legebatur, *vel ligendimus,* [in Colbert. *vel igendimus.*] Ego vero non dubito, quin locus sic legendus sit: *Vel clientibus nimium blandus, aut potentiae fastu superbior.* VALES. *Diligentibus*, amicis; praeplacet tamen, quod Valesius suadet, *clientibus*. W. Mihi in mentem venit *regentibus,* i. e. principibus, ut ap. Claudian. de IV. consul. Honor. 301. et de laud. Stilich. 1, 168. ERF.

Ex omni latere] Omnibus partibus consideratum. W.

9. *Scrupulosus lector*] Qui ne minutissima quidem negligit. W.

Menophilum] Nondum invenire potui alium historicum, qui eadem narret. — *Hoc monitu*, me monente. W.

10. *Nomine Dripetinam*] Vulg. *Direptin.* sed Ms. lectionem quam sequimur, confirmat Val. Max. lib. 1. cap. 8. LINDENBR.

Drypetinam] Melius scriberetur meo quidem iudicio, *Drypetin.* Sic vocata est et Darii filia, quam Alexander Hephaestioni uxorem dedit, teste Diodoro Siculo et Arriano. VALES. Ea-

dem ambiguitas, quae sedere putatur in altera Asiatica foemina, quae vulgo Amastris dici solet, sed quam Arrianus libro VII. c. 4. vocavit *Amastrinem*, ut notavit Freinshemius ad Curtium x, 3, 12, et ulterius procedens auctor verbosarum nuper dissertationum de usu et praestantia numismatum pag. 464. corruptum in Arriano censet nomen, Ἄμαστριν, non ut ibi legitur Ἀμαστρινὴν citans. Sed praeter omnes codices, qui consentiunt in vulgatum, facile ea appellatio tueri locum suum potest, quum pro terminatione per ις appareat nonnullos amavisse ινη, ut Νηρηΐς, Νηρηΐνη, Αἰῆτις, Αἰητιάς, Αἰητίνη; utique et Eleusin, et Eleusine. Utique et Callimachus eam formam sequi maluit, dum ab eo Hecate κατ' ἀντίφρασιν διὰ τὸ μὴ εὔκολος οὖσα fuit vocata εὐκολίνη, non εὔκολις? Quidni sic potuit mulier multis appellata Ἄμαστρις, ab Arriano, alterum sequuto et certum tamen auctorem, Ἀμαστρινὴ nominari, praesertim quum ea formatio illic obtinuerit, ut docet Barsine. GRON.

Drypetinam vexatam asperitate morborum.] Huius Drypetinae meminit Val. Max. I, 8. extern. 13. „Laodice regina nata, „duplici ordine dentium deformi admodum, comes fugae patris „a Pompeio devicti fuit." W.

In castello Sinhorio.] Regius codex habet, *Synorio*, rectius. Scribit enim in lib. 12. Strabo Mithridatem 75 castella in minore Armenia extruxisse, in quibus gazam suam conderet: et ex his nobilissimum fuisse Synoria, quod quia in confinio maioris ac minoris Armeniae situm erat, Theophanes in historiis συνορίαν vocavit: τούτων δ' ἦν ἀξιολογώτατα ταῦτα, Ὕδαρα καὶ Βαργοιδάριζα καὶ Συνώρια ἐπιπεφυκὸς τοῖς ὁρίοις τῆς μεγάλης Ἀρμενίας χωρίον. διόπερ Θεοφάνης Συνορίαν παρωνόμασε. Hoc idem castellum Σινόρηγα φρούριον appellare videtur Appianus in Mithridatico, ubi thesauros Regios conditos fuisse prodit. Apud Plutarchum in Pompeio ἰνώρα scribitur mendose. VALES.

Manlio Prisco Imperatoris legato.] In Regio Codice *et Vaticano* scriptum reperi *Mallio*; [*Manlio* in Colbertino;] *in Tolosano *Manilio*.* VALES.

CAPVT VIII.

1. *Superato, ut dixi, Marcello, eversaque Serdica, unde oriebatur.*] Ms. *eversoque Serdicani.* Proclive est veram lectionem invenire: dubio procul enim scripsit Ammian. *reversoque Serdicam.* Marcellum enim hunc equitum Magistrum, ob id, quod Iuliano malis obsidionalibus periclitanti suppetias non tulisset, sacramento solutum atque in larem abire iussum, Serdicam (quae genitalis illi patria) iam rediisse notat. LINDENBR. *Superato*, mendacii convicto et dimisso c. 7. W.

In castris] aula omnino, al. comitatu. *Nefanda perpetrabantur.* Cf. XXIX, 2. W.

2. *Super occentu soricis vel occursu mustelae*] Vid. Plin. lib. VIII. cap. 57. et quae ad Terent. notata. LINDENBR.

Similis signi gratia consuluisset quemquam peritum.] Huc referendae sunt leges 4. et 5. Cod. Th. de math. et maleficis,

latae Constantio IX. et Iuliano II. Coss. *Nemo, inquit, haruspicem consulat aut mathematicum, nemo hariolum, etc.* VALES.

Incantamentum ad leniendum adhibuisset dolorem] Incantationis huius exempla leguntur in libb. Rei Rusticae apud Catonem, cap. CLX. Varronem lib. I. cap. 2. Marcell. Empir. de Medic. cap. XV. Sed revera horrendum carmen est, quod ad podagrae dolorem recitat Alex. Trall. lib. XI. Ὀρκίζω σε τὸ ὄνομα τὸ μέγα Ἰαὼθ, Σαβαὼθ, ὁ Θεὸς ὁ στηρίξας τὴν γῆν, καὶ στήσας τὴν θάλασσαν ῥεόντων ποταμῶν πλεονάζων, ὁ ξηράνας τὴν τοῦ Λὼθ γυναῖκα, καὶ ποιήσας αὐτὴν ἁλατίνην, λάβε τὸ πνεῦμα τῆς μητρός σου γῆς, καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς, καὶ ξήρανον τὸ ῥεῦμα τῶν ποδῶν ἢ τῶν χειρῶν τοῦδε ἢ τῆσδε. Tale illud Marcelli Empirici cap. XXI. ad corci dolorem: *Cave corcu ne mergito cantorem, utos, utos, utos, praeparabo tibi vinum leve, libidinem; discede a nonita, in nomine Dei Iacob, in nomine Dei Sabaoth.* Id enim est, quod Origenes scribit contra Celsum: Εὑρίσκεται ἐν τοῖς μαγικοῖς συγγράμμασιν πολλαχοῦ ἡ τοιαύτη τοῦ θεοῦ ἐπίκλησις, καὶ παράληψις τοῦ Θεοῦ ὀνόματος, ὡς οἰκείου τοῖς ἀνδράσιν τουτοις, (Abraham, Isaac, Iacob) εἰς τὰ κατὰ τῶν δαιμόνων. Idem: πολλοὶ τῶν ἐπαδόντων δαίμονας χρῶνται ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν, τῷ Ο ΘΕΟΣ ΑΒΡΑΑΜ, etc. Cuius superstitionis etiam Nicephorus meminit in Synesii lib. de Insomniis. Propterea gravissima oratione reprehendit D. Chrysostomus Antiochenos, in quorum civitate haec talia passim perpetrabantur: *Christiana est mulier quae haec incantat, et nihil aliud quam DEI nomen loquitur. Quare eam magis odi, quod DEI nomine usa est: quod cum dicat se esse Christianam, ea quae sunt gentilium, ostentet,* Homil. XXI.* p. 275. Edit. Graec.* Certe ingentis impietatis est, eiusmodi anilibus τερθρείαις sacrosanctum Dei nomen violare. Ideoque ab antiquis Ecclesiae Patribus et Impp. Christianissimis atrocissimae poenae in talium facinorum reos constitutae sunt, can. LXI. Synod. VI. in Trull. Cod. Iustin. Tit. de mal. et mathem. LINDENBR. Cf. XXIX, 2, 3. et Scipion. Gentilem ad Apuleium 205. W.

Quod medicinae quoque admittit auctoritas.] Nam veteres medici, ut verbis utar Apuleii in Apologia, etiam carmina remedia vulnerum norant. W.

Poenaliter interibat.] Poenali morte mulctatus XIV, 9, 6. W.

3. *Per id tempus fertur fuisse virum quemdam.*] Agrestis et barbara locutio, mirum ni a Castello conficta esset. In Editione certe Rom. legebatur: *Per id tempus fer . . . . quemdam nomine Danum uxor, etc.* Regius autem codex [et Colbertinus] *ac Tolosanus* scriptum sic habent, *fer . . . . num quemdam, etc.* ut Editio Romana. VALES. Temerarium esset locum velle restituere. Fortasse tamen liceat coniicere, pro *fer* . . legendum esse *fere* vel *ferme*, deinde vero excidisse nomen vel dignitatis, vel nomen homini proprium. Posterius malim, et post *nomine* comma, pro *Danum* autem *Dacum* reponam, referamque ad hominis patriam propterea, quod raptae e Diocletiani sepulcro purpurae arguebatur. Id enim aptius a Daco, quam Dano fieri potuit. W.

Terrore tenus] ut terreret. W.

Reum non libet accusare, indefensum Rusinus eluserat.] Magna audacia hic grassatus est P. Castellus. Cum enim in Editione Rom. scriptum esset: *Uxor rerum levium incusarat . . . . . . certum an incertum indensotam Rufinus subseda;* ipse omnia pro arbitrio invertens sic edidit: *Rerum levium incusarat: certum an incertum, reum non libet affirmare, indefensum, etc.* Non igitur sine causa aliquot voces ab eo perperam intrusas expunxi. Quod si quis fortasse coniecturam de hoc loco nostram scire desiderat, sic fere a Marcellino scriptum putamus: *Uxor rerum levium incusarat: quem incertum unde infenso animo Rufinus subsidebat.* VALES.

Gaudentium agentem in rebus.] Gloss. vett. *Agens in rebus*, Μαγιστριανός. *Malch. in Eclog. Legationum p. 64. προπέμπει τῶν ἱππέων τῶν βασιλείων τινάς, οὓς μαγιστριανοὺς καλοῦσι.* Glossarium Nomic. Μαγιστριανὸς, μανδάτωρ. Metaphrastes in Actis Porphyrii Martyris: Ἰλάριος τὶς σουβαδιουβᾶ τοῦ μαγιστριανοῦ. Mentio huius dignitatis in Constitutionibus Impp. Collatione Carthagin. Notitia Imperii, aliisque eius saeculi scriptis frequens. LINDENBR.

Retulisse in Praefectum Apparitionis.] Hic locus non uno mendo laborat, quem nos praeeuntibus MSS. codicibus ita legendum esse affirmamus: (*Quo indicante quaedam cognita per Gaudentium Agentem in rebus Consularem Pann. tunc Africanum cum convivis retulimus interfectum:*) *Apparitionis Praefecturae Praetorianae tunc etiam Princeps ob devotionem.* Quae emendatio confirmatur ex ipso Marcellino. Nam in lib. 15. ubi totam hanc historiam fusius narrat, sic scribit c. 3. §. 8. *E quorum numero Gaudentius Agens in rebus rem ut seriam detulerat ad Rufinum Apparitionis Praefecturae Praet. tunc Principem.* Neque tamen eo in loco Africanus dicitur interfectus: quin potius significare videtur, post diuturnam custodiam tandem absolutum esse cum reliquis conscius. Nihilominus stat emendatio nostra, quam ex vestigiis scriptorum codicum odorati sumus. Sic enim habent codices omnes: *Retulissent effectum Apparitionis, etc.* VALES.

Apparitionis Praefecturae Praet. tum etiam Princeps.] Notum est in omni Officio seu Apparitione aliquem primum fuisse, qui *Princeps Officii* dicebatur. *Constantius in lib. 1. de vita S. Germani Autisiodorensis Episcopi. *Erat*, inquit, *eo tempore vir quidam bonis moribus, Ianuarius nomine. Qui cum Princeps Praesidali militaret officio, exactos a provincialibus solidos ad Iudicem* (id est, ad Praesidem) *deferebat.* De his Principibus intelligendus est Suidas, quum ait: Πρίγκιψ ὁ ἔξαρχος τῆς τάξεως παρὰ Ῥωμαίοις.* Sic in militia etiam armata erant quidam Principes, qui et *principia legionis* dicebantur. Optatus in lib. 2. *Erat ibi filius sine patre, tiro sine Principe, discipulus sine magistro.* Ergo etiam in Officio seu Apparitione Praefecti Praet. quidam erat Princeps, ut ex Notitia quoque Imperii constat: qui vir Devotissimus dicebatur, teste Symmacho in lib. x. epist. 36. Hi stipendiorum ordine paullatim in eum locum promovebantur, et lucra atque emolumenta multo maiora capiebant quam ceteri: exactoque biennio ut plurimum decedebant, ac sequentibus locum dabant. Quare ut novum in Rufino notat id Marcellinus, quod tamdiu Princeps esset, idque ob devotum ac dicatum Im-

peratori animum praemii loco consecutum esse significat, ut supra in lib. 15. c. 3. de Gaudentio. Porro Princeps Apparitionis Praef. Praet. erat e Schola Agentum in rebus, ut docet Cassiodorus in lib. 6. Var. in formula Magisteriae dignitatis, et in lib. xi. epist 35. quae est delegatoria, data Principi Apparitionis Praef. Praetorianae. Sed et Principes officii omnium fere Magistratuum, ex eadem Schola Agentum in rebus sumebantur, ut ex Notitia Imperii colligitur, et ex Codice Theod. tit. de Principibus Agentum in rebus. Specialiter tamen Princeps officii Praef. Praet. utpote omnium primus, Princeps Agentum in rebus dicebatur: qui quoniam ex alio officio, puta Magistri Officiorum, ad eum locum veniebat, ideo Cassiodorus in lib. xi. ubi promotiones omnium Officialium facit, Principem ipsum omisit. Neque enim audiendus est vir doctissimus (Salmasius ad Gallienos cap. 17.), qui in Notis ad Historiam Aug. affirmat eum, quem Cassiodorus ibi *Primiscrinium* vocat, esse Principem. Atqui Cassiodorus *Primiscrinium* post Cornicularium ponit: Princeps vero Cornicularium anteibat, ut docet Notitia Imperii, et lex 4. et 5. Cod. Theod. de iis qui administrantibus. Ex his patet, cur Gaudentius Agens in rebus sermonem illum convivarum Africani retulisse dicitur ad Rufinum Apparitionis Praet. Principem. Erant quippe ambo ex eadem Schola. Corippus in Panegyri ad Anastasium Magistrum Officiorum. idem se officium gessisse dicit v. 47.

Summe Magistrorum, sub cuius nomine gesto
Principis officium.

Erat ergo Corippus e Schola Agentum in rebus quae sub dispositione Magistri Officiorum fuit. Libanius initio Orat. ad Eustathium de honoribus κορυφαῖον τῆς στρατιᾶς appellat Principem officii. *Basilius in lib. 2. de Thecla cap. 14. Κάστωρ τὴν ἐπάρχοις ὑπηρετουμένην διέπων στρατιάν: et Gesta purgationis Caeciliani pag. 28.* Recte autem Asconius in 3. Verr. notat haec nomina, Princeps, Commentariensis, et Cornicularius, de legionaria militia sumpta esse. VALES.

4. *Bis ut loquebantur iactantius.*] Existimavi hunc locum sic legendum esse minima mutatione: *Is, ut loquebatur iactantius, etc.* plano iam sensu, qui antea erat nullus. VALES.

Versabilem] cer eam ad vitia. W.

Velamen purpureum a Diocletiani sepulcro.] Solebant prisci funera non solum κειρίαις involvere, verum toga quoque vel pallio amicire, et feretrum velamento obtegere. Apul. Flor. 1. 4. *Animadverteret — — togam quoque parari et voto, et funeri: item pallio cadavera operiri.* Ammian. lib. XXVIII. c. 4. §. 8. *Fulgentes sericis indumentis, ut ducendos ad mortem.* D. Hieronym. Epist. 116. part. 3. de Obitu Blaesillae: *Ex more parantur exsequiae, et nobilium ordine praeeunte aureum feretro velamen obtenditur.* Idem in Vita Pauli: *Cur mortuos vestros auratis obvolvitis vestibus?* Prudent. Cathemer. 49.

Candore nitentia claro
Praetendere lintea mos est.

*Tertull. de Habitu mulier. cap. 1. cum de mulierum superbo vestitu egisset, hoc epiphonemate concludit: *Omnia ista damnatae et mortuae mulieris impedimenta sunt, quasi ad pompam funeris constituta.** Huc pertinent quae Ulpian. scribit L. 14. §. 4. ff. de relig. et sumtib. *Si quid in marmor vel vestem col-*

locandam factum sit. Paulus I. C. L. 19. ff. de in rem verso. *Togam emit — dedicavit eam in funus.* L. fin. §. 2. ff. de aur. arg. Livius lib. 34. Iuvenal. Satyr. III. *Vide Forner. Quotid. lib. 3. c. 18.* Quae quidem vestes et velamenta una cum ipso cadavere sepeliebantur, vel ornamenti loco appendebantur: quod multis indicat Isidor. Pelusiota lib. 2. Epist. CLXVI. Unde apud Chirium Fortunat. Seius violati sepulcri accusatus, quod commendatam sibi chlamydem ab ephebo in monumentum maiorum eius posuisset, hac exceptione utitur, sepulcrum a se non tantum non esse violatum, verum ornatum quoque. De hisce velamentis praeclare D. Ambros. lib. de Nabuthe cap. I. *Quis discernat species mortuorum? Redoperi terram, et, si potes, divitem deprehende. Eruderato paulo post tumulum, et, si cognoscis egentem, argue. Nisi forte hoc solum, quod cum divite plura pereunt. Sericae vestes, et auro intexta velamina, quibus divitis corpus ambitur, damna viventium, non subsidia defunctorum sunt.* Ex his ergo cognosci potest, quale fuerit velamen, quod a Diocletiani sepulcro abstulisse insimulatus fuit Danus, gemini criminis reus, religionis puta laesae, (L. 3. §. 7. ff. sepulcr. viol. Sopater in Aphthon.) et imminutae maiestatis: quippe qui purpuram possidebat, quam privato nemini licitum erat habere. Vide quae notata ad lib. XV. cap. V. LINDENBR.

A Diocletiani sepulcro.] Quod erat haud procul Salonis in castro Aspalatho. (Spalatro. W.) Hieronymus in Chronico: *Diocletianus,* inquit, *haud procul a Salonis in villa sua Aspalatho moritur.* Unde fornices illos et cameras subterraneas eleganti opere structas Aspalathi, quas describit Constantinus Porphyrog. in cap. 29. de administrando Imperio, paene adducor ut credam sepulcrum ipsum fuisse Diocletiani. Huic uni post homines natos contigisse ait Eutropius, ut, cum privatus obiisset, inter Divos tamen referretur. Sane velamen purpureum in eius sepulcro positum, cuius hic meminit Marcellinus, consecrationis certissimum indicium est. VALES.

5. *Spe potiorum*] ut altius adscenderet. W.

Mavortius vir sublimis constantiae.] Is, ut opinor, est Mavortius Lollianus, cui Iulius Firmicus Astronomicorum libros dicavit: et in lib. 8. cap. 15. severitatis merito ordinarii Consulatus insignia consecutum esse dicit. (v. Tillemont T. IV. p. 539. W.) Consul fuit cum Arbaethione. Idem Praefectus Urbi fuerat Constantio III. et Constante II. Coss. Fuit autem Praefectus Praet. per Italiam eodem anno quo Consul, ut est in lege 25. Cod. Theod. de appellat. VALES. Conf. Corsinus de Praef. Urbis p. 200—202. W.

6. *Ad arbitrium temporum*] ex more illius temporis. — *In abrupto necessitatis,* summo periculo coacta. Conf. XVIII, 7. XXX, I. W.

Legibus contemptis multa ultro citroque discussa.] Alia omnia habet codex Regius, *Tolosanus,* [et Colbertinus,] Editioque Romana, *legibus contemptis;* deinde post lacunam dimidiatae lineae sequitur, *ordo et iustitia.* In codice autem Regio, *Tolosano,* [et Colbertino] legitur, *ordes et iustitia,* et superscriptum est eadem manu, *concordes,* ex coniectura exscriptoris, ut patet. Ego vero sic fere a Marcellino scriptum esse divinabam:

Tandemque legibus contemplatis, velut ipsa dictante iustitia, ambos sententia damnavere letali. Ut loquitur Marcellinus in lib. 22. cap. 6. et *libro 26. cap. 9.* VALES.

8. *Linteorum toralium par.*] Latini lectum a toro distinguunt: lectum enim proprie vocant opus illud e ligno, aliave nobiliori materia, cui torum imponebant. Ovidius in 8. Metam. 655.

— — — *in medio torus est de mollibus ulvis,*
Impositus lecto.

Ac viliorum quidem hominum tori e stramento erant, aut ulva palustri probe concisa: cuiusmodi etiam in castris tori militum fuere, teste Plinio in lib. 8. Nobiliorum vero ex tomento Lingonico, aut pluma. Eosdem toros stragulis sternebant, deinde lodices superponebant, ne stragula serica macularentur. Martialis in lib. 14. in Epigrammate, cui lemma *Lodices*, 148.

Nudo stragula ne toro paterent,
Iuncta nos tibi venimus sorores.

Quod ergo in lectis cubitoriis erant lodices, idem in tricliniaribus videntur fuisse toralia: quae περίκλινα et περίκλιτρα vertuntur in veteribus Glossis. Haec toralia ex lino fuisse, praeter Marcellinum in hoc loco, docet Pollio in Claudio: ubi accubitalia Cypria duo memorat, id est, toralia e lino Cyprio. Eadem purpurea fuisse testatur scriptor noster, et Martialis in lib. XI. 57.

Constringatque tuos purpura picta toros.

VALES. Cf. Casaub. ad scriptt. Hist. Aug. T. I. p. 950. et 972. et Ferrarium de re vestiaria L. III. p. 215. Clavos istos ita apte concinnaverant mensae ministri, *ut sibi vicissim cohaererent:* ut duo clavi non nisi unus esse viderentur. W.

Mensamque operimentis paribus tectam.] Duobus scilicet clavis purpureis. Veterum enim mantelia purpura et cocco clavata erant, itemque auroclavata, et aurea in Principum usum, ut docet Lampridius in Alex. Severo, Pollio in Gallieno. Mappae quoque clavatae erant. Unde Petronius laticlaviam Trimalcionis mappam describit fimbriis hinc atque illinc pendentibus. Mensam igitur hoc in loco intelligimus mantelibus stratam lineis laticlaviis, perinde atque torus duobus toralibus lineis laticlaviis erat stratus. VALES.

Principalesque res] Hunc locum sic legendum esse arbitror: *Intrinsecus structuram omnem ut amictus adornaverat principales quaerens, patrimonium dives evertit:* et ita necessario sensus postulat. Nam cum malitiosus delator rapuisset e mensa duos illos purpurae clavos, progressus in publicum anteriorem chlamydis Imper. partem esse strepebat. Totam itaque domum scrutari coepit, ut regale indumentum, quod in ea domo integrum latere affirmaverat, reperiret: et re ad iudicem, ut credere est, delata, infelicem domum pervertit. VALES. Commodum omnino haec sensum praebent. Fortasse tamen et alius erui possit, si *structuram* non de *domo*, sed de *chlamyde* ipsa accipias. Nempe clavos illos duplices veterator ille in eam formam, quam *anterior chlamydis* Imperatoriae pars habere solebat, complicatos primum *utraque manu* sustulit, deinde vero *intrinsecus*, (quod opponi videtur anteriori parti) pectori admovit, in quo et reliquo corpore

clavorum lacinias *ut amictus principales struxit atque adornavit,* hacque gesticulatione effecit, ut servati imperatorii indumenti suspecta familia bonis omnibus exueretur. Sic omnia satis recte fluere videntur, nec tamen mihi ipse satisfacio, qui vocis *quaerens* nullam rationem habuerim. W.

9. *Inferentes vesp. lumina pueros exclamasse audisset ex usu.*] Moris antiqui fuit exclamare ac plaudere, cum in convivium lumen afferretur. Varro in lib. 5. (p. 44. edit. Scalig.) de lingua Lat. citatus a Lindenbrogio, ait Graecos ad eiusmodi religionem, cum lumen adfertur, dicere solere, φῶς ἀγαθόν. Sed et Themistius apud Stobaeum in Sermone 274. eius moris meminit: καὶ φῶς ἐπεισενεχθὲν ἐξαίφνης συμποσίῳ θόρυβον καὶ κρότον ὑφ' ἡδονῆς ἐποίησεν. Atque eo referre soleo Virgilii versus in 1. Aeneid. v. 723.

Postquam prima quies epulis mensaeque remotae,
Crateras magnos statuunt, et vina coronant.
Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi.

In quibus versibus est ὕστερον πρότερον. Lychnis enim accensis tum demum consecutus est clamor. Sequitur postea:

tum facta silentia tectis.

Ad quem locum sic notat Servius: *Mos erat apud veteres, ut lumine incenso silentium praeberetur, ut optativam sibi laudem loquendo nullus averteret. Apud Romanos etiam cena edita sublatisque mensis primis, silentium fieri solebat, quoad ea quae de cena libata fuerant, ad focum ferrentur, et in ignem darentur, ac puer Deos propitios nuntiasset; ut Diis honos haberetur: qui mos cum intercessit inter cenandum, Graeci quoque θεῶν παρουσίαν dicunt.* Sed tamen non assentior Servio: neque enim explicat, quam ob causam repente in convivio strepitus et clamor est excitatus. Planeque persuasum habeo, Virgilium ad eum quem dixi morem alludere. Hodie etiam in plerisque Galliae opidis, cum lumen infertur, *Benedictum sit lumen,* exclamare mos est. VALES.

Vincamus . . . . solenne.] Similis mos Graecorum, qui illato lumine ΦΩC ΑΓΑΘΟΝ clamare solebant. Varro de Ling. Lat. lib. v. LINDENBR. Adscripsit idem exemplari, quod est Hamburgi. [Nihil deesse putat Loisel. et τὸ *solemne* interpretatur id quod erat solemne, scilicet illato lumine dicere Vincamus. Drusius Observ. l. 15 c. 4. se in quodam libro reperisse ait, *pueros exclamasse audisset ex usu* Νείκατα, *interpretatus delevit nobilem domum.* Vid. Lipsii Saturn. 1. 18 p. 73.] GRON.

Vincamus perun . . . . . sollemne interpr.] In MSS. omnibus, Regio scilicet, Vatic. et Florentino [ac Colbertino,] itemque in Editione Augustana legitur hoc modo: *Vincamus perun . . . . lemne . . . . . . interpretatum atrociter, etc.* Lipsius in lib. 1. Saturn. cap. ult. emendat: *Vivamus, pereundum est.* Sane in conviviis acclamari solitum, *Vivas,* et *Vivamus,* docet Dio in Commodo LXXII, 18. Cum enim Commodus in amphitheatro fatigatus frigidam biberet, ait repenre omnes illud in conviviis acclamari solitum, *Vivas,* succlamasse: τοῦτο δὴ τὸ ἐν τοῖς συμποσίοις εἰωθὸς λέγεσθαι ζήσειας ἐξεβοήσαμεν. *Idem testatur Nilus

in Epiſtola quadam.* VALES. Ego vero in eam opinionem incidi, ut legendum fortaſſe putarem: *VincamVS VESPerum.* Sed neque hoc commento quidquam proficitur ad difficultatem loci removendam. Nam nihil equidem video, quod perſonam Conſtantii, vel temporum *perverſitatem* tangere videatur, quodque Agens in rebus, cum *ſollemne* more ubique receptum eſſet, in malam partem interpretari potuerit. W.

10. *Se feriri*] peti ſe, inſidias ſibi ſtrui, *ſperabat* metuebat, cf. ad XIV, 7. et infra c. 12. W.

Dionyſius Tyrannus.] Cicero Tuſculan. v. 20. Officior. II. cap. 3. Valer. Max. lib. IX. cap. 13. Diodor. Sicul. lib. XX. p. 767. LINDENBR.

Tonſtrices docuit filias] Mire dictum pro, filias docuit artem barbam radendi. W.

Alta foſſa.] Daviſ. ad Cicer. Tuſcul. v, 20. malit *lata,* quam vocem in eadem narratione et Cicero habet, et Valerius Maximus. W.

Axiculos] Trabes minores, ligna transverſaria, quibus maiores continerentur. W.

11. *Buccinae malorum civilium*] Ad Ciceronis tubam belli civilis efformatae. W.

Damnatorum petita bona.] Petita ſcilicet a Principe. Vide titulum in Codice Theod. de petitis et ultro datis. VALES.

Adcorporarent] Hoc vero minime Ciceronianum. W.

Eſſetque materia per vicinitates eorum late graſſandi.] Duplex huius loci ſenſus afferri poteſt: primo ut dicatur, potentes in regia idcirco Conſtantium ad caedes et ſupplicia incitaſſe, ut ipſi caeſorum bona impetrarent, ſuppeteretque ipſis materia graſſandi in vicinos ſuos, quorum praedia ſuis adiungere cupiebant. Alter ſenſus eſſe poteſt huiusmodi, ut eſſet materia ſicariis ac latronibus, ſervisque quos divites illi in ergaſtulis habebant, per eorum latifundia graſſandi. VALES. Placet prior explicatio. W.

Proximorum fauces.] Ita Marcellinus vocare ſolet Imperatoris amicos et comites: quos Graeci τοὺς συνόντας, Dio, Eunapius et Zoſimus eleganti vocabulo παραδυναστεύοντας amant dicere: Macedones vero ἑταίρους, ut praeter ceteros docet Iſocrates in Philippo. Sic Tacitus Annal. 4, 26. Nervam *continuum Principis* et *proximum amicorum* vocat: et in lib. 13. c. 13. *Et proximi,* inquit, *amicorum mutuebant orabantque caveri inſidias mulieris:* et alibi ſaepe. [Q. Curtius in lib. x. c. 3. §. 12. etiam *proximos amicorum* vocat. Haec enim ibi ſunt verba Alexandri Magni ad Perſas milites: *Proximisque amicorum auctor fui, ex captivis generandi liberos.*] Sed diſtinctius Sulpicius Severus in lib. 2. Hiſt. ſacrae: *Quod ubi,* ait, *Danieli compertum, proximum Regis appellat.* et rurſus: *Qua tempeſtate Mardochaeus inter proximos Regis erat.* VALES.

Primus aperuit Conſtantinus.] Unde decem noviſſimis annis pupillus ob profuſiones immodicas nominatus eſt, teſte Victore Epit. 41, 16. Et Auctor de rebus bellicis poſt Imperii Notitiam: *Conſtantini temporibus,* ait, *profuſa largitio aurum, quod antea magni pretii habebatur, vilibus commerciis aſſignavit.* VALES. Cf. Gibbon P. IV. p. 158. et Reitemeier ad Zoſim. p. 559. Quod

primus omnium rapacitati amicorum indulsisse dicitur Constantinus, non ita stricte sumendum est. W.

Auctores.] Reinesius adscripsit *ductores.* W.

13. *Rufinus Praefectus Praetorio*] Galliarum, de quo vide XIV, 10. 11. *Arbetio* supra c. 6. *Eusebius* XIV, 10. 11. XV, 3. Iulian. Ep. 17. μιαρὸν ἀνδρόγυνον appellat observante Reinesio. W.

Et Ursicinus equestris ordinis Praefectus.] Magnam iniuriam cum Ursicino, tum ipsi Marcellino fecit P. Castellus, qui Marcellinum finxerit haec de Ursicino dicentem, quem omnibus propemodum paginis tantopere laudat. Quid autem sibi vult haec locutio, *Equestris ordinis Praefectus?* Ecquis vero ita locutus est scriptor Latinus, cum Magistrum equitum vellet dicere? Et si Marcellinus de Ursicino sic sensit, cur eum Praeposito Cubiculi postponebat, nec iungebat cum Arbaetione Magistro militum? Nam dignitates hic ordine suo singulas recenset. In codice Regio, perinde ac in Florentino [et Colbertino] legitur sic: *Praepositusque Cubiculi ...... laps......... anus Quaestor.* Desideratur itaque Quaestoris sacri palatii nomen, Lucillianus fortasse: neque enim eius Quaestoris nomen reperire usquam potui. VALES.

Anicius qui in regiam aemul. posteritate.] Hanc scripturam fabricavit suo more Castellus, cum in Editione Rom. sic esset excusum: *Anicii quae .... aemulationem posteritas tendens, etc.* In Regio, [Colbertino] et Flor. codicibus hoc amplius: *Anicii quae .... vorum aemul. etc.* Unde non sine ratione, ut arbitror, sic locum emendavi: *Et in Urbe Anicii, quorum in avorum aemulationem posteritas tendens satiari numquam potuit cum possessione multo maiore:* sensu facili et expedito. Anicianae domus invidendas opes perstringit et Zosimus in lib. 6. 7. μόνον δὲ τὸν τῶν λεγομένων Ἀνικίων οἶκον ἐλύπουν τὰ κοινῇ δεδογμένα λυσιτελεῖν· ἐπειδὴ μόνοι τὸν πάντων ὡς εἰπεῖν ἔχοντες πλοῦτον ἐπὶ ταῖς κοιναῖς ἐδυσχέραινον εὐπραγίαις. Id est: *Una Aniciorum domus moleste ferebat ea quae e Rep. omnes iudicaverant. Nam cum soli omnium paene opes possiderent, felicitati publicae invidebant:* ut merito de ea familia Cassiodorus in lib. X. Ep. XI. dixerit: *Anicios paene Principibus pares aetas prisca progenuit.* Erat autem haec domus Christiana iam inde ab Anicio, de quo Prudentius contra Symmachum I, 553.

Fertur enim ante alios generosus Anicius orbis
Illustrasse caput.

Proinde non mirum, si et Marcellinus noster et Zosimus, homines Deorum cultui mancipati, Anicios infestius allatrent. VALES.

Anicii] Una ex nobilissimis per plura saecula Romanorum gentibus, quorum nomina in titulis saepissime occurrunt. Vide, si lubet, Corsinum de Praef. Urbis p. 182. 185. Gibbon. T. VII. p. 346. ss. W.

CAPUT IX.

1. *Repentini*] improvisi accedentes et subito avolantes. *Amittebant* praedam, dimittere coacti. *Prospicere* oculis denotare, speculari. W.

2. *Ut ante diximus*] xv, 13. W.

Fallendi perstringendique] omnia perreptandi, perscrutandi, xxi, 3, 5. Reinef. praestringendi. W.

Mesopotamiae Duce] Comite. v. Ind. II. W.

3. *Tamen Saporem ducem parti nostrae contiguum.*] Vitium in huius Ducis nomine latere, res ipsa clamat: neque Saporem eum vocatum, sed Tamsaporem, planissime credo: idque ratio verborum et structura convincit, quae aliter non constat. Legendum ergo, *propulsare gentes infestas Tamsaporem Ducem parti nostrae contiguum.* Et mox post: *Paruit Tamsapor, hisque fretus,* etc. Lib. xvii, 5, 1. *Tamsaporis scripta suscepit.* Lib. xviii, 5, 3. *Occultis saepe colloquiis cum Tamsapore habitis, qui tractus omnes Ducis potestate tunc tuebatur.* Et post pauca (6, 16.) *At nunc se a Tamsapore et Nohodare Optimatibus missum.* Lib. xix, 9, 5. *Per Tamsaporem Ducem supplicaverat Regi.* Sicque semper in Ms. habetur. Et dictum videtur *Tamsapor*, ut *Tamchosro,* quae itidem vox Persica, apud *Euagrium Historiae Ecclesiast. lib. 5. cap. 20.* Theophylact. Simocat. lib. iii. LINDENBR.

Tamen Saporem ducem.] Primus hunc locum corruperat P. Castellus, cum in Editione Rom. *Tamsaporem* legeretur recte, quemadmodum etiam in Ms. Flor. legi testatus est Lindenbrogius, [et ita legitur in Colbertino.] Mariangelus Accursius *Tansaporem* ubique in Editione sua excudi iussit: quod equidem praetulerim. Sic Tanchosdro Chosdrois Persarum Regis ducem appellat Menander Protector in lib. 8. Hist. quamquam ibi et ταχοσδρῶ et ταναχοσρῶ scribitur librariorum vitio. Nam Suidas, qui Menandri locum citat, ταγχοσδρῶ semper eum nominat in v. ταγχοσδρῶ et ἐμβριθῆ et δοκιμάσας. Evagrius tamen in lib. 5. ταμχοσδρῶ vocat: prorsus ut parum intersit, Tamsaporem an Tansaporem scribas. Quid autem ea vox *Tan* significet apud Persas, Orientalium linguarum peritis indagandum relinquo. VALES.

Perduelles advolaret] i. e. advolaret ad perduelles, quem usum exemplis confirmavit Davisius ad Cicer. Tusc. ii, 9. W.

4. *Pacem postulat precariam.*] Sic primus edidit Gelenius. Nam anteriores Editiones omnes sic praeferebant, *postulat pacem precantium.* In Regio exemplari scriptum est, *pacem postulat precatium,* et eadem manu suprascriptum *precariam.* Sed non dubito, quin scripserit Marcellinus, *pacem postulat precativam.* Sic enim loquitur Marcellinus cap. 5. libro xvii. (ubi, quid Persarum rex responderit, legitur, *Chionitae* item occurrunt, pro *Eusenis* autem Geloni nominantur. W.) VALES.

Interstitit] intercessit. xxii, 11, 3. W.

CAPVT X.

1. *Pro captu* ratione *temporum,* xxviii, 3, 5. xxx, 10, 20. et saepius. W.

Constantius concluso Iani templo.] Huius lectionis auctor est Gelenius. In Editione Rom. legebatur, *Constantius quam ecluso, etc.* unde P. Castellus, alter scilicet Oedipus, edidit: *Constantius*

quidem reclauso Iani templo. At Mariang. Accursius, qui eius scripturae ineptiam perspiciebat, excudi iussit: *Constantius quidem clauso Iani templo.* Regius tamen ac Florentinus codex scriptum habent, *quam recluso Iani templo.* [Colbert. *quam recluso iam templo.*] Proinde re attentius considerata legendum esse arbitror, *quasi recluso Iani templo, stratisque hostibus cunctis, etc.* vel potius, *tamquam recluso, etc.* ut recludi hic sumatur, non pro aperiri, ut vulgo solet, sed pro denuo claudi: quo sensu reclusum usurpat Iustinus libro 1. et Iustinianus §. pen. Inst. de leg. agn. success. et Reclausos quoddam Monachorum genus posterior Latinitas dixit, quos Graeci ἐγκλείστους. Particula autem illa *quasi* magnam ἔμφασιν habet, adeo ut absque ea sensus vacillet. Neque enim Marcellinus dicit Constantium de cunctis hostibus victoriam retulisse: immo contrarium affirmat. Subiicit enim: *Nec enim gentem ullam bella cientem per se superavit, aut victam fortitudine suorum comperit ducum.* VALES.

Tamquam recluso Iani templo.] Christianos imperatores per aliquod tempus in claudendo et recludendo Iani templo priscum morem secutos esse, ex hoc loco evincere voluerat Casaubonus ad Sueton. Aug. c. 22. quem tamen falsum in eo fuisse recte contendit Tillemontius Hist. des Empereurs T. 1. p. 561. nam ex addita ab Ammiano vocula *tamquam,* uti reliquis, quae sequuntur, omnibus, manifestum est, in ridiculum trahi Constantium, qui, quasi vero aequiparandus esset Imperatoribus, quibus Ianum olim claudere contigisset, ne triumphum quidem iustum agere debebat, quum *post Magnentii exitium absque nomine ex sanguine Romano,* hostem externum nominare non posset, de civibus solis *triumphaturus.* W.

2. *Per se*] Suis auspiciis, ipse praesens. *aut fortitudine ducum,* quos inde ab Augusto Imperatorium nomen honoremque triumphi Augustis concedere debuisse notum est. W.

Et pulcritudinem stipatorum.] Protectores et Scholares intelligit, de quibus supra notata sunt multa. Hi erant plerumque iuvenes, pulcritudine, et robore, et statura praestantes, elegantius culti pexique, aureis hastis et clypeis insignes: ut describit Synesius in Orat. de regno: καὶ γάρ πω τὸ τῶν δορυφόρων τοιοῦτον· ἀπὸ τῆς στρατιᾶς στρατιά τις ἔκκριτος· νέοι πάντες, εὐμήκεις, τὴν κόμην ξανθοί τε καὶ περιττοί· ἀεὶ δὲ λιπαροὶ κεφαλὰς καὶ τὰ πρόσωπα· χρυσάσπιδες καὶ χρυσεολόγχαι· οἷς, ἄν ποτε ὀφθῶσι, τὸν βασιλέα σημαινόμεθα, καθάπερ οἶμαι ταῖς προανισχούσαις ἀκτῖσι τὸν ἥλιον. Et Procopius in Anecdotis, pag. 108. imbelles eos fuisse dicit, ut qui ostentationis tantum ac pompae gratia in palatio militarent. Denique Agathias in lib. 5. εἰσὶ δὲ οἱ πολλοὶ ἀστικοί τε καὶ φαιδροείμονες, καὶ μόνον ὄγκου τοῦ βασιλείου ἕνεκα καὶ τῆς ἐν ταῖς προόδοις μεγαλαυχίας ἐξευρημένοι. VALES. Cf. Salmasius ad Scriptt. H. A. T. 1. p. 941. ed. Hack. W.

3. *Lictoribus fuisse contentos*] Imperatoribus Romanis lictores cum 12. fascibus semper praeibant iam inde ab Augusto, cui Senatus id primum decrevit anno V. C. 735. Sentio et Lucretio Coss. ut refert Dio 54, 10. Mamertinus in Panegyrico ad Maximianum Aug. c. 3. *Trabeae,* inquit, *vestrae triumphales, et fasces Consulares; et sellae curules, et illa obsequiorum stipatio et fulgor, vestrorum sunt ornamenta meritorum.* Plura vide apud Lipsium in Notis ad lib. 13. Taciti. Inter Principes porro qui

lictoribus contenti fuerunt, Traianum numeraverim, de quo id ipſum teſtatur Dio in lib. 68. et Marcum, de cuius civilitate loquitur Eutropius, et idem Dio in lib. 71. Et Marcus ipſe in lib. 1. (Sect. 17. p. 17. Wolle.) de vita ſua hanc ſententiam meo iudicio mirabilem, et Principibus inculcandam poſuit: *δυνατόν ἐστιν ἐν αὐλῇ βιοῦντα μήτε δορυφορήσεσι χρῄζειν, μήτε ἐσθήτων σημειωτῶν, μήτε λαμπάδων καὶ ἀνδριάντων τοιῶνδε τινῶν, καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου· ἀλλ' ἔξεστιν ἐγγυτάτω ἰδιώτου συστέλλειν ἑαυτόν.* Id eſt: *Imperator in palatio degens, et ſtipatoribus, et veſtibus clavatis, et igne praeferri ſolito, et ſtatuis illis, atque huiusmodi faſtu facile poteſt carere: licetque ei quam proxime ad privati hominis modum ſemet coërcere.* VALES.

Alium anhelanter avido ſtatu ventorum.] Emendavi ex coniectura non vana, ut opinor: *Anhelante rabido flatu ventorum:* absque ulla apicum mutatione. Et ita loquitur Marcellinus noſter in lib. 26. c. 10. §. 19. *Ingentes aliae naves extruſae rabidis flatibus, etc.* Sic enim ibi praefert Regius codex [et Colbert.] VALES. Reineſius: anhelante rapido flatu, i. e. ſpirante. W.

Lenunculo ſe commiſiſſe.] Iulium Caeſarem intelligit. Plutarch. et Sueton. in eius Vita, (p. 726 et c. 58.) Flor. lib. IV. cap. 2. Dio lib. XLI. c. 46. Appian. bellor. civil. lib. 2. c. 57. LINDENBR.

Ad Deciorum exemplum.] Is fuit Claudius Imp. Quippe ut longo intervallo Deciorum morem renovaret, ſemetipſum pro Rep. bello Gothico devovit. Aur. Victor in Caeſar. c. 34. LINDENBR.

Alium hoſtilia caſtra per ſemetipſum.] Galerium Maximianum Caeſarem intelligit, qui in Armenia maiore cum Narſeo pugnaturus Rege Perſarum, ſpeculatoris munus cum altero ac tertio equite ſuſcepit, ut ait Eutropius in Breviario IX, 25. Legati enim habitu ad Narſeum profectus, caſtra eius ſpeculatus eſt, ac deinde conſerto proelio ingentem victoriam retulit, quemadmodum ſcribit Syneſius in Oratione de regno: *καὶ γὰρ δὴ οὐδὲ εἰκὸς ἀνήκων τινα εἶναι βασιλέως ἑαυτὸν ἐπιδόντος εἴσω τῆς πολεμίας γενέσθαι, ἐν χρείᾳ κατασκοπῆς μιμησαμένου σχῆμα πρεσβείας.* Et Rufus Feſtus de eodem Galerio c. 25. *Ipſe*, inquit, *Imperator cum duobus equitibus exploravit hoſtes, et cum* XXV. *millibus ſuperveniens, ſubito innumera Perſarum agmina aggreſſus, ad internecionem cecidit.* VALES.

Ut glorioſas ſuas res.] Poſtrema vox tam in Editione Romana quam in exemplari Regio [et Colbertino] deeſt, et a P. Caſtello primum eſt addita. Nec ſine cauſa quis ſuſpicetur a Marcellino ſcriptum fuiſſe: *Ut glorias ſuas poſteritati celebri memoria commendarent.* Sic enim loqui ſolet paſſim. VALES.

4. *Ut igitur multa*] ſc. praeteream, quod, vel aliud eiusdem ſignificationis verbum excidit. W. Mihi excidiſſe videtur *mittam*, praecedente *multa* abſorptum. ERF.

In apparatu regio, pro meritis cuilibet munera reddita.] Haec temere inſerſit P. Caſtellus, cum in Editione Romana poſt verbum *apparatu* lacuna eſſet paullo minus quam dimidiatae lineae. Neque aliter praeferunt MSſ. codices. Ad oram autem Regii codicis adnotata ſunt eadem manu haec verba: *Hic ait*

Blon-

Blondus deesse folium, ut in exemplari vetusto legisse dicit. *Idem in Tolosani codicis margine adscriptum inveni: *Hic deest unius folii scriptura, ex his quae in exemplari vetusto legisse memini: et est pars multi facienda, a me in Italia apud Ocriculum posita.** Sed ego Blondo non credo: ac si quid sentio, deest tantum quo die Constantius Romam ingressus sit, puta IV. Kal. Maias, ut scribit Idatius in Fastis. VALES.

Secunda Orfiti Praefectura.] Constantio Aug. IX. et Iuliano Caesare II. Consulibus anno Domini 357. Primam quidem Praefecturam Urbanam gesserat Orfitus Constantio Aug. VI. et Constantio Caesare II. (A. C. 354. W.) Consulibus, teste Marcellino in lib. 14. c. 6. Et in fragmento Fastorum, quod primus edidit Cuspinianus, sic legitur: *Constantio VI. et Constantio Gallo II. Coss. Neratius Cerealis Praef. Urbi fuit* VI. *Idus Decemb. Vitrasius Orfitus Praef. Urbi fuit. Constantio VII. et Constantio Gallo III. Coss. Vitrasius Orfitus Praef. Urbi fuit.* Haec fuit unica Praefectura, tametsi duobus Consulibus acta. Nam VI. Idus Decemb. magistratum iniit Orfitus Consulatu Constantii VI. deinde anno sequenti gessit. Utramque Orfiti Praefecturam commemorat vetus haec Inscriptio: MEMMIO. VITRASIO. ORFITO. V. C. NOBILITATE. ACTIBUS. QUE. AD. EXEMPLUM. PRAECIPUO. PRAEFECTO. URBI. ET. ITERUM. PRAEFECTO. URBI. PROCONSULI. AFRICAE, etc. Meminit et Symmachus in lib. I Ep. I. Et in lib. Epist. ult. 47. socerum suum fuisse testatur. *Unde et iunior Symmachus Memmii praenomen accepit. Nam Q. Fabianus Memmius Symmachus est dictus, perinde ut avus eius maternus, Memmius Orfitus.* VALES.

Secunda Orfiti Praefectura]. Difficultatem movet haud levem eo, quod *Corsini* in egregio libro de Praefectis Urbis p. 213. ss. inpr. p. 220. ss. ex legibus non minus, quam Inscriptionibus demonstrat, Orfitum per annos 354 — 359. *petitu Senatus et populi Romani,* uti est in titulis, Praefecturam continuasse, et si qui alii nominentur Praefecti, uti *Flavius Leontius* A. 355. quem Ammianus ipse laudat XV, 7. A. 357. autem *Decimus Simonius Iulianus*, hoc ita intelligendum esse, ut Praefecturam Orfitus non per totum annum administraverit, sed sponte interruperit, Vicariumque adsciverit. (cf. Ind. II. v. Vicarius.) Ad Vicarium igitur Leontium A. 355. respexisse Ammianum, ideoque Orfiti *secundam* nominasse, quam A. 356. susceperit. W.

Ocriculo] eiusdem etiamnunc nominis urbe in terris, Pontifici Rom. subiectis. W.

5. *Senatus officia*, salutationem, *reverendas Patriciae stirpis effigies* in quibus dignitas et gravitas maiorum adhuc erat conspicua. W.

Cineas ille Pyrrhi legatus.] Iustin. Trog. lib. XVIII, 2. Flor. lib. I. cap. XVIII. Plutarch. in Pyrrho: *βασιλέων πολλῶν συνέδριον.* LINDENBR.

Asylum mundi totius.] Glorioso et insolenti elogio Marcellinus videtur gratificari voluisse Patribus conscriptis, ex quorum numero eum fuisse credibile est. Aetate tamen Marcellini nihil minus erat Senatus Rom. quam asylum orbis terrarum. Ne quidem aevo Ciceronis id Senatui convenisse testatur ipse Cicero in

lib. 2. c. 8. de Officiis, qui eam laudem Senatus intra Punicum bellum et Syllae tempora includit. *Regum*, inquit, *populorum, nationum portus erat ac refugium Senatus.* Idem in Orat. pro Sextio c. 65. *Senatum*, inquit, *Reipublicae custodem, praesidem, propugnatorem collocaverunt.* VALES.

6. *Aureo solus ipse carpento.*] Incivilitatem et arrogantiam perstringit Constantii, tum quod aureo curru, qui erat Imperatorum triumpho dicatus, tum quod solus nullo in consessum vehiculi admisso Urbem ingressus sit. Utrumque morem notatum habemus apud Philostratum in Dione Chrysostomo: Τραϊανὸς αὐτοκράτωρ ἀναθέμενος αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν χρυσῆν ἅμαξαν, ἐφ' ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ τῶν πολεμίων πομπὰς πομπεύουσιν, etc. *Traianus Imp. eum Romae secum impositum aureo carpento, in quo sedentes Augusti de hostibus triumphare solent.* Helagabalus tamen simili curru quotidie usus esse dicitur ab Herodiano in fine libri 5. VALES. De aureo carpento vide Scheffer de re vehic. p. 25. et 204. W.

Alternumque potestatis gressus multiplices.] Inter locos qui egregie restituti sunt in hac Editione nostra, hunc non postremo loco numeraverim. In Editione Rom. legebatur sic: *Alterneumque post tante gressus, etc.* In exemplari Regio, *gressos.* In Florentino Ms. *alternaeumque, etc.* Unde ne uno quidem apice mutato legendum esse conieci: *Quo micante lux quaedam misceri videbatur alterna. Eumque post antegressos multiplices alios purpureis subteminibus texti circumdedere dracones.* *Atque ita plane codex Tolosanus.* Eleganter lux alterna misceri dicitur, auri scilicet et gemmarum, quibus Constantii currus collucebat. Eodem sensu Nonnus in libro XL, 354. Dionys. de Baccho Tyrum ingresso dicit:

Καί οἱ ὀπιπεύοντι λιθογλώχινες ἀγυιαὶ
Μαρμαρυγὴν ἀνέφαινον ἀμοιβαίοιο μετάλλου.

Et Basilius Seleucenus in libri 2. de Thecla capite 5. zonam describens, auro lapillisque distinctam: ὡς πολύολβον εἶναι τὸ κάλλος, ἐκ πολλῶν τε καὶ ἀλλοχρόων ἀκτίνων συγκεραννύμενον. VALES.

7. Sequitur locus classicus de *draconibus*, militarium signorum genere, quae inde a Traiano in usu esse coeperunt. — *Purpureis subteminibus* e purpureis pannis, non solidis tamen, sed intus cavis. *Hiatu vasto perflabiles.* Equidem intellexerim de rictu ampliori, ut ventos conciperet, qui totam corporis longitudinem penetrarent moverentque, quo ventorum motu sibilus quasi, qualem emittunt vivi dracones, *velut ira perciti sibilantes*, auditus est. *Caudarumque volumina relinquentes in ventum*, ventis ludibrio dant. Commentarium in hunc Ammiani locum dedit Lipsius de militia Romana Lib. IV. p. 267. ss. ed. Antv. 1596. Nec poeniteat conferre *Nemesianum* in Cynegetico v. 83. ss. quem, quoniam itidem de Augustorum in Urbem ingressu agitur, exscripsi:

— — videorque mihi iam cernere fratrum
Augustos habitus, Romam, clarumque senatum,
Et fidos ad bella duces, et milite multo
Agmina, quis fortes animat devotio mentes.
Aurea purpureo longe radiantia velo
Signa micant, sinuatque truces levis aura dracones.

Purpureis subteminibus texti circumdedere dracones.] Ita lib. xv. c. 5. §. 16. *Cultu purpureo draconum.* Hoc ipso libro c. 12. §. 39. *Purpureum signum draconis.* Themist. Orat. vi. χρυσὸς ἀετὸς, καὶ δράκοντες λεπτῶν ὑφασμάτων. Erant enim ex serico purpureo in veri draconis formam effigiati, et ut Ammian. inquit, *velut serpentis pendentis exuviae.* De his optime Iohan. Chrysostom. in Orat. de futuro Dei iudicio, cuius locum operae pretium erit totum adscribere, quia et alia de quibus hic agit Ammianus illustrat: Ὑπόγραψόν μοι τὰ περὶ τὸν βασιλέα, τὸν ἐπὶ τῆς γῆς, οἷον ἄνδρας χρυσοφοροῦντας, καὶ ζεῦγος λευκῶν ἡμιόνων χρυσῷ καλλωπιζομένων, καὶ ὄχημα χρυσοκόλλητον, καὶ πέταλα τούτῳ περισειόμενα, καὶ δράκοντας ἐν ἱματίοις σχηματιζομένους σηρικοῖς, καὶ ἀσπίδας χρυσοῦς ἐχούσας ὀφθαλμοὺς, καὶ ἵππους χρυσοφοροῦντας, καὶ χαλινοὺς χρυσοῦς. Vid. Suid. in vocibus Ἰνδοὶ, et Χιλιοστὴ, et Σημεῖα σκυθικά. Gregor. Nazianz. Episc. Orat. in Iulian. 1. p. 287. Δρακόντων φοβεροῖς χάσμασιν ἐμπετόμενα (συνθήματα) ἐπ' ἄκρων δοράτων αἰωρουμένοις, καὶ διὰ τῶν ὁλκῶν ῥιπιζόμενα φολίσιν ὑφανταῖς καταστίκτων, ἥδιστόν τε ὁμοῦ καὶ φρικτὸν θέαμα προσπίπτει ταῖς ὄψεσιν. Quae etiam lucem addunt mox sequentibus: — — *hiatu vasto perflatiles, et ideo velut ira perciti sibilantes.* Claudian. in III. Consul. Honorii 141.

Hi volucres tollunt aquilas, hi picta draconum
Colla levant, multumque tumet per nubila serpens,
Iratus stimulante noto, vivitque receptis
Flatibus, et vario mentitur sibila tractu. LINDENBR.

8. *Corusco lumine radians.*] Claudian. III. Paneg. Honorii 135.

— — — *Perstringit aëna*
Lux oculos, nudique seges Mavortia ferri
Ingeminat splendore diem. LINDENBR.

Cataphracti equites.] De cataphractis eorumque armatura copiose Heliodor. lib. IX. c. 14. Suid. in voce ἱππική. Vid. Brisson. de Reg. Persar. *Vide Notit. Imp. et Veget.* LINDENBR.

Clibanarios.] Glossar. Nomicum: Κλιβανάριοι, ὁλοσίδηροι. κλίβανα γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ σιδηρᾶ καλύμματα καλοῦσι, ἀντὶ τοῦ καλαμῖνα. L. 9. C. de ann. civica. LINDENBR.

Quos clibanarios vocant Persae] Hoc falsum: rem habuerunt, sed suae linguae, quod tamen ignoramus, vocabulo. Vox est Romanae, vel potius Graecae originis a χαλύβη, tegumentum. v. Salmasium ad Scr. Hist. Aug. T. I. p. 1019. Reinesius adscripserat: „Ms. *personati.* Inde iussit Boxhorn. *Persae nati.* Verissima lectio est *personatim*, i. e. singuli, singulae eorum personae." W.

* *Polita manu crederes simulacra, non viros.*] Ad Iuliani Imp. Orationem haec efficta videntur, cuius haec verba sunt in Encomio πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνστάντιον, pag. 126. Ἀπείρων εἶχες ἱππέων πλῆθος, καθάπερ ἀνδριάντας ὀχουμένους. Idem Oratione 3. p. 298. ὥσπερ ἀνδριάντες ἐπὶ τῶν ἵππων φερόμενοι.* LINDENBR. *Non viros* homines viVos. W.

Apti corporis flexibus] adeo tenues, ut quemque motum corporis sequerentur. Quae sequuntur tautologiae propiora, hoc tamen habent commodi, ut faciliorem rem faciant intellectu. W.

9. *Augustus faustis vocibus appellatus.*] Claud. VI. Conf. Honorii 611.

O quantum populo secreti numinis addit
Imperii praesens species, quantamque rependit
Maiestas alterna vicem: cum regia Circi
Connixum gradibus veneratur purpura vulgus,
Consensuque cavae sublatus in aethera vallis
Plebis adoratae reboat fragor: undique totis
Intonat Augustum septenis vocibus echo. LINDENBR.

Faustis vocibus appellatus] acclamatione plausuque exceptus. Urbane et salse, uti recte observat Heynius in Prolus. de Ammiano p. CXXX. perstringit noster Constantium. W.

Vocum lituorumque intonante fragore.] In Editione Rom. legitur: *Appella . . . . otium lictorumque intonante fragore.* Unde P. Castellus eam lectionem effinxerat: *Appellatus, vocum lictorumque, etc.* Secutus est Sig. Gelenius, qui cum scripturam illam improbaret, edi iussit: *Vocum lituorumque intonante fragore.* Sed nos veram, ut arbitror, lectionem deprehendimus: sic enim legi debet: *Montium litorumque intonante fragore.* Sane in codice Regio, *Tolosano,* [et Colbertino,] distincte scriptum, *litorumque.* Et Marcellinus noster in lib. 17. c. 7. §. 3. Nicomediae cladem describens, montium et litorum fragorem similiter coniungit his verbis: *Pulsorum auditus est montium gemitus, et elisi litoris fragor.* VALES.

10. *Curvabat,* ut cranio consuleret. — *Velut collo munito,* vinculis adstricto. *rectam aciem luminum tendens* torvo et irretorto vultu — *tamquam figmentum hominis,* statua inanimis — *non cum rota concuteret nutans,* quum currus ad lapidem offenderet, rectus tamen sedit et immotus. W.

11. *Citeriore vita.*] Ita ex Msc. ut sup. *Nullo citerioris vitae ministro praesente.* Lib. XXV. c. 4. §. 3. *Citerioris vitae ministris.* Lib. XXVII. c. 10. §. 4. *Fraude citerioris vitae ministri.* LINDENBR. v. ad XIV, 1, 7. W.

Ut existimari dabatur] ut credere fas erat. Sic opinari dabatur XIX, 2, 13. XXIV, 8, 6. XXVI, 1, 7. 10, 16. aestimari dabatur XXX, 5, 18. W.

Ut facere Principes consuevere, et similia.] Ms. *Ut facere Principes consecrati, et sim.* Puto scripsisse Ammian. *Ut facere Principes consuevere sacrati, et sim.* Sic apud Capitolin. in M. Antonin. Phil. *Sacratissime Imperator Diocletiane.* Et *Sacratissimi Imperatores,* L. 3. C. de Quadr. praescr. LINDENBR.

12. *Nec in trabea socium* collegam in Consulatu *privatum adscivit,* qui non esset ex familia Constantini; quod ita esse, fastos Consulares evolventi facile apparebit. W.

Principes consecrati] Divi, in Deos relati, v. c. Severus, qui Dionem Cassium prope se sedere iussit. Scripturam *consecrati* defendit Ernest. allato Suetonii Calig. 35. ubi pariter occurrunt consecrati principes. Idem conferri iubet Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. T. II. p. 602. ed. Hack. W.

Elatus in arduum supercilium] ad Imperatoris dignitatem evectus, ut supercilia non ad hominem, sed ad dignitatem referenda sint. Nec aliter XXIX, 2. *ad ardua imperii supercilia.* W.

13. *Romam ingressus Imperii Virtutumque omnium larem.*] Sic Valentinianus, Theodosius et Arcadius Impp. urbem Romam vocant *Virtutum omnium matrem*, in Collat. LL. Licinii Rufini, Tit. de stuprat. Et *Virtutum omnium latissimum templum*, Cassiodorus Variar. lib. IV. Epist. VI. Ut Ammianus lib. XVII. c. 4. §. 13. *Romae, — — id est, in templo mundi totius.* Altercatio Hadriani et Epicteti p. 30. *Quid est Roma?* Ep. *Fons Imperii orbis terrarum, mater gentium, rei possessor, Romanor. contubernium, pacis aeternae consecratio.** LINDENBR.

**Romam Imperii virtutumque omnium larem.*] Ex Herodiano II, 10. desumptum videtur, apud quem Severus tum Legatus Pannoniae sic milites alloquitur: τὴν Ῥώμην προκαταλαβόντες, ἔνθα ἡ βασίλειός ἐστιν ἑστία. Eleganter Politianus vertit, *larem Imperii.* Multa porro ex Herodiano mutuari solet Marcellinus: ut quum ait in Oratione Constantii ad milites, *nec barritus sonum perferant primum*, sumptum est ex hac ipsa Oratione Severi apud Herodianum.* VALES.

Forum] κατ' ἐξοχὴν dictum. Appellabatur etiam Romanum, vetus, magnum. W.

Populumque pro tribunali.] In MSS. omnibus, et in Editione Rom. penultima vox deest, quam P. Castellus supplevit. Poterat tamen minore audacia locus sic restitui: *Allocutus nobilitatem in Curia, populumque e tribunali.* VALES.

Nec superbae, nec a libertate coalita desciscentis.] Hoc temperamento erga Principes se gerebat populus Rom. ut nec nimia insolentia efferretur, nec se nimis serviliter et abiecte deprimeret: quod testatur et Nazarius in Panegyrico ad Constantinum c. 35. his verbis: *Populi vero Rom. vis illa et magnitudo venerabilis, ad imaginem antiquitatis relata, non licentia effrenis exsultat, non abiecta languide iacet: sed sic adsiduis divini Principis monitis temperata est, ut morigeram se non terrori eius praebeat, sed benignitati.* Ipsi quinetiam Impp. collectam in Circo plebem vicissim adorabant, cum interim et annonam et voluptates eidem subministrare non desisterent. Legant hos versus Claudiani Principes hodierni in 6. Consulatu Honorii 611. et simul cogitent quota pars sint Imperii Rom.

O quantum populo secreti numinis addit
Imperii praesens genius, quantamque rependit
Maiestas alterna vicem, cum regia Circi
Connexum gradibus veneratur purpura vulgus.

[Eutropius de Diocletiano A. x, 26. ita scribit: *In Imperio Rom. primus Regiae consuetudinis formam magis quam Romanae libertatis invexit, adorarique se iussit, cum ante eum cuncti salutarentur: et ornamenta gemmarum vestibus calciamentisque indidit. Nam prius Imperii insigne in chlamyde purpurea tantum erat; reliqua communia.* Ex quo apparet populum Romanum in Diocletiano vestem auream, gemmatosque calceos ferre non potuisse; sed praecipue appellationem Domini, adorationemque insolentem ac novam tolerare nequivisse: quibus omnibus se in ordinem cogi, ac libertatem suam impugnari videbat. Hoc declarant apertissime verba L. Caecilii Firmiani Lactantii, in capite XVII. libri de mortibus Persecutorum, nuper a Cl. doctissimoque Balusio editi, quae talia sunt: *Diocletianus perrexit statim*

Romam, ut illic Vicennalium diem celebraret, qui erat futurus a. d. XII. *Kal. Decemb. Quibus sollemnibus celebratis, quum libertatem populi Rom. ferre non poterat, impatiens et aeger animi prorupit ex Urbe, impendentibus Kalendis Ianuariis, quibus illi nonus Consulatus deferebatur. Tredecim dies tolerare non potuit, ut Romae potius quam Ravennae procederet Consul. Sed profectus hieme, etc.* Nimirum populus Romanus adorationi Diocletiani, et appellationi Domini, ac osculis pedum eius assuefieri non potuit, linguamque suam continere: qua populi libertate Diocletianus offensus, post celebrata Vicennalia Romae, statim ex Urbe discessit, civibus iratus quasi contumacibus: et nonum Consulatum, quem post XIII. dies initurus erat, Ravennae quam Romae inire atque edere maluit, ut Romanos honore debito frustraretur.] VALES.

Reverenter modum ipse quoque debitum servans.] Ipse Constantius intra iustos fines principis, qui civilis haberi cupit, sese continuit. W.

14. *Quidquid erat primum.*] Solebant olim antiquarii, quoties aliquod vocabulum terminaretur iis litteris quae sequentis vocis initium facerent, compendii gratia eas litteras minime iterare: Idque et in Pandectis Florentinis occurrit saepissime, et in Regio exemplari Marcellini nostri non raro deprehendi. Exempli gratia: *Allocutus nobilitatem in Curia populumque tribunali,* pro *e tribunali.* Ita etiam in hoc loco quem prae manibus habemus, legendum est: *Quidquid viderat primum.* VALES.

Iovis Tarpeii delubra] Pars Capitolii pro toto Capitolio posita. W.

[*Lavacra in modum provinciarum exstructa.*] Ita quidem praefert Codex Colbertinus, codici Regio plerumque simillimus, adeo ut ex eo transscriptus videri possit. Sed tamen vix crediderim Ammianum tam insolenti hyperbole in Historia sua usum esse, ut ampla quantumlibet balnea publica urbis Romae maximis et latissimis provinciis Imperii Rom. compararit: cum balneas seu thermas amplius 800. Sextus Rufus in Urbe agnoscat; quidam balnea 909. thermas 20. Itaque existimo Ammianum scripsisse, *in modum piscinarum.* VALES.

Lavacra] thermae. Eiusmodi thermae, aedificia nempe publica, Romae viginti erant numero, in quibus eminebant Neronianae, Antonini Pii, Diocletiani, Constantini M. quarum omnium etiamnunc rudera supersunt. Vid. Tillemont IV. p. 92. W.

Amphitheatri molem] Intelligit Amphitheatrum a Vespasiano aedificari coeptum, a Tito perfectum, totum e lapidibus exstructum. Hodie vulgo vocatur Colisseum, falso: debebat esse Colosseum, vel quod ipsum ultra consuetam aedificiorum altitudinem adscendit, vel quod in vicinia colossalis statua Neronis erecta erat. W.

Ad cuius summitatem aegre visio humana conscendit] Et hoc poetice magis, quam vere elatum. cf. Calpurnium Eclog. VII, 23. laudante Gibbono P. II. p. 342. Extra Romam Veronae etiam et Nemausi etiamnunc conspiciuntur, et melius quidem conservata Amphitheatra, de quibus vide *Maffei Veronam illustratam*, vel, quod facilius haberi potest, *Hier. Mercurial. de arte gymnast.* ubi aere expressum est p. 190. et Titianum et Vero-

nense; *Gautier hist. de la ville de Nismes et de ses antiquités*, Nism. 1724. 8. it. *Eclaircissement des Antiquités de Nismes*, Tarascone 1746. 8. W.

Pantheum] in honorem duodecim, quos maiorum gentium Deos appellare solent, ab Agrippa, Augusti genero, aedificatum. Hodie *Santa Maria Rotonda*. W.

Elatosque vertices scansili suggestu.] Columnas intelligo cochlides, super quas positae erant Principum statuae. Harum columnarum meminit Victor in Descript. Urbis. Pollio in Claudii gestis c. 3. *Illi totius orbis iudicio in Rostris columna posita est palmata statua superfixa.* Et Vopiscus in Tacito c. 9. *Ubi,* inquit, *et in columnis Divo Aureliano statuae constitutae sunt.* Earumdem crebra fit mentio apud Marcellinum Comitem, Zonaram et Nicetam. Erant autem eae columnae intrinsecus excavatis gradibus perviae, ut docet Victor in Descript. urbis Romae, et Descriptio urbis Constantinop. Ex quo intelligitur, cur Marcellinus suggestum scansilem dixerit. Latini has statuas columnis impositas vocant Colosseas, ut Lampridius in Alexandro Severo, et Statius Silv. 1. init.

Quae superimposito moles geminata Colosso,
Stat Latium complexa forum.

Graeci posteriores στήλας, quod erant, ut dixi, columnis superpositae. Malchus initio Historiarum: τάς τε Ζήνωνος στήλας καταβάλλουσι πάσας. Suidas in βηρίνη, et in στήλη: tandemque ut pro omni statuarum genere id vocabulum sumeretur, obtinuit. Glossae veteres, *statua*, ἀνδριὰς, στήλη. Gelenius edidit: *Elatosque vertice scansili suggestus.* [Ego locum emendavi ex codice Colbertino, qui sic praefert: *Elatosque vertices cassili suggestu consurgunt, priorum Princ: imit. port.*] Ceterum aliter hunc locum interpretatur Lipsius in lib. 3. de Magnitudine Rom. cap. 8. cui non assentior. VALES.

Urbis templum.] Quod in regione quarta collocat Victor. Mentio eius apud Sueton. lib. 11. cap. 52. Xiphilin. et Ael. Spartian. *et de quo multa Iustus Lipsius de Magnit. Rom. lib. 3. cap. 6.* De eo sic Aurel. Prudent. contra Symmach. lib. 1, 219.

Delubrum Romae: colitur nam sanguine et ipsa
More Deae, nomenque loci, ceu numen habetur:
Atque Urbis Venerisque pari se culmine tollunt
Templa, simul geminis adolentur tura Deabus.

Inscriptio vetus: D. M. T. AEL. MALCO LICTORI EQ. PRAETORIA COH. III. PR. QUI ET URB. TEM. ANTISTES SACERD. TEMP. MATRIS CASTROR. Alia Inscriptio: SERVILIO MARCIANO ARVERNO C. SERVILI DOMITI FILIO SACERDOTI AD TEMPLUM ROMAE ET AUGUSTORUM TRES PROVINCIAE GALLIAE. LINDENBR.

Urbis templum forumque Pacis.] Hunc locum in Editione sua corrupit Accursius hoc modo: *Urbis forum templumque Pacis.* Atqui Marcellinus iam de foro Romano locutus est supra. Sed quia Accursius de foro Pacis nihil legerat, ideo locum sic emendandum putavit. Eius tamen meminit Marcellinus Comes in Chronico, Basso et Philippo Coss. et Magno in lib. de Notis. Fuitque in Regione 4. Urbis, eo in loco quo templum Pacis olim fuerat, teste Procopio in lib. 4. de bello Gothico: ἦει διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἣν φόρον εἰρήνης καλοῦσι Ῥωμαῖοι· ἐνταῦθα γάρ πη

ὁ τῆς εἰρήνης νεὼς κεραυνόβλητος γενόμενος ἐκ παλαιοῦ κεῖται. Iam Urbis templum notissimum est, quod primus condidit Hadrianus anno V. 874. quando et Natalem urbis Romae celebravit, vocarique exinde sanxit eum diem *Romana,* qui antea Parilia erat dictus: ut elicuisse videor ex Athenaei lib. 8. p. 361. F. τὰ παρίλια μὲν πάλαι καλούμενα, νῦν δὲ Ῥωμαῖα τῇ τῆς πόλεως τύχῃ ναοῦ καθιδρυμένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀδριανοῦ. Et ex nummo ipsius Hadriani, quem Goltzius et Scaliger in Notis ad Eusebium retulere, qui sic habet: ANNO DCCCLXXIV. NAT. URBIS R. CIR. CON. S. C. id est: *Natali urbis Romae Circenses concessi Senatusconsulto.* Actum id est Olymp. 225. anno 2. qui erat v. Imperatoris Hadriani. Hoc Urbis templum postea cum incendio consumptum fuisset Maxentii Augusti temporibus, a Maxentio restauratum, sub Constantini M. titulo dedicatum est S. C. sicut refert Aurelius Victor. *Zosimus τὸ τῆς τύχης ἱερὸν dicit II, 13.* VALES.

Urbis templum] ad radices montis Palatini situm. Cui condendo occasionem dederunt plures Graecae et Asiaticae civitates, quae, ut adularentur, Romam ut Deam colere coeperunt, quorum exemplum deinde secutus est Hadrianus. De anno, quo exstructum sit, vide dissentientem a Valesio Tillemontium T. II. P. 3. p. 974. W.

Pompeii Theatrum] Primum fuit Romae lapideum, cf. Tacit. Annal. XIV, 20. summaque exstructum magnificentia. In quo cum ambitiosius iusto populariusque fecisse severioribus Romanis videretur (ab ipso Cicerone de Offic. II, 17. modeste, post mortem tamen reprehensus,) eo se purgari, cum dedicaret, voluit, ut diceret, Aedem Victoriae se destinasse, cuius gradus vice theatri essent. W.

Odeum] Odea Graecae originis aedificia erant publica, recitationibus poetarum et artis Musicae exercitationibus destinata. Ammianus nonnisi unum habet, quamquam recentiores antiquarii plura fuisse statuerint. A Domitiano exstructum commemorat Sueton. c. 5 Eutrop. VII, 23. (15.) de quo vide accuratissime agentem *Martini von den Odeen der Alten* S. 141. 148 W.

Stadium.] Erat cancellis inclusum curriculum, in quo homines equive decurrerent. Hic sine dubio id est, quod Domitianus exstruxerat. vide Sueton. c. 4. et 5. W.

15. *Traiani forum*] v. Dio Cassius 68, 16. Pausanias IV, 12. Gellius XIII, 24. W.

Numinum adsensione mirabilem] ipsis Diis admirandam. Ex quo, ut obiter moneam, patet, Ammianum Christianum non fuisse. W.

Per giganteos contextus.] Sic Siracid. cap. 23. γιγαντώδη ψυχὴν dixit. Vocat autem Ammian. *giganteos contextus*, quos alii *cyclopeos*. Lactant. ad illa Statii lib. 1. *arces Cyclopum: Quidquid magnitudine sua nobile est, Cyclopum manu dicitur fabricatum.* Eodem lib. — -- *Celsa Cyclopum tecta. Omnia magna constructa aedificia, cyclopea dixit antiquitas.* LINDENBR.

Nec relatu ineffabiles.] Alterutra negatio delenda, ut vel τὸ *nec* expungas, vel scribas *effabiles*, quod et vidit Ernestius. Mihi posterius magis arridet, ideoque τὸ *in* delevi. W.

16. *Regalis Hormisda, cuius e Perside discessum.*] Hic Saporis Persarum Regis frater fuit, et quidem natu maior: qui, cum

forte in convivio fupervenienti fibi Optimates non affurrexiffent, minatus eft Marfyae eis fupplicium fe irrogaturum. Cuius vocis memores Optimates, mortuo Narfeo, Saporem in regnum fubftituerunt: a quo mox Hormisda in vincula coniectus, poftea uxoris induftria liberatus, ad Conftantinum transfugit, *paullo antequam Licinius debellaretur;* ut refert Zofimus in lib. 2. 27. (coll. III, 11. 13.) et Suidas in v. Μαρσύας. Sed Zonaras XIII, 5. aliquantisper disfentit a ceteris. Vocem enim illam, et minas Adanarfi tribuere videtur, non Hormisdae: deinde eos Narfei filios facit, cum ceteri Hormisdae filios faciant, Narfei nepotes: fic enim et Marcellinus nofter, in lib. 17. et Eutropius, et Agathias fcribunt. *Cum Zonara plane confentit Iohannes Antiochenus in Excerptis nondum editis περὶ Ἀρχαιολογίας.* VALES. Cf. tamen Tillemont T. IV. p. 311. ff. W.

Supra monftravimus] In fuperiori aliquo libro nunc deperdito. W.

Refpondit geftu gentili.] Placet magis codicis Regii, *et Tolofani* fcriptura: *Refpondit aftu gentili.* Maxime cum in Editione Rom. et Mf. Florentino [et Colbertino] legatur, *augufta gentili.* Sane aftum Perfis ubique tribuit Marcellinus, et in hoc refponfo ineft aftus non vulgaris. VALES.

Geftu gentili] De corpore inclinato intelligendum, nifi praeferas *aftu,* quod placuit etiam Reinefio. Quod fequitur *ante,* Boxhornius in *Augufte* mutatum volebat. — *Ita late fuccedat* pedes proiiciat. W.

Id tantum fibi placuiffe aiebat.] Non omittenda eft coniectura eius qui codicem Regium defcripfit, hominis fine dubio docti et ingeniofi. Is igitur ad oram libri adnotaverat, legendum videri *difplicuiffe:* quod certe εἰρωνείαν habet elegantem. VALES. Affentit Gibbonus T. IV. p. 296. W.

17. *De fama quer. ut invalida, vel maligna.*] In Editione Rom. legitur: *Imperatori fama querebatur, ut invalida, vel magna.* Neque aliter in Regio codice et Florentino [ac Colbert.] Primus hunc locum, ut hodie legitur, emendavit Accurfius. Nam in Bafilienfi Editione cui Gelenius praefuit, fcriptum eft, *vel magna.* VALES. Quum igitur fic et editio vetus et boni Mff. habeant, unde ea hodierna auctoritas, ut legatur *de fama,* quum omnino pateat Ammianum fcripfiffe *Imperator in fama querebatur,* aeque ut Tullius fcribit *reprehendi de aliquo,* modo *in aliquo.* GRON.

Erga.] De ufu huius vocis v. Wopkens. in Actis Traiect. Vol. 4. p. 370. et Erneft. in Gloffario. W.

In proximo Circo erigeret obelifcum.] Legendum videtur, *in Maximo Circo,* ut fuadet Marcellinus ipfe in lib. 17. c. 4. ubi de hoc eodem loquitur obelifco. Neque enim dici poteft, Circum Maximum proximum effe foro Traiani. VALES. Veriffimam Valefii emendationem in textu exhibui. W. De crebra vocc. *proximus* et *maximus* permutatione cf. Oudendorp. ad Caefar. B. G. III, 29. ERF.

Venenum bibere per fraudem illexit, ut quotiescumque concep.] Huiusmodi venena Graeci vocant ἀμβλωθρίδια φάρμακα. Ecloga Βασιλικῶν, Synod. Conftantin. Photii Nomocan. Pollux et Suid. Ἀμβλωθρίδιον, τὸ φθόριον φάρμακον. Paulus I. C. L. 38.

§. 5. de poenis: *Abortionis poculum.* Quo quidem remedio multarum dedecora incognita latent. Iuvenal. Satyr. XI. D. Hieronym. ad Euſtoch. *Nonnullae cum ſe ſenſerint concepiſſe de ſcelere, abortus venena meditantur, et frequenter etiam ipſae commortuae trium criminum reae ad inferos perducuntur, homicidae ſui, Chriſti adulterae, necdum nati filii parricidae.* Quod malum ne fiat, ſeveriter Leges providerunt, L. 38. 39. ff. de poenis. L. 4. ff. de extraord. cogn. L. 8. ff. ad L. Cornel. de Sicar. Synod. VI. in Trullo can. 92. Burchard. in Decret. lib. XVIII. cap. 57. Poenitent. Rom. Tit. I. cap. 32. ex Concil. Wormat. can. 30. Et bene Theodor. Priſcian. ad Victoriam lib. III. cap. 6. *Abortivum dare nulli umquam fas eſt. Ut enim Hippocratis teſtatur oratio, tam duri reatus conſcientia medicorum innocens officium non debet maculari.* *Rationem reddit Tertull. Apologet. cap. 9. *Homicidii feſtinatio eſt, prohibere naſci: nec refert, natam quis eripiat animam, an naſcentem diſturbet. Homo eſt, et qui futurus eſt, et fructus omnis iam in ſemine eſt.** Impium ergo Euſebiae Reginae facinus, quae in aliis quod Leges puniunt, cum prohibere poſſet, iuſſit. LINDENBR.

Partum.] De eiusmodi potibus abortum cientibus dubitat Gibbonus P. IV. p. 290. ſine cauſa, nec acceſſerim eidem viro praeſtantiſſimo, qui Euſebiae hanc notam immeritae inuſtam eſſe coniicit. W.

19. *Praeſecto plus quam convenerat umbilico.*] Quae de umbilici praeſectione huic loco accommoda dici poſſunt, docet Mochion περὶ γυναικείων παθῶν, cap. ξε. pag. 12. ἡνίκα βραχὺ τὸ νήπιον ἡσυχάσῃ ἐν τῇ γῇ ἀπὸ τῆς γαστρὸς τεσσάρων δακτύλων μήκοθεν, σμίλῃ ἢ μαχαίρᾳ ὀξυτάτῃ τμητέον. LINDENBR.

Ne — ſoboles appareret.] Spurios tamen liberos habuiſſe videtur, quod ex Iuliani Ep. 40. colligit Ritterus ad Guthrium T. V. Sect. I. p. 81. W.

22. *Otio puriore*] minus turbato — *Suevos.* Alias apud Ammianum non occurrunt; maximam tamen partem cum Suevis noſtris et Francis conveniunt. *Quados,* ex variis Suevicis populis videntur confluxiſſe, qui partem Hungariae, Moraviae, Auſtriae inſederunt. v. Mannert Germaniam. T. III. p. 440. — *Valeriam* diſtrictum Pannoniae, a Valeria, Diocletiani filia, Galerii uxore, ſic dictam. vide XIX, II. Mannert p. 614. — *ſuperiorem Moeſiam* (Serviam). W.

Pannonia ſecunda.] Optat. Milevit. lib. II. tres facit Pannonias, reliqui periegetici duas tantum. LINDENBR.

Secundam pop. Pannoniam.] Quae Pannonia inferior olim dicta, in qua eſt Sirmium, et Cibalis, et Murſa. Sicut Pannonia prima dicta eſt, quae ſuperior ante appellabatur: ut patet ex Imperii Notitia. Rufus Feſtus c. 7. *Amantinis,* inquit, *inter Savum et Dravum proſtratis regio Savienſis ac ſecundorum loca Pannoniorum obtenta ſunt.* In Itinerario Burdigalenſi Pannonia inferior vocatur, quae ſuperior dici debet; et ſuperior, quae inferior dicenda eſt. VALES.

Secundam Pannoniam.] Pannonia comprehendebat particulam Auſtriae et Stiriae, totam Hungariam ad auſtralem Danubii partem ſitam, Croatiae magnam partem, omnem Sclavoniam et tractum Bosniae ad Savum. Mannert p. 613. Diviſio in Pannoniam primam et ſecundam inſtituta a Galerio. Idem p. 614. W.

Tricesimo postquam ingressus est die, IV. Kal. Iun.] Romam ergo ingressus erat IV. Kal. Maias, seipso IX. et Iuliano iterum Coss. ubi et septima quinquennalia edidit, ut scribit Idatius in Fastis. Itaque ad haec septima quinquennalia referri debet haec pompa, ludique Circenses, quos Marcellinus a Constantio exhibitos esse dicit populo Rom. De hac ipsa celebritate exstat Oratio Themistii XIII. qua docet eiusmodi dies per totum orbem Rom. festos fuisse, et ab Agentibus in rebus nuntiari per provincias solitos: Senatum autem Constantinop. legatos ad Principem mittere consuevisse, ei gratulaturos, ipsumque interdum Principem ad hanc festivitatem quosdam e Senatu nominatim evocasse. De hac etiam pompa loquitur Symmachus in lib. x. epist. 54. *Constantius per omnes vias aeternae Urbis laetum secutus Senatum, vidit placido ore delubra, legit inscripta fastigiis Deum nomina, percontatus est templorum origines, miratus est conditores.* Ex quibus colligi videtur Constantium, vel antea nondum, vel certe admodum puerum Romae fuisse. VALES.

Tridentum.] Hoc nomen apud antiquos scriptores, praeter unum Ammianum, non occurrit, saepius Sec. VI. ap. Paulum Diaconum, quo teste sedem ibi habuit dux Longobardicus. Mannert p. 717. W.

21. *Misso*] in Galliam. *in locum Marcelli* de quo vide c. 7. 8. et Gibbon. T. IV. p. 334. W.

Ille] Non ad remotiorem Severum pertinet, sed *Ursicinum* ipsum, est igitur, ut saepe, pro *hic* positum. *Gratanter* (*κεχαρισμένως*) grato animo, laetus. *Musonianus retulerat* c. 9. W.

CAPUT XI.

1. *Exacta apud Senonas*] c. 7. W.

Secuturus ut ductorem morigerum miles.] Amplector emendationem D. Petavii, viri de litteris optime meriti, qui sic corrigit: *Ut ductorem morigerus miles.* Sic Marcellinus in lib. 27. c. 12. §. 14. *Capita*, inquit, *caesorum ad Saporem, ut ei morigerus misit.* Ceterum his verbis satis indicat Marcellinus, tunc primum Iuliano Caesari a Constantio esse concessum, ut suo iure ageret, et exercitus pro imperio regeret. Namque antea sub Marcello nihil nisi Caesaris nomen atque insignia circumtulerat. Hoc est, quod Iulianus ipse significat in Epist. ad Athenienses (p. 278. Spanh.): *ἐξ ὧν ὁ Κωνστάντιος νομίσας ὀλίγῳ μὲν ἐπιδώσειν, οὐκ εἰς τοσοῦτον δὲ μεταβολῆς ἥξειν τὰ τῶν Κελτῶν πράγματα, δίδωσί μοι τῶν στρατοπέδων ἡγεμονίαν ἦρος ἀρχῇ.* Idque precibus Eusebiae Augustae exoratum Constantium Iuliano concessisse scribit Zosimus in lib. 3. Eodem referenda sunt haec Libanii verba in Orat. funebri p. 272. (Reisk. T. I. p. 538.) *ταυτὶ μὲν καὶ ἔτι πλείω τούτων τὴν χώραν ἐπιὼν ἴσχυσεν, οὔπω τοῦ πᾶν ὃ διανοηθείη πράττειν εἰς ἐξουσίαν ἥκων· ὡς δὲ ἀπήλλακτο μὲν ὁ τοὺς πολεμίους δεδιὼς στρατηγὸς, εἰς δὲ τοὺς οἰκείους ὑβρίζων, ἧκε δὲ διάδοχος ἀνὴρ τά τε ἄλλα βέλτιστος καὶ πολέμων οὐκ ἄπειρος, καὶ τῶν κωλυμάτων τὰ πολλὰ ἐπέπαυτο, τότε τῷ βασιλεῖ καιρὸς ἐπιδείξεως ἀκριβοῦς παρῆν.* Id est: *Haec et multo plura regionem peragrans effecit. Sed postquam remotus est Magister militum, vir timidus quidem adversus hostem, erga Romanos vero insolens, isque eius suc-*

cessor advenit, qui et alia vir bonus, et artis bellicae peritus erat, tunc Caesari tempus adfuit ostendendae virtutis. VALES.

2. *Parte altera*] Galliae. *Barbatio post Silvani interitum* xv, 5. W.

Cum xxv *millib. armatorum.*] In codice Regio legitur tantum xxii. Libanius tamen in Oratione funebri, (Reisk. T. i. p. 538.) ubi totam hanc historiam accurate describit, xxx. millia militum cum Barbatione missa fuisse narrat: *ὡς γὰρ ἐδόκει τῷ πρεσβυτέρῳ δεῖν γενέσθαι διάβασιν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους, τούτου δὲ ὁ νεώτερος ἤρα πάλαι καθάπερ ἵππος δρόμου, μικρὰν οὖσαν ὁ Κωνστάντιος ὁρῶν τὴν ἐκείνου δύναμιν καὶ τοῦ τολμήματος ἥττω, πέμπει τὴν αὐτοῦ διπλασίαν τρισμυρίους ὁπλίτας. Nam cum Constantio placuisset suscipi expeditionem trans Rhenum adversus barbaros, et Caesar iampridem id optaret, ut equus cursum, Constantius, qui eius copias exiguas, et tantae rei impares sciret, suas copias duplo maiores misit,* xxx. *millia militum.* VALES.

3. * *Saevientes ultra solitum Alamanni.*] Non possum assentiri Cluverio, qui de Alamannorum origine disserens in libri 5. capite 4. ait eos ipsos esse, quos Tacitus in libro de moribus Germanorum c. 29. ait, *Decumates agros trans Rhenum et Danubium exercuisse, levissimos et egentissimos quosque Gallorum.* His autem rationibus ad eam sententiam adductus est Cluverius, primo quod Alamannos non esse Germanicae originis traditum sit. Sic enim Vopiscus in Probo c. 12. *Germani et Alamanni,* inquit, *longe a Rheni summoti litoribus.* Stephano quoque, quem Eustathius in Dionysium Periegeten secutus est, dicuntur *Ἀλαμαννοὶ ἔθνος Γερμανοῖς πρόσχωρον,* Alamanni gens Germanis confinis. Secundo Asinius Quadratus, teste Agathia in libro i. eorum meminit: additque *ξυνήλυδας* esse *καὶ μιγάδας,* id est, convenas ac ex variis populis in unum coeuntibus mistos. Hic autem Asinius vixit ante Strabonem: quippe ab eo laudatur in libro iv. Idem de hoc Asinio Quadrato dixerat Cluverius in prooemio libri i. Sed in hoc magnopere fallitur. Quippe Asinius Quadratus, is quem laudat Agathias, sub Caracalla et Alexandro Severo Imperatoribus vixit, et ad Alexandri Severi tempora Historiam suam perduxit, ut ait Suidas: laudaturque a Stephano, a Zosimo in libro v. c. 27. aliisque. Asinius vero, is cuius meminit Strabo, est Asinius Pollio, vir triumphalis, *haud postrema pars Romani stili,* ut de eo scribit Valerius Maximus. Quaedam de Cicerone ex eius Historiis profert in Controversiis Seneca. Proinde ruit Cluverii sententia, qui ante Strabonis aetatem Alamannorum nomen cognitum fuisse asserit. Stephani autem et Eustathii loci nihil probant. Nam *Germani* ibi proprie sumuntur, et Franci intelligendi sunt, qui proprie *Germani* vocabantur.* VALES.

Forcipis specie.] Forceps vocabulum est rei militaris: et forcipe proeliari veteres dicebant, quoties exercitu duas in partes diviso hostes coartati, et compressi quasi forcipibus caederentur. Cato de re militari: *Sive forte,* inquit, *opus sit globo, aut forcipe, aut turribus, aut serra uti, adoriare.* Quae verba leguntur apud Festum in *Serra proeliari.* Meminit etiam Agellius in lib. x. cap. 9. Quo autem modo instruenda sit acies, ut forcipem facias, docet Vegetius in lib. 3. cap. 17. his verbis: *Si cuneus sit agendus aut forfex, superfluos habere debes post aciem, de*

quibus cuneum, aut forficem facias. VALES. Sed tamen differunt *forceps* et *forfex.* GRON.

4. *Laeti barbari.*] Aliter in animum meum inducere non possum, quin *Laeti* nomen hic proprium sit barbarorum: alioquin inutile et ineptum sit, si pro adiectivo vocabulo sumatur. Sane Laetos quosdam barbaros ita dictos reperio in Notitia Imperii Romani. Eorum meminit Zosimus in lib. 2. c. 54. (ubi vid. Reitemeier. W.) Μαγνέντιος ἕλκων μὲν γένος ἀπὸ βαρβάρων, μετοικήσας δὲ εἰς λετοὺς ἔθνος γαλατικόν. Et Auctor Panegyrici dicti Constantio Caesari (v. Gronov. Praef. p. xxx.) c. 21. *Sicut pridem tuo, Diocletiane Aug. iussu implevit deserta Thraciae translatis incolis Asia; sicut postea tuo, Maximiane Aug. Nerviorum et Trevirorum arva iacentia Laetus postliminio restitutus, et receptus in leges Francus excoluit, etc.* Ubi vulgo *Laetus* adiective legitur, eodem errore, quo hic apud Marcellinum nostrum. Atqui de Francis dici non potest, eos fuisse postliminio restitutos in Gallia: quod de Laetis optime intelligitur, qui ab origine Galli erant, teste Zosimo. Hi igitur a Maximiano Herculio in Gallias reducti, Nerviorum arva colenda acceperunt. Unde in Notitia Imperii Rom. Laeti Nervii appellantur, quia scilicet ex illorum posteris erant oriundi. Corruptum est Laetorum nomen in lege 12. Cod. Th. de veteranis. VALES.

Laeti et ipsi Alamanni, in Germania tamen tum sedes non habentes, sed in Gallia. A Romanis enim in fidem recepti, ad militiam adhibiti et *Laeti* cognominati sunt ob laetitiam animique promtitudinem, qua proelia inire solerent. Eiusmodi legionum cognomina plura afferri possunt, v. c. *Petulantium* xx, 4. cet. v. Mannert Germania p. 297. Interdum tamen ad *tempestiva furta sollertes* ipsorum Romanorum urbes infestarunt, et tunc temporis *invasere Lugdunum incautam.* Sed *repercussi*, repulsi, cf. xv, 4, 9. W.

Nisu avido concremassent.] Sic primus edidit Castellus, cum in Editione Rom. legeretur, *visu......... concremassent.* Codices Regius, *Tolos.* [et Colbertinus] praeferunt, *visu .. a concremassent,* ex coniectura exscriptoris, ut apparet. Ego, *nisu valido,* legere malui. Sic enim loquitur Marcellinus in libro 14. c. 2. §. 6. VALES. Propius tamen ad Codices Gronovius Praef. p. XXVII. *vi summa.* W.

5. *Nec quod destinaverat, irritum fuit.*] Huius quoque scripturae auctor est Castellus. Nam in Editione Rom. excusum erat, *nec .... inritus fuit.* Mariangelus Accursius edi iussit, *nec conatus destinanti irritus fuit*, ex vestigiis scriptae lectionis, ut opinari licet. In Ms. enim Florentino legitur eodem fere modo, *nec o.... inanti irritus fuit.* Codex Regius *et Tolosanus* ita scriptum habet, ut edidimus. VALES.

6. *Innoxii absoluti sunt*] sine clade discesserunt. — *Labi* elabi, XVIII, 6, 16. W.

7. *Gloriarum*] rerum gloriose gestarum. Amat hunc Pluralem Ammianus, in quo praeeuntem habuit Tacitum Annal. III, 45. W.

8. *Et incommeabiles.*] Lacunam Editionis Rom. ita supplevit P. Castellus. Qui si scriptos codices consuluisset, veram utique reperisset huius loci scripturam. In Ms. Florentino et Valentino

[et Colbertino] legitur, *concaedibus*, neque aliter habet Editio Augustana. In codice Regio scriptum inveni, *concaesis:* tamen eadem manu, *concaedibus*, suprascribitur. Certe Paulus Diaconus in lib. 3. Hist. Longob. cap. 4. concisas vocat: *Factis etiam concisis per devia silvarum, irruit super eos.* Quae ex Gregorii Turonensis lib. 4. cap. 36. sunt desumpta, et paullulum immutata: sic enim Gregorius dicit: *Factisque concidibus per divortia silvarum, irruit super eos.* Utitur eadem voce Ambrosius in Orat. de excessu fratris sui Satyri. *Quam doleres,* inquit, *in Alpium vallo summam nostrae salutis consistere, lignorumque concaedibus construi murum pudoris?* Polybius II, 65. δένδρων ἐκκοπὰς dicit; Agellius in lib. 19. cap. 12. *lignorum caedem.* In lib. 3. Vegetii cap. 22. corruptum esse videtur id nomen, ubi legitur: *Post se praecisis arboribus vias claudunt, quas compedes vocant.* lege *concaedes.* VALES.

* *Occupatis insulis sparsis.*] Hae insulae sunt circa Basiliam, ut ait Cluverius in lib. 2. de Germ. cap. 12.* VALES. Cf. XVI, 12. XVII, 10. W.

Per flumen Rhenum.] Rhenum adiective, uti monent Grammatici ad Horat. A. P. 18. — Intelligenda est inprimis ea insula, ubi sita est Abbatia Rhenaviensis. Cf. omnino Franc. Lud. Halleri Gesch. der Helvetier p. 262. sq. W.

Ululantes lugubre] Graeco more Neutrum Adi. pro adverbio positum. Sic et *ferum ululare* XIX, 11. XXXI, 12. cf. *dulce ridentem Lalagen* Horat. Od. 1, 22. W.

Ne quid per eum impetraretur] ut per omnia adversaretur Iuliano. W.

9. *In modum alveorum*] arborum excavatarum, ad navigandum. cf. XXXI, 4. ubi navibus ratibusque et cavatis arborum alveis (Canots). W.

Nando ad insulam venere prop.] Idem narrat Libanius in Orat. funebri de laudibus Iuliani (Reisk. T. 1. p. 537.) οἱ δ' εἰς τὰς νήσους, ἃς ὁ ῥῆνος ποιεῖ, τῶν βαρβάρων καταφεύγοντες, θῆραι τοῖς νέουσί τε καὶ πλέουσι τῶν ἡμετέρων ἦσαν· καὶ τοῖς ἐκείνων βοσκήμασιν αἱ πόλεις εἱστιῶντο. *Barbari vero, qui ad insulas quas Rhenus facit confugerant, partim nantibus, partim navigantibus nostris praeda erant, eorumque pecoribus urbes epulabantur.* VALES.

Virile et muliebre secus.] Retro Editiones, *virilis et muliebris sexus:* quae lectio ferri posset, nisi ex saeculi more altera verior. Sic iterum lib. XIX. in Ms. *Praedas hominum virile et muliebre secus agebant.* *Plaut. Rudent. 1, 2, 19. *Virile sexus nunquam ullum habui.** Sallust. apud Nonium Marcel. et Sosip. Charis. *Virile et muliebre secus per vias et tecta omnium visebantur.* Ausonius in Technopaegnio v. 26. (p. 363. ed. Floridi) *Nota Caledoniis maribus muliebre secus, strix.* Et in Gripho Idyll. XI. v. 8. (ibid. p. 338.)

Vesta, Ceres, et Iuno, secus muliebre, sorores. LINDENBR.

Virile et muliebre secus.] In Romana Editione legitur, *secum:* atque in exemplari Regio prius scriptum fuerat. Castellus et Accursius *virile et muliebre sexus* edidere. Quod ferri potest. Nam Plautus in Rudente *hoc sexus* protulit, ut notat Priscianus

in lib. 5. Ianus Parrhasius in Epistola ad Iac. Varronem Cremonensem, p. 130. hunc Marcellini nostri locum adducens, legit, *virile et muliebre secus;* [ut legitur in codice Colbertino.] VALES. Pro vero igitur amplectamur, quod offerunt veteres et boni MSS. Nam quod Priscianus ex Plauto notat, hodieque in multis scriptis exemplaribus occurrit, sed repudiatum ab melioribus, et spernunt quoque docti viri. Ammianus autem quum saepe usurpet hunc loquendi modum, tum nunc ad normam priscae Latinitatis se componit, quam animadvertit pater ad Livium XXVI. 47. GRON.

11. *Tres-Tabernae.*] Fuere hoc nomine plura insignita loca. Meminit enim Trium Tabernarum S. Lucas in Actis Apostol. cap. 28. ἄχρις Ἀππίου φόρου καὶ τριῶν ταβερνῶν. Zosim. lib. 2. c. 10. τρία καπηλεῖα. Quo nomine locus Episcopatu celebris: unde apud Optat. Mil. lib. 1. laudatur *Felix Episc. a Tribus-Tabernis.* In Victore de Regionibus Urbis *Septem-Tabernarum* mentio fit. In provinciarum Itinerario Antonini Imp. p. 8. ed. Wesseling. — — *Ab exploratione quae Ad Mercurii dicitur, Tingin usque — — Tabernas, Zilin, ad Mercurii.* Idem p. 240. *De Pannoniis in Gallias ad Treveros Montebrisiaco, Argentorato, Tabernis:* quae sane Tabernae illae ipsae sunt, de quibus hic agit Ammian. In eodem Itinerario p. 355. *A Mediolano per Alpes Penninas Mogontiacum — — Argentoratum, Salisson, Tabernae.* Veterisque appellationis etiamnunc restant vestigia: *Salisso, Seltz* vocatur, *Tabernae, Zabern:* sed quare Tres-Tabernae vocentur, non liquet. LINDENBR.

Tres-tabernas, munimentum.] Tabernas intelligit quae sunt in Elsatia prope Argentoratum et Salisonem, ut Scaliger notavit in lib. 1. Ausonianarum lectionum, et Lindenbrogius ad hunc locum: non vero Tabernas Rhenanas, quae ad Rhenum sunt in Nemetibus, ut perperam censet Cluverius in lib. 2. Germaniae antiquae, cap. 12. quem docte refellit D. Petavius in Notis ad Iuliani Epistolas. VALES.

Tres-tabernas (Rhein-Zabern) v. Petavium ad Iuliani Opera p. 100. Wesseling ad Itineraria p. 107. W.

Ex barbaricis messibus.] Quod praedicat etiam Libanius in illa Oratione funebri (Reisk. I. p. 539.) his verbis: ὁ βασιλεὺς δὲ ἐνεπίμπλη πυρῶν καὶ φρούρια καὶ πόλεις ἀπὸ τῶν ἐκείνοις εἰργασμένων ληΐων, ταῖς τῶν στρατιωτῶν χερσὶν ὅπως οἷόν τε ἦν ἐπὶ τοῦτο χρώμενος· καὶ τὰ κείμενα ἀνίστη, etc. *Caesar vero castra et urbes frumento ex barbaricis messibus rapto muniebat: quam ad rem militum opera quantum fieri poterat utebatur.* VALES.

12. *Viginti dierum alimenta.*] Ex veteris militiae disciplina, miles pro rerum usu, proque locorum necessitate in certos dies cibaria parata habere cogebatur, et ipse ferre. Livius lib. LVII. militem XXX. dierum frumentum ferre iussum a Scipione narrat. Ammianus hic et lib. XVII. annonam XX. (vel ut postea XVII.) dierum humeris portasse notat. Ut et Lamprid. in Alexand. Cicero in Tuscul. plus dimidiati mensis. Ioseph. tridui viaticum, lib. III. cap. V. φέρουσι οἱ μὲν περὶ τὸν στρατηγὸν ἐπίλεκτοι πεζοὶ λόγχην καὶ ἀσπίδα· ἡ δὲ λοιπὴ φάλαγξ ξυστόν τε καὶ θυρεὸν ἐπιμήκη, πρὸς οἷς πρίονα καὶ κόφινον, ἄμην τε καὶ πέλεκυν. πρὸς δὲ ἱμάντα καὶ δρέπανον καὶ ἅλυσιν, ἡμερῶν τε τριῶν ἐφόδιον. Etiam Alex. Magn. tridui alimenta portare militem iusserat, leviter armatum, Curt.

lib. 5. Sic ἐν τῷ κινεῖν πρὸς παράταξιν panis aliquot et carnis libras in sellopungiis quisque portabat. Urbicus lib. v. cap. 1. χρὴ παραγγελθῆναι ἕκαστον στρατιώτα, ὥστε ἐν τῷ κινεῖν πρὸς παράταξιν ἐν τῷ σελλοπουγγίῳ αὐτοῦ μίαν ἢ δευτέραν ἀλίτραν ἄρτου, ἢ ἀλφίτου, ἢ πίστου ἑψητοῦ, ἢ κρέατος ἔχειν, καὶ φλασκίον μικρὸν ἐν τῇ ἀργαβίᾳ ὕδατος γέμον. LINDENBR.

Libentius enim bellatores.] Eodem modo lib. xxiv. c. 1. §. 15. *Bellatores enim libenter quaesitis dextris propriis utebantur.* LINDENBR. *Quaesito dextris propriis* quae sibi ipsi propria manu atque virtute parassent. W.

Cum transiret iuxta (commeatus), haud procul ab ipsius castris. *utrum ut vanus gerebat et demens* an fecerit per insolentiam et inconsiderate. *Mandatu Principis* ipsius Constantii. W.

Nefanda multa tentabat, id temporis latuit.] Sic primus emendavit Gelenius. Nam antea legebatur in cunctis Editionibus: *Nefandi multi tentabant quae in id temporis latuit.* In Regio [et in Colbertino] codice ita scriptum reperi: *Nefanda multi tentabatur quae in id temp. latuit.* Unde legendum sic esse coniicio: *Nefanda multi tentabant, usque in id temporis latuit.* VALES.

13. *Levaturus incommoda Galliarum*] ad liberandas ab incursionibus barbarorum Gallias. W.

Ut possit per bella deleri saevissima.] Id quidem a multis dictum esse ait Socrates in lib. 3. et Sozomenus in lib. 5. initio. Sed eam calumniam uterque a Constantio amoliri conatur. Quod si verum dicere licet, Constantii Iulianum Caes. in Gallias mittentis id fuisse consilium apparet, ut aut eius virtute Gallias a barbaris recuperaret, aut certe Iulianus in eo bello interiret: ut cum Ursicinum ad exstinguendam Silvani tyrannidem misit. Vide pag. 42. VALES.

Ne sonitum quidem duraturus armorum] Ex Academiae quippe quietis umbraculis in pulverem Martium tractus, uti est c. 1. W.

14. *Stationes agrarias.*] Iunguntur praetenturis xxxi, 8, 5. vide ad xiv, 3, 2. W.

Alias] Ferri possit, malim tamen *alia* sc. militum pars. W.

Praeversa] praevertens. Rumor ipse praeversus est xxvi, 8, 3. W.

Gallico vallo discretum.] Id est, vallo separatum ab exercitu Gallicano, quem regebat Severus Magister militum. *Aut simpliciter *vallo Gallico* dixit pro exercitu Gallicano. Sic *vallum barbaricum* vocat in sequenti capite.* Sic supra dixit idem Marcellinus: *Hi soli innoxii absoluti sunt, qui per vallum Barbationis transiere securi.* Nam Constantius Barbationis copias iam Gallicanis militibus proximas, eisdem coniungi vetuerat, ne Iulianus Caesar victoriae particeps fieret: ut narrat Libanius in Orat. funebri (p. 538.): καὶ ἔδει στράτευμα ἐν ταῦτα ἀμφότερα γενέσθαι. καὶ ὡς ἦν οὐ πολὺ τοῖς συνιοῦσι τὸ μέσον, δείσας ὁ πρεσβύτερος μὴ μετάσχοι τῆς νίκης ἅτερος, κελεύει τῷ μὲν μηκέτι συμμίξαι, διαβῆναι δὲ μόνον. *Ac utrasque copias iungi oportebat. Sed cum non longo spatio iam a se invicem abessent, veritus Constantius*

ſtantius ne Caeſar in partem victoriae veniret, mandat Barbationi, ne Caeſari iungeret copias, ſed ſolus Rhenum traiiceret. VALES.

Sequensque fugientes adusque Rauracos.] Quaedam hic ſcitu digna addit Libanius (p. 539.): *γεφυροῦντι δὲ αὐτῷ πλοίοις οἱ τὸν ποταμὸν, τεμόντες τῆς ὕλης ἀφιᾶσιν ἄνω βάρβαροι κατὰ ῥοῦν πάχη ξύλων, ἃ προσπίπτοντα ταῖς ναυσὶ, τὰς μὲν διέσπασε, τὰς δὲ διέῤῥηξε, τὰς δὲ καὶ κατέδυσε· διολλυμένης δὲ τῆς πρώτης πείρας, ὁ μὲν ᾤχετο φεύγων καὶ αἱ τρεῖς μυριάδες, οἱ βάρβαροι δὲ διαβάντες ἐδίωκον καὶ ἔκτεινον*, etc. Id eſt: *Cumque ille fluvium navibus iunxiſſet, barbari caeſis arboribus ingentes ſtipites ſecundo amne dimiſerunt: qui incidentes in naves, alias diſſiparunt, alias confregerunt, nonnullas etiam ſubmerſerunt. Igitur cum primus conatus male ceſſiſſet, hic quidem cum triginta illis militum millibus fugam capeſſit. At barbari fugientes perſequi et caedere, etc.* VALES.

15. *Ut ſolebat graviter ſemper inceſſens.*] Tres poſtremae voces a P. Caſtello adiectae ſunt ex coniectura, cum in Editione Rom. lacuna eſſet relicta. Sed cum in Mſ. Regio et Flor. deſint, nec lacuna ulla in eis relicta ſit, merito eas expunxi, quod et alibi feci, eiusdem codicis auctoritatem ſecutus. VALES.

CAPUT XII.

Hoc capite ſatis copioſe agit de pugna ad Argentoratum Ammianus, fide dignior Zoſimo III, 3. 4. qui Iuliano, ut ſolet, nimis favens numerum inprimis caeſorum hoſtium auxit plus iuſto. W.

1. *Diſpalato*] divulgato. Erneſt. explicat *excuſſo,* coll. XXIV, 7, 2. *Foedo terrore* turpi ſtrage. W.

Chnodomarius] cui reliqui reguli ſummam belli commiſerant, utili praeter ceteros ductori, uti paullo infra dicit. Quod ad reliquos hic memoratos reges attinet, *Veſtralphus, Urius* et *Urſicinus* in interioribus Germaniae terris regnabant. De *Serapione* ipſe Ammian. plura infra in hoc capite. *Suomarius* tenebat regiones e regione Moguntiae, ſeptentrionem verſus usque ad fluv. *Lahnam*. *Hortarius* in eodem tractu, ad utraque Moeni litora, magis tamen meridiem verſus, de quibus omnibus vide Mannert German. p. 295. et infra XVIII, 2. W.

2. *Armatorum tredecim millia*] duce magiſtro equitum Severo. W.

3. *Miſſis legatis ſatis pro imperio mandaverunt.*] Huius legationis meminit Libanius in Oratione illa funebri (p. 540.), ubi ait, caduceatorem miſſum a barbaris, oſtendiſſe Iuliano litteras Conſtantii, quibus eas regiones invadere Germanis permiſerat: Iulianum vero cum caduceatori illi dixiſſet, eum ad ſpeculanda conſilia ſua veniſſe, neque enim Principem a quo miſſus eſſet, tanta audacia praeditum eſſe, hominem apprehenſum detinuiſſe. VALES.

Detentis legatis adusque perfectum opus.] Prudens conſilium, ne dicam *ἀπάτη*, et quali iam olim Themiſtoclis ſuaſu Athenienſes uſi, cum contra voluntatem Lacedaemoniorum moenibus urbem ſuam munirent. Thucyd. lib. I. 15. Diod. lib. XI, 39. Pauſan.

lib. 1. init. Polyaen. lib. 1. c. 4. Aemil. Prob. in Themist. c. 6. 7. Frontin. Strateg. lib. 1. c. 1. LINDENBR.

Perfectum opus castrorum.] Castra sunt munimenta, ut etiam sup. dixit de his ipsis castris: — — *Perficiendi munimenti studio.* Lib. 14. c. 8. *Castris oppleta validis et castellis.* Magn. Etymolog. φρούριον ὀχύρωμα, ἢ κάστρον. Petr. Sicul. κατῴκησεν εἰς Κίβοσσαν τὸ κάστρον. Et post pauca: κατὰ τὸ νότιον μέρος τοῦ κάστρου. De castellis Procop. de Aedific. Iustin. lib. 11. Καστέλλους τὰ φρούρια τῇ λατίνων καλοῦσι φωνῇ. Ovid. Eleg. 10. lib. v. Trist. v. 27.

Vix ope castelli defendimur, et tamen intus
Mista facit Graiis barbara turba metum. LINDENBR.

4. *Sese diffunditans*] praesens, sese iactans. W.

5. *Decentium Caesarem.*] Fratrem Magnentii, quem Magnentius ad tuendas Gallias Caesarem miserat, ut scribit Eutropius et Aurelius Victor. Unus Zosimus non fratrem, sed cognatum facit Magnentii: τῷ γένει συναπτόμενον. Consul fuit cum Paulo, anno Domini 352. ut est in Fastis editis a Cuspiniano. Ex eius nomine appellati sunt milites Decentiaci, quorum meminit Marcellinus noster XVIII, 9, 3. VALES.

Fuga Ducis] Barbationis, *numero praestantis* habebat enim secum triginta quinque millia militum. W.

6. *Trudente ipsa necessitate*] ubi summa pericula essent. W.

Digressus periculis.] In Editione Rom. legebatur, *digresso*, perinde ac in MSS. omnibus. Primus P. Castellus cum eam scripturam non intelligeret, temere mutavit. Quis enim sensus esse potest, si vulgatam scripturam, id est, Castelli coniecturam admiseris? At in veterum librorum scriptura sensus est apertus: *digresso periculis*, supple Barbatione, de cuius fuga supra locutus est. Ne quem vero haec sermonis insolentia terreat, similes Auctoris nostri locos hic proponam. Primum in lib. 15. c. 5. §. 19. de Ursicino: *Solusque ad exstinguendum* (supple Silvanum) *probis quidem, sed insidiosis rationibus poscebatur.* et in lib. 17. c. 1. §. 4. *Ea re ut vi ingenti sursumversum decurso* (subaudi Rheno) *egressi.* Et in lib. 19. c. 1. §. 4. *Credentemque quod viso* (supple se) *statim obsessi omnes metu exanimati, supplices venirent in preces.* Ad haec in lib. 21. *His ac talibus nova negotia commovente.* (subauditur Iuliano.) Et in lib. 23. c. 13. §. 1. *Quo comperto, omnes evolant ex hibernis, transmissoque.* (supplendum Euphrate.) Denique in libro 28. c. 1. §. 45. de Simplicio: *Post administratam* (supple Vicariam Praefecturam) *nec erectus, nec tumidus.* Similis locutionis exempla observare memini apud Gregorium Turon. tribus in locis, et in Prologo 34. Trogi Pompeii. Sed Graeci eiusmodi exemplis scatent. VALES.

7. *Sagittarii formidabile genus armorum.*] Homeri quidem aetate sagittarii ob vilitatem eius artis contemptui habebantur: quippe inermes, absque clypeo aut hasta, pedites in pugnam procedere solebant, amici cuiuspiam clypeo protecti, aut sub cippo ad quempiam tumulum subsidentes: ubi nec victi evadere, nec victores hostem persequi poterant: nec aperto marte, sed latrocinii more pugnabant. Praeterea artis suae adeo erant imperiti, ut cum nervum ad papillam suam adduxissent, sagittam emitterent, ictu valde infirmo et vulneratis plerumque innoxio. Huius-

modi heroicis temporibus ars ſagittandi fuit. Sed neque ſecuta poſtea aetate cum res Graecorum florerent, magnum pugnae momentum in ſagittariis fuit, qui fere Cretenſes erant, ut ex Hiſtoriis colligere eſt. Adeo ut Achaei et Peloponnenſes omnes inter ſe pacti ſint, ne ſagittis uterentur in bello, ut refert Polybius in lib. 13. c. 3. Sed Marcellini noſtri aevo longe alia fuit conditio ſagittariorum. Lorica enim et ocreis genuum tenus probe contecti, pugnam inibant, dextra arcum et ſagittas, enſem ſiniſtro lateri appenſum geſtantes. Sunt et quibus haſta appenſa eſt, et brevis ſuper humeros clypeus absque anſa, quo vultum et cervicem tegere poſſint. Erant autem equites optimi, et currentibus cummaxime equis arcum facillime tendebant, hoſtemque aut fugientem aut inſequentem convulnerabant. Nervum porro adducebant ad frontem, verſus dextram maxime auriculam, tanta vi, ut quemcumque ſagitta percuſſiſſent, ſtatim is interiret, nec ſcutum aut lorica impetum teli frangeret. Haec fere Procopius in principio libri 1. qui Perſica inſcribitur. VALES.

8. *Quarta leuca ſignabatur et decima, id eſt, unum et* XX. *millia paſſuum.*] Recte ſubducta ratio eſt. Iordanes enim in Hiſtoria Getica, et Iſidor. Origin. lib. XV. cap. 16. leucam finiri paſſibus M. D. ſcribunt. Ergo XIV. leucae paſſus ſunt XXI. M. In Actis B. Genovefae: *Ab Aurelianenſe urbe usque Turonum civitatem, quae tertia Lugdunenſis nuncupatur, perhibentur eſſe ſtadia ſexcenta, milliaria ſeptuaginta quinque; leugae, quae adhuc veteri Gallorum lingua nuncupantur, quinquaginta.* Ergo leuga una habet ſtadia XII. ſive mill. I. paſſ. CCC. Qui tamen calculus cum hodierna ſupputatione non convenit. Numerantur enim ab Aureliano Turonum usque leugae LXV. LINDENBR. De leugis et earum relatione ad milliaria Romana vid. XV, 11. ad fin. W.

Praecurſatores] Velites, levis armaturae milites. W.

9. *Salutis tuendae communis, ut parciſſime dicam*] nam prope deſperanda eſt. W.

11. *Scrupuloſi* fragminibus montium obſiti et *obſcuri* ſilvis *tramites* — *Seneſcens Luna* XX, 3. translatio et ab aliis ſaepius, inprimis Livio uſurpata, de ultima, quam vocant, Lunae quadrante. Etiam in aliis rebus amat Noſter. Sic ſeneſcunt *leges* XVI, 5. *flammae* XXIV, 7. *oceanus* XXVII, 8. *Morbus ſeneſcens*, remittens, eſt ap. ipſum Ciceronem ad Div. VII, 26. — *Protinus*, per longum viae, quam coram videmus, ſpatium. W.

Poſt cibi refectionem et potus] Rectius cibo et potu refectis hoſtibus. W. *Cibi refectio* eſt refectio per cibum. Sic Eurip. Oreſt. 426. ed. Porſ. τὸ Τϱοίας μῖσος *odium propter Troiam natum.* ERF.

12. *Pace Dei ſit dictum*] Deus ipſe faveat huic meae confidentiae. Laudat Erneſt. Liv. III, 19. *C. Claudii pace et P. Valerii mortui loquar.* W.

13. *Haſtis inlidendo ſcuta*] quod erat ſignum irae et ardoris pugnandi. cf. XV, 8, 15. W.

Caelitis Dei favore.] Nil variant vett. libri. Puto tamen Ammian. ſcripſiſſe, *caeleſtis Dei fav.* ut lib. XV. c. 8. §. 10. *praeſente nutu Dei caeleſtis:* lib. XXI. *arbitrio Dei caeleſtis.* LINDENBR. *Dei caeleſtis numen* XXV, 7. W.

Dum adesse potuit] quoad per Deos liceret. W.

14. *Celsarum potestatum*] magistratuum maiorum xiv, 10. it. sublimes, excellentes xv, 5. — *Ratione secunda*, idonea, probabili. W.

15. *Anno nuper emenso.*] Constantio VII. et Constantio III. Coss. anno Domini 354. Nam procul dubio expeditionem intelligit Constantii adversus Gundomadum et Vadomarium fratres, Alamannorum Reges: de qua dixit in lib. 14. cap. 10. Quod plane demonstrant verba quae proxime sequuntur: *Quodque Imperatore terras eorum ingresso, nec resistere ausi, nec apparere, pacem impetraverunt, etc.* Proinde non possum assentiri viro doctissimo (Petavio), qui in notis ad Iuliani Epistolas hunc Marcellini locum aliter interpretatur. VALES.

Concaede arborum densa undique semitis clausis.] Castrensis locutio, quam lib. XVII. c. 1. §. 9. sic effert: *Ilicibus incisis et fraxinis, roboreque obiecto magno, semitas invenere constratas.* Et ibid. cap. 10. §. 6. *Celsarum arborum obsistente concaede ire protinus vetabatur.* Sup. cap. 11. §. 8. *Difficiles vias et suapte natura clivosas et incommeabiles clausere sollerter, arboribus immensi roboris caesis.* Paul. Warnefr. Histor. Langob. lib. 3. cap. 4. *concisas* dixit: *Factis etiam concisis per devia silvarum.* Vid. Veget. lib. III. cap. 21. *Caesar Belli Gallici lib. 3. c. 29. *Caesar silvas caedere instituit: et ne quis inermibus imprudentibusque militibus ab latere impetus fieri posset, omnem eam materiam, quae erat caesa, conversam ad hostem collocabat, et pro vallo ad utrumque latus exstruebat.* Idem lib. 5.* LINDENBR. Cf. etiam Tacit. Annal. 1, 50. et Gell. XIX, 12. quos de eadem re agens excitavit Bessel. Misc. p. 216. W.

Sidere urente brumali.] Poetam hic agit Ammianus: sidus brumale est ipse omnino *hiems*, cf. XXII, 15. pro *urente* ponit adeo *flagrante* XXVII, 12. cf. XXVII, 1. ubi: *per glaciales tractus hiemis inhorruit sidus.* W.

16. *Modo non occipitia conculcantibus*] tam prope imminentibus, ut terga premere et cervicibus insultare viderentur. W.

17. *Gundomado*] vide XIV, 10. W.

Vadomarii plebs, ut asserebant.] In Editione Rom. legitur, *ut asserebat.* Sed ante ea verba aliquantulum vacui spatii relictum est, perinde ut in ceteris MSS. Exemplaribus: quod P. Castellus nullo negotio sic supplevit: *Vadomarii plebs subinde ut asserebat, etc.* Primus Gelenius vulgatam lectionem excogitavit, quam equidem improbo. Vult enim dicere Marcellinus, populum Vadomarii, ut ipse Vadomarius asserebat, Germanis se sponte sua adiunxisse. Nam Vadomarius ei proelio minime interfuit ob foederis religionem, quo obstrictus erat Constantio, ut ait Marcellinus hic et in lib. 14. cap. 10. VALES.

18. *Virtutem et consilia militare.*] Sic edidit Valesius, quum ante legeretur *militaria.* Hinc coniiciebat pater *Virtutem et consilio militare.* GRON.

Per te virtutem et consilia militare] te eum esse, qui prudentiam virtuti iungat. *Testis individui* qui semper ipse praesens atque praesto est. Sic XXIV, 5, 11. ut inter primos dimicans militi esset exemplo spectator probatorque gestorum. W.

Iis rebus efficiet excitatus.] Sic primus edidit Gelenius. In Editione Romana et in codice Regio [ac Colbertino] legitur, *ut rebus efficiet excitatis.* Unde non absurde quis coniiciat, sic omnino legendum esse, *viribus efficiet excitatis.* Mar. Accursius emendaverat, *in rebus efficiet excitatis.* VALES. Placet Valesii coniectura. W.

19. *Cum nullae laxarentur induciae*] sine mora. — *Superciliis Rheni* h. l. Rheno omnino. Alias de ripis fluminum. v. ad XIV, 2. *Tres equites exciti* detecti, et fugere compulsi. W.

20. *Antepilanis Hastatisque et Ordinum primis.*] Antepilani sunt, qui antesignani alias dicuntur, quod in prima acie ante signa pugnarent. Sic Marcellinus in lib. 28. c. 1. §. 46. de Simplicio quodam: *Cum Maximino*, inquit, *velut Antepilano suo contendens, etc.* Antepilani tamen paullo aliter sumuntur apud Livium in lib. 8. c. 8. pro militibus scilicet qui in prima ac secunda acie pugnabant, Hastatis nempe ac Principibus: forte ex eo quod pila utrique gestabant, quorum loco Hastas habebant Triarii, teste Polybio in lib. 6. *vel potius quod ante Triarios qui Pilani dicti sunt, pugnarent.* Sane Ovidius in 3. Fastorum Pilanos pro Triariis posuit, v. 129.

Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat
Corpora.

Ideo fortasse quod ordines Triariorum primum pilum vocabant. Iam Hastati in prima acie pugnabant etiam Reipublicae Rom. temporibus. Quamquam apud Marcellinum aliter sumuntur Hastati quam apud Livium atque Polybium, pro Signiferis scilicet, seu Draconariis, qui signa, id est dracones et aquilas hastis appensas gestabant, ut docet Marcellinus in lib. 20. c. 4. §. 18. his verbis: *Maurus, Petulantium tunc Hastatus, abstractum sibi torquem quo ut Draconarius utebatur, capiti eius imposuit.* Signiferi autem seu Draconarii inter principia legionis militabant, teste Vegetio in lib. 2. Superest ut de Ordinum primis pauca dicamus. Observandum est igitur, primos Ordines bifariam dici: primo de militibus universis, qui in prima atque etiam secunda acie pugnant, ut apud Vegetium in lib. 3. cap. 14. Secundo de iis, qui in prima acie primos Ordines ducunt, quos Ordinarios vocat Vegetius in lib. 2. et quinque fuisse in prima cohorte commemorat. De his Quintilianus in Declamat. 3. pro milite: *Enimvero auctorem habet: hoc primi Ordines iubent. Aequum est Tribuno militem parere.* Et Frontinus in lib. 1. Strateg. cap. XI. *Imperavitque ad eius rei fidem Tribunis, et primis Ordinibus, et Centurionibus.* Denique Marcellinus noster in lib. 19. cap. 6. §. 3. *Mortem Tribunis vetantibus primisque Ordinibus minitantes, si deinceps prohiberent.* Mitto Hyginum aliosque. *Ceterum Lipsius in lib. 4. de Militia Rom. cap. 1. *Antepilanos* ait esse, quos antiqui Principes vocabant: eos fuisse veteres et exercitatos milites, qui in prima acie pugnabant; et differre ab Antesignanis, qui sunt Hastati, ut in eiusdem libri cap. 3. censet. At Salmasius in 2. epistola quam ad me misit, Antepilanos ab Ammiano dici ait eos, qui in prima acie pugnabant sine Antesignanis, (in quo opinioni nostrae favere videtur) Antesignanos porro Ammiani aevo dictos esse, qui in prima acie certarent; qui in

postrema, Postsignanos: ac totum exercitum divisum tunc fuisse in Antesignanos et Postsignanos.* VALES.

Velut insolubili muro.] Sic Vegetius gravem armaturam muro ferreo comparat in lib. 2. cap. 17. *Excipiebat*, inquit, *eos gravis armatura, quae tamquam murus, ut ita dixerim, ferreus stabat.* et in lib. 3. cap. 14. VALES.

Hostes stetere cunctati.] Reinelius coniicit *cuneati.* Non credo: illud melius propter *pari cautela.* W.

21. *Ut antedictus docuerat perfuga.*] De quo vide §. 2. Porro omnem hunc locum valde illustrat Libanius in Orat. citata (Reisk. I. p. 540): καὶ ἐδόκει δεῖν κέρας μὲν ἑκάτερον τοὺς ἱππέας ἔχειν, τὸ μέσον δὲ εἶναι τῶν ὁπλιτῶν· τοὺς δὲ ἀμείνους ἑκατέρων τουτων ἐν τῷ δεξιῷ περὶ τὸν βασιλέα· καὶ τοῦτο ἔδει μὲν τοὺς πολεμίους λανθάνειν, λαθεῖν δὲ οὐκ εἴασεν αὐτομόλων τινῶν κακία. Et paullo post: τοῖς βαρβάροις δὲ πάντα πεπυσμένοις τὸ μὲν ἀνδρειότερον τῆς στρατιᾶς πρὸς τὸ κρεῖττον ἀντετέτακτο· τῷ δεξιῷ δὲ κέρᾳ σύμμαχον ἔδωκαν λόχον, ὃν ἔκρυψαν ὑπὸ ὀχετῷ μετεώρῳ, καλάμων πυκνῶν (καὶ γὰρ ἦν ὑδρηλὸν τὸ χωρίον) τοὺς καθημένους ἀφανιζόντων. Id est: *Ac visum quidem fuerat equites in utroque cornu locari oportere, pedites autem in medio: optimum vero quemque ex iis circa ipsum Caesarem. Atque id quidem latere hostes debuerat: sed latere non sivit quorumdam perfugarum malitia.* Et paullo post: *Igitur barbari qui cuncta resciverant, omne exercitus robur dextro quod validissimum erat, cornu opposuere. Dextro autem cornu suo subsidiariam adiecerunt manum, quam sub aquaeductu edito occultarunt, arundinibus densis (locus enim erat uliginosus) subsidentes occultantibus.* VALES.

Quidquid per equestres copias praepollebat] robur, optimos. W.

22. *Prudentem ex equo bellatorem.*] Sic loquitur Hegesippus in lib. 3. cap. 4. *Sed vir acrioris ingenii et ex equo prudens bellator.* VALES.

Inter ipsos discriminum vertices.] in summo periculo. cf. XXIV, 5. XXV, 4. — *Cum nihil caveri solet praeter id, quod occurrit,* hoc ego acceperim de equite, qui ab iis tantum periculis sibi cavet, quae videt sibi imminere. W.

Humi occulte reptantem latere forato iumenti.] Strategema est, quo Hydaspes contra cataphractarios Oroondatis olim usus, Heliodor. lib. IX. c. 18. LINDENBR.

24. *Torulus flammeus.*] Varro de L. L. lib. IV. *Torulus in mulieris capite ornatus.* Ammian. lib. XXIX. c. 1. *Torulo capite circumflexo.* Plaut. Amphitr. Prolog. v. 143.

Ego has habebo hic usque in petaso pinnulas.
Tum meo patri autem torulus inerit aureus.

*Ab hac similitudine rotunditatis Vitruvius arborum medullam vocavit *torulum,* lib. 2. c. 9. Est autem ὑποκοριστικὸν a toro, quo Cato utitur de Re Rustica cap. 135. *Funem exordiri oportet longum pedes* LXXII. *toros* III. *habeat.* Columell. de Re Rustic. lib. XI. c. 3. *Tori funiculorum.** LINDENBR.

Flammeus torulus fascia s. vitta, ornatus capitis muliebris. Ernestius. Cf. Spanhem. ad Iuliani Caess. p. 50. (notarum). W.

Sublimior.] prae ceteris conſpicuus. *Erectus in iaculum* attollens ſe, ut iaculum *formidandae vaſtitatis*, ob craſſitudinem et longitudinem, mitteret. W.

25. *Adultae lanuginis*] medius inter iuvenem et virum, cui, uti XXXI, 10. eſt, etiamtum lanugo genis inſerperet. — *Efficacia* induſtria, virtute, cf. XIV, 8. *praecurrens aetatem.* Sic *annos anteire labore* dixit Sil. Ital. II, 348. ubi vid. Erneſt. — *Obſidatus pignore* obſes. W.

Doctus Graeca quaedam arcana.] Erudite hunc locum interpretatus eſt Galliae ſuae decus, Petr. Pithoeus I. C. Adverſ. lib. I. c. III. LINDENBR.

Graeca quaedam arcana] Myſteria, (Deorum notitiam et cultum) ab Aegyptiis ad Graecos, a Graecis ad Gallos propagata. Maſſilia Graecorum colonia inprimis Graecos mores et religionem in Galliam induxit. Iulius Caeſar de B. G. VI, 18. Gallos narrat originem a Dite (Plutone) derivaſſe. Pithoeus, quem laudat in nota Lindenbrogius, *Serapionem* eundem eſſe cum Plutone, *Apollinem* vero, quem et ipſe Caeſar in Diis Gallorum numerat, nomine *Beleni* ab iis cultum eſſe contendit. Cf. Ritter ad Guthrium T. v. Sect. 3. p. 255. et Scriptt. Hiſt. Aug. T. II. p. 52. ibique Caſaub. et Salmaſ. W.

Genitali vocabulo] nomine, quod infanti inditum erat, quod a natali ſuo habuerat. Eadem ſignificatione occurrit voc. *genitivus*, v. c. Sueton. Aug. c. 80. Ovid. Metam. III, 331. W.

Regalesque decem.] Regales dicebantur Regum filii et agnati. Sic in lege 9. Cod. Theod. de re milit. Vetus Grammaticus de differentiis vocum: *Inter Regem, ait, et Regalem hoc intereſt, quod Regis puer, Regalis eſt: Rex, qui regnum regit.* Sic Euſtathius in Iliad. 10. Aſtyanactem Hectoris filium βασιλικὸν appellat: et in Iliad. 8. Teucrum quoque βασιλικὸν fuiſſe dicit, ex Heſiona Priami ſorore genitum. Lucianus de ſaltatione: τῶν γὰρ ἐκ τοῦ πόντου βαρβάρων βασιλικός τις, etc. et Priſcus in Hiſtoria Byzantina τοὺς βασιλικοὺς σκύθας paſſim nominat, id eſt, Regales. Interdum etiam Regales pro Regulis uſurpantur. VALES.

26. *Pacto viciſſitudinis reddendae*] ut ſibi auxiliares invicem, ſi opus eſſet, mitterent. W.

27. *Torvum* terribilem in modum *concrepantibus tubis.* Paullo infra: torvum canentibus claſſicis; horrenda circumſonantibus Alamannis XXVII, 10. W.

Suſpectior] magis ſuſpicioſus, cautior. W.

29. *Quod ſibi ſoli deberi Auguſtus exiſt.*] Conſtantius Aug. maieſtatis ſuae ſtudioſior, ſibi ſoli licere putabat univerſum pariter exercitum ex tribunali alloqui. Itaque Iulianus, qui Caeſar dumtaxat, id eſt, revera Auguſti miniſter et apparitor quidam erat, hoc ſibi arrogare noluit. Circumiens ergo ſingulas cohortes ad fortiter faciendum hortabatur. Qualiter autem Imperator alloqueretur exercitum, patet ex veteribus nummis, in quibus ſtans in tribunali, ſignis aquilisque circumdatus, ſtipatusque Praetorianis cohortibus, exerto brachio conſpicitur cum hac Inſcriptione: ADLOCUTIO. *Ita apud Dexippum Aurelianus milites alloquitur.* Claſſico autem ad concionem convocabantur milites per cornicinem. Itaque Claſſicum ſignum Imperii recte Vegetius appellat,

quod ſolum caneret Imperatore praeſente. Et exempla paſſim occurrunt in libris Marcellini noſtri. VALES.

30. *Arceſſentes*] adeſſe cupientes. W.

32. *Illiſa noſtris partibus probra*] clades exercitibus noſtris turpiter illatas. W.

33. *Gloriam violetis*] minuatis — *Adero indiſcretus*, ſupra: individuus teſtis. W.

34. *Fremitus indignationi miſtus*] clamor cum conviciis. *Miſerabili plebe* gregariis militibus. Sic ſaepe noſter *plebem* uſurpat. W.

36. *Ahenatorum*] (mel. aeneatorum) tubicinum concentu — *Propilabantur miſſilia* priusquam ad manus venirent, praeludebant pugnae miſſis ſagittis, iaculis. Infra XXIV, 6. eſt PRAEpilatis, ubi tamen Valeſ. reponi, ut h. l. iubet PROpilatis. *Cito* ſubintell. *magis*, quod, uti Graeci μᾶλλον, ſaepe omittunt Latini. Cf. Valeſ. ad XXVI, 4, 1. — *Comae horrebant*, ſollennis vox de capillis ſurſum erectis (ſteterunt comae Virgil. Aen. II, 774.) quod in animalibus quibusdam metu aut ira commotis videmus. *Tela concriſpans* vibrans. Aliis locis XIV, 2. XX, 4. XXVII, 10. ſimplex criſpare. W.

37. *In ipſo proeliorum articulo*] fervore, periculo, ubi omnes nervi intendendi. Paullo inferius hoc cap. extremo neceſſitatis articulo. — *Conturmaret* recte de equitibus, ſed vix alibi invenias. *Frontem artiſſimis conſerens parmis* iunctis uno tenore clypeis ordines firmans. Vid. infra §. 44. ibique Valeſium. — *Deſtinatione* obſtinatione, pertinacia. W.

Caelumque exſultantium cadentiumque reſonabat vocibus magnis.] Plaut. Amphitr. I, 1, 76.

Pro ſe quisque, id quod quisque poteſt et valet,
Edit, ferit: tela frangunt, boat
Caelum fremitu virum. LINDENBR.

Altius gradiens.] ulterius in hoſtium aciem procedens. W.

Equites noſtri cornu tenentes dextrum.] Ἑξακοσίων ἱππέων ἴλην, ſexcentorum equitum alam dicit Zoſimus in lib. 3. c. 3. ubi et poenam addit, quam ipſis ob ignaviam Iulianus inflixit. Ait enim indutos veſte muliebri, per caſtra circumductos fuiſſe. VALES.

39. *Velut ſenectutis pendentis exuvias.*] Primus hunc locum corrupit P. Caſtellus, cum in Editione Rom. perinde ut in Mſſ. omnibus legeretur *pandentis*, ſupple *Draconis:* et recte Mar. Accurſius eam ſcripturam in Editione ſua reſtituit. Eleganter lacinias illas ſericas draconum quae ventis agitabantur, exuviis draconum comparat. Sed quod pandere ait exuvias, rationem non habet. Neque enim dracones et ceteri ſerpentes, animalia denique omnia quae exuvias deponunt, eas pandere ſolent, ſed poſitas abſcondere, ac tum ex antris prodire: ut Virgil. canit in lib. 2. Aen. 473.

Nunc poſitis novus exuviis, nitidusque iuventa,
Lubrica convolvit ſublato pectore terga.

quibus in verſibus imitatus videtur Nicandrum in Theriacis, qui ſic ait v. 137.

Μηδ᾽ ὅτε ῥικνῆεν φολίδων ἀπὸ γῆρας ἀμέρσας
Ἄψ ἀναφοιτήσῃ νεαρῇ κεχαρημένος ἥβῃ.

Huiusmodi senectutis exuvias Graeci vocant γῆρας. VALES. Non sane id voluit auctor significare, quid dracones facerent in mutata pelle; sed ei similem esse ait, si panderet, explanaretque, ut est illud signum. Itaque et aliae comparationes inde peti solent, qualem unam huic loco adscripsit pater ex Hieronymo epist. 128. *Hoc cingulum in similitudinem pellis colubri, qua exuit senectutem, sic in rotundum textum est, ut marsupium longius putes.* GRON.

40. *Amat* solet *fieri*. Gr. φιλεῖ. Cf. XXI, 1, 9. — *Cedimus*. Admodum leniter, se ipsum enim comitem fugae addere videtur. W.

Non relinquimus.] Negativam particulam quae in cunctis exemplaribus deerat, ex Mar. Accursii Editione supplevimus. VALES. Suppleverat iam Gruterus. v. Gronov. Praef. p. XXII. W.

41. *Salva differentia.*] Honeste id addi solet et verecunde, quoties viri excellentis factum cum alterius facto componitur, ne cuiusquam dignitati fiat iniuria. Nos Galli dicere solemus *sine comparatione*. In codice tamen Valentino scriptum erat, *salva reverentia*, ut Loisellus [et P. Pithoeus] ad oram libri sui adnotarat. Eadem verecundia dixit Pollio in Claudio c. 10. *Ut sit omnibus clarum, Constantium et Augustae ipsum familiae esse, et Augustos multos daturum, salvis Diocletiano et Maximiano Augg. et eius fratre Galerio.* Antiqui autem dicere solebant, *pace tua*, vel *illius*; ut apud Petronium et Martialem aliosque occurrit. VALES.

Sylla, qui cum contra Archelaum.] Nobile consimilis historiae exemplum in Vibio Acceio, Val. Flacco, et T. Pedanio, cum castra Hannonis oppugnarentur Liv. lib. XXV. Val. Max. lib. III. cap. II. LINDENBR.

Syllam, qui cum contra Archelaum.] Idem narrat Frontinus in lib. 2. Strat. cap. 8. VALES.

43. *Excipiunt eos iam gesturientes.*] Hunc locum sic corrupit Gelenius, inserta prima voce, quae abest ab omnibus libris *Mss.* in quibus sic legitur: *Eos iam gestu terrentes:* quo quid apertius? Sic sane in lib. 14. c. 2. §. 17. locutus est noster: *Hastisque feriens scuta, qui habitus iram pugnantium concitat et dolorem, proximos iam gestu terrebat.* Solum pro *ciere*, quod erat in omnibus libris, emendare ausi sumus *civere*. VALES.

Barritum etc. Cf. inprimis XXXI, 7. ubi fere eadem habentur. Ceterum barritus proprie est vox elephantum, (alii tamen notationem vocis ab Germanico *beren, baeren*, clamare, derivant,) deinde clamor bellicus non Gallorum tantum et Germanorum, v. Taciti German. c. 3. sed Romanorum etiam, XXXI, 7. Haud recte igitur, ut obiter moneam, scribitur Barditus, quasi a Bardis dictus. W.

Arma armis, corpora corporibus.] Ita ex Ennio Hirtius de Bello Hispan. c. 31. *Cum clamori esset intermixtus gemitus, gladiorumque crepitus auribus oblatus imperitorum mentes praepediebat. Hic, ut ait Ennius, pes pede premitur, armis teruntur arma.* Q. Curtius lib. III. c. 11. *Duae acies ita cohaerebant, ut armis arma pulsarent, mucrones in ora dirigerent.* LINDENBR. Amat Ammianus, monente Ernest., praesertim in descriptionibus militaribus, istiusmodi oppositiones, quarum hoc ipso capite plu-

ra occurrunt exempla. Similiter laudatus ab eodem Ernest. Livius 9, 18. quin tu hominis cum homine, ducis cum duce, fortunam cum fortuna confers? W.

44. *Nexamque scutorum compagem.*] De qua supra §. 37. dixit: *Et muniret latera sua firmius pedes, frontem artissimis conserens parmis.* Eodem modo locutus est sub initium lib. 14. c. 2. §. 10. *Densata scutorum compage semet scientissime praestruebant.* Haec pugnandi forma testudo dicebatur. Unde addit hoc in loco Marcellinus: *Quae nostros in modum testudinis tuebatur.* Duplex enim testudo fuit in re militari: una proprie dicta, cum milites in genua subsidentes scutis super capita elatis se protegunt, ita ut secundus ordo paullo emineat altius quam primus, et tertius quam secundus, ac sic deinceps, prorsus in modum imbricati tecti per quod aqua labitur. Eiusmodi testudinem describit Livius lib. 44. c. 9. et Polybius 9, 41. Alterum testudinis genus est, cum milites non iam supra capita extollunt scuta, sed densati ac conferti ante se struunt. Sic Livius in lib. x. c. 29. *Galli,* inquit, *structis ante se scutis conferti stabant:* et paullo post testudinem id vocat. Eam testudinis formam describit Homerus in Iliad. N. 130.

Φράξαντες δόρυ δουρὶ, σάκος σάκεϊ προθελύμνῳ·
'Ασπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Quos versus imitatus est Nonnus in lib. 22. Dionys. v. 180.

καὶ ἣν καλέουσι μαχηταὶ
Μιμηλὴν σακέεσσιν ἐπυργώσαντο χελώνην.
Ἔγχεϊ μὲν στατὸν ἔγχος ἐρείδετο, κεκλιμένη δὲ
'Ασπὶς ἔην προθέλυμνος ἀμοιβαδὶς ἀσπίδι γείτων
Στεινομένη, καὶ ἔνευσε λόφῳ λόφος.

Ubi hanc pugnandi formam a militibus χελώνην, id est, testudinem dici testatur. Graeci Tactici συνασπισμὸν vocant. Sic Polybius 10, 14. συμφράττειν τοῖς ὅπλοις, pro eodem usurpat. Et Dio in lib. 40. pag. 130. ubi male Xylander vertit, *in orbem pugnare.* Etsi enim in orbem pugnantes, necessario testudinem, seu συνασπισμὸν facere debent; tamen ubi testudo fit, non semper in orbem pugnatur. Leo in Tacticis σύσκουτον appellat. Iosephus lib. 4. de bello Iudaico: συνασπίζει τοὺς ἅμα αὐτῷ: quae sic Hegesippus vertit: *Et sese in arma colligens consertis clypeis, cum paucis quos praesentes habebat, imperterritus stetit.* VALES.

45. *Opitulatum conturmalibus suis Batavi venere cum Regibus.*] Cluverius in libro 1. de Antiqua Germania capite 39. emendat: *Batavi venere cum Herulis.* Heruli quippe semper coniunguntur Batavis ab Ammiano Marcellino, et sub uno eodemque vexillo militasse ambos docet idem Marcellinus XXVII, 1, 6. (Addo XX, 1, 3. 4, 2. XXVII, 8, 7. W.) In Notitia Imperii Occidentalis inter auxilia Palatina numerantur *Heruli et Batavi* sub Magistro militum Praesentali, quos pedites fuisse videtur indicare Sidonius in Carmine 7. et cursu valuisse testatur. Verum MSS. omnes habent: *Batavi venere cum Regibus:* et praeter codicum auctoritatem, nihil temere mutandum censeo. Ait enim Marcellinus, Batavos et Reges accurrisse, *ad opitulandum conturmalibus suis,* id est, commilitonibus, qui densata scutorum compage in prima acie pugnantes, a Barbaris premebantur. *Reges* autem

hoc loco nomen est numeri seu legionis, qui *Regii* dicuntur in Notitia Imperii loco citato.* VALES.

46. *Alamanni altius anhelabant*] denuo spiritum animosque colligentes. *Spicula* sagittas ligneas. *Veruta* iacula. W.

Ferratae arundines.] Lib. XXIV, 2, 13. *Nervi digitorum acti pulsibus violentis arundines ferratas emitterent.* Lib. XXXI. *Arundinibus armatis ferro confixi.* Harum Indis quoque in bello usus. Herodot. lib. VII. c. 65. τόξα καλάμινα εἶχον, καὶ ὀϊστοὺς καλαμίνους, ἐπὶ δὲ σίδηρος ἦν. LINDENBR. Ferratis arundinibus etiam nunc barbarae gentes utuntur. W.

Exerciti consurgebant.] In MSS. omnibus legitur *exercitus*. Unde coniici potest legendum esse, *exertius consurgebant;* aut sane, *excitatius consurgebant:* ut in libro XXXI. c. 15. §. 10. *At cum armatis provinciales et Palatini ad obruendos eos excitatius consurgebant.* VALES. *Exertius* acrius. v. Casaubon. ad Scriptt. Hist. Aug. T. I. p. 592. *Consurgebant* corripiebant se. W.

47. *Milites usu nimio dociles.*] Milites κατ' ἐξοχὴν Romani dicuntur *heic et alibi passim.* idque observavi non semel in libris Cornelii Taciti. Hinc intelligendus est locus Pollionis in Claudio c. 9. in quo vir doctissimus *(Salmasius)* haesit, ut ex eius Notis apparet: *Factus miles barbarus, et colonus ex Gotho.* Id est, Barbarus factus est miles legionarius, et Gothus factus est incola agri Romani. [Sic a Procopio saepe milites Romani absolute vocantur στρατιῶται; et a Iordane similiter in libro de successione Regnorum *milites*. Gregorius quoque Turonicus Episcopus Romanos ab Imperatore Constantinopolitano in Hispaniam missos, et cum Gothis ibi bellum gerentes, nunc *Graecos*, nunc et *milites* appellat: eosdem Isidorus in Chronico raro *militem Romanum*, aut *Romanos*, saepius simpliciter *milites* nuncupat; Iohannes Biclarensis Abbas *milites* quoque. Gregorius Magnus exercitus Imperatoris in Italia Gothis primum, deinde Langobardis oppositos, *milites* vocare consuevit: quos etiam Paullus in libri III. de gestis Langobardorum capite XVIII. et in libri IV. capite XXIX. *milites;* in libri II. capite XXVI. modo *milites*, modo *Graecos* appellat. Quod ad Barbaros attinet, observavi eos nec ab Ammiano Marcellino, nec a ceteris Historicis usquam *militum* appellatione designatos esse, nisi qui ad Imperatorem transiissent, et sacramento adstricti Romana signa sequerentur. Heic notandum est, Imperium Romanum Ammiano aliisque Historicis saepe *Rempublicam* absolute nuncupari, et exercitum Romanum, *exercitum Reipublicae.* Sic Marius in Chronico non semel loquitur. Sic Gregorius Turonicus Episcopus loquitur in libri VI. capite XXX. et in libri X. capite II. et Imperium Romanum *Reipublicae* nudo nomine designat. Romanus Patricius in Epistola ad Childebertum Francorum Regem quater *sanctam Rempublicam;* Mauricius Aug. in Epistola ad eumdem *sacratissimam Remp.* Gregorius PP. Magnus *Christianam Rempublicam;* Iordanes quoque de successione Regnorum et Iohannes Abbas Biclarensis in Chronico *Rempublicam* non semel pro Imperio Romano usurpant: uti Procopius in libro III. de bello Gothico πολιτείαν, id est, Rempublicam.] VALES.

48. *Lassatisque impressu genibus.*] Sic Gelenio placuit. In Editione Romana legitur, *lassatis atque impressis genibus.* In Regio autem codice [et Colbertino] *ac Tolosano,* *lassatisque im-*

preſſis genibus: quod magis probo: niſi malis *impreſſus;* ut apud Statium in lib. 6. v. 678.

humique
Preſſus utroque genu, collecto ſanguine diſcum
Ipſe ſuper ſeſe rotat, atque in nubila condit.

Sic Marcellinus noſter in huius proelii deſcriptione ſupra dixit: *Et obnixi genibus quidam barbari, peritiſſimi bellatores, hoſtem propellere laborabant.* Cornelius Nepos in Chabria c. I. *Fugatis,* inquit, *iam ab eo conducticiis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere, obnixoque genu ſcuto proiectaque haſta impetum excipere hoſtium docuit.* Denique Livius in lib. 6. c. 12. *Sed obnixos vos ſtabili gradu impetum hoſtium excipere.* VALES. Erneſti legi etiam poſſe autumat: *laſſatVsque impreſſis genibus;* recte, niſi fallor, et magis perſpicue. Alamanni enim, cum diutius durare non poſſent, ſiniſtrum genu levarunt, et ita *ſubſederunt, hoſtem ultro laceſſentes.* W.

49. *Primanorum legionem.*] Primani ſub Magiſtro militum Praeſentali inter Palatinas legiones recenſentur in Notitia Imperii Rom. Orientalis: quia ſcilicet in Orientem translati fuerant, tunc cum Valentinianus cum fratre legiones partitus eſt, aut alio quo caſu. In Editione Rom. *Primariorum* legitur, [et in codice Colbertino] *Toloſanoque*: et ſic in codice Regio ſuperſcriptum eſt. In Notitia quoque Imperii Mſ. habetur *Primarii.* VALES.

Confirmatio.] Sic numeros vocat arte bellandi praeclues, et militari exercitatione confirmatos. Ut Rufin. de Bello Iud. lib. III. cap. 3. *Meditationes eorum nihil a vera contentione diſcrepant: ſed in dies ſingulos militum quisque omnibus armis, tamquam in procinctu poſitus exercetur, quod etiam facillime tolerant. — — Unde ſequitur ut ſemper ſuperent, quos non itidem confirmatos invenerant.* LINDENBR. v. Schel. ad Hygin. p. 30. W.

Caſtra Praetoria dictitatur.] Forte quia Imperator, quoties in exercitu eſt, eo in loco quaſi tutiore conſiſtere ſolet: ut patet ex lib. 24. initio, *et ex lib. 27. Praetorium erat in medio caſtrorum, ut docet Polybius in lib. VI. et ex eo Salmaſius in Solinum p. 671. Hinc in exercitu media acies vocabatur *Caſtra Praetoria.** VALES.

In modum mirmillonis] Lib. XXIII. c. 6. §. 83. *Pedites in ſpeciem mirmillonum contecti.* Feſtus: *Mirmillonicum genus armaturae Gallicum eſt, ipſique mirmillones ante Galli appellabantur.* Exempla alia apud Ciceronem, Latinum Pacat. Auſonium, Inſcript. Roman. LINDENBR. Mirmillones erant gladiatorum Gallicorum genus, qui, piſcis effigiem in galea gerentes, id agere debebant, ut adverſarium caput irretire conantem oblongo ſcuto declinarent. Feſtus carmen ſervavit, quo retiarius uteretur: *Non te peto, piſcem peto. Quid me fugis, Galle?* Plura vide ap. Lipſium Saturnal. II, 2, 10. W.

50. *Prodigere vitam*] effundere. cf. Horatii animae magnae prodigum Paullum Od. I, 12. 38. W.

51. *Tota celeritate.*] Tota ex more illius aetatis pro omni, ſumma. Sic totis viribus XVII, 5. cet. v. Salmaſ. ad Scriptt. Hiſt. Aug. T. I. p. 40. Caſaubon. ib. p. 638. — *eiici* ad litus. W.

Nautici properant vectores.] Codex Regius [et Colbertinus] Editioque Romana sic habent scriptum: *Nautici properante victores.* Unde non dubito quin legendum sit: *Ut e mediis saevientis pelagi fluctibus eiici nautici properant et vectores.* Vectores sunt epibatae, quo modo in codice Regio emendatum erat. Nautici vero sunt nautae: ut in lib. 15. c. 9. §. 1. *Ne imitari videar desides nauticos, attrita lintea quae licuit parari securius, inter fluctus resarcire coactos.* *in lib. 14. cap. 2. Sic etiam loquitur Orosius in lib. 4. capite 19. Quae quidem loquendi forma Graecanica est. Graeci enim eiusmodi adiectivis delectantur, et ναυτικοὺς dicunt pro ναύταις, et τεκτονικοὺς et γραφικοὺς pro fabris et pictoribus, ut Gregorius Nazianzenus in Oratione 27. et νομικοὺς pro Iurisperitis, ut occurrit apud Artemidorum in libro 4. Sic etiam στρατιωτικοὺς usurpant pro στρατιώταις, ut Gregorius Nazianzenus in Oratione 32. eodem plane modo quo Marcellinus *militares* pro militibus saepissime ponit. Denique ἰατρικοὺς pro medicis dixit Porphyrius in Vita Plotini. Vide Leopardum in libri 12. cap. 3.* VALES.

52. *Secans* feriens *terga miles* Romanus — *Ensibus flexis,* inflexis, eoque hebetatis. — *Ipsis barbaris tela eorum vitalibus immergebat.* Rectius: ipsorum barbarorum *vitalibus.* Vitalia h. l. intestina, uti xv, 3. W.

Tela eorum vitalibus immergebat.] Tela eorum dixit, quod alius diceret magis Latine, tela sua, *aut tela ipsorum:* Graecorum more, qui αὐτὸς indifferenter usurpant: τὰ αὐτῶν βέλη. VALES.

53. *Remedia mortis compendio postulantes*] nil nisi citam mortem optantes. Ernestius: „accelerari sibi mortem occisione postulantes. Nam *remedia* sunt adiumenta, et *mortis compendium* est mors accelerata. Nisi vero malis *mortis* ad *remedia* referre, ut *compendio* sit, in sexto casu acceptum, idem quod brevi, celeriter. Nam *compendium breve* dixit Ammianus, ut supra notatum est. Possis etiam *compendio* in casu tertio accipere, sed in significatione altera, quum lucrum denotat, ut sit idem quod *ad compendium suum*, quemadmodum ipse Ammianus dixit xx, 8. Sed nescio cur magis inclinem eo, ut *impendio* legendum putem pro *impense*, valde, quae et ipsa vox nostro est familiarissima. Certe omnis illa ambiguitas sic tolli potest." W.

Labente deficiente *spiritu. Lucis usuram oculis morientibus inquirebant.* Ernest. v. inquirere sumta haec putat ex Virgil. Aen. 4. ult. oculisque errantibus alto quaesivit caelo lucem ingemuitque reperta. *Trabalibus telis*, crassis, gravibus. Pila sine dubio intelligit, crassiores hastas, quibus Romani victorias plerumque debebant. v. Vegetium II, 15. W.

54. *Ad subsidia fluminis petivere.*] Sic XXII, 8, 47. constat *ad* hunc secessum pariendi gratia petere pisces. — *Terga iam perstringentis* ad quod propius fuga reiecti erant. W.

55. *Cursu ab armis concito.*] Longe elegantius in codice Regio [et Colbertino]: *Cursu sub armis concito.* Atque ita Editio Rom. et Aug. et Basil. Ut mirer, quis vulgatae Lindenbrogio lectionis auctor fuerit. Atqui ita ut edidimus loquuntur Ennius, Virgilius, Silius, et postremo Imp. in lege 1. quibus equorum usus. VALES.

Curſu ſub armis concito] Hoc referendum non ad fugientes, ſed ad *miles* ſc. Romanus, qui, quamquam armis oneratus eſſet, nihil tamen a curſu, perſequendis hoſtibus remitteret. W.

Celeri corde ſtatim *futura praevidens* quid agendum eſſet, perſpiciens. W.

56. *Ad ima fluminis ſubſidebat*] in limo haeſit. W.

57. *Aulaeis miranda monſtrantibus*] velis in theatro ſubductis mira, tragica in ſcenis agi conſpiciuntur. *Cum* (ab) *expeditioribus* nandi magis peritis quibus adhaeſerant, *linquerentur*, deſererentur, excuterentur. W.

Nonnullos clypeis vectos.] Clypeis verſis amnis traiecti exemplum vidimus ſupra c. 11. §. 9. Quum vero in tali trepidatione *praeruptisque undarum occurſantium molibus* vix fieri potuerit, ut ſcutis ſe committerent, olim in eam opinionem adductus eram, ut pro *vectos* mallem legere *tectos* eo ſenſu, ut praetentis clypeis per fluctus viam ſibi *obliquis meatibus*, oblique incedendo aperirent. Nihil tamen in contexto volui mutare. W.

Spumans cruore decolor alveus inſueta ſtupebat augmenta.] Proſopopoeia in poëta laudanda, in hiſtorico aliena. W.

58. *Prope Tribuncos et Concordiam.*] Concordia prope Brocomagum in Triboccis ſita erat, ut docet Itinerarium Antonini (p. 253. Weſſeling.). *Cluverius in capite 12. lib. 2. corrigit: *Prope Triboccos et Concordiam munimentum Romanum.* Ait enim fieri non potuiſſe, ut caſtra Chonodomarii vel Chnodomarii prope duo Romana munimenta eſſent: alioquin nimis vaſta et ampla fuiſſent. Sed haec ratio nulla, vel certe leviſſima eſt. Quid enim? ſi caſtra Chnodomarii aequaliter diſtabant a duobus hisce Romanis munimentis; nonne dici poterant prope utraque poſita eſſe? Accedit, quod emendatio illa, *prope Triboccos*, ferri non poteſt. Nam Tribocci vel potius Triboci nomen populi eſt, non autem loci. Sed neque ei aſſentior, quum dicit, *caſtra* ea Chnodomarii Regis eſſe ipſum vallum barbaricum ſeu caſtra omnium Alamannorum: neque enim dubito, quin diverſa ſint. Quippe Chnodomarius antequam copias ſuas cum ceteris Regibus Alamannis coniunxiſſet, caſtra ipſe ſeorſum poſuerat prope Tribuncos et Concordiam: deinde fugato Barbatione, cum ceteris popularibus copias ſuas iunxit, et prope Argentoratum una cum eis caſtra collocavit: ut teſtis eſt Marcellinus. Caſtra ergo Alamannorum reliquorum prope Argentoratum fuere; Chnodomarii *prope Tribuncos*, vel (ut in codice Regio et Colbertino legitur) *prope Tribunos.* Ex quibus refellitur alius error Cluverii, qui hanc pugnam Argentoratenſem ait eſſe dictam, non quod ſub ipſis Argentorati moenibus pugnata ſit, ſed quod notiſſima eius tractus urbs eſſet Argentoratum, quae tamen xv. millibus inde aberat. Putavit ergo prope Concordiam eſſe pugnatum infra Argentoratum: quod falſum eſt. Alamanni enim cum Barbationis exercitum fugaſſent adusque Rauracos, inde reverſi, iunctis cum popularibus copiis in Argentoratenſibus campis conſtitere, qui ſunt inter Argentuariam et Argentoratum. Unde Victoris Epitome 42. 13. *in Argentoratenſibus campis* a Iuliano Caeſ. pugnatum eſſe refert;* [et Ammianus ipſe libri 17. c. 1. §. 1. eam *Argentoratenſem pugnam* diſerte appellat, et in lib. 15.

c. II. §. 8. *Argentoratum Barbaricis cladibus notam* ob id nuncupat: in libro 17. c. 1. §. 13. tres Reges memorat, *qui misere victis apud Argentoratum auxilia:* et in lib. 20. c. 5. §. 5. de proelio isto loquens, *prope Argentoratum illuxisse illam beatissimam diem* ait. Eutropius in libro x. c. 14. scribit, a Iuliano Caes. *apud Argentoratum ingentes Alamannorum copias exstinctas esse.*] VALES.

Lapsus] elapsus. *Quae prope Tribuncos et Concordiam, munimenta Romana, fixit intrepidus.* Et hic haesi haereoque etiamnunc, nec impetrare a me possum, ut τὸ *intrepidus* a manu ipsius Ammiani esse credam. Quid si pro eo legas *in Triboccis?* Mannertus in Gallia p. 233. *Tribuncos* ditioni Triboccorum paullo timidius alligat. Quid si igitur qualicunque mea coniectura viro praestantissimo hoc dubium evellerem? *Concordia* autem, uti iam suo tempore coniecerat Surita, v. Wesseling. Itiner. p. 253. in Triboccis sita fuit. Haud temere igitur putaverim me fecisse, qui in textum receperim. W.

Escensis navibus.] Quum sic viderem notare Lindenbrogium ex codice S. Marci Florentiae, non dubitavi id sequi, etsi Parisiis id verbum in Latinitate velint ignorare, ut praeter hunc locum ostendunt indoctissimae notae, quibus illic contaminarunt Livium. Vix est, ut non arbitrer etiam in codicibus MSS. per Valesios inspectis similiter haberi; ut certe non debuerint contra illos edere *adscensis.* GRON.

Escensis navigiis.] Ernesti laudat Gronovium ad Liv. XII, 17. (scrib. VIII, 17.) qui distinguit inter *escendere* et *exscendere.* Illud, ait, est sursum niti scandendo, hoc e navi descendere. Quod si ita est, escensis Ammiano est idem, quod conscensis. W.

In secretis secessibus evaderet.] Ita correxit Gelenius, cum antea legeretur in cunctis Editionibus *emendaret.* In Regio codice scriptum est *demandaret.* Unde facile erat veram scripturam elicere, praesertim cum Marcellino nostro familiaris sit haec locutio, ut in libro 25. c. 8. §. 1. et alibi. VALES.

59. *Tentoria.*] Sic Valesiana. Ernestius contra tacite recepit *territoria,* quod solum verum puto. Placet viri modestia vel confidentia, qui quod in Glossario tam felicis audaciae nullam plane mentionem fecerit, sub v. *Territorium* tamen usum illius vocis ex ipso Ammiano XVI, 2. et Cod. Theodos. probaverit. W.

Cumque propinquaret iam ripis.] Rhenum igitur non transiit, sed *lacunam* lacum *palustribus aquis intersusam circumgrediens, calcata mollitie glutinosa* solo lutoso cedente, *equo est evolutus.* — *Ad subsidium collis evasit,* contigit ei, ut ad collem, quo vitam servari speraret, eluctaretur. Sic *subsidium* XVII, 1. — *Perrumpere* aperta vi adoriri. W.

60. *Comitesque eius ducenti.*] Paullo ante *satellites* vocavit, ut notat Cluverius in capite 48. Germaniae antiquae. Infra quoque in libro XXI. *comites* appellantur; in libro XXIX. et XXXI. *satellites* dicuntur, uti ab Hieronymo in Micheam pag. 341. et a Procopio in libro 2. Vandalicorum pag. 161. Sed non probo, quod Cluverius ibidem scribit, Romanos nomina illa *Ducum* et *Comitum* a Germanis, qui in Palatio Caesarum militabant, hausisse. Germani enim potius ea vocabula dignitatum a Romanis hauserunt, cum sint mere Latina.* VALES.

Flagitium arbitrati post Regem vivere, vel pro Rege non mori.] Tacit. de Morib. Germ. 14. *Infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem Principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriae eius assignare, praecipuum sacramentum est.* Curtius lib. IV. c. 15. *Curru Darius, Alexander equo vehebatur: utrumque Regem delecti tuebantur, sui immemores: quippe amisso Rege nec volebant salvi esse, nec poterant.* LINDENBR.

61. *Servus alienae voluntatis*] iam non sui iuris, qui ab arbitrio victoris penderet. Similiter, monente Ernest., in Codice Theodosiano l. 3. de sentent. passis et restit. lib. 9. t. 43. *servi libidinum* dicuntur. — *Cineribus* incensis a se civitatibus. W.

62. *Occinente liticine*] Liticinum cantus XIV, 2. W.

* *Scutorumque ordine multiplicato vallatus, victu fruebatur et somno.*] Iordanes in Geticis: *Aëtius tandem ad socia castra perveniens, reliquum noctis scutorum defensione transegit.** LINDENBR.

Scutorumque ordine multiplicato vallatus.] Munitio castrorum fiebat olim generibus quinque: fossa, vallo, cervulo, aggere, et agminibus. Quoties cervuli deerant, et erat locus suspectior, agminibus seu armorum ordinibus quatuor castra muniebant, ut per singulos ordines vigiliae ordine ponerentur; et equites alterna vice castra circuibant. Si in pacato castra essent, unus ordo armorum sufficiebat, vigiliae rariores ponebantur, ut scribit Hyginus in Gromatico. *Idem etiam in obsidionibus urbium fiebat, ut dicemus ad librum 21. Sed Lipsius in libri v. de militia cap. 6. hos scutorum ordines, quorum heic et alibi meminit Marcellinus, reipsa seriem fuisse scutorum existimat humi depositorum, ridiculo et puerili errore.* VALES.

63. *Ceciderunt Romani* 243.] quod vix credibile. — *Tribunus vacans* v. Ind. II. W.

Sex millia corporum.] At Zosimus III, 3. plus aequo Iuliani gloriae studens, sexaginta millia Alamannorum dicit in campo constrata, totidemque vi fluminis consumpta: quod est falsissimum, cum ante hanc pugnam XXXV. dumtaxat armatorum millia in Germanorum exercitu numerarentur, ut Marcellinus noster testatus est supra; seu XXX. millia, ut ait Libanius in Orat. citata. Idem Libanius octo millia Germanorum in acie dicit interempta his verbis (Reisk. I. p. 552.): *καὶ ἐκεκάλυπτο μὲν τὸ πεδίον ὀκτακισχιλίοις νεκροῖς· ἐκρύπτετο δὲ ὁ ῥῆνος τοῖς ἀπειρίᾳ τοῦ νεῖν ἀποπνιγεῖσι.* Sic enim supplemus eum Libanii locum ex Ms. codice. Nam in vulgatis exemplaribus numerus occisorum deest. Quae cum ita sint, paene adducor, ut credam in Zosimo legendum: *ἓξ μὲν ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ χιλιάδων ἀπολομένων*, etc. non *μυριάδων*. (Valesio suffragatur Heynius ad Zosimi l. l. W.) Contigit autem insignis haec Iuliani victoria in Argentoratensibus campis Constantio IX. et Iuliano II. Coss. anno Domini 357. *In Ms. Regio [et in Colbertino,] *sex aliis milia corporum*, legitur, vel *alus*.* VALES.

64. *Ut erat fortuna sui spectatior*] quod Nostri dicunt, *er übertraf sich selbst*, Graeci *κρείττων ἑαυτοῦ*, v. Viger. de idiot. III, 2, 12. (p. 68. Herm.) Quae si mens Ammiani fuit, mirum tamen, quod Graecismi tenacior iusto *τὸ sui* retinuerit, nec Ablativum

rum *se* posuerit. Sed in his placuere sibi illius aetatis scriptores, et Corippus de laudibus Iustini IV. 130. adeo *meliorem sui* habet. Nec desunt alia rariora τοῦ sui exempla, v. c. XIV, 11, ubi *sui locati* pro *suorum locatorum* positum esse monuit Valesius, et XXXI, 7. 9. ob iustiorem *sui* causam. W. Ego vero quominus viri, dum viveret, praestantissimi interpretationem sequar, pluribus causis impedior, e quibus unam satis est attulisse, quod vocis *fortuna* nullam prorsus habuit rationem. Est autem haec vox, nisi me omnia fallunt, in casu sexto eoque comparativo accipienda et *sui* pro *sua* positum, ut XXXI, 7, 9. quem locum ipse Wagnerus affert, *sui* causam pro *suam*, Ovid. Metam. 1. 30. gravitate *sui*, et aliis sexcentis locis. Hoc itaque voluit Ammianus: *ut erat virtute sua, quam externa conditione, insignior;* quam rationem sequentia verba: *meritisque magis quam imperio potens* ita confirmant egregie, ut explicationis loco subiuncta esse videri possint. ERF.

65. *Concilio Chnodomarium iussit offerri.*] In codice Regio scriptum est: *Concilio . . . . mus speciare Chnodomarium sibi iussit offerri:* et sic fere in Ms. Florentino legi testatus est Lindenbrogius. [In Colbert. legitur: *Concilio . . . . musspeciare Chnodomarium sibi iussit offerri.*] Unde coniici potest, ita a Marcellino scriptum fuisse: *Concilio convocato captivos omnes, specialiter Chnodomarium sibi iussit offerri.* In exemplari Regio Cnodomarius ubique scribitur, praeterquam uno aut altero in loco. Iulianus in Epist. ad Athenienses χνοδομάριον vocat. In Victoris Epitome dicitur Nodomarius in Mss. VALES.

Curvatus] corpore ad salutationem inflexo. W.

Gentilique pace veniam poscens.] Emendandum esse existimavi, *gentili prece;* quomodo Marcellinum alibi locutum esse memini: sed locus in praesenti non succurrit. (*Pacifica prece* est 30, 5, 1. W.) VALES. Modo ante reposui *suppliciter*, ubi novelli Parisienses perperam ediderant *simpliciter*. GRON.

66. *Castra peregrina quae in monte sunt Coelio.*] In regione nempe Urbis II. Sext. Rufus et Victor in Descriptione Urb. LINDENBR. In regione Urbis XI. peregrina dicta, quoniam hospitia ibi peregrinorum ab Augusto, ut aiunt, instituta sunt. Donatus de Urbe Roma p. 210. W.

Morbo veterni consumtus est.] Veterum est omnino nimia ad somnolentiam proclivitas, torpor ex hydrope, marasmo senili cet. ortus. Ill. Müllerus Gesch. der Schweiz p. 78. interpretatur *Heimweh*. W.

67. *Iniuriissime Victorinum.*] Sic primus excudi iussit Gelenius, ex coniectura, ut opinari datur. Nam in Ms. Flor. legitur, *inurisme*. Ego vero cum in codice Regio *Tolosanoque,* [et Colbertino] reperissem scriptum *inurisive*, una littera expuncta legendum esse putavi *irrisive*. In Editione certe Rom. legitur, ... *sive Victorinum*. VALES.

Quidam Iulianum irrisive Victorinum nominabant, quod superatos indicabat saepe Germanos.] Sic iidem Aulici adulatores in Palatio Constantii de Iuliano dictitabant: *In odium venit cum victoriis suis capella, non homo:* ut Ammianus in lib. XVII, 11, 1. tradit. Victorinus autem, strenuus admodum ac belli scien-

tia clarus, post Postumum atque Lollianum Tyrannos imperavit in Galliis principatu Gallieni Aug. ac multas ex Alamannis et Francis ceterisque Germanis victorias tulit: ita ut ob id maxime Iulianus, Alamannorum et Francorum victor, ei comparari potuerit. Iulianum porro Aulici in comitatu Constantii per ludibrium *Victorinum* quidem a victoriis suis Germanicis appellitabant: sed praeterea hoc nomine tacite significabant metuendum cavendumque esse, ne sicuti sub Gallieno Victorinus fecerat, Iulianus quandoque a Constantio auctore suo deficeret, ac Galliarum Imperium occuparet.] VALES.

68. *Ostentationem aperte lucentium.*] Ernesti exponit de iis, quae nemo ignoraret, nemo non agnosceret. Ego vero Ammianismum malim agnoscere, ut Neutrum pro Activo positum sit hoc sensu: laudum iactantiam aperte prodentium, e quibus ostentatio ubique perluceret. W. Potior videtur Ernestii explicatio. ERF.

Felicibus eius auspiciis assignabant.] Non omnino absque iure, ut ait Aurelius Victor c. 43. cuius haec sunt verba, ubi de Iuliani Caesaris rebus gestis loquitur: *Quae quamquam in eius fortuna, Principis tamen et consilio accidere. Quod adeo praestat, ut Tiberius Galeriusque subiecti aliis egregia pleraque; suo autem ductu atque auspicio minus paria experti sint.* [Quae sic emendanda censeo: *Quae quamquam vi eius, fortuna Principis tamen et consilio accidere:* id est, quae licet virtute ac industria Iuliani Caesaris acciderint: tamen fortunae, felicitati, atque consiliis Constantii Aug. sunt adscribenda.] VALES. Admodum sero haec emendatio per postremam Parisinam editionem venditatur; quum vel ante primum harum notarum exitum ab Germanis locus ille et quidem ad eundem modum fuerit constitutus, ut patet ex indicio, quod ultimus professus est Rupertus ad Valerii Maximi librum IV. cap. I. pag. 266. (et Freinshem. ad Curtium 5, 9. W.) GRON.

Felicibus eius auspiciis adsignantes.] In quo si adulatio esset, non tamen tum demum inducta, quum, quod libera republica ius auspicii summi exercituum duces habuissent, Imperatores postea inde ab Augusto, uti triumphos, sibi servaverint, quamquam bellis non ipsi interessent. Omnino in Iuliani gratiam Ammianus plus iusto detraxisse Constantio videtur. W.

69. *Tunc et deinde edictis propositis arroganter satis multa mentiebatur, se solum, cum gestis non adfuisset, et dimicasse, et vicisse, et supplices Reges gentium erexisse aliquoties scribens, etc.*] Nimius quidem forsitan in affectatione laudis et in iactatione sui fuit Constantius Aug. non ideo tamen a Marcellino tantopere in gratiam Iuliani debuit irrideri: cum Aurelius Victor, scriptor aequalis, de hac ipsa re scribens, Iuliani Caesaris ex Alamannis victorias captosque eorum Reges, *virtuti quidem eius, fortunae autem et consiliis Constantii Principis assignet,* uti docent verba Victoris supra laudata. Imperatores tum Caesares suos pro Ducibus suis, ac paene etiam pro Apparitoribus habere consueverant, sicut ipsemet Marcellinus indicat, de Gallo et Iuliano Caesaribus loquens. Quis autem miretur, Imperatorem aut Regem Ducum suorum victorias sibi vindicare, ipsius auspiciis atque consiliis, militum ipsius manibus relatas? Iuliano Caesare in Galliis pugnante cum Germanis, aberat quidem Constantius corpore; sed aderat animo, aderat consiliis suis, suis auspi-

ciis ac initiis, imperio ſuo. Per milites eius ſtipendio conductos res gerebatur: in ſignis atque vexillis imago eius praeferebatur: idem advecto undique ex provinciis ſuis commeatu paſcebat exercitum: ita ut qui haec cuncta animadverterit, negare vix poſſit Imperatorem fuiſſe praeſentem: *A vobis proficiſcitur, etiam quod per alios adminiſtratur: in omnibus pulcherrimis rebus, etiam quae aliorum ductu geruntur, Diocletianus facit; tu tribuis effectum:* ut ait Mamertinus in Panegyrico Maximiano Aug. dicto c. 11. Marcus Aurelius Antoninus Britannos, inprimis Brigantes, per Lollium Urbicum Legatum vicit, et magna finium parte multavit: et tamen in Panegyrico, quem Eumenius Conſtantio Caeſari dixit, de Britannica iſta Antonini victoria haec reperio c. 14. *Fronto Rom. eloquentiae alterum decus, cum belli in Britannia confecti laudem Antonino Principi daret, quamvis ille in ipſo Urbis Palatio reſidens, alteri gerendi eius mandaſſet auſpicium: veluti longae navis gubernaculis praeſidentem, totius velificationis et curſus gloriam meruiſſe teſtatus eſt.* Quinetiam obſervo, nonnumquam quae Reges ac Imperatores per legatos ſuos ducesve geſſere, ipſorummet Regum ac Imperatorum *ductu geſta* dici: quaſi ipſi exercitus ſuos duxerint, ipſi bellis ſuis ac proeliis praeſentes interfuerint. Certe Q. Curtius initio libri v. de Alexandro Darium victum inſequente, et de eius abſentis in Graecia Thraciaque victoriis ſic loquitur: *Quae interim ductu imperioque Alexandri vel in Graecia, vel in Illyriis et Thracia geſta ſunt, ſi quaeque ſuis temporibus reddere voluero, interrumpendae ſunt res Aſiae, etc.* Auguſtus Caeſar omnia externa bella, excepto Dalmatico atque Cantabrico, per legatos adminiſtravit, ſi Suetonio creditur; ac in primis Alpes feris nationibus celebres abſens perdomuit. Nihilominus tamen Inſcriptionem refert Plinius in lib. III. capite XIX. in qua *eius ductu auſpiciisque gentes Alpinae omnes ſub Imperium populi Rom. eſſe redactae* dicuntur, ac ſuis quaeque nominibus appellantur.] VALES.

Satis multa mentiebatur: ſe ſolum, quum geſtis non adfuiſſet, etc.] In luto ſycophantae aut philoſophi haerere hic Ammianum iudicat Gruterus, fere cum Valeſianis conveniens, quum nemo unquam Regum aliter ſcripſerit, imo aliter ſcribere debuerit ad homines aulicarum rerum peritos, in diſſertatione prima ad Tacitum, ubi agit de auſpiciis et eorum maieſtate. Quam ut agnoſcimus, ſic totus latinae linguae uſus, cui utique aula Romanorum Principum in multis partibus normam dedit, ſemper diſtinxit inter auſpicia et ductum ipſius Imperatoris, cuius tamen ſic quoque auſpicia aderant. Et longe aliud eſt, ſi aulicus efficaciam auſpiciorum amplificet; aliud moderatio Principis, non quidem ea inficiantis, ſed ex vero temperantis deſiderat, ut et Conſtantii ſermo potuerit verior fuiſſe, nec tam aperto ludibrio affinis. GRON.

Edictis propoſitis] nuntiis, relationibus per provincias miſſis. *Erexiſſe* ſurgere iuſſiſſe, veniam iis pacemque conceſſiſſe. *Per textum longiſſimum* etſi fuſius omnia ad faſtidium usque enarrata eſſent. W.

Laureatas litteras.] Plin. lib. xv. cap. xxx. de lauro: *Romanis praecipue laetitiae victoriarumque nuntia additur litteris,*

et militum lanceis pilisque. *Tacit. Hiſtor. 3. c. 77. *Lauream proſpere geſtae rei ad fratrem miſit.** Appian. in Mithrid. c. 77. Λούκουλλος περὶ τῶνδε Ῥωμαίοις ἐπέστελλε τὰ γράμματα δάφνῃ περιβαλὼν, ὡς ἔθος ἐστὶν ἐπὶ νίκαις. Lamprid. in Alexand. Sever. c. 58. *Actae ſunt res feliciter in Mauritania Tingitana per Furium Celſum — atque ex omnibus locis ei tabellae laureatae ſunt delatae:* et alibi apud Livium. LINDENBR.

Laureatas litteras ad provinc. ſigna mittebat.] Recte in Editione Rom. perinde ac in Mſſ. omnibus legitur, *ad provinciarum damna.* Quanto damno provincialibus hae fuerint litterae, ſatis docet Salvianus in lib. 5. et titulus totus in Codice Theod. ne quid publicae laetitiae nuntii ex deſcriptione, vel ab invitis accipiant. Verba Salviani ſunt haec: *Veniunt plerumque novi nuntii, novi epiſtularii a ſummis ſublimitatibus miſſi, qui commendantur illuſtribus paucis ad exitia plurimorum: decernuntur his nova munera, novae indictiones: decernunt potentes, quod ſolvant pauperes: decernit gratia divitum, quod pendat turba miſerorum.* *Quare Chryſoſtomus in comparatione Regis et Monachi ait, Reges ſubditorum damno et vincere et vinci, eorumque victorias plus fere ſubiectis graves eſſe, quam clades, eo quod plus inde licentiae accedit militi, plus etiam Imperatori.* Accedit teſtimonium Libanii ex Orat. pro Ariſtophane Corinthio pag. 213. (Reisk. 1. p. 428.) cuius verba facere non poſſum, quin hic adſcribam: καὶ οὐκ ἔστιν ὅστις ἐπιδείξει τοῦτον οὐκ ἐπιμελητὴν ὁρίων, οὐκ ἄγγελον ὑπάτων, οὐ νίκης μηνυτὴν, οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων ὑπηρετηκότα, ὃ τὰς μὲν πόλεις ἀπώλλυεν, τοὺς δὲ δοκοῦντας διακονεῖν μετὰ ἁμαξῶν χρυσὸν ἀγουσῶν ἀπέπεμψε. *Neque quisquam oſtendet hunc aut limitis inſpiciendi, aut Conſulum nuntiandorum, aut indicandae victoriae, aut aliorum ſimilium miniſterio functum eſſe: quae omnia civitatibus quidem perniciem creabant, ipſos vero miniſtros cum curribus auro onuſtis dimittebant.* Loquitur de Ariſtophane, qui fuerat Agens in rebus. *Ad quorum Scholam haec miniſteria pertinebant. Porro hae laureatae litterae, ſimul atque acceptae fuerant in provinciis, ſtatim publice recitabantur in Theatro, adſtantibus Honoratis, Decurionibus et plebeiis, idque ſummo cum ſilentio ac reverentia: ut teſtatur Chryſoſtomus Homilia xx. in Matthaeum: ubi inter cetera quum ait: καὶ τὰ ἐπινίκια ταῦτα ἃ τὰ γράμματα εὐαγγελίζεται, πολλῷ τῶν ἐν τῇ γῇ φρικωδέστερα; manifeſte ad laureatas litteras alludit, quibus victoriae Principum nuntiabantur: idque ex ſequentibus magis etiam apparet, licet interpres aliter intellexiſſe videatur.* VALES.

Laureatas literas.] Has laurea cinctas olim reportata ab hoſtibus victoria duces ad Senatum mittere ſolebant, quorum exempla Imperatores deinde ſecuti, v. c. Maximus ap. Iul. Capitolinum in Maximinis c. 24. At vero et ex aulis eiusmodi nuntii per provincias mittebantur, ſed *ad provinciarum damna*, avaritia praeſertim Agentium in rebus, qui praeter aurum coronarium (v. xxv, 4, 15.) quod exigi a provinciis ad pompam Imperatorum triumphantium ſolebat, nec ſui immemores erant. W.

70. *In tabulariis Pr. publicis condigne ſcriptis.*] Hunc locum, prout in Regio codice legebatur, excudendum curavi, exploſa

coniectura P. Caſtelli, qua nihil abſurdius. [In Mſ. Colbert. legitur *dicta* pro *edicta*, item *extollendoque*.] Quod ſi coniecturae locus eſſet, ſic fere ſcriptum a Marcellino fuiſſe exiſtimarem: *Exſtant denique eius Principis edicta in tabulariis publicis condita, in quibus ambitioſe delata narrando, extollendoque ſemet in coelum, ab Argentorato, etc.* VALES.

Tabulariis publicis.] In quibus adſervantur acta publica, privilegia, aliaque id genus ſcripta, quorum Reipubl. intereſt. Cicero pro Archia, et de Nat. Deor. *Privata tabularia*, in quibus chartae privatae. L. 92. ff. de leg. III. *In fundo tabularium eſt, in quo ſunt et complurium mancipiorum emptiones, ſed et fundorum variorum et contractuum inſtrumenta.* LINDENBR.

Manſione XL. *diſparatur.*] D. Hilarius in Pſalm. CXVIII. *In communibus et terrenis viis legem meminibus eſſe in ſpatiis menſurarum, cum paſſuum mille intervallo quaedam viae ſigna ſtatuuntur, cum manſionum requies disponitur, cum usque ad urbem refectioni viantium congrua rurſum manſionum intervalla dimenſa ſunt.* Hocque ſignificatu reperitur ſaepe in Notitia viarum, item apud Hieronym. Iordanem Hiſtoriaeque Augg. Scriptores. LINDENBR.

Manſio, ubi poſt unius diei iter quieſcebant milites vel currus publici. — *Sepelierat*, ſepeliiſſet. cf. ſepultam inertiam Horat. Od. IV. 9. 29. W.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XVII. C. I.

1. *Hac rerum varietate ita conclusa his.*] ita feliciter peractis. cf. XXIII. 5. 24. — *Praediximus* XVI. 12. init. *Absolutis* dimissis — *ad Tres Tabernas* (Rhein-Zabern). W.

2. *Mediomatricos* XV, 11. (Metz) — *Mogontiacum* (Mainz) — *nostris* provinciis, terris — *post documenta* virtutis — *omnis operae conturmalem* laborum omnium socium. W.

* *Moxque ut ad locum praedictum est ventum.*] Scribe ex Editione Rom. et ex Mſ. Regio [ac Colbertino:] *Moxque ad locum praedictum est ventum;* ut libro XIV. cap. 10. et libro XVI. cap. 7. Sic in Gestis purgationis Caeciliani et Felicis pag. 14. et pag. 22. Sed et Marcellinus Comes in Chronico Lucio Consule, nec non Paullo et Muſciano Coſſ. ita loquitur; ita et Commodianus.* VALES.

3. *Praestricti*] quorum animi, uti oculorum acies, terrore erant hebetati, obtusi. *ut primae vertiginis* turbinis tempestatis *impetum*. Sic *vertigo* rerum pereuntium XXXI, 10. — *verbis compositis* ad fraudem, W.

4. *Clara fide*] certo, XXI, 13, 6. — *Decurso* sc. Rheno, de qua nominum ellipsi vide ad XVI, 12. §. 7. W.

Eorum viginti sursumversus.] Cum haec sensu omni careant, sic legenda esse existimamus: *Ea re ut vi ingenti sursumversum decurso* (supple Rheno) *egressi, quidquid invenire potuerint, ferro violarent et flammis.* VALES.

6. *Necessitudinibus suis*] coniugibus et liberis. W.

7. *Opulentas pecore villas et frugibus.*] Tacit. de Germania c, 5. *Satis ferax, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fecunda, sed plerumque improcera: ne armentis quidem suus honor, aut gloria frontis: numero gaudent, eaeque solae et gratissimae opes sunt.* Vide Caeſ. de Bello Gall. lib. IV. c. 1. LINDENBR.

Domicilia curatius constructa] non casae, sed iustae domus, apte *ritu Romano* ad exemplum Romanorum aedificata. W.

8. *Emensa aestimatione decimi lapidis*] decem circiter milliaria emensi. W.

Prope Silvam venisset.] Hercyniam silvam videtur eam vocare Zosimus in lib. 3. c. 4. et Iulianus Aug. apud Suidam in voce

χρῆμα. *Hodie *der Speſſard* dicitur, pars quondam ſilvae Hercyniae, eſtque in laeva Moeni ripa, haud procul a Confluentibus Rheni et Moſellae, ut ait Cluverius in cap. 7. lib. 3.* VALES.

Per ſubterranea quaedam occulta.] *Subterraneum*, ὑπογεῖον: qua ratione etiam *ſubaquaneum*. Utrumque apud Tertull. de Anima, cap. XXVIII. *Mortem ſimulat, ſubterraneo latitat, ſeptenni ſe illic patientiae damnat.* Cap. XXXII. *Aëri contraria* (animalia) *quae ſemper ſubterraneum et ſubaquaneum viventia, carent hauſtu eius.* LINDENBR.

Foſſas multifidas] multis meatibus diſtinctas. *Habile* opportunum, conſentaneum. XVIII, 2, 9. W.

9. *Inciſis*] caeſis. — *Robore abietum magno*, multis abietibus. W.

10. *Aëris urente ſaevitia*] de hieme. cf. ſidere urente brumali XVI, 12, 15. W.

11. *Munimentum quod in Alamannorum ſolo conditum Traianus ſuo n.*] Dubio procul intelligit Coloniam Traianam, cuius mentio in Itinerario Antonini Aug. et Notitia viarum: — — *Agrippina, Noveſio, Aſciburgio, Veteribus, Colonia Traiana.* LINDENBR.

Munimentum Traiani] Nuſpiam alias occurrit. Plerumque in agris Schafnaburgenſium (Aſchaffenburg) illud quaerunt, quoniam numi, aliaeque Romanae reliquiae ibi inveniuntur. Mannertus vero in Germania p. 272. inprimisque p. 566. propius ad Moguntiam ſitum fuiſſe ex tota ſerie narrationis Ammiani et ad oppidum *Hoechſt* quaerendum eſſe recte exiſtimat. — *Ex barbarorum viſceribus*, terris interioribus. Eadem translatio haud raro apud Livium obvia. Similiter Ciceroni dicuntur *aerarii viſcera*, obſervante Erneſt. W.

12. *Volucriter*] velociter, XX, 4, 21. XXIX, 1. 18. *congregati* in concionem. — *Oratoribus* legatis — *omni conſiliorum via firmata* omnibus probe diligenterque ponderatis. Sic c. 8. §. 2. *firmato conſilio.* Poſſis tamen etiam legere *firmata*M. — *cauſſatus plurima* multas cauſas afferens — *ſupra* citius, quam optari potuit. W.

13. *Conceptis ritu patrio verbis*] Intelligendum de formula iurisiurandi, conceptis lingua Alamannica verbis, quae praeire iubebat Iulianus. W.

14. *Comparando Punicis et Teutonicis* (Cimbricis). Nimia haec comparatio. W.

CAPUT II.

1. *Sudorum*] laborum. *Remos* (Rheims) *Agrippinam* (Cöln) et *Iuliacum* (Iülich). W.

Francorum val. cuneos in ſexcentis velitib.] Mille dicit Libanius in Orat. funebri (Reisk. 1. p. 545.) his verbis: ἀλλ' ἐν χειμῶνι μέσῳ τοῦτο μὲν Φραγκοὺς χιλίους, οἷς ταυτὸν εἰς ἡδονὴν χιὼν τε καὶ ἄνθη, κώμας τινὰς πορθήσαντας, ὧν ἐν μέσῳ φρούριον ἔρημον, περιστοιχισάμενος καὶ κατακλείσας εἰς τοῦτο, λιμῷ λαβὼν

ἔπεμψε δεδεμένους τῷ μείζονι. Id eſt: *Sed adulta iam hieme Franci numero mille, quibus nives perinde voluptati ſunt ac flores, vaſtatis aliquot vicis, quorum in medio caſtrum erat deſertum, circumſeſſi a Iuliano, et in illud caſtrum incluſi ſunt. Eosque cum ſame ad deditionem coegiſſet, vinctos ad Auguſtum miſit.* Addit deinde Libanius, Conſtantium hos barbaros Iuliani munus ad ſe miſſum videri noluiſſe, (v. Gibbon. T. IV. p. 344. not. 81. W.) eosque ſuis legionibus miſcuiſſe. VALES. Legendum puto *Francorum validiſſimos cuneos M. ſexcentis velitibus*, id eſt, mille ſexcentis. Oiſelius. Sed codex Colbertinus aliique huic coniecturae refragantur. HADR. VALES.

Francorum] Olim Cheruſci, quorum foedus cum diremiſſent Langobardi novum contra hos pepigerunt, collectis pluribus Germaniae populis. Franci (Liberi) Galliam ſaepius infeſtarunt, et in Hiſpaniam adeo penetrarunt. Iuliani aetate ſedes inprimis habuerunt ad Moſam et Vahalin (Maas und Waal.) v. omnino Mannert Germ. p. 259. ſſ. Rex Francorum cum Iuliano pacem fecerat, XVI, 3, 2. W.

In ſexcentis velitibus] Τὸ *in* illius aetatis ſcriptores uti crebro omittunt, ubi adeſſe debebat, ita contra ponunt, ubi redundat, uti h. l. W.

2. *Iisdem intactis*] non coercitis. Sic Erneſti. Ego vero potius referam ad *munimenta*, ideoque niſi hoſtibus ea eriperet. W.

Caſtellum oppidum.] Vide quae de hoc Caſtello accurato ſtudio adnotavit Clariſſimus et inter praecipua virtutis atque doctrinarum exempla nominandus, Marcus Velſerus Duumvir Aug. in explicatione Schedae itinerariae antiquae, pag. 39. LINDENBR.

Caſtellum opidum quod.] Tria haec verba Caſtellus ex ingenio ſupplevit, cum in Editione Rom. vacuum ſpatium eſſet relictum, perinde ut in Regio codice, *Toloſ.* [et Colbertino.] Libanius in loco ſupra laudato φρούριον ἔρημον appellat. Caſtellum quidem Menapiorum memorat Ptolemaeus iuxta Moſam: hodie *Keſſel* vocant. Sed ita a Marcellino ſcriptum fuiſſe, vix poſſum in animum iuducere. VALES. Cur non ſimpliciter intelligimus duo munimenta iſta, de quibus dixit? etſi videatur abruptius. GRON. Verba *Caſtellum oppidum, quod* temere a Caſtello inculcantur. v. Weſſeling ad Itiner. p. 376. W.

Praeterlambit] Eadem vox XXV, 10, 5. pro praeterlabi. W.

3. *Luſoriis navibus.*] Ad impediendos barbarorum diſcurſus habebant Romani in limitibus naves ſpeculatorias, quas *luſorias* vocabant. Ammian. lib. XVIII. c. 2. *Luſoriae naves quadraginta.* L. unic. C. Theod. de luſoriis Danub. Novella Theodoſ. XXXI. Veget. lib. IV. cap. ult. Epiphan. Epiſc. λόγῳ Ἀγκυρ. pag. 513. Ὁ Ἀντίνως ὁ ἐν Ἀντινόου κεκηδευμένος, καὶ σὺν λουσορίῳ πλοίῳ κείμενος ὑπὸ Ἀδριανοῦ οὕτως κατετάγη. Flav. Vopiſc. in Vita Bonoſi Imp. (Scriptt. H. A. T. II. p. 767. ubi cf. Salmaſius. Eundem vide ad Vopiſci Aurelian. c. 38. p. 520. ed. Hack. W.) *Cum quodam tempore in Rheno Romanas luſorias Germani incendiſſent, timore ne poenas daret, ſumſit imperium.* Ea enim vera eſt lectio huius loci, vett. libb. fide ſuffulta. De hiſce luſoriis optime P. Pithoeus I. C. Adverſar. lib. I. cap. XIV. LINDENBR. *Lembi amnici* XXX, 3. W.

Crustis pruinarum] glaciei. W.

4. *Repedare ad sua.*] Lib. XIX. c. 6. §. 9. *Velut repedantes sub modulis.* Lib. XXVI. c. 5. §. 11. *Repedare ad Illyricum.* Impp. Honor. et Theod. leg. 11. C. de cohort. *Repedare ad pristina sacramenta.* Vid. Pomp. Fest. et Non. Marcell. in *repedare.* LINDENBR.

Repedavit] i. e. pedem retulit. Saepius frequentat Ammianus, et illius aetatis auctores, Ditmarus Merseb. etiam habet. *Parisios*, tum nonnisi castellum in insula fluvii Sequanae. Ritterus ad Guthrium T. v. Sect. 1. p. 46. v. ad XV, 11, 3. W.

CAPVT III.

1. *Plurimae gentes vi maiore collaturae capita sperabantur*] timendum erat, ne maiores copias undique congregarent — *Magnis curarum molibus stringebatur*, pretiosius dictum pro admodum sollicitus erat. *tributi ratiocinia dispensavit*, ordinavit, descripsit, quid quisque tributi penderet. W.

2. *Florentinus Praefectus Praetorio*] cf. XVI, 12, 14. Tum temporis erant magistratus civiles, ideoque reditus etiam provinciarum eorum curae erant commissi. v. Ind. II. h. v. — *Cuncta permensus* subductis accurate rationibus. W.

Quidquid in capitatione deesset, ex conquisitis suppleret.] Quod hic *conquisitum*, inf. *indictionale augmentum* dicitur. LINDENBR.

Ex conquisitis se supplere firmaret.] Tria sunt genera pensitationum: canonis, oblationis, indictionis, ut notat Asconius in 3. Verrinam. Et canon quidem seu *canonici tituli*, ut in lege 36. Cod. Th. *De annona et tributis*, seu *canonicae praebitiones*, ut in lege 4. *tributa in ipsis speciebus inferri*, Cod. eodem, sunt sollemnes et antiquae praestationes: unde et *sollemnia* dicuntur ab Hermogeniano in lege 1. D. de muneribus, et a Marcellino nostro infra (hoc ipso capite) *Gratandum*, inquit, *esse, si provincialis hinc inde vastatus saltem sollemnia praebeat, nedum incrementa.* Indictio vero est quidquid praeter canonem indicitur. Plinius in Grat. actione c. 29. *Nec novis indictionibus pressi ad vetera tributa deficiunt.* Sunt et superindicticii tituli, qui praeter indictionem provincialibus imponuntur ob necessitatem aliquam, puta ob tironum, aut equorum, aut vestium comparationem. Nam in Codice diversi tituli sunt, *de indictione*, et *de superindicto*. Tamen *superindicticii tituli* indictionis nomine comprehendi possunt. *Indictionale augmentum*, et *incrementa*, et *conquisita* Marcellinus appellat hoc in loco: in libro autem 19. c. 11. §. 3. *exquisitorum detestanda nomina titulorum:* et in lib. 30. c. 5. §. 6. *exitialia provisorum detestanda nomina titulorum.* Denique oblatio est proprie auri et argenti, quod largitionibus inferebatur, non arcae Praefectorum Praet. ut canonici et indictionales tituli. VALES.

Talium gnarus] sc. Iulianus. W.

3. *Huiusmodi provisionum.*] Sic *provisiones Praef. Praet.* dicuntur in lege 169. Cod. Th. de Decur. Et Pollio in Balista

provisionem annonariam dixit Balistae, qui Praefectus Praet. fuit. Corippus in lib. 3. v. 350.

— — *gratisque dari provisa iubemus.*

id est, annonas. VALES.

Provisionum insanabilia vulnera.] Quae hic *provisiones*, mox post *incrementa* vocantur. Lib. XIX. c. 11. §. 3. *Exquisitorum detestanda nomina titulorum.* Lib. XXX. c. 5. §. 6. *Exitialia provisorum nomina titulorum, iuxta opulentas et tenues enervatus succidere fortunas.* LINDENBR.

Quae res ut docebitur postea.] Inf. lib. XIX. cap. XI. LINDENBR.

4. *Se repente factum infidum*] sibi malae notam fidei inuri. W.

5. *Indictionale augmentum oblatum sibi nec recitare.*] Hoc ipsum est, quod intelligit Iulianus Caesar in Epistola 17. ad Oribasium, (p. 384. Spanh.) ubi de Florentio queritur Praef. Praet. quem *μιαρὸν ἀνδρόγυνον* appellat. Sed operae pretium fuerit verba ipsa apponere: *πολλάκις αὐτοῦ τοὺς ἐπαρχιώτας ἀδικήσαντος ἐσιώπησα παρὰ τὸ πρέπον ἐμαυτῷ, τὰ μὲν οὐκ ἀκούων, τὰ δὲ οὐ προσιέμενος, ἄλλοις δὲ ἀπιστῶν, ἔνια δὲ εἰς τοὺς συνόντας αὐτῷ τρέπων· ὅτι* (lege *ὅτε*) *δέ μοι μεταδοῦναι τῆς τοιαύτης ἠξίωσεν αἰσχύνης, ἀποστείλας τὰ μιαρὰ ὑπομνήματα, τί με πράττειν ἐχρῆν, ἆρα σιωπᾶν ἢ μάχεσθαι;* Id est: *Qui cum provinciales multis iniuriis affecisset, tacui saepe, contra quam dignitas mea postulabat: cum quaedam audirem, alia minime admitterem, nonnulla non crederem, multa in eius familiares verterem. Sed quando eiusdem infamiae me participem facere voluit, missis ad me commentariis omni scelere et iniuria refertis: quid tum mihi faciendum fuit? tacendum, an pugnandum?* Addit deinde quod praeteriri hoc in loco non debet: *τί τοίνυν ἐποίησα; πολλῶν παρόντων, οὓς ᾔδειν ἀναγγελοῦντας αὐτῷ, εἶπον· διορθώσει τὰ ὑπομνήματα οὗτος ὁ δεῖνα; ἐπεὶ δεινῶς ἀσχημονεῖ*, etc. Id est: *Quid igitur feci? Multis praesentibus, quos ei relaturos intelligebam, Omnino, inquam, ille commentarios suos corriget: prorsus enim immodeste agit.* Hoc plane est, quod hic ait Marcellinus, Iulianum nec recitari indictionale augmentum Florentii sivisse, nec subscribere ei voluisse. VALES.

Perplexe.] diligenter atque scrupulose. cf. XV, 1, 1. XXV, 3, 23. — *Provincialis vastatus* pessumdatus, ad incitas redactus. W.

Unius animi firmitate] communi omnium, eoque firmo consensu. Unanimanti consensu est XXI, 5, 9. W. Imo: *unius Iuliani constantia*, quem sensum *ὁ μακαρίτης* in vernacula interpretatione ipse olim expresserat. ERF.

Conaretur Camelasii nomine inique.] Camelos plurimos fiscus alebat, quibus commeatus militibus ad bellum euntibus veherentur: idque et militibus ipsis commodo erat, et provincialibus, qui hoc facto angariarum molestia liberabantur: ut docet Procopius in Anecdotis sub finem. Et Camelasia quidem inter personalia munera censebatur. Unde cogi quis poterat, ut Camelarius esset, et Camelos ageret, ut docet ICtus in lege 1. D. de muneribus. Inter patrimonii tamen onera eam fuisse hic locus Mar-

cellini convincere videtur. Sed sciendum est haec verba, *Camelasii nomine*, in Editione Rom. et MSS. omnibus deesse, et a P. Castello per summam audaciam inserta fuisse, cum lacuna esset tam in Editione Rom. quam in MSS. Equidem nihil deesse existimo, si ita scribatur: *Ut praeter solita nemo Gallis quidquam exprimere conaretur. Denique inusitato exemplo, etc.* VALES.

Camelasii nomine.] *Arcadius Charisius libro singulari de Munerib. civilibus, in Pandect. Iuris.* L. fin. §. 11. ff. de munerib. *Camelasia quoque similiter personale munus est: nam ratione habita et alimentorum, et camelorum, certa pecunia camelariis dari debet.* LINDENBR.

6. *Inusitato*] quoniam totus provinciarum, quae ad Praefecturam quamque pertinerent, reditus solius Praefecti Praetorio curae commissus erat, ideoque nonnisi *petendo* a Florentio Iulianus impetraverat, ut secundam Belgicam sibi concederet, in qua documentum mitius tractandorum provincialium dare vellet. W.

Praefectianus — Praesidialis apparitor.] Praesidiales equidem etiam ad Praefecturam Praetorii referendos esse crediderim, quum Praesidum commune omnium magistratuum provincialium maiorum nomen fuerit. Praeterea Ammiani interpretes video *apparitoris* vocabulum ad utrumque, et *Praefectianum* et *Praesidialem* trahere, quod mihi secus videtur, qui ad posterius tantum pertinere puto, ita ut Praefectiani sint, qui ab ipsis rationibus essent, rei tributariae rationes tractarent, qualis occurrit XXVIII, 1, 5. *tabularius praesidialis officii;* apparitores contra illis ad manus praestoque essent, minoribusque negotiis, v. c. pecuniis exigendis cet. adhiberentur. W.

Quos in curam aes alienum separat suam.] Ita hactenus editum fuerat ex coniectura P. Castelli. Sed codex Regius, optimus ille certe, et a docta manu scriptus, veram scripturam exhibet, *quos in curam susceperat suam.* Sic etiam loquitur Symmachus in Ep. 122. libri 9. Codex Valentinus teste Loisello scritum habebat sic: *Quos in curam...... Iulianus ceperat suam;* *sed Tolosanus Regio assentitur.* VALES.

Nec interpellati.] Ne appellati quidem de solvendo. W.

CAPVT IV.

1. *Pauca discurram.*] *Discurrere*, διαλέγεσθαι. Sic lib. XXVI. c. 1. §. 1. *Discurrere per negotiorum celsitudines adsuetae.* Lib. XXX. c. 7. §. 1. *actus discurrere per epilogos breves.* Eodem modo *discursus*, in L. 1. C. Theod. de rap. virg. *Redemptique discursus poena immineat.* Karolus Magn. in Praefatione contra Synod. de ador. imaginib. *In praefata Synodo hebetudinis continentur discursus.* *Marc. Capella lib. 6. *Adstruendae praeceptionis excursus*, p. 221. Macrob. Saturn. 7. c. 1. *Primus mensis post epulas iam remotis, et discursum variantibus poculis minutioribus.** Neque alio sensu in idiomate Gallicano ac Italo nunc frequentatur. LINDENBR. *Discurram* disseram, quod promiserat XVI, 10. W.

2. *Ambitiosa moenium strue*] amplis et sumtuosis moenium molibus. *Hecatompylos* centum portarum. *Thebas institutores* conditores cf. XIV, 8. cognominarunt, *e cuius* Hecatompyli *vocabulo Thebais provincia nunc usque adpellatur.* Hecatompyli igitur Thebae dictae, quod centum portis moenia distincta essent, e quibus singulis ducenti equites, totidemque currus falcati in bella emissi feruntur. Fundus fabulae Homerus Iliad. IX, 383. s. Pomponius Mela 1, 9. *centum portas*, ait, *sive, ut alii aiunt, centum aulas, totidem olim principum domos fuisse.* Celeberrimum nuper Academiae Goettingensis decus, *I. D. Michaelis,* ipse eques, in libello: *Etwas von der ältesten Gesch. der Pferde und Pferdezucht* S. 33—41. pro totidem stabulis equilibus habuit. *Brucius Reisen zur Entdeckung der Quellen des Nils* B. 1. S. 180. et 192. vers. Volkmann. nulla plane moenium vestigia conspici posse confirmat, priscosque Thebarum incolas sine dubio contendit antra montium incoluisse, (Troglodytas) ideoque verisimile esse, centum principum domicilia rupibus incisa et prae aliis exornata in miraculis illo tempore habita fuisse. Etiamnunc, addit, eadem *Beeban el Meluke* h. e. portas regum nominari. W.

3. *Duces oppressere Poenorum.*] Suspicor, Ammianum aliquo memoriae lapsu confudisse Hecatompylos Thebas cum Hecatompylo Libyae, quam a Poenis captam prodit Diodorus Sic. in Except. libri 24. p. 563. Wessel. (Zoega p. 25.) — posteaque *reparatam Cambyses, ut raperet opes invidendas,* ingentes, immensas, *ne Deorum quidem parcens donariis*, (ἀναθήμασι) in quibus et ipsi erant obelisci. vide paullo post. cf. et Strabonem Lib. XVII. p. 1158. Almelov. W.

Rex ille Cambyses.] Thucyd. lib. III. Trog. Pomp. lib. 1, 9. Strabo lib. XVII. p. 805. et 816. Almelov. LINDENBR.

4. *Laxitate indumentorum*] Qualia ad nostram usque aetatem in illis regionibus solent gestari. W.

Pugione quem aptatum femori dextro.] Acinacem intelligit, qui erat pugioni similis, ut docet Iosephus in lib. XX. Antiquitatum. Acinacem autem Persae in dextro latere gestabant, quemadmodum docet Valerius Flaccus in libri 6. Argon. v. 701. ubi de Mirace Persa:

Insignis manicis, insignis acinace dextro.

Adde Herodotum in lib. 7. c. 61. VALES. Praetorianos etiam Roman. milites a dextro latere suspensos habuisse gladios, docuit Salmas. ad Spartiani Severum c. 6. W.

Nudato] Quod explicant plerumque de vinculo, quo inferior vagina continetur, abrupto. v. Herodot. III, 64. Iustinum 1, 9. Strabo a Magis eum interfectum narrat. W.

5. *Cornelius Gallus Aegypti procurator.*] Πρῶτος τῆς Αἰγύπτου ἔπαρχος. Strabo lib. XVII. p. 819. Almelov. Servius ad Eclog. X. *Gallus ante omnes primus Aegypti Praefectus fuit.* Causam mortis eius Ovidius indicat Trist. lib. 2. 445.

Non fuit opprobrio celebrasse Lycorida Gallo;
Sed linguam nimio non tenuisse mero.

Dio lib. LIII. c. 23. πολλὰ μάταια ἐς τὸν Αὔγουστον ἀπελήρει. LINDENBR.

Cornelius Gallus exhausit civitatem.] Causam vastationis huius Thebarum affert Strabo in lib. ult. p. 819. Almelov. quod scilicet Thebaei ob tributa seditionem concitaverant. De huius autem obitu ita scribit Dio in lib. 53. c. 23. ob multa et varia quae in procuratione Aegypti insolenter gesserat, a Largo amico eum delatum, Senatus iudicio infamia notatum esse, bonisque multatum, quae in aerarium Augusti sunt redacta: quae cum Gallus ferre non posset, mortem sibi conscivit. Gallo in Praefecturam Aegypti successit Caius Petronius; Petronio Aelius Gallus, cui quidem Aelio Gallo familiaris fuit Strabo, ut ipsemet in lib. 2. p. 118. dicit. Idem in lib. 17. p. 819. hos duos Gallos manifeste distinguit. Postquam enim de Cornelio Gallo locutus est, statim de Petronio, ac mox de Aelio Gallo subiicit. Dio etiam in lib. 53. utrumque distinxit. Sed apud Dionem c. 29. legitur, Αἴλιος Λάργος, ex prava emendatione Xylandri, qui malo exemplo veterem lectionem Αἴλιος Γάλλος expunxit, et novam deteriorem substituit. Atqui etiam apud Zonaram qui Dionem exscribit, Αἴλιος Γάλλος legitur. Hic est Aelius Gallus, qui primus Rom. in Arabiam signa intulit, teste Plinio in lib. 6. c. 32. extr. et Iosepho in lib. 15. et Galeno in lib. 2. de Antidotis: quam illius expeditionem describit Strabo in lib. 16. qui ei comes fuit, et Dio in loco citato. Quem miror tamen successorem Cornelio Gallo Aelium Gallum ponere, Aelio vero Petronium, contra quam Strabo et Iosephus affirmant. Ex his refellitur error Casauboni, qui in Notis ad Strabonem p. 780. et ad Suetonium in Augusto c. 66. hos duos Gallos Praefectos Aegypti pro uno eodemque accepit: quem secutus est Gerardus Vossius in lib. 2. de Historicis Graecis. VALES. Adscripsit Pater, p. 187, qui male se defendit p. 26. de Poetis Latinis. GRON.

Longe diu *postea* cf. XIV, 7. *Cornelius Gallus Aegypti procurator*, recte: nam sic inde ab Augusto praesides Aegypti nominari solebant. *furtorum* repetundarum; de administrata turpiter provincia v. Dion. Cass. LI, 17. LIII, 13. et 23. *nobilitatis* equitum. *metu stricto incubuit ferro*, mortem sibi ipse conscivit. — *poëta*. Exstant adhuc C. Corn. Galli elegiae VII. quae plerumque triumviris, quos vocant amorum, Catullo, Tibullo et Propertio adiectae inveniuntur — *is est, si recte existimo*, (recte vero) *quem flens quodammodo in postrema Bucolicorum parte* Ecloga X. *Virgilius decantat*. cf. omnino Fabricii bibl. Lat. ed. Ernesti T. I. p. 425. ss. W.

6. *In hac urbe* Thebis *inter labra* lacus depressos, et lapidibus munitos, cisternas marmoreis pilis nixas, *obeliscos vidimus plures* stantes, *aliosque iacentes et comminutos* deiectos et diffractos, quos *Reges montium venis vel apud extremos orbis incolas* (Aethiopes? nam ad hos pertinuere montes graniti, et etiamnunc ipsae olim excisorum obeliscorum formae in istis montibus conspiciuntur. *Heeren Ideen* Th. I. S. 342.) *perscrutatis*, passive, ut ad *venis* referatur. *Diis superis in religione dicarunt*, in honorem Deorum erexerunt, *donaria* esse voluerunt. Sic recte veteres, nec audiendi recentiores, qui obeliscos credidere fuisse vel gnomonas ad horas demonstrandas vel ad dierum longitudines et vertentis anni cardines, vel sepulchralibus monumentis inserviisse, — vel pro idolis cultos, quos omnes refellit Zoega p. 156. ss. deinde vero suam ipsius sententiam proponit inde a p. 174. cuius

ſumma haec eſt: „Diſcernendas eſſe *ſtelas* (columnas) et obeliſcos. Nimirum Aegyptios, uti alios ad cultiorem vitam progreſſos, ſtatuiſſe primum *memoriales lapides* rudes initio atque informes, poſt certa figura, et inſcriptos. Eiusmodi ſtelas ſtetiſſe modo in templorum atriis, modo in ipſis templorum adytis, modo ſuper tumulis, vel alio quolibet loco, quem eventus aliquis poſteris reddiderit memorabilem. Deinde vero aucta gentis opulentia, regumque ambitione *maiores ſtelas* (obeliſcos) erectas eſſe, et binas quidem plerumque ad frontes aedium ſacrarum. — *Donaria* fuiſſe et ex eo apparet, quod in *grandium* obeliſcorum ima parte vir flexis genibus alteri ſive ſtanti, ſive ſedenti dona offert, eademque res non raro repetitur in trunci pyramidio." W.

Obeliſcos vidimus plures aliosque iacentes] De iisdem Strabo lib. XVII. p. 805. Almel. Ἄλλοι δὲ εἰσὶ κἀκεῖ (Heliopoli) καὶ ἐν Θήβαις τῇ νῦν Διοσπόλει, οἱ μὲν ἑστῶτες ἀκμὴν πυρίβρωτοι, οἱ δὲ καὶ κείμενοι. LINDENBR.

7. *Eſt autem obeliſcus aſperrimus* duriſſimus *lapis*, granites, Syenites lapis, Plinio pyrrhopoecilus, Italis granito ruſſo — *in figuram metae* conicam, quales erant in ſpina circi extrema utrinque erectae, — *utque radium* ſolis *imitaretur*. Sic et Plinius. Sed iſta radiorum et obeliſcorum ſimilitudo non ea eſt, ut certo conſilio expreſſam exiſtimemus ab obeliſcorum conditoribus, ſed diu poſt erectos obeliſcos inventam a *Sophiſtis*, qui Aegyptiam philoſophiam in ſublimius augere ſatagentes in omnibus priſcae gentis tum effatis, tum operibus benefici aſtri naturam adumbratam docuere. Zoega p. 136. — *gracileſcens* tenuior fit, arctius contrahitur, cf. XXII, 15. — *in verticem productus deſinens anguſtum*, pyramidion, aliquando tamen in formam coni obtuſi. Zoega p. 133. — *manu levigatas artifici*. Plana ſaxi ſuperficies *naxio* vel alio *eiusmodi* pulvere ad ſplendorem usque laevigata eſt, hiſtoricae quoque effigies et notarum pars eximio laevore nitent, quae vero depreſſius ſcalpta ſunt, vel ſolis ſulcis exarata, laevore carent, et ſcalpro tantum videntur expolita. Zoega p. 68. Pulvis Naxius occurrit ap. Plinium XXXVI, 7. qui diu eum ait ſignis e marmore poliendis, gemmisque etiam ſcalpendis atque limandis placuiſſe ante alia: ita vocari cotes in inſula Cypro genitas. W.

8. *Formarum* figurarum, imaginum *innumeras notas* hominum, animantium, volucrum, anguium, ſcarabaeorum, plantarum, crucis anſatae, clavium, easque non in obeliſcis tantum conſpicuas, ſed in aliis etiam monumentis, mumiis etc. *hieroglyphicas adpellatas*, quoniam ad religionem maxime referebantur, *inciſas*, ſerius etiam pictas — *initialis ſapientiae vetus inſignivit auctoritas*, quam Aegyptiorum imaginibus ſenſa animi, notionesque exprimendi rationem initium fuiſſe ſapientiae, in ipſis libris ſacris Act. VII, 22. celebratae, inde ab antiquiſſimis temporibus creditum eſt. Idem fere dicit Tacitus Ann. XI, 14. „Primi per figuras animalium Aegyptii ſenſus mentis effingebant, et antiquiſſima monumenta memoriae humanae impreſſa ſaxis cernuntur, et literarum ſemet inventores perhibent." W.

Notas hieroglyphicas.] Lib. XXII. c. 15. §. 30. *Exciſis parietibus volucrum ferarumque genera multa ſculpſerunt, et animalium ſpecies innumeras multas, quas hieroglyphicas litteras appellarunt*. Tacit. Annal. XI. 14. *Primi per figuras animalium*

Aegyptii sensus mentis effingebant. Marc. Capella lib. II. *Erantque quidam* (libri) *sacra nigredine colorati, quorum litterae animantium credebantur effigies.* Apul. Milef. XI. Caffiod. lib. III. Var. LI. Neque vero animantium tantum, sed et alterius generis figuris utebantur. Unde in Historia sacra legimus, signum crucis inter *ἱερατικὰς* litteras fuisse repertum. Suid. in Σταυροί. Socrates lib. v. c. 17. *ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σαράπιδος λυομένου καὶ γυμνουμένου ηὕρητο γράμματα ἐγκεχαραγμένα τοῖς λίθοις τῷ καλουμένῳ ἱερογλυφικῷ· ἦσαν δὲ οἱ χαρακτῆρες σταυρῶν ἔχοντες τύπους.* *Philo Iud. de Vita Moseos p. 412. *τὴν διὰ συμβόλων φιλοσοφίαν, ἣν ἐν τοῖς λεγομένοις ἱεροῖς γράμμασιν ἐπιδείκνυνται, καὶ διὰ τῆς τῶν ζώων ἀποδοχῆς.*" Aegyptiacis hisce notis habuisse Aethiopes alias similes, quas regias vocabant, ex Heliodoro scimus lib. IV. c. 8. *Ἐπελεγόμην τὴν ταινίαν γράμμασιν Αἰθιοπικοῖς, οὐ δημοτικοῖς, ἀλλὰ βασιλικοῖς ἐστιγμένην, ἃ δὴ τοῖς Αἰγυπτίων ἱερατικοῖς καλουμένοις ὁμοιοῦνται.* Et in Graecorum templis sacros quosdam characteres fuisse, Theodoretus scribit, Quaestion. in Genes. 50. *Ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ναοῖς ἴδιοί τινές εἰσι χαρακτῆρες γραμμάτων, οὓς ἱερατικοὺς προσηγόρευσεν.* Harum notarum specimina invenimus in obeliscis et monumentis antiquis, etiam in anulis, qualis fuit ille Theagenes puellae apud Heliodor. lib. VIII. c. 11. *Δακτύλιος — — λίθῳ τῇ καλουμένῃ παντάρβῃ τὴν σφενδόνην διάδετος, γράμμασι δὲ ἱεροῖς τισὶν ἀνάγραπτος.* De iisdem extat egregius locus apud Diodor. Sicul. lib. III. c. 4. Plutarch. de Iside, Clem. Alex. Stromat. lib. v. Aurel. Macrob. Saturnal. lib. I. cap. XXI. Easque plenius interpretati sunt ex antiquis Chaeremon, Hermateles, Hermapion, et qui vetustissimus omnium Orus Apollo Niliacus: cuius librum Aegyptiaca lingua scriptum in sermonem Graecum transtulit Philippus, quem adhuc in manibus habemus. LINDENBR.

9. *Alieni mundi*] „De partibus mundi universi minus cognitis, imperio Romano oppositis, qui mundus *κατ' ἐξοχὴν* dicitur." Sic Ernest. W.

[*Ad aevi quoque sequentis aetates Imperatorum vulgatius perveniente memoria.*] In codice Colbertino lego: *Ad aevi quoque seq. aetates imperatorum vulgatius pervenire memoria:* ex quo iudico hunc locum ita emendari oportere: *Ad aevi quoq. seq. aetates ut patratorum vulgatius perveniret memoria;* id est, ut facilius rerum gestarum notitia ad posteros perveniret.] VALES. Sed ipsi apices in Mf. subiiciunt, *uti peractorum.* GRON.

11. *Per vulturem naturae vocabulum.*] Horus Apollo lib. I. cap. 11. de vulturum conceptione, Plutarch. Plin. Aelian. Hist. Anim. x, 22. Procop. in Esaiam, Basil. Magn. et illum imitatus Theophylactus Simocat. *Φυσικῶν ἀπορημάτ.* cap. *η.* Tzetzes Variar. Histor. Chil. XII. cap. CCCCXXXIX. LINDENBR.

Per vulturem naturae vocabulum pandunt, naturam indicant, *quia mares nullos* (ex vento enim feminae concipere dicuntur) *posse inter has alites inveniri rationes memorant physicae,* sententiae physicorum. Hanc fabulam praeter Horapollinem I, 11. narrant Plutarchus Quaest. Rom. 90. Aelian. hist. animal. II, 46. ubi v. Schneiderum. Nonnulli adeo Patres Ecclesiae hoc anile commentum ad explicandam Mariae conceptionem in subsidium vocarunt, de quo plura vid. ap. *Brucium Reisen* T. V. p. 168. (Ceterum, uti inter vultures nullos mares, sic contra

inter ſcarabaeos feminas nullas eſſe exiſtimabant. Aelianus hiſt. an. x, 15. Hos enim rotundam figuram effingere ſtatuebant e ſtercore bubulo, et ſemine huic immiſſo foetum ſine femina procreare. Hoc igitur voluerunt myſtae Aegyptii: uti ſcarabaeus *activum* rerum principium denotet, ſic vulturem *paſſivum*, e quorum coniunctione omnia procreentur. Zoega p. 446. 448.) W. Bochart. in Hierozoic. P. II. c. 26. pro *naturae* legendum coniicit *matris*, ut in Horo: *μητέρα δὲ γράφοντες, γῦπα ζωγραφοῦσι, ἐπειδὴ ἄῤῥην ἐν τούτῳ τῷ γένει τῶν ζώων οὐχ ὑπάρχει.* ERF.

Per ſpeciem apis.] Horus Apol. lib. I. cap. LXII. Seneca de Clement. lib. I. cap. 19. Plin. lib. XI. cap. 17. Mich. Glyc. Annal. tom. I. cuius verba, quoniam Graece edita non ſunt, deſcribam, ut in Mſ. exempl. quod penes me olim fuit, leguntur: *Καὶ αἱ μέλισσαι ὑπὸ βασιλεῖ καὶ ταξιάρχῳ τινὶ τῶν ἔργων ἅπτονται, οὐ πρότερον ἐπὶ τοὺς λειμῶνας ἐλθεῖν καταδεχόμεναι, πρὶν ἂν ἴδωσιν τὸν βασιλέα κατάρξαντα τῆς πτήσεως. Οὐ χειροτονητὸς δὲ οὗτος, ἀλλ' ἐκ φύσεως ἔχων τὸ κατὰ πάντων πρωτεῖον, καὶ μεγέθει διαφέρων, καὶ σχήματι, καὶ τῇ τοῦ ἤθους πραότητι. Ἔστι μὲν γὰρ κέντρον τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται τούτῳ πρὸς ἄμυναν. Νόμοι τινές εἰσιν οὗτοι τῆς φύσεως ἄγραφοι, ἀργοὺς εἶναι πρὸς τιμωρίαν τοὺς τῶν μεγίστων δυναστειῶν ἐπιβαίνοντας.* LINDENBR.

Per ſpeciem apis indicant Regem — aculeos.] Longius a vero, ſaltem commoda et conſentanea ſignificatione abeſt interpretatio Ammiani, praeſertim, cum apum princeps careat aculeo. Zoega 443. W.

12. *Sufflantes* inflantes *adulatores id ſine modo ſtrepebant,* aures quaſi obtundebant. W.

Octavianus Aug.] Strabo lib. XVII. p. 805. Almel. Plin. lib. XXXVI. c. 14. LINDENBR.

[*Quorum unus in Circo Maximo, alter in Campo locatus eſt Martio.*] Divus Auguſtus duos obeliſcos Heliopoli transtulit Romam, et alterum in Circo Magno, alterum in Campo Martio conſtituit, aegre navibus advectos. Amborum meminit Plinius in libri XXXVI. capite IX. poſterioris etiam in capite X.] VALES.

Quorum unus in Circo Maximo] nunc Flaminius, in aditu portae Flaminiae, Zoega p. 72. — *alter in Campo locatus eſt Martio.* Hic Zoegae eſt *Campenſis.* Hunc, ita ait Zoega p. 72. Auguſtus pro *gnomone* erexit in Campo Martio, e cuius ruderibus adustum quidem et disruptum ſublevari iuſſit *Benedictus XIV.* dein abdito loco proiectum, et tantum non iterum ſepultum in lucem revocavit *Pius Sextus*, et ſtatuendum curavit in area Curiae Innocentianae 1792. — *hunc*, de quo Ammiano ſermo eſt (nunc Lateranenſi) *recens advectum* a Conſtantino M. Auguſtus olim — *intactum praeterierat, quod Deo Soli dedicatus — intra templi delubra* ad atrium *tamquam apex omnium eminebat.* W.

Deo Soli.] Strabo lib. XVII. Macrob. Saturn. I. cap. 22. LINDENBR.

13. *Miraculum Romae ſacraret.*] Non antiquam Romam, ſed novam quam vocant, nominis videlicet ſui cognominem urbem, hoc miraculo ornatam voluit Conſtantinus. Id nos docet Inſcriptio vetus, quae usque ad nunc in ipſo obeliſco legitur, quam totam hic apponere lubet:

PATRIS

PATRIS OPUS MUNUSQ...... TIBI ROMA DICAVIT
AUGUSTUS...... TIUS ORBE RECEPTO
ET QUOD NULLA TULIT TELLUS NEC VIDERAT AETAS
CONDIDIT UT CLARIS EXA..... ET DONA TRIUMFIS
HOC DECUS ORNATUM GENITOR COGNOMINIS URBIS
ESSE VOLENS CAESA THEBIS DE RUPE REVELLIT.
SED GRAVIOR DIVUM TANGEBAT CURA VEHENDI
QUOD NULLO INGENIO NISUQUE MANUQUE MOVERI
CAUCASEAM MOLEM DISCURRENS FAMA MONEBAT.
AT DOMINUS MUNDI CONSTANTIUS OMNIA FRETUS
CEDERE VIRTUTI TERRIS INCEDERE IUSSIT
HAUT PARTEM EXIGUAM MONTIS PONTOQUE TUMENTI
CREDIDIT ET PLACIDO............. CTU
LITUS AD HESPERIUM..... MIRANTE CARINAM
INTEREA ROMAM TA..... RO VASTANTE TYRANNO
AUGUSTI IACUIT DONUM STUDIUMQUE LOCANDI
NON FASTU SPRET.... SED QUOD NON CREDERET ULLUS
TANTAE MOLIS OPUS SUPERAS CONSURGERE IN AURAS.
NUNC VELUTI RURSUS RU..... AVULSA METALLIS
EMICUIT PULSATQUE POLOS HAEC GLORIA DUDUM
AUCTORI SERVATA SUO CU.... CAEDE TYRANNI
REDDITUR ATQUE ADITU RO ... VIRTUTE REPERTO
VICTOR OVANS URBIQ........ TROPAEUM
PRINCIPIS ET MUNUS CONDI..... QUE TRIUMFIS. LINDENBR.

Verum Constantinus, Christianus quippe, id *parvi ducens, nihilque committere in religionem recte existimans* (ex quo iudicio tamen effici non potest, paganam an Christianam religionem amplexus sit Ammianus) cum *ablatum ex uno templo* in aliud, *idque totius mundi, transtulerit*, *Romam* sc. novam, Constantinopolin. Id docet Inscriptio a Lindenbr. exhibita, idemque placet Zoegae p. 614. W.

Amplitudinis antehac inusitatae.] Difficile dictu, unde sic pronunciarit Ammianus, quum et pari numero sit apud Polybium quinqueremis, et altera quinqueremis Caii habuerit remiges quadringentos; et maiores naves cum densiore remigum numero aliunde novimus. An has ignoravit noster? GRON. Argutatur V. D., nam de inusitata tantum longitudine navis Ammianus loqui voluit, ad quam, quum nihil nisi obeliscum navis veheret, trecenti sufficiebant. W.

14. *Urgens effectus intepuit*] ab ardore remissum est. W.

Velut paventis, ne quod paene ignotus.] Legendum videtur, *ne quod bene ignotus miserat Nilus, etc.* perinde ac si diceret, Tibrim quasi expavisse, ne obeliscum illum, quem feliciter miserat seu devexerat Nilus, ipse parum feliciter Romam veheret: eadem figura qua Callisthenes in Historiis dixit, Pamphylium mare Alexandro naviganti submisisse se, ἐξυπαναστῆναι, quasi vectoris sensum haberet, ut est apud Eustathium in Iliad. v. In Regio codice legitur, *pene paventis ne, etc.* VALES.

Paene ignotus miserat Nilus] Valesio displicet τὸ *paene*, cuius loco reponi suadet *bene*. Recte, ut referatur non ad *ignotus*, sed ad *misit*, i. e. feliciter miserat Nilus, opponaturque sequenti *parum* h. e. minus feliciter. cf. XXVIII, 1. ubi *parum* iterum pro

minus. Mihi vero non admodum probatur *ignotus*, cum Nilus Romanis minime incognitus fuerit. Sed nolo, quod in Gronovio modo vituperavi, argutari. Totum locum pretiose et per prosopopoeiam efferre placuit Ammiano, ut paene ignotus nihil aliud sit, quam longe remotus. W.

Ipse Deus *Tiberis* haud aeque feliciter *sub meatus sui discrimine*, flexibus suis periculosis *moenibus alumnis* Romae, cuius quasi incola futurus esset. Pro *alumnis* Reinesius malebat *almis.* „Quomodo enim (inquit) Roma aluisse possit dici Tybrin, vel etiam Tybris Romam, non intelligo.“ Sed pertinet *alumnis* ad Obeliscum. — *defertur in vicum Alexandri*, qui vicus a quo Alexandro nomen traxerit, me ignorare fateor lubens. W.

Chamulcis impositus.] Glossar. χαμοῦλκος, *traha.* Vide Polluc. lib. VII. *et alibi in eodem Glossar. *Sclolia*, χαμοῦλκις. nescio an non leg. *sclodia*, χαμοῦλκος. unde German. *Schlode.** LINDENBR.

Chamulcis impositus.] In Glossis Latino-Graecis, *sclodia* χαμουλκὶς, et *stludio* χαμούλκιον dicitur. Genus id erat carpenti humilis, ut nomen ipsum demonstrat, cuiusmodi hodieque in usu sunt. [Petrus Pithoeus ad oram Ammiani sui pro *chamulcis* legit *carrucis*, repugnantibus cunctis codicibus, inprimis Colbertino. Genus est apud nostros vehiculi, quod ab equis per humum trahitur, graviora onera imposita ferens, vulgo, ni fallor, *Camion*, a Chamulco dictum.] VALES.

Chamulcis] trahis, humilioribus curribus, palangis, quibus ad naves in mare deducendas utebantur. v. amicissimum olim Iani ad Horat. Od. 1, 4. 3. W.

Piscinamque publicam.] Quae in XII. Urbis regione. Pub. Victor. in Descriptione region. Urbis. LINDENBR.

Piscinam publicam] Fuerat olim lacus aqua repletus, quo plebs ad lavandum uteretur; postea temporis exsiccatus, pristinum tamen nomen retinuit. W.

15. *Erectisque*] Gronovius in Praefat. p. 9. e vestigiis Codd. mavult *fixisque.* — *usque periculum* cf. XXV, 4. — *ad speciem* similitudinem *liciorum*, filorum, quibus in textrina utuntur. Plura vide ap. *Schneiderum* in Ind. ad scriptt. rei rust. v. Tela p. 371. — *coelum nimia densitate* frequentia *subtexentes*, ut coelum vix tueri liceret, cf. XIX, 7. XX, 3. — *mons ipse* moles obelisci *effigiatus scriptilibus* (XXIX, 1.) nimis ambitiose pro figuris hieroglyphicis, primis scriptura aliqua sensus exprimendi tentamentis — *diu pensilis* in aëre pendens. W.

Molendinarias rotantibus metas.] Paulus I. C. *Meta, inferior pars molae; catillus, superior.* L. 18. §. 5. de instr. et instrum. *Suid. Μύλη τὸ κάτω τοῦ μύλου. τὸ γὰρ ἄνω, ὄνος λέγεται: citatque in eam rem locum Procopii. Pollux lib. 7. cap. 4.* LINDENBR. Paullum ICtum merito corrigit Scaliger ad Manilium III, 307. metam esse *superiorem*, *inferiorem* catillum ostendens, quod ipse Ammianus comprobat, qui, quum de *rotatione* loquatur, de inferiori parte, quae immota stetit et quieta, cogitare non potuit. W.

In media cavea] amphitheatri in Circo. — *vi ignis divini* fulmine — *auro imbracteatum.* i. q. paullo ante: *aureis laminis*

nitens. — *Mercatus* de obeliscis Rom. 1589. 4. editis p. 353. ex Ammiani narratione hyperbolis de more suo referta coniecerat, multo imperfectiores fuisse veterum machinas, quam hodiernas, et maiori operarum multitudine. Sed defendit Cl. Zoega Ammianum p. 186. qui vix aliis verbis usus fuisset, si describendae ipsi fuissent tabulae, quibus machinas suas expressit *Fontana* (architectus, qui Vaticanum sedente Sixto v. 1588. erexit et librum *della transportazione del Obelisco Vaticano* 1590 edidit) non pauciorum, quam 800. hominum et 140. equorum. usus adiumento. W.

Facis imitamentum in figura aereum.] Haec verba *in figura* videntur esse adposita ad explicationem vocabuli praecedentis. Quid enim aliud est imitamentum quam figura, seu μίμημα? Sic enim usurpat Tacitus aliquoties, et Agellius in lib. 7. cap. 5. Proinde ea verba delenda esse censeo; nisi potius placet ita scribi: *Facis imitamentum infigitur aereum.* VALES.

16. *Secutaeque aetates alios transtulerunt.*] Eius obelisci, qui in Vaticano est, meminit Plin. lib. XXXVI. cap. 11. reliquorum Publ. Victor. in Descript. Urbis. LINDENBR.

Secutaeque (Zoega p. 26. malim *secutae quidem*, vel *secutae quoque*) *aetates* Octavianum Augustum *alios transtulerunt* ex Aegypto, *quorum unus in Vaticano*, quem Caius Caligula Caesar in Vaticani Circi spina erexerat, Sixtus v. autem collocavit in meditullio areae ante aedem Divi Petri. *Purus* ille est, Aegyptiis notis plane destitutus. Zoega p. 69. W.

In hortis Sallustii.] Laudantur hi horti in L. 39. §. 8. ff. de legat. 3. Fl. Vopisc. in Aureliano, Xiphilin. in Vespasiano, Inscriptionibus vett. quarum unius fragmentum hoc est: GENIO COETI HERODIAN. PRAEGUSTATOR. DIVI AUGUSTI IDEM POSTEA VILLICUS IN HORTIS SALUSTIANIS. LINDENBR.

In hortis Sallustii] in notissimis illis ob magnificentiam amoenitatemque Sallustii hortis repertus, nunc iubente *Pio Sexto* 1789. statutus in monte Pincio ante aedem SS. Trinitatis. Scalpturae rudes et incomtae, saepe aberrantes figurae ab aliis, nec semper Aegyptiae. Zoega p. 76. W.

Duo in monumento (Mausoleo) *Augusti erecti*] nunc erecti, alter iubente *Sixto V.* in Esquilino prope templum S. Mariae maioris, alter *Pii VI.* munificentia ante aedes Pontificias in monte Quirinali (1786). Zoega p. 75. W.

17. *Obelisco veteri*] Constantiano (Lateranensi). De eo quae sequuntur, liceat iam paullo accuratius persequi. Ammianus igitur *Hermapionis*, (quem Kircherus Augusti aetati adsignat) *librum secutus, qui notarum textus literis Graecis interpretatus fuerat*, ipsorum hieroglyphorum sensum lingua Graeca explicaverat.

Ego vero primum paucula, quae in contexto Graeco Cl. Zoega ex Codd. Vaticanis attulit, enotabo, deinde Graeca in Latinum conversa adiiciam, denique argumentum totius obelisci ex Zoega apponam.

Et primo quidem vir iste doctissimus p. 26. praeter alios Vaticanos libros, de quibus vide Prooemium, eum, qui numerum 1873. praefert, et Capitularem (in basilica Vaticana) cum Geleniana magis, quam Valesiana editione consentire monet. Codices

isti nempo habent: ΑΡΧΗΝΑΤΙΟ ΤΟΥΝΟ ΤΙΟΥ ΔΙΕΡΜΝΗC ΤΜΕΝΑΕΧΕΙC ΤΕΧΟC ΤΙΤΑΔΕΛΕΤΕΤΝΑΙΟC ΡΩΤΟC ΒΑCΙΑΤΡΑ ΜΑΕCΤΗ ΔΕΔΩΡΗΜΕ ΑCΟΙΠΑ CΟΝΟΝΩ. (quae ultima legit Zoega: δεδώρημαί σοι ἀνὰ πᾶσαν οἰκουμένην, hanc enim vocem latere in tribus literis extremis ονω). Exſcripſi haec, ut tirones in libris manuſcriptis legendis non ſtatim abſterreantur monſtris, quae videntur lectionis. Qui ſi conferant editionem Gelenii, qui paucula aliter in Codice ſuo Hirſchfeldenſi legiſſe videtur, facilia omnia invenient. Gelenius igitur edidit: ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ νοτίου διερμηνευμένα ἔχει στίχος πρῶτος. τάδε ἐστὶν, ἃ βασιλεῖ Ῥαμέστῃ δεδωρήμεθα, ὃν πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύων ἥλιος φιλεῖ. *Valeſius*, cuius textum ego retinui, emendavit: ἀρχὴν — πρῶτος τάδε. Ἥλιος βασιλεῖ Ῥαμέστῃ· δεδώρημΑΙ ΣΟΙ ΑΝΑ πᾶσαν οἰκουμένην βασιλεύΕΙΝ. ὃν ἥλιος φιλεῖ.

ἀγλαοποιήσας. reſtituit Zoega articulum ὁ, (ὁ ἀγλαοπ.) ſic enim Gelenium habere, ipſumque Valeſium in prima editione.

τοῦ Φοίνικος. Sic repoſuit e Gelenio Zoega, addens haec: in recenſione Valeſiana eſt τῶν Φοιν. quod ſane arridet. Sed hactenus nihil mutandum.

ἐδωρήσατο. Poſt haec inſerit Zoega: Ἄλλος στίχος πρῶτος, hac adiecta nota: Quod exciderat, in ſedem ſuam reponere non dubitavi. (Ego vero nunc recepi in contextum.)

ἀλλοεθνεῖς. Sic reſcripſit Valeſius pro τοῦ ἄλλου ἔθνους, quod ediderat Gelenius.

ὧν ἀνδριάντας. Zoega e Gelenio reſtituit ᾧ.

ἡγώγησεν. Gronovius legendum coniicit ἡρώγησεν, interpres ſubſtituiſſe videtur ἠγάπησεν: at ſuſpicor, Hermapioni ἡγώγησεν idem ſignificaſſe, quod παιδηγώγησεν. Etiam Bergaeus atque Kircherus latine reddiderunt *educavit*. Zoega. [Legendum ſine ulla dubitatione ἠγάπησεν. ERF.]

Ut conſulerem lectoribus, qui linguam Graecam non ſatis callent, Latina adpoſui, et ita quidem, ut Brunelliana, quam Valeſius retinuerat, verſione neglecta, novam conficerem: *)

PARTIS AVSTRALIS ORDO PRIMVS ITA INTERPRETANDVS.

Helius (Sol) regi Rameſti. (qui ſucceſſit Sethoſi vel Sothidi, auctore Manethone. Zoega p. 598.)**) Dedi tibi hoc, ut per totum terrarum orbem laetabundus regnares. Helius te amat et Apollo. Potens, veritatis amans filius Heronis, ex Deo natus creator orbis terrarum, quem Helius prae aliis diligit, ſtrenuus Martis Rameſtes. Cui omnis paret terra cum robore et confidenter. Rex Rameſtes, Helii filius vivens in aeternum.

---

*) Interpretationem latinam inveniri etiam apud Bangium in Exercitt. liter. antiquit. 4. L. 2. teſtatur Reineſius.

**) Cf. Perizonii Origg. Aegyptt. p. 301. ſſ. ERF.

ORDO SECVNDVS.

Apollo potens, vere dominus diadematis, Aegypti glorioſus regnator, qui ſplendidam fecit Heliopolin, reliquumque terrarum orbem condidit, dedicatisque Heliopoli Diis honorem habuit, quem Helius amat.

ORDO TERTIVS.

Apollo potens, Helii filius, lucens ubique, quem Helius prae aliis dilexit et Mars ſtrenuus muneribus donavit. Cuius beneficia per omne tempus durant, quem Ammon amat, qui templum Phoenicis multis donariis ornavit, cui Dii vitae tempus (diuturnum) conceſſere.

ALIVS ORDO PRIMVS.

Apollo potens, filius Heronis, rex orbis terrarum Rameſtes defenſor Aegypti peregrinis devictis, quem Sol amat, cui longum vitae tempus donarunt Dii, dominus terrarum orbis Rameſtes per aeonas vivens.

ALIVS ORDO SECVNDVS.

Helius Deus magnus dominus coeli. Dono tibi vitam, cuius nunquam ſatias te capiet. Apollo potens, arbiter diadematis, cui nemo comparandus, cui ſtatuas poſuit in hoc regno dominus Aegypti, et ornavit Heliopolin non minus, quam Helium, dominum coeli. Perfecit opus egregium Helii filius rex vivens perpetuo.

ORDO TERTIVS.

Helius Deus dominus coeli Rameſti regi donavi imperium et in omnes poteſtatem, quem Apollo veritatis amans, dominus temporum et Hephaeſtus Deorum pater dilexit propter Martem. Rex laetiſſimus, Helii filius, et ab Helio dilectus.

PARTIS ORIENTALIS ORDO PRIMVS.

Heliopolitanus magnus Deus coeleſtis Apollo potens, Heronis filius, quem Helios educavit, quem Dii honorarunt, terris omnibus imperans, quem Helius dilexit, potens propter Martem rex, quem amat Ammon, et ubique lucens regem conſtituit ſempiternum — — Reliqua deſunt.

Haec Hermapionis interpretatio quum et ipſa, quid ſibi obeliſci hieroglyphicae figurae voluerint, in obſcuro relinquat, lectores ſpero gratiam habituros, quae Cl. Zoega paſſim ad maiorem Lateranenſi noſtro lucem attulit, in unum locum conferenti.

Et primo quidem de Obeliſcis omnino p. 182. Referunt (Plinius et) *Ammianus*, reges *ſuſcepta ſolutaque vota*, erigendi dedicandique occaſionem, ſcripſiſſe in obeliſcis, quos Diis *in religione* dedicarunt; neque ab hoc aliena eſt interpretatio *Hermapionis*, de qua acute adnotavit *Bandinius* (de obeliſco Caeſaris Aug. Rom. 1750.) ita eſſe conceptam, ut *de rege, an Deo ſermo ſit*, vix dignoſcere poſſis: — et paullo poſt: In grandium obeliſcorum ima parte vir flexis genubus alteri ſive ſtanti ſive ſedenti dona offert, eademque res non raro repetitur in trunci capitulo.

p. 68. Hieroglyphorum in Lateranensi Obelisco distributio haec est: Pyramidii latera ornant figurae historicae quadrilatero schemati inclusae; inque meridionali latere super eo schemate duae adsunt notarum columnae, in reliquis summus apex purus est. Infra pyramidion in unoquoque latere duo alii effecti sunt historicarum figurarum ordines, quae tanquam capitulum efficiunt obelisci; et basin canali horizontaliter perducto a reliqua trabe separatam circumstat quartus earundem ordo, qui nunc quidem maiori ex parte periit. Singulis figurarum historicarum ordinibus adiecti sunt characteres minuti, quos maiorum efficierum contineré dixeris interpretationem. Universum autem illud spatium, quod est capitulum inter et basin, quodque scapum adpellaveris commode, maiores obtinent notae symbolicae, singulis lateribus in tres columnas divisae.

p. 183. Magnis obeliscis speciali munere numini dedicatis pro argumento est invocatio Deorum laudesque, et aliquot velut *hymni* exhibentur in notis symbolicis iis insculptis; grandioribus figuris, quibus adstare solent notae quaedam minutae, dedicationis exprimuntur formula et occasio, et quae alia dona Diis insimul obtulere reges; in pyramidio autem esse tamquam epigraphen, qua nomen Dei illius declaratur et principalia attributa, cui dedicatus esset unusquisque obeliscus. — Ut vero inscriptiones, quas dixi, *hymnos* existimem, facit magna, quae inter eas est contextus similitudo. Nam si in singulis obeliscis singulorum regum gesta essent perscripta, fore videtur, ut uniuscuiusque notae toto coelo distarent ab iis, qui habentur in reliquis: idemque exspectandum esset, si vel philosophiam continerent, vel astronomiam, vel alias scientias vel denique morum praecepta. Si vero hymni sunt, multi obelisci uni eidemque Deo dedicati easdem praedicant laudes, sed quae in singulis peculiari modificatione novitatem prae se ferunt. Praeterea rhythmicum aliquid deprehendere mihi videor in notarum dispositione in singulis eiusdem obelisci frontibus. Bina plerumque latera respondent sibi invicem, ut magna pars seriei, quae habetur in uno latere, in altero quoque redeat modo plus, modo minus variata. — Quae cuncta, si de historia quaeris vel scientia, superflua et incommoda videntur, verum in *hymno* elegantiam augent et sollemnitatem. Cum hac nostra coniectura apprime quoque consentit, ni omnia me fallunt indicia, fragmentum illud, quod ex *Hermapione* servavit nobis *Ammianus*, quod nisi hymni partem vocaveris, quo nomine appellandum sit, ego quidem nescio.

p. 591. Maximus obeliscus, quem Romae videmus, *in area Lateranensi* positus, quoniam olim *Thebis* stetit, Thebaeensi Iovi sacratus fuisse videtur. Hic in pyramidio singulis lateribus effictos ostendit viros duos barbatos et nudos, praecinctorio tantum et moniti, ut assolet, pileoque decoros, qui recte stantes, alterque alterum respicientes manus iungunt, dum alter ea manu, quae libera remanet, clavem tenet recte demissam, alter manu contra os comitis elata clavem porrigit, tamquam potentiam suam illi communicaturus. Ita in omnibus lateribus eodem prorsus modo se habent. — — Coniicio itaque, in quavis facie repraesentari Iovem Thebaeum, quem *Ammonem* vocant, et Cronum, qui Osiridem in filii locum adoptat: nam inter hieroglyphicas eiusdem obelisci notas occurrit figura sedentis Deae, quae puero, quem gremio

fustinet, eodem modo clavem ad vultum admovet — Nempe *Ammon* in binis obelisci lateribus (v. supra Hermapionem) *universi mundi rex* praedicatur, in binis *custos Aegypti et propugnator;* pariterque Osiris pro diversa ornamentorum ratione variis laudibus extollitur, bellator, sacrorum institutor, Hermetis Dei alumnus. Capitulum trabis in quovis latere unum idemque praefert figurarum syntagma, *Ammonem* — sed *sedentem* in throno, qui altera manu super genua porrecta clavem tenet, altera recte extensa aliam clavem protendit contra vultum viri imberbis, praecinctorio tenus nudi capiteque calantica tecti, qui genua flectens e regione utraque manu sedenti offert pyxidem sphaericam. — Ammon igitur clavi ad regem (Ramesten) porrecta filii nomine cohonestare videtur. — — (In reliquis obelisci partibus eaedem figurae, paucis mutatis, occurrunt, quae nolo exscribere.) Tum pergit Zoega: In baseos latere meridionali idem illud figurarum syntagma, quod est in obelisco *Flaminio,* cet.

Hinc occasionem sumit Zoega disquirendi, *Lateranensem an Flaminium* interpretatus sit *Hermapion apud Ammianum.* De Flaminio acceperunt *Bargaeus, Mercatus* et *Kircherus;* de Lateranensi *Pigafetta* discorso d'intorno all' istor. dell' Aguglia et *Marsham* in Canone Chron. p. 457. Cl. Zoega igitur mentem exponit ita p. 593. ss. Ut *Lateranensem* obeliscum eum esse credamus, quem omnes praecellentem a Ramise seu Rameste rege excisum narrat Plinius, facit lapidis magnitudo, qua reliquos omnes hactenus cognitos superat; facit et locus, ubi eum olim stetisse affirmat *Ammianus:* nam Mnevidis regia apud Plinium omnino videtur esse Thebe Aegyptia, ubi imperii fundamenta iecisse fertur Menes, qui aliis est Mineus, aliis Mnevis. Sed alium Ramessen, Sethosis sive Sesosiridis filium, commemorat Manetho, a quo duos obeliscos *Heliopoli* erectos fuisse infra dicetur: atque ex his unum esse, qui nunc est ad portam *Flaminiam,* quemque olim in Circo constitutum explicavit *Hermapion,* persuadent mihi tum *Ammiani* verba, qui, ut obeliscum interpretatione donatum distingueret ab eo, quem tunc nuper erexerat *Constantius, veterem* eum appellat, tum *ipsius interpretationis textus,* apprime consentaneus lapidi statuto in Solis civitate, non ita monumento erecto in Thebaei Iovis delubro. Nam et *Heliopoleos* expressa mentio fit, et tota inscriptio circa Solis et Apollinis honorem versatur. Licet vero et Thebis Solem Arverinque cultos fuisse nullus dubitem, tamen in lapide Thebis statuto Iovis Thebaei praecipuam rationem habitam fore existimo. Saltem, si Diodoro fides est, Iovi, qui Thebis colitur, obeliscos Thebis positos dedicavit Sesoosis. Quod vero *Ammianus* maximum illum obeliscum, quem a Thebis advectum *Constantius* Romae erexit, olim *Deo Soli speciali munere dicatum* fuisse dixit, id fluxisse videtur ex opinione, quae iam Plinio scribente praevaluerat, omnes obeliscos Soli sacros esse. Ceterum, ut reliqua fere omnia, quae de Aegypto tradiderunt scriptores veteres, sic et inprimis, quae ad obeliscos spectant, historiam eorum et interpretationem, velut iniquo premente fato ita obscura sunt et aequivoca, hiulca etiam et male brevia, ut fere, quidquid volueris, ex iis elicere possis, et scriptorum verba in quamcunque partem trahere: quo fit, ut quae primo obtutu maximam polliceantur utilitatem, ubi accuratius adspexeris, aut parum iuvent, aut nova creent impedimenta. Nil sane potest opportunius videri ad hieroglyphicorum intelligentiam, quam obe-

lisci interpretatio a vetere auctore, cuius nomen *(Hermapion)* Aegyptiam viri originem testatur, profecta, quaeque et ipsa magnam prae se fert veritatis et sinceritatis speciem. Sed qui eam nobis servavit, *Ammianus*, sermone utitur ita confuso verbisque affectata brevitate ita obscuris, ut quis sit obeliscus, quem Hermapion interpretatus est, *incertum relinquatur*, nec nisi ex coniecturis, quibus multa opponi possunt, queat definiri. Praeterea fragmentum tantum attulit, nec certum suppetit indicium, unde arguere possis, quam obelisci partem illud comprehendat. Nam, praeter quod nesciamus, quae sit illa obelisci facies, quam interpres appellat *australem*, in unaquaque facie complures sunt notarum ordines, inter quos qui sint illi, quorum superest interpretatio, scire haud obvium est. Alii enim sunt in pyramidio, alii in capitulo, alii in scapo, alii denique in basi: nulli autem in his argumentum offerunt, quod clare indicet, hos aut illos convenire cum interpretatione: breviorque apparet interpretatio, quam pro scapi ratione, longior, quam pro ceterarum obelisci partium. Etiam dum post tres versus ad tres alios explicandos transit in eodem, ut videtur, latere, eiusdemque ac priores longitudinis, intelligendum putares interpretem de iis versibus sive columnis, quae sunt in basi aut in capitulo pyramidiove, in quibus singulis columnae dupliciter sunt divisae ac separatae: at in pyramidio et capitulo, quorum quodvis in singulis lateribus habet bis ternas notarum columnas, oppido breviores sunt, quam ut interpretationi respondere queant, iu basi autem, ubi columnae sunt prolixiores, non ternae sunt, sed quaternae. Si vero de scapo intelligamus, credi potest interpres singula eiusdem latera in duas partes diremisse, forsan a summitate usque ad mediam fere altitudinem, quo loco interposita sunt terna schemata elliptica, atque ab his secundariorum versuum initium statuisse. Nam ut illud ἄλλος στίχος δεύτερος, ad cuius analogiam supplevi ἄλλος στίχος πρῶτος, de secundariis eiusdem lateris versibus acciperetur, praeter brevitatem, de qua dixi, suaderet et subsequens ἀφηλιώτης στίχος πρῶτος, quod argumento esse videtur, interpretem post explicatum latus australe pervenisse ad orientale inde ad boreale et occidentale, et sic notas circum circa incisas absolvisse: inordinate enim rem egisse videtur, si inter australe et orientale latus unum ex ceteris duobus interpretatus foret. Sed pariter, ne in illo acquiescamus, obstat, quod iuxta interpretationem secundarii isti versus ab eiusdem Dei nomine incipiant, qui in primariis versibus primum locum tenet: in lapide autem prorsus diversae sint notae, a quibus incipiunt secundarii illi versus, ab illis, qui occurrunt in trabis vertice, ideoque interpretatio hoc modo non videatur posse componi cum monumento. Itaque omnibus reputatis et perpensis, satius duco credere, interpretem non esse eum ordinem secutum, qui nobis videtur naturalis et maxime congruus, sed ob rationes nobis ignotas inter latera australe et orientale interposuisse sive occidentale, sive, quod mallem, boreale, quoniam latera opposita aliquam inter se cognationem servare solent: ipsa vero interpretatione non singulas notas reddi atque explicari, sed sisti tantum epitomen inscriptionis, quam a vetere hierogrammate concinnatam, annalibusque insertam in Graecum sermonem converterit Hermapion. Ita enim brevis est, ut supputatis Graecis versibus articulisque et copulis, hae in septem illis versibus, quos legimus apud *Ammianum*, comprehendentes duo scapi latera cum tertii lateris parte tertia, numero vix

ſuperant notas, quae occurrunt in unoquoque ſcapi latere: quo conſequeretur, Aegyptios ad cogitata ſua exprimenda multo pluribus opus habuiſſe notis, quam Graeci vocibus, quod ſane non videtur poſſe conciliari cum veterum locis de illo ſcribendi genere, nec cum ea, quae natura eſt cuiusque ſcriptionis ipſas rerum idearumque figuras exhibentis. Quaevis enim huiusmodi figura vel integram ſententiam exprimit, vel abſolutum ſaltem vocabulum, nomen verbumve: ideoque huiusmodi ſcriptio ad quodcunque ſermonis argumentum abſolvendum longe paucioribus ſignis indiget, quam Graeca inprimis lingua, auxiliariis voculis abundans ubique. Quare, donec meliora docear, exiſtimo, *Hermapionem* interpretatum eſſe *epitomen textus notarum*, quae ſunt in ſcapo obeliſci *Flaminii*, lateribus auſtrali, boreali et parte orientalis, ut tunc quidem conſtitutus fuit. Intelligimus hoc pacto, qui factum, ut ſinguli verſus initio mentionem habeant de Sole aut de Apolline, qui licet Dii ſint, in ipſa illa interpretatione ab invicem diſtincti, tamen uterque exprimi potuerunt effigie accipitris, quae in unaquaque ſcapi columna primum locum obtinet; ratione quidem, propter quam modo ἥλιον verterit interpres, modo ἀπόλλωνα, nos hodie latente. Nec illud quidem affirmare auſim, priorem interpretem in omnibus aſſecutum eſſe mentem inſcriptionis, neque Hermapionem accurate reddidiſſe Aegyptii interpretis verba: univerſus tamen interpretationis textus ita conſentaneus eſt ei, quem credere poſſumus veterum Aegyptiorum cogitandi, loquendique modum, ut certe Kircherum nimia arrogantia uſum putem, dum totam ut ſpuriam reiicit, eo maxime nixus argumento, quod cum interpretatione a ſe absque documentis prolata non conveniat. W.

* *Hermapionis librum ſecuti.*] Quem Ammianus Hermapionem, Tertullianus Hermatelem appellat, de Spectac. cap. 8. *Obeliſci enormitas, ut Hermateles adfirmat, Soli proſtituta: ſcriptura eius unde et cenſus, de Aegypto ſuperſtitio eſt.** LINDENBR.

Ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ νοτίου, etc.]

A parte Auſtrali verſus I. *haec interpretata habet:*

Haec ſunt, quae Regi Rhameſti donavimus: quem Sol amat et Apollo: qui omnem terrarum orbem cum gaudio regit. Potens veritatis amicus, filius Heronis Deo ſatus, conditor orbis terrae, quem Sol ceteris praetulit, ſtrenuus Martis Rex Rhameſtes, cui omnis terra cum vigore et audacia ſubiecta eſt. Rex Rhameſtes Solis filius, in aeternum vivens.

Verſus vel ordo II.

Apollo potens, qui eſt revera dominus diadematis, et Aegyptum glorificans poſſidet, qui Solis urbem ſplendidam reddidit, quique condidit reliquum orbem terrae, et valde honorat Deos in Solis civitate (Heliopoli) conſtitutos: quem Sol amat.

Verſus ſive Ordo III.

Apollo potens Solis filius praefulgidus, quem Sol ceteris praefecit, et Mars ſtrenuus muneribus donat; cuius bona in omni tempore permanent: quem Ammon diligit, qui Phoenicis delubrum bonis implevit; cui Dii tempus vitae dederunt. Apollo potens filius Heronis, Rex orbis terrarum Rhameſtes, qui conſervavit Aegyptum alienigenis devictis: quem Sol amat, cui

diuturnum vitae tempus largiti ſunt Divi: Dominus orbis terrae Rhameſtes aeternum vivens.

Alius verſus vel Ordo II.

Sol Deus, Magnus Dominus caeli, dono tibi vitam non oneroſam. Apollo potens dominus diadematis incomparabilis, cui ſtatuas poſuit in hoc Regno, et ornavit Solis urbem, ſimiliter et ipſum Solem Dominum caeli, qui perfecit opus bonum, Solis filius Rex perpetuo vivens.

Verſus ſeu ordo III.

Sol Deus, Dominus caeli Rhameſti Regi tribuo imperium et in omnes poteſtatem: quem Apollo veritatis amans, Dominus temporum, et Vulcanus pater Deorum delegit ac praetulit propter Martem: Rex omni ex parte laetus, Solis filius, et a Sole amatus.

A parte Orientali I. *verſus vel ordo.*

A Solis urbe magnus Deus, incola caeli Apollo potens Heronis filius, quem Sol diligit, quem Dii honorarunt, qui totam terram regit, quem Sol prae ceteris delegit: ſtrenuus propter Martem Rex, quem Ammon diligit, et praefulgidus eligens ſempiternum Regem.

Haec verſio Hieronymi Brunelli Ieſuitae exſtat apud Angelum Roccham in deſcriptione Bibliothecae Vaticanae. Sed ut idem ait, altera eius inſcriptionis Graecae translatio habetur Petro Angelo Bargaeo auctore. Haec omnia interpretatus eſt et Vignerius ad Livium cap. 1450. LINDENBR.

18. ΤΑΔΕ ΕΣΤΙΝ Α ΒΑΣΙΛΕΙ ΡΑΜΕΣΤΗ.] Graeca omnia tam in Editione Rom. quam in Regio exemplari [et in Colbertino] deerant, primusque ex codice Hirsfeldenſi ea edidit Gelenius: quem tamen coniecturae ſuae ſaepius indulſiſſe non dubito. Mar. Accurſius duas tantum priores lineas edidit litteris capitalibus mendoſiſſime ſcriptas, ut fere Graeca in libris Latinis corruptiſſime ſcribebantur ab antiquariis. Ex eorum tamen veſtigiis haec elicuimus diſtincte notata: *ἥλιος βασιλεῖ ῥαμέστῃ· δεδώρημαί σοι*, etc. VALES.

ΗΛΙΟΣ.] Hic Sol Vulcani filius, Nili nepos fuit, cuius urbem Aegyptii volunt eſſe eam quae Heliopolis appellatur, ut ait Cicero in lib. 3. de Nat. Deorum c. 21. Idem ſcribit Suidas in *ἥλιος*. Et in prima Dynaſtia Regum Aegypti quae eſt Deorum, et Semideorum, ponitur *Ἥφαιστος*, deinde *ἥλιος Ἡφαίστου*. Ab huius Solis regno ad tranſitum Alexandri in Aſiam numerabant Aegyptii annorum 23. millia, teſte Diodoro in lib. 1. c. 26. Themiſtius in Orat. 13. ſub finem hunc Solem vocat Apollinis avum. Sane in prima illa Dynaſtia Regum Aegypti apud Manethonem, poſt Solem Reges recenſentur, *Ἄρης ἡμίθεος. Ἀπόλλων ἡμίθεος. Ἄμμων ἡμίθεος.* et poſtremus *Ζεὺς ἡμίθεος.* Quorum omnium in hac obeliſci interpretatione diſtinctam mentionem habemus. Quare non aſſentior Ciceroni, qui Apollinem Aegyptium cum Sole confundit. VALES.

ΒΑΣΙΛΕΙ ΡΑΜΕΣΤΗ.] Hic videtur eſſe, qui Rhameſes, ſeu Rhameſſes dicitur ab Euſebio in Chronico, et a Ioſepho in 2. lib. contra Apionem, *ῥαμέσσης* et *ῥάμψης.* Qui etiam alio nomine

Σέσωθις dicebatur, ut docet ibidem Iosephus ex Manethone. Herodotus in lib. 2. c. 102. Sesostrim appellat. Eumdem enim esse Sesothim, seu Sethosim Manethonis cum Herodoti Sesostri ex utriusque rebus gestis inter se collatis recte probavit Scaliger in Notis ad Eusebium numero 530. Eumdem Tacitus in lib. 2. Ann. c. 60. cum Iosepho Ramsem vocat. *Regem, inquit, Ramsem Libya, Aethiopia, Medisque, ac Persis, ac Bactriana, et Scythia potitum, etc.* Quae optime in Sesostrim conveniunt. VALES.

20. ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΝΙΚΗΣΑΣ.] Restitui τοὺς ἀλλοεθνεῖς ex coniectura. VALES.

23. Ὃν Ἥλιος ἠγώγησεν.] An de industria sic ex MSS. ediderunt viri docti, et intellexerunt quod ego non intelligo? an sequuti alter alterum propagaverunt vitium? Opinor autem pro ἠρώγησεν. Ἀρηγὸς et ἀρωγός. GRON.

CAPVT V.

1. *Rex Persarum in confiniis agens gentium extimarum*] vide omnino XVI, 9. ubi loco *Gelanorum* sunt *Eusones* — *Gelanis*. Vereor, ut recte. XVIII, 6. et XIX, 2. Chionitis iunguntur *Albani*. W.

2. *Latius semet extentans.*] Pectus erigens (brüstete sich) caput altius extollens. cf. *humeros extentantem* Iulianum XXII, 14, 3. — *pacis nomen* pacem *amplectitur* haud recusat. W.

Misso cum muneribus Narseo.] Eius legationis meminit Idatius in Fastis. Datiano et Cereale Coss. *Introierunt Constantinop. legati Persarum die* VII. *Cal. Martias.* De eadem legatione loquitur Themistius in Orat. 13. in laudem Constantii: ἀλλά γε ἐν Κελτοῖς στρατοπεδεύων Πέρσας εἰρήνης ἐπιθυμεῖν ποιεῖ. καὶ εἶδον ἐγὼ ἔναγγος ἐν τῷ ἄστει τοῦ Ἀντιόχου ἄνδρας ἐκ Σούσων καὶ Ἐκβατάνων ἀφιγμένους σὺν κηρυκείῳ, καὶ γράμματα ἀρχαῖα βυσσῷ λευκῷ ἐνειλιγμένα· τὰ δὲ γράμματα ἐξελιπάρει τὸν ὕπαρχον σπονδὰς πράττειν Ἀχαιμενίδαις. Id est: *Adhuc in stativis Galliae residens Persas ad poscendam pacem compellit. Et nuper Antiochiae caduceatores vidi a Susis et Ecbatanis missos cum litteris bysso candida involutis, quibus petebatur a Praefecto, ut foedus cum Imp. Persis impetraret.* Hic Praefectus Praet. erat Musonianus, ut Marcellinus docet XVI, 9. Huius legationis principem Narseum a lenitate morum commendat Petrus Patricius in Excerptis legationum p. 28. Addit Zonaras eos legatos Constantium Sirmii convenisse; quod Marcellinus noster affirmat. VALES.

Narseo] cf. XXIV, 6, 12. ubi exercitum ducit. Sine dubio ex familia regia fuit, nam avus Saporis idem nomen habuit XXIII, 5, 11. W.

3. *Particeps siderum, Solis frater.*] Hic Persarum Regum titulus primum manavit ab Arsace, qui post obitum astris, ut Persae existimant, ritus ipsorum consecratione permistus est omnium primus: exindeque Reges eius gentis appellari se patiuntur Solis fratres et Lunae, ut ait Marcellinus in lib. 23. c. 6. His autem magnificis titulis Reges Persici magnopere delectabantur, ut apud Menandrum Protectorem in lib. 1. Hist. litterae Chosrois ad Iu-

ſtinianum hanc habent inſcriptionem: θεῖος, ἀγαθὸς, εἰρηνοπάτριος, ἀρχαῖος χοσρόης, βασιλεὺς βασιλέων, εὐτυχὴς, εὐσεβὴς, ἀγαθοποιὸς, γίγας γιγάντων, ὃς ἐκ θεῶν χαρακτηρίζεται, Ἰουστινιανῷ ἀδελφῷ ἡμετέρῳ. Et apud Theophylactum Simocattam in lib. 4. alter Chosroes Hormisdae filius ad Baramum ita ſcribit: χοσρόης βασιλεὺς βασιλέων, εἰρηνάρχης, τοῖς ἀνθρώποις σωτήριος, ἐν θεοῖς μὲν ἄνθρωπος ἀγαθὸς καὶ αἰώνιος, ἐν δὲ τοῖς ἀνθρώποις θεὸς ἐπιφανέστατος, ἡλίῳ συνανατέλλων, καὶ τῇ νυκτὶ χαριζόμενος τὰ ὄμματα, etc. Quae ultima Latine ſic ſonant: *Cum Sole exoriens, et nocti lumina largiens.* Quod idem eſt, ac ſi dixiſſet, *frater Solis et Lunae.* VALES.

Conſtantio Caeſari fratri meo.] Inter Reges naturale quoddam conſanguinitatis vinculum intercedit. Unde fratres ſe viciſſim appellare ſolent, aequalitatem quamdam imperii ſignificantes. Sic Achabus Rex Iſraël Benadadum Syriae Regem fratrem nominat in 3. Regum cap. xx. et in 1. Maccab. cap. x. legitur: *Rex Alexander fratri Ionathae S.*. Et Aethiopum Rex Hydaſpes apud Heliodorum in fine lib. 9. c. 26. fratrem ſe Perſarum Regis vocat. Et in lib. 1. Perſicorum Procopii Rufinus Silvani filius, legatus ad Cabadem Perſarum Regem, ſic loquitur: ἔπεμψέ με, βασιλεῦ, ὁ σὸς ἀδελφός. Item apud Menandrum Protect. in lib. 1. Chosroes Iuſtinianum fratrem appellat. Denique Conſtantinus Magnus in Epiſtola ad Saporem Perſarum Regem (eum ipſum cuius hic meminit Marcellinus) eumdem fratrem compellat, ut videre eſt apud Euſebium in lib. 4. de vita Conſt. VALES.

Gaudeo, mihique placet, te tandem revertiſſe. Sic ordines verba — *Aequitatis ſuffragium agnoviſſe,* voci obtemperaſſe. W.

4. *Veritatis oratio ſoluta eſſe debet et libera.*] Forſan ſcripſit Ammian. *abſoluta eſſe debet:* quae illi frequens locutio, ut iam ad lib. XIV. c. 10. §. 13. notavi. LINDENBR.

Celſiores fortunas] principes. Sic maiores fortunae XXX, 5, 3. W.

5. *Antiquitates veſtrae*] antiquitas veſtra, priſca veſtra hiſtoria. *Antiſtantem,* non ſibi conſtat Ammianus, vel potius librarii in huius vocis ſcriptura, nam XIX, 1. eſt *antEſtantem.* Utrumque rectum. W.

Mihi cordi eſt recordatio.] Scribendum videtur *moderatio,* aut *ratio,* aut quid ſimile. VALES. Fortaſſe *recta ratio.* ERF.

6. *Meſopotamiam avo meo comp. fraude praereptam.*] Narſeus Saporis avus a Maximiano Galerio ingenti proelio victus, Maximiano Auguſto V. et Maximiano Caeſare II. Coſſ. anno Domini 297. ut eſt in Faſtis Idatii, et in Chronico Alexandrino, Meſopotamiam cum quinque regionibus Transtigritanis reddere Romanis coactus eſt, ut uxorem et filias captas reciperet, ſicut narrant Rufus Feſtus, Eutropius IX, 25. Petrus Patricius in Excerptis legationum, et Zonaras. Hinc intelligendus eſt Aurelius Victor in Diocletiano XXXIX, 35. ubi narrata Maximiani victoria ſubiungit: *Verum pars terrarum nobis utilior quaeſita: quae cum acrius repoſcuntur, bellum recens ſuſceptum eſt grave admodum periculoſumque.* Per compoſitam autem fraudem, vel ſtrategema illud Galerii intelligit, de quo in lib. ſuperiore dixi:

vel ſane fraudem aliquam in foedere a Romanis factam Narſeo. VALES.

Numquam acceptum] in uſu, in laude poſitum fuit. W.

7. *Contemne*] mitte, dimitte. — *Medelarum artifices.* Loquendi artifex Ammianus pro medicis. W.

Urere nonnumquam et ſecare.] Tertull. in Scorpiaco, et ex eo Lucif. Calarit. ad Conſtant. Imp. *Licet ferro medicus ſecet, cauterio urat, ſinapis incendio ad omnem dolorem aegrum deducat; tamen nec ſecari, inuri, exedi, morderique eſſe inimicum: quippe quod idcirco bonum ſit, quia dolores inutiles auferat per adhibitos ſalutis cauſa dolores.* *Tertull. de Poenit. cap. x. *Miſerum eſt ſecari et cauterio exuri, et pulveris alicuius mordacitate cruciari: tamen quaedam per inſuavitatem medentur, et emolumento curationis offenſam ſui excuſant.* Cicero Philipp. 8. c. 5. *In corpore ſi quid eiusmodi eſt, quod reliquo corpori noceat, id uri ſecarique patimur, ut membrum aliquod potius, quam totum corpus intereat: ſic in Reip. corpore, ut totum ſalvum ſit, quicquid eſt peſtiferum, amputetur.** Iul. Firm. de errore profan. relig. Baſil. Magn. περὶ νηστείας. Cl. Claudian. in Eutrop. lib. II. v. 18.

— — — truncantur et artus,
Ut liceat reliquis ſecurum vivere membris. LINDENBR.

Idque et beſtias factitare.] Caſtorem vult dicere, qui cum a venatoribus propter teſticulos maxime expetatur, eos ipſe ſibi abſcindit, et venatoribus proiicit, ut narrat Scholiaſtes in Nicandri Theriaca, et Cicero in Scauriana, Iuvenalis (Sat. XII, 34. 35. ubi de iſto vulgi errore vid. Ruperti. W.), *aliique.* VALES.

Amittunt, dimittunt, abiiciunt. W.

8. *Tempus exemtum*] elapſum. W.

9. *Recto pectore (quod dicitur)*] Parentheſis addita, quoniam haec dictio tum fortaſſe ſic in uſu erat, pro *aperte, conſiderateque*, omnibus probe conſideratis. W.

10. Incipit Conſtantius epiſtolam, ut nihil cedere Sapori titulorum honoribus videatur, ſallaque παρῳδίᾳ derideat, *Victor terra marique — ſemper Auguſtus* hunc titulum ad noſtram usque aetatem propagatum primus omnium Conſtantius uſurpaſſe ideo videtur, quod ſolo Caeſaris nomine Sapor ipſum ſalutaverat. De titulo ipſo plura vide in Ind. II. *Regi*, non Regum Regi. *Soſpitati*, incolumitati. cf. XIX, 4, 8. *Gratulor*, ſi vales, bene eſt, tecumque gaudeo. — *Indeflexam* immoderatam *cupiditatem.* Saevitia indeflexa eſt XXVII, 9, 4. W.

12. *Per quosdam ignobiles.*] vilioris conditionis internuntios. W.

Non refutamus hanc.] Gloſſar. vet. *Refuto, repudio, reſpuo.* Egeſipp. lib. II. *Ne pro ſe ſacrificarent, qui ſacrificium Caeſaris refutaviſſent.* Solin. cap. 25. *Nundinas ac numum refutant.* Novell. Theod. XXV. *Solidum aureum integri ponderis refutandum.* Quo ſignificatu in Hiſtoria Auguſt. et Legibus Langobardor. aliquoties uſurpatur. Italique in ſuo idiomate retinent, *Refiutare la pace, Refutare pacem.* LINDENBR.

V. Gothofredi Gloſſar. nomicum Cod. Theodoſ. ad h. v. et interpretes ad Scriptt. Hiſt. Aug. T. I. p. 257. W.

13. *Explicatae ſint aures quas invidiae.*] Sic Gelenius ingenioſe correxit, cum in Mſſ. et in Editione Rom. legeretur, *ordines placatae ſint aures invidiae.* Elegantius tamen, ſi quid ſentio, ſic legeretur: *Eſt enim abſonum et inſipiens, cum geſtatum rerum ordine explicatae ſint aures invidiae, nobis multipliciter incluſae, etc.* In codice Regio legitur *inſidiens*, et ſuperſcriptum eſt *inſipiens.* Editio Romana habet *inſidens.* VALES. Equidem nec Gelenii rationem, nec Valeſii ſatis intelligo. Ille fortaſſe ſic voluit locum intelligi: rerum a me glorioſe geſtarum ſerie aures omnium ſunt *impletae*, quas *invidiae* (inſolitus hic pluralis) invidi plures multis modis *intercluſerunt*, ad gloriam iſtam aures quaſi occludere, obturare hominum voluerunt. W. Dubito an ſcribendum ſit partim iuvantibus MStis: *Cum geſtarum rerum ordine placatae ſint aures invidiae, cum deletis tyrannis, qui nobis multipliciter illuſerunt, totus orbis Romanus nobis obtemperet* cet. Placatas invidiae aures in Ammiano ferri poſſe opinor: includere autem et illudere confunduntur ſaepiſſime. ERF.

Deletis tyrannis] Magnentio inprimis. — *Contracti in orientales anguſtias*, cum fratribus adhuc viventibus Conſtantino et Conſtante, orientis tantum provinciae imperio meo parerent. W.

14. *Ceſſent formidines*] minae inanes. — *Pugnas excepiſſe potius, quam intuliſſe* non tam aggredi, quam defenſores eſſe voluimus. *Fortiſſimo benevolentiae ſenſu. Si benevolentiae* ſana vox eſt, civium noſtrorum amantes eosque tuendi ſtudio ductos. W.

In ſumma vero bellorum.] Idem dicit Lucillius in lib. 26.

Ut Romanus populus victus vi et ſuperatus proeliis
Saepe eſt multis; bello vero numquam, in quo ſunt omnia.

Et Livius in lib. 9. c. 18. *Populus Rom. etſi nullo bello, multis tamen proeliis victus.* VALES.

15. *Nullo impetrato remiſſam*] ita dimiſſam, ut nihil impetraſſet, re infecta. v. ad XIV, 1, 4. W.

Proſper Comes] cf. Ind. I. W.

Et Spectatus.] Antiochenus, affinis Libanii, ut docet ipſe Libanius in Ep. 414. et 426. De eius ad Perſas legatione idem paſſim in Epiſtolis loquitur. Nominatim in Epiſt. 321. ad Ariſtaenetum, in qua eloquentiam Spectati praedicat, qui Regis Perſarum petitionem egregie refutaverit: *ἐπανήκων ἡμῖν ὁ Σπεκτάτος ἀπὸ τῆς πρεσβείας* etc. deinde: *ὡς γὰρ ἐχρημάτιζεν ὁ πέρσης καὶ ὁ λόγος ἦν περὶ τῶν διαφορῶν, καὶ πολὺς ἐνέκειτο τοὺς παππώους ἀπαιτῶν ὅρους, καὶ πολλάκις ἐρωτῶν εἰ μὴ καὶ δίκαιον εἰς τοὺς παῖδας τὰ τῶν προγόνων καταβαίνειν, τὰ μὲν παρὰ τῶν ἄλλων ἐνταῦθα παλαίσματα σπεκτάτος ἀπαγγελ[illegible]* etc. *Nam cum Perſarum Rex legationem audiret, et magnopere contenderet, terminos maiorum flagitans, ac idemtidem rogaret num iuſtum eſſet bona avorum ad filios pervenire, etc.* VALES.

Tribunus et Notarius.] Notariorum tria erant genera: primi et praecipui ſunt Tribuni, et Notarii Principis, de quibus Zoſimus in lib. 5. c. 40. *Ἰωάννης τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων, οὓς τριβούνους καλοῦσιν, ἄρχων γεγενημένος.* Id eſt: *Iohannes Primicerius Notariorum.* Hi et Tribuni Notariorum dicuntur, ut in Chronico Marcellini Comitis, Patricio et Hypatio Coſſ. et apud eumdem Zoſimum in lib. 5. de Stilichone: *ἔστησεν αὐτῷ τὴν ἀξίαν ἄχρι*

τοῦ λεγομένου Νοταρίων τριβούνου. Secundi ſunt Tribuni et Notarii Praetoriani. Tertii Domeſtici et Notarii: ut eſt in lege 2. et 3. Cod. Th. de Primicerio et Notariis. Tribuni et Notarii Praetoriani ſunt, qui ex Cornicularijs et Primiſcriniis officii Praefecturae Praet. ad eum locum pervenerunt, ut docet Caſſiodorus in lib. 6. ep. 3. et in lib. XI. ep. 18. et 20. Eorumdem mentio fit in lege 6. Cod. de Advocatis div. iud. et in lege ult. et paenult. de Palatinis ſacrarum larg. et in Novella 8. Iuſtiniani. Hi porro omnes ſub Notariorum Schola continebantur, et acta in Conſiſtorio excipiebant. Unde in lege 2. cit. de Primicerio et Not. ait Imperator: *Primicerios, ſi prout eorum voluntas fuerat, de Conſiſtorio noſtro ſine adminiſtratione deceſſerint, etc.* Et Sidonius in Carmine ult. ubi vide quae notavit vir numquam ſine laude nominandus Iac. Sirmundus. Erant autem XX. ſupra quingentos Theodoſii temporibus, ut docet Libanius in Orat. adverſus eos, qui moleſtum ipſum appellaverant, quam manuſcriptam penes me habeo. VALES. v. Ind. II. v. Notarius. W.

Euſtathius Philoſophus.] Iamblichi diſcipulus, natione Cappadox, de cuius ad Saporem Regem legatione praeclara quaedam narrat Eunapius in vita (Iamblichi p. 22. Aedeſii p. 49. Ad eumdem exſtat epiſtola Magni Baſilii, qui eiusdem civis fuit: in qua eius viſendi incredibili deſiderio ſe arſiſſe ſignificat, atque ea cauſa orbem terrarum peragraſſe. Additque, ἢ τῆς ἐπὶ πέρσας βαδίζειν ἔδει καὶ συμπροϊέναι εἰς ὅ τι μήκιστον τῆς βαρβάρων. ἦλθες γὰρ κἀκεῖσε. quibus verbis legationem eius Perſicam intelligit. VALES. Cf. Bibl. Graecam Fabricio-Harleſianam Vol. III. p. 173. Bruckerum T. II. p. 273. W.

Muſoniano.] Praef. Praetorio, XVI, 9. *Suggerente* ſuadente. *Opifex* artifex *ſuadendi.* Sic opifex ſuaſionis XXX, 4, 3. opifex perſuaſionis callidus XIV, 11, 11. *Suſpendere* moras iniicere. *Supra humanum modum* Hyperbole, quantum fieri poſſet humanis viribus. W.

CAPVT VI.

1. *Iuthungi Alemannorum pars.*] Suid. Ἰουθοῦγγοι, ὄνομα ἔθνους. Dexipp. in Eclog. Legat. Αὐρηλιανὸς κατὰ κράτος νικήσας τοὺς Ἰουθούγγους Σκύθας. Natio fuit Romanis ſaepe infeſta, et quam iterum ſub Valentiniano rebellaſſe memorat D. Ambroſ. lib. v. Epiſt. XXVII. *In medio Romani Imperii ſinu Iuthungi populabantur Raetias, et ideo adverſus Iuthungum Hunnus adſcitus eſt.* LINDENBR.

Iuthungi.] In libris antiquis varie corruptum erat hoc nomen. Editio Rom. *ut Thiuntugi;* Auguſtana *et Thiutungi;* Baſilienſis *Iuthiuntugi;* denique codex Regius habet *Vithiuntugi.* Errorum diverſitas inde orta eſſe videtur, quod partim *Iuthungi*, partim *Vithungi* dicerentur. Unde antiquarius utrumque initium nominis poſuit. Aurelius Victor in Gallieno (Caeſ. c. 33.) *Alamannorum Vithungi Italiam; Francorum gentes direpta Gallia Hiſpaniam poſſiderent.* vulgo legitur *Alamannorum vi tunc aeque.* Sidonius quoque in Carmine 7. Vithungos vocat, et Auctor Panegyrici Conſtantio dicti. Sed ceteri Iuthungos appellant rectius:

Ambrosius Ep. 27. Idatius in Chronico, Dexippus. In Tabula Peutingerorum cum Marcomannis iunguntur et Quadis. *Certe ad Danubium sedes habuisse, docet vetus Auctor apud Suidam in ἐκόντων. σκυθῶν ἀπόμοιρα Scytharum pars dicuntur a Dexippo. VALES.

Iuthungi.] Ubi habitaverint, ita clare exponit Ammianus, ut nota opus non sit. Mannertus tamen in Germania p. 296. Ammianum putat sedes iis *Italiae propiores* adsignasse, quod *Raetias* infestaverint, cum Peutingeriana tabula aliique ad Danubium orientalem ponant, quod et firmatur eo, quod Marcomannis se plerumque iungerent in bellis gerendis. v. etiam Tillemontium T. III. P. 3. p. 1030 et 1186. Ceterum distinguendi sunt Iuthungi a Greuthungis XXXI. c. 3. 4. 5. commemoratis, qui originem a Scythis deducebant. W.

2. *Verbis effusior*] saltem disertus satis ad militum animos excitandos. W.

Nevitta.] Ad quem est lex quinta Cod. de pedan. iudic. et lex prima ibid. de Consort. eiusd. lit. quae utraque est Iuliani, et ipse Nevita consul dicitur. GRON. *Nevita, postea Consul* An. 362. v. Ind. I. W.

CAPUT VII.

2. *Die* IX. *Cal. Septembrium.*] Consentit Idatius in Fastis, Datiano et Cereale Coss. *Ipso anno terraemotus factus, ita ut civitas Nicomedensium funditus versaretur die* IX. *Cal. Sept. aliae vero centum* L. *civitates partibus vexatae sunt.* Et Aurelius Victor in Marco (Caes. c. 16.): *Asiaeque,* ait, *Ephesus ac Bithyniae Nicomedia constratae terrae motu, aeque ac nostra aetate Nicomedia Cereali Consule.* Praeterea Socrates in lib. 2. cap. 31. Hist. Eccl. ait Constantium, qui initio quidem iusserat Concilium Episcoporum Nicomediae fieri, audita clade Nicomediae, Seleuciam Isauriae Concilii sedem constituisse: additque: τοῦτο δὲ γέγονε Δατιανοῦ καὶ Κερεαλίου περὶ τὴν ὀγδόην εἰκάδα τοῦ αὐγούστου μηνός: id est IX. Kal. Sept. non V. ut male vertit Interpres, qui formam loquendi Atticam esse non advertit. Exstat etiamnum Libanii Monodia de hac Nicomediae ruina: quam Ephrem etiam Diaconus elegiaco carmine planxerat, teste Gennadio et Marcellino Comite in Chronico. VALES.

Amandato] obnubilato. *Contigua vel apposita* tam propinqua, ut manibus prehendi possent. W.

3. *Fatales contorquente manubias.*] In libris Etruscorum lectum est fulminum iactus *manubias* dici, et certa esse numina possidentia fulminum iactus, ut Iovem, Vulcanum, Minervam, etc. teste Servio in lib. I. Aen. v. 46. Etrusci tamen etsi credimus Senecae in lib. 2. Nat. quaest. fulmina a Iove mitti dicebant, tresque illi manubias dabant, de quarum differentia vide Festum, et Senecam ibidem: ita ut alii Dii nonnisi commodatas a Iove manubias haberent. Marcianus Capella in libro 9. de Minerva: *Huic pater tuas assereris credidisse manubias.* VALES.

Manubiae. Sic fulminum iactus ab Etruscis dicebantur eam sine dubio ob caussam, quod uti praedae ab hostibus captae portio

tio manubiarum nomine Imperatorum erat propria, ita solius Iovis fulminum mittendorum ius atque potestas esse crederetur. De aliis Diis, qui fulmine Iovis usi sunt, vide quae notavi ad Valer. Flacc. I, 116. IV, 671. W.

Elisi litoris] fluctuum ad litora fractorum. W.

Typhones atque presteres.] Marcian. Heracleot.

— — — πρηστήρων τε καὶ
Βολὰς κεραυνῶν, τούς τε λεγομένους ἐκεῖ
Τυφῶνας.

Hesych. Πρηστὴρ, σφοδρὸς ἄνεμος, ἢ πῦρ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ. De typhone vid. Suid. *Gell. lib. 19. cap. 1. *Figurae quaedam nubium metuendae, quas τυφῶνας vocabant.* De prestere Lucret. lib. 6. v. 423. ss. LINDENBR.

Typhones atque presteres.] Vtraque vox Graeca. Typhon est turbo violentior cuncta diruens in terra continenti (Orcan vel maris aquas in altum rapiens (Wasserhose); Prester autem fervidus ventus (Sirocco). W.

4. *Acclivitate vehebantur*] abripiebantur, destruebantur. — *quaeritantes coniugium* coniuges. Sic XXII, 8. coniugiis potiti dominorum et rebus. — *et si quid necessitudinis arte constringit,* cognatos, affines, familiares. Cf. XIX, 9 7. XX, 8, 21. W.

5. *Constipati*] contriti, elisi — *aggeribus* ruderum. Ernesti comparat Virgil. Aen. IX, 567. et fossas *aggere* complent. *superesse* servari. W.

6. *Homines* vivi, *cadaveribus* oppositi. W.

Aristaenetus affectatam recens dioecesim curans, etc.] Malo in vulgatis lib. *Aristaenetus affectatam regens dioecesim curans vicaria potestate, quam Constantius ad honorem uxoris Eusebiae Pietatis cognominarat.* Rectius in partem ut edidimus, *affectatam recens dioecesin curans vicaria potestate.* Sic postea c. 11. §. 5. *Artemius curans vicariam Praefecturam.* Reliqua sic restituenda videntur, *Pietatis cognomine nominarat.* Ad exemplum nempe Pietatis Iuliae (de qua Plin. lib. III. cap. 19.) Constantius hanc dioecesin Pietatem vocavit. Et *Dioecesis* hic eo significatu ponitur, quo passim in utroque Cod. ac in Notitia Imp. *Dioecesis Aegyptiaca, Africana, Pontica, Thraciar.* Vid. L. 3. C. Theod. de mil. veste, L. 1. Ne quis Palatin. L. unic. Ut omnes iud. L. 12. de metall. et metal. L. 3. de equor. collat. L. 34. de navicular. L. 97. de Decurionib. LINDENBR.

Aristaenetus.] Nicaea Bithyniae oriundus, inter praecipuos Libanii amicos: ut docent Libanii plurimae ad eum epistolae, quibus facundiam illius moresque suavissimos commendat. Meminit etiam eius in Orat. de vita sua pag. 21. (Reisk. 1. p. 40.) his verbis, quae ut ex Ms. codice legenda sunt apponam ἂν εἰ τὴν Ἀριστσινέτου φαίην ἂν ὑπερτέρην φιλίαν, οὐδένα ἂν νεμεσῆσαί μοι δοκῶ τῶν τιθεμένων δευτέρων· ᾧ μοι καὶ ἡ μήτηρ καὶ εἰ τῷ ἄλλῳ λύπην ἐνεποίουν ἀπιὼν εἰκότως ἂν ἐγκαλοῖ. De eiusdem Aristaeneti et Hieroclis obitu in hac Nicomediae ruina plenae sunt Libanii epistolae, nominatim 22. ad Acacium. VALES.

Aristaenetus] cuius adhuc supersunt epistolae elegantissimae, de quo tamen vide Harlesium ad Fabricii Bibl. Graecam T. 1. p. 695. De Hierocle philosopho, distinguendo tamen illo ab alio

eiusdem nominis ex Vicario Bithyniae praeside, cf. Burmann. ad Valef. Emendatt. p. 11. — *Affectatam recens dioecesin* paullo ante institutam provinciam. Sic Liv. 1, 46. affectare regnum non appetere modo, sed etiam occupare. — *Pietatis*. Debebat esse PietatEM, nam admodum dura foret *σύνεσις*, si e *cognominavit* cognominis notio mutuanda esset. Fortasse etiam vox *Eusebiae* a sciolo quodam intrusa. Valesii Pietatis cognomine nominavit non satis placet. W.

7. *Inter vitae mortisque confinia*] spe vitae servandae metuque mortis distracti. W.

Cum obtestatione magna] sibi ipsis auxilio opus esse. W. Leviter lapsus est vir optimus, qui verba illa referret ad *deferebantur* ideoque post *implorantes* commate interpungeret. Eandem secutus erat rationem in vernacula interpretatione, vertens: — rufen andere, die ein ähnliches Schicksal traf, zu Hülfe, und die Antwort war *Betheurung der Unmöglichkeit*. Quo significatu voc. *obtestatio* nusquam occurrit. ERF.

8. *Flammarum ardores*] quos tamen non ex subterraneis ignibus, sed e culinis, balneis opificumque officinis provenisse aperte dicit Sozomenus Hist. Eccl. IV, 16. Idem observatum est Lisboae et in Calabria. W.

10. *Ritualibus et Pontificiis obtemperantibus Sacerdotiis.*] Ita Mf, et vulg. Latens tamen vitium facilius est agnoscere, quam de medela eius certum quid pronuntiare. Rituales libri iterum laudantur lib. XXIII. c. 5. §. 10. quorum argumentum ex Cicerone de Divinat. 1, 73. et Censorino de die natali notum est. Quibus non absimiles erant Pontificales libri, quorum Seneca meminit Epist. CXVIII. Auctor Orig. gentis Rom. Augustin. de Civit. Dei, Servius in Virgil. *Marius Victorinus de Orthographia lib. 1. p. 17. Inscriptio vetus apud Ursin. de Imaginib. p. 101. LIVIVS THEONA AB EPISTULIS GRAEC. SCRIBA A LIBRIS PONTIFICALIBUS.* LINDENBR.

Obtemperantibus sacerdotiis cautum.] In Editione Romana legitur *caute*. Codex Regius *et Tolosanus* scriptum habent: *Observatur obtemperantibus sacerdotiis caute*. quod probo. VALES.

Unde et in ritualibus et pontificiis observatur obtemperantibus sacerdotiis caute.] Quid sibi voluerit Ammianus, facile est ad intelligendum: nempe sacerdotes ad librorum ritualium et pontificiorum praescripta diligenter cavere. Facilius tamen intelligerem, si *libris*, qui vix abesse possunt, post *ritualibus*, in cuius ultimis syllabis latere *τὸ libris* videtur, inserere et ablativos consequentiae *obtemperantibus sacerdotiis* commatibus distinguere a reliquo contexto liceret. Quidni vero liceat? Sic enim omnia, mihi quidem, recte fluere videntur: *in ritualibus* (libris) *et pontificiis observatur, obtemperantibus sacerdotiis* (quibus sacerdotes obtemperant) *caute, ne* rel. Ceterum de ritualibus (Etruscorum) praeter Ciceronem a Lindenbrogio laudatum conf. Festus h. v. W.

Ne alio Deo pro alio nominato.] Gellius lib. II. cap. 28. LINDENBR.

Ne alio Deo pro alio nominato] nominibus permutatis, quod ut caverent, Athenienses aram *θεῷ ἀγνώστῳ* statuisse recte coniiciunt interpretes ad Acta Apost. XVII, 23. W.

11. *Ut opiniones existimant*] Mirus abstracti usus pro concreto. Sic xx, 3, 8. opiniones variae collegerunt. W.

In cavernis minutis terrarum, quas syringas appellamus.] Inf. lib. xxii. c. 15. §. 30. *Sunt et syringes subterranei quidam et flexuosi secessus.* Vide Suid. in σύριγξ. LINDENBR.

Impulsu crebriore aquis undabundis.] Lucret. lib. vi. 551.

Fit quoque, ubi magnas in aqua vastasque lacunas
Glaeba vetustate e terra provolvitur ingens,
Ut iactetur aquae fluctu quoque terra vacillans. LINDENBR.

Undabundis] redundantibus, crescentibus. Hoc verbum est etiam ap. Gellium ii, 30. W.

Ut Anaxagoras.] Qui terrae motum definiebat ὑπονόστησιν ἀέρος εἰς γῆν, teste Laertio ii, 3. n. 4. ubi vide quae Aldobrandus notat ex Aristotele in libro 2. Meteorolog. et Plutarchum in lib. 3. de Placitis Philosophorum. VALES.

Ventorum vi subeuntium ima terr.] Lucret. lib. vi. 556.

Praeterea ventus cum per loca subcava terrae
Conlectus parte ex una procumbit, et urget
Obnixus magnis speluncas viribus altas:
*Incumbit tellus, quo venti prona premit vis.** LINDENBR.

Soliditatibus concrustatis.] Agathias lib. ii. Οἱ τὴν αἰτίαν τοῦδε τοῦ πάθους (tremoris terrae) ἀναθυμιάσεις τινὰς εἶναι λέγοντες ξηράς τε καὶ λιγνυώδεις, καὶ ὑπὸ τὰ γλαφυρὰ τῆς γῆς εἰργομένας, καὶ τῷ μὴ διαπνεῖσθαι ῥᾳδίως σφοδρότερον ἔνδον περιδινουμένας τὸ ἐπιπροσθοῦν ἅπαν σαλεύειν, ἕως τῇ βιαίᾳ φορᾷ τῆς στεγνότητος ἐνδιδούσης ἐς τοὐμφανὲς ἀναχθεῖεν. LINDENBR.

Terra tremente, ventorum apud nos spiramina nulla.] Mich. Glycas Annal. lib. i. Γίνεται καὶ παρὰ τῶν ὑπογείων ἀνέμων κίνησις. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπιόντων μεγάλων σεισμῶν, ἄνεμοι τῷ τότε οὐκ εἰσὶν, ὡς ἐσκλειομένων αὐτῶν ὑποκάτω κατὰ τόπον, καὶ μᾶλλον ὑπ' ἄντρων. LINDENBR.

12. *Anaximander ait.*] Anaximander Milesius Physicus, cuius magna in hac re scientia vel potius divinitas fuit: quique Lacedaemoniis praedixit, ut urbem et tecta custodirent: instare enim motum terrae. Plin. lib. ii. cap. 79. LINDENBR.

Qua de causa terrores huiusmodi.] Ita, *tremores huiusm.* LINDENBR.

Neptunum humentis substantiae.] Gellius lib. ii. cap. 28. *Macrob. Saturnal. i. cap. 17. *Orpheus tamen in Hymnis quamvis Neptunum cognominaverit* Ἐννοσίγαιον, *etiam Iovem* σεισίχθονα *vocavit.** Agathias lib. ii. Eustath. in Homeri Iliad. o. pag. 1013. LINDENBR.

Neptunus, humentis substantiae potestas] cuius imperio subest, quicquid aquarum ubique est. *Ennosigaeos* (melius *Enosigaeos* ab ἐνόθειν, concutere, et γαῖα terra. al. Ἐνοσίχθων et Ἐνοσίδης. Pindar. Pyth. iv, 58.) *et Sisichthon* a σείειν movere et χθὼν terra. W. Apud Sophoclem Trach. 502. dicitur τινάκτωρ γαίας. ERF.

Theologi] Mythologi et Physici, qui de genealogiis Deorum egerunt. W.

13. *Fiunt autem terrarum motus, etc.*] Corrupte admodum hic locus in retro Editionibus legebatur: sed in eo restituendo felicissimus fuit Hadrian. Iunius, cuius emendationes a Mss. membranis confirmantur. Eum vide Animadvers. lib. III. cap. XV. LINDENBR.

Terrarum motus modis quatuor.] Heraclides Pontic. Allegor. Homer. c. 38. p. 125. Schow. τὰ γάρ τοι σεισμῶν διαφέροντα τοῖς παθήμασιν οἱ φυσικοὶ λέγουσιν εἶναι ἴσα, καί τινας ἰδίους χαρακτῆρας ὀνομάτων ἐπιγράφουσιν αὐτοῖς, βρασματίαν τινὰ καὶ κλιματίαν προσαγορεύοντες. Aristot. de Mundo, et eius interpres L. Apuleius p. 15. L. Seneca Natural. Quaestion. lib. VI. c. 23. LINDENBR.

Brasmatiae (a βράζειν ebullire, effervescere) *qui humum molestius* vehementius *suscitantes* ex imo mari, *sursum propellunt immanissimas moles*, montium, insularum. — *ut in Asia Delos emersit*, Cycladum Aegaei maris celeberrima, quae, ut Latina haberet, ubi pareret, subito emersit, Apollinisque et Dianae patria exstitit. — *Hiera.* Duae sunt in Sicilia huius nominis insulae, sed quum de Asia hic sermo sit, tertia maris Cretici intelligenda est. Nisi tamen Ammianus scripserit *Thera*, quae crebris terrae motibus exposita in vicinia Anaphes et ab aliis ponitur. Cf. Plin. IV, 23. *Anaphe* autem erat insula nomen adepta ab Argonautis, quibus post longam tempestatem Luna ex insperato apparuit (ἀνέφηνε) Apollon. Rhod. IV, 1717. s. Cf. et Plin. II, 87. W.

Rhodus, Ophiusa et Pelagia.] Ophiusa olim Rhodos dicta est ob multitudinem serpentum, ut scribit Heraclides de Republica Rhodiorum, Strabo in libro 14. p. 653. Almelov. et Plinius in lib. 5. c. 31. In Hesychii Lexico sic legendum est: Ὀφιοῦσα ἡ Ῥόδος διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὄφεων. vulgo ὀφιοῦς ἡρόδοτος legitur corruptissime. Pelagiam tamen non nominat Plinius, neque Strabo, qui plurima eius insulae nomina afferunt. Ceterum fabula de aureo imbre, quo perfusa dicitur Rhodos, ex Homero fluxit, qui in Catalogo sic ait de Rhodiis v. 670. (quem versiculum tamen Wolfius uncinis inclusit. W.)

Καί σφιν θεσπέσιον πλοῦτον κατέχευε Κρονίων.

quam fabulam postea latius extendit Pindarus in ode 7. Olymp. v. 63. ss. Claudianus in lib. 3. de Stilichonis laudibus v. 226.

Auratos Rhodiis imbres nascente Minerva
Destuxisse ferunt. *) VALES.

Eleusin in Boeotia.] Falli videtur Marcellinus noster: neque enim Eleusis referri debet inter eas urbes quae terrae motu emerserunt; sed potius inter illas, quae pessum abierunt: ut auctor est Strabo in lib. 9. p. 407. Almel. Plinius in lib. 2. c. 94 (92) et Pausanias in Boeoticis IX, 24. VALES.

Vulcania.] In Editione Rom. legitur *Vulcanus:* neque aliter Augustana et Basiliensis Editio, et codex Regius scriptum habent. [Colbertinus, *Volcamus.*] Ea est quae Vulcani insula dicitur a Iulio Obsequente in lib. de Prodigiis c. 57. *In Sicilia*, inquit,

---

*) Ed. Gesner. *Indulsisse Iovem perhibent*, non memorata Valesii scriptura. ERF.

Vulcani insula saxosa, et deserta, quae ex ternis crateribus flammas eructabat, magna hominum admiratione nata est anno Urbis 567. Idem ait Orosius in lib. 4. cap. xx. In Tabula quoque Peutingerorum Insula Vulcani dicitur. VALES. Quum adeo calti fuerint Valesii in scripta codicum vetustorum lectione retinenda, non oportuit hic negligentes esse, praesertim quum nequiverint ignorare hodieque appellari *Volcano* aut *Bolcano* aut *Borcano*, hoc barbarico nomine prorsus alludente ad scripturam veterem et eam firmante, quam et propterea reposui; quod videre est apud Cluverium in Siciliae lib. II pag. 406 ubi inter collectanea de hac insula Ammiani nostri non meminit, quod miror, unde causam hodierni nominis tam clare discimus. Geographo Ravennati est *Vulcana*. GRON.

Aut climatiae.] Hi terrae motus *ἐπικλίνται* dicuntur in libro de mundo qui Aristoteli tribuitur, et *μυκητίαι* qui in Marcellino nostro mycematiae: *βράσται* denique qui brasmatiae. Aristoteles quoque in Republ. Massiliensium *βράστας* nominat, teste Strabone in lib. 4. p. 182. Almel. Vetus Auctor apud Suidam in *σεισμός*· *πνεύματος εἰς τὰ κοιλώματα τῆς γῆς ἐγκατειρχθέντος· εἶναι δ' αὐτῶν τοὺς μὲν βρασματίας, τοὺς δὲ χασματίας.* VALES.

Climatiae (al. Epiclintae) recte interpretatus est Ammianus qui *limes* e transverso *ruentes et oblique urbes* cet. *complanant.* Pro *limes* frequentius est *limi,* alio tamen loco xx, 9, 2. iterum est *limibus oculis.* W.

Chasmatiae] a *χάσμα* hiatus, vorago, cuius loco Ammianus voce vix alibi obvia utitur *voratrina.* W.

Europaeo orbe potior insula.] Figmentum est Platonis in Timaeo, qui eam insulam finxit simul, idemque destruxit, ut apud Homerum Neptunus murum Achaeorum, ne locus arguendi mendacii superesset, ut ait Strabo in lib. 2. (Alii Americam iam veteribus innotuisse inde colligere voluerunt. W.) Ceterum ex codice Regio *et Tolosano* emendavi *spatiosior:* cui fere accedit Editio Rom. in qua legitur, *orbes potior insula:* [in Colbertino,] *orbes patior insula.* VALES.

In Crissaeo Corinthiaco *sinu Helice et Bura.* Locus classicus de his terrae motu absorptis Achaiae urbibus est ap. Diodor. Sic. xiv, 48. 49. ubi Wesselingii industria accurate omnia et subtiliter explicuit. cf. etiam Strabo VIII. p. 385. Almel. et Ovid. Metam. xv. 290. W.

In Ciminia Italiae parte op. Succinense.] Ciminiae quidem viae mentio fit a P. Victore in Descriptione urbis Romae, et in veteri Inscriptione: CURATORI. VIAE. CIMINAE. Ciminiae silvae meminit Livius in lib. 9. c. 36. et 37. Plinius in lib. 2. c. 98. (96). Ciminium lacum memorat Strabo in lib. 9. Virgilius in 7, 697. Et in Tabula itineraria Peutingerorum lacus et mons Ciminus prope Centumcellas ponitur via Aurelia. Oppidum vero Succinense quodnam fuerit, alii quaerent. In Regio et Flor. codice [ac Colbertino] *Saccumum* dicitur: in Editione Rom. *Saccunium.* Sed Castellus *Succunium* correxit; quem secuti sunt Accursius et Gelenius. VALES. Quam ridet, dum alios quaesituros scribit, quod tot saeculis submersum fuit, sive illud Saccumum, sive Saccunium velit? Et quidquid de eo colligi potest, habet Cluverius in Italia antiqua lib. II. pag. 161. GRON. Tractum vel provin-

ciam ignorant veteres, in qua *oppidum Saccumum* ſitum fuerit; forſan tamen, quae ſententia eſt Cellarii in Orbe antiquo T. 1. p. m. 725, ubi lacus eſt, qui in locum urbis ſucceſſit, (nunc Lago di Vico.) v. Heynius ad Virgil. Aen. VII. 697. W.

14. *Mycematiae.*] Ἀπὸ τοῦ μυκήματος: qualis mugitus ſub Arcadio Imp. per totos ſeptem dies, maximo cum terrae motu, auditus fuit. Mic. Glyc. Annal. IV. LINDENBR.

Diſſolutis elementa compagibus] cardines mundi quaſi loco moti. Haud poenitebit conſuluiſſe ad hunc locum *Trillerum* in Obſſ. p. 306. W.

CAPVT VIII.

1. *Hiemem apud Pariſios agens.*] v. ſupra c. 2. extr. *Alamannos praevenire maturabat* induciae enim decem menſium conceſſae c. 1. ad finem properabant. *Poſt Argentoratum*, cladem ad Argentoratum acceptam. Graeciſſat hic Ammianus. Graeci enim τῷ μετὰ ita utuntur, *ut uno vocabulo ac maxime nomine proprio poſito, totum aliquod factum ſignificet.* Haec verba ſunt Wernsdorfii ad Himerium p. 42. Plura ibi afferuntur non Himerii ſolum et aliorum illius aevi Graecorum iſtius breviloquentiae exempla, nec Ammianus neglectus. Excitatur etiam praeter Horatii Od. 1, 18, 5. quis *poſt vina* gravem militiam aut pauperiem crepat? locus inprimis gemellus Senecae de providentia T. 1. p. 318. Gronov. *audaciter veteranus cruorem ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſaepe viciſſe poſt ſanguinem,* i. e. gravia vulnera accepta. W. Idem uſus eſt praepoſitionis *ante.* Ovid. Metam. 1, 5.

Ante mare et terras et, quod tegit omnia, coelum,
Unus erat toto naturae vultus in orbe,

ut ſine dubio ſcribendum cum Heinſio. ERF.

* *Opperiensque Iulium menſem, unde ſumunt Gallicani procinctus exordia.*] Id ipſum Caſſiodorus innuit, Variar. lib. 1. Epiſt. 34. — — *Pro communi utilitate exercitum ad Gallias conſtituimus deſtinare* — — *Atque ideo per Naudium Saionem noſtrum admonendum curavimus, ut ad expeditionem in Dei nomine more ſolito, armis, equis, rebusque omnibus neceſſariis ſufficienter inſtructi,* VIII. *die Kal. Iuliarum proxime veniente, modis omnibus, Deo favente, moveatis.** LINDENBR. Galliae tum inclementius coelum erat, nec ſuscipi aliquid poterat, niſi, uti Ammianus paullo poſt ait: *aeſtatis remiſſione* mitiori tempeſtate *ſolutis frigoribus et pruinis.* W.

2. *Diligens ratio*] i. e. ſollertia. Sic recte Ern. ineſt enim, inquit, *rationis* vocabulo ſaepius *artis* notio. — *Anni maturitate,* alibi adulta aeſtate. W.

Firmatoque conſilio.] Recte quidem; ſed an non imitatus fuit Trogum, cuius verba retinuiſſe opinor Iuſtinum lib. 1. cap. 10. *Formatoque in futura conſilio?* Ut et alii loquuntur. Libro tamen 18 cap. 6. vulgatum iterari ſcias. GRON.

* *In ſedibus conſumendum.*] Sedes, ſive ſedeta quid ſint, ad lib. 14. c. 2. §. 12. explicitum.* LINDENBR.

Ad usus diuturnitatem excoctum, buccellatum.] Duplex erat huius panis commoditas: prima, quod diutius integer servabatur: deinde quod a militibus ipsis facilius portaretur: minus quippe ponderis habebat quum panis vulgaris, quippe qui bis in furnum coniectus fuisset, unde et biscoctus dicitur. Itaque cum annona militibus dividebatur, si buccellatum eis datum erat, quarta parte minus quam soliti erant, milites accipiebant, ut docet Procopius in lib. I. Vandal. pag. 109. ubi Iohannis Praefecti Praet. fraudem memorat. *τὸν ἄρτον ᾧ δὴ μέλλουσιν ἐν τοῖς στρατοπέδοις οἱ στρατιῶται σιτίζεσθαι, δὶς μὲν ἐπάναγκες εἰς τὸν πνιγέα εἰσάγεσθαι*, etc. Hinc est quod in Glossis Fr. Pithoei *βουκέλατον* explicatur *ἄρτος ἐλαφρός*. VALES.

Buccellatum, ut vulgo appellant.] Constantinus *περὶ θεμάτων· Βούκκελλος τὸ κρικελλοειδὲς ψωμίον καλεῖται.* Est vero panis ille, quem vulgo nunc *biscoctum* vocant: ob usus enim diuturnitatem recoquitur, ut solet panis nauticus. L. 6. C. Theod. de erogat. milit. an. *Expeditionis tempore buccellatum ac panem, vinum quoque atque acetum, sed et laridum, carnem berbecinam etiam milites nostros ita solere percipere.* Mauricius in Tacticis: *χρὴ ἐν ἡμέρᾳ πολέμου, ἐν ταῖς σέλλαις ἐπιφέρεσθαι ἕκαστον στρατιώτην ὕδωρ καὶ βουκελάτα.* LINDENBR.

3. *Consuetudo Salios appellat.*] Zosim. lib. III. c. 6. *Τὸ Σαλίων ἔθνος, Φράγκων ἀπόμοιρον.* Vide quae ad Legem Salicam notavit Francisc. Pithoeus I. C. vir vere doctus: cuius exacta diligentia factum, ne quid in praesentiarum his addere velimus. LINDENBR.

Salios ausos olim apud Toxiandriam.] Toxiandria locus est ita dictus a Toxiandris seu Toxandris populis, quos in Belgica locat Plinius in lib. 4. c. 17. non longe a Scaldi fluvio. *Hosce Toxandros insulas tenuisse Scaldim inter et Mosam fluvios, quae nunc Selandicae dicuntur, Cluverius affirmat in libri II. capite 29.* Hoc in loco sedes fixerant Salii, tunc cum a Saxonibus patria pulsi, Bataviam insulam, et vicina loca occupaverunt, ut refert Zosimus in lib. 3. c. 6. VALES.

Salios.] Antea Cherusci, quorum nomen evanescit in historia, ut primum Salii memorantur, qui hoc nomen, ubi in Bataviam confinem sedes transferrent, adsciverunt a Sala fluvio, cuius hucusque accolae fuerant. Sed cuius Salae? Franconicae an Saxonicae? Fortasse utriusque, respondet Mannertus German. p. 268. quem totum exscripsi. — *Apud Toxiandriam* in Seelandia nostra partibusque Flandriae septentrionalibus, Mannert. in Gallia p. 174. Est hodie in illo tractu *Tessender-Lo*, quod etsi proxime accedit ad Latinam Toxiandriam, Mannertus tamen l. c. soli nominum similitudini non admodum multum tribuendum esse existimat. cf. Ritterum ad Guthrium T. v. P. 3. p. 141. Gibbonum T. IV. p. 325. s. et 345. W.

Tungros (Tongern) — *Tamquam in suis* hoc referendum ad praecedentia, ubi *in Romano solo* habitacula fixisse *praelicenter* dicuntur. — *Conditionum perplexitate,* conditionibus ambiguis — se in iisdem moraturum tractibus, *dum redirent* acceptas a civibus conditiones nuntiantes. W.

4. *Fulminis turbo*] nimis quaesite. *In opportunum — flexo.* Et hic verborum copia nimia. Brevius: victoria clementer uti opportunius esse ratus. W.

Dedentes se suscepit.] De hac Saliorum deditione praeter Iulianum in Epist. ad Athenienses p. 280. Spanh. sic loquitur Libanius in Orat. funebri (Reisk. I. p. 546.): *τοῦ καιροῦ τὸ σημεῖον αἴροντος εὐθὺς στρατεύει, καὶ περὶ τὸν ποταμὸν ἀστράψας ἔθνος ὅλον οὕτως ἐξέπληξεν, ὥστ' ἠξίουν μετοικεῖν καὶ μέρος εἶναι τῆς αὐτοῦ βασιλείας. καὶ γῆν ᾔτουν καὶ ἐλάμβανον, καὶ βαρβάροις ἐπὶ βαρβάρους ἐχρῆτο.* Id est: *Cum tempus signum sustulisset, ilico exercitum educit, et circa flumen instar fulguris visus, gentem integram adeo terruit, ut migrare in orbem Rom. peterent. Agros itaque petentibus dedit, et barbaris adversus barbaros auxiliaribus est usus.* Quae postrema plane confirmant id quod scribit Zosimus III, 8. Iulianum scilicet victis et in deditionem acceptis Saliis et Chamavis, selectos ex iis robustiores inter auxilia conscripsisse, eiusque numeri etiam aetate sua nomen permansisse. Certe in Notitia Imperii tam Orient. quam Occid. Salii inter Palatina auxilia recensentur. VALES.

5. *Chamavos itidem.*] Hi ad ostia fluminis Rheni supra Bataviam sedes habebant, ut videre est in Tabula Peutingerorum. Sed tunc a Saxonibus, quorum ipsi pars erant, trans Rhenum missi fuerant, ut Salios ex Batavia expellerent, sicut narrat Zosimus in lib. 3. c. 6. et in Romano limite sedes sibi constituerant. Hoc enim est, quod significat Marcellinus noster his verbis: *Chamavos itidem ausos similia.* Eorum Regulus erat Nebisgastus, teste Eunapio, qui hanc rem fusius narrat in Excerptis legationum. VALES.

Chamavos] Pars Francorum ad Vahalin et Mosam habitans, quo ex insula Batavia eos deduxerat Constantius. Mannert German. p. 196. et 268. *Χαμάβους* pro *Κουάδους* Zosimo III, 6. recte restituit Ritterus ad Guthrium T. V. P. I. p. 51. assentiente etiam Heynio p. 636. ed. Reitem. W.

Sub obtutibus eius] coram eo. Prudent. Peristeph. (de S. Laurent.) 278. coram tuis obtutibus. W.

CAPUT IX.

1. *Munimenta tria*] quorum nomina non addit Ammianus, quoniam singularia non habuere. Cf. XVIII, 2. et Ritter. ad Guthrium T. V. P. 3. p. 576. *Superciliis* cf. XIV, 2, 8. XXIV, 1. W.

2. *Consilium prudens celeritas faceret tutum.*] Sallustii dictum (Catil. c. 1.) huc pertinet: *Ubi consulueris, mature facto opus est.* Ad quod respexisse videtur Emmanuel Palaeologus in Paraenet. c. 30. Καὶ *πρὸς μὲν τὰς ἀποφάσεις σχολῇ βαδίζειν, βεβουλευμένον δὲ καλῶς, δυσὶ ποσὶ τρέχειν.* LINDENBR.

Annona decem dierum et septem] Panem omnino in dimidium mensem distributum militibus ad expeditionem pergentibus probat Casaubonus ad Scriptt. Hist. Aug. T. I. p. 999. — *Ex segetibus* messibus. *Suppleri posse.* *τὸ posse*, quod ignoret editio

Romana, deleri iubet Gronovius Praef. p. xxvii. nam suppleri esse pro suppletum iri. — *Quod ablatum* subtractum *est*. W.

3. *Expensis quae portabat*] consumtis frumentis. — *Asianum*, Asiana enim gens, quae verba sunt Quintiliani Inst. Orat. xii, 10, 2. tumidior et iactantior, vaniore etiam dicendi gloria inflata est. *Graeculum* et hoc ad contemtum dici pro vano, vaniloquo, iactatore, ex ipso Cicerone notum est. cf. Iuvenal. Sat. iii, 78. *Graeculus esuriens ad coelum, iusseris, ibit.* — *fallacem*, Graecae adeo fidei. W.

4. *Acumina pruinarum*] acerbissimum frigus. *Ultimis hostium fatis instantes*, ubi in eo sumus, ut hostes funditus deleamus. *Ignavissimo mortis genere*, cui avertendae nil profuerit fortitudo. *Segne letum* est Val. Flacco i, 633. ubi vide a me notata. W.

6. *Rerum probabilium*] laudabilium, egregiarum, xxiii, 1, 4. Liv. vii, 13. *Articulosque necessitatum ancipites*, summa pericula. cf. xvi, 12. et alibi. W.

Miles nec donativum meruit, nec stipendium.] Haec falsa sunt, si verum est quod narrat Sulpicius Severus in principio libri de vita B. Martini, *capite 3.* *Iulianus*, inquit, *Caesar coacto in unum exercitu donativum coepit erogare militibus apud Vangionum civitatem. Ut est consuetudinis, singuli citabantur; donec ad Martinum ventum est.* [Marcellinus ipse in libro 16. c. 5. §. 11. tradit, *Agentes in rebus quadam sollemnitate inductos in Consistorium, ut aurum acciperent.* In libro xx. c. 8. §. 8. Iulianus iam Aug. de milite Gallicano sic ad Constantium scribit: *Cuius iracundiae nec dignitatum augmenta, nec annuum merentis stipendium, id quoque accessit.*] VALES.

Inde, ut] ex eo tempore, quo cet. cf. xv, 11, 6. W.

7. *Tenacitate*] maligna parsimonia. Sic Liv. xxxiv, 7. in purpura caussam tenacitatis video. — *Petenti ex usu* quod saepe facere solebant milites. — *Calumniis appetitus est* quod milites corrumpere vellet donativis, quae nonnisi Augustus dare posset. — *Gaudentio tunc Notario*, antea Agente in rebus xv, 3. xvi, 8. *Ad explorandos eius actus* speculator, quem postea *ipse* Iulianus interfici iussit xxii, 11. W.

CAPVT X.

2. *In Tagetis Tusci libris.*] Sic primus ex coniectura correxit P. Castellus, cum in editione Rom. legeretur, *in Tagetinucis libris*. Regius autem et Flor. codex, [ac Colbertinus] *et Tolos.* scriptum habent *Tagetinicis*. Unde non dubito quin verissima sit emendatio nostra. *Sic Longinianus in Epistola ad Augustinum *Tagetica praecepta* vocat, quae cum Orphicis et Trismegisticis iungit.* [Servius in librum 8. Aeneid. 398. *Haruspicinae libros* citat, et *sacra Etrusca, quae Tages composuisse dicitur.*] VALES.

Tagetis Tusci libris.] Censorinus de die natali cap. 11. *In agro Tarquiniensi puer dicitur divinitus exortus nomine Tages, qui disciplinam cecinerit extispicii, quam Lucumones Etruriae*

potentes exscripserunt. Cicero de Divinat. lib. II. c. 23. Isidorus Origin. lib. VII. cap. 9. Non solum autem Haruspicinae, sed fulgurum etiam aliarumque rerum abstrusarum interpretationem hi libri continebant. Servius in Fragment. ad Virgil. lib. XII. *Deorum fulgura in Etruscis libris descripta.* Columella lib. x. Placid. Lactant. in Statii Thebaid. lib. IV. *Arnobius lib. 2. p. 93. *Libros Acheronticos Etruriae* laudat Arnob. lib. 2. sed verior ibi videtur lectio *Arunticis libris*, p. 88.* LINDENBR. Idem Tages infra XXI, I, 10. occurrit et qui XXV, 2, 7. memorantur libri Tarquitiani, vel iidem, vel eiusdem fuere farinae. conf. infra XXIII, 5. W.

Veiovis fulmine.] *Veiovis* Iupiter fulguritor est, quem in Glossar vett. *Diiumium*, nescio quam recte, appellatum inveni. *Diiumius*, ζεὺς κεραύνιος. Veiovis imaginem vide in Fulvii Ursini lib. de Familiis Rom. Idolum eius ut fictum ex Gellio scimus lib. v. cap. 12. *Simulacrum Dei Veiovis — — sagittas tenet, quae sunt videlicet paratae ad nocendum.* *Quapropter eum Deum plerique Apollinem esse dixerunt, immolaturque illi ritu humano capra.* Templum habuit Romae inter arcem et Capitolium: ut Deiovis aedes in regione x. inter Ciceronis domum et Veliam. Pub. Victor. in descript. Urbis. **Diiovis* meminit et Gellius loco supra laudato.* (Vid. Gronov. Praef. p. XIX. W.) LINDENBR.

Veiovis.] Idem mihi fere accidit, quod Ciceroni (de Nat. Deor. III, 24.) interroganti: quid Veiovi facies? Iupiter Tonans, Fulgurator notissimus: idem tamen et Veiovis (Nominat.) appellatur, verum ita distinguendus, ut *minor* quasi Iupiter esset, qui templum non in ipso Capitolio stricte dicto, sed inter arcem et Capitolium haberet. v. omnino Gellium v, 12. et Ovidium Fast. III, 429. ss. W.

Fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec maiores aliquos possint audire fragores.] Id vere dici, ex Plinii quoque verbis elici potest, lib. II. cap. 24. in Catholicis fulgurum: *Quati prius omne et afflari, quam percuti: nec quemquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitrua audierit.* LINDENBR.

3. *Suomarius*] Alamannorum rex XVI, 12. *Concessione* venia, XIV, II, 14. W.

Susceptorum vilium more.] *Suscepti* sunt clientes, sic dicti, quod a potentioribus in tuitionem ac patrocinium suscipiuntur. Salvianus Massil. lib. v. de Gubern. *Ecce quae sunt auxilia ac patrocinia maiorum: nihil susceptis tribuunt, sed sibi.* Vide Servium in VI. Aeneid. ad illum versum (609.) — — — *Fraus innexa clienti*, *Scholiast. Symmachi Epist. 4. lib. 5. Iul. Severianus Rhetor: *Adversariorum calumnias, factiones, solitudinem suscepti, vel cetera eius infortunia memoramus.* Iordanes de rebus Geticis: *Quasi susceptorum suorum mors ad suam iniuriam redundaret.* Iuretus Arnobii locum notat. Vid. Pith. ad Fragm. ver. Iurisconsult. p. 97.* LINDENBR.

Susceptorum vilium more.] Gravi errore susceptos hic intelligi putavit Lindenbrogius, id est clientes: cum Susceptores intelligantur, qui annonam militarem a provincialibus exactam susceptamque in horrea inferebant, et pro illationis modo securi-

tates, id est apochas accipiebant: ut est in lege 16. Cod. Theod. de Susceptoribus. Hi etiam annonam erogabant Actuariis et Optionibus iuxta breves seu pittacia authentica, quae Actuarii semper parata habebant, in quibus quo die et quantum esset erogatum scribebatur: nec antequam pittacia haec accepissent Susceptores, annonam ex horreis proferebant. Hi breves postea ad sacra scrinia mittebantur, lege 11. et 14 Cod. Theod. de erogatione milit. annonae. Susceptorum autem varia genera fuere. Nam praeter Susceptores specierum annonariarum, et Susceptores canonis, id est annonae populi Romani, et Susceptores vestium, et Susceptores auri et argenti, seu Susceptores aurarii memorantur in Codice, et in Glossis veteribus. Denique quot tituli, totidem erant genera Susceptorum: qui vel ex Curia, vel ex corpore diversorum officiorum discussis prius facultatibus creabantur. VALES. Qui h. l. *susceptores*, iidem *suscipientes* dicuntur XIX, 11. W.

Fatigandum] appellandum, donec praestitisset praestanda. W. Ernestius: „*fatigandum* sc. bello. Neque enim de exactionibus sermo est, quo sensu Gothofredus in Glossar. Nomic. Cod. Theod. ad h. v. explicat hunc locum." ERF.

5. Alterius Regis, nomine *Hortarii*, pagus erat petendus. Sic ordines verba. W.

Nesticae.] Tribuno Scutariorum. v. Ind. II. W.

Charicttoni viro fortitudinis mirae.] De eius proceritate ac praeclaris facinoribus operae pretium erit Zosimi lib. 3. c. 7. legere. Sed et Eunapius de eodem sic scribit: Χαριέττων μὲν οὖν καὶ πρὸ τούτου φανερός τις ὢν καὶ ἀνυπόστατος, τῷ τε πλεονάζοντι τοῦ δραστηρίου φοβῶν, ἀνεῖχεν ἀπὸ λῃστείας ἅπαντας. Id est: *Charietto igitur, qui et antea illustris et invictus habebatur, et ob singularem audaciam terrori erat, omnes barbaros a latrocinando deterruit.* Eunapii verba refert Suidas in ἀνεῖχε. Hic idem Charietto postea per utramque Germaniam Comes rei militaris fuit, teste Marcellino in lib. 27. c. 1. §. 2. [Charietto iste natione Francus fuit, unde a Zosimo natione Barbarus vocatur. Idque vel ex nomine ipso intelligitur. Francus fuit et *Carietto*, qui anno Christi 388. post Chariettonem nostrum ab Alamannis in Germania interfectum 24. Magister militiae Valentiniani Iunioris A. in Germania cum exercitu opposito Francis diversabatur, ut scribit Sulpicius Alexander. *Cariatto Spatharius Guntchramni* Franc. Regis, post Episcopus Genevensis, a Fredegario memoratur; et *Cariato* quidam in Epistola Constantii et Dadonis Episcoporum ad Desiderium Cadurcorum Episcopum.] VALES.

6. *Sine ulla parcimonia*] ἀφειδῶς Reines. W.

7. *Multiplices regiones.*] Legendum videtur uno contextu: *Cum multiplices regionis vicorumque cerneret reliquias exustorum.* HENR. VALES. [In codice Regio et Colbertino legitur, *multiplices regiones:* ex quo iudico unius litterae mutatione locum sic restitui oportere: *Cum multiplices legiones, vicorumque cerneret reliquias exustorum.* id est, cum hinc multas et magnas copias Romanorum iugulo suo imminentes, inde vastitatem agrorum suorum, ac virorum incendia videret. Quid enim est *multiplices regionis reliquias?*] HADR. VALES.

Non Paullinorum, non Bassorum dubitavit
Prompta fides dare se Christo. VALES.

Vid. de Basso Corsinus p. 224. W.

Fatali decesserat sorte.] Gloss. *Fatali sorte, ἰδίῳ θανάτῳ.* L. 104. C. Theod. de Decurion. *Si quis filiam — — fatali sorte perdiderit.* L. 6. C. Theod. de censu: *Sorte fatali morientibus.* LINDENBR.

CAPVT XII.

1. *Sarmatas et Quados.*] Sarmatarum sedes latissime patent et in Asia et in Europa. Hoc loco intelligendi sunt ii, qui Constantino M. imperante post bella cum Gothis, et a servis suis, Limigantibus c. 13. expulsi, (cf. Ritter. ad Guthrium T. v. Sect. 1. p. 7.) ad socios in Germania *Quados* (vide ad XVI, 10, 20.) confugerant, qui desertos ipsis et incultos agros multos lubenter concedebant. — Fontes, ex quibus historia bellorum cum Gothis et Sarmatis gestorum sumi potest, vide ap. Gibbonum P. IV. p. 195. — *Pannonias Moesiarumque alteram.* Utraque Pannonia, prima et secunda, comprehendebant non Ungariam solum, sed et partem Austriae inferioris, Stiriae, Carniolae et Croatiae. Plura vide in Mannerti Germania p. 612 ss. *Moesia* finibus Serviae nostrae et Bulgariae continebatur. W.

2. *Hastae sunt longiores.*] Longioribus hastis solitos uti Sarmatas testatur etiam Aelianus in Tacticis; ac Cornelius Tacitus Annal. VI, 35. contis ac gladiis et arcu breviore Sarmatas proeliari scribit. Eiusmodi contos eleganter describit Valerius Flaccus in lib. 6. v. 232. ss.

Sarmaticae coiere manus, fremitusque virorum
Semiferi. Riget his molli lorica catena:
Id quoque tegmen equis: et equi porrecta per armos
Et caput, ingentem campis hostilibus umbram
Fert abies obnixa genu, vaditque virum vi,
Vadit equum, docilis relegi, docilisque relinqui,
Atque iterum medios non altior ire per hostes.

Adde Silium Italicum in lib. XV. v. 686. VALES.

Et loricae ex cornibus rasis.] Hanc Sarmatarum armaturam optime describit Tacitus in lib. 1. Hist. c. 79. *Namque,* ait, *mirum dictu ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos: nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. Sed tum humido die et soluto gelu neque conti neque gladii quos praelongos utraque manu regunt, usui: lapsantibus equis et cataphractarum pondere. Id Principibus et nobilissimo cuique tegmen, ferreis laminis aut praeduro corio consertum.* Theophrastus quoque in lib. de animalibus colorem simulantibus, ait Sarmatas ex tarandi corio loricas sibi consuere. Sed Pausanias in Atticis (Lib. 1. p. 50. Kühn.) refert, eos ob inopiam ferri ex equorum ungulis rasis ac perforatis cataphractas conficere: eas autem ungulas equorum seu boum nervis consuere. Eiusmodi loricam ab se visam Athenis ait in Aesculapii templo, quam nuci pineae adhuc viridi non absimilem fuisse dicit.

Tales certe cernuntur etiamnum in columna Traiani Sarmatarum cataphractae. Haec λωρίκια κεράτινα, seu ἐκ κεράτων Leo et Constantinus in Tacticis appellant: ubi tamen viri docti κράτινα et ἐκ κράτων corrigunt: quibus ne assentiar facit Pausaniae et Marcellini nostri auctoritas, et Scholiastes Ms. in Nonium Marcellum, quem hic citat Lindenbrogius, *et Martialis laudatus a Lipsio in lib. 3. de Militia Rom. cap. 6.* VALES.

Loricae ex cornibus rasis.] Affatim de armatura hac Pausanias in Atticis c. 21. Scholia antiqua in Non. Marcell. *Catafracta, vestimentum militis, aut ferri lamina, aut cornu composita, ne ictu penetretur.* * Statius Papin. Thebaid. lib. 3. v. 585.

Hi teretes galeas, magnorumque aerea suta
Thoracum, et tunicas Chalybum squalore crepantes
Pectoribus tentare: alii Gortynia lentant
Cornua.

Virgil. Aen. IX, 50. *Ensemque clypeumque et rubrae cornua cristae.* * LINDENBR. Statii locus et Virgilii huc nihil pertinet, monente Hadr. Valesio in Praef. p. LXVII. — Vegetius l. IV. c. 9. memorat *cornua vel cruda coria ad cataphractas texendas*, ut legendum docet V. D. in Miscell. Obss. T. IX. p. 223.

Plumarum in speciem.] Sallust. *Equis paria operimenta erant, quae linteo ferreis laminis in modum plumae annexuerant.* Servius Aeneid. XI. 770. LINDENBR.

Plumarum specie.] Pausanias draconum squamis comparat I, 21. συλλεξάμενοι τὰς ὁπλὰς, ἐκκαθάραντές τε καὶ διελόντες ποιοῦσιν ἀπ' αὐτῶν δρακόντων φολίσιν ἐμφερῆ. Sic etiam Virgilius squamas loricae dixit IX, 707.

Nec duplici squama lorica fidelis et auro.

et aliquanto clarius in lib. XI. Aeneidos v. 770.

quem pellis ahenis
In plumam squamis auro conserta tegebat.

(Cf. etiam v. 448. W.) Habebant autem Principes Sarmatarum loricas ex ferreis laminis, ut testis est Tacitus Hist. I, 79. et Valerius Flaccus supra citatus: (VI, 233.)

Riget his molli lorica catena.

Plane intelligit quem Graeci ἁλυσιδωτὸν χιτῶνα vocant, seu θώρακα. VALES.

Equorum plurimi ex usu castrati.] Varro de Re Rustica lib. II. cap. VII. LINDENBR.

Equorumque plurimi castrati.] Idem etiam prodit Strabo in lib. 7. p. 312. Almel. ἴδιον δὲ τοῦ Σκυθικοῦ καὶ τοῦ Σαρματικοῦ παντὸς ἔθνους τὸ τοὺς ἵππους ἐκτέμνειν εὐπειθίας χάριν. Id est: *Proprium Scythicae gentis ac Sarmaticae est, equos castrare, ut morigeri sint. Equos enim habent parvos quidem, sed acres et indociles.* Equi porro castrati morsu quidem et calcibus ferocire desistunt, ceterum nihilo minus utiles et generosi sunt in bello: teste Xenophonte lib. 7. de Institutione Cyri c. 5. §. 62. Plinius autem in lib. 8. c. 66. scribit, Scythas per bella equabus uti malle, quod urinam cursu non impedito reddant. VALES.

Ne *exagitati* consternati *raptentur* in fugam effundantur. — *hinnitu densiore*, crebriore, vehementiore. W.

3. *Trahentesque singulos, interdum et binos, uti permutatio vires foveat iumentorum.*] Hoc genere proeliandi Romanos quoque usos ex Livio constat et Festo; cuius haec sunt verba: *Paribus equis, id est, duobus Romani utebantur in proelio, ut sudante altero transirent in siccum.* Idem de Danubii circumcolis Aelianus in Tacticis cap. 28. Τάττεται τὸ τοιοῦτον σχῆμα μάλιστα πρὸς τοὺς περὶ τὸν Ἴστρον βαρβάρους, οὓς ἀμφίππους ἔλεγον, ὡς εἰθισμένους μεταβαίνειν ἀπὸ ἄλλων ἵππων εἰς ἄλλους. De Alanis Egesippus lib. v. cap. 50. *Infudere se genti Medorum, et imperatis brevi velocibus equis, et aliis pariter ad dexteram nexis, in quos per vices, cum foret libitum, desilirent, totam propemodum regionem percursavere.* *Val. Flaccus Argonaut. lib. 6. v. 161.

— — Comitumque celer mutator equorum
*Moesus, et ingentis frenator Sarmata conti.** LINDENBR.

Interdum et binos.] Id ipsum testatur Aelianus in Tacticis c. 28. qui eam ob caussam ἀμφίππους eosdem dictos esse memorat, idque barbaris omnibus qui Istrum accolunt, commune ait fuisse. Sane Valerius Flaccus in 6, 161. Moesis id ipsum tribuit:

Comitumque celer mutator equorum
Moesus, et ingentis frenator Sarmata conti.

Sed Sarmatarum eum proprium fuisse morem satis probat, quod ludus Sarmaticus pro desultorio ponitur apud Vopiscum in Carino c. 19. VALES.

Trahentes binos equos] desultorios dictos Sueton. Caes. 39. W.

4. *Contexto ponte super navium foros.*] XXVII, 5, 2. ponte contabulato supra navium *foros* tabulata. — *Iugulis suis* i. e. vitae *imminere.* Sic XXIX, 6. iugulo alicuius intenti dicuntur. cf. XXXI, 10, 17. W.

6. *Contra Valeriam.*] Id est, *e regione Valeriae.* In Regio tamen et Vaticano codice, [et in Colbertino] legitur *c c*, quod est *circa*, *quomodo in Tolosano distincte scriptum reperi.* In Editione autem Romana excusum erat, *esse Valeriam*, errore librariorum, qui eam notam minime intelligebant. Gelenius vulgatae scripturae auctor est. VALES.

Valeriam.] v. ad XVI, 10. et Ind. I. W.

9. *Ergo haec et similia lenituris.*] Eleganter hunc locum mihi restituisse videor, mutata tantummodo interpunctione. Nam cum in Editione Romana et in Regio *ac Tolos.* codice legeretur, *erga haec similia lenioris*, non dubitavi quin ita legendum esset ut edidi. Paullo post etiam emendavi: *Duxerat potior cum ceteris Sarmatis:* ubi vulgo legebatur *armatis.* VALES.

Zizais Regalis] e familia Regum. *etiamtum*, hoc adiectum, quod mox regnum ipse adeptus. v. infra hoc capite. *more certaminis* tamquam ad aciem instruxit ad preces. W.

10. *Denique tandem.*] Nil mutandum, Graecis enim et Romanis eiusmodi Pleonasmus sollemnis est: αὖ πάλιν — *postea deinde* et similia. — *periculo praestantioris ambiguo* (paullo post potior) dum adhuc dubii essent, quae sors Regalem maneret — *orandi signum diu exspectatum monstravit* dedit, exemplo suo praeivit. W.

11. *Zinafrum.*] Reinesius: Sindpertum; quod verum nomen Germanica lingua putavit. W.

Subregulos.] Subreguli ſunt Reges, qui potentioribus Regibus obnoxii ſunt: quos etiam *Regulos* vocat Marcellinus noſter in lib. 18. c. 2. *Reges omnes, et Regales, et Regulos ad convivium corrogatos.* Ita Sulpicius Alexander in lib. 4. Hiſt. Marcomerem et Sunnonem Francorum Subregulos vocat, quos etiam Regales ibidem appellat. VALES.

Conditionum ſarcina] admodum gravibus durisque conditionibus. Sic ſarcina tributorum XVIII, 1. vectigalium XXXI, 6. W.

12. *Uſafer.*] Reineſius: USUARDUS — Huis-wardus. *Transiugitanorum* ultra montes Sarmaticos habitantium. v. Mannert German. p. 516. W.

Quorum plebem arcuit Imp.] In Editione Romana perinde ut in Regio *ac Toloſano* codice legitur, *quorum pl. acrius Imperator:* [in Colbertino, *acrior us.*] Primus Gelenius vulgatam lectionem excogitavit. Ego vero cum animadvertiſſem in lib. 26. cap. VI. ubi legitur, *veritus ne hac ex cauſa indemnatus occideretur,* tam Regium exemplar quam Editionem Rom. ſcriptum habere *bacritus,* hunc locum eodem modo corruptum eſſe ſuſpicatus ſum. VALES.

Plebem] milites, exercitum — ima militum plebs eſt XXV, 2. — *Discreto conſortio,* ſeparatis, qui uno agmine ſtetiſſent — *negotium ſpectaretur.* Proba vox de cauſis, criminibus excutiendis, diiudicandis. XXII, 3. XVI, 8. W.

13. *Qui cum eorum ritu oblati.*] *Vs. reorum ritu obl.* LINDENBR.

14. *Pacem, quam ipſe meruit,* impetraſſet, more Ammianeae aetatis, quae merere poſuit pro accipere. cf. XIV, 6. XV, 3. XXIX, 2. cet. Quamquam et Tacitus ſic dixit Hiſt. 2, 37. obſervante Erneſt. qui conferri iubet Caſaub. ad Scrr. Hiſt. Aug. Tom. I. p. 40. *Illi quoque debere proficere* contingere (noſtrum: *zu gut kommen)* ſimilis locus XXII, 11. *aedificia — emolumentis aerarii proficere debent ex iure.* W.

15. *Sarmatae ut ſemper Rom. clientes.*] Id benigne intelligendum eſt: licet enim in Romanos ſaepe inſurrexerint Sarmatae, tamen domiti, et in fidem poſtea ſunt recepti. VALES.

16. **Ingerebat ſe maximus numerus catervarum confluentium nationum et Regum, ſuſpendi a iugulis ſuis gladios obſecrantium; poſtquam Araharium impune compererant abſceſſiſſe.*] Guntherus Ligurinus in libro VIII.

— — — poenamque reatus
Admotos nudis portantes faucibus enſes.

Alias, *portant cervicibus enſes.* In Chronico Richerſpergenſi legitur Epiſtola Friderici Imper. ad Eberhardum Salzburgenſem Archiepiſcopum, data anno 1162. his verbis: *In Kalendis Martii hoſtes Imperii Mediolanum ſubmota omni ſimulatione fraudis, qua in prima deditione doloſe nos circumvenit, ſumma neceſſitate famis et inediis coacti, ad curiam noſtram apud Laudam venerunt, et nudos gladios in cervicibus ſuis deferentes, et Maieſtati noſtrae reos ſe eſſe profitentes, perſonas, res, ipſamque civitatem absque omni tenore et ſine aliqua conditione interpoſita in noſtram poteſtatem cum plena deditione reddidere.* Wippo de Vita Chunradi Salici Imp. *Romani qui ſeditionem*

commoverant, ante Imperatorem venientes nudatis pedibus, liberi cum nudis gladiis, servi cum torquibus vimineis circa collum quasi ad suspensionem praeparati, ut Imperator iussit, satisfaciebant. Galli dicunt *la hart au col.* Simile quid a Gandavensibus factum, cum ad Imper. Carolum V. supplices accederent, veniamque delictorum peterent. Funiculus e collo, ritus supplicantium erat, I. Regum capite XX. Vide Excerpta Legationum ex Petro Patricio. LINDENBR. Sed vide praefationem Hadr. Valesii p. LXVII.

Suspendi a iugulis suis gladios obsecrantium.] Lindenbrogius locum explicaverat e more supplicum, qui evaginatum ensem iugulo admoventes, vel collo laqueis circumdato apparerent; quod contra Hadr. Valesius copiose disputat in Praef. p. LXVII. et ita exponit, ut Sarmatae *inhiberi gladios in suam caedem iam sublatos petierint.* Quam τοῦ *suspendere* significationem non erat, quod tam larga exemplorum nube firmaret: nam ut Ammianum ipsum testem adducam, XVIII, 2. est *suspendere remos.* Ego vero Lindenbrogio accedere, totumque actum symbolice malim intelligere, ut Sarmatae reos sese quidem suppliciоque dignos professi, fidem tamen in posterum intemeratam ita fuerint polliciti, ut, si eam tamen frangerent, morti se obnoxios esse vellent, idque admoto iugulis gladio obtestarentur. Quae ad firmandam sententiam suam attulit Lindenbrogius exempla, ex medii aevi scriptoribus desumta sunt, miror tamen, qui factum, ut alterius Ammianei loci immemor fuerit, XXI, 5. *Gladiis cervicibus suis admotis sub exsecrationibus diris iuravere.* Eundem morem etiamnunc servare Kalmuccos, docuit me *Pallas über die Mongolischen Völkerschaften.* Th. I. p. 330. W.

17. *Fatum vinci Principis pot. vel fieri.*] Eodem sensu Claudianus de 4. Honorii Consulatu dixit v. 118.

Largitor honorum
Pronus, et in melius gaudens convertere fata.

Et Procopius in lib. I. de fabricis Iustiniani initio: *τοὺς δὲ βίου δεομένους πλούτῳ πεποιημένος καταχορεῖς, καὶ τύχην αὐτοῖς τὴν ἐπηρεάζουσαν βιασάμενος.* Sed omnium elegantissime Pacatus in Panegyrico c. 27. his verbis: *Nullam maiorem crediderim esse Principum felicitatem, quam fecisse felicem, et intercessisse inopiae, et dedisse homini novum fatum.* *In hanc sententiam multa eleganter differit Dio Chrysostomus in oratione XXV. Reges esse genios, populorum felicitatis aut infelicitatis auctores, prout eis praefuerint.* VALES.

18. *Barbaris omne ius in viribus.*] Idem de Germanis Pompon. Mela in lib. III. cap. 3. *Ius in viribus habent.* LINDENBR.

Vicerunt dominos] Sarmatae cum a Scythis bello appeterentur, servis suis arma dederant: qui cum victoriam de Scythis retulissent, adversus dominos arma vertentes, eos suis sedibus deturbarunt. Pulsi domini ad Constantinum Aug. confugere, qui validiores quidem militaribus numeris inseruit, aliis agros assignavit, ut narrat Eusebius in lib. 4. de vita Const. cap. 6. et amplius trecenta millia hominum mistae aetatis et sexus per Thraciam, Macedoniam, Italiamque divisit, ut est in Excerptis de Gestis Constantini, quae cum Marcellini nostri historiis edidimus. (§. 32.) Contigit ea res Optato et Paullino Coss. anno Domini

334. teste Idatio in Fastis, et Hieronymo in Chronico, qui sic ait: *Anno Domini 334. Sarmatae Limigantes dominos suos, qui nunc Arcaragantes dicuntur, facta manu in Rom. solum expulerunt.* Sarmatae igitur a servis pulsi, partim ad Rom. partim ad Victobalos confugerunt. VALES.

19. *Ad Victobalos.*] Regius codex [et Colbertinus,] *cum Tolosano,* *Victohalos* habent. A Paeanio, qui Eutropium Graece vertit, Βικτόαλοι dicuntur. Atque ita, ubicumque Victobalos legis, emendandum censeo. Error natus est ex affinitate litterarum *b* et *h*, quae in MSS. codicibus vix distinguuntur. Sic Abrabarium vulgatae Editiones habebant in hoc libro pro Arahario. Ita enim semper in codice Regio, et interdum in Editione Romana scriptum reperimus. Eodem errore *Eubages* in lib. xv. scriptum erat pro *Euhages.* Eutropius quidem *Victophalos* vocat in Traiano, sed Ms. Fuldensis *Victohalos* habet, teste Sylburgio, Hirsfeldensis *Victoalos,* teste Canisio. VALES.

Confundente metu consilia] dubii, ut fit; in angustiis. *ad Victohalos,* Gothorum partem, Iul. Capitol. vita Marci Anton Philos. c. 14. et 22. ibique Salmas. Eutrop. VIII, 2. ubi de dissensu Codicum in nomine istius gentis accurate, ut solet, retulit Tzschuckius. Marcomannis plerumque iuncti inveniuntur, v. omnino Mannerti German. p. 428. et in Bohemia nostra res suas videntur habuisse. — *Defensoribus obsequi, ut in malis, optabile, quam servire suis mancipiis arbitrati.* Sensus apertus, haereo tamen in *ut in malis, optabile.* Brevius, fateor, defungi potuisset Ammianus, si scripsisset *magis optabile;* nihil tamen muto. *Ut in malis,* sc. fieri solet, ut inter duo mala id, quod minus est, eligamus, et *optabile* pro optabilius positum, τὸ *magis* enim saepe Latini, uti Graeci μᾶλλον omittunt. W.

Quae deplorantes] scil. se tamen non omnino liberos, sed Victohalis obnoxios, ab eorum arbitrio pendere. *recepti in fidem* pro sociis, *poscebant praesidia liberati,* ut defenderentur a quibuscunque dominis. W.

20. *Zizaim Regem iisdem praefecit.*] Non omittenda sunt verba Aurelii Victoris (Caes. c. 42.) *At Iulius Constantius annos tres atque* XX. *Augustum Imperium regens, cum externis motibus, modo civilibus exercetur, aegre ab armis abest: queis tyrannide tantorum depulsa, sustentoque interim Persarum motu, genti Sarmatarum magno decore confidens apud eos Regem dedit.* Haec Sarmatarum Regis creatio contigit Datiano et Cereale Coss. VALES.

21. *Bregentionem*] Pannoniae urbem, hodie oppidulum *Szoeny* haud procul ab urbe *Comorn.* Mannert Germ. p. 742. W.

Vitrodorus] Reinesius: Vithodo-ris, Vithodo-rix, i. e. scientia, sapientia dives. W.

Aliique Optimates et Iudices.] De Quadis loquitur Ammianus, et pro Ducibus *Iudices* ponit. Id autem ex eo manat, quod qui aries vel dux gregis Latinis dicitur, a Graecis appellatur κριός, ἀπὸ τοῦ κρίνειν: ut ait Artemidorus libri 2 capite 12. Ideoque *Iudex* et *Dux* idem. Sic in hoc loco *Optimates* et *Iudices* iungit Ammianus. Sic cap. 6. libro XVIII Ursicinum *Iudicem* vocat. Et in libro XXXI cap. 2. *Alani Iudices eligunt diuturno bellandi usu spectatos.* Et seq. cap. Athanaricus, qui Go-

thorum Rex erat, *Thervingorum Iudex* nuncupatur. OISELIUS. Ergone quia aries dux gregis Graece *κριὸς* dicitur, *ἀπὸ τοῦ κρίνειν*, a iudicando, ideo Iudaei, Alani, Hunni, aliique Barbari, Duces ac nonnunquam Reges etiam ſuos *Iudicum* appellatione deſignavere? HADR. VALES.

Iudices] duces militares, vel magiſtratus civiles, utroque enim ſenſu apud noſtrum occurrunt. — *Sub greſſibus iacuere militum* ad genua provoluti. W.

Eductis mucronibus, quos pro numinibus colunt.] *Hunc ritum etiam inf. tangit, cum de Alanis ſcribit lib. XXXI. c. 2. §. 23. *Gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem regionum, quas circumeunt, Praeſulem verecundius colunt.* Sollemne nempe eſt, ut per eum quis iuramenti religione ſeſe adſtringat, quem pro Deo obſervat. Sic Mezentius per dextram et telum iurabat, et Scythae per acinacem. Apul. de Deo Socrat.* Arnob. adverſ. Gentes lib. 2. Aimoinus lib. 4. c. 36. *Hoc pactum ſacramento quidem ſuper arma (ut eis mos erat iurantibus) firmatum.* *Lucianus in Toxare: (Tom. VI. Bipont. p. 100.) *Μᾶλλον δὲ πρότερον ὀμοῦμαί σοι τὸν ἡμέτερον ὅρκον, ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἐν ἀρχῇ διωμολογησάμην. Οὐ μὰ γὰρ τὸν ἄνεμον καὶ τὸν ἀκινάκην, οὐδὲν πρός σε ψεῦδος ἐρῶ.* De Danis M. Adamus cap. XXX. *Caeſari miſerunt gladium videlicet capulo tenus aureum et alia multa, pacem firmam ritu gentis per arma iuraverunt.* Sed optime Ammiani locum Menander illuſtrat in Eclogis Legation. pag. 106. *Δείσαντες οἱ ἐν Σιγγηδῶνι, τοὺς ὅρκους γοῦν αὐτὸν* (Chaganum) *ὀμνύναι προεκαλοῦντο, καὶ ὡς παραυτίκα, τούς τε Ἀβαρικοὺς ὤμνυεν ὅρκους, ΞΙΦΟΣ ΣΠΑΣΑΜΕΝΟΣ, καὶ ἐπαρασάμενος ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Ἀβάρων ἔθνει παντοίως, εἰ κατὰ Ῥωμαίων τι μηχανώμενος γεφυροῦν βουλεύοιτο τὸν Σάον, ὑπὸ ξίφους μὲν αὐτός τε καὶ τὸ Ἀβάρων ἅπαν ἀναλωθείη φῦλον.** LINDENBR. Locus, quem citat Lindenbrogius, eſt libri XXXI cap. 2 citaturque in pari cauſa ab Iſ. Voſſio ad Pompon. Melam II, I, ubi pro *circumeunt* ex Vaticano libro produxit *circumcircant*, ut de eo non debuerit adeo iactare Hadrianus Valeſius in praefatione, qua enumerat ſua *κατορθώματα*. GRON. Cf. Gronov. Praef. p. XVII. W.

CAPVT XIII.

1. *Multa et nefaria πολλὰ καὶ* — Sic *multa et aſpera* XXIX, 5. W. Ciceronem Tuſc. V, 34. *πολλὰ καὶ ὄλβια* in epigrammate Sardanapali expreſſiſſe ad verbum, et copula quidem non neglecta, *multa et praeclara*, ſed neque ipſum aliis locis, neque alios ſcriptores Latinos ſic locutos reperiri nuper monuit Weiskius Pleonasm. Gr. p. 188. ERF.

Erumpentibus liberis.] Ita vocat Sarmatas liberos (ut paullo poſt, *liberi terras occupaverunt e regione ſibi oppoſitas*) ad diſcrimen Sarmatarum Limigantium, qui ſervilis erant conditionis. Lib. 29. c. 6. §. 15. *Sarmatas liberos ad diſcretionem ſervorum rebellium appellatos:* quorumque in dominos facinus paullo ante narravit ſupra lib. XVII. c. 12. et inf. lib. XIX. c. 11. (XXIX, 6.) Sic liberorum Scytharum meminit Herodotus lib. IV. LINDENBR.

4. *Parthiscus irruens amnis.*] Plinius Parthissum amnem nominat in lib. 4. capite 12. *Campos et plana tenent Iazyges: Sarmatae montes et saltus: pulsi ab his Daci ad Parthissum amnem.* *Alias *Pathissum amnem;* ut in Editione Parisiensi Nic. Beraldi, quae anno M. D. XVI. prodiit, impressum reperitur. Ptolemaeus in libro III. Τιβίσκον appellat, et Iazygas vagos inter Danubium et Tibiscum ac montes Sarmaticos ponit, perinde ac Plinius. Sed in Ptolemaeo legendum est Παρτίσκος. Unde et Πάρτισκον opidum a fluvio praefluente dictum. Hungari flumen hoc vocant *Tissa,* teste Cluverio libri 3 capite 31.* Est et Artiscus amnis apud Herodotum in 4, 92. quem per Odrysas fluere dicit: sed alius est a Parthisco, cum Parthiscus sit ultra Danubium. VALES. *Parthiscus* (Theiss) Pathissum nominat Cluver. Germ. 3, 31. monente Reinesio. W.

Obliquatis meatibus] quod verbum amat Ammianus in fluminibus XVI, 1. XVII, 4. cet. *Dum solus licentius fluit,* libere vagatur. *Prope exitum* ubi in Danubium effunditur — *Super his* (ἐπὶ τούτοις) praeterea *amnis potior* i. e. Danubius *insularem amfractum* insulam. *aditu* (Dat.) ostio Parthisci *paene contiguum* proximum *ambiens. terrae consortio separavit,* a continenti abscidit. W.

6. *celeritate volucri migrantes*] tumultuatim circumvagantes. W.

7. *Tentabant cum precibus proelium*] inter ipsas preces de proelio cogitabant. W.

8. *Lux excedens*] sol occidens. — *Erectis vexillis* signis motis. W.

9. *Caput porci simplicitas militaris.*] Veget. de Re Milit. lib. III. cap. 19. Agathias lib. II. et ex eo Suid. LINDENBR.

Caput porci simplicitas militaris adpellat] milites gregarii, qui ob similitudinem aliquam dare nomina rebus solent. cf. XVI, 5. ubi *vulgaris simplicitas.* De ipsa forma aciei struendae vide Nast griech. Kriegsalterthümer p. 97. et Tab. 2. W.

10. *Incidebat*] Alii libri rectius *caedebat.* — *Absque mortuis,* praeter mortuos. Eodem modo XXV, 1. XXVII, 2. cet. ad formam Graeci χωρίς. W.

11. *Semihorae curriculo*] spatio. Sed Ammianea aetate hic usus curriculi pro partibus temporis erat vulgaris. v. Gothofredi Glossar. Nomic. ad Cod. Theodos. s. h. v. W.

12. *Ad infimitatem obsequiorum venere servilium*] cf. XXVII, 10, ubi *infimi* et *supplices.* W.

13. *Incitante fructu vincendi*] commodis, praedae cupidine. W.

Casa vel trabibus compacta firmissimis.] Morem hunc etiamnunc Sarmatae aliique Aquilonares et Alpini populi servant. Trabibus enim aliis super alias locatis domus et casas construunt: uti non omnes quidem, sic multas tamen. Neque aliter priscos illos Germanos, maiores nostros, factitasse verosimile est. De quorum aedificiis sic scribit Herodianus lib. VII. 2. Λίθων μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς ἢ πλίνθων ὀπτῶν σπάνις, ὗλαι δ' εὔδενδροι· ὅθεν ξύλων οὔσης ἐκτενείας, συμπηγνύντες αὐτὰ καὶ ἁρμόζοντες, σκηνοποιοῦνται. In Germanorum tamen solo domicilia non pauca ritu Romano

elegantius fuisse constructa, ex Ammian, lib. XVII. c. 1. §. 7. videre licet. LINDENBR.

15. *Per elementum utrumque*] ἐν ἀμφοτέροις τοῖς στοιχείοις, terra marique. Hunc sequioris aetatis usum pluribus exemplis firmavit Dorvillius ad Chariton. p. 579. ed. Lips. W.

16. *Navigia iussa sunt colligi*] ab ipsis devictis hostibus ad indagandos castigandosque trans flumen habitantes. W.

18. *Ad suffugia locorum.*] Vulg. *Sufragia locor.* male. Paullo post: *Adegit suffugia petere latebrarum palustrium.* Lib. XXI. c. 12. *Per impedita suffugia velocitas exemerat pedum.* Ita *refugia*, ὑποδύσεις. Rufinus de Bell. Iud. lib. III. cap. 9. *Machinas et refugia incendunt.* LINDENBR.

19. *Picenses.*] Apud Ptolemaeum πικήνσιοι in Moesia superiore ponuntur, a Sarmaticis forte Picensibus profecti. VALES.

Amicenses et Picenses] Dacis adnumerat Mannertus T. IV. *Norden*, p. 184. alibi tamen se invenisse negans. W.

Taifalorum] qui pars erant Gothorum occidentalium. vide infra XXXI, 3. Eutrop. VIII, 2. Mannert Germania p. 427. W.

21. *Utrum oppeterent* armis se defenderent, an *rogarent* pacem, cum *utriusque rei* et defensionis et veniae impetratae documenta haberent. *Variae palmae victoriarum*, reliquis victoriarum laetis eventibus. W.

22. *Opum vilitas, quam celeritatis ratio furari permisit.*] sarcinas tenues, pecora et supellectilia, quae raptim colligere potuerant. W.

23. *Salitionibus*] h. l. opponuntur *sedibus fixis*, sunt ergo proprie et ad Etymon vocis accipiendae pro *seitionibus*, mutandis domiciliis, ut denuo emigrare cogerentur. — *Ut congruo docebitur textu.* v infra XIX, 11. W.

24. *Tutela*] securitas. *Exsules populos* a servis olim expulsos Liberos Sarmatas. *Regem* Zizain, c. 12. W.

25. *Tali textu recte factorum* (διορθωμάτων) his una serie praeclare feliciterque gestis. W.

Militarique consensu secundo Sarmaticus.] De veritate huius loci dubium nullum esset, ni ipse Constantius aliud innuere videretur, in militari, quae mox sequitur, allocutione, dum ait: *Postremo ego quoque hostilis vocabuli spolium prae me fero, Secundi Sarmatici cognomentum, quod vos unum idemque sentientes mihi, ne sit arrogans dicere, merito tribuistis.* Ut sane hic quoque legendum sit, *militarique consensu Secundus Sarmaticus appellatus.* Qui tamen an recte Secundus Sarmaticus dicatur, ipse viderit. Nam ob victorias contra Sarmatas et ante Constantium M. Antoninus Philosophus, et Aur. Antoninus Bassianus Impp. aliique Sarmatici quoque dicti fuere, ut ex Historiae Augg. Scriptoribus, et Nummis veteribus constat. LINDENBR. Merito Constantium secundo (vel secundum) Sarmaticum dici Valesius in Praef. p. LXIX. credit propterea, quod bis Sarmatas proelio superaverit; idque infra ad finem huius capitis firmatur. Possis etiam *secundo* ad *consensum* trahere, sed Valesii sententia probabilior. W.

Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum.] Ex vocabulis gentium subactarum victores nomina sibi indidisse, nemo non

novit. Hinc enim Africanus ab Afris, Germanicus a Germanis, Francicus a Francis, alii ab aliis populis appellati. *Themiſtius Euphrada Orat. 10. pag. 246. de pace ad Valentem Imp. ἀναμιμνήσκομαι δὲ, ὅτι τῶν παλαιῶν αὐτοκρατόρων ὁ μέν τις ἀχαϊκὸς ἐπεκλήθη, ὅτι τὴν ἑλλάδα ἀνάστατον ἐποίησε· μακεδονικὸς δέ τις ἕτερος, ὅτι τὴν μακεδονίαν ἔρημον καὶ ἀοίκητον. *Hinc Vararanes Saporis filius Perſa (nam et apud Perſas hic mos obſervatus) Cermaſaa dictus fuit, ab eius nominis gente devicta. Agathias lib. IV. pag. 311. Οὐαραράνης ὁ παῖς, ὃς δὴ καὶ κερμασαὰ ὠνομάζετο· τῶν δὲ τοιούτων ἐπικλήσεων ἡ αἰτία ἤδη μοι εἴρηται· καὶ γὰρ κέρμα ἔθνους τυχὸν ἢ χώρας ὑπῆρχεν ἐπωνυμία· ταύτης δὲ τῷ πατρὶ τοῦ οὐαραράνου δεδουλωμένης, εἰκότως ὁ παῖς τὴν ἐπωνυμίαν ἐκτήσατο, καθά που πρότερον καὶ παρὰ Ῥωμαίοις ὁ μὲν Ἀφρικανὸς τυχὸν, ὁ δὲ Γερμανικὸς, ὁ δ' ἐξ ἄλλου του γένους νενικημένου ἐπεκλήθη. LINDENBR.

ore omnium ſavorabilis] cui omnes uno ore ſavebant. XXIII, 5. eſt: ſtudio concordi cunctorum favorabilis. W.

26. *Correximus*] recte, fortiterque fecimus, XVI, 1. XXV, 4. extr. XXX, 7. — *Prudenter conſultis* prudentibus conſiliis, ſed ingratum ad aures conſULtis exſULtat? perſULtabat ſe uno tenore excipientia. W.

28. *Vere adulto*] aeſtate appropinquante. Sic ver pubeſcens XXVII, 5. XXX, 5. *Arripuimus negotiorum moles* celeriter aggreſſi ſumus, quo ſignificatu verbum arripere ſaepius in Codice Theodoſiano uſurpatum legitur. *Calcatis* devaſtatis. *Inter repugnandi minaces anhelitus* minas, quae vix ſpiritum ducere permitterent. Cf. anhelantes altius ſed imbelles XXXI, 7. *Adfuſi ſunt veſtigiis* pedibus *Auguſti,* veniam orantes. W.

29. *His ſequeſtratis*] compoſitis. Macrobius inprimis hoc verbo utitur, ad quem vide Zeunium p. 765. W.

30. [*Zizain praefecimus Liberis.*] In codice Colbertino *Zigam* dictum reperio, et cap. XII. ſupra *Zigaim Regem:* ſicut *Rumorem* Subregulum Sarmatam: quem *Rumonem* alias cap. eod.] HADR. VALES.

Plus aeſtimantes creare, quam afferre barbaris Regem.] Artes hae ſunt, quibus paullatim animi devicti emolliuntur, ut deperditae libertatis iacturam facilius ferre diſcant. LINDENBR.

Plus aeſtimantes creare quam afferre.] Legendum videtur *quam auferre,**) *vel *abferre.** VALES.

31. *Sufficient ex hoſtibus captivi.*] Placet ſcriptura Regii exemplaris, in quo legitur, *vobis abunde ſufficiet ex hoſtibus captis.* Nam Conſtantius hoc ſecundum huius expeditionis praemium eſſe dicit, quod militibus Romanis ex Sarmatarum captivis mancipia abunde ſufficient. Magnas enim opes ex pauperum hominum praeda ſperari non debuiſſe, et ſibi ſupereſſe theſauros ait, quibus milites ſuos locupletet. Ceterum captivi tunc inter milites dividebantur, quos milites deinde mercatoribus divendebant. Dio

---

*) Sic iam ante Valeſium Gruterus. v. Gronovii Praef. p. XXII. W.

in fine lib. 51. καὶ οἱ αἰχμάλωτοι τοῖς στρατιώταις διεδόθησαν: et Themistius in Orat. 17. et Tarquinius apud Dionysium Halic. in lib. 4. c. 50. VALES.

33. *Secundi Sarmatici cognomentum.*] Mallem *secundo Sarmatici.* Sic supra Marcellinus dixerat: *Militarique consensu secundo Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum.* hoc est, δὶς σαρματικός. Sic enim in Edicto Maximiani Galerii apud Eusebium in lib. 8. Hist. αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Γαλέριος Μαξιμιανὸς δὶς Καρπῶν μέγιστος, ἑξάκις Ἀρμενίων μέγιστος, etc. Id est: *Secundo Carpicus Maximus, sexto Armeniacus Maximus.* Constantius igitur victoriam de Sarmatis iam antea retulerat; sed quando, incertum est. VALES.

34. *Demumque ex usu testata.*] In Regio [et in Colbertino] exemplari legitur *dmque.* Scribendum igitur est: *Deumque ex usu testata, non posse Constantium vinci.* Quod confirmatur ex lib 24. c. 1. *Impetrabilem Principem superari non posse, Deum usitato clamore testati.* Et ex lib. 26. c. 7. *Testati more militiae Iovem, invictum Procopium fore.* Huiusmodi autem erat exclamandi formula *Tu scis, Iupiter: Constantius vinci non potest.* Ita apud Lampridium in Diadumeno c. 1. milites acclamasse dicuntur *Tu scis, Iupiter: Macrinus vinci non potest. Tu scis, Iupiter: Antoninus vinci non potest.* Quibus in locis, *Tu scis,* idem valet ac *Testis es;* ut apud praecipuum Poetarum non semel legitur, ἴστω Ζεῦ: et ἴστω Λητοῦς υἱὲ, apud Apollonium in lib. 2. Argon. denique apud Pollucem in sacramento epheborum Atheniensium, quod relatum est in eius lib. 8. sect. 106. ἴστορες θεοὶ ἄγραυλοι, Ἐνυάλιος, Ἄρης, Ζεὺς, Θαλλὼ, Αὐξὼ, Ἡγεμόνη. Id est: *Testes sunto Dii agrauli, seu agrestes, Enyalius, Mars, Iupiter, Thallo, Auxo, Hegemone.* Sunt autem Auxo quidem et Hegemone Charitum apud Athenienses nomina: Thallo autem Horarum unius, ut docet Pausanias in Arcadicis et in Boeoticis IX, 35. τιμῶσι γὰρ ἐκ παλαιοῦ καὶ Ἀθηναῖοι χάριτας Αὐξὼ καὶ Ἡγεμόνην· τὸ γὰρ τῆς Καρποῦς ἐστὶν οὐ χάριτος, ἀλλ᾽ ὥρας ὄνομα· τῇ δὲ ἑτέρᾳ τῶν ὡρῶν νέμουσιν ὁμοῦ τῇ Πανδρόσῳ τιμὰς Ἀθηναῖοι, Θαλλὼ τὴν θεὸν ὀνομάζοντες. Apud Hyginum quoque in fabula 183. Horarum nomina haec sunt. Auxo, Eunomie, Pherusa, Caria, Odice, (lege Carpo, Dice Euporie, Irene, Orthesie, Thallo. *Clemens in Protreptico: Αὐξώ τε καὶ Θαλλὼ αἱ Ἀττικαί.* Et haec ad explicationem loci obscurissimi obiter sint dicta. VALES.

Ex usu testata non posse Constantium vinci.] Ad sollennes adclamationes haec verba pertinent; qualis consimilis plane etiam illa est apud Lamprid. in Vita Diadumeni c. 1. *Iupiter O. M. Macrino et Antonino vitam. Tu scis Iupiter! Macrinus vinci non potest. Tu scis Iupiter! Macrinus vinci non potest.* LINDENBR.

Sirmium cum pompa triumphali.] Hunc Constantii triumphum memorat simul ac deridet Iulianus in Ep. ad Athen. p. 513. VALES.

Militares numeri] legiones. *Remearunt sedes.* Omissum *ad*, uti Virgil. Aen. XI, 793. Stat. Sylv. III, 5, 12. Apul. Met. VII. post init. Additur XIX, 9. remearunt *ad* sua. W.

CAPVT XIV.

1. *Iisdem diebus Prosper, et Spectatus.*] Spectatus ex legatione Persica redierat ante ruinam Nicomediae, ut patet ex Epistola 321. quam Libanius de Spectati reditu scribit ad Aristaenetum, qui eo terrae motu interiit: quam quidem Epistolam supra retulimus. Itaque haec ante cladem Nicomediae locari debuerant. Eadem incuria paullo supra dicta sunt, quae de Bassi Praefectura posuit: quem ex allata Inscriptione constat sequenti anno, hoc est, Eusebio et Hypatio Coss. decessisse. VALES.

Ut supra docuimus] Cap. 5. *Ctesiphonta* quae regia tum erat Persarum. *Rebus integris,* ut omnia eodem statu, quo tum essent, persisterent, h. e. uti paullo post: *ne super turbando Armeniae vel Mesopotamiae statu quidquam moveretur.* W.

2. *Lucillianus.*] Is videtur esse, cui summam belli contra Persas gerendi mandatam esse a Constantio scribit Zosimus in lib. 2. c. 45. cum is Gallum Caesarem in Orientem mitteret: et quem in lib. 3. c. 8. scribit, Nisibin a Sapore obsessam defendisse. VALES.

Lucillianus Comes] Domesticorum. XIV, 11. et Ind. 1. — *Nodo violentae necessitatis adstrictus* ad purpuram accipiendam coactus, *ad res consurrexit novas* v. XXVI, 5—10. W.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XVIII. C. I.

1. *Eusebium atque Hypatium fratres sublimabant vocabula Consulum.*] Admodum sublimiter! *Contextis successibus*, pluribus, ubi alius alium exciperet. —*sequestratis* omissis. W.

Ne quem.] Forte *ne quam* scilicet provinciam. GRON.

Praesumeret] sibi arrogaret, raperet. cf. XXIII, 5. *Versarentur in medio,* omnibus se immiscerent negotiis, dominarentur. W.

2. *Ipse iurgia dirimens.*] Hoc erat institutum Caesaris Iuliani: de quo Mamertinus in gratiarum actione sic dicit: *Aestates omnes in castris, hiemes in tribunalibus degit.* Et Libanius in Orat. funebri. VALES.

Indeclinabilis iust. iniust. distinctor.] Hic Marcellinus noster aperte graecissat. Indeclinabilem enim posuit pro eo quod Graeci dicunt ἀκλινῆ: quo sensu Nicolaus Damascenus de vita sua, p. 422. Editionis nostrae dixit de seipso: πρός γε μὴν τὸ δικάζειν οὕτως ἀκλινὴς καὶ ἀθώπευτος. *Vox erat illius aevi, qua utitur etiam Rufinus in libri VI. Hist. Eccles. capite 7. de Narcisso loquens. *Cum esset* (inquit) *constantis animi, et iusti rectique indeclinabiliter tenax.* VALES.

Iustorum iniustorumque distinctor.] Sic XXVIII, 4. *iustorum distinctor et arbiter plenus.* cf. et XXII, 3. in quibus omnibus locis Savaro ad Sidonium p. 131. legi iubet *discinctores*, quod *discingere* illa aetate dixerint pro dirimere. W.

3. *Acta.*] Post hanc vocem Wakef. in Silv. Crit. P. IV. p. 202. excidisse putat *alia.* W.

4. *Pro tribunali palam admissis volentib. audiebat.*] Id est, levato velo, ut loquuntur Impp. in lege ult. Cod. Th. de naufragis. Velum enim pro foribus Secretarii positum erat, quod si reductum erat, seu levatum, omnes ad audiendum admitti posse significabat: sin erat adductum, neminem praeter consilium admitti fas erat. Adducebatur autem fere in criminalibus causis, ubi de capite hominis agebatur, quo iudex attentius ac maturius cum consilio deliberaret, ut docet Basilius in Ep. 79. ad Eustathium Sebast. εἰ γὰρ οἱ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχοντες, ὅταν τινὰ τῶν κακούργων θανάτῳ καταδικάζειν μέλλωσιν, ἐφέλκονται τὰ παραπετάσματα, καλοῦσι δὲ τοὺς ἐμπειροτάτους πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν προκειμένων σκέψιν καὶ πολὺν ἐνσχολάζουσι χρόνον, etc. quem locum imitatus esse videtur Clemens lib. 2. Const. Apost. cap. 52.

Idem testatur Chrysostomus Homilia 43. in Matthaeum: ὥσπερ οἱ δικασταὶ ὑπὸ παραπετάσματος καθεζόμενοι κρίνουσιν. Contra in publicis iudiciis velum levari solebat: ut idem docet Homilia 57. in Matthaeum: καθάπερ γὰρ τοῖς δικασταῖς, ὅτ' ἂν δημοσίᾳ κρίνωσι, τὰ παραπετάσματα συνελκύσαντες οἱ παρεστῶτες, πᾶσιν αὐτοὺς δεικνύουσιν. VALES.

Palam admissis volentibus] quibuscunque (βουλομένοις). W.

Confutari] convinci, XIV, 9. XVII, 9. — *Delphidius* huic oratori Ausonius carmen dedicavit 195. ubi vide Floridum p. 142. Ob vehementiam etiam et acerbitatem exagitat Appuleius in Aemiliano. W.

Et quis, ait, innocens esse poterit] Hoc egregium Iuliani Caesaris responsum refertur etiam a Zonara in Annalibus: cuius verba, quia sunt Marcellini verbis simillima, hic apponenda duxi: ποτὲ γοῦν δικάζων τινὶ κεκλοφέναι κατηγορουμένῳ καὶ τὴν κλοπὴν ἀρνουμένῳ, ἐπεὶ ὁ κατήγορος, τίς, ἔφη, βασιλεῦ, ἐπ' ἐγκλήματι δίκην ὑπόσχῃ, εἰ ἐξ ἀρνήσεως ὠφελοῖντο οἱ αἰτιώμενοι; ἐκεῖνος ἀνθυπεκρίνατο· καὶ τίς ἔσται ἀναίτιος, εἰ ἐλέγχων ἄνευ πιστεύοιντο οἱ κατήγοροι. *Eadem leguntur apud Iohannem Antiochenum in Excerptis nondum editis περὶ ἀρχαιολογίας: ubi Νουμεριανὸς dicitur is, quem Marcellinus noster Numerium vocat.* VALES.

CAPVT II.

1. *Rumore praecurso.*] Ita et XXIII, 2. W.

2. *Hariobaudem*] sine dubio Alamannum natione. *vacantem Tribunum*, v. Ind. II. v. Vacans. *Hortarium regem* de quo vide ad XVI, 12. init. Pacem pepigerat cum Iuliano XVII, 10. W.

3. *Implendum*] agendum, XIV, 1. XXX, 8. W.

Annona a Britannis sueta transferri.] Zosimus lib. III. c. 5. (ubi v. Heynium p. 636. W.) Ὀκτακόσια κατεσκεύασε πλοῖα (Iulianus Imp.) μείζονα λέμβων· ταῦτά τε εἰς τὴν Βρεττανίαν ἐκπέμψας κομίζεσθαι σῖτον ἐποίει· καὶ τοῦτον τοῖς ποταμίοις πλοίοις ἀνάγεσθαι διὰ τοῦ Ῥήνου παρασκευάζων, τοῦτό τε ποιῶν συνεχέστερον, διὰ τὸ βραχὺν εἶναι τὸν πλοῦν, ἤρκεσε τοῖς ἀποδοθεῖσι ταῖς οἰκείαις πόλεσιν εἰς τὸ καὶ τροφῇ χρήσασθαι, καὶ σπεῖραι τὴν γῆν, καὶ ἄχρις ἀμητοῦ τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν. Iam olim ergo hac laude celebris Britannia, quod et annona in proprios usus sufficiente abundet, et frumentarium auxilium populis etiam longissime dissitis suppeditet. LINDENBR.

Annona a Britannis sueta transferri.] Hanc Britannicae annonae transvectionem Iulianus multo quam antea faciliorem reddidit. Nam cum fere omnes onerariae naves ad annonam hanc transvehendam comparatae, metu barbarorum mare infestantium subductae computruissent, paucaeque admodum navigarent, quibus in portu exoneratis, inde annona vehiculis transportabatur: quod quidem maximo damno ac sumptui Gallis erat: Iulianus plures quam antea naves fabricavit, utque annona lembis per flumen Rhenum ex Britannia insula subveheretur, prout olim fieri solitum erat, sollicite providit, ut narrat Libanius in Orat. funebri ad hunc annum (Reisk. 549.) et Zosimus in lib. 3. c. 5. et ipse Iulianus satis ambitiose

in Epist. ad Athenienses. (Spanh. p. 279.) De Britannicae annonae transvectione loquitur etiam Eunapius in legationibus. χαμάβων γὰρ μὴ βουλομένων ἀδύνατόν ἐστιν τὴν ἐκ τῆς βρεττανικῆς νήσου σιτοπομπίαν εἰς τὰ ῥωμαϊκὰ φρούρια διαπέμπεσθαι. *Vide Cluverium in libri 2. de Germania capite 26. VALES.

4. *Castra Herculis, Quadriburgum, Tricesimae.*] Edidimus locum, ut vulgo legitur, licet de vitio valde suspectum: neque a Mss. auxilii quidquam, in quo sic scriptum: — — *Castra Herculis, Quadriburgi unius Tricesimae.* Editio Steph. *Quadriburgum Stricensium.* Emendare conati sunt viri docti; quorum tamen diligentiam potius, quam successum laudo. Et hactenus verosimilia dixisse videtur Petr. Divaeus Antiquitat. Belgicar. cap. XIX. LINDENBR.

Castra Herculis.] Urbem hanc intelligit Libanius in Orat. cit. his verbis (Reisk. p. 550.): ἀλλὰ κατέβαινε μὲν ἐπ' αὐτὸν ὠκεανόν· πόλιν δὲ ἡράκλειαν ἡρακλέους ἔργον ἀνέστη, τὰ πλοῖα δὲ εἰς τὸν ῥῆνον εἰσῆγε. Eiusdem mentio fit in Tabula Itineraria Peuting. *Carvone* 13. *castra Herculis* 8. *Noviomago* 10. Hanc etiam intelligere videtur Stephanus Byzantius, cum scribit, Ἡράκλεια τρίτη Κελτικῆς. VALES.

Castra Herculis] munimentum ad Rhenum, Mannert Gallia p. 217. *Quadriburgium* (Schenkenschanz Wessel. ad Itiner. p. 370. Mannert p. 218.) *Tricesimae* eadem quae alias Colonia Traiana, (Kellen) postea vero, quia Legio XXX. ibi in praesidio fuit, Tricesimae dicta, Mannert p. 219. — *Novesium* (Nuys) Wesseling p. 255. *Bonna* (Bonn) *Antunnacum* (Andernach) Mannert p. 223. et *Bingio* (Bingen) urbs iamiam Tacito Hist. IV, 70. memorata, Mannert p. 224. W.

5. *Post haec impetrata*] his ita effectis, XIX, 6. *Utilitati publicae obedisse,* impetrata fecisse, ut reip. consulerent. W.

Non rectoris amore. Romanis, etc.] Sic primus hunc locum Gelenius emendavit, audacter satis. Nam in Mss. deest negativa particula, et *Romanos* legitur, non *Romanis*. Equidem initio, quid sibi vellet haec Mss. lectio, videre non poteram. Adeo saepe veritas in oculos nostros incurrit, nec advertitur tamen. Tandem vero animadverti elegantem in scripta lectione sensum esse: *Idque claris indiciis apparet, utilitati publicae metu barbaros obedisse, rectoris amore Romanos.* Est igitur antithesis Barbarorum et Romanorum: Barbaros metu, Romanos amore Caesaris paruisse dicit: quod sequentia manifeste evincunt. Subiicit enim, *Reges ex pacto, etc.* quod refertur ad Barbaros: deinde *et auxiliarii milites, etc.* quod ad Romanos referendum est. VALES.

6. *Aedificiis habilia*] materias XVII, 10. W.

Et auxiliarii milites.] Plerique, ut ait Vegetius in lib. 2. in auxiliis festinant militiae sacramenta percipere, ubi et minor sudor et maturiora sunt praemia: vitantes laborem in legionibus militandi, ubi graviora arma, plura munera, severior disciplina. Ex quo patet Romanos complures in auxiliis militasse. Auxilia tamen initio de alienigenis dicebantur, ut docet Varro in lib. 4. de lingua Latina p. 24. ed. Scalig. 1581. *Auxilia,* inquit, *appellantur ab auctu, cum accesserint qui adiumento essent alienigenae.* Et ita quoque Festus Pompeius. At Suidas αὐξίλια derivat ἀπὸ τῆς ὀξύτητος τῆς βοηθείας. Sic enim apud eum in v.

φιλὸς vetus ſcriptor loquitur: *αὐξίλια δὲ οἱ ῥωμαῖοι τὰ τοιαῦτα τέλη προσαγορεύουσι, τὸ τῆς βοηθείας ὀξὺ καὶ εὐκίνητον περὶ τὰς χρείας οὕτω προσαγορεύοντες.* VALES.

Quinquagenarias longioresque materias.] *Quinquagenarias materias* dixit, id eſt, trabes et arbores valde magnas, ut *centenarias roſas* Tertull. de Corona militis cap. 14. et *centenarios nummos* Lampridius in Alex. Severo c. 39. (ubi vid. Interpretes. W.) *Pecunias maiorinas vel centenionales* L. 1. C. Theod. Si qui pecun. conflav. LINDENBR. Cf. Salmaſ. ad Scriptt. H. A. Tom. 1. p. 450. W.

Quinquagenarias longioresque materias.] Id eſt, trabes quinquaginta pedum longitudine. Sic Vitruvius in lib. 8. cap. 7. fiſtulas quinquagenarias dicit, quarum ſcilicet lemna quinquaginta digitos lata eſſet. Aliter Plinius quinquagenarium thoracem, et quinquagenaria ac centenaria pondera dicit in lib. 7. cap. xx. Tertullianus de Pallio promulſidem quinquagenariam; Lampridius in Elagabalo c. 19. vaſa centenaria: id eſt quinquaginta pondo, centum pondo. VALES. Haec apprime conveniunt, quae cum ſolidiore fundamento elaboravit pater libro 1 Pecuniae vet. cap. 3. GRON.

7. *Lupicino.*] Hic primum occurrit. *Severi* Magiſtri equitum, ſed inefficacis (xvii, 10. — *incivilitas* inſolentia, licentia. cf. xxix, 5. W.

9. *Ne pacatorum terrae corrumperentur.*] Idem refertur a Libanio in Oratione funebri (Reisk. p. 551.): *ὁ δὲ ἐχώρει τὴν τῶν ἐνσπόνδων παρεξιὼν, ὅπως μὴ δι' αὐτῶν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἰὼν, ἀνάγκῃ τι βλάψειε. Progrediebatur itaque foederatorum agros praeteriens, ne per eos in hoſtem tranſiens, quidquam neceſſario vaſtaret.* VALES.

Ne pacatorum Suomarii, de quo vide ad xvi, 12. init. adſcripta, *terrae corrumperentur,* vaſtarentur. W.

In locum ad comp. pontem.] Ante haec verba videtur quidpiam deeſſe in hunc fere modum: *Iri igitur placuit in locum, etc.* Vel ſane ſcribendum eſt *iri in locum.* et ita nihil deerit. Atque hanc emendationem confirmat Libanius in Orat. cit. (Reisk. 1. p. 551.) *ὡς γὰρ βαδίζων καὶ περισκοπῶν τὴν ἀντιπέρας ὄχθην, κατεῖδεν ἐπίκαιρον τόπον, οἷον κατασχεθέντα παρέχειν ἀσφάλειαν τοῖς κατειληφόσι, πλοῖά τινα καὶ μοῖραν τῆς δυνάμεως μικρὰν ἀφανῶς ἐν κοίλῳ τινὶ τῆς οἰκείας ὄχθης χωρίῳ καταλιπὼν, αὐτός τε ἐπορεύετο, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἠνάγκαζεν ἴσην πορείαν χωρεῖν. Nam cum progrediens et adverſam ripam circumſpiciens, locum vidiſſet opportunum, qui occupatus ſecuritatem praeſtare poſſet: navigia aliquot et militum exiguam manum in valle quadam Romanae ripae proxima occultavit: et ipſe incedens, hoſtes quoque ſimul incedere coëgit.* VALES. *Iri* pendet a praecedente *ſuaſerat.* W.

11. *Caeſar certis imperavit Tribunis*] ut cum ſingulari militum manu alio loco flumen traiicerent, eoque in fraudem inducerent hoſtes, donec ipſe cum toto exercitu transiret. W.

12. *Et collecti nocte provecta.*] Libanius poſt ea quae proxime citavi, ſubiicit: *ἑσπέρας δὲ στρατοπεδευσάμενος τοῖς καταλειφθεῖσιν ἐκείνοις σημαίνει διαπλεῦσαι κρατῆσαι τοῦ χωρίου. καὶ οἱ μὲν πεισθέντες ἐκράτουν· οἱ δὲ ἀναστρέψαντες ἐζεύγνυον, ὁρμώμενοί τε ἐξ οἰκείων καὶ τελευτῶντες εἰς τὸν κατειλημμένον.* *Sub*

vesperam autem castra metatus, militibus iis quos occultaverat, signum dedit, ut traiecto flumine locum occuparent. Atque illi quidem imperata facientes locum occupant. Iulianus vero cum suis reversus eo unde discesserat, pontem iunxit a Romana ripa ad locum qui erat occupatus. Haec Libanii verba clarius quam Marcellini nostri narratio, strategema illud Iuliani explicant. VALES.

Lusoriae naves] ad observandos hostes inprimis adhibitae. v. ad XVII, 2. — *remi suspenderentur* inhiberentur. W.

Dum hostes nostrorum ignes observant.] Saepe hoc strategemate viri bellatores usi, ut iam olim ad Historiam Longobardicam notavi; multaque eius exempla apud Polyaenum aliosque Scriptores passim occurrunt. LINDENBR.

Adversas perrumpere limitis ripas.]. Dubitat Ernest. an legendum sit e MSS. *milites*, quamquam defendi lectio vulgata possit simili loco XXIV, 8. ubi *rupti riparum termini.* W.

13. *Hortarius rex nobis foederatus*] XVII, 10. *non novaturus quaedam*, non quod fide desciscere vellet, *sed amicus finitimis quoque suis* et popularibus. *Reges* imperantes *Regales* regum filios et agnatos *Regulos* subregulos. W.

Epulis adusque vigiliam tertiam more gentili extentis.] Hoc est, quod Tacit. de Germanis scribit c. 22. *Diem noctemque continuare potando nulli probrum.* Vid. Eclogas Legat.* LINDENBR.]

Ullo genere] ullo modo, quod et libri nonnulli habent. Sed nihil mutandum, est enim iterum XXXI, 5. — *Quo dubius impetus trusit* quo forte fortuna per trepidationem abriperentur. W.

14. *Vertuntur in pedes*] in fugam. *In barbarico*, sc. *solo* vel *agro*, quod omittunt illius aetatis scriptores. Cf. XVII, 12, 21. XXVII, 5, 6. Vid. Cellar. et Tzschuk. ad Eutrop. VII, 9. W.

15. *Saepimenta fragilium penatium*] casarum misellarum, ruinasque minantium. W.

Ad regionem cui Capellatii vel Palas nomen.] *Ditmarus lib. 6. cap. 68. *Palas a Treverensibus contra Regem firmatur.* †)* Ab hisce nominibus Principem Palatinum appellationem sumsisse, multi hactenus falso sibi persuaserunt, quorum errores erudite corrigit Vir Cl. Marq. Freherus Origin. Palatin. cap. 2. LINDENBR.

Ubi terminales lapides.] Glossar. Ὁριαῖος λίθος, *terminalis lapis.* Ὁροθέσιον, *terminus, limes, terminatio.* ὅρος ἐπὶ χώρας, *terminus, finis limitum, hoc terminatum.* Dionys. Halicarn. lib. 11. pag. 133. λίθος ἐπὶ τοῖς ὅροις. Sic lib. XXXI, 4. *plagae terminales*, id est, terminis et limitibus regiones confines. *Tertull. de Ieiuniis cap. XI. *Palos terminales figere.** LINDENBR.

Capellatium vel Palas, ubi terminales lapides Alamannorum et Burgundiorum confinia distinguebant, qui duo populi de salinis in illa regione sitis saepe decertabant XXVIII, 5. Ex his igitur, quo referendum sit Capellatium vel Palas, facile intelligitur. Est nempe, quae sententia est Mannerti Germ. p. 293. cuius ipsa verba dedi, munimentum Romanorum, quod etiamnunc Pfal- s. Pohlgraben nominatur. Quod si sumas, duo tantum sunt loca,

---

†) Cf. Vales. Praef. p. LXXIX. W.

quo confinia Alamannos inter et Burgundios poni possint, vel Schafnaburgum ad Moenum, vel in terris Hohenlohicis. Ad utrumque pertinuit vallum Romanum, ab utrisque haud procul absunt salinae, septentrionem versus *Kissingae* ad Salam Franconicam, meridiem versus *Halae* Suevorum, quae posterior magis placet Mannerto, ideo, quod Sala remotior a Schafnaburgo sit, quam ut de salinis oriri lis potuisset, si fines ad hanc urbem fuissent. — Sed operae pretium est, Mannertum ipsum adire, qui totam, in qua nunc versamur, Iuliani expeditionem egregie illustravit. Müllero in Gesch. d. Schweiz Abtheil. I. p. 78. *Capellatium* est *Ziegenhayn*. De *Burgundiis* vide infra XXVIII, 5. W.

Macrianus] de quo plura vide in Ind. I. *et Hariobaudus* fratres utrique e regione Moguntiae, orientem versus. W.

16. *Vadomarius*] rex terrarum, quae *contra Rauracos* nostra Brisgovia continentur. Iam antea mentio eius facta XIV, 10. mentio porro fiet. v. Ind. I. Ex omni narratione Ammiani colligit Mannertus p. 294. Iulianum per terras, quae nunc Principi Hasso-Darmstadiensi parent, perque Palatinatus partem progressum fuisse. W.

Scriptis Constantii principis — adlegatis.] „Hae sunt literae privatae, quae dicuntur *adlegari;* nam *homines* quidem privato consilio *adlegantur*, publico *legantur*, unde *legati* dicti sunt." Ernestius. W.

Leniter susceptus est, ut decebat.] Duas ultimas voces addidi, quae in Editionibus deerant. In Regio quidem codice [et Colbert.] *ac Tolos.* perinde ut in Editione Rom. legitur: *Susceptus est: ducebat, etc.* In Florentino Ms. scriptum erat *dicebat.* [Potest legi etiam, *ut conducebat.*] VALES.

18. *Urio, Ursicino et Vestralpo*] De his v. ad XVI, 12. init. adscripta. — *Interim* nunc quidem non statim *responderi poterat.* W.

19. *Conditionum similitudine*] iisdem legibus. — *festinatum est maxime,* ante omnia urgebatur. W.

CAPVT III.

1. *Caelestis corrigit cura.*] Eodem sensu *caeleste oraculum*, L. 10. C. de assessor. L. 5. C. de iurisd. omn. iud. *caelestes litterae,* L. 3. C. Theod. ad L. Corn. de falso: *caelestis indulgentia*, L. 4. de calc. coctor. *caelestia statuta*, L. 3 de stud. liberal. *caeleste praeceptum,* Gesta purgat. Caeciliani et Felic. pag. 27. LINDENBR.

Barbationis pedestris militiae rectoris] in locum Silvani XVII, 6. cf. omnino Ind. I. W.

Examen apes facere perspicuum; superque hoc prodigiorum gnaros consulenti, etc.] Plinii verbis haec interpretanda sunt, lib. XI. cap. XVII. *Apes ostenta faciunt privata et publica, uva dependente in domibus templisve, saepe expiata magnis eventibus. Sedere in ore infantis Platonis, tunc etiam suavitatem illam praedulcis eloquii portendentes. Sedere in castris Drusi Imp. cum prosperrime pugnatum apud Arbalonem est, haudquaquam*

perpetua Haruſpicum coniectura, qui dirum id oſtentum exiſtimant ſemper. *Quid *uva* hoc loco, et Iuvenalis oſtendit, et Varro de Re Ruſtica lib. 3. c. de Apibus.* Iuvenal. Satyr. XIII, 67.

Sollicitus, tamquam lapides effuderit imber,
Examenque apium longa conſederit uva
Culmine delubri.

Unde cum Caſſini examen apium ingens in foro conſediſſet, aliudque in templum Aeſculapii convolaſſet, inter prodigia relatum fuit. Livius lib. XXVII. (item XXI, 46. W.) Dio lib. XLVII. 2. Vid. Cicer. de Haruſpic. Reſponſ. Virgil. lib. VII. 64. Val. Max. lib. I. cap. 6. LINDENBR.

Discrimen magnum portendi] Malum omnino omen habitum, ſi qua apes conſediſſent. vid. praeter Plinii locum a Lindenbrogio allatum Iul. Capitol. in vita Antonini Pii c. 3. et Iulius Obſequens paſſim. W.

Fumo pelluntur et turbulento ſonitu cymb.] De fumo certum eſt; et hodie in eximendis favis adhibetur. *Pallad. de Re Ruſt. lib. 5. c. 8.* Scholiaſt. Apollon. Rhod. lib. II. n. 7. ad illum verſ. (133.) — — — *λιγνυόεντι* — — — *καπνῷ τυφόμεναι· ἐπιπλέον τῷ λιγνυώδει καὶ σποδώδει. καπνῷ καπνιζόμεναι ὑποχωροῦσι (αἱ μέλισσαι) τῶν σίμβλων.* De ſonitu etiam conſtat: ſed turbulentus ille ſit oportet, unde *inimica et echo eſt reſultanti ſono, quod pavidas alterno pulſat ictu.* Plin. lib. II. cap. 19. Alioquin gaudent plauſu atque tinnitu aeris, eoque convocantur, ut idem ait lib. eod. cap. 20. Varro de Re Ruſtica lib. III. cap. 16. Virgil. Georg. IV. *Virgil. Aeneid. 12, 589.

Incluſas ut cum latebroſo in pumice paſtor
Veſtigavit apes, fumoque implevit amaro:
Illae intus trepidae rerum, per cerea caſtra
*Diſcurrunt.**

Claudian. Panegyr. VI. Conſul. Honorii v. 259.

— — — *Cybeleia quaſſans*
Hyblaeus procul aera ſenex, revocare fugaces
Tinnitu conatur apes, quae ſponte relictis
Deſcivere favis. LINDENBR.

2. *Vanitate.*] inconſiderantia, dementia. Vanus et demens junguntur XVI, II. W.

Ancilla adſcita notarum perita.] Vid. Notas in Val. Probum et reliquos rei notariae Scriptores. LINDENBR.

Notarum] artis occulte ſcribendi, *στεγανογραφίας*. *Quam e patrimonio Silvani poſſederat* quae ex familia Silvani in ſuam tranſierat — *deſpecta,* miſſa, repudiata. W.

3. *Reverſis omnibus e procinctu*] h. e. literis et Aſſyriae et Barbationis ex caſtris, ubi tunc verſabatur Barbatio, reverſis. Quod tamen non placet. Ammianum *procinctum* de expeditionibus bellicis uſurpare non ignoro, idem tamen ego, cur Barbatio literas uxoris remiſerit, non video. Malim de ſcholis Palatinis, omninoque aulicis intelligere, nocte ingruente domum reverſis. — *Arbetionem,* magiſtrum equitum. W.

5. *Ex Primicerio Protectorum Tribunus.*] Primicerius Protectorum is eſt, qui Princeps eſt in Schola Protectorum: cuius mentio fit in lege 9. Cod. Theod. de Domeſt. et Prot. Sic etiam

etiam inter Protectores Domesticos erat quidam Primicerius, ut legitur in eodem titulo. Marcellinus noster in lib. 25. c. 5. §. 4. *Iovianus eligitur Imperator, Domesticorum ordinis primus.* Post Primicerium erat Secundicerius, et decem primi eiusdem Scholae: quorum mentio fit in utroque codice. Ceterum ex Primicerio Protectorum ad Tribunatum perveniri mos erat. Unde hic legimus Valentinum ex Primicerio Protectorum factum Tribunum. Id testatur Marcellinus in lib. 30. c. 7. §. 3. de Gratiano: *Post dignitatem Protectoris atque Tribuni, Comes praefuit rei Castrensi per Africam.* Et Imp. in lege XI. Cod. eodem: *Primicerius*, inquit, *post acceptum Tribunatum inter eos dignitate potiatur, qui ducatum agere meruerunt.* Denique in Excerptis de gestis Constantini sic legitur: *Constantius D. Claudii opt. Principis nepos ex fratre, Protector primum, exin Tribunus, postea Praeses Dalmatiarum fuit.* Ex quibus intelligendus est locus Marcellini nostri in lib. 16. c. 10. extr. *Provectis ex consortio nostro ad regendos milites natu maioribus, adolescentes eum sequi iubemur.* VALES.

6. *Sub Gallo*] v. XIV, 11. *Nobilioris militiae*, magisterii peditum. *In Iulianum Caesarem paria confingebat*, XVI, 11. W.

7. *Callisthenem sectatorem et propinquum suum.*] Ex Hero Aristotelis consobrina natum. Plutarchus in Alexand. c. 55. LINDENBR.

Ad regem Alexandrum] quem in bellis comitabatur. W.

Ut quam rarissime et iucunde apud hominem loqueretur.] * Val. Maxim. lib. 7. c. 2. *Aristoteles Callisthenem auditorem suum ad Alexandrum dimittens, monuit ut cum eo aut rarissime aut quamiucundissime loqueretur.** Amice sic quidem Aristoteles Callisthenem suum (cuius ἄκαιρόν τε παῤῥησίαν, καὶ ὑπέρογκον ἀβελτηρίαν norat) monuit, licet frustra. Nam et gravitas viri, et prompta in loquendo libertas, invisa primo Regi, novissime mortis quoque Callistheni causa fuit. Arrianus ἀναβάσ. lib. IV. c. 2. Curtius lib. VIII. c. 8. LINDENBR.

Ut quamrarissime et iucunde.] Valerius Max. in lib. 7. cap. 2. *Aristoteles*, ait, *Callisthenem auditorem suum ad Alexandrum mittens monuit, ut cum eo aut quam rarissime, aut quam iucundissime loqueretur: quo aut silentio tutior, aut sermone esset acceptior.* Ex quo fonte Marcellinum nostrum hausisse perspicuum est. * Graeci multo elegantius hoc apophthegma efferunt hoc modo: τοῖς τυράννοις ἐντυγχάνειν δεῖ ὡς ἥκιστα ἢ ὡς ἥδιστα: quod dictum Xenophani tribuit Laertius, et Suidas in ἥκιστα.* VALES.

Vitae potestatem et necis in acie linguae portantem.] Lib. XXIX. c. 1. §. 19. *Institutum hominis, mortem in acie linguae portantis ad partem pessimam depravantes.* LINDENBR.

* *Apud hominem, vitae potestatem et necis in acie linguae portantem.*] Eleganter in libro Proverbiorum c. 18. v. 21. ἐν χειρὶ γλώσσης ζωὴ καὶ θάνατος. *In acie linguae*, id est, in acumine linguae, in ora vel in extremo linguae. Sic in libro XXIX. c. 1. §. 19. de Valente Aug. *Institutum hominis, mortem in acie linguae portantis.** VALES.

9. *Linquentes Orientem anseres.*] Scripti cod. haec lectio est; verissima sane. Non enim grues, ut hactenus hic editum fuit, sed anseres rostra lapillis occludunt, cum Taurum montem prae-

tervolant. Plutarchus in libro de garrulit. et utra animalia prudent. Aelianus de Animal. lib. v. cap. 29. Phile cap. 15. περὶ χηνός, p. 52. ed. Pauw.

Λίθον δὲ τὸ στόμαθ' ἵνα μὴ κλάγξῃ στέγων,
Ὅνπερ καλοῦσι Ταῦρον, ἀμείβει πάγον.
Τοὺς αἰετοὺς γὰρ φασὶ τοὺς χηνοσκόπους
Ἐκεῖσε δεινῶς ἐλλοχᾶν πρὸ ψύχεος. LINDENBR.

Ob calorem] ver appropinquans. — *montem Taurum penetrare,* usque ad eum pervenire, transvolare volentes. W.

CAPVT IV.

1. *Ferarum gentium quas placarat*] XVI, 9. XVII, 5. *adiumentis accinctus,* exercitui suo iunctis. W.

Consilia tart. manibus miscens.] Idem testatur vetus Epigramma inter Catalecta veterum Poetarum p. 184. ed. Scal.

Fata per humanas solitus praenoscere fibras
Impius infanda relligione Sapor:
Pectoris ingenui salientia viscera flammis
Imposuit: magico carmine rupit humum.
Ausus ab Elysiis Pompeium ducere campis, etc.

Quae ad Saporem nostrum pertinere persuasum equidem habeo. In his versibus notandus est ritus Persicae religionis, viscera comburere, quem et Strabo p. 732. Almelov. et Catullus Carm. 90. commemorarunt. VALES. Eustath. ad Iliad. 1. 460. Τῶν δὲ ἱερείων οἱ μάγοι τὰ κρέα ἑλόμενοι τοῖς θεοῖς οὐδὲν ἀπένεμον, τοῦ δ' ἐπίπλου μικρόν τι ἐπὶ τὸ πῦρ ἐπιτιθέασι. W.

Praestigiatores consulens.] In Editione Rom. perinde ut in Mss. Flor. legitur *praestionis;* [in Colbertino, *et praestionis omnes consulens:*] Castellus et Accursius *praescitionis* edere maluerunt. Sic Marcellinus in lib. 29. c. 1. *Litato conceptis carminibus numine praescitionum auctore.* In Regio autem exemplari scriptum reperi, *praestigiones consulens,* antepaenultima tamen syllaba duobus punctis subnotata. *In Tolos. scriptum est *praestigionis.** VALES. Ex tot documentis absurdum est dubitare, quin auctor scripserit *praesciones.* Praescius et praescio tunc dixerunt, ut in multis similiter. GRON.

**Prima verni temperie.*] Sic saepe loquitur Eginhardus in Annalibus. Vernum pro vere aetas illa dicebat, ut Petrus Chrysologus in principio Sermonis 12. et 40. Hist. Miscella in libro 6. *ineunte verno,* supple tempore.* [Ita et *hibernum* pro hieme dixerunt: Plinius et Iuvenalis saepe *matutino* dicunt pro mane.] VALES. Miror, si Henricus haec postrema adiecit, non delevisse voces priores, in quibus illam aetatem sic dicere statuebat. Sed nec Plinius aut Iuvenalis sunt primi, qui sic loquuntur. GRON.

2. *Comitatensis fabrica.*] Ita Ms. at vulg. *Comitensis fabr.* male. Vid. Notit. Imperii. LINDENBR.

Comitatensis fabrica.] Metaphora est, ut ex sequentibus patet. Intelligit enim delatores aulicos, qui in Comitatu Constantii potiorem locum obtinebant. Frustra igitur Lindenbrogius nos ad Notitiam Imperii reiecerat, quasi hic de Fabricensibus ageretur.

[Hosce aulicos, calumniarum in Comitatu fabricatores perpetuos, vocat infra c. 5. Marcellinus *Palatinam cohortem.*] VALES.

Eamdem incudem diu noctuque tundendo.] Cf. Cic. de Orat. II, 39. Dolos procudere legitur ap. Plautum Pseud. II. 2, 20. W.

Imperatori suspicaci intendebat Ursicinum] Mire dictum, quod ita positum, fateor, non intelligo; intelligerem vero, si liceret legere *praetendebat* (spiegelte vor) quae vox aptius responderet *vultus Gorgonei torvitati,* capiti Medusae. — *Quasi penuria meliorum* quasi non alii aeque periti duces adessent. — *Altius anhelabat,* ad maiora adspiraret. W.

3. *Apud quem multa Constantius potuit.*] Urbane et figurate id dictum esse nemo non videt. Nimiam enim Eusebii eunuchi potentiam hoc scommate perstringit Marcellinus. Simile est, quod memini legere apud Plutarchum, in tractatu *εἰ γέροντι πολιτευτέον,* Attalum Eumenis fratrem, egregium alioquin Regem, diuturnae pacis desidia adeo infractum esse atque mollitum, ut Philopoemeni cuidam (cuius etiam meminit Pausanias in Achaicis) regendum se ac circumducendum traderet. Quamobrem, ait, Romani subinde rogabant eos qui ex Asia venerant, num Attalus apud Philopoemenem gratia valeret: *εἴ τι δύναται παρὰ τῷ Φιλοποίμενι βασιλεύς.* Porro de hac immoderata eunuchorum potentia sub Constantio Libanius, in Apologia adversus doctrinae suae obtrectatores (Reisk. III, p. 437.) sic loquitur: *ἠγάπα δὲ καὶ περὶ αὐτὸν εἶχε, καὶ συμβούλους καὶ διδασκάλους ἐποιεῖτο ὀλέθρους τινὰς εὐνούχους, οἷς ἀφειστήκει τῶν τῆς βασιλείας ἔργων, αὐτὸς δὲ τοὔνομα παρεῖχε· καὶ ἡ μὲν ἐσθὴς ἐκείνου, ἡ δὲ ἐξουσία τούτων.* *Amabat porro, et circa se habebat, consiliorumque participes et magistros sumebat pessimos eunuchos, quibus imperii summam tradiderat, ipse nomine solo contentus. Ac vestis quidem Imp. penes eum, vis penes illos erat.* Idem queritur Libanius passim: et Athanasius in Epistola ad Solitarios, pag. 834. et Mamertinus in gratiarum actione ad Iulianum. Sed de Eusebio specialiter id dicit Libanius in Orat. funebri, pag. 298. *ὁ δ' ἄνευ τοῦ τὸν Κωνστάντιον δεδουλῶσθαι δοῦλος αὐτὸς ὤν.* *Quum eunuchos dico, Cubicularios Imp. dico.* VALES.

Domo sua non cederet Antiochiae.] Cum tunc temporis Imperatores ob Parthici belli adsiduitatem Antiochiae diutius residere soliti essent, Urbis amoenitate capti; hinc factum est, ut omnes paene Imperatoribus proximi domos in ea civitate splendidissimus haberent. Neque quisquam paullo beatior erat, qui Antiochiae non aedificaret domum, aut emeret, ut testis est Libanius in Antiochico, pag. 371. (Reisk. I. p. 337.) *ἀλλ' οἵ γε τῆς περὶ τὸν βασιλέα γεγόνασιν ἑταιρείας, πανταχόθεν κάλλη λίθων ἀθροίσαντες, ἐγκατέμιξαν οἰκοδομημάτων κάλλη τῷ ἄστει.* Ex quibus intelligimus, cur eam Ursicini domum Eusebius tantopere concupisceret. VALES. *Domo sua non cederet* nollet eam vendere. W.

4. *Coluber copia virus*] (Genit. vix alibi obvius) veneni *exuberans.* W.

Emittebat cubicularios.] Has Eusebii artes commemorat etiam S. Athanasius in Epist. ad Solitarios: *κινεῖ καὶ τοὺς ἑτέρους σπάδοντας· πολλοὶ δὲ, μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον εἰσὶν εὐνοῦχοι παρὰ Κωνσταντίῳ, καὶ πάντα δύνανται παρ' αὐτῷ.* *Movet etiam alios spadones.*

Multi autem, vel ut verius dicam, nulli alii circa Constantium sunt quam eunuchi, qui omnia apud illum possunt. VALES.

Cubicularios] spadones, in quos, uti alibi, v. Ind. I. v. Eunuchus, ita hic inprimis invehitur. *gracilitate vocis,* cf. Iustin. I, 2. W.

5. *Receptissima inclaruit lege.*] Non tam amore virilitatis, quam odio fratris Titi Vespasiani, cui spadones in deliciis, hanc legem a Domitiano promulgatam Xiphilinus scribit LXVII, 2. Quo tamen nomine eximiam laudem meruit, cetera pessimus Princeps. Statius Papin. Silvar. lib. III. carm. 4. v. 620.

— — — Nunc frangere sexum,
Atque hominem mutilare nefas, gavisaque solos
Quos genuit, natura videt.

Idem Silvar. lib. IV. Martial. lib. VI. Epigram. 2. Sueton. in Domitian. cap. 7. Philostratus in Vita Apollonii VI, 17. et ex eo Photius in Bibliotheca pag. 539. Δομετιανόν φησι τὸν βασιλέα νομοθετῆσαι, εὐνούχους τε μὴ ποιεῖν, καὶ ἀμπέλους μὴ φυτεύειν. *Hinc factum ne quis medicorum aliquem castraret absque Praesidis permissu. Iustinus Martyr p. 55. v. 43. Itaque quod bono publico a Domitiano sancitum, alii mox post Impp. Constitutionibus suis plenius confirmarunt; Nerva puta apud Xiphilinum, D. Hadrianus apud Ulpian. L. 4. §. 2. L. 5. ff. ad L. Cornel. de Sicar. D. Pius apud Modestin. L. 11. ff. eod. Constantinus L. 1. C. de Eunuch. Iustinianus Novell. 142. Leo Sophus Novel. 60. *Zonaras in Canones Apostolor. 24. 21. 22. 23.* LINDENBR.

[*Quis eorum ferret examina, quorum paucitas difficile toleratur?*] In Codice Colbertino lego, *quorum paritas diff. tol.* Legendum omnino est: *Quorum parvitas difficile toleratur?* Parvitas, id est paucitas, raritas. Nam Latini nonnumquam *parvos* et *exiguos* pro paucis; item Graeci μικροὺς pro ὀλίγους dixere. Gregorio Turonico Episcopo Ms. in lib. VIII. capite XXX. *parvi contumaces* sunt ac vocantur pauci contumaces; et in lib. 4. cap. 30. contra *magni viri ex Arvernis* sunt multi viri. Apud Iulianum Toletanum in Wamba: *Parvissimi evasimus gladium: sed pro parvis veniam deprecamur.* Vide quae notavi in Carmen Adalberonis pag. 312.] VALES. *Paucitas.* Sic ante Vales. coniecerat Boxhornius. v. Gronov. Praef. p. XXXI. W.

6. *Ne, ut fingebat* sc. Eusebius *rursus* uti XV, 2. *accitus Ursicinus* sed *cum fors copiam* occasionem obtulisset, cf. Horat. Serm. I, 2. W.

7. *Nobis*] Ursicino, eiusque comitibus. *Samosatam Commageni regni* (Syriae) *clarissimam* sedem, (hodie *Schemisat*). W.

Et consertis.] In Regio codice *et Tolosano,* [ac Colbertino,] et in Editione Rom. legitur *concertis.* Unde suspicor ita Marcellinum scripsisse: *Rumoribus densis audiuntur et certis.* Sic enim loqui solet, exempli gratia hoc capite paulo ante *primo rumores, dein nuntii certi.* VALES. An legendum *consertis?* ERF.

CAPUT V.

1. *Iniustitia frangi.*] ad paupertatem redigi — *qui spectabant negotium* iudicibus *inclinatis* magis propensis *ad deferen-*

dam potioribus gratiam ut secundum potentiores pronuntiarent. — *Ne contra acumina calcitraret* (πρὸς κέντρα λακτίζειν). W.

Confessusque debitum, per colludia in nomen fisci transl.] Hunc locum sic intelligo. Cum Antoninus urgenti creditori debere se confessus esset metu iudicis, qui in creditoris gratiam erat propensior: debitum illud in nomen fisci translatum est, et Largitionum Comiti cognitio attributa, qui fiscalia debita per Palatinos exigebat. Eamdem fraudem refert Symmachus in lib. v. ep. 61. *Piget dicere, quibus technis Apparitio Itali grassetur aerarii: fertur sub publici debiti specie privatorum nominum falsa recitari. Invalidos quippe statim vincit impressio: validiores autem cum munimenta pro se iuris adsciverint, criminosis verborum interpretationibus implicantur, ut ad damni patientiam sese invidiae timore submittant.* Creditor itaque ius suum et actionem fisco donaverat per conludium, ea fortasse conditione, ut Iudex dimidiam debiti partem acciperet: quod vetitum est rescripto Gordiani in lege 2. Cod. ne fiscus vel resp. *Cum allegas partem rerum vel actionum dimidiam fisco, qui magis eius viribus protegaris, velle te donare; huiusmodi litium donationem admitti temporum meorum disciplina non patitur.* *et lege x. Codicis Theodosiani de Palatinis. Huiusmodi fraudes damnat Theodericus Rex in Edicto suo capite 122. Hinc explicare soleo locum Gregorii in Carmine adversus divites pag. 238.* VALES.

Rimabatur Reip. membra totius] diligenter inquirebat in provinciarum, praesertim in re militari statum atque conditionem. W.

Qui vel quarum virium milites.] Utile studium et laudandum, si quis pro Republica utatur. Neque enim suas vires recte quis aestimare potest, nisi qui alienas cognitas habet: ut exemplo scire datur Pori, qui neminem se fortiorem censebat, antequam Alexandri virtutem expertus esset. Curtius lib. VIII. LINDENBR.

Procinctus tempore quos tuerentur] ubi tempore belli in praesidiis essent. W.

2. *Virorum stipendiique*] ἓν διὰ δυοῖν pro militum qui stipendia perciperent. *Die adlapsuro*, appropinquante, imminente, XXII, 7, 1. — *Omni vinculo caritatum* cf. XXIV, 1. omnibus, qui sibi cari essent. Eodem significatu illius aetatis scriptores utuntur voce *affectus*. v. Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. p. 386. et 457. Propertius 1, 15, 16. *vincula sanguinis.* W.

3. *Stationarios milites*] sc. Romanos. — *Hiaspis* regio ad Tigridem fluv. in Syria sita. — *Cum nullus iam possessorem cum plurimis auderet exigere causam veniendi.* Sic ordines verba, itaque mecum intelligas: cum nemini in mentem veniret hominem, qui fundum ibi, familiamque amplam haberet, compellare, quod ad extremos Romanorum fines perveniret. — *Tamsaporc* v. supra XVI, 9. *antea cognitus* ab Antonino — *cum omni penatum dulcedine*, quicquid domi haberet carum, vel hominum, vel supellectilium. W.

Zopyri illius similis Babylonii.] Herodotus in fine lib. III. Aristides Orat. κατὰ τῶν ἐξορχουμένων, Polyaenus lib. 7. p. 494. Iustinus Histor. lib. 1. c. 10. Sex. Iul. Frontinus Strateg. lib. III. cap. 3. Greg. Nazianz. contra Iulian. LINDENBR.

Zopyri illius similis.] Melius Demarati similem dixisset. Certe Libanius in Oratione Consulari ad Iulianum, (Reisk. 1. p. 393.)

hunc Antoninum Demarari nomine appellat: ὁ δὲ κακῶς ἀπολούμενος δημάρατος ὁ τὰ παρ' ἡμῖν ἐπαινῶν πρὸς ἐκεῖνον ἀγαθὰ, καὶ τοῦ χειμῶνος φάσκων αὐτῷ παραδώσειν ὥσπερ ἐν κύρτῳ τὰς πόλεις, etc. Nota historia Demarati Spartani, qui ad Persarum Regem transfugit, ex Herodoto. VALES.

Re contraria, specie Zopyri illius similis.] Hoc vult Ammianus, Antoninum idem quidem posse videri fecisse, quod olim Zopyrus, longe tamen aliam rationem fuisse, cum Zopyrus urbis hostilis, ille patriae proditor extiterit. W.

4. *Palinodiam.*] Pro veteri cantione posuit, non pro contraria, ut sumi solet. VALES.

Feri et acidi] immites, lenioris sensus expertes. W.

5. *Vietus quidam senex.*] Terentius in Eunucho actu 4. scena 4.

Hic est vetus, vietus, veternosus senex, Colore mustelino.
VALES.

Per obscuritatem] quem, quum inferiores militiae gradus non transiisset, milites ne a facie quidem nossent. W.

6. *In castris Constantii.*] Id est, in Comitatu: quo etiam sensu in lib. 14. c. 5. dictum est: *Paullus cruore perfusus, reversusque ad Principis castra.* et in lib. 26. cap. 7. *E civitate occulte digressi, Imperatoris castra petivere itineribus festinatis.* Graeci quoque Comitatum Principis vocare solent στρατόπεδον, ut Athanasius in Ep. ad Solitarios, Synesius, et Iulianus in Epistolis, aliique passim. Eius autem appellationis ratio est non obscura, eo quod Impp. semper circa se numeros militum Praesentales cum Scholis habebant. VALES.

Quasi per lustra aguntur et scenam.] Cur quasi per scenam haec acta dicantur, satis intelligere videor. Nam Sabiniano prorsus quasi scenicae personae insignia Magisterii delata sunt, et Ursicinus iisdem exutus. Simili figura Iosephus in lib. 4. de bello Iudaico, de Phania quodam homine vilissimo, cui summum sacerdotium mandaverant Iudaei, dicit: ἀπὸ γοῦν τῆς χώρας αὐτὸν ἄκοντα σύραντες, ὥσπερ ἐπὶ σκηνῆς ἀλλοτρίῳ κατεκόσμουν προσωπείῳ. lustra autem pro ganeis forte sumit. VALES. Ernesti in Glossario de *lustris* plane securus *scenam* ex eo interpretatur, quod de muneribus (dignitatibus) datis ademtis, quae sunt personae, antea sermo fuerit. Idem sine dubio in mente habuit, quod Valesius, sed dixit obscurius. Ego vero malim: aulicos spadones eadem levitate in hoc negotio versatos esse, qua modimperatores in compotationibus vel rei scenicae moderatores, qui modo huic modo illi histrioni partes adsignant. W.

Diribitores.] Diribitores sunt qui populo ad ferenda suffragia tabulas diribebant, et suffragiorum puncta numerabant, ut indicat Varro in lib. 3. de re rustica, cap. 4. *Axius mihi, dum diribentur, inquit, suffragia, vis potius ut villae publicae utamur umbra, quam privati candidati tabella dimidiata aedificemus nobis?* Quem Varronis locum sane illustrem acumen Ios. Scaligeri non intellexit. Est autem hic eius loci sensus. Vis, ut villae publicae (ea erat in campo Martio ubi comitia habebantur) umbra utamur potius, quam tabella dimidiata, in qua candidati nomen erat inscriptum, ad solem opposita umbram nobis aedificemus? Sciendum est Varroni ac ceteris qui ad comitia venerant, datam

esse tabellam ex more, in qua omnium candidatorum nomina erant inscripta. Cum igitur eam tabellam conscidissent Axius et Varro, et dimidiatam quidem, in qua scriptum erat candidati eius cui favebant nomen, in cistam coniecissent, reliqua tabellae parte umbram sibi facere poterant. Sed ut ad diribitores nostros redeamus, solebant candidati eorum gratiam emercari, ut docet Ausonius in Gratiarum actione (p. 529. Floridi.): *Vocatis classibus non intremui, nihil cum sequestre deposui, cum diribitore nil pepigi.* Quamquam et Ausonius, et Marcellinus noster hoc in loco diribitores vocasse videntur, quos divisores potius dicere debuerant cum Marco et Quinto Cicerone. Ii erant qui pecunia inter tribules divisa suffragia emebant candidatis. VALES.

Aventer] cupide. cf. XIX, 9. XXIX, 2. W.

Apicis nobilitatus auctoritate.] Cap. 8. de eodem hoc Antonino: *Sublata tiara, quam capite summo ferebat honoris insigna.* LINDENBR.

Quo honore mensae regales participantur] participes fiunt, quibus conceditur convivis esse regis, et quod tiarae gestandae ius *ora meritorum pandit* ad sententias dicendas in Senatu et concionibus, W.

Non contis, nec remulco.] Contus est pertica longa, qua nautae ad promovenda ac regenda navigia utuntur, ut apud Virgilium in 6. Philo in legatione ad Caium, ὕλῃ χρώμενοι, πηδαλίοις, οἴαξι, κοντοῖς. Unde in lege 29. ad legem Aquiliam ubi dicitur: *Parum refert, utrum servaculum ad navem ducendo, an tua manu damnum dederis;* in Basilicis habetur, ὥσπερ ἢ χειρὶ ἢ κοντῷ ζημιώσας, ut testatur Cuiacius in lib. 5. Observ. Servaculum igitur est contus. Remulco autem agi dicitur navis, cum scaphae ducitur fune: quod et promulco agi dicebant veteres, teste Festo. Graeci ῥυμουλκεῖν dicunt, ut videre est apud Suidam in v. ῥῦμα. Quare errant Festus et Isidorus, qui remulcum derivant a remo: cum Graecae originis id vocabulum sit. In Codice Regio et Vat. et Fauch. scribitur *ramulco,* [in Colbertino *ramulo*]. Unde suspicor a Marcellino scriptum fuisse *rymulco.* Sic Grambates pro Grymbate, et Rhandacus pro Rhyndaco in iisdem MSS. legebatur. [Petrus Pithoeus in veteri codice, Valentino ut puto, *ramulo* quoque legi ait, additque *remula* verbo uti Caesarem in libris 2. et 3. de bello civili, et Hirtium in Alexandrino, Solipatrumque in libro 1. ex Hygino proferre haec verba: *Uti solent itineris minuendi causa remulco, quem Graeci πάκτωνα dicunt, navem traducere.* Vide Festum et Nonium in *remulcare.*] VALES.

Rymulci funes, quibus naves trahuntur. Vox ipsa forma Graecam prodit originem. vide Suidam v. ῥῦμα. Verbum ῥυμουλκεῖν est ap. Diodor. Sic. XX, 74. cf. Festum v. Remulcus, et qui optime de hac voce egit Gesnerum in Thesauro v. Remulcus. W.

Id est, non flex. ambagib. et obscuris.] Haec omnia una delenda sunt litura: sunt enim procul dubio scholia, ad explicationem praecedentis metaphorae adnotata. VALES. Et inepta quidem scholia. Sensus enim metaphorae hic est: non lentis usus est parumque efficacibus consiliis, ad prodendam nempe rempublicam, imo properavit cum impetu nec sine successu. W.

Ut Maharbal.] Sumpsit id ex T. Livii lib. 22. c. 51. VALES.

Maharbal lentitudinis increpans Hannibalem.] *Livius lib. XXII. c. 51. *Non omnia nimirum eidem Dii dederunt. Vincere scis Hannibal, victoria uti nescis.* Itaque in laude Valentis Imp. ponit Themistius, quod νικᾷν καὶ νίκῃ χρῆσθαι sciret. Orat. 6. p. 70. in 40.* Luc. Florus lib. II. cap. 6. LINDENBR.

7. *Auditorum nactus vigiles* attentos *sensus* et *aurium delenimenta captantes.* — Totus locus Ernestio ad Ciceronem Bruto c. 70. videtur adumbratus. W.

Secundum Homericos Phaeacas.] Odyss. 13, 1. LINDENBR.

Apud Hileiam et Singaram, ubi nocturna.] Eleiam vocare videtur Rufus Festus in Breviario: sic enim dicit c. 27. *Nocturna vero Eleiensi prope Singaram pugna, ubi praesens Constantius adfuit, etc.* Quamquam in Mf. Regio optimae notae quem vidi, deerat vox *Eleiensi.* Huius nocturni proelii historiam describit Libanius in Orat. quae βασιλικὸς inscribitur, et Iulianus in Orat. 1. ad Constantium (p. 23—26. Spanhem.): quorum uterque filium Saporis Regis Persarum eo in proelio occubuisse testatur. Meminit et Marcellinus in fine libri. Adeo autem ambiguus eius pugnae eventus fuit, ut tam Persae quam Romani se pro victoribus ferrent: quod declarat praeter citatos Auctores Eutropius x, 10. ac Rufus Festus c. 27. Contigit ea pugna anno Domini 348. Philippo et Salia Coss. ut ponit Idatius in Fastis. Hieronymus in Chronico, anno insequente id retulit. Sed refellere videtur utrumque Iulianus in Orat. I. cit. Postquam enim Singarenam illam pugnam est exsecutus, ad Magnentianum bellum sic transilit. ἦν μὲν γὰρ ὁ χειμὼν ἐπ' ἐξόδοις ἤδη, ἕκτον που μάλιστα· μετὰ τὸν πόλεμον ἔτος οὗ πρόσθεν ἐμνήσθην. Sed sine dubio legendum est τρίτον. VALES. De quo tamen vide Harduinum ad orationem I. Themistii. GRON.

Singara. De hac urbe vid. copiose agentem Spanh. ad Iuliani Opp. p. 179. sqq. Hodie Sinjan, Tzschuck. ad Eutrop. x, 10. De ipsa pugna quae accidit A. C. 345. (v. Pagi ad hunc annum) si plura cupis, adi Gibbonum T. IV. p. 214-216. W.

Quasi dirimente quodam medio feciali.] Feciales, uti omnino belli pacisque apud Romanos arbitri erant, ita etiam aliquando adhibiti, ut acie iam utrimque instructa in medium procederent, aequasque pacis conditiones proponerent. Hoc igitur vult Ammianus, Saporem viribus victoriaque uti nescivisse, sed quasi intercedentis Fecialis, sancti illius et inviolabilis, auctoritate motum atque deterritum Edessam nondum cepisse neque Euphratem traiecisse, *quem tamen dilatare decuerat rem* qui fines debuisset proferre. W.

8. *Inter epulas sobrius perfuga, ubi de apparatu bellorum.*] De hoc Persarum ritu Herodotus lib. I, 133. Μεθυσκόμενοι εἰώθασι βουλεύεσθαι τὰ σπουδαιότατα τῶν πρηγμάτων. Τὸ δ' ἂν ἅδῃ σφι βουλευομένοισι, τοῦτο τῇ ὑστεραίῃ νήφουσι προτιθεῖ ὁ στέγαρχος, ἐν τοῦ ἂν ἐόντες βουλεύωνται· καὶ ἢν μὲν ἅδῃ καὶ νήφουσι, χρέωνται αὐτέῳ· ἢν δὲ μὴ ἅδῃ, μετιεῖσι· τὰ δ' ἂν νήφοντες προβουλεύσωνται, μεθυσκόμενοι ἐπιδιαγινώσκουσι. Quem locum laudant Athenaeus lib. 4. c. 5. et Scholiast. Aristoph. in Equitib. ad illum versum, Οἴνου γὰρ εὕροις ἄν τι πρακτικώτερον. Vid. Strabon. lib. XV. pag. 505. LINDENBR.

Graiorum more veterum.] Plutarch. Sympos. lib. VII. Athen. lib. IV. cap. V. Idemque mos apud Germanos olim obtinuit. Ta-

citus de Moribus German. c. 22. *De reconciliandis invicem inimicis, et iungendis affinitatibus, et adsciscendis Principibus, de pace denique ac bello plerumque in conviviis consultant: tamquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat.* LINDENBR.

CAPVT VI.

1. *Necessitatum articulo.*] Cf. XVIII, 2, 5. XXIII, 3, 5. *Etiamsi apud Thulen moraretur*, proverbial. etiamsi in extremis terrae habitabilis finibus versaretur. W.

2. *Ordines* magistratus, Senatores. — *Decretis* et *acclamationibus*, illud ad magistratus, hoc ad populos referendum. — *Iniecta manu*, vi quasi retentum. — Milite *umbratili* deside, in praesidiis latente. Sic antesignanus umbratilis XXVI, 8, 5. Cf. etiam XVII, 11, 1. W.

3. *Famam credimus per aërios tramites praepetem volitare.*] Admodum poëtice per aëra incedit ipse historicus. — *Consiliorum summa* cf. XIX, 2, 1. *proponebatur* in consistorium Regis convocatis ducibus — *novello*, deminutive ad contemtum, cf. c. 9. *Perrumperetur Euphrates* vi aliqua celeriter traiiceretur. *Prorsus iretur.* Aliis locis *protinus* ire. cf. XIX, 6. W.

Nisi temporibus Gallieni intactae.] Ruf. Festus historiam narrat c. 23. *Sub Gallieno Mesopotamiam invaserant, et iam Syriam sibi Persae coeperant vindicare, nisi, quod turpe dictu est, Odenatus Decurio Palmyrenus*, (coniux Zenobiae reginae, W.) *collecta Syrorum agrestium manu, acriter restitisset. Is fusis aliquotiens Persis non modo nostrum limitem defendit, sed etiam ad Ctesiphontem Romani ultor Imperii, quod mirum dictu est, penetravit.* LINDENBR.

4. *Perpetua hieme*] per totam hiemem. W.

5. *Hebrum* flumen Thraciae (Mariza). *Omni causatione posthabita* (absque ulla causatione XXIX, 6.) tergiversatione, excusatione — *Sine apparitione*, apparitoribus, comitatu — *nullam expeditionem curaturi periculosam*, ita tamen, ut nihil grave susciperemus, quum summa belli Sabiniano demandata sit. W.

6. *Formatores imperii*] irrisorie, rempubl. tamquam farinae massam depsentes — *Persae frustra habiti* spe elusa — *Fortuna sequior* adversa. Sic sequius gesta XXVII, 8. W.

7. *Parvi angustique animi*] cf. ad XIV, 5. W.

8. *Oscitante homunculo*] Ad vivum pingit, sed acerbo ioco, hominis et animum et corpus. — *Nisibin* (hod. Nisibin l. Nissabin, Mannert Persia p. 295.) Mesopotamiae urbem, traditam Persis sub Ioviano. v. Ind. 1. W.

* *Civitati supervenirent incautae.*] Verbum rei militaris est *supervenire*, et *superventus*, quo Vegetius saepe utitur: Petrus etiam Chrysologus non inelegans scriptor, in Sermone 12. *Nec in procinctu fidei constitutos praevenire poterit inimica subversio: neque cautos, vigilantes, sobrios diabolus perturbare suis superventionibus praevalebit.* Et in Sermone 24. *In castris*

miles supervenientes nocturnos impetus cauta pernoctatione propellit. * VALES.

Supervenirent.] Vox illi aetati sollemnis, alias opprimerent. cf. XIX, 6, 7. W.

9. *Castra Maurorum.*] Iterum occurrunt XXV, 7. ultra Nisibin orientem septentrionemque versus sita, haud procul a castello *Sisara.* Geographis Arabum *Kaphartuta,* quod cum significet *pagum mororum* (Maulbeerort) Ammianea lectio videri possit depravata esse. Mannert Persia p. 308. W.

10. *Puerum torquatum.*] Qui torquem gestabat. Apud barbaros enim et Syros torques signum erat ingenuitatis, ut olim apud Romanos bulla. * Chrysostomus in praefatione in Epistolam ad Philippenses hanc bullam puerorum Rom. vocat κόσμον χρυσοῦν, τῆς εὐγενείας δεῖγμα, necnon μανιάκην, id est torquem, et toto pueritiae tempore gestatam esse scribit, quousque primos pubertatis annos attigissent. Idem in Homilia, quomodo educandi sint a parentibus liberi, pag. 24. eius meminit. * VALES.

Impeditior] cura sarcinarum et familiae reliquae. W.

11. *Intra semiclausam posticam*] aversa parte moenium. vid. Vales. ad XXI, 22. et Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. T. II. p. 675. — *Nec multum fuit* parum abfuit. W.

12. *Quisnam provectus sit iudex*] h. l. summus dux exercitus, ut XXVII, 5. nam Ammianus de omnibus usurpat, qui imperium habent quodcunque. *Montem Izalam,* cuius et meminit Theophylactus Simocatta I, 13. vid. Valesius ad §. 16. — *In unum quaesiti* convocati. W.

13. *Apud Amidam.*] Editio Rom. habet *Amudum,* quam secuti sunt Accursius ac Gelenius. Amida quidem civitas hic locum habere non potest, cum de munimento eoque infirmo Marcellinus se loqui testetur. Codex Regius, Flor. [ac Colbert.] scriptum habent *Amudim:* quae procul dubio vera scriptura est. Sic enim Procopius in lib. 2. Persic. pag. 85. appellat. Ubi Georgius Belisarii Assessor legatum Regis Persarum, cum maxima multitudine Daras ingredi cupientem monet, ut ceteros quidem in loco Amudi relinquat, ipse cum paucis Daras ingrediatur. χρῆν γὰρ τοὺς μὲν ἄλλους ἅπαντας ἐν χωρίῳ Ἀμούδιος καταλιπεῖν. Aberat hic locus ab opido Daras XX. stadiis, ac Persarum ditionis erat aetate Procopii, teste ipso Procopio in lib. I. Pers. ubi Ἀμμώδιος χωρίον bis scribitur male. In 2. autem libro περὶ κτισμάτων, exaratum est Ἀμμώδους χωρίον. At Theophylactus Simocatta in lib. 5. Hist. cap. 8. τὸ Ἀμμώδιον vocat, et XIV. dumtaxat stadiis abesse ab urbe Daras affirmat. VALES.

Amudim.] Huius munimenti mentionem facere videtur etiam Geographus Ravennas. v. Theoph. Siegfr. Baieri Opuscula p. 545. — *Dispersis per pabulum equis.* Ernestius *per* h. l. idem esse putans quod *propter,* conf. iubet Drakenborch. ad Liv. V, 2. W.

Summitatibus sagi contortis elatius.] Id sollemne signum ait fuisse Marcellinus, cum hostem appropinquare suis significare vellent. Eodem quoque modo apud Procopium in lib. 3. Goth. pag. 278. εἴς τε τὰς ἐπάλξεις ἀνέβαινον ἅπαντες, καὶ τὰ ἱμάτια σείοντες τοῖς ἐν ταῖς ναυσὶ σημαίνειν ἐβούλοντο μὴ πρόσω ἰέναι. *Omnes in murorum propugnacula adscendentes, motis vestibus*

significabant vectoribus, ne ulterius progrederentur. Et apud Marcellinum nostrum in lib. 25. cap. 6. *Efficacis audaciae signum elatis manibus contortisque sagulis ostendebant.* VALES. Ad morem chlamydis extremitatibus contortis et elevatis hostium adventum e longinquo monstrandi allusisse etiam Virgilium Aen. VIII, 712. *tota* veste vocantem (Nilum) Caeruleum in gremium — victos, ideoque pro *tota* legendum *torta* persuaserat sibi olim Hadr. Valesius, vide Valesiana p. 176. Sed nihil mutant recentiores Maronis editores. Ceterum conferri etiam potest Veget. III, 5. *mota qua utitur veste*, ut legendum esse post Stewechium docuit Bessel. Misc. p. 191. W.

14. *Si occupasset arctior casus*] si nimis premeremur ab hostibus. W.

16. *Meiacarire nomine.*] Eodem itinere Cardarigan Dux Persarum apud Theophylactum Simocattam in lib. 1. cap. 13. per castrum Meiacarire Izalam montem petit: διὰ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Μαιακαριρί. Maiocariri dicitur in Notitia Imperii Rom. et sub dispositione Ducis Mesopotamiae collocatur. Addit Marcellinus, *cui fontes dedere vocabulum gelidi:* quod verissimum est. *Maia* enim seu *Maio* aquam significat; *carire* frigidum lingua Syrorum: unde et Emmaus dicta. Hegesippus in lib. 4. *Ammaunta*, inquit, *repetit, quae de aquis calidis vocabulum sumpsit; quid aquarum vapor Syro sermone Ammaus appellari fertur.* VALES.

Locutus varia] ita, ut sibi non constaret. — *Tamsapore et Nohodare Optimatibus* ducibus. XVII, 12. W.

17. *Amidam* (Diarbekir, Turcis Kara Amid) de qua plura paullo post Ammianus c. 9. cet. vid. Gibbon. T. IV. p. 313. et Mannert p. 247. ss. — *Postea secutis cladibus inclytam* XIX, 1-8. W.

In vaginae internis figuris notarum membranam reperimus scriptam.] Iul. Frontinus Strateg. lib. III. cap. 13. de emittendo vel recipiendo nuntio: *Nonnulli interiora vaginarum inscripserunt.* Vid. quae notat Porta Neapol. de furtivis litterarum notis, lib. II. c. 21. * Vide Aeneam de Re Milit. quem Casaub. cum Polybio edidit p. 81. * LINDENBR. Plura invenimus apud veteres commenta callida, quibus absentes de rebus scitu necessariis certiores facere solerent. Ut enim mittam epistolas sagittis alligatas, in obsessas urbes missas, vel schedulas columbarum collis appensas, quis non meminerit epistolae lepori exenterato insertae Iustin. I, 5. Scytalaeque Laconicae ap. Nepotem et Gellium XVII, 9. — Sed plane novum et singulare, quod hic excogitatum narrat Ammianus a *Procopio*, quem ad Persas cum *Lucilliano* legatum antea dixerat c. 6. Qui, ne *captis baiulis*, interceptis nuntiis, ab hostibus *scriptorum sensu intellecto, materia excitaretur funestissima*, ne crudelem ab sese ultionem sumerent Persae (*materia* pro facinore est etiam XXX, 1. ab init.) *consulta obscurius* ita scripserat, ut pro veris hominum et locorum nominibus alia poneret: *Amandatis Graecorum* (Romanorum) legatis *Rex longaevus* (Sapor, longaevus non tam vitae, quam imperii annis, nam simulac natus est, rex coronatus esse dicitur) non contentus *Hellesponto* (finibus) *iunctis Granici et Ryndaci* (Anzabae et Tigridis) *pontibus Asiam* (Romanas provincias) *pervasurus ad-*

veniet, incensore Hadriani quondam successore (Antonino proditore c. 5.) W.

18. *Rex longaevus.*] Sic etiam in fine libri 27. Sapor longaevus dicitur. Agathias in lib. 4. scribit, Saporem, simul atque in lucem editus est, Regem esse coronatum, et ad LXX. annum vitam simul cum imperio perduxisse: eumdem anno imperii sui XXIV. ex foedere cum Romanis inito Nisibin accepisse: quod si ita est, regnare simul ac vivere coepit Sapor Acindyno et Proculo Coss. anno Domini 340. et hoc anno, qui erat Eusebio et Hypatio Coss. annum dumtaxat XX. attigerat. Quomodo igitur longaevus dicitur hic a Marcellino? Annon haec satis evincunt, in Agathiae codicibus numeros esse corruptos? Accedit, quod in Singarena pugna (de qua supra dixi) Saporis filius, qui in spem imperii alebatur, occisus est, ut Libanius Iulianusque prodiderunt. Quo argumento conficitur, Saporem triginta ut minimum annis ante eam pugnam regnare coepisse. Libanius in Orat. quae βασιλικὸς inscribitur. Saporem 40. ante Constantini M. obitum annis regnum tenuisse significat, his verbis: ἀκούων δὲ τοὺς προγόνους ἑαυτοῦ καὶ Ξέρξην ἔτεσι δέκα τὴν κατὰ τῶν ἑλλήνων μετρῆσαι παρασκευὴν, αὐτὸς εἰς τέτταρας ἐτῶν δεκάδας ἐκτεῖναι τὸν χρόνον ἠξίωσε. Scaliger in lib. 3. Isagogic. Canonum Saporem anno Christi 309. regnum iniisse scribit. At Theophanes anno XIX. Diocletiani initia regni Saporis ponit, qui erat annus Christi 303. Sed ex Agathiae rationibus initium Saporis in annum 312. cadere debet. VALES.

20. *Satrapa Corduenae.*] Haec regio cum aliis IV. Transtigritanis postea Persis dedita dicitur a Ioviano Aug. in lib. 25. c. 8. Quare partem eius Romanis, partem Persis paruisse tunc oportet, cum Marcellinus in Corduenam missus est. Nescio autem quo casu factum est, ut in Editione nostra *Gorduenae* excuderetur. Neque enim ita correxeram. Est quidem Corduene, ut existimo, eadem quae Gorduene dicitur a Plinio, et a Ptolemaeo, et Appiano in Mithridatico. Strabo et Stephanus γορδυαίαν vocant, a Gordye Triptolemi filio nominatam. Sed apud Strabonem in lib. 1. initio γορτυναίων ὄρη scribitur corrupte. Hi sunt montes, quorum hic meminit Marcellinus. VALES.

Corduena (etiamnunc Kurden) *Iovinianus.* Sub Galerio Imperatore Maximinianus Caesar hanc montanam regionem Persis eripuerat, nec tamen, uti ex hoc nostro loco apparet, omnes Persarum Satrapas eiecerat. Mannertus p. 225. — *Obsidatus forte*, obses, pro quo obsidatus pignore XVI, 12. W.

22. *Vestis claritudine* purpureae gemmisque distinctae. W.

Quem iuxta laevus incedebat.] Apud Persas honoratior locus existimatur medius, in quo Rex consistere solet, teste Plutarcho in lib. 1. Sympos. cap. 3. post hunc honoratior habebatur sinister; tertius dexter; post hunc rursus sinister, ac deinde dexter; ac sic deinceps, ut docet Xenophon in lib. 8. de Institutione Cyri. VALES.

Grumbatis rex Chionitarum] quibuscum nuper pacem pepigerat Sapor c. 4. W.

23. *Doriscum Thraciae oppid.*] Ubi Xerxes exercitum lustravit. Herodot. lib. VII. c. 60. ἐξηριθμήθησαν δὲ τόνδε τὸν τρόπον. συνηγάγοντο ἐς ἕνα χῶρον μυριάδα ἀνθρώπων, καὶ συνάψαντες ταύτην

ὡς μάλιστα εἶχον, περιέγραψαν ἔσωθεν κύκλον. Περιγράψαντες δὲ, καὶ ἀπέντες τοὺς μυρίους, αἱμασιὴν περιέβαλον κατὰ τὸν κύκλον ὕψος ἀνήκουσαν ἀνδρὶ ἐς τὸν ὀμφαλόν. Atque id eſt, quod Ammian. dicit, *agminatim intra conſaepta exercitus recenſitos*. LINDENBR.

CAPVT VII.

1. *Nineve, Adiabenae ingens civitas.*] Hanc urbem, Ninum olim a conditore ſic dictam, Strabo, fereque omnes priſci ſcriptores ut plane everſam commemorant, Tacitus contra Annal. XII, 13. Ptolemaeus et Ammianus (cf. XIV, 8. XXIII, 6.) eandem ſua adhuc aetate ſuperfuiſſe credidere. Ex quo *ingentem*, uti Noſter appellat, *civitatem* in illo tractu, Adiabenae nempe caput vere extitiſſe, (ſed a priſca Ninive plane diverſam et a rege quodam Adiabeno conditam) dubitari non poteſt, eamque ibi ſine dubio ſitam, ubi Niebuhrius locum deſertum *Rimruk* magnasque lapidum moles, rudera pontis, in Tigride ponit. Praeterea Ninive priſca ſi intelligenda eſſet, *Anzaba* fluvius (hodie Zab) idem, qui *Adiabas* XXIII, 6. 21. magis ad meridiem decurrens, prius transeundus fuiſſet a Sapore, quam in illam urbem perveniſſet, cum tamen Ammianus inverſo ordine primum urbem, deinde pontem ponat. Ex his omnibus intelligitur, Ammianum cum Tacito et Ptolemaeo in eo erraſſe, quod primariam Adiabenes urbem cum Nino vel Ninive antiqua confuderint, in errorem deducti eo, quod Adiabenen eandem eſſe, quae olim Aſſyria, huius vero caput fuiſſe Niniven audiviſſent. Haec eſt in breve contracta Mannerti ſententia in Perſia p. 440. ſſ. W.

Pontis Anzabae] „id eſt, *pontis ad Zabam*. *An* eſt Arabicum עַן quod nonnumquam ſumitur pro עַל, ut Hebr. 1, 3. עַל יָמִין *ad dextram*. Itaque quo loco dicitur, *tranſitis fluminibus Anzaba et Tigride*, (c. 6.) puto delendum *An*, perperam praefixum voci Zaba; quia particula עַן, *an*, ibi loci plane eſt ſuperflua." Bochartus Geograph. Sacr. p. 243, 72. edit. operum Lugd. ERF.

Hoſtiis caeſis] in honorem ipſius fluvii. hos enim a Perſis religioſe cultos pluribus exemplis comprobavit I. F. Gronovius in Obſſ. p. 639. Ammiani non immemor. W.

Nos] ego cum comite. *Reſiduam plebem*, exercitum cum calonibus et impedimentis. W.

2. *Magno neceſſitatis ducente ſolatio*] erectus eo, quod aliter fieri non poſſet. *Absque ulla circuitione* ſine ambagibus, aperte. Ita Terentius Andr. 1, 2. 31. *ita aperte ipſam rem locutus, nihil circuitione uſus*. nec aliter ipſe Cicero. W.

3. *Caſſianum Meſopotamiae Ducem* (militarem) *et Euphronium rectorem* (civilem). *Carras oppidum*, (hodie oppidulum Haran vel Charan, antiquiſſimum tamen, cuius iam Moſes 1, 11. eodem nomine mentionem fecit. cf. et infra XXIII, 3.) W.

4. *Cum iam ſtipula flaventi turgerent* (frumenta) meſſe igitur inſtante, quae illo ſub coelo in Aprilem noſtrum Maiumve incidit. v. Gibbon. T. IV. p. 318. — *Herbas pubentes* cummaxime creſcentes, cf. *pubem variorum ſeminum* XXIV, 5. W.

5. *Inter harundineta Mesopotamiae.*] Agatharchides apud Photium Biblioth. pag. 734. Ἔχουσι δὲ οὗτοι (ῥιζοφάγοι) κακὸν ἄφυκτον, τοὺς ἐν τοῖς ἕλεσι λέοντας ἐπιτιθεμένους αὐτοῖς. ὑπὸ δὲ τὴν ἐπιτολὴν τοῦ κυνὸς γίνεταί τι κωνώπων πλῆθος ἄπλετον, τηλικαύτην ἔχον δύναμιν, ὥστε τὸν λαὸν εἰς τὰς λιμνώδεις ὑγρασίας ἀπελθόντα ἐκεῖ μένειν ἀφανῆ· ὑφ' ὧ καὶ οἱ λέοντες ἐκτοπίζονται· οὐχ οὕτως ὑπὸ τοῦ δηγμοῦ δηλούμενοι καίπερ ὄντος ἐπαχθοῦς, ὡς τὸν ἀπὸ τῆς φωνῆς ἦχον ἀλλόφυλον ἀδυνατοῦντες φέρειν. LINDENBR.

Vapore sideris aestu solis, XXIV, 8, 3. et *magnitudine culicum* magnis culicibus. *Volucres.* Sic vocantur animalcula omnia pinnata, v. c. *apes* supra c. 3. *Palpebrarum libramentis* angulis oculorum *mordicus insidentes,* aculeum infigentes. *Immanius efferascunt* ἀποθηριοῦνται. W.

6. *Qua non erat voraginosum*] ubi litora tuta nec ponderi machinarum cederent. W.

7. *Inter rapienda momenta peric.*] Id est, momenta periculorum quae rapi debent. Sic Lucanus lib. x. de Caesare v. 507.

Insiluit Caesar, semper feliciter usus
Praecipiti cursu bellorum, et tempore rapto.

et Marcellinus noster in lib. 25. c. 8. §. 2. VALES.

Per Edessena sepulcra.] Lib. XIX. c. 3. §. 1. *Sabinianum etiam tum sepulcris haerentem.* Mens Auctoris utrobique obscura. Solebant prisci Christiani, ingruente belli tumultu ante Martyrum sepulcra se prosternere, ibique ob mala averruncanda preces suas allegare. Ioh. Chrysostom. in Orat. de divit. Βασιλεὺς ῥίπτει τὸ διάδημα, καὶ παραμένει τῷ τάφῳ τοῦ μάρτυρος δυσωπῶν καὶ δεόμενος τοῦ δοθῆναι αὐτῷ λύσιν τῶν δεινῶν, καὶ νίκην κατ' ἐχθρῶν. An idem hunc Sabinianum fecisse dicendum, non liquet. LINDENBR.

Per Edessena sepulcra.] Olim sepulcra extra urbes erant, ut notum est. Unde Artemidorus in lib. 1. cap. 58. Si quis, ait, se in urbem curru vectum introire somniaverit, faustum esse somnium aegro et athletae: hic enim victor erit sacro certamine; ille convalescet. Ex urbe autem exire, infaustum utrisque somnium est: aeger enim ad tumulum efferetur. *Chrysostomus Homilia 74. in Matthaeum: οὐδεὶς τάφος ἐν πόλει κατασκευάζεται: ac legibus id interdictum esse subiungit, ne ullum in urbe sepulcrum exstrueretur.* Sciendum quoque est exercitationes olim militares extra pomoerium fieri consuevisse; ut testatur Libanius in πρεσβευτικῷ ad calcem. Zosimus in lib. 4. c. 54. de Valentiniano Iuniore: τῷ βασιλεῖ τοίνυν ἐν βιέννῃ τὰς διατριβὰς ποιουμένῳ καὶ περὶ τὸ ταύτης τεῖχος ἅμα τισὶ τῶν στρατιωτῶν παιδιαῖς ἐνασχολουμένῳ. Denique Ennodius in Panegyrico ad Theodericum: *Urbis omne pomoerium simulacro congressionis atteritur.* Sabinianus igitur extra Edessam milites exercebat in campo quodam, in quo cadavera humari solebant. VALES.

Fundata cum mortuis pace nihil formidans] nihil sibi timendum putans, si de viventium hostium impetu securus, pacem iniret cum mortuis. W.

**Sabinianus militari Pyrrichio sonantibus modulis delectabatur.*] Sic in lib. 16. c. 5. de Iuliano Caesare: *Cum artem modulatius incedendi per Pyrricham concinentibus disceret fistulis.*

Marius Victorinus de Metris lib. II. de anapaeſtico metro pag. 102. *Embaterion dicitur, (ἐμβατήριον) quod eſt proprium carmen Lacedaemoniorum. Id in proeliis ad incentivum virium per tibias canunt: incedentes ad pedem ante ipſum pugnae initium.* * LINDENBR.

Militari pyrrichio.] Primus ſic edidit Sig. Gelenius, cum in anterioribus Editionibus, perinde ac in codice Regio et Editione Rom. legeretur, *militari pyrricho.* [in Colbertino *Pyrico.*] Equidem *militari pyrricha* ſcribi mallem. Ait enim Marcellinus Sabinianum in buſtis Edeſſenis non quidem exercuiſſe milites, ſed militari pyrricha impendio eſſe delectatum vice ſaltationis hiſtrionicae. Nam cum pantomimorum ſaltationibus utpote flagrante bello careret, militaris pyrrichae geſtibus deſiderium ſuum ſolabatur. VALES.

Militari pyrricha, qua tirones inprimis ad recte incedendum, decurrendum, firmoque gradu aggrediendum inſtituerentur. v. ſupra ad XVI, 5. *ſonantibus modulis,* tibiis concinentibus. W.

Ominoſo et incepto et in loco] Voculam *in* delevi, h. l. ineptam aureſque adeo offendentem, quamquam Ammianum non ignorem hanc praepoſitionem addere vel omittere ſolere, ubi adeſſe vel abeſſe debebat. W.

Futuros praenuntiant motus.] Haec gloſſemata eſſe videntur, et abeſſe poſſunt absque ullo ſenſus incommodo. VALES. Parum ego aberam, quin totum locum inde a verbis *Cum haec* usque ad *diſcamus* una litura delerem. Cum vero gloſſatores perſpicuitatem in notulis allinendis amare reputarem, Ammianum vero noſſem quaeſitam nimis, perplexam et obſcuram elocutionem ſectari, nolui Valeſio parere, etſi nonniſi fidiculis adhibitis ſenſum aliquem extorquere potui. Hanc igitur fortaſſe latere ſententiam puto: Cum in his et aliis eiusmodi et factu et dictu (narratu) triſtibus omina ſint malorum inſtantium, hoc tamen habent commodi, ut optimus quisque vitare ea in poſterum diſcat. W.

8. *Niſibi pro ſtatione vili transmiſſa,*] Zonaras auctor ſatis diligens prodit Niſibin a Sapore tunc obſeſſam fuiſſe, ſed Saporem omiſſa ſtatim obſidione, cum nihil proficeret, alia oppida tentaviſſe fruſtra, tandemque Amidam cepiſſe. Quae cum ita ſint, placet ſcriptura, quam in Regio et Flor. exemplari * et in Toloſ. * [ac Colbertino] reperimus, et quae in Editione Rom. Aug. et Baſilienſi ſervatur: *Niſibi proſtratione vili transmiſſa.* Sic in fine lib. 28. *Leptitanoque agro et Oeenſi interneciva populatione transcurſi.* VALES.

9. *Bebâſen villam*] cf. c. 10. W.

Ad Conſtantiam usque opidum.] Longe praeferenda eſt ſcriptura codicis Florentini, in quo legitur *Conſtantinam,* [ut et in codice Colbertino.] Eſt enim Conſtantina opidum Meſopotamiae in Osdroene ſitum haud procul ab Euphrate, ſupra Carras, ut teſtis eſt Procopius in lib. 2. Perſic. ubi Choſrois ex Antiochia reditum in Perſidem deſcribit. Stephanus Byzantius ſcribit, huic opido prius Nicephorii nomen fuiſſe. Νικηφόριον· οὕτως, φασὶν, ἐκαλεῖτο κωνσταντίνα ἡ περὶ ἔδεσσαν πόλις. Quamquam in Suidae Lexico κωνστάντεια legitur. Et apud Hieroclem in Itinerario, ἐπαρχία ὀσροήνης· ἔδεσσα· κωνστάντεια. In Excerptis quoque Procopii apud Photium Conſtantia dicitur. Sed in Editionibus Pro-

copii perpetuo Constantina tam in Persicis quam in lib. 2. περὶ κτισμ. nominatur. Praeterea in Notitia Imperii Rom. sub Duce Mesopotamiae Constantia ponitur, et apud Menandrum Protect. in lib. 2. et 8. Historiae. Postremo Evagrius in lib. 1. Hist. Eccl. Sophronium memorat Κωνσταντιναίων Episcopum, qui in Indice Episcoporum, qui Chalcedon. Synodo subscripserunt, *Constantinop. Episcopus* dicitur provinciae Osdroenes: corrupte, cum *Constantinensis* scribi debeat. Ex huius opidi nomine Constantinensis pugna dicitur a Rufo Festo. VALES.

Constantina oppidum] in honorem Constantini restauratoris, antea *Antoninopolis* dicta, v. c. 9. et Mannertum p. 302. 303. W.

Euphratem nivibus tabefactis inflatum.] quod plerumque mensibus Iulii et Augusti evenit. Plin. Hist. nat. v, 21. v. Gibbon. T. IV. p. 318. W.

10. *Urgenti consilio*] h. l. ni fallor, pro *concilio* (Kriegsrath) uti XV, 5. — *Consideratione ea, qua rectus pergeret hostis, intactarum.* Satis obscure: eam ob causam (sic consideratio et alibi XXVI, 5. 6. cet.) *qua* i. e. quod *rectus* (hoc opposite ad praecedentem *circuitum) hostis pergeret*, nosque, hostem longiorem viam ingressurum esse, suspicari non possemus, *intactarum* a nobis, Romanis, non devastatarum. — *Barzola* in Tabula Mannerti Barzalo et *Laudiae*, parva castella. W.

CAPVT VIII.

1. *Samosata* (Schemisat). *Pontium iuncturis* pontibus iunctis *apud Zeugma* ob id ipsum Graece sic dictum, quia ibi pons erat (hodie *Bir*, v. Mannert Kleinasien B. 1. p. 502.) *et Capersana* (infra XXI, 7. Capessana) fortasse eadem, quae *Porsica*, Mannert Persia p. 273. utraque in Syria sita. W.

2. **Duarum turmarum equites septingenti.*] Lipsius, in l. 2. de Militia c. 7. hic improprie sumi *turmam* asserit, (nam turma nonnisi triginta equitibus constabat. W.) ac forte *septuaginta* corrigendum esse: nisi abusive *turmas* pro alis posuit. Sic *Velites* ab Ammiano abusive dici pro levi armatura idem Lipsius notat in lib. 3. capite 1. Vide tamen Marcellinum in Libr. XVI, 12, 7. XXI, 11, 2. et XXIV, 3, 1. VALES.

Praesidium per eos traductus agentes.] Ισ. *per eos tractus.* LINDENBR.

Ab aggeribus publicis.] Glossar. *Agger, strata, via publica.* Servius Aeneid. v. et ex eo Isidor. Origin. xv. *Agger est media stratae eminentia, coaggeratis lapidibus strata.* L. 2. C. Theod. Ne quis in Palatin. *Remotae ab aggere publico civitates.* L. 4. de itin. mun. *Studia cunctorum ad reparationem publici aggeris conducibili devotione volumus festinare.* Sulpic. Severus lib. III. de Vita Mart. *Per aggerem publicum plena militantibus viris fiscalis rheda veniebat.* Acta MSS. Martyrii Cantii et Cantiani: *Ubi quis vehiculis apparatu disposito per aggerem publicum egreditur, illic non fuga dicenda est, sed profectus.* Beda in Martyrolog. IV. Eid. Octob. *Exstat per totum aggerem publicum loquentibus tumulis sepultura Sanctorum.* Eodem modo *itinerarius*

rius agger. Ammian. lib. XIX. c. 8. §. 2. **Militaris agger,* Tit. Cod. de milit. aggere non rump.* LINDENBR.

5. *Sublata tiara.*] Salutationis hunc ritum Eustath. in Dionys. notat. Λέγεται (inquit) καὶ σύμβολον εἶναι ἀσπασμοῦ παρὰ Πέρσαις τὸ ἀφελέσθαι τὴν τιάραν τῆς κεφαλῆς. Cl. Claudian. Paneg. in IV. Consul. Honorii v. 70.

> *Persarum proceres cum plebe (patre* Gesner. W.) *sedentem*
> *Hac quondam videre domo, positaque tiara*
> *Submisere genu.*

Vide Brisson. de Reg. Persar. lib. II. LINDENBR.

Sublata tiara.] Sic Persae salutare consueverant, ut docet Heliodorus in lib. 7. VALES.

Tiara quam capiti summo ferebat.] Apicem supra vocavit Marcellinus c. 5. §. 6. *Apicis,* inquit, *nobilitatus auctoritate, quo honore participantur mensae regales, etc.* Id erat ornamentum ex auro et margaritis contextum, quo Persarum magnates Regis permissu capita redimibant. Etenim apud Persas nec anulo aureo, nec cingulo, nec fibula, nec alio eiusmodi ornatu cuiquam uti licet, nisi cui Rex concesserit, ut praeter Xenophontem lib. 8. Cyrip. tradit Procopius in lib. 1. Pers. qui κόσμον τῆς κεφαλῆς apicem hunc appellat, eamque maximam esse dignitatem ait apud Persas. Idem in lib. 4. Goth. de Isdiguna legato Persarum: εἵποντο δὲ αὐτῷ καὶ δύο τῶν ἐν πέρσαις λογιμωτάτων, οἳ δὴ καὶ διαδήματα ἐπὶ τῶν κεφαλῶν χρυσᾶ ἐφόρουν. Id est: *Sequebantur autem eum duo apud Persas clarissimi, qui diademata aurea capite gestabant.* VALES.

Quam capiti summo ferebat honoris insigne.] ἴσ. *quam capiti summum fereb. hon. insig.* Summus enim honor ille apud Persas, quo qui nobilitatus, mensae regali adhibebatur, consiliorumque particeps fiebat, uti id Ammiani aliorumque Scriptorum auctoritate docet Barnab. Brisson. de Reg. Persar. lib. II. LINDENBR.

Manus post tergum connectens, quod apud Assyrios supplicis indicat formam.] Supplicum hic mos non Assyriorum tantum est, sed multarum quoque gentium aliarum: quo etiam Iudaei Petronium accesserunt deprecaturi, ne statua in templo collocaretur. Philo Iud. legation. ad Gaium pag. 721. Ἐπεὶ δὲ ὁ Πετρώνιος ἐξ ἀπόπτου κατεφάνη, πᾶσαι αἱ τάξεις καθάπερ κελευσθεῖσαι προσπίπτουσι εἰς ἔδαφος, ὀλολυγήν τινα μεθ᾽ ἱκετηριῶν ἀφιεῖσαι· παραινέσαντος δὲ ἀνίστασθαι καὶ προσελθεῖν ἐγγυτέρω, μόλις ἀνίσταντο, καὶ καταχεάμενοι πολλὴν κόνιν, καὶ ῥεόμενοι δακρύοις, τὰς χεῖρας ἀμφοτέρας εἰς τοὐπίσω περιαγαγόντες τρόπον ἐξηγκωνισμένων προσῄεσαν. Et apud Scythas usitatum fuit, εἰς τοὐπίσω περιάγειν τὼ χεῖρε ἐν ταῖς ἱκετηρίαις. Lucianus in Toxare, Suid. in ἐπὶ βύρσης ἐκαθέζετο, Apostolius Byzant. in Proverb. Quem morem a captivorum habitu originem duxisse certum est, qui manibus post tergum ligatis abducuntur. Itaque hostibus se dedentes, quo miserabiliores videantur, hoc quoque gestu veniam precari solent. Sic legati, quos Decebalus ad Traianum miserat: ἔρριψαν καὶ τὰ ὅπλα, καὶ τὰς χεῖρας ὄπισθεν δήσαντες ἐν αἰχμαλώτων τάξει ἐδέοντο τοῦ Τραϊανοῦ εἰς λόγους ἐλθεῖν Δεκεβάλου. Pet. Patricius in

Fragmentis legation. Sic Quadi *manus ad dimicandum aptatas armorum abiecto munimine pone terga vinxerunt: restareque solam salutem contemplantes in precibus, affusi sunt vestigiis Augusti.* Ammian. lib. XVII. c. 13. §. 28. Quod et ipsum ut faciat, Denatum Sapor iubet, ni maioribus poenis affici velit: Καὶ νῦν εἰ βούλεται ἐλαφροτέρας κολάσεως τυχεῖν, ὀπίσω τὰς χεῖρας δήσας προσπεσέτω. P. Patr. in Frag. legat. LINDENBR.

6. *Amplissime Comes.*] Magistri militum, qualis erat Ursicinus, Comites etiam dicebantur. Sic in lege 2. et 13. Cod. Theod. de re militari, et lege 18. de erog. milit. annonae. Ita apud Marcellinum in lib. 29. c. 5. §. 46. Theodosius Magister militum: *Comes,* ait, *Valentiniani sum, orbis terrarum domini.* et Ambrosius in Ep. ad Eugenium Aug. *Aderat,* inquit, *amplissimus honore magisterii militaris Bauto Comes.* Et in veteri Inscriptione Stilicho dicitur *Comes et Magister utriusque militiae.* VALES.

Flagitatores] importuni creditores. W.

7. *Postsignani*] in secunda acie collocati. W.

8. *Hosti concursatori miscemur.*] *Statarium militem concursatori* opponit Livius XXVII, 18.* VALES.

9 *Ripas alte excisas* altiores — *Lacunarum vertigine vorabantur.* Lacunae opponuntur praecedentibus *vadis*, sunt igitur loca profundiora, atque voragines, quibus milites mersi. — *Tauri montis excessus,* ubi terminatur. W.

11. *Verennianus*] Idem sine dubio qui XV, 5. *Verinianus — Collega,* nam Ammianus itidem Protector Domesticus. — *Antecedentibus* i. e. praecursatoribus. W.

Rependo] H. l. non potest esse lentius incedendo, sed respondet graeco ἕρπειν, quod de quovis ingressu adhiberi constat. ERF.

scissis collibus] angustiis montis. W.

Molinae.] Sic molas et pistrina sequior Latinitas vocavit. In veteribus Glossis *molinae* ὑδραλεσίαι, et *molinarius* ὑδραλέτης, et ὑδρομύλη, *aquae molina* explicantur. P. Victor in regione XIV. urbis Romae ponit *Dianae molinas.* [Gregorius Turonicus in libri III. Historiae capite XIX. de Divione sic scribit: *Ante portam fluvius molinas mira velocitate divertit.* Marius Aventicensis Episcopus in Chronico: *Pontem Genavacum, molinas, et homines per vim deiecit.*] Exstatque id vocabulum in lib. 8. Legum Wisigoth. quam etiamnum vocem Gallica lingua retinet. Porro hic locus sic legendus videtur: *Quem scissis collibus molinae ad calles artandas aedificatae densius constringebant.* In Editione August. legitur, *quem scissis cautibus, etc.* VALES.

12. *Eodem ictu*] impetu, ut XXI, 9, 4. et saepius. W.

13. *In suburbanis peregrina commercia circumacto anno.*] Cf. *Batnen* Anthemusiae urbem XIV, 3. ubi eiusmodi annuae nundinae eadem fere anni tempestate celebratae. W.

14. *Cum exitio* exitialiter, letaliter *fauciis*. Sic ap. Livium *cum studio, cum cura, cum fide* pro studiose, diligenter, fideliter. W.

CAPVT IX.

1. *Hanc civitatem*] Amidam, de qua urbe praeter Mannertum iam ſupra ad c. 6. laudatum conſuluiſſe haud poenitebit Baierum in Opuſculis, de numo Amideno p. 535 — 564. inpr. de hoc Ammianeo loco agentem p. 544. 562. 563. — *Brevem* parvam, parvi ambitus. *Antoninupolin* cap. 7. *Conſtantinam*. W.

2. *Geniculato Tigridis meatu.*] Id eſt, inflexo in modum geniculi. Procopius tamen in lib. I. Perſ. ait Tigrim ortum ex Armeniae monte absque ullo flexu recta Amidam ferri, et ad Septemtrionalem eius partem perlapſum, in Aſſyriam pergere: quae cum Marcellini Hiſtoria pugnant. VALES.

Tigridis meatu ſubluitur alluitur *propius emergentis* haud procul inde orientis. Ex hac parte editior fuit. vide XIX, 5, 4. W.

Nymphaeo amni] Nymphaeus amnis eſt in Sophanene ſeu Sophene Martyropoli proximus: trecentis autem ſtadiis diſtans ab Amida, ut teſtis eſt Procopius in lib. I. Perſicorum. Proinde quomodo vicina Nymphaeo fluvio dici poſſit Amida, equidem non video. Et Procopius quidem Nymphium ſemper hunc fluvium appellat, perinde ut Theophylactus Simocatta, et Piſides Diaconus in rebus geſtis Heraclii, his verſibus qui leguntur apud Suidam:

Καὶ τὸν μέγιστον ἐκπεράσας Νυμφίον,
Ὅστις Τίγρητος ταῖς ῥοαῖς ἐπιῤῥέων
Ἀποστερεῖται τοῦ καλεῖσθαι Νυμφίος. VALES.

Ammianum adverſus Valeſium defendit Baierus in Opuſcul. p. 563. W.

* *Gumathenam contingit, regionem uberem.*] Scribe *Comagenam.* * LINDENBR.

Gumathenam aliis Corineam. Mannert Perſia p. 222. W.

3. *Quinta Parthica legio*] Parthicae legiones ſex laudantur; quarum primae et ſecundae meminit Ammian. lib. XX. Spartianus in Caracalla: *Praefectus legionis ſecundae Parthicae.* Vetus Inſcript. LEG. II. PARTHICAE SEVERIANAE. Item Romae in via Ardeatina: LEG. III. PARTHIC. P. F. Columna vetus nomina legionum continens: I. PARTHIC. II. PARTHIC. III. PARTHIC. * Et in aliis vett. Inſcriptionibus laudantur *Clibanarii Parthi Primanorum, Parthi Secundanorum, Parthi Tertianorum, Parthi Quartanorum.* * Quarta Parthica Beroeae praeſidio deſtinata erat, ut Quinta Parthica Amidae. Theophylactus Simocat. Hiſtoriarum lib. II. pag. 99. et ex eo Photius in Biblioth. pag. 41. φασὶ τοῦ καταλόγου γεγονέναι τῶν Κουαρτοπαρθῶν· οὕτω τὴν προσηγορίαν ἐπιφερομένων τῶν ἐν Βεροίᾳ τῇ πόλει Συρίας τὰς διατριβὰς ποιουμένων. Sexta Parthica, ſub diſpoſitione viri Illuſtris Magiſtri militum per Orientem, in Notitia Imperii laudatur. LINDENBR.

Ut fallaces et turb. ad Orientem venire.] Milites erant a Magnentio conſcripti, atque ex ſuo ac fratris nomine Magnentiaci ac Decentiaci nuncupati: quos confecto bello Conſtantius ad Orientem transtulit prudenti conſilio, ne ſeditiones amplius concitarent. Sic etiam Vitellius Othonianos milites in Britannias ablegavit, ut ſcribit Tacitus in libro 4. Hiſt. VALES.

Tricenſimani Decimanique fortenſes.] Tricenſimani dicebantur, qui in legione XXX. Ulpia militabant, cuius meminit vetus Inſcriptio: *Eraniſta. leg.* XXX. *Ulpiae.* Decimani vero Fortenſes,

milites ſunt legionis x. Fortenſis, quae in vetuſtis Inſcriptionibus legio x. Fretenſis dicitur, et in Notitia Imperii ſub Duce Palaeſtinae. Vetus Inſcriptio: *A. Atinio. Trib. mil. leg. x. Fretenſ.* Ii poſtea Fortenſes dicti, corrupto per uſum vulgi vocabulo ut videre eſt in Notitia Imperii Romani, et fortaſſe ob fortitudinis gloriam. Sic enim Vopiſcus in Probi vita de iisdem loquitur: *Qui Aurelianus Probo Decimanos fortiſſimos exercitus ſui, et cum quibus ipſe ingentia geſſerat, tradidit.* [Caeſar in lib. 1. de bello Gallico, *legioni decimae propter virtutem ſe maxime confidiſſe* ſcribit.] VALES.

Decimanique Fortenſes.] In Notitia Imperii, ſub diſpoſitione viri Illuſtris Magiſtri militum Praeſentalis, Fortenſes collocantur, qui * et alibi in eodem libro laudantur. Eorum etiam meminit Imp. Marcus in Epiſtola ad Senat. Rom. apud Iuſtinum Martyrem in Apologia pro Chriſtianis 2. p. 79. καταλαμβανόμενος δὲ ἤμην ἐν μεγέθει πλήθους ἀμίκτου καὶ στρατευμάτων λεγεῶνος πρίμας δεκάτης, Γεμιναφρεντησία μίγμα κατηριθμημένον. * Sed FRETENSES vera videtur lectio, ſi priſcis monumentis fides: praeſertim Columnae antiquae Capitolinae, in qua ordine multarum legionum nomina recenſentur: NOMINA LEG. II. AUG. II. ADIUT. IIII. SCYTH. VI. VICT. IV. FLAV. XVI. FLAV. XX. VICTR. VII. CLAUD. VI. FERRA. VIII. AUG. I. ITALIC. X. FRETE. Lapis prope Capuam: L. MAGIO. M. F. FAL. VETERANO LEG. X. FRETENSIS M......... Ↄ. L. PATRONO ET SIBI. LINDENBR.

Superventores et Praeventores] levioris armaturae milites. v. Ind. II. v. Praeventores. *Aeliano iam Comite*, ad quam dignitatem erat evectus, quod Protector adhuc ad Singaram rem fortiter geſſiſſet — quod *retulimus* in libro aliquo deperdito. W.

CAPVT X.

1. Sapor a *Bebaſe* c. 7. per *Horren*, *Meiacarire* c. 6. et *Charcha* xxv, 6. quae nonniſi oppidula fuerunt. W.

Charcha.] Theophylactus Simocatta in lib. 5. χαρχᾶς vocat urbem Meſopotamiae ſupra Niſibin, omni fructuum genere et incolarum frequentia abundantem. In Notitia Imperii Charta dicitur ſub Duce Meſopotamiae. VALES.

Ut tranſiturus] ſimulans Amidam ſe petere. *In municipali* ordine in ſenatu municipali. Cf. xxv, 4. *Circumſpecti* (περιβλέπτου) clariſſimi. W.

3. *Cuiusnam uxor eſſet, Craugaſii, comperiſſet.*] In vernacula interpretatione ſic legi et diſtingui maluerat b. Wagnerus: *quaenam* vel *ubinam c. e. Craugaſii*. Quam emendationem cum non commemoraverit in Commentario, abieciſſe eam, et recte quidem, videtur. ERF.

Abſque labra ipſa.] Mirum ut ferre talia potuerint Valeſii: et praecipue cur Hadrianus in praefationis ea parte, ubi tangit aliqua ſingularia, quae Latinam linguam Marcellini ſpectant, non de hac etiam locutione prorſus non toleranda retulerit. Adſentior patri, qui editioni Lindenbrogianae adſcripſit, *aduſque labra*, quae et leniſſima mutatio, et commodiſſima ſententia; ut princi-

pio libri seq. *adusque finem diei*, ac saepius. GRON. Arridet Gronovii coniectura etiam Ernestio propterea quod etsi *absque* saepius Ammiano sit idem quod *praeter*, nuspiam quarto casui iungatur. Eadem se obtulit Reinesio, qui tamen putat fortasse adverbialiter positum esse *absque* pro *praeterquam*. W.

Hoc praemio Nisibenam se proditionem mercari posse arbitrabatur.] cf. XIX, 9. W.

4. *Virgines Christiano ritu cultui div. sacratas.*] Adeo etiam Gentiles reverebantur hoc praecipuum Christiani nominis decus: quod etiam testatur Athanasius in Apologia ad Constantium: ταύτας δὲ ἕλληνες ὁρῶντες, ὡς ναὸν οὔσας τοῦ θεοῦ θαυμάζουσι· παρ' οὐδενὶ γὰρ ἀληθῶς τὸ σεμνὸν τοῦτο καὶ οὐράνιον ἐπάγγελμα κατορθοῦται ἢ παρὰ μόνοις ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς. *Has cum vident Gentiles, non secus ac templum Dei suspiciunt. Etenim nullibi gentium grave illud ac caeleste praeceptum nisi apud nos Christianos serio exercetur.* Similia apud Origenem contra Celsum, et apud Basilium legas et Chrysostomum, aliosque sanctissimos Patres. Quamobrem merito reprehendendi sunt Novatores nostri, qui eius gravissimi propositi ne vestigium quidem ullum apud se exstare voluerunt. VALES. Apage hanc, ut nihil aliud dicam, intempestivam reprehensionem, et vanitatis ostentationem! Quid enim? an hic patet gentiles reveritos hoc praecipuum (sic vocat; sed spero ipsi Henrico adfuisse magis praecipua) Chr. n. decus? An non ipse Ammianus fatetur ita eum praecepisse per simulationem, et ut causam suam faceret favorabilem? longe abest, ut in istis Valesianis veteratoribus id probarit, nedum reveritus sit. Sed sic et in partibus Historiae Ecclesiasticae rapit omnem occasionem tangendi ulceris; et ipse τὸν πάνυ mire imbecillum Parisiis in sermone vario cognovi. GRON.

Virgines Christiano ritu cultui divino sacratas] uno verbo moniales. W.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XIX. C. I.

1. *Nostrorum captivitatis*] quod in castellis XVIII, 10. quosdam cepisset. W.

2. *Ferreus equitatus*] cataphractarii. W.

3. *Aureum capitis arietini figmentum interstinctum lapillis pro diademate gestans.*] Dubio procul hunc habitum Persae ab Aegypti Regibus sumsere, quibus in more positum antiquitus fuit, leonis, draconisve, aut alterius effigiem animalis pro diademate capiti imponere. Diodor. Sicul. Biblioth. lib. 1. c. 62. Ἐν ἔθει εἶναι τοῖς κατ' Αἴγυπτον δυνάσταις περιτίθεσθαι περὶ τὴν κεφαλὴν λεόντων, καὶ ταύρων, καὶ δρακόντων προτομὰς, σημεῖα τῆς ἀρχῆς· καὶ ποτὲ μὲν δένδρα, ποτὲ δὲ πῦρ, ἔστι δ' ὅτε καὶ θυμιαμάτων εὐωδῶν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς οὐκ ὀλίγα, καὶ διὰ τούτων ἅμα μὲν ἑαυτοὺς εἰς εὐπρέπειαν κοσμεῖν, ἅμα δὲ τοὺς ἄλλους εἰς κατάπληξιν ἄγειν καὶ δεισιδαίμονα διάθεσιν. *Atque inde est, quod in nummis antiquis Lysimachi, Antigoni, Demetrii Reg. arietina cornua diademati adfixa videmus. Quem morem viri militares postea imitati sunt, et galeis suis cornua quoque addidere. Livius lib. XXVII. c. 33. init. de Philippo Persei fratre: *Expeditione ea, qua cum populatoribus agri ad Sicyonem pugnavit, in arborem illatus impetu equi ad eminentem ramum cornu alterum galeae perfregit.* Plutarchus de Pyrrho: ἐγνώσθη τῷ τε λόφῳ διαπρέποντι, καὶ τοῖς τραγικοῖς κέρασιν.* Vid. Diod. Sicul. lib. 5. cap. 30. Paschal. de coronis pag. ultima lib. ultimi. *Galeae ursinis pellibus ad terrorem tectae*, Veget. pag. 37. *Ut verosimile sit ab hac etiam origine esse, quod in quorumdam nobilium gentiliciis insignibus cornua in cassidibus vel sola, vel leone, elephanto, aliove quo παρασήμῳ addito, pingantur. LINDENBR.

Multiplici vertice dignitatum] varii generis optimatibus. Sic saepe vertices ap. Nostrum XIV, 7. XV, 3. 5. it. apices, v. c. XXIX, 2. W.

4. *Viso*] scil. *se*. Plura eiusmodi omissorum nominum vel pronominum exempla ex Ammiano congessit Valesius ad XVI, 12, 7. W.

5. *Dum se prope ingerit*] nimis audacter moenibus appropinquaret — *Tragulae ictu.* Tragula erat genus teli, dicta, quod scuto infixa traheretur. Sic Festus, ubi tamen interpretes non a *trahendo,* sed *traiiciendo*, quasi e *traicula* contractam, dici rectius monent. W.

7. [*Grumbates Rex Chionitarum.*] In codice Colbertino nunc *Grymbates Cionitarum Rex* dicitur, nunc *Rex Chionitarum Grambates.*] VALES.

Telo forte contiguum] cum intra iactum esset, ut posset feriri. *Contemplator* collineandi *peritissimus.* W. Ernesti *contemplator* explicat: speculator e muris obsessae urbis. ERN.

Thorace perforato perfodit.] Editio Romana habet *praefudit,* eodemque modo Vatican. [et Colbert.] et Fauchetii codex. At in exemplari Regio, et Augustana Editione legitur *profudit:* quod equidem praetulerim. VALES.

8. *Ne caperetur*] ne spolia detraherentur et cadaver eius in urbem deportaretur. *Ratione iusta* fas atque officium esse putantes. W.

9. *Apud Troiam quondam super Comite Thessali.*] Homerus copiose tota Iliade. LINDENBR. *Thessali ducis* Achillis *comite* Patroclo. W.

10. *Indicto iustitio*] quo ab armis otiarentur. Solebat autem iustitium esse post exsequias. Vid. laudatus ab Ernestio Salmasius ad Scrr. Hist. Aug. Tom. I. p. 519. *Propriae* peculiaris, uti explicat Ernestius. Fortasse tamen legendum est *proprio.* — *Figmenta hominum mortuorum* cerea? *pollincta,* fasciis involuta. Cf. Salmas. ad Scrr. Hist. Aug. To. II. p. 422. — *per contubernia,* qui eodem tabernaculo degerent, et *manipulos* cohortes. W.

11. *Lacrymare cultrices Veneris saepe spectantur in sollemnibus Adonidis sacris.*] Vid. inf. lib. XXII. c. 9. LINDENBR. De Adonide, Veneris amasio, apri dentibus lacerato vide Theocriti Eidyll. XXX. Anacreontis editionibus plerumque additum. Fabulantur poetae, Venerem pactam esse cum Proserpina, ut Adonis sex menses apud inferos esset, apud superos totidem. Mythus ex eo ortus, quod omnino naturae vis genetrix in personam Veneris mutata, regno praesertim, quod vegetativum appellamus, ita moderetur, ut per hiemes quasi emortuum, vere accedente denuo vigens appareat. Laeti illius temporis annua celebratio ab Oriente profecta ad omnes fere nationes, aliis tamen nominibus, divulgata est. Sic *fletus super Thammuz* Ezech. VIII, 14. hoc idem Adonidis festum est. Cf. Baruch VI, 30. 31. Vide omnino Lucianum de Dea Syria T. IX. Bipont. p. 88. *Heyne* ad Apollodor. p. 826. inpr. tamen *Manso* Versuche über einige Gegenstände der Mythologie S. 242. ff. W.

CAPVT II.

1. *In argenteam urnam contecta.*] Scribendum videtur esse *coniecta.* Ceterum hic sepulturae ritus ad Chionitarum morem referendus, non autem ad Persarum, ut fecit Gruterus in Notis ad hunc locum. Etenim Persae tunc quidem temporis cadavera non cremabant, sed nuda et insepulta proiiciebant extra opida, eosque beatissimos putabant quorum cadavera a bestiis aut volucribus quamprimum essent laniata; ut scribit Agathias in lib. 2. Hinc est, quod foedere illo quod inter Iustinianum Aug. et Chosroem ictum fuit, cautum est, ut Christianis in Perside positis liceret

mortuos humo condere, eisque more Rom. iusta facere; ut refert Menander in lib. I. Hist. denique Procopius in lib. I. Persic. legibus Persarum nefas esse dicit, cadavera humo condere. VALES. v. Brisson. de Reg. Persar. p. 320. W.

Busto urbis] incendio et deflagratione. W.

2. *Pacis modo*] tamquam pax esset. vid. Tacitus Hist. IV, 15. *Pacis more* dixit Noster XXII, 12. extr. et XXIII, 5. *Agros* Gumathenos et Amidam circumiacentes. *Clementi* lento *gradu*. W.

3. [*Vertae meridiano lateri sunt destinati.*] Ita scriptum omnes Editiones Ammiani praeferunt: at in codice Colbertino legitur: *Cuius mer. lateri sunt destinati*, forte pro *Cuni*, vel *Chuni*, ita ut Hunni designentur ab Ammiano Marcellino, quos Persis confines fuisse Historici docent.] HADR. VALES. *Vertas* equidem loco movere nolui, quippe qui infra c. 8. iterum occurrant. W.

Segestani] Hos in provincia Persica Drangiana habet Oberlinus. De populis h. l. memoratis cf. omnino Gibbon. T. IV. p. 315. W.

4. *Indimensos.*] immensos, aciem oculorum fugientes, innumerabiles — paullo post: inaestimabiles. *Salutis rata* certa *desperatione*. W.

5. *Acies immobiles stabant.*] Hoc primo die hostes eo tantum consilio apparuerant, ut numeros suos ostentarent. *Eadem figura* acie structa. *Cum superesset exiguum noctis* diluculo proximae diei. W.

6. *Hastam infectam sanguine ritu patrio, nostrique more coniecerat fecialis.*] De Feciale, eiusque in agrum hostilem hastae iaculatione, ex Livio I, 32. Dionys. Halicarn. A. Gellio *lib. 6. c. 4. Servio Aeneid. lib. 9. v. 53. Isidor. Orig. lib. 8. c. XI.* satis constat. *Ovidius Fastor. VI. 207.

Hinc solet hasta manu belli praenuntia mitti:
*In Regem et gentes cum placet arma capi.**

Illud tantum nunc monendum, mutatum hunc morem posteriore saeculo, et pro hasta gallum obiectum. Tzetzes Hist. Chiliad. V. cap. XV.

Τὸ πρότερον τὸ γένος μὲν Ῥωμαίων τῶν Λατίνων
Οὐχὶ συνῆπτε πόλεμον ἀκηρυκτὶ πρὸς ἔθνος,
Ἀλλὰ τῇ χώρᾳ πρότερον ἔθνους τοῦ πολεμίου
Δόρυ σημεῖον ἔρριπτεν, ἔχθρας ἀρχὴν σημαῖνον.
Ἔπειτα δὲ κατήρχετο πολέμου πρὸς τὸ ἔθνος.
Τοῦτο φησὶ Διόδωρος, πᾶς τε λατῖνα γράφων.
Καὶ τοῦτο μὲν ἦν παλαιὸν τὸ ἔθος τοῦ πολέμου,
Νῦν δ' ὡς δοκεῖ μοι, πέπαυται, ἀλέκτορα δὲ μόνον
Ῥίπτουσιν, οἵσπερ μέλλουσι πόλεμον συγκροτῆσαι. LINDENBR.

Belli turbo crudescit.] Cf. XXX, 10. Apud Tacitum Hist. III, 10. *crudescere seditio* legitur observante Ernest. W.

7. *Scorpionum*] machinarum, quibus *moles saxeae* emittebantur, uberius descriptarum infra XXIII, 4. W.

8. *Direpta Singara*] cf. ad XVIII, 5. W.

10. *Tenebrae hebetaverant strages.*] Non satis commoda translatio. W.

11. *Achaemenem appellantibus et Artaxerxem.*] Eleganter hunc locum restituimus, quem P. Castelli audacia corruperat. Nam cum in Editione Rom. legeretur, *Saan Saan app. et Pirose,* haec portenta quaedam esse nominum ratus *Castellus* ita correxit ut hactenus editum est. Ego vero cum in codice Regio et Vaticano Editionis Rom. scripturam deprehendissem, [in Colbert. *Saan Saan app. et Pirosen;*] non sum veritus eam postliminio restituere. Est autem Saansaan lingua Persica Rex Regum, ut testatur Marcellinus. Saa enim Persice Regem significat. Unde Vararanem Regem Persarum cognominatum esse Segansaa, seu *σεγανσαὰν*, ut in veteri scheda reperi, tradit Agathias in lib. 4. quod eius pater Segestanos (quorum etiam hic meminit Marcellinus) bello vicisset: *δύναται γὰρ τοῦτο τῇ ἑλλήνων φωνῇ σεγεστανῶν βασιλεύς.* Idem de altero Vararano scribit, qui Cermasaa est cognominatus: quem P. Teixera in relatione de Regibus Persarum lib. 2. cap. 27. Baharon Kermonxa indigitat, quod est Carmaniae Rex. Iam quod spectat ad Pirosis nomen, quo bellorum victorem significari ait Marcellinus, eius origo difficilior est indagatu. Nisi placet id derivari a Persico vocabulo *Phiras,* quod victorem significat, ut ex Vocabulario Persico docuit me vir Cl. doctissimusque I. Gauminus. Fuitque hoc nomine quidam Persarum Rex, pater Cavadis, avus magni illius Chosrois, qui Iustiniani ac Iustini Tiberiique temporibus imperavit. Ab hoc Pirose dicti videntur milites Pirositae, ut a Chosdroe Chosdroitae, quorum mentio fit in Hist. Misc. lib. 18. In Regio *Tolosanoque* codice scriptum reperi *Pyrosen.* Sed Vaticanus et Flor. *Pirosen* habent. Valentinus, teste Loisello, *Picorsen.* Fauchetianus *Pyorsen.* VALES. De voc. Persica *Saansaan,* i. e. Rex Regum, v. Sylloge nova Epp. Vol. v. p. 123. et de voc. *Pyroses* (Firuz) i. e. victor, Tychsen in fine libri *Heereniani: Ideen über d. Politik, d. Verkehr u. d. Handel der Völker der alten Welt,* T. II. p. 798. W.

13. *Cunctis temere prorumpentibus.*] Codex Regius scriptum habet, *cunctis de more pr.* *Tolosanus,* [Colbertinus,] et Editio Romana *demere.** VALES.

Ut opinari dabatur] cf. XXVI, 10. et alibi. *Neutrubi inclinato,* ancipiti, *proelio,* dubio Marte. W.

Exsurgebant enim.] In codice Regio [et Colbertino] legitur: *Exurebant enim terrentiumque clamores.* In Editione Rom. etiam legitur, *terrentiumque clamores,* ut deesse quidpiam facile appareat. Placet autem: *Exurebant enim ruentium ferientiumque clamores.* Sic in cap. v. *clamoris ululabilis incendio.* VALES. Fortasse nihil deest, et vetus scriptura innuit, aliquas literas quae repeti deberent, negligenter intercidisse. *Exurebant verberantium terrentiumque clamores.* GRON.

Prae alacritate fervore *consistere sine vulnere* locum a telis tutum eligere. W.

14. *Legionibus septem*] Ammianus cum adnumeratis tamen et utriusque sexus incolis et advenis et aliis militibus nonnisi viginti hominum millia Amidae tum constipata fuisse tradat, Gibbonus T. IV. p. 98. recte inde colligit, numerum militum, quibus olim legiones constabant, valde imminutum fuisse, easque non nisi mille, ad summum mille et quingentis militibus constitisse. W.

15. *Pro possibilitate*] utcunque posset — *spiritus reluctantes*, qui *cruore exhausto* vim tamen vitalem integram sentirent. W.

Prostrati animis in ventum, etc.] Huius loci vulnus texit potius quam sanavit P. Castellus. Sic enim in Editione Rom. erat excusum: *Prostrati curam animis in ventum solutis proiiciebantur extincti.* Neque aliter Valentinus codex habuit quem Loisellus inspexerat, [et Colbertinus.] In codice Regio ita scriptum inveni, *prostrati cum iam animis, etc.* [Forte legendum *prostrati coram.*] VALES.

Confossi mucronibus prostrati etc.] Haec non placent; quid enim facias τῷ *prostrati?* Ad *mucrones* referri non potest, hi enim pendent a *confossi* — neque ad sequentia trahi, ubi eadem notio est in proiiciebantur. Sed totus locus est corruptus et mancus. Valesii admisso commento sensus existit hic: alii confossi, et humi iacentes, pro mortuis habiti et, ne impedimento essent, proiecti. W.

Offensionibus cassis] contactu et obligatione vulnerum inutili. *Vellendis sagittis*, cum sagittas ipsi extrahere auderent. W.

CAPVT III.

1. *Ursicinus*] non ipse Amidae praesens, sed fuga ad Tauri radices elapsus, XVIII, 8. *Etiamtum sepulcris haerentem* XVIII, 7. *Velitaribus* quos imperio regere se ipsum velle Ursicinus sine dubio addixit Sabiniano. *Stationibus* hostium extremis *interceptis*, oppressis et interfectis. *Nocturnas excubias* ipsum eorum exercitum noctu *adgrederentur.* W.

2. [*Ut ansam omnem adipiscendae laudis decessori suo circumcideret.*] In Colbertino codice lego *amplam omnem.* Et ubicumque *ansae* apud Ammianum fit mentio, in codice isto *amplam* scribi observo: quod semel notasse sufficiat.] HADR. VALES.

CAPVT IV.

1. *Multitudo cadaverum humandi officia superaret*] maior esset, quam ut iusta facere omnibus possemus. — *Vario plebis languore* nimio militum labore. W.

2. *Nimietatem frigoris aut caloris.*] Oribas. ad Eunap. lib. III. Ὁ περιέχων ἡμᾶς ἀὴρ συνεχῶς ἡμῶν τρέπει τὰς κράσεις, ἤτοι θερμότερος ἀμέτρως, ἢ ψυχρότερος, ἢ ξηρότερος, ἢ ὑγρότερος γινόμενος. Vid. Heraclid. Pontic. in Allegor. LINDENBR.

Philosophi] naturae indagatores. — *Febrium tepore arescunt*, febrili ardore torrentur. W.

3. *Desudaret*] summos labores et pericula subiret, *ne peregrinus* Paris *poenas dissociati regalis matrimonii* Helenae cum Menelao initi *lucraretur* i. e. ne impune dissociaverit matrimonium. Exemplum huius significationis vide in Gothofredi Glossar. Nomico ad Cod. Theodos. v. Lucrari. Ernest. Cf. Wernsd. ad Himer. p. 72. W.

Telis Apollinis periere.] Nimietatem caloris homines et animalia reliqua cum pati nequeant; ſagittis Apollinis, qui Sol putatur, id eſt calore radiorum ſolarium pereunt. Euſtathius in Homer. Rhapſod. α. Stat. Papinius in extremo Thebaid. 1. *Servius in lib. Aeneid. 3. ad illum verſum, (138.) *Corrupto caeli tractu: Hic eſt ordo peſtilentiae, ut Lucretius* (VI, 1118. ſſ.) *docet, primo aëris corruptio, poſt aquarum et terrarum, mox omnium animalium.** LINDENBR.

Qui Sol aeſtimatur.] Heraclid. Pontic. in Allegor. pag. 96. *Vid. Aleandrum in Tabulam Heliacam pag. 15. *Tela Apollinis in eadem tabula apparent.* Vid. Aleandr. ibidem pag. 58.* LINDENBR.

4. *Ut Thucydides exponit, clades illa quae in Peloponneſiaci.*] Thucyd. lib. II. c. 47. Plutarch. περὶ τῶν βραδέως τιμωρουμένων. LINDENBR.

Ferventi Aethiopiae plaga cet.] cf. XXII, 7. W.

6. *Terrarum halitu* vaporibus *denſiore craſſatum* (cf. XX, 3.) graviorem factum *aëra emittendis corporis ſpiraminibus* transſpirationi *reſiſtentem — animalia iugiter* catervatim *prona* mortua. W.

Homero auctore, et experimentis deinceps.] Homeri locus exſtat Iliad. α. 50. Οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπῴχετο, καὶ κύνας ἀργούς. Quem etiam laudant, et uberius haec explicant Plutarchus Sympoſ. lib. IV. Probl. 1. Heraclides Ponticus Allegor. pag. 106. Macrobius Saturnal. VII. cap. 5. LINDENBR.

7. *Pandemus appellatur.*] Oribaſ. ad Eunapium lib. III. c. 1. Πανδήμους καὶ κοινὰς νόσους τὰς πολλοῖς ἅμα συμπιπτούσας ὀνομάζουσιν, ὧν ὥσπερ ἡ γένεσις, οὕτω δὲ ἡ αἰτία κοινή. LINDENBR.

Interpellari] Fortaſſe Ammianus ſumſit de vocis uſu praecluſo, ut homines ſuffocentur. W.

Secunda epidemus.] Galen. in lib. 1. Hippocrat. de Morb. vulgar. Ἔνια μὲν τῶν νοσημάτων κοινῇ πολλοὺς καταλαμβάνει, ἃ δὴ λέγεται κοινά. ἔνια δ' ἕκαστον ἰδίᾳ, τὰ σποραδικὰ προσαγορευόμενα. Τῶν δὲ κοινῶν τὰ μὲν ἔνδημά τέ εἰσι, τὰ δὲ ἐπίδημά τε καὶ ἐπιδήμια, διὰ τῶν δ ἢ ε συλλαβῶν, ὡς εἴρηται, γραφόμενα καὶ λεγόμενα. Τούτων δὲ τὰ χαλεπώτατα λοιμώδη καλεῖται, τὴν αἰτίαν ἐκ τῆς περὶ τὸν ἀέρα καταστάσεως ἔχοντα, καὶ αὐτὰ καθάπερ ὅλον τὸ γένος τῶν ἐπιδημίων νοσημάτων. LINDENBR. Graeca iſta vocabula, quae Ammianus adhibuit, notum eſt alio ſignificatu ab Aeſculapiis noſtris uſurpari. W.

Tempore] certis anni tempeſtatibus. — *Concitat periculoſos humores,* malim *tumores.* W.

8. *Concreto ſpiritu et craſſato,* nimis ſpiſſo gravique aëre, *ſoſpitas* XVII, 5. *retenta,* reſtituta, recuperata eſt. W.

CAPVT V.

1. *Inquies*] nihil ceſſans. *Vimineis pluteis.* Feſtus: Plutei dicuntur crates corio crudo intentae, quae ſolebant apponi militibus opus facientibus. — *Turres frontibus ſerratis,* ut vel pars

ea, quae hostes spectaret, vel margines summi ferro essent tuti atque muniti. W.

2. *Ut praediximus*] XVIII, 9. *pernicium*, agilium, promtorum. W.

3. *Precantibus*] Reinesius *praecaventibus*. *Nequeuntes*. Participium, cuius non aliud exemplum afferunt Grammatici et Lexicographi, nisi Arnobii adv. gentes Lib. 1. p. 13. W.

4. *Hiabant*] voraginem aperiebant. W.

Cavatis fornicibus subterraneis.] Graeci σύριγγας appellabant eiusmodi meatus, per quos ad hauriendam aquam furtim descendere obsessi solebant. Sic Strabo in lib. 12. de Amasia, ἐκεῖ δὲ, inquit, ὑδρία ἐντὸς ἀναφέρεται συρίγγων τεμνομένων δυοῖν, τῆς μὲν ἐπὶ τὸν ποταμὸν, etc. Eustathius in Il. τ. συριγγέμβολον dici ait, δι' οὗ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὕδωρ ποςίζονται οἱ πολιορκούμενοι, *per quod plerumque obsessi aquam petere solent*: idque corrupte τυςέμβολον sua aetate dictum esse testatur in Il. 7. Eiusmodi fornices fuisse Hierosolymis prodit Dio in lib. 66. c. 4. et Tacitus Hist. lib. 5. c. 12. Gregorius Turon. de urbe Convenis loquens in lib. 7. *Fons*, ait, *magnus ad radicem montis erumpens, circumdatus turre tutissima: ad quem per cuniculum descendentes ex urbe, latenter aquas hauriunt*. VALES. Cf. Michaelis Götting. Magaz. Jahrg. 3 St. 6 S. 801. W.

Scalae.] Id est, via cavatis gradibus in modum scalarum excisa: κλίμακας eodem sensu dixit Polybius in lib. 5. ubi Seleuciam ad Orontem describit, et Strabo in libro 17. de Heptastadio loquens. VALES.

Fabre politae factae, complanatae. Munimentum fabre politum habes XXIII, 5, 1. W.

5. *Ex agmine regio* satellitum. *Ad contignationem turris tertiam* pluribus enim tabulatis constabant, ad quae per scalas ex aversa parte adscenderent, quorum summum quum pinnis esset munitum, facile potuerunt occultari. — *Exinanitis pharetris, proiectisque ad pedes*, ut praesto haberent, *sagittis*. *Clamoris incendio* quaesite pro summa contentione. W.

8. *Curas* exacerbationem. *Iaculantes diversa missilia lacertis fortibus incumbebant*. Ad vitandam κακοφωνίαν pr. iaculandis diversis etc. Ernest. — *Degentes* tentoria habentes, (tendentes.) *Vulnerum acri repulsa disiecti* vulneribus repulsi et disiecti. W.

CAPVT VI.

1. *Adspiravit*] Hoc verbum, ut afflare Virgil. Aen. 1, 591. monente Ernest. in utramque partem dicitur de vi praesentiaque divina, quum repente immittitur aliquid vel suppeditatur. De *aura* idem conferri iubet Gesnerum in Commentt. Societ. Gotting. T. 1. p. 77. it. 99. et Salmas. ad Scrr. Hist. Aug. T. II. p. 584. *Ziata castello* Mesopotamiae. *Hosticum* sc. agrum. Eodem modo *pacatum* dicitur Livio VIII, 34. quem locum affert Ernestius. W.

2. *Servituri*] servi futuri — *Suris* surarum nervis et *suffraginibus* talis pedum *exsectis* cf. XXIII, 5. XXV, 3. XXXI, 7. W.

3. *Galli milites*] Magnentiani. *Rationabili* probabili, laudando. *Primis ordinibus*, qui medii erant inter Tribunos et Centuriones. W.

4. [*Utque dentatae in caveis bestiae.*] Sic vulgati Marcellini libri. Loquitur autem Marcellinus de feris, quae ad spectacula publica et amphitheatralia caveis inclusae servabantur, quales erant tigres, ursi, leones, et elephanti, magnitudine utique sua et viribus, quam dentibus multo notabiliores, ita ut a canibus, faelibus, muribus, aliisque minutis animalibus *dentatarum bestiarum* appellatione distingui non possint. Petrus Pithoeus ad marginem Ammiani sui notavit pro *dentatae* in MSS. legi *tentatae*. In codice Colbertino recentiore quidem, sed optimo, diserte scriptum inveni, *tentatae*. Quae haud dubie vera est lectio. *Tentatae in caveis bestiae*, id est tentae, detentae. Sic *terras saepe vastitatas* Ammianus ipse in libro XVI. c. 4. dixit pro *vastatas*: *densitatas acies* paullo infra pro *densatas*, ex codice Colbert.] VALES. Valesium *tentatae* in textum reponentem imitari nolebam, cum *dentatae* occurrant XXXI, 10. W.

Repagulis versabilibus illiduntur.] Nimirum caveae servandis bestiis ferreis undique cancellis (clathris) erant munitae, in superiori autem parte cylindrus erat aptatus versatilis, ut ferae adsilientes, si ungues adiicere vellent, volubilitate axis excuterentur. Cylindrus iste Calpurnio Bucol. Ecl. VII. 51. dicitur *rutulus*, ubi tamen de repagulis pretiosioribus eboreis sermo est, post quae ferae in ipso amphitheatro mox emittendae detinebantur: *Sternitur adiunctis ebur admirabile truncis, Et coit in* rutulum, *tereti qua lubricus axe Impositus subita vertigine falleret ungues, Excuteretque* feras. Vide ibi Wernsdorfium T. II. Poetar. minor. p. 169. it. Salmasium ad Probum Hist. Aug. T. II. p. 676. et ad Solinum p. 167. W.

Saepe egressi in pluribus eruptionibus *paria pertulerunt*, iisdem periculis se exposuerant, laudemque virtutis reportaverant. W.

5. *Paullisper* ad noctem usque. *Pergerent prorsus*, ulterius progrederentur. XVIII, 6. — *si impetrassent*, perfecissent, XIV, 3. W.

6. *Expugnatio struebatur operibus lentis*] Haec verba obscuriora sunt, sed nihil mutandum: vox *struebatur* ad utrumque, ad aggeres et *expugnationem* trahenda. — *Moles vel nimia propugnatorum pondera duraturae* tam firmae et amplae, ut plurimos defensores capiant et sustineant, (nihil cedant). W.

7. *Galli morarum impatientes, securibus gladiisque succincti.*] Frequens huius armaturae apud Gallos usus, quam etiam Agathias notat lib. II. pag. 36. τὰ ὅπλα ὥσπερ ἑκάστῳ φίλον, παρεσκευάζοντο, ὡδὶ μὲν γὰρ πελέκει ἐθήγοντο πολλοὶ, ὡδὶ δὲ τὰ ἐπιχώρια δόρατα οἱ ἀγγῶνες. Procopius Gothicorum libro II. de Francis irruptionem in Italiam facientibus: ξίφος τε καὶ ἀσπίδα φέρων ἕκαστος, καὶ πέλεκυν ἕνα. οὗ δὴ ὁ μὲν σίδηρος ἁδρός τε καὶ ὀξὺς ἑκατέρωθι ἐς τὰ μάλιστα ἦν, ἡ λαβὴ δὲ τοῦ ξίφους βραχεῖα ἐς ἄγαν. (v. Gronov. Prael. p. XIX. W.) Τοῦτον δὴ τὸν πέλεκυν ῥίπτοντες ἀεὶ ἐκ σημείου ἑνὸς, εἰώθασιν ἐν τῇ πρώτῃ ὁρμῇ τάς τε ἀσπίδας διαῤῥηγνύναι τῶν πολεμίων, καὶ αὐτοὺς κτείνειν. Sidon.

Apollinar. Sigismeris Regii iuvenis pompam describens, sic de sociorum eius ornatu addit, lib. IV. Epist. 20. *Eo quo comebantur ornatu, muniebantur, lanceis uncatis, securibusque missilibus dextrae refertae, clypeis laevam partem adumbrantibus.* LINDENBR. Gallos cum Francis confudisse Lindenbrogium contendit Vales. in Praef. p. LXX. Secures secum tulisse videntur, ut pluteos turresque, si fortuna faveret, conciderent. W.

Postica, aversa ab hostibus moenium porta. W.

Observata nocte squalida et interluni.] Haud verosimile est bellicis artibus exercitatos, lunares noctes insidiis captasse. Ea de re qui vim dictionis Marcell. non satis percepere, rescribere conati sunt: — — *nocte squalida et illuni.* Cui lectioni stabiliendae facere visus est locus consimilis lib. 17. c. 2. *Pertimescens sollertissimus Caesar, ne observata nocte illuni, barbari gelu vinctum amnem pervaderent.* Sed non temere quid mutandum. *Interlunis* enim *nox* est, quam alii *noctem silentis Lunae* vocant; cum scilicet Luna, ut dicitur, in coitu est, nec lucem ullam spargit. Unde et *interlunium* Plinio lib. XVI. cap. 39. Glossar. *Interlunium; ἀπόκρουσις σελήνης.* Vide Sotion. apud Cass. Bass. de Agricult. lib. I. cap. 13. LINDENBR.

Regiae] tabernaculo regis, Praetorio. W.

Si prosperior illuxisset eventus.] Ita correxit Sig. Gelenius, cum ex Castelli coniectura ante legeretur, *si prosperior isset eventus.* In Editione Rom. perinde atque in codice Regio, [et Colbertino] *ac Tolos.* legitur, *si prosperioribus isset eventus:* unde coniicio ita a Marcellino scriptum fuisse, *si prosperior iuvisset eventus.* VALES. Etiam prope ad MSStos accederet, *si prosperior id sivisset eventus.* GRON.

8. *Audito ruentium sonitu.*] Et haec scriptura Gelenium habet auctorem. Nam in Editione Rom. excusum erat: *Audito licet reve. . . . dentium sonitu.* Ex quo P. Castellus hanc lectionem effinxerat, *audito lixarum ruentium sonitu:* quod merito improbatum est a Gelenio. Etenim inter caesos non lixae tantum, sed Optimates erant ac Satrapae, ut subiicit Marcellinus. *In Tolosano codice legitur: *Audito licet ruentium sonitu.** In exemplari Regio scriptum est: *Audito licet revertentium sonitu:* et ad oram emendatum est *ruentium.* In Ms. Flor. [et Colbertino] legitur: *Audito licet revetempdentium son.* Quamobrem non inepte coniecerit quispiam ita esse scribendum: *Audito licet levi tendentium* (supple Gallorum) *sonitu, gemituque caesorum.* Etsi enim Galli quantum fieri poterat occulte ac tacite properabant, fieri tamen non poterat, quin armis suis sonitum ederent. VALES. Cuius coniecturam ut longe propius accedentem ad MSS. codices reposui in contextum eiecta Geleniana, ita impudente, ut integram vocem *licet* ne quidem attendat. Possis tamen literis quae in Regio et Florentino sparsae sunt, ordinatius collectis, commodissimum credere *Audito licet brevi* (i. e. parvo) *serientium sonitu.* GRON.

Cum iam undique.] Ante haec verba punctum in MSS. et Editionibus omnibus, Romana scilicet, Aug. et Basiliensi notatum est, eaque interpunctio mihi quidem magis arridet. VALES.

9. *Nullo terga vertente evadere festinabant*] Fere uti de Antonino supra XVIII, 8. narratur, non aversi, sed firmo gradu re-

trogredientes. — *Repedantes* pedem referentes XVII, 2. XXV, 1. *sub modulis*, ad tibiarum cantum. : *tubarum* hostilium. W.

Urbis oppositi moenibus.] Legendum arbitror *appositi:* sed sequentia longe corruptiora sunt. In Regio codice sic leguntur scripta: *Urbis opp. moenib. nudaret ni porta viri fortes susciperentur innoxii.* In Editione vero Romana sic excusum est: *Nudarent nupta viri fortes, etc.* Ms. Florentinus, teste Lindenbrogio, scriptum habet: *Nudarent nuperia viri f. etc.* [Codex Colbertinus: *Nudarent nuperta viri fortes, etc.*] *Tolosanus: *Nudarentur importa viri, etc.** VALES. Primum conatum istum in mutando verbo *oppositi* valde iuvenilem esse docebunt exempla, quae collegit pater in notis ad Livium XXIII, 29. Media quum sint perquam corrupta, postrema videntur innuere in MSS. *nudarent; unde ita viri fortes susciperentur innoxii*, vel, ut pater, *nudarent opera viri.* GRON.

Ut stationibus praesidentes — viri fortes susciperentur innoxii.] Locus conclamatus, cuius sensum quodammodo coniicere, sed e verbis sic positis ad liquidum perducere non possis. Dolum igitur commenti sunt Amidenses hunc, ut, relictis tantum paucis, qui machinis strepitum ad absterrendos hostes ederent, partem aliquam moenium nudarent defensoribus, eo consilio, ut a parte opposita in urbem reciperentur Galli fortes. Omnes equidem ingenii nervos intendi, ut aliter vel interpungendo, vel transponendo, vel coniectura aliqua medicinam quandam loco corrupto adferrem, sed nihil profeci. Erat aliquando, ubi fortasse luxatum locum crederem, quem transponendo et voculas quasdam addendo iuvare possem ita: *ut stationibus praesidentes, post interemtos socios urbis oppositi moenibus nudatis, pone* (retro) *agerentur*, machinarum strepitu absterrerentur *ignari, id agi* (hae enim voculae sunt, quas inseri ob soni aliquam similitudinem posse autumabam) *ut viri fortes susciperentur innoxii.* Sed mitto locum, cui nonnisi libri meliores sanitatem restituere possunt. W.

11. *Prope confinia lucis* diluculum matutinum. *Perniciose* letaliter, XXXI, 13. — *Rhoesum*, alii *Rhaesum*, *Rhesum*, Thraciae olim regem, ab Diomede et Ulysse noctu oppressum et interfectum, de quo vide Homerum Il. 1ĸ. W.

Non Roesum, nec cubitantes.] Homer. Iliad. ĸ. LINDENBR.

12. *Horum Campiductoribus.*] De Campidoctoribus et Armorum doctoribus abunde diximus supra ad XV, 3. Ceterum dubitari potest, sintne iidem Campiductores cum Campidoctoribus. Diversum enim eorum munus fuisse reperio. Quippe Campiductores, quod et ipsius nominis origo demonstrat, agmen praeibant. Unde Chrysostomus in Ep. ad Innocentium Papam: χαμπιδούκτορας, inquit, ἀντὶ διακόνων προηγουμένους ἔχοντες. Et in Mauricii Tacticis Campiductores explorare loca et itinera complanare iubentur. Iidem etiam Campigeni videntur dicti. Vegetius in lib. 2. *Campigeni*, ait, *hoc est antesignani, ideo sic nominati, quod eorum opera atque virtute exercitii vis crescit in campo:* quae cum Marcellini verbis optime conveniunt. Sic enim ait Marcellinus: *Horum Campiductoribus ut fortium factorum antesignanis, etc.* Si quis tamen Campiductores nihil a Campidoctoribus differre contenderit, equidem non vehementer repugnabo. VALES. *Campiductores* h. l. nil nisi duces. W.

Armatas statuas.] Ita Vestritio Spurinnae triumphalis statua ob res strenue gestas collocata fuit: Plin. lib. II. Epist. 7. LINDENBR.

Apud Edessam] in ipsa urbe Edessa. *in regione celebri* foro. W.

13. *Fortunam aliam alibi*] modo hanc modo illam calamitatem iacturamque. *Regum,* Saporis et Grumbatis, *arbitrantium, per stationes muris obiectas irrupisse Romanos,* culpam tribuendam stationariis incuriosis et negligentibus. W.

CAPVT VII.

1. *Vis* aggrediendi, murosque scalis conscendendi. *Operibus* machinis. W.

2. *Exsiliente lucifero* primo mane. — *Agitantes humilius,* non tam alto loco, inferius stantes. paullo post: *in humiliora ex supernis valentes. Disiectabant,* dispellebant, XVI, 3. W.

3. *Ferrea munimenta membrorum* galeae, thoraces, clypei cet. — *Crates vimineas praetendentes,* quos milites singuli gestabant ad corpus muniendum, donec ad manus venirent. W.

4. *Laxarunt aciem* rariores ordines facti, turbati, non ita conferti stabant. Similis locus XVI, 12: *agminis nostri laxare compagem tentabant. Cataphracti hebetati* repressi et ab impetu remittentes. Cf. XVII, 5, 1. W.

5. *Loco dispari,* non aeque commodo. *Eventu dissimili,* nos multo magis vulneribus patebamus, quam hostes. W.

6. *Caute.*] Hanc vocem retulerim ad *collocati,* non ad *translati.* W.

7. *Citra vulnerum noxas* sine vulneribus. *Obtriti magnitudine ponderum,* turrium et machinarum elisi. W.

Retinere magistri non poterant.] In Mſ. Flor. *recere* scriptum esse testatur Lindenbrogius: unde quis suspicari possit legendum esse *regere,* quod etiam ad oram Regii exemplaris adscriptum invenimus: *et ita habet codex Tolosanus:* [at Colbertinus, *retere mag. non potuerunt,* et correctum eadem manu *retinere.*] VALES. *Regere* et *ipsos magistros* etiam *Rectores* dicit Livius XXVII, 49. GRON.

8. *Qui numquam adesse certaminibus cogitur*] qua immunitate libenter usos novimus Xerxem et Darios. *Alternans regibiles acies,* modo huic, modo illi parti exercitus imperio suo subditi adequitans. — *Mortium* (Genit. rarior) abstr. pro concreto: mortuorum. W.

CAPVT VIII.

1. *Innotescente iam luce.*] Insolite dictum de oriente sole. W.

Ex aggestis erectis intrinsecus.] Suidas: Ἔγεστα (sive ἄγεστα) πολεμικὸν μηχάνημα ἐκ λίθων καὶ ξύλων καὶ χοῦ ἐγειρόμενον.

μενον. Ammian. lib. xx. c. 11. §. 20. *Sublimes aggeſtus, qui iam conſummati muris altius imminebant.* Eodem libr. et cap. §. 23. *Prunas unius aggeſti inſeruere iuncturis.* Procopius, cum hasce machinas deſcriberet, vocem quoque retinuit, Perſicor. lib. II. pag. 83. Προκαλύμματα ἐκ τραγείων τριχῶν, ἃ δὴ καλοῦσι κιλίκια, πάχους τε καὶ μήκους διαρκῶς ἔχοντα, ἀρτήσαντες ἐκ ξύλων μακρῶν ἐπίπροσθεν ἀεὶ τῶν τὴν ἀγέσταν ἐργαζομένων ἐτίθεντο· οὕτω γὰρ τὸ ποιούμενον τῇ λατίνων φωνῇ ἐκάλουν Ῥωμαῖοι. Quem locum Suidas exſcripſit. Dicuntur etiam *ſuggeſtus.* Ammian. lib. XXIV. c. 4. *Ardui ſuggeſtus erigebantur.* LINDENBR.

2. *Proelium ſtetit*] anceps fuit. *Cum ſors partium eventu regeretur indeclinabili,* cum inevitabile malum alterutri parti ſubeundum eſſet. — *Spatium quod hiabat,* foſſa profunda. — *Ceſſabat,* nihil agere amplius potuit. W.

Itinerario aggere (Chauſſée W.) *vel ſup. ponte.*] Utrumque iungit etiam Tacitus in lib. 1. Annal. c. 61. *Praemiſſo Caecina ut occulta ſaltuum ſcrutaretur, pontesque et aggeres humido paludum et fallacibus campis imponeret.* Idem in lib. 4. c. 73. *Proxima,* inquit, *aeſtuária aggeribus et pontibus traducendo graviori agmini firmat.* Similiter et Livius in lib. 26. et 30. Porro utrumque fuit inter munera militaria, ut patet ex Herodiano in lib. 4. c. 7. πᾶν ὡς στρατιώτης ἔπραττεν, εἴτε ὄρυγμά τι ὀρύττειν ἔδει, σκάπτων πρῶτος, εἴτε ῥεῖθρον γεφυρῶσαι ἢ βάθος χῶσαι. Id eſt: *Omnia perinde ac gregarius miles factitabat: ſive foſſam fodere, ſive rivo pontem imponere, ſive aggerem ſtruere opus erat, primus operi manum admovens.* VALES.

4. *Actis*] coactis, congregatis omnibus. W.

Oppletae ſunt corporibus foſſae.] Sic fecit Valeſius, quum ex Florentino citaret Lindenbrogius *appellatae,* et ex prioribus editis *repletae,* quod et ipſe videtur in ſuis inveniſſe. Sed inde pater meus colligebat *oppilatae,* longe elegantius et verius. GRON.

5. *Diſtringeretur*] occupata eſſet — *poſtica, per quam nihil ſervabatur,* quam cuſtodire nihil opus eſſe videbatur. — *Squalentium locorum* viarum aſperarum. W.

6. *Incedendi nimietate* ob curſum effuſum *ſuperarer* ſc. laſſitudine *ut inſuetus ingenuus,* liberaliter educatus. W.

7. *Nudo*] ſine ephippio. *Infreni,* indomito, feroci. *Habenam* lorum, *qua ductabatur,* non regebatur. W.

Dorſualis comprehenſi ſervitio.] Gloſſ. Νωτιφόρος, *dorſualis.* Sic *aſellus dorſuarius.* Varr. de Re Ruſtic. lib. II. cap. 6. (et 10. W.) LINDENBR.

8. *Profundum bene vidimus puteum.*] Certum eſt ſic Ammian. ſcripſiſſe, non *profundum paene,* ut in retro Editionibus. Sic lib. XXII. c. 4. *Eadem accipere bene conſuetos.* — — *Longo exinde intervallo bene* *) *eſt inſula.* Lib. XXX. *Spoliis bene redierant onuſti.* Quomodo etiam Tribonianus *actiones bene mul-*

*) Locum non inveni. Legerim tamen *paene.* W.

tas dixit, Inſtitut. lib. 4. Tit. 6. §. 12. *Arnob. lib. 6. p. 101. *Arietem nobilem bene grandibus cum teſticulis deligit.* Et iterum apud eumdem p. 101. Atque ita decies apud Hirtium de Bello Hiſpan.* LINDENBR. Vid. notata ad XIV, 2, 17. W.

Neceſſitate poſtrema] ultima, ſumma, XXVI, 6. W.

Indumenta lintea quibus tegebamur.] Haec ad tunicas lineas referre ſoleo, de quibus eleganter Hieronymus in Epiſt. ad Fabiolam de veſtitu ſacerdotali. *Solent*, inquit, *militantes habere lineas, quas camiſias vocant, ſic aptas membris et adſtrictas corporibus, ut expediti ſint vel ad curſum, vel ad proelium, dirigere iacula, tenere clypeum, enſem librare, et quocumque neceſſitas traxerit.* Idem in Epitaphio Nepotiani. *Referret*, inquit, *alius, quod in palatii militia ſub chlamyde et candenti lino corpus eius cilicio tritum ſit.* Nonnus quoque in lib. 35. Dionyſ. de iisdem militum lineis loquitur v. 197. 98.

Καὶ λινέῳ κόσμησε δέμας χιονώδεϊ πέπλῳ,
Οἷον ἔσω θώρηκος ἀεὶ φορέουσι μαχηταί.

Poſteriores Graeci ἐπικάμισα dixerunt, teſte Euſtathio in Iliad. χ. ubi contendit χιτῶνα ſimpliciter non eſſe tunicam interulam. Libanius in Orat. ad Curiam Antiochenſem contra Severum pag. 621. (Reisk. III. p. 233.) δεύτερον χιτῶνα λινοῦν appellat. VALES.

Centonem quem ſub galea.] Pileum intelligo, quem ſub galea milites interdum geſtare ſolent, ne ferri aſperitate caput oblaedatur. In Suidae Lexico πῖλος, κέντουκλον. Quam ad rem uſui fuit apud veteres Ἀχίλλειος σπόγγος, Achillea ſpongia, ita ab Achille inventore dicta, ne ferreae caſſidis rigor cervicem offenderet. ὑποκείμενος ἁπαλῶς ταῖς περικεφαλαίαις, καθ' εὕρεσιν ἴσως Ἀχιλλέως, ἵνα μὴ σίδηρος τρίβῃ τὴν κεφαλὴν, ut ait Euſtathius in Il. IX. Spongiae autem dicebantur huiusmodi centones, quod eſſent ex lana coacta, molles ſpongiarum inſtar. Unde et ſpongiam vocarunt Romani, teſte Livio, munimentum pectoris eamdem ob cauſam. Sed ut ad centonem noſtrum redeamus, Graeci πῖλον eum appellabant. Homerus de Ulyxis caſſide in Iliade κ. πῖλος δ' ἐνὶ μέσσῃ ἀρήρει: ubi notat Euſtathius omnibus galeis ſecundum antiquos commune eſſe, ut pileum ſeu centonem intus habeant: recentiores vero, quaſi novum ac proprium quiddam in Homerico verſu intelligeretur, pictoribus perſuaſiſſe, ut pileum Ulyxi adderent: quod primus feciſſe dicitur Apollodorus ὁ σκιαγράφος. Quamquam Plinius in lib. 35. primum e pictoribus Nicomachum Ulyxi pileum dediſſe ſcribit. Erat autem hic pileus prorſus ſimilis ei quam vernaculo ſermone calottam dicimus, ut in Ulyxis imaginibus viſitur etiamnum. Idque teſtatur D. Hieronymus in Ep. ad Fabiolam. *Quartum*, ait, *genus eſt veſtimenti, rotundum pileolum, quale pictum in Ulyxeo conſpicimus, quaſi ſphaera ſit diviſa, et pars una ponatur in capite.* VALES.

Ad peniculi ſpongiae *modum.* Penicilli, ſi etymologiam ſpectes, fuerunt caudae animalium, quibus ad abſtergendas purgandasque menſas, calceos cet. utebantur, qua ſignificatione ſaepe apud Comicos de ipſis ſervorum perſonis occurrit. W.

Sitim qua hauriebamur.] Mallem *urebamur*, ut coniecit etiam Gruterus. VALES. Et forſan ſupervacuae literae clamant legendum, *qua ita urebamur.* GRON. Recte monet Erneſti in Gloſſario, quum *haurire* flammae incendioque tribuatur, (Liv. 5, 7.

30, 5.) ut significet *absumere*, trópice etiam *siti* adiunctum explicari posse per *affligi, propemodum enecari.* Deinde, pergit, nec ostensum est exemplis *uri siti* dixisse Ammianum. *Exuri* Lucretio dici scio, quae erat emendatio et ad lectionem receptam magis accedens, et ad Ammiani consuetudinem dicendi, qui hoc verbo saepius usus est. W.

10. Terga *viantum* nostra, viam nostram securius prosequentium. *Viare* vox aliis, Ammiano tamen non infrequens. XV, 10. XX, 9. XXIV, 8. W.

11. *Terrigenas illos non finibus terrae emersos.*] Utitur eodem hoc exemplo in simili re Eunapius in Fragmentis legation. Fabula autem narratur ab Apollodoro Bibliothecae lib. III. c. 4. Palaephato fab. VI. Ovidio Metam. III. fab. 3. Hygino fab. CLXXVIII. Placid. Lactant. in Stat. Theb. lib. I. Tzetze Histor. Chiliad. X. cap. CCCXXXII. LINDENBR.

Sparti vocitati.] Apollod. Biblioth. lib. III. c. 4. Κάδμος κτείνει τὸν δράκοντα, καὶ τῆς Ἀθηνᾶς ὑποθεμένης τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ σπείρει. τούτων δὲ σπαρέντων ἀνέτειλαν ἐκ γῆς ἄνδρες ἔνοπλοι, οὓς ἐκάλεσαν Σπάρτους. LINDENBR.

Vetustate ut cetera fabulosius extollente.] Fabulam adtribuunt Phoenicibus: unde Φοινικικὸν τὸ ψεῦδος, ἀπὸ τῶν κατὰ δράκοντα καὶ τοὺς Σπάρτους καὶ τὸν Κάδμον ψευδῶς λεγομένων. Magn. Etymolog. LINDENBR.

Melitinam, minoris Armeniae oppidum] postea temporis *Malatiae* nomine satis celebrem, patriamque Abulfaragii, Geographi nobilissimi. Cf. Wesseling. ad Anton. Itin. p. 209. W.

CAPUT IX.

1. *Interea Sapor et Persae.*] Sic primus restituit Gelenius, cum in Editione Rom. aliisque eam secutis Editionibus legeretur: *Iam Imperator et Persae.* Codex Regius scriptum habet: *Iam peracta re Persae.* VALES.

Autumno praecipiti XXX, 5. in hiemem vergente XXXI, 9. — *haedorumque improbo* (poët.) *sidere* quorum ortus (pridie Non. Oct.) imbres et tempestates minaretur. W.

2. *Aeliano Comite* XVIII, 9. — *strages multiplicatae* ad triginta enim millia desiderasse Saporem infra ipse Ammianus dicit. *Transtigritani* respectu non Romanorum, sed Persarum. Non uno apud Nostrum loco nominantur, v. Ind. I. inprimis tamen XXV, 7. ubi plura vide. W.

3. *Uxor Craugasii* XVIII, 10. W.

4. *Accidentia* futura, XXII. 1. *Viduitatem*, separationem a marito. W.

Per Zagrum montem.] Haec scriptura tolerari non potest, cum Zagrus mons sit in Media, teste Ptolemaeo. Strabo eum locat in Chalonitide, et Mediam a Babylonia eo monte dirimi scribit: cui accedit Polybius in lib. 5. Merito igitur scripturam Editionis Rom. restituimus, quae Regii codicis et Valentini, *Tolosani* ac Florent. auctoritate firmatur. Est autem Izala mons in

Mesopotamia non procul a Nisibi, ut testis est Marcellinus in lib. 18. c. 6. §. 12. his verbis: *Audissentque Ursicinum paullo ante urbem ingressum, montem Izalam petere.* Porro Izalae monti alter adnexus est Aizumas nomine, instar iugi seu verticis, e quo duo veluti pedes procurrunt: ex quibus deinde Izalas surgit, paullatimque progrediens in altum, et exinde rursus paullatim in declive delabens, usque ad Tigrim porrigitur: atque ad Caucasum usque pertingeret, nisi brevi discidio utrumque montem natura disiunxisset. Arzamon autem fluvius ad pedes Izalae praeterfluit. Mons ipse vino atque omnium fructuum genere abundat, et incolarum multitudine frequentatur, ut prodit Theophylactus Simocatta in lib. 2. initio. VALES.

Castella duo, Maride et Lorne.] Procopius in lib. 2. de aedificiis Iustiniani, σμάρδις τε καὶ Λούργνης nominat castella sita in itinere, quod est Daras inter et Amidam. Theophylactus in lib. 2. τὸ μάρδις vocat, idque castellum in dioecesi Amidensis Episcopi fuisse scribit. Idem in lib. 3. et 5. μάρδες appellat, et ab urbe Daras parasangis tribus abesse memorat. μάρδις etiam vocatur a Menandro Protectore in lib. 8. * In veteri Notitia provinciarum Patriarchae Antiocheni, in provincia Mesopotamiae superiore, sub metropoli Amyda recensetur *castrum Mardes*, *castrum Lornes.** VALES.

Maride] hodie castellum *Mardin* Mannert p. 301. *Nisibin* etiam tum ditionis Romanae. *Arcanis vitae secretioris* coniugalis, quae praeter eam et maritum nemo unus scire posset. *Auditis quae contigerint*, se ita reverenter habitam a rege. *Beate* feliciter nec sine honore. W.

6. *Postliminio reversus.*] Notum est, servum qui in hostium potestatem pervenit, si ad suos postea redierit, reverti in eius potestatem cuius antea fuerat, idque iure postliminii, ut scribit Aelius Gallus. Sed quando in eum locum de postliminiis incidimus, pauca de veteri Iure adnotare placet. Sciendum igitur est, apud veteres postliminium in eo locum habuisse, qui in aliam civitatem liberam, aut foederatam sese dicaverat, si in suam civitatem postea redire vellet; ut eleganter disputat Cicero pro Balbo. Dicatio autem illa de Romanis tantum civibus intelligenda est, qui duarum simul civitatum cives esse non poterant; ut ibidem docet Tullius. Verumtamen Ciceroni non assentitur Proculus in lege 7. D. de capt. et postlim. *Non dubito*, inquit, *quin foederati et liberi nobis externi sint: non tamen inter nos atque eos postliminium esse. Etenim quid inter nos atque eos postliminio opus est, cum et illi apud nos libertatem, et dominium rerum suarum aeque atque apud se retineant, et eadem nobis apud eos contingant?* Sed Proculo responderi facile potest, retinere quidem integrum ius libertatis, amitti tamen civitatem, si verbi gratia civis Rom. esse desinit. Is postea si Romam rediisset, iure postliminii civitatem recuperabat, ut praeter Ciceronem docet Aelius Gallus in lib. 1. signif. quae ad ius pertinent: *Cum populis liberis et cum foederatis, et cum regibus postliminium nobis est ita, uti cum hostibus.* Quae verba refert Festus in v. *Postliminium.* Sed fatendum est, saltem post Edictum Caracallae quo omnibus in orbe Rom. agentibus civitas data, hoc iure postliminii opus non fuisse. VALES.

7. *Quam paucos per menſes amiſerat.*] Editio Rom. eamque conſecutae omnes excuſum habent, *paucos poſt menſes:* nec ſecus codex Regius, [Colbert.] *ac Toloſanus:* quare coniectura adductus ſic purgandum hunc locum exiſtimavi: *Quam paucos poſt menſes amiſit, erat, etc.* plano ſenſu et aperto. VALES.

Erat ſecundi loci poſt Antoninum, ſecundus ab Antonino, *ut ait poeta praeclarus* Virgil. Aen. v, 320. *longo proximus intervallo.* W.

8. *Conſiliis validis ſufficiebat in cuncta, quae conabatur*] quae animo conceperat conſilia ad eventum perducere valuit. *Natura ſimplicior*, mitioris ingenii, *nominis tamen itidem pervulgati,* qui tamen ab omnibus magni aeſtimaretur. W.

9. *Securitatem referens vultu.*] Legendum eſſe videtur *praeferens.* VALES.

Armorum armatorum, XXIII, 1. cf. Liv. III, 14. *Diſcenes Tribunus* ex parte Romanorum per inducias ſine dubio miſſus, ut cadavera ſuorum humanda curaret, *quae numerata ſunt hac discretione facilius* facile discerni potuerunt a Perſis, quod *cadavera noſtrorum mox fatiſcunt et defluunt*, Liv. XLI, 15. quae quomodo intelligenda, apparet ex oppoſitis ſtatim ſequentibus. *Vita parcior* durior, temperantior. *Exuſtae caloribus terrae,* quibus corpora omnino magis exareſcunt. – In ipſis craniis Perſarum et Aegyptiorum diverſitatem obtinuiſſe eam, ut illorum admodum tenuia, horum craſſiora invenirentur, teſtatur Herodotus III, 12. W.

CAPVT X.

1. *Tertullus, Praefectus Urbis*] vide Corſini p. 225. *Irrationabiliter*, iniuſte, ſine cauſſa. *Ventorum procellae reflantium* ventorum contrariorum vehementia. W.

Introire portum Auguſti.] Antoninus Aug. in Itinerario maritimo p. 493. Weſſeling. mentionem portus huius facit, et modo *Portum Auguſti,* modo *Portum Urbis* vocat. *Aethicus in Coſmographia p. 20. ed. Simler. *Tiberis inſulam facit inter Portum Urbis et Oſtiam.* Vide Cod. Theod. L. 1. de Saccar. port. L. 2. de can. frum. L. ult. de Navicul. Symmach. lib. III. Epiſt. 58. Caſſiodor. Variar. lib. IX. Epiſt. 9.* LINDENBR.

2. *Saepe Praefectus ſeditionibus agitatus.*] Frequentes Romae ſeditiones ex annonae paenuria naſcebantur. Seneca in lib. de Brevitate vitae, ad Paullinum Praefectum annonae c. 18. *Cogita praeterea,* inquit, *quantum ſollicitudinis ſit, ad tantam te molem obiicere. Cum ventre humano tibi negotium eſt: nec rationem patitur, nec aequitate mitigatur, nec ulla prece flectitur populus eſuriens.* Nec ſolum in Praefectos et miniſtros annonae, ſed in ipſos etiam Principes populus Rom. eſuriens ſaeviebat, ferrumque et ſaxa et ignes minabatur: ut ſubiungit Seneca de Caligula.* VALES.

Urebat] Poſſis ſcribere *urgebat,* ſed illud eſt magis Ammianeum — *Accidentia* h. l. inexſpectata et novitatis gratiam habentia. *Prudenter* callide *obiecit* repraeſentavit. W.

3. *Abolitis* interfectis XXIX, 3. *nihil triste accidere posse* inopiae vestrae mederi, vitamque redimere eorum morte posse putatis. W.

4. *Respondit*] oraculis editis? W.

Dum Tertullus apud Ostia in aede sacrificabat Castorum.] *Io. apud Ostiam in aede.* Et accommodate ad locum hunc Aethicus in Cosmographia p. 20. ed. Simler. *Tiberis insulam facit inter Portum Urbis et Ostiam civitatem: ubi Pop. Rom. cum Urbis Praefecto vel Consule, Castorum celebrandorum causa egreditur sollemnitate iucunda.* LINDENBR.

Apud Ostia in aede sacrificat Castorum.] Ostiam urbem intelligit, quam in neutro *Ostia* vocat, secutus nominis originem, et Graecos auctores qui ita appellant. Ceterum de hoc sollemni Castorum sacro praeter Aethicum, quem hic citat Lindenbrogius, loquitur vetus Epigramma:

Litoribus nostris quoniam certamina laetum
Exhibuisse iuvat, Castor venerandeque Pollux:
Munere pro tanto faciem certaminis huius,
Magna Iovis proles vestra pro sede locavi
Urbanis Tatius gaudens me fascibus auctum.

Mansit hic Castorum cultus Romae diutissime: ut patet ex epistola Gelasii Papae ad Andromachum Senatorem. Porro haec sollemnitas Maiuma vocabatur: quam describit Suidas in voce Μαϊουμά. VALES.

In aede sacrificat Castorum] Castoris et Pollucis, Plin. Hist. Nat VII, 22. Tacitus Hist. II, 24. Capitolin. in Maximinis c. 16. Apposite ad hunc Ammiani locum laudare sibi videbantur Lindenbrog. et Valesius Aethicum in Cosmographia p. 20. edit. Simler. ibi tamen Wernsdorfius ad poëtas minores T. III. p. 432. lectionem aliam, *Castrorum* nempe pro *Castorum* praefert, quibus *Castris* aptior, quam Diis, addita vox celebrandis. *Castra* vero (alias etiam Vernalia et Maiumae) vocabantur hi ludi, quod in nemore multis tabernaculis positis, vel casis ex fronde myrtea plexis agebant. v. Pervigil. Veneris v. 5. et 44. Sed de his vernalibus h. l. Ammianum non cogitasse addit Wernsdorfius, immo vero Tertullum rectius credit sacrificasse in aede Castorum, qui inter arbitros maris habebantur, ut tranquillitatem maris classi frumentariae Romam pervehendae impetraret. Nec irritae preces fuere. nam *tranquillitas mare mollivit.* Sic ap. Aurel. Victor. de viris illustribus c. 22. *mollities maris,* ubi v. Interpretes. W.

CAPVT XI.

1. Inter has et Orientis et Occidentis calamitates *Constantium* Sirmii biberna *quiete* (in otio) agentem, excitarunt *Limigantes Sarmatae* v. supra XVII. 12. 13. *Posthabitis locis,* intra fines se non continentes. W.

Aliquid molirentur inimicum.] In Editione Rom. legitur, *aliquid molirentur in eum,* inepte, ut apparet. Codex Regius scriptum habet, *molirentur in con.* [Codex Colbert. *in cum:*] quo fere modo in MS. quoque Florent. scriptum esse testatus est Lin-

denbrogius. Forte ſcripſerat Marcellinus, *aliquid molirentur incommodum;* ut loquitur in lib. XXI. c. 3. init. *Comperit Alamannos a pago Vadomarii exorſos, unde nihil poſt ictum foedus ſperabatur incommodum.* VALES. Fortaſſe tamen *novum.* CRON. Poſſit etiam legi *inquietum,* ut XVII, 1, 13. nihil inquietum acturos. ERF.

2. *Quae ſuperbius incitanda propediem Imperator dilato negotio credens,* quam inſolentiam mox auctum iri, ſi diutius indulgeret, *necdum adulto,* primo *vere* egreſſus eſt, *gemina conſideratione* duabus potiſſimum de cauſis. W.

Anatolio regente tunc per Illyr. Praefecturam.] Anatolius Syrus Beryto oriundus, cum ſcientiam Iuris civilis in patria didiciſſet, Romam profectus, admiſſusque in palatium, per omnes honorum gradus ad Praefecturae culmen adſcendit. Vir etiam inimicorum iudicio admirabilis, ut ſcribit Eunapius in Proaereſio p. 149. ed. Commelin. quem iucundum erit legere. Erat autem ſacrificiis et Graecanicae religioni inprimis addictus, teſte ibidem Eunapio. Unde fere adducor, ut credam eum ipſum eſſe quem Photius in Bibliotheca Vindanium Anatolium appellat Berytium, qui de re ruſtica ſcripſit, cultu ethnicum, ut Photius teſtatur. In Excerptis Geoponic. Vindamonius Anatolius Berytius nominatur: quod unius viri nomen eſt, non trium, ut Cornarius interpres exiſtimavit. Eius porro induſtriam, vigilantiam, integritatem, magnitudinem animi, et eloquentiam magnopere commendat Libanius in Epiſt. XV. Qui cum Praefecturae codicillis donatus, iamque in Illyricum profecturus Imperatori valediceret, haec inter cetera dixiſſe fertur: Poſthac, Imperator, neminem nocentem dignitas a ſupplicio liberabit: ſed quisquis leges violarit, ſive iudex, ſive militaris, non abibit impune, ut narrat Libanius in Ep. 451. Fuerat primo Conſularis Galatiae, teſte Libanio in Epiſt. 572. deinde Vicarius Africae lege 18. Cod. Th. de appellat. et lege 28. de Decurionibus: quae leges coniungi inter ſe debent. Poſtea Praefectus Praet. fuit Limenio et Catullino Coſſ. ut eſt in eodem tit. Cod. Th. de Decurionibus. *Vide Excerpta Himerii Sophiſtae ex encomio in Anatolium Praefectum. (p. 297. ed. Wernsd.)* VALES.

Vehiculariae rei iacturis relevatae.] Idem quoque teſtatur Aurelius Victor in Traiano his verbis (de Caeſar. c. 13.): *Simul noſcendis ocius quae e Republ. gerebantur, admota media publici curſus: quod quidem munus ſatis utile, in peſtem orbis Rom. vertit poſteriorum avaritia: niſi quod his annis ſuffectae vires Illyrico ſunt Praefecto medente Anatolio.* VALES.

3. *Diſpoſitionibus (diſponere* de annona itidem ſupra XIV, 7. cf. Gothofredi Gloſſar. nomicum ad Cod. Theodoſ. v. Diſpoſitio) alias *proviſionibus annonariis.* v. Caſaubonum ad ſcriptt. Hiſt. Aug. T. II. p. 123. 306. 785. *Praefecturae* praefecti. — *Correctione titubantium* rerum, medela calamitatibus adhibita *benivola* leni et *ſollerti* efficaci — *Vehiculariae rei iacturis* damnis rei familiaris, quae ſiſtendis ter quotidie ad curſus publicos, commeatusque vehendos, equis aliisque iumentis fieri ſolebant. *Clauderentur,* deſertae ſtarent. W.

Et cenſuali profeſſione.] Cenſualis profeſſio duo continebat, modum agrorum (Grundſteuer W.), et numerum capitum (Kopf-

ſteuer W.) tam liberorum quam ſervilium. Modus agrorum iugatio, numerus capitum capitatio dicitur in Codice utroque saepiſſime. Hinc iugatio et capitatio interdum iungi ſolent, ut in lege 9. Cod. de agricolis et cenſitis: terrenae, et animales functiones in lege 23. de cenſib. et cenſit. quae ſunt ſynonyma. Terrenae enim ſunctiones iugationem ſignificant; animales capitationem. Adde legem unicam in Cod. de colonis Thracenſibus. Utrumque etiam iungit Auctor Panegyrici Conſtantino dicti Flavienſium nomine c. 6. *Habemus enim,* inquit, *et hominum numerum qui delati ſunt, et agrorum modum.* VALES.

Cenſuali profeſſione relevatae.] Quoties ſeu privati, ſeu civitates fundos ſuos nimio cenſu gravatos eſſe conqueſti erant, adeo ut agri ſteriles et inculti modum adſcripti cenſus ferre non poſſent; mittebatur a Principe peraequator ſeu inſpector, qui an iuſtae eſſent querimoniae diligenter inſpiceret: qui prout retulerat ad Principem, cenſum Princeps relevabat. Hanc relevationem intellexit Spartianus in Peſcenn. Nigro c. 7. *Palaeſtinis,* ait, *rogantibus ut eorum cenſitio levaretur, reſpondit: Vos terras veſtras levari cenſitione vultis; ego vero etiam aerem veſtrum cenſere vellem.* Et auctor Panegyrici Flavienſium ad Conſtantinum (Eumenius c. 10.): *Relevaturus cenſum definiſti numerum.* et paullo poſt: *Septem millia capitum remiſiſti, quartam amplius partem noſtrorum cenſuum.* Sane Euſebius in lib. 4. de vita Conſtantini cap. 2. quartam partem cenſuum poſſeſſoribus ab eo quotannis donatam eſſe teſtatur. Ad hanc etiam relevationem referre ſoleo locum Eunapii in Proaereſio ſub finem p. 161. Commelin. ἐμέτρει μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς τὴν γῆν τοῖς Ἕλλησιν εἰς τὸν φόρον. *Theodoritus in Epiſtola 43. et 47. κουφισμὸν vocat, et κουφισθῆναι relevari. Et haec de relevatione paſſim loquuntur Impp. in Cod. tit. de Cenſitoribus peraequat. et Priſcus Rhetor in Excerptis legationum: συνεισφέρειν πάντας ἠνάγκασε δασμὸν εἰσπραττομένους καὶ τοὺς κατὰ χρόνον τινὰ τὴν βαρυτάτην κουφισθέντας τῆς γῆς ἀποτίμησιν εἴτε δικαστῶν κρίσει εἴτε βασιλέων φιλοτιμίαις. *Omnes conferre cogebantur, etiam ii qui olim graviſſimo cenſu agrorum relevati fuerant ſive iudicum ſententia, ſive liberalitate Principum.* Euſebius in lib. 4. de vita Conſtantini cap. 3. ἐπεὶ δὲ ἕτεροι τὰς τῶν πρότερον κρατούντων τῆς γῆς καταμετρήσεις κατεμέμφοντο, βεβαρῆσθαι αὐτῶν τὴν χώραν καταιτιώμενοι, πάλιν κἀνταῦθα ἄνδρας ἐξισωτὰς κατέπεμπε τοὺς τὸ ἀζήμιον τοῖς δεηθεῖσι παρέξοντας. Id eſt: *Cum vero nonnulli deſcriptiones agrorum a ſuperioribus Principibus factas reprehenderent, et poſſeſſiones ſuas praegravatas eſſe quererentur, his rurſus peraequatores miſit, qui a ſupplicantibus damnum omne removerent.* Vide Caſſiodorum in formula, qua cenſus relevatur ei, qui unam caſulam poſſidet praegravatam, in lib. 7. VALES.

Speciosa fiducia] ſpe certa facta, fore ut a principe impetraret. *Querelarum ſopitis materiis* occaſionibus quibusque ad lites, querelasque mutuas. *Deteſtanda exquiſitorum titulorum nomina* hoc vel illo turpi nomine impoſita onera. W.

Per offerentes ſuſcipientesque.] Offerentes ſunt poſſeſſores, qui tributa inferunt, qui frequentius Collatores dicuntur in Codice. Sic Offerentes dicuntur in lege 7. et 8. Cod. Th. de Tironibus, et apud Caſſiodorum in Epiſt. 7. lib. x. Gloſſae veteres, *oblator* συντελεστής. Suſcipientes vero ſunt, qui vulgo Suſceptores nomi-

nantur, de quibus abunde notavi in ſuperioribus libris. (ut xvii, 10. W.) Hi a Graecis ὑποδέκται dicuntur. *Athanaſius in Epiſtola ad Solitarios, Georgium ὑποδέκτην τοῦ ταμειακοῦ appellat. Gloſſae χρυσυποδέκτης, ſuſceptor aurarius. *Chryſoſtomus in oratione 2. de Lazaro: καθάπερ γὰρ ὑποδέκτης τις βασιλικὰ δεξάμενος χρήματα, etc. VALES.* *Criminoſe* invidioſe. W.

His propagari ſibi nitentibus poteſtates.] Nollem Sig. Gelenium huius depravatae ſcripturae auctorem fuiſſe. Quomodo enim ferri poteſt de Suſceptoribus viliſſimis poteſtates dici, quae nonniſi de ſummis Magiſtratibus dici ſolent? Ego vero cum in Editione Rom. et Mſſ. omnibus legi ſcirem *his propugnari,* unius apicis mutatione locum integritati ſuae reſtitui. Senſus autem hic eſt: dum provinciales enituntur, ut iudices provinciarum ſibi propugnent, ſeque ab Suſceptorum avaritia tueantur, contraque Susceptores properant Collatorum opes evertere, ac ſe ita demum tutos fore ſperant: iudicibus forte cum Suſceptore colludentibus miſeros poſſeſſores ad inopiam redactos, partim proſcriptos eſſe, partim ſuſpendio vitam finiiſſe. Intelligit autem Valentiniani et ſequentium Principum tempora, quibus Illyrici tributorum onere funditus oppreſſi ſunt, ut ipſe dicit in lib. 30. Ceterum ad pleniorem huius loci notitiam ſciendum eſt, moris tunc fuiſſe, ut provinciales ſeſe in potentiorum ac militarium, maxime Ducum patrocinia conferrent, ut ſibi adverſus Suſceptores auxilio eſſent. Ac ſaepe Suſceptores ipſi qui ad ſuſcipiendos publicos titulos venerant, male multati e vicis revertebantur, ut queritur Libanius in Orat. περὶ προστασιῶν. VALES.

Se fore tutos] ſe tuto poſſidere corraſas pecunias poſſe vel tutos eſſe a querelis et criminationibus. *Proſcriptiones* vel hominum, vel domorum venum expoſitarum. W.

4. *Inſtrumentis ambitioſis*] ſplendidis apparatibus. W.

Valeriam venit partem quondam Pannoniae, ſed ad honorem Valeriae Diocletiani ſiliae et inſtitutam et ita cognominatam.] GAL. VALERIA AUG. ut eſt in priſcis numis, Diocletiano patre nata, Gal. Val. Maximianum maritum habuit, qui (ut eſt apud Aur. Victorem in Caeſarib. c. 40.) *vulnere peſtilenti conſumptus eſt, cum agrum ſatis Reip. commodantem, caeſis inmanibus ſilvis, atque emiſſo in Danubium lacu Pelſone* (*Peiſone* legendum monuit me V. Cl. Marcus Velſerus Duumvir Aug.) *apud Pannonios feciſſet. Cuius gratia provinciam uxoris nomine Valeriam appellavit.* Valeriam provinciam inter Danubium et Dravum Rufi Breviarium ponit, et ex eo Iordanes in lib. de Succeſſ. Reg. qui duas Valerias facit; puta mediterraneam unam, alteramque ripenſem. Unde Notitia Imperii Ducis Valeriae ripenſis meminit, et praeſidia quae ſub eo, deſcribit. LINDENBR. Cf. XVI, 10, 20. XVII, 12, 6. W.

Sub pellibus] in caſtris ſtativis, ubi tabernacula militum, praeſertim frigidiore anno pellibus muniri ſolebant. *Amicitiae velamento* praetextu. Infra xxv, 9, 8. *amictu* eodem ſenſu. *Hiemis duriſſimo* hieme duriſſima, aſperrima. W.

Cum necdum ſolutae nives amnem pervium fac.] Hic mos Barbaris, qui trans Danubium agebant. *Ovidius in libro 3. Triſtium elegia 10. id de Getis dicit.* Florus in fine lib. 4. *Daci,* inquit, *quoties concretus gelu Danubius iunxerat ripas,*

decurrere solebant, et vicina populari. Et Plinius in Grat. actione c. 12. *An audeant,* inquit, *qui sciant te adsedisse ferocissimis populis eo ipso tempore, quod amicissimum illis, difficillimum nobis, cum Danubius ripas gelu iungit, duratusque glacie ingentia tergo bella transportat.* Et ut ad Constantii tempora veniamus, idem scribit Libanius in βασιλικῷ (Reisk. III. p. 303.) τὰς προτέρας, inquit, καταδρομὰς, πρὸς ἃς ἀντιβλέπειν μὲν οὐκ ἐξῆν, μιᾶς δὲ εὐχῆς τυγχάνουσιν ἐγίγνετο σώζεσθαι· αὕτη δὲ ἦν μὴ παγῆναι βέβαιον ἐν Ἴστρῳ κρύσταλλον, ὥστε καὶ ἐπελθεῖν παρέχειν. *Priores excursiones Scytharum, adversus quas ne oculos quidem attollere licebat: sed unicum supererat votum, cuius compotes salvi essemus: ne scilicet Danubius solida glacie constringeretur, adeo ut transitum barbaris daret.* VALES.

Subdivales moras] ὕπαιθρος παραχειμασία. Polyb. III, 87. 2. W.

Varii] Alias *per varia, per diversa,* i. e. passim. *Pulsarent* appropinquantes turbarent. Cf. XVI, 2, 7. W.

6. *Principem exorabant in veniam.*] Insolenter addita praepositio. W.

**Quietem Deam.*] De Quiete Dea vid. Augustinum l. 4. de Civ. Dei cap. 16.* LINDENBR.

Quietem colentes tamquam salut. Deam.] *Eleganter Graeci dicunt θύειν ἡσυχίᾳ, ut loquitur Philostratus in libro 1. de vitis Sophistarum, de Aeschine, qui fugiens Athenis, Rhodum se recepit, ibique reliquum vitae transegit, θύων ἡσυχίᾳ καὶ μούσαις.* Eadem figura Chion in Epistola ad Clearchum Heracleotarum Tyrannum p. 54. Cober. πραεῖαν θεὸν vocat ἡσυχίαν· ἡ πραεῖα, inquit, ἐπισταίη θεὸς ἡσυχία καὶ ταῦτα λέγοι, etc. VALES. Fanum Quietis est ap. Livium IV, 21. W.

7. *Sine ullo pulvere* (ἀκονιτὶ) opera, periculo. — *Proletarios.* Sic vocabant Romani cives pauperrimos, qui reip. nonnisi prole procreanda prodessent, deinde viles omnes et inutiles. Proletarii igitur milites sunt, qui numeros tantum explent, ceterum imbelles et ignavi. *Tirocinia* tirones. vid. Casaub. ad Scrr. Hist. Aug. T. II. p. 664. W.

Aurum gratanter prov. corporibus dabunt.] Sensus est, provinciales libentius aurum quam tirones daturos esse. Sic corpora pro tironibus sumuntur in lege 2. 7. et 14. Cod. Theod. de tironibus, et in lege 1. de filiis milit. Eodem sensu σώματα Graeci interdum pro tironibus usurpant, ut Procopius in lib. 4. Goth. de Narsete: χρήματα οὖν καὶ σώματα καὶ ὅπλα ἐπαξίως πρὸς τοῦ βασιλέως κεκόμισται τῆς ῥωμαίων ἀρχῆς. *Gratanter* igitur hic positum est pro *gratantius,* positivus pro comparativo: quae locutio familiaris est Marcellino. Sic in lib. 17. c. 12. §. 19. *Obsequi defensoribus, ut in malis, optabile, quam servire suis mancipiis arbitrati.* Et in lib. 28. c. 1. §. 18. *Suspicatus parum quam oportuerat missum.* Et alibi tum in Auctore nostro, tum apud Tacitum aliosque. VALES. Ammianei moris immemor Reines. ante *corporibus* inseruerat *pro.* Facilius utique. W.

Quae spes rem Rom. aliquoties aggravavit.] Ea certe avaritia Valentem ac simul Remp. Rom. paene perdidit, ut docet Marcellinus in lib. 31. c. 4. et Socrates in lib. 4. Hist. Eccles.

cap. 28. Praeclare Vegetius in lib. 1. cap. 7. *Quantum,* ait, *usu experimentisque cognovimus, hinc tot ubique ab hostibus illatae sunt clades; dum longa pax militem negligentius incuriosiusque legit.* VALES.

8. *Prope Acumincum.*] In exemplari Regio [et Colbert.] *ac Tolos.* et Editione Augustana *Aciminicum* scribitur, neque aliter in Notitia Imperii Rom. sub Duce Pannoniae secundae. Sed a Ptolemaeo Ἀκούμιγκον dicitur opidum inferioris Pannoniae. VALES. Hodie *Slankemen,* Mannert German. p. 754. W.

Innocentio quodam Agrimensore.] Iohannes Sichardus in prologo quem Editioni Codicis Theod. praefixit, eum ipsum esse existimat, qui de Notis Iuris scriptum librum reliquit. Sane librum Innocentii de Notis litterarum, una cum ceteris Agrimensoriae rei scriptoribus in Bibliothecis exstare dudum accepi: eumque non semel in scriptis suis adducit Cl. Salmasius. Memoratur etiam ab Eunapio in Chrysanthii vita p. 186. Commelin. Innocentius quidam Iurisconsultus, avus Chrysanthii, ὃς νομοθετικὴν εἶχε δύναμιν παρὰ τῶν τότε βασιλέων ἐπιτετραμμένος: qui an idem sit cum Agrimensore nostro, alii viderint. VALES. *Agrimensore* geometra? W.

9. *Nil tamen praeceps fingentes.*] Ita primus excudit Gelenius. Nam in Editione Rom. legitur, *nil tamen praeter fingentes.* In codice autem Regio, [et Colbert.] *ac Tolos.* *Nil tamen preces fingentes.* Fortasse iunctis utriusque codicis lectionibus scribendum est: *Nil tamen praeter preces fingentes, etc.* VALES.

10. *Calceo in tribunal contorto.*] Calceum sibi detractum in alium coniicere apud alias gentes, v. c. Arabes et Lusitanos erat e contrario signum fidei praestandae. v. Balduin. de calceo ed. Nilant. p. 217. — *Marha* haud dubie nil nisi incitatoria ad pugnam vox, ceterum nudus et sine mente sonus. Reinesio tamen legendum potius videbatur *Warra* — *Warra* — Guerre. W.

11. *Cum militibus vidisset.*] Et hanc lectionem primus Gelenius excogitavit. In Rom. certe Editione legebatur, *cum milibus vid. retectisque gladiis et ver. iam propinqua pernicie.* Accursius autem sic edi iussit, ex coniectura, ut arbitror: *Cum missilibus vidisset, retectisque gladiis et verutis, iam propinqua pernicie etc.* Optime meo quidem iudicio. In Regio codice exaratum est, *cum millibus:* [in Colbert. *cum milibus vidisset, retectisque gladiis et verutis iam propinquam perniciem:* bene omnino.] *In Tolosano, *cum militibus.* VALES. Videtur scripsisse *plena omnia discurrentis turbae tumultibus.* GRON. Ernest. s. v. Millia mavult *in vallibus* vel *convallibus.* Mihi unice placet *cum militibus* hoc sensu: *plena omnia et barbarorum et Romanorum.* De qua voc. *milites* significatione vid. Vales. ad XVI, 12, 47. W.

Verutis] hastis. (veruta missilia XVI, 12.) — *Neque cunctandi neque cessandi.* copia orationis: ne minimum quidem temporis perdendum. W.

12. *Ignis more inundantes.*] Elegans locutio, ut in Glossar. *Undantia flammis,* βράσσοντα. *Tertull. de Iudicio Domini cap. x. p. 1089.

Tunc avidus rapido est inclusus tartarus igne,
Atque procellosis flamma intus fluctuat undis.

Anaſtaſius Bibliothecar. in Vitis PP. p. 218. *Habitatio — — flamma ignis exundante combuſta.* Aliud exemplum notat Scaliger ad Auſon.* LINDENBR. Sic ſaepe, poetae inprimis, contraria ſibi elementa miſcent. W.

Sella regalis] Eius formam ſiſtunt numi qui Allocutiones principum praeferunt. W.

13. *In abrupto ſtaret*] in ſummo verſaretur periculo. *Salutis faſtu fidentior* vitae principi ſervandae ſpe laeta magis excitati. — *Semitectus* raptis ſubito, quae praeſto eſſent, armis. — *Sonorum et Martium fremens* truci clamore ſublato. W.

14. *Sine parcimonia*] xv, 4. xvii, 10. W.

15. *Spem uſurpando*] fovendo. W.

In receptum canentibus lituis.] Vulg. τὸ in deeſt, ſed nos fidem Mſ. codicis ſequuti ſumus, quam Ammian. ipſus adſtruit. Sic enim lib. xx. *In receptum canentibus ſignis.* Lib. xxi. c. 12. *Datoque ſigno in receptum.* (item xxv, 1. W.) Graecis eſt ἐπὶ τὴν ἀναχώρησιν; cui contrarium ἐς μάχην. Procopius Gothicor. lib. 2. pag. 245. οἱ ταῖς σάλπιγξιν τὸ παλαιὸν ἐν τῷ ῥωμαίων στρατῷ χρώμενοι, νόμους τινὰς ἠπίσταντο δύο, ὧν ἅτερος μὲν ἐγκελευομένῳ τε ἐπιπλεῖστον ἐῴκει, καὶ τοὺς στρατιώτας ἐς μάχην ὁρμῶντι, ὁ δὲ ἄλλος ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀνεκάλει τοὺς μαχομένους. LINDENBR.

Ordo fatalis] mors xxiii, 5. W.

17. *Pro ſecuritate militum.*] Mallem ſcribi *limitum.* VALES.

Caeleſtis ratio repelleret] voluntas Deorum prohiberet. W.

CAPVT XII.

1. *Litui inflabant.*] Buccas imples, mi Ammiane! *Colorata* fucata quaſi, ficta. W.

Saepe dicendus ille Notarius.] In Regio codice perinde ut in Flor. ſcriptum reperi *ſaepe dictaneus,* [in Codice Colbert. *ſaepe dictaneus,*] *in Toloſano *ſaepe dictus,** in Editione Rom. *ſaepe dictanes.* [Legendum omnino eſt, *ſaepe dictandus*, id eſt ſaepe dicendus, ſaepe a nobis memorandus. Quippe verbis frequentativis gaudet Ammianus, ac frequenter uti conſuevit: ſicut ſupra *terras ſaepe vaſtitatas* in libro 16. *denſitatas acies* in hoc libro, alia alibi uſurpavit.] Ceterum huius peſtiferi Pauli meminit Iulianus in Epiſt. ad Athen. et Libanius in Orat. pro Ariſtophane, et in Orat. funebri, pag. 298. VALES. Cf. xiv, 5, 6. xv, 3, 4. 6, 1. W.

Ut laniſta] Laniſtae erant gladiatores rude donati, gladiatorias familias alentes, ut vel in funeribus nobilium atque optimatium ad rogos decertaturos (buſtuarios) traderent, — hoc eſt Ammiano *Libitinae commercium* — vel ad munera in Amphitheatris exhiberent, certamque pro caeſis pecuniam acciperent. W.

Ex commerciis libitinae vel ludi.] Libitinae nomine intelligo funebres ludos: quippe in funeribus Optimatum gladiatores

dare moris olim fuit: eos gladiatores Cicero bustuarios appellat. De iisdem Hieronymus ad Sabinianum Diaconum. *Hoc*, ait, *plango, quod te ipse non plangis, quod te non sentis mortuum, quod quasi gladiator paratus libitinae, in proprium funus ornaris.* Ludi vero nomine familiam gladiatoriam intelligi notum est: quamquam ludi vocabulo possunt etiam intelligi spectacula gladiatorum, quae a Magistratibus exhibebantur populo Romano. VALES. Immo quid notius, quam ludum esse ipsum aedificium et locum, in quo inclusi gladiatores instruebantur et docebantur ab lanista, ut secutorum in ludo Caesaris Capuae fuisse quinque millia ait Cicero VII ad Attic. epist. 14. Et saepe apud Suetonium. GRON.

2. *Furtis*] clandestinis machinationibus. *Innocentibus exitiales causas adstringens* causis eos capitalibus implicans; *dum in calamitosis stipendiis versaretur,* quaestum ex calamitatibus aliorum faceret. W.

Besae Dei localiter appellati.] Accurate hunc locum interpretatur Petrus Pithoeus I C. Adversarior. lib. 1. cap. 2. *Localiter* autem dixit, ut Tertull de Pall cap. 2 *Rursus orbis alius idem mutat, et nunc localiter habitus.* *Idem de Spectac. cap. 20. *Specialiter vel localiter.** Cassiodor. Var. 1. Epist. 35. *Localiter certis solet desaevire temporibus.* Ita lego, non *deservire,* ut perperam in vulgatis libris habetur. LINDENBR.

Besae Dei] Frustra nos Lindenbrogius ad P. Pithoei Adversaria reiicit. Is enim vir alioquin doctissimus atque inter praecipua Galliae ornamenta censendus, parum feliciter in hoc Marcellini loco explicando versatus est. Quare ad huius loci illustrationem nihil ex eo afferri potest. Sed Casaubonus in Notis ad Historiam Augustam (Adriano c. 14) existimare se dicit, Besam Deum fuisse apud Aegyptios, a quo urbs appellata sit Besa, quae postea Besantinous dicta est, Helladii patria, ex duobus numinibus Besa et Antinoo composita dictione. Cuius doctissimi viri coniecturae eo libentius accedo, quod observavi multa similia vocabula, praesertim propria, ex binorum nominibus Deorum ab Aegyptiis compingi solita. Sic Serapammon et Heraclammon apud Vopiscum; Hermammon in Historia Eusebii; *Apammon, et Hermanubis apud Gregorium in Carminibus de vita sua;* Phoebammon et Nilammon in Synesii, et Isidori Pelusiotae Epistolis; Hermapion apud Marcellinum nostrum, Horapollon, et alia alibi memorantur. Adeo verum est, quod ait Lucianus in Dialogo pro imaginibus, Aegyptios, tametsi sint omnium hominum religiosissimi, tamen Deorum nomina sibi imponere, ita ut plerique apud eos nomen e caelo tractum habeant. *Porro Besam nomen Aegyptium esse, testatur Dionysius Alexandrinus apud Eusebium in Historiae Eccles. libri VI. capite XLI. ὁ ἀνδρειότατος ὁπλομάχος τοῦ θεοῦ Βησᾶς. et Pauli Aegyptii Sophistae pater, *Besarion*, seu potius *Besapion* dictus est, teste Suida.* VALES.

3. *Abydum*] Antiquissimis temporibus *This*, unde Dynastia regum Thinitensium, Heeren Ideen über Politik cet. P. 1. p. 356. et 486. hodie, uti Anvilius vult *Memoires* p. 185. *Madsune*, vel, uti Savary in Aegypto sua P. 2. p. 58. putat, monasterium priscum adeo nomen servans *Scheik Abadeh.* Haud procul inde sita fuit alia urbs *Antinoe*, l. *Antinoupolis*, (nunc *Ensene*, quod placet

Anvilio p. 178. pro quo tamen Abulfeda *Ensineh)* vel *Besantinoë* ex Besae nempe et Antinoi nomine composita, uti Casaubonus ad Spartiani Hadrianum c. 14. ex Helladio apud Photium Cod. 279. docet. Fortasse vero, quae sententia est *Iablonskii* in *Pantheo* Aegypt. P. 3. p. 201. Besae cultus ex Abydo in serius conditam Antinoen translatus est. De ipso *Besa Deo* locus noster est classicus. Referendus autem ille ad Deos minorum gentium, nonnisi in singulis provinciis urbibusve cultos, (indigetas, *ἐγχωρίους*, *localiter dictos* ait Ammianus) quorum satis amplum dedit catalogum *Th. Reinesius de Deo Endovellico* in *Crenii Museo philol.* P. II. p. 333. facile tamen illum augendum. Besa ceterum vel rarissime, vel numquam apud alios scriptores occurrit, nec Valesius, vir diffusae lectionis, locum indagare potuit nisi Dionysii Alexandrini ap. Eusebium Hist. Eccl. VI. 41. Iablonskius l. l. Dei aeque ignarus homines tamen invenisse plures sibi videtur, qui nomen ab illo traxerint. Praeter alia in exemplari quod mecum est, ipsius Iablonskii ad hunc etiam locum adscripserat vir olim doctissimus: „Forte Embes Propheta, cuius in Thes. Gruteri p. „414. Inscr. 2. mentio occurrit, a *Besa* etiam nomen habuit. „Nam Ἐμ — βὴς significat *Besiacum, vel consecratum Besae,*" quod idem fere fuisse videtur cum Dionysii ὁπλομάχῳ. Eiusmodi ex Deorum nominibus composita vel Deorum vel hominum nomina ubique obvia, quorum magnam nubem coegit Valesius nec oblitus, qui ap. Ammian. ipsum est XVII, 4. Hermapionis. cf. elegantiss. libellum Heinrichii Hermaphroditorum artis antiquae operibus illustrium origines et causae. Kilon. 1805. p. 13. Oraculum Besae praeter Ammianum nemo commemorat. W.

Quondam] Hanc voculam, a sciolo quippe serius intrusam, eiiciendam esse iudicabat van Dalen de Oraculis p. 521. propterea, quod e tota Ammiani oratione hoc oraculum sua aetate adhuc consultum esse pateat, neque edicta Constantini M. et successorum ad abolendas eiusmodi superstitiones valuerint, id quod ex alio loco XIV, 7. appareat, ubi *templi* itidem *fatidici* mentio iniicitur. Equidem nihil offensionis video, cum *quondam* significare possit *inde a longo tempore.* W.

4. *Desideriorum indice missa scriptura.*] De Heliopolitani Dei oraculo idem tradit Macrobius in lib. 1. Saturn. cap. 23. *Consulunt hunc Deum et absentes missis diplomatibus consignatis: rescribitque ordine ad ea quae consultatione abdita continentur.* Ad eum morem referenda sunt Libanii verba in πρεσβευτικῷ sub finem: ἔχω σοῦ γράμματα παρὰ τῷ θεῷ κείμενα. VALES.

Missa scriptura.] Hanc eandem rationem et Delphis, et in oraculo Mopsi in Cilicia, et Heliopolitano servatam fuisse, uberius probat van Dalen de Oraculis p. 118. ss. W.

Supplicationibus expresse conceptis.] Erant apud veteres illos supplicationum sollemnes formulae, quas migrare religiosum habebatur. Ideoque mos erat, ne quid verborum praeteriretur, de scripto praeire aliquem, rursusque alium custodem dari qui attenderet, ut ait Plinius in lib. 28. cap. 2. Iuvenalis Sat. 6. 390.

— — — stetit ante aram, nec turpe putavit
Pro cithara velare caput, dictataque verba
Protulit, ut mos est.

Hi custodes a Tertulliano in Apologetico Monitores dicuntur. *Illuc*, ait, *suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocuis, capite nudo, quia non erubescimus, denique sine monitore, quia de pectore oramus.* Ubi Tertullianus habitum orantium Christianorum opponit Gentilium mori. Gentiles enim fere complicitis manibus et capite velato, et adhibito custode seu monitore orabant. VALES.

5. *Angusti pectoris*] angusti et teneri XIV, 5. *Obsurdescens etiam in aliis nimium seriis* minime credulus in longe gravioribus. *In hoc titulo* rerum genere, XXI, 16. XXVIII, 4. Cf. laudatum ab Ernestio Liv. III, 67. W.

Ima quod aiunt auricula mollior.] Cicero lib. 2. ad Quint. fratrem Ep. 15. *Auricula infima scito molliorem.* Catull. Epigram. XXV. 1.

— — — mollior cuniculi capillo,
Vel anseris medullula, vel imula oricilla. LINDENBR.

Minutus] timidus. Reines. μικρόψυχος. — *Acri felle concaluit* ad iram exardescere coepit. W.

Audiri efficeret causas.] Audiri efficeret, ait, non autem audiret. Nam causarum cognitio Modesto Comiti (postea Praefecto Praetorii XXIX, 1. W.) mandata erat. Paulus autem Notarius ad urgendum iudicium dumtaxat erat missus, ut Modestum in accusatos laesae maiestatis acrius incitaret. Neque dubito, quin Paulus Notarius honoris causa Modesto iudicanti adsederit cum aliis Honoratis. Interdum etiam Notarii a Principe missi pro tribunali cognoscebant. Sic in Collatione Carthaginensi iudex sedebat Marcellinus V. Cl. Tribunus et Notarius: et Sozomenus in lib. 4. cap. IX. Notarium a Constantio missum Alexandriam, multos civium supplicio affecisse dicit: βασιλικός τις ταχυγράφος ἐκ τοῦ τάγματος τῶν καλουμένων νοταρίων ἀποσταλεὶς τιμωρῆσαι πολλοὺς Ἀλεξανδρέων ἐβασάνισε. Denique apud Sulpicium in lib. 3. de vita Martini, Tribuni (non militares, sed Notarii, ut opinor) summa potestate praediti, et cum iure gladii ad Hispanias delegantur a Maximo. Ceterum nomina eorum, qui praesentes adstiterant, cum causa iudicaretur, adnotabantur in actis, ut patet ex Collatione Carth. et ex lege 5. Cod. Theod. de fide testium. VALES.

6. *Hermogenes enim Pont. Praef. Praet.*] Hic Musoniano seu Strategio successerat, ut ait Libanius in Orat. de vita sua, ubi eum a lenitate morum commendat, perinde ac Marcellinus hoc in loco. VALES.

8. *Civitas in Palaestina Scythopolis*] Bethsan, hod. Baisan. v. Surita et Wesseling. ad Antonini Itinerar. p. 197. *Secretior*, in qua tam tristia spectacula tutius hominum oculis et auribus subtrahi possent. W.

Philippi ex Praefecto et Consule.] Consul fuit (Philippus) cum Sallia anno Domini 348. eodemque anno Praefectus Praetorio Paulum ex Constantinop. sede, quam Romani Pontificis litteris munitus receperat, expulit iussu Constantii, impiumque Macedonium restituit, ut ex Athanasii Apologia ad Constantium, et ex Actis Pauli Constant. aliisque discimus. *Oriundus fuit Thessalonica urbe Macedoniae, ut ait Sozomenus in libri 3. capite 8.

Idem testatur vetus Inscriptio Neapolitana, quam refert Gruterus pag. 1908.* Idem Athanasius in Epist. ad Solitarios eumdem Philippum nondum vertente anno, quo Paulum crudeliter occiderat, Praefectura bonisque spoliatum ac relegatum misere periisse testatur: quod equidem demiror. Nam Zosimus in lib. 2. c. 46. ubi Magnentianum bellum commemorat, eiusdem meminit paullo ante Mursense proelium. Κωνστάντιος ἐκπέμπει Φίλιππον ἐν μεγίστοις ἀξιώμασιν ἄνδρα καὶ Φρονήσει προέχοντα. VALES. Plura de Philippo, et accuratius quidem Valesio Ritter. in Prosopograph. Cod. Theodos. T. ii. 2. p. 75. W.

Elogio iussu, ut saepe. *Qui* princeps *in his casibus nec peccatum aliquando dederat* condonaverat, *nec erratum pietati* hominibus sibi addictissimis? *Inmaculato* illaeso *corpore.* W.

Corpore immaculato lata fuga damnatus.] Inseruimus vocem ex Ms. nam in vulg. τὸ *lata* deest. Explicando loco faciunt Marciani I. C. verba ex L. 5. ff. de interd. et releg. *Exsilium triplex est, aut certorum locorum interdictio, aut lata fuga, ut omnium locorum interdictio, praeter certum locum, aut insulae vinculum, id est, relegatio in insulam.* LINDENBR.

Lata fuga.] Exsilii triplex genus esse ait Marcianus in lege 5. D. de interdictis et releg. aut certorum locorum interdictionem, puta cum alicui interdicitur ne Aegyptum adeat: aut latam fugam, ut omnia loca interdicantur praeter certum locum; verbi gratia cum quis extra territorium civitatis suae digredi prohibetur: aut denique insulae vinculum. Lata fuga igitur est latum exsilium, collatione facta ad insulare vinculum. Id genus exsilii intellexisse videtur Libanius in Orat. pro Aristophane (Reisk. I. p. 430.): μένος δὲ οὗτος ἐκολάζετο περιγραπτοῖς ὅροις, ὧν ἐκτὸς οὐκ ἦν κινεῖσθαι. *Hic autem solus punitus est circumscriptis finibus, extra quos egredi non licebat.* VALES.

10. *Parnasius ex Praefecto Aegypti.*] Huius meminit Libanius in Epist. 352. et in Oratione luculenta pro Aristophane Corinthio. (Reisk. I. p. 429.) ἐπεθύμησε, ait, δυστυχῶς τῆς Αἰγυπτίων ἀρχῆς Παρνάσιος, etc. ubi multa de toto hoc negotio Parnasii habes, quo involutus et ambustus fuit Aristophanes. Eidem Parnasio ob reditum ab exsilio gratulatur in Epistola 718. quae sic incipit: καὶ ὁπηνίκα τοῖς πολλοῖς ἀβυδηνοῖς ἐκείνοις περιπεπτώκεις, ἤλγουν, καὶ νῦν εἰλημμένου που τῆς κορίνθου καὶ τῶν πατρῴων ἀγαθῶν χαίρω. Id est: *Et cum in multos illos Abydenos incidisti, dolebam: et nunc Corinthum, et paterna te bona recuperasse gaudeo.* Ubi in Abydenorum nomine iocus est elegans: nam Abydeni Graeco proverbio calumniatores dicebantur, et negotium illud quo vexatus fuerat Parnasius, ex Abydo initium sumpserat, ut Marcellinus hic docet. In illis autem verbis: καὶ τῶν πατρῴων ἀγαθῶν videtur ad Patras alludere, quae fuit Parnasii patria. VALES.

11. *Andronicus claritudine carminum notus.*] Huius meminit Libanius in Epistola ad Themistium 69. Ἀνδρόνικος ὁ ποιητὴς οὕτω διέθηκε πρὸς αὐτὸν τὰς μέχρι Αἰθιόπων πόλεις, etc. Eiusdem meminit in Orat. de vita sua, pag. 50. Photius in Bibliotheca, post excerpta ex Helladio, ait in eodem volumine fuisse opera Andronici Decurionis Hermopolitani ad Phoebammonem Comitem Cynopolitanum: eumque fabulas et diversi generis poëmata scripsisse:

psisse: qui an diversus sit*) ab hoc nostro, alii viderint. *De hoc intelligendus est Themistius in Oratione adversus eos, qui Sophistam suum male interpretantur. καὶ εἰ μέν τις οἷός τέ ἐστι ξυντιθέναι τραγῳδίαν καὶ ἔπη καὶ διθυράμβους, ὥσπερ ἔναγχος ἐπιδημήσας Αἰγύπτιος νεανίσκος, ἀλλ' ἀμαθής γε εἶναι ὁμολογεῖ τὴν ὑψηλοτέραν σοφίαν. VALES.

Purgando semper et fidentius] in amovendis refellendisque suspicionibus perstans. W.

12. *Demetrius Chytras cognom. Philosoph.*] Hic est, ni fallor, Philosophus Cynicus, qui Chytron dicitur a Iuliano in Orat. ad Heraclium p. 224. ed. Spanhem. quomodo Cynice sit philosophandum, ubi Cynicos omnes recenset, qui ad Constantii Aug. Comitatum se contulerant: ἀνῆλθεν ὁ 'Ασκληπιάδης, εἶτα ὁ Σερηνιανός, εἶτα ὁ Χύτρων, εἶτα οὐκ οἶδα παιδάριόν τι ξανθὸν καὶ εὐμήκες, εἶτα σύ Quid enim haec Marcellini verba, *et corpore durus et animo*, annon aperte Cynicum denotant? Χύτρων autem et Chytras (sic enim scribendum est) plane idem est. Observavi tamen huiusmodi scurrilia cognomenta fere per ας efferri solere. Sic supra Eusebius Pittacas, et alter Eusebius Mattiocopas commemorati sunt. Et Dioscorides Φακᾶς cognominatus est, teste Suida: Ammonius Philosophus Σακκᾶς: Constantinus Magnus Τραχηλᾶς, teste Cedreno; in Victoris Epitome c. 61. *Trachala:* Iohannes quidam Iustiniani temporibus Φαγᾶς, Procopio teste, iisdemque temporibus alter Iohannes Δακνᾶς est dictus, ut refert Agathias in lib. 4. VALES.

Confutatus] convictus — *Scrutatis* passive, ut XXVIII, 1. Sed nec sic satis capio. — *Nec enim quemquam hoc noverat affectare* neminem se credere ea de re oraculum consuluisse. — Eadem *oraret* caussam pro se dicens oratione iusta. W.

Quasi e prompt. cella.] Eleganter Regius codex *et Tolosanus* scriptum habent, *quasi e prompt. cella.* Sic Plautus in Amphitryone Actu 1. Sc. 1, v. 4. *Quasi e promptuaria cella depromar ad flagrum.* In Editione Rom. excusum est, *quasce prompt. cella.* VALES.

E promptuaria cella.] Glossar. *Penuria cella et promptuarium*, ταμεῖον. Plaut. Amphitr. 1, 1, 4. *Velut e promptuaria cella depromar ad flagrum.* LINDENBR.

Egitque complures.] In Regio et Flor. codice, [Colbert.] *ac Tolosano* et in Editione Rom. legitur, *egerentque complures.* Unde nulla propemodum mutatione locum a Castello mirifice corruptum pristino nitori restitui hoc modo: *Paulo succentore fabularum crudelium quasi e prompt. cella fallaciarum et no-*

---

*) Reinesius adscripserat: „Est. Iste enim Ammiani e Caria fuit, hic Aegyptius Hermopolitanus, eique κοινοπολίτης Phoebammon, Comes sc. Aegypti.“ Andronicus Car post iniuste accusatus apud Valentem damnatus est, id quod idem monuit Reinesius laudato Zosimo IV, 15. W.

cendi species suggerente complures. quam scripturam veram huius loci esse vel sonus ipse demonstrat. Posset etiam legi *egerente.* Porro succentor fabularum is est, qui ὑποβολεὺς Graeco vocabulo dicitur, qui actoribus modos ac numeros suggerebat, ut docet Plutarchus in tractatu qui πολιτικὰ παραγγέλματα inscribitur: μιμεῖσθαι τοὺς ὑποκριτὰς τοῦ ὑποβολέως ἀκούοντας καὶ μὴ παρεκβαίνοντας τοὺς ῥυθμούς. Et Dio in fine libri 61. de Nerone qui citharoedico habitu prodibat in scenam, καὶ αὐτῷ, inquit, ὁ Βοῦῤῥος καὶ ὁ Σενέκας καθάπερ τινὲς διδάσκαλοι ὑποβάλλοντές τι παρειστήκεσαν. Nec aliunde sumpta metaphora S. Athanasius dixit in Orat. I. contra Arianos sub finem: ὑποκρίνονται μὲν οὗτοι ἅπερ ἂν αὐτοῖς ὑποβληθῇ: et sic intelligo quod in titulo Comoediarum Terentii toties legitur, *Modos dedit Flaccus.* VALES.

Prope dixerim.] Hac formula uti solemus, ubi plus nimio nos dicere sentimus ipsi. cf. Misc. Obss. T. x. p. 48. *Incedentium* tum in toto orbe terrarum viventium. W.

14. *Si quis remedia quartanae.*] Tale erat vetus illud ABRACADABRA, quod hemitritaeo depellendo salutiferum putabant: de quo Q. Ser. Sammon. c. 52. Et Marcell. Empir. cap. xv. remedium valde certum et utile faucium doloribus ait, si in charta, quae in Phoeniceo obvoluta lino colligatur, colloque suspenditur, hi versus scribantur:

Εἶδον τριμερῆ χρύσεον Τοάναδον,
Καὶ ταρταροῦχον Τουσάναδον,
Σῶσόν με σεμνὲ νερτέρων ὑπέρτατε.

* Tertull. adversus Gnost. *de scorpii venenis:* — *In remediis naturalia plurimum, aliquid et magia circumligat, medicina cum ferro et poculo occurrit,* c. I.* O praeclarae artis ingens ludibrium! Sed superstitiosi illi φυσικὰ περίαπτα haec vocant, iisque arcanam quandam secretioris potentiae vim inesse aiunt, quae ab occultis tribuit miracula verbis: magno profecto errore. *Non enim (ut praeclare Tatianus inquit,) ὁ μεμηνὼς σκυτίδων ἐξαρτήμασι θεραπεύεται.* Itaque exstirpando errori etiam artium secretarum curiosissimos magnam diligentiam adhibuisse scimus. Spartian. in Caracalla c. 5. (ubi vide Casaub. p. 716. it. 718. cf. et Hemsterhus. ad Aristoph. Plutum p. 189. W.) *Damnati sunt et qui remedia quartanis tertianisque collo annexa gestarent.* Sancti sane Patres in primogenia Ecclesia summo studio annisi sunt, qui malum hoc prohiberent. *Chrysostomus ad Antiochenos Orat. 21. *Quid vero diceret aliquis de his, qui carminibus et ligaturis utuntur, et de circumligantibus aurea Alexandri Macedonis numismata capiti vel pedibus?** Exstat ea de re Synodi VI. in Trullo can. LXI. ad quem Balsamonis haec verba sunt: φυλακτήριοι, *hoc est remediorum seu amuletorum praebitores dicuntur, qui fraude daemonis eis qui a se decipiuntur, vincula quaedam ex sericis filis contexta, quae et πύγγια dicuntur, praebent, quae aliquando quidem intus habent scripturas, aliquando vero falsa quaedam alia, quaecunque inciderint. Dicunt autem haec iuvare, si ex collis eorum, qui illa accipiunt, perpetuo pendeant, ad omne malum vitandum.* Et quid aliud, τὸ πρῶτον τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου, vel Pythagorae τὸ τρίπλουν τρίγωνον collo appendere, quam vetitis artibus levamen dolorum inde exspectare? adeo nec

noſtro quoque ſaeculo tam peſtilens ſuperſtitio inviſa! LINDENBR.

Si qui remedia quartanae.] Huc referenda eſt lex 6. Cod. Theod. de Maleficis et Mathem. data ad Taurum Praef. Praet. Euſebio et Hypatio Coſſ. Sic enim emendanda ſubſcriptio.*) VALES.

Sive per monumentum tranſiſſe.] Ad magiam rite perficiendam *vel membrorum medelam,* etiam mortuorum *aut ora, ut Apuleius Mileſ. 2. p. 55. Floridi ait, pallim demorſicabantur, aut* oſſa iam carioſa conquirebantur. Porphyrius de Abſtinentia ab eſu animal. lib. II. pag. 33. (p. 190. Rhoer.) Τῶν ἀτάφων — — σώμασιν, οἷς καὶ οἱ γόητες καταχρῶνται πρὸς αὐτῶν ὑπηρεσίαν, βιαζόμενοι τῇ τοῦ σώματος, ἢ μέρους τοῦ σώματος κατοχῇ. Apuleius* Mileſ. lib. 2. p. 53. Floridi: *Oppido formido caecas et inevitabiles latebras magicae diſciplinae. Nam ne mortuorum quidem ſepulcra tuta dicuntur: ſed et buſtis et rogis reliquiae quaedam et cadaverum praeſegmina ad exitiabiles viventium fortunas petuntur.* *Idem Mileſ. III. p. 87. Floridi: *Apparatu ſolito inſtruxit feralem officinam, omne genus aromatis, et ignorabiliter laminis litteratis, et infelicium manium durantibus calvis defletorum, ſepultorum etiam cadaverum expoſitis multis admodum membris.** Tatianus adverſus Graecos p. 203. Τῶν ῥιζῶν αἱ ποικιλίαι, νευρῶν τε καὶ ὀστέων παράληψις, οὐκ αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς δραστικαί τινές εἰσι, στοιχείωσις δέ ἐστι τῆς τῶν δαιμόνων μοχθηρίας.* Unde gravis haec querela Ioban. Chryſoſtomi Hom. 38. in Matthaeum: Εἰς τοῦτο ἔρχονται μαγγανείας, ὡς μηδὲ τὰ ὀστᾶ τῶν κατοιχομένων κινεῖν ὀκνεῖν. LINDENBR. cf. Canidiam Horatii, Epod. 17, 47. 48. W.

Ludibria vana inanes larvas *colligens* captans, ſollicitans. W.

15. *Clarum*] Ioniae oppidum, ubi Apollinis Clarii oraculum. *Dodonaeae arbores* Iovi ſacratum nemus, ubi antiquiſſimum omnium orculum, *effata Delphorum olim ſollemnia.* W.

Effata Delphorum.] Oracula Delphica: quo ſignificatu libro XXVIII. c. 1. *Parentis effata, quid augurales alites vel cantus monerent oſcinum adprime callentis.* *Varro de Ling. Latin. lib. 5. p. 54. ed. Scalig. 1581. *Effata dicuntur, quod augures finem auſpiciorum caeleſtium extra urbem agris ſunt effati.** Vid. Hadriani Iunii Animadverſ. lib. III. cap. 10. LINDENBR.

16. *Fatum eius ingens.*] In codice Regio, [et Colbertino,] *ac Toloſ.* ſcribitur *vigens.* VALES.

---

*) „Non autem video rationem emendationis tuae. Ego vero potius corrigere malim locum *Arimini,* et legere *Sirmii;* ibi enim praeſens tum in ſynodo fuit Imp. A. 358. Datiano et Cereali Coſſ., ut teſtatur editio. Occaſione Synodi, quae A. 359. Euſebio et Hypatio Coſſ. Arimini fuit habita, putavit Valeſ. et Imperatorem ibi tum fuiſſe, quod ſecus eſt. Fuit enim Conſtantinopoli.“ Haec adſcripſit Reineſius. W.

17. *Inquiſitum fortius*] ſeverius. Sic Graeci ἰσχυρῶς ἀναζητεῖν. Cf. Miſcell. Obſſ. novae T. x—xii. p. 342. *Cuius* (ſalutis principum) *redimendae* ſervandae. Laudat Erneſtius Drakenborchium ad Liv. v. 51. — *Maieſtas pulſata* laeſa. W.

Nullam Corneliae leges exemere fortunam.] Exſtat nunc ea de re Conſtitutio Valentiniani, Valentis, et Gratiani, L. 1. C. Theod. et L. 4. C. Iuſtin. ad L. Iul. Maieſtat. nam Corneliae Legis, in qua de maieſtatis crimine plenius actum, uti hoc loco Ammianus et Cicero, C. Cornelium hac lege accuſatum defendens, arguunt, verba periere. LINDENBR.

Corneliae leges.] Legem Corneliam maieſtatis memorat Cicero in Piſonem c. 21. Sed poſtquam Iulius Caeſar leges Cornelias emendavit ac ſupplevit, lex Iulia maieſtatis exinde ſemper dicta eſt, ut patet ex Iure Civili. Atque hinc eſt, quod Suetonius in Nerone legem Iuliam vocat, quae eſt Cornelia de ſicariis et veneficis. Nam Locuſtae excuſanti minus veneni Britannico datum ad occultandam caedis invidiam, reſpondet Nero: *Sane,* inquit, *legem Iuliam timeo.* * Ceterum quod ait Marcellinus, in crimine maieſtatis nullam haberi dignitatis rationem, ſic effertur Graece in Homilia XIII. Chryſoſtomi ad populum Antiochenſem: ἔνθα γὰρ ἂν ᾗ καθοσίωσις, ἀξίωμα οὐδὲν ὠφελεῖ. VALES. Cod. Theod. Lib. IX. Tit. 35. in maieſtatis crimine omnibus aequa eſt conditio. W.

19. *Daphne amoenum et ambitioſum* magnificum *Antiochiae ſuburbanum* προάστειον Dio 51, 7. Libanius in Antiochico Vol. I. p. 301. Reisk. rectius vicus haud procul ab urbe, nam ſuburbana non ſemper proxime ſunt ad pomoerium ſita, ſed pluribus paſſuum millibus diſtant, vid. ad XXVI, 4, 3. Nobilitatus is vicus erat maxime luco temploque Apollinis et Dianae, ubi Antiochenſes aliique finitimi ad celebranda feſta convenire ſolebant, XXII, 13, 1. Strabo Lib. XVI. p. 750. Liban. l. c. p. 350. ſſ. Priſcarum amoenitatum nihil hodie reſtat, v. Volney Reiſen Th. II. p. 117. locusque iam olim terrae motu, imperante Traiano, deſtructus teſte Euſtathio ad Dionyſ. Perieget. p. 190. Conf. Gisb. Cuperi Sylloge nova Epp. T. I. p. 376. et Tzſchuck. ad Eutrop. VI, 14. W.

Infans ore gemino.] Sic tempore Apollonii Tyan. apud Syracuſas infans capite trigemino natus, tribus Impp. Galbae, Vitellio, Othoni tragicum exitum portendit. Philoſtrat. lib. V. cap. 5. Et Mauricio Imp. triſte omen, in proaſtio Urbis C P. puer natus quadrupes, alius biceps. Additque Theophyl. Simocat. qui hiſtoriam narrat, lib. VI. λέγουσι οἱ τὰς ἱστορίας μετ᾽ ἐπιμελείας συγγράψαντες, μὴ εἶναι εἰς ἀγαθὸν τὴν ταῖς πόλεσιν ἐπιφάνειαν. Atque id ipſum eſt, quod Ammianus ait: *Partus ita diſtortus praemonebat Rempub. in ſtatum verti debere deformem.* Vid. Iul. Obſequent. et Cedren. in Theodoſ. LINDENBR. Vid. Heynii proluſ. de Ammiano p. CXXXV. W.

20. *Non expiantur ut apud veteres.*] D. Hieronymus Epiſt. 63. *Legamus veteres hiſtorias, et maxime Graecas et Latinas, et inveniemus luſtralibus hoſtiis, ſecundum errorem, portentoſas ſoboles tam in hominibus, quam in armentis ac pecudibus ex-*

piatas. Eius rei plura exempla apud T. Livium et alios leguntur. LINDENBR. De expiatione *(procuratione)* portentorum vid. Cicero de Divinat. II, 63. W.

CAPVT XIII.

1. *Isauri diu quieti*] cf. XIV, 2. Sub Valente denuo insurrexere XXVII, 9. — *Praetenturas* in praesidiis stantes milites XIV, 3. — *Ex usu* diuturna consuetudine. W.

2. *Lauricius, adiecta Comitis dignitate.*] Huius Lauricii Comitis per Isauriam meminere Scriptores Historiae Eccl. eumque una cum Leona (quem Marcellinus in lib. XX. c. 9. Quaestorem nominat) interfuisse ex more narrant Synodo quae Seleuciae in Isauria habita est hoc ipso anno, Eusebio et Hypatio Coss. Apud Socratem in lib. 2. *λαυρίκιος ὁ τῶν κατὰ τὴν Ἰσαυρίαν στρατιωτῶν ἡγούμενος* dicitur. VALES. Isauria *Comites* habebat rectores, uti Castricium XIV, 2. W.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XX. C. I.

1. *In Britanniis cum Scotorum Pictorumque gentium ferarum.*] Claudian. de Bello Gothico v. 417.

> *Venit et extremis legio praetenta Britannis,*
> *Quae Scoto dat frena truci, ferroque notatas*
> *Perlegit exsangues Picto moriente figuras.* LINDENBR.

Scoti Pictique] qui primum hic iuncti in historia occurrunt. Mannert p. 90. Plura de iis infra ad XXVII, 8. W.

Quiete condicta] pace cum Constante Augusto facta, quam expeditionem uberius in deperditis libris, uti paullo post ipse ait, Ammianus descripserat. — Hic locus monente Ernestio fugiebat Gronovium Obss. 1, 1. demonstrare conantem, et honeste dici *condicere* et alia, praeter coenas et inducias, condici. Conf. XXVI, 6, 14. W.

Vicina vastarentur.] Cum in Mss. omnibus atque in Editione Romana legatur *vastarent*, sic totum locum scribendum esse censeo: *Cum Scotorum, Pictorumque gent. fer. excursus rupta quiete condicta, loca lim. vicina vastarent.* VALES.

Fecisse Constantem.] Constans Aug. in Britanniam insulam traiecit: ut barbaros coerceret qui insulam infestabant; quam expeditionem Marcellinus noster in gestis Constantis non praetermiserat: quinetiam occasione sumpta, ut solet, tractum Britanniae descripserat, ut ipsemet testatur in lib. 27. Ea autem Constantis expeditio contigit post victoriam de Francis, teste Libanio in Orat. quae βασιλικὸς inscribitur. Haec porro victoria de Francis refertur ab Idatio et Socrate Consulatu Constantii III. et Constantis II. qui annus erat Domini 342. Proinde in sequentem annum cadit expeditio Britannica. Quod etiam ex subscriptione legis 5. Cod. Theod. de extraordin. acute notavit Iac. Gothofredus in Notis ad Expositionem totius mundi. VALES.

2. *Mittere igitur ad haec loca ad rationes componendas.*] Haec est P. Castelli coniectura: nam in Editione Rom. excusum erat hoc modo: *Ire igitur ad haec ratione vel componenda, etc.* prout etiam in Regio ac Flor. codicibus scriptum reperi. Unde proclive erat veram scripturam deprehendere. Sic enim in fine libri superioris locutus est Auctor noster: *Ad quos vi vel ratione sedandos Lauricius missus est Rector.* VALES.

Lupicinum, Magistrum armorum (XVIII, 2. equitum, quod idem est) *supercilia erigentem ut cornua* (i. e. altius. Sic elatus in arduum supercilium XVI, 10. 12.) *et de tragico cothurno strepentem* sublimibus et sesquipedalibus verbis, nec sine impetu loquentem. W.

3. *Velitari auxilio*] levis armaturae sociis, vid. Notitia Imp. p. 1829. Graev. *Aerulis et Batavis*, qui iunguntur etiam XXVII, 1. 8. Batavi, olim Germani, Catti, iam ante Iul. Caesaris tempora a popularibus domicilia transferre coacti ad Vahalin fluvium consederant. Aeruli (Heruli) origine Gothi, sedes deinde fixerunt in Gallia, Mannert Germ. p. 394. W.

[*Numerisque Moesiacorum duobus.*] Numeros Ammianus Marcellinus modo pro legionibus, modo pro cohortibus tantum aut auxiliis sumit. Nomine autem hoc non tantum Marcellinus et Notitia Imperii Rom. aliique eorum temporum Scriptores, sed etiam veteres Auctores utuntur. Hirtius in libro VIII. de bello Gallico c. 54. *Cn.* inquit, *Pompeius legionem primam, quam ad Caesarem miserat confectam ex delectu provinciae, Caesari eam tamquam ex suo numero dedit. Caesar tamen Pompeio legionem remisit, et ex suo numero Quintamdecimam, quam in Gallia citeriore habuerat, ex SC. iubet tradi. Ex suo numero dare*, aut *tradere legionem*, idem est, atque ex copiis sibi Senatusconsulto attributis vel ex suo exercitu, quem SC. obtineat. In libro I. de bello civili c. 20. *Omnes Domitium circumsistunt et custodiunt, legatosque ex suo numero ad Caesarem mittunt.* Sermo est de cohortibus XXX. quae Corfinium sub Domitio tenebant. *Ex suo numero*, id est, ex suo corpore, et nomine totius praesidii. Suetonius in Augusto capite XVII. scribit, eum *turbatum nuntiis de seditione militum, quos ex omni numero confecta victoria Brundisium praemiserat, repetisse Italiam. Ex omni numero*, id est, ex omnibus legionibus. Et in Vespasiano cap. 6. sex militum millia, seu *bina e* III. *legionibus Moesiacis millia*, *numeros* appellat. *Et tum quidem*, ait, *compressa res est, revocatis ad officium numeris parumper.* Cedrenus tradit Marcianum qui postea imperavit, tum gregarium militem, e Graecia ad bellum Persicum cum suo numero profectum esse. στρατιώτης λιτὸς ὢν πρὸ τούτου Μαρκιανὸς κατὰ τοῦ ἰδίου νουμέρου ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος κατὰ Περσῶν ἀπῄει: *cum suo numero*, id est, cum sua legione. Moesiacos porro in duos minimum numeros divisos fuisse, indicant supra laudata Marcellini verba. Nuper repertus est in urbe Mettis lapis, cum munitionum fundamenta iacerentur, ita inscriptus: D. M. APOLLINARI EX ORDINE MESIACORUM HOC MONUMENTUM COMMILITONES POSUERE. *Mesiacorum* heic mendose scriptum pro *Moesiacorum*: ut mihi affirmavit vir clariss. atque doctissimus humanissimusque, a quo ipsam Inscriptionem accepi, Aimericus Bigotius Rotomagensis, inter amicos meos haud postremo loco numerandus. Ex ea Inscriptione iudicari potest, Moesiacos tum Mediomatricis seu Mettis urbi clarae praesedisse: quos solum intra Gallias tum militasse docet Marcellinus. Sed postea sub Valentiniano eiusque ac Theodosii filiis Mettis in praesidio fuit legio *prima Flavia*, quae principatu Constantii, sive aetate Ammiani Marcellini nostri, una cum legione prima Parthica Singarae in Mesopotamia praesederat: sicuti in Notitia Galliarum observavi, Notitiam Imperii Rom. secu-

tus. In lapide quem laudavi, Apollinaris *ex ordine Moesiacorum* fuisse dicitur, id est, ex corpore Moesiacorum, ex numero, vel ex legione Moesiacorum. Mentio autem *Deorum Manium* indicat aperte, hominem a Christiana religione alienum, et vano Deorum cultui addictum fuisse.] VALES.

Dux antedictus Bononiam venit.]. Tabula Itineraria vetus: *Gessoriaco, quod nunc Bononia.* *Annal. de Gestis Caroli Magni p. 180: *Bononiam Gallicam civitatem maritimam.** Galli *Bologne* vocant. Vid. Explicat. Fragmentorum Tabulae antiquae Marc. Velseri pag. 37. LINDENBR. Vid. Mannert Gallia p. 164. W.

Ad Rutupias sitas ex adverso.] Anglosaxonibus hodie *Richborow* dicitur. Vid. Guilel. Cambdeni Britanniam, et quae notat M. Velserus ad Fragm Tabulae antiquae, pag. 19. LINDENBR.

Rutupiae aliis Ritupae (Richborough.) Vid. Wesseling. Itinerar. p. 463. Mannert Britannia p. 179. *Lundinium* (London) Wesseling p. 471. — De reditu Lupicini e Britannia vid. infra c, 9. W.

CAPVT II.

1. *Post oppugnationem*] durante adhuc obsidione. cf. XIX. 3, *Ut praediximus* XVIII, 5. W.

2. *Arbetionem* v. Ind. 1. *et Florentium Magistrum Officiorum* XV, 5. W.

3. *Eusebius Cubiculi Praepositus*] cuius commendatione Sabinianus magister equitum creatus erat. W.

4. *Qui audiebatur*] reus. Tali circumscriptione et alias utuntur Romani, v. c. is, *a quo petitur,* i. e. debitor de aere alieno accusatus. *Emendata fide* meliora et veriora edoctus. — *Defrustandae* Romanorum imperio eripiendae. Eadem vox est XXXI, 2. W.

5. *Immodico saltu promoto.*] Lib. XXII. c. 4. *Ab egestate infima ad saltum sublati divitiarum ingentium.* Lib. XXVI. c. 6. *Promotus repentino saltu Patricius.* L. 8. C. de advoc. divers. iud. *Permutationum saltibus superiore gradu captato.* Sic in Iure Canonico *per saltum promoveri,* c. 1. dist. 52. et cap. unic. de Cler. per saltum prom. LINDENBR.

Agilone — immodico saltu promoto ex Gentilium Scutariorum Tribuno, cum nondum Comes fuisset. De ipso homine vide Ind. 1. W.

CAPVT III.

1. Per Orientis tractus sol defecerat, unde Ammianus ad eclipses Solis et Lunae digrediendi occasionem captat, in quo tamen scientiam iustam et accuratam facile desiderabunt periti. Magis perspicue de iis exposuit Seneca de Beneff. v, 6. — *Diutius solito. Lunae corniculantis,* falcatae, XXII, 14. W.

In ſpeciem auctum ſemenſtrem.] Semenſtrem pro ſemimenſtrua poſuit: quam ſpeciem Graeci διχόμηνον vocant. Sic in Gloſſis veteribus, *ſemenſtre*, ἡμιμήνιον· *ſemenſtris*, ἡμιμηνιαῖος. Vetus Poëta Aſtronomicōn in Catalectis Scaligeri p. 240.

Iam cur ſemenſtri non ſemper palleat orbe,
Inflexi praeſtant obliquo tramite curſus.

*Poſtremo vetus Scholiaſtes Iuvenalis in ſatiram 7. *Semeſtris*, inquit, *Luna dicitur, quum menſis medium permenſa eſt ſpatium.* Sed et Apuleius in libro 1. Metamorphoſeos non procul ab initio: *Earumque media ſemeſtris Luna flammeos ſpirabat ignes.** VALES.

2. *Cum ad inaequales curſus intermenſtruum Lunae ad idem revocatur.*] Inf. *Niſi tempore intermenſtrui deficere viſam nusquam Lunam.* Cleomedes: ὅπερ ἐν μόνῃ τῇ πανσελήνῳ συμβαίνειν δυνατόν. Lib. II. cap. 6. περὶ τῆς σελήνης ἐκλείψεως. Q. Curt. lib. IV. c. 10. *Scirent temporum orbes implere deſtinatas vices, Lunamque deficere, cum aut terram ſubiret, aut Sole premeretur.* Vid. Geminum cap. περὶ ἐκλείψεως τῆς σελήνης. Plin. lib. 2. cap. 10. LINDENBR.

Intermenſtruum Lunae.] Intermenſtruum pro plenilunio uſurpat Marcellinus infra, cum ait nonniſi tempore intermenſtrui deficere viſam usquam Lunam. Sed in loco quem prae manibus habemus, ineptum eſt de plenilunio intelligere. Itaque paene adducor ut credam ſic Marcellinum ipſum ſcripſiſſe: *Cum iter menſtruum Lunae ad idem revocatur initium.* VALES. Hoc ego ſolum verum putans recepi. W.

In domicilio eiusdem ſigni in eodem ſigno. *Lineamentis rectiſſimis* linea recta, vid. infra XXII. 15, 31. et Daviſ. ad Cicer. Acad. II, 36. *Minutis* punctis. W.

Atque in his paullisper conſiſtit minutis.] Quod Latinis *minutum*, id Graecis eſt τὸ λεπτόν. Pappus Alexandr. ἡ δὲ μοῖρα (ἔχει) λεπτὰ ξ. Auguſtin. de Civit. Dei cap. v. lib. 2. *Non ad minuta incomprehenſibilia, ſed ad temporum ſpatia pertinet, quae obſervari notarique poſſunt.* LINDENBR.

Partes appellat.] Mſ. *partium partes appellat.* Plin. lib. II. cap. 10. *ſcripula partium* dixit. LINDENBR.

3. *Cauſarum intelligibilium* adſpectabilium — *Perenni diſtinctione* eadem ſemper diſtantia — *velut libramento quodam* directione rectiſſima media inter *igneum orbem* ſolem, et adſpectum noſtrum *opponitur*, curſum peragit. W.

4. *Parili comitatu*] aequali ſemper ſpatio diſtantes. *Proprios circulos.* Proprium motum opponunt Aſtronomi *communi*, quo ſtellae omnes ab oriente ſole occidentem verſus feruntur. W.

Ptolemaeus exponit.] τῆς μαθηματικῆς συντάξεως lib. VI. LINDENBR.

ΕΚΛΕΙΠΤΙΚΟΥΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥΣ.] Cleomedes in lib. 2. etiam συναφὰς dici adnotat: ὥστε οὕτως ἔχων τὸν διαμέσου κατὰ δύο σημεῖα τέμνει ἀναγκαίως, ὃς ἠλιακὸς καὶ ἐκλειπτικὸς καλεῖται. ταύτας οὖν τὰς τομὰς οἱ μὲν συναφὰς, οἱ δὲ συνδέσμους καλοῦσιν. Hinc Sol apud Nonnum in lib. 38. Dionyſ. monens Phaëthontem ſic loquitur 253.

"Ακρα δὲ συνδέσμοιο φυλάσσεο, μὴ σχεδὸν ἕρπων
"Αρμασιν ἡμετέροις ζοφοειδέα κῶνον ἑλίξας
Φέγγος ὅλον κλέψειεν ἐπισκιόων σέο δίφρῳ.

Adde Chalcidium in Timaeum Platonis. VALES. Nos: *auf- und absteigende ekliptische Knoten.* W.

Praestrinxerint] leviter tetigerint, et obliquius. *Defectus erit dilutior,* ita ut pars tantum solis obumbretur. W.

6. *Sol autem geminus.*] Exempla adducit Plin. lib. II. cap. 31. *Albae duo Soles visi.* Livius lib. 17. pag. 323. LINDENBR.

Aeternorum ignium solis *propinquitate collucens,* ubi solis splendor, in solidum quippe corpus incidens, densitate eius reflectitur, ideoque alterum quasi sui exemplar *tamquam e speculo puriore* repraesentat. W.

7. *Partibus*] gradibus. W.

8. *Circa terrenam mobilitatem* terram mobilem *locata et a coelo totius pulchritudinis* omnium pulchrorum coeli luminum *extima* infima — *ferienti se subserit luci* eum locum obtinet, ut feriri possit a sole, sed *obiectu metae noctis in conum desinentis angustum* umbra terrae in coni formam eum tegente *parumper* ex aliqua tantum parte *latet umbrata.* (Cicero de Divinat. II, 6. *Incurrit in umbram terrae, quae est meta noctis.* Idem de Nat. Deor. II. 40. Luna) *tum subiecta atque opposita soli radios eius et lumen obscurat: tum ipsa incidens in umbram terrae, cum est e regione solis, interpositu interiectuque terrae repente deficit.)* — Tum vero *nigrantibus involvitur globis,* totus obscuratur, si *sol sphaerae inferioris* terrae *curvamine circumfusus* obtectus, vel quod perspicuitatis causa adiectum: *mole obsistente terrena,* nam idem est cum proxime praecedentibus (omnino eiusmodi pleonasmi per totum caput obvii, qui vel glossatori antiquo debentur vel ipsi Ammiano, qui, quae suo more quaesitius dixisset, dilucidius deinde et minus docte efferre voluit.) W.

9. *Aequis partibus*] linea recta. W.

Μήνης *Graece* σύνοδος *dicitur.*] Ita membranae antiquae. Codex Flor. *univae Graec.* vulgati libri, *mene Graece synod.* Est autem τῆς μήνης σύνοδος, quae σεληνιακὴ σύνοδος Gemino pag. 152. LINDENBR.

ΜΗΝΗΣ *Graece* ΣΥΝΟΔΟΣ.] Luna a Graecis olim dicebatur μήνη. Varro in lib. 5. de lingua Lat. *Sic mensis, ait, a Lunae motu dictus, dum ab Sole profecta rursus redit ad eum Luna, quod Graece olim dicta* μήνη: *unde illorum* μῆνες, *ab eo nostri.* et D. Ambrosius in Ep. 83. denique Theon in Arati Prognostica: μὴν etiam a Graecis vocata est Luna, ut scribit Cleomedes in lib. 2. ubi quatuor τοῦ μηνὸς significationes affert. Prima est Lunae, tunc cum corniculata est: ἡ σελήνη, ὅταν ᾖ σιγμοειδὴς τῷ σχήματι, μὴν καλεῖται. Ceterum Editio Rom. excusum habet hoc in loco, *unine Graece synodos.* Codex autem Regius, *quae Graece synodos dicitur:* [Colbertinus, *univae synodos dicitur;*] Tolosan. simpliciter, *Graece synodos dicitur.* VALES. Cur igitur in editis hic ordo non servatur? GRONOV.

10. Addit quaedam Ammianus in universum de *phasibus,* quas vocant, Lunae. *Nasci* in novilunio. *Mortalitati* quaesite pro hominibus, ut XIV, II. XV, I. XXI, I. W.

Ad quintum pervenerit signum.] Scribendum est *ad quartum:* ut ex sequentibus patebit. Nam Luna cum LXXXX. partibus, quos vulgo gradus vocant, a Sole recesserit; tum διχότομον σχῆμα exhibet: quam dividuam seu dimidiam Lunam vocant Apuleius et Marcianus Capella. VALES.

Fit Graeco sermone διχόμηνος] Agnoscunt hanc lectionem retro Editiones, licet in quibusdam libb. διχότομος scriptum sit, in Ms. *dichomenis:* utramque vocem retinuit Achilles Statius in Arati Phaenom. cap. περὶ σελήνης, pag. 92. Ἀνατέλλει δὲ *(Luna)* οὐχ ὅλον τὸ φῶς ἔχουσα περιφερὲς, ἀλλὰ μηνοειδής, μέχρι δὲ τοῦ ἡμίσεως αὐξηθεῖσα γίνεται διχότομος. Ἐὰν δὲ τὸ δίμοιρον περιφωτισθῇ, καλεῖται ἀμφίκυρτος· πληρωθεῖσα δὲ γίνεται πληροσέληνος, πανσέληνος, καὶ διχόμηνις. Πεντεκαιδεκαταία γάρ ἐστι πληρωθεῖσα, ὅ ἐστιν ἥμισυ μηνὸς, διχαζομένων τῶν λ. ἡμερῶν· καὶ πάλιν αὖ ἀπὸ τῆς πανσελήνου ἄρχεται μειοῦσθαι, καὶ γίνεται πρῶτον ἀμφίκυρτος, εἶτα μηνοειδής. Cleomedes κυκλ::ῆς θεωρίας lib. II. ex eo Hero Alexandr. Eratosthenes, Theon Alexandr. in Arati Phaenom. ad illum versum, Οὐχ ὁράας, ὀλίγη μὲν ὅταν κεράεσσι σελήνη. Papp. Alexandr. εἰσαγωγ. τῶν ἀποτελεσμ. pag. 27. Macrob. in Somn. Scipion. lib. I. Marcian. Capella. LINDENBR.

ΔΙΧΟΜΗΝΟΣ.] In Regio et Flor. *Tolos. Vatic.* [ac Colbertino] exemplaribus, et in Editione Rom. legitur *dichomenis,* quod idem est. διχόμηνον autem pro διχοτόμῳ hic ponitur: ut apud Alexandrum Aphrod. in lib. I. problem. de Luna: ἐν μὲν γὰρ τῷ διχομήνῳ σχήματι ὑγρὰ καὶ θερμὴ ποσῶς ἐστὶν, ἐν δὲ τῷ πανσελήνῳ θερμὴ καὶ ξηρὰ ποσῶς· ἐν δὲ τῇ ἀποκρούσει ξηρὰ καὶ ψυχρά· ὅτε δὲ ἀφώτιστος, ὑγρὰ καὶ ψυχρά. Ubi manifeste διχόμηνον posuit pro διχοτόμῳ. Similiter Nonnus in lib. 4. Dionys. 381.

Ἀμφιφαὴς, διχομηνὶς, ὅλῳ στίλβουσα προσώπῳ.

Alias διχόμηνος, et frequentius, pro plenilunio sumitur, ut apud Geminum et Achillem Tatium in Arati Phaenomena. Et Scholiastes Apollonii, διχομηνὶς, ait, idem est ac πανσέληνος. Unde Gelenius cum mendum hic esse putaret, διχότομον correxerat: sed falsus est, ut dixi. VALES.

II. *Disiunctissimoque signo arrepto.*] Sic primus edidit Castellus, inepte: quem miror tamen comitem erroris habuisse Sig. Gelenium. Sed Accursius edere maluit, prout in Ms. codice suo repererat, *disiunctissimo quintoque signo.* Neque aliter habet Editio Rom. et codex Regius ac Flor. *Tolos. Vatic.* [ac Colbert.] Proinde non dubitavi, quin ita scribendum esset levissima mutatione: *Procedens deinde iam disiunctissime, quintoque signo, etc.* VALES.

Figuram monstrat ἀμφικύρτου.] Pappus Alexand. Ἀμφίκυρτος δὲ ἐστὶν, ὅταν εἰς τὸ ἑπόμενον μέρος τοῦ ἡλίου ἀποδιαστῇ μοίρας ϱκ. ἐπὶ τριγώνου πλευρᾶς καθεστῶσα. LINDENBR.

ΑΜΦΙΚΥΡΤΟΥ.] Cleomedes in lib. 2. scribit antiquos tres tantum Lunae formas atque habitus agnovisse, τὸ μηνοειδὲς, τὸ διχότομον, τὸ πεπληρωμένον, id est, corniculatam Lunam, dimidiam, ac plenam: recentiores vero quartum addidisse τὸ ἀμφίκυρτον σχῆμα, quam protumidam Lunam vocat Apuleius de Deo Socratis: quae maior quidem est dimidia, minor autem plena, quod ego inventum a Philippo Medmaeo Astrologo existimo. Sic enim

Plutarchus in libro, quo docet non posse iucunde duci vitam ex Epicuri secta: Εὐκλείδην γράφοντα τὰ διοπτικὰ, καὶ Φίλιππον ἀποδεικνύντα περὶ τοῦ σχήματος τῆς σελήνης. Seleuco tamen id tribuit Clemens lib. 6. VALES.

Vocamus Πανσέληνον] Mſ. *vocamus* ACTOKPICIN. Stephani Editio ἀπόκρισιν: unde coniicere possumus ἀπόκρουσιν in quibusdam exemplaribus scriptum fuisse. Pappus Alexand. Ἀπόκρουσίς ἐστιν, ὅταν ἡ σελήνη παραλλάξῃ τὴν κατὰ διάμετρον ἡλιακὴν μοῖραν. LINDENBR.

Vocamus ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΝ.] Cum in Mſ. Vatic. [Colbertino,] Fl. et Falch. exstare intellexissem ἀστόκρισιν; in Regio autem reperissem αὐτόκρισιν: non dubitavi quin legendum esset ἀπόκρουσιν: maxime cum in Editione Basiliensi ἀπόκρουσιν legeretur. Est autem ἀπόκρουσις ille Lunae habitus, quem Medici barbaro vocabulo declilunium vocant: ut in Alexandri Aphrod. loco quem proxime citavi, et apud Clementem Alex. in lib. 6. Stromat. In Glossis *interlunium* vertitur ἀπόκρουσις σελήνης. *Hinc ἀποκρουστικὴ σελήνη dicitur a Proclo in Hesiodi dies pagina 170. quum minuitur.* VALES.

Easdem formas] quas crescendo induerat, decrescens. W.

12. *In aethere*] in nostro finitore (ὁρίζοντι). *In mundo inferiore,* partibus nobis oppositis. W.

In mundo interiore.] Mallem *inferiore.* VALES.

Terra spiritus cuiusdam interni motu suspensa.] Plerique veterum terram sustineri ab aere crediderunt. Sed ex his alii ab aere externo quasi comprimi, et in statione sua contineri eam aiebant, quod egregie explicat vetus Isagoge in Arati Phaenomena. Anaximenes quidem, qui terram planam esse dicebat, eam ab aere vehi affirmabat, teste Plutarcho in lib. 3. cap. 15. de placitis Philosoph. Alii vero ab aere interno et quasi congenito portari terram aiebant, teste Seneca in lib. 6. Nat. quaest. cap. 16. in qua opinione videtur fuisse Marcellinus noster. Vide et Macrobium lib. 1. Saturn. cap. 21. ut Lucanum Claudianumque praeteream. VALES.

Nunc coelo infixas suspicere stellas — arbitrari.] Sensus quidem apertus: stellas nunc coelo fixas et immobiles esse, nunc moveri loco homines existimare. Sed non una premit difficultas locum. Quod opponuntur *nunc* et *aliquoties*, insolitum quidem alias videri possit, nec tamen Ammiano, vide XIV, 2. XXIV, 7. cet. Minus placent verba, *quarum ordo est sempiternus,* quae sic posita, non suo loco stare, et glossema sapere videntur; haereo tamen potissimum in voce *suspicere,* quae unde pendeat, vel quo referenda in sequentibus sit, fateor me non videre. Facile quidem, quod et mihi accidit, praesertim ob sequentem Infinitiv. *arbitrari,* in eam sententiam adduci possis, ut τὸ *suspicere* itidem Infinitivum putes verbi *suspicere,* sursum videre, quae tamen significatio huc nullo modo quadrat. Manet praeterea incommodum, ut, unde Infinitivi *suspicere* et *arbitrari* pendeant, non appareat. Aliam igitur viam ingressus tentavi, an proficerem aliquid, si *suspicere* syllaba penultima producta legerem, (ut persona esset 2. Praes. Coni. verbi suspicari) tum vero *arbitrari* mutarem in *arbitreris.* Vel sic tamen locus manet hiulcus eo, quod post *puncti* aliquid excidisse, fortasse vocula *ut* videatur: *ut suspiceris — arbitreris.* W. Mira sane dictionis affectatio,

ſed nihil mutandum. Infinitivos *ſuſpicere* et *arbitrari* ſic explico, ut ſubintelligam *eos*, ſc. obtutus. Eadem inſolentia dixit *variae opiniones collegerunt* xx, 3. ERF.

CAPVT IV.

1. *Urebant Iuliani virtutes.*] Urere proprie de invidia dicitur. Sic Horatius Ep. II, 1, 13.

Urit enim fulgore ſuo, qui praegravat artes
Infra ſe poſitas.

et Livius in lib. 40. c. 14. *Quin tu,* inquit, *omiſſa iſta nocturna fabula ad id quod doles, quod invidia urit, praeverteris?* *Petrus quoque Chryſologus in Sermone 48. *Inter ſuos poſſe, morſus eſt: aduſtio eſt, inter cives eminere. Proximos proximorum urit gloria. Propinqui, propinquo ſi honorem debeant, computant ſervitutem.* Et in Sermone 12. 28. et 122. Et generaliter quidquid pulcritudine excellit, urit oculos, ut apud Terentium in Eunucho, et eumdem Horatium in Odis: *Urit me Glycerae nitor, etc.* VALES.

Vehens adoreas celſas] Adoreae quum proprie eſſent frumenta pro praemiis militibus poſt victoriam data, deinde pro laudibus gloriaque, magis tamen poetis uſurpata, cf. xxv, 3. W.

2. *Metuensque ne augeretur in maius.*] Invidia igitur et metu (quae vitia Principibus familiaria ſunt) adductus Conſtantius Iulianum Caeſarem deprimere conſtituerat. Ac de invidia quidem teſtatur Mamertinus in Panegyrico ad Iulianum, et Libanius in Orat. Conſulari his verbis: ἀλλὰ γὰρ οἷς τοὺς πολεμίους ἐξέκοπτες, τὸν διὰ σοῦ νικῶντα ἠνίας. οὕτω δύσμαχόν τι νόσημα φθόνος. Idem in Orat. funebri pag. 282. et Zoſimus in lib. 3. c. 8. VALES.

Stimulante (ut ferebatur) Florentio.] Ita certe prodit Iulianus ipſe in Epiſt. ad Athen. VALES.

Stimulante Florentio Praefecto] ſc. Galliarum, quem maligno in Iulianum animo fuiſſe novimus ex XVII, 3. — *Aerulos et Batavos* de quibus ad c. 1. *Petulantibus* (vid. Ind. II.) iuncti h. l. *Celtae,* ut XXI, 3. XXXI, 10. W.

Ex numeris legionibus *aliis trecentenos*, ſatis multos, ſi distributive ſumas. — *Primo vere.* Gibbonus T. v. p. 225. memoriam fefelliſſe Ammianum exiſtimat eo, quod, cum c. 1. *hiems adulta* et hoc noſtro loco *primum ver* nimis exiguo temporis intervallo diſtent, milites e Gallia in Syriam ante menſem Septembrem pervenire non potuiſſent. Sed iniuriam facit Ammiano meo: namque, ut ex tota narrationis ſerie patet, Conſtantius hoc conſilium copias a Iuliano poſtulandi ſtatim poſt captam Amidam praecedentis anni autumno ceperat, iuſſaque ſua miſerat in Galliam eo tempore, quo *Lupicinum cum Aerulis et Batavis in Britanniam abiiſſe nondum compererat.* W.

3. *Lupicinus conventus eſt*] „i. e. iuſſus, ſ. coactus eſt. Hoc ſignificatu occurrit hoc verbum in Cod. Theodoſiano.“ Sic Erneſt. W.

Sintula iubetur.] *Singula* dicitur tum in Editione Rom. tum in MS. Regio, [Colbertino] ac Florentino. In Epiſtola Iuliani ad

Athen. Γιντόνιος. τὸ στρατιωτικὸν ἅπαν ἀδιακρίτως τὸ μαχιμώτατον ἀπαγαγεῖν τῆς γαλατίας ἐκέλευσεν, ἐπιτάξας τοῦτο τὸ ἔργον Λουπικίνῳ τε καὶ Γιντονίῳ. VALES.

Sintula Tribunus ſtabuli] v. Ind. II. W.

6. *Magiſtri equitum*] Lupicini. W.

Olim paullo ante *Viennam ſpecie annonae parandae digreſſum* (idque omnino ad munus eius pertinebat, nam quum exercitum ducere Magiſtri militum eſſet, Praefectus tamen Praetorio neceſſitates omnes exercitui parare debebat) revera autem, ut, quas praevidiſſet, *turbas militum* ex iuſſis Conſtantii a ſe ſtimulati, v. ſupra et quae ſtatim ſequuntur, orituras effugeret. W.

7. *Numeros barbaris iam formidatos*] qui, uti hucusque Alamannis formidabiles fuiſſent, ita et Perſis metum eſſent iniecturi. W.

8. *Ab Imperatore nusquam diiungi* praeſentem eſſe *debere Praefectum* (v. Ind. II. v. Praefectus Praeſens) *in ardore terribilium rerum,* ubi pericula reip. imminerent. W.

Si procurare diſſimulaſſet.] In Regio codice ſupraſcriptum eſt eadem manu *procurrere,* quam equidem coniecturam valde probo. VALES.

Procurrere] in conſpectum venire, ad comitatum redire. *Diſſimularet,* negligeret, uti XXI, 3. *Glorioſum eſſe — oppetere.* Deeſt *magis* vel *potius* more Graeco. vid. Valeſ. ad XXVI, 4. W.

Iuſſa morte oppetere.] Cum ſcilicet ad iuſſum et alterius arbitrium anima ponitur, id eſt, morte biothanata, ut ait Firmic. lib. III. cap. 6. *Tacitus Annal. 16. cap. 17. *Accepto iuſſae mortis nuntio ſemet interfecit.* Idem Annal. 15. cap. 68. *Iuſſam poenam ſubiit.* Seneca Natural. Quaeſt. lib. 2. cap. 59. *Quid intereſt, utrum ad mortem iuſſi eamus, an ultronei?** Contrarium eſt, *ſua morte defungi,* apud Sueton. in Caeſare c. 89. Firmicus lib. III. cap. 18. *Longaevus, in ſenectute felix, et qui ſua morte moriatur.* LINDENBR.

Interitum ſibi aſſignari.] Sic primus edidit Gelenius, cum in Editione Rom. legeretur, *quam et provinciarum interitum aſſignari:* prout etiam in exemplari Regio [et Colbertino] *ac Toloſ.* ſcriptum reperi. Ego vero non dubito quin legendum ſit, *quam ei provinciarum interitum aſſignari.* VALES.

9. *Conſiliorum*] conſiliantium, Praefecti et Magiſtri militum, quorum alter non poſſet, alter nollet adeſſe. W.

Via ſollemni.] In exemplari Regio [et Colbertino] *ac Toloſano,* et in Editione Rom. legitur, *vita ſollemni.* Unde Gelenius ex coniectura, ut arbitror, emendavit, *via ſollemni,* id eſt, militari ſeu publica: quod equidem non damno. Coniiciebam tamen aliquando, gravius hic vulnus latere, ac fortaſſe ita ſcribendum eſſe, *teſſera data ſollemni.* Sic in lib. 14. c. 2. *Rectores militum teſſera data ſollemni armatos omnes celeri eduxere procurſu.* VALES.

10. *Famoſum quidam libellum.*] Zoſimus lib. III. c. 9. ἀνώνυμα γραμμάτια τῶν στρατιωτῶν ἐν μέσῳ κατὰ τὸ λεληθὸς διαῤῥίψαντες, etc. LINDENBR.

Caritates vero noſtrae.] Libanius in Orat. funebri p. 284. ait uxores ex quibus milites liberos ſuſceperant, pueros et infantes

mammis applicitos militibus ostendisse, orantes et obtestantes, ne se ipsas, ne liberos proderent vellent. Ex quibus patet, militibus tunc temporis licuisse uxores habere: quod confirmat etiam lex 6. et 7. Cod. Theod. de tironibus. VALES.

11. *Clavularis cursus facultate.*] Clabularis cursus, ὁ διὰ τῶν ὀχημάτων δρόμος. Mentio eius in multis Constitutionibus Cod. Theod. et L. 22. C. Iustin. de cursu publico. *Clabulae* vox apud Varronem exstat de Re Rustica lib. 1. cap. 40. et Non. Marcel. in voce *Taleis*. LINDENBR.

Clavularis cursus.] Clabularis (sic enim semper in Codice scribitur) cursus militibus concedebatur, quoties ex aliis in alia loca celeriter transferri eos oporteret, ut est in lege 22. Cod. de cursu publico. Et Marcellinus noster in lib. 21. c. 13. §. 7. de Constantio: *Ut vehiculis,* ait, *publicis impositum paullatim praemitteret militem.* Denique Sulpicius in Dialogi 2. de virtutibus beati Martini capite IV. *Interim,* inquit, *per aggerem publicum plena militaribus viris fiscalis reda veniebat.* Ceterum clabulare a veredo, biroto, et reda distinguit Imperator in lege 2. Cod. Theod. de Curiosis. *Ne redam,* inquit, *usurpet, cui birotum, vel veredum postulare vel clabulare permissum est.* Restat igitur, ut clabularis cursus idem sit qui angarialis: quod confirmare videtur lex 5. Cod. tit. Angariae autem erant capacissima vehicula ac solidissima, utpote quibus mille et quingenta pondo imponerentur, cum redae mille dumtaxat imponi deberent, ut est in lege 30. Cod. Theod. de cursu publico. Aegrorum autem militum dumtaxat causa hic clabularis cursus permittebatur, ut opinor: et id innuit lex XI. Cod. eodem. *De clabulari cursu locus est insignis in Excerptis Iohannis Philadelphensis Lydi, de mensibus et festis Romanorum. Κλαβουλάριος (inquit) ὀχηματικὸς δρόμος· κλάβον γὰρ τὸν οἴακα καλοῦσιν.* [Clabularem vel clavularem cursum diversum esse a cursu publico notat P. Pithoeus ad oram Ammiani sui: et cursus quidem publici Ammianum meminisse in libris XX. ac XXI.] VALES.

Clavularis (rectius clabularis) *cursus facultate permissa* quam nonnisi principes dare poterant, cf. infra c. 8. extr. Vid. omnino Ind. II. v. Cursus publicus. W.

Placuit per Parisios homines transire.] Contra consilium et monita Iuliani, qui id maxime dissuaserat, veritus ne, id quod accidit, milites viso Caesare res novas agitarent: ut scribit Libanius in Orat. funebri, et Iulianus ipse in Epist. ad Athenienses. VALES.

12. *Princeps occurrit ex more.*] Sic existimavi locum hunc interpungi debere, quod Iulianus in dicta Epistola confirmat. ἦλθε τὰ τάγματα· ὑπήντησα κατὰ τὸ νενομισμένον αὐτοῖς. Id est: *Adveniunt militares ordines. Ego eis obviam ex more processi.* Ipsi quinetiam Augusti legionibus obviam procedere honoris solebant causa. Orosius in lib. ult. de Arcadio: *Et dum Imp. Arcadius secundum consuetudinem ad portas occurrit exercitui remeanti, etc.* Zosimus etiam in lib. 5. c. 7. eamdem narrans historiam: ὑπαντῆσαι τοῖς στρατιώταις εἰσιέναι μέλλουσιν παρεκάλεσε τὸν βασιλέα Γαΐνης· ταύτης γὰρ τῆς τιμῆς ἠξιῶσθαι τοὺς στρατιώτας ἔλεγε σύνηθες εἶναι. *Gainas Imperatorem militibus occurrere monuit: hunc enim militibus honorem haberi consue-*

viſſe. Omitto Claudiani verſus ex lib. 2. (v. 344. 366.) in Rufinum. Nec longe abhorret ab hac conſuetudine, quod refert Theophyl. Simocatta in lib. 3. initio, morem antiquum fuiſſe, ut Magiſter militum ad regendas legiones miſſus a Principe, occurrentibus ſibi honoris cauſa militibus equo deſcenderet, et inter armatos medius incedens, univerſos comiter ſalutaret: quem morem cum ſpreviſſet Priſcus, merito in offenſionem militum venit. VALES.

14. [*Omnes petivere Palatium.*] Eius Palatii apud Pariſios infra (hoc ipſo capite) ſic meminit Marcellinus. *Milites occupavere volucriter Regiam.* Ib. *Aliquis Palatii Decurio*, etc. Et infra c. 8. *Nocte in unum collecti Palatium obſedere.* Iulianus in litteris ad Conſtantium Aug. *Nocte in unum collecti Palatium obſedere, Iulianum Aug. vocibus magnis appellantes et crebris.* Amplum autem fuiſſe hoc Palatium indicat hiſce verbis: *Omnes petiverant Palatium, et ſpatiis eius ambitis, ne ad evadendi copiam quisquam perveniret,* etc. In capite v. Diſceptationis de Baſilicis obſervavi, in hocce Palatio Pariſiaco Iulianum biennio, Valentinianum quoque maiorem 2 annis hiemem egiſſe, quam Regiam noſtri *domum Thermarum, et Palatium Thermarum* appellaverint. Iam tum ergo clara erat urbs Lutecia, et omnibus ad capiendum alendumque Comitatum Imperatorium rebus neceſſariis inſtructiſſima, cum et Palatium ſpatioſum extra inſulam ſuam, et ampla ſuburbana, ac campum magnae multitudinis capacem, in quo milites exercebantur, iam haberet. *Suburbana* Luteciae, id eſt domos extra inſulam et ultra pontes poſitas praeſertim ad meridiem verſus memorat Marcellinus in libro XX. *Placuit per Pariſios homines* (i. milites) *tranſire: eisdemque adventantibus, in ſuburbanis Princeps occurrit ex more.* Campi apud Pariſios ibidem meminit Marcellinus: *Edicto, ut futura luce cuncti convenirent in Campo; progreſſus Princeps* (Iulianus) *ambitioſius ſolito tribunal adſcendit.* Eo in Campo Iulianus et a militibus Gallicanis congregatis Auguſtus per vim eſt appellatus, et concionem ad milites habuit, ac paullo poſt repetitis acclamationibus militum ac populi in Imperio eſt confirmatus. *Ingreſſus Pariſios Leonas, poſtridie Principi progreſſo in Campum cum multitudine armata pariter et plebeia, quam de induſtria convocarat, et Tribunali ut emineret altius ſuperſtanti, ſcripta iubetur offerre.* Et in libro XXI. c. 2. init. *Cum apud Pariſios adhuc Caeſar Iulianus quatiens ſcutum variis motibus exerceretur in Campo: territis ut omine diro praeſentibus cunctis, etc.* id eſt, militibus, qui et ipſi ibidem exercebantur. Exercitationes autem iſtae militares in Campo extra urbes fieri conſueverant: ut appareat Campum, in quo Iulianus cum militibus ſuis apud Luteciam exercebatur, extra urbem fuiſſe: quod et ipſum campi nomen indicat. Quare et Suetonius haſce exercitationes, quae in Campo Martio Romae fieri ſolebant, *exercitationes campeſtres* appellat in Octavio Auguſto capite 83. *Exercitationes,* inquit, *campeſtres equorum et armorum ſtatim poſt bella civilia omiſit.* Locus erat VII. ab urbe Conſtantinopoli millibus diſtans. *Hebdomon* vel *Septimum* ob id dictus, Baſilica S. Iohannis Baptiſtae, et *Campo* ubi milites exercebantur, ac *tribunali* inſignis, in quo Auguſti nuncupabantur. De eo Campo Hebdomi, qui ſemper extra urbem fuit, auctor Hiſtoriae Miſcellae in libro XVII. ſic ſcribit: *Tum Phocas Macrobium Scribonium*

bonium iussit sagittari apud Septimum, pendentem in lancea in qua tirones exercebantur, quasi conscium insidiarum suarum. Armorum doctores, quorum opera et virtute milites exercebantur in Campo, a loco exercitii nomen habuere, et *Campidoctores* atque *Campigeni* sunt appellati. HADR. VALESIUS.

Palatium] a Normannis postea dirutum. Vide Gibbonum T. v. p. 233. sq. W.

Magnitudine sonus] soni. Sed et alibi, v. c. XXVII, 1. *sonu* pro sono. W.

15. *Mente fundata*] constanter. cf. XXIX, 5. XIV, 9. W.

Nunc indignari semet ostentans] Hoc in loco triumphat Libanius, tum in Orat. funebri citata, tum in προσφωνητικῷ ad Iulianum: ὡς καλὸν μέν σου τὸ διωθεῖσθαι τὴν δόσιν, κάλλιον δὲ ἐκείνων τὸ κατεπείγειν τὴν λῆψιν. Vide Iulianum in Ep. ad Athen. Ex quibus apparet vi ac militum seditione coactum Iulianum diadema sumpsisse; idque etiam confirmat Eutropius in lib. ult. et ex Christianis Socrates atque Sozomenus. Quae cum ita sint, immerito S. Gregorius in στηλιτευτ. 1. obiicit Iuliano: καὶ τὸ μὲν πρῶτον αὐτῷ τῆς αὐθαδείας καὶ ἀπονοίας ἑαυτὸν ἀναδῆσαι καὶ τῇ μεγάλῃ προσηγορίᾳ κοσμῆσαι, ἣν οὐχ ἅρπαγμα τύχης, ἀλλ' ἀρετῆς ἆθλον, ἢ χρόνος, ἢ ψῆφος βασιλέως χαρίζεται, ἢ τῆς συγκλήτου βουλῆς ὡς τὸ παλαιὸν κρίσις. Id est: *Ac primum temeritatis eius ac vesaniae illud fuit, quod ipse sibi diadema imposuit, ac Augustum nomen assumpsit: quod non fortuito rapi, sed in praemium virtutis aut temporis lapsu, aut Principis lectione, aut Senatus, ut olim, iudicio dari consueverat.* Ecquid vero amplius in Tyrannum dixisset? Nam ἀπόνοια proprie de iis dicitur, qui Imperium per vim occupant. Tertullianus in lib. 1. ad Nationes, cap. 17. vesaniae crimen appellat, et Marcellinus Comes in Chronico, ubi de Gildone. Aurelius Victor in Severo dementiam appellat: *Cum omnes praecipueque posteri sic habent, illa ingenia nisi publico latrocinio ac per dementiam opprimi non potuisse.* Item in Constantio ubi de Silvano loquitur. Quo etiam pertinent verba illa Ciceronis in 4. Catilinaria: *Qui autem ex numero civium dementia aliqua depravati hostes patriae semel esse coeperunt:* et similiter in Philipp. 4. ac 5. Denique Livius in lib. 4. de Sp. Maelio. VALES.

17. *Impositusque scuto pedestri.*] Ritus huius sollennia iam olim ad Historiam Longobard. notata: itaque in praesentiarum Zosimi tantum verba hic adscribere lubet, rem eandem narrantis lib. 3. c. 9. Σὺν οὐδενὶ κόσμῳ κατάγουσι τὸν Καίσαρα, καὶ ἐπί τινος ἀσπίδος μετέωρον ἄραντες, ἀνεῖπόν τε σεβαστὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἐπέθεσαν σὺν βίᾳ τὸ διάδημα τῇ κεφαλῇ. * Vid. Aimoinum, qui optime de hoc ritu libro III. capite LXI. Vid. Constant. Imp. de Administ. Imperii cap. 38. p. 120.* LINDENBR.

Impositusque scuto pedestri.] Libanius in προσφωνητικῷ de hoc scuto: ὦ μακαρίας ἀσπίδος, ἢ τὸν τῆς ἀναῤῥήσεως ἐδέξατο νόμον, πρεπωδεστέρας σοι παντὸς εἰωθότος βήματος. *O felix scutum, in quo sollemnis inaugurationis mos peractus est, omni tibi tribunali convenientius!* VALES.

Scuto pedestri ampliori, quo pedites uterentur, *impositus.* De hoc more, ante Iulianum insolito, vide praeter Pithoei Ad-

verſaria II, 6. p. 97. ff. C. G. *Schwarzii* Diſſ. *de antiquo ritu elevandi principes inaugurandos* Altorf. 730. vel ſororem eius natu minorem praeſide Klotzio a Wohlfahrtio quodam Halae 1770. in ſcenam productam. W.

Nullo ſilente.] Sic Accurſius emendavit non male, atque ita coniecit P. Pithoeus in lib. 2. Adverſ. p. 98. Sed cum MSſ. Regius et Flor. [ac Colbertinus] Editioque Rom. praeſerant *pullo ſilente*, erit fortaſſe, qui eam ſcripturam tuebitur: ut Marcellinus his verbis deſignet horam diei, qua Iulianus ab exercitu coronatus eſt. Id autem contigiſſe *ὥρᾳ που τρίτῃ*, ait Iulianus in Ep. ad Athen. p. 284. ed. Spanh. Igitur *pullo ſilente* hora eſt qua ſilent galli, quos pullos antiqui vocabant. Sic apud Evangeliſtam in Mſ. Bibliothecae Regiae legitur, *tertio pullo ter me negabis.* *Sic in Mſ. exemplari Evangelii ſecundum Matthaeum titulus capitis 27. ita concipitur: *Petro dicit, quod tertio pullo abnegaturus eum eſſet.* Et in Actibus MSſ. Iohannis Evangeliſtae capite 9. de vocatione S. Apoſtoli: *Et a primo pullorum cantu agens myſteria Dei, omnem populum usque ad horam diei tertiam allocutus eſt.** VALES.

Nullo ſilente] i. e. uno omnium ore, ut XV, 8, 15. *Nemo poſt haec finita reticuit.* Cellarius ad Zoſimum III, 9. p. 570. Reitem. ubi Ammiani locus laudatur, neſcio unde legit: ſublatus *eminus populo* ſilente. Magis arridet, quam plures Codd. praeferunt, lectio: *pullo ſilente,* i. e. ubi galli canere deſinunt, tertia hora, qua Iulianus haec peracta eſſe ipſe teſtatur in Ep. ad Athenienſes. Ad pullos defendendos attulerat Valeſius aliquot loca ex Evangeliariis Mſtis, ubi in hiſtoria paſſionis dominicae de Petro legitur: *tertio pullo* ter me negabis. Huic lectioni favere quodammodo apud ipſum Ammianum XXII, 14. obvia *gallicinia ſecunda* recte monuerat Erneſtius; tum vero ita pergit: Enimvero, quum neque in Blanchini Evangeliario, neque apud Sabaterium reperire nobis licuerit confirmationem illius lectionis, quod futurum utique erat, ſi MSſ. illi bonae notae fuerint: in hanc ſuſpicionem adducti ſumus, ut vanitatis illud omne praeſidiorum genus merito accuſari debere cenſeremus. Hactenus Erneſtius, qui tamen non perſuaſit. Etiamnunc praetulerim, doctiorem quippe et exquiſitiorem, ſcripturam *pullo*, nec tamen in contextum recepi. W.

18. *Qui rem male geſſit apud Succorum anguſtias, Petulantium tunc haſtatus.*] Meminiſſe pudet erroris, qui olim hunc locum foedarat. Sed bene, quod tandem melius habere coepit. Et quidem *Petulantium* crebra hic mentio; et in Notitia Imp. habentur *Petulantes iuniores, Petulantesque ſeniores*, quorum ea tempeſtate confidentia creverat ultra modum, ut inquit Ammian. lib. XXII. c. 12. Ex hoc ergo numero Maurus quoque fuit ſignifer, homo venalis ferociae et ad cuncta mobilis, ut de eodem iterum (cum rem apud Succorum anguſtias male geſſiſſet) Ammian. loquitur lib. XXXI. c. 10. LINDENBR.

Abſtractum ſibi torquem.] Idem tradit Libanius in Orat. funebri, et Iulianus in Ep. citata. Sed omnium optime Zonaras, cuius verba plane cum Marcellini verbis conſentiunt. *ζητουμένου δὲ τοῦ διαδήματος, ἵν' αὐτίκα τούτῳ ταινιωθείη, ἐκεῖνος μὲν ἔχειν ἐξώμνυτο· τινῶν δὲ κόσμον αἰτούντων γυναικεῖόν τινα, ἵν' ἐκ τούτου σχεδιασθείη διάδημα, παρῃτήσατο τοῦτο Ἰουλιανὸς ὡς ἀπαίσιον οἰω-*

νόν· ἐπεὶ δὲ χρύσεόν τις τῶν ταξιαρχῶν ἐφόρει στρεπτὸν λίθους ἔχοντα χρυσοδέτους, τοῦτον λαβόντες τῇ ἐκείνου προσήρμοσαν κεφαλῇ. Id eſt: *Cum autem diadema quaereretur, quo confeſtim coronari poſſet, ipſe quidem iurabat ſibi nullum eſſe: ſed cum illi ornamentum aliquod muliebre poſcerent, ex quo tumultuarium diadema componeretur; Iulianus id tamquam omen infauſtum recuſavit. Cum igitur quidam ordines ducens, torquem aureum haberet, in quo lapilli erant auro vincti, eum capiti ipſius circumdederunt.* VALES.

Torquem, quo ut Draconarius utebatur.] Modeſtinus lib. de vocab. rei mil. *Signiferi qui ſigna portant, quos nunc Draconarios vocant. Dracones enim per ſingulas cohortes a Draconariis feruntur ad proelium.* De torque ibidem quoque Modeſtinus addit: *Torquarii duplares, torquarii ſimplares, quibus torques aureus ſolidae virtutis praemium fuit.* Ita Maximus Imp. cum adhuc vulgaris eſſet, ob robur corporis quod in lucta militari oſtendit, torque aureo donatus fuit, ut Iordanes ex Symmacho refert. *Sic Hypatium, cum contra Iuſtinianum Imp. coniuraſſet, torque aureo pro diademate redimitum loca Imperatoris occupaſſe ſcribit Iordanes de Regnor. Succeſſ. p. 63.* LINDENBR.

Torquem quo ut Draconarius utebatur, capiti Iuliani impoſuit.] Socrat. Hiſtor. Eccleſ. lib. III. cap. I. ὡς δὲ στέφανος βασιλικὸς οὐ παρῆν, εἷς τῶν δορυφόρων ὃν εἶχε περιτραχήλιον ἑαυτοῦ στρεπτὸν λαβὼν περιτέθηκε. Caſſiodorus Hiſtor. Tripart. lib. VI. cap. I. *Quumque corona deeſſet Imperialis, unus ſigniferorum torquem quem habebat in collo, ſumens Iuliani capiti circumpoſuit.* LINDENBR.

**Torquem, quo ut Draconarius utebatur.*] Cl. Salmaſius iampridem per litteras admonuit me, mendum heic ſubeſſe. Draconarios enim longe differre ab Haſtatis. Nam Haſtatus erat unus ex quinque Ordinariis: quorum primus dicebatur Centurio primi Pili: ſecundus dicebatur primus Princeps: tertius primus Haſtatus: quartus ſecundus Haſtatus: quintus Triarius prior, ut docet Vegetius in libro II. Quae nomina ex vetere militia remanſerant, abolita iam legionis in Haſtatos, Principes ac Triarios diviſione. At Draconarius erat, qui draconem portabat. Quocirca cenſet vir doctiſſimus, ſcribendum heic eſſe: *quo ut Ordinarius utebatur.* Sane Zonaras Maurum hunc ταξίαρχον vocat, id eſt Ordinarium. Sed forſitan melius ſit ac verius, nihil mutare. Potuit enim Maurus, Haſtatus cum eſſet, draconem gerere, vel privilegio ac conceſſione Ducis, vel ex more. Nam ut Primipilus aquilae praeerat, interdumque eam portabat, teſte Lipſio libri 2. de Militia capite 8. ſic etiam Haſtatum draconi praefuiſſe credi poteſt. Ceterum non placet Lipſii ſententia, qui in libro 2. de Mil. capite 1. Haſtatos ait ab Ammiano dici, qui haſtis ſtabilibus, non autem velitaribus pugnent, et qui in Gloſſis κοντοφόροι dicantur.* VALES.

Quinos aureos] ſolidos etiam aevo Conſtantiniano dictos, viginti quinque denariis, vel centum ſeſtertiis pares, quibus ad valorem noſtrum computatis Imperiales habebis quatuor, et quod excurrit. Plura vide ap. Gronovium de Seſtertiis Lib. IV. c. 13. *Argentique ſingula pondo,* noſtrae monetae Imperiales viginti et ſedecim groſſos. W.

20. *Aliquis Palatii Decurio.*] Decuriones Palatii viri Clarissimi dicebantur aetate Symmachi, ut legitur in Auctario Epistolarum eiusdem. Praeerant autem, ut videtur, Silentiariis. Nam in Codice Iustin. titulus peculiaris est de Silentiariis et Decurionibus eorum: ac fere cum Silentiariis iunguntur, ut in lege 5. Cod. Theod. de diversis officiis, et lege 4. de glaebali onere, in qua sacri Consistorii Decuriones vocantur. Eorumdem mentio fit in lege un. Cod. Theod. qui a praebitione tironum. Iulianus in Epist. ad Athen. p. 285. Spanh hanc rem commemorans, Decurionem hunc Palatii designat: τὶς τῶν ἐπιτεταγμένων τῇ προόδῳ τῆς ἐμῆς γαμετῆς. Id est: *Qui procedentis in publicum uxoris meae anteambulonibus et officiis praepositus erat.* Decanum describere voluisse existimes. Nam Decani cum fascibus Imperatori praeibant, ut postea dicam. Sane Decanus et Decurio parum inter se differunt. *In Statuto Vigilii Papae de tribus Capitulis, Theodorus quidam memoratur, *Vir Magnificus Decurio Palatii.* Idem in Collatione I. Synodi V. CP. *Vir Spectabilis Silentiarius* dicitur. VALES. Vid. Ind. II. v. Decurio. W.

Clam interemptum.] Libanius in Orat. funebri revera conspirationem in caput Iuliani initam esse testatur, corrupto eius Cubiculario a Constantii fautoribus: sed conspiratione brevi patefacta, ne Cubicularium quidem ipsum poenas dedisse. Iulianus in Epist. ad Athen. p. 285. Spanh. ait, a Constantianis divisam clam esse pecuniam inter milites, eo consilio ut aut discidium inter eos excitarent, aut in Iulianum ipsum impetum facerent. VALES.

21. *Crispantes* vibrantes, XIV, 2. XXVII, 10. *Domesticorum Comes Excubitor nomine* scil. huius viri proprio, uti paullo ante Maurus *nomine* quidam. Alia ratio est loci XXIII, 5, 12. ubi τὸ *nomine* glossema Stewechio videtur. W.

CAPVT V.

1. *Convenirent in campo.*] Militaris sermo, ut inf. cap. 9. §. 6. *Principi progresso in campum cum multitudine armata.* Lib. XXVII. *Progressus in campum, tribunal adscendit.* Veget. de Re mil. lib. II. cap. 22. *Ad decursionem campi exeunt milites.* Lib. III. cap. 4. *Campi cursionem (ut ipsi vocant) inspectionemque armorum assidue faciant.* *Tertull. ad Martyres cap. 3. *Etiam in pace labore et incommodis bellum pati iam ediscunt: (milites) in armis deambulando, campum decurrendo, fossam moliendo.** LINDENBR. Cf. Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. T. II. p. 473. W.

Ambitiosius] magnificentius Augustae dignitatis insignibus decoratus. W.

Signis aquilisque circumdatus et vexillis.] Haec fere semper occurrunt in his libris, quoties Imp. milites ad concionem classico convocatos alloquitur. Inest autem in iis mos antiquus obiter notandus: quem unice declarat Georgius Cedrenus. Scribit enim vexilla a Latinis dici vela quadrangula ex auro et purpura contexta. Ea longis suspensa contis gestantes, circa Imperatoris latus incedunt, eumque sic protegunt: ταῦτα ἐξαρτῶντες ἐπὶ μα-

κρῶν /δοράτων κύκλῳ παραπορευόμενοι τῶν βασιλέων κατασκέπουσιν αὐτούς. Exemplum eſt apud Tacitum in lib. 1. Hiſt. c. 36. *Tantusque*, ait, *ardor, ut non contenti agmine et corporibus, in ſuggeſtu, in quo paullo antea Galbae ſtatua fuerat, medium inter ſigna Othonem vexillis circumdarent.* Et in lib. 2. c. 29. *Laudantes gratantesque circumdatum aquilis ſignisque in tribunal ferunt.* VALES.

Saeptusque totis.] In Mſ. Regio, [et Colbert.] et in Editione Rom. legitur *ſeptusque totius:* unde effeci, *ſaeptusque tutius.* VALES.

2. *Ut intelligi poſſit*] Haec verba gloſſam ſapiunt. *Simplicibus* popularibus, ſine ornatu. W.

3. *Vitam obieciſtis*] abieciſtis, animarum fere prodigi. — *Ad poteſtatum omnium columen* culmen, ſummam Auguſti dignitatem, paullo poſt: altius faſtigium maieſtatis. — *Ut remedia permutatae rei rata colligantur et cauta,* ut cum ſemel eo perventum ſit, quid porro prudenter et tuto agendum, diſpiciamus. W.

4. *Vobiscum perſpicuus*] ubique praeſens. — *Diſperſa gentium confidentia,* plurium Germaniae populorum audacia repreſſa. *Pauca* Erneſti ſupplet: hoſtium millia, ego vero malim referre ad *civitatum excidia,* quibus aptiora ſunt quae ſequuntur *ſemi-integra* et *perſultaret.* W.

5. *Vigore uſusque diuturnitate fundati,* ad fortitudinem diuturna conſuetudine obdurati. *Paucis relictis* amiſſis. *Celebri laude* memoriam eorum laudibus celebrando. W.

6. *Si plene*] ſi hoc addatis, ut *defendatis.* W.

7. *Nec honores ambitio praeripiat clandeſtina.*] Non abſimilia Impp. Arcadii et Honorii ad Stiliconem verba: *Honoris augmentum non ambitione, ſed labore ad unumquemque convenit devenire.* Iulianus Imp. ad Agentes in rebus, l. 4. C. Theodoſ. de Curioſis: *Ceſſet omnis ambitio atque ſuffragium in ſchola veſtra.* LINDENBR.

Ambitio praeripuit aliis magis meritis *clandeſtina,* ambitus crimine, illicitis ſuffragia colligendi modis. — *Sub reverenda conſilii veſtri facie.* i. e. ſpecie et auctoritate. Sic Erneſti ſ. v. Facies provocans ad Taciti Hiſt. II, 54. Idem ſ. v. Conſilium rectius fortaſſe legi putat *concilii,* non negans tamen in huius aetatis ſcriptoribus utrumque vocabulum promiſcue dici, quam in rem conferri iubet Gothofred. in Gloſſar. Nomic. Cod. Theodoſ. W.

Praeter merita.] Beata nempe illa Reſpublica, in qua non fraudi vel ambitioni, ſed meritis decus conceditur virtutis! ut praeclare Stiliconem laudans Cl. Claudianus cecinit lib. II. 121.

— — — non obruta virtus
Paupertate latet: lectos ex omnibus oris
Evehis: et meritum, numquam cunabula quaeris;
Et qualis, non unde ſatus.

Fuitque hoc dictum Nervae Imp. Τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' οὐ τὴν πατρίδα ἐξετάζειν δεῖ. Xiphil. pag. 339. LINDENBR.

Non ſine detrimento pudoris honoris, non ſine infamia. W.

8. *Miles dignitatum iamdiu expers et praemiorum.*] Lego *exspes*. OISELIUS. Repugnantibus codicibus et sine causa. Sensus enim constat. HADR. VALES.

9. *Pro Actuariis.*] Actuarii numerorum militarium ratiocinia tractabant, ut dicitur in lege 16. Cod. Theod. de erogatione militaris annonae. Marcellinus in lib. 25. c. 10. §. 7. *Ex Actuario*, ait, *ratiociniis scrutandis incubuit*. Hi annonam a Susceptoribus accipiebant, iisque authentica pittacia dabant, in quibus continebatur quantum a Susceptoribus accepissent. Ipsi deinde annonam militibus erogabant, ut patet ex Cod. Theod. de erogatione milit. annonae, et in titulo de Num. Actuariis. De his Aurelius Victor in Victorini gestis (XXXIII, 13.): *Tantum Actuariorum in exercitu factiones vigent: genus hominum praesertim hac tempestate nequam, venale, callidum, seditiosum, habendi cupidum, atque ad patrandas fraudes velandasque quasi ab natura factum, annonae dominans, eoque utilia* (leg. vilia) *curantibus et fortunis aratorum infestum*. Hos Constantinus lege lata conditionales esse iussit, ut et annonarios Susceptores: eosque absque cingulo utilitati publicae inservire, post exactum integre officium dignitatibus afficiendos, lege 3. Cod. Theod. de Num. Actuariis. Erant autem sub dispositione Praefecti Praet. ut leges de eorum officio latae testantur: ad quem cura militaris annonae spectabat, ut supra dixi. VALES.

10. *Per quietem*] Alius somnii, quod ante declarationem Augustam viderit, mentionem ipse facit Iulianus in Epist. ad Oribasium p. 384. Spanh. W.

Per quietem aliquem visum, ut formari Genius publicus solet.] Eamdem rem iterum tangit lib. XXV. c. 2. *Vidit squalidius, ut confessus est proximis, speciem illam Genii publici, quam, cum ad Augustum surgeret culmen, conspexit in Galliis.* Putabant nempe paganae superstitionis cultores, ut animae nascentibus adtributae sunt (vid. *Manso Versuche über einige Gegenstände aus der Mythologie* p. 463. ff. W.) sic populis urbibusque Genios suos impertitos. Symmachus in relat. ad Valentin. pro veteri Deorum cultu: *Varios custodes urbibus mens divina distribuit. Ut animae nascentibus, ita populis fatales Genii dividuntur.* *Tertull. de Idololat. cap. 22. *Deos suos vel coloniae Genium propitios imprecetur.** Quam opinionem strenue impugnat Aur. Prudentius, cuius haec verba sunt in Symm. II, 442.

Romam dico viros, quos mentem credimus Urbis,
Non Genium, cuius frustra simulatur imago.
Quamquam cur Genium Romae mihi fingitis unum?
Quum portis, domibus, thermis, stabulis soleatis
Adsignare suos Genios, perque omnia membra
Urbis, perque locos Geniorum millia multa
Fingere, ne propria vacet angulus ullus ab umbra.

*Arnob. lib. I. *Civitatumque Genios.** Hinc Genii Pop. Rom. templum laudat Dio Cocceius libb. 47, 2. et 50, 8. Sextus Rufus et Pub. Victor, sacellum Genii Sangi in regione Urbis VII. sive Via Lata ponunt, ut et aediculam Genii liberorum et Genii Larum in Alta Semita. Qui Genii qua forma effigiari *soliti, infra notat Ammian. lib. XXV. c. 2. ubi hanc ipsam rem narrat: nimirum velato capite cum cornucopiae. Idque in nummis vett. Impp.

Constantini, Maximiani, et aliorum apparet, cum hac inscriptione, GENIUS PUBLICUS, apud Pisonem, Choul, et qui porro hac de re scripserunt.* LINDENBR. Gradile Genii templum memorat Ammianus XXIII, 1. W.

Olim, Iuliane.] Eadem fere leguntur apud Suetonium in Galba c. 4. *Sumpta*, ait, *virili toga*, *somniavit Fortunam dicentem*, *stare se ante fores defessam*, *et nisi ocius reciperetur*, *cuicumque obvio praedae futuram.* Quae Dio Cocceianus LXIV, 1. Graece sic dicit: τήν τε γάρ τύχην ἔδοξεν αὐτῷ λέγειν, ὅτι χρόνον ἤδη συχνὸν αὐτῷ παραμένοι, καὶ ὅτι οὐδεὶς αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ εἰσδέχοιτο· καὶ δὴ ἐὰν ἐπὶ πλεῖον εἰρχθῇ, πρὸς ἕτερόν τινα μεταστήσεται. VALES.

CAPVT VI.

1. *Transmisso sollemniter Tigride*] sacris in ponte factis. vide XVIII, 7. init. *Singaram* (Arabibus *Sendsiar*) cuius rudera aliqua vidit adhuc Niebuhr II, 390. Cf. omnino *Mannert Persiam* p. 308. W.

2. *Per turres discurrebant et minas.*] Lib. XXIV. c. 2. *Excellebant minae murorum — — Celsarum turrium minas. Circumfusi per turres ac moenium minas.* Lib. XXIX. c. 6. *Celsarum turrium minas expediit.* Festus Avienus in Ora marit. — — *Montium minae caelo inferuntur.* * Tertull. advers. Marcionem lib. IV. p. 1071 *Excelsas turres, et moenia saeva malorum, Surgentesque minas.** Virgil. Aeneid. 4, 88. *Minaeque murorum ingentes.* Ubi Servius, *minas esse*, ait, *eminentias murorum, quas pinnas dicunt.* Ideo Rufinus modo *pinnas*, modo *minas* vocat, quas Iosephus ἐπάλξεις, Belli Iudaici lib. III. cap. 7. *Murum die noctuque operando ad* XX. *cubitorum altitudinem erexerunt: crebris etiam turribus in eo constructis, minisque validissimis aptatis.* Id Iosephus dixit: δι' ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς τὸ τεῖχος ἤγειραν εἰς εἴκοσι πήχεις τὸ ὕψος, καὶ συχνοὺς μὲν πύργους ἐνῳκοδόμησαν αὐτῷ καρτεράν τε ἔπαλξιν. Lib. eodem cap. 8. *Per murorum pinnas.* Iosephus περὶ τὰς ἐπάλξεις, *cap. 9. ibidem.* LINDENBR. Male igitur Meursius in Crit. Arnobiano p. 28. *minas* mutari iussit in *ruinas.* W.

3. *Parietum*] rectius moenium, nam parietes alias aedium privatarum sunt. cf. tamen XXI, 12. XXXI, 15. W.

4. *Ad interiora ferocius se proripientes*] muris audacius appropinquantes hostes. W.

Unde reseratam urbem obsidio superiore.] Tunc cum Singara quam Persae traiecto Tigri occupaverant ac munierant, a militibus Romanis capta et expugnata est, ut narrat Libanius in βασιλικῷ, et Iulianus in Orat. I. ad Constantium, Philippo et Sallia Coss. ut supra adnotavi. VALES.

Libro superiore docuimus] in libro deperdito. Acciderat autem haec obsidio A. C. 348. Philippo et Salia Coss. W.

6. *Dimicabatur arctissime*] densis ordinibus. *malleolis* qui erant genus telorum, quae ignibus armata in turres oppugnantium urbes hostium conici solebant. Capite sequenti: *quali ar-*

dentes pice et bitumine illiti. cf. et XXIII. 4. ubi forma eorum sic describitur: *Sagitta est cannea inter spiculum et arundinem multifido ferro coagmentata, quae in muliebris coli formam — concavatur ventre subtiliter et plurifariam patens, atque in alveo ipso ignem cum aliquo suscipit alimento.* Conf. Spanhem. ad Iuliani Opp. p. 193. — *Glandis* lapidum rotundorum. W.

Madoreque etiamtum infirmium.] Sic loquitur etiam in lib. 30. c. 1. *Infirmati periculoso madore.* Quam locutionem hausisse videtur ex Sallustio, qui in lib. 4. Hist. *Quasi par*, inquit, *in opido festinatio, et ingens terror erat, ne ex latere nova munimenta madore infirmarentur.* Ceterum τὸ *infirmium* restituimus ex fide codicis Regii [ac Colbert.] et Basiliensis Editionis. Ac ne quis barbarismum putet, sciat Fl. Caprum in lib. de Orthographia affirmare, utrumque dici, tam *infirmus* quam *infirmis.* Eadem licentia Marcellinus noster in lib. XV. cap. 9. dixit: *Geryonis et Taurisci saevium tyrannorum.* Sic enim scriptum est in exemplari Regio, et in Editione Rom. Et in lib. 29. cap. 5. *Suppliciorum saevium repertorem*, ut habent codex Valentinus et Regius. VALES.

7. *Promisce.*] Sic h. l. aperte, alias *promiscue.* Sed illud Ammiani aetate frequentatum. v. Salmas. ad Scriptt. H. A. T. I. p. 564. Ruhnken. ad Rutil. Lupum p. 19. W.

9. *Sub pellibus*] in tentoriis, v. XIX, II. W.

Numquam lubenti Singarae.] At Theophylactus Simocatta ob eam maxime causam inexpugnabilem esse Singaram dicit, quod omnis in circuitu regio arida ac siticulosa sit. Et hic quidem τὸ Σιγγάρων φρούριον appellat familiari ipsi terminatione: Iulianus in Orat. I. τὰ Σίγγαρα. Apud Athanasium in Epist. ad Solitarios perperam excusum est, εἰς τὰ Σίγγεςα τῆς Μεσοποταμίας. Sita est autem Singara ad fluvium Tigrim, ut Ptolemaeus dicit, et in Tabula Peutingerorum notatur: quadraginta millibus distans a civitate Nisibi. Proinde aut fallitur Uranius apud Stephanum, qui Singara urbem esse ait Arabiae iuxta Edessam, hoc est, in vicinia Euphratis: aut de altera eiusdem nominis urbe loquitur, de qua etiam Plinius in lib. 4. VALES. Hoc quum vir doctissimus ante tot iam annos observaverit; quid potest fingi ineptius Ioh. Harduino in nummis, ut vocat, illustratis scribente pag. 455. quum ex Plinio et Stephano probasset esse urbem Arabiae? *Ibi Singarensis pugna Constantii Imp. adversus Chosroen Persarum regem, de qua nos egimus in Notis ad Themistium orat. I.* GRON. *Labenti* iam expugnatae. W.

CAPUT VII.

1. *Memor nimirum quae saepius ibi pertulerat.*] Ter omnino est a Persis obsessa Nisibis, sed maiore sui detrimento, dum obsedit, hostis affectus est, ut ait Rufus Festus. Prima quidem Nisibis obsidio contigit anno Domini 337. Feliciano et Titiano Coss. ipso anno quo Constantinus Magnus excessit, ut ait auctor Chronici Alexandrini: σαπώρης ὁ περσῶν βασιλεὺς ἐπῆλθε τῇ μεσοποταμίᾳ πορθήσας τὴν Νίσιβιν καὶ παρακαθίσας αὐτὴν ἡμέρας ξγ΄. καὶ μὴ κατισχύσας αὐτῆς ἀνεχώρησε. Hieronymus in Chronico

hanc obsidionem ponit anno Domini 338. *Sapor*, inquit, *Mesopotamia vastata duobus ferme mensibus Nisibin obsidet.* Sed priorem Chronici Alexandr. sententiam sequi malo. Etenim Libanius in βασιλικῷ Persas ait post obitum Constantini ripam Tigris superare ausos non esse. Secunda autem obsidio Nisibis accidit anno Domini 350. Sergio et Nigriniano Coss. ut legitur in Chronico Alexandrino, et apud Cedrenum recte. Etenim Iulianus in Orat. 1. et 2. in quibus eam obsidionem elegantissime describit, Persas ait tempus observantes, quo Constantius adversus Tyrannos in Occidentem erat profectus, maximis cum copiis in Mesopotamiam irrupisse, et Nisibin quatuor prope mensium spatio obsedisse: sic enim dicit in Orat. 2. ταύτην δὲ τὴν πόλιν στρατὸς πολὺς πλήθει παρθυαίων σὺν ἰνδοῖς περιέσχεν, ὁπηνίκα ἐπὶ τῶν τυράννων βαδίζειν προὔκειτο. Idem confirmat Themistius in fine Orat. 14. Denique Zonaras qui in gestis Constantini filiorum commemorandis solito diligentior fuit. Ex quo et ex Volagesi Nisibeni Episcopi qui Iacobo successerat, Epistola, tota huius obsidionis historia petenda est. Eius Epistolae partem refert auctor Chronici Alexandrini. Ex his apparet falli Hieronymum, qui in anno Domini 348. scribit: *Rursus Sapor tribus mensibus obsidet Nisibin.* Nam haec trimestris obsidio biennio post contigit, ut dixi. Volagesus centum dies durasse scribit. Tertia demum obsidio fuit anno Domini 359. Eusebio et Hypatio Coss. cuius meminit Ammianus noster in lib. 18. cap. 7. et Zonaras, ut ad eum locum adnotavi: ac postremo Zosimus in lib. 3. c. 8. Sed hic tertiam hanc obsidionem paucorum dierum cum secunda illa confudit, ut recte notavit vir eruditissimus D. Petavius in Iuliani Orat. 1. p. 70. ed. Spanh. VALES. Conf. omnino Heynius ad Zosim. III, 8. W.

Institutores] conditores, XIV, 8. De *Bezabde* munimento in peninsula ad Tigridem sito, cui Phoenicae oppidum inditum ab Alexandro Magno, cf. Mannert Persia p. 306. *Loca suspecta* non satis tuta. W.

Sagittariis pluribus Zabdicenis.] Horum mentio fit in Notitia Imperii sub Duce Mesopotamiae: *Cohors quartadecima Valeria Zabdenorum Maiocariri.* Hos Romano tunc Imperio paruisse ait Marcellinus: sed paullo post cum aliis regionibus Transtigritanis dedita est a Ioviano Zabdicena, ut Marcellinus, Zosimus, Petrusque Patricius affirmant. In ea regione erat opidum Bezabde teste Marcellino: quod vocabulum Zabdicenorum Syro sermone significare videtur, seu potius domum Zabdae, ut Scaliger ad Eusebii Chronicum adnotavit. Eamdem et Phoenicam Graeco vocabulo Macedones appellarunt ab urbe Epiri Phoenica. VALES. Habitabant Zabdiceni circa Bezabden ad utramque Tigridis ripam. W.

3. *Caduceatoribus*] legatis de pace agentibus, qui caduceum praeferentes, inviolabiles habebantur. W.

6. *Pergebant introrsus*] versus moenia. Cf. XIX, 9. W.

7. *Christianae legis*] Eodem sensu dicitur in Cod. Theodos. lex sanctissima, catholica cet. v. Glossar. Nomicum h. v. W.

9. *Velut regentibus penetralium callidis*] quum machinarum rectores, tamquam in ipsa urbe nati, *contemplabiliter* manifeste,

(vel *perite*, uti xxx, 5. *contemplabili dextera* Ernest.) partes debiliores ferirent. W.

10. *Manualium saxorum*] quae manibus provolverentur, paullo post *molarium*. — *Quali* i. e. malleoli, quam ipsam vocem reponendam putabat Reinesius praeter necessitatem. Vid. quae notavimus ad c. 6. §. 6. W.

12. *Agitantes arietes*] ad promovendos vel retrahendos arietes ordinati milites, qui pro machinae pondere plures numero essent. *Fomentis ignium*, materiis ignem facile concipientibus et nutrientibus. W.

13. *Casus flammeos*] pericula ex ignibus coniectis. *Repsit* lente processit, *nisibus magnis* quamquam rectores omnes nervos intenderent. *Laxatam* iuncturis lapidum dissolutis. W.

14. *Arctius* vehementius *proelium*. W.

15. *Plebis immensae ponderibus*] innumerabili hostium multitudine. W.

17. *Quod accidit*] v. infra c. 11. ubi Constantius hoc munimentum, frustra tamen, recuperare voluisse narratur. — *Interceptis* captis, cf. infra c. 10. W.

Virtam adoriri disposuit.] Βίρθα dici videtur a Ptolemaeo opidum in Mesopotamia iuxta Tigrim. VALES.

Virtam] Ptolemaei sine dubio *Bithiga*, v. *Mannert Persia* p. 307. hodie Tekrit, d'Anville Geographie ancienne T. II. p. 201. *Instructione varia* apparatibus et munitionum generibus. W.

18. *Poenas cruciabiles*] sensu activo more illius aetatis. — *Multis* i. e. pluribus. vid. Vales. ad xxvi, 4. W.

CAPVT VIII.

1. *Statariae pugnae*] oppositae velitationibus vagis, cf. xiv, 2, 8. *Emicuere*, eminuerunt. W.

Auxilia super his Scytharum.] Id inter praecipuas Constantii laudes numerat Libanius in Orat. quae *βασιλικὸς* inscripta est, quod Scythas infensissimos antea pop. Rom. non solum pacaverit, sed etiam, quod numquam antea contigerat, adversus Persas auxiliares habuerit, (Reisk. III. p. 303.) πάλαι ἐξῆλθε στρατόπεδον σκυθικὸν, τῇ μὲν ῥωμαίων χειρὶ συμβαλούμενον, τῇ δὲ δυνάμει περσῶν ἀντιταξόμενον, etc. Post Constantium ceteri Impp. Scytharum auxiliis adversus Persas usi sunt: ut Iulianus, teste Marcellino in lib. 23. c. 2. principio: et postea Valens, ut est in lib. 30. c. 2. HENR. VALES. [Primus autem Gothorum auxiliis contra Persas usus est Galerius Maximianus Caesar; et postea in bello Liciniano Constantinus Maximus Aug. cui et Gothi XL. suorum millia adversus varias gentes obtulerunt: uti scribit Iordanes in Geticis. Contra tamen in Excerptis, quae frater meus edidit, dicitur Licinius Aug. apud Chrysopolim cum Constantino pugnans, auxiliares secum Gothos habuisse: *Deinde apud Chrysopolim Licinius maxime auxiliantibus Gothis, quos Aliquaca Regalis deduxerat: quum Constantini pars vincens* XXV. *millia armatorum fudit partis adversae, ceteris fugientibus.* Ob id Constantinus

post oppressum Licinium Gothis bellum intulit, victisque obsides imperavit, ac cum eis pacem, mox et foedus iniit.] HADR. VALES.

4. *Decentii*] c. 4. *Cubiculariorum, qui ad Caesarem aliqua portavere sollemnia*, h. e. tributorum in Galliis exactorum debitam partem Iuliano attulerant, (quae eadem *sollemnium* significatio est XXII, 7.) W.

Non repugnanter, tamen nec arrogantibus verbis.] Manifesta in his est oppositio, quae tamen perire videtur, si verba *non repugnanter* exponas non contumaciter, modeste, nam verbis non arrogantibus scribere etiam modestiae est. Quod si vero ita sumas, ut non ad Constantium referantur, sed ad exercitum, cui in obtrudenda Augusti dignitate *repugnare* noluerit Iulianus, durum tamen et hoc sit atque coactum. Fortasse aliud verbum pro *repugnanter* Ammianus posuerat, cui significatio inesset ea, ut Iulianus non *demisse* quidem, immo aperte scripserit, quod totius epistolae suadet argumentum. W.

Ne videretur subito declinasse.] Sic placuit P. Castello, cum in Editione Rom. legeretur *reclinasse:* quod equidem praetulerim, metaphora sumpta ab equis immorigeris qui se reclinant, ut sessorem excutiant: ἀφηνιάζειν et ἀναχαιτίζειν Graeci dicunt. In Ms. Flor. et Valent. [ac Colbert.] legitur *redundasse*. In Regio codice *repugnasse*, ex coniectura, ut opinor: quam tamen minime probo, cum superiore linea id verbum positum sit. Et in prima sententia acquiesco, quam confirmat alter locus ex lib. 14. c. 7. ubi Gallus dicit: *Montius nos ut rebelles, et maiestati recalcitrantes Augustae per haec quae strepit incusat.* et in lib. 22. cap. 11. HENR. VALES. An volunt istae in Msstis varietates *renuntiasse?* ut *renuntiare vitae* vel *foro?* GRON.

5. *Propositi mei fidem*] propositum; ita me vitamque omnem composui. *Quoad fuit* hoc satis aperte. W.

6. *Inde ut*] i. e. ex quo — ut *apparitor fidus* cf. XVI, 7. et alibi. *tuas aures implevi* iucunda tibi nuntiare gavisus. — *Diffusis permistisque passim* pluribus diffitis, sed consociatis *Germanis*. W.

7. *Si quid novatum*] (modeste dictum) si non eadem nunc, quae antea, sit nostra invicem relatio. — *Miles olim deliberatum implevit* iamdudum captum consilium exsecutus est. — *Nullas vices rependi*, praemia nulla dari. W.

9. *Amandatus*] interiora palatii petens, secedens, absens. Amat omnino Ammianus hoc verbum, cf. XVI, 12. XXVII, 10. W.

Salutem mussatione quaeritabam.] Haec emendatio a Gelenio profecta est: In Editione Rom. exculum est, *salutemus latione*, perinde ac in Ms. Flor. [et Colbertino]. Unde Castellus ineptissime correxerat: *Salutem cum latibulo quaeritabam, et latebris*, quae ταυτολογία ferri non potest. Aut igitur ex codice Regio scribendum est, *salutem simulatione quaer. etc.* aut emendationi Gelenii acquiescendum. VALESIUS. Ex tot Mss. quibus accedit editio Romana, videtur nullo negotio et bono sensu fieri *salutem velatione quaer. et latebris*. Simulatio utique nulla hic fuit. GRON. Sane quidem simulationis notio locum hic non habet, ubi Iulianus probare Constantio vult innocentiam; nec tamen placet, quam substituit Gronovius, *velatio*, quae vix distingui a sequentibus latebris possit. In vernacula interpretatione le-

gendum conieci: *ſalutem ſimul dilatione quaeritabam et latebris;* cuius emendationis non eſt quod me poeniteat. *Simul — et* pro *et — et* familiare eſt Noſtro. v. XXVI, 10. — *ſimul — atque* XXIX, 5. W.

Libero pectoris muro, ut ita dixerim] Sentit ipſe, hoc *μείλιγμα* addens, tropi duritiem. W.

10. *Mecumque ipſe conteſtans.*] Ad oram codicis Regii ſcriptum eſt *coniectans* eadem manu VALES. Ammianeum profecto eſt *coniectans.* v. XVII, 3. paullo poſt: *cum animo disputans. Conteſtans* Erneſtius explicat cogitans. W.

11. *Actum ſecus*] ac par, aequum, iuſtum eſt. Sic nude poſitum *ſecus* ſine oppoſitione haud infrequens. — *Ad compendia ſua* ſibi conſulentes, lucri cauſa. — *Adulatione vitiorum altrice* obiurgatio ſatis acerba, nec minus gravia quae ſequuntur: quae ego *cum ratione* non ſine aequitate *poſco,* non tam poſco, ut mihi impetrem, *quam a te utilia probari et recta,* qui tuus non ſemper mos eſt. W.

Excellentiſſimam virtutum omnium iuſtitiam.] Iamblichus ad Anatolium: Ἐπ' αὐτὸ δὴ τὸ τῶν ὅλων ἀρετῶν τέλος, καὶ τὴν συναγωγὴν αὐτῶν συμπασῶν, ἐν ᾗ δὴ πᾶσαι ἔνεισι συλλήβδην κατὰ τὸν πάλαι λόγον, γένοιτο ἂν τις, εἰς τὴν δικαιοσύνην ἀγόμενος, apud Stobaeum Serm. LI. pag. 187. *Polus apud Stobaeum: δοκεῖ μοι τῶν ἀνδρῶν τὰν δικαιοσύναν ματέρα τε καὶ τιθήναν τῶν ἄλλων ἀρετῶν προσειπεῖν. Chalcidius in Platon. p. 159. *Optima ſymphonia eſt in moribus noſtris iuſtitia, virtutum omnium principalis, per quam ceterae quoque virtutes ſuum munus atque opus exſequuntur.* Vid. Cicer. 2. de Officiis. Theognis: Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρέτ' ἐστίν. LINDENBR.

13. *Equos praebebo curules Hiſpanos.*] Equorum Hiſpani ſanguinis mentio in L. unic. C. Theod. de equis curulib. *Chronicon Sangallenſe de Carolo M. lib. 2. *Imperator Regi Perſarum direxit nuntios, qui deferrent equos et mulos Hiſpanos.** LINDENBR.

Equos praebebo curules Hiſpanos, etc.] Eadem tradit Zonaras his verbis: ἐπαγγελλόμενος δὲ καὶ τοὺς ἁμιλλητηρίους ἵππους ἐξ ἱσπανίας ὡς ἔθος, καὶ τοὺς ἐπιλέκτους ἄνδρας ἐκ γαλατῶν ἐτησίως στέλλειν αὐτῷ. Additque Iulianum Caeſaris, non Auguſti nomen litteris inſcripſiſſe, ne inſcriptione ſtatim offenſus Conſtantius eas averſaretur: quod confirmat etiam Iulianus in Ep. ad Athen. VALES.

* *Lectos quosdam.*] Confirmat hanc ſcripturam Zonaras verbis ſupra allatis, ἐπιλέκτους ἐκ Γαλατῶν. Sed cum in MSS. codicibus, Regio, [Colbertino,] ac Toloſ. ſcriptum invenerim, *aduleſcentes Letos quosdam,* alias *Laetos:* non dubito, quin haec ſcriptura verior ſit. Sunt autem Leti, ut ad librum 16. c. 11. notavi, ſemibarbari quidam qui Gallias habitabant; vel (ut Ammianus noſter ſubiungit) *cis Rhenum edita barbarorum progenies.** VALES.

14. *Ordinarios iudices*] magiſtratus civiles et duces exercitus, et *ſtipatores,* ſatellites, protectores, ſcholas palatinas. W.

15. *Deſperatione pereunt.*] In MSS. Regio [et Colbertino,] et in Editione Rom. Auguſt. et Baſil. legitur *pereant:* et paullo

ante *affliguntur* ſcriptum habet codex Regius [et Colbertinus] cum Editione Romana. Quocirca ſic ſcribendum eſſe coniecerim: *Ne conſumpta penitus iuventute, ut affliguntur praeterita recordantes, ita deſperatione pereant impendentium.** Sic in cap. IV. libro XXV.* VALES.

Ne deſperatione pereant impendentium] qui ne nunc quidem tuti ſint ab incurſibus barbarorum ideoque adiumentis ipſi potius tuis indigeant. W.

17. *Ne quid ſublatius dicam cum imperio congruens*] ne Auguſta dignitate ſuperbius uti velle tibi videar. *Rerum acerbitates conclamatas*, ſumma reip pericula. W.

18. *Secretiores alias Conſtantio offerendas.*] Has mordaces litteras non eo tempore, ſed poſtea miſſas a Iuliano ſcribit Zonaras, tunc cum Leonas qui legatus ad Iulianum fuerat, re infecta ad Conſtantium rediit. ἀπογνοὺς μέντοι δυνήσεσθαί τι τῶν αὐτῷ προστεταγμένων ἀνύσαι, ὑπέστρεψε μετὰ γραμμάτων τοῦ τυραννήσαντος ἀναιδῶς ὀνειδιζόντων τὸν αὐτοκράτορα ὡς πλεῖστα ἐξαμαρτόντα κατὰ τοῦ γένους αὐτοῦ, καὶ ἀπειλούντων αὐτὸν γενήσεσθαι τιμωρὸν τῶν ἀδίκως παθόντων. *Leonas igitur deſperans ſe quidquam eorum quae ſibi mandata erant perficere poſſe, reverſus eſt cum Iuliani litteris, quibus impudenter Imp. obiurgabat, utpote qui in propinquos ſuos multa deliquiſſet, et minabatur ſe eorum iniurias ulturum.* VALES. Iulianus ipſe in Ep. ad Athenienſes p. 285. 6. communi legionum nomine datas litteras inſuper memorat: ἅπαντα τὰ παρ' ἐμοὶ τάγματα πρὸς αὐτὸν ἔπεμψεν ἐπιστολάς, ἱκετεύοντα περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἡμῖν ὁμονοίας. W.

19. *Pentadius*] vide Ind. I. *Eutherius Cubiculi Praepoſitus* XVI, 7. W.

20. *Coeptorum*] acceptae a Iuliano dignitatis Auguſtae. W.

22. *Publici curſus uſu permiſſo.*] v. ſupra c. 4. W.

CAPVT IX.

1. *Iudices celſiores*] rectores provinciarum, quae transeundae erant. *Oblique tenebantur*, maligne retinebantur. Erneſt. W.

Apud Caeſaream Cappadociae etiamtum degentem, invenere Conſtantium, Mazacam antehac nominatam.] Stephan. περὶ πόλεων. Μάζακα πόλις Καππαδοκίας, ἡ νῦν Καισάρεια. Atque id quidem in confeſſo eſt, Mazacam Caeſaream poſtea dictam: ſed a quonam ſic dicta ſit, in eo variant antiqui. Conſtantinus Porphyrogen. omnes civitates Caeſareas a Iulio Caeſare cognominatas putat, deque hac Mazaca ita ſcribit: Καισάρεια μητρόπολις ἡ ἀπὸ τοῦ μεγάλου καίσαρος Ἰουλίου ὠνομασμένη, ἥτις πρότερον ἐκαλεῖτο Μάζακα, ἀπὸ Μουσὰχ τοῦ τῶν Καππαδόκων ἀρχεγόνου. At Rufus Feſtus in Breviar. non a Iulio, ſed ab Auguſto Caeſ. ita vocatam adſerit: *Semper inter auxilia noſtra ſuere Cappadoces, et ita maieſtatem coluere Romanam, ut in honorem Auguſti Caeſaris Mazaca civitas Cappadociae maxima Caeſarea cognominaretur.* Ab utrisque diſſentit Sozom. et Claudio adtribuit, quod illi a Iulio vel Auguſto Caeſ. factum adſerunt, Hiſtor. Eccleſ. lib. v. cap. 4. περὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὴν πρὸς τῷ Ἀρ-

γείῳ Καισάρειαν μεγάλην, καὶ εὐδαίμονα, καὶ μητρόπολιν οὖσαν τοῦ Καππαδοκῶν κλίματος, ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν πόλεων ἐξήλειψεν ὁ βασιλεὺς, καὶ τῆς ἐπωνυμίας τοῦ Καίσαρος ἀφείλετο, ἣ πάλαι ἔτυχεν ἐπὶ Κλαυδίου καίσαρος, Μάζακα τὸ πρῶτον ὀνομαζομένη. Sic enim locus hic legi debet: nam vulgatam lectionem Μάζα κατὰ τὸ πρῶτ. corruptam esse certum est. Et recte apud Cassiodor. habetur Histor. Tripart. lib. VI. cap. 4. *Ea quoque tempestate Caesaream Cappadociae maximam ac felicissimam civitatem ita vocari prohibuit, eique appellationem antiquam Caesaris abrogavit, quam a Claudio Caesare promeruerat: nam prius Mazaca dicebatur.* LINDENBR.

Caesarea (etiamnum *Kaisarie*) Mazaca Eusebia etiam dicta, pascuisque et equis famosa, v. Belin de Ballu ad Oppianum p. 224. ss. Caput fuit Cappadociae. Caesareae nomen traxit a Tiberio, Eutrop. VII, 11. Tillemont T. I. P. I. p. 108. vel ipso Augusto *Mannert Klein-Asien* Th. II. p. 255. ss. W.

2. *Limibusque oculis.*] Ita MSS. Flor. et Cod. V. Cl. P. Pithoei, quem vid. Adversar. lib. I. cap. 2. LINDENBR. [*Limibus* pro limis, uti XVII, 7. W.

4. *Leonam Quaestorem suum.*] Is est, qui Seleucensi Synodo interfuit, ut supra dixi. Eius dignitatem sic describit Socrates in lib. 2. συμπαρῆν δὲ αὐτοῖς εἷς τῶν ἐν τοῖς βασιλικοῖς ἐκφανῶν ὄνομα Λεωνᾶς. Sozomenus autem in lib. 4. συνεληλύθει δὲ αὐτοῖς καὶ Λεωνᾶς ὁ ἐν ἀξιώμασι λαμπροῖς ἐν τοῖς βασιλείοις στρατευόμενος. Sed neuter Quaesturae honorem satis expressit. Unus Zosimus in lib. 5. c. 32. sic Quaesturam egregie circumscribit: Σαλούϊος ὁ τὰ βασιλεῖ δοκοῦντα τεταγμένος ὑπαγορεύειν, ὃν Κοιαίστορα καλεῖν οἱ ἀπὸ Κωνσταντίνου δεδώκασι χρόνοι. Id est: *Salvius, cuius officium erat iussa Principis dictare: quem inde a temporibus Constantini Quaestorem appellari mos est.* Ex quibus coniicere est, eam dignitatem a Constantino primum institutam fuisse. Idem officium sic describit Rutilius in lib. I. 171.

Huius facundae commissa palatia linguae:
Primaevus meruit Principis ore loqui.

Quippe Quaestor leges dictabat, ut est in Notitia Imperii, et apud Cassiodorum in formula Quaesturae. Dicebantur autem hi Quaestores sacri Palatii, ad differentiam Quaestorum, qui erant in Senatu Rom. de quibus agit Ulpianus in tit. de officio Quaestoris. Isti de quibus posteriore loco dixi, magistratus erant populi Rom. et ex iis quidam Candidati Principis dicebantur, ut ait Ulpianus: qui scilicet commendati erant a Principe, sine repulsa et ambitu designandi, quemadmodum loquitur Tacitus in lib. I. Ann. Eodemque sensu Praetores Candidati, et Tribuni Candidati dicebantur. Ut in veteri Inscriptione Graeca: ΤΑΜΙΑΝ ΚΑΝΔΙΔΑΤΟΝ. ΔΗΜΑΡΧΟΝ ΚΑΝΔΙΔΑΤΟΝ. et in hac Latina: *C. Caerelio, etc. Quaestori. Candidato. Imp. Caesaris M. Aurelii Antonini. Trib. pl. Candidato.* Et in altera *Praetor. Kandidatus. Quaestor. Kand.* Ex quibus intelligendus est Spartiani locus in Severo c. 3. *Praeter designatus a Marco est, non in Candida, sed in competitorum grege.* Id est, non inter Candidatos Principis. Verum, ut dixi, ab his distinguendus est Quaestor sacri Palatii. VALES.

Nihil novatorum se asserens suscepisse] arrogatum a Iuliano Augusti nomen ratum habere non posse. W.

Intra Caesaris se potestatem continere.] Idem scribit Victoris Epitome c. 65. *Hinc a militibus Gallicanis Augustus pronuntiatur. Hunc Constantius urgere legationibus, ut in statum nomenque pristinum redeat. Iulianus mandatis mollioribus refert, se sub nomine celsi Imperii multo officiosius pariturum.* VALES. Aliter Zosimus III, 9. qui ne Caesaris quidem nomen Iuliano concessisse Imperatorem affirmat. Iulianus ipse in Epist. ad Athenienses p. 286. Constantium sibi, nulla dignitatis vel deponendae vel retinendae facta mentione, salutis tantum fidem dedisse testatur. Conf. et Zonaram Lib. XIII. p. 20. ss. et Reitemeierum ad Zosimum p. 571. W.

5. *Intentatorum*] minarum. W.

In locum Florentii.] Quod etiam refertur a Zonara his verbis: τῷ μέντοι Κοιαίστορι ἐπέτρεψε καὶ τοὺς τὰς ἀρχὰς ἐκεῖσε ἀνύοντας παραλῦσαι τῆς ἐξουσίας, καὶ αὐτὸν τῶν πραιτωρίων ἔπαρχον, ἑτέρους τε ἐς ταύτας ἐγκαταστῆσαι οὓς ἐκεῖνος εἰς ἑκάστην ὠνόμασεν. *Quaestori mandavit, ut eos qui promoti ad magistratus erant in Galliis, potestate discingeret, et in his Praefectum ipsum Praet. alios vero quos ipse nominaverat, in eorum locum subrogaret.* VALES. *Felicem Notarium.* Cf. XXIII, 1. W.

8. *Libellis antea respondentem.*] Id est, Magistrum Libellorum. Quatuor enim erant Scrinia sacra: singulis praeerant Magistri. Post Magistros erant Proximi, qui et Priores dicebantur: iique in unoquoque Scrinio plures fuere, ut patet ex lege x. Cod. Th. de Proximis. Proximos sequebantur Melloproximi, deinde Exceptores, lege 16. Cod. cit. Ex his patet Proximos Scriniorum a Magistris distingui. Quare non assentior doctissimo viro qui in Notis ad Historiam Aug. Proximos Scriniorum ait dici Magistros. Atqui diversi sunt in Codice tituli de Magistris Scriniorum, et de Proximis. Et in lege unica Cod. Th. qui a praebitione tironum. Proximi Scriniorum a Scriniorum Magistris longo intervallo separantur. Deinde Proximi Vicariis exaequabantur, ut est in tit. de Proximis. *Hinc in actione 1. Concilii Chalcedonensis *Mamas vir Spectabilis* dicitur *Comes et Proximus sacri scrinii Libellorum, et sacrarum Cognitionum:* et similiter Castorius quidam. At Magistri praeferebantur Vicariis lege un. de Magistris Scrin. Denique ad Proximatum quidem ordine militiae perveniebatur, ut docet lex 6. et 17. Cod. cit. Magisterium vero a Principe conferebatur. Sic in lib. 29. c. 2. Festus quidam ex Advocato Consularis Syriae, ex Consulari Magister Memoriae, deinde Proconsul Asiae fuisse dicitur. VALES.

9. *Lupicinus homo superbae mentis et turgidae*] v. supra c. 1. W.

Nullas ciere potuit turbas.] Callide excusat factum Iuliani, qui Lupicinum ex Britannia reversum comprehendi iussit, et in libera custodia habuit, cum aliquot aliis: quod Constantius obiiciebat Iuliano, ut refert Iulianus in Epist. ad Athen. VALES.

CAPUT X.

1. *Obtricensi Mosae oppido.*] Idem hic nodus, qui lib. XVIII. c. 2. §. 4. ubi de Tricesima agitur. Locus autem in Mss. sic le-

gitur: — *commonitus Obtricensimae oppido propinquabat.* Viderint alii. LINDENBR.

Obtricensi Mosae oppido.] Sic primus edidit Gelenius, cum in Editione Rom. legeretur *Obtricensimae*, prout etiam habet Editio Augustana, et codex Regius, Flor. et Valentinus [ac Colbertinus.] At Castellus audacter emendaverat *Tasandro*, quod opidi nomen alicubi legerat. Ego vero non dubito quin legendum sit *Tricensimae opido:* cuius meminit in lib. 18. c. 2. *Castra Herculis, Quadriburgium, Tricensimae, Novesium, Bonna.* HENR. VALESIUS. [Ego in Notitia Galliarum pagina 150. docui observavique, Coloniam Traianam, Castra Ulpia, et Tricesimam tria unius eiusdemque loci nomina esse: quem locum Marcellinus infra, in libro 18. *Tricesimam* vel *Tricensimam*, in libro XX. *Obtricensimam opidum* dicat ab hibernis legionis Tricesimae Ulpiae Victricis. Tu Notitiam consule in Colonia Traiana.] HADRIANUS VALES.

2. *Rheno exinde transito.*] Ter, cum adhuc Caesar esset, Rhenum traiecit Iulianus, ut ipse dicit in Ep. ad Athen. primum post Argentoratensem pugnam, ut memorat Marcellinus initio lib. 17. anno D. 357. deinde anno 358. et 359. teste Marcellino nostro. Haec autem quarta traiectio tunc contigit, cum iam Augustus esset anno D. 360. Constantio X. et Iuliano III. Coss. De hac autem sua in Germaniam expeditione loquitur Iulianus in Ep. ad Maximum Philosophum, eamque trimestrem fuisse testatur. Meminit etiam Libanius in Orat. funebri (Reisk. I. p. 557.): ἐλθὼν δ' ἐπὶ τὸν Ῥῆνον, καὶ δείξας τοῖς βαρβάροις τὴν κεφαλὴν, καὶ δευτέροις ὅρκοις τὰς ὁμολογίας ἐνδήσας ἔτρεχεν ἐπὶ τὸν ἀκούσιον ἀγῶνα. *Cum venisset ad Rhenum, ostenso barbaris vultu, ac iteratis sacramentis firmato foedere, ad civile bellum se invitus accinxit.* Quinta demum ac postrema traiectio accidit Tauro et Florentio Coss. ut est in lib. 21. IDEM.

Regionem subito pervasit Francorum, quos Atthuarios vocant.] Variant in nominis huius editione exemplaria prisca. Lazius *Advarios*, alii *Antuarios*, vel *Ansivarios*, aut *Ansuarios* se reperisse testantur. Quae mutatio etiam in aliis libris invenitur: ut in Charta divisionis inter Karulum et Hludovicum: *Ad Baiuvariam totam Toringiam, Ribuarias, Atoarias.* Alia eiusdem divisionis charta: — *Batua, Hattuarias.* *Ado in Chronicis A. C. 717. p. 197. *Saxones terram Matuariorum devastaverunt.* Dubio procul legendum, *terram Atuariorum.** Sed et Lotharius Imp. in donatione Ansfrido Palatino facta *Atthuariam pagum* laudat: eaque scriptura proximius ad eam, quam in Ammiano reperimus, accedit. Donationis ipsa verba publicavit V. Cl. Marq. Freherus in Originib. Palatin. pag. 31. 38. LINDENBR.

Quos Attuarios vocant.] Horum mentio fit in Gestis Francorum Epitomatis, cap. 19. de Danis: *Theodorici pagum Attuarios, vel alios devastantes.* [De Attuariis vide Notitiam Galliarum.] VALES.

Quos Attuarios vocant] Reinesius: „Cluverio Ansivarii." Chasuarii dicuntur Tacito et Ptolemaeo, Chattuarii Straboni, Cattuarii et Attuarii Velleio II, 105. Habitabant ad Rheni inferioris partem occidentalem in ducatu Geldriae. Mannert German. p. 228. f. W.

CAP.

CAPVT XI.

2. *Suis rationibus ſtringeretur*] ſuis partibus accederet. W.

3. *Olympiada ei copulaverat coniugem, ſponſam fratris.*] Id quidem Conſtantio inter cetera crimina obiicit Athanaſius in Ep. ad Solitarios, p. 856. οὕτω γὰρ καὶ εἰς ἀδελφὸν ἀσεβεῖν τετόλμηκε· καὶ προσποιεῖται μὲν οἰκοδομεῖν αὐτῷ μνημεῖον, τὴν δὲ μνηστὴν αὐτοῦ τὴν Ὀλυμπιάδα βαρβάροις ἐξέδωκεν, ἣν ἐκεῖνος ἄχρι τελευτῆς ἐφύλαττε, καὶ ὡς ἰδίαν ἀνέτρεφεν ἑαυτῷ γυναῖκα. *Adeo enim etiam in fratrem impius eſſe ſuſtinuit, ac ſepulcrum quidem ei ſe aedificare prae ſe fert: ſponſam autem ipſius Olympiadem barbaris dedit; qnam ille quoad vixit cuſtodiebat, nec ſecus ac propriam coniugem educabat.* VALES.

Ablabii.] De Ablabio, iam Conſtantini Magni aetate Praetorii Praefecto, vide, ſi tanti eſt, quae collegit Tillemontius T. IV. P. 1. p. 346. ſſ. W.

4. *Melitinam minoris Armeniae oppidum* alias Melita, hod. Malathiia, Malatia, Mannert VI, 2. p. 290. et *Lacotena* ubi nunc urbs *Meraſch* vel *Marhas*, Mannert ib. p. 296. *Samoſata* (Shemiſat) *Edeſſam* (Sic Erneſtius. Valeſ. habet *Aedeſſam*) Meſopotamiae urbem, Callirrhoen etiam dictam, unde et nunc nomen adhaeſit *Orſa*, *Orrhoa* vel *Rhoa*, Mannert Tomo V. P. 2. p. 276. W.

5. *Qui aerarium tuebatur.*] Duo fuere tunc temporis aeraria: alterum privatum, alterum publicum; quae utriusque aerarii nomine frequenter in Codice deſignantur. Privatum aerarium id eſt, quod frequentius res privata dicitur. Sic apud Symmachum in Epiſt. 43. lib. 4. Cui praeerat Comes rei privatae. Publicum autem aerarium erat illud, quod ſacrae Largitiones vulgo dicebatur. Et hoc eſt, quod nunc intelligit Marcellinus. Urſulus enim, de quo hic ſermo eſt, Comes erat Largitionum ſacrarum: ut videre eſt in lib. 22. c. 3. ad quem ſpectabat ſtipendia militibus erogare, ut docet Vopiſcus in Probo c. 23. *Annonam e provincialibus daret nullus; ſtipendia de Largitionibus nulla erogarentur.* Et Mamertinus in Grat. actione c. 1. *Nam cum me, ait, aerarium publicum curare voluiſti, idque eo tempore quo milites anteactis temporibus ludo habiti praeſens ſtipendium flagitarent, quoquo modo videbar honorem onere penſare.* Denique Agathias in lib. 3. de Rufino quodam Comite Largitionum: παρῆν δὲ αὐτός τε οὐχ ὥστε στρατηγὸς ἢ ταξίαρχος, ταμίας δὲ μόνον τῶν βασιλέως χρημάτων, οὐ μὴν τῶν ἐκ τῆς δασμοφορίας ἐρανιζομένων, (ἄλλῳ γὰρ ἐπετέτραπτο ταῦτα) ἀλλὰ τῶν ὅσα ἐκ τῶν βασιλείων θησαυρῶν ἐπεπόμφει, ἐφ᾽ ᾧ τοὺς ἀριστεύοντας ἐν ταῖς μάχαις τὰ προσήκοντα κομίζεσθαι γέρα. *Aderat autem ille neque ut Magiſter militum, neque ut Tribunus: ſed ut diſpenſator aerarii regii, non quidem eius pecuniae quae ex re tributaria colligitur; (haec enim alteri commiſſa eſt,* nempe Praeſ. Praet.) *ſed illius quae ex Principis theſauris advecta erat, ob id ut qui in praeliis fortiter feciſſent, munerarentur.* VALES. Urſulus adfuit iam XVI, 8. W.

Quibus animis] quam fortiter. Ironia acerba. *Imperii opes iam fatiſcunt* aerarium exhauritur. W.

6. *Instaurata*] a Sapore, cf. c. 7. W.

8. *Atque cum illi.*] Hunc locum sic legendum esse existimo: *Ad quae cum illi obstinatione nativa reniterentur, ut clare nati, periculisque et laboribus indurati, cuncta obsidioni congrua parabantur.* Simili locutione in lib. 16. c. 9. dixit: *Cassiano Comite stipendiis et discriminibus indurato diversis.* VALES.

Reniterentur] Sic confidenter suadente Valesio posui pro *retinerentur*, quod nihili est. W.

9. *Laxatis d. ad diem unum animis.*] Sic primus edidit Castellus, cum in Editione Rom. legeretur, *ad diem unum indomis*, prout etiam codex Regius scriptum habet [et Colbert.] ac Florentinus Videndum tamen ne potius ita scripserit Marcellinus: *Laxatis deinde ad diem unum indutiis.* VALES.

Defensores obtentis ciliciis.] Simili arte Iosephus in obsidione Iotapatae, dum muri urbis altius extolluntur, suos incolumes praestitit: uti id narratur de bello Iudaico lib. III. cap. 7. LINDENBR.

Obtentis ciliciis] Cilicia panni erant, e pilis caprarum hircorumve contexti. Vegetius de re militari IV, 6. „Saga ciliciaque „tenduntur, quae impetum excipiant sagittarum: nec enim facile „transeunt spicula, quod cedit et fluctuat." W.

11. *Cum spes nostrorum inferior.*] Haec scriptura a Gelenio profecta est. Nam in anterioribus Editionibus, Romana scilicet aliisque eam secutis legebatur *interior*, quemadmodum etiam in Ms. Flor. et Regio, [in Colbert. *Cum spe nostrorum interior.*] Mihi non dubium est quin scribendum sit: *Cum spes nostrorum interiora cuncta maerore compleret.* Quam emendationem postea in exemplari Regio suprascriptam, *in Tolos. autem contextu exaratam* reperi. Confirmatur autem ex simili loco capitis V. hoc libro. VALES. Sensus: cum spes tantum nobis cresceret, quantum oppidanis minueretur. W.

Antiochia — excisa] sub rege Chosroe. *Faberrime* cf. XXIX, 3, 4. *aptata*, artificiose composita, ut dissolvi in plures partes posset. v. paullo post. W.

12. *Omni arte*] Et haec scriptura auctorem habet Gelenium. Castellus enim et Accursius Editionis Rom. scripturam retinuerant, quae est huiusmodi, *Omni argenteo*, perinde ac in Ms. etiam Flor. [et Colbertino] scriptum est. In codice Regio *et Tolosano* exaratum distincte reperi, *omni argumento;* quemadmodum coniecerat Lindenbrogius. Est autem *argumentum* idem quod argutia, et industria seu μηχανή: ab eademque origine *Ars* dicta est. Sic apud Virgilium in lib. 7. v. 791. argumentum ingens pro opere eximio ponitur. VALES. *Argutiae* sic XXVI, 9. W.

13. *Malleolos et incendiaria tela.*] Vid. Veget. lib. IV. cap. 18. LINDENBR.

Humectis scortis et centonibus erant opertae.] Adhibebant interdum cruda boum coria, vel, ut Graeci dicunt, βύρσας νεοδέρους βοῶν, ut ignis humore languesceret. Ammian. *Aries humectis taurinis opertus exuviis.* Ioseph. de bello Iudaico lib. III.

cap. 13. Veget. lib. 4. cap. 15. *Vitruvius lib. 10. cap. ult. Vid. Aelian. et in eum Casaub. cap. 33. pag. 97.* LINDENBR. Aeneam (Tacticum) voluit scribere, aut Galli manum eius prave adsequuti sunt. GRONOV.

Humectis scortis.] Va. *hum. scorteis.* *Varro de Ling. Lat. lib. 6. cap. 78. *Antiqui dicebant scortum, sed etiam nunc dicimus scortea ea, quae ex corio et pellibus sunt facta.* Et sane *humectis scorteis* Ammian. scripsisse reor. ut lib. 24. c. 6. *Operimentis scorteis equorum omni multitudine defensa.** Glossar. *Scortea,* δερματοχιτών. Dionys. Halicarn. lib. VII. pag. 477. Μαλλωτοὶ χιτῶνες οὓς ἔνιοι χορταίους καλοῦσι. Corrig. σκορταίους καλ. *Neque enim placet viri doctissimi denominatio, qui ἀπὸ τῆς χόρτου deduxit.* Tertull. adversus Marcion. cap. XI. *Exinde in scorteis vestibus, sed ante sine scrupulo nudus.* Vid. Fest. *et Casaub. de Satyr. lib. 1. c. 4. p. 141.* LINDENBR.

Unctae alumine diligenter] Gell. lib. XV. cap. 5. *Lupus Servatus in Vita S. Wigberti cap. 21. *Videres lignorum simplicem materiam, nec prorsus alumine oblitam, amoliri a se ignis potentiam.* Liber hic editus est cum Hincmaro.* LINDENBR.

Unctae alumine, ut ignis in eas laberetur.] Vide Agellium in lib. 16. initio, ubi idem aluminis miraculum refert ex Annalibus Quadrigarii. VALES. Hanc ignis arcendi vim alumini tribuit etiam Gellius XV, 1. quam tamen vim large saturato vitrioli acido potius inesse docet *Beckmann Geschichte der Erfindungen* B. II. S. 208. W.

15. *Aries maximus.*] Arietis tam frequens apud veteres descriptio, ut de eo iterum hic quid velle dicere, id vero operam esset ludere. Videndi Tactici et rei militaris Auctores. LINDENBR.

Illaqueatam altrinsecus laciniis retinuere.] Vid. Veget. lib. IV. cap. XXIII. et quae ab eius Scholiaste adducuntur. LINDENBR.

Ne *retrogradiens* retro tractus *resumeret vires* ictu graviori moenia feriret. *contemplabiliter* manifeste. v. supra ad c. 7. *Stabant machinae* inefficaces erant. Sic *proelium stetit* XIX, 8. W.

17. *Nihil impetrato*] alias nullo impetrato, ut XVII, 5. W.

18. *Amplioribus*] pluribus. v. XVI, 2. W.

21. *Latiusque sese pandente.*] Supple *certamine.* Sed haec scriptura meo quidem iudicio ferri non potest. Itaque emendo: *Latiusque sese pandentes Romani, etc.* Quod cum sequentibus verbis optime convenit. Atque ita loquitur Marcellinus in fine libri 27. *Latius sese pandens exercitus, etc.* VALES.

22. *Tamquam per transennam.*] Transenna funis est extensus, ut est apud Servium et Isidorum, qui scilicet olim extendi solebat in curriculis, ut dato signo et demisso fune, ex aequis spatiis cursores exsilirent. Glossae veteres, βρόχος ἐν ἀφετηρίαις ἐταμένος, *transenna.* Sic Marcellinus noster in lib. 25. c. 6. *Tamquam,* inquit, *e transenna simul emissi, spe citius ripas occupavere contrarias.* VALES. *Tamquam per transennam* auf ein Tempo. W.

24. [*Ut vero certaminibus finem vespera dedit incedens.*] *Vespera incedens* quid sit, haud facile dixerim, aut quis ita locutus sit. In codice Colbertino legitur: *Ut vero certaminibus finem vespere dedit incendens.* Legendum itaque puto: *Ut vero certaminibus finem vespera dedit intendens,* id est, vespera intenta, plena, provecta.] HADR. VALES. Atqui est imitatio Virgiliana ex fine Eclogae VII. *Et invito processit vesper Olympo.* Et Hadrianus nunc pronunciat contra fratrem ad lib. XXXI, XI, ubi ex Tacito citatus locus omnino hunc locum tuetur. GRON.

Vespera incedente] Equidem cum Gronovio et Ernestio nihil mutandum esse arbitror, cum Ammianus *incedere* et aliis rebus iungat, quibus alias iungi non solet, v. c. *incedit inopia* XXII. 13. W. Graeci sic usurpant verbum χωρεῖν, v. c. Aeschyl. Pers. 382. καὶ νὺξ ἐχώρει. ERF.

serum tempus] anni scilicet, hiemisque appropinquantis. *repellebat,* dissuadebat. W.

26. *Arcus caelestis conspectus assidui, quae species unde ita figurari*] *Lucretius lib. VI. 523.

Hinc ubi Sol radiis tempestatem inter opacam
Adversa fulsit nimborum aspergine contra;
Tum color in nigris exsistit nubibus arqui.

Apul. de Mundo p. 727. ed. Floridi: *Irim vulgo arcum esse aiunt, quomodo imago Solis vel Lunae humidam et cavam nubem densamque adinstar speculi colorat, et medietatem orbis sui secat.* De hac re plenius mathematici tractatores. LINDENBR.

Expositio de rebus ostendet.] Ita primus hunc locum restituit Gelenius, quem Castellus mirum ac prodigiosum in modum ante corruperat. Sed emendationem Gelenii equidem probare non possum. Nam quis umquam sic locutus est? *Expositio de rebus ostendet.* In codice Regio et Editione Rom. totus hic locus sic legitur: *Unde itaque igurari et solita exposita durebis ostendet:* nisi quod in Editione Rom. excusum est *durabis:* *In Tolos. *dura vis:** [In Colbertino: *Unde itaque ignari et solita exposita dura bis ostendet.*] Ex cuius licet inquinatissimae scripturae vestigiis hanc verissimam loci huius emendationem sum odoratus: *Quae species unde ita figurari sit solita, expositio brevis ostendet.* VALES.

Humoris spiramina] vapores calidi humidique. *Aspergines parvas,* pluviam tenuem. W.

Splendida facta.] Codex Regius [et Colbert.] Editioque Rom. scriptum habent *splendide facta.* Unde suspicor Marcellinum uno verbo scripsisse *splendefacta.* *Sic *nitefacta* apud Iuvencum l. I. Hist. Evangelicae, et *candificare* apud Augustinum in Psalm. 67. VALES.

Contra igneum orbem supinantur] Soli e regione opponuntur. *In nostro mundo,* in coelo, *quem sphaerae dimidiae parti rationes physicae superponunt,* quem terram nostram amplecti hemicycli forma physici putant. W.

27. *Lutea — flavescens, punicea, purpurea, coeruleo concreta et viridi*] Cur hi potissimum, non alii colores existant, et unde

ſiat, ut hoc, non alio ordine ſeſe excipiant, id ſubtiliter magis et poetica dictione expoſuit, quam ad veram ſcientiae ſubtilitatem. W.

28. *Dilutior*] languidior. *Excitatior* vividior. W.

Receptatione ſpiritus.] Sic primus edidit Gelenius. Nam Caſtellus ediderat *pro receptatione ſpiritus:* cum in Editione Rom. ſic legeretur: *Pro recitatione ſpiritus fulgores eius puriſſimi e regione deſlorat.* In Mſ. Flor. *pro reticatione* legi monuit Lindenbrogius, [ut legitur in Colbert.] Ego vero in codice Regio *et Toloſano* ſcriptum reperi, *pro reciprocatione ſpiritus.* VALES.

Pro receptatione ſpiritus fulgores eius puriſſimi deſlorat.] Locus vel Ammiani, vel librariorum culpa obſcurus. Si pro *receptatione* legas *reciprocatione,* quod nonnulli Codd. habent, ſi *ſpiritum* pro aëre poſitum ſumas, (uti xx, 3. terra *ſpiritus* cuiusdam interni motu ſuſpenſa) ſi voci *deſlorare* metaphoram exuas, ut ſit quaſi *decerpere, ſibi ſumere, arripere:* tum aliqualem ſenſum habebis, nempe hunc, quod fulgores ſolis puriſſimi repercuſſis per aëra radiis ad ſe rapit. — *Purpurat,* purpureum colorem, ſed quem nos violaceum ſolemus appellare, exhibet. W. Vereor ut ſcribendum ſit *puriſſime.* ERF.

Radiorum ſplendorem conſpuens.] Huius ſcripturae auctor eſt Gelenius. Caſtellus enim et Accurſius Romanae Editionis ſcripturam retinuerant, quae omnium ſcriptorum exemplarium conſenſu firmatur. Ea autem eſt, *radiorum ſplendor conſpiciens, etc.* Unde ſic ſcribendum eſſe coniicio: *Quod intermicante aſperginum denſitate, per quas hauritur radiorum ſplendor, conſpicientibus oſtendit adſpectum flammeo propiorem.* Ceterum de coloribus Iridis eorumque cauſis videndus eſt Ariſt. in lib. 3. Meteor. cap. 3. Eſt etiam elegans arcus caeleſtis deſcriptio in Ep. 44. Magni Baſilii ad Gregorium Nyſſenum. VALESIUS. Quanto lenius colligitur ex tot clariſſimis verae ſcripturae indiciis? *quod intermicante aſperginum denſitate, per quas moritur radiorum ſplendor, conſpiciens offendit adſpectum flammeo propiorem.* Nullus dubito, quin auctor ita ſcripſerit. Unde ſic edere ſuſtinui. GRON.

Moritur ſplendor] exſtinguitur, langueſcit. *Conſpiciens,* ſc. homo vel oculus. W.

30. *Apud Poëtas legimus ſaepe, Irim de coelo mitti, cum praeſentium rerum ſit ſtatus mutatio*] Hinc eſt, quod Iris ἄγγελος ϑεῶν vocatur. Plato in Cratylo. Euſtath. in Homer. Iliad. 3. pag. 296. τὴν Ἶριν ὁ μὲν μῦϑος δαίμονα χρυσόπτερον βούλεται εἶναι, εἴρουσαν, ὃ ἐστὶν ἀγγέλλουσαν τὰ τῶν ϑεῶν. *Val. Flaccus Argonaut. lib. 4. v. 77.

Velocem roſeis demittit nubibus Irim:
Vt Phrygas Alcides, et Troiae differat arma:
Nunc, ait, eripiat dirae Titana volucri.
Diva volat, deſertque viro celebranda parentis
Imperia.

Idem lib. 7. v. 186.

— — Volucrem tunc aspicit Irim,
Festinamque iubet monitis parere Diones,
Et iuvenem Aesonium praedicto sistere lucro.

Lucianus περὶ θυσιῶν (T. III. Bip. p. 74.) ἡ ἶρις καὶ ὁ ἑρμῆς ὄντες ὑπηρέται καὶ ἀγγελιαφόροι τοῦ Διός.* Vid. Virgil. Aeneid. IX. et ibid. Servium. LINDENBR.

Cum pr. rerum sit status mutatio.] Hic locus ex Augustana Editione egregie est restitutus, quem Gelenius foede pro arbitrio corruperat. In Editione Rom. et Mſ. Flor. [ac Colbert.] * et Tolos.* verba transposita erant hoc modo: *Legimus saepe nimirum *de coelo* hinc verti necesse mitti cum praesentium rerum su status. Suppetunt, etc.* Sed Accursius, sive ex Mſ. suo codice, sive ex coniectura eam luxationem restituit, laudem certe non mediocrem meretur. In exemplari Regio scriptum inveni: *Legimus saepe nimirum de caelo mitti, cum verti necesse sit praesentium rerum status.* VALES.

31. *Urebat eius anxiam mentem.*] Comparat tacite Constantium Tiberio, illumque sic describit verbis, quae Suetonius de hoc edidit cap. 66. *Urebant insuper anxiam mentem varia undique convicia.* Male paulo post Gallica editio *revertetur.* GRON.

Velut patefacta ianua divitis domus.] Metaphora est a plebeiis hominibus, qui postquam iudicis domum vix exorato ostiario ingressi sunt, haud impetrato quod acturi venerant revertuntur: vel certe translatio est ab effractoribus, qui noctu expugnata divitis cuiuspiam domo, concursu tamen familiae frustrati repelluntur. Ita Constantius post maximos apparatus traiecto Euphrate, re infecta, nec expugnata Bezabde redire cogebatur. VALES. Istarum comparationum neutra satis digna Imperatore, quod pace vel Valesii, vel Ammiani potius dixerim. W.

32. *Aerumnosam perpessus aestatem.*] Hanc scripturam excogitavit Castellus, temere et absque iudicio, ut solet. Quippe Constantius post aequinoctium autumnale Euphratem traiecerat, ut Bezabdem obsessum iret, teste Marcellino supra c. 7. Autumnum igitur, non aestatem corrigere debuerat: sed longe aliter Editio Rom. [et Colbert. codex.] *Erumnosam perpessus etulerint, sed atrocia, diuque deflenda.* Atque ita plane Regius codex, nisi quod *eculerint* habet. [Forte scribendum est: *Aerumnosa perpessus, ut retulimus, et atrocia diuque deflenda.*] VALESIUS. Aut fallor, aut hoc est Ammiano dare novum Castellum. Hoc enim digna est illa coniectura, non ingenio Valesiano, sive illam Henrici dicere debeamus, a quo adnotatam in eius exemplari Hadrianus inclusam uncis evulgando auxit fraterna commentaria, sive ipsius Hadriani, qui sustinuit tam aliena et arcessita inserere contextui, quem curavit. An quia τὸ *tul* occurrit in scripta lectione, inde reliqua sic violente tractanda fuerunt? Vel unus hic locus merebatur novam editionem huius auctoris, quem sic mollissime fingens restitui: *Redit in Syriam aerumnosam, perpessus et ulcerum sed atrocia diuque deflenda.* Omnino eam fides Mſſtorum postulat, ut *aerumnosam* referamus ad *Syriam*, ut *aerumnosum salum* dixit Tullius. In reliquis nihil praeter Mſſtos. Hinc reddidi Ammiano suum. GRON. Valesiana correctio facillimum,

fateor, praebet ſenſum, frigere tamen verba *ut retulimus* videntur. Non erat vero, quod Gronovius ideo more ſuo, id eſt, inurbane inveheretur in Valeſios; nec video, quid ſit, quod unus hic locus mereatur novam editionem Ammiani; quem cum *molliſſime ſingens* reſtituiſſe iactat, mihi non mollis, ſed dura admodum iſta emendatio et contorta videtur. Ut enim taceam, *aerumnoſam* ad Syriam relatam non placere, quid voculae *ſed* agam non magis exputo, quam unde *ulcerum* pendeat (qua voce profecto novum ulcus Ammiano inflixit) niſi Graecam rationem in mente habuerit, ut *ulcerum atrocia* eadem ſint, quae *ulcera* atrocia. Erneſtius totum locum intactum reliquit, quod nollem factum. W.

Fatali conſtellatione ita regente diverſos eventus.] Ita vocat vim illam, quam dicimus fati, quae ſtellarum agitatione perficitur. Aldhelm. lib. de Virginit. *Fato et geneſi gubernantur futura, iuxta Mathematicorum conſtellationem.* *Tertull. de Idololatr. cap. 9. *Homines non putant Deum requirendum, praeſumentes ſtellarum nos immutabili arbitrio regi.** Ea de re plura Firmic. Mathem. lib. 1. cap. 3. LINDENBR.

Evenerat hoc quaſi fatali conſtellatione.] Cur hoc? quidni et hic, uti aliis locis, inprimis XVI, 10. mi Ammiane, aperte confeſſus es, Conſtantium, ſi quid feliciter geſſerit, per Duces geſſiſſe? W.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XXI. C. I.

1. *Intercluso*] praepedito, occupato. W.

Iulianus agens apud Viennam] Huc pertinent quae de Iuliano scribit Gregor. Nazianzen. Orat. 1. gemini illum criminis accusans, et quod Augusti appellationem malo more usurpavit, et quod Constantium armis infestis ultro impetiit. *ἐπ' αὐτὸν ἐκστρατεύει, καὶ τῆς δύσεως ἀπανίσταται, προφάσει μὲν ὡς ἀπολογησόμενος ὑπὲρ τοῦ διαδήματος, ἔτι γὰρ ἐδόκει κρύπτειν ἑαυτοῦ τὴν ἀπόνοιαν, τὸ δ' ἀληθὲς, ὡς μεταστήσων εἰς ἑαυτὸν ἅπαν τὸ κράτος.* LINDENBR.

3. *Tutissimum ratus inimicum se monstrare.*] Huius consilii sui rationem explicat ipse Iulianus in Ep. ad Iulianum avunculum. *Primum,* inquit, *Dii ita iusserant, ut ei bellum inferrem, salutem quidem polliciti, si parerem; cunctanti vero perniciem. Deinde ita existimabam, si me ei hostem ostenderem, fore ut ei incuterem metum, atque eo facto ad aequiores conditiones res esse venturas: quod si proelio res decerneretur, Fortunae ac Diis immortalibus eventu permisso, quaecumque ii decrevissent, exspectare.* VALES.

Per amicitias fictas insidiis falleretur occultis.] Itaque Antigonus Rex hoc a Diis immortalibus precabatur, a fictis et simulatis amicis uti se praeservarent. *Οὗτος θύων τοῖς Θεοῖς, ηὔχετο φυλάττειν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι φίλων. Πυνθανομένου δέ τινος, διὰ ποίαν αἰτίαν τοιαύτην εὐχὴν ποιεῖται, ἔφη, ὅτι τοὺς ἐχθροὺς γινώσκων φυλάσσομαι.* Stobaeus Serm. CCXIII. *Vide omnino elegantes Palladae versus Antholog. lib. 1. Tit. 75. *εἰς Κόλακας. Οὐχ οὕτω βλάπτει.* Adde interpretationem Alardi pag. R. 6. b. et Lucilii *εἰς Δολίους.** LINDENBR.

4. *Quinquennalia Augustus iam,* Caesaribus quippe non licebat, *edidit* celebravit. W.

Diademate lapidum fulgore distincto.] Libanius in Orat. Consulari de Iuliani levatione loquens: *προστιθεῖσα θαλαττίῳ χλαμύδος βαφῇ λιθοκόλλητον ταινίαν φέρουσάν τι καὶ αὐτὴν καρποῦ θαλαττίου. Adiiciens marinae paludamenti tincturae diadema lapillis ornatum, in quo inest etiam nescio quid foetus marini:* quibus verbis margaritas intelligit. Idem in Orat. funebri (Reisk. 1. p. 386.) *ταινίαν χρυσῆν* nominat. Primus autem ex Impp. Romanis Aurelianus diadema capiti innexuit, ut legitur in Victoris Epitome c. 35. (qui tamen sibi non constat: nam diu ante Cali-

gulam diademate usum fuisse narraverat. W.) Mamertinus in Panegyrico ad Maximianum Aug. c. 3. *Trabeae*, inquit, *vestrae triumphales, et fasces Cons. et sellae curules, et haec obsequiorum stipatio, et fulgor, et illa lux divinum verticem claro orbe complectens, vestrorum sunt ornamenta meritorum.* Cedrenus tamen huius consuetudinis auctorem facit Constantinum Magnum. φασὶ δὲ αὐτὸν πρῶτον τῶν βασιλέων πάντων διαδήματι χρήσασθαι καὶ μαργαρίταις καὶ ἄλλοις λίθοις περιεργότερον κοσμηθῆναι. Quae verba ex Victoris Epitome versa videntur, in qua sic legitur de Constantino c. 41. *Habitum regium gemmis, et caput exornans perpetuo diademate.* Sed ne Victorem pugnantia loqui dicamus: Aurelianum quidem primum ex Rom. Principibus diadema capiti innexuisse sentiendum est: sed non perpetuo usum fuisse, verum in festis dumtaxat ac sollemnioribus diebus, perinde ac Reges hodie solent. Constantinus vero primus perpetuum diadema gestavit: idque exinde inter insignia Augusti Imperii haberi coeptum est, nec Caesaribus erat concessum, ut ex superiore Libanii loco et Marcellini nostri perspici potest. In diademate autem Principum Christianorum signum Crucis erat depictum, ut testatur D. Hieronymus in Ep. ad Laetam de institutione filiae: *Regem purpuras et ardentes diadematum gemmas patibuli salutaris pictura condecorat.* Ceterum Constantinus ob religionem potius quam ambitionis causa videtur diadema perpetuo gestasse. Clavus enim Dominicae Crucis illud connectebat, ut narrat D. Ambrosius in Orat. de excessu Theodosii. VALES. Cf. Arntzenii notas ad Aurel. Victor. Epit. 35. inprimis vero Spanhem. ad Iuliani Caesares p. 71. ubi et Constantini et Iuliani capita diademate cincta ex numis exhibentur. W.

Xystarchae similis.] Tertull. ad Martyr. cap. 3. *Bonum agonem subiturae estis, in quo Agonothetes Deus vivus est: Xystarches Spiritus sanctus.* Hesych. Ξυστὸς, τόπος ἔνθα οἱ ἀθληταὶ γυμνάζονται. Inde Ξυστάρχης ὁ ἐπιστάτης τῆς ἀθλητικῆς γυμνασίας: quos purpuratos praesedisse hic Ammiani locus indicat. Vid. quae notat Ampliss. Petrus Faber, Semestr. lib. 1. cap. 22. LINDENBR.

Xystarchae similis purpurato.] Xystarchae sunt, qui frequentiori vocabulo Gymnasiarchae dicuntur, ut ex Hesychio et Suida notum est: quos purpuratos fuisse praeter Marcellinum, docet Lucianus in Anacharsi (T. VII. Bip. p. 157.) ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἄρχων οὑτοσὶ διΐστησιν αὐτοὺς καὶ λύει τὴν μάχην. τεκμαίρομαι γὰρ τῇ πορφυρίδι τῶν ἀρχόντων τινὰ τοῦτον εἶναι. Hos etiam coronatos fuisse hic Marcellini locus videtur evincere, quod alibi legere non memini. Agonothetas quidem coronatos fuisse constat et purpuratos, ex Suetonio in Domitiano cap. 4. et Libanio in Orat. de vocationibus ad epulum Olympiorum (Reisk. III. p. 110.) ubi φασγανίου τὸν στέφανον ἔχοντος idem valet atque ἀγωνοθετοῦντος. Eodem refero verba haec Dionis in lib. 60. de Nerone: ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανεν. VALES. Diversos a Xystarchis fuisse Gymnasiarchas, sine caussa nonnulli contendunt. Plura dabit van Dalen in Dissertatt. p. 630. ss. W.

5. *Helenae coniugis defunctae suprema.*] *Suprema* sunt τὰ λείψανα. *Arnob. lib. 6. p. 189. *in Didymaeo Milesio Cleochum dicit habuisse suprema Leandrius.** Solin. cap. XV. *Suprema*

non contentus prosequi sumptu funeris, crinem tonsus est. Ammian. inf. xxi, 15. *Supremis cum gemitu conclamatis.* Lib. xxii. *Collectis supremis aedes illis exstruerentur.* *Lib. 25. c. 10. *Suprema et cineres.* Lib. 30. c. 10. *Post conclamata Imperatoris suprema.* Solin. p. 18. *Priscorum molem testantur etiam Orestis suprema, cuius ossa Olympiade quinquagesima et octava Tegeae inventa.* Ammian. lib. 25. c. 9. *Cum Iuliani supremis Procopius mittitur.* LINDENBR.

Helenae coniugis defunctae.] Quam alii in puerperii doloribus interiisse in palatio Iuliani, alii expulsam e palatio scripsere, ut ait Zonaras: ἐν τούτοις καὶ ἡ αὐτοῦ γυνὴ τελευτᾷ, ὡς μέν τινές φασι, τίκτουσα παρ' αὐτῷ· ὡς δέ τινες, ἤδη ἐκβεβλημένη. Fuerunt et quidam, qui veneno a Iuliano necatam esse dicerent, ut docet Libanius in Oratione Ms. adversus Polyclem. Decessit autem, postquam Iulianus ab exercitu creatus erat Augustus, teste Iuliano in Ep. ad Athen. (Idque patet etiam ex xx, 4. ubi deficiente diademate, uxoris ut purpuream vittam arcessi iuberet, milites postulasse dicuntur. W.) In nummis antiquis FL. IULIA. HELENA. AUG. dicitur, si Goltzio fides. VALES.

Soror eius, Helenae, *Constantina*, de qua vide xiv, 1, 2. 11, 22. W.

Sepulta est Constantina.] In Regio codice *Constantia* scribitur non hic solum, sed etiam in lib. 14. et ita plerique Scriptores eam nominant, Zosimus in lib. 2. c. 45. Petrus Patricius in Excerptis legationum, Zonaras, Auctor Chronici Alexandrini, denique Nicephorus Callistus. Sed *Constantina* scribi debet. Sic enim in veteribus nummis insculptum esse testatur Goltzius, FL. IUL. CONSTANTINA. AUG. Et ita eam appellat Victoris Epitome, [et Codex Colbertinus.] In Excerptis de gestis Constantini Constantiana dicitur manifesto duplicis scripturae vestigio. Haec porro adhuc virguncula aedem in suburbano viae Nomentanae (vid. Liv. iii, 52. W.) construxerat S. Hagnae sacratam, in qua postea sepulta est. Hinc porta Nomentana hodie S. Hagnes appellatur: aedes autem ipsa ab auctoris nomine Sanctae Constantiae dicitur, corrupto, ut fieri solet, vocabulo. Nam Constantinam dici debere testatur vetus Acrostichis quae in eo templo etiamnum visitur, et a doctis viris publicata est. VALES.

6. *Accidebat autem.*] In Editione Rom. legitur *Accidat:* in Regio codice *Accendit.* HENR. VALES. [in Colbertino *Accidat.*] HADR. VALES. Hi codices forsan indicant *excibat autem*, ut in fine huius libri, *Supremis cum gemitu conclamatis, excitisque lamentis et luctu* cap. 13. Et sic alibi *Turbinibus excitis occurramus.* GRON.

Accidebat] Malim *acuebat*, nisi forte aliquid deest. — *Coniiciens.* Melius coniicientis, ut referatur ad eius. W.

7. *Studioso cognitionum omnium*] Idem iisdem verbis dixit xxv, 4, 7. W.

Praenoscendi futura.] Notat id ipsum in Iuliano Greg. Nazianz. Κατὰ πρόγνωσιν ἐπὶ τὴν ἐκστρατείαν ἀρθείς. LINDENBR.

Malivoli — pravas artes assignant.] Hinc sumit occasionem Ammianus de arcana futura praenoscendi arte, quae sapientibus viris contingere possit, subtiles et argutas ratiunculas afferendi,

quas si semel admiseris, nihil est in hoc genere, quod refellas. Sic vere Heynius in Prolus. de Ammiano Marcellino p. cxxxv. W.

8. *Perennium* immutabilium, aeternorum, *spiritus* omnia permeans, *semper et ubique vigens* praesens et efficax ideoque et praesentiens. *Substantiales potestates*, daemones (intelligentias etiam barbare vocant) cf. xiv, 11. vano modo *placatae* conciliatae. W.

Ex perpetuis fontium venis.] Castalii fontis fatidicas venas intelligit, oraculo Apollinis claras. Niceph. in Synes. LINDENBR. Quum sic priscae editiones, atque etiam Gallica Henrici, nec notetur ulla varietas, unde Hadrianus istam auctoritatem, ut ederet *fortium?* GRONOV.

Numen praeesse dicitur Themidis.] Copiose hunc locum interpretatur vir eruditiss. Steph. Pighius in lib. cui Themis Dea titulus, pag. 72. LINDENBR.

Iovis vigoris vivifici, per quem omnia vivunt, *Theologi veteres collocarunt.* Iupiter est Dominus totius naturae. Themis praeest legibus, ordini naturae, et oraculis: serius iustitiae Deam esse voluerunt Mythologi. Iovi πάρεδρος (quod Ammiano est in cubili solioque) occurrit ap. Pindarum Olymp. VIII, 28. v. Arnaldum de Diis Paredris p. 154. Hemsterhusium ad Aristoph. Plut. p. 14. et omnino Groddeck de hymnis Homericis p. 71. W.

10. *Extis pecudum, in species converti suetis innumeras*] quae tam multis modis, situ, sanitate cet. differunt. W.

Tages nomine quidam monstrator, ut fabulantur, in Etruriae partibus emersisse subito visus.] Marcian. Capell. lib. VI. *Etruria regio tam indigetis Aeneae foedere, quam remediorum origine, atque ipsius Tagetis exaratione celebrata.* Vid. Livius, Gellius, Censorin. de die Natal. LINDENBR. Conf. de Tagete, quae notata sunt ad XVII, 10. W.

11. *Aestuant*] per enthusiasmum, uti recte Ernesti. W.

Sed loquuntur divina.] Id est, Dii ore eorum loquuntur. Sic apud Graecos τὸ θεῖον pro Deo sumitur: et apud Marcellinum in fine libri 22. c. 16. *Sed si intelligendi divini aditionem multiplicem, etc.* Ita Arnobius in lib. 6. initio: *Ipsum caput ac dominum summum, ipsum Regem, cui debent nobiscum divina quod esse se sentiunt.* Omitto Cassiodorum lib. XI. Ep. X. * Malim tamen hic legere, *et loquuntur divina.* Sic daemones *pronuntiare divina* dicuntur apud August. lib. X. de Civitate cap. XXVI. et XXVII. * VALES.

Sol — nostras mentes ex sese velut scintillas diffunditans] Nos omnes igitur, quotquot sumus, particulae Solis fuimus? W.

Crepitus vocum] soni aurem subito ferientes. *Occurrentia signa* phasmata. *Siderum sulci*, astra ad speciem e coelo delabentia sulcosque trahentia per aërem. W.

12. *Somniorum autem rata fides.*] De somniorum certitudine Aristotel. περὶ τῆς καθ' ὕπνον μαντικῆς, et in eum Themistius. Hippocrat. περὶ ἐνυπνίων, Synes. περὶ ἐνυπνίων, et in eum Niceph. Artemidor. et Achmes, (cf. Gronov. Praef. p. XVI. W.) ex quorum libris plenior huius rei notitia percipienda. LINDENBR.

Fixa et stabilia] fide digna et eventum habitura. *rectissime* directe, vid. ad xv, 7, 3. W.

13. *Vanities*] vanitas; sed citerior latinitas plures eiusmodi formas admittit, v. c. magnities, minuties, pinguities. v. Wernsd. ad poët. min. III, 319. — *Subsistit* cessat, pretium amittit. W.

14. *Tullius.*] Locus est in lib. 2. c. 4. de Natura Deorum. [Idem Cicero in libro 1. c. 52. de Divinatione sic scribit: *Male coniecta maleque interpretata, falsa sunt non rerum vitio, sed interpretum inscientia.*] VALES.

Extra calcem longius quam par est, *decurrens.* Proverbium sumtum a linea vel sulco calce (postea creta) expleto, unde equi in Circo decurrentes emissi revertebantur. *Prospecta* praevisa. W.

CAPVT II.

1. *Cum apud Parisios adhuc Caesar Iulianus quatiens scutum variis motibus exerceretur in campo.*] Sunt qui χειχηλασίας ludum hic intelligunt; ego ad exercitationem militarem potius referendum puto, de qua Veget. lib. II. cap. 14. LINDENBR.

Quatiens scutum.] Inter exercitationes militares fuit olim scuti concussio atque rotatio. Sic enim Vegetius in lib. 2. cap. 14. *Qui,* inquit, *dimicare gladio, et scutum rotare doctissime noverit, qui omnem artem didicerit armaturae.* Et in lib. 4. cap. 1. *Norit iactare scutum, et obliquis ictibus venientia tela deflectere.* Et Sidonius in Panegyrico ad Maiorianum Aug. v. 248.

clypeumque rotare
Ludus, et intortas praecedere saltibus hastas.

et Lucanus in Panegyr. ad Pisonem, in Catalect. poët. p. 121. Scalig.

Arma tuis etiam si forte rotare lacertis, etc.

Veteres Latini id *ventilare* dicebant: unde in Glossis legitur, γυμνάσαι, *exercere, ventilare:* et *ventilator,* ὁπλοπετής. Eamque ventilationem intellexit Propertius in lib. 4. El. 4. v. 19. de Tarpeia:

Vidit arenosis Tatium proludere campis,
Pictaque per flavas arma levare iubas.

et Manilius in lib. 5. 88.

Aut solo vectatus equo nunc arma movebit.

Quem quidem versum recte Firmicus de militaribus armaturis accepit, et immerito ab Scaligero reprehenditur. Etenim inter armaturae seu pyrrichae partes non postrema fuit haec ventilatio, ut egregie docet Claudianus in Consulatu VI. Honorii. De hoc etiam more intelligendus est Hegesippi locus in lib. 5. cap. 37. *Namque is,* inquit, *successu laetus certaminis dum tripudiat atque exsultat, concussoque clypeo simul ac gladio proludit.* Haec cum ita sint, non assentior Turnebo, qui in libro 27. Advers. hunc Ammiani nostri locum de trocho intellexit. HENR. VALES. Haec Turnebi concussio non decuit Henricum Valesium, quum eam diu civis eius iam praecepisset Passeratius ad Propertium 3, 14, qui et Mercurialem illic citat. Nimis igitur tarda et captata. GRONOV.

[De ea iactatione fcuti, populo etiam exhiberi folita in fpectaculis, elegans eft epigramma XXXIX. libri IX. apud Martialem; ubi Agathinus dicitur ita parmam rotaffe ac ventilaffe, ut numquam caderet, fed femper aliqua parte corporis exciperetur, et vel pedi, vel tergo, vel etiam ungui infideret.] HADRIANUS VALES. Vid. Cafaubonum ad Scr. Hift. Aug. T. I. p. 238. Salmaf. ad eosdem T. II. p. 600. W.

Axiculis quibus orbis erat compaginatus.] Orbem pro fcuto pofuit, non pro trocho, ut putabat Turnebus. Sic Valerius Flaccus in lib. I. Arg. v. 452.

clari decus adiicit orbis,
Quem genitor geftavit Abas.

et Claudianus de bello Gildonico v. 211.

clypeique recanduit orbis.

Denique Ennodius in Epiphanii Vita: *Licet pectus meum lorica non deferat, et adfidue manum orbis aeratus includat.* *Axiculi autem heic funt tabulae, ut ait Lipfius lib. 3. de Mil. cap. 2. Sic in libro 16. c. 8. Marcellinus afferes et axiculos pontis iunctim commemorat.* VALES. *In vanum excuffis,* difilientibus. W.

Anfa remanferat fola.] In Editione Rom. hic et ubique pro *anfa* fcriptum reperi *ampla:* neque aliter in codice Regio [et in Colbertino] *et Tolof.* Quid, quod et apud Servium in 7. Aeneidos eodem modo corruptum hoc nomen eft? Ad hoc enim hemiftichium,

et picti fcuta Labici.

Glaucus, inquit, *Minois filius venit ad Italiam, et cum fibi imperium pofceret, nec acciperet, eo quod nil praeftabat, ficut pater eius praeftiterat, zonam eis transmittendo, cum antehac discincti effent: oftendit fcutum, a quo et ipfe Labicus dictus eft, et ex eo populi, ἀπὸ λαβῆς, quam Latine amplam vocamus.* lege *anfam.* *Idem eft error apud Rufinum in libri X. Hiftoriae Ecclefiafticae capite 12. *Sed Eufebius qui apud Nicomediam erat, amplam temporis nactus occafionem.* In MfT. codicibus poftrema vox deeft. Scribo itaque, *anfam temporis nactus.** [Tamen initio libri XXI. Ammiani Marcellini codex Colbertinus fic praefert: *Cum apud Parifios adhuc Caefar Iulianus quatiens fcutum, variis motibus exerceretur in Campo: axiculis quis orbis erat compaginatus, in vanum excuffis, ampla remanferat fola: quam retinens valida manu ftringebat.* Ubi vulgati libri mendofe exhibent, *anfa remanferat fola.* Praeterea in fine libri eiusdem XXI. c. 16. ita in codice Colbertino fcriptum lego: *Si affectatae dominationis amplam quamdam falfam reperiffet, aut levem:* pro quo vulgo editi libri obtrudunt, *dominationis anfam quamdam.* In libro item XIX. c. 3. *amplam laudis* pro *anfam.* Denique quotiescumque apud Marcellinum editi libri *anfam* nobis ingerunt temeritate Criticorum intrufam, codex Colbertinus optimae notae *amplam* diferte religiofeque fervat: ut iam fupra notavi. Nec dubito codices veteres, Regium, Vaticanum, Valentinum, Tolofanum, Florentinum, ac reliquos, ea in re femper cum Colbertino confentire. Quare nullam apud Rufinum et Servium fupra laudatos mendam fubeffe, ac nihil in nomine *amplae*

apud utrumque mutandum et corrigendum esse existimo: persuasissimumque habeo, Latinos eorum temporum scriptores *amplam* pro ansa dixisse; *amplam* seu λαβὴν *scuti, amplam temporis, amplam laudis, amplam dominationis:* id est ansam, et facilem atque commodam arripiendi Imperii occasionem. Inde hastile venabuli. hastile hellebardae, *hampe* nostri vulgo appellitant, *la hampe d'un épieu, la hampe d'une hallebarde:* haud dubie ab *ampla* deducto vocabulo. Quidam pro *hampe* corrupte proferunt et scribunt *hante*, et eius nominis varias origines frustra comminiscuntur. HADR. VALES.] Castellus hunc nodum cum solvere non posset, sic edidit, *ochana remanserant sola:* audacter quidem, non tamen contra mentem Auctoris. Etenim *ansa* idem est quod Graece ὄχανον, teste Hesychio et Scholiaste Aristophanis ac Sophoclis in Aiace. Carum id inventum fuisse, docet Herodotus in lib. I. et auctor Etymologici Magni in v. κανόνες. Unde Anacrèon χαριοεργέος ὀχάνοιο dixit alicubi, teste Eustathio in Iliad. Θῆτα. Dicebantur et πόρπακες eiusmodi ansae scutorum, erantque χιαστοὶ, ut ait Eustathius in Iliad. 2. et 12. id est, decussatae in formam X litterae: quamquam aliter quoque formabantur, quemadmodum apparet in veteri pictura Thoracomachi post Notitiam Imperii Rom. Huius ansae ope scutum in orbem movebatur, quod et Scholiastes Aristoph. in Equitibus declarat: περιφερὴς δὲ οὖσα ἡ ἀσπὶς ἐκινεῖτο κυκλικῶς διὰ τοῦ πόρπακος. IDEM.

2. *Habeo firmiter, quod tenebam.*] Sic Caesar ap. Sueton. c. 59. *Teneo te, Africa.* W.

Horrore medio noctis.] Bene ita in Mſ. et perperam in vulg. *hora media noctis.* Lib. XXVI. *Medio noctis horrore incautum adortus occidit.* Lib. XXVIII. *Anepsiam per horrorem tenebrarum audire disposuit.* Sulpic. Sever. in Vita D. Mart. lib. III. *In illo noctis horrore iacere ante aliena limina.* Id paullo ante dixerat, *profundae noctis silentio.* LINDENBR.

modo non] prope. cf. XXXI. I. et alibi. W.

Ζεὺς ὅταν ἐς πλατὺ] Citant eosdem hosce versus Zosimus III, 9. et Zonaras XIII, II. LINDENBR. Variatur ibi in nonnullis, sed levioribus, et quae sensum non mutent. Sic Zosimus v. I. pro μόλῃ habet πέλῃ. — v. 2. πέντε pro πέμπτῃ. — v. 3. pro εἰκοστῇ Zonaras εἰκοστῆς. W.

§. 4. *Adhaerere cultui Christiano fingebat, a quo iam pridem occulte desciverat.*] Gregor. Nazianz. Orat. I. in Iulian. τὸ μὲν πολὺ τῆς ἀσεβείας κατέκρυπτεν. ὑπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς τοῦ κρατοῦντος παιδαγωγίας· οὔπω γὰρ τὸ φανερῶς ἀσεβεῖν ἦν ἀσφαλές. ἔστι δ' ὅτε καὶ παρεγύμνου τὸ τῆς γνώμης ἀπόῤῥητον τοῖς ὀξυτέροις τὴν ἀσέβειαν ἢ τὴν σύνεσιν, ἔν τε τοῖς πρὸς τὸν ἀδελφὸν λόγοις πλέον, ἢ καλῶς εἶχεν, ὑπὲρ ἑλλήνων διατεινόμενος. LINDENBR.

A quo iampridem occulte desciverat.] In Asia scilicet, inductus a Maximo, Prisco, et aliis Aedesii discipulis, ut narrat Eunapius in vita Maximi p. 94. et Libanius in προσφωνητικῷ. Unde Nazianzenus Gregorius in steliteut. I. Asiam Iuliano impietatis, et magicarum artium scholam fuisse dicit. VALES.

Die quem Christ. Ephiphania dictitant.] Idem narrat Zonaras: ἤδη δὲ τὴν ἐν Χριστῷ ἐξομοσάμενος πίστιν, ηὐλαβεῖτο διὰ τοῦτο τοὺς στρατιώτας, εἰδὼς σχεδὸν ξύμπαντας Χριστιανοὺς ὄντας. διὸ

συσκιάζων τὴν ἑαυτοῦ κακίαν, ἕκαστον ἐκέλευε θρησκεύειν ὡς βούλοιτο. αὐτὸς δὲ τῆς γενεθλίου τοῦ σωτῆρος ἡμέρας ἐφεστηκυίας εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν, καὶ προσκυνήσας, ἵν' ὁμόδοξος τοῖς στρατιώταις δοκῇ, ἀπῆλθε. *Cum vero iampridem Christianam eiurasset fidem, verebatur ob id milites: quos prope universos Christianos esse norat. Quare malitiam suam occultans, unumquemque pro arbitrio suo cultum sequi quem vellet praecepit. Ipse natali Domini Ecclesiam ingressus, adorato numine discessit, quo eiusdem cum militibus cultus esse videretur.* Ubi notandum est, Natalem Domini dici, quem Marcellinus Epiphania dixerat: quae non sunt inter se pugnantia. Nam Orientales diutissime crediderunt Christum 8. Idus Ian. et natum et baptizatum esse, er utramque sollemnitatem non bifariam, ut in Occidente, sed uno eodemque die celebrabant, qui Epiphania dicebatur. Vide Callianum Collatione x. cap. 2. VALES. Cf. etiam Schreiter ad Gibbon. T. v. p. 251. W.

CAPVT III.

1. *Post ictum foedus*] cum Constantio XVI, 12. XVIII, 2. W.

**Confines Raetiis tractus.*] Memini Velserum in lib. Rerum Augustanarum emendare *Raetiarum tractus.* Cui accedit Cluverius in libro 3. German. capite 4.* VALES.

2. *Dissimulatum*] impune relictum. *Redivivas bellorum materias excitaret,* novis Alamannorum seditionibus occasionem daret. W.

3. *Prope opidum Sanctionem.*] In Regio codice reperi *Sanctionem,* cuius alibi, quod sciam, mentio exstat nulla. Ac videndum, ne scribendum sit *Besantionem,* ut supra in lib. 20. *Sed tamen viri docti Sanctionem aiunt esse opidum *Seckingen* in dextra ripa Rheni ex adverso Rauraci agri situm: quibus assentitur Cluverius in libri 3. capite 4. (et Schoepflin. W.) maxime cum ex Ammiano constet, Vadomarii Regnum fuisse contra Rauracos, et Romanos apud Augustam Rauracorum transire solitos Rhenum.* VALES.

4. *Mortuo Gundomado*] XVI, 12, 17. W.

Per Fecialem mandaverat.] Sic Castellus emendavit, cum in Editione Rom. reperisset ita scriptum, *effacitatem mandabat,* prout etiam in Ms. Regio legitur ac Flor. et Valentino, [ac Colbertino.] Unde iampridem conieceram sic scribendum esse: *Hunc sibi fore existimans fidum, secretorumque taciturnum exsecutorem et efficacem, mandabat, etc.* Atque ita ad oram Regii codicis eadem manu adnotatum esse postea comperi. Quid, quod et Loisellus ad marginem sui libri ita emendaverat? *Sic Ammianus in libro XXVIII. *exsecutorem rei fidum et efficacem.** VALES.

Scribebatque.] Id quidem affirmat Libanius in Orat. funebri, pag. 286. (Reisk. 1. p. 557.) πάλιν ἐπὶ ταυτὸ πάλαισμα Κωνστάντιος ἀφῖκτο καλῶν γράμμασι τοὺς βαρβάρους ἢ πρότερον, καὶ χάριν αἰτῶν καταδουλοῦσθαι τὴν ῥωμαίων, ἐπειδὴ ἐπιορκεῖν ἐκ πολλῶν ἕνα. *Rursus ad eandem palaestricam artem Constantius se*

convertit, barbaros per litteras evocans ut prius; (Magnentiano scilicet bello) *et gratiam hanc ab iis poscens, ut Rom. provincias in servitutem redigerent, uni e multis persuasit ut pejeraret.* Ipsas etiam Constantii litteras, quibus barbaros adversus ipsum concitaverat, a se interceptas esse, ait Iulianus in Ep. ad Athen. p. 286. Spanh. quas, cum adversus Constantium proficisceretur, singulis civitatibus et militibus legendas dabat, teste Libanio in Oratione funebri, et Socrate in lib. 3. VALES.

Ut dignum par *est.* Cic. Tusc. II, 5. Quid enim minus est **dignum**, quam tibi peius quicquam videri dedecore, flagitio, turpitudine? Plura reperies exempla in Miscellaneis Observatt. novis T. II. p. 88. — *Ducatum per Phoenicem regens* conf. infra XXVI, 8. ubi ex Duce et Rege. *Caesar tuus disciplinam non habet* disciplina ei opus; in ordinem cogendus est. W.

CAPVT IV.

1. *Rapere*] i. q. capere. Cf. XXVIII, 6, 27. W.

2. *Philagrium Orientis postea Comitem.*] Comes fuit Orientis imperante Theodosio, Antonio et Syagrio Coss. anno Domini 382. ut apparet ex lege 41. Cod. Th. de cursu publico: quod confirmat etiam Libanius in Orat. de vita sua pag. 64. (Reisk. I. p. 129.) ubi de paenuria annonae loquitur, quae fuit Antiochiae Theodosii temporibus: *Φιλάγριος δὲ ἀνὴρ ἐνδοξότατος ἐπὶ τὸν μείζω θρόνον ἥκων*, etc. Id est: *Philagrius vir Cl. superiori potestate praeditus:* quibus verbis Comitivam Orientis designat, ut notavi ad librum 14. Eiusdem Philagrii meminit Libanius in Responsione ad cuiusdam paedagogi maledicta pag. 638. (Reisk. II. p. 268.). Oriundus autem erat ex minore Armenia, ut didici ex Epist. 102. Libanii ad Philagrium. VALES.

Philagrium.] Reinesius adscripsit: „Philagrius Cappadox eo tempore, quo Athanasius, necato Georgio Episc. Alex. Ariano, ultimis mensibus A. 362. redierat Alexandriam, iterum Praefectus Aug. Alexandriae factus est, *πρεσβείᾳ τῆς πόλεως καὶ ψήφῳ τοῦ βασιλέως*, Naz. Or. 21. *εἰς μέγαν Ἀθανάσιον.*" W.

Chartulam tradidit, mandavitque ne aperiret vel recitaret, nisi Vadomario viso cis Rhenum.] Simile mandatum naviculariis olim a Demetrio datum fuit, cum in Europam tenderet. Polyaenus Strateg. lib. 4. aliudque exemplum in Imilcone habemus apud eumdem lib. 5. LINDENBR. Cf. c. 16. W.

5. *Vadomarium fortiter apprehensum.*] Hunc intellexit Libanius in Orat. funebri pag. 286. (Reisk. I. p. 558.) *ὁ δὲ ὁμοῦ μὲν ἐλῄστευεν, ὁμοῦ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς οὓς εἰλήφει μισθὸν, ἐτρύφα, καὶ ὡς ἂν ἄκακός τις συνεδείπνει τοῖς ἐνθένδε στρατηγοῖς. καὶ τὸν μὲν λῦσαι τὰς σπονδὰς ὑπομείναντα πίνοντα εἶχε. Hic autem simul latrocinabatur, simul in agris quos mercedis loco acceperat, genio indulgebat: ac velut simplex aliquis et minime malus, cum nostris ducibus cenabat. Hunc igitur qui foedus violare sustinuerat, potantem comprehendi iussit Iulianus.* Idem narrat Libanius in *προσφωνητικῷ* pag. 180. ubi quod dicit,

dicit, Vadomarium captum noxiorum more fulcatis lateribus esse vexatum, auctoritate Marcellini refellitur. VALES.

Apud signa] in castris. *Textu lecto iussorum* praelectis exercitui Iuliani mandatis. W.

8. *Superato Rheno.*] Huius postremae Iuliani expeditionis adversus Alamannos et Vadomarii pagos meminit et Libanius in Oratione illa funebri, quam verius historiam rerum Iuliani dixeris, pag. 286. Adeo ubique historiae quam orationi seu πολιτικῷ λόγῳ similior est. VALES.

CAPVT V.

1. *Coniectans, quantas intestinae cladis excitaverat moles*] dignitate Augusti suscepta bellum civile vix evitari posse. *Professa palam defectione*, si aperte armataque manu Constantium praeveniret. W.

2. *Magni commilitones.*] Hoc inusitatum. Infra c. 13. in orat. Constantii est *amantissimi.* [Legendum fortasse *magnanimi.* ERF.] *Gestorum amplitudine* intelligi potest vel de rebus a se praeclare gestis, vel de Augusti dignitate, vel de utroque. *Hoc opperiri consilium* vos exspectare, quid ego in futurum consilii ceperim. W.

Plus enim audire quam loqui militem decet.] Plautina imitatio ex Epid. Act. 1. Scen. 1. v. 57.

Scire satius est, quam loqui
Servum hominem: ea sapientia est.

*Et in Mil. glor. Act. 2. Sc. 5. v. 67. *Plus oportet scire servum, quam loqui.* Curtius lib. 7. c. 4. §. 9. *Servo esse utilius parere dicto, quam afferre consilium.* Idem Plaut. in Milite gloriof. Act. 2. Sc. 6. v. 80. *Satin obiit — — hominem servum domitos habere oportet oculos et manus orationemque.** Veget. lib. II. cap. 14. talem Centurionem eligendum dicit, *qui sit vigilans, sobrius, agilis, magis ad facienda quae ei imperantur, quam ad loquendum paratus.* LINDENBR.

Abiectis absolvam.] Legendum videtur *abiectius*, id est *simplicius.* VALES. *Abiectius* placebat etiam Ernestio. Fortasse tamen Substantivum aliquod excidit, *ambagibus*, *lenocíniis* vel simile. W. Valesius vellem istum voc. *abiectius* significatum exemplis firmasset. Incuriose et *abiecte* verbum positum legitur ap. Gellium II, 6. sed illius loci alia ratio est. ERF.

3. *Arbitrio Dei coelestis* et paucis interiectis: *Deo vobisque faventibus.* Caute de *uno* Deo loquitur, quamquam paganus, ne milites Christianos offendat. W.

4. *Laborum quos exhausimus*] pertulimus. Cf. Davis. ad Cicer. Tuscul. 1, 36. et 49. *Examina aetatum.* Examina pro magno numero, uti *dilationum examina*, XXX, 4. W.

5. *Altius maiora* (alterutrum abesse poterat) *affecto.* — Id *prae me ferens* haud temere mihi persuadens. W.

6. *Adversa*] quae fortasse a Constantio imminent. *Dum integritas rerum intentioni nostrae voluntatique respondeat*, dum

re adhuc integra nihil aperte ſaltem hoſtes contra nos moliuntur. *Regiones Illyricae*, quae parebant Conſtantio. W.

7. *Utque eſt mos fidentium Ducum.*] Sic primus edidit Gelenius, cum et Editiones et MSS. codices omnes ſcriptum haberent: *Ut quos ex more fid.* Unde Lindenbrogius coniecerat, *vosque ex more, etc.* Sed coniectura noſtra a veſtigiis priſcae ſcripturae minus recedit. VALES.

Fidentium] fidelium? *Producturo* demonſtraturo. W.

8. *Quod ita nos illuſtrarunt.*] Elegantior exſiſtet ſententia, ſi particulam negativam addideris hoc modo: *Quod haud ita nos illuſtr. etc.* *In MS. Toloſano legitur, *quod ita non illuſtrarunt.** VALES.

10. *Iuſſique univerſi in eius nomen iurare ſollemniter.*] Sacramenti militaris formula erat, OMNES SE PRO IMP. CASUS QUOAD VITAM PROFUDERINT PERLATUROS. *Ammian. lib. 21.* Huc reſpexit Arrianus lib. 1. cap. 14. *Θεῷ ἔδει καὶ ὑμᾶς ὀμνύειν ὅρκον, οἷον οἱ στρατιῶται τῷ Καίσαρι. ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μὲν τὴν μισθοφορίαν λαμβάνοντες ὀμνύουσι,* ΠΑΝΤΩΝ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΝ ΤΗΝ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΝ. *Lucanus Pharſ. lib. 1. v. 375.

Perque tuos iuro quocumque ex hoſte triumphos
*Pectore, etc.**

Theodoſius et Valentinianus Impp. Novella Conſtit. XIV. *Iuratur in militiae ſacramenta, ut neceſſitates publicae procurentur.* Hieronymus Epiſt. 79. ad Heliodorum: *In ſacramenti verba iuraſti, pro nomine eius non te patri parciturum eſſe.* Ita apud Curtium, lib. VII. c. 1. §. 29. *Annon propemodum in tua verba tui omnes te praeeunte iuravimus*, EOSDEM NOS INIMICOS AMICOSQUE HABITUROS ESSE, QUOS TU HABERES. Aliud exemplum apud Stobaeum habetur Serm. XLI. nam quae apud Livium exſtant, Gellium, Vegetium, iam ab aliis notata ſunt. *Vid. Briſſon. de Formul. lib. 4. p. 339. in 4. Tert. de Cor. milit. cap. XI. *Eierare patrem et matrem.** LINDENBR.

Gladiis cervicibus ſuis admotis ſub exſecrationibus diris] de quo more vide, quae notavimus ad XVII, 12. W.

11. *Propoſito ſtabili*] pertinaciter. W.

Praefectus repugnavit Nebridius.] Id ipſum ſic narrat Libanius in Oratione funebri pag. 287. (Reisk. I. p. 588.) *τοῦ δὲ ὅρκου διὰ πάντων χωροῦντος, Νεβρίδιός τις ἀνὴρ, μᾶλλον δὲ ἀνδρόγυνος, ὕπαρχος ὤν, παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦτο λαβὼν, ἐπετίμα τοῖς γιγνομένοις καὶ τὸν ὅρκον ἐμέμφετό τε καὶ ἔφυγε*, etc. *Hoc ſacramento per omnes ordines currente, Nebridius quidam vir ſeu potius ſemivir, Praefectus Praetorii, quem honorem a Conſtantio Aug. acceperat, arguebat ea quae fierent, et ſacramentum vituperabat aſpernabaturque, barbaros vocans eos qui iuraverant.* VALES.

12. *Imp. paludamento protexit.*] Quod etiam teſtatur Libanius ibidem hoc ſubiungens: *πᾶσαν ὀργὴν δὲ ἐφελκυσάμενος, καὶ χεῖρα καὶ δικαίως ἂν κατακοπεὶς, ὑπὸ τὴν τοῦ πρώτου πλήξαντος ἂν εἰκότως, ὥσπερ νεφέλῃ καλυφθεὶς, διεσώζετο.* *Cum igitur omnium iram in ſe concitaſſet, ac meritus eſſet ut manus ei amputaretur, ſub illius qui primus eum percutere debuerat, manum quaſi nube tectus, ſervatus eſt.* Quae verba Libanii,

ut in vulgatis Editionibus versa sunt, nemo est qui intelligat. Et hoc non solum in hoc loco, sed omnibus propemodum in lineis. Quo fit, ut libentius hic ea adducamus. VALES. Alia exempla affert Casaub. ad Scriptt. Hist. Aug. T. 1. p. 1005. W.

Ad larem suum recessit in Tusciam] unde tamen a Valente Imp. denuo Praefectus revocatus est, XXVI, 7. W.

13. *Expertus quid in rebus tumultuosis anteversio valeat et praegressus.*] Sup. §. 1. *Nil tam convenire conatibus subitis, quam celeritatem sagaci praevidens mente.* Lib. XXII. *Celeritatem negotiis suis aliquoties profuisse expertus.* Demosthenes: Δεῖ τοὺς ὀρθῶς πολέμῳ χρωμένους οὐκ ἀκολουθεῖν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' αὐτοὺς ἔμπροσθεν εἶναι τῶν πραγμάτων. Stob. Serm. 166. pag. 571. Ammianus lib. 26. c. 7. §. 4. *Res novae petulanter arreptae celeritate muniri solent interdum.* Sallust. in Catilin. *Maximum bonum in celeritate.* *Et bene Orosius lib. VII. cap. 40. *Tyrannidem nemo nisi celeriter maturatam secreto invadit, et publice armat: cuius summa est, assumpto diademate et purpura, videri ante quam sciri.** LINDENBR.

Per tesseram] expeditionalem addit XXIII, 2. W.

CAPVT VI.

2 *Discordiarum sevisse causas inter priores fratres.*] Post Constantini obitum diviso inter filios eius Imperio Constantinus natu maximus Gallias et Hispanias *ac Britannias* est sortitus. Qui postea iniquam hanc divisionem esse conquestus, missis ad Constantem legatis petiit, ut aut parte aliqua Imperii sibi cederet, Africa scilicet aut Italia, vel sane ut divisio nova institueretur. Ipse etiam cum maximo comitatu Italiam petiit, de ea re cum fratre coram acturus. Sed Constans pessimorum hominum consilio qui ipsum ad bellum incitabant, militares copias adversus Constantinum misit, a quibus Constantinus interceptus et caesus est, ut narrant Zonaras, et Cedrenus, et Victoris Epitome. De iisdem malevolis discidii inter fratres auctoribus loquitur Auctor incertus Monodiae in Constantini iunioris obitum, quam edidit Fed. Morellus: qui quidem Auctor acerbe in illos invehitur. VALES.

[*Inter priores fratres.*] *Priores fratres* proprie dicuntur et sunt maiores fratres, vel seniores fratres. At eo sensu Constantinus et Constans Augusti non fuere nec vocari potuere simul ambo Constantii Aug. *priores fratres*, sed unus tantum Constantinus: nam Constans iunior erat Constantio, et omnium Constantini Maximi filiorum natu minimus. *Priores fratres* forte quis crediderit a Marcellino dici ambos istos Imperatores, quod multo ante Constantium A. fratrem suum perierint, quasi prius mortuos. Ego in codice Colbert. lego, *inter prioris fratres:* quam scripturam probo, et vulgatae longe praefero: ita ut *prioris* nomine designet Marcellinus Constantium A. quem *priorem et seniorem ac* πρεσβύτερον et μείζονα dictum reperio, quoties de ipso ac Iuliano iunctim fit mentio, quem iidem iuniorem vocant.] HADR. VALES. Frustra ambigit, frustra captat scripturam *prioris*, nec conveniens est explicatio. *Priores* sunt qui fuerant,

ut ex Cicerone iam notarunt *priore aestate, prioribus comitiis*, transactis, quae fuerant. GRONOV. *Priores* demortuos. W.

Paullo petulantius stare] proterve, impudenter, ut qui suspicionibus esset obnoxius. W.

3. *Ex adverso Imperatoris*] loco honoratiori. W.

Cum certamen opinatum emitteretur.] Opinatum quid sit, ignoro, nisi forte sit de quo magnam opinionem haberent, exspectatum. Sed hoc durum. Malim *inopinatum*. W. Haud dubie *opinatum* est ἔνδοξον, δεδοκιμασμένον. Cf. Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. T. I. p. 336. et T. II. p. 265. ed Hack. *Certamen* autem pro *concertatoribus* dictum puto, uti mox voce *negotia* significantur *negotiantes*. EBF.

Diffractis cancellis lorica. *In vanum excussis*, in arenam procidentibus. cf. supra c. 2. init. Adiectivum neutrum pro substantivo positum, ut saepe. Vid. Burmann. ad Propert. Eleg. III, 23, 18. *Interna compage disrupta* haud dubie de trabe maiori elisus. W.

4. *Faustinam.*] Multas ei laudes tribuit etiam Zosimus III, 1. Sed ab Aurelio Victore in Epit. c. 42. per importuna ministeria vexasse famam viri perhibetur. W.

Amissa iampridem Eusebia.] Haec cum virum haberet tum natura, tum etiam morbis languidiorem et segniorem in venerem, uteri doloribus correpta, quos Graeci μητρομανίαν vocant, paullatim contabuit, ut narrant Zonaras ac Cedrenus. Sed D. Chrysostomus Homilia 15. in Philippenses pessis quibusdam medicatis, quos ei mulier quaedam ad conceptus iuvandos dederat, interiisse testatur: καὶ τὴν γυναῖκα εἶδεν ὑπὸ πεσσῶν διαφθαρεῖσαν. ὡς γὰρ οὐκ ἔτικτε, γυνή τις ἀθλία (ἀθλία γὰρ καὶ ταλαίπωρος, ἢ τὸ τοῦ θεοῦ δῶρον ἤλπιζεν δι' οἰκείας παρέξειν σοφίας) πεσσοὺς δοῦσα διέφθειρε τὴν βασιλίδα, καὶ συνδιεφθάρη καὶ αὐτή. *Quinetiam uxorem suam vidit pessis necatam. Nam cum parere non posset, mulier quaedam infelix (infelicem enim et miseram appello, quae Dei maximi munus industria sua praestituram se speravit) datis pessis et illi et sibi simul mortem attulit.* Duxerat autem Eusebiam Constantius profligata Magnentii tyrannide; ut docet Iulianus in Orat. 3. ad Eusebiam p. 109. Aurelia Eusebia dicitur in Nummis teste Goltzio. VALES. Cf. Pagi ad a. 336. num. 8. W.

Retulimus.] L. XV. c. 2. et 8. W.

5. *Novitatis* recens proclamati Iuliani Augusti *metu digressi* XX, 8. *Anatolio* XIX, 11. et Wernsdorf ad Himerium p. 297. *Suscepit insignia magistratus* Consulatum gessit, hoc ipso anno 361. W.

6. *Externorum bellorum* cum Persis atque *civilium* cum Iuliano. *Professio*. Stewechius ad Vegetium p. 32. legi suadet *possessio*, quoniam in conscribendis tironibus possessionum habita ratio sit; sed nil opus. Ut hic *ordo* et *professio*, sic *professio* et *dignitas* iunguntur XIV, 7. W.

Vestem armaque exhibens.] Non annonam tantum et arma milites de publico capiebant, sed vestes quoque. Ut sane mirer fuisse, qui id sub hisce nostris Imperatoribus et Vegetii aevo in usu fuisse negent, cum tamen exstent Valentiniani, Valentis, Gra-

tiani, aliorumque Impp. Leges in Cod. Theodos. et Iustin. Tit. de militari veste, quae satis superque id adserunt, ne quis scrupulus subesse possit Veget. lib. II. c. 19. *Incongruum videbatur Imperatoris militem, qui veste et annona publica pascebatur, utilitatibus vacare privatis.* LINDENBR.

Vestem armaque exhibens.] Vestem de publico tunc milites accepisse, recte notavit Lindenbrogius, ex Vegetio et Codice Theodosii: quibus addi potest locus hic Iuliani ex Orat. 2. ad Constantium p. 92. Spanh. τὸ δὲ ἐν τοῖς ἀγροῖς τῶν γεωργῶν φῦλον ἀροῦντες ἢ φυτεύοντες τροφὴν ἀποίσουσι τοῖς φύλαξι καὶ ἐπικούροις σφῶν μισθὸν καὶ ἐσθῆτα τὴν ἀναγκαίαν. et lex 23. Cod. Theod. de cursu publico. Sed et Reip. Rom. temporibus vestem interdum militibus ex aerario datam fuisse, docet Polybius in lib. 6. c. 39. extr. *et Cicero in Verrem de Praetura Siciliensi initio (II, 2.)* VALES.

7. *Contruso*] retrocedere coacto. *Nostra sentire* ex partibus nostris stare. W. φρονεῖν τὰ ἡμέτερα. BRF.

8. *Emercabantur*] passive, uti XXVI, 2. *Negotiis*, mercatoribus terras eorum commeantibus. W.

9. *Hermogene*] Praefecto Praet. Orientis, XIX, 12. W.

Ad Praefecturam promovetur Helpidius.] Fuit hic Christiano cultui deditus: quare non mirandum, si eum Marcellinus noster acerbius perstrinxit. Cui uxor Aristaenete fuit, mulier ob pietatem eximiam celebranda, quae SS. Antonium et Hilarionem magnopere coluit, ut docet Hieronymus in Hilarionis vita: *Aristaenete*, inquit, *Helpidii qui postea Praefectus Praet. fuit, uxor, valde nobilis inter suos, sed inter Christianos nobilior, revertens cum marito et tribus liberis a Beato Antonio*, etc. *Eamdem matronam laudat Libanius in Epistola 44. libri 4. quae est ad Helpidium: ἔγνων τὴν ἀρίστην Ἀρισταινέτην, καὶ γνοὺς ἠγάσθην τῆς γυναικὸς ἰδὼν τὴν θυγατέρα, καὶ μακαρίους ἡγησάμην ὑμᾶς τε καὶ τὸν γήμαντα, etc. Exstat Epistola Libanii ad eumdem Helpidium, quae est libri 5. Epistola 10. in qua ob iustitiam et fortitudinem eam magnopere laudat.* Eumdem Helpidium proscripsit Libanius in Orat. adversus Polyclem. Eius mentio fit lege 4. et seq. Cod. Theod. de erog. mil. annonae, et in lege XI. de cursu publico, Tauro et Florentio Coss. VALES.

Helpidius.] Hoc nomen passim in Latinis Auctoribus adspiratur, cum tamen Graeci spiritu leni pronuntient. Sic etiam in veteri Inscriptione legitur: *pro. salute. sua. et. Helpidis. suae.* Olim Graeci in huiusmodi πνευματισμοῖς magnopere variarunt. Nam ut ab eadem voce non discedam, ἐλπὶς alii spiritu leni, alii aspero pronunciarunt: ut patet ex eo quod ἀφελπισμένος ἀφηλπισμένος multi dicebant, teste veteri Glossario. Plura exempla suppeditat Eustathius in lib. I. Odyss. ubi Atticos adspiratione delectatos esse refert ex Aelio Dionysio. Sed observavi Latinos Graeca nomina fere adspirare solere, ut cum Herodotum et Herophilen et Herodicum scribunt, cum Erodotus et Erophile et Erodicus emendate scribi debeant. Erodotum quidem passim in Graecis Editionibus adspirari hodie videas: sed id mendum esse non dubito. VALES.

Helpidius.] Ad eum, observante Reinesio, lex 5. de erogatione militaris annonae data Constantinopoli prid. Id. Mart. Eu-

sebio et Hypatio Coss., lex 1. de patrociniis vicorum Constantinopoli Constantio X. et Iuliano III. Coss. et lex 6. Cod. Theodos. de erogatione militaris annonae Hierapoli Kal. Iun. Coss. iisdem. Alius Elpidius Comes rei privatae. — Cf. Gibbon. T. v. p. 248. not. W.

CAPVT VII.

1. [*An Parthos repelleret iam transituros.*] Parthos heic pro Persis, quibus tum Parthi parebant, posuit Ammianus Marcellinus, ut et in libr. xxv. c. 4. et alibi, ubi Persae et Parthi promiscue ponuntur. Sic Priscus Rhetor Persarum et Parthorum nomina promiscue sumit, uti in Excerptis legationum reperio. Menander Protector eadem ratione *Persas* et *Medos* pro eisdem ponit.] VALES.

Tamquam venaticiam praedam caperet.] Haec scripti codicis est lectio. Sicque lib. xxix. *Ad observandam venaticiam praedam Spartanum canem retinere dispositus.* Lib. xxx. c. 1. §. 15. *Quasi venaticiam praedam modo non porrectis brachiis exspectabant.* Lib. xxxi. *Tamquam venaticias praedas si calcassent, editiora confestim sine certamine ullo rapturi.* Ita enim hic quoque Ms. exempl. Ut *venaticius canis* apud Rufin. Antiq. Iudaïc. lib. iv. c. 6. *Si quis pro coitu canis aut venaticii aut custodis gregum mercedem acceperit, etc.* LINDENBR.

Ad omnes casus principibus opportuna] cuius possessio magni erat momenti eam inprimis ob caussam, quod, qui eius dominus esset, prohibitis frumentorum evectionibus Italiam Romanasque provincias occidentales graviter affligere poterat. W.

4. *Cretione Comite.*] Cuius iterum meminit in lib. 26. c. 7. Exstat etiam lex 4. Cod. Theod. de re militari ad Cretionem Comitem V. Cl. Intellige autem Africae Comitem, qui Comes militaris rei per Africam constitutus dicitur in lege 3. Cod. Theod. de erog. mil. annonae. VALES.

Aquitaniae et Galliae.] Sic placuit Castello, cum Editio Rom. praeferret, *Aquitaniae et Haliae*, quemadmodum codex Regius et Florentinus [et Colbertinus.] Ego vero *Italiae* legere malim, quod et propius abest a veterum exemplarium scriptura, et sequentibus verbis plane confirmatur. VALES.

[*Aquitaniae et Italiae obiecta litera tuebatur.*] Heic plane erravit Marcellinus. Nam constat Africam Italiae et provinciae Narbonensis litoribus obtendi; Aquitaniae nusquam obtendi. Africa Italiae, Galliae Narbonensi, hoc est Provinciae et Septimaniae vel Gothiae, ac parti Hispaniae contrariis litoribus opposita est; at Aquitaniae minime est adversa, interiacente ora Hispaniae ad Oceanum.] HADR. VALES. Quis credat sic in eis partibus erravisse Ammianum, nisi unus ille, qui sic statuit? At si nihil aliud, potuit is ipse ex libro xiv. cap. 10. discere, notam fuisse Aquitaniam auctori: potuit ex fine capitis xiv. colligere, quam in Ammiano confusae sint literae q et c, et id nunc quoque factum statuere, iustius certe, quam sic vituperare doctissimum scriptorem. Scripsisse enim videtur *Accitania*, vel, ut alii, *Acitania*, de qua vide Orteliana. In editione Romana est *Equitaniae*. GRON.

Aquitaniae.] Gronovius suo more grunniens, Valesio in ordinem coacto, *Accitaniam* s. *Acitaniam* reponi suadet, et provocat ad Ortelium: quem quum consulere non possem, adii Cellarium, qui T. 1. p. 134. coloniam quidem *Iuliam Gemellam Accitanam* habet in Hispania Baetica. Nec aliena fortasse huic loco nostro videatur, cum *Mauritaniae* Baeticae oppositae paullo ante mentio iniecta sit. At enim vero, cur tam exiguam urbem *Italiae* comitem dare Ammianus voluerit, non video, magisque propensus sum in eam sententiam, ut loco *Aquitaniae* scribendum arbitrer *Hispaniae*, vel, si mavis, *Sicaniae* (Siciliae) quo sequentia ducere videntur. W.

Capessanam] urbem Mesopotamiae. Capersane dicitur XVIII, 8. W.

CAPVT VIII.

1. *Sallustium Praefectum* Praetorio *promotum.* Quo munere antea functus sit, non invenio, amicissimum tamen Iuliano fuisse, patet ex ipsius Iuliani Orat. VIII. p. 240. ss. Quid differat ab altero Sallustio Praefecto Praet. Orientis, v Ind. 1. *Germaniano iusso vicem tueri* ad tempus *Nebridii* c. 5. *Gumoarium* v. XX, 9. W.

Veteranionem suum Principem.] Io. *summum Principem.* LINDENBR.

Mamertino Largitiones curandas.] Id ipsemet testatur Mamertinus in Gratiarum actione c. 1. his verbis: *Nam cum me aerarium publicum curare voluisti.* Et alio loco c. 22. *Mihi certe tertia unius anni ubertas est Consulatus. Primum thesaurorum omnium mandata custodia et dispensatio largiendi: secundum locum tenet in honorum meorum fructibus Praefectura: additus his proventuum meorum tertius, Consulatus.* Dicebatur autem Claudius Mamertinus, ut ipse testis est in eadem elegantissima Oratione. VALES. Ab hoc Mamertino distinguendus est alter, cuius orationes duas in Maximum et Maximianum habemus. W.

2. *Martianas silvas.*] *Mentio huius silvae apud Herm. Contract. anno CIↃ.XXX.* et in veteri Tab. Itineraria in Descriptione Alamanniae, e cuius confinio ponuntur Iulio magus, Petovio, Rauraci. *Hermannus Contractus anno 1030. *In Alemannia cum Ernust dudum Dux eiusque complices parvis viribus contra Imperatorem agitantes, praedis circa silvam Martianam populares infestarent; a Manegoldo Comite ex Augiensi militia observati, et XVI. Kal. Septemb. conserto proelio victi sunt.** LINDENBR. Nos silvam illam nigram dicimus. v. Gibbon. T. V. p. 257. Mannert. Germ. p. 512. W.

3. *Alexand. Magnus et deinde alii plures.*] Velut Leonidas, de quo Polyaen. lib. 1. pag. 74. LINDENBR.

CAPVT IX.

1. *Contextis successibus* XVIII, 1. *fidens,* fortunae suae fiducia, quam hucusque perpetuam esset expertus. *Porrectius ire*

ulterius progredi, alibi protinus ire. Ernest. exponit: *pluribus agminibus*, nescio an rectius. W.

2. *Per alveum*] secundo alveo. *ferebatur* cum 3000. comitibus, Zosim. III, 10. sed occulte, nihil Augusti splendoris prae se ferens *Oppida forinsecus* ἔξωθεν, cf. XIX. *transibat* non intrabat. W.

3. *Mille, ut aiunt, linguis*] v. Ovid. Metam. XII, 55. W.

Rerum misere exaggerat fidem.] Scribendum puto, *rerum mire exagg. fidem.* VALES. Non necessariam esse correctionem iudicat Ernestius, quando *misere*, etiam Ciceroni, idem sit, quod *vehementer*. Mihi magis placet *mire*. W.

4. *Taurus Praefectus Praetorio*] per Italiam c. 6. *Mutatione celeri* equorum *cursus publici*. *Eodem ictu* impetu. *Florentium itidem Praefectum* Illyrici c. 6. *Secum abduxit* in orientem ad Constantium. Uterque erat hoc ipso anno Consul Romae, quod in ridiculum trahens Iulianus edictis publicis addi iubebat: Tauro et Florentio Coss. *fugitivis*. Zosimus III, 10. W.

5. *Lucillianus Comes rei castrensis*, paullo post tamen *Magister equitum*. *Sirmium* Pannoniae urbium matrem et populosam et celebrem, uti est cap. sequente. W.

6. *Ut fax vel incensus malleolus*] Altius repetita comparatio. W.

Cum venisset Bononiam, a Sirmio milliario nono disparatam et decimo] Bononiam hanc *Bonmunster* hodie vocari Simlerus putat. Vid. Itinerarium Antonini Imp. p. 243. ed. Wessel. LINDENBR.

Bononiam] quae urbs antea *Malatis*, vel *Milata* dicta, nomen recentius a Romanis accepisse videtur, hodie *Banostar*. Mannert Germ. p. 753. W.

7. *Concepto negotio*] cum facile, quid rei esset, suspicaretur. W.

Adorandae purpurae] quod in magno honore habitum, vide ad XV, 5. *Alienis partibus te commisisti* alienos fines ingressus es. W.

CAPVT X.

1. *Cum lumine multo* facibus et *floribus* quibus frontes cinxerant. W.

2. *Percursis aggeribus publicis*] via militari, sollemni. XX, 4. W.

Succos.] Infra XXVII, 4. 5. *Succorum angustias*, et XXI, 13, 6. *claustra* et *confinia* appellat. Meminit et alibi frequenter Marcellinus: apud alios vero Scriptores nullam Succorum mentionem adhuc reperi: nisi quod apud Socratem in lib. 2. Hist. Eccl. cap. 22. corruptum id nomen est: *ut et in Epistola 2. Concilii Aquileiensis, a Iac. Sirmundo edita.* Cum enim dixisset, Episcopos tum eos qui Serdicae, tum qui Philippopoli convenerant, peracto seorsum Concilio, rebusque prout utrisque visum erat constitutis, in suas quemque Ecclesias recessisse; subdit, exinde Orientalem Ecclesiam ab Occidentali discissam; terminum autem

et confinium utriusque Ecclesiae fuisse Succorum angustias: καὶ ἦν ὄρος τῆς κοινωνίας αὐτοῖς τὸ λεγόμενον τιτοῦκις, ὅπερ ἐστὶν Ἰλλυριῶν καὶ Θρᾳκῶν. Lege meo periculo οἱ σοῦκοι, nisi malis σοῦκις. Quod confirmatur sequentibus Socratis verbis. Subdit enim, eum montem Illyrios a Thracibus distinguere: quod non potest alteri convenire quam Sucis. VALES. Cf. Gibbon. T. v. p. 262. not. 33. Ritter. ad Guthrium T. 5. Sect. 1. p. 60. W.

Exnunc conveniet] Ita Mſ. et dictum *Exnunc*, ut Graecum illud ἀπὸ νῦν. Sic *extunc* apud Val. Max. lib. 1. cap. 5. *Extunc Aeanti ut Deo immolarunt.* LINDENBR.

3. *Quorum alter ab ipsis Histri marginibus.*] Aemus scilicet, ut docet Marcellinus in lib. 27. c. 4. §. 6. et Strabo. VALES.

Axii] fluminis Macedoniae, v. Cellarium T. 1. p. 1036. ſſ. W.

In angustias tum. coll. desinentes.] Hinc explicandi sunt Ovidii versus in libro VI. Metam. v. 87.

Threiciam Rhodopen habet angulus unus et Aemum,
Nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam.

Revera enim quemdam quasi angulum eo loci faciunt Aemus ac Rhodope, et se mutuo osculari ut ita dicam videntur: idque (ut apparet) locum fabulae dedit. Apud Nicephorum in libri 9. capite 13. legitur σούσακις non multo melius quam apud Socratem, ex quo id Nicephorus exscripsit. Unus Philostorgius in libro III. recte nominat Σούκεις Ἄλπεις: sed Nicephorus et heic quoque Σουσάκεις praetulit. *) Hasce angustias designavit Themistius in Oratione 13. ad Theodosium Aug. pagina 469. οὐκ ἀπέστησεν αἷμος, οὐ θρᾳκῶν ὄρια καὶ ἰλλυριῶν δυσπόρευτα καὶ ὁμοιπόρῳ. VALES.

Serdicae] Haec urbs, post *Triaditza* appellata, hodie putatur esse *Sophia* in Bulgaria. Plura dabit Tzſchuck. ad Eutrop. IX, 22. *Philippopolim* (Philiba). Cf. Wesseling. ad Anton. Itinerar. p. 136. W.

Hiantes obscurius] aditus aperientes, vix tamen conspicuos. W.

4. *velut incauta*] quasi insuperabilis, eoque negligentius custodita. W.

Sub hac altitudine agg. utrobique spat. planities.] Id egregie describit Lucianus in Dialogo qui δραπέται inscribitur: (si tamen Luciani est, quod non credo,) T. VIII. Bipont. p. 325. δύο μὲν ὄρη μέγιστα καὶ κάλλιστα ὀρῶν ἁπάντων. Αἷμός ἐστι τὸ μεῖζον· ἡ καταντικρὺ δὲ ῥοδόπη· πεδίον δὲ ὑποπεπταμένον πάμφορον ἀπὸ τῶν προπόδων ἑκατέρων εὐθὺς ἀρξάμενον. Deinde Philippopolim urbem iis vicinam fuisse dicit: quod verissimum est. Erant enim Succorum angustiae Philippopolim inter et Serdicam: quod etiam aperte designatum est in Tabula itineraria Peutingerorum. VALES.

Iulias Alpes] XXXI, 16. addit: olim Venetas. W.

5. *Revertitur Naessum copiosum opidum.*] Naisum urbem intelligit, ut patet ex Zosimi narratione in lib. 3. c. 11. Sed Mar-

---

*) Verba *Apud Nicephorum — praetulit* ad praecedentem notam de Succis pertinere monuit Gronov. in Praef. p. XIV. W.

cellinus eam urbem semper Naessum appellat. Verum ceteri omnes tam Graeci quam Latini Naisum seu Naissum: opidum Daciae Mediterraneae, ut est in Itinerario Burdegalensi, Constantini Magni ortu nobilitatum. Sic enim scribit Stephanus Byzantius: Ναΐσσος πόλις Θρᾴκης, (leg. Δακίας) κτίσμα καὶ πατρὶς Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως. Idem tradit Constantinus Porphyrog. in lib. 2. περὶ θεμάτων: et Firmicus in lib. 1. Matheseos sub initium de Constantino Magno loquens, *Apud Naisum,* inquit, *genitus, a primo aetatis gradu gubernacula imperii retinens, etc.* Sic enim in duobus MSS. codicibus legi, dudum viri docti monuerunt: cum vulgo excusum sit *apud Tarsum.* Denique in Excerptis de gestis Constantini idem distincte traditur his verbis: *Constantinus natus Helena matre vilissima in opido Naiso atque eductus; quod opidum postea magnifice ornavit.* Accedit, quod Cedrenus περὶ τὴν τῆς Δακίας πόλιν Constantinum natum esse memorat. VALES. *Naessus* dicitur XXVI, 5, 1. Cf. Wesseling. ad Itiner. p. 134. W.

Quo inde expedite cuncta disponeret.] Sic Gelenius emendavit, cum superiores Editiones scriptum haberent, *quo inde praepedite:* neque aliter codex Reg. [Colbertin.] et Florentinus. Unde coniicere est, scribendum potius esse in hunc modum, *quo impraepedite cuncta disponeret.* VALES.

6. *Victorem apud Sirmium visum Scriptorem historicum.*] Indubie is est Victor hic, cuius exstat historia Vitarum Augg. quique tenui atque indocto patre rure ortus, propter egregias virtutes ad amplissimos honores promotus fuit, quos ex veteri hac Inscriptione agnoscere licet, quam ipse beneficiorum memor. Imp. Theodosio curaverat poni..... IERUM PRINCIPUM CLEMENTIAM... NCTITUDINEM MUNIFICENTIAM SUPERGRESSO. D. N. FL. THEODOSIO PIO VICTORI SEMPER AUGUSTO SEX. AUR. VICTOR. V. C. URBI PRAEF. IUDEX SACRARUM COGNITIONUM. D. N. M. Q. E. LINDENBR.

Sobrietatis gratia multilaudum.] Monstrum hoc nominis ex officina P. Castelli prodiit. Nam in Editione Rom. legebatur *sobrietatis gratie mutilandum.* Atque ita in codice Regio scriptum est ac Flor. nisi quod in Regio [et Colbert.] * ac Tolos. * *gratiae* legitur. Proinde commodius sic videtur legi posse, *sobrietatis gratia aemulandum.* VALES.

Multo post] anno demum 388. et 389. v. Corsini p. 287. W.

7. *Orationem acrem et invectivam*] quae tamen non exstat in Iuliani operibus. *Probra quaedam in eum explanantem et vitia.* Similiter Cicero Tusc. IV. 37. „cum multa vitia collegisset in eum Zopyrus," ubi locum Ammianeum contulit Davisius. W.

Tertullo administrante adhuc cf. XIX, 10. *Praefecturam Urbis* (Praefectorum quippe erat, absentibus Consulibus senatum convocare. *Nobilitatis* Senatus. cf. c. 12. et alibi. *speciosa fiducia* aperta et sentiendi et loquendi libertas, et *benignitas* benevolentia in Constantium. W.

Auctori tuo reverentiam rogamus.] Subaudi *praestes.* Iulianum enim Senatores hac acclamatione admonebant, ut parcius ageret ac modestius, et Imp. Constantio, a quo Caesaris dignitate auctus fuerat, honorem debitum exhiberet. Id enim significat ea vox, *Auctori tuo.* Sic in lib. 16. c. 7. *Apparitoremque fidum*

auctori ſuo quoad vixerit fore, obligata cervice ſua ſpondebat: (it. XIV, 1. W.) et Auſonius in Macrino p. 208. ed. Floridi:

ſumptum pro Principe ferrum
Vertit in auctorem caede Macrinus iners.

Porro in his acclamationibus Senatus ſollemne verbum erat, *Rogamus.* Sic apud Lampridium in Commodo c. 19. *Honores innocentium reſtituas rogamus.* VALESIUS. Locum hunc tetigit Iſa. Caſaubonus ad Spartianum c. 10. ubi Traianus ſic dicitur auctor Hadriani. GRON.

8. *Barbaros omnium primus*, etc.] Idem in eo reprehendit Aurelius Victor (de Caeſ. c. 41. §. 20.) his verbis: *Cunctaque divino ritui paria viderentur, ni parum dignis ad publica aditum conceſſiſſet.* Quippe Conſtantinus ſuperato Maxentio multos etiam barbaros, qui fortem ſibi operam in bello navaverant, praemii vice allegit in Curiam, quemadmodum teſtatur Nazarius in Panegyrico ad Conſtantinum. Et Euſebius in lib. 4. de vita Conſtantini cap. 7. loquens de barbarorum legatis qui munera ei obtulerant, ait Conſtantinum nobiliſſimos eorum Romanis honoribus ornaviſſe, ἐτίμα δὲ καὶ ῥωμαϊκοῖς ἀξιώμασι τοὺς ἐν αὐτοῖς διαφανεστέρους, ὥστ' ἤδη πλείους τὴν ἐνταῦθα στέργειν διατριβὴν, ἐπανόδου τῆς εἰς τὰ οἰκεῖα λήθην πεποιημένους. VALES. Cf. Gibbon. T. IV. p. 106. not. 141. W.

Brevi poſtea A. 362. *Mamertino* cf. c. 8. W.

Mamertinum ad Conſulatum evexit, nec vita, nec ſplendore.] Liberabo hac nota Mamertinum, eamque iubente Mſ. Cod. auctoritate in collegam illius transſcribam. Vero enim verius puto ſi legatur: *Mamertinum ad Conſulatum evexit et Nevitam, nec ſplendore, nec uſu, etc.* Cuius emendationis aperta indicia in Cod. Florent. ſic enim ibi: *Mamertinum in Conſulatum iunxit nec vittam.* Ipſe Ammian. inf. cap. 13. *Mamertinum Praefectum Praetorio per Illyricum deſignavit Conſulem, et Nevitam.* Conſulumque horum nomina libri Faſtorum agnoſcunt. LINDENBR.

[*Mamertino in Conſulatu iunxit Nevittam.*] Ex ſuperiori accuſatione Conſtantini, *barbaros* ad Conſulatus promoventis, et ex Marcelliniana reprehenſione Iuliani, ceu id ipſum facientis quod in Conſtantino damnabat, intelligitur Nevittam hunc quem Iulianus Conſulem fecit, ſimiliter *barbarum* fuiſſe. Fuit autem Nevitta natione Gothus: qualis fuit et *Fravitta* vel *Fravita*, Φραβίθης Nicephoro dictus in libro XIII. qui anno XXXIX. poſt Nevittam cum Vincentio Conſulatum in Orientis partibus geſſit Arcadii principatu, et ab eo Imperatore propter bellum adverſus Gainam popularem ſuum fortiter fideliterque geſtum Conſul creatus eſt.] VALES.

Splendore] nobilitate generis. *uſu* ſcientia reip. adminiſtrandae. W.

Inconſummatum et ſubagreſtem.] Lib. XXXI. c. 14. *Inconſummatus et rudis.* LINDENBR. *Inconſummatum*, omnis ingenii culturae expertem, *et ſubagreſtem* moribus. Invidiae tamen aliquid dediſſe Ammianus videtur. W.

CAPUT XI.

1. *Intimatur*] vox ſequioris aetatis pro affertur. W.

2. *Opibus*] Poſt hanc vocem adiectivum vel participium deeſſe videtur. W.

Hostiliter repente clausere.] Id ipsum intelligit Nazianzenus Gregorius in Invectiva priore in Iulianum, ubi ipsum quasi furore quodam occaecatum in perniciem ante oculos positam properasse dicit. τεκμήριον δέ· καὶ γὰρ ἔτι προϊὼν καὶ ἀγνοούμενος ὡς ἐνόμιζεν, ὑπὸ τῇ τοῦ γενναιοτάτου βασιλέως στρατιᾷ περιλαμβάνεται προϋποτεμνούσῃ καὶ τὴν φυγήν· ὡς δῆλον γέγονεν· καὶ γὰρ ἤδη τὸ κράτος ἔχοντι τὸ κρατῆσαι ταύτης οὐ μικρὸν ἔργον ἐγένετο. *Cuius rei argumentum illud est, quod cum ipse progrederetur occulte et latens, ut putabat, ab exercitu lectissimi Imperatoris circumventus est, qui ei etiam fugam intercluserat, ut postea apparuit. Nam cum Imperium sine controversia tam obtineret, eos superare vix potuit.* VALES.

Erat tum etiam amicum.] In MSS. Regio et Flor. [et Colbertino,] atque in Editione Rom. legitur, *erat tum etiam initium.* Primum Gelenius vulgatam lectionem excogitavit, quam tamen veram esse non puto: sed facilius est quid falsum sit videre, quam divinare quid verum sit. Videtur tamen transpositio vocabulorum hunc locum corrupisse, quae sic fortasse restituenda est: *Iuvante indigena plebe tumultus initium, cui Constantii nomen erat tum etiam honori.* [Tamen cum apud Curtium in libro v. *initia* pro auspiciis et ductu Principis sumantur, videtur servanda codicum MSS. et sequenda scriptura: *Cui Constantii nomen erat tum etiam initium,* id est auspicatum erat, favorabile ac venerabile erat.] VALES.

CAPVT XII.

2. *Iovinum Magistrum equitum* c. 8. *per Alpes* Noricas quarum fines tum temporis vide ap. Mannert Germ. p. 616. W.

Qui Comitatum sequebantur aut signa.] Huius loci duplex mihi occurrit explicatio. Prima, ut per eos qui Comitatum sequuntur, intelligantur scholae, de quibus supra affatim dixi. *Sic in lege 38. Codicis Theodos. de Decurionibus. Per eos autem qui sequuntur signa, legiones intelligantur et auxilia, quae sunt sub Magistris militum. Secunda explicandi via est, ut qui Comitatum sequuntur, milites sint omnes qui Magistro militum Praesentali obsecundant: posteriores vero sint ii, qui sub ceteris Magistris per provincias sunt constituti. Sed prior explicatio magis arridet. VALES.

3. *Certius fore id obsidium.*] In Editione Rom. et codice Reg. [ac Colbertino] legitur *centius.* Unde proclive erat emendare: *lentius fore id obsidium quam verendum.* Nam et ipsa litterarum affinitas id confirmat, et sententia ipsa plane ita postulat. Valeat ergo coniectura illa Castelli. VALES.

4. *Ordine scutorum gemino.*] Duabus partibus obsessam esse significat Aquileiam: sic enim loqui solet, ut in principio libri XIX. de obsidione Amidae: *Quinquies ordine multiplicato scutorum cingitur civitas.* Etenim ab Oriente quidem tendebant Chionitae, ad Meridiem Vertae, Albani a Septemtrione, ad Occasum Segestani: Persae vero ipsi omnes murorum ambitus circumsidebant, ut ibidem testatur Marcellinus. Idem infra in hoc libro, *obsidione gemina Bezabden aggressurus,* *et in libro 24. cap.

IV.* Alii dicerent duplici acie, vel gemino agmine, ut Hegesippus in lib. 3. cap. 9. et lib. 5. cap. 14. et Scholiastes Thucydidis ad haec ex lib. I. ἐπολιόρκει τρισὶ τείχεσι τὴν πόλιν, notat, τουτέστι τρισὶ τάγμασι. IV *castris* Florus lib. 2. cap. 18. VALES.

5. *Ferramentorum*] instrumentorum ferreorum, terebrarum, vectium. W.

7. *Opportuna torrentis.*] Hunc locum sic legendum ac distinguendum esse existimavi: *Mentibusque fundatis, et compositis per opportuna tormentis, etc.* Quae emendatio confirmatur ex simili quodam loco in lib. 18. ad finem: *Tormenta, qua non erat voraginosum, locis opportunis aptantes.* Et in lib. XX. *Aliis tormenta componentibus.* Denique in lib. ult. *Tormenta per locos aptata sunt habiles.* VALES.

8. *Civitatem Natisone amni praeterlabente.*] Nihil hic mutandum: nam quod in Ms. habetur *Tesioni amni,* id non est nauci. Strabo lib. V. Ἀκυλήϊα — — κτίσμα μέν ἐστι Ῥωμαίων ἐπιτειχισθὲν τοῖς ὑπερκειμένοις βαρβάροις. ἀναπλεῖται δὲ ὁλκάσι κατὰ τὸν Νατίσωνα ποταμὸν ἐπὶ πλείστους ἑξήκοντα σταδίους. *In Chronico Reichersp. corrupte legitur, *Namsa fluvius*, pro *Natiso fl.* p. 57. Iordanes in Gothicis p. 123. *Natissa amnis.** LINDENBR.

[*Natisone amni praeterlabente.*] In vett. codicibus Mss. pro *Natisone* scriptum esse *Tesioni* notavit P. Pithoeus, vir doctissimus, ad oram Ammiani sui. Ego in codice Colbertino legi etiam *Tesioni: Civitatem Tesioni amni praeterlabente.* Plinius tamen non *Tesionem* sed Natisonem cum priscis vocat hunc fluvium, quem *cum Turro praefluere Aquileiam Coloniam* XII. *m. pass. a mari sitam* scribit. *Natissam amnem* nuncupat Iordanes de rebus Geticis, ab ortu muros Aquileiae lambentem.] VALES.

Cum veteribus admirandum] non secus, ac priscorum callida inventa. W.

9. *Prohibitores*] obsessos, (paullo ante *munitores* i. e. oppugnatores, cf. XXVI, 8.) W.

subter] ex inferioribus turrium cavitatibus. W.

[*Utrimquesecus.*] Utrimquesecus uno verbo legendum et scribendum est, ut dicitur intrinsecus, extrinsecus, forinsecus, in libro XXI. altrinsecus in libro XXII. et XXVIII.] VALES.

Aedificii] murorum. *Penetralia*, interiora urbis. W.

11. *Navalium sociorum.*] Milites intelligit, qui turribus supra naves impositis insistebant. At non sic veteres Latini. Hi enim navales socios dicebant, quos nunc remiges vocamus; ut patet ex Livii Historia 29, 35. Quo sensu Florus in lib. 4. cap. 8. de Sex. Pompeio dicit: *O quam diversus a patre! Ille Cilicas exstinxerat: hic secum piratas navales agitabat.* VALES.

12. *Munitorum enim maerores.*] Munitores vocat oppugnatores. Qua voce utitur Livius in lib. 5. de Camillo Veios obsidente: *In partes sex munitorum numerum divisit:* ubi pro cunicularii sumuntur. VALES.

13. *Ferratas portarum obices.*] Sic loquitur Tacitus in lib. 3. Hist. de Cremona, et in lib. 13. Annalium: *Nudati propugnatoribus muri, obices portarum subversi.* Olim enim urbium portae ferro tegebantur, ne subiecto igne ab hostibus exurerentur; ut docet Vegetius in capite 4. lib. 4. et Zosimus in lib. 2. c. 50. de

Magnentio loquens Murſam oppugnante. Procopius in lib. 3. Goth. τάς τε πύλας τεκτηνάμενος καὶ σιδήρῳ περιβαλὼν, etc. Denique Appianus in lib. 4. civilis belli de Xantho Lyciae opido. Omitto Aeneam in Poliorcet. cap. 18. et Claudianum in bello Getico, qui ſic canit v. 215.

Ferrataeque Getis ultro ſe pandere portae.

χαλκόδετα ἔμβολα vocat Euripides in Phoeniſſis v. 115. quae ſic explicat Scholiaſtes: Ἄλλοι ἔμβολά φασι τὰς καθέτους, τὰ νῦν καλούμενα πτερά. Deinde eorum ſabricam ſic deſcribit: θύραν κατασκευάσαντες ἴσην κατά γε μῆκος καὶ πλάτος τῇ θύρᾳ τοῦ τείχους, ἔξωθεν αὐτῆς χαλκοπέταλα καθηλοῦσιν, ὡς ὁλόχαλκον τὴν θύραν νομίζεσθαι. ταύτην ἐπάνω τῆς θύρας ἱστᾶσιν οὐχ ἑδραίαν, ἀλλ' ὥσπερ κρεμαμένην. τῶν δὲ πυλῶν κλειομένων καθιᾶσιν ἄνωθεν, etc. Manifeſte cataractam intelligit, de qua loquitur Vegetius in loco cit. Quam etiam in hoc Ammiani loco intelligi nihil vetat. VALES.

Repentinis eorum adſultibus, qui erumpebant clanculo per poſticas, etc.] Harum poſticarum mentio iterum libb. XVIII, 6. XIX, 6. XXIV. 1. Sed murorum antiquorum adeo perrara monumenta reſtant, ut qua ratione poſticae in iis factae atque aedificatae fuerint, haud ita in facili ſit dicere. Operis tamen priſci putantur, qui Auguſtae Emeritae videntur. In quibus licet poſticarum indicia nulla, quadratas tamen turres aequis intervallis procurrentes, tale aliquid denotare veroſimile eſt, quale hic Ammianus ſcribit: ac velut promuralia ſunt, ex quibus erumpentibus recurſus ad moenia tutior munitoribus per arcuatilem hanc viam eſſet, oppugnatorumque vis, et arietis inſultus arceri facilius poſſet. Atque ut ſpecimen elegantiſſimae ſtructurae etiam in aliis oris exſtet, picturam eius hic opponam, uti eam a Nobiliſſimo doctiſſimoque viro Abr. Bibrano Sileſ. accepi, qui opus ipſum vidit et deſcripſit. LINDENBR. Cf. Salmaſ. ad Scriptt. Hiſt. Aug. T. II. p. 675 W.

14. *Peritia bellorumque artibus.*] Ita correxit P. Caſtellus, cum in Editione Rom. legeretur, *turicitia bellorumque, etc.* ut in Mſ. Flor. ſcriptum eſſe monuit Lindenbrogius. [In codice Colbertino *turricitia.*] Ego vero cum in exemplari Regio reperiſſem *turiciaca*, emendare malui, *duritia bellorumque artibus antiſtarent*. Sic enim locutus eſt Marcellinus in lib. *Rex ſuorum duritiae fiducia tranſiturus.* *Atque ita plane in Mſ. Toloſano exaratum poſtea reperi.* VALES.

15. *Concorporalibus ſuis.*] Perplacet haec lectio prae illa, quae in vulgatis eſt, *contubernalibus ſuis*. Sic iterum lib. XXVIII. c. 5. *Ne uno quidem caedibus concorporalium ſupereſſe permiſſo.* Et *concorporari* lib. XV. c. 11. *Gallico mari concorporatur.* Lib. XXII. c. 8. *Immobiles turbine circumfracto ſtetere concorporati.* Sic *incorporare*. Solinus cap. XXV. *accorporare*, Ammianus lib. XVI. Solinus cap. XL. *Corporatio*, Tertull. de Carne Chriſti. LINDENBR.

16. **His relatione communi conſortiumque cognitis.*] Ita primus correxit Gelenius, cum prius legeretur: *His relatione immuni conſortiumque cognitis*; idque ex emendatione Petri Caſtelli. Nam in Editione Romana legebatur: *His relatione imunis, etc.* Ego vero cum in Mſſ. codicibus ſcriptum eſſe vidiſſem: *His relatione immunis, etc.* veram huius loci ſcripturam feliciter depre-

hendi. Sic igitur ſcribendum eſt: *His relatione Immonis conſortiumque cognitis.* Immonem enim Comitem cum aliis quibusdam Ducibus ad oppugnationem Aquileiae miſerat Iulianus, ut Marcellinus paullo ſupra retulit.* VALES.

16. *Agilonem Magiſtrum equitum* (in Urſicini locum xx, 2.) miſit. W.

18. *Non ſine conviciis reputabatur ut fallax.*] Mſ. *computabatur.* forte ſcripſit Ammian. *confutabatur ut f.* LINDENBR.

Susceptus ad pugnaculum.] Plautus in Milite: *Deturbabo iam ego illum de pugnaculis.* LINDENBR.

20. *Curiales*] Senatores, v. Ind. II. h. v. ipſius Aquileiae. *Poenali ferro conſumti* ſecuri percuſſi. Neſcio, quem Codicem ſecutus Adr. Iunius in Animadverſis Lib. III. c. 12. (nam Lindenbrogius et Valeſius plane nihil monuerunt) addat nonnulla: *Romulus et Saboſtius curtus axi vincti, fuere diſpicati, ut proni in ſtudia ſenis: alii rotarum poena conſumti ſunt.* W.

21. *Adſultu*] ſeditione. W.

22. *Sollicitudinum mole.*] Legendum videtur: *Congrua inſtantium ſollicitudinum moli ipſe quoque agitans, efficaciter Illyricum contrahebat exercitum.* VALES.

23. *In tempore afflagranti.*] Regius codex ſcriptum habet *afflagitanti,* et eadem manu ſuperſcriptum *efflagitanti;* [Colbertinus *afflagranti*] *Toloſanus *flagitanti.** VALES.

In tempore afflagranti] i. e. turbulento ob imminens bellum. Erneſti. *Municipalium Ordinum,* (Oppidorum Ordines XXVII, 7.) *ad quorum favorem propenſior, iniuſte plures muneribus publicis adnectebat.* Hoc ita intelligendum: Quamquam Ordinibus municipalibus favebat, plures tamen ad ſuſcipienda munera publica iniuſte cogebat. cf. loca gemina XXII, 9. bis. XXV, 4. et omnino Ind. II. v. Curiales. W.

24. *Symmachum et Max. legatos ad Conſtantium.*] Hic eſt Symmachus, qui poſtea Praefectus Urbi fuit, Valentiniano et Valente Coſſ. ut ſcribit Marcellinus in lib. 26. de cuius ad Conſtantium legatione loquitur Libanius in Epiſt. ad Symmachum eius filium: ubi ait Symmachum quidem cum tribus aliis Senatoribus veniſſe Antiochiam, in qua tum Conſtantius morabatur. Sed Symmachum totius civitatis oculos in ſe unum convertiſſe, tum ob caeteras virtutes, tum ob eloquentiam. ὅπως ἡμῖν ᾖ καὶ θεᾶσθαι τὸν ἄριστον Σύμμαχον· ὃς τέταρτος μὲν ἧκε, μόνος δὲ εἰς αὐτὸν ἐπέστρεψε τὴν πόλιν ἀγαθῶν ἀμείνων δεικνύμενος, etc. Eiusdem legationis meminit vetus inſcriptio. *LUCIO. Aurelio. Avianio. Symmacho. V. C. Praefecto. Urbi. Proconſuli. pro. Praefectis. Praetorio. in. urbe. Roma. finitimisque. provinciis. multis. legationibus. pro. ampliſſimi. Ordinis. deſideriis. apud Divos. Principes. functo.* VALES.

Ibi Naeſſi. *Symmachum* patrem Symmachi, cuius adhuc decem epiſtolarum libri ſuperſunt, quique plurium Deorum cultum in imperio Romano tueri tantopere allaborabat. Filius infra occurrit XXVII, 3. Praefectus Urbi. W.

A Nobilitate legatos ad Conſtantium miſſos.] Sic lib. XXVIII. ad Valentinianum Imp. *Nobilitatis decreto legati mittuntur,* id eſt, Senatorii ordinis decreto. Ut lib. XVI. et XXVIII. *Nobilitatis*

curia. et *Nobilitatis, dein plebis digeremus errata.* De hisce legationibus exstat in Cod. Iustin. lib. x. Titulus LXIII. LINDENBR.

In locum Tertulli Maximum Urbi praefecit.] Anicium Maximum hunc vocat Onufrius in Fastis absque auctore ut solet: idem Tertullum eius praedecessorem Anicium Tertullum appellat. Sed si coniecturae locus est, Iunium Tertullum vocare mallem; ut sit is Iunius Tertullus, qui pro Titiano Praef. Urbi cognovisse dicitur in veteribus Fastis Cuspiniani, Acindyno et Proculo Coss. Quod vero ad Maximum spectat, eum Clytholiam Maximum diserte nominat Symmachus in lib. x. Epistola 47. et Tertullo Praef. Urbis, memorabili viro, successisse dicit. VALES.

Rufini Vulcatii] de quo v. Ind. I. W.

25. *Mamertinum et Nevittam,* cf. c. 10. W.

CAPVT XIII.

1. *Nova negotia commovente*] sc. Iuliano. Sed saepe nomina propria omittit Ammianus, v. Vales. ad XVI, 12. init. W.

Obsidione gemina] geminata, denuo suscepta, cf. XXVII, 12. W.

2. *Moveri* castra movere *permitterent sacra,* auspicia, vide paullo post *auspiciis dirimentibus.* W.

3. *Equestrisque militiae ministros.*] Scribendum videtur: *Arbetionem et Agilonem pedestris equestrisque militiae Magistros.* Etenim Arbetio quidem erat Magister equitum; Agilo vero peditum. Et alioquin Ministros pro Magistris poni non insuetus error est librariorum. Simili modo Suidas Magisterianos cum Ministerianis confudit, cum scribit: Μαγιστριανός. καστρήσιος. Atqui μινιστεριανὸς debuit dicere. VALES. Adscripsit Reinesius: „Ordo vocum postulat, ut τὸ ΜΑΓΙΣΤΡΙΑΝΟΣ scripsisse Suidam dicamus. Magistriannm dici non posse Castrensem, nihil impedit, neque omnes Castrenses sunt Ministeriani. Magistriani sunt Agentes in rebus." W.

Referrent citius pedem.] Hoc perfugium est eorum, qui se numero inferiores esse sentiunt. Persae autem qui summam victoriae in multitudine sitam esse existimabant, cum ingentibus copiis in Mesopotamiam irrumpere consueverant. Itaque Romani cum eos fluvium traiicere adverterent, a stationibus agrariis in firmiora castella et opida se recipere solebant: idque consilium Constantii laudat Libanius in βασιλικῷ, assentans Constantio: sed in Orat. funebri, p. 309. valde illud idem reprehendit. VALES.

4. *Propugnaturus opida.*] Hanc scripturam primus Gelenius excogitavit: quam equidem nullo modo possum probare. Nam Marcellinus numquam diceret *propugnaturus opida,* sed potius *opidis:* sic enim semper eum loqui observavi, more Graecorum, qui προπολεμεῖν τῆς πόλεως dicunt. Apuleius quoque et Macrobius similiter loquuntur, ne quis eam loquendi rationem parum Latinam existimet: et Priscianus in lib. 18. *Propugno tibi et te,* dici testatur. Accedit, quod inepta esset repetitio, si diceret, *propugnaturus opida quae tuebatur.* Quamobrem cum in Editione Rom. et codice Regio legatur, *pugnaturus opidaque,* sic legendum

gendum existimo: *Curabat urgentia velut pugnaturus, oppidaque tuebatur excursu.* HENR. VALES. [Et sic plane in codice Colbertino ego scriptum inveni. Et ita quoque sua manu emendavit P. Pithoeus V. Cl. ad marginem Marcellini sui.] HADR. VALES.

Praeter optimates taciturnos et fidos] πιστοτάτους, de quo vide Spanhem. ad Iuliani Opp. p. 174. W.

[*Apud Persas Silentii colitur numen.*] Ut Ammianus affirmat *speculatores et transfugas* Constantio A. *repugnantia prodidisse, futurorum incertos*, propterea *quod apud Persas* soli *Optimates, taciturni et fidi, consiliorum* Regiorum *sunt conscii, apud quos Silentii quoque colitur numen.* Ita Q. Curtius in libro IV. c. 6. de Persis haec scribit: *Alexander, quam regionem Darius petiisset, omni cura vestigans, tamen explorare non poterat: more quodam Persarum, arcana Regum mira celantium fide. Non metus, non spes elicit vocem, qua prodantur occulta. Vetus disciplina Regum, silentium vitae periculo sanxerat. Lingua castigatur gravius quam ullum probrum: nec magnam rem Magi sustineri posse credunt ab eo, cui tacere grave sit; quod homini facillimum voluerit esse natura. Ob hanc causam Alexander, omnium quae apud hostem gererentur ignarus, urbem Gazam obsidebat.* Menander Protector *legem silentii* apud Persas in conviviis observari quoque solitam esse scribit: et apud Theophylactum Simocattam in libri V. cap. V. Chosroes Persarum Rex Bryzacium, Barami Tyranni speculatorem, captum et in convivium introductum signo manus iubet occidi. οὐ γὰρ εὐωχουμένοις θέμις τοῖς Πέρσαις διαλαλεῖν. Convivantibus enim Persis nefas est loqui. *Coenobitae in Aegypto hunc morem tenent. Nemo comedens loquitur:* sicut ait Hieronymus in Epistola ad Eustochium de Virginitate servanda.] VALES.

Apud quos Silentii quoque colitur numen.] Curtius lib. IV. c. 6. *More quodam Persarum arcana Regum mira celantium fide: non metus, non spes elicit vocem, qua prodantur occulta: vetus disciplina Regum silentium vitae periculo sanxerat. Lingua gravius castigatur, quam ullum probrum.* LINDENBR. Cf. Brissonius de regno Persico p. 51. W.

6. *Cursu celebri*] Sic Valesio-Gronoviana, sine ulla lectionis varietate. Ernestius operarum vitio id factum existimans, reposuit *celeri*, quod profecto est facilius et usitatius, nec aliter in editt. Stephaniana et Lindenbrogii. Sed *celebri* in libris inventum retinuisse videtur Valesius. *Celebrem* sine dubio pro *celeri* usurparunt prisci Latini, quod probat *celeber gradus* Accii apud Nonium II, 161. Gesnero in Thes. laudatus, qui tamen et ibi *celerem* praefert, cupidius, ni fallor, iusto, et Ammianei nostri loci immemor. Verbum *celebrare* Scaliger in Codd. Catulli (Ati v. 26.) sensu celeritatis invenit. v. Iortin. Misc. Obss. Vol. II. T. 3. p. 328. et ipse Ernestius tandem in eam sententiam proclivior est, ut dicat pro *assiduo* esse positum, quod, ut durius paullo, ita minus fortasse Ammiano indignum sit. Nihil ergo mutavi. W.

7. *Constantius moerore offusus*] Debebat proprie esse, Constantio moeror offusus. Ernest. W.

Magnam diff. ad cap. consilium afferente delegit.] In Ms. Regio et Editione Rom. scriptum est: *Magnam et difficultatem*

ad capessendum consilium adferrent ei delegit. Unde nulla propemodum mutatione emendavi: *Re tamen magnam ei diff. ad cap. conf. afferente id elegit.* Quam emendationem nemo erit, ut spero, qui non illi Gelenianae anteponet. HENR. VALES. [Certe ita omnino scriptum reperi in codice Colbertino, nisi quod *et* scriptum est pro *ei.*] HADR. VALES.

Vehiculis publicis impositum.] v. Ind. II. v. Clavularis cursus. W.

8. *Revocatis omnibus praeter eos.*] Duae ultimae voces absunt ab exemplari Regio, quae tamen retinendae mihi quidem videntur. [Certe sunt in codice Colbert.] Etsi enim Constantius ad bellum civile iam profecturus, optimos milites a Mesopotamia abstraxit, non omnes tamen limitis eius copias abduxit. Neque enim id ei obiicere oblitus esset Libanius, qui haec tantum dicit in Panegyrico ad Iulianum Consulem (Reisk. I. p. 392.) γυμνώσας δὲ τῆς τῶν ὁπλιτῶν ἀκμῆς τὴν ἑῴαν ἐπορεύετο, τῷ φαυλοτάτῳ τῆς στρατιᾶς παραδοὺς τὰς πόλεις, οἳ φυλάκων ἔχοντες σχῆμα, τῶν φυλαξόντων ἐδέοντο· καὶ μετὰ τῶν φρουρουμένων οἱ φρουροῦντες ἔτρεμον, etc. *Cum autem Orientem lectissimorum militum robore nudasset, iter arripuit, umbratili et ignavo militi commissis urbibus. Qui cum speciem praesidii ac custodiae haberent, ipsi praesidio indigebant: et praesidiarii ipsi non minus quam ii quibus praesidio erant tremebant.* VALES.

9. *Ad serenitatis speciem fiduciae.*] Deesse videtur particula copulativa hoc modo: *Ad ser. speciem et fiduciae.* VALES.

10. *Humanitatem*] nimiam benignitatem. *Negotiis communibus* rei publicae. W.

11. *Gallum patruelem*] nam eundem avum, Constantium Chlorum habuere; praeterea vero affinem, Constantina nempe, Galli uxor, soror fuit Constantii. *Potestate Caesaris sublimatum* ad potestatem Caesaris evectum. *Arbitrio punitus est legum.* Legum? W.

12. *Angebat nos una, sed secura doloris praeteriti recordatio*] hoc uno dolore defunctus, alterum nimis secure haud timendum existimavi. W.

13. *Levium — semiermibus*] Invidiose detrahit de Iuliani gloria. *Spe postrema* desperatione. *Aequitate calcata* nonne aliquando et iniquitate? W.

Tamquam favillas effecturam.] Sic primus edidit Gelenius, cum anteriores Editiones haberent, *tamq. fav. se facturam:* prout legitur in codice Regio et Editione Romana. Ex quo proclivius erat ita emendare ut edidi. [In codice Colbertino lego, *tamquam favillas se facturamque deinde, etc.*] in Mſ. Tolos. legitur, *tamquam favillas suffocaturam, etc.* VALES. Haud satis apta spiritibus metaphora. W.

Ut scelestae laetorum ultricem.] Placet codicis Regii scriptura, *ut scelestorum ultricem.* VALES.

14. *Favore numinis summi praesente, cuius perenni suffragio damnantur ingrati.*] Itaque Iulianus, qui auctori suo reverentiam minime habuit, ingratitudinis vitio merito notatur. Zosimus lib. III. Gregor. Nazianz. Orat. I. pag. 280. Σωθεὶς γε σὺν τῷ ἀδελφῷ σωτηρίαν ἄπιστον καὶ παράδοξον, οὔτε τῷ θεῷ χάριν ἔσχε τῆς

σωτηρίας, οὔτε τῷ βασιλεῖ, δι' οὗ σέσωστο, ἀλλ' ἀμφοτέροις ὤφθη κακὸς, τῷ μὲν ἀποστασίαν ὠδίνων, τῷ δὲ ἐπανάστασιν. LINDENBR.

Non lacessiti (?) sed aucti beneficiis plurimis] immo vero neglectim habiti et calumniis petiti. W.

15. *Nec oculorum vestrorum vibratae lucis ardorem.*] Eadem figura usus est Plinius in Grat. actione ad Traianum c. 17. *Nec tibi opima defuerint, si quis Regum venire in manus audeat: nec modo telorum tuorum, sed etiam oculorum minarumque coniectum toto campo totoque exercitu opposito perhorrescat.* Et Pacatus in Panegyrico ad Theodosium. Sed et Severus in Oratione ad milites apud Herodianum in lib. 2. c. 10. eadem utitur clausula: οὐδ' ἂν τῆς βοῆς ἡμῶν ἀνάσχοιντο, μήτι γε τῆς μάχης. VALES.

16. *Traxerat in sententiam.*] Prima illa vox abest tum a Codice Regio, [et Colbertino,] tum ab Editione Rom. et a Gelenio primum addita est. [Scribo igitur: *Omnes post haec dicta in sententiam suam, hastasque vibrantes irati, etc.* Et sic in libro 24. cap. 13. *Plebs omnis ad sententiam suam cunctis acceptis, etc.* VALES.

Iter suum praeire] se ipsum praecedere. W.

Cum Lancearii et Mattiariis.] Lancearii et Mattiarii in Notitia Imperii dicuntur sub dispositione Magistri militum Praesentalis: ubi tamen Ms. codex scriptum habet Lanciarii, et Mattiarii. Atque ita appellat etiam Zosimus in lib. 3. c. 22. in oppugnatione Maiozamalchae urbis: ἦσαν δὲ οὗτοι τρεῖς λόχοι ματτιάριοι καὶ λαγκιάριοι καὶ βίκτορες. Neque aliter scriptum hic habet codex Regius, [et Colbert. ac Tolos. *Lanciariis et Martiariis:*] et Cassiodorus in Hist. Trip. lib. 6. cap. 37. Ceterum dicti videntur Mattiarii a quodam teli genere, quod Mattium seu Mattiobarbulum vocabant: unde Mattiobarbulos quosdam milites esse dictos ait Vegetius in lib. 1. cap. 17. VALES. Lancearii et Mattiarii iuncti etiam XXXI, 13. v. Ind. II. W.

Et cum Laetis itidem Gomoarium.] Frustra sunt qui hic emendandum aliquid putant. Nam Laetorum de quibus hic agitur, etiam in Constitutione Valentiniani, Valentis et Gratiani Impp. mentio est, L. 10. C. Theod. de Veteran. *Si quis praepositus fuerit aut fabricae, aut classi, aut Laetis.* Notitia Imp. *In provincia Tarracon. Praefectus Laetorum Teutonicianorum, Praefectus Laetorum Gentilium Suevorum, Praefectus Laetorum Francorum, etc.* LINDENBR.

Cum Laetis.] In codice Regio et Editione Rom. scriptum est *Letis*, de quibus supra notavi. [HENR. VALES. De eisdem Letis vel Laetis, ac de Leticis terris, et pago Letico, lege quae observavi in libris I. et IV. Rerum Francicarum, et in Notitia Galliarum.] HADR. VALES. Vid. not. ad XVI, 11. W.

Ut contemtus in Galliis] v. c. 8. W.

CAPUT XIV.

1. *Haerens et subsistens* dubia et sistens gradum *Fortunam*, praeter communem illam rerum humanarum moderatricem,

ſuam cuique homini tribuere ſolebant, quaeque eadem eſt cum *Genio* paullo poſt hoc ipſo capite memorato. Cf. xiv, 10. ad fin. xxx, 5. W.

Pulchrum infantem] Genium nempe. W.

Excuſſam ſibi proieciſſe longius ſphaeram, quam ipſe dextera manu geſtabat.] Antiquus admodum mos, et ad noſtra haec tempora translatus, Imperatorum imagines ac ſtatuas ita effigiare, ut pilam manu geſtent. *Sic Varro de L. L. lib. 6. p. 68. ed. Scalig. 1581. *Pila terrae.** Ammianus lib. xxv. c. 10. *Maximiani ſtatua Caeſaris locata in veſtibulo regiae amiſit repente ſphaeram aeream, formatam in ſpeciem poli, quam geſtabat.* Idque cum in multis nummis priſcis, tum ipſius quoque Conſtantii videre licet, quem propterea hic apponam. (Aliquando etiam duo principes unam ſphaeram tenentes cernuntur. Vid. Wernsdorf. poet. lat. minor. Vol. II. p. 319. ſq. W.)

Origo moris a Perſis eſſe videtur: id enim Themiſtii verba volunt, Orat. de Conſtantio Imp. pag. 20. *Τιάρα οὐ ποιεῖ βασιλέα, οὐδὲ κάνδυς, οὐδὲ μανδύη, οὐδὲ ἀκινάκης χρυσοῦς, οὐδὲ στρεπτοί τε καὶ ψέλλια, οὐδὲ ῥαβδοφόροι, καὶ δορυφόροι, καὶ μηλοφόροι, καί τις ἀθάνατος ἀριθμος ἀποθνησκόντων στρατιωτῶν.* A Perſis ad Graecos, quod ex eodem Themiſtio coniici poteſt, Orat. 5. in Theodoſ. Imp. cum de Lycurgo Lacedaemone agit: *ὅτι ἐδορυφόρουν αὐτὸν αἰχμοφόροι, καὶ μηλοφόροι χρυσῷ ἐσταλμένοι.* Itaque hinc paullatim ad Romanos commigravit. Vid. Freher. Origin. Palatin. cap. 15. p. 106. Remum in Themiſt. p. 139. *Sphaera orbem hunc habitabilem indicat, et nationes in eo ſubactas atque Imperio parentes.* Unde et D. Caeſari ſtatuam Senatus Romanus dedicaverat Romae inſiſtentem. Dio lib. 45. *Quam cum Perſarum ritu manibus Impp. geſtarent.* *Eaque vel pura eſſe ſolebat vel Fortunam ſuperimpoſitam habens, interdum et crucem; quod et ipſum quoque nummi antiqui ſatis oſtendunt. Procopius Caeſarienſ. *περὶ κτισμάτων* lib. 1. Iuſtiniani Imp. ſtatuam ita deſcribit: *φέρει μὲν χειρὶ τῇ λαιᾷ πόλον* (ſic enim rectiſſime Mſ. exempl. quod penes me eſt, non *πόλιν*, uti in Baſil. et Auguſt. perperam editur) *παραδηλῶν ὁ πλάστης, ὅτι γῆ τε αὐτῷ καὶ θάλασσα δεδούλωται πᾶσα. ἔχει δὲ οὔτε ξίφος, οὔτε δοράτιον, οὔτε ἄλλο τῶν ὅπλων οὐδὲν, ἀλλὰ σταυρὸς αὐτῷ ἐπὶ τοῦ πόλου ἐπίκειται, δι' οὗ δὴ μόνου τήν τε βασιλείαν καὶ τὸ τοῦ πολέμου πεπόρισται κράτος.* De eadem ſtatua G. Codinus in Deſcriptione CP. *ἔστησε τὴν αὐτοῦ στήλην ἔφιππον ἐπὶ κίονος, καὶ τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ φέρει σφαῖραν ἐμπεπηγότος σταυροῦ ἐν αὐτῇ, ὡς διὰ τῆς εἰς τὸν σταυρὸν πίστεως τῆς γῆς πάσης ἐγκρατὴς γεγονώς. Σφαῖρα μὲν ἡ γῆ, διὰ τὸ σφαιροειδὲς τοῦ αὐτῆς σχήματος.* Quem locum Suidas exſcripſit in voce *Ἰουστινιανός*. Itaque amiſſo orbe, quem manu Imp. tenebat, rationabili praeſagio Imperium quoque perditum iri putatum fuit, quod dextera temperabat. LINDENBR.

Proieciſſe longius ſphaeram quam manu geſtabat.] Idem tradit Iohannes Antiochenus, *περὶ Ἀρχαιολογίας*. VALES.

2. *Iunctioribus proximis*] interioribus amicis, cf. xx, 5. *Deſolatus* deſertus ex aliquo tempore. *Secretum aliquid,* quod ſibi explicare non poſſit, quodque *interdum adfuiſſe ſibi ſqualidius exiſtimabat.* Squalidius eſt obſcurius, non ita aperte, et referendum non ad exiſtimabat, ſed ad adfuiſſe. Amat hoc verbum Am-

mianus. vide xxiv, 8. extr. inprimis xxv, 2, 3. qui locus nostro gemellus, nam et ibi de Genio sermo est. cf. et xx, 5. extr. ubi itidem Genius apparet Iuliano. W.

3. *In lucem editis hominibus cunctis — huiusmodi quaedam velut actus rectura numina sociari.*] Arrianus in Epict. lib. 1. cap. 14. ἐπίτροπον ἑκάστῳ παρέστησε τὸν ἑκάστου δαίμονα, καὶ παρέδωκε φυλάσσειν αὐτὸν αὐτῷ, καὶ τοῦτον ἀκοίμητον καὶ ἀπαραλόγιστον. *Marcus Antonin. in Vita sua pag. 211.* Censorinus de die Natal. cap. 1. Tertull. de Anima cap. xxxix. Eusebius de Praepar. Evang. lib. iv. cap. 8. LINDENBR.

Theologi, mythologi. *Salva firmitate fatali*, immutabili tamen destinato a Parcis fato, quo et ipse Iupiter tenetur. *Velut actus rectura*, quae mortales in agendo vel impellant vel cohibeant. *Admodum tamen paucissimis visa*, ut propius sibi praestoque adesse ea non sentiant, nisi *quos multiplices auxere virtutes* qui hoc vel illo modo inter homines eminuerunt. W.

4. *Menander Comicus, apud quem hi senarii duo leguntur.*] Laudant hunc Menandri locum *Origenes contra Celsum lib. viii. pag. 412.* Eusebius in lib. de Praep. Evang. Stobaeus in Ethicis lib. 1. cap. 9. Scholiast Theocriti Eidyl. 2. Sed omnium optime Clem. Alex. Stromatum lib. v. Μένανδρος ὁ Κωμικὸς ἀγαθὸν ἑρμηνεύων τὸν θεὸν φησίν· (p. 260. Clerici.)

Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται
Εὐθὺς γενομένῳ, μυσταγωγὸς τοῦ βίου
Ἀγαθός· κακὸν γὰρ δαίμον' οὐ νομιστέον
Εἶναι, βίον βλάπτοντα χρηστόν. IDEM.

ΑΝΔΡΙ ΣΥΜΠΑΡΙΣΤΑΤΑΙ.] Apud Plutarchum in libro περὶ εὐθυμίας, ubi hic Menandri versus refertur, legitur, ἀνδρὶ συμπαραστατεῖ, rectius. VALES.

ΜΥΣΤΑΓΩΓΟΣ ΤΟΥ ΒΙΟΥ.] Praeclare Genium vocat Mystagogum. Ut enim Mystagogus olim hospites ducere ad ea quae visenda erant in civitatibus et singula eis ostendere solebat, teste Cicerone in Verrem de signis (4. 59.): ita etiam Genius homines per huius vitae spatia deducit, et quid agendum, quid fugiendum sit ostendit. Mystagogi tamen proprie dicebantur, qui Mystas, hoc est initiatos deducebant, ut ipsa nominis origo significat; unde Origenes in lib. 8. contra Celsum τελεστὰς et μυσταγωγοὺς iungit. *Dio Chrysostomus in Oratione 45. (Reisk. ii. p. 207.) ὅμως καθάπερ οἱ μυούμενοι μυσταγωγῶν ἐδεήθησαν. Et divus Marcus in epistola ad Herodem Atticum, se, cum Athenas venerit, ad suscipienda mysteria Herode usurum esse Mystagogo promittit, ut refert Philostratus in Herode Attico.* IDEM.

5. *Ex sempiternis Homeri carminibus.*] Homerus Iliad. α. LINDENBR.

[*Adfuisse pugnantibus, vel iuvisse.*] Huc refero Tullii de felicitate verba pro lege Manilia c. 16. *Fuit enim profecto quibusdam summis viris quaedam ad amplitudinem et gloriam, et ad res magnas bene gerendas divinitus adiuncta fortuna.*] VALES.

Quorum adminiculis praecipuis Pythagoras enituisse dicitur et Socrates.] Achillem his adiungit Eustathius in Homer. Iliad. α. pag. 61. Οἱ παλαιοὶ φασὶ μόνους τούτους, τὸν Ὁμηρικὸν Ἀχιλλέα,

καὶ τὸν Ἀθηναῖον Σωκράτην ἐν συντυχίαις τῷ οἰκείῳ κεχρῆσθαι δαίμονι. Ἀχιλλεύς τε γὰρ ἐνταῦθα λαλεῖ καὶ ἀκούει τὰ μυθευόμενα, καὶ Σωκράτης δὲ ἔλεγεν, ὥς εἰπέ μοι τὸ δαιμόνιον. *De Socrate Minut. Felix contra Gentes. Apul. de Deo Socratis.* LINDENBR.

Pythagoras] cui tamen non magis, quam aliis nonnullis ab Ammiano nominatis ſpiritum arctiore ſenſu familiarem attribuerunt. *Socrates* qui genium ſibi praeſto eſſe, non impellentem tamen, ſed prohibentem tantum ipſe ſibi viſus eſt. Sed de hoc trita omnia, et noſtra aetate ſingularibus libellis tractata. W.

Numa Pompilius.] Eius cum Aegeria Nympha congreſſus nocturnos intelligit. Livius lib. 1. Valer. Maximus lib. 1. cap. 2. Dionyſius Halicar. Plutarchus, et alii. LINDENBR.

Superior Scipio.] Appianus de Bello Punic. c. 104. Καὶ δαιμόνιον αὐτῷ συλλαμβάνειν ἐδόξαζον, ὃ καὶ τῷ πάππῳ Σκιπίωνι προσημαίνειν ἐδόκει τὰ μέλλοντα. LINDENBR. Cf. idem Appianus de rebus Hiſpan. c. 19. 23. 26. de bello Punic. c. 6. W.

Hermesque ter Maximus.] Cuius hodieque Dialogi leguntur, a Platonico quodam Philoſopho conſcripti, ſub Mercurii illius Aegyptii nomine; ut recte Caſaubonus obſervavit in Exercitationibus. Eum antiquiorem Apollonio Tyaneo videtur hic facere Marcellinus. VALES. Vid. Fabricii Bibl. Gr. Lib. 1. c. 7—12. Harleſianae edit. T. 1. p. 46—94. Eſt liber Ἑρμοῦ τοῦ τρισμεγίστου ἱερὰ βίβλος ἐπικαλουμένη κόρη (Minerva) κόσμου fol. 32. librorum Hermetic. a Patricio editorum Ferrariae 1591. et ap. Stobaeum in Eclog. phyſ. p. 124. ed. Canter. 609. Ceterum librum hunc pſeudepigraphum ſeculo poſt Chriſtum natum ſecundo concinnatum exiſtimant eruditi. Zoega p. 20. W.

Apollonius Tyaneus] famoſus ille praeſtigiator ſeculi a C. n. primi, cuius vitam dedit Philoſtratus. W.

Plotinus auſus quaedam ſuper hac re.] Exſtat liber Plotini περὶ τοῦ εἰληχότος ἡμᾶς δαίμονος: cuius et Porphyrius meminit in eius Vita. LINDENBR. Vixit Plotinus Sec. III. et LIV. libros reliquit, de quibus non ſuperſtes eſt, niſi is quem commemorat Lindenbrogius. W.

Quas tamquam gremiis ſuis ſuſc.] Cum in codice Regio [et Colbert.] et Editione Rom. legi vidiſſem *caſtam quam, etc.* leviſſima mutatione correxi, *eas tamquam, etc.* Quod ſenſus omnino flagitare videbatur. Parraſius in Orat. pro Milone legit: *Caſtas quoad licitum eſt tuentur.* VALES.

Si ſenſerint puras.] Vid. Suid. in Δαίμων. LINDENBR.

CAPUT XV.

2. *Suburbanum disiunctum tertio lapide.*] ergo non pars ipſius Antiochiae extra pomoerium ſita, ſed vicus remotior. W.

Cadaver hominis.] Simile eſt obſervante Reineſio, quod Valenti Imperatori contra Scythas bellum moventi apparuiſſe dicit Zoſimus IV, 21. W.

Territus omine.] ut qui orientem verſus proficiſceretur. W.

Mopsucrenas.] Ita Ms. quod rectum est. vulg. *Mopsuestiam.* Aur. Victor Epit. c. 42. *Constantius magis magisque ardens dolore, atque ut erat talium impatiens, in radicibus Tauri montis apud Mopsocrenen febri acerrima, quam indignatio vigiliis augebat, interiit.* Sozom. lib. v. pag. 61. ἐν Μόψου κρήναις. Hieronym. Epistola ad Heliodor. *In Mopsi viculo.* Ptolem. lib. v. τῆς στρατηγίας Καταονίας nomina recensens, etiam Μόψου κρήνην ponit. LINDENBR.

Mopsucrenas.] Miris modis corruptum eius stationis nomen est in veteribus Itinerariis. In Itinerario enim Antonini p. 145. Wesseling. *Namsucrone* dicitur. In Burdegalensi p. 579. *Mansuerine* hoc modo: *Mutatio Pylas finis Cappadociae et Ciliciae. Mansio Mansuerine m. 12. Civitas Tarso m. 12. Mut. Pargaia m. 13. Civ. Adana m. 14. Civ. Mansista m. 18.* Ubi vides *Mansuerinem* pro *Mopsucrene,* et *Mansistam* pro *Mopsuestia* poni simili errore. Libanius in Orat. funebri κρήνας vocat; [Aurelii Victoris Epitome c. 42. *Mopsocrenen,* Codex Colbertinus *Mohscrenas,* alii codices vett. *Mopscrenas,* ut P. Pithoeus notavit.] VALES.

Mopsucrenas] (Μόψου κρήνας fontes) Ciliciae asperae urbem, diversam illam a Mopsuestia (Μόψου ἑστία, Mopsi domo, xiv, 8.). De utraque vide *Mannert Klein-Asien* T. II. p. 94. et 101. cf. Aurel. Victor Epit. c. 42. p. 580. Arntzen. et Eutropius x, 15. W.

Egredi] in itinere pergere — *invalente,* invalescente — *Corpus in modum foculi fervens,* nimis quaesitum. — *Successorem statuisse dicitur Iulianum.* Haec tam subita animi conversio, de qua ipse Ammianus hic et paullo infra hoc capite dubie loquitur, inventa ab aulae proceribus, ducibusque exercitus videtur, iis inprimis, qui Iuliano hucusque adversati fuissent. cf. XXII, 2. Secus tamen statuunt Ritter. ad Guthr. T. v. Sect. I. p. 61. et Gibbon. T. v. p. 270. W.

3. *Anhelitu pulsatus letali*] quo spiritum aegerrime traheret. W.

III. *Nonarum Octobr.*] Aliter scribit Idatius in Fastis Tauro et Florentio: *His Coss. diem functus Constantius Aug. Mopsucrinas in fine Ciliciae et Phoeniciae provinciae 3. Non. Novemb.* Cum Idatio consentit Socrates Hist. Eccl. II, 47. Cedrenus, Chronicum Alexandr. aliique, qui 3. Novembris mortuum esse Constantium narrant. VALES. Ipse Ammianus *senescenti autumno* hanc mortem adsignat. Tillemont T. IV. P. 2. p. 1143. W.

Imperii vitaeque anno quadragesimo.] Hic locus non uno ac simplici mendo corruptus est. Primum itaque emendo, *imperii anno* XXXVIII. quam quidem emendationem praeter Eutropium, et Socratem, ac Sozomenum ipse confirmat Marcellinus in lib. 14. c. 5. *Die quarto Cal. Octobres, qui imperii eius annum tricesimum terminabat.* Ab eo enim anno quo Constantius VI. et Constantius Gallus II. Coss. fuerant, ad Consulatum Tauri et Florentii octo sunt anni. Quod si ad exactum calculum res revocetur, annos dumtaxat 37. solidos Constantius tam Caesarianum, quam Augustum obtinuit Imperium. Caesar enim factus est anno Domini 324. 6. Idus Novemb. Obiit vero anno 361. 3. Nonas Novemb. Deinde emendo, *vitaeque anno* XLIV. *et mensibus paucis.* Ita enim Victoris Epito-

me, et Eutropius ac Socrates, aliique ponunt. Igitur natus fuerit Constantius anno Domini 317. Gallicano et Basso Coss. ipsis Idibus Augustis, idque in Illyrico, ut docet Iulianus in Orat. I. Diem quidem natalem didici ex lege x. Cod. Th. de Praetoribus, et ex Calendario veteri, quod edidit Heruvartius. Vulgata certe scriptura prorsus ferri non potest. Scribit enim Nazarius in Panegyrico, quem Constantio dixit anno illius imperii xv. in quinquennalibus Crispi et Constantini: *Tantorum Roma compos bonorum, haurit insuper ingentis spei fructum, quem propositum sibi ex Caesaribus nobilissimis habet, eorumque fratribus, quorum iam nomina ipsa veneramur.* Fratres illi Caesarum erant Constantius et Constans. Cum ergo Constantius iamtum natus fuerit Crispo II. et Constantino II. Coss. quo anno hic Panegyricus est dictus, sequitur Constantium plusquam 43. annos vixisse. VALES. Cf. Ritter. ad Guthr. T. v. Sect. I. p. 60. W.

4. *Supremis conclamatis*] more gentilium. cf. xxx, 10. *Eusebio* praefecto Cubiculi — *noxarum conscientia*, multos enim homines infelices reddiderat, Gallique Caesaris necem adiuverat xiv, 11. med. — *Cum novandis rebus imminens obsisteret Iulianus*, quum alius eligendi Imperatoris consilium ob Iuliani propinquitatem nimis periculosum videretur. — *Mittuntur Theolaiphus* cet. cf. xxii, 2. Reinesius adscripsit: *Theolaiphus* Det-lobus, Detlevus. W.

5. *Voluntatem postremam*] uti et nos dicere solemus Germani. Aliis et *nomen supremum*. v. Gothofredi Glossar. nom. Cod. Theodos. *arbitrium extremum* Sext. Rufus c. 13. vox suprema xxii, 2. stilus postremus xxv, 3. W.

6. *Uxorem autem praegnantem reliquit: unde edita postuma, etc.*] Ante Constantium obiisse eius uxorem scribit Zonaras p. 209. et tota vita sterilem fuisse. Γαμετὴ δὲ ἦν αὐτῷ Εὐσεβία, ἡ ἐπὶ κάλλει γέγονε περιβόητος. περὶ δὲ τὸν γαμέτην ἠτύχησε, μαλθακὸν ὄντα, καὶ τὰ πρὸς ἀφροδίτην νωθέστερον ἐκ νόσων τε καὶ ἐκ φύσεως· ὅθεν κατὰ βραχὺ φθίνουσα, τοῦ Κωνσταντίου προτέθνηκεν, ἄπαις διὰ βίου μείνασα. ὡς δέ τινες λέγουσι, καὶ μητρομανίας νοσήματι περιπεσοῦσα ἐξέλιπε. *Uxorem habuit Eusebiam, forma celebrem illam quidem, sed infelicem et miseram, ob maritum cum natura, tum morbis mollem, et ad venerem segniorem. Unde paullatim contabescens ante Constantium decessit, nullo umquam fetu edito. Ut autem quidam dicunt, ex uteri doloribus concidens tandem defecit.* LINDENBR. Non Eusebia h. l. intelligenda, sed Faustina. Cf. c. 6. et Hadr. Valesii Praef. p. LXX. W.

Eiusque nomine appellata.] Fl. Max. Constantia Augusta dicitur in veteribus nummis teste Goltzio. Nupsit autem Gratiano post Consulatum Gratiani III. et Equitii, cum annum aetatis 14. iam attigisset, ut docet Marcellinus in fine lib. 29. c. 6. Eadem haud multis post annis obiit, et Constantinopolim relata est, ut inter parentum reliquias humaretur Merobaude II. et Saturnino Coss. Sic enim scribit Idatius in Fastis, et Auctor Chronici Alexandrini: quamquam utrobique Constantini Aug. filia dicitur mendose. Post huius obitum Gratianus Laetam duxit Pissamenae filiam, quae marito superstes diu vixit, et Alarico Romam obsidente, magna annonae paenuria infimam plebem aluit, ut narrat Zosimus in lib. 5. c. 39. VALES.

Eius nomine appellata] Paulus Diac. I, 12. Creusam vocat monente Reinesio. W.

Matrimonii iure.] Cod. Reg. habet matrimonio adiective. Amat talia Ammianus, v. c. XXII, 15. solstitio tempore. Cf. Vales. ad XV, 10. W.

CAPVT XVI.

1. *Differentia vere servata*] sine partium studio, quo nomine etiam laudatur ab Heynio in Prolus. p. CXXVIII. cf. omnino XIV, 5. — *Praecipua*, i. e. bona, virtutes. XVI, 7. W.

Imperatoriae auctoritatis cothurnum] gravitatem. *Parcus erga tribuendas*, melius in tribuendis, sed et XXXI, 14. *erga deferendas potestates nimium tardus.* — *Administrationum augmenta*, salaria et alia emolumenta concessa. — *Cornua militarium*, ne altioris iusto spiritus sumerent. cf. XX, 1. de Lupicino. Horat. Od. III, 21, 18. vinum cornua addit pauperi. *Militarium* legendum putabat Salmasius ad Scrr. Hist. Aug. T. II. p. 598. cum in editionibus *militaria* haberetur. W.

2. *Erant enim, ut nos q. mem. Perfectissimi.*] Perfectissimatus dignitas minor erat Clarissimatu, ut Marcellinus Lactantiusque testantur. Eos Graeci διασημοτάτους vocant: sic enim in Glossis veteribus, Διασημότατος, *Perfectissimus.* In Epistola Constantini apud Eusebium lib. x. Hist. cap. 6. ἔδωκα γράμματα πρὸς Οὖρσον τὸν διασημότατον, Καθολικὸν τῆς ἀφρικῆς. *Litteras dedi ad Ursum virum Perfectissimum, Rationalem Africae.* Et in lib. 3. de vita Constantini, cap. 51. denique in lib. 4. cap. 1. Quibus in locis interpretandis semper labitur interpres Latinus. Hi Perfectissimi apud Vicariam Praefecturam conveniebantur, ut Clarissimi apud Praefectum Urbi, lege un. Cod. Th. de his qui veniam aet. impetr. Ceterum haec dignitas ante Constantini tempora instituta est, ut constat ex Oratione Eumenii pro Scholis. *Porro haec dignitas in priscis Inscriptionibus his fere notis designatur P. V. ut apud Gruterum folio 1098. et Gualtherum, et in Epistola 40. libri 10. Symmachi.* VALES. Tituli honorum illa aetate hoc ordine se excipiebant: Illustres, Spectabiles, Clarissimi, Perfectissimi, Egregii. Plura vide in Ind. II. v. Clarissimi. W.

Occurrebat] obviam ibat in provinciam venienti. — *ordinariae*, i. e. civiles. cf. XIV, 10. *Praefectos Praetorio*, secundos ab Imperatoribus et Caesaribus. v. Ind. II. h. v. W.

3. *In conservando* tuendo, curando *milite* nimium *cautus*, providus; sic *patriae cautus* XVII, 11. W.

Examinator merit. nonn. scrupulosus.] Editio Rom. *subscrupulosus*, Codex Valentin. scriptum habet *subscruposus* teste Loisello: et ita fere Ms. Florentinus; [codex Colbert. *suscruposus.*] Ceterum de Constantio idem scribit Zonaras: ἐν ταῖς τῶν ἡγεμονιῶν καὶ ταῖς τῶν ἀξιωμάτων διανομαῖς τοῦ προσήκοντος στοχαζόμενος. *In Magistratibus dignitatibusque tribuendis decorum spectans.* VALES.

Celsum aliquid acturus in regia] primarium aliquod munus Palatinum administraturus. W.

4. *Doctrinarum diligens adfectator*] Constantinus M. filios omnino probe erudiendos magistris tradiderat peritissimis, (Eusebius vita Constantin. IV, 51. Iulian. Orat. I. p. 11—16.) e quorum disciplina si quid haesisset, iactare quavis data occasione solebat Constantius. — *Obtunsum.* Sic Codd. pro *obtusum.* W.

6. *Nec mare ministro saltem suspicione tenus possit redargui.*] Locus vitiosus: quem tamen ita Ammianum scripsisse puto: — — *Impendio castus, ut nec amare ministros saltem s. etc.* Qui libros veteres tractarunt, veram hanc meam emendationem non negabunt: natus enim error fuit ex perversa scribendi ratione, quae auctorem hunc non semel corrupit. LINDENBR.

Quod crimen etiamsi non invenit malignitas, quamquam non temere soloque maledicendi studio principibus vitio vertitur, *fingit* (tamen haud recte omissum) *in summarum licentia potestatum* saepe tamen ideo tantum iisdem sine caussa tribuitur, quod omnia sibi licere plerumque existimant. W.

7. *Iaculandi* manu, *sagittandi* ex arcu. *Maxime perite* v. Ruhnken. ad Vellei. II, 16. p. 120. *Artium armaturae pedestris,* armorum tractandorum, vel, quod Spanhemio placet ad Iulian. p. 108. et 113. Pyrrhichae. — Nec *tersisse nares in publico* cet. cf. supra XVI, 10. W.

Nec pomorum quidquam, quoad vixerit, gustaverit.] Cedren. pag. 244. ὀπωρῶν καθάπαξ ἀφέστηκεν. LINDENBR.

8. *Si affectatae dominationis ansam reperisset*] si quem res novas molientem solio se deiicera velle suspicaretur. W.

Omnes genere se contingentes stirpitus interemit.] Patruos scilicet duos, Constantium atque Dalmatium, quorum Constantius etiam socer ipsius erat: cognatos autem VI. Dalmatium et Hannibalianum Dalmatii filios, Gallum eiusque fratrem maiorem natu, filios Constantii: ceteri duo ignorantur: tot enim numerat Iulianus in Epistola ad Athenienses: et confirmat Athanasius in Epist. ad Solitarios: τί δ' ἂν θαυμαστὸν, εἰ οὕτω κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἐστὶν ὠμὸς, ὅπου γε οὐδὲ τῆς ἰδίας συγγενείας ἐφείσατο; τοὺς μὲν γὰρ θείους κατέσφαξε, καὶ τοὺς ἀνεψιοὺς ἀνεῖλε, καὶ πενθεροῦ μὲν ἔτι τὴν θυγατέρα γαμῶν αὐτοῦ, συγγενεῖς τε πάσχοντας οὐκ ἠλέησεν. Ubi soceri nomine Constantium intelligit, cuius filiam, sororem Caesaris Galli, Constantius Aug. duxerat uxorem, teste Iuliano in Epist. cit. HENR. VALES. [Pro *stirpitus* posui *turpiter* ex codice Colbert.] HADR. VALES. Cur *omnes?* et non cunctos. GRONOV.

9. *Qui rei maiestatis imminutae vel laesae deferebantur, acerbitas.*] Eutrop. lib. X. c. 15. *Ad severitatem propensior, si suspicio Imperii moveretur.* LINDENBR.

Acrius, quam civiliter, rectius: *civilius.* — *Spectatores,* inquisitores. — *Mortem longius conabatur extendi* praegressis mortem diris cruciatibus. W.

10. *Perduellionum*] rebellium, qui in provinciis Augustos se proclamari vel curarent vel permitterent. *Aureoli* in Illyria, *Postumi* in Gallia, *Ingenui* in Pannonia et *Valentis Thessalonici* in Achaia. Tillemontius T. III. P. 3. p. 959. coniicit, legendum esse non Thessalonici, sed *Thessali,* idque referendum ad *Pisonem,* cuius nomen librariorum culpa exciderit, qui, quum Valentem audivisset Augusti nomen sibi arrogasse, in Thessaliam se recepit, Augu-

stum et se ipsum nominare coepit, assumto Thessalici nomine, quod in numo quodam eius expressum legitur. Haec Tillemontius. W.

Mortem factura crimina al. lenius vindicabat.] Idem de Gallieno testatur Zonaras his verbis: οὔτε μὴν τοὺς ἐναντιωθέντας αὐτῷ ἢ προστιθέντας τοῖς τυραννήσασιν ἐτιμωρήσατο. *Nec tamen eos qui adversus se insurrexerant, aut se tyrannis adiunxerant, supplicio affecit.* VALES.

11. *Tumque in eiusmodi titulis.*] Huius loci emendatio codici debetur Fauchetii, in quo scriptum est: *Iustumque in eiusm. etc.* VALES.

Marci illius dissimilis Principis verecundi: qui cum ad Imperiale culmen in Syria Cassius.] *Longe aliter Severus Imper. fecit, Clod. Albino occiso. Vide Hist. Augustam.* Capitolinus in M. Anton. Philos. Dio apud Xiphilin. LXXI, 24 — 28. ubi de Faustinae obitu: ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ ἐφ' οἷς πρὸς τὸν Κάσσιον συνετίθετο. Καίτοι ὁ Μάρκος τὰ γράμματα διέφθειρε, μηδὲ ἀναγνούς, ἵνα μὴ καὶ ἄκων ἀναγκασθῇ μισῆσαί τινα. Cuius facti simile prorsus illud Pompeii. Victus iam erat Perpenna, deque salute desperans, petiit tamen ut vivus ad Pompeium perduceretur, habere se multa adserens ei indicanda, ad statum rei Rom. pertinentia. Sed noluit Pompeius, et antequam in conspectum homo veniret, occidi eum iussit: δείσας ἄρα μή τι μηνύσειεν ἀδόκητον, αἱ ἑτέρων ἀρχὴ κακῶν ἐν Ῥώμῃ γένοιτο. Appianus de Bell. civil. lib. 1. c. 115. LINDENBR.

Verecundi] moderati. Cf. Casaub. ad Iul. Capitol. T. 1. p. 336. — *Signatum* ne lectum quidem. W.

12. *Virtutis erat potius indicium, Imperio Constantium cessisse, quam vindicasse tam inclementer.*] Imitatus videtur Marcellinus Thucydidem in libro 3. c. 47. καὶ τοῦτο πολλῷ ξυμφορώτερον ἡγοῦμαι καθέξιν τῆς ἀρχῆς ἑκόντας ἡμᾶς ἀδικηθῆναι, ἢ δικαίως οὓς μὴ δεῖ διαφθεῖραι. Solet autem Marcellinus multa de Thucydide mutuari. Ut illud, *fame, ignavissimo mortis genere, tabescentes* XVII, 9. annon ex Thucydidis libro 3. c. 59. desumtum est? et quod alicubi ait, *furta bellorum* XXIII, 3. extr. sumptum est ex Thucydidis libro 5. c. 9. ubi eiusmodi astus κλέμματα vocantur, *[aut certe ex Virgilio: *Furta paro belli.*] VALES.

13. *Tullius* (Cicero) *in quadam ad Nepotem epistola*, cuius fragmentum hic Ammianus servavit, nam integra in Epp. ad familiares non exstat. W.

Ergo in perditis impiisque consiliis.] Eamdem sententiam Cicero saepius inculcat. Nam et in lib. v. Tuscul. c. 19. sic dicit de Cinna: *Beatiorne igitur qui hos interfecit? Mihi contra non solum eo videtur miser, quod ea fecit; sed etiam quod ita se gessit, ut ea facere ei liceret: etsi peccare nemini licet, sed sermonis errore labimur, id cum licere dicimus quod cuique conceditur. Utrum tandem beatior C. Marius, tunc cum Cimbricae victoriae gloriam cum collega Catulo communicavit? an cum civilis belli victor iratus necessariis Catuli deprecantibus non semel respondit, Moriatur: in quo beatior ille, qui huic nefariae voci paruit.* Et in Philippica 1. c. 14. sic M. Antonium alloquitur: *Itaque ut omittam res avi tui prosperas; acerbissimum eius illum supremum diem malim, quam L. Cinnae dominatum, a*

quo ille crudelissime est interfectus. VALES. Vide praeclaram epistolam ad Atticum lib. x. num. 4. GRON.

14. *Ephesius quoque Heraclitus adserens monet.*] Multa de Heraclito hoc Ephesio Bausonis (vel, ut alii volunt, Blosonis) F. Diog. Laertius et Suidas. Eiusque auctoritate saepe utuntur Cicero, Clem. Alexandrinus, Tertullianus, Theodoret. LINDENBR.

Ephesius Heraclitus] quem flevisse semper, uti Democritum risisse, fabula narrat. v. Iuvenal. x, 34. et Bruckerum hist. philos. T. 1. p. 1208. W.

Potestas in gradu] altiori constituta. W.

15. *Saucius et adflictus fuit*] nunquam sine clade discessit. *Ita prospere succedentibus pugnis civilibus tumidus*, haec sufficiebant pro simplicitate historica, qua non contentus Ammianus nauseam movet addita appendicula: *intestinis ulceribus Reip. sanie perfusus horrenda.* W.

16. *Uxoribus*] Eusebiae inprimis. Quibus quod *nimium quantum addictus* fuisse dicitur Constantius, id non nisi de conversatione intelligendum est: segnior enim erat in Venerem. v. Gothofr. ad Philostorg. p. 213. *Spadonum gracilentis vocibus.* Insectatur ubique eunuchos Ammianus, XVI, 7. XVIII, 4. 5. XXII, 4. *Palatinis quibusdam*, Eusebio inprimis. W.

17. *Flagitatorum*] Ernest. exponit *accusatorum*, ego vero malim de exactoribus tributorum et vectigalium accipere. W.

18. *Christianam religionem absolutam et simplicem anili superstitione confundens*] planae et facillimae ad intelligendum superstitionem admiscuit. *Absolutus* est et alibi Ammiano *planus*, v. c. XXX, 2. *responsum absolutum et uniusmodi.* XIV, 10. *veritatis absolutus sermo ac semper est simplex.* Utraque vox iungitur XXII, 5. *planis absolutisque decretis.* — *In qua scrutanda perplexius* subtilius ipse potius versaretur (sic XXV, 3. super animorum sublimitate perplexius disputans) *quam componenda gravius*, quam ut lites episcoporum auctoritate sua componeret. W.

Concertatione verborum.] Mirum, ni eas voces intelligit τὸ ὁμοούσιον et τὸ ὁμοιούσιον, quae orbem terrarum illo tempore colliserunt. *Quod autem Marcellinus vocat *Christianam religionem absolutam et simplicem*: idem ait Gregorius Nazianz. pag. 380. et 475. et 729. et Ambrosius in Epistolam ad Philippenses pag. 520. VALES.

Catervis Antistitum iumentis publicis] quibus ad itinera uti episcopis Imperator permiserat. Reinesius adscripsit: Queritur de hoc Iulianus l. 12. Cod. Theodos. de cursu publ. W.

Ritum omnem ad suum trahere conantur arbitrium.] Suspicor equidem scribendum esse *conatur*, ut de Constantio id intelligatur, qui ad arbitrium suum cuncta revocabat, et in Episcoporum caussis agebat iudicem, crebroque ad palatium evocabat Episcopos, quo eos ad arbitrium suum, id est ad Arii sectam impelleret. Idque eius studium maxime apparet in Epistola quam ad Aizumam et Sazanam Axumitarum Regulos scripsit, quae legitur in Apologia Athanasii. Sed et cum omnes Episcopos Athanasii condemnationi, quod revera nihil erat aliud quam Arianae haeresi, subscribere tantopere cupiebat; nonne aperte ritum omnem ad suum trahere conabatur arbitrium? A quo quidem instituto

Hosius eum epistola quadam revocare voluerat: μὴ τίθει σαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ, μηδὲ σὺ περὶ τούτων ἡμῖν παρακελεύου, etc. apud Athanasium in Epist. ad Solitarios. Id est: *Noli te rebus Ecclesiasticis immiscere, neque de iis causis nobis praescribere: sed potius ea disce ex nobis. Nam imperium quidem tibi Deus tradidit: nobis vero negotia Ecclesiae commisit. Et quemadmodum qui Imperium tuum invadit, is Deum impugnat, a quo id constitutum est: sic tu dum causas Ecclesiae ad te trahis, vide ne in offensionem Dei venias.* Adde Epistolam 3. D. Ambrosii ad Valentinianum. VALES. *Conatur* legit etiam Baronius teste Reinesio, me probante. W.

Rei vehiculariae succideret nervos.] Eadem Episcoporum querela legitur in Fragmentis Hilarii (a Pithoeo editis W.): *Sed et publicus cursus ad nihilum deducitur.* VALES. Cf. Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. T. I. p. 279. W.

19. *Figura tali situque membrorum.*] Cedrenus pag. 244. Ἦν δὲ Κωνστάντιος τὴν τοῦ σώματος ἀναδρομὴν εὐμήκης καὶ ἐπίξανθος, χαροπὸς τὴν ὄψιν. LINDENBR. *Situ,* structura, proportione *membrorum.* Cf. Salmas. ad Solin. p. 288. W.

Luce oculorum edita oculis prominentibus. — *Rasis genis lucentibus,* ut lucerent. W.

20. *Iovianus Protector.*] Idem refert Cedrenus: οὗ τὸ σῶμα Ἰοβιανὸς ὁ μετὰ ταῦτα βασιλεὺς, προτίκτωρ τότε ὢν, ἀπέθετο πλησίον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐν τῷ ἡρώῳ μετὰ Εὐσεβίας τῆς αὐτοῦ πρώτης γυναικός. *Cuius cadaver Iovianus, is qui postea imperavit, tunc Protector, iuxta patrem eius in Mausoleo deposuit una cum Eusebia priore eius uxore.* VALES.

21. *Annonae militaris off. indicia, ut ipsi nom. proba.*] Proba hoc in loco est specimen, Graece δεῖγμα, quae Imp. offerri solebat. Nam Principes ipsi annonam eo tempore probabant, ac praecipue militarem; quippe qui seditiones militum formidarent, quae ob inopiam annonae moveri consueverant. Itaque Hadrianus, ut scribit Spartianus in eius vita c. 11. (ubi v. Interpp W.) laborabat, ut condita militaria diligenter agnosceret. Idem tradit Lampridius de Alexandro Severo, et Capitolinus de Gordiano. Neque eam laudem omittendam putavit Themistius in Orat. 6. de laudibus Theodosii: τὰ σιτοφυλάκια δὲ οὐκ ὀκνεῖ οὐδὲ ἔλαττον αὐτοῦ ποιεῖται αὐτὸς περινοστεῖν. Marcellinus Comes in Chronico, Antiocho et Basso Coss. *Dum ad horrea publica Theodosius processum celebrat, tritici in plebe ingruente paenuria, Imperator ab esuriente populo lapidibus impetitur.* Sed hi duo postremi loci de horreis annonae civicae destinatis intelligendi sunt. Ceterum id olim Tribuni erat officium, annonam militum probare, ut docet lex 12. D. de re militari. HENR. VALES. [In codice Colbertino legi, *ut ipse nominant probam.* Quam probam et germanam lectionem esse puto: ita ut *proba* dicta sit Marcellino pro probatione vel specimine, aut indicio annonae militaris, quam vulgo appellamus *une épreuve, un essay.* Proba ergo dicta pro probatione, ut nota pro notatione, missa pro missione, et multa similia.] HADR. VALES.

Ut ipsi nominant probam.] Impp. Valentin. et Valens, L. unic. C. de Stratorib. *Ut stratoribus unus tantum solidus probae nomine posceretur.* Vid. L. 17. C. de re milit. LINDENBR.

Animalia publica cursui publico assignata *monstrabantur* cadaveri, tamquam vivo. Reinesius emendabat *ministrabantur*. W.

Occursusque et alia.] Hunc locum absque ulla litterarum mutatione sic restitui: *Et ex usu crebrescebant occursus: quae, etc.* Occursus intelligit militum, et Curialium, et Honoratorum, qui Constantii cadaveri obviam undique procedebant honoris causa. Cum vero ad ipsum Byzantii portum navis cui cadaver impositum erat appulisset, effusae legiones tamquam spiranti adhuc Imperatori occurrere: quinetiam Iulianus ipse una cum ceteris obviam processit, er funus ad Apostolos usque deduxit, ac feretrum ipsum manu tetigit, et adoravit posito diademate, ut narrat Gregorius Naz. in Orat. στηλιτ. 2. et Libanius in Oratione funebri, et Mamertinus in Grat. actione ad Iulianum, ac postremo Zonaras, qui et publicum in civitate luctum a Iuliano indictum esse memorat. *Sic Achaei, cum Philopoemeni funus publicum duceretur, ex opidis suis effusi, urnam eius tangebant, τῆς ὑδρίας ἐφήπτοντο, ut scribit Plutarchus.* VALES. Cf. Gibbon. T. v. p. 274. W.

Cassum et umbratile] inane et umbrae instar cito evanescentis. *Ut ministro rerum funebrium portendebant*, quum brevissimum esset, octo mensium puta, *Ioviani* imperium. v. infra XXV, 10. XXVI, 1. W.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XXII. C. I.

1. *Praescire festinabat accidentium finem*] eventum, quamquam ipse divinationes omnes interdixerat. v. Dalen de oraculis p. 221. s. W.

2. *Inspectu iecoris, quod operimento duplici viderat.*] Priscae superstitionis observatio boni ominis indicium putabat, si iecinora duplicia vel replicata in extis apparuissent: ut contra triste ostentum, si deessent. *Val. Max. lib. 1. c. 6. *Caput iecinoris duplex.** Plinius Histor. naturalis lib. XI. cap. 37. *In eo quod caput extorum vocant, magnae varietatis. M. Marcello circa mortem, cum periit ab Hannibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum est.* Et post pauca: *Divo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suae die, sex victimarum iecinora replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt: responsumque duplicaturum intra annum Imperium.* Huius rei ignorantia elegantem Plinii Secundi locum depravavit, lib. II. Epist. 20. *Ut ipse mihi dixerit, cum consuleret, quam cito sestertium sexcenties impleturus esset, invenisse sexta duplicata, quibus portendi millies et ducenties habiturum.* Neque verum videre, qui ante nos mendum tollere conati sunt. Recta autem lectio est: — *Invenisse se exta duplicata, quibus portendi,* etc. atque ita Plinium scripsisse nullus sanae rationis negabit. LINDENBR.

Omen multo praesentius] certius, cf. XXIII, 1. W.

Extulerat celsum, etc.] Tota haec linea primum a Gelenio addita est, coniecturane, an ex fide codicis scripti, incompertum habeo: sed et aliis in locis doctus ille vir lineas inseruit, ut suo loco indicabimus. Quod si auctoritate exemplaris Ms. ab eo praestitum est; nae illud exemplar ceteris omnibus nostris praestantius atque integrius fuit: sin ex ingenio, audaciam eius nec laudo, nec vitupero. Ceterum Editio Rom. hunc locum sic praeferebat: *Qui eum ad cultum et velut fixa tamen, etc.* Neque quidquam mutavit Editio Bononiensis. Sed Accursius sic edidit: *Qui eum ad cultum evexit. Fixa, etc.* ex Ms. codice, ut opinor. Nam in Regio ita exaratum reperi: *Qui eum ad culmen evexit. Fixa, etc.* [In Colbert. *Qui eum ad culmen ex velut. Fixa tamen.*] VALES. Malim ad evitandam κακοφωνίαν, ex statim sequente *fixa* orientem pro evexit reponere *extulit*, idque ex vestigiis edit. Romanae et Cod. Colbert., in quibus est *et velut.* W.

CAPVT II.

1. *Theolaiphus atque Aliguldus*] XXI, 15. ubi tamen est Aliglldus. W.

2. *Emensa declivitate Succorum*] v. XXI, 10. W.

Philippopolim petiit Eumolpiada veterem.] Ruf. Festus: *Eumolpiadam, quae nunc Philippopolis dicitur.* Iordanis locum de hac Philippopoli superius emendavimus. LINDENBR. *Philippopolim* dictam a conditore Philippo Macedone, nunc Philibe. W.

3. *Imperium, quod ereptum ibant* iverant Constantio, *nunc ordinario* et hereditario iure Iuliano concessum. W.

Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgressus aëris serpentib. pinnigeris.] Fabulam narrant Hyginus fab. CXLIII. Servius Georgicorum I. LINDENBR. Ceres, uti rem narrat Hyginus Fab. 147. cum per orbem terrarum ereptam sibi Proserpinam quaerens Athenas etiam venisset, reginae nuper puerperae nutricem se obtulit pueruli Triptolemi, cui alumno suo, quum adolevisset, currum dedit alatis draconibus iunctum, quo per aërem vectus semina spargeret in terras, culturaeque fieret agrorum auctor. v. Homeri Hymnum in Cererem, Ovid. Metam. v, 461. ff. *Heynium* ad Apollodor. p. 64. et Opuscula P. 1. p. 353. *Boettiger Vasengemählde* B. 2. S. 226. W.

Rapidos circumgressus aëris.] Mirum est tam ineptam et fatuam scripturam ab hominibus doctis tamdiu tolerari potuisse: quid enim sibi vult haec loquendi forma, *circumgressus aëris?* Ego vero non dubito, quin ita scripserit Marcellinus: *Quem ob rap. circumgressus aëriis serpentibus et pinnigeris fab. vetustas imponit.* Atque ita in codice Regio superscriptum postea reperi. Sane in Editione Rom. et Aug. legitur, *et pinnigeris*, [ut et in Mf. Colbertino.] *ac Tolos.* VALES.

Heracleam ingressus est Perinthum.] Theophylactus Simocat. lib. 1. Τὴν πόλιν Ἡράκλειαν, ἣν Πέρινθον οἱ πάλαι ποτὲ κατωνόμαζον. Non autem omittenda est emendatio Viri Cl. Melchioris Goldasti I. C. et melioribus studiis apprime deditι, sic legendum putantis: — *Heracleam ingressus est, veterum Perinthum.* Quomodo idem Ammianus paullo prius locutus est: *Philippopolim petiit, Eumolpiada veterem,* et infr. *Constantinopolis vetus Byzantium.* Neque a vero alienum, ita ab Auctore scriptum fuisse. LINDENBR.

Heracleam ingr. est Perinthum.] Quidam emendare conati sunt *veterem Perinthum.* Sed hac illorum emendatione nihil opus erat. Etenim haec Heraclea Thraciae, Perinthus cognominata est ad differentiam aliarum eiusdem nominis urbium. Sane in Itinerario Antonini quod manu scriptum habeo, *Perinthoheraclea* coniunctim vocatur: et Sozomenus in lib. 4. cap. 7. ὑπατιανὸν ἡρακλείας τῆς περίνθου ἐπίσκοπον dicit. Postremo Procopius in lib. 4. de fabricis Iustiniani: ἡράκλεια δὲ, inquit, ἡ πόλις ἥδε ἡ παραλία ἡ ἐκ γειτόνων ἡ πέρινθος, ἣ πάλαι μὲν τὰ πρωτεῖα τῆς εὐρώπης ἐδίδοσαν, νῦν δὲ δὴ μετά γε Κωνσταντινούπολιν τὰ δεύτερα παρέχονται. Id est: *Heraclea autem illa ad mare sita, vicina Byzantio Perinthus, quae olim quidem Europae metropolis habebatur, nunc post Constantinop. secundum locum obtinet.* De hac urbe Claudianus in Rufinum lib. 2. v. 291.

Dese-

Deseritur Rhodope, Thracumque per ardua tendunt,
Donec ad Herculei perventum nominis urbem. VALES.

Heracleam — Perinthum] quae cur ita dicta, v. infra c. 8. (hodie Erekli). Cf. Wesseling. ad Anton. Itiner. p. 323.. W.

4. *Tertio Id. Decembr.*] Consentit Idatius in Fastis, Tauro et Florentio Coss. *Introivit Iulianus Aug. Constantinopolim die* III. *Idus Decembr.* Neque aliter auctor Alexandrini Chronici, quod quidem ad diem spectat. Moratus autem est in ea civitate quinque admodum menses, ut ex Marcellino nostro colligitur, non decem, ut Zosimus dicit. VALES.

Senatus officiis.] De hac pompa idem scribit Zonaras: ἐπὶ τὸ βυζάντιον ὥρμησε, καί οἱ προϋπήντησε καὶ ἡ σύγκλητος, καὶ ὁ δῆμος, καὶ σὺν εὐφήμοις φωναῖς προῆλθεν εἰς τὰ βασίλεια. VALES.

5. *Defixis. Omini enim propius videbatur.*] In Ms. *Omnia enim propius.* Ratio emendandi in proclivi est: — *Somnio enim prop.* Sic certe sensus constat. LINDENBR.

Adultum adhuc iuvenem] annos 31. natum. *Post cruentos exitus Regum et gentium* Alemanniae. W.

CAPVT III.

1. *Brevi deinde.*] Nihil prius habuit Iulianus, quam ut, qui Constantii partibus nimis faventes, vel sibi, vel Gallo fratri adversati fuissent, in iudicium vocaret. Conf. omnino de celeritate, qua usus est in mutando rerum statu, Wernsdorf. ad Himer. p. 104. W.

Sec. Sallustio promoto Praefecto.] Hic locus ansam erroris praebuit Onufrio, qui in Fastis suis Consularibus hunc Secundum Sallustium Promotum appellat; cum tamen promotus hoc in loco participium sit. Sic in lib. 21. c. 8. Marcellinus *Sallustius,* inquit, *Praefectum promotum remisit in Gallias.* Nec omittendum est, hunc Secundum Sallustium in Cod. Theod. non semel Secundum simpliciter appellari, ut in lege 1 de Domesticis, lege 2 de Agentibus in rebus, et alibi saepe. *Nunc dubito, idemne sit is qui Secundus dicitur cum Sallustio. Vide in Codice Theodos. pag. 368. Vetus Inscriptio eius meminit: *Saturnio Secundo V. C. Praesidi Provinciae Aquitaniae. Magistro memoriae. Comiti ordinis primi. Proconsuli Africae. item Comiti ordinis primi intra Consistorium, et Quaestori. Praefecto Praetorio iterum. ob egregia eius in Remp. merita D. D. N. N. Valentinianus et Valens victores et triumphatores semper Augusti statuam sub auro constitui locarique iusserunt.* Huius Secundi meminit et Libanius in epistola 122. libri 4. quem nunc tutius et melius puto a Secundo Sallustio omnino distinguere.* VALES.

Secundo Sallustio, promoto Praefecto Praetorio] sc. Orientis. Gibbonus P. v. p. 289. *secundum* habet pro *numero,* quod tamen est viri *agnomen.* Omnino duo probe sunt distinguendi Sallustii Iuliani tempore viventes, de quibus post *Ritterum* in Prosopographia Cod. Theodos. accurate egit *Wernsdorf* ad Himerium p. 11. vide Ind. I. v. Sallustius. W.

Mamertino] antea Comite Largitionum xxi, 8. et Consule xxi, 10. *Arbetione* magistro equitum, et Consulari, xiv, 11. xv, 8. — *Agilone,* magistro peditum in locum Ursicini promoto xx, 2. *Nevitta,* magistro equitum xxi, 8. *Iovinus*, magister equitum ibid. et c. 12. W.

2. *Ioviani Herculianique*] Iunguntur etiam xxv, 6. v. Ind. ii. v. Herculiani. W.

Causas vehementius aeq. b. spectaverunt.] Id quidem sic excusare conatur Iulianus ipse in Epist. ad Hermogenem Praefectum Aegypti p. 390. ed. Spanh. τούτους δὲ ἀδίκως τι παθεῖν οὐκ ἂν ἐθέλοιμι· ἴστω ζεύς. ἐπειδὰν δὲ αὐτοῖς ἐπανίστανται πολλοὶ κατήγοροι, δικαστήριον ἀποκεκλήρωται. *Istos autem iniuste quidpiam pati nolim: testis est Iupiter. Sed quoniam multi adversus eos accusatores exsistunt, iudices iis dedi.* VALES.

4. *Taurum ex Praefecto Praetorio*] Italiae xxi, 6. Consulem hoc ipso anno. Huic crimini datum, quod audito Iuliani adventu ad Constantium fugisset, xxi, 9. W.

Acta] Eo sensu hic dictum, quo nos usurpamus. Statim postea *volumen publicum*. W.

Cum id voluminis publici contineret exordium.] *Volumen publicum* vocat acta publica: ut *codex publicus* in l. 4. C. Theod. de custod. reor. LINDENBR.

Consulatu Tauri et Flor. inducto sub pr. Tauro.] Haec erat forma actorum publicorum, ut primo quidem Consules notarentur, deinde vero nomen apponeretur rei, qui in iudicium erat adductus, quemadmodum apparet in Actis passionis S. Cypriani et aliorum. Sic etiam in Gestis purgationis Caeciliani, quae post Collationem Carthag. edita sunt, hoc initium legitur: *Constantino Max. Aug. VI. et Constantino iuniore Nob. Caes. Coss. Idib. Decemb. Sexto Thamugadensi inducto, etc.* Et in Collatione Carth. quoties acta recitantur, semper Consulis nomen praefixum est. *Adde Eusebium in libri vii. Hist. Eccles. capite xv. de Marino. In criminalibus causis quae coram maioribus iudicibus tractabantur, rei praeconis voce citati inducebantur. Cum enim maiores Magistratus ius praeconis haberent, omnia fere ad iudicium pertinentia per eius ministerium agebant. Quaecumque igitur Magistratus pro imperio edicebat, eadem praeco iuxta eius Tribunal stans, contentissima voce pronuntiabat. S. Augustinus in libri iii. de Trinitate capite xi. *Quum verba iudicis praeco pronuntiat, non scribitur in gestis: Ille praeco dixit: sed, Ille iudex.* Praeconis quoque officium erat, postquam iudex consedisset, silentium imperare. Seneca libro 9. controversia 2. *Adscendit Praetor tribunal inspectante Provincia. Noxiae post terga ligantur manus. Statim intento ac tristi omnium vultu, fit a praecone silentium.** VALES.

Inducto] Vox in hac re sollemnis. W.

5. *Pentadius*] Magister Officiorum xx, 8. — *Quod notis excepit, quae responderat Gallus*, (das Protocoll bey dem Verhör geführt hatte) v. xiv, 11. *Abiit.* Dubitat Ernestius, an praestet cum aliis legere *obiit*, quod sequentia videantur suadere. Sed alibi *abire* veram esse lectionem. Quae si hoc etiam loco servatur, *innoxius* passive accipiendum, ut xix, 12. et alibi. Cf. Corte in Cellarii Orthographia T. ii. p. 73. W.

6. *Contrusus est in insulam Dalmatiae Boas*] Miserorum haec insula id temporis sedes, et in quam Hymetium quoque praeclarae indolis virum exterminatum fuisse Ammian. ait lib. XXVIII. c. 1. In eandem Iovianum etiam haereticum ob sacrilegos conventus actos deduci Impp. iubent, L. 53. C. Theodos. de haereticis. Situm eius in Tabula antiqua itineraria videmus. LINDENBR.

In insulam Dalmatiae Boas] (hodie Bua) Aliae quoque Dalmatiae insulae exulibus illa aetate assignatae. v. Gothofredum ad Philostorgium p. 197. W.

Alter Florentius ex Praetorio Praefecto Galliarum *Consul etiamtum, cum coniuge periculis exemtus* comperta Iuliani ad Augusti dignitatem evectione ad Constantium confugerat, Iulianum multis criminibus petiturus XXI, 8. v. omnino de malignitate hominis Ind. I. *Diu delituit* cf. infra c. 7. W.

7. *Evagrius Comes rei Privatae.*] Res Privata seu privatum aerarium illud dicebatur, quod privatis Imp. usibus erat dicatum: sicut Largitiones seu publicum aerarium publicis necessitatibus inserviebant. Zosimus in lib. 5. Comitem rerum Privatarum sic Graece circumscribit: Πετρώνιος ὁ τῶν θησαυρῶν προεστὼς, id est *Comes Largitionum.* καὶ ὁ τῶν ἰδίᾳ τῷ βασιλεῖ ἀνηκόντων ταμιείων προβεβλημένος, id est *Comes rei Privatae.* Res igitur privatae sunt, quae privatim ad Principem pertinent, non quae ad eumdem tunc cum adhuc privatus esset pertinebant, ut videtur voluisse Iuretus in Notis ad Epist. 43. lib. 3. Symmachi. Etenim proscriptorum bona ad aerarium rei privatae spectabant, ut ad lib. XV. adnotavi. Quin et procuratio ipsa rerum privatarum inde originem sumpsit. Cum enim Severus in multos factionum conscios animadvertisset, ditatus proscriptorum bonis, procuratorem rei privatae primum instituit, ut testatur Lampridius in eius Vita. Deinde praedia omnia priorum Impp. ad res privatas pertinebant. Et tamen neque haec, neque illa in bonis Principis fuerant tum cum esset privatus. Ceterum sub re privata etiam largitiones privatae continentur, ut docet Notitia Imperii Rom. Earumque mentio fit in Codice Theod. saepissime, ut in lege 20. de Palatinis sacr. larg. lege 7. de privilegiis eor. lege 2. Cod. de cupressis, et in Novella 3. Marciani Imp. et alibi. VALES.

Saturninus ex-cura Palatii] Falluntur qui *excuratore Pal.* emendandum putant: quorum errorem, ne videar in re paucis ignorata tricari, uno teste convincam. Sic igitur Corippus lib. 1. v. 135.

Cum magni regeres divina palatia patris,
Par exstans curis, solo diademate dispar,
Ordine pro rerum vocitatus Cura palati. LINDENBR.

Evagrius — Saturninus — Cyrinus.] Horum triumvirorum nulla alias mentio apud Ammianum. Munera, quibus functi sunt, vide in Ind. II. W.

Ursuli vero necem.] Huius caedis atrocitatem et invidiam eodem modo excusare nititur Libanius in Orat. funebri p. 298. ὅ γε μὴν τρίτος ὀργῇ μὲν τῆς στρατιᾶς ἀνηρπάσθη, δώρων βασιλικῶν αὐτοὺς ὡς ἔλεγον ἀπεστερηκώς. *Tertius vero* (Ursulus scilicet) *militum iracundia ad exitium abreptus est, quod eos Principis largitionibus fraudavisset.* Quod tamen falsum esse docet Mar-

cellinus in hoc loco. Ceterum addit Libanius id ſolatii loco Iulianum Urſuli manibus praeſtitiſſe, eius ut filia ſuperſtes maxima patrimonii parte frueretur. VALES.

Omni tenacitate ſtringendus] ita parce et maligne habendus, ut munificus militis vili et fortuito cibo contentus eſſe cogeretur, uti eſt XVI, 5. *nullaque poteſtate militi quidquam donandi delata* (miles praemiorum expers XX, 5.) *ut pateret ad motus aſperior exercitus*, ut his donis excitatus miles eo promtior eſſet ad res gerendas. Sic Ern. Poſſis tamen etiam interpretari: ut Iulianus exponeretur odio exercitus, idque confirmatur ex eo, quod rumore tenus iactabatur, quod Iulianus in Gallias miſſus a Conſtantio eſſet, *ut poſſit per bella deleri ſaeviſſima* XVI, 11. Reineſius corrigendum putabat vel: *admotus* aſperior exercitu*i*, vel: ut *pararetur* ad motus a. exercitus. Neutrum placet. W.

Ad eum, qui Gallicanos tuebatur theſauros] Comitem theſaurorum, v. Ind. II. W.

Proculdubio ceſſerat dari] Sic poſtrema Pariſina, equidem neſcio unde: et quum ne Latina quidem ratio, nedum ſenſus admittat, ratus errorem typorum eſſe repoſui prius et verius. GRON. *Procul dubio* haud dubitanter, ſtatim. W.

8. *Militaris ira delevit memor quae dixerat*] v. XX, 11. Ipſius Iuliani iuſſu equidem non magis credo virum innocentem interfectum, quam exacerbatione militum, in quos culpam maluit transferre, quam quaeſtioni iſti praefectum *Arbetionem*, quem ipſe bene noverat caedis auctorem extitiſſe. Hanc ipſi Ammiano mentem fuiſſe, ſuadent, quae ſequuntur. Arbetio vero Urſulo iam diu infenſus, qui turpibus cohortis Palatinae machinationibus olim tam fortiter iverat obviam, XVI, 8. W.

9. *Quem primum omnium ſaluti ſuae norat obiectum*] Statim enim poſt Galli Caeſaris mortem in Iulianum etiam calumniarum vertebatur machina, mota illa inprimis ab Arbetione, XV, 2. W.

Ut decuit victoriarum civilium participem ſortem.] Obſcuriora haec, niſi de *Conſtantio* liceat accipere, cuius nomen fortaſſe in contexto excidit. Quod ſi ita eſt, optime omnia cohaerent, ſi totum locum ita explices: Eo ineptior, *parumque intelligens* apparere omnibus debebat Iulianus, qui quaeſitorem primum faceret eum, quo contra ſe ipſum fido miniſtro uſus eſſet Conſtantius. W. Nihil excidiſſe puto, cum, Conſtantium eſſe, a quo Iuliani ſaluti obiectus ſit Arbetio, facile intelligatur. ERF.

11. *Apodemium enim.*] De horum caede Libanius in προσφωνητικῷ ad Iulianum (Reisk. I. p. 419.) his verbis: *δίκην μὲν ἐπράξω παρ' ὧν μὴ λαβεῖν ἄδικον, αἰτίαν δὲ οὐκ ἐπήνεγκας οἷς ὑπῆρχεν ἀναχώρησις.* Id eſt: *Supplicio quidem eos affeciſti, de quibus iniuſtum fuiſſet poenas non ſumere: ceteros autem qui aufugerant, nullo modo vexaſti.* Vide eumdem in Orat. funebri pag. 298. (Reisk. I. p. 583. ſſ.) VALES.

In Silvani necem XV, 5. *et Galli* XIV, 11. — *Paulum Notarium, cognomento Catenam* XIV, 5. W.

12. *Euſebium ſuper his, cui erat Conſtantiani thalami cura commiſſa.*] Socrates Hiſtor. Eccleſ. lib. III. cap. I. Εὐσέβιον τὸν προεστῶτα τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος, ἐζημίωσε θανάτῳ. Caſſiodorus

Histor. Tripart. lib. VI. cap. 1. *Eusebium praesidentem Imperiali cubiculo morte damnavit, non solum quia multos oppresserat, sed quia Gallum quoque fratrem suum eius accusatione audierat interemptum.* LINDENBR.

Adusque iubendum Imperatori] Rarior haec verbi *iubere* constructio, cuius exemplum ex Liv. XXX, 4. attulit Ernestius. Ad sententiam conferri potest XVIII, 4, 3. — *Humanorum spectatrix Adrastia* XIV, 11. W.

Aurem, quod dicitur, vellens.] * Seneca de Beneficiis lib. IV. et V. * Virgilius Ecloga VI.

— — *Cynthius aurem Vellit et admonuit.* LINDENBR.

Castigatius] moderatius, non ita insolenter. — In fine huius capitis post *excelsa* Reinesius adscripsit: Hic inserenda sunt, quae leguntur infra p. 239. (cap. XI. init.) tamquam Antiochiae gesta, de Gaudentio, Iuliano, Artemio, Georgio. W.

CAPVT IV.

1. *Conversus d. ad Palatinos omnes.*] Id fuse et eleganter narrat Libanius in Orat. cit. pag. 292. (Reisk. I. p. 565.) et sequentibus, cuius hic verba Latine interpretata apponere non inutile fuerit. *Haec cum ille de divinis rebus constituisset, oculos ad Imperatorium ministerium reflectens, cum turbam inutilem frustra ali vidisset, coquos quidem mille, totidem tonsores, pincernas autem plures, ministrorum examina, iam Eunuchos muscarum quae verno tempore pastores circumvolitant numerum superantes, et innumeros eiusmodi fungos. Etenim otiosis et ad consumendam annonam natis hominibus id erat perfugium, ut ministri Principis vocarentur et haberentur: et numerato pretio statim in eum numerum adscribebantur. Hos igitur quos Imp. annona inutiliter alebat, damno potius quam ministerio esse ratus, confestim expulit.* Subiicit deinde de Schola Notariorum et Agentum in rebus, quos eodem modo proiecit. Idem scribit Socrates in lib. 3. Hist. c. 1. qui haec a nonnullis laudata, a plerisque autem ait improbata fuisse. Remotis enim tot Palatii ministris, qui si non aliud, certe ornamentum ac pompam aulae afferebant, vilem et contemptum Principis comitatum videri necesse est. Ceterum Gregorius Naz. in στηλιτ. 1. id in odium Constantii a Iuliano factum esse dicit, et Christianissimum quemque e Palatio pulsum. καὶ διὰ τοῦτο μεταποιεῖ μὲν τὰ βασίλεια, τοὺς μὲν θανάτῳ προϋπεξαγαγών, τοὺς δὲ παρωσάμενος, οὐχ ὡς εὔνους τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐνουστέρους τῷ μείζονι. [Petrus Pithoeus ad oram Ammiani sui adnotavit sibi videri deesse heic verbum aliquod, et ita legendum esse: *Omnes o. qui sunt, quique esse possunt, removit:* vel, *proiecit:* cum infra memoret *duos Agentes in rebus ex his qui proiecti erant.*] VALES.

Omnes omnino qui sunt quique esse possunt] Mire dictum: fortasse Graecismus est. Reinesius adscripserat: l. sive sint rei, sive non sint, removendos. W.

2. *Seminarium effusius aluisse*] Sensus facilis, sed nec *effusius* nec *aluisse* satis placent *seminario* adiecta. W.

Plusque exemplis, quam peccandi licentia laederent.] Lib. XXVIII. c. I. *Plus exemplis generalibus nocitura, quam delictis.* Cicero de Legibus III. 14. *Nec enim tantum mali eſt peccare Principes, (quamquam eſt hoc magnum per ſe ipſum malum) quantum illud, quod permulti imitatores Principum exſiſtunt. — neque ſolum obſunt, quod ipſi corrumpuntur, ſed etiam quod corrumpunt,* PLUSQUE EXEMPLO, QUAM PECCATO NOCENT. LINDENBR.

3. *Paſti enim q. templorum ſpoliis.*] Idem etiam dicit Libanius pag. 293. (Reisk. I. p. 564.) Contra eosdem invehitur in tractatu, quod divitiae iniquitate partae infeliciores ſunt egeſtate, (Reisk. I. p. 248.) his verbis: οἱ δὲ καὶ τεμένη καὶ νεὼς κτήματα αὐτῶν ἐποιήσαντο, εἶτα μάλα εὐχερῶς ἐκρίψαντες τὰ ἕδη, ξύλων καὶ ἀχύρων τοὺς νεὼς ἔπλησαν, οἱ δ' αὖ ἀνδρειότεροι καὶ καθελόντες, οἰκίας ᾤκησαν τῶν ἐκεῖθεν λίθων πεποιημένας. Id eſt: *Hi vero templa et delubra praediorum loco habuerunt, ac ſimulacris facile exturbatis, lignis ac paleis repleverunt. Alii autem magis generoſi, eisdem dirutis, ex eorum ſaxis aedes ſibi conſtruxerunt.* Idem queritur in Monodia de obitu Iuliani, et in Orat. adverſus obtrectatores ſuos, ubi templorum ſpolia Eunuchis largitum eſſe Conſtantium graviter indignatur. Sed Iulianus Aug. poſtea lege lata quidquid templis ademptum fuiſſet, reſtitui iuſſit, ut docet idem Libanius pag. 291. et Sozomenus in lib. 5. Hiſt. cap. 5. *Adde Chryſoſtomum in Homilia in Iuventinum et Maximum.* VALES.

Paſti ex his quidam] Chriſtiani ſcil. quos Libanius diſertius declarat monente Heynio in proluſ. de Ammiano p. CXXXII. W.

5. * *Uſusque abundantes ſerici.*] Idem dicit Chryſoſtomus in Homilia XVIII. in Geneſin pag. 192. in fine.* VALES.

Uſus abundantes ſerici] ſericas puta veſtes, antea non niſi ditiorum geſtamina: vide ſupra XVI, 5. *Textiles auctae artes* filis ad ſummam tenuitatem tractis. W.

[*Ambitioſa domorum ſpatia, quorum menſuram ſi in agris Quintius poſſediſſet.*] Idem dicit Valerius Maximus in libri IV. cap. IV. *Anguſte* (inquit) *habitare nunc putat, cuius domus tantum patet, quantum Cincinnati rura patuerunt.* Haec ſunt verba Valerii Maximi de L. Quintii Cincinnati VII. iugeribus.] VALES.

Quorum menſuram ſi in agris Conſul Quintius poſſed.] Luc. Quintius Cincinnatus, de quo Livius III. et IV. Dionyſius Halicar. lib. VI. et X. Val. Maximus lib. IV. cap. 4. §. 7. LINDENBR.

Ambitioſa ornatarum domorum ſpatia] ampliſſimae domus, eaeque ſumtuoſiſſimis ſupellectilibus inſtructae. — *quorum menſuram ſi in agris Conſul Quintius poſſediſſet,* ſi agellus eius ambitu domos noſtrorum hominum aequaſſet. Sermo eſt de L. Quintio Cincinnato, frugalitate non minus, quam rebus domi forisque geſtis clariſſimo dictatore, cuius nuper memoriam reſtauraſſe viſus eſt Americanis Washingtonus. W.

6. *Pro iubilo*] clamore bellico? *cantilenas molles,* Veneris magis et Bacchi, quam Martis laudes celebrantes. — *Flexiles lectuli* plicatiles. W.

7. *Per ambitionem.*] Reſtituimus veterem Editionis Rom. ſcripturam, quam codex Regius *et Toloſanus* [ac Colbertinus] et Editio Auguſtana confirmant. Et ſic loquitur Marcellinus in fine

lib. 31. de Valente, *ultor acer ambitionum:* quibus in locis ambitio ſumitur pro gratia et ſuffragio virorum potentium, qui honores clientibus aut amicis impetrabant, ut patet ex lege 1. Cod. Theod. ad legem Iuliam de ambitu, et ex Marcellino noſtro ſupra xx, v. Graeci περιδρομὴν appellant voce ex Latino vocabulo detorta. *Gloſſae: *Ambitiones, φιλοτιμίαι, περιδρομαί.** Sic apud Iſidorum Peluſiotam in Ep. 145. et Memnonem in Excerptis Hiſt. apud Photium. Recte Suidas: ἐξ ἀμβιτίωνος, ἐκ περιδρομῆς τι πράττων. Unde intelligendus eſt locus quidam in Actis Epheſini Concilii: κἂν δὲ τοῦτο προσταχθῇ ἐξ ἀμφιτίωνος: ubi interpres neſcio quid de Amphictyonibus ſomniavit. VALES.

Contra quam recens memoria tradit] longe ſecus, ac, non dicam priſci illi, ſed recentiſſimae memoriae *gregarius miles* Romanus. W.

8. *Poſt ſacculum Parthicum.*] Prima vox deeſt in omnibus exemplaribus, et a Gelenio primum adiecta eſt. Sed minori audacia emendari ſic poterat, *ſacculo Parthico in quo erant margaritae reperto, etc.* Non omittendum eſt in codice Valentino [et in Colbert.] ſcriptum fuiſſe, *ſecutum Parthicum:* unde Loiſellus non inepte coniecerat legendum eſſe, *ſcutum Parthicum.* Sane in Editione ſua ſic Caſtellus emendaverat, cum in Rom. legeretur, *ſequutum Parthicum.* Et ſcuta Perſarum pellibus operiri ſolita docet Marcellinus noſter in lib. 23. VALESIUS. Videntur omnia illa exemplaria ſignificare manum Ammiani hanc fuiſſe: *gregarium quendam ſcutum* vel *ſacculum Parthicum, in quo erant margaritae, repertum, proiectis imperitia gemmis, habuiſſe etc.* GRON.

Pellis nitore.] Pelles Parthicae olim in pretio fuere, ex quibus Imperatorum calcei fieri ſolebant, ut Pollio (in Divo Claudio c. 15. ubi v. Salmaſ. Scriptt. Hiſt. Aug. T. II. p. 408. W.) et Corippus lib. II. de laudibus Iuſtini v. 104. ſſ. teſtantur. Earum meminit Marcianus in lege 16. D. de publicanis, et vetus Scholiaſtes Iuvenalis ad hunc verſum Satyrae 5. (165.)

et ſignum de paupere loro.

Corrigiam, inquit, *Parthicam, unde ſolet bulla pendere ſignum ingenuitatis.* Denique Conſtantinus Porphyrog. in cap. 6. de adminiſtrando Imperio, δερμάτια ἀληθινὰ παρθικὰ memorat, id eſt *pelles Parthicas purpureas.* At in vulgatis Editionibus legitur παρδικὰ gravi errore. *Ceterum Parthi gemmas et margaritas eiusmodi pellibus addere ſolebant; ut docet Tertullianus in lib. 2. de cultu feminarum: *Ut ex illis cicatricibus neſcio quae grana penderent; quae plane Parthi peronibus quoque ſuis bullarum vice inſerunt.* Et in libro 1. de Parthis loquens, ita dicit: *In peronibus uniones emergere de luto cupiunt.** VALESIUS. Cf. *Beckmann* von Pelzkleidern, Geſch. d. Erfind. B. v. p. 36. — *Pellis* crumenae. W.

9. *Demendum*] Erneſt. malit *demetendum.* Saepius enim haec vocabula confundi a librariis. W.

Non Rationalem iuſſi, ſed tonſorem accire.] Idem refert Zonaras To. II. Lib. XIII. pag. 24. his verbis: τὸ πολὺ δὲ τῆς βασιλικῆς θεραπείας ἀπεπέμψατο. κουρέα τε ζητήσας, ὡς προσῆλθεν αὐτῷ τοῦ Κωνσταντίου κουρεὺς, πολυτελῶς ἐσταλμένος, κουρέα ζητεῖν εἶπεν, ἀλλ' οὐ συγκλητικόν. Id eſt: *Maximam partem regiorum*

ministrorum expulit. Et cum aliquando tonsorem advocasset, tonsorque Divi Constantii venisset magnifice vestitus, tonsorem se accersisse dixit, non Senatorem. Addunt Socrates et Cedrenus, Iulianum, cum tonsores Palatio eiiceret, id adiecisse, unum pluribus sufficere: quamquam apud Cedrenum *κουρίσκους* legitur puerili errore. VALES.

Rationalem] Varii generis erant et in aula, et in provinciis, qui acceptorum et expensorum rationes haberent. H. l. de aulico, qualis et xv, 3. vide Ind. II. W.

Vicenas diurnas annonas.] Id est, xx. panes diurnos. Quippe annona Palatina in panibus distribuebatur quotidie, ut et civica. Procopius in Anecdotis: *μίαν ἀπολιπὼν σύνταξιν εἰς ἡμέραν ἑκάστῳ.* De Palatinis loquitur, quorum annonas Iustinianus imminuit. VALES.

Quae vulgo dict. capita.] Haec vox occurrit in Hesychii Lexico: *κάπετα· κτηνῶν τροφή.* et iterum: *κάπητον· παράβλημα ἀλόγων.* Capita in utroque Codice dicuntur, et capitatio in lege 8. et x. Cod. Theod. de erogat. mil. annonae. Quam vocem non desunt qui Graecae originis esse dicant: inter quos est Florens Christianus, qui in Notis ad Aristophanis *εἰρήνην* a verbo *κάπτειν* eam derivat; quem secutus est Cl. Salmasius. VALES.

Vicenas diurnas annonas] i. e. panes *(Portionen). totidemque pabula iumentorum* (*Rationen*) *quae vulgo dictitant capita.* De utrisque et annonis et capitibus v. Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. T. I. p. 983. 989. W.

Absque fructuosis petitionibus] praeter alios non contemnendos acquirendi modos. Vid. Cod. Theodos. T. III. p. 490. Ritter. W.

10. *Omnes huiusmodi cum coquis similibusque aliis*] Socrates Histor. Eccles. lib. III. cap. I. Cassiodorus Histor. Tripart. lib. VI. cap. I. LINDENBR.

Omnes eiusmodi cum coquis, etc.] Mamertinus in Panegyrico ad Iulianum id merito praedicat XI. II. *Ingentes aulicorum catervae legionum sumptum facile vincebant.* Et paullo post: *Neque enim comparandae sunt picturatae marmorum crustae ei, qui maiorem anni partem in nuda humo cubet, neque turbae institutorum ad delicias ministrorum, cui tam pauca sunt ministranda.* VALES.

Cum *coquis,* qui sóli mille fuerunt teste Libanio, *eadem accipere bene* tantopere, tamdiu, cf. XIX, 8. ubi bene profundus puteus, *consuetos proiecit,* aula expulit. W.

CAPVT V.

2. *Abolitis, quae verebatur,* ira Constantii, qui religionem Christianam profitebatur. *Adesse tempus faciundi, quae vellet,* in Graecia quidem statim post Augustam dignitatem acceptam et vivo adhuc Constantio, uti e Libanio Orat. Parent. c. 55. p. 280. recte observat Gibbonus P. v. p. 346. W.

3. *Ut dispositorum roboraret effectum*] ut consiliis, edictis suis maius robur adderet. Cum *plebe discissa,* quae et ipsa in

diversas partes abierat. *In palatium intromissos.* Hoc factum Constantinopoli, quum solus regnare coepisset. W.

Monebat, ut civilibus discordiis consopitis.] Verius puto quod in Mſ. est: — *Monebat civilius, ut discordiis cons.* LINDENBR. Neque aliter Colbertin. v. Valesii Praef. p. LIV. quapropter in textum recepi. Altera lectio sensum praebet ab hoc loco alienum. W.

Quisque nullo vetante religioni suae serviret.] Quam quidem libertatem religionis adeo laudarunt Donatistae, *ut apud eum solum iustitiam locum habere dixerint.* Vid. August. contra Epistol. Parmen. lib. I.* LINDENBR.

4. *Ut dissensiones augente licentia.*] Notetur hominis testimonium Deorum cultui dediti, qui has Iuliani in excitandis inter Christianos dissidiis artes non probavit. Non igitur ea humanitas ac benignitas fuit, cum ille Episcopos a Constantio relegatos ab exsilio revocabat: quippe et odio Constantii et malo consilio id agebat Iulianus, quorum utrumque ab omni virtute longe abest. Praeclare itaque Sozomenus in lib. 5. cap. 5. λέγεται δὲ μὴ φειδοῖ περὶ αὐτοὺς ταῦτα προστάξαι, ἀλλ᾽ ὥστε ἢ ὑπὸ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἔριδος ἐμφυλίῳ μάχῃ πολεμεῖσθαι τὴν ἐκκλησίαν, ἢ Κωνστάντιον διαβάλλων. Adde Chronicum Alexandr. *et Chrysostomum in Oratione 2. de S. Babyla contra Gentiles, pag. 782. et Augustinum in Epistola 166. cuius haec sunt verba: *Quibus succedens Iulianus, desertor Christi et inimicus, supplicantibus vestris Rogatiano et Pontio, libertatem parti Donati permisit: denique tunc reddidit basilicas haereticis, quando templa daemoniis: eo modo putans Christianum nomen posse perire de terris, si unitati Ecclesiae, de qua lapsus fuerat, invideret, et sacrilegas dissensiones liberas esse permitteret.** VALES. Sensus loci est: ut, cuique, quidquid vellet, credendi concessa libertate, discidia aleret; sic enim tutiorem se fore, quam si cives eadem omnia sentirent. W.

Nullas infestas hominibus bestias, ut sunt sibi ferales plerique Christianorum] Mſ. codicis lectionem expressimus, explosa vulgata, quae multis modis mendosa est. *Infestas* autem dixit καθ᾽ ὑπαλλαγὴν, ἀντὶ τοῦ, *aeque infestas:* quae forma loquendi veteribus non infrequens. Et bene ad Ammiani mentem Eucherius Episcop. in Homil. pag. 413. *Ex fratribus capitales efficientur inimici, et fiet lugendum turbata germanitate discidium, et erit inter homines non iam fidelis fraternitas, sed feralis hostilitas.* Hoc vere dici, plus satis nostrorum quoque temporum disciplina probat. LINDENBR.

**Nullas infestas hominibus bestias, ut sunt, etc.*] Idem dicit Chrysostomus Homilia XXVII. in Epistolam Pauli Apostoli ad Corinthios, pag. 749.* VALES. Dicit etiam Gregor. Nazianzen. Orat. I. pag. 33. — *Ferales* „furibundi, in se ipsos grassantes" Ernestius. W.

Audite me.] Imitatus potius videtur dictum Augusti, qui cum legibus Iuliis iuventutem coerceret, iuvenesque Rom. tumultuarentur, dicere solebat: *Audite me iuvenes senem, quem senes iuvenem audierunt*, ut refert Plutarch. in πολιτ. παραγγέλμ. VALES. *Quem Alamanni audierunt et Franci* barbari quippe, feri et immanes. *Marci* Antonini philosophi. W.

5. *Foetentium Iudaeorum.*] Cl. Rutilius obſcenam gentem vocat Iudaeos, in Itiner. lib. I. 385.

Reddimus obſcenae convicia debita genti,
Quae genitale caput propudioſa metit.

Horum foetorem etiam Martial. in parte tangit, Epigr. 4. lib. 4.

Quod ſiccae redolet palus lacunae,
* * * *
Quod ieiunia ſabbatariorum,
Maeſtorum quod anhelitus reorum. LINDENBR.

Huc pertinet inprimis locus Petronii, „Iudaeo maior in pedendo artifex,“ quem attulit Iani ad Horat. Satir. 9, 70. W.

Vobis inquietiores inveni.] Primus hanc ſcripturam invexit Gelenius, cum in ſuperioribus Editionibus legeretur *inertiores*, perinde ac in Mſ. Flor. et Regio, *Toloſano,* [ac Colbert.] quod tamen non erat reiiciendum. Hic enim ſenſus eſt eorum verborum: O Sarmatae, tandem alios offendi, qui cum vobis inertiores ſint, haud tamen mihi paullo minus negotii faceſſant. Mirum eſt tamen eam ſcripturam etiam Accurſio diſplicuiſſe, qui ſic edidit: *Alios vobis deteriores inveni.* VALES.

CAPVT VI.

1. *Genus hominum controverſum*] controverſiarum, rixarum amans. *Perplexius litigandi* ut nodos nectant, difficultates aliam ex alia moveant — *multiplicatum,* duplum, triplum, plusque adeo. W.

Si compulſori quidquam dederit.] Compulſor eſt qui fiſcalia debita exigit, et lentos debitores ad ſolvendum compellit. Horum mentio in lege 34. Cod. Theod. de annona et trib. et lege 15. de exaction. Eos κατεπείγοντας vocat Libanius in Orat. contra Florentium, ubi de Chryſargyro loquitur, *et Themiſtius in Oratione VI. pag. 157.* Gloſſae veteres, *Compulſionem*, εἴσπραξιν, ἀπαίτησιν. Erant autem, ut videtur, milites, quibus Suſceptores ſeu Apparitores Praeſidum tributarios, a quibus tributa ipſi exigere non poterant, delegabant. Unde delegatoriae dictae eiusmodi Praeſidum epiſtolae, quae Compulſoribus et Opinatoribus dabantur, ut eſt in lege XV. cit. et apud Caſſiodorum in lib. XI. VALES.

Levari debito] vel toto, vel ex parte, liberari, *vel per dilationem inferre* ad aerarium. W.

2. *Modo non ante Lxx. annum extorquentes.*] De his Aegyptiorum querelis intelligendus eſt Libanius in Orat. pro Ariſtophane Corinthio (Reisk. I. p. 443.) τῶν δὲ ἐξ Αἰγύπτου χρημάτων ὅταν μνημονεύσῃς, καὶ τῶν κεκλοφότων ἕνα νομίσῃς Ἀριστοφάνη, ἐπαινῶ μέν σε τοῦ μίσους, ὅτι μισεῖς τοὺς ὅθεν οὐ δίκαιον λαμβάνοντας. Et paullo poſt ſic dicit: καὶ ταῦτα Αἰγύπτιος· οὓς οὐκ ὀκνοῦντας ὁρῶμεν ὧν ἔδωκαν μνησθῆναι, ἀλλὰ μάλ' εὐχερῶς εἰσπράττοντας ἃ μὴ δέδοται. *Idque Aegyptius: cuius gentis homines nequaquam lentos videmus in commemorandis quae dederunt, ſed potius ea quae numquam dederint acriter exigentes.* Vide finem huius libri. VALES.

Septuagesimum annum] Cur hunc potissimum? *Extorquentes*, reposcentes, reposcones acerrimi, uti est infra c. 16. ad finem. W.

3. *Chalcedona*] ad iudices ibi constitutos c. 3. W.

Eorum negotia finiturus.] Ante haec verba quaedam voces legebantur in Editione Rom. quas primus expunxit Sig. Gelenius. Sed cum easdem in codice Regio, *Tolos. et Flor.* [ac Colbert.] reperissem, non dubitavi quin pro *cum et eorum*, scribendum esset, *cuncta eorum negotia fin.* Sic enim memineram corruptum esse locum alterum lib. XXI. cap. XVI, ubi pro *suspiciones in huiusmodi cuncta distentae*, Codex Reg. et Editio Rom. scriptum habent, *cum et a distentae.* VALESIUS. Similia haec exempla sunt, sed ita, ut finem habeant dissimilem, et citatus locus diserte primam vocalem *a* retineat, quae abest ab his nostris, quae ideo palam est sic scribi oportere, *tum et eorum negotia finiturus.* GRON.

4. *Cura propensiore*] Reinesius adscripsit: Lege *perpensiore.* Sic Theodos. in Nov. tit. 18. de invasor. l. 2: Si quid in legibus ferendis — deliquerit, hoc consilio *propensiore* (ubi lego *per*pensiore) revocetur. — L. 29. Cod. Theod. de annonis et tributis, *perpensa* cura statuimus. (Alia exempla a Reines. allata omisimus: cf. tamen Glossar. Nomicum Cod. Theodos. s. v. *perpensus.* W.) Cf. infra c. 9. *perpensa deliberatione.* W.

5. *Lex est promulgata, qua cavetur nullum interpellari suffragatorem.*] Ea ipsa videtur lex esse, quae adhuc in Cod. Theodos. habetur, lib. 2. Tit. 29. Si certum petatur de suffragiis. Cuius haec verba sunt: IULIANUS A. *ad populum. Foedis commentis, quae bonorum merito deferuntur * quam occupare meruerunt, et cum meruissent in Repub. quolibet pacto versari, repetendam sibi pecuniam, quam inhoneste solverant, imprudentius atque inhonestius arbitrantur. Alii etiam quae tunc donaverant, vel potius proiecerant ob immeritas causas, invadenda denuo crediderunt. Sed quia leges Romanae huiusmodi contractus penitus ignorant, omnem repetendi eorum, quae prodige nefarieque proiecerint, copiam prohibemus. Qui itaque repetere nititur, vel repetisse convincitur, et quod dedit, apud suffragatorem eius manebit, vel extortum restituet, et alterum tantum fisci iuribus inferre cogetur. Dat. Kal. Febr. CP. Mamertino et Nevita Coss.* (Vid. ibi Gothofred. T. 1. p. 252. W.) LINDENBR.

[*Lex est promulgata, qua cavetur nullum interpellari suffragatorem, etc.*] Designat Marcellinus legem 1. Cod. Theodos. Si cert. pet. ex suffrag. ut Petrus Pithoeus ad oram Ammiani sui adnotavit.] VALES.

Suffragatorem] quae vox et ipsa in modo memorata occurrit lege, uti infra XXIX, 3. ubi Valesius adscripsit haec: Suffragatores dicuntur viri primates in comitatu, qui cum gratia apud Principem plurimum valeant, clientibus suis et humilioris fortunae hominibus ad aliquid a Principe impetrandum suffragationem suam commodant, paene iidem, qui patroni. Recte, et est locus ap. Suetonium Vespas. 23. qui hanc vocis significationem mire comprobat. Videntur tamen viri isti patrocinium aliquando nimis caro vendidisse, ut a clientibus ideo *interpellarentur*, compellarentur, vel in iudicium adeo vocarentur. W.

CAPVT VII.

1. *Cum Mamertini et Nevitae nomina susccpissent paginae consulares*] Admodum affectate pro fastibus Consularibus inserti, Consulatum iniere. W.

Princeps visus est in officio.] Non praetereunda sunt verba Mamertini in Grat. actione c. 28. *Itaque matutino crepusculo palatium petimus.* et mox: *Aegre remotis populi qui nos praegrediebatur, agminibus, ut quamlongissime nobis obviam procederet laboravit.* Et post: *Paene intra ipsas Palatinae domus valvas lecticas Consulares iussit inferri: et cum honori eius venerationique cedentes, sedile illud dignitatis amplissimae recusaremus, suis nos prope manibus impositos, mistus agmini togatorum, praeire coepit pedes, etc.* Consulari autem officio adesse Imperatores eo saeculo usitatum fuit. Spartianus in Hadriano: *Consulum et Praet. officia frequentavit.* Unde Ausonius in Consulatu v. 34. dicit:

Iam venit Augustus, nostros ut comat honores,
Officio exornans, quos participare cupisset.

Idem in Gratiarum actione, *Ipsa autem,* ait, *sedes honoris, sella curulis, gloriosa pompis imperialis officii, etc.* Denique Claudianus in Eutropium lib. 1. v. 308.

Candida pollutos comitatur Curia fasces,
Forsitan et Dominus.

Sic enim eum locum distinguendum, et explicandum censeo. Ceterum ex allato Mamertini loco discimus, Mamertinum Consulem ex palatio processisse: qui honos non omnibus Coss. tribui solebat. Itaque notat Plutarchus in Galba, eum, cum esset affinis Liviae, Consulem e palatio Kal. Ian. processisse: Λιβίας παρασχούσης ὕπατος ἐκ παλατίου προῆλθε. VALES.

In officio] deducendis novis Consulibus. Ernest. conferri iubet Arntzen. ad Plinii Paneg. cap. 76. Casaub. ad Sueton. Claud. 26. et Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. To. 1. p. 349. *Cum Honoratis,* v. Ind. II. W.

2. *Mamertino ludos edente Circenses.*] Ludos intellige, quos mense Ianuario Coss. edere consueverant ex ante diem 3. Non. Ian. per continuum triduum; ut notatum est in Calendario Rom. quod primus edidit Herwartius. Et ita quidem in Urbe. At per provincias in maioribus civitatibus Circenses quoque a. d. 4. Nonas Ian. a Magistratibus edebantur, ut docet Libanius in Orat. εἰς τὰς καλάνδας, his verbis: τρίτῃ δ' ἱσταμένου ζεύγνυται μὲν ἁμιλλητήρια ἅρματα· πολὺς δὲ ἔρις ὑπὲρ τῆς νίκης. VALES. Cf. Gibbon T. IV. p. 55. ss. W.

Manumittendis ex more inductis.] Consules annum auspicantes, servos aliquot manumittere solebant: quem morem, eiusque pariter originem primus ex recentioribus in lucem protulit P. Faber V. Cl. in lib. 2. Semestrium, et in Commentario ad Tit. 2. de origine Iuris, ita ut nihil amplius dici possit. Tantum moneo, Claudiani versum male distingui in 4. Cons. Honorii, ubi hunc ritum eleganter describit. (v. 616.) Sic enim distinguendus est:

Tristis conditio pulsata fronte recedit.
In civem rubuere genae.

Id est, non iam alapis servilibus os obtunditur: sed ingenuo rubore perfunditur. VALES.

Ipse lege agi dixerat.] Manumissio erat actus legitimus, ut praeter Iuris Auctores docet Varro in lib. 5. de lingua Lat. In eiusmodi vero actibus haec sollemnis erat formula, ut lege agi iuberet is, penes quem erat iurisdictio. Unde apud Vopiscum in Aureliano c. 14. Crinitus Aurelianum apud Principem adoptaturus sic ait: *Iube ut lege agatur, sitque Aurelianus heres sacrorum, nominis et bonorum totiusque iuris Ulpio Crinito.* Ceterum quod hic legitur, Iulianum lege agi iussisse, sic accipio, ut Iuliani praesentis honori venerationique id dederit Mamertinus. VALES.

Admonitus ea die iurisd. ad alterum pertinere.] Hic locus magnam habet obscuritatem. An forte intelligit, iurisdictionem eo die non ad Mamertinum Cos. sed ad collegam eius Nevittam, aut ad Praefectum Urbis pertinuisse? Sane Coss. olim in Rep. alternis mensibus fasces habebant, iam inde a Bruto, qui primus Consul fuit, ut docet Dionysius in lib. 5. initio, et in lib. 9. pag. 600. Morisque erat, ut ante Consulem, quo mense fasces non haberet, Accensus iret, Lictores pone sequerentur, teste Suetonio in Iulio, et T. Livio in lib. 3. ubi de Decemviris. Vide et Agellium in lib. 2. cap. 15. Quoties autem ambo Coss. erant in castris, alternis diebus imperium habebant; ut declarat Polybius in narratione pugnae Cannensis lib. 3. Sed haec explicatio huic loco convenire non potest. An ergo potius intelligit, iurisdictionem non ad Iulianum, sed ad Mamertinum Cos. pertinuisse? VALES. Ernestius s. v. iurisdictio ita: „Totus locus affectatam et peculiarem Iuliani civilitatem demonstrat, ad humiliandam celsitudinem potestatis suae, ut cum ipso Ammiano ex xxx, 4. loquar, susceptam. In re igitur extraordinaria non mirum est explicandi modum singularem tenendum esse. Puto autem Iuliano, quum inferiorem sese consulibus videri velle ostendisset, dictum esse, cui summum ipse honorem habuisset, ei nec hodie illum eripi debere. Adhibita autem est molliendae admonitionis caussa, et velut per iocum proferendae, forma dicendi, in vicissitudinibus potestatis consularis olim declarandis usitata." W.

Ut errato obnoxiam Decembris auroram et ipse mutavit.] Hic vero plane opus est Oedipo. Quis enim est qui hic quidquam intelligat? In codice Vaticano ante quadringentos plus minus annos descripto sic legitur: *Ut terrato obnoxium Decembris aurorem et ipse mutavit.* [Ita et in Ms. Colbert.] Neque aliter refert Editio Rom. nisi quod in ea excusum est *auroram.* At codex Regius prorsus cum Vaticano consentit. Tantum in eo vox illa *Decembris* deest. * Proinde non dubito, quin totus ita scribendus sit locus: *Ut errato obnoxium decem libris auri semetipse multavit.* Quam emendationem paullo post primam Editionem huius operis cum feliciter deprehendissem, eamque communicassem viris doctissimis, Sirmundo, Rigaltio, Serravio: illi eam statim magnopere probarunt. Solus repertus est Iacobus Gothofredus, (vid. eius opuscula per Conradum edita IV. 22. W.) qui cum hunc locum aliter emendasset, prorsus infeliciter; nostram emendationem improbavit, ob id praecipue quod novum ipsi videbatur, a semetipso quemquam multari. Exstat tamen illustre exemplum eius rei apud Augustinum in libro 1. de sermone Domini in monte, de Acindyno Praefecto Praetorio, qui se ipse multavit.

HENR. VALES. *[Ludovicus Nublaeus V. Cl. et doctiſſimus, mihi ſuggeſſit, quod pridem antea fratrem monuerat, exſtare legem Gratiani, Valentiniani et Theodoſii Impp. legem inquam unicam in titulo utriusque Codicis, Ammiani emendationi illuſtrandae accommodatiſſimam, quae talis eſt: *Si quacumque praeditus poteſtate, vel ad eum pertinentes ad ſuppoſitarum iurisdictioni ſuae adſpirare tentaverit nuptias: licet prohibitas nuptias non peregerit; attamen pro tali conamine multae librarum auri decem obnoxium ſtatuimus.* Ex quibus intelligitur, decem auri librarum multam tum omnium maximam fuiſſe: quae et rectoribus provinciarum, poteſtatibusque civilibus ac militaribus lege infligi conſueviſſet, et quam ipſe etiam ſibi Imperator Iulianus propter errorem irrogandam putarit.] HADR. VALES. Idem, quod Valeſio, in mentem venerat *Alb. Rubenio* in literis 1645. ad Nic. Heinſium datis. v. Burmanni Syllogen Epp. T. II. p. 752. W.

3. *Frequentabant inter haec Curiam aggere diverſo.*] Stulta et inepta lectio neſcio unde in Lindenbrogii Editionem irrepſit. In Editione certe Rom. legitur, *agere diverſo diverſasque diviſiones mult. ingerebant:* quod nec Accurſius nec Caſtellus mutaverunt. Sed Gelenius ita edere maluit: *Frequentabant inter haec Curiam agendo diverſi, diverſasque occaſiones mult. ingerebant.* Sed cum in Mſſ. Regio ac Flor. et Valentino [ac Colbertino] *et Toloſ.* legi comperiſſem, *agendo diverſo diverſaque diviſiones multip.* exiſtimavi ſic a Marcellino ſcriptum fuiſſe: *Frequentabat inter haec Curiam agendo diverſa, quae diviſiones m. ing.* ut haec de Iuliano ipſo dicantur. Quod egregie confirmat Libanius in Orat. funebri pag. 298. (Reisk. I. p. 573.) *εἰσῆλθεν καὶ εἰς τὸ συνέδριον, καὶ τὴν μεγάλην βουλὴν περὶ αὐτὸν ἐκάθισε, πολὺν δὴ χρόνον ταύτης τῆς τιμῆς ἐστερημένην· εἰς μὲν γὰρ τὸ βασίλειον εἰσεκαλεῖτο πρότερον ἑστήξουσά τε καὶ μικρὰ ἀκουσομένη,* etc. Id eſt: *Introibat etiam in Curiam, et Senatores circa ſe ſedentes habuit: quo honore diu illi caruerant. Accerſebantur enim in palatium, ut ſtantes pauca quaedam audirent, etc.* Idem de Iuliano tradit Socrates in lib. 3. VALES.

Quae *diviſiones multiplices ingerebant.* Erneſtius *diviſiones* exponit, mutationes, converſiones; recte, ſi multa Iulianum novaſſe, abuſus ſuſtuliſſe intellexerit. Paullo poſt §. 7. *corrigendis civilibus* et ipſum verbum *dividere* pro ordinare §. 8. W.

Philoſophus Maximus] ſatis notus, cuius vitam dedit Eunapius. Cf. Ind. I. W.

Exſiluit indecore.] At id eius factum praedicat Libanius pag. 299. (Reisk. I. p. 574.) his verbis: *λέγοντος δὲ αὐτοῦ ἀγγέλλει τις προσιέναι τὸν διδάσκαλον ἄνδρα Ἴωνα φιλόσοφον, ἐξ Ἰωνίας κεκλημένον. ὁ δὲ ἐκ μέσων ἀναπηδήσας τῶν γερόντων ἔθει πρὸς τὰς θύρας.* et mox: *περιβαλὼν οὖν καὶ ἀσπασάμενος, ὡς νόμος τοῖς ἰδιώταις ἀλλήλους ἢ βασιλεῦσί γε ἀλλήλους, εἰσῆγεν οὐ μετέχοντα τῆς βουλῆς. Haec cum in Senatu ageret, nuntiatur a quodam adeſſe magiſtrum ipſius ex Ionia accitum. Ipſe igitur ex medio patrum Conſcript. exſiliens, ad veſtibulum cucurrit.* Et mox: *Cumque hominem amplexus oſculatusque eſſet, perinde ac privati, aut potius perinde ac Reges inter ſe ſolent, induxit eum in Curiam, tametſi ille in Senatum relatus non eſſet.* [Ad hunc Maximum exſtant complures Iuliani Epiſtolae familiariſſimae.] VALES.

Per ostentationem intemp.] Longe dissimilis Marci Imp. quem tamen velut exemplar sibi proposuerat. Ille enim in colenda Philosophia moderatum se, et aequalem semper praestitit: unde in lib. de vita sua id a Vero fratre didicisse se fatetur, τὸ ἀμελὲς καὶ ὁμαλὲν ἐν τῇ τιμῇ τῆς φιλοσοφίας. Idem studiose elaborabat, ut eumdem tenorem ubique servaret, quod ἀνεπιτηδεύτως τὶ πράττειν dicit eleganter iis in libris. VALES.

Dicti immemor Tulliani.] Cicero pro Archia c. 11. atque ex eo Primasius Afer in Epist. Pauli, pag. 129. LINDENBR.

5. *Agentes in rebus ex iis qui protecti sunt.*] Hos Agentes in rebus una cum ceteris Palatinis fere omnibus Iulianus in exordio principatus palatio expulerat. Atque ipse Scholam quidem omnem nomenque Agentum in rebus aboleri iusserat: sed Magister Officiorum, cui praecepti exsecutio mandata fuerat, alios eiecit, ceteros retinuit: ut docet Libanius in Orat. funebri, pag. 294. ubi multa de eorum calumniis et rapinis subiicit. Porro Agentes in rebus XVII. omnino habuit Iulianus, cum secuti Principes ad X. millia habuerint, teste Libanio in Oratione πρὸς τοὺς βαρὺν αὐτὸν καλέσαντας. VALES.

Latebras Florentii] nempe ex Praefecto Praetorio. cf. c. 3. — *Si eis gradus militiae redderetur,* nam ad scholas Palatinas pertinebant, de quo plura vide in Ind. II. W.

6. *Praetextatus quem Achaiae Proconsulari pr. pot.*] Eum Magistratum gessit Praetextatus usque ad initium Imperii Valentiniani Senioris, ut docet Zosimus in principio lib. 4. Πραιτεξτάτος ὁ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀνθύπατον ἔχων ἀρχὴν, ἀνὴρ ἐν πάσαις διαπρέπων ταῖς ἀρεταῖς. *Praetextatus Achaiae Proconsul, vir omnibus virtutibus excellens.* Vettius Agorius Praetextatus hic dicebatur, ut docet vetus Inscriptio: qui postea Praefectus Urbi fuit Valentiniano II. et Valente II. Coss. ut scribit Marcellinus noster XXVII, 9. ac multo post Praefectus Praetorio sub Theodosio decessit, cum esset Consul designatus, ut testatur D. Hieronymus, et Symmachus. Eumdem intelligere videtur Hieronymus in Epist. ad Marcellam de exitu Leae. *Himerii encomium εἰς τὸν ἀνθύπατον τῆς Ἑλλάδος πραιτεξτάτον memorat Photius.* VALES. Vide Prosopograph. Cod. Theodos. inprimis Wernsdorfium ad Himerium p. 13. W.

7. *Nec tamen omisit castrensia.*] Zonaras idem quoque scribit: καὶ τὰ στρατεύματα δὲ ἐπεσκέπτετο καὶ ἐξήταζε. VALES.

8. *Gothos saepe fallaces et perfidos*] Rutilius in Itinerario v. 142. *Submittant trepidi perfida colla Getae.* Salvianus lib. 7. *Gothorum gens perfida, sed pudica.* Vide Sidonium Apollinarem lib. 6. epist. 6.* LINDENBR.

Mercatores Galatas.] Galatae venaliciarii erant, et servitia vendebant: quod testatur etiam Claudianus in Eutropium lib. I. v. 59.

Hinc fora venalis Galata ductore frequentat.

Ceterum et illud notandum est, veteres Latinos a venaliciariis mercatores distinxisse, nec mercaturae nomine mancipia censuisse. Plautus:

Mercaturamne, an venales habuit? ubi rem perdidit.

Cicero in Corneliana 2. *Neque me divitiae movent, quibus omnes Africanos et Laelios multi venaliciarii mercatoresque supera-*

runt. Neque obſtat vetus Inſcriptio quae ſic habet: L. VALERIUS. ZABDAE. MERCAT. VENALICII. L. Nam libertus patronum ſuum mercatorem venalicium honoris cauſa appellat. VALES.

10. *Legationes undique ſolito citius concurrebant.*] De his legationibus ita loquitur Zonaras: ἐχρημάτιζε δὲ καὶ πρέσβεσιν ἐκ διαφόρων ἐθνῶν σταλεῖσι πρὸς τὸν Κωνστάντιον. Quaſi vero hae legationes ad Conſtantium miſſae eſſent, non ad Iulianum ipſum. Porro Editio Rom. hunc locum ſic exhibet, *undique ſolito eius concurrebant,* neque aliter Mſſ. Flor. [et Colbert.] At in Regio codice ita ſcriptum reperi, *undique ſolito magis conc.* Sed emendatum eſt eadem manu, *ſolito crebrius,* utrumque ex coniectura, ut ex ipſa emendationis inconſtantia apparet. Quam tamen equidem malim ſequi, quam illam Caſtelli: *Undique ſollicite ad eum concurrebant.* VALES. Legationes iſtas non ad Iulianum, ſed ad Conſtantium miſſas fuiſſe, *Schreiterus* ad Gibbonum P. v. p. 438. recte, praeeunte Zonara, ex eo probat, quod ex tam diſſitis regionibus ad Iulianum tam cito venire non potuerint. W.

Abusque Indis et Serindis.] Sic primus correxit Gelenius, cum in Editione Rom. ſcriptum eſſet, *abusque diviſiſſet Serendi ius.* Ego vero codicis Regii, et Flor [ac Colbertini] ſcripturam ſequi malui, quae ſic habet, *Divis et Serendivis.* Sunt autem gentes Indicae ſic appellatae. Divi quidem iidem eſſe videntur, quos Divas vocat Expoſitio totius mundi p. 254. edit. Iac. Gronovii 1697. 4to. *Seu potius Diveni, qui inſulam habitant Divu nomine, ex qua oriundum fuiſſe Theophilum Indum auctor eſt Philoſtorgius in libro 3. Hiſt. Eccleſ. Et haec forte eſt inſula, quae vulgo dicitur Diu, ad os Indi fluv. ſita, Regi Cambaiae obnoxia: quam deſcribit Oſorius in libro IX. de rebus Emmanuēlis R. Quod ſpectat ad Serendivos vel Serindivos, aſſentior viro doctiſſimo Samueli Bocharto, qui Serindivos ait eſſe incolas inſulae *Seilan*, (*Ceylon* W.) quae et *Serandib* Arabice dicitur: quam eamdem eſſe cum Taprobane, multis probat idem Bochartus in lib. I. de Coloniis Phoenicum capite ultimo.* VALESIUS. Adde Iſ. Voſſium ad Pomponium Melam III. 7. GRON.

Regionibus Solis.] Forte quia Aeetes Solis filius iis regionibus imperavit, ut ſcribit Apollodorus. Quod ſi *ſolis* adiective ſumitur, idem erit ac *deſertis.* VALES.

Annua ſollemnia complentes] tributa pendentes. cf. XX, 8. W.

CAPVT VIII.

1. Tenui filo cohaerent quidem cum proxime praecedentibus, quae Ammianus inſerit de *Ponto Euxino* inde *a Thraciarum extimis* finibus, non contemnenda tamen, quae *vel viſa vel lecta* profert. W.

2. *Athos in Macedonia*] Monte Santo. W.

Navibus quondam Medicis.] Herod. lib. VII. c. 21. LINDENBR. Unde Iuvenali x, 174. dicitur *velificatus Athos.* W.

Caphareus Euboicus ſcopulus (promontorium Cabo d'oro in Negroponte) *ubi Nauplius Palamedis pater claſſem colliſit,* cauſa fuit ut collideretur, *Argivam,* ulturus nempe filii caedem ignem

ignem in ſpecula iuſſit incendi, quo Graeci ab Ilio redeuntes in errorem deducti naufragium facerent; nec ſpes ſefellit. *Controverſi* contraverſi, ſibi oppoſiti. W.

Ubi Nauplius Palamedis pater claſſem concidit Arg.] Dio Chryſoſt. in Euboico: Μικροῦ δέδοικα, ὥσπερ οἶμαι τὸν Ναύπλιον ὁρῶν ἀπὸ τοῦ Καφαρέως ἥκοντα. LINDENBR.

A Theſſalo mari diſtinguunt Aegaeum.] Primus eam ſcripturam excogitavit Gelenius, cum in antiquioribus Editionibus legeretur: *Controverſaria Theſſamalitis cingitur Aegeum.* Neque aliter in Codice Regio, niſi quod in eo [ut et in Colbert.] legitur, *tingunt Aegeum.* Initium maris Aegaei hoc in loco definiebat Marcellinus. Quod alii a Sunio Atticae promuntorio, ut Mela; alii ab Acrocerauniis Epiri montibus initium capere dicunt, inter quos eſt Plinius, et Solinus. Myrtoum enim Aegaei partem faciunt, aliosque ſinus. Aegaeum tamen proprie dictum ab Myrtoi fine incipit; ut teſtis eſt Strabo in lib. 2. et in Helleſpontum deſinit. Marcellinus autem noſter a Caphareo Euboeae incipere dicit. Sed quod ait, Caphareo et Atho montibus Aegaeum a Theſſalo mari diſtingui, prorſus intelligere nequeo. Nec dubito, quin locus aliter ſit corrigendus. VALES. Itaque et coniecturam Iſ. Voſſii adſcripſit exemplari ſuo pater *controverſae Athos ſummitatis,* propiorem quidem ad Mſſ. ſed quae, ut opinor, non exhaurit mentem auctoris; et *controverſus* ſolet in hoc auctore ſcribi corrupte pro *contraverſus,* ut patet tum ex ſeqq. verbis, *quibus controverſae extraneae ſunt Symplegadas,* tum ex libro XXII. cap. 15 quem ſenſum et hic requiri non dubito. GRON.

A Theſſalo mari Thermaico aliisque finibus *diſtinguunt Aegaeum* Archipelagum. *Paullatim fuſius adoleſcens* ad maiorem amplitudinem excreſcens. W.

Patriam Deorum inſignem.] Emendavi *partu Deorum,* cum in Mſſ. omnibus legeretur *parte.* VALES.

Delon (Sdili), *Deorum* Apollinis et Dianae. — *Imbrum* (Embro) *Tenedum* (Tenedos *Lemnum* (Stalimene) *Thaſum* (Thaſos). — *Quando perſlatur* tempeſtatibus. *Lesbo* (Metelin). W.

3. *Gurgitibus refluis*] retortis violenter undis Horat. Od. I. 2. 13. W.

Apollinis Sminthii.] Ἀπόλλωνος τοῦ Σμινθέως meminit Pauſan. in Phocic. Lactant. de falſ. religione lib. 1. cap. 7. *Unde vero Sminthius hic vocetur, explicat Tzetzes in Lycophron. v. 1302.* Macrob. Saturn. 1. c. 17. *Sminthius cognominatur,* ὅτι ζέων θεῖ, *quia fervens currit.* Arnob. lib. 3. de Libero et Apolline: *Alter faeculentae hilaritatis dator, Sminthiorum alter pernicies murium.* Servius Aeneid. 3, 108. *Cretenſes murem Sminthicem dicunt.* Et poſt: *Sminthos mures vocari a Phrygibus.* Confirmat id Tzetzes. Heſychius: Σμινθεὺς ὁ ἐν τῇ Σμίνθῳ τιμώμενος, λέγεται δὲ καὶ ὁ Ἀπόλλων. Σμίνθυς, μῦς· καὶ ὁ Ἀπόλλων διὰ τὸ ἐπὶ μυωπίας φασὶ βεβηκέναι. LINDENBR.

Apollinis Sminthii templum] Sminthius Apollo dictus a σμίνθος, quod eſt genus murium, (glis cricetus *Hamſter*) Strabo L. XIII. p. 613. Almel. Aelian. Hiſt. Animal. XII, 5. quos, cum nimia aliquando fecunditate calamitatem agris intuliſſent, Apollo deleverat. Non in Tenedo inſula ſolum templum ideo ſoſpitatori erectum, de quo vide *Hemmer* de rep. Tenedior. p. 100. et

Tournefort Levante Th. 2. p. 129. ed. Germ. ſed in aliis urbibus Aeoliae et Troadis, quorum unum in mente habuit Ammianus, uti patet e contexto. vid. Mannert Kleinaſien p. 464. W.

Melana ſinum oppoſitum Zephyro.] In Mſ. Regio et Editione Rom. ſcribitur *Zephyri*, et in Regio ſuperſcriptum eſt *Zephyris*. Eſt autem Melas ſinus ad Occaſum oppoſitus Cherſoneſo Thraciae. VALES.

Abdera, domicilium patria *Protagorae* ſatis noti Philoſophi et primi Sophiſtae, quo nomine ſe ipſe decorare viſus eſt. Vide *Bruckerum* T. 1. p. 1200. *Tiedemann Geiſt d. ſpeculat. Philoſophie* Th. 1. S. 349. — *Democriti*, de quo plura afferre ſuperſedeo poſt *Wielandum*, hoc tamen obſervo, Ammianum Protagoram, quem priori loco ponit, antiquiorem Democrito habuiſſe videri, in quo non omnes conſentiunt. — *Diomedis Thracii ſedes cruentae*, quoniam, uti fabula fert, equos carne humana paviſſe dicitur. W.

Hebrus (hod. Mariza) *ſibi miſcetur*] uti Maeander, de quo Ovid. Heroid. 1. 55. „toties qui terris erat in isdem, qui laſſas „in ſe ſaepe retorquet aquas." *Maronea* (Marogna) *Aenus* (Eno). W.

Aenus, qua diris auſpiciis coepta.] Aenum Thraciae urbem ab Aenea conditam eſſe teſtatur Conon in Narratione 46. et Mela in lib. 2. cap. 2. et Origo gentis Romanae. At Dionyſius Hal. in lib. 1. c. 49. non Aenum, ſed Aeneiam urbem ab eo conditam ſcribit in Cherſoneſo, quam Pallenem vocant: eamque ad Caſſandri tempora ſtetiſſe dicit: ſed cum Caſſander Theſſalonicam conderet, Aeneatas in eam urbem transtulit: Aeneatae tamen quotannis ab Theſſalonica proficiſcebantur Aeneiam, ſollemne ſacrum in memoriam conditoris Aeneae facturi, ut ſcribit Livius in lib. 40. initio. Cum Marcellino tamen conſentit Virgilius in lib. 3. principio, et urbem in Thracia aedificatam ab Aenéa canit, Aenum procul dubio ſignificans. Sed quod addit,

Aeneadasque meo nomen de nomine fingo,

obſtare videtur. Neque enim ab Aeno patronymicum fit Aeneades, ſed αἰνεῖος, ut docet Polybius, et Livius. Ab Aeneia quidem, de qua diximus, gentile fit Αἰνειάται. Et Aenum ab Aenea condi non potuiſſe, recte probat Servius, ex eo quod Homerus inde auxilia ad Troiam veniſſe dicat: et quod Callimachus, et Euphorion a ſocio Ulyſſis illic ſepulto, eo tempore quo miſſus eſt ad frumenta apportanda, cognominatam ſcribant. *Adde quod Hercules tanto ante Aeneam Troia rediens, Aenum appuliſſe dicitur ab Apollodoro.* VALES. Vide Heynii Exc. 1. ad Virgil. Aen. III. p. 416. et infra XXVII, 4. qui locus omnino eſt cum noſtro conferendus. W.

4. *Velut naturali quodam commercio*] curſu ab ipſa natura monſtrato. W.

Eiusque partem ad ſe iungens.] Codex Regius, *Vatic.* [ac Colbert.] et Editio Rom. ſcriptum ſic habent, *ad ſeuncens*. In Regio tamen ſuperſcriptum eſt prout edidit Gelenius. Sed Editionis Auguſtanae ſcripturam praeferendam eſſe exiſtimavi: niſi cui placet emendare: *Eiusque partem adſciſcens*, [vel *ad ſe uncans*.] VALES. Enimvero haec digna tantis ingeniis. Ipſae literae cui non paulo attentiori ſuggerunt *ad ſe uniens?* GRON.

Rhodopa] mons Thraciae (Argentaro). — *Cynoſſema* figura quaſi canis, in quam Hecuba mutata dicitur. v. Ovidii Metam. XIII, 399. ſſ. W.

Coela praeterlabitur.] In Actis Epheſini Concilii Cyrillus Coelorum Epiſcopus recenſetur. Eiusdem opidi meminit Nicetas Choniates in lib. 5. de rebus Manuelis Comneni: κατάγεται εἰς τὰ κοῖλα, ταῦτα δὴ τὰ περὶ σηστόν τε καὶ ἄβυδον. Male ergo in Ptolemaei libris ſcribitur Κύλλα, σηστὸς in Helleſponto. In Chronico quoque Alexandrino inter urbes quinti Climatis numerantur Χεῤῥόνησος, Κύλα, σηστός: eodem errore pro Κοῖλα. Coelos portus dicitur a Mela in lib. 2. c. 2. et a Plinio in 4. 18. 23. VALES.

Seſton] de qua, uti de poſita e regione *Abydo* vide *Mannert Klein-Aſien* Th. III. S. 512 ff. *Callipolin* (Gallipolis) — *Achillis Aiacisque ſepulcra,* quae ad noſtram aetatem adeſſe teſtatur *Chandlerus Reiſe nach Klein-Aſien* S. 59. et *Vorrede* S. XII. — *Dardanum* unde nomen medio aevo trahere coeperunt *die Dardanellen.* W.

Lampſacum Themiſtocli dono datam.] Aemil. Probus in Themiſt. c. 10. Scholiaſtes Ariſtoph. in Equitib. pag. 196. LINDENBR. Cf. omnino Mannert Klein-Aſien Th. III. S. 517. *Lampſacus* hod. vicus Lampſaki. W.

Iaſonis filius Parius.] Mſ. *Parus*, male. neque *Iaſonis* ſed *Iaſionis* legendum, ἀπὸ Παρίου τοῦ Ἰασίωνος. Stephanus περὶ πόλ. Euſtath. in Dionyſium. LINDENBR.

Iaſionis filius Parius.] Iaſion Electrae et Coryti filius ex Cerere Plutum et Philomelum ſuſtulit, inter quos non bene conveniſſe dicitur. Plutus enim cum eſſet opulentior, nec fratri quidquam dare vellet, Philomelus neceſſitate coactus, quodcumque habebat vendito, eo boves duos emiſſe dicitur, et plauſtrum primus fabricaſſe, atque arando ſemet aluiſſe. Ex hoc Parium Petelidas ait natum, qui de ſuo nomine Parin, et opidum Parion appellavit, ut ſcribit Hyginus in Aſtronomico Poetico cap., de Arctophylace. *Arrianus vero in Bithynicis Parium Iaſionis filium facit, a quo Parium urbem in Hellesponto conditam eſſe ait: ut refert Euſtathius in librum v. Odyſſeae pag. 1528.* Alii tamen a Paride Priami filio Parion opidum dictum volunt, inter quos eſt Iohannes Antiochenus in Excerptis, quae abhinc biennio publicavi, et Suidas in πάριον. Sane in eo opido Paridis ſtatua fuit, in foro magicis caerimoniis conſecrata, cui publice ſacra fiebant, ut docet Athenagoras in Apologetico: τὸ δὲ πάριον Ἀλεξάνδρου καὶ πρωτέως, etc. VALES. *Parion* (Kamanar) — De *Iaſione* vid. Heynius ad Apollodor. p. 736. ed. prior. W.

Semiorbe] Seneca etiam pro uſitatiori ſemicirculo habet. *Curveſcens* et hoc vix alibi reperias. *Reſpergit,* alluit. W.

Ex eo latere.] Emendavi *ex Eoo latere:* quam emendationem confirmant ea quae ſtatim ſubnectuntur: *Qua in Occaſum procedit, Cherroneſum pulſat, etc.* VALES.

Cyzicum] Mileſiorum coloniam, celeberrimam olim urbem, cuius iam nil niſi ruinae deſertae ſuperſunt. *Mannert Klein-Aſien* Th. III. S. 526. *Dindyma* melius δίδυμα, ſc. ὄρη, mons Phrygiae. Cf. Mannert Klein-Aſien p. 63. W.

Apamiam, Ciumque et Aſtacum.] Mſ. Flor. indicio locum hunc mancum deprehendimus: in eo enim ſic legitur: *Aſpamiam*

Ciumque ubi Hylam secuto et Astacum. Iudubie tale aliquid scripsit Ammian. *Apamiam, Ciumque, ubi Hylam insecuta rapuit Nympha, et Astac.* Priscianus Perieget. v. 773. (Wernsd. poetae minor. T. v. P. 1.)

Bebrycii post hos, et Mysia montibus alta,
Qua Cius egregia decurrens murmurat unda:
Qua Nymphas comitem perhibent rapuisse potentis
Alcidae puerum, tristissima fata gementis.

Strab. lib. xii. pag. 388. (p. 564 Almel.) Μυθεύουσι τὸν Ὕλαν ἕνα τῶν Ἡρακλέους ἑταίρων συμπλεύσαντα ἐπὶ τῆς Ἀργοῦς αὐτῷ, ἐξιόντα δὲ ἐπὶ ὑδρείαν ὑπὸ Νυμφῶν ἁρπαγῆναι. Κῖον δὲ, καὶ τοῦτον Ἡρακλέους ἑταῖρον, ἐπανελθόντα ἐκ Κόλχων, αὐτόθι καταμεῖναι, καὶ κτίσαι τὴν πόλιν ἐπώνυμον αὐτοῦ. Vid. Schol. Apoll. lib. i. num. 36. Eustath in Dionys. p. 107. LINDENBR.

[*Et Apamiam, Ciumque et Astacum, secuto tempore Nicomediam a Rege cognominatam.*] Petrus Pithoeus ad marginem Ammiani sui adnotavit, pro *et Astacum* in veteribus libris scriptum inveniri, *ubi Hylam.* Ex quo apparere, heic nonnulla deesse. Constare enim iuxta Apamiam Hylam Herculis delicias a Nymphis raptum, et necatum fuisse in amne, qui postea Hylas dictus sit. Certe in codice Colbertino qui est optimae notae, scriptum reperio: *Et Apamiam, Ciumque, ubi Hylam, secuto tempore Nicomediam a Rege cognominatam.* Ubi aliqua deesse cum Pithoeo non dubito: sed quomodo suppleri emendarique possint, haud facile dictu est. Vulgata quidem lectio plane mendosa est. Nam Astacum a Nicomedia Plinius diserte distinguit in libri v. capite xxxii. et ultimo. Cios fluvius Cium vel Cion oppidum alluit, et Hylae amni proximus est: ut ibidem Plinius docet.] HADR. VALES. Vexavit me hic locus, quem putabam consideratione dignum, unde cogitabam, an libri veteres forte indicarent *Ciumque et Olbiam, secuto* etc. Hanc enim nonnulli volunt postea ab rege Nicomede nomen accepisse. Sed acrius intuens vidi nec deesse quidquam, nec sic mutari debere, quum recte sic procedat oratio, *Ciumque, ubi Hyla;* (nempe amnis notissimae famae est) *insecuto tempore Nicomediam* etc. scil. quoque respergit. Hylas et Hyla, ut Tyras et Tyra, de quo mox Valesius. Suspicor etiam ab Ammiano scriptum *religiosa Matris Magnae delubro.* Id enim pertinet tantum ad Dindyma, non ad Cyzicum, ubi Proserpina principatum obtinebat. GRON.

Apamiam (hodie Metania, Mutania, Montagna, Mannert l. l. p. 561.) *Cium* (Ghio sive Ghemleik, Mannert p. 563.) W.

Astacum secuto tempore Nicomediam a Rege cognominatam.] Strabo lib. xii. p. 563. Almel. Ἀστακὸς Μεγαρέων κτίσμα καὶ Ἀθηναίων, καὶ μετὰ ταῦτα Δοιδαλσοῦ, ἀφ' ἧς καὶ ὁ κόλπος ὠνομάσθη. Κατεσκάφη δ' ὑπὸ Λυσιμάχου. τοὺς δὲ οἰκήτορας μετήγαγεν εἰς Νικομήδειαν ὁ κτίσας αὐτήν. *Pausanias lib. v. c. 12. Ἀπὸ τούτου δὲ (Nicomedem intelligit) καὶ τῇ μεγίστῃ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ πόλεων μετεβλήθη τὸ ὄνομα, Ἀστακῷ τὰ πρὸ τούτου καλουμένῃ. LINDENBR. Cf. Mannert l. l. p. 579. W.

Aegos-potamus] ubi Athenienses magnam cladem a Lacedaemoniis duce Lysandro perpessi. Corn. Nep. Lysand. 1. W.

Aegos-potamus, in quo loco lapides casuros ex caelo praedixit Anaxagoras.] Diogen. Laertius in Anaxagora ii, 3. Φασὶ

δ' αὐτὸν προειπεῖν τὴν περὶ Αἰγὸς ποταμοὺς γενομένην τοῦ λίθου πτῶσιν, ὃν εἶπεν ἐκ τοῦ ἡλίου πεσεῖσθαι. Ammian. inf. ad finem huius libri. (c. 16. §. 22.) LINDENBR. Philoſtrat. vit. Apollon. I, 2. Plin. Hiſt. Nat. II, 58. Annum adeo, quo haec evenere, ſervavit Marmor Parium ed. *Wagneri* Germ. Gött. 1790. S. 47. et 112. W.

Lyſimachiam] (hod. Hexamili). W.

Hercules conditam Perinthum comitis ſui memoriae dedicavit.] Non ab Herculis, ſed a Perintho Epidaurio Oreſtis commilitone nominatam ſcribit Stephanus περὶ πόλ. in Perintho. LINDENBR. Cf. inprimis Tib. Hemſterhuis ad Xenophontem Epheſ. in Miſc. Obſſ. T. v. P. 3. p. 51. (hodie Erekli). W.

6. *Proconeſus* (Marmara) *Besbicus* parva inſula, hodie Pocokio teſte Kalolimno. v. Mannert p. 535. W.

7. *Chalcedona* (hodie vicus huius nominis, Mannert p. 587.) *Chryſopolim* prope Chalcedona, cuius quaſi portus erat, nunc *Scudari* Mannert p. 591. W.

8. *Eius*] Europae. W.

Athyras portus.] Sic dictus ab Athyra fluvio, qui iuxta in Propontidem evolvitur, ut tradit Agathias in lib. 5. Meminit eiusdem urbis Procopius in lib. 4. de aedificiis Iuſtiniani, et Zonaras ac Nicetas. Eratque vicinum huic opido fanum τοῦ ἀρχιστρατήγου, id eſt S. Michaelis celeberrimum, in loco qui Damocrania dicebatur, teſte Cedreno in Michaele Calaphato. Eius ſitum diſcimus ex Itinerario Burdigalenſi: *Manſio Sylembria* M. X. *Mutatio Callum* M. X. *Manſio Atthyra* M. X. *Manſ. Regio* M. XII. *Civitas Conſtantinop.* M. XII. VALES.

Selymbria] Selivria. W.

Byzantium Atticorum colonia.] Byzantium condidere Megarenſes anno 2. Olymp. 30. ut ponit Euſebius in Chronico anno 17. poſtquam Chalcedon condita fuerat, teſte Herodoto in lib. 4. Chalcedon autem Olymp. 26. anno 2. a Megarenſibus duce Archia conſtituta dicitur in Euſebii Chronico. Poſt Megarenſes deinde Mileſii Byzantium colonis frequentarunt, ſi credimus Velleio in lib. 2. Denique Pauſanias Lacedaemonius paullo poſt bella Medica coloniam eo Lacedaem. deduxit, ut tradit Iuſtinus in lib. 9. c. 1. Inter hos Athenienſium nulla occurrit mentio. Niſi forte quia Athenienſium coloni erant Mileſii, a quibus Byzantium conditum eſſe Velleius dicit, Athenienſium coloniam dici eam poſſe putemus. VALES.

Byzantium Atticorum colonia.] Non eadem eſt veterum de conditoribus Byzantii ſententia. Alii enim Megarenſibus vel Spartanis, v. c. Iuſtinus IX, I. hanc tribuunt laudem, alii Mileſiis, Vell. Paterc. II, 15. cui accedit ibi Ruhnkenius. Athenienſibus praeter Ammianum Iulianus Orat. III. p. 118. Spanhem. et Himerius originem debere Byzantium tradunt Orat. VII. ubi admodum poëtice nominatur ὠδῖνες Ἀθηναίων. Conf. quae ad eum locum obſervavit Wernsdorfius p. 512. ed. maioris, copioſius etiam disputans in edit. minore Harleſiana p. 43. cauſſamque afferens probabilem hanc, quod Byzantini ipſi ad tantum a Conſtantino ſplendorem evecti Athenienſium maluerint, quam aliorum coloniae haberi. W.

Promontorium Ceras praelucentem navibus vehens constr. cels. tur. quapropt. Pharos app.] Mſ. *quapropter elatas app.* Videtur abſtruſius aliquid latere. Strabo lib. VI. Ἐστὶ δὲ τὸ Κέρας προσεχὲς τῷ Βυζαντίῳ τείχει, κόλπος ἀνέχων ὡς πρὸς δύσιν ἐπὶ σταδίους ἑξήκοντα, ἐοικὼς ἐλάφου κέρατι. Vid. P. Gillii Viri doctiſſ. Boſpori Thracii Deſcriptionem. LINDENBR.

Pharos appellatur.] Sic primus edidit P. Caſtellus, cum in Editione Rom. legeretur *Elatas appellatur:* neque aliter in Codice Regio *Vatic.* et Florentino. [In Colbert. legitur: *Q. Elatas appellatur vetus inde ſuetus oripi praegelidus.*] VALES. Cf. Lechevalier Propontis p. 67. W.

Et vetus inde fons Euripi.] Sic Caſtellus et Gelenius hunc locum correxerunt, qui in Editione Rom. ſic legebatur, *Vetus inde ſuetus Oripi;* et ita quoque in codice Regio, *Vatic. Toloſ.* [et Colbert.] Quid autem intelligat Marcellinus, facilius eſt dicere quam quid ſcripſerit. Scribit enim Solinus, et Plinius in lib. 4. *Tenuis deinde Euripus porrigitur ad Aſiae urbem Priapum.* Eumdem Euripum Thracii Boſpori, qui Byzantium et Chalcedonem interfluit, memorat Plinius in lib. 9. cap. 15. *Verum Euripus ille non facit ad hunc locum. Reiectis ergo emendationibus ſeu potius depravationibus P. Caſtelli, totum hunc locum ex veſtigiis priſcae ſcripturae quam ſupra retulimus, ita reſtituendum eſſe affirmamus: *Et promuntorium Ceras, praelucentem navibus vehens conſtructam celſius turrim: quapropter Ceratas appellatur ventus inde ſuetus oriri praegelidus.* Ac poſtremam quidem huius loci partem ita primus correxit Lucas Holſtenius. Ego vero priorem partem quae de Cerata vento, certiſſima ut opinor coniectura emendavi. Ait ergo Marcellinus *Ceratam* ventum appellari, eo quod ſpiret a promuntorio quod dicitur Ceras. Certe novum non eſt, ventos a locis unde flant, nomen accipere. Sic *Scironites* dicebatur ab Athenienſibus ventus, qui a Scironis promuntorio ſpirabat.* VALES. Bene eſt, quod mutationis huius ratio ſit addita. Sed quomodo Valeſius ei poteſt inſcribi, quod iam Salmaſius ex ſeſe publicavit in Solinianis pag. 166. (p. m. 116. W.) nam ſive *Ceratas* ſive *Ceratos*, pro eodem poteſt eſſe. Sed quidquid ſit, utique nunc tempus non erat vel ita tractare Ammianum, vel tam ſpecioſa explicatione, ſed nullius firmitatis (nam etſi interdum venti a locis acceperint alii nomen, id ad hunc ita leviter applicari nequit, et multi a locis non accepere nomen) ſe ipſum deterrere, quo minus obſequaris lectioni vetuſtae. Ad quam certe propius accedit Iſaac. Voſſius ad Melam pag. 206. ſed ſententia ad inſaniam docta, ut multa illic, legens ex Mſſ. *quapropter* ΕΚΑΤΑΣ *appellatur et ventus,* quod et ipſe acceptum refert Holſtenio. Ubi primum haereo in copulativa *et,* cui etſi ſit locus, patet utique non eſſe in Mſſ. atque utinam dixiſſet Voſſius, quo ſenſu eam adhiberi vellet! Quo enim illum ventum in iſtis oris praegelidum? an eum mirari debemus? an notatu dignus eſt? Certe inter tanta ſententiarum incerta non dubitavi ſequi veteres codices, et ex iis repurgare quoque contextum, nimium licenter ab Valeſ. iactatum. Ἐλάτας vocatus fuit localis ille ventus, ab nocturna phari luce, qua locus ille ſplendebat; ſed luſus Graecorum fuit in nomine, quod quum videretur promittere aliquem calorem (opinor enim deductum ab ἕλη) plane contra dicitur ab Ammiano fuiſſe praegelidus. GRON.

Ego *Ceratas* repofui, *Elatas* quid fit poffitve effe, non exputans. Vocula *quapropter* manifefte ad praecedentia relationem habet, quam in *Elatas* nullam video. W.

9. *Fractum*] vi fibi propria privatum. *Finitum* circumfcriptum, *in aequoream* iufti aequoris, Ponti Euxini, *faciem panditur*. W.

10. XXIII. *dimenfa millibus ftad.*] Polybius in lib. 4. c. 39. Ponti περίμετρον XX. circiter ftadiorum millia complecti auctor eft. Strabo vero in fine lib. 2. XXV. millia. Plinius in lib. 4. c. 24. varias de Ponti circuitu veterum opiniones affert. *Circuitus vero*, inquit, *totius Ponti vicies femel ftadia mille, ut auctor eft Varro, et fere veteres. Nepos Cornelius* 300 *ftadia adiicit. Artemidorus vicies novies mille ftad. facit. Agrippa* XXIII. *millium* LX. *Mucianus* XXVIII. *mill.* LXV. VALES.

Eratofthenes] Cyrenaeus fatis notus, cuius fragmenta collegit *Seidelius* Goett. 789. *Hecataeus* Milefius, cuius quae reftant, edidit Pet. Zornius 1730. *Ptolemaeus*, cuius Geographiam etiamnunc habemus, quemque Ammianus fere ubique folet fequi. — *In fpeciem Scythici arcus nervo coagmentati* i. e. intenti. Sic Strabo cum aliis, cf. tamen infra ad finem capitis §. 37. W.

11. *Qua Sol Oceano exfurgit Eoo, palud. cl. Maeotidos.*] Immo Maeotis ad Septemtrionem Ponto incumbit, ut teftis eft Dionyfius Characenus. VALES.

12. *Per Nileum* locati *Codri filium.* Nileus nempe conditor fuit *Mileti novae*. Vid. omnino de hiftoria Mileti, coloniisque inde deductis *Rambach* de Mileto cet. Hal. 790. W.

Codri illius F. qui fe pro patria.] Herod. lib. 5. Cicero Tufcul. II. Iuftin. lib. II. Val. Max. lib. V. c. 6. LINDENBR.

13. *Extremitates arcus duo exprimunt Bofpori.*] Arcus illius Scythici quem efficit Pontus, extremitates feu anguli funt ex altera parte Bofporus Thracius, ex altera vero litus illud corniculatum ad Colchos, ubi Pontus definit ut docet Mela in fine lib. I. et Procopius in lib. 4. Goth. Hos duos angulos fic defcribit Dionyfius 161.

Σῆμα δ' ἔχει κεράων σκαιὸς πόρος, ὅστ' ἐπὶ διασσὴν
Εἰλεῖται στροφάλιγγα βιοῦ κεράεσσιν ἐοικώς.

Apparet igitur Marcellinum in altero arcus angulo defignando peccaffe. Nam Cimmerius Bofporus in medio flexu eft maris Pontici, tefte Plinio. Sed tamen cum in hac fententia femper fibi conftet Marcellinus; fuos potius auctores fecutus effe, quam erraffe dicendus eft. VALES.

Duo exprimunt Bofpori, e regione fibi oppofiti, Thracius et Cimmerius.] Scholiaft. Apoll. lib. 2. num. 8. Δύο εἰσὶ βόσποροι, Κιμμέριος καὶ Θράκιος, ὁ πάλαι Μύσιος καλούμενος, etc. Vid. Strab. lib. XII. pag. 389. LINDENBR.

Hac caufa Bofpori vocati.] Scholiaft. Apoll. lib. 2. num. 8. Βόσπορος ὀνομάζεται διὰ τὸ δοκεῖν τὴν Ἰὼ βοῦν οὖσαν διαπορεύεσθαι τὸ ἀπὸ Βυζαντίου καὶ Καλχηδόνος διάστημα. LINDENBR. Cf. Wernsdorf. ad Himer. Or. in laudem Conftantinop. p. 79. ed. minor. Harlef. Alii Bofporos a fretis anguftiis dictos putant, quae bos poffit, vel videatur poffe permeare vel tranatare. cf. Mannert Klein-Afien p. 599. W.

14. *Dextram igitur inflexionem Bosporі Thracii.*] Haec est scriptura Regii codicis, quam vulgatae longe anteponendam esse duxi. Primum enim Bospori Thracii dextrum latus Marcellinus describendum aggreditur: ac deinde pergit ad sinistrum, pag. 216. In dextro autem latere Ponti prima occurrit Bithyniae pars, deinde Mariandyni, Paphlagones, et Cappadoces: et haec omnis ora dextra appellatur: τὰ δεξιὰ τοῦ πόντου Graeci vocant, ut docet Strabo in lib. 2. et 12. et Dionysius Characenus, Herodotus lib. 3. aliique. Dextrum latus vocat Solinus cap. 18. de Delphinis: *Intrant dextro latere, laevo exeunt.* Plinius dextram ripam vocat. Ovid. in lib. 4. de Ponto, Elegia x.

Qui quamquam dextra regione licentius erret.

Eodemque modo Graeci qui περίπλους scripsere, in omni mari τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ distinguere solent. VALES.

Bithyniae latus, quam veteres dixere Mygdoniam.] Iul. Solin. *Bithynia in Ponti exordio ad partem Solis orientis, adversa Thraciae, opulenta ac dives urbium, a fontibus Sangarii fluminis primos fines habet, ante Bebrycia dicta, deinde Mygdonia, mox a Bithyno Rege Bithynia.* LINDENBR.

Thynia et Mariandena.] Schol. Apollon. lib. II. num. 32. Καλλισθένης ἐν τῷ περίπλῳ ὑπὸ μὲν ἑλλήνων φησὶ προσαγορεύεσθαι τήν τε χώραν καὶ τὴν νῆσον Θυνιάδα, ὑπὸ δὲ τῶν βαρβάρων Θυνίαν. Vid. eundem lib. 2. num. 7. 9. LINDENBR.

Amyci saevitia Bebryces exempti.] Apollodorus Biblioth. I, 9, 20. Hygin. fab. XVII. LINDENBR.

Amyci] tyranni, qui uti cives male habuit, ita peregrinos caestu secum pugnare cogebat, donec a *Polluce*, Argonautarum tum comite, conficeretur. v. Apollon. Rhod. L. II. Val. Flacc. IV. 300. ss. *Bebryces* piraticam agentes. W.

Harpyias Phineus.] Apollodorus Biblioth. I, 9, 21. Fulgent. Mythol lib. 3. LINDENBR.

Phineus] rex Thraciae et *vates*, extorris tamen et ad inopiam redactus, quod Iovis consilia prodidisse diceretur. Ab Harpyiis liberatus per Calain et Zeten, Argonautas, Val. Flacc. IV, 464. ss. W.

Sangarius et Psylis] Ms. *Fullis* male. Legendum *Psillis*. Strabo lib. XII. p. 5.3. Almel. Μεταξὺ δὲ Χαλκηδόνος καὶ Ἡρακλείας ῥέουσι ποταμοὶ πλείους, ὧν εἰσὶν ὅ τε Ψίλλις, καὶ ὁ Κάλπας, καὶ Σαγγάριος. Arrianus in Periplo Ponti Euxini. LINDENBR.

Et Psylis.] Cum in Codice Regio et Flor. *Tolos. Vatic.* [et Colbert.] scriptum esse vidissem *Fullis*, non dubitavi eam scripturam Marcellino restituere. Nam et Apollonius eius fluvii meminit p. 4. in lib. 2. Argon.

Τῇ δ' ἄρ' ἐπὶ προχοὰς Φυλληΐδας.

Ubi Scholiastes notat, Φύλλις ποταμὸς Βιθυνίας. ita et Stephanus Byzantius. At Editio Rom. scriptum sic habet, *et Sulis.* unde M. Accursius *Psillis* ediderat corrupte. Psilis enim scribi debet, ut testatur Stephanus, *et Arrianus in Periplo Ponti Euxini.* Certe Euphorion in Chiliadibus primam syllabam corripuit. LINDENBR.

Sangarius] (hod. Sakaria). — *Phyllis* rectius sine dubio Psilis, Psillis, Psillus, Plin. VI, 1. et Strabo a Lindenbr. laudatus. W.

Byzes.] Mſ. *Bicus.* *io. Lycus.* Scholiaſt. Apollon. lib. II. num. 34. Λύκος ποταμὸς ὁμώνυμος τῷ βασιλεῖ, ῥεῖ δὲ διὰ τῆς τῶν Μαριανδυνῶν χώρας. Vide eumdem lib. 4. num. 13. Arrian. in Periplo.

Καὶ Ψίλιν, Ἀσκάνιόν τε, ῥέεθρά τε Ναυαίθοιο.

Qui verſus refertur a Stephano in Ἀσκανία. VALES. Vid. omnino Salmaſius ad Solinum p. 618. W.

Rhebas.] Scholiaſt. Apollon. lib. 2. num. 16. Ῥήβας ποταμὸς Βιθυνίας. VALES.

Rhebas vel *Rhebanus.* Val. Flacc. IV. 698. etiamnunc *Riwa.* W.

Extraneae ſunt Symplegades.] Legendum puto *Cyaneae ſunt S.* Graeci enim κυανέας συμπληγάδας appellant coniunctim interdum; ut memini legere apud Euripidem, et a colore cyaneo ita dictas eſſe notat Scholiaſtes Apollonii lib. 2. VALES. Nihil mutandum, ſi *extraneas* exponas, extra continentem, in mari ſitas. Symplegades iſtae, Cyaneae, Planctae, Scopuli etiam dictae, et aliunde notae ſunt omnibus et ab Ammiano diſerte ſatis deſcriptae. W.

Symplegades, gemini ſcopuli.] Omnino vid. Apollodor. περὶ θεῶν, lib. I. pag. 48. et ſeq. LINDENBR.

15. *Stetere concorporati.*] v. Val. Flacc. IV, 710. ſſ. W.

Heraclea.] Colonia Megarenſium, nunc Erekli vel Penterachi, cuius hiſtoriam vide ap. *Mannert Klein-Aſien* P. III. p. 613. — *Sinope,* Sinab, colonia Mileſiorum, florentiſſimum omnium ad Pontum Euxinum emporium. Cf. Strabo L. XII. p. 545. Almel. *Mannert* l. l. p. 11. — *Polemonion* vicus Fatſa. Idem P. II. p. 439. — *Amiſos* Samſun. ibid. p. 448. — *Tios* nunc vicus Tilios vel Tius, Mannert P. III, p. 616. *Amaſtris* olim *Seſamus,* nomen deinde accepit ab Amaſtri regina, Lyſimachi coniuge, quae urbi novum decus addidit, nunc Amaſtra. Plura vide ap. Mannertum P. III. p. 25. W.

Ceraſus, unde advexit huiusmodi poma Lucullus.] Plin. lib. XV. cap. 25. Athenaeus lib. II. p. 51. A. Tertullian. Apolog. cap. XI. Hieronym. ad Euſtoch. pag. 131. Servius Georgicor. II, 18. LINDENBR. Cf. Mannert P. II. p. 383. 386. W.

Inſulaeque arduae Trap. et Pityunta.] Sane Theodoritus in lib. V. Hiſt. Eccl. cap. 34. Pityunta νησύδριον vocat, et finem Imperii Rom. ex ea parte fuiſſe dicit. VALES.

Trapezus (Genit. untos) medio, quod vocant, aevo magis, quam olim, celebris, hod. Trebiſonde. Haud recte Ammianus *inſulam* vocat, quae tamen in continenti ſita eſt, ſed proxima mari. Mannert II, 379. — *Pityus,* vere inſula, rectius *Pityodes,* Mannert III, 595. W.

17. *Ultra haec loca Acheruſium ſpecus eſt.*] Mela in lib. I. c. 19. *Iuxta Heracleam,* inquit, *ſpecus eſt Acheruſia, ad Manes, ut aiunt, pervius.* Deſcribit hunc ſpecum Quintus Smyrnaeus in lib. 6. v. 470. ſſ. et iuxta Nymphaeum fluv. ſitum eſſe canit, ſacrum Nymphis Ponti et Paphlagoniae. In eo canthari, et Panes, et Nymphae, et fuſi colique viſuntur ſculpta. Aqua per medium frigida delabitur. Duos autem habet aditus: quorum alter Aquilonem ſpectat, hominibus inacceſſus. Illic enim vorago ad inferos

usque porrecta est. Alter ad Austrum, qua descensus liber est. Adde Apollonium in lib. 2. Argon. v. 730. qui in Mariandynis hunc specum ponit, ut Mela 1, 19. Non igitur dicere debuit Marcellinus, *ultra haec loca*, sed *citra*. VALES. Nihil equidem novare volui, cum et ordinem, quo loca se invicem exceperunt situ, non observet Ammianus, et *ultra* fortasse dictum sit pro *praeter*. — De Acherusio specu vid. Mannert. III, 615. W.

Portus Acone.] Ita et Solinus vocat: scribendum tamen *Acona*, ex Strabone, Stephano, aliisque. VALES.

Acone portus in Mariandynis, unde aconitum, planta venenata nascens ibi copiose. Cf. Salmas. ad Solin. p. 621. qui mox pro *itidem* habet *idem* l. l. p. 623. ut ab Acheronte non sit diversus Arcadius. W.

Acheron.] Hunc fluv. in Mariandynis locat Apollonius II, 745. iuxta Acherusium specum: et a Megarensibus qui Heracleam condidere, σοωναύτην mutato nomine dictum canit: quod confirmat Scholiastes Lycophronis. Eiusdem meminit Nicander in Alexipharmacis v. 13.

Πυυθείης δ' ἀκόνιτον, ὃ δή ῥ' Ἀχερωνίδες ὄχθαι
Φύουσιν ποτὶ χάσμα διέκδρομον Εὐβουλῆος.

Ubi Scholiastes notat: Ἀχέρων ὁ ποταμὸς ἐν τῇ Ἡρακλείᾳ τῇ ποντικῇ, ἔνθα τὸν τοῦ Ἅιδου κύνα ὁ Ἡρακλῆς ἐξήγαγε. VALES.

Itidemque Arcadius.] Ptolemaeo in Ponto Cappadocico ἀρκάδιος fluvii ostia ponuntur. Arcadis itaque dici debuit in recto. VALES.

Iris] Strabo XII, 823. Plin, VI, 3. secundus ab Haly magnitudine, Mannert II, 444. W.

Tembrius.] Sic Castellus emendare maluit, quam Editionis Rom. scripturam retinere, quae est *Tibris*. Sane in Regio codice, *et Vatic. et Tol.* *Tybris* legitur: neque aliter in Mſ. Florentino: [in Colbertino *Thybris*.] Procopius in lib. 5. de fabricis Iustiniani, fluvium ait esse in Galatia, et ab incolis dici Tibrim: ἔστι δὲ ποταμὸς ἐν γαλάταις, ὅνπερ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι τίβεριν. et Livius in lib. 38, c. 18. *Sangarius*, inquit, *ex Adorio monte per Phrygiam fluens miscetur ad Bithyniam Tymbri fluvio*. Sed Tymbrius dicitur a Strabone in lib. 13. et a Stephano. VALES. Mannert III, 69. e Procopio de aedificiis V, 4. nominat *Siberin*, qui fines constituat Galatiam inter et Bithyniam. W.

Parthenius] nunc *Bartin*. Hic vero disterminat Paphlagoniam et Bithyniam. Mannert III, 28. W.

Ictu.] Hanc vocem in hoc usu exemplis carere putans Wakefield. ad Lucret. III, 193. malebat *actu*, i. e. agmine. Superflua vero mutatio. ERF.

Thermodon his est proximus.] Scholiast. Apollon. lib. II. ὁ Θερμώδων ἐν τῇ Λευκοσυρίᾳ ἐστὶν, ἥν πρότερον Ἀμαζόνες ᾤκουν. LINDENBR.

Ab Armonio desl. monte.] Scribendum videtur *Armenio*. Sic enim Dionysius 773.

Ἔνθ' ἀμαζονίδεσσιν ἀπ' οὔρεος Ἀρμενίοιο
Λευκὸν ὕδωρ προΐησιν ἐνυάλιος Θερμώδων.

Armenii montis meminit etiam Herodotus I, 72. ex quo Halym fluere scribit VALES. Plinius VI, 3. in *Amazonio* monte eius ponit fontes. Mannert II, 441. W.

Themiscyraeos interlabens lucos, ad quos Amazonas quondam migrare.] Hinc Strabo lib. XII. p. 547. Almel. τὴν Θεμίσκυραν τῶν Ἀμαζόνων οἰκητήριον vocat. Vid. Schol. Apollon. lib. II. n. 18. *Pomp. Mela I, 19.* LINDENBR.

Themiscyraeos lucos] campos, in quibus olim urbs Themiscyra, quae tamen Ammiani aetate non amplius exstitit. cf. Mela I, 19. *(fuit)* Mannert II, 442. W.

18. *Attritis damnorum assiduitate finitimis, Amazones.*] Herodot. lib. IX. c. 27. in Oratione Atheniens. ad Tegeatas ἔστι δὲ ἡμῖν ἔργον εὖ ἔχον καὶ ἐς Ἀμαζονίδας, τὰς ἀποθήκας τὰς ἀπὸ Θερμώδοντος ποταμοῦ ἐσβαλλούσας ποτὲ ἐς γῆν τὴν Ἀττικήν. Iustin. lib. II. c. 4. Oros. lib. I. cap. 15. LINDENBR.

Amazones veteres] (occurrunt enim iamiam ap. Homerum Il. III, 189. VI, 186.) oppositae sequentibus *residuis et imbellibus domi relictis*. W.

Hisque propinqua.] Hic locus ex Editione Augustana a nobis est restitutus, cui subscribit Regius codex, et *Tolos.* [et Colbert.] VALES.

Atheniensibus] Thesei aetate. W.

19. *Populis formidabilis*] ad Thalestrin usque Alexandri M. amplexus petentem. cf. omnino Iustinum II, 4. et, ut alios taceam, *Sainte-Croix Examen d'Hist. d'Alex. le Grand* Par. 775. 4. p. 288. sq. W.

20. *Haud procul inde*, sed retro, *attollitur Carambis*, medio aevo *Cap Pisello*, Turcis *Burnu Kerembe*. Mannert III, 20. ss. Cf. Wernsdorf. ad poet. minores T. V. p. 285. W.

Attollitur Carambis placidi collis.] Rectius in MSS. Regio, *Tol. et Vatic.* in Editione Rom. legitur *placide:* [in Colbert. legitur *placidae.*] Quamquam Apollonius Rhodius in lib. 2. v. 360. ex quo haec conversa videntur, non placidum hunc collem, sed arduum ac praeruptum dixerit:

Ἔστι δέ τις ἀκρὴ ἑλίκης κατεναντίον ἄρκτου
Πάντοθεν ἠλίβατος· καὶ μιν καλέουσι Κάραμβιν.

Quae sic Latine vertit Marcellinus: *Attollitur Carambis placide collis contra Septemtrionem Helicen exsurgens:* minus recte, ut patet. Nam ἠλίβατος est arduus et praeruptus, ut dixi: et haec verba κατεναντίον ἄρκτου sensum hunc habent: Carambin quidem ad Austrum esse, Criumetopon ad Septemtrionem. VALES. Librarii alicuius culpa τὸ *placide* irrepsisse in contextum videtur pro *rapide*. Sic acute profecto olim *Kirchmaier* in *Exercitatt. philol. et criticis* Vit. 1668. 4. editis. W.

Septemtrionem Helicen] Prior vox glossam sapit, nam Helice est ursa maior. Sed eundem pleonasmum habet Apollonius Rhodius. — *Criumetopon* arietis caput, hod. Karadje Burun. W.

Duobus millibus et quingentis stadiis.] Sic et Strabo II, 186. immemor tamen fuit Ammianus eiusdem VII. p. 475. sua ipsa vineta caedentis. v. Mannert III. p. 21. W.

Hocque ex loco ora maritima nervi efficit speciem.] Supra in angulis seu summitatibus arcus Scythici designandis errorem

Marcellini notavi. Consequens erat, ut qui in iis erraverat, nervum quoque perperam designaret. Ait enim oram maritimam a Carambi promuntorio, et Haly flumine adusque Criumetopon nervi speciem facere: quod est absurdum. Nam dextrum latus Ponti, a Chalcedone ad Phasim usque directum, nervi perspicue locum obtinet, ut recte ait Dionysius v. 158.

Ἀλλ' εἴη νευρῆς σημήϊα δεξιὰ πόντου
.. Ἰθὺ διαγραφθέντα.

et Mela in lib. 2. cap. 19. et 20. VALES.

Halys (Kisil Irmak) — *Nervi efficit speciem, duabus arcus summitatibus complicati*, quae tamen non ad amussim exigenda. W.

21. *His regionibus confines*, interius tamen, *Dahae* (in Cappadocia?) W.

Chalybes, per quos erutum et domitum est primitus ferrum.] Fest. Avienus 947.

— — *Chalybes super, arva ubi ferri*
Ditia vulnifici crepitant incudibus altis.

Suid. Χάλυβες, ἔθνος Σκυθίας, ἔνθεν ὁ σίδηρος τίκτεται. Vid. Strab. lib. XII. p. 549. Almel. Schol. Apoll. lib. II. num. 19. LINDENBR. Sequitur Ammianus veterem traditionem, ut Plin. VII, 56. Cf. Mannert II. 431. W.

Byzares] Mannert II, 397. ex Strabonis XII. p. 826. W.

Tapires.] Schol. Apollon. *Sapires* vocat, lib. 2. num. 20. LINDENBR.

Et Tapires.] Sic correxit Castellus, cum in Editione Rom. *Sapires* legeretur. Editioni Rom. subscribit Augustana, et Codex Regius, *Vatic.* [ac Colbert.] Certe Apollonius in lib. 2. Sapires eos barbaros vocat, apud quos etiam σαπειρίτην gemmam abundare notat Scholiastes. Herodotus in lib. 3, 94. et 7, 79. Saspires nominat, quam διττογραφίαν agnoscit etiam Stephanus in βέχειρ. ὡς σάπειρ, inquit, ἢ μετὰ τοῦ ς σάσπειρ. Eosdem sua aetate σάβειρες dictos esse testatur ibidem Stephanus. Sane Sabires Hunnorum gens in Historiis eorum temporum saepissime memorantur. VALES. Cf. Mannert II, 400. W.

Tibareni] quos ridendo omnia fecisse narrant Steph. Byzant. v. Τιβαρηνία. Anon. Periplus p. 12. in puerperiis autem non matres, sed patres lectum servasse refert Apollon. Rhod. II. 1011. et ex eo Val. Flaccus v, 148. W.

Mossynoeci] ligneas turres, μόσσυνας, inhabitantes, quarum altissimam tenet rex, ita tamen circumscriptus a civibus, ut, si quid secus ageret, ac par esset, inedia in ordinem cogeretur, Apollon. II. 1027. Mannert II. 427. — *Macrones* olim Sanni, iidemque sine dubio, qui Graecis Macrocephali, sed mutilato nomine. Mannert ibid. p. 397. 421. — *Philyres* inter gentes Ponticas numerantur a Val. Flacco v. 153. cf. etiam Apollon. Rhod. II. 375 — 395. W.

22. *In quibus Sthelenus est humatus.*] Scribe *Sthenelus*. Is est Actoris filius, Amazonico bello letaliter vulneratus, ut canit Apollonius in lib. 2. v. 913. Argon. et in Paphlagonia ab Hercule sepultus. De quo loquitur etiam Valerius Flaccus in v, 90.

It Sthenelus, qualem Mavortia vidit Amazon:
Cumque suis comitem Alcides ut condidit armis. VALES.

Idmon] Argonautarum augur, sed in ipsa expeditione morbo letali abreptus. Val. Flacc. v. ab init. — *Tiphys*, gubernator navis et Astronomiae peritissimus et ipse praematura obiit morte. Val. Flacc. ibid. v. 15. ss. W.

23. *Alion antrum est.*] Corrige *Aulion antrum*, auctore Apollonio, qui de Bacchi triumphalibus ludis loquens, sic ait II, 909.

Ἐξ οὗ Καλλίχορον ποταμὸν περιναιετάουσιν,
Ἠδὲ καὶ αὔλιον ἄντρον ἐπωνυμίην καλέουσι.

Meminere et Stephanus h. v. et auctor Etymologici p. 170. VALES. Cf. Wernsd. ad poet. min. T. v. p. 597. W.

Fluenta Callichori ex facto cognominati, quod superatis, etc.] Scholiast. Apollon. lib. II. ad vers. 904. Ὦκα δὲ Καλλιχόροιο: ποταμὸς Παφλαγονίας ἱερὸς Διονύσου περὶ Ἡράκλειαν, οὗ μέμνηται Καλλίμαχος. ἔξεισι δὲ διὰ στομάτων δισσῶν. οὕτω δὲ κέκληται, ἀπὸ τοῦ τὸν Διόνυσον αὐτόθι στῆσαι χορὸν, ὅτε ἀπὸ Ἰνδῶν ὑπέστρεφε. *Val. Flaccus Argonaut. lib. 5. v. 74.

— — Festa vulgatum nocte Lyaei
Callichoron. (nec vana fides) his Bacchus in undis
Abluit Eoo rorantes sanguine thyrsos.
Illum post acies, Rubrique novissima claustra
Aequoris, hic resides thiasos, hic aera moventem,
Udaque pampinea nectentem cornua vitta
*Nunc etiam meministis aquae.** LINDENBR.

Trieterica] quae tertio quoque anno celebrabantur. Virgil. Aen. IV, 302. 3. Ubi audito stimulant *Trieterica* Baccho *Orgia*. W.

24. *Camaritarum pagi sunt celebres.*] Sumpsit ex Dionysio de situ orbis v. 700.

Καὶ Καμαριτάων φῦλον μέγα, τοί ποτε βάκχον, etc. VALES.

Camaritarum rarior mentio, nec occurrit, nisi ap. Dionys. Perieget. v. 700. Festum Avienum v. 886. Priscianum v. 682. et Ammianum nostrum. Videntur omnino non una gens fuisse, sed plures communi nomine comprehensae, quae naviculis, *camaris* dictis, piraticam exercerent. De toto loco v. diligentissime disserentem Wernsdorfium ad poëtas minor. T. v. p. 597. ss. cf. et Mannert IV, 385. W.

Phasis] fluvius (nunc Fasz.) W.

Colchos Aegyptiorum sobolem.] Id primus scripsit Herodotus in 2, 10. et post eum Diodorus Siculus in 1, 55. Apollonius in lib. 4. Argon. v. 419. ss. et Dionysius Characenus: et Valerius Flaccus in lib. 5. v. 418. ss.

— — cunabula gentis
Colchidos hic ortusque tuens: ut prima Sesostris
Intulerit Rex bella Getis: ut clade suorum
Territus, hos Thebas patriumque reducat ad amnem;
Phasidis hos imponat agris, Colchosque vocari
Imperet. Arsinoen illi tepidaeque requirunt
Otia lenta Phari. VALES.

Phasis] urbs a Milesiis condita, post Mithridatis tempora vel exigua, vel nulla. Restauravit eam quodammodo Traianus. Praeter Ammianum meminit etiam Zosimus I, 32. Procopii autem aetate non exstitit amplius. Mannert VI, 2, 359. *Dioscurias* Strabo, XI. p. 497. Almel. W.

Amphitus et Telchius.] Haec est lectio P. Castelli, qui illam Editionis Rom. scripturam *Amph. et Cercius* non probavit. Atqui Codex Regius et Flor. cum Valentino, *Tolos. Vatic.* [et Colbert.] eam tuentur, et scripta Solini exemplaria, (vid. ibi Salmas. p. 136. W.) ut testis est Delrio. Isidorus quoque in lib. 15. Originum ex Solino, ut solet, *Dioscuriadem,* ait, *Colchorum urbem Amphitus et Cercius, aurigae Castoris et Pollucis condidere.* A Strabone in lib. XI. p. 495. Almel. ῥέκας καὶ ἀμφίστρατος dicuntur; forte pro Κρέκας: unde Latini Crecium, ac mox Cercium finxere VALES.

Aurigae Castoris et Pollucis] cf. Mela I, 19. Plin. VI, 5. Horum aurigarum non eadem apud omnes nomina, in Cercio inprimis magna diversitas. Vide, si tanti est, Salmasium ad Solinum p. 136. — *Heniochorum* (ab ἡνία — ἔχειν, frena tenentium). W.

25. *Cunctis hostilibus*] ab inhospitalibus incolis vexati. W.

Victum sibi cum periculis rapto parare assuefacti.] Horum loco in Editione Rom. sic legitur: *Virium et anisibicum peculis rapto, etc.* Unde Castellus hanc lectionem exsculpserat: *Annuum sibi victum peculiis rapto p. assuefacti.* In Regio autem codice ita scriptum reperi: *Virivinetum sibi cum periculis rapto, etc.* Et superscriptum eadem manu, *victum sibi cum periculis*, prout Gelenius emendavit. *Tolosanus certe liber hanc scripturam firmat.* [In Colbertino legitur: *Virium et amsibi cum peculis rapto.*] Ego integrum locum sic scribendum esse existimo: *Horrore caeli destrictioris, victum sibi cum periculis rapto parare assuefacti, etc.* De Achaeis idem scribit Sallustius in Hist. his verbis: *Namque omnium ferocissimi ad hoc tempus Achaei atque Tauri sunt: quod (quantum coniicio) locorum egestate rapto vivere assueti, etc.* Apud Scholiastem Iuvenalis Sat. 15. Cui adde Aristotelem in lib. 8. Polit. Dionysium Halic. in fine lib. 1. Strabonem, et Dionysium de situ orbis. Memorabile est, quod de eorum feritatis causa scribit Appianus in Mithridatico c. 102. (p. 795. ed. Schweighäus.) eos enim a Troia redeuntes, tempestate ait abreptos in Pontum, ibique a barbaris graviter esse vexatos: cumque quosdam e suis in Graeciam misissent, qui auxilium adversus barbaros postularent, repulsam passos, in tantum Graeci nominis odium venisse, ut posthac quotquot Graecos cepissent, Scythico ritu Diis immolarent, primo quidem universos; postea pulcherrimum duntaxat quemque, postremo solos forte ductos. *De eisdem loqui videtur Seneca in Consolatione ad Helviam capite VI. *Scythia, et totus ille ferarum indomitarumque gentium tractus, civitates Achaiae Ponticis impositas litoribus ostentat.* (Et meminit eorum Ovid. Ponto IV. 10. 27. W.) VALES. Etiam pater meus notavit in Vaticano libro legi *viriumetum*; unde alius (ut suspicor, Is. Vossius) illi coniecturam indicavit *nutrimentum.* Non tantum Delrio, sed et Salmasius de Solini codicibus id testatur, qui ex multa varietate colligebat verum nomen *Rhecius* in Solin. p. 193. GRON.

26. *Panticapaeum*] hod. *Kersch. Mannert* IV. *Norden* p. 310. Cf. Strabo l. XI. p. 495. Almel. W.

Praetexit Hypanis.] In Editione Rom. legitur *pergaegit Hispanus.* In Regio autem et Flor. *Tolos. Vatic.* [et Colbertino] codice, *pergaegyt Hiphanis:* unde apparet scribendum esse, *perstringit Hypanis.* VALES.

Hypanis h. l. *Kuban*, non *Bog*, hos enim confundunt et alii, Strabo XI, 494. v. Mannert. ibid. p. 328. W.

27. *Tanain, qui inter Caucasias oriens rupes.*] Consentit quidem Theophanes apud Strabonem, et Dionysius Characenus, ac Ptolemaeus. Sed nostro aevo deprehensum est, circa Tanais caput nullos esse montes. Oritur autem Tanais in minoris Tartariae Russiaeque magnae seu Moscoviae confinio, e lacu satis magno; ut Cluverius in libro I. de Germania scribit. Falso ergo asserit Orosius Tanain e Riphaeis montibus defluere.* VALES.

Tanais] (Don) Salmas. ad Solin. p. 555. de quo v. Mannert ibid. p. 251. W.

28. *Rha vicinus est amnis, in cuius superc. q. vegetab. eiusd. nominis gignitur radix.*] Dioscorid. lib. III. cap. 2. Ῥᾶ, οἱ δὲ Ῥῆον καλοῦσι, γεννᾶται ἐν τοῖς ὑπὲρ Βόσπορον τόποις, ὅθεν καὶ κομίζεται. LINDENBR.

Rha] (Wolga) Salmas. ad Solin. p. 560. *Vegetabilis quaedam radix* (Rhabarbara) *gignitur* non tam gignebatur, quam ex interioribus regionibus per mercaturam ad Romana emporia perveniebat, v. Mannert l. c. pag. 348. 361. W.

29. *Maraccus et Rh. et Theophanes.*] Marabius a Ptolemaeo dicitur pro Maracco, et pro Theophane Thespanius, et Varadanus pro Totordane in Sarmatia Asiatica. Rhombitem memorat etiam Strabo. VALES.

Maraccus, rectius *Marabius* (Elbuga prope Asow) Mannert p. 325. *Rhombites*, maior et minor. — *Theophanes* s. *Theophanius* (hod. *Eia*). — *Totordanes*, corrupte pro *Vardanus.* De his v. Mannert p. 326. ss. *Corax* de quo nihil habeo dicere, quam in sinum Cerceticum aquas eius exonerari. Mannert IV. p. 387. 402. W.

30 *Per Patares angustias.*] Hae angustiae seu fauces Cimmerius Bosporus dicebantur, teste Polybio in lib. 4. et Plinio. *Patares* autem quid sit, equidem ignoro. *In Ms. Tolos. legitur *per Pateres;** [in Colbert. *per Patares.*] VALES. Iam Ortelius notavit *Patares* vocem esse omnibus ignotam, unde contenderit *Patraeas* legendum a Patraeo vico, Straboni ad hunc Bosporum sito. GRON. Vossius in Geographis nonnullis a Gronovio L. B. 1697. editis p. 140. mavult *angustias Panticapes*, quod solum verum videtur. W.

Insulae sunt Phanagorus et Hermonassa.] Φαναγόρεια dicitur a Strabone XI. p. 494. neque secus a Mela ac Plinio. Alii Phanagoram vocant insulam ipsam, teste Stephano. Idem in Ταυρικὴ sic dicit: τῇ δὲ ταυρικῇ δύο παράκεινται νῆσοι φαναγόρα καὶ ἑρμώνασσα. Procopio in lib. 4. Goth. φαναγορίς. VALES.

Insulae Phanagorus Avogazia et *Hermonassa* Cap Haromsa. Illa non tam insula, quam urbs, non ipso in Bosporo sita, sed ad lacum terrae continentis. Ceterum metropolis regni Bospo-

rani Asiatici, ubi merces e Caucaso et vicinis regionibus deponerentur. Mannert IV. p. 331. Hermonassa autem itidem ad lacum sita in terra Sindorum, Mannert p. 333. W.

31. *Iaxamatae.*] Sic Ptolemaeus vocat, et Stephanus. In MSS. tamen omnibus et Editione Rom. *Ixomatae.* Valerius Flaccus in lib. 6. v. 144. 569. *Exomatas* dicit. VALES.

Iaxamatae.] ad litus orientale Maeotidis, Mannert IV, p. 563. *Maeotae* fuisse videntur, qui proxime ad paludem habitarent, cf. Mannert ibid. *Iazyges, Roxolanique.* Utrique Maeotici origine, quorum tamen pars deinde patria relicta sedes collocarunt ad Danubium, unde *Metanastae* dicti. Mannert p. 262. — *Alani,* et hi primitus Scythae, nam Roxolanis etiam Europaeis iunguntur, Mannert p. 263. *Melanchlaeni* (Schwarzröcke) et *Geloni,* cf. XXXI, 2. Mannert p. 387. W.

Agathyrsi, apud quos adamantis est copia.] Dionys. Alexand. 318.

— — ἀδάμαντά τε παμφανόωντα
Ἐγγύθεν ἀθρήσειας ὑπὸ ψυχροῖς Ἀγαθύρσοις.

Priscianus: *Adamanta legunt iuxta fortes Agathyrsi.* LINDENBR. *Agathyrsi* sine dubio nomen traxere ab Agathyrso, Herculis filio. *apud quos adamantis est copia lapidis,* non pretiosi illius (Diamant) sed durissimi ferri (Stahl). Cf. *Schneider.* Anal. ad hist. rei metall. veterum, Trai. ad Viadr. 1788. p. 5. ff. W.

32. *Cherronesus,* (Krimm) Mannert Norden p. 288. *coloniarum plena Graecarum,* Milesiarum. *Unde* consuetudine nempe cum Graecis *quieti sunt homines,* non amplius piratae, ut olim, sed *adhibentes vomeri curam,* agrum colentes. W.

Proventibus fructuariis.] D. Eucherius Episc. pag. 377. *Si forte minus in agello assiduus fuerit, proventus de annona minuitur.* L. 11. C. Theod. de veteran. *Sine molestia praeiudicioque dominorum proventuum emolumenta quaerantur.* Ulpian. *obventiones* dixit L. 7. ff. de usufruct. *Plautus *eventus* dixit in Mostell. Act. 1.

*Eventus rebus omnibus velut horno messis fuit.** LINDENBR.

33. *Tauri*] in regionibus montanis, nam ea pars Chersonesi, quae Europam ab Asia disterminat, erat Scytharum. *Mannert* p. 279. *Arinchi* fortasse *Arrichi,* Mela 1, 19. W.

A contrario per cavillationem Pontus Euxinus appellatur.] Strabo lib. VII. pag. 298. Almel. Plin. lib 6. cap. 1. Eustath. in Dionys. pag. 24. τὸν Εὔξεινον, ἄπλουν τε ὄντα καὶ Ἄξενον θάλασσαν ποτὲ καλούμενον, Εὔξεινον οἱ ὕστερον, κατὰ σχῆμα εὐφημισμοῦ, μετεκάλεσαν. *Tertull. advers. Marcion. lib. 1. cap. 1. *Pontus igitur, qui Euxinus natura negatur, nomine illuditur.** Ovidius Trist. 4. Eleg. 4. 55.

Frigida me cohibent Euxini litora Ponti:
Dictus ab antiquis Axenus ille fuit. LINDENBR.

Noctem ΕΥΦΡΟΝΗΝ.] Veteres Graeci *noctem* εὐφρόνην vocabant, quod bonum prudensque consilium afferret, ut docet Plutarchus de Curiositate, et Phornutus de Diis, et Eustathius in Iliad. 2. Eleganter Libanius in Progymnasm. ἀλλὰ τὸν πανταχοῦ περιφερόμενον τίς οὐκ οἶδε λόγον, ὅς φησι δεῖν ἐν νυκτὶ βουλῆς ἔχεσθαι. ὁ δὲ σοφὸς σοφοκλῆς τί μαθὼν εὐφρόνην ἀνεκάλει τὴν νύκτα;

νύκτα; οὐχ ὅτι τὸ φρονεῖν ὡς μάλιστα τότε τοῖς ἀνθρώποις παραγίνεται. Alii εὐφρόνην ab eo deducebant, quod homines exhilararet. Id enim est Graece εὐφραίνειν. Sic auctor Etymologici, εὐφρόνη, ait, ἡ νὺξ, παρὰ τὸ εὖ φρονεῖν ἡμᾶς ἐν αὐτῇ, ἢ παρὰ τὸ εὐφραίνειν τὸ σῶμα διὰ τῆς ἀναπαύσεως. Sed Marcellinus noster εὐφρόνην a contrario dictam esse, et κατ' ἀντίφρασιν affirmat, vel quod minime laeta sit, vel quod parum consilii afferat. VALES. Cf. Dawes. Miscell. crit. p. 312. et 483. ed. sec W.

Furias Eumenidas] quae rectius dicerentur δυσμένιδες. Athenienses easdem vocabant σεμνὰς teste Plutarcho. Cf. Meurs. Att. Lect. Lib. 4. c. 1. Hudson. ad Thucyd. 1. p. 396. Bipont. W.

34. *Immolantes advenas Dianae, quae apud eos dicitur Orsiloche.*] Mentio huius sacrificii apud Strabon. lib. 7. Pomp. Melam lib. II. cap. 1. Eustath. in Dionys. pag. 43. Ovid. de Ponto lib. 3. Eleg. 2. Trist. lib. 4. Eleg. 4. *Tertull. advers. Marcion. lib. 1. cap. 1.* LINDENBR.

Dianae, quae apud eos dicitur Orsiloche.] Antoninus Liberalis in cap. 27. μεταμορφ. scribit ex Nicandri ἑτεροιουμένων lib. 4. Iphigeniam, cum a patre immolaretur, subreptam a Diana, et in Euxinum Pontum delatam fuisse, in qua tum regione regnabat Borysthenis filius Thoas. Et gentem quidem Diana Tauros vocavit, eo quod pro Iphigenia taurum ad aram supposuerat: ipsam autem Iphigeniam sacerdotem sua *Dianae* prior editio) †) Tauropoli constituit. Post aliquantum deinde temporis eamdem in Leucen insulam transtulit, et immortalitate donatam, mutato nomine Oreilochiam vocavit, et Achilli coniunxit: καὶ ὠνόμασεν αὐτὴν ἀντὶ τῆς Ἰφιγενείας Ὀρειλοχίαν. Ex quibus patet hic scribendum esse *Oreiloche.* VALES. Imo Orsiloche. vid. Bast Lettre critique p. 130. W.

35. *Leuce*] alba, vel quod e longinquo hunc habere colorem videretur, vel a *candidis avibus*, paullo post memoratis. Cf. Antig. Caryst. p. 185. W.

Leuce insula Achilli dicata.] Describunt hanc insulam Philostratus in Heroicis, et Pausanias in Laconicis. Sed hic falli videtur bifariam, tum in eo quod ad Histri ostia sitam esse dicit: (est enim ostio Borysthenis obiecta, teste Mela ac Dionysio Characeno et Plinio; tum quod xx. dumtaxat stadiorum eius ambitum facit. At Philostratus xxx. stad. longitudinem, IV. latitudinem ei tribuit. VALES.

Leuce sine habitatoribus ullis Achilli est dedicata.] Arrianus qui omnium optime hanc insulam describit, in Periplo Ponti Euxini p. 133. Blancard. ἡ νῆσος ἀνθρώπων μὲν ἐρήμη ἐστὶν, etc. Scylax Caryand. pag. 136. Strab. lib. 7. pag. 306. Almel. Pomp. Mela lib. 2. cap. 7. Plin. lib. IV. capitibus 12. et 13. Dionysius Alexand. pag. 79. Festus Avienus in orbis terrae Descriptione, omnium castarum animarum sedem hic esse dicit v. 721. II.

---

†) Cf. Gronov. Praef. p. XIV. W.

Ora Boryſthenii qua fluminis in mare vergunt,
Et regione procul ſpectabit culmina Leuces:
Leuce cana iugum, Leuce ſedes animarum.
Nam poſt fata virum ſemper verſarier illis
Inſontes aiunt animas, ubi concava vaſto
Cedit in antra ſinu rupes, ubi ſaxa dehiſcunt
Molibus exeſis, et curvo fornice pendent.
Haec ſunt dona piis: ſic illos Iupiter imis
Exemit tenebris. Erebi ſic inſcia virtus. LINDENBR.

Ibi et aquae ſunt, et candidae aves naſcuntur halcyonibus ſimiles.] Videtur ſignificare Ammian. ſtagnum aliquod prope templum eſſe, in quo mane quotidie alas madefaciunt, ad templum extergendum aves. Rem narrat Arrianus in Periplo p. 133. Blancard. ſed ad mare usque aves illas volare ait: Οἱ ὄρνιθες θεραπεύουσι τοῦ Ἀχιλλέως τὸν νεών. ἕωθεν ὁσημέραι καταπέτονται εἰς τὴν θάλασσαν, ἔπειτα ἀπὸ τῆς θαλάσσης βεβρεγμένοι τὰ πτερά, σπουδῇ αὖ εἰσπέτονται εἰς τὸν νεών, καὶ ῥαίνουσιν τὸν νεών. ἐπειδὰν δὲ καλῶς ἔχῃ, οἱδε ἐκκαλλύνουσιν αὖ τὸ ἔδαφος τοῖς πτεροῖς. Quod ſi cui hae aquae non placent, tum ſane legi poteſt: *Ibi et gaviae ſunt, et candidae aves naſc.* Cuius emendationis fundum eum ipſum habeo, quem modo nominavi, Arrianum, qui ita ſcribit: Ὄρνιθες δὲ πολλοὶ αὐλίζονται ἐν τῇ νήσῳ, λάροι καὶ αἴθυιαι καὶ κορῶναι αἱ θαλάσσιοι, τὸ πλῆθος οὐ σταθμητοί. Dionyſ. Alexand. 541.

Ἐστὶ δέ τις καὶ σκαιὸν ὑπὲρ πόρον Εὐξείνοιο,
Ἄντα Βορυσθένεος πολυώνυμος εἰν ἁλὶ νῆσος
Ἡρώων. Λευκὴν μιν ἐπωνυμίην καλέουσιν,
Οὕνεκά οἱ τὰ πάρεστι κινώπετα λευκὰ τέτυκται.

Et gavias haſce aves vocari, Euſtath. in hunc locum notat: Ἐν αὐτῇ κινώπετα, ἤγουν θηρία ὀρνέων, τουτέστιν ὄρνεα λευκά εἰσι, τυχὸν μὲν λάροι, κατὰ δέ τινα πελαργοί. Priſcianus Perieget. 557. ed. Wernsdorf. poet. minor. T. v. P. I.

Eſt etiam laevis Euxini partibus una,
Quam Leucen perhibent; adverſa Boryſthenis amni,
Paſcit aves quoniam multas candore nivali. LINDENBR.

Ibi et aquae ſunt.] In Regio codice ſuperſcriptum eſt *aquilae*, ex coniectura exſcriptoris: ſed nil mutandum exiſtimo. VALES.

Candidae aves naſcuntur.] De quibus Philoſtratus in Achille ſcribit, eas quaſi aedituas eſſe Achillis fani, et quotidie templum aquis adſpergere. Nullam porro ex iis Achillis templum volatu transſcendere poſſe ſcribit Antigonus cap. 134. de Admirandis. Ab his autem candidis avibus Leucen inſulam dictam eſſe praeter Dionyſium Characenum ſcribit auctor Magni Etymologici. Unde intelligitur, cur Euripides in Iphigenia Taurica v. 436. dixerit τὰν πολυόρνιθον ἐπ' αἶαν λευκὰν ἀκτὰν Ἀχιλῆος. VALES.

Tempore differemus] ſed fidem fefellit. W.

36. *Eupatoria*] a conditore Mithridate Eupatore dicta, ubi nunc eſt *Inkiirman*. Mannert IV, 295. — *Dandace* oppidulum, Mannert ibid. *Theodoſia*, nunc *Kaffa*. Mannert p. 305. W.

Hactenus arcus apex protendi exiſtimatur.] Dionyſ. Alexandr. et in eum Euſtath. pag. 25. Plin. lib. IV. cap. 12. lib. VI. cap. 15. LINDENBR.

Hactenus arcus apex.] Id est ad os Maeotidis paludis, Cimmerium scilicet Bosporum, arcus summitas seu angulus protenditur. Sed hunc errorem iam notavimus. VALES.

37. *Scythici soli vel Parthici.*] Formam arcus Scythici egregie designat Agatho Tragicus in Telepho, ubi rusticus quidam litterarum ignarus Thesei nomen ita delineat:

> Ὁ πρῶτος ἦν μεσόμφαλος κύκλος.
> Ὀρθοί τε κανόνες ἐξυγωμένοι δύο.
> Σκυθικῷ δὲ τόξῳ τρίτον ἦν προσεμφερές.

Tertiam litteram in Thesei nomine arcui Scythico comparat Agathon, quam Euripides et Theodectes circino comparaverat. Ea littera sine dubio est C, ut recte Ciacconius scripsit, quo modo Graeci olim σίγμα suum scriptitare consueverant. At Scaliger in Notis ad Eusebium Ciacconium reprehendit, qui stibadium simile esse dixerat arcui Scythico. Sane immerito quid enim aliud est stibadium quam sigma, sigma autem non quodcumque, sed ita ut dixi formatum? haud satis tamen formam arcus Scythici expressit Agatho. Melius Terentianus in lib. de Metris initio (p. 2383 Putsch.) arcus Scythici formam describit his versibus:

> *Nervis mollibus invicem*
> *Iunctus in teretem struem.*
> *Ceu Parthus solet aut Scythes*
> *Arcus cornibus extimis*
> *Levem nectere lineam.*

Et Marcellinus noster hoc in loco: *Effigiem Lunae decrescentis ostendunt, etc.* Arcus ergo Scythicus probe tensus figuram ἀμφίκυρτον refert, id est utrimque gibbosam. VALES. At Ciacconius ubi ostendit in vicem trium lectorum subiisse stibadium apud Romanos, tacite docet, quo tempore apud Graecos forma ista literae C fuerit in usu, quod quidem non fuit antiquissimum, et quo ista similitudo fuit comparata. Et id quoque indicare vetera monumenta iam saepius docuerunt viri docti. Sed quod auctor dissertationis quartae de praestantia numismatum ita urgeat sub praetextu tenebrarum vulgatae lectionis, statuatque omnino legendum *circumductis utrimque extrorsus,* non ita video a nobis deberi: quum adeo ibi non sint tenebrae, ut in eo resideat tota lux huius descriptionis. Etsi enim curvaturae cacumen sit extrorsus, in arcu id nihil erat notatu dignum, quum omnis arcus curvaturam talem habeat, non modo Scythicus vel Parthicus. At id est proprium Scythici arcus, quod circumducantur utraque cornua, ut in medio introrsus vergentia coeant et geminam curvaturam finiant. Sed neque, quod Vossius ad Melam (p. m. 133. W.) imperat *recta aut rotunda,* quasi illa regula recta et rotunda simul esse non potuerit, putavi audiendum, quum non sit ea semper copulativae istius sententia, et planissime Ammianus intelligi possit, recta et alias, interdum, modo rotunda. Similitudinem vero hanc optime exsequitur Agathemer lib. II. GRON.

38. *Arimaspi habitant iusti homines.*] Sic primus edidit Castellus, cum in Editione Rom. legeretur *Armephi.* Editioni Rom. subscribunt codex Reg. et Flor. *Tolos. Vatic.* [et Colbert.] Ex quo proclive erat emendare *Arymphaei,* quorum aequitas ab plurimis Scriptoribus celebrata est, Herodoto scilicet IV, 23. Mela I, 19. ad fin. ac Solino: cum de Arimaspis nihil tale dicatur. Ce-

terum mirandum non eſt, quod Marcellinus eos in Europa locat contra quam Mela ac Plinius VI, 7. Nam eos Scythiae populos partim Aſiae, partim Europae attribuunt Geographi. VALES.

Chronius et Biſula.] Lege *Chronus et Viſtula,* ut docet Ptolemaeus in Sarmatia Europaea, quem in ſequentibus fere deſcribit Marcellinus. *Viſtula tamen Melae dicitur *Viſula,* quod idem eſt ac Biſula.* VALES.

Chronius] (fortaſſe *Pregel*) Mannert p. 254. *Biſula,* mel. *Viſula,* uti Mela habet. (Weichſel.) — *Maſſagetae Alani:* Maſſagetae olim commune nomen erat plurium gentium, ſub quibus et Alani comprehenſi, Mannert p. 326. *Sargetae* quo terrarum ponam, neſcio. Eſt urbs Daciae *Sargetia,* nimis tamen remota. W.

39. *Carcinites ſinus*] aliis *Tamyracenus,* hod. *Akmeſchid.* Nomen traxit ab urbe *Carcine* ad ſinum hunc ſita. Mannert p. 84. 232. De *luco Dianae* iſtius regionis nihil habeo compertum. W.

40. *Boryſthenes* (Dnieper) *a montibus oriens Neurorum, primigeniis fontibus,* qui tamen ultra Neuros quaerendi videntur, *copioſus,* cuius in marginibus *civitas Boryſthenes, Miletopolis* etiam et *Olbia* dicta, aliquot milliariis ab hodierna *Oczakovia.* Mannert p. 238. cf. inpr. Dion. Chryſoſt. T. II. p. 75. ſſ. W.

Cephaloneſus] quam praeter Ptolemaeum et Ammianum nemo in hoc tractu commemorat. Plinius quidem huius nominis urbem habet, ſed in ſinu Carcinitico. Mannert p. 244. W.

Arae Alexandro Magno ſacratae.*] Earum meminit Oroſius in lib. I. capite 2. *Qua Riphaei montes Sarmatico adverſi Oceano Tanaim fundunt: qui praeteriens aras ac terminos Alexandro Magno in Roxolanorum finibus ſitos, Maeoticas auget paludes. VALES. Mallem ad antiquiorem aliquem provocaſſet. W.

41. [*Bene eſt inſula, quam incolunt Sindi.*] In Mſ. Colbertino ſcriptum reperi, *Pene eſt inſula, quam incolunt Sindi,* etc. Optime: id eſt, *eſt paeninſula, quam incolunt,* etc. et ita emendandus eſt Ammianus Marc. haud dubie.] HADR. VALES. Ita correxit etiam Reineſ. provocans ad Voſs. ad fragm. peripli Ponti Euxini p. 29. W.

Sindi ignobiles.] Euſtath. in Dionyſ. Σινδοὶ οἱ καὶ Σιγκοὶ λεγόμενοι. Scylax, Σιντοί. *Val. Flaccus Argonaut. lib. 6. v. 86.

Degeneresque ruunt Sindi, glomerantque paterno
Crimine nunc etiam metuentes verbera turmas.

Orpheus Argonaut. Κιρκετικόν τ' ἀνδρῶν φῦλον σιντῶν τ' ἀγερώχων. LINDENBR.

Sindi ignobiles.] Inter Europaeos Plinius Sindos numerat in lib. 4. Verum Scylax, Strabo XI. p. 495. Almel. et Dionyſius Characenus, et Ptolemaeus adſcribunt eos Aſiae, et ab iis Sindicum portum et opidum nomen accepiſſe dicunt. De his Stephanus, Σινδοί, ait, ἀπὸ μεσημβρίας τῆς Μαιώτιδος λίμνης, ἔνιοι δὲ καὶ τὸ Σινδικὸν γένος φασὶν εἶναι Μαιωτῶν ἀπόσπασμα. λέγεται καὶ τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον. Hecataeus in lib. I. περὶ ἐθνῶν apud Scholiaſtem Apollonii lib. 4. Βόσπορον δὲ πλεύσαντι Σινδοί· ἄνω δὲ τούτων Μαιῶται Σκύθαι. καὶ Ἱππῶναξ δὲ μνημονεύει, πρὸς τὸ Σινδικὸν διάσφαγμα. Quamquam Hipponax Σινδικὸν διάσφαγμα dixit non a Sindis populis, ſed ἀπὸ τῆς σίνδιος, quae vox meretricem ſigni-

ficat, teste Hesychio, quem consule. De his Valerius Flaccus in libr. 6. v. 86.

Degeneresque ruunt Sindi, glomerantque paterno
Crimine, nunc etiam metuentes verbera turmas. VALES.

Cf. Voss in Periplo Ponti ed. Gronov. p. 135. W.

Post heriles in Asia casus coniugiis potiti dominorum.] Herodotus lib. IV. Iustinus lib. II. c. 5. LINDENBR.

Achilleos vocant indigenae dromon.] Paeninsula est ad formam gladii in transversum directa, ubi Achilles, infesta classe mare Ponticum ingressus, se suosque cursu exercitasse dicitur, et victoriam ludicro certamine celebrasse; teste Mela II, 1, 55. ac Plinio IV, 26.; 125. millibus pass. ab insula Leuce distans. Gravi errore eorum qui Leucen cum Achilleos dromo eamdem fecere, inter quos Arrianus est ac Stephanus, et prior iis Euripides in Iphigenia Taurica v. 436. Eius paeninsulae longitudinem 80. millium passuum tradidit Agrippa, teste Plinio. Sed Tzetzes in Lycophronis Cassandram id litus ait esse mille stadiorum longitudine, Achilleos dromon dictum, eo quod Achilles id spatium solus cursu confecerit. VALES.

Tyros colonia Phoenicum.] Nugae; non enim Tyros, sed Tyras dicitur urbs a praefluente Tyra, teste Ptolemaeo et Stephano, cui accedunt Mela ac Plinius: *quibus utrisque *Tyra* amnis dicitur, non *Tyras*. Scymno Chio cognominis fluvio *urbs Tyras* vocatur colonia Milesiorum.* VALES. Cf. Mannert p. 235. *Fluvius Tyras* (Dniester.) W.

42. *Europaei Alani*] in partibus australibus Russiae Europaeae. Mannert p. 263. — *Costobocae.* Fortasse iidem, qui *Cistobocae* in Moldavia, Mannert p. 269. W.

43. *Portuosum*] portubus frequentem. cf. XIV, 8. *Peuce insula,* ad ostia Istri, quam pulchre descripsit Apollon. Rhod. IV, 309. Cf. etiam Strabo l. VII. p 305. Almel. — *Troglodytae,* in antris habitantes et *Peuci,* rectius *Peucini; Peucas* vocat Zosimus I, 42. ubi tamen errorem eiusdem arguit Casaubonus ad Trebell. Pollion. c. 6. — *Histros, quondam potentissima civitas,* ergo Ammiani aetate diruta. Rambach. p. 58. Wesseling. ad Anton. Itiner. p. 227. — *Tomi* unde tristes Tristium libros scripsit Ovidius exul. (hod. Tomeswar). — *Apollonia,* urbs commercio insignis, hodie Sizeboli. Rambach p. 60. — *Anchialos,* colonia Apolloniae. Idem ibid. W.

Odissos.] Scribendum *Odessos:* Ὀδησσός, Arrianus, Strabo. LINDENBR. Navium habuit stationem. Rambach p. 59. Wesseling. p. 228. W.

44. *Danubius*] Sic recte h. l. ubi de fontibus sermo est, nam Istri nomen accipit, ubi orientem versus fluere coepit. Cf. notata ad Val. Flacc. IV, 718. W.

Oriens prope Rauracos montes.] Plinius in lib. 4. c. 24. de Danubio: *Ortus hic in Germania e iugis montis Abnobae, ex adverso Raurici Galliae opidi, etc.* Solinus quoque, c. 13. *Ister,* ait, *Germanicis iugis oritur, effusus monte qui in Rauracos Galliae spectat.* Non igitur prope urbem Rauracos oritur, sed ex adverso: neque prope Rauracos montes, (qui *nulli sunt,* teste Salmasio ad Solin. p. 131. W.) sed e montibus Abnobis seu

Aunobis, ut Ptolemaeus vocat. Quare ita fcribendum videtur: *Danubius oriens prope Rauracos monte confine limitibus Raeticis.* HENR. VALES. [In codice Colbertino et in ceteris omnibus sic fcriptum reperi: *Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Raeticis.* Cum igitur omnium Mff. codicum confenfu haec fcriptura firmetur, non deerunt, qui exiftiment ita Ammianum fcripfiffe atque fenfiffe, neç quidquam in eo corrigi aut mutari oportere. Sic autem falfo fenfit Marcellinus, five quod in vitiata Plinii exemplaria incidit, five quod homo Graecus verba eius Latina, quamquam apertiffima, male et aliter quam debebat intellexit.] HADR. VALES. Coniectura Henrici eft mera Salmafiana, quam aperuit in Solinianis pag. 186. (p. m. 131. W.) Plinium quoque et Solinum cum Ammiano componens. GRON.

Septem oftiis per hoc Scythicum latus erumpit.] Plinius lib. IX. cap. 12. Arrianus in Periplo Ponti Euxini. Iul. Solinus cap. 19. Schol. Apollon. lib. IV. num. 26. Iordanes in Hiftor. Getica. Val. Flaccus Argonaut. lib. 8. 184.

— — ingens Scythici ruit exitus Hiftri;
Fundere non uno tantum quem flumina cornu
Accipimus: feptem exit aquis, feptem oftia pandit.

LINDENBR.

Septem oftiis.] Antiquiores non nifi quinque, Plinius et Ptolemaeus fex, Strabo demum feptem numerat. W.

45. *Peuce, infula fupra dicta*] Dicitur etiam ἱερὸν, *facrum. Naracuftoma.* Vox nihili. Reliqua omnia nomina habent a phyfica ratione deducta, quidni et hoc? Veriffime igitur conieciffe videtur Harduinus ad Plinium IV, 24. *Narkonftoma*, i. e. tardum os. Cf. Salmaf. ad Solin. p. 131. — *Calonftoma* pulchrum. *Pfeudoftoma* falfum, limum magis, quam aquam vehens. *Boreonftoma* feptentrionale. *Stenoftoma* tenue, anguftum. *Ingens* et *paluftri fpecie nigrum.* cf. Mannert p. 221. W.

46. *Pontus et nebulofus eft.*] Pomponius Mela in lib. I. c. 19. de Ponto loquens: *Brevis, atrox, nebulofus, raris ftationibus, non molli neque arenofo litore, vicinus Aquilonibus, et quia non profundus eft, fluctuofus atque fervens.* VALES.

Dulcior aequorum ceteris.] Salluftius in Hift. *Mare Ponticum dulcius quam cetera,* ut refert Macrobius in lib. 7. Saturn. Eamdem dulcedinis aquarum caufam affert Valerius Flaccus in 4. v. 719.

Quas Tanais, fluviusque Lyces, Hypanisque, Melasque
Addat opes: quantosque finus Maeotia laxent
Aequora. flumineo fic agmine fregit amari
Vim falis, hinc Boreae cedens glacialibus auris
Pontus, et exorta facilis concrefcere bruma.

Quibus verfibus etiam hoc Poëta fignificat, caufam cur glacietur Pontus, ab horum magnitudine fluminum oriri. Sed et Maeotidis paludis aquas dulces effe ob eamdem caufam affirmat Polybius in 4. c. 40. extr. quod fcilicet fluminum incurfus id evicerit. Cum ergo aquae ex Maeotide in Pontum adfidue influant, minime mirum eft, aquas Pontici maris dulciores effe. VALES.

Dulcior aequorum] Ita mox *fecuri belluarum.* W.

Consurgit in brevia tortuosa] quae vox etiam est XXIV, 1. Salmasius ex Solino suo p. 226. mavult *dorsuosa*. — *limum globosque*, possis per Hendiadyn accipere pro limosis globis, cumulis. Conieceram olim *glebas*, quae etiamnunc aptiores globis videntur. Et sentit mecum Reinesius. W.

47. *Nostri* mediterranei *maris*. *Pariendi gratia*, tempore, quo ova emittunt. W.

Nihil in Ponto huiusmodi aliquando est visum praeter innoxios delphinas et parvos] Plinius libri 9. capite 15. *In Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica praeter vitulos et parvos delphinos*. LINDENBR.

48. *Ut nec amnium cursus subtervolvi credantur*] ut ad imum fundum glacie constricti amnes horreant. *In mari sincero*, cui amnes non immittuntur. W.

49. *Perlati*] prolati. *Aliquantrorsum* ἅπαξ λεγόμενον. *Reliqua* res a Iuliano gestas. *Agilonem* magistrum peditum. *Defensores — auctores turbarum prodidisse* tradidisse. Cf. omnino XXI, 11. 12. W.

CAPVT IX.

1. *Ultra homines iam spirabat*] οὐ κατ᾽ ἄνθρωπον φρονῶν. Sophocles Aiace v. 777. W.

Cornucopiam Fortuna gestans.] Fortuna eo habitu fingi solebat, dextra gubernaculum, cornu Amaltheae sinistra gestans, ut ait Dio in Orat. 64. et 65. de Fortuna, et Pausanias in Achaicis. Arnobius in lib. 6. Prudentius in lib. 1. contra Symm. 205.

Formatum Fortunae habitum cum divite cornu.

Denique Marcellinus Comes in Chronico Boethio solo Cos. VALES.

Cornucopiam gestans Fortuna] quae Fortunae imago, dextra temonem, sinistra Cornucopiae tenentis in numis inprimis ubique obvia est. Quod vero Ammianus *Cornucopiam*, et XXV, 2. Ablat. *Cornucopia* posuit, singulare est, nec facile imitandum. W.

Nec motibus internis.] De hac profunda pace quae per orbem Rom. regnante Iuliano mansit, sic Libanius in Epilogo Orationis funebris (Reisk. 1. p. 623.) ταυτὸν ϑυνηϑεὶς πρός γε τὸ πάντα ἡσυχάσαι ἀπών τε ὁμοίως καὶ παρών· οὔτε γὰρ βάρβαρος ὅπλων ἥψατο παρὰ τὰς συνϑήκας, οὔτ᾽ ἔνδοϑεν ἀνεφάνη ϑόρυβος οὐδὲ εἷς. *Qui ad hoc ut omnes se in officio continerent, non minus absens valuit quam praesens. Nam neque barbarorum quisquam arma corripuit; neque intestinus tumultus exortus est.* Magna certe ac vera laus, nisi Christianos, hoc est totum prope orbem Rom. ut ait Gregorius Nazianzenus, intestinis motibus, ac subdola persecutione vexasset. VALES.

Concitus] turbatus, vexatus. *Barbarorum* Alamannorum, Francorum cet. *Praeterita*, deposita. W.

2. *Ad ea expedienda incitanti*.] Sic partim Castellus, partim Gelenius correxere, cum in Editione Rom. sic excusum esset: *Ad expedienda incitent*. Quemadmodum etiam in codice Reg.

[et Colbert.] ſcriptum fuerat: ſed ea ſcriptura ab antiquario deleta et interpolata eſt. Equidem ſic legendum exiſtimo: *Stipendioque competenti ad expedienda incidentia promptius animatis.* VALES.

Conſtantinop. incrementis max. fultam.] Id eſt beneficiis auctam ac locupletatam. Eodem ſenſu incrementa liberalitatis dixit Spartianus in Hadriano. Porro quaenam ſint ea beneficia, quae Iulianus Conſtantinopoli largitus eſt, docet Zoſimus in lib. 3. c. 11. Primo ut Senatum haberet perinde ac urbs Roma: deinde portum maximum ibi aedificavit, qui a meridie periclitantibus perfugium praeberet. Is portus D. Iuliani dicitur in leg. ult. Cod. Th. de calc. coct. Ad haec porticum ſemirotundam quae ſigma ex formae ſimilitudine dicebatur, ad eum portum pertinentem. Poſtremo Bibliothecam in Palatio dedicavit. Haec Zoſimus. Sed quod de Senatu dixit, vix credi poteſt. Quippe iam a Conſtantino Max. Senatum Conſtantinopolis acceperat, ut docet Libanius in Orat. ad Theodoſium de ſeditione (Reisk. 1. p. 655): τόν τε ἀντιθέντα τῇ ῥωμαίων βουλῇ τὴν νέαν, etc. et auctor Chronici Alexandrini, Excerpta denique de Geſtis Conſtantini (§. 30.). Verum haec fortaſſe ita conciliari poſſunt, ſi Conſtantinum quidem primum ea in urbe Senatum inſtituiſſe dicamus; Iulianum vero eius privilegia ac dignitatem auxiſſe: quod quidem confirmat egregie Mamertinus in Gratiarum actione c. 24. his verbis: *An metuenda tibi eſt Curia, cum Senatui non ſolum veterem reddideris dignitatem, ſed etiam plurimum novi honoris adieceris?* VALES. Conf. Wernsdorf. ad Himerii Or. in laudem Conſtantinop. p. 92. ed. minor. Harleſ. et Schreiter. ad Gibbon. IV. p. 44. W.

Natus enim illic] Vid. Wernsdorfius modo laudatus p. 95. W.

3. *Fretum*] Bosporum Thracium. *Chalcedona* e regione Byzantii, uſitatius ChalcedonE. *Libyſſa*, nil niſi vicus, et ſtatio ad pernoctandum, memorabilis tamen ob *Hannibalis ſepulcrum.* Plinius V, 32. Eutropius IV, 11. Cf. Weſſeling. Itiner. p. 140. W.

Libyſſa, ubi ſepultus eſt Hannibal.] Plutarchus in Flaminino c. 20. Ἐν Βιθυνίᾳ τόπος ἐστὶν θινώδης ἀπὸ θαλάσσης, καὶ πρὸς αὐτῷ κώμη τὶς οὐ μεγάλη Λίβυσσα καλεῖται: eumque locum fatalem Hannibali fore, oraculum praedixiſſe ait: Λίβυσσα κρύψει βῶλος Ἀννίβου δέμας. Iul. Solinus cap. 44. (et ibi Salmaſ. p. 617. W.) *Marcian. Capel. lib. 6. p. 257.* LINDENBR.

Nicomediam] Bithyniae metropolin (Ismid). *Retro Principum*, Diocletiani inprimis et Conſtantini M. qui ſaepe ibi commorabantur. W.

4. *Cuius moenia.*] Id eſt opera publica et aedificia, ab anterioribus Principibus exſtructa. Quo ſenſu de hac eadem civitate Nicomedia Aurelius Victor in Diocletiano dixit: *Ac mirum in modum novis adhuc cultisque moenibus Romana culmina et ceterae urbes ornatae, maxime Carthago, Mediolanum, Nicomedia.* Et Ambroſius in Ep. 33. Suetonius in Nerone cap. 38. Vide Iſidorum in lib. 15. Originum cap. 2. VALES.

In favillas miſerabiles] nam in terrae motu flammae etiam eruperant per quinquaginta dies omnia depaſcentes, v. ſupra XVII, 7. — *Regiam*, ab antiquis Bithyniae regibus ſtructam. W.

Hoc maxime aerumnis eius illachrimans.] De his Iuliani lacrimis loquitur Libanius in Ep. 29. ad Iulianum his verbis: μακαρίζω ἔγωγε τὴν νικομήδειαν καὶ κειμένην. ἔδει μὲν γὰρ ἑστάναι δάκρυσι σοῖς· τοῦτο δὲ οὐ μεῖόν τε τῶν θρήνων, οὓς ἐπ' ἀχιλλεῖ μούσας ἐγεῖραι λόγος, οὔτε τῆς ᾑμαγμένης ψεκάδος, etc. *Ego vero Nicomediam tametſi collapſam, beatam praedico, quam lacrimis tuis excitari ac reſtitui oportebat. Illud vero nihilo inferius eſt fletibus illis, quos Muſae Achille mortuo edidiſſe dicuntur: nec ſanguinea gutta, quam Iupiter in Sarpedonis ſudit obitu.* VALES.

Ordo occurrit populi.] Hunc locum egregie mihi videor reſtituiſſe. Nam cum in Mſſ. Flor. Regio [et Colbert.] *ac Toloſ.* atque in Editione Rom. legatur *populus*, ita ſcribendum eſſe exiſtimavi: *Squalens ordo occurrit et populus.* Sic enim Marcellinus noſter in lib. 18. c. 6. *Quo,* inquit, *rumore percitis provinciis, ordines civitatum et populi detinebant penes ſe publicum defenſorem.* Et rurſus in lib. 25. c. 9. *Et haec quidem ſuppliciter ordo et populus precabatur.* Nihil frequentius occurrit in antiquis Inſcriptionibus. Verbi gratia: *Ordo et populus Neapolitan.* vel *Senatus populusque:* aut denique *Decuriones et plebs.* Haec enim omnia idem ſignificant. Sic etiam Euſebius in lib. 3. de vita Conſtantini cap. 1. utrosque coniunxit: τῶν κατ' ἔθνος δήμων τε καὶ πολιτευτῶν ἀνδρῶν πατρονομουμένων. Id eſt: *Cum populi et ordines civitatum patriis inſtitutis regerentur.* *Sic et Gregorius Nazianz. in Epiſtola 49. ad Olympium: πάντας πολίτας τε καὶ πολιτευτὰς, καὶ ἀξιωματικούς. Id eſt: *Cunctos cives, et Decuriones, et Honoratos.** Et Leo Auguſtus in Ep. ad Anatolium, quam refert Evagrius in lib. 2. Hiſt. cap. 9. ὃν ὅ τε τῆς Ἀλεξανδρέων δῆμος καὶ ἀξιωματικοὶ καὶ πολιτευόμενοι ἐπίσκοπον αἰτοῦσι. Id eſt: *Quem populus Alexandr. et Honorati et Decuriones ſibi Epiſcopum poſcunt:* quibus in locis vertendis labuntur Interpretes Latini. Atqui πολιτευόμενοι ſunt Decuriones apud Artemidorum in lib. 1. cap. 52. et apud Libanium paſſim in tomo 2. Orationum: qui et πολιτευταὶ dicuntur ab eodem Artemidoro in cap. 82. libri 1. et in cap. 16. lib. 3. et Athanaſio in Epiſt. ad Solitarios, ubi dicit, πολλῶν πολιτευτῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ δήμου, et mox βουλευτὰς καὶ δημότας pro eodem uſurpat. VALES.

Ibidem ab Euſebio educatus Epiſcopo] Hic eſt ille Nicomedienſis Euſebius, Arianae factionis columen, qui, ut narrant Scriptores rerum Eccleſ. primo Beryti, deinde Nicomediae fuit Epiſcopus, tandemque pulſo Paulo Conſtantinop. ſedem tenuit. Deceſſit e vita paullo ante Sardicenſe concilium, teſte Athanaſio in Apologia ad Arianos. Ab hoc Euſebio educatum eſſe Iulianum, teſtatur etiam Zonaras. Refert enim matrem Iuliani adhuc gravidam, viſam ſibi eſſe in ſomnis Achillem parere: ſtatimque experrectam, dum marito ſomnium narrat, partum absque doloribus edidiſſe: atque hinc magna de puero concepta ſpe, parentes eum Euſebio Nicomediae Epiſcopo tradidiſſe, ſacris litteris imbuendum. VALES. Diſtinguendum eſſe hunc Euſebium a Caeſarienſi, hiſtoriae eccleſiaſticae ſcriptore, vix eſt quod moneam. W.

5. *Nicaeam*] ſecundam a Nicomedia Bithyniae urbem. — *Gallograeciae* Galatiae. W.

Dextrorſus itinere declinato Peſſinunta convertit.] Idem praedicat Libanius in Orat. Conſulari pag. 247. (Reisk. 1. p. 398.)

ὅς γε καὶ τῆς εὐθείας ὁδοῦ τοσοῦτον ἐκδραμὼν, εἰς Φρυγίαν ἐλθὼν, τὴν τεκοῦσαν ἡμῖν τοὺς θεοὺς πολλοῖς καὶ μεγάλοις τιμήσας ἐπανῆλθες: et rursus in Monodia de Iuliani obitu pag. 254. VALES.

Carmine Cumano monente, per Scipionem Nasicam simulacrum translatum est Romam.] Livius lib XXIX. c. 10. 11. Strabo lib. XII. pag. 391. (567. Almel.) Arnob. lib. VII. Herodianus, Sil. Italicus. LINDENBR. *Carmine Cumano* libris Sibyllinis. W.

6. Per *excessum* excursum. W.

7. *Ilum Trois filium.*] Haec translata sunt ex Herodiani lib. I. c. 11. (quem et alibi exscripsit Ammianus observante Valef. ad XXVI, 8. extr. W.) Cui iungendus est Scholiastes Lycophronis, qui sic ait: τὸ παλλάδιον δὲ τῆς Ἀθηνᾶς τοιοῦτο ἦν. τρίπηχυ ξύλινον ἐξ οὐρανοῦ καταπεσὸν ἐν Πεσινοῦντι τῆς Φρυγίας, ὅθεν Διόδωρος καὶ Δίων τὸν τόπον κληθῆναί φασιν· ἕτερος δέ τις ἱστορικὸς οὕτω λέγει τὸν τόπον κληθῆναι ἀπὸ τοῦ πολλοὺς ἐκεῖ πεσεῖν ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ πολέμου, ὁπότε διὰ τὴν ἁρπαγὴν Γανυμήδους ἐμάχοντο Τάνταλος ὁ ἐραστὴς Γανυμήδους καὶ Ἶλος ὁ ἀδελφός. VALES. Cf. Mannert T. VI P. 2. p. 60. W.

Theopompus] Isocratis discipulus, cuius historiarum libros perisse, dolendum est. W.

Midam affirmat.] Hic Phrygiae Deae Cybelae magnificentissimum templum primus Pesinunte condidisse dicitur a Diodoro Siculo in lib. 3. c. 58. Cui consentit Arnobius in lib. 2. contra nationes: *Quid Phrygiam matrem, cuius esse conditor iudicatur vel Midas, vel Dardanus.* Eumdem Midam tempore Matris M. et Atyis vixisse, scribit Arnobius in 5. Sane filius matris Idaeae dicitur Hygino fab. 191. VALES. Cf. etiam Iustin. XI, 7. W.

8. *Ancyram*] Galatiae urbem, nunc Angora, ubi Imperatores saepius commorati. v. Gothofredi Opusc. p. 26. Reinesius adscripsit: „Hic data est lex 1. Cod. Theodos. de proximis Comitibus dispositionum ad Secundum Praef. Praet. 7. Kal. Oct. legam tamen Nov. vel VII. Id. Oct.“ W.

Consortiis se curiarum.] De Curialibus multa in utroque Codice, Theodosiano puta ac Iustinianaeo, deque iis alius erit tractandi locus. LINDENBR.

Consortiis se curiarum addictos iniuste] in Senatum adlectos invitos, et coactos; de quo plura vide in Ind. Dignit. v. Curiales. W

9. *Iudicibus Cassiis tristior et Lycurgis.*] L. Cassius Praetor fuit Scipione Nasica et Calpurnio Bestia Coss. (A. U. C. 643. W.) magna integritatis fama, ut docet Sallustius in Iugurthino. Idem summae severitatis in iudicando. Unde eius tribunal scopulus reorum dicebatur, ut scribit Valerius Max. in lib. 5. cap. 7. De eo lege Asconium in Milonianam. Ab hoc Cassio postea iudex Cassianus pro tristi ac severo dici coepit, ut apud Ciceronem 3. in Verrem c. 60. et in ea pro Roscio Amerino c. 30. Et haec de Cassio. (Cf. etiam XXVI, 10. XXX, 8. Hommel de forma tribunalis §. 2. W.) Quod spectat ad Lycurgum, non assentior Lindenbrogio, qui Lycurgum hic intelligit Legislatorem Spartanorum. Lycurgum enim Athen. Oratorem arbitror intelligi, cuius in reos severitas celebrata est. Diodorus Siculus in lib. 16. c. 88. de eo dicit: ἦν δὲ πικρότατος ἐν τοῖς λόγοις κατήγορος. Unde etiam

Ibis cognominatus esse videtur, quod scilicet, ut ibis angues, sic ipse noxios cives et peregrinos expelleret. Aristophanes in Avibus v. 1297.

Ἶβις λυκούργῳ, χαιρεφῶντι νυκτερίς.

Quamquam scio Scholiastem eius cognominis aliam afferre caussam, quod scilicet Aegypto oriundus, aut quod longis cruribus esset Lycurgus. Sed nostram sententiam confirmare videtur Plutarchus in Lycurgi Rhetoris vita: ubi et versum illum Aristophanis adducit, sed mendosum. Ab hoc Lycurgo viri, qui in gerenda Rep. severi essent, Lycurgi dicebantur. Cicero in Epist. x. lib. I. ad Atticum. *Nosmetipsi*, ait, *qui Lycurgei a principio fuissemus, quotidie demitigamur.* VALES. Ad versum istum Aristophanis non accedit Valesio Beckius. W.

Cassiis tristior et Lycurgis] Hic ille est L. Cassius, de quo Cicero in Bruto c. 25. *L. Cassius multum potuit, non eloquentia, sed dicendo tamen, homo non liberalitate, ut alii, sed ipsa tristitia et severitate popularis.* Ammian. lib. 30. c. 8. *Si semel promotos agere didicisset immaniter, Lycurgos invenisse se praedicabat et Cassios.* *Hinc *Cassiani iudices* apud Cicer. pro Rosc. c. 30. et in Verrem Orat. 3, c. 60. Vid. Ascon. Paedian. Infra lib. XXVI, 10, 10.* De Lycurgo res est pueris nota. LINDENBR. Cf. etiam Valer. Max. III, 7, 9. et Davis. ad Cicer. Tuscul. II, 23. W.

Causarum momenta aequo iure perpendens, suum cuique tribuebat.] Inf. c. 10. *Exquisita docilitate librans, quibus modis suum cuique tribueret.* Symmachus in Relatione ad Valentinian. Theodos. etc. Impp. *Omnia regitis, sed suum cuique servatis, plusque apud vos iustitia, quam licentia valet.* Gregor. PP. *lib. 7.* Epist. 120. *Summum in Regibus bonum est, iustitiam colere, ac sua cuique iura servare, et subiectis non sinere quod potestatis est fieri, sed quod aequum est custodire.* LINDENBR.

10. *Municipem*] h. l. non Senatorem, sed civem ob paullo post sequens *vilem*. *Locupletem*, quae haud dubie unica erat viri accusandi causa. *Renidens* ore ad risum diducto, subridens. *Purpureum indumentum* quod utique sub Constantio gestare magnum crimen fuerat. cf. XIV, 9. XVI, 8 W.

11. *Innoxius*] passive, pro impune, uti XIX, 12. nam si quis temere alium laesae maiestatis accusasset, graviter punitus est, quod et paullo ante credere iubent verba: *sine respectu periculi. Periculoso garritori.* Reinesius acute pediculoso. W.

Pedum tegmine purpurea.] Quae solum Imperatorem decent: ideoque imminutae maiestatis reus erat, quisquis illa propria auctoritate usurpasset. De his infra agemus lib. XXVI. LINDENBR.

Ut datur intelligi] XXI, 14. ut opinari dabatur XXVI, 10. W.

12. *Amarum et notabile*] durum et vituperandum. *A Curialibus* Curialium *quisquam appetitus* accusatus, qui tamen iustas immunitatis causas posset afferre *privilegia* — *stipendiorum numerum, originem alienam.* W.

13. *Pylas venisset.*] Huius stationis mentio fit in Itinerario Burdigalensi: *Mans. Opodanda m.* 12. Scribe *Spodendo* ex Con-

ſtantini lib. περὶ Θεμάτων 1. et Baſilio in Ep. 361. et 379. et ex Cedreno in Baſilio et in Iohanne Tzimiſce, *Mutatio Pylas m.* 14. *finis Cappadociae et Ciliciae.* Meminit Pylarum etiam Q. Curtius in lib. 3. c. 4 Deſcribuntque hunc aditum Ciliciae Xiphilinus et Herodianus in Severo. Sunt et aliae Pylae in Amano, quae Ciliciam a Syria dividunt; quas deſcribit Xenophon in lib. 1. expeditionis Cyri. Dio in libro 48. Cicero in libro 5. Epiſtola 20. ad Atticum. VALES.

Pylas] portas, fauces anguſtas. quarum ſitum ipſe Ammianus addit: *quae Cappadocas diſcernunt et Cilicas.* v. *Mannert* IV, 2. p. 238. W.

Oſculo ſuſceptum rectorem provinciae.] *Labratum* hoc genus ſalutationis dixere. Gloſſar *Labratum*, φίλημα βασιλικὸν, καὶ ἀσπαστικὸν βασιλικόν. Ammian. lib XXIX. c. 5. *Suſceptusque cum oſculo, quoniam id Reipub. conducebat.* *Hilarius Epiſcop. ad Conſtantium Auguſt. pag. 79. *Oſculo Sacerdotes excipis, quo et Chriſtus eſt proditus.* De Imperatore hoc ſcribit.* Neque confundendum cum labrato, de quo in Ecloga βασιλικῶν lib. 56. Tit. 17. cap. 65. εἴτε λαβράτον καταγγέλλοιεν. Id enim κατὰ συγκοπὴν dictum, quaſi laboratum, id eſt, arte ac labore ſummo effigiatum, ut Gloſſ. Nomicum interpretatur, et ſacros vultus, notat, in L. 1. C. publ. laetit. Iohan. Damaſcenus Orat. 3. pro imaginibus: βασιλεῦσι φθαρτοῖς πολλάκις καὶ ἀσεβέσι, καὶ ἁμαρτωλοῖς, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν χειροτονουμένοις ἄρχουσι, καὶ τοῖς τούτων λαβράτοις προσκυνοῦσιν ἄνθρωποι. At de oſculi honore iterum Ammianus lib. XXIX. c. 5 §. 16.* Tacitus Annal. XIII. c. 18. *Sae ptus turba Centurionum, et poſt breve oſculum digrediens.* In Vita Agricolae c. 40. *Exceptusque brevi oſculo et nullo ſermone, turbae ſervientium immiſtus eſt.* LINDENBR. Cf. etiam Iul. Capitol. in vita Antonini Philoſ. c. 3. W.

Rectorem pr. nomine Celſum.] Fuit hic diſcipulus Libanii, natione Cilix, Heſychii filius, qui Iuliano Principi Ciliciam ingreſſo panegyricum dixit, ut ait Libanius in Orat. funebri pag. 300. et in Epiſt. 634. ad Celſum. Hoc diſcipulo ſe iacat Libanius in Orat. adverſus doctrinae ſuae obtrectatores, eumque, cum Athenas veniſſet, ait auctorem fuiſſe decreti illius, quo Libanius ad ſophiſticum thronum Athenas evocatus eſt. Athenas autem profectus erat Celſus ſuaſu Baſilii magni, ut docet Libanius in Ep. 143. ad Baſilium. VALES.

Rectorem provinciae] Reineſius: „Cappadociaene an Ciliciae?" W.

Adſcitum in conſeſſum vehiculi] quo honore Dionem Chryſoſtomum etiam inſignivit Traianus. W.

15. *Iisdem diebus Adonia.*] Ex his apparet Iulianum ſub exitum menſis Iunii Antiochiam introiſſe, Mamertino et Nevitta Coſſ. anno Domini 362. Adonia enim quae tunc temporis actitata ſcribit Marcellinus, menſe Iunio quotannis recurrebant circa ſolſtitium aeſtivum, ut docet Hieronymus in caput 8. Ezechielis, et Macrobius VALES. *Iisdem diebus Adonia* „menſe Athyr, qui reſpondebat menſi Novembri Iuliano. v. Scalig. 2. de emend. temp. fol. 68. Selden. ſynt. 2. c. 4. p. 244. Cal. Rom. ruſt. menſ. Nov." Sic Reineſ. W.

Adonia ritu veteri celebrari, amato Veneris, etc.] Meminit huius festivitatis lib. XIX. c. I. *Lacrimare cultrices Veneris saepe spectantur in solennibus Adonidis sacris, quod simulacrum aliquod esse frugum adultarum religiones mysticae docent.* Iul. Firmicus lib. de errore prof. relig. *In plurimis Orientis civitatibus, licet hoc malum etiam ad nos transitum fecerit, Adonis quasi maritus plangitur Veneris, et percussor eius circumstantibus vulnusque monstratur.* Plangebatur nempe ritu eodem, quo apud Aegyptios Osiris: unde ut eiulatus et gaudia, ita et arcana quoque religionis eadem. Phornutus περὶ θεῶν: — — Τοιοῦτον γάρ τι καὶ παρ' Αἰγυπτίοις ὁ ζητούμενος καὶ ἀνευρισκόμενος ἀφανισμὸς ἀπὸ τῆς Ἴσιδος, Ὄσιρις ἐμφαίνει, ὅπερ ἀνὰ μέρος παρ' ἓξ μῆνας ὑπὲρ γῆν τε καὶ ὑπὸ γῆν γινόμενος Ἄδωνις, ἀπὸ τοῦ ἄδειν τοῖς ἀνθρώποις, οὕτως ὠνομασμένος τοῦ δημητριακοῦ καρποῦ. Videndus Procopius Gaz. Sophista Christianus in Esaiam cap. 18. LINDENBR.

Adonia] ab Adoni dicta, Veneris *amato*, ἐρωμένῳ, *dilecto* etiam, uti Spartian. Hadriano 14. ubi vide Salmas. W.

Apri dente ferali.] Phornutus: ὗς δὲ πλήξας προσανελεῖν λέγεται, διὰ τὸ τὰς ὗς δοκεῖν ληϊβοτείρας εἶναι, ἢ τὸν τῆς ὕνεως ὀδόντα αἰνιττομένων αὐτῶν, ὑφ' οὗ κατὰ γῆς κρύπτει τὸ σπέρμα. Aliter haec interpretatur Macrob. I. Saturn. cap. 2. LINDENBR.

In adulto flore sectarum frugum indicium est] Ergo et hic pro mellis tempore habet, ut supra XIX, I. ubi vide plura. W.

Et visum est triste.] Sic dirum omen visum Atheniensibus, cum contra Syracusanos bellum pararent: eo ipso quod die quo classis solvit, haec ipsa quoque Adonia celebrarentur. Plutarchus in Nicia c. 13. Οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τὰ τῶν ἡμερῶν ἐν αἷς τὸν στόλον ἐξέπεμπον ὑπέθραττεν. Ἀδώνεια γὰρ εἶχον αἱ γυναῖκες τότε, καὶ προὔκειτο πολλαχόσε τῆς πόλεως εἴδωλα καὶ ταφαὶ περὶ αὐτά. καὶ κοπετοὶ γυναικῶν ἦσαν, etc. Idem in Alcibiade. Et dedecus illud humani generis Heliogabalus, cum similia his sacra, et Salambonem omni planctu et iactatione Syriaci cultus exhiberet, omen sibi imminentis exitii fecit. Lamprid. in Heliog. LINDENBR. Non admodum laetum omen fuit, quod urbem intraret Iulianus primis huius festi diebus, quo planctibus omnia atque ululatibus resonarent. W.

16. *Thalassium ex Proximo libellorum*] secundum a Magistro libellorum. Reinesius adscripsit: „Thalassius ὁ καὶ μάγγος, leno suae filiae, ruina aedium oppressus periit. Chron. Alex. p. 690. sub Iuliano.“ *Insidiatorem fratris Galli*, diversum tamen ab illo, qui XIV, I. memoratur, iamdudum mortuo. vide ib. c. 7. cf. Gothofredum ad Philostorgium p. 125. Prosopographia Cod. Theodosiani nostrum non habet. W.

Quo adorare adesseque officio inter honoratos prohibito.] Honorati enim tantum, et qui dignitatis alicuius praerogativa eminebant, ad hanc Imperatoriam adorationem, id est venerationem admittebantur: arcebantur vero personae viles, aut ob delictum aliquod poena potius quam honore dignae, L. unica C. Theod. de Praepos. sacri Cubic. L. I. de Decurion. et Silent. L. 3. de Domest. et Protect. L. unic. de Comit. et Tribun. L. 4. 8. 9. 16. de divers. Offic. et Apparit. L. 3. de Fabricens. L. unic.

de imag. Imper. Cuius moris etiam in Cod. Iustinianeo mentio frequens, ut iam ad lib. XV notavi. LINDENBR.

Turba superflua] catervatim. — *Inimicus pietatis tuae* i. e. tuus, more illius aetatis, ad nostram usque propagato, quo eiusmodi nomina, quae vocant abstracta, clementia, maiestas cet. pro ipsis personis principum ponerentur. W.

17. *Adsidenti Praefecto.*] Sallustio, ut opinor. Porro Praefecti Praet. Imperatori iudicanti adsidere solebant. Hinc Domitius Ulpianus assessor fuisse Alex. Severo dicitur ab Eutropio, quem Aurelius Victor Praefectum fuisse dicit Praetorii, et Vopiscus in Aureliano c. 13. *Assidentibus Memmio Fusco Consule ordinario, et Baebio Macro Praefecto Praet.* Quaestores etiam sacri Palatii Imp. adsidebant, ut de Proculo ait Procopius in lib. I. Persic. et in lib. I. Goth. de Fidele Atalarici Quaestore: *ὃς δὴ Ἀταλαρίχῳ παρήδρευε πρότερον· κοιαίστορα δὲ τὴν ἀρχὴν ταύτην καλοῦσι ῥωμαῖοι.* Nec eos solum, sed Iurisconsultos etiam et amicos in consilio habebant Principes, cum iudicabant, nt de Hadriano Spartianus scribit. Procopius in lib. I. Persic. initio de Arcadio Aug. *κοινολογησάμενος τῶν λογίων τισὶν, οἷοι πολλοὶ βασιλεῖ παρεδρεύειν εἰώθασιν.* Stephanus Byzantius hos intelligere videtur, cum dicit, *πάρεδρος ὁ τῷ βασιλεῖ συγκαθήμενος.* Et Eunapius in Aedesio de Sopatro. VALES.

Quod brevi evenit.] Thalallius quippe relicto Christi cultu ad Deorum cultum transiit, et ita cum Iuliano in gratiam rediit. Plerique eo tempore idem factitarunt, muneribus et huiusmodi assentationibus a Iuliano deleniti; ut narrat Socrates in lib. 3. cap. 12. et Asterius in Homilia 3. contra avaritiam, his verbis, quae ob elegantiam apponam Latine: *Quid enim eos impulit qui Christiani erant, ut ad daemonum cultum desciscerent? Nonne cupiditas habendi et alienas opes occupandi? Nonne spes et pollicitatio opum et dignitatum, eis ab impiis hominibus ostensa, induxit miseros ut religionem quasi vestem mutarent? Et priorum quidem temporum exempla adhuc memoria nostra recolit. Sed et quaedam recentia eius rei testimonia aetas nostra vidit. Cum enim Imp. ille, posita repente persona, quod diu dissimulaverat retexit, et numinibus palam sacrificavit, aliosque variis praemiis ad idem faciendum illexit: quot relicta Ecclesia ad numinum aras transierunt? quam multi variis illecebris inducti, impietatis hamum sorbuerunt? qui nunc quasi fugitivi notis compuncti oberrant, omnium odio ac ludibrio expositi, etc.* *Porro de hoc Thalassio Antiochensi Theophanes in Chronico p. 43. quaedam narrat scitu digna, quae heic merentur adscribi. *Thalassius quidam ob lasciviam ac luxum famosus, qui et suam filiam prostituerat, carus erat Iuliano utpote haruspicinae deditus. Habitabat autem iuxta Palatium; cumque domus eius concidisset, solus ipse interiit cum eunucho, cuius complexibus inhaerens repertus est. Cuncti autem domestici cum eius uxore et liberis, qui Christiani erant, incolumes evaserunt.** VALES.

CAPVT X.

1. *Exquisita docilitate librans.*] Longe diversa ab his scribit Gregor. Nazianz. Episcop. in Iulian. Orat. IV. pag. 505. quae operae pretium erit conferre. LINDENBR.

Exquisita docilitate] mira discendi a iuris peritioribus cupiditate. W.

2. *In disceptando*] dum causas adhuc cognosceret. *aliquoties erat intempestivus,* ut relationem egrederetur, et quae nihil ad rem facerent, *interrogaret,* v. c. *quid quisque iurgantium coleret* quam religionem sectaretur. — *Definitio litis* sententia tandem pronuntiata *a vero dissonans* iniusta. W.

3. *Commotioris ingenii sui*] Ernesti laudat locum Taciti Annal. I, 33 Agrippinam dicentis commotiorem, i. e. quae haberet celeriores ingenii animique motus. W.

[*Ut fidenter impetus suos, etc.*] Haec cuncta usque ad vocem *monstrabat* inclusis terminis absunt ab Editione Rom. et a codice Regio, *Vatic. Tolos.* [ac Colbert.] primumque a Gelenio adiecta sunt ex coniectura, ni fallor. In libro autem 25. c. 4. ubi idem repetit Marcellinus, id tantum habetur: *Emendari se, cum deviaret a fruge bona, permittens:* quod etiam ita Zonaras refert: ἐφ' οἷς δ' ἐσφάλλετο, διορθούμενος ὑπὸ τῶν φίλων οὐκ ἤχθετο. VALES.

4. *Conscium rationis perfectae*] peritissimum iuris iudicem. *Gaudebam* mecum ipse, *prae meque ferebam* hanc meam laetitiam aliis testatam feci. W.

5. *E numero Protectorum.*] Audaciam P. Castelli aperuit mihi Editio Romana, in qua legitur *Proiectorum*, perinde ac in codice Regio, [et Colbert.] *ac Tolos.* quod cur Castello displicuerit, equidem non video. Vult enim dicere Marcellinus, hunc Palatinum fuisse ex numero eorum quos Iulianus in ipso imperii primordio eiecerat. Sic supra libro 22 c. 4. *Ut parum sibi necessarios data quo velint abeundi potestate proiecit.* et paulo post c. 7. *Agentes in rebus ex iis qui proiecti sunt.* Denique in lib. 28. c. 6. ad finem: *Salutat te Palladius proiecticius, etc.* Ceterum adeo necessaria erat haec emendatio, ut absque ea nullus huius loci sensus elici posset. Cur enim mulier illa viso Palatino praeter spem cincto tantopere querebatur? nisi quod balteum seu cingulum per ambitum et gratiam adversario redditum esse aegre ferebat. VALES.

Cinctum praeter spem conspexisset] qui cingulum, proiectus quippe, ponere debuisset. Cingulum autem erat vel militare, vel palatinum, et dignitatis insigne, quo spoliati ad priorem statum revocabantur, uti est in Cod. Theodos. l. 29. de cohort. lib. 8. t. 4. Plura ibi vide in Glossar. Nomico. W.

Prosequere.] Verbum Iuris est: unde prosecutiones dicuntur in Codice. *Glossae veteres, δικαιολογία, prosequutio, allegatio.* VALES.

6. *Iustitia, quam offensam vitiis hominum Aratus extollit.*] Inf. lib. XXV. c. 4. §. 19. *Aestimari poterat vetus illa Iustitia, quam offensam vitiis hominum Aratus extollit in caelum, eo imperante rediisse rursus ad terras.* Arati locus hic est de ferreo saeculo: (v. 130. p. m. 15. W.)

Καὶ πότε (τότε W.) μισήσασα δίκη κείνων γένος ἀνδρῶν
Ἔπταθ' ὑπουρανίη.

Festus Avienus: (ubi? non invenio. W.)

Sic iusta in populos mox Virginis inculpatae
Exarsere odia, et caelum pernicibus intrat
Diva alis. LINDENBR.

7. *Iura* leges *correxit ambagibus circumcisis* sublata ambiguitate. Cf. Einerti Commentatt. duas ad Constitutionus Iuliani, Lips. 1771. W.

Illud autem inclemens obruendum perenni silentio, quod arcebat docere.] *Lib xxv. cap. iv. §. 20. *Illud inclemens, quod docere vetuit magistros Rhetoricos et Grammaticos Christianos, ni transirent a numinum cultu.* Videndus Isidorus in Chronicis, et Orosius in Iuliano lib. 7. cap. 30. Simile quid de Abdalla in Historia Miscella anno 766.* Iulian. Epist. 43. Socrat. lib. 1 cap. 14. Theodoret. Histor. Eccles. lib. III. cap. 7. Rufinus lib. II. cap. 32. Cassiodorus Histor. Tripart. lib. VI. cap. 17. Gregor. Nazianz. in Iulian. Orat. 1. pag. 277 Ambros. contra Symmach. relat. 1. Augustinus Episc. Confess. lib. 8. cap. 5. LINDENBR.

Arcebat docere Magistros Rhetor.] Nihil attinet hic repetere ea, quae abhinc biennium ad Excerpta Iohannis Antiocheni adnotavi. Addam dumtaxat eam Iuliani legem non ad solos Grammaticae ac Rhetoricae Magistros, sed etiam ad Medicinae Professores pertinuisse: quod docet me Chrysostomus in Homilia 40. in Iuventinum et Maximum: *ἰητροὺς καὶ στρατιώτας καὶ σοφιστὰς καὶ ῥήτορας ἅπαντας ἀφίστασθαι τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἢ τὴν πίστιν ἐξόμνυσθαι ἐκέλευσεν. Medicos et milites et Sophistas ac Rhetores omnes a professione sua desistere, aut fidem Christi abnegare iussit.* Exstatque Edictum ipsum Iuliani Epist. 42. cuius pars esse videtur lex v. Cod. Theod. de Medicis et Professoribus. Sed ea lex postea a Valentiniano abrogata est, et Professores Christiani thronis suis restituti lege 5. ibidem. VALES. Non hoc vult Ammianus, omnino iuventutem erudiri vetuisse Iulianum, sed eos, qui Rhetoricam vel Grammaticam profiterentur, si Christiani essent, iure docendi et salariis exclusisse. Vid. omnino *Ritteram ad Guthrium* T. v. P. 1. p. 85. W.

CAPVT XI.

1. *Iisdem diebus*] Reinesius: „Haec usque ad verba *et leges* hic eiicienda et referenda sunt inter res Constantinopoli gestas a Iuliano. Neque Artemius Antiochiae necatus fuisse dici potest, cum ad nuntium eius caedis furor plebis Alexandrinae in Georgium exarserit, post eius autem exitum Athanasius Alexandriam redierit; et vero constat ex Ep. 6. Iuliani ad Ecdicium Praef. (p. 376. Spanh.) Athanasium ante Kal. Decembr. urbe iterum exulare iussum esse. Unde apparet, haec de Gaudentio cet. ad annum priorem referri debere, ubi narrantur quaestiones habitae, et annectenda verbis *egit excelsa* (c. 3. extr.)" W.

Supra diximus] XXI, 7. *Iulianus ex Vicario* cuius nulla antea mentio facta. W.

2. *Artemius ex Duce Aegypti.*] *Στρατηγὸν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ στρατιωτῶν* appellat Theodoritus in lib. 3. Hist. Eccl. cap. 17. et bonis a Iuliano multatum ac capite truncatum ob id memorat, quod

quod cum Dux esset Aegypti regnante Constantio, plurima simulacra contriverat. Eiusdem Artemii meminit auctor Chronici Alex. et Nicephorus Callistus. Atque hic esse videtur, quem Iulianus in Epist. x. ad Alexandrinos p. 379. Spanh. *βασιλέα τῆς Αἰγύπτου* et *τύραννον* appellat, qui Georgio Ariano templa ac donaria Alexandriae spolianti ministerium ac satellitium militare praestitit. * Exstant Acta passionis eius apud Symeonem Metaphrastem, longe optima et utilissima. * VALES.

Artemius ex duce Aegypti] antea Romae Praefectus Urbi Vicarius, XVII, 11. Reinesius adscripsit: „Cronic. Alex. p. 698. eum pro ecclesiis ardente studio pugnasse ait. Hinc in martyras (relatus? W.) v. Martyrol. Rom. 20. Oct. et Menolog. Graec. *Supplicio capitali multatus est* a Iuliano.“ W.

Marcelli ex Mag. eq. filius.] Hunc adversus Iulianum conspirasse dicit Eunapius, et a Sallustio capite truncatum. *ᾧ γε τοσοῦτον ἡμερότητος καὶ πραότητος ὑπῆρχεν εἰς ἅπαντας, ὥστε τὸν Μάρκελλον, τὸν, ἡνίκα ἦν Καῖσαρ, ὑβριστικῶς αὐτῷ χρησάμενον, πάνυ περιδεᾶ ὄντα διὰ τὰ προγεγενημένα, καίτοι τοῦ παιδὸς ἐλεγχθέντος ἐπανίστασθαι διὰ τὴν πρὸς Κωνστάντιον φιλίαν, τῷ νεανίσκῳ τὴν δίκην ἐπέθηκε· τὸν δὲ Μάρκελλον καὶ διαφερόντως ἐτίμησε. Cui tantum lenitatis et clementiae in cunctos superfuit, ut Marcellum eum, a quo, cum ipse Caesar esset, multis iniuriis affectus erat, ob haec terrore correptum, cum etiam eius filius, ob benevolentiam in Constantium, res novas agitasse convictus esset, iuvenem quidem supplicio affecerit, patrem vero magnopere ornaverit.* Quae verba de Sallustio dici perperam censuit Suidas, cum Iuliano conveniant. VALES.

Marcelli ex Magistro equitum et peditum] XVI, 2. 7. 8. W.

Romanus q. et Vincentius Scutar.] Hanc conspirationem intelligit Libanius in Orat. funebri, p. 307. (Reisk. 1. p. 589.) ubi ait milites circiter decem insidias adversus Iulianum struxisse, et diem quo milites exercendi erant in campo, ad id facinus constituisse: sed prae vino quosdam ex iis consilium suum detexisse: ac deinde subindicat eos milites ob Gentilium sacrorum restaurationem Iuliano infensos fuisse. Iuliani autem clementiam in hac coniuratione punienda idem praedicat Libanius in Orat. Consulari, p. 246. (Reisk. 1. p. 397.) Annon enim haec aperte de Scutariis, id est Imp. armigeris dicuntur? *οἳ (θεοὶ) φρουροῦσι μὲν αὐτὸν μετὰ τῶν δορυφόρων, φυλάττουσι δὲ τοὺς δορυφόρους αὐτούς,* etc. Ex horum militum numero fuerunt Iuventinus et Maximus, teste Theodorito in lib. 3. Hist. cap. 14. Nam et eos *ἀσπιδηφόρους καὶ τοῦ βασιλέως πεζεταίρους* fuisse dicit, id est Scutarios, ut recte vertit Epiphanius Scholasticus: et reliqua narratio egregie convenit. Ait enim in quodam convivio impietatem Principis eos deplorasse, et cum ad Iulianum delati fuissent, in exsilium missos esse, Iuliano iis martyrii gloriam invidente. Idem narrat S. Chrysostomus in Homilia 40. in Iuventinum et Maximum. VALES.

3. *Cum tempus interstetisset*] XVI, 9. *exiguum* brevi tempore interiecto. Baronius ad a. 362. T. 4. habet *intercessisset* monente Reinesio. W.

Iram in Georgium verterunt Episcopum] Sozomenus lib. V. cap. 7. Cassiod. Histor. Tripart. lib. VI. cap. 9. * Lucifer Calarit. pro S. Athanas. p. 17. LINDENBR.

Iram in Georgium verterunt Episcopum.] Iulianus Imperator in Epistolis huius seditionis mentionem facit his verbis: ad Zenonem medicum: διὰ Γεωργίας Quod Gallice diceretur à cause de la Georgienne. Ubi *propter agriculturam* Latinus interpres vertit, cum *propter Georgianam seditionem* vertere debuisset. OISELIUS.

4. *In fullonio natus.*] Ita ex Mſ. vulgo corrupte, *Infullio.* Lib. XIV. extr. *Andriscum in fullonio — natum.* LINDENBR.

Natus apud Epiphaniam Ciliciae opidum.] At hunc Georgium Cappadocem ubique vocat Athanasius in Epistola ad Solitarios, et in Epist. ad Orthodoxos: et Susceptorem titulorum sacri aerarii prius fuisse ait Constantinopoli, deinde, cum omnia depeculatus esset, aufugisse. [Huius Georgii sic interempti libros omnes cum philosophicos et poëticos, tum Christianos Iulianus Aug. sibi servari iussit epistola missa ad Praefectum Aegypti: ut notavit P. Pithoeus in margine Marcellini sui, quem legi.] *De Georgio consentanea dictis Athanasii scribit Gregorius Nazianz. in Oratione 21. p. 382. De eiusdem avaritia et exactionibus, quibus Alexandrinos instar publicani vexavit, consule Epiphanium in haeresi 76. contra Anomoeos.* VALES.

Epiphaniam Ciliciae oppidum.] Quatuor huius nominis civitates fuere, quas recenset Stephan. in Ἐπιφάνεια. LINDENBR.

Actusque.] Operarum errorem ex ed. Ernestiana nolens propagavit Wagnerus meus. Notulae, quam omisimus, praefixum *auctusque,* ut in ed. Gronov. excusum est. ERF.

Episcopus Alexandriae est ordinatus] successor quippe Athanasii exulis. *Contra utilitatem suam* suo ipsius damno. Cf. omnino Iul. Pollux Chron. p. 370. W.

In civitate, quae suopte motu seditionibus agitatur.] Seditiosum Alexandrinorum ingenium a multis Scriptoribus notatum est, Graecis Latinisque. Nam ut omittam Historias Polybii, Pollio in XXX. Tyrannis, eos ob res levissimas ad gravissimas seditiones erumpere solitos dicit. Idem ait Vopiscus in Saturnino c. 7. et Evagrius in lib. 2. Hist. Eccl. cap. 8. Postremo Q. Curtius in 4, 1, 30. *Aegyptii,* inquit, *vana gens, et novandis quam gerendis aptior rebus.* *Ingens prae ceteris fuit sub Gallieno Aug. seditio, relata a Dionysio Alexandrino in Epistola ad Hieracem: de qua vide Eusebium in libri 7. Hist. Eccles. cap. 21. et Rufinum in cap. 18. lib. 7. qui haec scribit: *Sed et apud Alexandriam etsi nulla extrinsecus mali causa sit, eo ipso quod genus hominum ferox, seditiosum, et semper inquietum est, civiles inter se motus, etc.* Lege Socratem libri 4. cap. 16. et libri 7. capite 13.* VALES.

Ut oraculorum quoque loquitur fides] quorum tamen nullum nunc succurrit. W.

5. *Recalcitrantes imperiis*] cf. XV, 7. XXVIII, 1. — *Professionis* religionis, quam profiteretur, quae *nihil nisi iustum suadet et lene.* Laus vero a pagano Christianae religioni data non contemnenda. W.

6. *Aedificia cuncta solo cohaerentia*] quidquid esset aedificiorum. *Emolumentis aerarii proficere* annuum vectigal pendere. Reinesius adscripsit: *Solo.* An *Serapeio* — vel *Bucolo?* Pro de-

bent leg. *deberent*. W. *Debent* mutari nihil opus. Graeca est constructio, de qua vid. *Matthiae griechische Grammatik* p. 710. ERF.

7. *Quamdiu sepulcrum hoc stabit.*] Veteres Christiani templa Gentilium per contemptum sepulcra vocabant, quod, ubi Dii illorum sepulti fuerant, templa exstrui coepere. Id ex Minucio Felice, Arnobio aliisque notissimum est: sed postea Gentiles id in Christianos retorquere coeperunt ob Martyrum scilicet reliquias in Basilicis conditas et cultas. Unde Christianorum Ecclesias non aliter vocabant quam *τάφους*. Sic Libanius in Orat. funebri ad calcem (Reisk. 1. p. 617.): *ἡμεῖς δὲ ᾠόμεθα τοῖς ἱεροῖς ὑποχωρήσειν τοὺς τάφους. πάντων ἑκόντων ἐπὶ τοὺς βωμοὺς τρεχόντων*, etc. *At nos sperabamus sepulcra templis cessura esse, cum omnes sponte ad aras currerent.* Idem in Orat. adversus doctrinae suae obtrectatores, *οἱ περὶ τοὺς τάφους* pro Christianis ponit. Nec aliter Iulianus in Misopogone p. 344 Spanh. *τοῖς περὶ τοὺς τάφους καλινδουμένοις γραϊδίοις*: et iterum paullo infra. Denique Antoninus quidam apud Eunapium in Aedesio p. 81. Commelin. *ἔφασκεν τὰ ἱερὰ τάφους γενήσεσθαι.* VALES.

8. *Divaricatis pedibus.*] Locus huic geminus est XIV, 7. de Montio, quem vide. W.

9. *Diodorus quidam veluti Comes.*] Et alibi hoc *veluti* addit nominibus hominum, eorum, ni fallor, qui titulo tenus tantum ita appellarentur. v. Ind. II. v. Veluti. — *Iniectis per crura funibus* XIV, 7. hirsutis resticulis cruribus innexis. — *Aram*, Deae Monetae in numis illius aetatis saepe conspiciendae dicatam. W.

In moneta, quam regebat.] *Monetam* vocat locum ipsum cudendis nummis destinatum, ut non semel in Codic. Theod. et Iustin. In veteri urbis C. P. Descriptione: *Monetam*, *Portum Theodosiacum*, *Vicos undecim*, etc. Sidon. Apollin. Carm. 23.

Delubris, Capitoliis, Monetis.

* Macrobius in Somnium Scip. lib. 1. cap. 6. p. 54. *Semine semel intra formandi hominis monetam locato.* * LINDENBR.

Cirros puerorum licentius detondebat.] Ex more ac disciplina religionis Christianae Theodorus hic fecit, qua insolens visum luxuriantibus capillis deliciari: quos etiam qui devotiores, *ἐν χρῷ* et ad cutem usque detondere solebant. Salvianus Massil. de Gubernatione Dei lib. VIII. *Non sine causa itaque istud fuit, quod inter Africae civitates, et maxime intra Karthaginis muros palliatum et pallidum, et recisis comarum fluentium iubis usque ad cutem tonsum videre, tam felix ille populus, quam infidelis sine convicio atque exsecratione vix poterat. Et si quando aliquis Dei servus, aut de Aegyptiorum coenobiis, aut de sacris Hierusalem locis, aut de sanctis eremi venerandisque secretis ad urbem illam officio divini operis accessit, simul ut populo apparuit, contumelias, sacrilegia, et maledictiones excepit*, etc. Atque hinc paullatim rasura clericalis originem sumsit. LINDENBR.

Cirros puerorum lic. detondebat.] Id est, ut existimo, Lectores ordinabat. Nam iis temporibus ingenui adolescentes admodum pueri ad id officium cooptabantur, ut de Gallo et Iuliano scribunt Auctores Hist. Eccl. Paulinus in Epithalamio Iuliani, et in Natali S. Felicis:

— — *Primis Lector servivit in annis.*

Quicumque autem Clerici capiebantur, iis statim demebatur coma: unde tonderi dicuntur absolute, qui Clero mancipantur, apud Gregorium Turon. aliosque. Sed fortasse nihil hoc in loco eiusmodi intelligendum est, maxime cum Diodorus, de quo hic sermo est, Comes dicatur, non Episcopus. VALES. Hanc quidem ob causam non erat, quod dubitaret Valesius. *Aedificandae Diodorus praeerat ecclesiae,* cuius sine dubio et hoc erat, ut de sacerdotibus in antecessum cogitaret. Fortasse tamen odium contraxerat civium eo, quod *licentius* ageret, invitisque vel parentibus, vel pueris ipsis eos, (ut Vestales olim virgines) caperet. — Gentiles contra Camillorum comas aluisse, notum est. W.

Id quoque ad Deorum cultum existimans pertinere.*] Hunc locum illustrat Theodoritus in Quaestionibus in Leviticum capite 28. ita scribens: εἰώθασιν Ἕλληνες μὴ ἀποκείρειν τῶν παιδίων τὰς κορυφάς, ἀλλὰ μαλλοὺς ἐᾷν, καὶ τούτους μετὰ χρόνον ἀνατιθέναι τοῖς δαίμοσιν. *Solent Graeci* (id est Gentiles) *capita puerorum non detondere, sed cirros relinquere, eosque postea daemonibus dedicare. VALES.

10. *Dilaniata cadavera peremptorum camelis imposita.*] Cum ipsis cadaveribus hos camelos combustos Socrates ait Histor. Eccles. lib. III. cap. 2. LINDENBR.

Vexit ad lacus.] In codice Reg. legitur *ad litus.* melius, ni fallor. *In Ms. quoque Tolos. legitur *ad litus:* [in Colbertino *ad latus,* male.] VALES.

**Cineres proiecit in mare.*] Vid. Velseri Annot. in Passion. Afrae p. 55. b.* LINDENBR.

Ne collectis supremis (suprema et cineres XXV, 10.) *exstruerentur* illis *aedes.* Iac. Gothofredus ad Cod. Theodos. Tit. de sepulcr. viol. T. III. p. 163. Ritter. pro *aedes* legendum arbitratur *sedes,* quum litera S. occasione vocis praecedentis facile excidere potuerit: *sepulcrum* saepe ap. veteres sedem appellari. Nihil tamen mutandum apud Ammianum censet *van Dorp* in Obss. Trai. ad Rhenum 1769. editis p. 19. s. aedes enim dici etiam Casulas, et Hypogaea, quae sepulcris exstruantur, easque aedes saepius in lapidibus literatis occurrere. W.

11. *Missoque edicto.*] Exstat Iuliani edictum, sive epistola potius, hac de re apud Socrat. lib. III. cap. 3. et in volumine Epistolar. Iulian. num. 10. cuius etiam Cassiodorus Histor. Tripart. lib. 6. cap. 9. aliique Ecclesiasticae rei Scriptores meminerunt. LINDENBR.

Missoque edicto, etc.] Exstat hoc edictum apud Socratem in libri III. capite III. VALES.

CAPUT XII.

2. *Recentibus etiamtum.*] MSS. codicum lectionem hic restitui, quam primus Gelenius mutaverat. Sic autem loquitur Marcellinus noster in fine huius libri: *Et recalet adhuc apud quosdam licet raros consideratio mundani motus.* Et in Collatione 3. Carthaginensi Petilianus Episcopus dicit: *Me id petisse, adhuc recalent gesta.* VALES.

Recalentibus reviviſcentibus XXVIII, 1. *etiam tum Regum et Regalium precibus*, quae vox ſi ſana eſt, quem ſenſum huic loco aptum habeat, vix video. Imprecationes, dirae huc non quadrant; quid? ſi pro *poſtulatis* poluerit Ammianus ſingularium amans? Gallicus interpres vertit *odiis* (haine) bene ad ſenſum. W. Difficultatem inepta movit interpunctio. *Recalentibus* iungi debet non cum *precibus*, ſed cum *armis*, ut *efferarum gentium* Alamanniae arma recaluiſſe dicantur precibus *Regum et Regalium* Perſiae. ERF.

3. *Obtrectatores deſides et maligni.*] Chriſtianos intelligit, qui hanc Perſicam Iuliani expeditionem, ut intempeſtivam, nondum rebus Romanis intus probe conſtitutis, reprehendebant: ut videre eſt in Philippica 2. Gregorii Nazianzeni. VALES.

Unius corporis permutatione] Conſtantii morte ad unum translata poteſtate. — *Bonis ſuis protinus occaſurum* nimia laudum adhuc partarum fiducia mortem ſibi acceleraturum. W.

4. *Pygmaei vel Thiodamas agreſtis homo Lindius.*] Philoſtratus Icon. lib. II. de Pygmaeis: ἀλλὰ τοῦ θράσους, ἐπὶ τὸν ἡρακλέα οὗτοι, καὶ ἀποκτεῖναί φασι καθεύδοντα. Hercules vero τοὺς πολεμίους πανσυδὶ συλλεξάμενος, ἐς τὴν λεοντῆν ἐντίθεται. Et recte in Ammian. reſtituimus *homo Lindius:* nam τὸ *Lydius*, quod in vulg. habetur, corruptum eſt. Vid. Philoſtrat. in Theodamante. LINDENBR. Pygmaeos gentem Indiae, Plin. VII, 3. fuiſſe narrant, unius cubiti longitudine, qui cum gruibus bella geſſerint. Homer. Iliad. III, 3. Sine dubio ſimiarum genus pro hominibus habitum. *Lindius* coniecit etiam Iunius Animadv. p. 213. Eſt autem *Lindus* urbs inſulae Rhodi. W.

Thiodamas agreſtis h. Lindius.] Apollodorus in Bibliotheca II, 5. 11. bubulcum illum Rhodium, qui Herculem conviciis laceravit, tacito nomine memorat: ſed Theodamantem ab eo diſtinguit II, 7. 7. quem quidem Dryopium bubulcum facit. VALES. Memoria fefelliſſe videtur Ammianum, ut Dryopium cum Rhodio confunderet. W.

5. *Secum commentans*] diligenter perpendens, eodem ſenſu, quo Cicero Tuſc. I, 30. totam philoſophorum vitam ait *commentationem* mortis. W.

6. *Hoſtiarum ſanguine plur. aras perfundebat, tauros aliquoties immolando centenos.*] Zonaras in Iuliano pag. 22. ἔθυε δὲ τῷ Δαφναίῳ Ἀπόλλωνι ἑκατόμβας ὅλας.* LINDENBR.

Avesque candidas.] Reſtitui ſcripturam codicis Regii ac Florentini, *et Toloſ.* [ac Colbert.] In Editione Rom. legebatur *auresque*, ex quo Caſtellus correxerat *ovesque* inepte: quippe cum Marcellinus innumeros varii pecoris greges iam dixerit. Adde, quod oves candidas invenire non magni laboris eſt. Aves itaque ſcripſit Marcellinus, quas Iulianus ſuis ſaepe manibus profecabat, ut praedicat Libanius in Orat. Conſulari p. 246. VALES. Paulo ante de Leuce inſula: *Ibi et aquae* (ubi ex paterno exemplari video eſſe qui ſcribendum iudicaverit *aquilae) ſunt, et candidae aves naſcuntur halcyonibus ſimiles.* GRON. Aves candidas boni ominis fuiſſe habitas coniiciunt nonnulli ex *gallinae filio albae* ap. Iuvenal. XIII. 141. W.

Ex publicis aedibus.] Templa Deorum intelligit, in quibus Iulianus victimas immolabat, et idolothyta militibus dividebat.

Addit Marcellinus: *Ubi vindicandis potius quam cedendis conviviis indulgebant.* Non quod novum insolensque esset, Gentiles in templis convivari: id enim in usu fuisse docet Vopiscus in Tacito, aliique plures. Eoque alludit Tertullianus de Corona, cum dicit: *Et excubabit pro templis, quibus renuntiavit: et cenabit illic, ubi Apostolo non placet.* Sed Marcellinus vindicanda haec convivia appellat, cum homines in templis Deorum immortalium foede inebriantur. Sic autem scribendum esse hunc locum existimo: *Ubi vindicandis potius quam sedandis conv. indulgebant.* Quemadmodum loquitur Diocletianus in lege contra Manichaeos: *Cum vel cohibenda sint, vel etiam vindicanda.* Idem error in Epist. Ambrosii 24. occurrit: *Malui iurgium compositione cedere, quam pronuntiatione acerbare.* Scribendum enim est *sedare.* VALES.

Concedendis] Fateor, in mea officina excusum. *Cedendis*, quod ante me omnes, nihili est, nec placebat, quod Valesius reponere voluit, *sedandis.* Syllaba *con*, per scripturae compendium in libris plerumque obvia, facile potuit excidere. Ceterum totus locus placet, in quo dubium, ridere an indignari Ammianus voluerit. W.

7. *Caerimoniarum ritus*] Alterutrum sufficiebat. W.

Quisque cum impraep. liceret scientiam vaticin. professus.] Quod quidem capitale fuerat sub Constantio, ut praeter Marcellinum nostrum tot in locis, docet Libanius in Orat. de vita sua pag. XI. (Reisk. I. p. 21.) et tot leges Constantii de maleficis et mathematicis, in Codice relatae. Eleganter Mamertinus in Gratiarum actione ad Iulianum c. 23. *Suspicere*, inquit, *in caelum licet, et securis contemplari astra luminibus, qui paullo ante pecorum ritu in humum visus trepidos figebamus: quis enim spectare auderet ortum sideris, quis occasum? Ne agricolae quidem, quorum opera ad motum signorum caelestium temperanda sunt, tempestatum praesagia rimabantur. Ipsi nautae, qui nocturnos cursus ad astra moderantur, stellarum nominibus abstinebant.* Sub Iuliano itaque Mathematicis, et haruspicibus, et ariolis libera fuit artes suas exercendi licentia, adeo ut modum in eo etiam Marcellinus desiderarit. Libanius in Orat. funebri, pag. 291. (Reisk. I. p. 564.) inter laudes Iuliani praedicat, καὶ μάντεις ἐλεύθεροι φόβου: et in vita sua, p. 41. VALES.

Docilis] peritus, cf. XVI, 12. W.

8. *More pacis*] quasi pax esset, uti XXIII, 5. W.

Venas fatidicas Castalii recludere cogitans fontis.] Copiose haec narrat Sozomenus Histor. Eccles. lib. v. cap. 18. LINDENBR.

Castalii fontis.] De quo Gregorius Naz. in Orat. 2. in Iulianum, quas Philippicas soleo vocare: πάλιν ἡ Κασταλία σεσίγηται καὶ σιγᾷ, καὶ ὕδωρ ἐστὶν οὐ μαντευόμενεν, ἀλλὰ γελώμενον. Ubi lege quae Nonnus Scholiastes adnotat. VALES.

Quem obstruxisse Caesar dicitur Hadrianus.] Sozom. lib. v. cap. 18. LINDENBR.

Circumhumata corpora statuit exinde transferri.] Praecipue reliquias Babylae Martyris. Sozom. lib. v. cap. 17. Evagrius lib. I. cap. 16. Rufinus Histor. Eccles. cap. 35. *Zonar. in Iuliano p. 22.* LINDENBR.

Venas fatidicas Castalii fontis] non Delphici illius in radicibus Parnassi, sed Syriaci prope Daphnen Antiochiae, ubi tum commorabatur Iulianus. — *Quem obstruxisse dicitur Hadrianus.* Rem omnem narrat Sozomenus H. E. v. 19. Hadrianum nempe adhuc privatum, cum comperisset, fontem istum de imperio cogitantibus futura praedicere, folium lauri immersisse, cui extracto inscriptam invenerit futuri spem imperii (quas praestigias imitari liquore aliquo facile posse chymicum quemque notat van Dalen de orac. p. 282.) obstrui tamen iussisse, ne alii similia docerentur. — *Circumhumata corpora*, hoc eo pertinet, quod ibidem Sozomenus refert, Gallum Caesarem, Christianum quippe, ut locum superstitione gentilium purgaret, praeter alia et ossa martyris Babylae Daphnen pertulisse. W.

Eo ritu, quo Athenienses insulam purgaverant Delon.] Herodotus lib. 1. c. 64. Καθήρας δὲ ὧδε, ἐπ' ὅσον ἔποψις τοῦ ἱεροῦ εἶχεν, ἐκ τούτου τοῦ χώρου πάντας ἐξορύξας τοὺς νεκροὺς μετεφόρεεν ἐς ἄλλον χῶρον τῆς Δήλου. LINDENBR.

Athenienses ins. purgaverant Delum.] Bis est ab Atheniensibus purgata Delos ex Apollinis responso. Primo enim eam purgavit Pisistratus, ut narrat Herodotus 1, 64. Sed cum Pisistratus haud totam insulam purgavisset, sed quantum dumtaxat e templo quaquaversus prospici poterat, rursus eam Athenienses integram iussu oraculi lustraverunt anno 6. belli Peloponnesiaci, ut fuse narrat Thucydides in lib. 3. c. 104. (ubi vid. Interpretes p. 571. Bip. Vol. 2. Cf. etiam lib. 1. c. 8. W.) Diodorus Siculus in 12, 58. VALES.

CAPVT XIII.

1. *Daphnaei Apollinis fanum, quod Epiphanes.*] Sozomenus lib. v. cap. 18. a Seleuco patre Antiochi conditum scribit: qui halosin quoque eius narrat lib. eod. cap. 19. De Antiocho Epiphane vid. Eustath. in Dionys. ad illum vers. Ἀντιόχοιο μέσην, pag. 118. LINDENBR.

Daphnaei Apollinis fanum, quod Epiphanes Antioch.] Immo Seleucus Nicator id templum primus constituisse dicitur, teste Libanio in Antiochico, p. 349. et Sozomeno in lib. 5. cap. 19. Nam cum ei inter venandum in eo loco aureus teli mucro e terra se ostendisset, simulque draco capiti supervolans apparuisset, memor veteris oraculi quo Daphnen Apollini consecrare monitus fuerat, locum Apollini sacravit, nemusque ac templum addidit, ut ait Libanius: in quo legendum est, καὶ αὐτίκα τέμενός τε ἀπεδέδεικτο, καὶ φυτὰ καὶ νεὼς ἐδέχετο, etc. Sed fortasse Antiochus Epiphanes hoc Apollinis templum auxit, et donariis ornavit. Ludos certe magnificentissimos ab eo Daphne celebratos fuse describit Polybius apud Athenaeum p. 194. c. VALES. Cf. etiam Gibbon. T. v. p. 400. 408. ss. W.

Simulacrum in eo Olympiaci Iovis] de quo Phidiae immortali opere vide Pausaniam v, 11. et *Völkel* singulari libello *über den Tempel u. die Statue des Jupiter zu Olympia* L. 1794. *Aequiparans magnitudinem*, quae sexaginta pedum esse dicitur. — De Daphne omnino vide supra xix, 12. et quos ibi laudavi-

mus, quibus adde modo laudatum Sozomenum c. 19. et *Gibbonum* P. v. p. 400. ff. qui ex prifcis auctoribus undique decerpta in unum collegit fertum. W.

2. *Sufpicabatur enim id Chriftianos.*] Id certe affirmat Iulianus in Mifopogone p. 361. Spanh. his verbis: ἐπεὶ δὲ ἀπεπέμψαμεν τὸν νεκρὸν τῆς Δάφνης, οἱ μὲν ἀφοσιούμενοι τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ἐξ ὑμῶν ἀντέδωκαν τοῖς ὑπὲρ τῶν λειψάνων ἠγανακτηκόσι τοῦ νεκροῦ τὸ τέμενος τοῦ Δαφναίου θεοῦ. οἱ δὲ, εἴτε λαθόντες εἴτε μὴ, τὸ πῦρ ἔδειξαν ἐκεῖνο. *Poftquam vero cadaver ex Daphne amovimus, quidam ex vobis minus erga Deos religiofi, templum Daphnaei Apollinis tradiderunt iis, qui ob mortui reliquias amotas erant infenfi. At illi feu clam, feu aliter, templum incendio confumpferunt.* VALES.

3. *Rumore leviffimo*] Imperator enim enuntiari hanc veram caufam noluit. W.

Ambitiofo circumdari periftylio.] Id eft, atriis columnariis ampliffimis, ut in hoc lib. XXII. cap. 16. ubi de Serapii defcriptione. *Statius Silvar. 3. pag. 69. *Innumeris fpatia interftincta columnis.** Gloffarium vetus: *Periftylium*, περίστυλον; et alibi: περίστυλον, *manfio*. Pollux lib. 1. cap. 8. Εἴποις δ' ἂν τὸν περίστυλον τόπον περικίονα, καὶ γὰρ στῦλος καὶ κίων ὀνομάζεται, κατὰ δὲ τοὺς Ἀττικοὺς περίστοον. *Periftylii* voce Vitruvius utitur lib. III. cap. 1. lib. VI. cap. 4. *et 9. Suet. lib. 2. cap. 82. Plin. Epift. 72. ad Traian. Cicero pro domo, *ampliffimum periftylium.* Varro apud Nonium in Sabulum.* LINDENBR.

Afclepiades Philofophus.] Hic Afclepiades Cynicae fectae Philofophus ad Conftantii comitatum venerat tempore Magnentiani belli, ut Marcellinus indicat. Iulianus in Orat. ad Heraclium πῶς κυνιστέον, eius meminit: ἀνῆλθεν ὁ Ἀσκληπιάδης, etc. VALES.

Deae Caeleftis.] Vid. P. Pithoei Adverfar. lib. 1. cap. IV. *Profper. de Provid. lib. 3. cap. 38.* LINDENBR.

Deae Caeleftis.] Caeleftem Deam Carthagine praecipue cultam effe pervulgatum eft, quam leoni infidentem fingere folebant, ut docet Apuleius in principio lib. 6. *Magna Iovis germana, et coniuga, feu tu Sami tenes vetufta delubra, five celfae Carthaginis, quae te virginem vectura leonis caelo commeantem percolit, beatas fedes frequentas.* Unde Tertullianus in Apologet. cap. 12. *Ad beftias*, inquit, *impellimur. Certe, quas Libero, et Cybele, et Caelefti applicatis.* Et Dio in Helagabalo 79, 12. fcribit, eum, cum Uraniam Carthaginenfium Deo fuo defpondiffet, dona propter nuptias a fubditis exegiffe: dotem autem accepiffe leones duos aureos, qui Uraniae appliciti erant. Ceterum huius Caeleftis cultum Carthaginenfes a Phoenicibus, quippe Phoenicum coloni, didicerant. Phoenices enim et Affyrii Venerem οὐρανίαν magnopere colebant, tefte Herodoto in lib. 1. et Paufania in Atticis. Herodianus etiam in lib. 5. refert, quam Afri Uraniam feu Caeleftem vocant, eam a Phoenicibus dici ἀστροάρχην: quod confirmat Marcianus Capella in lib. 8. principio: *Aftroarchemque, Uraniam certe Libyffam apparuiffe rati, locum confeffionis honoratiffimae praebuere.* VALES.

Breve figmentum, imagunculam, *quocumque ibat, fecum folitus efferre* quod et Appuleius non uno loco de fe profitetur,

v. c. p. 506. ed. Floridi: „morem mihi habeo, quoquo eam, ſimulacrum alicuius Dei inter libellos conditum geſtare.“ W.

Accenſisque cereis ex uſu ceſſit.] Paganae ſuperſtitionis inſtitutum fuit, cereos ante idola accendere. Hieronymus lib. XVI. c. 57. in Eſaiam: *Tutelae ſimulacrum cereis venerans et lucernis.* Quod cum in Chriſtianorum quoque Eccleſiis frequentari Vigilantius Barcilonenſis animadvertiſſet, aegre admodum tulit: eius haec verba refert D. Hieronymus: *Prope ritum gentilium videmus, ſub praetextu religionis introductum in Eccleſias, Sole adhuc fulgente moles cereorum accendendi,* etc. Sed moris huius cauſam erudite admodum D. Hieronymus in Tractatu contra Vigilantium docet. LINDENBR.

Medietate noctis emenſa] paullo poſt mediam noctem. — *Ignes aridis nutrimentis erecti* maiorem vim adepti. Reineſius malebat eVecti, praeter neceſſitatem. W.

4. *Aquarum inceſſit inopia.*] Ex qua caritas annonae conſecuta eſt, ut docet Libanius in Orat. quae πρεσβευτικὸς ſeu legatio inſcribitur, et in vita ſua, pag. 42. in qua quidem paenuria Iulianus tredecim millia modiorum tritici Antiochenſibus largitus eſt. Libanius in legatione, pag. 168. et Iulianus in Miſopogone. *De hac aquarum paenuria Chryſoſtomus in Oratione 1. et 2. in Babylam pag. 724. et 781. et Homilia IV. de laudibus S. Pauli ſub initium; item Homilia 4. in S. Matthaeum, ubi hanc ſiccitatem adſcribit Iuliani Aug. ſacrificiis, quibus capita fontium polluerat: denique in Homilia 39. in Epiſtolam priorem ad Corinthios. VALES.

Aquarum pulſibus] cf. XV, 4. W.

5. *Reliqua*] e priori terrae motu, XVII, 7. W.

CAPVT XIV.

1. *Suſceptae popularitatis amore vilitati ſtudebat venalium rerum.*] Sozomenus Hiſtor. Eccleſ. lib. V. cap. 18. Socrat. lib. III. cap. 15. Caſſiodor. lib. VI. cap. 40. LINDENBR.

Suſcepta popularitatis amore.] Caſaubonus ad Hiſtoriam Auguſt. adnotavit ſcribendum eſſe *ſuſcepto:* ſed cum in codice Regio [et Colbert.] et in Editione Rom. ſcriptum invenerim *ſuſcepta,* auctoritatem eorum exemplarium ſequi malo. Quid enim planius hac ſcriptura? *Nulla probabili ratione ſuſcepta, popularitatis amore vilitati ſtudebat venalium rerum.* Iulianus enim cum plebem infimam, ſtatim atque Antiochiam ingreſſus eſt, in theatro clamantem audiſſet, annonam nimis caram eſſe; annonae pretium conſtituit, aureum ſcilicet pro XV. modiis. Et ipſe primus frumentum quod ex Aegypto ſibi advectum fuerat, venale in foro propoſitum, eo quo dixi pretio vendidit. Sed Curiales cum eam vilitatem viderent, frumentum quidem Principis emerunt; ſuum autem in agris ſuis extra Antiochiam maiore pretio vendiderunt. Quod cum indigne ferret Iulianus, Curiales omnes in Palatium accitos acerbe increpuit, et in cuſtodiam duci iuſſit: ſed mox miſſo milite unumquemque in domum ſuam dimitti

praecepit, ut narrat Libanius in Orat. funebri, p. 306. (Reisk. I. p. 587.) et Iulianus in Misopogone. VALES.

Vilitati studebat.] Adeo non puduit maximos olim Principes curam publicae annonae gerere, petentique populo vilitatem proponere. Exemplum suppeditat Tacitus in fine lib. 2. de Tiberio, et Lampridius in Alexandro Severo. Idatius denique in Fastis, Constantio IV. et Maximiano IV. Coss. *Vilitatem*, inquit, *Imperatores iusserunt esse.* Id tamen moderate et cum iudicio fieri debet: alioquin, ut ait Marcellinus in hoc loco, vilitas aliter quam convenit ordinata, inopiam gignit et famem. Quod sane de Commodo testatur Lampridius c. 14. *ipse vero*, inquit, *saeculum aureum Commodianum nomine assimulans, vilitatem proposuit, ex qua maiorem postea penuriam fecit.* Itaque in Iuliano id merito reprehendit Socrates in lib. 3. cap. 15. VALES.

2. *Galli similis fratris, licet incruentus*] v. XIV, 7. W.

Obtrectatores] uti Syri omnes, ita Antiocheni inprimis ob dicacitatem et scurrilitatem male audiebant. W.

Volumen composuit invectivum, quod Antiochense vel Misopogonem app.] Gregor. Nazianz. Zosimus lib. III. II. pag. 713. in Iulian. Orat. 2. *Zonaras in Iuliano,* Socrat. Histor. Eccles. lib. III. cap. 15. Sozomenus lib. V. cap. 18. Cassiodorus lib. VI. cap. 40. Nicephorus Callistus lib. X. cap. 27. LINDENBR.

Volumen composuit invectivum, quod Ant. vel Misopogonem.] Hic locus fraudi fuit viro doctissimo, qui Misopogonem adnotavit a Iuliano scriptum esse sub finem anni 362. Mamertino et Nevitta Coss. sed Iulianus ipse in eo elegantissimo Satyrico aperte significat, sequenti anno scriptum fuisse. Etenim et Calendarum Ian. meminit, quibus Consul ipse processit, et votorum. εἶτα ἡ πάγκοινος ἑορτή, etc. quem locum in Notis ad lib. 23. explicabimus. Et Iuliani avunculi sui mortem commemorat, qui anno D. 363. interiisse dicitur a Marcellino. Postremo in pag. 66. Antiochenses inducit conquerentes, quod gravitatem ac tristitiam ipsius septimo iam mense tolerarent. Ingressus autem erat Antiochiam sub exitum mensis Iunii, ut supra notavi. Igitur affecto iam mense Ianuario id opus Iulianus edolavit. Proinde male Consulatu Mamertini et Nevittae id retulit Marcellinus: qui neque caussam ipsam, propter quam id volumen est scriptum, satis expressisse mihi videtur. Consule Socratem in lib. 3. cap. 15. et Sozomenum in V. VALES. Et quoties id fit vel ab accuratissimis, ut aliquid in narrando praecipiant? Quae vero hic culpa Ammiani, qui diserte monet id *deinceps* compositum? Et ad quod quaeso tempus illam voculam referre possumus, quum iam quarto nonas decembres facta enarrasse ostenderit? Utique minimum ad anni sequentis aliquam partem. GRON. Cf. Gibbon. T. v. p. 450. W.

Addensque veritati complura] falsa nempe. Haec Ammianum amore patriae, (erat enim Antiochenus, uti patet ex epistola quadam Libanii ad eum data) scripsisse iudicat Vales. in praef. p. LXXVI. sq. W.

3. *Cercops.*] Vid. Suid. in Κέρκωπες. LINDENBR.

Cercops] Cercopithecus, caudatarum genus simiarum, ad ignominiam deinde dicti homines vel deformes, vel fraudulenti. Vide, si tanti est, ad Alciphronem I, 28. olim adnotata. W.

Barbam prae se ferens hircinam.] Lib. XXV. c. 4. *Hirsuta barba in acutum desinente vestitus:* qualis Philosophorum *(quorum mores Iulianus adfectabat,) barba erat. Arnob. lib. 6. *barba boni ponderis et philosophicae densitatis.** Apuleius Milef. XI. *Nec ille deerat, qui Magistratum fascibus purpuraque luderet: nec qui pallio, baculoque, et buxeis, et hircino barbitio Philosophum fingeret.* Hieronymus ad Eustoch. de Virginit. *Hircorum barba, nigrum pallium, et nudi patientia frigoris pedes.* Et convicium habebatur, hoc nomine censeri: ut Plautus in Pseudol. Scen. *Minus mal.*

Heus tu, qui cum hirquina adstas barba.

Hinc *capella* vocatus fuit Iulianus. Sup. lib. XVII. c. 11. *In odium venit cum victoriis suis capella, non homo.* Eoque nomine ipse Iulianus Persas appellat, lib. XXIV. c. 8. *Deformes illuvie capellas et taetras.* LINDENBR.

Barbam prae se ferens hircinam] quam animalcula quaedam molesta perambulasse fatetur ipse in Misopogone p. 338. W.

Grandiaque incedens.] Aperte graecissat: est enim plane id, quod apud Homerum saepe occurrit, μακρὰ βιβάς. VALES.

Oti frater et Ephialtis, quorum proceritatem Homerus.] Homer. Odyss. λ. 307. ss. *Hyginus fab. 28.* LINDENBR.

Et victimarius.] Idem dicit Zonaras: οἱ Ἀντιοχεῖς ἀποσκώπτοντες εἰς αὐτὸν, θύτην ἔλεγον, ἀλλ' οὐ βασιλέα σφίσιν ἐπιδημῆσαι· καὶ διὰ τὸ καθειμένον ἔχειν ἐκεῖνον τὸν πώγωνα, τράγον αὐτὸν ὠνόμαζον: *Antiochenses eum irridentes, victimarium aiebant, non Imperatorem ad se venisse, et ob demissam barbam hircum eumdem appellabant.* Sane Iulianus victimas saepe instar popae ipse iugulabat: eumque ab huiusmodi in sacrificando αὐτουργίᾳ commendat Libanius in Orat. Consulari. VALES.

Pro Sacricola.] Eadem voce utitur Tacitus in 3. Hist. c. 74. *Domitianus linteo amictu turbae sacricolarum immistus, etc.* Et Apuleius in lib. 4. Floridorum (p. 818. ed. in usum Delph.) *Sum enim non ignotus illius sacricola, nec recens cultor:* denique Solinus. (ad quem vid. Salmas. p. 9. W.) VALES.

Vehens sic. pro sacerdotibus sacra.] Proprium sacerdotum est, sacra ferre. Unde Virgilius cum in 2. Georgic. v. 275. ait,

Me vero primum dulces ante omnia Musae,
Quarum sacra fero;

Musarum se sacerdotem esse significat, ut recte notavit Servius. Ministri autem qui sacra ferebant, proprie ἱεροφόροι dicuntur a Graecis, ut est apud Plutarchum de Iside et Osiride. Firmicus in lib. 3. cap. XI. *Prophetas, aut vestitores divinorum simulacrorum faciet, aut divinarum baiulos caeremoniarum.* In Graeco unde ea transtulit Firmicus, sic fuisse non dubito: προφήτας, ἢ ἱεροστόλους ποιήσει ἢ ἱεροφόρους. Nam et Plutarchus ἱεροστόλους (ἱεροστολιτὰς vocat Porphyrius in 4. de abstinentia) et ἱεροφόρους coniungit. VALES.

**Stipatusque mulierculis.*] Hanc pompam Iuliani luculente describit Iohannes Chrysostomus in Oratione contra Gentiles pag. 761. *Equus,* inquit, *Regius et Protectores longo post intervallo sequebantur: lenones vero et productrices mulierculae, et impurissimorum hominum colluvies Imperatorem undique stipa-*

bant cum cachinnis et vocibus quae huiusmodi homines decebant. Hunc comitatum in deliciis habebat Imperator, hos per fora et vicos circumducebat, prae his Duces contemnens et Praesides. VALES.

4. *Casium montem.*] Qui Antiochiae erat ad meridiem, ut docet Libanius in Antioch. pag. 372. Hegesippus in lib. 3. cap. 5. sic dictus a Caso Cretensi, qui Casiotim partem Antiochiae condidit, teste ibidem Libanio. Hinc ὀροκάσσιὰς arx Antiochiae dicta, ut ait Procopius in 2. de fabricis. VALES. Distinguendus hic mons ab altero in Aegypto prope Pelusium. Cf. Salmas. ad Hadriani Spartianum p. 132. s. et Penzel in Adnotatt. ad Strabonis interpretationem vernaculam p. 2293. W.

Unde secundis galliciniis videtur primi Solis exortus.] Iul. Solinus cap. 39. *In Seleucia alter Casius mons est Antiochiae propinquus, cuius e vertice vigilia adhuc quarta conspicitur globus Solis, et brevi corporis circumactu, radiis caliginem dissipantibus, illinc nox, hinc dies cernitur.* Plinius lib. v. cap. 22. *Marcian. Capella lib. 6. p. 255.* LINDENBR.

Iovi faceret rem div.] Iovi scilicet Casio. Libanius in legatione ad Iulianum sub finem: ἱκετεύει σε πόλις πολλούς σοι θεοὺς παρασχομένη συμμάχους οἷς ἔθυσας, τὸν Δία, τόν τε ἐπὶ τῇ κορυφῇ, καὶ τὸν ἐν ἄστει, παρ' ὃν εἰσῆλθες ὕπατος. *Supplicat tibi civitas, quae multos tibi auxiliares Deos praestitit: Iovem tum eum qui in montis vertice, tum illum qui in urbe est, cuius templum Consul adiisti.* Iovem Casium, et Philium intelligit. De Iove Casio Libanius loquitur in Antiochico, pag. 354. et in Epist. 637. *et nummus Traiani hanc habet Inscriptionem: Διὸς Κασίου; ex altera parte: Σελευκέων π. Συρίας.* VALES.

Praesidalem esse Theodotum.] Praesidalis dicitur, qui Praesidatu functus est. Sic Fidultius quidam Praesidalis dicitur in lib. 29. initio: et Bonosus quidam a Symmacho in Epist. 71. lib. 4. vir Praesidalis vocatur, quem in lib. 5. geminae administrationis integritate conspicuum appellat. Eadem forma qua Sacerdotalis, et Proconsularis dicuntur, qui Sacerdotium provinciae, et Proconsulatum gessere. In veteribus Glossis Praesidalis ἡγεμονικὸς dicitur. Sane Graeci illos quos Latini Praesides, ἡγεμόνας vocant. Sic apud Eusebium in lib. 2. de vita Constantini cap. 23. et alibi: et apud Hieroclem ἐν συνεκδήμῳ, (quem librum Constantinus περὶ θεμάτων laudat frequenter) ἐπαρχία ὑπὸ ἡγεμόνος est provincia Praesidalis. VALES.

Theodotum Hierapolitanum] Quae de se ipse fatetur in sequentibus Theodotus, facta sunt eo tempore, quo Constantius Hierapoli fuit, XXI, 13. — *Dubietate.* Vox sequioris aetatis, uti *nimietas* XIX, 4. Cf. Interpretes ad Eutrop. p. 377. ed. Tzschuck. *Magnentii membrum* caput. W.

Iuliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati.] Solent hoc modo puniri perduelles atque tyranni: exempla affatim exhibet Historia Augg. Capitolinus in Maximinis c. 23. *Statim Maximini statuae atque imagines depositae sunt, et eius Praefectus Praetorio occisus est, cum amicis clarioribus. Missa etiam Romam capita sunt eorum.* Spartianus in Pescen. Nigr. c. 6. *Huius caput circumlatum pilo Romam missum, filii occisi, necata uxor, patrimonium publicatum.* Sic Gainae caput hastili praefixum

Conſtantinopolim adductum fuit. Et Athenodoro Iſaurorum primo, in Iſauria capto decollatoque, *caput eius Tarſum civitatem allatum pro portis haſtili fixum extabuit.* Marcellinus Comes Indict. v. Anaſt. Aug. Coſ. LINDENBR.

5. *Ut prudens definivit, inimicorum minuere numerum, augereque amicorum ſp.*] Reſpexiſſe videtur ad Socratis dictum, de quo ſic Stobaeus Sermone CCXIII. Ὁ αὐτὸς ἐπερωτῶν Κροῖσον, τί παρὰ τῆς βασιλείας ἔσχε τιμιώτατον; εἶτα ἐκείνου εἰρηκότος, τὸ τοὺς ἐχθροὺς μετελθεῖν, καὶ φίλους εὐεργετεῖν, πόσῳ μᾶλλον (ἔφη) χαριέστερον ἐποίησας, εἰ καὶ τούτους εἰς φιλίαν μετετρόπωσας. *Vid. Apophthegm. Graece in Ariſtide p. 339.* LINDENBR.

Ut prudens definivit.] Socrates, teſte Themiſtio in Orat. IX. VALES.

6. *Rectoris Aegypti*] „Ecdicii. — Ridiculus error Baronii Ann. T. 4. p. 36. Iſta Ammiani recenſens, cum vero apud Iovem Caſium, inquit, eſſet, illuc ad eum profectos ait Ammianus rhetoras Aegypti atque de inveniendo Api ſpem Iuliano iniecisse.“ Reineſius. W.

7. *Antiquis obſervationibus*] ritibus, cultu. W.

Mnevis et Apis.] Diodorus Sicul. lib. I. c. 21. Herodotus lib. III. 27. 28. Strabo lib. XVII. p. 807. Almel. Aelianus Hiſtor. anim. lib. XI. cap. X. et XI. Tacitus Hiſtor. lib. V Pompon. Mela lib. I. cap. 9. Plinius lib. 8. cap. 46. Solinus cap. 35. Euſebius de praepar. Evang. lib. II. cap. I. lib. III. cap. 3. Libanius Sophiſt. in Oration. de bovis laudatione, pag. 96. Macrobius Saturnal. lib. I. cap. 21. Michael. Glycas lib. II. pag. 180. Pl. Lactantius in Stat. Theb. lib. III. LINDENBR.

Mnevis Soli ſacratur] antiquior Apide, poſtea prae hoc neglectus. Heliopolitae pro Deo coluerunt. Aelian. Hiſt. animal. XI, II. Plin. VIII, 46. Iablonsky Pantheon II, 262. ſſ. *Sequens* (Apis) *Lunae* poſtea et Soli. Memphi habuit ſtabulum, ſed ambitioſum. Aelian. l. l. XI, 10. Iablonsky II, 178. ſſ. 181. Weſſeling. ad Diod. Sic. I, 21. p. 334. Bipont. *Genitalium* ingenitarum *notarum* quales novem et viginti numerabant. *Poſt vivendi ſpatium praeſtitutum* viginti quinque annorum. Plin. VIII, 46. Solinus c. 32. Plutarchus de Iſide p.... (Locum non inveni. ERF.) ποιεῖ δὲ τετράγωνον ἡ πεντὰς ἀφ' ἑαυτῆς — ὁ Ἄπις. *Quadratum quinarius numerus producit a ſe — quot annos vivere ſolet Apis.* — Iablonsky p. 194—198. — *Sacro fonte immerſus*, qui fons quis fuerit, haud facile quis dixerit, quum ſacerdotes ipſi locum, ubi eſſet, diligentiſſime celarent. Iablonsky p. 199. Cf. etiam Salmaſ. ad Solin. p. 312. W.

Nec niſi ſemel ei in anno.] Huius lectionis primus auctor fuit Accurſius. Nam in Editione quidem Rom. perinde ut in MSſ. Regio et Flor. [ac Colbert.] ſic legitur: *Necatur horago arei bos fem. inv. cum notis cert. offertur. quo perempto alter, etc.* Unde P. Caſtellus hanc emendationem effinxerat, quam Gelenius quoque eſt ſecutus: *Necatur. Io Inachi bos femina, etc.* Prorſus inſulſe. Sic autem ſcribendum videtur: *Necatur eadem hora et bos femina, quae ei ſemel in anno inventa cum notis cert. offertur: quo perempto, etc.* Ita enim Solinus in cap. 35. ex quo

haec Marcellinus noster exscripsit, et Plinius in lib. 8. cap. 46. VALES. Quum igitur adeo hic haesitetur, an tam aliena visa fuit utrique Valesio coniectura Salmasii, ut ne laudandam quidem alteruter crediderit? Certe sanctior est et eo quod editur, et eo quod ab Henrico proponitur. Eam scribit ad Solinum pag. 441. (p. m. 311. W.) esse, *necatur hora et quae ei bos foemina inv. cum n. c. offertur: quo perempto alter.* etc. quum in praecedentibus etiam maluisset *bos diversis genitalium notarum figuris expressis, maximaque omnium.* GRON. Melius, meo sensu, Valesius. Ceterum aliter rem narrat Aelianus l. l. Cf. Iablonsky p. 187. W.

Defertur Memphim.] Ms. *dicitur Memph.* ἴσ. *ducitur Memph.* LINDENBR. Cf. Salmas. ad Solin. p. 313. Iablonsky III, 191. ss. W.

Urbem praestantem praesentiaque.] Sic primus edidit Gelenius. Nam Castellus ita emendaverat: *Urbem praest. frequentiaque num. Asclepii claram:* cum in Editione Rom. legeretur: *Urbem praesentiam frequentia hominis Aesculapii claram.* Quemadmodum etiam legitur in codice Regio, *et Tolos.* [ac Colbert.] nisi quod in Regio τὸ *praesentiam* desideratur. Equidem hunc locum sic malim legere: *Ducitur Memphin urbem frequentem, praesentiaque num. Aesculapii claram.* VALES.

8. *Inductus in thalamum esse coeperit sacer.*] Diodorus Sicul. lib. I. c. 85. Ὅταν δ' εὑρεθῇ, τὰ μὲν πλήθη τοῦ πένθους ἀπολύεται, τῶν δ' ἱερέων, οἷς ἐστὶν ἐπιμελὲς, ἄγουσι τὸν μόσχον τὸ μὲν πρῶτον εἰς Νείλου πόλιν, ἐν ᾗ τρέφουσιν αὐτὸν ἐφ' ἡμέρας τετταράκοντα, ἔπειτα εἰς θαλαμηγὸν ναῦν οἴκημα κεχρυσωμένον ἔχουσαν ἐμβιβάσαντες, ὡς θεὸν ἀνάγουσιν εἰς Μέμφιν, εἰς τὸ τοῦ Ἡφαίστου τέμενος. Plinius lib. VIII. cap. 46. *Inventus deducitur Memphin a Sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quae vocant thalamos.* Iul. Solinus cap. 35. LINDENBR.

Coniecturis apertis signa rerum futurarum dicitur demonstrare] quod tamen nonnisi nutibus, vel corporis motibus factum dicitur. W.

Indiciis aversari videtur.] De Apidis oraculo illustre exstat exemplum apud Diogenem Laërtii f. in Eudoxo VIII, 8, 6. Sed Pausanias in Achaicis c. 22. aliud in templo Apidis oraculi captandi genus fuisse significat. Nam cum Pharis in templo Mercurii hanc rationem captandi oraculi esse dixisset, ut accenso ture Deum ad aurem accedentes interrogarent: deinde aures sibi obturarent, donec e fano egressi essent: ac tum demum amotis inde manibus quam primam ab obvio quoque vocem audissent, eam oraculi instar acciperent: sic subiungit: τοιαύτη καὶ αἰγυπτίοις ἑτέρα περὶ τοῦ Ἄπιδος τὸ ἱερὸν μαντεία καθέστηκεν. Sane Aegyptios in observandis vel fortuitis puerorum sermonibus superstitiosos fuisse docet Plutarchus de Iside. VALES. Cur timuit citare *indiciis averti?* GRON.

Germanicum Caesarem, sicut lectum est, aversatus.] Plinius lib. VIII. cap. 46. Solinus cap. 35. LINDENBR. Plinius sic: *Responsa privatis dat, e manu consulentium cibum capiendo. Germanici Caesaris manum aversatus est, haud multo post extincti.* W.

CAPUT XV.

2. Ammianus h. l. omnino Aegypti ambitum describit, qualis sub regibus fuit, ita ut per litora mediterranei maris ad Syrtes, interius ad Garamantas usque extendatur. cf. cap. 16. initio et in fine. W.

Super antiquitate certat cum Scythis.] Hanc contentionem fuse narratam legere est in lib. 2. Iustini c. 1. qui tandem concludit, antiquiores semper habitos esse Aegyptiis Scythas. Sed Herodotus in lib. 2. c. 2. et Pausanias in Atticis c. 14. illud certamen inter Aegyptios et Phrygas fuisse testatur. Videlis Scholiastem Apollonii ad lib. 4. v. 268.

Μήτηρ Αἴγυπτος προτερηγενέων αἰζηῶν.

Unde et primam omnium urbem Thebas Aegyptias conditam esse scribit: cui consentit Diodorus Siculus in lib. 1. et Plinius in lib. 7. cap. 56. VALES.

A Meridiali latere Syrtes maiores] Hic vero omnia susque deque miscuit Marcellinus. Syrtes enim maiores, et Borium promontorium ab Occasu habet Aegyptus: a Meridie Elephantinen, et Meroen, et Aethiopiam: ab Ortu vero Arabiam, et Syriam Palaestinam, et mare Rubrum: denique a Septemtrione mare Aegyptium: ut docent Ptolemaeus, Strabo, Orosius, aliique. VALES.

Phycus et *Borion* promontoria sunt Cyrenaicae, *Garamantes* Libyam interiorem pervagantes populi. Cf. Heeren Ideen üb. d. Politik u. s. w. der alten Völker, Th. 1. p. 164. — *Catadupi* ad catarractas Nili habitantes. Plin. v. 9. W.

Scenitas praetenditur Arabas, quos Saracenos nunc appellamus.] Lib. XXIII. c. 6. *Scenitas Arabas, quos Saracenos posteritas appellavit.* Plinius lib. v. cap. XI. Solinus cap. 36. Malchus Rhet. in Eclogis legat. pag. 73. τὶς τῶν Σκηνιτῶν Ἀράβων, οὓς καλοῦσι Σαρακηνούς. Ex his Erembos vel Troglodytas potissimum Saracenos vocatos, Eustathius scribit in Dionysii periegesin, pag. 28. LINDENBR. Cf. etiam XIV, 4. et Ind. 1. W.

Issiaco dist. mari quod q. nom. Parthenium.] In Regio codice *Isaico* scriptum reperi. In Editione Rom. [et in Ms. Colbert.] *Isiaco*. Primus Gelenius vulgatae lectionis auctor fuit, qui de Issico sinu hunc locum intellexit: cui favere videtur alter Marcellini locus c. 16. §. 9. ubi dicit: *Cum quondam ex Parthenio pelago venientes aut Libyco, etc.* Parthenium igitur mare Marcellinus ad dextram Aegypti collocat, Libycum ad sinistram. Cui refragatur Eustathius in Scholiis ad Dionysium de situ orbis, ubi Φαρίαν θάλατταν, quod est mare Libycum,*) aliis παρθένιον κόλπον dici auctor est: cui subscribit Macrobius in lib. 7. Saturnalium. *Sed Marcellino adstipulatur Cyrillus in vita S. Euthymii. *Ille autem* (inquit) *cum Ioppen venisset, et quoddam adscendisset navigium, quod petebat Corycum: ubi fuit in ipso mari Parthe-*

*) Non Libycum, sed vel Aegyptium, vel potius Libycum simul et Aegyptium intelligendum putat V. D. in Miscell. Obss. Batavis T. V. P. 3. p. 71. W.

nico, etc. Et Gregor. Nazianz. in Oratione 19. *Παρθενικὸν πέλαγος* vocat, quod eſt circa inſulam Cyprum. Gregorius Presbyter in vita Nazianzeni, et vetus auctor vitae S. Stephani iunioris capite 16. *Παρθένιος* nominant.* VALES. Cf. Hemſterhuſ. in Miſcell. Obſſ. Batavis T. v. P. 3. p. 71. W.

3. *Super benivolo omnium flumine Nilo.*] Sic Mſ. Flor. nam in vulg. deſiderantur verba haec, *benivolo omnium flumine.* Quae tamen ut in laudes Nili ſcripta, non ſunt omittenda, Diod. Siculo conſentiente, ad cuius imitationem dicta videntur lib. I. c. 36. *Ταῖς εἰς ἀνθρώπους εὐεργεσίαις ὑπερβάλλει (Nilus) πάντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην ποταμούς.* LINDENBR.

Quem Aegyptum Homerus appellat.] Homer. Odyſſ. δ. 477. et Euſtathius in eund. pag. 173. Strabo lib. I. pag. 27. (29. Almel.) Ambroſius Epiſcop. de Abraham. lib. II. cap. 10. LINDENBR.

4. *Origines fontium Nili.*] De Nilo, eiusque inundationum cauſis, vid. Herod. lib. II. c. 19. 20. Diodorus Sicul. lib. I. c. 36. Strab. lib. XVII. p. 789. Almel. *Lucanus lib. x. v. 194—330.* Plin. lib. v. cap. 9. Solinus cap. 35. Philoſtrat. in Iconib. Heliodorus lib. II. et IX. Theophylactus Simocat. lib. 7. pag. 366. Zonar. in Severo pag. 216. Scholiaſt. Apollon. lib. IV. num. 23. LINDENBR.

Origines fontium — poſterae quoque ignorabunt aetates] in quo tamen tua te fefellit divinatio. Quos enim initio ſeculi decimi ſeptimi (1618.) *Päzius* e familia Ieſuitarum detexerat Nili fontes, eosdem nuper *Brucius* eodem loco invenit. v. Itinera eius ed. Lipſ. Germ. P. III. p. 576. et *Blumenbachii* notas ad eundem P. v. p. 269. W.

6. *Erigi*] oriri. Similiter XVI, 12. erigebantur craſſi pulveris nubes. W.

7. *Prodromis*] praecurſoribus. *Eteſiarum* Plinius II, 47. XVIII, 28. W.

Spiritu controverſo.] Salmaſius ad Solinum pag. 422. (p. m. 300. W.) diſerte hic corrigendum monet *contra verſus;* ſed ut opinor contra veterem ſcripturam Mſſtorum; quam praeſtat retinere, etſi eadem ſententia. vide ſupra. c. 8. §. 2. GRON.

Spiritu controverſo.] vento ab oſtiis Nili vehementius inſurgente. W.

8. *Rex autem Iuba Punicorum confiſus textu librorum.*] Non armis magis, quam litterarum ſtudiis praecluis olim Africa. Atque ut belli monumenta plurima reſtant, ſic doctrinarum quoque indicia non pauca: quibus etiam ipſi Romani uti non erubuerunt. Laudantur libri Punici a C. Salluſtio in bello Iugurth. c. 17. *Ut ex libris Punicis, qui Hiempſalis Regis dicebantur, interpretatum nobis eſt.* Solinus cap. 34. *Hoc affirmant Punici libri, hoc Iubam Regem accepimus tradidiſſe.* Idem cap. 55. *Iubae et Archelai Regum libris editum eſt.* *Tatianus adverſus Graecos: Ἰόβας περὶ Ἀσσυρίων γράφων, παρὰ Βηρώσου φησὶ μεμαθηκέναι τὴν ἱστορίαν. εἰσὶ δὲ αὐτῷ βίβλοι περὶ Ἀσσυρίων δύο. Hinc eſt, quod *Beroſi ſectatorem Iubam* Tertullianus appellat in Apolog. et Aelianus de Animalibus lib. 9. c. 58. Athenaeus Deipnoſoph. lib. 3. p. 83. B. Ἰόβαν τῶν μαυρουσίων βασιλέα ἄνδρα πολυμαθέστατον vocat.* Citatur porro Iuba hic, quantum in praeſentia-

rum

rum memini, a Philoſtrato in lib. de Vita Apollon. *Athenaeo Deipn. lib. I. p. 15. A.* Plinio Hiſtor. Natural. Servio in Virg. Aeneid. VI. 833. Plinii verba haec ſunt lib. 5. cap. I. *Iuba Ptolemaei pater, qui primus utrique Mauritaniae imperavit, ſtudiorum claritate memorabilior quam regno.* Deque eo ita Feſtus Avienus in Ora marit.

Octaviano Principi acceptiſſimus,
Et literarum ſemper in ſtudio Iuba.

Ita Magonis Poeni, quem Dionyſius transtulit, *ut Varro teſtatur de Re Ruſtica lib. I. cap. I.* et Hannonis, cuius περίπλους Λιβύης adhuc exſtat, auctoritate non raro *veteres* utuntur. *Cicero de Oratore lib. I. Marcianus Heracleota p. 96.* Plinius in Hiſtor. Natural. Solinus cap. 55. (quem ſecutus eſt noſter. W.) Pomp. Mela lib. III. c. 10. *Rei Veterinariae Scriptores Graeci.* LINDENBR.

Rex autem Iuba.] Hic eſt Mauritaniae Rex, filius eius Iubae, qui cum Scipione in Africa adverſus Iulium Caeſarem infeliciter pugnavit: ipſe in Caeſaris triumpho ductus, poſtea in amicitiam Caeſaris Octaviani adſcitus, paternum regnum recepit, teſte Plutarcho in Caeſaris vita, et Appiano in lib. 2. de bellis civilibus c. 101. De eo Suidas. VALES. Cf. etiam Dio Caſſius LI, 15. Valeſius de Critica in Emendatt. a Burmanno editis p. 177. Sevin in Mem. de l'Acad. des Inſcr. T. IV. p. 457. ſſ. Wernsdorf in Excurſu I. ad poëtas lat. minores T. V. P. 3. W.

9. *Ad cataractas, id eſt praeruptos ſcopulos.*] At id non placet doctiſſimo viro (Salmaſio) qui Marcellinum noſtrum in Exercitationibus ſuis (ad Solinum p. m. 298. W.) acerbe reprehendit. Sed tamen ferri poteſt interpretatio Marcellini. Certe Euſtathius in Dionyſium non aliter interpretatur: καταῤῥάκτας, ait, ἤγουν καταδούπους καὶ κρημνούς: et paullo poſt: καταῤῥάκται δὲ λέγονται οἱ πετρώδεις τόποι, οὓς οἱ ποταμοὶ ἀναχαιτίζοντας τὸν ῥοῦν εὑρόντες ὑπερβαίνουσι, etc. Idem in lib. ult. Iliados notat καταῤῥάκτας dici μέρος ποταμῶν, οἳ διὰ πετρῶν καταράσσονται. Denique vetus ſcriptor apud Suidam catarractas in Hiſtro ait eſſe ſcopulos quosdam inſtar montium, qui aquarum curſum impediunt. Sed tamen explicationem Ariſtidis equidem praetulerim, qui in Aegyptiaca cataractas ſic definit, ἡ διὰ τῶν ὀρῶν τοῦ ποταμοῦ κατάβασις, id eſt deſcenſum, ſeu defluxum Nili per montes; et 36. fere cataractas in Nilo eſſe teſtatur. Eodem modo οὐρανοῦ καταῤῥάκται dicuntur in ſacris litteris: et Heſychius, καταῤῥάκτης, inquit, ὀχετὸς, ῥύαξ. VALES. Verba *id eſt praeruptos ſcopulos* gloſſema ſunt, quod iam viderat Reineſius. W.

Ruit potius, quam fluit.] Solinus c. 32. *Cum primum occurſantibus ſcopulis aſperatur, tantis agminibus extollitur inter obiecta rupium, ut ruere potius quam manare credatur.* LINDENBR.

Atos] Weſſeling. ad Diod. Sic. I. p. 330. coniicit, legendum fortaſſe *Aetos*, quoniam ipſe Nilus olim Aetos nominatus ſit. W.

Accolas uſu aurium fragore aſſiduo diminuto, neceſſitas vertere ſolum.] *Cicero in Somnio Scipion. c. 5. *Ubi Nilus ad illa, quae Catadupa nominantur, praecipitat ex altiſſimis montibus,*

ea gens, quae ad illum locum incolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. LINDENBR.

Necessitas vertere solum ad editiora coëgit.] Lego *ad quietiora*. Ex Seneca videtur locus desumptus, l. 4. Natur. Quaest. c. 2. *Obtusis assiduo fragore auribus et ob hoc sedibus ad quietiora translatis.* Idem in Epist. 56. *Quamvis audiam genti cuidam hanc unam fuisse causam urbem suam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit.** Plinius lib. VI. cap. 29. Philostratus in Vita Apollon. lib. VI. cap. 14. LINDENBR.

Ad editiora coëgit.] Sic primus emendavit Gelenius, cum in prioribus Editionibus perinde ac in MSS. legeretur, *atque Editiora coëgit.* Sed ipsemet in Epistola quam Hieronymi Frobenii nomine Editioni suae praefixit, emendationem suam retractavit. Ait enim scribendum videri, *ad quietiora coëgit:* quam scripturam vulgatae equidem longe antepono. VALES.

10. *Per ostia septem eiectatur.*] In nominibus ostiorum non consentiunt scriptores; quod enim Noster *Heracleoticum* appellat, id aliis est Canopicum, vel Naucraticum. — *Phatniticum* aliis Phatmeticum. Cf. Salmas. ad Solin. p. 338. W.

Aquis ext. adiutus dilatatur.] In Editione Rom. *delectatur* excusum est. Unde Castellus vulgatam hactenus scripturam exsculpsit. In Vaticano tamen, et Florent. [ac Colbert.] codicibus legitur, *electatur;* in Regio * et Tolos.* *elabitur.* VALES. Sed et Vatican. *Auctiore.* GRONOV.

Praeter *amnes plurimos,* quorum praecipui sunt Astaboras et Astosabas. Strabo XVII. p. 786. Almel. *Ex alveo auctore* primario. W.

Bolbiticus.] Sic ostium illud appellat Mela: Plinius et Ptolemaeus Bolbitinum a Bolbitine urbe Aegypti, cuius meminit Stephanus Byzantius. Βολβιτίνη, inquit, *πόλις Αἰγύπτου. τὸ ἐθνικὸν* Βολβιτινήτης καὶ Βολβιτῖνος· ἔνθεν καὶ Βολβιτῖνον ἄρμα. lege *στόμα.* [in MS. Colbert. legitur *Bucente.*] VALES.

Pharniticus.] Rectius in Editione Basiliensi legitur *Phatniticus.* Ita enim ostium hoc appellat Plinius, et Diodorus Siculus in lib. 20. quamquam in Diodori editis exemplaribus corrupte *Φαγνητικὸν στόμα* perscribitur. Strabo Phatnicum dicit. Sed cum a Phatnite Praefectura dictum esse videatur, malim equidem Phatnicum scribi. Mela tamen et Ptolemaeus Pathmiticum vocant, quemadmodum hoc in loco scriptum habent codex Regius et Flor. cum Editione Augustana, [et MS. Colbert.] VALES.

11. *Meroe*] insula ad Aethiopiam pertinens, satis ampla, in qua eiusdem nominis urbs est. — *Delta a triquetrae literae* (Δ.) *forma signatius* (cf. XXIX, 1.) appellata. W.

12. *Cum autem Sol — in libram*] Circa solstitium aestivum usque ad aequinoctium auctumnale. W.

13. *Ita est noxius, ut infructuosus*] Ammianus inverso ordine particulas *ita* et *ut* usurpat, alii in tali contexto *τὸ ut* priori ponunt loco. W.

Cubitis XVI.] Ad emetienda Nili incrementa in urbibus, praesertim Memphi et Syene, mensurae erectae, eundemque usum et

Sphinges habuiſſe perhibentur. Reineſio obſervante Iulianus Ep. 50. ad Ecdicium, qui fuit Praef. Aegypti a. 362. XII. Cal. Oct. Nilum XV. cubitorum altitudine fuiſſe dicit. W.

Solus fluminum auras nullas inſpirat.] Obſcurius dicta, quae neſcio an recte ita intelligam tam molli declivitate incedit, ut ne ventulum quidem moveat. W.

14. *Et in aridis quidem capreoli veſcuntur et bucali.*] Verior videtur lectio, *capreoli veſcuntur et bubali. Bubali*, boves ſunt ſilveſtres. *Iſidor. Orig. lib. 12. cap. 1. *Bubali vocati per derivationem, quod ſint ſimiles boum, adeo indomiti, ut prae feritate iugum cervicibus non recipiant. Hos Africa procreat.** Agathias lib. 1. ταῦρος αὐτῷ ὑπαντιάζει, μέγας τε καὶ ὑψίκερος, οὐ τῷ τιθασσῷ δήπου τούτῳ καὶ ἀροτῆρι, ἀλλ' ὑλονόμος καὶ ὄρειος, καὶ τοῖς κέρασι τὸ ἀντίπαλον διαφθείρων. ΒΟΥΒΑΛΟΥΣ, οἶμαι, τόδε τὸ γένος καλοῦσι. Auctor Martyrii B. Genovefae, *bubalum* eundem eſſe ait, quem Germania *urum* vocat: ut Gloſſarium vet. *Urus*, Βοῦς Γέρμανος. Macrob. *Saturn. 6. c. 4.* *Uri Gallica vox eſt, qua feri boves ſignificantur.* *Aimoinus lib. 1.* Philoſtratus Βοάγρους appellat: cuius verba Ammiano lucem dabunt, lib. VI. cap. XII. de Vita Apollonii. Igitur cum de aliis Nili mirabilibus dixiſſet, ſic porro addit: Ἔλαφοι δὲ καὶ δορκάδες, καὶ στρουθοὶ, καὶ ὄνοι, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, ἑωρᾶτο, πλεῖστα δὲ οἱ βόαγροί τε, καὶ οἱ βούτραγοι. ξύγκειται δὲ τὰ θηρία ταῦτα, τὸ μὲν ἐλάφου τε καὶ ταύρου, τὸ δὲ, ἀφ' ὧν περὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἥρηκε. LINDENBR.

Capreoli veſc. et bucali.] Aſſentior Lindenbrogio, qui legendum eſſe monuit *bubali;* atque ita in codice Regio ſuperſcriptum eſt. Certe capreoli cum bubalis fere iungi ſolent: ut exempli gratia in Deuteronomii cap. 14. apud Herodotum in lib. 4. c. 192. Ariſtotelem in 3. de animalibus, et Strabonem in 17. Inde apud Heſychium βούβαλος ſeu βουβαλὶς, δορκάδιον eſſe dicitur, et Plinius in lib. 8. c. 15. naſci ait in Germania biſontes, et uros, quibus imperiti bubalorum nomen imponant, cum tamen bubalos gignat Africa vituli potius cervive quadam ſimilitudine. Bubalorum, quibus Aegyptus abundat, meminit etiam Palladius in Lauſiaca, de Macario loquens Alexandrino, [et in vita Ioh. Chryſoſt. P. Pithoeus ad oram Ammiani ſui legit etiam *bubali.*] VALES. Sed et ita Salmaſius ad Solin. p. 230. (p. m. 163. W.) GRON.

Capreoli] capreae parvae, *(Antilopae* Gazellae) — *Bubali* qui antiquioribus non ſunt uri, biſontes (Büffel) ſed cervis magis adnumerandi. W.

Piſturnicia] Vulg. *Biſturnitatia.* Vid. P. Pithoei I. C. Adverſ. lib. 1. cap. 10. LINDENBR.

Piſturnitia.] In Regio [et Colbert.] codice *piſturnicia* legitur. Quare non dubito, quin vera ſit P. Pithoei doctiſſimi viri coniectura, qui *Spinturnicia* emendavit (in Adverſar. 1, 10. p. 37.) ex Plauti Milite: ubi ſic ait Palaeſtrio Act. IV. Sc. 1. v. 42.

Pithecium haec eſt prae illa, et Spinturnicium.

Ad quem verſum ſine dubio alluſit noſter Marcellinus. Nec diſplicet coniectura Cl. Salmaſii, qui in tomo 1. ad Solinum (p. m.

267. W.) Spinturnicia per deminutionem seu ὑποκορισμὸν a Spinturnice deduci adnotavit: Spinturnicem autem esse, quam Graeci dicunt σφίγγα. Ut enim ab ὄρτυξ Latini fecerunt *coturnix*, ita a σφὶγξ *spinturnix*. VALES.

Spinturnicia] sunt simiarum genus. cf. Lichtenstein de simiarum formis. Hamb. 791. p. 28. W.

15. *Crocodilus ubique per eos tractus abundat, exitiale quadrupes malum.*] Plinius lib. VIII. cap. 25. *Crocodilum habet Nilus, quadrupes malum, et terra pariter ac flumine infestum. Unum hoc animal terrestre linguae usu caret, unum superiore mobili maxilla imprimit morsum; alias terribile, pectinatim stipante se dentium serie.* Similia Solinus cap. XXXV. Et ex Graecis Herodotus l. II. c. 68. Diodorus Sicul. l. I. c. 35. Aelianus, et si qui porro, quos brevitatis causa omitto. LINDENBR.

Maxillam superiorem commovens.] Aristot. de Anim. lib. I. cap. II. Κινεῖ δὲ πάντα τὰ ζῶα τὴν κάτωθεν γένυν, πλὴν τοῦ ποταμίου κροκοδείλου. οὗτος γὰρ τὴν ἄνω μόνον. * Quem locum Antigonus descripsit Historia Paradoxa sive in Histor. Admiranda pag. 134. (p. 120. ed. Beckmann.) Πάντα τὰ ζῶα κινεῖν τὴν κάτω σιαγόνα, πλὴν τοῦ ποταμίου κροκοδείλου. τοῦτον δὲ μόνον τὴν ἄνω. Quae ex Aristotele desumpta sunt, apud quem ipsissima verba habentur. * LINDENBR.

Crocodilus] inter lacertas maxima. *Lingua carens* — sic plures veteres ex vulgi rumore, sed falso: lingua enim facile in oculos incurrit. Wesseling ad Diod. Sic. T. I. Bipont. p. 363. Nec magis verum, quod sequitur, *maxillam superiorem commoveri solam*, quod refellitur ab iis, qui crocodili sceletum diligentius contemplati sunt. v. *Buffon Naturgesch.* V. p. 130. et *Beckmann* ad *Antigon. Caryst.* p. 120. W.

Ordine dentium pectinato.] Sexaginta dentes crocodilum habere Aelianus scribit de Animal. lib. X. cap. 22. Herod. ὀδόντας δὲ μεγάλους καὶ χαυλιόδοντας. Diodor. Sicul. l. I. c. 35. Ὀδόντες ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὑπάρχουσι πολλοὶ, δύο δὲ οἱ χαυλιόδοντες, πολὺ τῷ μεγέθει τῶν ἄλλων διαλλάττοντες. Aristotel. de Animal. lib. II. cap. 10. LINDENBR.

Ordine dentium pectinato.] Solinus et Plinius de crocodilo: *Stipante se dentium serie pectinatim.* Achilles Tatius in lib. 4. de Clitophontis amoribus, pag. 108. (p. 273. ed. Salmas.) ubi crocodilum luculente describit: ὀδόντες δὲ πολλοὶ καὶ ἐπὶ πλεῖστον τεταμένοι. Φασὶ δὲ ὅτι τὸν ἀριθμὸν τυγχάνουσιν, ὅσας ὁ θεὸς εἰς ὅλον ἔτος ἀναλάμπει τὰς ἡμέρας. *Dentes multi et in longam seriem extenti. Aiunt nonnulli tot esse quot anni dies.* nempe 360. Ex quibus corrigendus esse videtur Aelianus in lib. X. de Animalibus. VALES.

Ova edens fetus anserini similia.] Herodotus lib. II. c. 68. τὰ ὠὰ χηνέων οὐ πολλῷ μείζω τίκτει. Aristot. de Animal. lib. I. cap. 33. Plin. *Parit ova quanta anseres.* Solinus, *qualia anseres edit ova.* Et *fetus anserinos* dixit, ut *fetus gallinaceos* Apuleius Miles. lib. IX. Sic Ammian. lib. XXIII. cap. 6. *fructuarii arboreique fetus.* Et eod. *ardorum fetus.* LINDENBR.

Ova edens fetus anserini sim.] Sic emendavit Gelenius, inepte ut apparet. Neque enim crocodilus ova edit fetibus anse-

rum, sed ovis anserum similia. Rectius itaque in codice Regio et Editione Rom. legitur: *Per ova edens fetus anserinis similia.* [In Colbert. Mss. *perovedens foetus anserinis similia.*] VALES.

16. *Ad cubitorum enim longitudinem decem interdum extentus.*] Ad multo maiorem etiam, et ut ait Diodorus Siculus lib. I. c. 35. sedecim cubitorum longitudinem: Ὁ μὲν κροκόδειλος ἐξ ἐλαχίστου γίνεται μέγιστος, ὡς ἂν ᾠὰ μὲν τοῦ ζώου τούτου τίκτοντος τοῖς χηνείοις παραπλήσια, τοῦ δὲ γεννηθέντος αὐξομένου μέχρι πηχῶν ἑκκαίδεκα. Ad septemdecim et quod excurrit Aristot. ulnas pervenire ait. Herodotus II, 68. ἐς ἑπτακαίδεκα πήχεας, καὶ μείζων ἔτι. Plin. VIII, 25. *Magnitudine excedit plerumque duodeviginti.* Solinus c. 32. *Plerumque ad viginti ulnas magnitudinis excrescit.* Philarchus viginti quinque cubitorum dicit visum fuisse: alium regnante Amaside sex et viginti ulnas excessisse. Aelianus Histor. Animal. lib. 17. cap. 6. LINDENBR.

Ad cubitorum en. longit. decem.] In Augustana Accursii Editione legitur XVIII. cui scripturae suffragantur Herodotus ac Plinius. At Diodorus in lib. I. c. 35. usque ad cubitos XVI. crocodilum ait crescere. Quidam etiam dixere solum eum ex cunctis animalibus crescere quamdiu vivit, teste Aristotele ac Plinio: vivit autem diutissime. VALES.

Diebus humi vescitur.] Sic emendavit Castellus, cum in Editione Rom. esset excusum, *diebus humi veheperatur:* quemadmodum in Ms. Florentino [et Colbert.] At in codice Reg. *veperatur* scriptum reperi, et eadem manu superscriptum *reptatur.* Ego vero libentius scriberem *versatur.* VALES. Sed quae oppositio inter quiescere et versari, quam videtur captare Ammianus voluisse? Vicinum quoque est *venatur.* GRONOV. Ego nec Valesiana correctione, quae eadem Salmasii est ad Solin. p. 313. nec Gronoviana opus esse puto. *Vescitur* est: nutrimenta quaerit. W. Ex codicum scriptura suspicor legendum esse *vaporatur,* i. e. apricatur, egressus quippe ex aquis *confidentia cutis.* Coniecturae meae aliquantum favet Plinius H. N. VIII, 25. crocodilum narrans dies in terra agere, noctes in aqua, *teporis* utrumque *ratione.* ERF.

Ut eius terga — perforentur.] Salmas. ad Solin. p. 315. *tergoris* malebat et *perforetur.* Sic etiam Reinesius. W.

17. *Foedere quodam castrensi* induciis. *Caerimoniosos,* festos, sollemnes. W.

Natales celebrant Apis.] Ms. Flor. et Stephan. *Natales celebrant Nili.* Sed vulgatam lectionem tuentur Solinus et Plinius Natural. Histor. lib. 8. cap. 46. LINDENBR.

18. *Fortuita* naturali, sua *morte,* XXXI, 2, 22. W.

Suffossis alvis mollibus.] Malim, *alvi mollibus:* (Sic et Salmas. ad Solin. p. 317. W.) et Ammian. *alvi mollia* dixit, ut *tenera ventrium* Solinus c. 32. *Delphines crocodilos studio eliciunt ad natandum, demersique astu fraudulento tenera ventrium subternatantes secant et interimunt.* LINDENBR.

Dorsualibus cristis.] Solinus c. 32. *Dorsa serratas habent cristas:* ad imitationem Plinii: *Dorso tamquam ad hunc usum cultellata inest pinna.* LINDENBR.

Dorſualibus cruſtis.] Miror has cruſtas tamdiu placuiſſe viris doctis, quum diu eſt quod Salmaſius ad Solinum pag. 447. (p. m. 317. W.) *criſtis* corrigendum monuerit, quam vocem ex Solino imitatus eſt Ammianus, et ſola rem bene explicat, et agnoſcit Lindenbr. Ubi etiam pag. praecedente monuit ſane mox legendum *contuens enhydrus*. GRON. Utrumque ego repoſui. W.

19. ** Trochilos avicula brevis.*] Totus hic locus iisdem fere verbis apud Solinum exſtat cap. 32.* LINDENBR.

Trochilus avicula brevis] minimae molis, refertur enim ad mellifugas (Colibri) Leske Naturgeſch. p. 298. W.

Hydrus ichneumonis genus.] Crocodili et ichneumonis odium, praeter iam ſaepius dictos Auctores, narrat quoque Strabo lib. 17. pag. 812. Almel. Euſebius de praepar. Evang. lib. II. cap. I. Aelianus de Animal. lib. VIII. capite 25. *Theophilus Alexandr. de natura hominis f. 7. Τὸ ὄρνεον ὕλος τηρεῖ τὸν κροκόδειλον, ἕως ἂν ἴδῃ αὐτὸν ἡδέως καὶ ἀμερίμνως ὑπνώσαντα, καὶ τὸ στόμα ἀνεωγμένον ἔχοντα· καὶ τότε εἰσπηδήσας εἰσέρχεται διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ εἰς τὴν κοιλίαν αὐτοῦ, καὶ διαῤῥήξας τὴν γαστέρα αὐτοῦ ἐξέρχεται, καταλιπὼν αὐτὸν νεκρόν. Vide Antigonum in Hiſtoria Admiranda pag. 126. cap. λθ.* LINDENBR.

Hydrus ichneumonis genus.] Eſt quidem hydrus νείλου θρέμμα, ut ſcribit Aelianus in principio Variae hiſt. Cedrenus ad annum XVIII. Mauricii, hydrim appellat, et hylam aliter vocari ſcribit, canis ſpecie. Sed tamen cum hydrus genus ſit ſerpentis aquatilis, et haec omnia ex Solino Marcellinum hauſiſſe conſtet, malim *enhydrus* legere. Sic enim ait Solinus c. 32. *Quod enhydrus conſpicatus alterum ichneumonis genus, penetrat belluam, populatisque vitalibus eroſa exit alvo.* Enhydrum etiam vocat Iſidorus in lib. 9. Originum, ex Solino, ut ſolet. ἔνυδριν vocare videtur Herodotus in lib. 2. et 4. Ariſtophanes in Acharnenſibus ἰκτίδας, ἐνύδρους, ἐγχέλεις κωπαΐδας. et Heſychius enhydrum ait eſſe animal amphibium, ſimile caſtori. VALES.

Ichneumonis genus.] Hunc fere muſtelae quae gallinis inſidiatur, ſimilem eſſe, ait Nicander in Theriacis v. 195. ubi et ἰχνευτὴν vocat, perinde atque Herodotus in lib. 2. c. 67. ὡσαύτως δὲ τῇσι κυσὶν οἱ ἰχνευταὶ θάπτονται. Recte in Gloſſis Heſychii, ἰχνευταὶ οἱ νῦν ἰχνεύμονες λεγόμενοι. Ichneumona marem dici, ἰκτίδα ſeu muſtelam dici feminam, ſcribit Artemidorus in lib. 3. Vide Athenaeum in lib. X. VALES.

Ichneumon, Pharaonis mus etiam dictus, quem viverris accenſere ſolent. v. *Leske* l. l. p. 176. — *Vitalibus* inteſtinis XV, 3. *dilancinatis* dilaceratis. Cui fabulae tamen non amplius habetur fides, ex quo hoc animal novimus in viſcera quaſi Crocodili ſaevire eo, quod ova eius arenis condita indaget atque exſugat. W.

20. *Per quatuor menſes hibernos nullo veſci dicitur cibo.*] Ita Plinius quoque et Solinus: at Aelianus ſexaginta tantum dies ponit, Hiſtor. Animal. lib. X. cap. 21. LINDENBR.

21. *Hippopotami quoque.*] Vide Herodot. lib. II. c. 71. Diodorus Sicul. lib. I. c. 35. Plin. Hiſtor. Natural. lib. VIII. capite 25, Solinus capite XXXV. LINDENBR.

Ad speciem equorum bifidas hab. ungulas.] Immo vel hoc maxime differunt ab equis hippopotami, ut recte notat Achilles in lib. 4. de Clitoph. ἔστι μὲν ἵππος τὴν γαστέρα καὶ τοὺς πόδας, πλὴν ὅτι σχίζει τὴν ὁπλήν, etc. *Quod ad ventrem pedesque attinet, equus est, nisi quod bifidas habet ungulas.* et Plinius in lib. 8. *Ungulis bifidis quales bubus.* Ex quibus apparet male hunc locum a Gelenio esse suppletum. In Editione Rom. et codice Regio, [Colbert.] *ac Tolos.* scriptum reperi: *Ad speciem equorum bifidos caudasque breves.* et ad oram Regii exemplaris antiquarius deficere aliquid sibi videri adnotavit. *Legendum puto: *Sagacissimi ad speciem equorum, bifidi, caudisque breves.** VALES. Tangit hunc locum et Salmasius ad Solin. pag. 455. (p. m. 323. W.) sed quum aut non viderit veterem in mstis lectionem, aut non attenderit, nihil placitum profert. Quod si ridicula prorsus videre aves, consule auctorem dissertationis tertiae de praestantia numism. *(Spanhemium)* pag. 130. et seq. GRON. *Hippopotami* (Nilpferd) *ad speciem equorum*, quae tamen ad taurinam propius accedit. Ex sono equorum hinnitui simili nomen accepere. *Blumenbach* ad Brucii Iter P. v. p. 272. Optime delineasse hoc animal dicitur *Sparmann* Reisen Tab. 14. W.

Caudasque breves.] Achilles Tatius in lib. 4. οὐρὰ βραχεῖα καὶ ψιλή. *Cauda*, inquit, *brevis et glabra.* Reliquam eius descriptionem ibidem vide, sane accuratam, et ut ab homine Aegyptio, id est oculato teste, dignam fide. Adde et P. Gillii viri diligentissimi descriptionem. VALES.

Interim] saltem. W.

22. *Otium circumspectat*] tempus observat, quo homines nulli sunt in agris. *Laxata copia*, si tuta omnia videt. W.

Aversis vestigiis disting.] At Solinus aversum pergere ad pastum ait: et Plinius in lib. 8. *Depascitur*, inquit, *segetes destinatione ante determinatas in diem, et ex agro ferentibus vestigiis:* et Nicander in Theriacis elegantissimis versibus: (v. 469. 70.)

Τόσσον ἐπιστείβων λείπει βυθὸν, ὁσσάτιόν περ
Ἐκνέμεται γενύεσσι, παλίσσυτον ὄγμον ἐλαύνων.

Vide Aelianum in libri v. de Animalibus capite 53. VALES.

Distenta saginata *distinguit* confundit *tramites multos*, quibus fallat persequentes. W.

23. *Exsectos*] demorsos. *Quamdiu* donec *in cicatrices conveniant* coëant *plagae* vulnera. W.

24. *Has monstruosas antehac raritates in beluis, in aedilitate Scauri*] Plinius lib. VIII. cap. 22. Solinus cap. 32. LINDENBR. *Monstruosas raritates in belluis* rara monstra belluarum. W.

Patris illius Scauri, quem defendens Tullius] Cicero in Orat. pro M. Aemilio Scauro, in cuius fragmentis haec leguntur p. 3913. ed. Verburg. W.

Nunc inveniri nusquam possunt.] Hippopotamos in Nilo defecisse testatur etiam Themistius, qui Marcellini nostri aetate vi-

xit. Is enim in Orat. x. ſic ait: καὶ δυσχεραίνομεν ἐξῃρημένων ἐκ λιβύης μὲν ἐλεφάντων, ἐκ θετταλίας δὲ λεόντων, ἐκ δὲ τῶν ἑλῶν τῶν περὶ τὸν νεῖλον τῶν ἵππων τῶν ποταμίων. *Et moleſte ferimus, quod defecerint in Africa quidem elephanti, leones in Theſſalia, in paludibus autem circa Nilum hippopotami.* Ceterum Romani id eapropter moleſte ferebant, quod in amphitheatrali ſpectaculo huiusmodi belluas amplius non videbant. Nonnus tamen, qui multum ab Ammiani ſaeculo abfuit, hippopotamos adhuc ſua aetate viſos eſſe ſignificat, cum in lib. 26. v. 238. dicit:

Οἷος ἐμοῦ νείλοιο θερειγενὲς οἶδμα χαράσσων etc. VALES.

Etiam nunc, in inferiori ſaltem Aegypto, rarius conſpiciuntur. W.

Blemmyas] Aethiopiae populum. W.

25. *Ibis ſacra eſt.*] Herodotus lib. II. c. 65. 75. Diodorus Sicul. lib. I. c. 83. et 87. Aelianus de Animal. lib. II. cap. 38. LINDENBR.

Ibis ciconiarum genus *ſacra eſt* in Diis habetur. *Innocua* λιτότης pro utiliſſima. W.

Nidulis ſuis ad cibum ſuggerens ova.] Non. Marcellus: *Nidos non ſolum domicilia avium, ſed etiam fetus earum Virgilio auctore dicere poſſumus.* Georg. 4. v. 17.

— — *ipſaeque volantes*
Ore ferunt dulcem nidis immitibus eſcam.

Gloſſar. Νεοσσὸς, *Nidus, pullus.* Et cum Ammiano planiſſime facit Solinus: *Ales eſt Ibis: ea ſerpentum pabulatur ova, gratiſſimamque ex his eſcam nidis ſuis defert.* LINDENBR.

26. *Venena malignantes*] acuentes. W.

Per roſtra edere fetus.] Cl. Aelianus de Animal. lib. x. c. 29. LINDENBR.

Per roſtra edere fetus (imo etiam coitum exercere) *accepimus.* Quam fabulam ab Ariſtotele de generatione III, 6. et Plinio x, 12. exploſam in ſcenam iterum produxere Aelianus hiſt. anim. x, 29. et cum Solino Ammianus, qui, ſi quid ſingulare, non fabuloſum tamen de Ibi vellet afferre, clyſteribus alvum purgandi auctores Aegyptiis eos fuiſſe poterat memorare, in quo praeeuntem habebat ipſum Ciceronem de Nat. Deor. II, 50. W.

Proeliis ſuperatos aëriis vorant] Brucius in Itinere p. 175—181. negat multitudinem ſerpentum in Aegypto; proelia igitur Ibis aëria nonniſi olim locum habuiſſe, ubi lacus plures in terris interioribus per ductos e Nilo canales exſtiterint, qui cum poſtea collapſi ſint, ſerpentes etiam et viperas evanuiſſe, Ibinque in patriam Aethiopiam revertiſſe, ubi nunc appelletur *Abou Hannes* (pater Iohannes). W.

27. *Baſiliſcos*] in Cyrenaica praeſertim obvii, nomen traxere a macula alba in capite, ad diadematis formam. Plura, ſi lubet, vide ap. Plin. H. N. VIII, 21. — *Amphisbaenas* ita dictas, quod et prorſum et retrorſum corpus movent. — *Scytalas* in longum, baculi inſtar, porrectas. W.

Acontias.] Acontia ſerpentis genus Plinio dicitur iaculus, necnon Lucano, *iaculique volucres.* Videndus Nicander.* LINDENBR.

Dipſadas] quarum morſus magnam ſitim excitat. W.

Magnitudine et dec. aſpis ſ. ſuperemin.] Magnitudinem aſpidis teſtatur etiam Nicander in Theriacis, ubi aſpidem luculente deſcribit, v. 168. ſſ.

> Τῆς ἤτοι μῆκος μὲν ὃ κύντατον ἔτρεφεν αἶα
> Ὀργυιῇ μετρητόν· ἀτὰρ περιβάλλεται εὖρος
> Ὅσσον τ' αἰγανέην δορυτοξόος ἤνυσε τέκτων.

Galenus quoque in lib. de theriaca ad Piſonem, longam ei cervicem tribuit, quam eo usque extendit, quoad venenum in viatores facile poſſit inſpuere: quod quidem et Nicander ibidem teſtatur, et Lucanus in 9, 702.

> *Aſpida ſomniferam tumida cervice levavit.*

* Certe Aelianus in libro 6. aſpides quasdam ad v cubitorum longitudinem ait pervenire. * VALES. Aſpidem Schneiderus in Lexico Graeco-Germ. eam fortaſſe exiſtimat eſſe, quae pone cervicem vitri ocularis ſimilitudinem offert, (Brillenſchlange.) W.

Numquam ſponte ſua ſl. egreditur Nili.] Ex Lucano id ſumpſiſſe videtur Marcellinus, ſed eius locum minime intellexit. Sic enim ait in lib. 9. v. 704.

> *Ipſa caloris egens, gelidum non tranſit in orbem*
> *Sponte ſua, Niloque tenus metitur arenas.*
> *Sed quis erit nobis lucri pudor? inde petuntur*
> *Huc Libycae mortes, et ſecimus aſpida mercem.*

Quibus verſibus non id dicit Lucanus, aſpidem numquam egredi Nilum; quippe eam in deſertis Libyae reperiri affirmat: ſed dumtaxat ait eam numquam ſponte ſua ex Libya et Aegypto in alium orbem migrare: ac perſtringit avaritiam mercatorum veneni, qui eam ſerpentem in Europam invexerint. VALES. *

28. *Sunt Therma lutra, quae Cythrus indigenae vocant.*] Haec verba primus huc (ante *Templa*) inſulſit P. Caſtellus, quae Sig. Gelenius ex Editione ſua merito ablegavit: quippe cum ab omnibus Mſſ. codicibus, et ab Editione Rom. abſint. Et ſane ab hoc loco prorſus aliena ſunt. Sed ne quis ſcrupulus ſuperſit cuiquam, locum aperiam, ex quo ea huc transtulit P. Caſtellus. Scribit enim Herodotus in lib. 7. ad fauces Thermopylarum eſſe Therma lutra ſeu calidas aquas, quas indigenae Cythrus appellant. ἔστι δὲ ἐν τῇ ἐσόδῳ ταύτῃ θερμὰ λουτρά, ἃ χύθρους καλέουσι οἱ ἐπιχώριοι, etc. Ex hoc loco apparet hauſiſſe Caſtellum: qui ſi fraudem ſuam occultam ſemper ſore putavit, ſtolidus profecto fuit: ſin, cum probe ſciret rem aliquando in lucem eſſe venturam, nihilominus tantum facinus eſt auſus, nae ille gnaviter impudens fuit. VALES.

Diuturnas ſurgendi difficultates] longum iis exſtruendis impenſum tempus. W.

Herodotus docet ultra omnem altitudinem quae humanis confici poteſt.] Sic quidem in omnibus, quos vidi, libris legitur: cum tamen certum ſit Ammianum ſcripſiſſe, *quae humana manu conſ.* ut lib. XXIV. c. 2. *manu circumſaeptum humana*. Lib. XXV. *Aggeribus humana manu deſtructis.* * Veget. in Prolog. lib. 4. *Non tam humana manu conditae, quam divino nutu videantur enatae.* * Repetendas enim litteras male a feſtinante antiquario

omissas, facile apparet: neque secius Solinus, qui rem eamdem iisdem paene verbis narrat, cap. xxv. *Pyramides turres sunt in Aegypto, fastigiatae ultra celsitudinem omnem, quae fieri manu possit.* Ceterum Herodoti locus, quem hic laudat Ammianus, exstat lib. II. c. 124. Quae autem porro de pyramidibus dici possunt, iam ab aliis affatim notata sunt: itaque supervacaneum hic ea repetere. LINDENBR. Etiam Salmasius ex Solino pag. 480. (p. m. 340. itemque Reinesius. W.) legit *quae manu.* Sed id plane non necessarium. GRON. Aut sana est lectio vulgata et *humanis* positum pro *hominibus* (Dativ.) quo significatu interdum reperitur, aut scribendum *humanis manibus.* ERF.

In summitates acutissimas] quod ita procul adspicientibus videtur, tenuem tamen in summo planitiem habent. De Piramydibus omnino accurate egerunt e recentioribus *Meisterus* in Commentatt. Soc. Regiae Goett. T. v. quam commentationem in linguam Germ. convertit Ostertag. Frf. 1781. *Wahlius* ad *Abdallatif.* p. 159. Nec silentio praetereundus Wittius, qui nisi vere, ingeniose tamen Volcanis originem eas debere opinatus est.

Quam denique Noster Piramydum ἀπὸ τοῦ πυρὸς etymologiam affert, ea, uti alia quadam e Graeco idiomate ducta, iamdudum antiquata, verbi notationem in Coptica lingua quaerendam eruditi censuerunt. Haud iniucundum spero lectoribus fore, quae Cl. Zoega in libro de Obeliscis p. 130—132. in eam rem disputavit, breviter strictimque exposita legere. Doctissimorum olim La Crozii et Iablonskii in Prolegom. ad Pantheon Aegyptiorum p. 82. opinionibus, qui obeliscorum etiam nomen Aegyptium fuisse *Pi-Ra-Moue* (radius solis) contendunt, refutatis eo, quod veteres omnes piramydas ab Obeliscis discernant, nec Soli illas consecratas, sed sepulchra fuisse voluerint, et improbatis auctoribus sequioris aetatis, Ammiano, Stephano Byzant. et Eudocia p. 286. qui Graecae originis Piramydas esse crediderunt, eorum etiam, qui *sepulchra* eas habuerint, sententiam vix aliquo niti firmo fundamento statuit, nec iuvare eos Diodorum Sic. I, 51. qui sepulcra sua Aegyptios aeternas domos appellasse narret. In isto enim Diodori loco non tam sepulcrorum, quam *domorum* rationem habendam. „Quamquam vero, sic pergit Zoega, vox *Aram* vel *Herem* ex Aegyptia lingua videtur excidisse, Hebraeis tamen *Armon* vel *Harmon* denotat *arcem*, et Arabes tum principum virorum aedes, tum Aegypti piramydas designant vocabulo *Haram* vel *Heram.* Huic ubi praefixeris articulum definitum *Pi*, fit *Pieram, Pyram,* et cum terminatione Graeca ις πυραμὶς, οἶκος ἀληθὴς καὶ ἀΐδιος, vera et sempiterna *domus.* Sed nec tacenda est alia derivatio erudita atque ingeniosa, quam indigitavit mihi vir Cl. *Ignatius Rossius,* videlicet a radice Hebraica *Rum, altum esse*, ut moles illae ab immani sua altitudine piramydes dictae forent Aegyptiis. Etiam voce *Birabi,* Arabibus usurpata, ubi loquuntur de Aegyptiae vetustatis reliquiis, piramydas denotari crediderunt nonnulli, alii obeliscos. At recte *templum* reddiderunt *Michaëlis* in versione Abulfedae de geographia Aegypti p. 17. et *Pocockius* in Orientis descriptione Vol. I. p. 83. licet vocabuli originem non afferant, quam in Arabum lingua frustra quaeri literis ad me datis docuit Cl. *Simeon Assemani.* Esse autem *Birabi* quod Coptis scribitur *Pierpe* vel *Pierphei* (ὁ ναὸς) facile mecum sentient, qui linguam callent Aegyptiacam." — Haec igitur Zoega. W.

29. *Umbras q. mechanica ratione consumit.*] Id quidem plerique veterum scripsere: sed tamen non ita accipere debemus, quasi id semper et ubique fiat. Sicut enim quod Lucanus cecinit in lib. II. v. 587.

Atque umbras nusquam flectente Syene.

tantum id die medio aestivi solstitii contingere intelligimus, teste Plinio, Arriano in Indicis, Achille Tatio in cap. 3. Isagog. ita etiam a pyramide umbras absumi meridie dumtaxat sentiendum est; et Heliae Vineti in Notis ad Ausonium demonstratio id tantum evincit. Accedit, quod ait Plutarch. in convivio sapientum, et Diogenes Laertii f. Thaletem scilicet defixo humi baculo ad metam umbrae quam pyramis faciebat, altitudinem pyramidis deprehendisse. Denique vetus Poëta in Catalectis Scaligeri idem dicit p. 180. Scalig.

Pyramides, medio quas fugit umbra die. VALES.

Mechanica ratione] ex disciplina mechanicorum. Sic *geometrica ratio* XX, 3. W.

30. *Sunt et Syringes.*] Primus Mercurius Thout dictus stelas multas hierographicis litteris conscripserat, in quibus Deorum stemmata et sacrorum ritus consignaverat, easque in antris saxeo opere structis condiderat: quas deinde post diluvium secundus Mercurius, qui et Agathodaemon, pater Tat, e sacra dialecto interpretatas libris mandavit, et in adytis templorum custodiendas reposuit, ut scribit Manetho apud Eusebium in lib. I. Chronici. Idem memorat et Marcianus Capella in lib. 2. *Erantque,* ait, *quidam libri sacra nigredine colorati, quorum litterae animantium credebantur effigies: quas librorum notas Athanasia conspiciens, quibusdam eminentibus saxis iussit adscribi: eademque saxa stelas appellans, Deorum stemmata praecepit continere.* Idem in lib. 8. initio: *Per immensa spatia saeculorum, Aegyptiorum clausa adytis continebar: quippe quadringenta fere ann. millia illic reverenti observatione delitui. Atque utinam post diluvialis consternationis excursum, etc.* [Sic apud Plinium in capite 28. libri 6. memorantur in Arabia *celebres insulae, Isura, Rhinnea ei proxima; in qua scriptae sunt stelae lapideae litteris incognitis.* Et, ut Lucanus in libro III, v. 224. canit, ante inventas litteras:

Saxis tantum volucresque, feraeque,
Sculptaque servabant magicas animalia linguas.]

Et haec quidem de re ipsa. Nunc videamus, ullusne ex antiquis Auctoribus Syringas Aegypti nominaverit. Pausanias in lib. I. sub finem, Syringas in Thebaide, quae pars est Aegypti, collocat trans Nilum, ubi et illa celebris exstabat Memnonis statua. Idem refert Callistratus in Ecphrasi prima: ἄντρον ἦν, ait, περὶ Θήβας τὰς Αἰγυπτίας προσεικασμένον σύριγγι, etc. Meminit et Synesius in Epist. 104. ad fratrem, et Heliodorus in lib. 2. Aethiop. *et Aelianus in libro 6. de Animal. cap. 43.* Nec dubito quin eas Tacitus intellexerit, cum in lib. 2. Annal. inter Aegypti miracula sic dicit: *Atque alibi angustiae, et profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis.* VALES. Syringas Coptice adpellari Βηβ, didici ex Lenzio in Miscellan. philol. Altenburgi 1801. edi coeptis P. 2. p. 188. W.

Secessus] Meursius Crit. Arnob. p. 55. mavult *successus.* — *Periti rituum* sacerdotes. *Excisis* incisis, uti xxv, 3. aptatis atque laevigatis. Ipsis antrorum parietibus incisi hieroglyphici characteres etiamnum conspiciuntur. W.

Hieroglyphicas litteras.] Diceres id consilium fuisse Castello, ut omnia contaminaret. Quid enim causae erat, cur Editionis Rom. scripturam expungeret? Annon hierographicas litteras aeque dicere possumus ac hieroglyphicas? Certe codex etiam Regius *et Tolos.* [ac Colbert.] *hierographicas* tuetur, et Manetho: ἐκ τῶν ἐν τῇ σηριαδικῇ (lege συριγγικῇ)*) γῇ κειμένων στηλῶν ἱερᾷ Φασὶ διαλέκτῳ καὶ ἱερογραφικοῖς γράμμασι κεχαρακτηρισμένων, etc. VALES. *Hieroglyphicas* tamen magis placet etiam Zoegae p. 432. W.

31. *Syene, in qua solstitii tempore.*] *Macrob. in Somn. Scip. lib. 2. cap. 7. *Civitas Syene, quae provinciae Thebaidos post superiorum montium deserta principium est, sub ipso aestivo tropico constituta est. Et eo die, quo Sol certam partem ingreditur cancri, hora diei sexta, quoniam Sol tunc super ipsum invenitur verticem civitatis, nulla illic potest in terram de quolibet corpore umbra iactari.* * Basilius Caesariens. Episc. in Hexam. Serm. 6. pag. 27. Εἰσί γε ἤδη τινὲς οἱ κατὰ δύο ἡμέρας τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ καὶ ἄσκιοι παντελῶς κατὰ τὴν μεσημβρίαν γινόμενοι, οὓς κατὰ κορυφῆς ἐπιλάμπων ὁ ἥλιος, ἐξ ἴσου πανταχόθεν περιφωτίζει, ὥστε καὶ τῶν ἐν βάθει φρεάτων τὸ ὕδωρ διὰ στομίων στενῶν καταλάμπεσθαι. ὅθεν αὐτοὺς τινὲς καὶ ἀσκίους καλοῦσιν. Quae verba ita imitatus est Ambros. Episc. Hexam. lib. IV. cap. V. *Sunt qui dicant, quod per duos totius anni dies sine umbra fuerint in partibus meridianis, eo quod habentes super verticem suum Solem, undique per circuitum illuminentur, unde et ἄσκιοι dicuntur Graece. Plerique etiam ferunt sic e regione ex alto ferri Solem, ut per angusta puteorum aquam, quae in profundo est, viderint refulgere.* Non omisit mirum hoc Heliodorus in Historia sua Aethiopica lib. IX. c. 22. Ἐδείκνυσαν δὲ καὶ τοὺς τῶν ὡρονομίων γνώμονας ἀσκίους κατὰ μεσημβρίαν ὄντας, τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος κατὰ τροπὰς θερινὰς ἐν τοῖς περὶ Συήνην εἰς ἀκρίβειαν κατὰ κορυφὴν ἱσταμένης, καὶ τῷ πανταχόθεν περιφωτισμῷ τὴν παρέμπτωσιν τῆς σκιᾶς ἀπελαυνούσης, ὡς καὶ τῶν φρεάτων τὸ κατὰ βάθος ὕδωρ καταυγάζεσθαι διὰ τὴν ὁμοίαν αἰτίαν. Et mox post: Συμβαίνει τα ἴσα καὶ κατὰ Μερόην τὴν Αἰθιόπων. Vid. Strab. lib. 11. pag. 78. *lib. 17. pag. 562. (817. Almel.)* Hero Alexand. περὶ ὀνομάτων ἀστρονομικῶν, pag. 31. LINDENBR. *Syene* (Assuan). W.

Solstitii tempore, quo Sol aestivum cursum extendit] Alterutrum abundat, et quidem vox *solstitii*, qua glossator aliquis, quae Ammianus pluribus verbis ornare solet, uno verbo comprehendere posse sibi visus est. Hoc magis etiam confirmatur eo, quod monente Valesio ad xv, 9, 8. codex Regius habet *solstitiO.* Ceterum praeter locos a Lindenbrogio laudatos conferri possunt Eustath. ad Dion. Perieg. p. 39. col. 2. lin. 15. Strabo lib. XVII.

---

*) „Parum sane probabili coniectura, quod iam notavit Fabric. Biblioth. Graec. T. I. p. 75." Zoega p. 36. W.

p. 817. Almel. et Larcher geogr. Wörterbuch über Herodot. s. v. Syene. W.

Liniamentorum] vid. supra ad xx, 3, 2. W.

Ubi per xc. dies umbrae nostris.] Idem ex Eratosthene scribit Plinius in tota Troglodytice evenire, quae in eodem parallelo sita est ac Meroe. VALES.

CAPVT XVI.

1. *Tres provincias*] Cf. de distributione Aegypti Wesseling. ad Itinerar. p. 723. W.

Augustamnicam.] In codice Regio [et Colbert.] et in Editione Rom. *Augustanica* scribitur utrobique. In Notitia Imperii Rom. nunc Augustanica, nunc Augustamnica dicitur. Apud Athanasium in Ep. Apologetica ad Constantium αὐγουσταμνική, [a Nilo, quem *Augustum amnem*, id est Imperatorium vel Regium vocavere.] *Apud Epiphanium in haeresi Semiarianorum Augustonica vocatur: ubi inter Episcopos, qui formulae Fidei Seleuciensis subscripsere, recensetur Ptolemaeus Episcopus Θμουέως Αὐγουστονίκης, id est Thmuis provinciae Augustonicae.* VALES.

Pentapolim a Libya sicc. disparatam.] Sic edidit Gelenius. In Vaticano codice, et Editione Rom. legitur *disseratam;* [in Colb. *dissoratam*, et *f. dissociatam.*] Ego vero exemplaris Regii scripturam sequi malui. Ceterum non assentior Marcellino, qui Pentapolim longo post tempore a Libya disiunctam fuisse dicit. Nam Pentapolis, quae et Cyrenaica, semper a Libya separata est: et ex divisione Augusti sub Proconsule Cretae erat, teste Strabone ac Dione: nec nisi sero Aegypti provinciis contributa est. [Notitia Imperii Romani addit his v. Aegypti provinciis sextam *Arcadiam*, ita ab Arcadio Augusto postea cognominatam.] VALES.

2. *Hermopolis*] (Mercurii civitas Plinius) magnae cognomine, ut a duabus aliis inferioris Aegypti discernatur. (hod. Aschmunkin) *Coptos*, inclyptum Arabum et Aegyptiorum emporium (Keft, Kost.) W.

Antinoon, quam Hadrianus in honorem Antinoi Ephebi condidit.] *Antinous* ἀντὶ τοῦ *Antinoupolis* tritum est: neque aliter fere umquam appellatur. Hieronymus contra Iovianum Epist. 10. *Ut sciremus, quales Deos semper Aegyptus recepisset, nuper ab Hadriani amasio urbs eorum Antinous appellata est.* Apud eumdem in Vitis Script. Eccles. Hegesippus: *Tumulos mortuis templaque fecerunt, sicut usque hodie videmus, e quibus est et Antinous servus Hadriani Caesaris, cui et gymnicus agon exercetur apud Antinoum civitatem, quam ex eius nomine condidit, et statuit prophetas in templo. Antinoum autem in deliciis habuisse Caesar Hadrianus scribitur.* Sophron: γυμνικὸς ἀγὼν ἐν τῇ Ἀντινόῳ ἐπιτελεῖται, etc. *Antinous pro Deo cultus. Athanas. contra Gentes pag. 8. Origenes contra Celsum lib. 3. p. 136, LINDENBR.

Antinou] fc. πόλις. Plura urbium in V definentium exempla v. ap. Wefleling. in Itinerar. p. 72. Non a fundamentis novam exftruxit Hadrianus, nam diu antea Abydi *Befae* nomine exftitit, ubi oraculum Dei *Befae*. v. fupra xix, 12. Iunctim invenitur etiam Befantinoë, hodie *Eufene*. *Thebae hecatompyli*. v. ad xvii, 4. et Cafaub. et Salmaf. ad Spartiani Hadrian. c. 14. p. 138. 143. W.

3. *Pelufium eft nobile, quod P. Achil. d. condidiffe, luftrare.*] Rectius, *dicitur condidiffe, fe luftrare.* Fabula ex Paufania, Apollodoro, aliisque mythiftoricis nota eft. Videndus quoque Suidas in Πηλούσιον. LINDENBR.

Pelufium, quod Peleus.] Nefcio quos fecutus Auctores id afferit Marcellinus. Namque Peleum, occifo fratre Phoco, pulfum ab Aeaco patre, Phthiam confugiffe ad Eurytum feu Eurytionem Actoris f. ab eoque luftratum effe, omnes Hiftorici confentiunt: inter quos Diodorus Siculus in lib. 4. c. 72. Apollodorus in Bibliotheca, Antoninus Liberalis cap. 28. ut omittam Scholiaftem Ariftophanis, Apollonii, ac Lycophronis. Cumque Peleus Eurytum inter venandum cafu occidiffet, Phthia relicta Iolcum fe contulit ad Acaftum, ut quidam memorant. Probabilius itaque eft, quod ait Strabo p. 802. Almel. ἀπὸ πηλοῦ καὶ τέλματος Pelufium effe dictum: nifi potius vocabulum eft Aegyptiacum. VALES. Iam Bochartus monuit in Phaleg vocem Syriacam *Sin* refpondere in fignificatione voci Graecae πηλός. Et Acaftrum Parifinis reliqui. GRON. In expeditionibus, quas vocant, cruciatis effe defiit Pelufium. W.

Caffium, ubi Pompei fepulcrum eft Magni.] Strabo lib. xvi. pag. 523. (751. Almel.) lib. xvii. pag. 548. Plinius lib. v. cap. 12. Solinus cap. 37. LINDENBR.

Caffium.] Sic etiam Ptolemaeus appellat, et Tabula Peutingerorum, opidum in Caffiotide, inter Oftracinem ac Pelufium. Ceteri Cafium vocant, in quo delubrum erat Iovis Cafii et ftatua iuvenili aetate, extenfa manu dextra punicum malum tenentis: cuius rei fignificatio arcanum aliquid continet. Oracula etiam edere dicebatur, tefte Achille Tatio in lib. 3. de Clitoph. VALES. *Cafium* hod. Katieh. W.

Oftracine] ubi nunc promontorium *Straki*. — *Rhinocolura* in externis Aegypti finibus Palaeftinam verfus fita (hod. El-Arifch.) W.

4. *Spartanus condidit Battus.*] Herodotus lib. iv. 150. Strabo lib. xvii. p. 837. Almel. Paufanias Lacon. c. 14. Iuftinus 13, 7. Solinus c. 27. alii. LINDENBR.

Battus] Ariftaeus etiam dictus. — *Ptolemais* (Tolometa.) W.

Arfinoë, eademque Teuchira.] Strabo lib. xvii. p. 811. Almel. Stephanus de Urbib. in Ἀρσινόη. LINDENBR.

Arfinoë, eademque Teuchira] una ex quinque urbibus, in Aegypti parte occidentali, qua tenditur ad lacum Moeridis, nunc eft Fium vel Faiuma, cui a feptentrione adiacent antiqua rudera. Zoega p. 108. W.

Darnis.] Huius mentio fit a Ptolemaeo, et in Itinerario Antonini: quamquam apud Ptolemaeum interdum Dardanis vitiofe

perscribitur, proclivi errore, quem etiam apud Synesium deprehendi in Epist. 67. ad Theophilum Alexandr. ἐν αἰτίᾳ γὰρ ἐπεποίητο τὸν ἐρυθρίτην ὁ Δαρδανίτης: lege meo periculo Δαρνίτης. Et paullo post: τὴν Δαρνίτου μερίδα. In Actis Ephesini Concilii similiter corruptum id nomen est, ubi Daniel quidam memoratur, Episcopus Dardaneos, et Dardaniae Libyae, et Dardanorum: sed vera scriptura est Darneos. VALES.

Berenice, quas Hesperidas appellant.] Eadem forma dictum accipe, qua Sallustius dixit in Catil. c. 55. *Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur.* Plinius H. N. v, 5. in descriptione Cyrenaicae: *Berenice,* inquit, *quondam vocata Hesperidum:* et Ptolemaeus, quem fere Marcellinus sequi solet: Βερενίκη ἡ καὶ ἑσπερίδες: neque aliter Stephanus Byzantius, *et Theophrastus in libri IV. capite IV. historiae Plant.* Herodotus tamen IV, 171. non Hesperidas, sed Evesperidas appellat: quem sequuntur Thucydides in lib. 7. c. 50. ac Pausanias in Messeniacis c. 26. *et Theophrastus in libro 8. Hist. capite 6.* Cave igitur existimes has v. urbes Cyrenaicae provinciae Hesperidas esse dictas, quo in errore versatus est Scaliger. Is enim ad Eusebii Chronicum num. 2304. Quinquegentianos eosdem scribit esse ac Pentapolitas: dictos autem Pentapolitas a v. opidis illius provinciae, Cyrenis, Ptolemaide, Arsinoe, Darni, et Berenice, quas civitates Hesperidas vocabant. Vides, ut hic Marcellini nostri locus virum doctissimum in errorem induxit. Neque vero Scaligero id concesserim, Quinquegentianos esse eosdem ac Pentapolitas, quae, ut memini, est etiam opinio Sylburgii in Notis ad Paeanium. Pentapolitae quippe ii sunt, qui Cyrenaicam incolunt: cum Quinquegentiani sint barbari supra limitem Africae positi, ut testatur Iulius Honorius vetus auctor, quem Aethicus magna ex parte exscripsit. Atque hos viri maximi errores, non insultandi, sed veritatis studio notamus, quos et viri et operis magnitudo facile excusat. Quid, quod eadem pagina alucinatur idem ille vir? cum inscriptionem illam Arreti Chanartae Principis gentium Baquatium ad Bagaudas refert, cum Baquates illi sint Africae populi, de quibus Antoninus loquitur in principio Itinerarii. VALES.

Quas Hesperidas appellant] Ἑσπερίδας τῆς Λιβύης laudat Strabo lib. X. LINDENBR. Hesperis tamen etiam et Hesperidum ista urbs dicta. W.

5. *In sicciore Libya.*] Siccior Libya, quam et aridam infra vocat Marcellinus, eadem videtur esse quae Marmarice et Mareotis Libya dicitur a Ptolemaeo ac Plinio, in qua erat Paraetonium: ab occasu habens Cyrenaïcam, ab ortu Aegyptum proprie dictam. Ex quo etiam apparet, id quod supra dicebam, falli Marcellinum, qui Cyrenaïcam provinciam sero a Libya sicciore seiunctam esse scribit. Eiusdem Libyae meminit Expositio totius mundi. *Post Pentapolitanam,* ait, *Libya est, propinquans et ipsa ab occasu Alexandriae, quae non accipit aquam de caelo.* ξηρολιβύην Graeci vocabant, ut auctor est Servius ad Aeneidos IV, 42.

Et deserta siti regio.

Inhabitabilis, inquit, *vel raritate aquae. Dicit autem Xerolibyen, quae est inter Tripolim ac Pentapolim.* Imo inter Pen-

tapolim et Alexandriam dicere debuit. τὰ ἄνυδρα τῆς λιβύης vocat Iosephus in lib. 5. de bello Iud. cap. xi. *τὴν μὴ ὑομένην τῆς Λιβύης Theophrastus libri iv. hist. Plantarum capite iv.* VALES.

Paraetonium (al Baretoun). W.

Cherecla et Neapolis.] Ptolemaeus in Cyrenaïca urbes mediterraneas recenset, χαίρεκλα, νεάπολις. A Cyrenaïca igitur provincia abstractae hae civitates, ficciori Libyae postea sunt attributae. VALES.

6. *Quae iam inde uti Imperio Rom. iuncta est.*] Post has voces in Editione Rom., et Augustana, et in omnibus Mss. codicibus additur *regio:* quam vocem ut superfluam primus Gelenius expunxit. Quare suspicor totum locum sic a Marcellino scriptum fuisse: *Aegyptus ipsa, quae iam inde uti Romano Imperio iuncta est, regio iure regitur a Praefectis.* Praefecti enim Augustales, iam inde a Divo Augusto Aegyptum gubernabant vice Regum: ut scribit Tacitus in libro i. Historiarum c. ii.* VALES. An *iuncta est, regie regitur.* GRON.

Inde uti] pro ex quo, cf. xv, ii. W.

Athribis (pagus Athrib) — *Oxyrynchus*, a pisce quodam ibi culto dicta (hod. Behnese). — *Thmuis*, quod Aegyptia lingua est caper, quod animal ibi pro Deo habitum (nunc Tmaie). — *Mempis* celeberrima totius Aegypti, regum antiquissimorum sedes, ubi Vulcani templum ambitiosum, et Apis in thalamis habitus. (nunc vicus Merif.) W.

7. *Alexandria vertex omnium civitatum*] regia Ptolemaeorum. W.

Ampla moenia fund. et p. pen. calcis.] Primus haec verba addidit Gelenius, quae in cunctis Editionibus antea deerant. In Editione enim Romana sic legitur hic locus: *Qui cum ampnonumentum parum repente omnes ambitus, etc.* neque aliter in codice Regio et Vaticano, [ac Colbert.] VALES.

Ad momentum] quantum opus esset. W.

Omnes ambitus lineales farina respersit] Strabo lib. xvii. p. 792. Almel. Plutarchus in Alexandro c. 26. Curtius lib. iv. c. 8. Val. Maximus lib. i. c. 4. Plin. lib. v. c. 10. LINDENBR.

Ambitus lineales] lineas, quibus ambitum urbis describeret. W.

8. *Nullo paene die — solem serenum non vident*] quod et de Rhodo narrarunt veteres. W.

9. *Hoc litus ne fallacibus et insidiosis accessib. affligeret.*] Iisdem paene verbis Solinus c. 32. extr. *Alexandria insidioso accessu aditur, fallacibus vadis.* Hegesippus lib. iv. cap. 27. *Portus urbis, ut plerique maritimorum locorum aditus, difficilis accessu.* Plin. lib. v. cap. 31. LINDENBR.

Excogitavit in portu Cleopatra turrim.] Non Cleopatrae id opus alii volunt, sed Ptolemaei Sostrato architectone, qui et nomen suum permissu Regis structurae inscripsit. ΣΩΣΤΡΑΤΟϹ ΚΝΙΔΙΟϹ ΔΕΞΙΦΑΝΟΥϹ, ΘΕΟΙϹ ϹΩΤΗΡϹΙΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΠΑΩΙ-

ΠΛΩΙΖΟΜΕΝΩΝ. Strabo lib. XVII. p. 791. Almel. Plinius lib. 36. cap. 12. Lucianus in lib. de scrib. Histor. Cum Ammiano tamen Tzetzes facit, Chiliad. 11. cap. 33. περὶ Κλεοπάτρας καὶ τῆς Φάρου·

Αὕτη (*Cleopatra*) σὺν ἀρχιτέκτονι Κυπρίῳ Δεξιφάνει
Τὴν θάλασσαν χερσώσασα τὴν τῆς Ἀλεξανδρείας,
Ὅσον πρὸς τετραστάδιον, εἴτε μικρόν τι πλέον,
Τὸν πύργον ἐξειργάσατο τὸν μέγιστον τῆς Φάρου. LINDENBR.

Excogitavit in p. Cleopatra turrim exc. quae Pharus.] Haec non ita accipienda sunt, quasi ante Cleopatram Pharus non steterit: quam constat regnante Ptolemaeo Philadelpho a Sostrato Cnidio fabricatam fuisse longe ante Cleopatrae tempora. Sed cum a D. Iulio diruta esset Pharus bello Alexandrino, ut Caesar ipse et Strabo in lib. ult. memorant, a Cleopatra postmodum restaurata est: quod praeter Tzetzen in Chiliade 2. testantur Excerpta Chronologica, edita a Scaligero ad calcem Eusebii: *Omnes anni Ptolemaeorum a morte Alexandri usque ad mortem Cleopatrae, quae et in Alexandria Pharum condidit, simul anni ducenti* XCIV. Quibus adde et Chronicum Alexandrinum. VALES.

Ex Parthenio pelago — aut Libyco.] vide notata paullo ante c. 15. W.

Pandas oras et vacuas.] In Mss. Flor. et Regio, [ac Colbert.] et in Editione Rom. legitur *et fatumlas.* Sed amplector scripturam, quam in Codice Vatic. et Fauchetii extare monuit Gruterus, *pandas oras et patulas.* VALES.

10. *Heptastadium.*] Strabo lib. XVII. pag. 792. et 794. Almel. LINDENBR.

Heptastadium.] Idem de hoc opere sentio, quod de Pharo, antiquius scilicet illud esse Cleopatra. Nam Iosephus in lib. 12. Antiq. c. 2. de LXX. Interpretibus disserens, qui regnante Philadelpho sacros libros in Graecum vertere: παραλαβὼν, ait, αὐτοὺς ὁ Δημήτριος, καὶ διελθὼν τὸ ἑπταστάδιον χῶμα τῆς θαλάττης πρὸς τὴν νῆσον, καὶ διαβὰς τὴν γέφυραν, etc. *Demetrius iis assumptis heptastadium transgressus, aggerem in mari ad insulam pertinentem, et transito ponte, etc.* Caesar etiam in lib. 3. de bello Civili c. 112. *Haec insula*, ait, *obiecta Alexandriae portum efficit: sed a superioribus Regibus longitudine passuum* 900. *in mare iactis molibus angusto itinere et ponte cum opido coniungitur.* Ubi dubium non est, quin Caesar de heptastadio loquatur. Nam et 900. passus heptastadium conficiunt; et cetera conveniunt. Relinquitur ergo, heptastadium ante Cleopatram stetisse. Sed cum id opus vetustate forte collapsum Cleopatra refecisset, et ad insulam usque perduxisset, affixis ob memoriam titulis nominis sui, hinc factum est, ut heptastadium condidisse diceretur. De hoc stupendo Cleopatrae opere loquuntur Auctor Chronici Alexandrini, et Cedrenus, et Tzetzes in Chil. 2. cap. 33. Hi scribunt Cleopatram, cum bellum sibi adversus Augustum impendere cerneret, fretum illud, quod est inter insulam Pharum et Alexandriam, 4. fere milliarium seu stadiorum, ut ait Tzetzes, spatio, iactis in mare molibus complanasse, et continenti vindicasse Dexiphanis mechanici opera. Neque ambigo, quin de heptastadio hi Auctores loquantur. Erat autem Heptastadium medium inter magnum portum et portum Eunosti, ut docet Strabo in lib. 17. p. 792. Almel. his verbis: οὗτοι δὲ λιμένες συνεχεῖς ἐν βάθει (leg. βαθεῖ) ἐκείνῳ τῷ ἑπτασταδίῳ καλουμένῳ χώματι, δι-

εἰργόμενοι ἀπ' αὐτοῦ (leg. ὑπ' αὐτοῦ) παράκεινται. Id eſt: *Hi portus in mole illa contigui quae heptaſtadium dicitur, ab ea dirempti adiacent.* Ioſephus in lib. 5. de bello Iud. cap. XI. χειρόχμητα σκέλη appellat. VALES.

Inſula Pharos, ubi Protea cum phocarum gregibus diverſatum Homerus fabulatur.] Homerus Odyſſ. Δ. 400. ſſ. Philoſtratus in Vita Apollonii. LINDENBR.

Fabulatur inflatius] ingenio nimis indulgens. W.

Rhodiorum obnoxia erat vectigali] qui olim marium omnium potentiſſimi ſedem ſine dubio ibi fixerant. W.

12. *Serapium*] Strabo lib. XVII. p. 795. Almel. Eunap. in Aedeſio. LINDENBR. Dirutum eſt ſub Theodoſio M. anno 391. W.

Spirantibus ſignorum figmentis] ita ad naturam expreſſis, ut vivere viderentur. W.

13. *In quo Bibliothecae fuerunt.*] Editio Rom. et codex Regius [ac Colbert.] *et Vatic.* hic ſcriptum habent: *In quod vero biblioth. etc.* et in Regio ſuperſcriptum eſt *duae.* Epiphanius quidem in lib. de ponderibus, duas ait publicas fuiſſe bibliothecas Alexandriae: primam in Bruchio a Ptolemaeo Philadelpho conſtructam: ſecundam longo poſt tempore aedificatam eſſe in Serapeo, quae et prioris ſoror dicebatur. De qua etiam loquitur Tertullianus in Apologet. cap. 18. *Hodie,* inquit, *Ptolemaei bibliothecae apud Serapeum cum ipſis Hebraicis litteris exhibentur.* *et Chryſoſtomus in Oratione 1. adverſus Iudaeos.* Prior igitur a Philadelpho primum exſtructa eſt, qui centum millia librorum collegiſſe dicitur ab Euſebio in Chronico p. 52. Graecorum Excerptorum, et a G. Cedreno. Poſt a ſecutis Regibus aucta, contendentibus Ptolemaeis, ne ab Attalicis in eo ſtudio vincerentur, ſeptingenta voluminum millia habuit, ut praeter Agellium et Marcellinum ſcribit Iſidorus in lib. 6. Originum. Bello autem Alexandrino quod Caeſar Dictator geſſit, 400 millia librorum huius bibliothecae arſere, ut ſcribit T. Livius apud Senecam de Tranquillitate, et Oroſius in lib. 6. Neque enim putandum eſt, univerſam illam bibliothecam conflagraſſe, quod plerisque perſuaſum video. Aphthonius in deſcriptione arcis Alexandrinae, bibliothecam publicam in arce fuiſſe teſtatur. (Plura de his bibliothecis qui deſiderat, is mihi evolvat *Beckii* Specimen hiſt. bibliothecar. Alexandrin. L. 1779. *Heynium* de Genio Saeculi Ptolemaeorum, in Opuſculor. T. 1. p. 126. *Carl Reinhardt* über die jüngſten Schickſale d. Alexandrin. Bibliothek, Goett. 1792. W.) VALES. Opinor ſcripſiſſe: *in quo delubro bibliothecae.* Nec apud Epiphanium ἀδελφὴ dicitur altera bibliotheca, ſed θυγάτηρ, *filia.* GRONOV.

Septingenta voluminum millia] Eumdem hunc numerum etiam Gellius ponit *Noctium Atticarum* lib. VI. cap. 17. At quadraginta tantum millia Seneca, de Tranq. cap. 9. δέκα μυριάδας Cedren. pag. 136. Vid. Ioſeph. Antiquit. lib. XII. Euſeb. de praeparat. Evang. lib. VIII. cap. 1. Conflagrationem huius bibliothecae narrant Appianus et alii. LINDENBR.

14. *Canopus inde* XII. *disiungitur lap. quem, ut priſcae memoriae tradunt, Menelai gubernator ſepultus ibi*] Mſſ. *Caniſius inde* male. Scylax in Periplo, pag. 149. ἐπὶ τῷ στόματι τῷ Κανωπικῷ ἐστὶ νῆσος ἐρήμη, ᾗ ὄνομα Κάνωπος, καὶ σημεῖά ἐστιν ἐν αὐτῇ τοῦ Μενέλεω τοῦ κυβερνήτου τοῦ ἀπὸ Τροίας, ὃ

ὄνομα Κάνωπος τὸ μνῆμα, etc. Vide *omnino Ariſtidis Oration. Aegyptiacam pag. 96.* et Strab. lib. XVII. p. 801. Almel. Solin. cap. 34. Senec. Epiſt. 51. VALES.

Canopus] ad Canopicum Nili oſtium ſitum oppidum, libidinibus famoſum. *Impendio* impenſis, ſumtibus. *Extra mundum noſtrum* in alio prorſus orbe. *Aprico ſpiritu* (Dat.) calidiori, terreſtri. *immurmurantes ventos* a mari venientes. W.

15. *Regionum maximam partem.*] Scaliger in Notis ad Euſebium numero 2274. hunc locum ſic emendat, *regionum maximam, quae Bruchion appellabatur.* Sed praeridet emendatio, quae nobis repente in mentem venit: *Amiſit regionis max. partem, quae Bruchion appellabatur.* Epiphanius Βρούχιον κλίμα, id eſt regionem Bruchium dictam ſua aetate deſertam fuiſſe teſtatur: et Hieronymus in vita Hilarionis, Monachos (quod genus hominum ſolitudinem ſectari ſolet) ibi habitaſſe memorat. *Auctor vitae Apollonii Dyſcoli Προύχιον vocat: ᾤκει δὲ ἐν τῇ Προυχίῳ περὶ τὸν δρόμον, ἐν τόπῳ οὕτω καλουμένῳ περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθα καὶ ἐτάφη.* VALES. Immo eſt numerus 2285. et ineptum eſt illud *regionis.* GRON. Cf. Caſaub. ad Scriptt. Hiſt. Aug. T. I. p. 182. et Salmaſ. p. 183. W.

Bruchion appellabatur, diuturnum praeſtantium hominum domicilium] Meminit huius Bruchii D. Hieronym. in Vita S. Antonii: *Divertit ad quosdam fratres, notos ſibi in Bruchio, haud procul ab Alexandria.* Et poſt pauca: *De Bruchio per inviam ſolitudinem intravit Oaſin.* Epiphan. locum bibliotheca inſignem fuiſſe indicat, lib. de Ponderibus et menſ. pag. 536. LINDENBR.

Diuturnum praeſt. hominum domicilium.] Ante haec verba punctum notatur in Editione Auguſtana, ut haec ad Alexandriam ipſam referantur: quod fortaſſe verius eſt. Tamen de Bruchio non incommode intelligi poſſunt. Etenim eo loci Philadelphus bibliothecam exſtruxerat, ut ſupra ex Epiphanio adnotavi. Circa hanc bibliothecam viros doctiſſimos diverſatos eſſe credibile eſt, quibus Philadelphus annonam et ſalaria e publico conſtituerat. Hic enim primus doctorum hominum collegium inſtituit, quod Muſeum dictum eſt: ut ſcribit Plutarchus in ea Diſſertatione, qua probat non poſſe iucunde vitam agi ex Epicuri praeceptis: et Timon Phliaſius, quem Philadelpho carum fuiſſe ex Laërtio ſcimus, hoc Muſeum τάλαρον in Sillis appellat, teſte Athenaeo in lib. I. p. 22. D. eo quod in eo Philoſophi tamquam altiles aves in cavea ſaginarentur. Porro Muſeum nil aliud erat quam Muſarum templum, quibus etiam Philadelphus ſollemnes inſtituerat ludos, μουσεῖα Graece dictos, teſte Vitruvio in principio lib. 7. Erat autem Muſeum pars Regiae, ut refert Strabo. Regia autem ipſa maximam civitatis partem obtinebat. Ex his confici videtur, Muſeum et Regiam in Bruchio ſita fuiſſe. Quare iam intelligimus, cur Bruchium in illa ſub Aureliano obſidione tamdiu reſiſtere potuerit. Erat quippe pars civitatis munitiſſima. Vide Euſebium in lib. 7. Hiſt. cap. 32. VALES. De Alexandria omnino et Alexandrinorum moribus vide Dionem Chryſoſt. Or. 32. Dion. Caſſium XXXIX, 58. L, 24. Gibbon. T. II. p. 196. ſſ. T. V. p. 60. 175. W.

16. *Ariſtarchus*] Criticus celeberrimus, vixit Alexandriae, regnante Ptolemaeo Philometore. W.

Grammaticae rei doctrinis.] Editio Rom. [ut et codex Colbert.] habet *domis:* ex quo P. Castellus *donis* emendaverat: quam eius emendationem codex Regius confirmat. VALES.

Herodianus artium minutiss. sciscitator] Vitam eius Suidas narrat: ex operibus Phrynichus quaedam excerpsit, quorum fragmenta penes me sunt. LINDENBR.

Herodianus] Grammaticus, de quo vid. praeter Suidam Tillemontius T. II. P. 2. p. 730. Nonnulla eius Moeridi Atticistae suo addidit Piersonus. W.

Saccas Ammonius.] Suidas ex Porphyrio in Σάκας. LINDENBR.

Saccas Ammonius Plotini Mag.] Saccas videtur ex eo dictus Ammonius, quod mercibus ex portu Alexandrino comportandis victum sibi quaesivisset: cuiusmodi homines Saccarios antiqui vocabant, ut videre est in Codice Th. tit. de Saccariis Portus urbis Romae. Suidas, πλωτῖνος, inquit, μαθητὴς Ἀμμωνίου τοῦ πρώην γενομένου σακκοφόρου. Idem in Origene, Saccam cognominatum esse scribit Ammonium. Hierocles in lib. de providentia, hunc Ammonium θεοδίδακτον appellat, eumque primum Platonicae et Aristotelicae Philosophiae concordiam ait hominibus ostendisse: idque discipulis suis Plotino atque Origeni aperuisse, ut refertur in Bibliotheca Photii. Atque hic tantus vir Christianus cum fuerit, merito inter Scriptores Eccles. ab D. Hieronymo recensetur. Quamquam Porphyrius in lib. 3. contra Christianos, eum a Christi fide ad numinum cultum desciviffe scripsit: sed eum Eusebius in lib. 6. Hist. refellit. Huius Ammonii, quod sciam, hodie nihil exstat. Nam Commentarii in Aristotelem, alterius sunt Ammonii Hermiae filii, qui Procli auditor fuit Anastasii Aug. temporibus. *Hic esse videtur Ammonius Peripateticus Philosophus, quem πολυγραμματώτατον fuisse saeculi sui, testatur Philostratus in Sophistae Hippodromi Vita, quo qui plura legisset, neminem se vidisse. Et memoriter quidem plura didicit, (inquit) quam ullus Graecorum, qui memoria excelluere post Alexandrum Cappadocem: plura autem legit quam ullus post Ammonium Peripateticum. Nullum enim adhuc vidi, qui hoc Ammonio plura legisset.* VALES.

Didymus multiplicis scientiae coepti memorabilis] *Ιϛ. *multiplicis scientiae captu memorabilis:* ex Gruteri coniectura.* MS. *capti memorabilis.* Divinent alii. LINDENBR.

Coepti memorabilis.] Legendum esse conieceram *scriptis memorabilis.* *Eodem enim errore in libro 15. ubi legitur, *quasi proscripti i. nec. Mri. mil. etc.* cap. v. MSS. omnes habent *quasi procapti, etc.** Erit fortasse, cui haec Iani Gruteri coniectura magis arrideat, *multiplicis scientiae captu memorabilis.* VALES. Eam non ut coniecturam, sed ex MSS. profert Ian. Wouwerius cap. XVII. Polymath. GRON.

In illis VI. *libris, ubi Tullium repreh.*] Contra hos Didymi libros pro Cicerone scripsit Suetonius Tranquillus, teste Suida. VALES.

Didymus Chalcenterus] cui triplex quasi aes circa pectus esset, ferreae homo industriae. — *Eminuit.* Al. *emicuit*, quod melius esse videtur Salmasio ad Solin. p. 28. — *Imperfecte* non satis iuste. W.

Sillographos imitatus scriptores maledicos] Suid. Σίλλος ὁ μῖμος, ἢ ὁ μῶμος, καὶ ἡ κακολογία, καὶ ὁ χλευασμὸς, καὶ ὁ ταῦτα γράφων, σιλλογράφος. *Vid. Athenaeum lib. 1. pag. 22.* Sillorum libros tres Timonem Scepticum scripsisse Diogen. Laertius in eius Vita ait. *Ex quibus etiam versus quosdam in Platonem maledicentissimos adducit A. Gellius Noctium Attic. l. 3. c. 17.* LINDENBR.

Sillographos imitatus scriptores.] Silli Graece dicuntur maledica et satyrica carmina, atque inter poesim a Polluce recensentur in lib. 4. Hesychius, σίλλος, ait, ἔμμετρον σκῶμμα. Eustathius in 2. Iliad. ait a veteribus Criticis notatum esse, eo genere carminis primum usum esse Homerum in describendo Thersite, et ubi Thersites Reges irridet: esse autem sillos genus poësis comicae, qua qui utuntur, sillographos dici. Et Iulianus in tractatu, quomodo Cynice sit philosophandum, ait Archilochum ideo fabulas carminibus suis miscuisse, ut poëta, non autem sillographus haberetur. Inter sillorum poëtas numeratur a Strabone in lib. 14. p. 643. Almel. Xenophanes Colophonius Physicus: sed omnium celeberrimus fuit Timon Phliasius, qui tribus libris omnes dogmaticos laceravit, in quibus Xenophanem illum, de quo dictum est, loquentem inducebat, ut ait Sextus in lib. 1. Hypotyp. et Diogenes Laërtii f. In eo autem opere Timon parodia frequenter usus est, translatis ex Homero versibus, atque hemistichiis. Hoc est quod Diogenes ait in eius vita: σιλλαίνει τοὺς δογματικοὺς ἐν παρῳδίας εἴδει. Exempli gratia de Ctesibio Menedemi discipulo dicit in Sillis:

Δειπνομανὴς, νεκροῦ ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἀκύλιστον.

qui versus annon ex hoc Homerico per parodiam translatus est?

Οἰνοβαρὲς, κυνὸς ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἐλάφοιο. VALES.

Sillographos] dictos a *sillis*, mordacium carminum genere, Romanorum quodammodo satiris simili. v. Casaubonum de Satyrica Graecorum poësi et Satira Rom. ed. Rambach. p. 219. — *Putredulis* (rectius putridulis, vel putidulis) raucis. W.

Vanus catulus.] Sic placuit P. Castello, cum in Edit. Rom. legeretur *canus catulus*, perinde ac in Mſ. Flor. [ac Colbert.] At in Regio codice *canis catulus* scriptum reperi. Politianus in cap. 1. Miscellaneorum, ubi hunc locum usurpat, lucernarium catulum dicit. VALES. Ernest. s. v. canus coniecit *catus catulus.* W.

17. **Ne nunc quidem in eadem urbe doctrinae variae silent.*] De Aegyptiis Menander Rhetor in libro 3. idem dicit: ubi docet quomodo urbes a studiis laudandae sint pag. 608. ὡς περὶ Αἴγυπτον ἀστρολογίαν καὶ γεωμετρίαν ἀξιοῦσι παρ' αὐτῶν γεγενῆσθαι. Et antea de Alexandrinis dixerat: ἔτι δὲ καὶ νῦν τοὺς Ἀλεξανδρέας ἐπὶ γραμματικῇ, γεωμετρίᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ.* VALES.

Recalet apud quosdam adhuc licet, atros consideratio mundani motus.] Per *atros* quos intelligat, incertum est. Videtur tamen denotare Christianos, quorum vestitus talis, praecipue Monachorum, quos in Bruchio istis temporibus degisse paullo ante laudata Hieronymi verba probant: et de colore hoc atro quo utebantur, Eunapius in Aedes. *Verior tamen videtur lectio, si ἀντὶ τοῦ *atros*, *raros* legamus. Quosdam nempe, sed paucos reperiri, qui motuum caelestium studio capiantur.* LINDENBR.

Licet atros.] Malim *licet raros.* Sic fere in lib. 19. fub finem: *Noſtri quoque licet rari videbantur exanimes.* Nam de Monachis pulla veſte amictis intelligere, ut Lindenbrogius coniiciebat, abſurdum mihi videtur. VALES.

Haud numero pauci.] Haec eſt emendatio P. Caſtelli. Nam in Editione Rom. perinde ac in codice Regio, *et Toloſ.* [ac Colbert.] legitur, *aut numeros pauci.* Unde apparet ſic a Marcellino ſcriptum fuiſſe, *doctique ſunt numeros haud pauci*, id eſt arithmeticam. VALES.

Scientia, quae fatorum vias oſtendit] ars divinandi, futura praedicendi. W.

18. *Medicinae autem*] Alexandrini Medici quanto in pretio iſtis temporibus fuerint, indicat Galenus in lib. de Anatom. et Iulianus Auguſt. Epiſt. XLVI. LINDENBR.

Medicinae a. ita ſtudia augentur in dies.] Libanius in libri IV. epiſtola 95. ad Marium de Chryſogono Phoenice, ſuo diſcipulo loquens, ait, eum relicta Schola ſua navigaſſe in Aegyptum, ut Medicinam ibi cito diſceret ſub Profeſſore Magno. Idem teſtatur etiam Theodoritus in Epiſtola 224. Fulgentius Planciades in l. 1. Mythologici Alexandriae in cunctis fere angiportis fuiſſe Medicorum domicilia ſcribit.* VALES.

Licet opus ipſum redoleat.] Id eſt, licet opere ipſo prodatur Medici peritia. Simile eſt apud Graecos illud proverbiale dicendi genus: αὐτὸ δείξει τὸ ἔργον: de quo Suidas et Heſychius. Ariſtophanes in Lyſiſtrata: Τοὔργον τάχ' αὐτὸ δείξει. Aeſchines contra Cteſiphontem: καὶ αὐτὸ ἔδειξε τὸ ἔργον. Utitur etiam Iulianus in Epiſt. ad Alexandrinos. Sic apud Terentium in Eunucho, Actu 3. Scena 2.

Th. *Perpulcra credo dona, haud noſtris ſimilia.*
Parm. *Res indicabit.*

Et iterum in actu 4. et alibi ſaepe. Quae cum ita ſint, non probo eam lectionem, quam ex Fauch. codice profert Gruterus: *Licet opus id non red.* VALES.

19. *Intelligendi divini* τοῦ θείου, naturae Deorum, numinis, *aditionem.* quae vox ſi ſana eſt, aditus, vias denotare videtur. Erneſtius dubitabat, an praeferendum eſſet *editionem.* — *Praeſenſionum*, divinationum, nam paullo poſt de Anaxagora tremores terrae *praedicente.* W.

Mathemata huiusmodi ab Aegypto] Strabo lib. XVII. pag. 542. Suid. in Γεωμετρία. LINDENBR.

Mathemata.] In Codice Regio [et Colbert.] et Editione Rom. lacuna erat, quam Caſtellus *Matheſeos* vocabulo ſuppleverat. Extitit poſtea Gelenius, qui *Mathemata* edidit: quod nullo modo hic convenire iudico, *mallemque omnino reſcribere, *huiusmodi arcana.** VALES. *Mathemata* diſciplinas omnino. W.

20. **Heic primum homines ad v. relligionum incunabula pervenerunt.*] Primi omnium Aegyptii et Deorum notitiam habuiſſe, et templa ac delubra exſtruxiſſe, et ſollemnes conventus inſtituiſſe dicuntur. Primi etiam nomina ſacra intellexiſſe, et ſermones myſticos docuiſſe perhibentur: ut tradit Lucianus in libro de Dea Syria. Sed et Apollinis oraculo id ipſum confirmatur, quod ex Porphyrio refert Euſebius in libro 9. Praeparationis Evang. capite x. tribus verſibus:

'Ατραπιτοὶ δὲ ἔασσιν ἀθέσφατοι ἐγγεγαυῖαι,
Ἃς πρῶτοι μερόπων ἐπ' ἀπείρονα πρῆξιν ἔφηναν
Οἱ τὸ καλὸν πίνοντες ὕδωρ νειλώτιδος αἴης.

Ad quos verſus alluſiſſe videtur Marcellinus noſter paullo ſupra, ubi dicit: *Sed ſi intelligendi divini aditionem multiplicem, etc.* Eodem referendus videtur locus Chryſoſtomi ex Homilia 8. in Matthaeum, ubi de Aegypto ita loquitur: καὶ τὴν ποιητῶν καὶ φιλοσόφων καὶ μάγων μητέρα, καὶ τὴν πᾶν εἶδος μαγγανείας εὑροῦσαν, καὶ τοῖς ἄλλοις διαδοῦσαν, ταύτην ὄψει νῦν ἐπὶ τοῖς ἁλιεῦσι καλλωπιζομένην. Id eſt: *Et illam Poëtarum et Philoſophorum et Magorum parentem, et quae omne maleficii genus invenit, ac reliquis etiam hominibus communicavit, videbis modo piſcatorum magiſterio gloriantem.* VALES.

Conditas ſcribis arcanis.] ἴσ. *ſcriptis arcan.* LINDENBR.

Condita ſcribis arcanis.] In Fauchetii libro legitur *ſcriptis arc.* quod equidem probo. Intelligit enim ἱερὰς βίβλους, quas a Mercurio Triſmegiſto patre Tat interpretatas in adytis Aegyptiorum reconditas eſſe tradit Manetho. ἱερατικὰ βιβλία vocat Clemens in lib. 6. Strom. quem vide. Ait enim 42. Mercurii libros fuiſſe. Ex his libris quidam fuit τὰ γενικὰ τοῦ ἑρμοῦ dictus: fuere et κυρανίδες βίβλοι, de quibus docte Cl. Salmaſius in Praefatione ad Solinum: fuere et τὰ φυσικὰ τοῦ ἑρμοῦ, quae citat Zoſimus in lib. 9. de Chemia. Citatur et ἱερὸς λόγος a Stobaeo in Phyſicis. VALES.

21. *Colens ſecretius Deos*] quaſi interior ipſi familiaritas cum iis intercederet, uti Iſocrates ait in Buſiride p. 375. ed. Lange. ἀφικόμενος εἰς Αἴγυπτον — τήν τε ἄλλην φιλοσοφίαν πρῶτος εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐκόμισε, καὶ περὶ τὰς θυσίας τε καὶ τὰς ἁγιστείας τὰς ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐπιφανέστερον τῶν ἄλλων ἐσπούδασεν. W.

Femur ſuum aureum apud Olympiam ſaepe monſtrabat] Iamblichus in Vita Pythag. pag. 131. (et ibi Küſter p. 118. W.) *Apollonius in Hiſtoria Admiranda cap. 6. p. 105. Nicetas Choniat. in Theſauro Orthod. lib. 1. cap. 4. Origenes contra Celſum pag. 284. 288. Malchus de Vita Pythag. p. 18. verſ. 7. LINDENBR.

Cum aquila colloquens ſubinde.] Iamblichus de Vita Pythagorae pag. 67. (p. 119. ed. Küſter.) LINDENBR.

22. *Lapides e caelo caſuros.*] Unicum lapidem e caelo caſurum praedixit, ut ceteri omnes narrant. Sed cum Ammiano plures dicit Philoſtratus in lib. 1. de vita Apollonii, cap. 2. et Tzetzes in Chiliade 6. VALES. Cf. ſupra c. 8. W.

Putealem limum contrectans.] Cum multa apud veteres de Anaxagora ſcripta exſtent, huius tamen praedivinationis nusquam mentio facta. De Pherecyde ſane conſtat, eum tale aliquid praedixiſſe, non cum limum tangeret, ſed cum putealem aquam biberet. Diogen. in Pherecyde. *Apollonius in Hiſtoria Admiranda pag. 104. cap. 5. Plin. lib. 2. c. 79. Cicero de Divinat. lib. 2. pag. 282. *An hoc eiusmodi eſt, quale Pherecydeum illud? qui cum aquam vidiſſet (ἴσ. bibiſſet) ex puteo hauſtam, terrae motum dixit futurum.** LINDENBR.

Solon ſententiis adiutus Aegypti Sacerd. latis iuſto moderamine Legib. Romano quoque Iuri.] Sane verum hoc, in componendis Legibus ſuis multa imitamenta ex Solonis axonibus Romanos ſumpſiſſe. Cicero de Legib. 2. *In* XII. *de minuendo ſumtu lamentationeque funeris tranſlata ſunt de Solonis fere Legi-*

bus. Ex iisdem etiam Syllam sumptuarias Leges reparasse Ammianus lib. XVI. scribit. Vid. Isidor. Origin. lib. V. cap. I. LINDENBR.

Solon sententiis adiutus Aegypti Sac.] Haec caute accipienda sunt: nam constat Solonem latis demum legibus in Aegyptum venisse, ut testatur Herodotus lib. I. c. 30. Heraclides de Republ. Athen. et Plutarchus in Solone. VALES.

Latis legibus] in XII. Tabulas receptis. W.

Sermonum ampl. Iovis aemulus non visa Aegyp.] Legendum: *Iovis aemulus Plato visa Aegypto, etc.* Certe id de Platone intelligendum esse non dubito, de quo ab antiquis dictum accepimus, Iovem, si Graece loqui vellet, sicut Platonem esse locuturum. Dionysius Halic. περὶ δημοσθένους δεινότητος. ἤδη δέ τινων ἤκουσα ἐγὼ λεγόντων, ὡς εἰ καὶ παρὰ θεοῖς διάλεκτός ἐστιν ᾗ τὸ τῶν ἀνθρώπων κέχρηται γένος, οὐκ ἄλλως ὁ βασιλεὺς ὢν αὐτῶν διαλέγεται θεὸς ἢ ὡς πλάτων. Hoc de Platone dictum Ciceroni tribuit Plutarchus in eius vita: sed Cicero ipse in Bruto c. 31. aliis tribuit. *Quis enim*, inquit, *uberior in dicendo Platone? Iovem aiunt Philosophi, si Graece loquatur, sic loqui.* Idem de Democrito veteres quidam dixerant. Sextus Empiricus lib. 7. δημόκριτος δὲ ὁ τῇ Διὸς φωνῇ παρεικαζόμενος ob certitudinem eius dictorum. VALES.

Per sublimia gradiens sermonum amplitudine] sublimi et gravi dictione. W.

23. *Subfusculi*] subnigri. Praeter Ammianum laudat Gesner h. v. Appuleium. W.

Magisque maestiores.*] Atqui Dio Chrysostomus in Oratione 32. ad Alexandrinos, γελοίους eos fuisse testatur in ipso Orationis exordio, et sub finem pag. 393. ἱλαροὺς eosdem appellat. Quare assentior propemodum Claudio Salmasio, qui in Exercitationibus ad Solinum hunc Marcellini locum sic emendat: *Et atrati magis quam maesti oris.* Mox legendum puto: *Graciles, minuti, et aridi,* idque ex vestigiis veteris scripturae. Nam in codice Vaticano et in Editione Rom. scriptum est: *gracilem niti et ardi:* in Colbertino Mss. *gracilem niti et aridi. VALES. Ingeniosa profecto est Salmasii coniectura, sed vereor, ut certa. Loquitur enim Ammianus, ni fallor, de Aegyptiis omnino, qui, ut vicini Syri, atra bile laborasse videntur, non de Alexandrinis, qui peregrinorum civium, quos illa urbs permultos habebat, quotidiana consuetudine ad laetitiam usque et luxum adeo mitigari se passi sunt. W.

Ad singulos motus excandescentes] levissimo animi motu affecti vehementius exardescunt. *controversi*, rixosi. *reposcones* (vox Ammiano propria) *acerrimi* Gesnerus recte eosdem esse dicit, qui Ciceroni in Bruto.... flagitatores sunt acres, molesti et assidui. cf. supra c. 6. — *Inficiando tributa* tergiversando, ne tributa solvant. W.

Nulla tormentorum vis.] Idem de Aegyptiis refert elegantissimus scriptor Aelianus lib. 7. ποικίλ. ἱστ. cap. 18. αἰγυπτίους φασὶ δεινῶς ἐγκαρτερεῖν ταῖς βασάνοις, καὶ ὅτι θᾶττον τεθνήξεται ἀνὴρ αἰγύπτιος στρεβλούμενος ἢ τ' ἀληθὲς ὁμολογήσει. De furacitate Aegyptiorum videndus est Diodorus Siculus lib. I. c. 80. qui idcirco severissimas leges de furtis ab Aegyptiorum Regibus latas esse commemorat. VALES.

**Quae obduratum ullius pectus latrociniis.*] Cum in Mss. Vatic. Regio, Tolos. ac Colbert. et in Editione Rom. sic lega-

tur: *Quae obdurato illius pactus latrocini invito elicere potuit ut, etc.* in Colbert. *eligere;* locum feliciter reſtitui: *Quae obdurato illius tractus latroni invito elicere potuit, ut nomen propr. dicat.* * VALES.

24. *Superatis apud Actium bello navali Antonio et Cleopatra, provinciae nomen accepit.*] Strabo lib. XVII. Ἐπαρχία νῦν ἐστὶ, φόρους μὲν τελοῦσα ἀξιολόγους, ὑπὸ σωφρόνων δὲ ἀνδρῶν διοικουμένη τῶν πεμπομένων ἐπάρχων ἀεί. LINDENBR.

Aridam Libyam ſupremo Apionis Regis conſecuti ſumus arbitrio.] Rufus Feſtus in Breviario c. 13. *Cyrenas cum ceteris civitatibus Libyae Pentapolis Ptolemaei antiquioris liberalitate ſuſcepimus. Libyam ſupremo Apionis Regis arbitrio ſumus adſecuti.* Liv. Epitome lib. LXX. Appianus de Bello civil. lib. I. c. III. Eutropius lib. VI. LINDENBR.

Supremo Apionis Regis.] Haec et ſuperiora omnia ex Rufi Feſti Breviario prope ad verbum Ammianus exſcripſit. *Cyrenas,* ait Feſtus c. 13. *cum ceteris civitatibus Libyae Pentapolis Ptolemaei antiquioris liberalitate ſuſcepimus. Libyam ſupremo Apionis Regis arbitrio ſumus adſecuti. Aegyptus omnis ſub amicis Regibus fuerat: ſed victa cum Antonio Cleopatra, provinciae formam Octaviani Caeſaris Aug. temporibus accepit.* Quin Ammianus noſter a Feſto mutuatus ſit, dubium non eſt. Scripſit enim poſt Rufum Feſtum. Hic Valenti Aug. opus ſuum nuncupavit: noſter autem Ammianus Hiſtoriam ſcripſit imperante Theodoſio, ut in Prolegomenis oſtendimus. Sola ſupereſt difficultas, quis ille ſit Ptolemaeus antiquior Cyrenarum Rex, et an alius ſit ab Apione. Hieronymus in Chronico Olymp. 171. *Ptolemaeus,* ait, *Cyrenarum Rex moriens, Romanos teſtamento dimiſit heredes.* Idem Olymp. 178. anno 3. *Libya per teſtamentum Apionis Regis Romanis relicta.* Ex quibus locis Scaliger in Euſebianis Animadverſ. et ante eum Sigonius in lib. I. de antiquo iure provinciarum, duos fuiſſe Ptolemaeos aſſerit, alterum Cyrenarum, alterum ſiccioris Libyae ſive Ammoniacae Regem, et utrumqne Apionem eſſe dictum. Verum duos fuiſſe Ptolemaeos Apionas numquam mihi ipſe perſuadere potui, neque tanti eſt apud me horum trium Scriptorum hac in parte auctoritas maxime cum Livius epitome 70. et Eutropius VI, II. (9.) Iuſtinus XXXIX, 5. atque Appianus lib. I. bellorum Civil. c. III. et in Mithridat. c. 121. unum Ptolemaeum Apionem Cyrenarum Regem agnoſcant, Ptolemaei Phyſconis ex pellice filium, quem Cicero in 2. contra Rullum, et Tacitus lib. 14. c. 18. ac Eutropius Apionem ſimpliciter appellant. Atque hic Ptolemaeus moriens Cyrenarum Regnum pop. Rom. reliquit. Cyrenarum autem Regno etiam ſiccior Libya tunc quidem continebatur: quae longe poſtea a Cyrenaica ſeu Pentapoli diſparata eſt, ut Ammianus ſupra teſtatur. Quo igitur Apionis illius Regis Libyae commenticii teſtamentum? cum ex Ptolemaei Cyrenarum Regis teſtamento haec univerſa pars Libyae Romanis iam legata fuiſſet. An id umquam tacuiſſet Titus Livius? cuius etſi libri interciderunt, Epitomas tamen, ſeu potius, ut appellare ſoleo, Prologos maxima diligentia confectos habemus. VALES.

Cyrenas cum reſiduis civit.] Quando primum Cyrene in provinciae formam redacta ſit, difficile eſt dicere. Neque enim ſtatim poſt obitum Ptolemaei Apionis provinciae ius accepit. Deceſſit Ptolemaeus Apion Cyrenarum Rex C. Caſſio, et Cn. Domi-

tio Coss. anno Urbis conditae 657. ut docet Iulius Obsequens ex T. Livio, et Cassiodorus in Fastis, ex D. Hieronymo in Chronico. Epitome Livii lib. 70. *Ptolemaeus Cyrenarum Rex, cui cognomentum Apionis fuit, heredem pop. R. reliquit. Eius regni civitates Senatus liberas esse iussit.* Diuque liberae ac per id seditionibus obnoxiae Cyrenae manserunt, Romanis bello Mithridatico ac Civili tum maxime occupatis. Certe anno Urbis 667. iamtum Cyrenaeos legitimis Regibus spoliatos, ac libertate sua male usos comperio. Nam Plutarchus in Lucullo, initio, narrat Lucullum a L. Sylla Athenas oppugnante missum esse in Aegyptum ac Syriam ad classem comparandam, (id autem gestum esse eo quo dixi anno testatur Sigonius in Fastis) eumque, cum Cyrenas appulisset, Cyrenaeos offendisse bellis Civilibus ac continuis Tyrannorum motibus vexatos. Ibi cum eum Cyrenaei rogassent, ut sibi leges ferret, fecit id sapientissime, eosque in meliorem statum reduxit. Quod si Tyrannorum Cyrenensium nomina quis requirit, idem Plutarchus in lib. de fortibus mulierum gestis docet, Nicocratem filiumque eius Leandrum fuisse, quos circa bellum Mithridaticum scribit tyrannidem Cyrenis invasisse. Ex quibus patet verissimum esse id quod in Epitome Livii memoratur, Senatum scilicet iussisse, ut Ptolemaici Regni civitates liberae essent. Alioquin, si in provinciae formam redactae fuissent Cyrenae, quomodo in Provincia populi Rom. pater ac filius tamdiu tyrannidem exercere potuissent? Confecto demum Cretico bello Cyrenaica provinciae formam accepisse mihi videtur circa annum Urbis 686. Movet me Eutropius, qui lib. 6. c. 11. postquam Creticum bellum retulit, haec subiungit: *Quo tempore Libya quoque Romano Imperio per testamentum Apionis qui Rex eius fuerat, accessit, in qua inclytae civitates erant Berenice, Ptolemais, et Cyrenae.* Sic enim Eutropii verba intelligo, non ut Apion tunc mortuus sit, quem tot antea annis decessisse supra probavimus: sed ut tunc primum Cyrenaica provincia pop. Rom. facta sit. Nam de ficticio Apione siccioris Libyae Regulo Eutropii verba accipere, somniare est, et contra Eutropii mentem. Aut enim de Ptolemaeo Cyrenes Rege verba Eutropii accipienda sunt, aut Cyrenas bis pop. Rom. legatas a duobis Ptolemaeis, qui ambo Apiones dicantur, admittere oportet: quod cum nullus omnino Scriptor nos expresse docuerit, nonnisi temere affirmari credive potest. Atque ex hoc Eutropii loco male intellecto, Rufi Festi, atque Ammiani, Divique Hieronymi fluxisse error videtur. Ceterum Appianus in lib. 1. Civil. paullo antea Cyrenaicam provinciam factam indicat Olymp. 176. id est anno Urbis 677. *τοῦ δ' ἐπιόντος ἔτους ἑκτῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ ἑκατοστῆς ὀλυμπιάδος οὔσης δύο ἐκ διαθηκῶν ἔθνη ῥωμαίοις προσεγένετο, βιθυνία τε νικομήδους ἀπολιπόντος, καὶ κυρήνη πτολεμαίου τοῦ λαγίδου.* Quae eodem modo accipienda esse atque illa Eutropii apparet ex iis quae modo disputavimus. Fallitur ergo Onufrius, qui in libris de Imperio Romano Cyrenaicam ab Aug. provinciam factam esse scribit, Cretaeque insulae contributam. Refellit id Appianus, qui lib. 5. Civilium c. 8. narrat, Cretam ac Cyrenaicam provincias Bruto et Cassio decretas esse. VALES. Difficultatem loci omnem optime enodavit Tzschuckius ad Sext. Rufum c. 13. W.

Libri ſequentes *librariae Weidmanniae* Lipſiae ſumtibus ſunt editi coëmtive pretiisque quae indicavimus venduntur.

Abulfedae Tabulae quaedam geographicae et alia eiusdem argumenti Specimina, e Codd. Biblioth. Leidenſis nunc primum arabice edidit Frid. Theo. *Rinck*. 8 mai. 1791. 1 thlr. 4 gr.

— — Idem liber, charta belg. opt. 1 thlr. 16 gr.

Artedi, Petri, Synonymia piſcium graeca ac latina, emendata, aucta atque illuſtrata. Sive hiſt. piſcium naturalis et literaria ab *Ariſtotelis* usque aevo ad ſaeculum XIII. deducta duce Synonymia piſcium P. *Artedi*. Accedit Diſputatio de veterum ſcriptorum Hippopotamo, cum tab. III. aeri inciſis, auctore Io. Gottl. *Schneidero*. 4 mai. 1789. charta ſcript. 4 thlr.

Ariſtophanis Nubes, graece et latine, cum ſcholiis graecis et animadverſ. illuſtravit T. C. *Harles*. 8 mai. 1788. 1 thlr. 8 gr.

Bocharti, Sam., Hierozoicon, ſive de animalibus ſacrae ſcripturae. Recenſuit ſuis notis adjectis E. F. C. *Roſenmüller*. III. Tomi. 4 mai. 1793—96. 19 thlr.

— — Idem liber, charta ſcript. 23 thlr.

Bos, Lamberti, Ellipſes graecae. Cum priorum editorum ſuisque obſervationibus edidit Godofr. Henr. *Schaefer*. 8 mai. 1808. Charta membranacea, ſcript. nec non bibula.

Bruckeri, Iac., Hiſtoria critica Philoſophiae a mundi incunabulis ad noſtram usque aetatem deducta. Edit. ſecunda, Volumine VIto acceſſionum et ſupplementorum auctior. VI Volumina, 4 mai. 1767. 25 thlr.

— — Idem liber, charta ſcript. 30 thlr.

— — Eiusdem libri Appendix, acceſſiones, obſervationes, emendationes, illuſtrationes atque ſupplementa exhibens. Operis integri Vol. VItum. 4. 1767. 5 thlr.

Codex epiſtolaris *Rudolphi I.* Rom. Regis, Epiſtolas CCXXX anecdotas continens. Ex Cod. Mſpto membranaceo biblioth. publ. Trevirenſis eruit — correctis inſuper, et Supplemento auctis, a *Gerberto* editis, aliis XV. — Auctario duplici epiſtolar. et chartarum, ad res Bohemiae ſub *Primisl. Ottocaro* R. II. geſtas, et ad Electiones Regum German. ſaec. XIII. et XIV. pertinentium, ex Tabulario ſanctiori *Mogunt.* et *Colon.* inſtruxit, luci publicae, commodisque utentium conſignavit Dr. Franciſc. Ioſeph. *Bodmann*. 8 mai. 1806. 1 thlr. 18 gr.

— — Idem liber, charta ſcript. gall. 2 thlr.

Dionyſii, Halicarnaſſei, de ſtructura orationis Liber. Recenſuit ac priorum editorum ſuasque notas adiecit Godofr. Henr. *Schaefer*. Accedunt eiusdem Meletemata critica in *Dionyſii* Halic. artem rhetoricam. 8 mai. 1808. Charta membranacea, ſcript. nec non bibula.

Dionyſii, Halicarnaſſenſis, Archaeologiae romanae quae ritus romanos explicat ſynopſis. Adornavit, animadverſiones interpretum ſuasque et indicem in uſum tironum locuplet. adiecit Dav. Chriſt. *Grimm*; accedunt auctaria quaedam. 8 mai. 1786. 1 thlr. 20 gr.

Fabricii, Io. Alb., Bibliotheca latina nunc melius delecta, rectius digeſta et aucta diligentia Io. Aug. *Erneſti*. III Tomi. 8 mai. 1773. 74. 3 thlr. 16 gr.

— — Idem liber, charta ſcript. 4 thlr. 16 gr.

Fabulae Aesopicae, graece, recensuit, varias lectiones atque animadversiones addidit I. C. G. *Ernesti*. Accedit Dissertatio de fab. Aesop. et Index graeco-latinus. 8. 1781. 12 gr.

Freytagii, Frid. Gotth., Adparatus litterarius, ubi libri partim antiqui, partim rari recensentur, collectus. III Tomi. 8 mai. 1752—55. 2 thlr. 16 gr.

Gottleberi, Io. Chr., Animadversiones ad Platonis Phaedonem et Alcibiadem secundum. Adiuncti sunt excursus in quaestiones Socraticas de animi immortalitate cum summa Phaedonis. 8 mai. 1771. 18 gr.

Harlesii, T. C., brevior notitia literaturae romanae, inprimis scriptorum latinorum, cum Suppl. 1 et 2. III Tomi. 8. 1789—1801. 4 thlr. 4 gr.

Harlesii, T. C., brevior notitia literat. romanae, inprimis scriptor. latin. in usum studiosae iuventutis. 8. 1803. 1 thlr.

Hoogeveen, Henrici, Doctrina particularum linguae graecae. In Epitomen redegit Christ. Godofr. *Schütz*. Editio secunda, auctior et emendatior. 8 mai. 1806. Charta impress. 2 thlr. 6 gr.

— — Idem liber, charta script. 2 thlr. 18 gr.

Homeri Hymni et Epigrammata. Edidit Godofredus *Hermannus*. 8 mai. 1806. Charta impress. 1 thlr. 4 gr.

— — Idem liber, charta script. gall. 1 thlr. 12 gr.

— — Idem liber, charta pergamena (Velin) 2 thlr. 6 gr.

Isocratis Panegyricus, recensuit, animadversionibus illustravit D. Sam. Fr. Nath. *Morus*. Editio tertia auctior. 8 mai. 1804. 16 gr.

Leonidae utriusque Carmina. Cum argumentis, varietate lectionis, scholiis et commentario edidit et indice ornavit A. C. *Meinecke*. 8. 1791. 14 gr.

Longinus, Dionysius, de sublimitate, ex recensione Zachariae *Pearcii*. Animadversiones interpretum excerpsit, suas et novam versionem adiecit D. Sam. Frid. Nath. *Morus*. 8 mai. 1769 1 thlr. 4 gr.

— — Idem liber, cum eiusdem libello animadversionum ad Longinum. 8 mai. 1769 et 1773. 1 thlr. 8 gr.

Lydi, Ioan. Laur., Opusculum de Mensibus ex codd. MSS. Biblioth. Barberinae et Vaticanae, et Fragmentum de terrae motibus ex cod. Bibl. Angelicae Romanae. Graece edidit, varietatem lect. et argumenta adiecit N. *Schow*. 8 mai. 1794. 14 gr.

Schleusneri, I. F., novum Lexicon graeco-latinum in Novum Testamentum. Congessit et variis observationibus philologicis illustravit II Tomi. Edit. tertia emend. et auct. 8 mai. 1808. (sub prelo)

— — Idem liber, charta script.

— — Idem liber, charta belg.

Eiusdem Additamenta ad novi Lexici graeco-lat. in N. T. editionem primam. 8 mai. 1801. 16 gr.

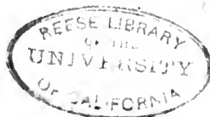
— — Idem liber, charta script. 1 thlr.

— — Idem liber, charta belg. 1 thlr. 12 gr.

Theocriti Reliquiae, graece et latine, ex recensione et cum animadversionibus Th. Chr. *Harlesii*. 8 mai. 1780. 1 thlr. 20 gr.

Zosimi Historiae, graece et latine; recensuit, notis criticis et commentario historico illustravit Io. Frid. *Reitemeier*; ad calcem subiectae sunt animadversiones nonnullae C. G. *Heynii*. 8 mai. 1784. 1 thlr. 20 gr.

— — Idem liber, charta scriptoria. 2 thlr. 16 gr.

GENERAL LIBRARY - U.C. BERKELEY
B000733084

